

ANTONIO GRAMSCI

Hapishaneden Mektuplar

ÇEVİRENLER

CEMAL EREZ, MERAL EREZ

ÖNSÖZ

KIVANÇ KOÇAK

ANTONIO GRAMSCI • Hapishaneden Mektuplar

ANTONIO GRAMSCI (1891-1937), İtalyan düşünür, siyasetçi ve sosyalist kuramcıdır. İtalyan Komünist Partisi'nin kurucularından olan Gramsci, hegemonya, sivil toplum, altyapı-üstyapı ilişkileri, toplumda aydınların işlevi gibi konularda Marksist literatüre katkılar sunmuştur. 1926'da milletvekilliği düşürülerek hapsedilmiş, ölümüne kadar cezaevinde kalmıştır. Cezaevindeyken yaptığı çalışmaların notları *Hapishane Defterleri* adıyla yayımlanmıştır. *Hapishaneden Mektuplar*, Gramsci'nin tutuklu kaldığı on bir yıl süre boyunca yazıp gönderebildiği mektupların tamamını içermektedir.

Lettere dal carcere

İletişim Yayınları 3537 • Politika Dizisi 253

ISBN-13: 978-975-05-3814-8

© 2025 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2025, İstanbul

EDİTÖR Melike Işık Durmaz

DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Funda Dörtkaş

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44870

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/41

Bağcılar 34218 İstanbul • Tel: 212.445 32 38

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6

Bağcılar 34218 İstanbul • Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ANTONIO GRAMSCI

Hapishaneden Mektuplar

Lettere dal carcere

İTALYANCADAN ÇEVİRENLER

Cemal Erez - Meral Erez

KIVANÇ KOÇAK'IN ÖNSÖZÜYLE

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

AKLIN KÖTÜMSERLİĞİ, İRADENİN İYİMSERLİĞİ...

KIVANÇ KOÇAK

7

Antonio Gramsci'nin Yaşamöyküsü

29

1926

41

1927

63

1928

163

1929

233

1930

301

1931

365

1932

469

1933

583

1934

665

1935

669

1936

681

1937

711

ÖNSÖZ
AKLIN KÖTÜMSERLİĞİ, İRADENİN İYİMSERLİĞİ...
KIVANÇ KOÇAK

20. yüzyılın en önemli Marksist düşünürlerinden Antonio Gramsci'nin hayattayken hiç kitabı yayımlanmamıştı. Önemli bir gazeteci ve polemikçi kimliğiyle gerçek bir "kalem erbabı" olan Gramsci'nin on yılı aşkın kaldığı hapisshaneden yazdığı mektuplar ve yine orada tuttuğu defterler, ölümünden on yıl sonra bir araya getirildi ve –belki biraz da ironik biçimde– *Hapishaneden Mektuplar* onun yayımlanan ilk kitabı oldu. Sonrasında yayımlanan *Defterler*, Gramsci düşüncesi açısından (teorik bakımdan) çok daha önemli olsa da, mektupları onun gerek insani yanlarının ve kişilik özelliklerinin görülmesi, gerek hayata bakışının somutlaşması ve düşünce yapısının anlaşılması açısından çok önemli bilgiler içeriyor.

Mektupların kitaplaşma serüveni: Yaşayan bir kitap

Hapishaneden Mektuplar'ın ilk edisyonu 1947'de yayımlandı. Gramsci'nin baldızı Tatiana Schucht tarafından İtalyan Komünist Partisi yetkililerine (esas olarak Palmiro Togliatti'ye) ve Sovyetler Birliği'ne iletilen mektuplar (ayrıca hapisshanede tuttuğu defterler), uzun süre incelenerek 218 mektuptan oluşan bir seçki halinde kitaplaştırıldı.¹ Kitabı yayına hazırlayan Palmiro Togliatti ve Felice Platone, yazdıkları sunuşta bu seçkinin kaybolmuş, dört bir yana dağılmış veya ailevi konularla ilgili olan

1 Komintern 1939 başlarında Gramsci'nin yazınsal mirasıyla ilgili bir komisyon kurdu; Gramsci'ye ait tüm defterler ve mektuplar gözden geçirilerek Sovyetler Birliği'ne zarar vereceği düşünülen içerik ayıklandı. Togliatti'nin bir mektubu bunun açık kanıtıdır: "Neredeyse hepsini büyük bir titizlikle incelediğim Gramsci'nin defterleri, ancak titizlikle düzene (...) sokulduktan sonra kullanılabilecek olan materyaller içermektedir. Bu yapılmazsa materyal kullanılamaz ve hatta bazı yerler oldukları haliyle kullanılırlarsa, bunlar Parti'ye faydalı olmayabilirler." Bkz. Franco Lo Piparo; *Gramsci'nin İki Hapishanesi*, çev. Gökçe Tuğba, İletişim Yayınları, 2019. s. 75.

mektupları içermediğini, ancak Gramsci'nin entelektüel ve insani yanını anlamak için yeterli olduğunu ifade etmişlerdi.² Oysa "sistematik olarak kesilen ve mektuplardan çıkarılan kısımlar, her şeyden önce aşırı umutsuzluğu, bazı karakter kusurlarını ve sakın Gramsci imajını zedeleyebilecek olayları ve yargıları ortaya çıkaranlardı", ki örneğin 1933 yılı mektupları kitapta hiç yer almıyordu.³ Gramsci'nin hapisane hayatı içinde söz ettiği Bordiga veya kitaplarını istediği Troçki'nin isimlerine de bu mektuplarda rastlamak mümkün değildi.

Togliatti, 1962'de *Mektuplar*'ın eksiksiz yeni bir basımının yapılması önerisini kabul etti. 1965'te Sergio Caprioglio ve Elsa Fubini'nin editörlüğünde yayımlanan yeni baskı 119'u daha önce yayımlanmamış 428 mektup içeriyordu. 1985 yılında, Gramsci'nin oğlu Giuliano tarafından Gramsci Enstitüsü'ne yapılan başıyla bir kez daha bazı yayımlanmamış mektuplar ortaya çıktı. Bu dönemde Gramsci'nin karısı Giulia Schucht'la ve baldızı Tatiana Schucht'un, gerek Gramsci'nin ailesiyle gerek kendi ailesiyle yaptığı yazışmaları içeren kitaplar da yayımlandı.

1996'da, o zamana kadar bilinen tüm mektupların eksiksiz bir baskısı yapıldı; 1997'deyse Gramsci ve Tatiana arasındaki yazışmalar yayımlandı. 2020'de Francesco Giasi editörlüğünde 489 mektupla çeşitli eklerden oluşan ve önceki baskılarda tarihsiz kalan mektuplar için tarihleme yapan –elinizdeki kitabın da mektuplar bakımından esas aldığı– çok başarılı bir eleştirel basımı yapıldı.

Kitaplaşma serüveninden de az çok görüldüğü gibi, *Hapishaneden Mektuplar* sürekli eklemelerle zenginleşen, gelişen, adeta yaşayan bir kitaptır. Nitekim birçok farklı cezaevi, aktarma noktası, klinik, hastane gezen Gramsci'nin her fırsatta yazdığı; bazı mektuplara belki de bir yerlerde unutulmuş oldukları için ulaşılamadığı da düşünülünce, Gramsci'nin kaleme aldığı onlarca mektubun henüz ortaya çıkmadığını da düşünebiliriz.

Mahkûmun yolculuğu...

Okudukça görüleceği gibi, Gramsci'nin cezasını çekerken yattığı hapisane ve klinikler hem mektupların seyri ve izleği hem de kendisinin ruh hali ve düşünce yapısı açısından çok önemli. Bu bakımdan öncelikle Gramsci'nin mahkûmiyet serüvenine göz atmak yararlı olacak.

İtalyan Komünist Partisi milletvekili Antonio Gramsci, 8 Kasım 1926 günü, saat 22.30 sularında, dokunulmazlığı ihlal edilerek tutuklandı. Roma'daki Regina Coeli Hapishanesi'nde hücre hapsine alınan Gramsci, ilk mektuplarını 20 Kasım 1926'da karısı Giulia Schucht'a, annesi Giuseppina Marcias'a ve hem yaşayanlar için kendisinden özür dilemek hem de evde kalan kitaplarını istemek için ev sahibine yazdı.

2 https://it.wikipedia.org/wiki/Lettere_dal_carcere#Storia_editoriale

3 Bkz. Antonio Gramsci, *Lettere dal carcere*, yay. haz. Francesco Giasi, Einaudi, 2020, s. XXVI (Giasi'nin önsözü).

Bu üç mektup, yüzlerce sayfalık mektuplarının başlangıcıydı. Çok zorlu, yıpratıcı ve yalnız geçecek yılların da...

7 Aralık 1926'da Ustica Adası'nda bulunan hapishaneye, 7 Şubat'taysa Milano'daki San Vittore Hapishanesi'ne nakledilen Gramsci'nin davası da burada yatmaktayken görüldü: 28 Mayıs-4 Haziran 1928 tarihleri arasında yapılan göstermelik yargılamada "komplo kurmak, sınıflar arasında nefreti kışkırtmak, anayasayı değiştirmeye teşebbüs" suçlamalarıyla 20 yıl, 4 ay, 5 gün cezaya çarptırıldı, ki aslında bu, Gramsci'nin beklediğinin biraz üstünde bir cezaydı.⁴ Bir mektubunda "Beni diyelim 20 yıla mahkûm etseler bile içeride üç yıldan fazla kalacağımı sanmıyorum"⁵ diyen Gramsci'nin, ölümünden yaklaşık bir hafta öncesine kadar sürececek, on yılı aşkın mahkûmiyeti böylece başlamış oldu.

Yapılan muayene sonucu zaten çok küçük yaşlarından beri Pott hastalığına bağlı sırt-göğüs deformasyonu olan⁶ Gramsci'nin hasta-engelli mahkûmlar için daha uygun olduğu düşünülen Bari'deki Turi Cezaevi'ne gönderilmesine karar verildi.⁷ 19 Temmuz 1928'de "7047" numaralı mahkûm olarak girdiği Turi'de 19 Kasım 1933'e kadar kaldı.

Sağlığının giderek kötüleşmesi üzerine –doktor raporuyla– 1933 sonlarında önce Roma'daki Civitavecchia Hapishanesi'nde kısa bir süre kaldıktan sonra, 7 Aralık 1933'te –yine sıkı gözetim koşullarında– Formia'daki bir kliniğe nakledilen Gramsci, 1935 Ağustosunda Roma'daki Quisisana Kliniği'ne geçti. 21 Nisan 1937'de cezası resmen biten Gramsci, sağlık sorunları nedeniyle klinikte kalmaya devam ederken 25 Nisan'da beyin kanaması geçirdi ve 27 Nisan 1937'de, saat 04.10'da⁸ hayatını kaybetti.

Daha önce değindiğimiz gibi, Gramsci'nin cezasını çekerken yattığı/geçtiği hapishaneler/klinikler büyük önem taşıyor. Zira 5 Aralık 1932 tarihli mektubunda hapishane yaşamını üç evreye ayırdığından söz ediyordu:

Sevgili Tania, hapishane yaşamımın üçüncü evresinin başladığını söylemiştim sana daha önce. Birinci evre, tutuklanmamdan *şu ünlü mektubun*⁹ gelişine kadar uza-

4 Gramsci, duruşma öncesi annesine yazdığı bir mektupta 14 ila 17 yıl hapis cezası alacağını tahmin etmektedir. Bkz. 114. mektup, Giuseppina Marcias'a, 30 Nisan 1928.

5 44. mektup, Giusppina Marcias'a, 6 Haziran 1927.

6 Pott hastalığı, tüberkülozun kemiklere, özellikle omurgaya yerleşerek enfeksiyon oluşturduğu bir hastalıktır. Enfeksiyon, omurgada ağrı ve deformasyonlara yol açabildiği gibi tedavi edilmezse nörolojik sorunlara da neden olabilir. Ancak Gramsci'nin fiziki gelişimini engelleyen (boyu 1.50 cm.'den kısaydı) bu durumu, ailesi tarafından bir hizmetçinin kendisini yere düşürmesine bağlanmıştır. Bkz. *Lettere dal carcere*, s. LXV (Giasi tarafından hazırlanan kronoloji) ve Giuseppe Fiori, *Antonio Gramsci*, çev. Kudret Emiroğlu, İletişim Yayınları, 2009, s. 15-16.

7 265. mektup, Tatiana Schucht'a, 28 Eylül 1931.

8 Fiori, s. 340.

9 İtaliyler benim, zira Ruggero Grieco tarafından yazılan söz konusu mektup birçok spekülasyona yol açtığı için ileride detaylı biçimde değineceğiz.

nıyor. (...) İkinci evre, o andan geçen Kasım ayının ilk günlerine kadar sürüyor. (...) Geçmişin hataları, eksiklikleri tekrarlanmasın diye, geçmişin en azından bu üçüncü evre için ders alınarak işe yaramasını istiyorum yalnızca. Başlayan bu üçüncü evre, üstesinden gelinmesi en çetin ve en zor evre.¹⁰

Gramsci'nin ayrımına göre, hapishane yaşamıyla ilgili kabaca şöyle bir tarihlendirme yapmak mümkün: 1. evre) 8 Kasım 1926-Mart 1928 sonu; 2. evre) Mart 1928 sonu-Kasım 1932'nin ilk günleri; 3. evre) Kasım 1932'nin ilk günleri-1937.

1. evre: 8 Kasım 1926 - Mart 1928 sonu

Gramsci, hapishaneye girer girmez hummalı bir mektup yazma faaliyetine girişti. Oysa mektup yazmaktan hiç hoşlanmıyordu:

(...) mektup yazmaya karşı, üstesinden gelemediğim bir tiksinti duydum hep. Hapishanede olduğum zamandan beri, önceki döneme göre en az iki katı mektup yazdım. En az 200 mektup yazmışımdır herhalde, tam bir iğrençlik!¹¹

Ancak cezaevi koşullarında mektup yazmak o kadar kolay da değildi: Gramsci, Milano'da yargılanmayı beklerken haftada bir kez, birden fazla muhatap için iki sayfa kâğıtla mektup yazabiliyordu. Turi'deyse sadece bir sayfa kâğıt almasına izin vardı; bu kâğıdı ikiye katlayarak iki yarıyı farklı alıcılara gönderebiliyor ve sadece aile üyelerine yazabiliyordu (Mart 1931'e kadar 15 günde bir, daha sonra haftada bir).¹² Üstelik kendisine tanınan süre içinde yazmayı tamamlaması gerekiyordu.¹³

Gramsci'nin, bu ilk evrede aile üyelerine ve bir-iki arkadaşına yazdığı mektuplar (az miktarda) basit tarihsel ve sosyal analizler, (çoğunlukla) hapishane hayatı hakkında bilgiler içermektedir. Bu dönemde Gramsci'nin esas derdinin okumak olduğu görülür: Dışarıdan yüzlerce kitap, gazete, dergi ister; kendi deyimiyle "gübrede bile eşelenerek"¹⁴ okuduğu kitaplar hakkında yorumlar yapar.

Özellikle annesine, karısına ve baldızına –onları huzursuz etmemeye de çalışarak– sağlık durumuyla ilgili bilgiler de aktarır, ki sağlığı neredeyse hapsedildiği ilk günden itibaren devamlı bozuktur: Bütün hapishane hayatı boyunca bitmek tükenmek bilmez biçimde mustarip olacağı uykusuzluk, bağırsak ve mide sorunları, üremi, yemek yeme konusundaki sıkıntıları¹⁵ onu çok zorlar.

10 368. mektup, Tatiana Schucht'a, 5 Aralık 1932.

11 158. mektup, Giulia Schucht'a, 20 Mayıs 1929.

12 Bkz. *Lettere dal carcere*, s. 893, dipnot 4.

13 "(...) her iki pazartesiye bir yazmak için çağırıldığım yarım saat içinde (...)", 140. mektup, Tatiana Schucht'a, 17 Aralık 1928.

14 52. mektup, Giuseppe Berti'ye, 8 Ağustos 1927.

15 Gramsci 1933'e kadar 15 dişini kaybedecektir. Bkz. 399. mektup, Tatiana Schucht'a, 23 Nisan 1933.

Ruhsal durumuyla ilgili yaptığı açıklamalardaysa "kaya gibi" sağlam bir adam portresi çizer Gramsci:

Beni bekleyen zorlukları fiziken de yenmeye ve dengeli kalmaya çalışacağım.¹⁶

Sabretmek gerekiyor, bende de tonlarca, arabalar dolusu, evler dolusu sabır var.¹⁷

Ben siyasi nedenlerden dolayı cezaevinde bulunuyorum, onurumu lekeleyecek nedenlerden dolayı değil. (...) Her şeyden önce, eğer onurumu, namusumu, gururumu korumasaydım, yani deyim yerindeyse bilinci sarsılacak ve görüş değiştirecek yapıda olsaydım, tutuklanmış olmaz ve Ustica'ya da gitmiş olmazdım. Bu konuda annemi ikna etmelisiniz, bu mesele beni çok sıkıyor.¹⁸

Elbette, tutukluların psikolojisini belirleyen saplantılara düşmek istemediğim için, kendimi titizlikle denetliyorum; bu konuda, özellikle içimde her zaman taşıdığım alaycı ve hiciv dolu bir ruh bana yardımcı oluyor.¹⁹

Benim moralim çok yüksek; isteyen benim bir şeytan, isteyen de bir ermiş olduğuma inansın. Ne kurbanı ne de kahramanı oynamak istiyorum. Sıradan, yalın bir adam olmaya inanıyorum; derin inançları olan ve dünyada hiçbir şey için tükürdüğünü yalamayan bir adam olmaya inanıyorum.²⁰

Tüm bu metanet dolu, inançlı açıklamalarına rağmen zaman ilerledikçe dünyadan koptuğunu hissetmeye başlayan, dışarıdan istediği sıklıkta haber alamayan, dört duvar arasında sıkışıp kaldığına inanmaya başlayan adamın yalnızlığının büyüdüğüne de tanık oluruz yazdıklarında. Dışarıdakilerden sürekli fotoğraf istemesi,²¹ kendisine yeteri kadar sık yazmadıkları için çokça sinirlenmesi bu durumun yansımalarıdır: "Sürmek zorunda bırakıldığım yaşamda, haberden yoksun kalmak bazen gerçek bir işkenceye dönüşüyor."²² Bu "işkence hali", özellikle karısı ve çocukları konusunda iyice belirgin hale gelir:

Senin yaşamın ve çocukların yaşamı hakkında yok denecek kadar az şey biliyorum ve benim hayal gücüm, beslenmeksizin boşlukta dönenip duruyor.²³

16 2. mektup, Giuseppina Marcias'a, 20 Kasım 1926.

17 29. mektup, Giuseppina Marcias'a, 26 Şubat 1927.

18 33. mektup, Teresina Gramsci'ye, 26 Mart 1927.

19 35. mektup, Tatiana Schucht'a, 11 Nisan 1927.

20 59. mektup, Carlo Gramsci'ye, 12 Eylül 1927.

21 Gramsci'nin bir mektubunda, çocuklarının muhtemelen boydan çekilmiş fotoğraflarının eline ulaşması üzerine yazdıkları dramatiktir: "Çocukların fotoğrafını aldım ve tahmin edebileceğin gibi çok sevindim. Aynı zamanda bir gövdelerinin ve bacaklarının olduğunu da gözlerimle görüp ikna olduğum için çok rahatladım. Üç yıldan beri kafalarından başka hiçbir şey görmüyordum ve kulaklı, kanatsız meleklerle dönüştükleri kuşkusunu uyanmaya başlamıştı içimde." Bkz. 171. mektup, Tatiana Schucht'a, 26 Ağustos 1929.

22 81. mektup, Giuseppina Marcias'a, 12 Aralık 1927.

23 151. mektup, Giulia Schucht'a, 11 Mart 1929.

Mektupları okurken net biçimde gördüğümüz, çocuklarının hayatlarına dahil olamamanın, gelişimlerini izleyememenin yarattığı kırgınlık, üzüntü, öfke konusunda şunu unutmamakta fayda var: Bir arada geçirdikleri süre o kadar sınırlıydı ki, Gramsci ve karısı Giulia Schucht, aslında "kurulmamış" bir aile kurmuşlardı! Tam da bu noktada Gramsci'nin eşinin ve çocuklarının hayat hikâyelerine biraz daha yakından bakmak mektuplardaki birçok olguyu anlamamıza da yardımcı olabilir.

Mektuplarda Julka, Julca, Iulca olarak da anılan Giulia Schucht, 1896'da Cenevre'de doğdu. 1908'de ailesinin taşındığı Roma'da Accademia di Santa Cecilia müzik lisesinde keman eğitimi aldı. Okulu bitirmesinin ardından 1915'te Rusya'ya giderek 1921'e kadar müzik öğretmenliği yaptı. Bu arada Eylül 1917'de Bolşevik Parti'ye katıldı. Gramsci ile 1922 Temmuz'unda, ablası vesilesiyle tanıştı: Moskova'da bulunan Gramsci, sağlık sorunları nedeniyle bir sanatoryumda kalıyordu ve yine burada bulunan Giulia'nın ablası Eugenia'yla iyi arkadaş olmuşlardı.²⁴ Kısa sürede yakınlaşan Giulia ve Antonio'nun ilk çocukları Delio, 1924 yazında Moskova'da doğdu. Bu arada Sovyet İç Güvenlik Servisi'ne (NKVD) de alınan Giulia, Ekim 1925'te Roma'ya giderek bir süre Gramsci'yle yaşadı. Bu dönemde kız kardeşleri Eugenia ve Tatiana da onlarla birlikteydi. İkinci çocukları Giuliano'ya hamileyken SSCB'ye döndüğü 1926 yazına kadar Sovyet elçiliğinde çalıştı. 1927 yılında hastalanan Giulia'ya epilepsi ve histeri gibi teşhisler kondu. Uzun yıllar boyunca kurtulamadığı majör depresyon nedeniyle bakımevleri, sanatoryumlar ve hastanelerde tıbbi ve psikoterapik tedavi gören Giulia Schucht, 1968'den 1980'deki ölümüne kadar Peredelkino'daki bir huzurevinde yaşadı.²⁵

İkilinin ilk çocukları Delio (mektuplarda Delca, Delka olarak da anılmaktadır), 10 Ağustos 1924'te doğdu. Gramsci, karısının hamileliğini Şubat 1924 sonunda Viyana'dayken öğrenmişti ancak oğlunun doğumunda Moskova'da bulunamadı. Delio'yu ilk kez yedi ay sonra, siyasi bir gezi için Moskova'ya tekrar gittiğinde gördü. 1925 sonbaharında annesiyle İtalya'ya gelen Delio, Eylül 1926 başına kadar İtalya'da kaldı. Babasıyla sadece bu kısa sürede, henüz 1-2 yaşlarındayken vakit geçirme imkânı buldu; teyzesi Eugenia'yla birlikte Moskova'ya döndükten sonra onu bir daha hiç görmedi. Gramsci'nin Tatiana Schucht'a yazdığı 222. mektuptan da anlaşıldığı üzere, kendisinden saklandığı için babasının hapiste olduğunu ancak ölümünden sonra öğrenen, annesinin rahatsızlıkları nedeniyle çoğunlukla teyzesi Eu-

24 Bkz. Fiori, s. 177-178.

25 Bkz. *Lettere dal carcere*, s. CV (Giasi tarafından hazırlanan kısa biyografiden). Giuliano'nun oğlu, Gramsci'nin torunu Antonio Gramsci Jnr., ölünceye kadar sık sık ziyarete gittikleri büyükannesinin yatalak olmasına rağmen akli melekelerini sonuna kadar koruduğundan, bununla birlikte kocasından nadiren bahsettiğinden ve Gramsci'nin kişisel eşyalarından oluşan bir tür müze kurmuş olduğundan söz etmektedir. Bkz. Antonio Gramsci Jnr., "My Grandfather", *New Left Review*, sayı 102, Kasım/Aralık 2016, s. 70.

genia'nın baktığı Delio, 1941'de Alman birliklerinin Moskova'ya doğru ilerleyişi sırasında Togliatti tarafından Ufa'ya götürüldü. Bakü Deniz Akademisi'ne kaydolup Sovyet Donanması saflarında savaşa katıldı, Kaliningrad Deniz Harp Okulu'nda ders verdi, albaylığa kadar yükseldi. Kasım 1947'de kardeşi Giuliano ile birlikte İtalya'yı ziyaret eden ve altı ay kadar orada kalan Delio Gramsci 1981'de hayatını kaybetti.²⁶

Antonio Gramsci, ikinci çocuğununsa sadece fotoğraflardan görebildi. Mektuplarda Iulik, Julik olarak da anılan Giuliano Gramsci, 30 Ağustos 1926'da doğdu. Gramsci, Ekim-Kasım 1926'da siyasi bir gezi vesilesiyle Moskova'ya giderek yeni doğan oğlunu görmeyi tasarlıyordu ancak tutuklanması nedeniyle bu plan gerçekleşemedi. Nüfusa annesinin soyadıyla kaydedilen Giuliano, 1951'de Moskova'daki Gnesin Müzik Akademisi'nden mezun oldu. 1960'lı yılların başında babasının soyadını alarak sık sık İtalya'ya seyahat etti. Mossovet Tiyatrosu'nda klarnet çalan, Moskova'daki Çaykovski Konservatuari'nda İtalyanca dersleri de veren Giuliano 2007 yılında hayatını kaybetti.²⁷

"Babalık" sorumluluğunu yakıcı biçimde hisseden Gramsci'nin²⁸ birini sadece fotoğraflardan tanıdığı, diğerinse çok küçüklük halini bildiği çocuklarına nasıl yaklaşması gerektiğini ölünceye kadar neredeyse hiç çözemediği mektuplarda açıkça görülmektedir:

Gerçek şu ki, onlarla bir ilişkiye girmeye ruhsal olarak gerçekten yetersizim, çünkü somut olarak, onların yaşamıyla ilgili, onların gelişimiyle ilgili hiçbir şey bilmiyorum. (...) Delio ve Giuliano için, açıklanamaz nedenlerden dolayı, onlarla ilgilenemediğim ve onların yaşamına katılamadığım için bir tür Uçan Hollandalı olmak zorunda kaldığımı düşünüyorum: Uçan Hollandalı adam nasıl yazabilir? Hem ayrıca hayalet gibi olmak beni tiksindiriyor.²⁹

Yine de çocukluğunda başından geçenleri aktardığı veya duyduklarından, okuduklarından aklında kalanlarla anlattığı hikâyelerle onlara elinden geldiğince hayat dersi vermeye çalışıyordu.³⁰ Ne var ki, bunlardaki (aynı zamanda Gramsci'nin aile

26 Bkz. *Lettere dal carcere*, s. XCVII (Giasi tarafından hazırlanan kısa biyografiden).

27 Bkz. *Lettere dal carcere*, s. XCIX (Giasi tarafından hazırlanan kısa biyografiden). Gramsci Jnr.'un, babası Giuliano'nun dedesi için sık sık "Lanet olasıca siyaset, neden siyasete bulaşmak zorundaydı ki? Neden profesörü Bartoli'nin tavsiyesine uyup dilbilimci olamadı?" dediğini söylemesi de ilginçtir. Bkz. Gramsci Jnr., s. 69.

28 Dikkat çekici bir not olarak, Gramsci'nin hapisshaneden kendi babasına hiç mektup yazmadığını kaydedelim. Hiç bahsetmediğine göre, babasından gelen mektup olmadığı da anlaşılmaktadır. Baba-oğul arasında bir soğukluk olduğu düşünülebilir ancak Francesco Gramsci'nin, ölümünü radyodan duyduğunda, "Oğlumu öldürdüler" diyerek haykırdığının, saçını, sakalını yolarak kendisine vurduğunun tanıkları da bulunmaktadır. Oğlundan iki hafta sonra o da hayatını kaybetmiştir. Bkz. Fiori, s. 340.

29 282. mektup, Tatiana Schucht'a, 14 Aralık 1931.

30 Gramsci'nin çocuklarına yazdığı hikâyelerden bazıları (örneğin 244. mektuptaki gibi), ayrıca kitaplaştırılmıştır: *Fare ile Dağ*, çev. Özgür Gökmen, Desen Yayınları, 2018. Bu vesileyle Gramsci'nin mektupları arasından sadece çocuklarına yazdıklarının seçilerek yayımlandığı

evinde yaşayan küçük yeğenleri Edmea'ya ve Franco'ya karşı da) üstenci, tam bir öğretmen edası taşıyan, azarlamaya varacak biçimdeki katı tavır göz ardı edilemez.

Mektuplarda göze çarpan bir başka önemli konu, kendi çocukluğunu, gençliğini anlattığı kısımlardır. Bunlarda Gramsci'nin büyüme ve yetiştirme koşullarını, ötesinde kendisini nasıl inşa ettiğini görmenin yanı sıra düşünsel gelişiminin seyrini izlemek mümkündür.³¹

Defterler'in ilk nüvesi

Gramsci, 1926 sonlarında kendisi için saptadığı programı açıklar: "1) Hep sağlıklı kalmak için kendime iyi bakmak; 2) Metotlu ve kesintisiz olarak Almanca ve Rusça dillerini öğrenmek; 3) Ekonomi ve tarih çalışması yapmak."³² Hapishane yaşamı boyunca birinci maddeye uymakta hep sıkıntı yaşasa da yabancı dil konusunda kendini çeviriler yapacak kadar geliştirmeyi başarır. Sosyalist düşünce tarihinde önemli yer tutacak *Hapishane Defterleri*'ni göz önüne aldığımızdaysa, esas başarısının üçüncü madde ekseninde geliştiğini söyleyebiliriz. Zira *Defterler*'in ilk nüvesi, Mart 1927'de baldızı Tatiana Schucht'a yazdığı mektupta görülür: -

(...) önceden belirlenmiş plana uygun olarak, iç yaşamımı içine çekecek ve merkeze oturtacak bazı konularla, derinlemesine ve sistematik olarak uğraşmak isterdim. Şimdiye kadar dört konu düşündüm (...) 1) Geçen yüzyıl İtalyası'nda kamu düşüncesinin biçimlendirilmesi üstüne bir araştırma (...), 2) Karşılaştırmalı bir dilbilim çalışması (...), 3) Pirandello'nun tiyatrosu (...), 4) Dizi romanlar ve edebiyatta halk beğenisi üstüne bir inceleme.³³

Gramsci, seçtiği tüm bu konuları ve fazlasını Mart 1929'dan itibaren daha da belirginleşmeye başlayan başlıklarla³⁴ *Defterler*'de³⁵ ele alır.

2. evre: Mart 1928 sonu - Kasım 1932'nin ilk günleri

1928 Mart ayı sonlarında Ruggero Grieco tarafından yazılan "ünlü" mektubu almasından, serbest kalma umutlarının azaldığı Kasım 1932 başlarına kadar olan dönem-

bir kitabı da hatırlatabiliriz: *Çocuklarıma Mektuplar*, çev. Cemal Erez-Meral Erez, Belge Yayınları, 1979.

31 İyi bir örnek için bkz. 59. mektup, Carlo Gramsci'ye, 12 Eylül 1927.

32 5. mektup, Tatiana Schucht'a, 9 Aralık 1926.

33 31. mektup, Tatiana Schucht'a, 19 Mart 1927.

34 153. mektup, Tatiana Schucht'a, 25 Mart 1929.

35 Hegemonya, sivil toplum, sınıf, kültür, siyasal strateji, felsefe, tarihsel bakış, edebiyat gibi birçok farklı konuda (çeşitli çevirileri de içeren) notların, yorumların ve incelemelerin yer aldığı, günümüze ulaşan defter sayısı 33'tür. Lo Piparo, polisiyevari *Gramsci'nin İki Hapishanesi* kitabında, aslında 34 defter olduğunu, bunlardan birinin muhtemelen içerdiği anti-Sovyetik tutum yüzünden "kaybedildiğini" iddia etmektedir.

de gerek sağlık sorunlarının etkisiyle³⁶ gerek dışarıdan istediği gibi haber alamamanın yarattığı öfkeyle Gramsci'nin metanetinde azalma belirtileri görülmeye başlar:

5-8-10 yıldan beri hapiste yatan adamların davranışlarını gördüğüm ve konuşmalarını duyduğum zaman, maruz kaldıkları ruhsal bozukluğu görüyorum ve gerçekten ürperiyorum ve kendimle ilgili öngörülerimde kuşkuya düşüyorum. Alt edilmeye izin vermeyeceklerini düşünen ötekiler de (hepsi değil ama hiç olmazsa bazıları), sanıyorum düşündüklerinin tersine, sürecin öylesine ağır ve fark edilemeyecek kadar yavaş bir işleyişi var ki hiç farkında bile olmadan bugün değişmiş bulunuyorlar ve bundan haberleri yok; bunu yargılayamıyorlar çünkü tamamen değişmiş haldeler. Elbette direneceğim. Ama örneğin bir zamanlar olduğu gibi artık kendime gülemediğimi fark ediyorum; bu da vahim.³⁷

Dikkatimi bir konu üstünde yoğunlaştıramıyorum; zekâmın, tıpkı gövdem gibi buharlaşıp söndüğünü hissediyorum.³⁸

Yine de –en azından 1932 sonlarına kadar– bir “yenilgi psikolojisi”ne kapıldığını söylemek mümkün değildir. Zira bu dönemde düşünsel üretimi büyük artış gösterir. İlk sayfası 8 Şubat 1929 tarihini taşıyan *Birinci Defter*’le de paralel olarak mektuplarda felsefi, siyasi konulara dair yorumların arttığı görülür. Nitekim *Defterler*’in yarısından fazlası bu dönemin ürünüdür.³⁹ Kısaca Gramsci bu dönemde yine hiç durmadan okumakta, çeviriler yapmakta, yazmaktadır:

(...) bir siyasi tutuklunun sinekten yağ çıkarmayı bilmesi gerektiğini düşünüyorum. Her şey, okumaya bir amaç yüklemeye ve not almayı bilmeye (eğer yazmaya izin veriliyorsa) dayanıyor.⁴⁰

Ancak en üretken yıllarını hapishanede geçirmek, fiziksel ve içsel olarak hızlı biçimde yaşlandığını fark etmek,⁴¹ yukarıda da söz ettiğimiz çocuklarının büyümesini sadece fotoğraflardan takip edebilmek, sürekli “soyutlanıp yaşamdan kopmuş olduğu duygusuyla” baş etmeye çalışması,⁴² dayanaklılığını tüketmeye başlar.

36 Gramsci, özellikle Turi’de tıbbi açıdan büyük olumsuzluklarla karşılaşmıştır: “Hapishanenin tıp sorumlusu Dr. Cisternino’ydu. Domenico Zucaro zıtlığa düşmekten ve ceza görmekten korkmadan şunları yazabilmişti: ‘Gramsci’nin tıbbi bakıma gereksinimi var, yaşama koşulları keskinlikle iyileştirilmeli... Dr. Cisternino ona bakmıyor. Üstelik bir gün ona, iyi bir faşist olarak, onu ölmüş görmekten daha iyi bir şey olmayacağını söyledi.’”, Fiori, s. 270-271.

37 138. mektup, Giulia Schucht’a, 19 Kasım 1928.

38 273. mektup, Tatiana Schucht’a, 9 Kasım 1931.

39 Başlangıç tarihi 1932 ve öncesi olanlar hesaplandığında toplam 19 defter. Defterlerin yazılış tarihleri için bkz. Lo Piparo, s. 132-133.

40 155. mektup, Tatiana Schucht’a, 22 Nisan 1929.

41 Özellikle çok iyi bir örneği için bkz. 336. mektup, Giulia Schucht’a, 9 Ağustos 1932.

42 Gramsci’nin hissettiği “yaşamdan kopma” duygusu konusunda belki de en çarpıcı örnek annesiyle ilgilidir: “Annemin ölümcül bir durumda olabileceği, o sırada benim bu konuda kesin hiçbir şeyden haberim olamayacağı ve onu bir daha göremeyeceğim fikri kafama takı-

Ünlü mektup

Gramsci, Mart 1928'in sonunda Ruggero Grieco tarafından yazılmış, "uluslararası komünizmin içinde süregelen siyasi-ideolojik tartışmalar hakkında bilgi veren", sürgündeki diğer komünistler adına kendisini selamlayan, Gramsci'nin o zamana kadar yazdığı makalelerinden oluşacak bir seçkiyi yayımlama projesinden söz eden bir mektup aldı. Aslında 10 Şubat'ta kaleme alınan mektup, "muhtemelen Basel'de yazıldı,⁴³ Moskova'ya (o zaman Togliatti de orada bulunuyordu) gönderildi ve oradan, Parti yönetiminin izniyle, Milano'daki San Vittore Hapishanesi'ne yollandı. Gramsci'ye göre mektup, onun uluslararası komünizmde önemli bir yönetici olduğunu açığa çıkararak hukuki durumunu ağırlaştırmış ve davanın daha iyi bir sonuca ulaşmasını güçleştirmişti."⁴⁴

Gramsci, kafasına takılan bu mektuptan ilk olarak Nisan 1928'de söz etmişti:

Örneğin geçenlerde, benden cevap isteyen, Ruggero imzalı, garip bir mektup aldım. Belki de hapishane yaşamı, beni gerekli normal sağduyudan daha fazla güvensizleştirmiştir; ama ne var ki, bu mektup, puluna ve postane damgasına rağmen⁴⁵ beni öfkeliyordu.⁴⁶

Çok sonra, 5 Aralık 1932'de baldızı Tatiana Schucht'a yazdığı mektupta da bu olaya dönecekti:

(...) son derece "tuhaf" mektuptan sana söz ettiğimi ve sorgu yargıcının bu mektubu bana teslim ettikten sonra kelimesi kelimesine şunu eklediğini hatırlarsın: "Sayın milletvekili Gramsci, sizin uzun süre hapiste kalmanızı kesin olarak isteyen arkadaşlarınız var." (...) Bu alçakça bir eylem mi, yoksa sorumsuz bir uçarılık mı? Bunu söylemek zor. Belki her ikisi de olabilir; mektubu yazanın yalnızca sorumsuzluk derecesinde aptal olması ve daha az aptal olan bir başkasını onu yazmaya itmesi mümkündür. Ama böyle meselelere kafa patlatmak yararsız. Geriye, anlamı olan nesnel gerçek kalıyor.⁴⁷

lıyor ve gece gündüz, bir an bile peşimi bırakmıyor." Bkz. 354. mektup, Grazietta Gramsci'ye, 17 Ekim 1932. Gerçekten de yılın başlarında hastalanan Giuseppina Marcias 30 Aralık 1932'de hayatını kaybetti. Ancak haber Gramsci'den saklandı. Mart 1934'te ona son defa doğrudan yazdığı mektuba kadar sürekli annesinin sağlık durumunu sordu! Gramsci'nin, annesinin ölümünü ne zaman öğrendiği mektuplardan anlaşılmamakla birlikte ancak Ekim 1936'da (476. mektupta), yani annesinin ölümünün üzerinden neredeyse dört sene geçtikten sonra bu bilgiden söz ediyor olması dikkat çekicidir.

43 İtalyan Komünist Partisi yöneticilerinden olan Grieco, 1926-1944 yılları arasında İsviçre'de sürgündeydi.

44 Lo Piparo, s. 27-28.

45 Mektubun 29 Şubat'ta Sovyetler Birliği'nden gönderilmiş olmasına yollama. "Sovyet posta pulu ve mührü doğal olarak Gramsci'ye karşı kanıt unsuruydu." Bkz. Lo Piparo, s. 28.

46 113. mektup, Giulia Schucht'a, 30 Nisan 1928.

47 368. mektup, Tatiana Schucht'a, 5 Aralık 1932.

Sonuçta, yıllar geçip hapishanede kalmaya devam ettikçe, Gramsci'nin, sorgu yargıcının mektubun sanığı mahkûm ettirme niyetiyle gönderildiğine dair imasına ikna olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁸ "Grieco'nun mektubu Gramsci için *Defterler*'de işlediği kuramsal değerlendirmelere eşlik eden bir varoluşsal travma olmuştu."⁴⁹

İlk kez 1968'de yayımlanan Grieco'nun mektubu o zamandan beri tartışmalara yol açmıştır. Bazı tarihçiler, Gramsci'nin kızgınlığının yersiz olduğunu düşünmektedir, çünkü liderlik rolü zaten çok iyi biliniyordu ve mektubun oluşturacağı bir ek kanıtı ihtiyaç yoktu. Giuseppe Vacca'ya göreyse mektuba atfedilen sorumluluk Gramsci'nin yargılanmasıyla değil, serbest bırakılma olasılıklarıyla ilgiliydi. Zira Grieco'nun Gramsci'ye yazdığı mektubun, onun serbest bırakılması için Sovyet ve İtalyan hükümetleri arasında devam eden müzakerelere dair imalar içerdiği iddia edilmektedir.⁵⁰

Lo Piparo ise Gramsci'nin hem Sovyetler Birliği politikalarıyla hem de İtalyan Komünist Partisi yöneticilerinden, Sovyet yanlısı Togliatti ile ters düşmeye başladığının altını çizerek, Togliatti vasıtasıyla SSCB'ye, Troçki'nin ve diğerlerinin başını çektiği azınlık muhalefetine karşı Stalin ve Buharin'in sergilediği şiddeti eleştiren bir mektup yolladığına değinir:

Togliatti (...) yoldaş-sekretre analizinin "siyasi olarak hatalı" olduğunu anlatır. (...) 26 Ekim'de Gramsci sert bir ifadeyle şöyle cevap verir: "Senin bu düşünce tarzın bende çok rahatsız edici bir izlenim bıraktı. (...) Bütün mantığın 'bürokratizm' ile çürümüş durumda."⁵¹

Tüm bu spekülasyonlara rağmen, İtalyan Komünist Partisi liderliğinin "kötü niyetli olduğuna dair hiçbir net kanıtın ortaya çıkmamış olması" ve "sonunda Gramsci'nin Rusya'daki ailesinin üyeleri –belki Tatiana hariç– ile İtalyan parti liderliği arasında yeniden iyi ilişkiler" kurulmuş olması belirtilmeye değerdir.⁵² Ancak "Grams-

48 "(...) sorgu yargıcı Enrico Macis, Gramsci'ye mektubun, dışarıda Gramsci'nin uzun süre hapis kalmamasını isteyen 'arkadaşları' olduğunu gösterdiğini söyledi. Bu, Gramsci'nin aklında bir nebze şüphe uyandırmayı başardı; çünkü Macis, kendisini bir Sardinyalı olarak samimiyetle bir hemşehrisine yardım etmek isteyen biri gibi göstermişti. Ancak Macis'in hayatındaki olaylar, onun son derece belirsiz ve güvenilmez bir karakter olduğunu ortaya koydu." Bkz. Derek Boothman, "The New Edition of Gramsci's *Lettere dal carcere*", *International Gramsci Journal*, cilt 4, sayı 2, 2021, s. 186, <https://ro.uow.edu.au/gramsci/vol4/iss2/14>

49 Lo Piparo, s. 31.

50 [https://it.wikipedia.org/wiki/Lettere_dal_carcere#La_\"strana_lettera\"_di_Grieco](https://it.wikipedia.org/wiki/Lettere_dal_carcere#La_\)

51 Bkz. Lo Piparo, s. 32. Grieco'nun söz konusu mektubunda Troçki'ye karşı alınan önlemlerin şart olduğuna değinmesi de önemlidir. Mektubun tam metni için bkz. *Lettere dal carcere*, s. 253, dipnot 3.

52 Boothman, s. 186. Nitekim Hobsbawm da "Togliatti'nin onun yazılarını koruma ve yayınlama ve bu yazılara İtalyan komünizminde merkezî bir konum kazandırma konusundaki kararlılığı olmasaydı, dünya düşün sahnesinde belli başlı figürlerden biri olamazdı. Stalinizm koşullarında, özellikle de Gramsci'nin o bilinen heterodoksisi göz önüne alındığında, onun böylesi bir konuma yükselmesi (...) hiç de vuku bulması mukadder bir seçenek değildi" demektedir. Bkz. *Gramsci Kitabı*, yay. haz. David Forgacs, çev. İbrahim Yıldız, "Önsöz", Eric

ci'nin zihninde yer etmiş olan, kendisini mahkûm edenlerin Özel Mahkeme'den 'çok daha geniş bir organizasyona' mensup olduğu fikriydi; burada hem İtalyan partisinin hem de Enternasyonal'in liderleri kastediliyordu".⁵³

Şifreler...

Hapishaneden Mektuplar ile *Hapishane Defterleri* arasındaki bağlantı kadar önemli bir başka konu da Gramsci'nin hapishane mektuplarında yer alan şifreli mesajlardır. Zira bilhassa Tatiana sayesinde, Gramsci'nin siyasal konularda dışarıyla ilişkisi bir biçimde devam ediyordu:

1928'lerin sonundan 1933 yılını da kapsayan dönemde başını Gramsci'nin, baldızı Tania Schucht'un, Piero Sraffa ve Togliatti'nin, yani Parti'nin çektiği bir iletişim ağı oluşturuldu. İletişim iki yönde gerçekleşiyordu: Gramsci baldızına yazıyor veya ona söylüyor, baldızı mektupların ve önce hapishanede, sonra klinikte yapılan görüşmelerin kopyasını çıkarıp hepsini Sraffa'ya yolluyordu. Sraffa da bunları Togliatti'ye aktarıyordu. Sraffa, Togliatti'nin ve/veya Parti'nin yönlendirmesiyle Tania'ya yazıyor, Tania da Gramsci ile teması sürdürüyordu.⁵⁴

Bu çerçeveden bakıldığında, görüş günlerinde yoğun gözetim altında olan, yazdığı ve kendisine gelen mektupların okunduğunu bilen, bu konuda sıkça uyarılarda bulunan Gramsci'nin dışarıyla –belki de bazıları hâlâ çözülmeyi bekleyen– bir takım şifreler üzerinden haberleşmiş olabileceği söylenebilir.⁵⁵ Örneğin Lo Piparo,

Hobsbawm, Dipnot Yayınları, Ankara, 2010, s. 13-14. Yine de ideolojik ayrışmanın büyüklüğüne dikkat çeken Lo Piparo'nun, bu konuda, *Defterler*'den birinin ortadan kaldırıldığını ileri sürece kadar ısrarcı olduğunu tekrar hatırlatalım. Lo Piparo, kitabında, *Defterler*'in Gramsci tarafından temize çekilmesi sırasında bizzat kendisinin yaptığı ciddi değişikliklere de değinmektedir.

- 53 Boothman, s. 187. Boothman da Komünist Enternasyonal'in 1928'deki Altıncı Kongresi'nden itibaren gidilen politika değişikliği karşısında Gramsci'nin "ittifaklar kurma" görüşünün azınlıkta kaldığının altını çizerek düşünce farklılıklarına dikkat çeker.

Escalona, Stalin'e meydan okur tavrının yoldaşlarıyla arasını açtığına işaret eder: "Gramsci (...) serbest bırakılmasını kolaylaştırmak için dışarıda her şeyin yapıldığından kuşkuludur. (...) 'tecrit' edilmiş olduğunu saptaması, *Hapishane Defterleri*'ndeki 'düşünme çabasını başlatıcı bir unsur' olmuştur her halükârda. (...) Geliştirdiği çizgi, hem Stalinistliğe hem Troçkistliğe muhalif olması, sosyal-demokrat bir reformizmle de yetinmemesiyle özgündür." Bkz. Fabien Escalona, "Büyük ve korkunç bir dünya'da alttakilerin savunucusu Gramsci", çev. Haldun Bayrı, <https://medyascope.tv/2023/12/18/buyuk-ve-korkunc-bir-dunyada-alttakilerin-savunucusu-gramsci>

Gramsci'nin torunu Gramsci Jnr. da Sovyet yetkililerinin dedesinin serbest bırakılma sürecinde tedavisi için ciddi miktarda para yardımı dışında aktif bir tavır almadığını belirterek, bu durumun Stalinist dönemin siyasi atmosferiyle bağlantılı olabileceğini ima eder. Bkz. Gramsci Jnr., s. 72-73.

- 54 Lo Piparo, s. 15-16.

- 55 Gramsci'nin hapishane sansüründen kaçınmak için kullandığı alegorik anlatımlar ya da belirsiz referanslar bir yandan tarihsel olgulara bir yandan da diğerlerinin kendi aralarındaki

karısına yazdığı mektuplarda "Giulia-Yulka"⁵⁶ kullanımının ikili bir rol oynadığına dikkat çeker:

[Giulia-Yulka] anne ve eştir, ayrıca Sovyet Rusya'dır. Bazen iki Giulia'yı birbirinden ayırmak mümkün değildir. 14 Kasım 1932'de Gramsci'nin evliliği bozmak niyetinden bahsettiği mektubu, sadece özel ve duygusal bir prizmadan başka biçimde de okunabilir. "Özel-duygusal" ve "siyasal-ideolojik" iki seviye kasıtlı biçimde birbirine geçmiştir. (...) Yulka-Giulia sadece eş olan Giulia değildir. Ayrıca yoğun bir şekilde yaşanan bir mecazdır. Komünizmin gerçeğe dönüşen mecazıdır. Evlilik bağının bozulmasının da bir mecaz boyutu vardır.⁵⁷

Gerçekten de bu mektubun Gramsci için taşıdığı büyük önem, 5 Aralık 1932 tarihli mektubunda hapisane yaşamının ikinci evresinin sonunu işaretlemesi bakımından da ortadadır: "İkinci evre, o andan [ünlü mektubun gelişinden] geçen kısım ayının ilk günlerine kadar sürüyor."⁵⁸

Metot düşkünü bir adam

Bu dönemdeki mektuplar arka planda ne kadar fırtınalı olsa da yer yer Gramsci'nin gerek kendi kişilik özellikleriyle gerek çalışma anlayışıyla ilgili yaptığı samimi ve önemli değerlendirmeleri de içerir:

Üniversite öğrenciliğim sırasında kazandığım katı filolojik disiplin alışkanlığı, belki de bende gereğinden fazla bir metot düşkünlüğü yaratmıştır (...).⁵⁹

Ben hiçbir zaman, kendisine en iyi para verene kalemini satan ve profesyonel niteliğinin bir parçası yalan söylemek olduğu için sürekli yalan söylemek zorunda kalan profesyonel bir gazeteci olmadım. Tam anlamıyla özgür bir gazeteci oldum; bir tek görüşten başka görüşüm asla olmadı; patronları ya da yöneticileri memnun etmek için derin inançlarımı saklamak zorunda kalmadım, asla!⁶⁰

yazışmalarına başvurularak açıklığa kavuşturulmaktadır. Örneğin Boothman, gerek Gramsci'ye yazılan mektuplardan gerek kardeşinin ya da baldızının onunla yaptıkları görüşmelerden sonra aktardıkları bilgilerden yola çıkarak, görüşlerde konuştukları ya da sonradan yazıştıkları hapisanede dışarıdan sigaraya izin verilmemesi, Sardinya'daki süt endüstrisinin yaşadığı kriz, hurma ticareti gibi konuların şifreli yanlarına dikkat çekmektedir. Bkz. Boothman, s. 187 vd.

56 Elinizdeki kitapta "Yulka" kullanımı yerine "Julka, Julca, Iulca".

57 Lo Piparo, s. 34-35. Piparo 27 Şubat 1933'te Tatiana Schucht'a yazdığı 387. mektubun da geniş bir analizini yaparak, "karısını" da onu mahkûm edenler arasında gördüğünü söylemesinin düşünsel kopuşunun bir yansıması olduğunu iddia etmektedir. Nitekim, "Bu mektup, Togliatti'nin 1947'de yayımladığı mektuplar arasında yer almayan mektuplardan biri. (...) Baldızı mektubu okuduğunda, okuduğumuzda anlamayı bizim beceremediğimiz birçok şeyi anlayacaktır." Bkz. Lo Piparo, s. 23.

58 368. mektup, Tatiana Schucht'a, 5 Aralık 1932.

59 254. mektup, Tatiana Schucht'a, 3 Ağustos 1931.

60 268. mektup, Tatiana Schucht'a, 12 Ekim 1931.

(...) sosyal ve sıcakkanlı olmaya son derece eğilimli olmama rağmen, 13 yaşımdan beri dışarıya kapalı bir halde yaşadığım söylenebilir. Güçlü görünmek için, yaşımla bağdaşmayacak kadar güçlü görünmek için, daha sonra kurtulmayı, belki de azaltmayı bile bir türlü başaramadığım, dış görünüş olarak soğuk bir kılığa soktum kendimi.⁶¹

3. evre: Kasım 1932'nin ilk günleri-1937

Gramsci'nin hapisane yaşamının 3. evresini başlattığı "Kasım 1932'nin ilk günleri"yle kast ettiğinin af (faşist rejimin 10. yıldönümü vesilesiyle siyasi tutukluları da kapsayan bir genel af çıkarılmış, Gramsci'nin cezası ancak 12 yıl, 4 aya indirilmişti) ve SSCB ile İtalya arasında mahkûm değişimi yönündeki girişimlerin sonuçsuz kalması olduğu düşünülmektedir.⁶² Nitekim mektupların seyrinden –bilhassa 1933 yılının başından itibaren– hapisane koşullarının yol açtığı mental dalgalanmalar, serbest kalma umutlarının gün geçtikçe azalması ve artan sağlık sorunları dolayısıyla çok yıprandığı açıkça görülür:

(...) bazen tam bir çocuk gibi oluyorum gerçekten de; içimden ağlamak geliyor, gücümün tamamen tükendiğini hissediyorum ve delireceğimden korkuyorum. Gövdemin, moral güçler üstünde böylesine baskın çıkabileceğine inanmazdım ya da çok güçlü olduğumu varsaymışım. (...) bana hâlâ bir parça güç veren şey, İtalya'ya ve çocuklara karşı sorumluluklarım olması düşüncesidir, yoksa mücadele etmezdim bile. Yaşam benim için tamamen dayanılmaz ve tiksinc bir hale geldi.⁶³

Şimdi, başıma gelecek herhangi bir şeyde artık hiç kimseye güvenemeyeceğimi ve gücüm gerçekten yıprandığı için, her şeyin sıkıntı getireceğini biliyorum. (...) Aslında nasıl davranacağımı ve kendime nasıl bir yön vereceğimi bilmiyorum. Dıştan gelen tüm izlenimler beni hep acı verecek bir biçimde ya coşturuyor ya da bunalıyor. Belli bir kişiliğim, belli bir irade ve duygu yoğunluğum olduğumu sanıyordum. Bu yıl içinde hepsi dağıldı, parçalandı (...).⁶⁴

(...) beni endişelendiren, ne bir irade ne de bir "karar alma" gücümün kalmış olması.⁶⁵

Karısından, çocuklarından, ailesinden gelen düzensiz haberler, söylediklerinin yapılmadığını düşünerek neredeyse öfke nöbetlerine kapılması, ama her şeyden

61 284. mektup, Tatiana Schucht'a, 21 Aralık 1931.

62 Bkz. *Lettere dal carcere*, s. XLVI (Giasi tarafından yazılan önsöz).

63 384. mektup, Tatiana Schucht'a, 13 Şubat 1933.

64 422. mektup, Tatiana Schucht'a, 3 Eylül 1933.

65 434. mektup, Tatiana Schucht'a, 27 Kasım 1933.

çok da izole edildiğini ve sevdikleri tarafından terk edildiğini düşünmesi, Gramsci'yi her bakımdan olumsuz etkileyip büyük bir bunalım içine sürükler:

Kendimi her şeyden ve herkesten kopmuş hissediyorum. (...) Söyleyecek hiçbir şeyim yok sana ve hiç kimseye de söyleyecek hiçbir şeyim yok. Bomboşum.⁶⁶

Müfettiş Saporito beni muayeneye geldiğinde, bana (ve bu yargısını hangi kaynaktan çıkarabileceğini bilmiyorum), fiziksel nedenlerin ötesinde, hastalığımda ruhsal nedenlerin özellikle etkili olduğunu, bunlar arasında, sevdikleri tarafından terk edilmiş olma düşüncesinin önemini söyledi (maddi olarak değil, ama bir entelektüelde büyük önem taşıyan iç dünyanın bazı boyutları açısından). 1931-32 yıllarında, hiç ziyaret edilmediğimi de biliyordu. Bu iddianın doğru olmadığını sanıyorum, çünkü ben, her zaman insanlardan kopuk olmaya alışık oldum, ama gene de, belli bir anlamda, belli bir gerçeklik yüzdesini kabul etmem gerektiğini söylemeliyim (%10'la %20 arası diyelim).⁶⁷

Hastalıklarla baş edemediği bu dönemde tedavisi ve başka bir cezaevine ya da kliniğe nakledilmesi için yapılacak girişimlere hız verilmesini ister sıklıkla. Nihayet 19 Kasım 1933'te önce Civitavecchia'ya, burada iki hafta kadar kaldıktan sonraysa, 7 Aralık'ta Formia'daki Cusumano Kliniği'ne nakledilir. Çok sıkı gözetim altındadır ancak biraz daha iyi tedavi görebilmektedir. Ayrıca baldızı Tatiana, kardeşi Carlo ve arkadaşı Pierro Sraffa ile de düzenli görüşür. 1934 yılında Gramsci tarafından yazılmış sadece tek bir mektup bulunmasının (o da aslında çoktan ölmüş annesine!) nedeni belki de budur. Bu dönemde mektup yazmaktan ziyade *Defterler*'e odaklanmışır.⁶⁸

25 Ekim 1934'te yazılan dilekçeler sonuç verir ve Gramsci şartlı tahliye alır. Yine yoğun gözetim altında olsa da arada sırada küçük yürüyüşler yapma imkânı bulur; Tatiana, Carlo ve Sraffa'yla görüşmeye devam eder. Başka bir kliniğe nakli için yapılan talepler, sağlık sorunlarının ağırlaşması ve doktor raporlarıyla birleşince 24 Ağustos 1935'te Roma'daki Quisisana Kliniği'ne nakledildikten sonra baldızı Tatiana sürekli yanında olduğu için sadece karısına ve çocuklarına yazar.

Bugün, Gramsci'nin kuramsal ve/veya siyasi fikirlerini içeren yazıları arasında 1935'ten sonrasına ait olduğunu tespit edebileceğimiz bir yazı bulunmamaktadır. Roma'daki Quisisana Kliniği'nde yaşadığı yirmi ayda (24 Ağustos 1935'ten 27 Nisan 1937'ye kadar), Gramsci'nin tam anlamıyla yazımsal bir felce uğradığı söylenebilir (...).⁶⁹

66 410. mektup, Tatiana Schucht'a, 2 Temmuz 1933.

67 422. mektup, Tatiana Schucht'a, 3 Eylül 1933.

68 Gramsci, 1934 yılı içinde 11 defter doldurmuştur.

69 Lo Piparo, s. 94. Lo Piparo, bu dikkate değer durumu, ileri sürdüğü "kayıp defter" teorisiyle bağdaştıracak biçimde aktarmaktadır. Fiori ise bunun Gramsci'nin ağır hasta olmasından,

Gramsci, Aralık 1935'te karısına, Roma'ya, yanına gelmesini teklif eder:

(...) seni her zaman bekledim ve senden hiçbir kesin haber almadığım ya da ender ve yaşamsal özden yoksun mektuplarını aldığım zaman bile, (...) sana mektup yazmadığım zaman bile, sen her zaman benim yaşamımın temel unsurlarından biri oldun. Sanırım bu duruma son noktayı koyma zamanı geldi ve eğer bana gelirsen bu gerçekleşebilir, çünkü ben hiçbir yere kımlıdayamıyorum.⁷⁰

Ne var ki, Giulia'nın hastalığı böyle bir seyahati gerçekleştirmesine izin vermez. Diğer yandan Gramsci'nin ciddi biçimde Sardinya'ya dönmeyi düşündüğü Tatiana tarafından yazılan bir mektupta açıkça ortadadır:

18 Mayıs 1936'da Tatiana, Gramsci'nin kız kardeşi Teresina'ya, içeriğinin kardeşi Carlo'ya bile açıklanmaması gereken gizli bir mektup yazar: [...] size yazmakta olduğum kesinlikle çok gizlidir ve Nino sizden bunu ifşa etmemenizi ve hatta Carlo'ya bile bundan bahsetmemenizi rica ediyor. (...) Nino Sardunya'ya, Santo Lussurgio'ya gitmek istiyor. (...) onun sağlık durumunu da göz önünde bulundurarak uygun bir ev bulabilirsiniz. (...) ergenliğini geçirdiği yere gitme fikrini uzun süredir düşünüyor.⁷¹

Ev tutulur, ancak Gramsci de seyahat edebilecek durumda değildir. Böylece "eve dönüş" hayali gerçekleşemez;⁷² tıpkı çocuklarını görmek hayalinin gerçekleşmemesi gibi: 1935'ten sonra sadece karısına ama daha çok oğullarına yazan Gramsci, son mektubunun son satırında "Keman dersini kimden alıyorsun?" diye sorduğu oğlu Giuliano'nun bir müzisyen olduğunu da; Delio'nun Sovyet Deniz Kuvvetleri'nde albay olduğunu da göremez. Çıkan afklar sonucu cezası 21 Nisan 1937'de tamamen

fiziksel enerjisinin tükenmesinden kaynakladığında ısrarcıdır: "Formia döneminde (1934-1935), Turi'de başlanmış beş defteri ve Cusumano kliniğinde oluşturulmuş on bir defteri tamamladı. (...) Sonlara doğru yazısı çok karışıklaşıyor ve gücünün azaldığını ortaya koyar. 1935 yazında Gramsci çalışmayı bırakmak zorunda kaldı, notlarının önemli bir bölümünü sistematik olarak gözden geçiremedi ve yeniden düzenleyemedi." Fiori, s. 334-336. Ayrıca bkz. Fiori, s. 343.

70 447. mektup, Giulia Schuch'ta, 14 Aralık 1935.

71 Lo Piparo, s. 64-65.

72 Bir başka iddia da Gramsci'nin SSCB'ye yerleşmeye karar verdiğidir: Tatiana, kız kardeşi Giulia'ya yazdığı bir mektupta, kocasının karısına kavuşmak arzusu içinde olduğunu ve İtalya'dan sınır dışı edilerek SSCB'ye gönderilmek konusunda bir talepte bulunmayı düşündüğünü belirtmektedir. Tatiana, Sardinya planının bu durum gerçekleşmezse devreye gireceğinden söz eder. Bkz. *Lettere dal carcere*, s. 1208-1209, dipnot 1. Ayrıca bkz. Lo Piparo, s. 66 vd. Gramsci Jnr. da dedesinin 1936 başına kadar SSCB'ye gitmeyi planladığını, ancak hem sağlığının hem de Sovyetler'deki siyasi ikliminin kötüleşmesiyle Fiori'nin de inandığı gibi memleketinde emekli olmaya karar verdiğini düşünmektedir. Gramsci Jnr., 1936 sonu-1937 başlarında Sovyet istihbaratının İtalyan Troçkistler hakkında bildiklerini anlatması için Gramsci'ye iki ay boyunca baskı yaptığını da anlatmaktadır. Bkz. Gramsci Jnr., s. 73-74.

ıdolmasına ve mahkûmiyet koşullarından nihayet kurtulmasına rağmen klinikten çıkabilecek durumda olmadığı için orada hayatını kaybettiğinden özgürlüğünü hiç tadamadığı gibi...

Kurban olmak istemeyen bir devrimci

Mektuplardan da açıkça görüleceği gibi Antonio Gramsci, cezasının hafifletilebileceği telkinlerine rağmen faşist rejimden af dilemeyi düşünmemiştir. Yakınlarının af talebinde bulunabilme ihtimaline karşı da onlara sürekli uyarılarda bulunmuştur.⁷³

Gerçekte Gramsci bütün eylem biçimlerinin anlam ve sonucunu çok iyi biliyordu. Sonuçsuz kalacak hareketlere karşı daima isteksizlik duymuştu. Kurban olmak, düşmek istemeyeceği duygusal bir tuzaktı. Dolayısıyla hapisane yılları boyunca sürekli tavrı, hiçbir zaman gereksiz yere acı veya rahatsızlık çekmemek, hapisane kurallarına uyma sonucu yasal haklar elde edebiliyorsa (eşya ve kitap bulundurabilmek, hastalığında özel hapisaneye konulmak, kendi hücreğine sahip olmak, kefaletle tahliye veya davanın yeniden görülmesini istemek gibi) onları yerine getirmek olmuştur. Öte yandan, hiçbir zaman yasanın sağlamadığı bir kolaylık istemiyor, rejimin kendisine merhameti olarak görünecek hiçbir şeyi talep etmiyordu.⁷⁴

SSCB ile Vatikan/İtalya arasında yapılacak bir mahkûm değişimine dair duydukları, okuduklarıysa hapisten çıkma umudu taşıyan Gramsci için her durumda büyük heyecan yaratmıştı. Ancak "Sonra görüşmeler kesildi. Ne zaman, kimin kararıyla? Gramsci'nin Stalinist çizgiden ayrıldığı, Gennaro'nun gizleme çabasına karşın (...) duyulmuş muydu? Yoksa doğrudan Mussolini mi işe karşı çıkmıştı?"⁷⁵

Gramsci'de büyük hayal kırıklığına ve öfkeye yol açan bu durumun, kendisinin özgür kalmasıyla yoldaşlarının yeteri kadar ilgilenmedikleri ya da onun siyasi tasfiyesini istedikleri yönündeki inancını –hapse girmeden önce yaşanan fikir ayrılıkları ve içinde bulunduğu tecrit koşulları da düşünülünce– özellikle 1932'den itibaren daha da kuvvetlendirdiği mektuplardan hissedilmektedir.⁷⁶

73 Örneğin bkz. 139. mektup, Carlo Gramsci'ye, 3 Aralık 1928; 175. mektup, Tatiana Schucht'a, 4 Kasım 1929.

74 Fiori, s. 255-256. Örneğin çalışmaları için kâğıt-kalem sağlanması konusundaki başvurular hakkında bkz. 130. mektup, Tatiana Schucht'a, 27 Ağustos 1928.

75 Fiori, s. 314.

76 Özellikle 6 Mart 1933 tarihli 388. mektubun içerdiği alegorik/şifreli anlatım ve bu mektubun akabinde İtalyan Komünist Partisi'nin, Gramsci'nin serbest kalması için uluslararası kampanya başlatmaya karar vermesi dikkat çekicidir. Gramsci, uluslararası kampanyanın serbest bırakılması için yürütülen diplomatik müzakereleri tehlikeye sokacağından çekinmiş, baldızına yazdığı iki mektupta (16 Mayıs-403. mektup ve 29 Mayıs-405. mektup) yine göndermeler içeren şifreli bir anlatımla sert tepki göstermiştir. Bkz. https://it.wikipedia.org/wiki/Lettere_dal_carcere

Kendisini daha önce ele almamız halinde bir kısmı açıkta kalabilecek panoramayı ortaya koyduğumuza göre, mektuplarda merkezî rol oynayan Gramsci'nin baldızı Tatiana Schucht'a da artık daha yakından bakabiliriz.

Mektuplarda Tania, Tatanca, Tataniska, Tatanişka olarak da anılan ve kardeşi Giulia'dan 9 yaş büyük olan Tatiana (d. 1887) pedagojiden müziğe, tıptan tarıma kadar farklı birçok alana ilgi duyan, çok yönlü bir kişilikti. Gramsci, 1922'de Moskova'da Schucht ailesiyle tanışınca, aile ondan Roma'da bulunan ancak bir süredir haber alamadıkları kızları Tatiana'ya ulaşmasını istemişti. Sık sık adres değiştiren Tatiana'ya ulaşmak kolay olmadı, ki Gramsci'nin kendisini aradığını öğrenen kadın da ondan uzak durmaya çalışıyordu. Nihayet 1 Şubat 1925'te bir araya gelen ikiliyle ilgili Gramsci'nin ilk gözlemi, Tatiana'nın Sovyet elçiliğinde çalışanlara ve Sovyet yönetiminin bazı tutumlarına karşı mesafeli tavrına rağmen düşünsel olarak kendilerine yakın olduğu yönündeydi. Nitekim Gramsci'nin ikna çabalarıyla SSCB elçiliğinde çalışmayı kabul eden baldızı ve Gramsci arasında yakın bir işbirliği başladı.

Gramsci'nin tutuklanmasından ve özellikle 1927'den itibaren Tatiana Schucht, Gramsci'nin dış dünyayla neredeyse tek bağlantısı oldu. Tatiana, Mayıs 1927'de San Vittore'de yatan Gramsci'ye yakın olmak ve yardım etmek için Milano'ya taşınarak SSCB Ticaret Temsilciliği için çalışmaya başladı; mümkün olduğunca eniştesini görmeye gitti. Gramsci'nin Turi'ye nakledilmesinden sonra, Mart 1929'dan Haziran 1930'a kadar orada yaşadıkdan sonra tekrar Roma'ya döndü. Tüm bu dönemde ziyaretlerinin ve mektuplaşmalarının yanı sıra Gramsci'nin ailesiyle ve partiyle ilişkilerine aracılık eden yegâne kişiydi:

Her gün hapishaneye geliyor ve basit ama tadına doyum olmaz yiyecekler getiriyor: meyve, çikolata, taze sütlü tatlılar... Zavalılık, onu bu kadar yorulmaması ve biraz da sağlığını düşünmesi gerektiğine inandırmayı başaramıyorum. İnsanın bazen kız kardeşinde bile göremediği böylesine bir özveri karşısında biraz eziklik hissediyorum.⁷⁸

Avrupa'nın hiçbir yerinde böylesine sevgi dolu ve düşünceli bir başka baldız olabileceğini sanmıyorum ve onun benim için yaptığını birçok eşin de yapacağını sanmam.⁷⁹

1933 sonunda Gramsci'nin Formia'daki Cusumano Kliniği'ne nakledilmesinin ardından onu her hafta sonu ziyaret etmeye başlayan Tatiana, eniştesinin Ağustos

77 Tatiana Schucht hakkındaki bilgiler Giasi tarafından hazırlanan kısa biyografiden (*Lettere dal carcere*, s. CVI) ve wikipedia'dan (https://it.wikipedia.org/wiki/Tatiana_Schucht) derlenmiştir.

78 63. mektup, Giuseppina Marcias'a, 3 Ekim 1927.

79 156. mektup, Giuseppina Marcias'a, 6 Mayıs 1929.

1935'ten itibaren Roma'daki Quisisana Kliniği'nde yatmaya başlamasıyla neredeyse her gün ziyarete gitti, onun başından ayrılmadı. Nitekim Gramsci'nin cenazesinde de sadece kardeşi Carlo ve o vardı. Gramsci'nin elyazmalarını koruma altına alan, bunları saklayıp daha sonra SSCB'ye nakledilmeleriyle ilgilenen kişi de o oldu.

Gramsci'nin ölümünden sonra, eniştesinin yalnız bırakıldığına dair iddialarının araştırılması için girişimlerde bulunan Tatiana, Moskova'ya giderek Gramsci'nin verbest bırakılmamasındaki sorumluluğun aydınlatılması için ısrar etti: "Sovyet Rusya'ya hareket etmeden önce, sanki eniştesine taahhütte bulunmuş gibi, Togliatti'yi şikâyet etmek ve onu Gramsci dosyalarının bakımı sorumluluğundan dışlamak niyetindedir."⁸⁰ İtalyan yönetimini ve Togliatti'yi sorgulayan girişimler, Schuchtlar ile Komünist Parti arasındaki ilişkileri zedeledi. Tatiana biraz da bu nedenle Komintern tarafından, Gramsci'nin yazınsal mirasıyla ilgili olarak kurulan komisyondan çekildi; yerine Giulia ve diğer kız kardeş Eugenia getirildi. Sovyetler için çalışmaya devam etse de aradaki "güven bunalımı" hiçbir zaman tam olarak aşılamadı: Cephede hemşire olarak çalışma talebi dahi kabul edilmedi. Annesi, Giulia ve Eugenia ile Frunze'ye taşınan Tatiana, 1943 yılının 21 Eylül günü tifüsten hayatını kaybetti.

Gramsci'yle alakası dışında özel hayatıyla ilgili neredeyse hiçbir şey bilinmeyen Tatiana Schucht için gerçek bir "fedakârlık abidesi" demek yanlış olmaz. "Onu dışarı çıkarmak için yaptığı fedakârlıklar Tatiana'yı yormuyor, daha ziyade acılarını azaltmak için duyduğu içsel dürtülerle hareket ediyordu. Antonio'nun on yıllık hapisliği boyunca onu rahat ettirebilmek için her şeyi yaptı ve onun en değerli yardımcısı oldu."⁸¹ Birçok mektupta çok açıkça görüldüğü gibi, Gramsci'nin de ona karşı samimi ve içten bir sevgi beslediği aşikârdır. Ancak bu, aralarındaki ilişkinin çeşitli bakımlardan sorunlu olduğunu görmemizi engellememelidir. Nitekim Lea Durante, Tatiana'nın mektuplarda çeşitli roller üstelenen karmaşık bir "sen" olduğunun altını çizer:

(...) dış dünyayla sevgi ve bilgi bağıını sürdürmekten temel ihtiyaçlarını, özellikle de kitap teminini karşılamaya; teorik ve entelektüel diyaloglar için muhatap olmak-

80 Lo Piparo, s. 91. Nitekim Fiori, Quisisana'da görece rahat olduğu günlerde Gramsci'nin partiden kimseyle temas etmemesine dikkat çeker: "Herkesten kopmuş görünüyordu, belki gerçekten böyleydi. Togliatti ile, başka parti önderleri veya militanları ile ilişki kurma girişiminde bulunduğu dair bir kanıt yok. (...) İsteseydi ziyaretine gelen arkadaş ve akrabaları aracılığıyla partiyle ilişki kurabilirdi; bir not, birkaç satır buna yeterdi." Bkz. Fiori, s. 338.

Eric Hobsbawn ise "Togliatti'nin Gramsci üzerine görüşleri daha sonraları ne şekilde eleştiriye tabi tutulmuş olursa olsun, Gramsci'nin ölümünden sonra 'onu bugünün talihsizliklerinden uzak tutma ve partinin geleceği için koruma altına alma' (...) yönündeki kaygısı ve İtalya'ya döndüğü andan itibaren Gramsci'nin merkezî rolü üzerinde ısrar etmesi"nin, Gramsci'nin dünyaca bilinen bir figür haline gelmesini sağladığını ifade etmektedir. Bkz. *Gramsci Kitabı*, "Önsöz", s. 14.

Gramsci Jnr. da özellikle son zamanlarda Gramsci'yi komünist hareketin karşısına yerleştirme, hatta onu komünizmin kurbanı haline getirme çabalarının yoğunlaştığına dikkat çekerek, kendi yaptığı incelemelerden böyle bir sonuca ulaşmanın mümkün olmadığı sonucunu çıkarmaktadır. Bkz. Gramsci Jnr., s. 74-75.

81 Fiori, s. 262.

tan psikolojik bir dayanak olmaya; siyasi arabuluculuktan gelişmekte olan mektup arşivini korumaya; Gramsci'nin kendi duygu boyutlarını ifade etme olasılığından eğitmen ve baba figürü olma eğilimini ortaya koyma fırsatına kadar pek çok şişlev üstlenmiştir.⁸²

Gramsci, Tatiana'nın çabalarını ve kendisine gösterdiği özeni takdir etse de ona karşı zaman zaman çok baskıcı, otoriter, hatta küçümseyici olmaktan çekinmez. Ondan sadece kendi verdiği görevleri yerine getirmesini beklemiş ve hiçbir kişisel inisiyatif üstlenmemesini talep etmiştir.⁸³ Tatiana'ya genellikle pedagojik bir ton taşıyan ve sitemler içeren öğütler verir, daha sonra bazılarında pişmanlık duyacağı haksız veya aşırı eleştirilerde bulunur;⁸⁴ aralarındaki ilişki eşitlerarası bir ilişki olmanın ötesindedir ve nitekim "erkek-entelektüel ile kadın-çocuk arasındaki bu eşitsizlik" neredeyse hiç aşılmaz.⁸⁵

Sonsuza kalacak bir şeyler...

Gramsci, henüz hapisane hayatının başlarındayken yazdığı bir mektupta "sonsuza kalacak" bir şeyler yapma arzundan söz ediyordu.⁸⁶ *Defterler*'de ortaya koyduğu düşüncelerle bunu zaten başardığını söylemek yanlış olmaz.⁸⁷ Düşünce dünyasında bugün bile kapladığı alan, Marksizme yaptığı katkılar düşünöldüğünde gerçekte bir devdir Gramsci.⁸⁸ Faşizmin de, "Bu beynin işlemesini yirmi yıl durdurmalıyız" diyenlerin de, onun "taş üstüne taş koyma"ya dayanan düşüncelerine karşı çıkanların da mağlup edemedikleri bir dev...

82 Lea Durante, "Gramsci Dictionary-Dizionario gramsciano: Tanja", *International Gramsci Journal*, cilt 5, sayı 2, 2023, s. 131, <https://ro.uow.edu.au/gramsci/vol5/iss2/6>

83 Bunlar, Tatiana'nın o istemeden gönderdiği kimi şeylere aşırı tepki göstermesinden karısının sağlığıyla ilgili bazı bilgileri ondan saklamasına, eniştesinin serbest kalması için dışarıyla kurduğu ilişkilere kadar uzanmaktadır. Örneğin bkz. 347. mektup, Tatiana Schucht'a, 19 Eylül 1932.

84 "(...) sana gerçekten bir kız kardeşe yazar gibi yazıyorum ve sen bütün bu zaman boyunca benim için bir kız kardeşten de ileri oldun. Bu yüzden sana zaman zaman acı da çektişdim. Ama en sevdiklerimize özellikle acı çektiştiğimiz doğru değil mi?", 58. mektup, Tatiana Schucht'a, 12 Eylül 1927.

85 Durante, s. 133. Örneğin bkz. 38. mektup, Tatiana Schucht'a, 25 Nisan 1927. Aslında karısına yazdığı mektuplarda da bir tür "vaiz ya da öğretmen" rolü sıklıkla görölr, ki Gramsci de durumun farkındadır. Bkz. 305. mektup, Giulia Schucht'a, 28 Mart 1932. Kendisini "ukala" bulduğunu söyleyip özeleştiri yaptıktan hemen sonra –şaka yollu da olsa– Tatiana'yı dövmeyi düşündüğünü ifade ettiği, daha sonra ona sert davranmanın kendisini ne kadar üzdüğünü belirttiği epeyce gitgelli bir başka mektup için bkz. 483. mektup, Giulia Schucht'a, 5 Aralık 1936.

86 31. mektup, Tatiana Schucht'a, 19 Mart 1927.

87 Gramsci'nin düşünce dünyasıyla ilgili bir yazı için bkz. Kıvanç Koçak, "Bella Ciao: Gramsci'den Ne Öğrenebiliriz?", *Birikim-Güncel*, 28 Ekim 2009, <https://birikimdergisi.com/guncel/785/bella-ciao-gramsci-den-ne-ogrenebiliriz>

88 Gramsci'yi daha önce hiç görmeyen ve onun ufak tefek biri değil bir dev olduğunu düşünen bir mahkûmla arasında geçen bir diyalog için bkz. 27. mektup, Tatiana Schucht'a, 19 şubat 1927.

Hapishanedeki bir entelektüelin faşist bir rejime aklıyla direnişinin simgesi de olan *Hapishaneden Mektuplar* ise aynı zamanda Marksist bir kitle partisinin lideri olan (belki de tek) teorisyen ve eylem insanının ağırlıklı olarak birey olarak gözük-
tüğü metinlerdir.

Yazdıklarının hapishane yönetimi tarafından okunduğunun farkında olduğu için kendini tuttuğunu söylese de her satıra sinmiş insani boyut, özellikle ailesine ve çocuklarına duyduğu yoğun özlem, zaman zaman kapıldığı nostalji duygusu, ağır sağlık sorunları, hapishanenin gündelik yaşamının zorlukları, aktardığı kişisel deneyimleri düşünülünce, çok katmanlı bir metinler bütünüdür Gramsci'nin mektupları. Kitabın 1947'de İtalya'nın saygın edebiyat ödüllerinden Viareggio Ödülü'nü kazandığını da düşünecek olursak, Italo Calvino'nun, "Bir anı ve büyük bir roman niteliğindeki bu kitap, devrimci bir mahpusun 'mezar'dan, hücrelerinden yeniden yankılanan hayatın tüm küçük görüntülerinin (...) özenli bir biçimde tahlilini kapsamaktadır" demesi boşuna değildir.⁸⁹

Sonuçta, "Benim zihniyetim şu iki duyguyu birleştiriyor (...): Aklımla kötümserim ama irademle iyimserim" diyen Gramsci'nin bu sözü neden kendine slogan olarak seçtiğini sayfalar süren mektupları okurken daha iyi anlıyor sanki insan; bazen coşarak, bazen üzüntü içinde, bazen inançla, bazen yılgınlıkla, bazen tatlı bir tebesümle, bazen gözyaşlarıyla...

89 Selahattin Yıldırım, *Gramsci'yi Okumak*, İletişim Yayınları, 2018, s. 103.

Antonio Gramsci'nin Yaşamöyküsü

- 1891 Antonio Gramsci 22 Ocak'ta, İtalya'nın Sardinya Adası'ndaki Cagliari bölgesinde bulunan Ales'te doğdu.
- 1897 Babası bürokratik bir hata yaptığı gerekçesiyle açığa alınınca, annesi Giuseppina Marcias yedi çocuğuyla birlikte Ghilarza'ya yerleşti. Antonio, Ghilarza'da ilkokula devam etti.

Ortada Antonio Gramsci, Sardinya, 1905.

1905- Ailenin maddi durumu kötü olduğu için eğitim hayatı boyunca çeşitli işlerde çalıştı. Ağabeyi Gennaro'nun Torino'dan gönderdiği *Avanti!* dergisinin yanı sıra sosyalistlerin çıkardığı gazeteleri de okumaya başladı.

1910 İlk yazısı, Cagliari'de çıkan *Unione Sarda* adlı günlük gazetede yayımlandı.

1911 Liseyi bitirdikten sonra üniversiteye gidebilmek için Torino'daki Carlo Alberto Lisesi'nin on aylık bir burs için yapılan sınavına katıldı. Palmira Togliatti, Augusto Rostagni, Lionello Vincenti gibi isimlerin de katıldığı bu sınavda burs kazandı ve Kasım ayında Edebiyat Fakültesi'ne kaydını yaptırdı.

Antonio Gramsci, 1906.

1912 Üniversitede Sardinya lehçesi üzerine araştırmalar yapan Matteo Bartoli'nin çalıştığı dilbilim konusuna ilgi duymaya başladı. Gelecekteki komünist hareketin liderlerinden olan Togliatti ile dostluğu pekişti ve birlikte Sardinya'nın sosyal dokusu üzerine araştırma yapmaya başladılar.

1913 Üniversitede, edebiyat ve hukuk bölümlerinde çeşitli dersleri takip etti. Gazeteci ve sendikacı Attilio Doffenu ile Nicolò Fancello'nun önerileri üzerine kurulan "Gruppo di Azione e Propaganda Antiprotezionista" isimli derneğe destek vermeye başladı. Torino'da sol fraksiyonu oluşturan ilerici işçi ve öğrenci gruplarının yanında büyük bir işçi ve öğrenci gösterisinin yapıldığı Kızıl Hafta'ya katıldı.

1914- İtalyan edebiyatı sınavını başarıyla verdikten sonra üniversiteyi bıraktı. Sonbaharda Giuseppe Bianchi'nin yönetimindeki, sosyalist *Il Grido del Popolo* adlı dergide çalışmaya başladı. Yıl sonuna doğru İtalyan Sosyalist Partisi'nin yayın organı *Avanti!*'nin redaksiyon çalışmalarına katıldı.

1916 Yoğun gazetecilik dönemi başladı. Torino'daki işçi çevrelerinde Paris Komünü, Fransız Devrimi ve Marx üzerine konferanslar verdi.

1917 *Il Grido del Popolo* dergisinde çıkan yazılarında Lenin'i yüceltiyor ve Rus Devrimi'nin sosyalist bir yapıyla sonuçlandığını vurguluyordu. Hükümet 23 Ağustos'ta Torino'da yaşanan işçi ayaklanmasını bastırdı, elliden

Il Grido del Popolo'nun redaksiyon komitesi. En sağda, Gramsci.

fazla kişi hayatını kaybetti ve şehirdeki işçi hareketinin neredeyse tüm liderleri tutuklandı. Gramsci, İtalyan Sosyalist Partisi'nin Torino sekreteri ve *Il Grido del popolo*'nun editörü oldu. Siyasi ve ekonomik eylemin kültürel faaliyetle bütünleştirilmesi gerektiği konusunda ısrar eden Gramsci, Aralık ayında bir proleter kültür derneği kurmaya çalıştı. Bolşevik devriminin önemi üzerine yazdığı "Sermayeye Karşı Devrim" başlıklı makalesi *Avanti!*'nin ulusal baskısında yayımlandı.

1918 Adı polis raporlarında Torino'daki Sosyalist Parti'nin devrimci fraksiyonunun liderlerinden biri olarak geçiyordu. *Il Grido*'da "Rus Devrimi'ni Tanımak" başlıklı yazısı yayımlandı. Ağustos 1917'deki Torino ayaklanması nedeniyle açılan davada *Il Grido del Popolo*'nun eski başeditörü Maria Giudice lehine tanıklık yaptı. *Il Grido*'nun yayınına son verildi ve yerini *Avanti!*'nin Torino baskısı aldı. Derginin yazarları arasında Ottavia Pastore, Palmiro Togliatti, Alfonso Leonetti ve Leo Galetto da vardı. Derginin baskı sayısı birkaç ay içinde elli bine ulaştı.

1919 Gramsci, Angelo Tasca, Umberto Terracini ve Palmiro Togliatti ile birlikte parti içindeki komünist kanadın yayın organı haline gelecek olan *L'Ordine Nuovo*'yu kurdu. Üç yüz abonesi ve üç bin okuru olan dergi, özellikle Torino ve Piemonte'de dağıtılarak, ertesi yıl yaklaşık beş bin baskıya ulaştı. Sosyalist Parti, Komünist Enternasyonal'e katılma kararı aldı.

1920 *L'Ordine Nuovo*'nun 24-31 Ocak tarihli sayısında, Torino sosyalistlerinin eylem programı yayımlandı. Alınan kararları uygulayacak olan komisyona Gramsci ve Togliatti seçildi. Dergi tarafından desteklenen kültür okulu faaliyetlerinde Rus Devrimi üzerine konuşmalar yaptılar. Bir diğer kanadı temsil eden Bordiga'nın çekimser komünist frak-

siyonu, Floransa'da kongresini düzenledi. Gramsci gözlemci olarak davet edildi; sadece çekimserlik temelinde bir komünist parti kuramayacağını savundu. Torino'da, gelecekteki Komünist Parti'nin temelini oluşturacak "komünist fabrika grupları" oluşturma girişimini destekledi. Imola'da Sosyalist Parti'nin komünist fraksiyonunun (Imola Fraksiyonu olarak bilinir) resmen kurulduğu bir toplantıya katıldı. *Avanti!*'nin Piemonte baskısı *L'Ordine Nuovo* başlığını benimsedi. Torino komünistlerinin organı haline gelen yeni gazetenin başına Gramsci getirildi.

Gramsci yönetimindeki *L'Ordine Nuovo*'nun 22. sayısı.

1921 14 Ocak'ta Zino Zini ve birkaç arkadaşıyla birlikte Kültür Enstitüsü'nü kurdu ve Giovanni Casale derneğin sekreterliğini üstlendi. Sosyalist Parti'nin kongresine katıldı. 21 Ocak'ta komünist fraksiyonun delegeleri ayrı ayrı toplanarak yeni İtalyan Komünist Partisi'ni, Üçüncü Enternasyonal'in seksiyonu olarak kurdular. Gramsci merkez komite üyesiydi. 15 Mayıs'ta yapılan seçimde İtal-

L'Ordine Nuovo'nun 22 Ocak 1921 tarihli, İtalyan Komünist Partisi'nin kuruluşunu haber veren ilk sayfası.

yan Komünist Partisi'nin Torino adayı olarak gösterildi ama seçilemedi. Komünist Enternasyonal, işçi sınıfı partilerinin birleşik cephesi çağrısını yayınladı.

Guilia Schucht.

Antonio Gramsci, 1922.

1922 İtalyan Komünist Partisi'nin İkinci Kongresi'ne katıldı. Kongre, Komintern'in ortak cephe çağrısını reddetti. Gramsci ortak cephe taktiklerinin sendikal düzeyde uygulanabilir olduğunu düşünüyordu ancak kongredeki diğerleri gibi o da diğer siyasi partilerle ittifak kurmaya karşı görünüyordu. Yine de partiyi Moskova'daki Komünist Enternasyonal'de temsil etmek üzere seçildi. Sağlık durumu kötü olsa da, Graziadei ve Bordiga ile birlikte Moskova'ya gitti, Komintern'in yürütme komitesine girdi. Rahatsızlığı nedeniyle birkaç ay süresince Moskova yakınlarında bulunan Serebryany Bor Sanatoryumu'nda tedavi gördü ve bu süre içinde, ileride evleneceği Giulia Schucht ile tanıştı. Sosyalist Parti, 19. Kongre'de reformistleri ihraç etme ve Komünist Enternasyonal üyeliğini yenileme kararı aldı. 28 Ekim'de faşistlerin Roma Yürüyüşü gerçekleşti. Mussolini'nin başbakan olmasıyla faşistler iktidara geldi. Faşizmin yerleşmeye başlamasıyla, Komünist Parti giderek gizli bir örgüt olarak faaliyet göstermek zorunda kaldı. Faşist birlikler Torino'da komünistlere ve sosyalistlere yönelik saldırılar düzenledi. *L'Ordine Nuovo* kapatıldı ve yazışmaları üyeleri (o sırada gazetede çalışan Gramsci'nin kardeşi Gennaro da dahil) çeşitli suçlamalarla karşı karşıya kaldılar.

1923 Gramsci Moskova'da bulunduğu sırada, polis İtalyan Komünist Partisi'nin başta Amadeo Bordiga ve Ruggero Grieco olmak üzere birçok üyesini tutuklamıştı. Gramsci için de ayrıca bir tutuklama emri çıkarıldı. Hakkında çıkarılan yakalama kararı nedeniyle Moskova'da kaldı. Aralık ayında Komintern tarafından İtalyan Komünist Partisi ile Avrupa komünist partileri arasındaki bağlantıyı sağlamakla görevlendirilerek Viyana'ya gitti. 12 Eylül'de İtalyan Komünist Partisi'nin yürütme komitesine, Komintern'in Üçüncü Enternasyonalciler grubu ile işbirliği yapıp yeni bir işçi gazetesi çıkarılması gerektiği yönündeki kararını bildirdi; gazetenin adının *L'unità* olması önerisini ilettil. 21 Eylül'de Milano'da polis, devlete karşı bir komplo yapıldığını ileri sürüp İtalyan Komünist Partisi Yürütme Komitesi üyelerini tutukladı. Tutuklanan üyeler bir ön soruşturmadan geçirilip hapis cezasına çarptırıldı ve üç ay sonra serbest bırakıldılar. Böylece komünist liderler aleyhindeki dava genel bir beraat kararıyla sonlandı.

1924 Togliatti ve Terracini'ye hitaben yazdığı bir mektubunda, partinin merkeze kayma eğilimini ve kitlelerden kopuşunu eleştirdi. 12 Şubat'ta *L'unità*'nın ilk sayısı Milano'da basıldı ve dağıtıma girdi. Veneto'dan milletvekili olarak parlamentoya seçildi. Yürütme Komitesi'ne seçildi ve Roma'ya taşındı. Ağustos ayında parti sekreteri seçildi. Giulia 10 Ağustos'ta Moskova'da ilk çocukları Delio'yu dünyaya getirdi.

Guilia Schucht, Delio ve Guiliano Gramsci.

1925 Ocak ayının ilk günlerinde Capanna Mara kasabasında gizli olarak yapılan komite toplantısına katıldı. Eşi Giulia'nın kız kardeşi Tatiana Schucht ile tanıştı. Mart ve Nisan ayları arasında Moskova'ya döndü ve Komintern'in genişletilmiş Beşinci Yürütme Komitesi'nin hazırlık faaliyetlerine katıldı. İtalyan Parlamentosu'ndaki tek konuşmasını 16 Mayıs'ta yaptı ve Mussolini ile Alfredo Rocco tarafından sunulan, gizli dernekler hakkındaki yasa tasarısına karşı çıktı. Sonbaharda Giulia, çocuğuyla birlikte Roma'ya gitti ve kız kardeşleri Tatiana ve Genia'nın Trapani Sokağı'nda birlikte oturdukları eve yerleşti. Ekim ayında polis Passarge ailesinin yanında kalan Gramsci'nin odasında bir arama yaptı. Öteki komünist milletvekillerinin de evleri arandı. Ay boyunca binlerce komünist tutuklandı.

1926 İtalyan Komünist Partisi'nin Fransa'da yapılan Üçüncü Ulusal Kongresi'ne katıldı ve partinin yürüteceği genel politika ilişkilerini geliştirme konusunda çalışmalar yaptı. Aynı yılın Şubat ayında işçi ve köylü komiteleri üstüne yapılan tartışmalara ve sendika komitesinin bir kitle örgütüne dönüştürülmesine müdahale etti. Gramsci'nin, bebek bekleyen eşi Giulia Moskova'ya döndü ve orada Giuliano'yu dünyaya getirdi. Komünist Parti yönetimi, Gramsci'nin tehlike altında olduğundan endişeleniyordu; onun İsviçre'ye gizlice geçmesi konusunda bir plan hazırladı ama bu plan Gramsci'ye pek uygun görünmedi. Faşist rejimin benimsediği sıra dışı önlemlerin ardından, Gramsci 8 Kasım 1926 akşamı saat 10.30'da parlamento dokunul-

mazlığı yok sayılarak, diğer komünist milletvekilleriyle birlikte tutuklandı, mutlak ve sıkı bir tecride alınıp Regina Coeli Hapishanesi'ne kapatıldı ve ertesi günkü oturumda, Temsilciler Meclisi, parlamentoda bulunan komünist milletvekillerinin milletvekilliklerinin düştüğünü ilan etti. 18 Kasım'da, Gramsci Kamu Güvenliği Yasası'nın 184. maddesi gereğince beş yıllık bir ceza aldı. Bu karar, kendisine 19 Kasım'da bildirildi ve birkaç gün sonra, İtalya'nın "adalarından birine" gönderileceğini öğrendi. 25 Kasım 1926'da diğer komünist mahkûmlarla birlikte, olağan sevk adı altında, Regina Coeli Hapishanesi'nden ayrıldı. İki gece boyunca Napoli'deki Carmine Hapishanesi'nde kaldı. Bunu sekiz gün kaldığı Palermo'daki hapishane izledi ve sonunda asıl kalacağı hapishane yolculuğu başladı: Palermo'nun yaklaşık 67 km. kuzeyinde, Tiren Denizi'nde yer alan Ustica'ya gönderilme emri çıkmıştı. 7 Aralık 1926 tarihinde, beşinci siyasi mahkûm olarak Ustica Adası'na ayak bastı. Ustica'da geçirdiği süre boyunca siyasi ve adli tutuklularla birlikte kaldı. O süre içinde birkaç arkadaşıyla birlikte Ustica'daki mahkûmların devam edebilecekleri bir okul oluşturdu. Gramsci edebiyat tarihi dersini, Amadeo Bordiga da fen dersleri vermeyi üstlendi. Gramsci ile sıkı bir dostluğu olan Piero Sraffa gerekli kitapları gönderiyordu.

Tatiana Schucht.

- 1927 Milano Askerî Mahkemesi'nin emriyle Milano'daki San Vittore Hapishanesi'ne götürüldü. Bu hapishanede, başlangıçta tecride alındı, Savcı Enrico Macis tarafından sorguya çekildi. Bu sorgulamanın sonunda, Gramsci bazı dergileri okuma izni alabildi; ayrıca kendisine hapishane kitaplığından haftada sekiz kitap alma izni ve haftada iki mektup yazma hakkı verildi. Aynı yılın Nisan ayında yeni bir hücreye nakledildi. Bu yeni hücrede uyku sorunu yaşamaya başladı. Mayıs ayında Tatiana, Gramsci'ye daha yakın olabilmek için Roma'dan Milano'ya taşındı. 2 Haziran'da Savcı Enrico Macis tarafından yeniden sorguya çekildi. Ağustos ayında, önce erkek kardeşi, daha sonra da

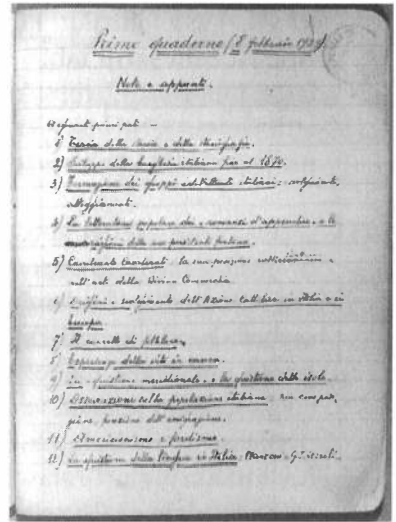
Pierro Sraffa, Gramsci'yi hapishanede ziyaret etti. Tatiana ile görüşmeyi sürdürdü. Bu arada, karısı Giulia'nın hastalandığını öğrendi. Kasım ayında, L'Unità eski redaktörü Enrico Tulli ile hücre arkadaşı oldu. Aynı yılın sonlarına doğru hapishane başhekimisi tarafından muayene edildi.

1928 28 Mayıs'ta, kendisine ve Komünist Parti yöneticilerine karşı açılan dava görülmeye başladı. Güvenilir bir avukat olan Milanolu Giovanni Ariis, Gramsci'nin avukatıydı. Gramsci Roma'ya götürüldü ve Regina Coeli Hapishanesi'nde, Umberto Terracini ve Mauro Scoccimarro ile birlikte altı kişilik bir hücreye kapatıldı. Dava sonunda 20 yıl, 4 ay, 5 gün hapis cezasına çarptırıldı. Önce Portolongone Cezaevi'ne gönderilen Gramsci, özel bir muayeneden geçirildikten sonra rahatsızlığı nedeniyle hasta mahkûmların tutulduğu Turi Hapishanesi'ne gönderilerek özel hücreye alındı.

1929 Ocak ayında hücrelerinde yazı yazma izni aldı. Düzenli olarak okumaya, belirli konuları derinleştirmeye karar verdi ve kendisine gerekli kitapları sipariş verdi. 8 Şubat'ta, Birinci Defter'e notlar almaya başladı. Tatiana, Aralık ayında Turi'ye taşındı ve Gramsci ile sık sık görüşme olanağı buldu.

1930 Gramsci için 1 yıl, 4 ay ve 5 günlük bir ceza indirimi kararı çıktı. Eşi Giulia'nın bir sanatoryumda tedavi görmekte olduğunu öğrendi. Kasım ayında hapishane koşullarının yarattığı etkiyle yenisinden uykusuzluk çekmeye başladı. Yıl sonuna doğru, başka bazı komünist mahkûmlar Turi'ye getirildi.

1931 Ağustos ayında sağlığı konusunda ilk ciddi krizini geçirdi. Piero Sraffa, Gramsci'yi görmek için Turi'ye gitti ama görüşme izni verilmedi. Ekim ayında abone olduğu dergileri okuma izni almak için hükümet başkanına bir dilekçe yolladı. Bu dilekçede belirtilen dergilerin yalnızca birkaçına izin çıktı.

Hapishane Defterleri'nin ilki.

1932 Sovyetler Birliği ile İtalya arasında siyasi tutukluların değiş tokuş olasılığı tartışılıyordu ancak Gramsci'nin de faydalanabileceği bu proje hayata geçirilemedi. Tatiana Eylül ayında Gramsci'nin güvenilir bir doktor tarafından muayene edilmesi için hükümet başkanına bir dilekçe yazdı. Bu dilekçe sonucunda Gramsci hapishanenin sağlık sorumlusu bir doktor tarafından muayene edildi. Kasım ayında faşist rejimin onuncu yılı dolayısıyla çıkarılan af kanunuyla Gramsci'nin cezası

Guilia Schucht, Delio ve Guiliano Gramsci, 1932.

12 yıl, 4 aya indirildi. Piero Sraffa bu yeni yasal koşula dayanarak Gramsci'nin şartlı tahliye hakkı olduğunu ileri sürüyordu. Ancak faşist hükümet Gramsci'nin bizzat bir af dilekçesi yazmasını talep etti; Gramsci ise bunu kabul etmedi. Turi Hapishanesi'ndeki siyasi mahkûmlar bakanlık emriyle hücre hapsine alındı.

1933 Gramsci'nin sağlığı kötüye gidiyordu. Paris'te Gramsci ve faşist rejimin diğer kurbanlarının serbest bırakılması için kampanya yürütmek üzere, aralarında Romain Rolland ve Henri Barbusse'ün de bulunduğu bir komite kuruldu. Gramsci, Turi'den ayrılma ve Giuseppe Cusumano'nun Formia'daki kliniğine girme iznini aldı, Civitavecchia'daki revirde yaklaşık iki hafta kaldı.

1934 Nisan ayında, "sinir hastası" olduğu gerekçesiyle Fiseole kentindeki Poggia Serena Kliniği'ne gönderilmek için bir dilekçe yazdı. Temmuz'da Profesör

Romain Rolland'ın 1934 yılında yayımladığı broşür.

Vittorio Puccinelli, Roma'dan onu görmeye geldi ve başka kliniğe gönderilmesi için dilekçe yazıldı. İtalya dışında Gramsci'nin serbest bırakılması için yürütülen kampanya yoğunluk kazandı. Romain Rolland onun hakkında bir broşür yayımladı. Ceza Kanunu'nun 176. maddesine ve Cezaevi Yönetmeliği'nin 191. maddesine göre şartlı tahliye talebinde bulundu. 25 Ekim'de şartlı tahliye talebine ilişkin kararname Resmî Gazete'de yayımlandı. İki gün sonra Tatiana eşliğinde ilk kez Cusumano Kliniği'nin dışına çıktı.

Antonio Gramsci, Formia'daki klinikte.

- 1935 Haziran ayında, yeniden ciddi bir sinir krizi geçirdi. Ağustos'ta Roma'da bulunan Quisiana Kliniği'ne kabul edilmek üzere Profösör Puccinelli ile birlikte Cusumano Kliniği'nden ayrıldı.
- 1937 Gramsci'nin cezası 21 Nisan'da sona erdi. Sardinya'ya taşınmayı planlıyordu ancak 25 Nisan akşamı beyin kanaması geçirdi. 27 Nisan sabahı hayata veda etti. Külleri Verano mezarlığındaki ortak bir mezara gömüldü, 1938'in sonlarında Roma'daki Protestan Mezarlığı'na nakledildi.

1926

[1]

**Giulia Schucht'a
Giulia için,**

Roma, 20 Kasım 1926

Benim çok sevgili Julka'm,¹

Son mektuplarından birini anımsıyor musun? (En azından, senden aldığım ve okuduğum son mektuptu.) Her ikimizin de, çocuklarımızın büyüdüğünü birlikte görmeyi umabilecek kadar yeterince genç olduğumuzu yazmıştın bana. Bunu çok çok iyi anımsaman gerekiyor şimdi; bizi her an ciddi olarak düşünmen, beni düşünmen ve beni çocukların yaşamına katman gerekiyor. Senin her zamanki gibi güçlü ve yürekli olacağından kuş-kum yok. Çocukların iyi büyümeleri ve tam anlamıyla sana layık olabilmeleri için, öncekinden daha da güçlü olmak zorunda kalacaksın. Bugünlerde çok ama çok düşündüm. Sizlerden kesinlikle epey uzun bir süre habersiz kalacağım için, gelecekteki yaşamınızı nasıl sürdüreceğinizi düşünmeye çalıştım ve geçmiş, orada gücün ve sonsuz güvenin kaynağını bularak, yeniden düşündüm. Güçlüyüm ve güçlü olacağım; seni çok seviyor ve yeniden görmek istiyorum ve küçük çocuklarımızı görmek istiyorum. Beni maddi sorun endişelendiriyor biraz: Senin kazancın her şeyi karşılayabilecek mi? Biraz yardım istemenin onurumuzu öyle pek zedelemeyeceğini düşünüyorum. Bana kulak verip, arkadaşlarıma başvurman konusunda seni ikna etmek isterdim. Olabilecek her kötü duruma karşı güvende oldu-

1 Giulia Schucht (1896-1980) Gramsci'nin eşidir. 1926'da İtalya'yı terk ederek Rusya'ya, ailesinin yanına dönmüştür.

ğunu bilirsem daha rahat ve güçlü olurum. Gördüğün gibi, benim o ağırbaşlı babalık sorumluluklarım hâlâ acı çektiriyor bana.

Sevgilim benim, hiçbir biçimde seni huzursuz etmek istemezdim. Çok çok az uyuduğum için biraz yorgunum, bu yüzden de yazmak istediğim her şeyi dilediğim gibi yazamıyorum. Aşkımı ve güvenimi olanca gücüyle sana duyurmak istiyorum. Evdeki herkesi kucakla; seni ve çocukları en derin sevgimle sıkı sıkı kucaklarım.

Antonio

[2]

Giuseppina Marcias'a

Roma, 20 Kasım '26

Çok sevgili anneciğim,

Bugünlerde seni çok düşündüm. Bu yaşında ve yaşadığın bunca acılardan sonra, sana vermekte olduğum yeni acıları düşündüm. Her şeye karşın ben nasıl güçlüysem, senin de güçlü olman ve o engin aşkının ve iyiliğinin olanca sevgisiyle beni bağışlayan gerekiyor. Senin acı çekerken güçlü ve sabırlı olduğunu bilmek benim için de bir güç kaynağı olacak. Bunu iyi düşün ve sana göndereceğim adrese mektup yazdığında bunun güvencesini ver bana.

Rahat ve huzurluyum. Kafaca her şeye hazırlıklıydım. Beni bekleyen zorlukları fiziken de yenmeye ve dengeli kalmaya çalışacağım. Benim yapımı tanırırsın ve bu yapının dibinde her zaman bir parça neşeli bir mizahın bulunduğunu bilirsin. Bu, benim yaşamama yardımcı olacak.

Bir oğlumun daha dünyaya geldiğini sana henüz yazmamıştım: Adı Giuliano. Bana onun gürbüz bir çocuk olduğunu ve iyi geliştiğini yazıyorlar. Buna karşılık, Delio bu son haftalarda, hafif biçimde de olsa, kızıla yakalandı ama şimdiki sağlık durumundan haberim yok. Tehlikeli dönemi atlattığını ve iyileşmekte olduğunu biliyorum. Torunların konusunda endişelenmemelisin. Anneleri çok güçlü ve çabalarıyla onları çok iyi yetiştirecek.

Çok sevgili anneciğim. Artık devam edecek gücüm yok. Başka mektuplar da yazdım, bir yığın şey düşündüm ve uykusuzluk beni bir parça yordu. Herkese şu güvenceyi ver: Onlara benden utanç duymamaları ve bizim oraların dar görüşlü ve kırık dökük ahlâk anlayışının üstünde olmaları gerektiğini söyle. Carlo'ya özellikle şimdi sizleri düşünmek, ciddi ve çalışkan olmak görevinin kendisine düştüğünü söyle. Grazietta ve hele de Teresina,

bana yazdığın gibi eğer Teresina'nın bir oğlu daha olacaksa, güçlü ve sakın olmak zorundalar. Gene aynı şekilde babamın da güçlü olması gerekiyor. Sizler, tüm sevdiklerim, özellikle şu an size karşı gerektiği ve hak ettiğiniz gibi her zaman şefkatli ve iyi olamadığımı düşündükçe yüreğim kan ağlıyor. Beni her zaman aynı duygularla sevin ve hatırlayın.

Hepinizi öpüyorum ve seni sevgili anneciğim, seni sonsuz öpücüklerle kucaklıyorum.

Nino

Not. Paolo'yu da kucaklıyorum. Sevgili Teresina'sını hep sevsin ve onunla hep iyi geçinsin.

Ve Edmea'yla Franco'yu da öpüyorum.²

[3]

Clara Passarge'ye

[Roma, 20 Kasım 1926]

Saygıdeğer hanımefendi,³

Her şeyden önce, size verdiğim, aslında kira sözleşmesinde yer almayan rahatsızlık ve sıkıntılardan dolayı af dilemek istiyorum. Ben yeterince iyiyim, sakın ve rahatım. Eğer bir-iki kat çamaşır hazırlayabilir ve onları benim için almaya geldiğinde Marietta Bucciarelli adındaki güvenilir hanıma vererseniz, size minnettar kalacağım: Size adresini yollayamıyorum çünkü unuttum.

Mümkünse, şu kitapları istiyorum:

- 1) Giriş kapısının yanındaki rafta bulunan Almanca dilbilgisi kitabı;
- 2) Yatağın karşısındaki dolapta bulunan Bertoni ve Bartoli'nin *Breviario di linguistica* kitabı [Dilbilim Elkitabı];
- 3) Bana fiyatı ucuz olanından bir *İlahi Komedya* yollarsanız çok ama çok minnettar kalacağım size, çünkü kendi kitabımı birine ödünç vermiştim.

Eğer kitaplar ciltliyse, sayfaların ayrılmamasına dikkat ederek, kapak kartonlarını koparmak gerekir.

2 Paolo Paulescu, Gramsci'nin kız kardeşi Teresina'nın kocasıdır. Ağabeyi Gennaro'nun kızı Edmea ve Teresina'nın oğlu Franco, Gramsci'nin yeğenleridir.

3 Alman asıllı Passarge ailesinin dostu olan Gramsci'nin, Bayan Passarge'ye yolladığı bu mektup Özel Mahkeme'nin emriyle, dava dosyasına eklenmek üzere polis tarafından el konulması nedeniyle yerine ulaşmamıştır. Gramsci, o yıllarda Passarge'lere ait bir evde kiracı olarak kalıyordu. Gramsci, 8 Kasım 1926 gecesi saat 22:30'da bu evde tutuklandı.

Kızıl hastalığına yakalanan oğlumun durumunu öğrenmek isterdim. Belki Marietta bir şeyler biliyordur.

Eğer burada kalma sürem çok uzarsa, odayı boş sayıp dilediğiniz gibi kullanmalısınız diye düşünüyorum.

Kitapları sandığa yerleştirip günlük gazeteleri atabilirsiniz.

Sizden tekrar af diliyorum sevgili hanımefendi ve gösterdiğiniz nezaketin büyüklüğü karşısında daha da artan, büyük üzüntülerimi bildiriyorum.

Eşiniz Giorgio Beyefendi'ye ve kızınız hanımefendiye de selamlarımı yolluyorum; en içten saygılarımla...

Antonio Gramsci

[4]

Clara Passarge'ye

Palermo, 30 Kasım [1926]

Pek saygıdeğer hanımefendi,

3 günden beri Palermo'dayım (hapishanede).

25 Kasım sabahı Roma'dan ayrılıp, birkaç gün kaldığım ve böceklerin beni yiyip bitirdiği Napoli'ye doğru yola çıktım. Birkaç gün sonra, sürgün yerim olarak belirledikleri Ustica Adası'na⁴ hareket edeceğim. Yolculuk süresince evin anahtarlarını yollayamadım. Ustica'ya varır varmaz, hemen anahtarlarınızı gönderecek, kesin adresi ve edinebileceğim ve bana gerekebilecek şeyleri gönderebilmenizi ya da göndertebilmenizi sağlayacak bilgileri size yollayacağım. Sağlığım oldukça iyi: Yalnız bir parça yorgunum. Maria size geldiğinde, durumumu ona bildirin ve beni hâlâ hatırlayan tüm akrabalarıma ve arkadaşlarıma selamlarımı iletmesini söyleyin. Giorgio Beyefendi'ye ve kızınız hanımefendiye sevgi dolu selamlarımı gönderiyorum.

Saygılarımla.

A. Gramsci

4 Ustica, Sicilya Adası'nın kuzeyinde yer alan küçük bir adadır. Faşist dönemde siyasi sürgün yeri olarak kullanılmıştır.

Ustica, 9.XII.926

Çok sevgili Tatiana,⁵

Ayın 7'sinde Ustica'ya vardım ve ayın 3'ünde yazdığım mektubu, 8 Aralık'ta aldım. Çeşitli anılar ve duygular zihnimde yavaş yavaş oturuşunca ve dinlenip, yorgunluğum ve uykusuzluğum geçince, yolculuğumun tüm izlenimlerini bir başka mektupta anlatacağım sana. Yolculuk, yaşanan özel durumlar dışında (bileklerinde prangayla ve seni yol arkadaşının bileklerine bağlayan bir zincire bağlı olarak, saatlerce, posta treniyle ve küçük bir vapurla yol katetmenin sağlam bir adam için bile pek kolay olmayacağını tahmin edebilirsin), Shakespeare sahnelerini andırانından tut da, gülünç olanına kadar çeşitli bakımlardan çok çok ilginç ve renkli geçti: Örneğin Napoli'den geçerken, akla hayale gelmez zoolojik örnekler bakımından son derece zengin, uçsuz bucaksız büyük bir salondaki bir gece sahnesini yeniden canlandırmayı başarabilecek miyim bilmem; bunu ancak *Hamlet*'deki mezarıcı sahnesi karşılayabilir sanırım. Yolculuğun en zor bölümü Palermo'dan Ustica'ya geçiş oldu: Dört kez adaya geçme girişiminde bulunduk, üçünde Palermo limanına geri dönmek zorunda kaldık, çünkü küçük vapur fırtınaya direnemiyordu. Bununla beraber, bu ay içinde kilo aldım, biliyor musun? Kendimi böylesine iyi hissetmeme ve bu denli iştahlı olmama kendim bile şaşırdım: Dinlendikten ve uykumu yeterince aldıktan sonra, 15 gün içinde migren ağrılarımın tüm izlerini üstümden tamamen atacağımı ve küçücük yaşamımın yepyeni bir dönemine başlayacağımı sanıyorum.

Ustica hakkındaki izlenimlerim her bakımdan mükemmel. Ada 8 kilometrekare büyüklüğünde ve aşağı yukarı 1.300 kişilik bir nüfusu var, bunlardan 600'ü adi suçlular, yani birçok kez aynı suçtan tutuklanan suçlular. Adalılar son derece nazik insanlar. Henüz hiçbirimiz bir yere yerleştirilmedik: İki gece, büyük bir odada, öteki arkadaşlarla beraber uyudum. Şimdilik bir otel odasıındayım ve belki yarın ya da öbür gün bizim için hazırlamakta oldukları küçük bir eve çıkacağım. Herkes tarafından büyük bir saygı gördük.

Yaşamlarını sana öyle birkaç çizgiyle anlatamayacağım adi suçlulardan kesin olarak ayrılış durumdayız. Kipling'in Fransızcaya çevrilen *L'uomo che vole essere Re* (*Kral Olmak İsteyen Adam*) kitabının, *Una strana cavalcata* (*Garip Bir At Gezintisi*) adlı öyküsünü hatırlarsın. Bu öyküyü böylesine yaşı-

5 Tatiana Schucht (1887-1943) Gramsci'nin baldızıdır. İtalya'da doğa bilimleri öğrenimi görmüş, daha sonra Tıp Fakültesi'ne devam etmiştir.

yormuş gibi oldum ki, birdenbire o öykü geldi aklıma. Şimdilik 15 arkadaşız. Yaşamımız son derece sakin: Çok hoş manzaraları ve hayranlık veren deniz, gündeğümü ve günbatımı görüntüleri eşliğinde, aşağı yukarı 9-10 kilometrelik, oldukça uzun yürüyüşler yapmaya elverişli olan adayı keşfetmekle oyalanıyoruz. İki günde bir mektup, gazete ve aralarında karşılaşmaktan büyük sevinç duyduğum, Ortensia'nın kocasının⁶ da bulunduğu yeni arkadaşlar getiren vapur uğruyor. Ustica, sana yollayacağım kartpostalda görüldüğünden çok daha sevimli. Kuzey Afrika Müslüman kentlerini andıran, pitoresk, son derece renkli bir kasaba. Hapishaneden hapishaneye nakillerle geçen bu bir aydan, ama özellikle de Regina Coeli'de⁷ çok sıkı tecrit altında geçen 16 günden sonra, kasabanın ve adanın bir köşesinden ötekine dolaşmaktan ve deniz havasını ciğerlerime çekmekten ne kadar sevinç duyduğumu tahmin edemezsin. Çakıl taşlarını uzağa fırlatmada Ustica şampiyonu olmayı düşünüyorum, çünkü daha şimdiden tüm arkadaşları yendim.

Sana biraz saçma sapan şeyler yazıyorum, artık aklıma ne gelirse, çünkü hâlâ biraz yorgunum. Çok sevgili Tatiana, Regina Coeli'de bana gelen ilk kahve kavanozunun üstünde senin el yazını gördüğüm ve Marietta'nın adını okuduğum zamanki heyecanımı tahmin edemezsin; tam bir çocuğa dönmüştüm. Biliyor musun, şu sıralar hapishane kurallarına göre mektuplarımda okunmuş olacağını kesinlikle bildiğim için bir çeşit utangaçlık geldi üstüme. Bazı duyguları yazmaya cesaret edemiyor ve duruma uygun davranmak için duygularımı gemlemeye çabalayınca da kilisedeki kutsal eşya bekçisini taklit ediyormuşum gibi geliyor bana. Bu yüzden, ancak bana sorduklarıyla ilgili olarak, sana R.C.'de kaldığım günler üstüne birkaç haberi yazmakla yetineceğim. Bana son derece yararlı olan yün ceketini ve aynı şekilde çorapları vb. aldım. Bunlar olmasa soğuktan donardım herhalde, çünkü ince bir pardösüyle yola çıkmıştım ve Palermo-Ustica yolculuğuna girişmek için sabahın çok erken bir saatinde aşağıya indiğim zaman dondurucu bir soğuk vardı. Tüm eşyalarımı torbaya (mükemmel bir biçimde işimi gören torbaya) koymak zorunda kaldığım ve kırılacaklarından emin olduğum için, Roma'da bırakmaktan üzüntü duyduğum küçük çay tabaklarını aldım. Yasakladıkları için, ne Cirio şişesini ne çikolatayı, ne de pandispanyayı alabildim: Listede belirttiklerini gördüm ama "geçemez" uyarısıyla; aynı şekilde kahve fincanımı da alamadım ama ekmek hamurundan bir ayak üstüne güzelce yerleştirilmiş yumurta kabuklarından kendime yarım düzinelik bir fincan takımı yaptım. Yemeklerin neredeyse her zaman soğuk olmasından endişe duyduğumu gördüm. Endişeye gerek yok çünkü ilk gün-

6 Ortensia, komünist milletvekili Amadeo Bordiga'nın eşidir.

7 Roma'da ünlü bir hapishanedir.

lerden sonra hep lokantada yediğimin en az iki katını yedim ve en ufak bir rahatsızlık bile duymadım, oysa bütün arkadaşlarımın hastalandıklarını ve müshil ilacı almak durumunda kaldıklarını öğrendim. Sandığımdan çok daha güçlü olduğuma inanmaya başlıyorum, çünkü herkesten farklı olarak, bunu basit bir yorgunlukla atlattım. Bizim hücrenin ışıklarını kestikleri bir akşam birkaç saat süren sıkıntının dışında, keyfimin hep yerinde olduğuna kesinlikle inan; beni her sahnenin komik ve karikatürel yanını yakalamaya götüren haylaz özelliğim içimde her zaman uyanıktı ve her şeye karşın neşeli kalmamı sağladı. Sürekli okudum, daha doğrusu neredeyse çoğunlukla resimli dergileri ve spor gazetelerini okudum ve kendime yeniden bir kitaplık yapmaya koyuldum. Burada kendime şöyle bir program saptadım: 1) Hep sağlıklı kalmak için kendime iyi bakmak; 2) Metotlu ve kesintisiz olarak Almanca ve Rusça dillerini öğrenmek; 3) Ekonomi ve tarih çalışması yapmak. Kendi aramızda sistemli jimnastik yapacağız vb. vb. Bu ilk günlerde sistem oturuncaya dek sana görev yüklemem gerekiyor. Bir yolculuk çantası, ancak kilidi ya da asma kilidi sağlam olan bir yolculuk çantası istiyorum: Adalarda ya da anakaraya doğru yeni bir yer değiştirme düşünüldüğü varsayıldığında, tüm valiz ya da sandıklardan çok daha kullanışlı olacak. Aynı şekilde, bıçakları değişebilen sağlam bir tıraş makinesi, tırnak kesmek için küçük bir makas ve törpü vb. gibi, her zaman işe yarayan ve burada satılmayan ufak tefek böyle bir yığın şeye gereksinimim olacak. Sert rüzgârların diş etlerimi şişirmesi durumuna karşı birkaç tüp aspirin isterim. Giysi, palto ve kalan çamaşırlar konusunu senin iyi bir biçimde halledeceğine inanıyorum. Eğer yapabilirsen, bana bir Almanca dilbilgisi kitabıyla bir Rusça dilbilgisi kitabı yolla hemen; Almanca-İtalyanca ve İtalyanca-Almanca sözlük ve birkaç kitap (*Max ve Moritz*'i – ve eğer kitaplar arasında bulabilirsen Vossler'in *La Storia della letteratura italiana*'sı [İtalyan Edebiyatı Tarihi]. Sanırım adı *Storia politica del secolo XIX* [XIX. Yüzyıl Politika Tarihi] olan, İtalyan birliği dönemi üstüne makalelerin ve çalışmaların o koca cildini ve R. Ciasca'nın, adı *La formazione del programma dell'unità nazionale* [Milli Birlik Programının Oluşumu] ya da buna benzer bir şey olan kitabını da yolla. Bunun dışında sen kendin de bakar ve istediğin gibi karar verirsin. Giulia'ya bu seferlik sen yaz. Az önce sana söylediğim utanç verici duygusunu bir türlü yenemiyorum. Delio ve Giuliano hakkında iyi haberler almak beni çok mutlu etti; fotoğrafları bekliyorum. Gördüğün gibi, kullandığın adres mükemmel: Burada posta basit bir biçimde çalışıyor, postaneye gelen bir şey olup olmadığını sormak için gişeye gidiyorum ve Ustica'da bir tek posta dairesi var. Gönderdiğim telgraflara gelince, Roma'dan yola çıkacağımı bildiren telgrafın sana çok geç ulaşacağını neredeyse adım gibi biliyordum ama telgrafları alan kişilerin gece saat 11'e kadar gelebilme-

lerinin mümkün olduğunu bilmelerinin, bir görüşme yapmak için yararlı olabileceğini göz ardı etmek istemedim. Yola çıkan 5 kişiden, sürekli benimle yolculuk yapan Molinelli'yi, saat tam 11'de karısı ziyaret etti yalnızca. Ötekilere hiç kimse gelmedi.

Çok sevgili Tatiana, şimdiye kadar sana mektup yazmadıysam, bir an bile unutulduğunu ve seni düşünmediğimi sanma. Kullandığın ifade çok yerinde: Çünkü senden aldığım ve onlarda sevgili ellerinin belirgin izlerini gördüğüm her şey, bir selamdan daha anlamlıydı, aynı zamanda sevgi dolu bir okşayıştı. Marietta'nın adresini bilmek isterdim; belki Nilde'ye⁸ de yazarım. Ne dersin? Beni hatırlar mı ve bir merhaba dememden hoşlanır mı acaba? Mektup yazmak ve mektup almak, yaşamımın en yoğun anları haline geldi benim için.

Çok sevgili Tania, sana biraz karmakarışık bir mektup yazdım. Bugün ayın 10'u, sanırım vapur bugün gelemeyecek, çünkü yatağın ve yastıkların alışkın olmadığım yumuşaklığına rağmen beni bir türlü uyutmayan çok şiddetli bir rüzgâr esti durdu bütün gece. Islık çalarak ve son derece pitoresk ama bir o kadar da rahatsız edici borazan sesleriyle, balkonun, pençerenin ve kapıların ne kadar aralığı varsa hepsinden içeriye dalan bir rüzgâr: Giulia'ya yaz ve ona her bakımdan gerçekten iyi olduğumu ve üstelik karar-namenin belirlediği kadar uzun sürmeyeceğini sandığım buradaki ikametimin, gövdemdeki tüm eski hastalıkları söküp atacağını söyle. Belki de zorunlu bir dinlenme dönemi benim için gerçekten gerekliydi.

Seni sevgiyle kucaklıyorum çok sevgili Tania, böylece seninle tüm sev-diklerimi kucaklıyorum.

Antonio

Nilde kendisine yazmamdan hoşlanacaksa, adresini gönder bana.

8 Neonilde Perilli, Tatiana ve Giulia'nın kızkardeşi Eugenia Schucht'un Roma Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki çalışma arkadaşıdır.

Ustica, 11.XII.926

Çok sevgili dostum,⁹

Sıkıntılı olduğu kadar (tahmin edebileceğin gibi) çok da ilginç bir yolculuktan sonra, 7 Aralık'ta Ustica'ya vardım. Sağlık durumum mükemmel. Ustica, gövde sağlığım bakımından benim için oldukça uygun bir yer olacak, çünkü iklim mükemmel ve sağlığa yararlı yürüyüşler yapabiliyorum: Genel yaşam koşullarının rahatlığı konusunda aşırı isteklerimin olmadığını ve çok azla yetinebileceğimi bilirsin. Yalnızca yürüyüşler yapmakla ve arkadaşlarla görüşmekle çözülemeyecek olan sıkıntı sorunu beni biraz endişelendiriyor. Şimdilik, aralarında Bordiga'nın da bulunduğu 14 arkadaşız. Bana bazı kitapları gönderme nezaketinde bulunacağını bildiğim için sana başvuruyorum. Elimde, incelemek üzere ekonomi ve sermaye üstüne çok iyi yazılmış bir araştırma olsun isterdim: Kendi kararınla seçebileceğin temel bir kitap. Uygun bir zamanında bazı kitapları ve bana ilginç geleceğini düşündüğün birkaç genel kültür dergisini gönderirsin. Çok sevgili dostum, aile durumumu ve birkaç yakın arkadaşımın dışında bu kitapları edinmenin benim için ne kadar zor olacağını biliyorsun. Eğer özellikle kafamı kurcalayan şu zihinsel çöküş sorununu çözme gerekliliği beni zorlamasaydı, inan ki sana böyle bir sıkıntı vermeye cesaret etmezdim.

Seni sevgiyle kucaklarım.

A.Gramsci

Adresim: A. G. – Ustica (Palermo'nun ilçesi)

9 Piero Sraffa (1898-1983) Yahudi asıllı İtalyan iktisatçıdır. Torino Üniversitesi'nde öğrenim görmüş, Perugia ve Cagliari Üniversiteleri'nde profesörlük yapmıştır. Faşist baskıların artması nedeniyle İngiltere'ye göç ettikten sonra iktisatçı Keynes'in önerisiyle Cambridge Üniversitesi'nde öğretim üyesi olmuştur.

[7]

Piero Sraffa'ya

[Ustica] 17.XII.26

Çok sevgili dostum,

Ayın 13'ünde yazdığın mektubu aldım, gösterdiğin inceliğe yürekten teşekkür ederim. Sağlığım mükemmel. Burada havalar henüz sıcak. Sana uzun uzun yazacağım. Kucaklıyorum.

Antonio

[8]

Tatiana Schuch'ta

[Ustica] 19.XII.1926

Çok sevgili Tania,

14 Aralık'ta yolladığın taahhütlü mektubunu aldığımı bildirmek üzere, ayın 18'inde sana bir kart yazdım. Bu karttan önce, Bayan Passarge'nin adresine yolladığım, ayın 11'inde ya da 12'sinde sana teslim edilmiş olması gereken uzun bir mektup yazmıştım. Bütün bu süre içinde olup bitenleri özetliyorum.

8 Kasım akşamı saat 10:30'da tutuklanıp apar topar cezaevine götürüldüm. 25 Kasım sabahı erkenden Roma'dan ayrıldım. Regina Coeli'de geçirdiğim günler tutukluluğumun en kötü dönemi oldu: 16 gün boyunca sıkı bir disiplin altında mutlak hücre hapsi ile tecrit edildim. Ancak son günlerde ücretli bir odam olabildi. Buradaki ilk üç günümü, gündüzleri yeterince gün ışığı alan, geceleri de aydınlatılan bir hücrede geçirdim; ancak yatak çok pisti, çarşaf lar daha önceden kullanılmıştı, her yer çeşit çeşit böcek le kaynıyordu; henüz ayırtmadığım için okuyacak herhangi bir şeyim, bir "spor gazetesi" bile yoktu. Oldukça lezzetli yapılmış hapishane çorbasından içtim. Daha sonra, gündüzleri daha loş, geceleri aydınlatılmayan ama benzin aleviyle böceklerden arındırılmış, tertemiz yatağı ve çarşaf ı olan yeni bir hücreye geçtim. Cezaevi kantininden bazı şeyler satın almaya başladım: Gece için mum, sabah için süt, et suyuyla yapılmış çorba, peynir, şarap, elma, sigara, gazete ve resimli dergi. Koğuştan ücretli odaya haber vermeden geçtiğim için bir gün boyunca yemeksiz kaldım. Çünkü cezaevi yalnızca koğuşta kalanlara yemek dağıtıyordu. Oysa ücretli odada kalanlar kendi ceplerinden "kayıntılanmak"

(cezaevi terimi) zorundalar. Bana göre, ücretli oda dedikleri şey, içinde bir iskemleyle el yüz yıkamak için leğen ve ibrik bulunan hücreye, kıl dokuma kumaştan bir yüz geçirilmiş yün bir döşekle gene yün bir yastığın ilavesinden başka bir şey değil. Küçük bir masamın, bir kalemlüğimin, ufak bir dolabımın da olması gerekirdi, ama idare “levazımattan” (bir başka cezaevi terimi) yok-sundu: Elektrik lambam da vardı ama söndürmek için düğmesi olmadığından gözlerimi ışıktan korumak için bütün gece sırtımı dönüp yatıyordum. Günlük yaşam şöyle sürüyordu: Sabahları saat 7’de kalkış ve oda temizliği, 9’a doğru süt saati. Kantinden öteberi almaya başladıktan sonra içtiğim süt, sütlü kahveye dönüştü. Kahve bana ulaştığında genellikle henüz ılık oluyordu, oysa süt her zaman soğuktu, o zaman ben de bol bol sütlü kahve yapıyordum. Saat 9’dan öğleye kadar gezinti saatiydi; bir saatliğine, ya 9’dan 10’a, ya 10’dan 11’e ya da 11’den 12’ye kadar, bizi teker teker, herhangi biriyle konuşmak ve selamlaşmak yasaklanmış olarak dışarı çıkarıyorlardı ve çok yüksek duvarlarla bölmelere ayrılmış ve geriye kalan kısmı da parmaklıklarla kapatılmış bir avluya gidiliyordu. Hem bölmelere bakan terastaki bir gardiyan hem de parmaklıkların önünde dolaşan ikinci bir gardiyan tarafından göz hapsinde tutuluyorduk. Avlu çok yüksek duvarların arasına gömülmüştü ve bir taraftan da içerideki küçük bir işliğin alçak bacası avluya egemendi; zaman zaman duman içinde kalıyorduk. Bir keresinde de yarım saat kadar sağanak altında durmak zorunda kaldık. Öğleyn saat on iki sularında yemek geliyordu. Çorba genellikle ılık oluyordu, onun dışındakiler her zaman soğuktu. Saat 3’te, hücrenin demir parmaklıklarının kontrolü vardı. Bu denetleme, akşamın 10’unda ve sabahın 3’ünde yineleniyordu. Bu son iki denetim arasında biraz uyuyabiliyordum: Sabahın 3’ündeki denetlemede uyanınca bir daha uyku tutmuyordu; ne var ki, akşam 7 ½’tan gün ağarınca kadar yatakta kalma zorunluluğu vardı. Zaman zaman bitişikteki ya da karşıdaki hücrelerden duyulabilen bölük pörçük konuşmaları ve çeşitli sesleri dinleyerek vakit geçiriyordum. Ben hiçbir zaman, hiçbir ceza yemedim: Oysa Maffi¹⁰ üç gün boyunca bir ceza hücresinde kuru ekmek ve suya mahkûm edildi. Aslında hiçbir rahatsızlık çekmedim. Yemekleri bitirmesem de, lokantadakine oranla her zaman çok daha büyük bir iştahla yedim. Yalnızca bir tahta kaşığım vardı; çatalım ve bardağım yoktu. Şarap ve su içmek için bir testi ile toprak bir maşrapam vardı. Ücretli odaya geçmeden önce biri çorba içmek, biri de el-yüz yıkamak için kocaman iki toprak çanağım vardı. 19 Kasım günü, kolonilerden birinde 5 yıllık sürgün cezasına çarptırıldığımı bildiren emir geldi; başka bir açıklama yoktu. Bunu izleyen günlerde, kulağıma Somali’ye gideceğim

10 Fabrizio Maffi (1868-1955) doktor, sosyalist militan, milletvekilidir. 1923’te *Pagine Rosse* dergisini kurmuş, 1925’te İtalyan Komünist Partisi ile birleşen Üçüncü Enternasyonalcilere katılmıştır. 1926’da tutuklanmış, 1928 yılında kanıt yetersizliğinden beraat etmiştir.

söylentileri çalındı. Ancak 24 Kasım akşamı, bu sürgün cezasını bir İtalyan adasında çekeceğimi dolaylı yoldan öğrendim: Kesin sürgün yerim, resmî olarak ancak Palermo'da bildirildi bana; Ustica'ya ya da Favignana'ya, Pantelleria'ya veya Lampedusa'ya da gidebilirdim. Tremiti'yi bunun dışında bıraktılar, yoksa Caserta'dan ta Foggia'ya kadar yol katedecektim. 25 Kasım sabahı, Napoli'ye kalkan ilk posta treniyle Roma'dan ayrıldım. Saat 13 sularında Napoli'ye vardım; benim gibi, 8 Kasım'da tutuklanmış olan Molinelli, Ferrari, Volpi ve Picelli'yle birlikte yolculuk yaptım.¹¹ Ancak Ferrari, Tremiti'ye gitmek üzere Caserta'da bizden çözüldü: Çözüldü diyorum, çünkü vagonda bile uzun bir zincirle birbirimize bağlanmıştık. Roma'dan itibaren sürekli bir arada bulunmamız, ruh durumumuzda önemli bir değişiklik yaptı. Zincirlerle bağlı olmamıza, her iki bileğimizde kelepçe bulunmasına ve böyle sevimli bir kılıkta yemek yiyip sigara içmek zorunda kalmamıza rağmen, gevezelik edip gülebiliyorduk. Gene de kibrit çakabiliyor, yemek yiyebiliyor, su içebiliyorduk; bileklerimiz biraz şişmişti ama insan gövdesinin ne kadar mükemmel olduğunu, doğal olmayan her koşula nasıl da uyum sağlayabildiğini hissettik. Kurallara uygun durumların sınırı içinde, muhafız jandarmalar bize son derece saygılı ve nazik davrandılar. Gene hep birlikte, Napoli'de, Carmine Cezaevi'nde iki gece kaldık ve 27 Kasım akşamı deniz yoluyla yolculuğumuza devam ettik. Deniz çok sakindi. Palermo'da, penceresinden Pellegrino Dağ'ının olağanüstü güzellikteki manzarasının görüldüğü, tertemiz ve havalandırılmış bir koğuştaki kaldık; adaya gidecek olan başka arkadaşlara, Veronalı maksimalist milletvekili Conca ile Perugia'lu cumhuriyetçi avukat Angeloni'ye rastladık.¹² Daha sonra buna, aralarında Pantelleria'ya gidecek olan Maffi'yle, Ustica'ya gidecek olan Bordiga'nın bulunduğu başkaları eklendi.¹³ Paler-

11 Guido Molinelli (1894-1963) sosyalist bir yayıncıdır. 1921'de İtalyan Komünist Partisi üyesi, 1924'te milletvekili olmuştur. 1926'da sürgüne gönderilmiş ve on dört yıl hapse mahkûm olmuş, 1932'de affa uğramıştır. Enrico Ferrari (1887-1969) matbaacıdır. 1921 ve 1924 yıllarında milletvekili olmuş, 1926'da sürgüne yollanmış, on beş yıl hapse mahkûm edilmiş ve 1932'de affa uğramıştır. Giulio Volpi (1877-1947) avukat ve Roma sosyalist milletvekilidir. 1924'te İtalyan Komünist Partisi'ne girmiş ve milletvekili olmuştur. Guido Picelli (1889-1937) işçidir. İşçi Birliği Federasyonu sekreteri olmuş, 1922'de Parma'da faşistlere karşı bir direniş düzenlemiştir. 1924'te komünist milletvekili seçilmiş, 1926'da sürgüne gönderilmiş ancak Fransa'ya kaçmıştır. Madrid'de İspanyol İç Savaşı'na katılıp ölmüştür.

12 Paolo Conca (1888-1968) Veronalı işçi ve sosyalist milletvekilidir. Mario Angeloni (1882-1937) ise cumhuriyetçi partinin sözcüsü bir avukattır. İspanya İç Savaşı'nda çarpışırken ölmüştür.

13 Amadeo Bordiga (1889-1970) mühendistir. 1910'lu, 1920'li yıllarda İtalya'daki işçi hareketinin en gözde isimlerinden biridir. 1910'da sosyalist olmuş, Napoli'de Sovyet dergisini kurmuştur. Fikirleri ve eylemleri Lenin tarafından eleştirilmiş, 1921'de İtalyan Komünist Partisi kurulduktan sonra birkaç yıl tüm organizasyonunu elinde tutmuştur. Öteki yöneticilerle (Gramsci, Togliatti vb.) zıtlığa düşmüş, kapalı ve merkeziyetçi bir yapıya sahip ve öteki anti-faşist gruplarla işbirliğine karşı olan bir tutum sergilemiştir. 1926'da tutuklanmış, sürgün cezasına çarptırılmış ve 1929'da serbest bırakılmıştır. 1930'da aşırı fikirlerinden dolayı İtalya Komünist Partisi'nden ihraç edilmiştir.

mo'dan Aralık'ın 2'sinde ayrılmam gerekirken, ancak 7'sinde yola çıkabildim. Adaya gitme girişiminin üçü, fırtınalı deniz nedeniyle yarıda kaldı. Cezaevi-ne naklim sırasındaki yolculuğun en sıkıntılı bölümü de bu oldu. Düşün: Sabahın 4'ünde uyanış, emanete verilmiş eşya ve paraların geri alınması için gerekli işlemlerin yapılması, kelepçe ve zincir, cezaevi arabasıyla limana gi-diş, bizi küçük vapura götürecek sandala biniş, vapura çıkmak için merdiven-leri tırmanış, güverteye giden bir merdiveni çıkış, üçüncü mevki salona giden bir başka merdivenden iniş; bütün bunlar olurken bileklerim kelepçeliydi ve öbür üç kişiye uzun bir zincirle bağlıydım. Saat yedide vapur kalkıyor, bir yunus gibi dalıp çıkarak, sallanarak bir buçuk saat süren bir deniz yolculuğu yapılıyor, sonra kaptanın yola devam etmeyi uygun bulmaması üzerine geri-sin geri dönülüyor. Bu kez vapurdan karaya çıkmak üzere yeni baştan merdi-venler iniliyor, çıkılıyor vb., yeniden cezaevine dönülüyor, tepeden tırnağa yeniden üst baş aranıyor ve yeniden hücreye dönülüyor. Bu arada çoktan öğle zamanı gelmiş, yemek almak için vakit geçmiş oluyordu; sabah da kahvaltı edilmemiş bir halde, saat 5'e kadar bir şey yenmiyor. Bütün bunlar, birer gün arayla dört kez yinelen-di. Dört arkadaş, daha önceden Ustica'ya varmışlardı: Conca, Perugia eski milletvekili Sbaraglini ve iki Aquilalı.¹⁴ Birkaç gece bü-yükçe bir koğuştaydık. Şimdi artık biz altı kişiye, yani ben, Bordiga, Con-ca, Sbaraglini ve iki Aquilalı arkadaşaya ayrılmış bir eve yerleştik. Evin zemin katında iki kişinin uyuduğu bir odayla bir mutfak, bir hela ve ortak *tuvalet* salonu olarak kullanıma ayırdığımız bir oda var. Dördümüz birinci kattaki iki odada uyuyoruz, oldukça büyük olanında üçümüz, sofada da birimiz ka-lyoruz; büyük odanın üstünde geniş bir teras var ve küçük koya bakıyor. Eve, ayda 100 lireden kira ve yatak, çarşaf ve öteki ihtiyaçlar için de günde iki lireden ödöyoruz (adam başı iki lireden). İlk günler yemekler için oldukça yüklü harca-ma yaptık, günde 20 lireden altına düşmüyordu. Şimdi, öğle ve akşam yemeği için günde 10 lireden ödöyoruz; hükümetin bize bağladığı 10 lireden harçlıkla, belki de geçinmemizi sağlayabilecek ortak bir yemekhane örgütlemekteyiz; siyasi sürgünler olarak, 30 kişi olduk bile, belki birkaç kişi daha gelebilir.

Yükümlülüklerimiz çeşitli ve karmaşık; en belirgin olanlar, şafaktan önce evden çıkmamak ve akşamları saat 8'de eve dönmek; evin çevresinde kabaca gösterilmiş olan belirli bir sınırı aşmıyoruz. Ama akşam üzeri en geç saat 5'te eve dönmek koşuluyla, tüm adada dolaşmamıza olanak sağlayan izni kopardık. Adanın tüm nüfusu 1.600 kişi civarında, bunların 600'ü adi mah-kûm, yani birçok kez mahkûm edilmiş adi suçlular. Yerli nüfus son derece nazik ve konuksever Sicilyalılarından oluşuyor; halkla ilişki kurabiliyoruz. Adi mahkûmlar oldukça sıkı bir yönetim altında eziliyorlar. Adanın küçüklüğü

14 Giuseppe Sbaraglini (1870-1947) Perugia'lu avukat ve antifaşist politikacıdır. Diğer iki isim ise tutuklular Pietro Ventura ve Sansoni'dir.

nedeniyle, büyük çoğunluk hiçbir işle uğraşamıyor ve hükümetin bağladığı 4 lirt harçlıkla yaşamak zorunda kalıyorlar. Bu durumda neler olabileceğini tahmin edersin: *Harçlık* (hükümetin bağladığı maaşı belirtmeye yarayan terim) özellikle şaraba harcanıyor; yemekler biraz sebze makarna ve bir lokma ekmekle geçiriliyor; kötü beslenme onları kısa zamanda sefil bir alkolizmin içine düşürüyor. Bu tutuklular, öğleden sonra saat 5'te özel koşullara kapatılıyorlar ve kapı dışarıdan üstlerine kilitli olarak, bütün geceyi birlikte geçiriyorlar (öğleden sonra saat 5'ten sabahın 7'sine kadar): Kâğıt oynuyorlar, bazen üst üste birkaç günlük *harçlıklarını* kaybediyorlar ve böylece sonu hiç gelmeyen cehennemî bir döngünün içinde buluyorlar kendilerini. Bu bakış açısından, çok farklı bir yaşam süren bu insanlarla ilişki kurmanın yasak olması gerçek bir kayıp: Bu benzersiz yapının psikolojisi ile örf ve âdetleri üstüne gözlem yapılabileceğini sanıyorum. Çağdaş insanda var olan unsurlardan oluşan bütün bu şeyler, kaçınılmaz bir biçimde su yüzüne çıkıyor. Bu püskürtülmüş moleküller en yoksul halk tabakalarında hâlâ var olan ana yapıya karşılık veren ilkelere göre, yeniden bir araya toplanıyorlar. Dört ana bölüm var: kuzeyliler, orta İtalyalılar, güneyliler (Sicilya dahil), Sardinyalılar. Sardinyalılar kesin olarak ötekilerden ayrı, kendi başlarına yaşıyorlar. Kuzeylilerin arasında bir çeşit dayanışma var ama görüldüğü kadarıyla herhangi bir örgütlenmeden yoksunlar; bunlar hırsız, yankesici, dolandırıcı oldukları halde, hiç kan dökmemiş olmaktan kendilerine bir onur payı çıkarıyorlar. Orta İtalyalılar arasında en iyi örgütlenenler Romalılar; öteki bölgelerden casusları bile ele vermiyorlar ama onlara karşı her zaman temkinli davranıyorlar. Güneyliler, söylendiğine göre mükemmel bir örgütlenme içindeler ama aralarında bölünmeler var: Napoli Eyaleti, Puglia Eyaleti, Sicilya Eyaleti. Sicilyalılar çalmış olmaktan değil ama kan dökmüş olmaktan gurur duyuyorlar. Bütün bu bilgileri, mahkûmiyeti sırasında işlediği suçun cezasını çekmek üzere Palermo Cezaevi'nde yatan ve kendisine kötü davranan patronunun gövdesinde, daha önceden hazırladığı bir tertiple, on santimetrelilik (ölçüldüğünü söylüyor) bir yara açmış olmakla övünen bir tutukludan edindim. On santimetre olarak saptamıştı ve ne bir milim fazla ne bir milim eksik, tam on santimetrelilik bir yara açmıştı. Bu onun son derece gururlandığı bir başeserdi. Her ne kadar ilk günlerin izlenimiyle söylenmiş olsa da, Kipling'in öyküsünü hatırlatmasının abartma olmadığına inan.

Bütün bu süre içinde parasal durumum çok iyiydi. Tutuklandığımda cebimde 680 lirtim vardı, Roma'daki hesabıma 50 lirt daha işlendiğini gördüm. Harcamalar, Roma'dan ayrıldıktan sonra ürkütücü bir biçimde başladı. Özellikle Palermo'da kelimenin tam anlamıyla bizi soydular: Lokantacı, iki öğün geçirmeye yarayan bir porsiyon makarna, ½ litre şarap, ¼ tavuk ve meyveden oluşan pakete 30 lirt yazıyordu. Ustica'ya vardığımda, ilk on gü-

nümü geçirmemi sağlayan 250 litem vardı. Daha sonra, elime hükümetin verdiği 100 litemlik *harçlığım* (günde on litem), senin gönderdiğin 500 litem ve 1 Kasım'dan 9 Kasım'a kadarki günler için 374 litemlik parlamento ödeneği geçti. Böylece bir süre için durumum düzelmiş oldu, yani ne bileyim, kahve ve sigara içebiliyorum ve şimdilik günde 14 litem olan ama ortak yemekhaneyi hayata geçirdiğimizde daha da azalacak olan gündelik yiyecek ve kira harcamalarını karşılayabiliyorum. Bundan dolayı beni hiç merak etme. Benim için *kişisel* olarak fedakârlık yapmak zorunda kalmanı *kesinlikle istemiyorum*. Eğer olanağın varsa, yardımlarını kesin olarak benden çok daha fazla ihtiyacı olan Giulia'ya gönder. Geçen sefer, Ustica'ya varır varmaz, bana yardımların Giulia'nın eline geçeceğinin garantilendiğini ve bu konuda endişelenmemesi gerektiğini bildiren bir mektup bulduğumu sana yazmadım. Bazı gereksinimlerim için sana başvuracağım, yoksa bunları elde edemem. Ama genel olarak hükümetin verdiği *harçlıkla* geçinebileceğim tarzda bir yol tutturmaya karar verdim, çünkü ortama alıştıktan bir süre sonra bunun mümkün olabileceğini düşünüyorum. Sana söylemek istediğim çok ama çok önemli bir başka şey var: Arkadaşım Sraffa, Milano'daki bir kitabevinde adıma sürekli ve sınırsız bir hesap açtığını yazdı bana.¹⁵ Buradan gazete, dergi ve kitap gereksinimlerimi karşılayabileceğim. Bunun dışında isteyeceğim tüm yardımlara da açık. Gördüğün gibi, artık geleceğe yeteri kadar güvenle bakabilirim. Giulia ve çocukların hiçbir sıkıntı çekmediklerinden bir emin olabilsem, gözüm arkada kalmayacak. Sevgili Tatiana, bu yalnızca tutuklanmamdan sonraki değil, şu son zamanlarda bana acı veren tek düşünce; bu kasırganın kopacağını içgüdüsel olarak ve belli belirsiz bir biçimde seziyordum. Bu yüzden daha da acı verici. Ortak hanım arkadaşımızın, benim kör inancımın söz ettiğini söylemiştin bana, hatırlıyor musun? Hakkı olduğuma ve bunları bu kadar büyütmemin kör inançtan dolayı olmadığına daha fazla ikna olmaktan değil, bunun kararsızlıktan ve daha önce de şimdi de kendimi kurtaramadığımı, mantık olarak önemsiz olduğunu kabul ettiğim öteki kuruntulardan ileri geldiğini düşünüyorum ara sıra. Kapsamlı ve yansız bir kanıtlama yapmam olanaksız idiyse de, aslında yaptığım çözümlemeler doğrudur.

İşte sana en ufak şeyleri bile anlatarak, istediğin gibi kapsamlı bir mektup yazdım. Memnun musun? Seni çok sevdiğimi ve dikkatsiz davranarak bazı nedenlerle seni kırdığım bir-iki önemsiz olayı düşündükçe çok üzülüğümü biliyor musun? Giulia'ya benim adıma da mektup yaz. Delio için çizdiğim desenleri sana yollamak istemiyorum: Göndereceğim bu şeyler üstüne bir yığın açıklama yapmam gerekecek, bu da beni korkunç derecede rahat-

15 Burada bahsi geçen kitabevi Gramsci'nin sonraki yıllarda da kullanacağı Sperling ve Kupfer Kitabevi'dir (Libreria Sperling & Kupfer). Bundan sonra metinde bu kitabevi Libreria olarak anılacaktır – e.n.

sız ediyor. Fotoğrafları bekliyorum. Bana göndereceğin kitaplara şunları da ekle: – Hauser – *Les Grandes puissances* [Büyük Güçler], Mortara'nın 1926 yılı için hazırladığı *Le prospettive economiche* [Ekonomik Perspektifler], iki Berlitz – Almanca ve Rusça. İsteyeceğim şeyler arasında, birkaç sabun, sakal tıraşı için bir miktar kolonya, cam kılıflı bir diş fırçası, diş macunu, aspirin, elbise fırçası da var.

Çok sevgili Tatiana, seni en derin sevgimle kucaklarım.

Antonio

[9]

Piero Sraffa'ya

[Ustica] 21.XII.1926

Çok sevgili dostum,

13 Aralık tarihli mektubunu aldım ama sözünü ettiğin kitaplar henüz elimde geçmedi. Bana tanıdığın imkân için sana yürekten teşekkür ederim. Sperling Kitabevi'ne yazdım bile ve senin ne kadar ince biri olduğunu bildiğim için, uygunsuz davranmadığımdan emin olarak, epey yüklü bir sipariş verdim. 30 politik sürgün olarak Ustica'dayız: Çeşitli sürgün grupları için genel kültür ve ilköğretim bilgileri gibi bir dizi derse başladık bile; konferans dizilerine de başlayacağız. Bordiga bilim bölümünü yönetiyor, ben de tarih ve edebiyat bölümünü. Belirlenen kitapları işte bu nedenle ısmarladım. Böylece zamanı, bunalmadan, siyasi partilerin ve kültürel hazırlığın tüm yelpazesini temsil eden öteki arkadaşlara yararlı olarak geçirmeyi umuyoruz. Benimle birlikte, Milano'dan Schiavello ve Fiorio var.¹⁶ Maksimalistlerden eski milletvekili Milanolu Conca da aramızda. Unitari'lerden Perügalı avukat Sbaraglini ve bir de, Molinelli yanlısı harika bir köylü var. Ayrıca, Massalı bir cumhuriyetçi ve iç dünyaları karmakarışık yapıda olan 6 anarşist: Geriye kalanlar, yani büyük çoğunluk komünistler. Okuma-yazma bilmeyen ya da pek az bilen 3 ya da 4 kişi var; geriye kalanların ilköğrenim düzeyleri farklılık gösteriyor ama genel ortalamaya göre çok düşük. Bununla birlikte, hepsi de titizlik ve özenle devam ettikleri bir okulun varlığından hoşnutlar. Para durumum şimdilik iyi: Biz siyasi sürgünlere günde 10 liret veriyorlar. Ustica'daki adi suçlulara günde 4 liret, öteki adalarda ise, eğer çalışma olanağı varsa daha da az *harçlık* ödüyorlar. Bizim özel evlerde oturma hakkımız var;

16 Ernesto Schiavello (1889-1963) Milanolu sendikacıdır. Yedi yıl hapis ve sürgün cezası almıştır. Raffaele Fiorio, Milano sosyalist şube yöneticisi ve Milano eski belediye meclis üyesidir.

altı kişi olarak oturduğumuz küçük evde (ben, Bordiga, Conca, Sbaraglini ve 2 kişi daha) tüm hizmetler dahil, ayda adam başı 90 liret harcıyoruz. 10 liret olan *harçlıklarımızla* hem kirayı hem de gerekli gıdayı karşılayacak ortak bir mutfak düzenlemeyi düşünüyoruz. Gıda malzemesi doğal olarak çok az çeşitlilik gösteriyor: Örneğin yumurta bulunmuyor, bu da oldukça canımı sıkıyor, çünkü deniz ürünleri ile bol yemek yapamıyorum. İçinde bulunduğumuz düzen şunları içeriyor: Akşam saat 8'de eve çekilmek, sabah gün doğumundan önce evden çıkmamak, özel bir izin almaksızın bulunduğumuz yerin sınırları dışına geçmemek. 1.600 nüfuslu ada küçük (8 km²); nüfusun yaklaşık 600'ü adi suçlu. Yalnızca tek bir yerleşim yeri bulunuyor. İklim mükemmel, şimdiye kadar soğuk yapmadı. Posta düzensiz olduğu için değil, haftada 4 sefer yapan vapur zaman zaman rüzgâr ve dev dalgalar nedeniyle adaya ulaşamadığı için aksıyor. Ustica'ya varmak için 4 kez adaya geçme girişiminde bulunmak zorunda kaldım, bu da Roma'dan Palermo'ya aktarılışımızın tümünden çok daha yorucu oldu. Sağlık durumumun mükemmel olması, benden daha fazla acı çekmiş olan arkadaşlarımı şaşırttı. Düşünebiliyor musun, hafifçe şişmanladım bile. Ama bugünlerde, gerek hâlâ devam eden yorgunluğum, gerek alışkanlıklarıma ve bünyeme uygun düşmeyen gıda nedeniyle kendimi son derece sinirli ve yorgun hissediyorum. Ama en kısa zamanda kendimi ortama uydurmayı ve geçmişin tüm olumsuzluklarını kesin olarak ortadan kaldırmayı umuyorum.

Eğer hoşuna gidecekse, hâlâ senin hoş arkadaşlığın içinde bulunuyordum şum havasına girmek için sık sık yazacağım. Seni sevgiyle selamlıyorum.

Antonio

[10]

Tatiana Schucht'a

[Ustica] 27.XII.1926

Çok sevgili Tania,

İlk mektubumun eline geç ulaşmasının gerçekten de üzücü ve can sıkıcı nedenini, Bayan Passarge'nin bir mektubundan öğrendim. Yaşam biçimim üzerine daha ayrıntılı tüm bilgilerin bulunduğu öteki mektubumun da şu sıralarda eline geçtiğini sanıyorum.

Tahmin edebileceğin gibi burada değişiklik yok denecek kadar az. Yaşam hep aynı biçimde akıp gidiyor; kötü mevsim koşullarından ve vapurun adaya ulaşamama tehdidiyle sürekli karşı karşıya kalma olasılığından dolayı,

gazeteleri ve ailelerden mektupları getiren vapuru bekleyiş, giderek en önemli sorun haline geliyor. Bordiga'nın eşi, Noel yortusu için gelecekti: Epey maceralı ve işkencelerle dolu bir yolculuk girişiminin sonunda adaya ilk geçiş hamlesi başarılı olamadı ve Ortensia, bir ikincisine kalkışmadan, gerisin geri Napoli'ye döndü. Bu hepimizde çok büyük bir üzüntü yarattı. Diğer can sıkıcı haber de, iki eski milletvekili Damen ve Molinelli'nin, sırasıyla Floransa ve Roma'ya nakledilmek üzere tutuklanıp, yerel hapishaneye gönderilmeleri haberi oldu: Eğer vapur adaya ulaşabilirse, Molinelli belki de hemen bugün yola çıkacak.

Benimle ilgili önemli hiçbir değişiklik yok. Sraffa'nın gönderdiği birkaç kitap elime geçti ama henüz kararlı ve düzenli bir çalışmaya kendimi veremiyorum. Senden istediğim gramer kitaplarını özellikle bekliyorum. İstedikim diğer kitaplar şunlar: Odamdaki masanın üstünde o zamanlar biriktirmiş olduğum, Katolik hareketi üstüne bir sürü kitap, ama bir arada kalıp kalmadıklarını bilmiyorum. Ve bunlara ek olarak: Pietro Vigo'nun 6 ciltlik *Annali d'Italia* [İtalya Yıllığı], Francesco Ercole'nin Machiavelli üstüne yazdığı kitap ve F. Coppola'nın çıkardığı *Politika* dergisinin, gene Ercole'nin yazılarını içeren üç sayısı. *Politika* dergisinin sayılarından biri 1920 yılına ait. Diğer ikisi 1926 yılına ait olup "İtalya'da kentin oluşumu" üzerine bir çalışmayı içeriyor; eğer bunlar kaybolduysa, ya her ikisini ya da ikisinden birini benim için yeniden satın alman gerekiyor. Pek de fazla olmayan kitaplarımın arasından tarihle ilgili olanların hepsini seçip düzenli olarak bana yollamalısın. Molinelli'nin başına gelen şeyin günün birinde benim de başıma gelmeyeceğinin kesin güvencesi olmadığına göre, çok sağlam bir tahta kaşık ve bir çatal ve bir de, hapishanede yanına alınmasına izin verildiğine göre, plastik bir sigara tabakası gönderirsen çok mutlu olurum.

Sağlığım oldukça iyi gidiyor. İçmek için çok taze yumurta bulmaya başladım; bundan böyle elimize düzenli olarak sığır eti geçecek, bu da gıdamıza büyük oranda bir çeşitlilik sağlayacak. Uyku sorunumun hâlâ çözülmemesi gerekiyor. Aynı odada diğer iki arkadaşla uyumak zorundayım, bu da sık sık uyanmama ve uykusuzluğa neden oluyor. Karısını bekleyen bir arkadaşın kiralayacağı küçük bir evde tek kişilik bir odaya sahip olmak gibi çok iyi bir fırsat olacaktı ama bu küçük ev, resmî yerleşim bölgemizin birkaç metre dışında olduğu için, henüz üstesinden gelinemeyen zorluklar var.

Çok sevgili Tatiana, Giulia'ya uzun uzun yazmalı ve kendisini, ona henüz doğrudan yazamayacağıma inandırmalısın: Sana daha önce tanımladığım ruh durumumun üstesinden gelemiyorum. Bir başka sefer kendimi zorlayacağım. Kendinden haber ver ve bana fotoğraf yolla. Giuliano'nun, Giulia ve Delio ile fotoğrafı çekildi mi? Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[11]

Tatiana Schucht'a

[Ustica, 27 Aralık 1926]

HABERSİZ KALDIM, BANA TELGRAF ÇEK, SELAMLAR.¹⁷

ANTONIO

[12]

Tatiana Schucht'a

[Ustica] 29.XII.926

Çok sevgili Tania,

Şu an telgrafın elime geçti. Saat 10'a çeyrek var. Vapurun ulaşacağından emin değilim. Dün deniz fırtınalıydı, gece boyunca sağanak vardı ve yağmur hâlâ devam ediyor. Büyük olasılıkla denizin açıklarında fırtına sürüyordur. 14 Aralık tarihli mektubundan sonra, senden mektup almamış olmaktan dolayı çok endişelenmiştim; başına bazı tatsız olumsuzluklar geldiğini düşünüyordum. Evvelki gün bu düşünce öylesine güçlü bir saplantı haline geldi ki, sana telgraf çekmek istedim. Cevabın beni rahatlattı. Öpüyorum.

Antonio

Bayan Nilde'ye daha önce yazdığım bir notu yırtıp atıyorum. Eğer Nilde'nin kesin adresini gönderir ve kendisine yazmam için ondan izin istersem, her durumda, çok yararlı olacak.

Vapur dün gelmedi. Bugün de gelip gelmeyeceği kesin değil. Seni gene sıkıntıya sokacağım. Birkaç kutu aspirin istiyorum; elime geçenler garip bir biçimde kayboldu.

Birkaç kalıp sabun ve bir kalıp da mikrop öldürücü sabun istiyorum. Ustica'da bulunması mümkün olmayan ufak tefek şeylerin tam bir listesini yapmayı bir türlü başaramıyorum.

Selamlar

A.

17 Tatiana Schucht'a yollanmış telgraf.

1927

[13]

Teresina Gramsci ile Paolo Paulescu'ya

[Ustica] 1.1.1927

Çok sevgili Teresina ve Paolo,

Ben de sizin Noel'inizi kutluyorum. Benim adıma, bizimkilerin hepsini kucaklayın. Çocuklarınızı tanımak istiyorum, nihayet almayı beklediğim fotoğraflarını yollayın bana. En içten selamlarımla kucaklıyorum sizi.

Nino

[14]

Piero Sraffa'ya

[Ustica] 2.1.1927

Çok sevgili dostum,

Sondan bir önceki mektubunda sözünü ettiğin kitaplarla, kendi ısmarladıklarımın bir kısmı elime geçti. Böylece bir süre için bol bol okuyacak kitabım var. Bu inceliğinden dolayı teşekkür ederim ama sana yük olmak da istemem. Gene de, ne zaman başım sıkışsa içtenlikle sana başvuracağıma inan. Tahmin edebileceğin gibi, burada fazla harcama yapacak pek bir şey yok zaten; tam tersine, alışveriş gerekse de bazen harcama yapma olanağı bile bulunamıyor.

Yaşam hiçbir yenilik ve değişiklik olmadan sürüp gidiyor. Duyulan tek endişe, haftalık dört seferini (pazartesi, çarşamba, cuma, cumartesi) düzenli olarak yapamadığı için hep kaygıyla mektup bekleyen bizleri büyük bir tasa içinde bırakan vapurun gelişı. Şimdiden altmış kişı kadar olduk bile, arkadaşlardan 36'sı farklı bölgelerden; göreceli olarak Romalılar çoğunlukta. Bir süre önce, çeşitli kurslara bölünmüş bir okula başladık bile: 1. kurs (1. ve 2. aşama temel eğitim), 2. kurs (3. aşama temel eğitim), 3. kurs (4.-5. aşama temel eğitim), tamamlayıcı kurs, iki Fransızca kursu (alt düzey ve yüksek düzey) ve bir Almanca kursu. Kurslar, kesin olarak belirlenebilen (dilbilgisi ve matematik) belli bir bilgi dağarcığına indirgenebilecek konulardaki bilgi düzeylerine göre saptandı; bu nedenle de, örneğin temel eğitim kurslarının öğrencileri, tamamlayıcı kursun tarih ve coğrafya derslerine giriyorlar. Kısacası, dereceli bir okul düzeninin gereğini, bazen tam olarak okuma-yazma bilmeseler de zihinsel bakımdan gelişmiş öğrencilerin durumuyla bağdaştırmaya çalıştık. Kurslar büyük bir özen ve dikkatle izlendi. Bazı memurların yanı sıra adalıların da devam ettikleri bu okul sayesinde, korkunç bir moral bozukluğu tehlikesini önledik. Adi suçtan tutuklu olanların, içinde bulundukları fiziksel ve ruhsal çöküntünün derecesini tahmin edemezsin. İçki içmek için gömleklerini bile satabilecek durumdalar; birçok ayakkabısını ve ceketini sattı. Büyük bir çoğunluk, hükümetin bağladığı 4 lireden harçlığını gönlünce kullanamıyor çünkü bunu tefeciye yatırıyor. Tefecilik yasadışı, ancak bunu önlemenin mümkün olacağını sanmıyorum, çünkü kurban durumunda olan bu mahkûmların bizzat kendileri, bazı özel durumlar dışında, bu tefecileri ele vermiyorlar. Ödünç alınan 10 lire karşılık, haftada 3 lireden faiz ödeniyor. Tefecilerin çevresinde, bir bardak şarap için babasını bile öldürmekten çekinmeyecek kabadayılar bulunduğundan, faizler büyük bir acımasızlıkla tahsil ediliyor. Adi suçtan tutuklu olanlar, birkaçı dışında, bize karşı son derece saygılı ve terbiyeli davranıyorlar. Ada halkı çok çok nazik. Öte yandan, bizim buraya gelişimiz yörede köklü bir değişikliğe neden olduğu gibi, çok derin izler de bırakacak. Tutuklular arasında, başladığı işi sonuna kadar götürebilecek yetenekte teknisyenler olduğu için, şu sıralar elektrik direkleri dikiliyor. Çan kulesinin 6 aydır çalışmayan saati iki günde işler duruma getirildi. Belki vapurun yanaştığı koyda iskele yapımı projesi yeniden ele alınacak. Yetkililerle tam bir uyum içindeyiz.

Yolculuğum sırasında, özellikle Palermo ve Napoli ile ilgili edindiğim bazı izlenimlerimi yazmak istiyorum sana. Palermo'da sekiz gün kaldım. Küçük vapurla 4 kez yola çıktım, üç seferinde de, bir saatten fazla süren yolculuktan sonra, fırtına nedeniyle geri dönmek zorunda kaldım. Beni en çok yoran da, cezaevine naklim sırasındaki bu dayanılmaz yolculuklar ol-

du. Sabahın 4'ünde kalkıp, bileklerimizde kelepçelerle limana gitmek, hep ellerimiz bağlı ve birbirimize zincirlenmiş olarak sandala binmek, vapurun bir yığın merdivenini inip çıkmak, vapurda tek bileğimizden bağlı olarak oturmak, gerek rahatsız durumumuzdan (tek bilekten de olsa bağlı olmak ve yarım metrelik zincirlerle birbirimize zincirlenmiş durumda bulunmak yere uzanmamızı olanaksızlaştırıyordu), gerekse çok küçük ve hafif olan vapurun durgun denizde bile sallanmasından ileri gelen deniz tutmasına katlanmak –gerisin geri dönmek ve ertesi sabah gene aynı şeylere yeniden başlamak gerekiyordu. Palermo'da, tamamen bizim (biz milletvekilleri) için hazırlanmış tertemiz bir odamız vardı. Çünkü hapishane ağzına kadar doluydu ve mafya tutuklularıyla ilişki kurmamız bu yolla engelleniyordu. Yolculuğumuz sırasında bize her zaman son derece anlayışlı ve nazik davranıldı.

Bana yumurta göndermeyi düşündüğün için çok teşekkür ederim. Noel yortusunun geride kaldığı şu günlerde, dolabımda taptaze yumurtalar bulabileceğim. Bana konsantre İsviçre sütü gönderebilirsen çok sevinirim. Gereksinim duyduğum şeyler olduğu halde, senden ne isteyeceğimi bilemiyorum. Burada neredeyse her şey eksik ve bazı şeyleri edinmek zor; onları elde etmek için uzun süre uğraşmak gerekiyor. Palermo'ya gidip gelen kurye hizmeti yok. Eğer bana tıraş ve tuvalet sabunu, bir de Bayer aspirini (burada aspirin altın gibi), migren için birkaç tablet, tentürdiyot gibi her zaman yararlı olabilecek bazı genel ilaçlardan gönderirsen çok büyük bir iyilik yapmış olursun. Herhangi bir gereksinimim olduğunda sana yazacağıma bir kez daha söz veriyorum: Kitaplar konusunda fırsattan nasıl bol bol yararlandığımı görmedin mi? Ayrıca üstümdeki sersemliği hâlâ atamadığımı ve birçok konuda henüz kendimi tam anlamıyla toparlayamadığımı itiraf edeyim. Sık sık yaz bana: Benim durumumdaki biri için en değerli şey yazışmaktır. Lewinsohn'unki gibi ilginç kitaplar okursan bana da gönder.

Seni kardeşçe kucaklıyorum.

Antonio

Bana küçük bir şişe kolonya gönder. Tıraştan sonra temizlenmek için kullanıyorum.

[Ustica] 3.I.1927¹

Çok sevgili Tania,

28-29 Aralık tarihli mektubunu aldım. Neden endişeli ve sinirli bir durumda olduğunu bir türlü anlayamadım. Mektubunun içerdiği imalar benim için bilmece gibi. Bana ve arkadaşşıma, en küçük endişe duyulabilecek hiçbir şey yazılmadı. Kısacası, ne olduğunu anlamadım, ama senin son derece tedirgin olduğunu anladığım için allak bullak durumdayım. Söz konusu sorunla ilgili hiçbir şey bilmediğime inanarak, ne olup bittiğini bana açık açık söylemen gerekiyor.

Sevgili Tania, benim yüzümden rahatını ve huzurunu kesinlikle, asla yitirmemelisin. İnan ki ben çok iyiyim ve yaşamım mükemmel bir biçimde akıp gidiyor. Milano'dan birçok kitap ulaştı, bu konuda da her şey yolunda. Okuyabiliyor ve çalışabiliyorum. Ayrıca bir genel kültür okulu düzenledik. Ben tarih ve coğrafya dersi veriyor ve Almanca dersi alıyorum. Üç gazeteye ve on beş günde bir çıkan bir dergiye abone oldum; göndermeye başladılar bile. Dostum Sraffa'nın benim adıma açmış olduğu cari hesaptan bol bol yararlandığım için, Milano'dan da bir yığın kitap geçecek elime ve Sraffa, kendisine hizmet eden kitabevine göndermiş olduğum listeye yeni kitap ve dergiler de ekledi. Bundan dolayı Roma'dan gelecek kitaplarım gecikse de önemli değil: Aynı şekilde çalışmaya devam edebilir ve yararlı bir biçimde oyalanabilirim. Kısacası, hiçbir eksikimin olmadığına inanmalı ve her türlü tedirginlik ve sinirliliği önlemelisin. Dostum Sraffa, para yardımı, yiyecek ve çamaşır konusunda da kendisine başvurmamı ısrarla yazıyor. Başlangıç olarak, İsviçre'nin konsantre sütünden yollayacak. Gerektiğinde ona başvurmayı düşünüyorum. Birinci neden, o zengin biri ve bana yardım etmekle sıkıntıya düşmeyecek; ikinci neden, bu önerisi yalnızca kibarlık ya da laf olsun diye değil: Bana, kendiliğinden, yaklaşık 1.000 liretlik kitap yolladı. Yani için rahat olabilir.

Sevgili Tatiana, elinden geldiği kadar, bana sık sık yazmanı istiyorum. Mektup, hepimiz için, elimize geçecek en kıymetli şey. İki fotoğrafı aldım: Daha başkalarını ve bir de kendi fotoğrafını yolla bana. Ayrılmadan önce seni görememek ve kucaklayamamak beni de çok üzdü. Bir tutuklunun bakış açısıyla kısa bir roman haline gelen bu hikâyenin tümünü sana anlatacağım. 24 Kasım sabahı saat 11'de, ayın 26'sında yola çıkacağıma ve bir de, telgraf çekmeye iznim olduğuna dair bildiri aldım: Bana haberi ileten gardiyanın ifadesinde bir çeşit tutukluk hissettiğim için telgrafı hemen çekme-

1 Mektupta tarih "1926" olarak belirtilmiştir.

dim. Hapishane, her cinsten tutuklunun ilgilendiği ya da ilgilenebileceği haberlerin gözle görülmeyen karmaşık bir iletişim ağı ile her hücreye ulaştığı, bir çeşit yankılanma sistemi olduğu için, birtakım esrarengiz adamlarla bağlantı kurdum ve 26'sı, yani bir gün sonrası değil, 25'i sabahı yola çıkmam gerektiğini öğrendim. Eğer telgrafı sana hemen çekseymişim yanlış bilgi vermiş olacaktım. Hücreden çıkma izni almayı ve 25'inde hareket etmem gerektiğini doğrulayan bir yetkiliyle görüşmeyi başardım: O sırada orada bulunan gardiyan, yola çıkacak olan diğer tutuklularla bilmeden karıştırdığını bahane ederek beni yanılttığı için özür diledi. Böylece telgraf öğleden sonra saat 2'de gönderildi. Eğer telgrafımı almış olsaydın, geleceğinden emin olurdu ama görüşmeye saat 11'e kadar izin verildiği konusunda bilgin olup olmadığını ve sana görüşme izni verilip verilmediğini bilmiyordum. Yönetmeliğe göre yatmaya gidilmesi gereken saatten, yani 7'den sonra, benim ilk çağrıda aşağıya inmek için hazır olmak istememe karşın, beni yatırmaya çalışan gardiyanla aramızda bir çekişmedir başladı. Yalnızca gardiyanın hakkından gelmekle kalmayıp, saat 10'da büroların bulunduğu kata inme izni kopardım. Olası bir görüşmeyi engelleyecek yeni dalaverelere karşı kendimi güvenceye almak istiyordum. Sağanak vardı. Saat 11'de yatmaya gittim ama uyuyamadım. Ustica'ya kadar işime son derece yaramış olan senin bana gönderdiğin yastık kılıfını bir yolculuk valizi gibi kullanarak sabahın 3'ünde yola çıktım. Bu yastık-torbayı kelepçelerle birlikte rahatça taşıyabiliyordum, eğer dizlerimin üzerinde sürekli zıplayıp duran bir valiz olsaydı epey sıkıntı verirdi.

Çok sevgili Tatanca, gelecek sefer Giulia'ya uzun bir mektup yazacağım; henüz pek hazır değilim. Bana hemen yaz ve fotoğraf yolla; ötesini merak etme.

Sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[16]

Tatiana Schucht'a

[Ustica] 7.I.1927

Çok sevgili Tania,

4 Ocak tarihli mektubunu, içinde tuvalet malzemesi ve yolculuk çantası bulunan bir paketi ve muhtemelen epey gecikmeyle ulaşmış olan üzümlü kurabiyelerin bulunduğu ikinci bir paketi de aldım. Öfke krizi... konuşun-

daki tavsiyeni kabul edemeyeceğim, doğrusu. Ne yazık ki, içinde yaşamak zorunda olduğum koşullarda, öfke krizleri kendiliğinden oluşuyor. Dışarıdan gelen baskılarla, olağandışı ve yapay bir biçimde yaşamaya zorlanmış insanların tüm kötü huylarını özel bir çabayla geliştirebilmeleri akıl almaz bir şey; özellikle de aydınların, daha doğrusu halk dilinde “yarım akıllı” denen şu yarı aydın takımının. En sessiz, sakın ve ölçülü olanlar da köylüler; sonra işçiler geliyor, sonra esnaf, bir de aralarında, birdenbire saçma ve çocukça bir delilik fırtınası estiren aydınlar var. Kuşkusuz politik sürgünlerden söz ediyorum burada, ilkel ve basit yaşamları olan, tutkuların ürkütücü bir hızla deliliğin doruğuna yükseldiği adi suçlulardan değil: Adi suçlular arasında bir ayda beş-altı kanlı olay gerçekleşti.

Bu durumda, öfke krizi konusundaki öğüdünü dinlemeyeceğim. Ama haklısın. Ben de zaman zaman istemeden aksileşiyor ve bilmeden arkadaşlarımı kırıyorum. Bu da sanıyorum, ailemden uzakta, hep yalıtılmış bir biçimde yaşamış olmamla ve yabancı ellerde gereksinimlerimin peşinde koşmak zorunda kalmamla ilgili. Bu nedenle insanların canını sıkmak ve tedirgin etmekten daima korkmuşumdur. Ama senin yüreğinin iyiliği ve sevgin konusunda hiçbir kuşku yok. Olanakların konusunda son derece açıksözlü olacağına ve kendine olur olmaz tehlikeli sorunlar yaratmayacağına dair bana söz vermen koşuluyla, her gerek duyduğumda sana başvuracağım. Gönderdiğin mürekkep çok işe yarıyor; diğer gönderdiklerin de öyle. Fotoğraflar elime geçti: Delio burada büyük bir hayranlık topladı. İnan ki kendimde var olduğunu bilmediğim bir güç ve sabır keşfettim. Bu konuda yalnızca Bordiga benimle yarışabilir. Bütün bu süreçte, diğerlerinin kökten değişen yiyecek ve içinde kurbağagillere ait örneklerin gözle görülür biçimde müthiş bir çeviklikle yüzdükleri su nedeniyle, kimi ağır, kimi hafif olmak üzere enfeksiyon ya da bağırsak rahatsızlıklarından dolayı ateşlenmelerine karşın hiçbir hastalığa yakalanmayan yalnızca biziz. Elimin altında yeterince kitabım olduğu halde şimdiye kadar ciddi hiçbir çalışmaya başlamadım henüz; buna karşılık, düzenlediğimiz genel kültür kurslarında yer alan tarih derslerini vermeye başladım. Bu nedenle kitapları acele gönderme konusunda endişen olmasın.

Öte yandan, gerçekten biraz paraya ihtiyacım var. En az üç ay için yeterli param olduğunu sanıyordum: Yanında cep harçlığı bile olmadan gelen bazı sürgünlere yardım etmek ve öbür gün, yani 9’unda başlayacak olan yemekhane harcamalarına katılmak zorunda kaldım. Beklenmedik harcamalar dönemi artık sona erdi. Bu yemekhane, şimdiye kadar yemek için yapmış olduğumuz küçük ya da büyük harcamalardan kurtulmamızı sağlayacak. Bak, sana bütün içtenliğimle söylüyorum, bana 200 liralık gerekiyor ve bu parayı şu sıralar görevinden uzaklaştırılmış olan Sraffa’dan istemek gerçekten içimden gelmiyor.

Çok sevgili Tania, senin huzurlu ve hiçbir üzüntüye kapılmamış olduğundan gerçekten emin olmak isterdim. Ama ne olursa olsun bana yazmalı ve içini dökmelisin. Mektupların bana büyük bir mutluluk veriyor, çünkü onların her biriyle kendimi sana yakın hissediyorum. Giulia'dan, imzası Delio'nun el yazısıyla atılmış bir kart aldığımı biliyor muydun? İnanılır gibi değil. Dünya, daima düşünülenden daha küçük. Pazartesi günü vapurun adaya ulaşamama ihtimali olsa da, ben gene de pazartesi postası ile göndermek üzere uzun uzun yazacağım sana. Ustica'da da kışa girdik. Kış çok ılık geçiyor, dolayısıyla şapka ve palto almadan gezinti yapılabilir, ama sık sık yağmur yağıyor ve sık sık da denizi allak bullak eden ve vapurun karşıya geçişini engelleyen çok şiddetli rüzgârlar esiyor. Ama aynı zamanda öylesine muhteşem günler ki! Durgun günlerde denizin ve gökyüzünün aldığı renkleri tasavvur edemezsin.

Giacomo ve eşine selam söyle. Valentino'nun² arkadaşıyla tanıştım, çok yetenekli bir çocuk. Seni kucaklıyorum.

Antonio

Temps ve Jounal des Débats dergilerinden birkaç tane yolla: "Finans Sarayı"nın gazete bayiinden bulabilirsin.

Bana sözünü ettiğin ayakkabılar gelecek bahar için iyi olur sanırım. Yola çıktığım gün ayağımda olanlar, sökülmelerine rağmen (hatırlıyor musun?) inanılmaz bir biçimde dayanıyorlar.

Bana küçük limon ağacından söz et: Büyüdü mü? Şimdi boyu ne kadar? Canlı mı? Bu konuda daha da çok yazmak istiyordum ama sonradan, çok fazla... çocukça görünmesin diye, vazgeçtim.

[17]

Giulia Schucht'a

Ustica, 8.I.1927

Çok sevgili Julca'm,

20 ve 27 Aralık tarihli mektuplarını ve Delio'nun kendi eliyle imzaladığı 28 Aralık tarihli kartı aldım. Sana birkaç kez yazmaya çalıştım ama bir türlü başaramadım. Mektuplarından anladığım kadarıyla, Tania sana bunun biraz çocukça olan nedenini, doğru, çocukça ama gene de şu âna kadar

2 Valentino Schreider komünist öğrenci, devrimci Isaacco Schreider'in oğludur. 1927 yılında beş yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.

kararlılık taşıyan nedenini açıklamış. Senin için yaşamımın değişik ve son derece ilginç olan bütün bu dönemi üzerine bir dizi sahnenin yer aldığı bir çeşit günlük tutmayı kafama koydum. Kuşkusuz, bunu yapacağım. Yaşamımı, kendi bütünü içinde ve en ince ayrıntılarıyla kafanda canlandırabilmen için tüm verileri sana iletebilmek istiyorum. Aynı şeyi sen de kendi adına yapmalısın. Delio ve Giuliano arasında ne tür bir ilişkinin gelişmekte olduğunu, kardeşine göre daha zengin deneyimi olan Delio'nun ağabeylik görevini nasıl tasarlayıp dile getirdiğini bilmeyi çok isterdim.

Çok sevgili Giulia, Bracco'ya³ sor bakalım, sağlık koşullarımın hiç iyi olmadığı bilgisi ona hangi kaynaktan ulaşmış acaba? Aslında gövdemin böylesine bir fiziksel güç ve enerji deposuna sahip olduğunu sanmıyordum. Ben ve Bordiga, tutuklanma sırasında hiçbir rahatsızlık yaşamadık; ötekilerin tümü, şu ya da bu biçimde, bazen çok şiddetli sinirsel ya da benzer türden krizler geçirdi. Molinelli, Palermo Hapishanesi'nde, birilerini çağırma olanağından yoksun olarak, uykusu sırasında, aynı gecede her biri yirmişer dakika süren havalelerin pençesine düşerek üç kez bayılmış. Burada, Ustica'da, benimle aynı odada uyuyan Abruzzolu bir arkadaş olan Ventura, çoğu gece kendisini korkunç bir biçimde bağırtan ve yerinden sıçratan dehşet verici karabasanların etkisi altında ikide bir uyanıyordu. Ama ben; benim için yeni bir şey olmayan ve ayrıca indirgendiğim zoraki eylemsizlik nedeniyle, öncekiyle aynı sonuçları doğurması mümkün olmayan uykusuzluğum dışında hiçbir sıkıntı çekmedim. Bütün bunlarla birlikte fırtınalı deniz, Ustica'ya varmamıza üç kez engel olduğu için yolculuğum çok sıkıntılı ve zor geçti. Varlığından habersiz olduğum bendeki bu fiziksel dayanma gücünden dolayı kendimle çok gurur duydum; bütün bunları şu nedenle anlattım sana: Bu bile şu anki durumumda bir değerdir, göz ardı edilemeyecek bir değer.

Sana uzun uzun yazacak ve yaşamımı en ince ayrıntılarıyla anlatacağım. Sen de çocukların ve sizlerin yaşamlarınız üstüne bana mektup yazacak ya da Genia'ya veya annene yazdıracaksın; çok meşgul ve yorgun olmalısın. Hepinizi çok yakınımnda hissediyorum. Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

3 Ruggero Grieco'nun (1893-1955) takma adıdır. 1921'de İtalyan Komünist Partisi merkez komitesine girmiş, tarım politikası sorunlarıyla ilgilenmiştir. *Tohum* adlı derginin yöneticiliğini yapmış, 1924'te milletvekili seçilmiştir. Savaşın sonra senatör olmuştur.

[18]

Tatiana Schucht'a⁴

[Ustica] 9. I.1927

Sevgi dolu selamlar.

Antonio

[19]

Tatiana Schucht'a⁵

[Ustica] 12. I.1927

Selamlar.

Antonio

[20]

Giulia Schucht'a

[Ustica] 15.I.1927

Çok sevgili Julka'm,

İzleyebilmen ve zaman zaman bazı izler yakalayabilmen için gündelik yaşamımı sana en temel çizgileriyle tanımlamak istiyorum. Tania daha önce sana yazdığı için, aralarında belki de adını duyduğun, Napolili mühendis Bordiga'nın da bulunduğu dört arkadaşla birlikte kaldığımı biliyorsundur. Diğer üçü ise, eski bir milletvekili olan Perugialı reformcu avukat Sbaragli-ni ve Abruzzolu iki arkadaş. Bu iki Abruzzoludan biri olan Piero Ventura ile şimdi aynı odada kalıyorum. Önceleri üç kişiydik çünkü karısını düşünerek kıvranıp durduğu için bizi uyutmayan sevimli bir işçi olan eski maksimalist, Veronalı milletvekili Paolo Conca da bizimle birlikteydi; iç çekiyor, oflayıp pufluyor, sonra ışığı açıyor ve berbat kokan purolar içiyordu. Sonunda kocasına kavuşmak üzere karısı da Ustica'ya geldi de, Conca bizden ayrıldı. Bu durumda beş kişiyi üç yatak odasına dağıttık (evin tümü): Gün-

4 Tatiana'ya gönderilmiş kartpostal.

5 Tatiana'ya gönderilmiş kartpostal.

düzleri denizin ve geceleri gökyüzü sonsuzluğunun keyfini çıkardığımız, bize ait çok güzel bir terasımız var. Gökyüzünün, kentin her türlü isinden, dumanından arınmış olması, bu olağanüstü güzelliklerin bol bol tadını çıkarmamızı sağlıyor. Denizin ve gökyüzünün enginliği ve renklerin çeşitliliği gerçekten olağanüstü. Benzersiz gökkuşakları gördüm.

Sabahları ilk kalkan genellikle ben oluyorum. Mühendis Bordiga, sabahları adımlarımın ayrı bir özellik taşıdığını, henüz kahve içmemiş ve bir çeşit sabırsızlıkla içmeyi bekleyen birinin adımları olduğunu söylüyor. Mutfak konusundaki seçkin yeteneğinden dolayı kahveyi Bordiga'ya yaptırmayı başaramazsam oturup kendim yapıyorum. Böylece günlük yaşamımız başlıyor: Okula, öğretmen ya da öğrenci olarak gidiliyor. Eğer posta günü ise, vapurun gelmesini beklemek üzere endişeyle kıyıya iniliyor; eğer kötü hava nedeniyle posta ulaşamazsa herkesin yüzüne bir çeşit hüznün yayıldığı için gün berbat oluyor. Öğle yemeği yeniyor. Ben ortak bir mutfaka katılıyorum ve tam da bugün, garsonluk ve bulaşıkçılık görevi bana düşüyor: Masaya servis yapmadan önce patatesleri soyabilir, mercimekleri ayıklayabilir ve salataları yıkayabilir miyim bilemiyorum. Bu ilk görevim büyük bir merakla bekleniyor. Bazı arkadaşlar benim yerime servisi üstlenmek istiyorlardı ama ben üstüme düşen görevi yerine getirme isteğinde güçlü bir duruş sergiledim. Akşam saat 8'de yerlerimize geri dönmek zorundayız. Gerçekten evde olup olmadığımızdan emin olmak için zaman zaman kontrole geliyorlar. Adi suçlulardan farklı olarak bizim dışarıya çıkmamıza engel yok. Dışarıya serbestçe çıkmamızın, yalnızca saat 5'e kadar değil de, 8'e kadar sürüyor olması da diğer farklılığı oluşturuyor. Herhangi bir şey gerektiğinde akşam izni bile alabiliyoruz. Akşamları evde kart oynuyoruz. Şimdiye kadar hiç oynamamıştım; Bordiga iyi bir pişti oyunculuğuna yatkın olduğumu söylüyor. Bir çeşit küçük kitaplık oluşturduğum, okuyabiliyor ve çalışabiliyorum. Bana gelen kitap ve gazeteler, çok dağınık olduğumu haksız yere ileri süren Bordiga ile aramızda bir çeşit kavgaya neden oldu. Düzen ve simetri bahanesiyle eşyalarımı hıncırca karmakarışık ediyor ama aslında düzenlediği bu simetrik kargaşada aradığım hiçbir şeyi bulmayı başaramıyorum.

Çok sevgili Julca, hem çocukların hem de kendi yaşamın üstüne bana uzun uzun yaz. Mümkün olur olmaz Giuliano'nun fotoğrafını yolla. Delka epey ilerleme gösterdi mi? Saçları yeniden uzadı mı? Hastalık, üzerinde bazı izler bıraktı mı? Giuliano hakkında bana bol bol yaz. Genia iyileşti mi? Seni sıkı sıkı kucaklıyorum.

Antonio

[Ustica] 15.I.1927

Çok sevgili Tania,

Bana gönderdiğin son mektup, 4 Ocak tarihini taşıyor. 11 gün boyunca kendinden habersiz bıraktın beni. İçinde bulunduğum koşullarda, bu durum beni çok endişelendiriyor. Sanırım her üç günde bir, bana hiç olmazsa bir kart yollamaya söz verirsen, karşılıklı olarak gerekli özeni gösterme konusunda anlaşmamız mümkün olur. Ben bu yöntemi uygulamaya şimdiden başladım bile. Mektup yazmak için bir nedenim olmadığında, ki bu bende görülen en olağan şey, posta akışını hiç aksatmayacak biçimde, en azından bir kart göndereceğim. Yaşam burada tekdüze, bir örnek, aksama-dan sürüp gidiyor. Eğer keyfim yeterince yerinde olsaydı, sana buradaki köy yaşamından bazı küçük sahneleri ayrıntılarıyla anlatmak isterdim. Örneğin köyün sokaklarında yasalara aykırı bir biçimde otlarken yakalanan ve kurallara uygun olarak hapse atılan bir domuzun tutuklanmasını anlatırdım belki. Bu olay beni bir hayli eğlendirdi ama ne senin, ne de Giulia'nın bana inanmak istemeyeceğinizden eminim. Belki Delka birkaç yaş daha büyüdüğü zaman, en az bunun kadar gerçek olan ve gülüp geçmeden inanılacak (hani şu yeşil gözlük hikâyesi gibi) benzer öteki olaylarla birlikte bu hikâyenin de anlatıldığını duyduğunda bana inanır. Domuzun yakalanma biçimi de beni çok eğlendirdi: Arka ayaklarından tutuluyor ve zıvanadan çıkmışçasına bağırıp dururken bir el arabası gibi itiliyor. Usulsüz otlamanın ve etrafta gezinmenin neye göre tanımlandığı konusunda kesin bilgi almanın yolunu bulamadım. Herhalde sağlık denetçileri köydeki bütün küçükbaş hayvanları tek tek tanıyor. Daha önce sana hiç sözünü etmediğim başka bir özellik de, tüm adada şimdiye kadar, ada halkına yumuşak başlılık gösteren, gönül yüceliğiyle, oldukça iri gövdesiyle ve kayda değer evcilliğiyle gerçekten muhteşem bir hayvan olan eşek dışında başka hiçbir taşıt aracı görmemiş olmamdır. Bizim köyde eşekler yarı yabani ve sahiplerinden başkasını yanlarına yaklaştırmazlar. Gene hayvanlarla ilgili olarak dün, burada sürgün olarak bulunan bir Arap'ın anlattığı, atlarla ilgili olağanüstü bir öykü dinledim. Arap, İtalyancayı oldukça tuhaf ve anlaşılmasız bir biçimde konuşuyordu, ama genelinde anlatısı çok renkliydi ve büyük bir ifade gücü taşıyordu. Bu bana, çok garip bir çağrışımla, şu ünlü *karabuğday* İtalya'da bulmanın son derece mümkün olduğunu öğrendiğimi hatırlattı.⁶

6 Gramsci burada bir dil oyunu yapıyor. *Saraceno*, Avrupalılar tarafından Müslümanlara takılan ve Hristiyan olmayan anlamına gelir; *grano saraceno* ise karabuğday demektir.

Venetolu arkadaşlar, karabuğdayın orada polenta yapımında hayli yaygın olarak kullanıldığını söylüyor.

Sözü edilebilecek konuların bir kısmını böylece tüketmiş oldum. Umarım seni birazcık olsun gülümsetebilmişimdir. Bence senin bu uzun sessizliğin, yorgunluk ve üzüntünün bir sonucu olduğu ve mutlaka neşelendirilmen gerektiği biçiminde yorumlanmalı. Sevgili Tania, bana yazmalısın, çünkü yalnızca senden mektup alıyorum. Mektupların böyle uzun süre gelmeyince daha da fazla yalıtılmış ve dünya ile ilişkilerim kopmuş gibi geliyor bana. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[22]

Tatiana Schucht'a⁷

[Ustica, 17 Ocak 1927]

İSİM GÜNÜNÜ KUTLAMAMA KARŞILIK YOLLADIĞIN TEŞEKKÜR MEKTUBUNU GEÇ DE OLSA ALDIM.

ANTONIO

[23]

Tatiana Schucht'a

[Ustica] 19.I.1927

Çok sevgili Tania,

Ayın 17'sinde, pazartesi günü vapur adaya gelmedi. Ayın 11'inde yazdığın mektubu okuyunca, üzerimde her zamankinden daha hüzünlü olduğun gibi bir izlenim bıraktığı ve aramızda bir iletişim kopukluğu olmasını istemediğim için sana bir telgraf yolladım. Telaşlanmanın ve benim Ustica'dan uzaklaştırılmış olmam ihtimalini düşünmenin nedenini anlayamıyorum. Bir kartpostalımın Palermo'da damgalanmış olmasının hiçbir anlamı olmazdı. Ben herhangi bir nedenle ayrılmak zorunda kalsaydım hemen telgrafla sana bildirirdim ya da bir arkadaş aracılığıyla haber ulaştırırdım.

Bana gönderdiğin 500 lireden için teşekkür ederim ancak çok fazla gönder-

⁷ Tatiana'ya gönderilmiş telgraf.

mişsin. Benim için böylesine fazla özveride bulunmanı kesinlikle istemiyorum. Artık birkaç ay boyunca işlerin yoluna girmiş olduğunu ve hiç kimseye başvurmaya gerek kalmayacağını umuyorum. Sürgünlüğümün en kötü dönemi, parasal bakımdan, geçti gitti. Yemekhane ve tedarik hizmeti aşamalı olarak kullanıma gireceği için pekişerek yürüyecek bir istikrar dönemine girdik.

Sana uzun uzun yazmak isterdim ama artık geç oldu. Gelecek sefere daha uzun yazacağım. Bu arada, rahat ve sakin olmanı isterim.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[24]

Tatiana Schucht'a

Ustica, 20 Ocak 1927

Sevgili Tatiana,

Şu an Milano'ya nakil için yola çıkma emrini alıyorum. Olağan nakil olacak, yani eğer daha hızlı ve daha az yorucu olan olağanüstü nakil izni kopardıysam başaramazsam, Palermo, Napoli, Roma vb. hapishanelerinde geçici olarak kalmam gerekecek. Bununla ilgili kesin haberi sana telgrafla bildirmeye çalışacağım. Bunun, kısa ya da uzun bir süre içinde beraat edilecek, her zaman karşılaşılabilecek suçlamalardan birinin adli kovuşturması olduğunu sanıyorum.

Sana sevgi dolu selamlarımı yolluyorum.

Antonio

[25]

Tatiana Schucht'a⁸

[Palermo, 21 Ocak 1927]

MİLANO'YA NAKİL, ROMA'YA UĞRANACAK, BANA PALTO GÖNDERMEYE ÇALIŞ, ÖPÜYÖRÜM.

ANTONIO

8 Tatiana'ya gönderilmiş telgraf.

Giulia ve Tatiana Schucht'a

Milano, 12.II.1927

Çok sevgili Giulia ve Tania,

Yazmama izin verilen az sayıdaki mektuptan en iyi biçimde yararlanabilmek için ikinize birden yazıyorum. Ustica'dan 20 Ocak sabahı apar topar yola çıktım. Vakit bulur bulmaz size haber vermek üzere birkaç satırlık mektup yazdırıp, bir de telgraf yollattım. Roma üstünden gideceğimizi sanıyordum, oysa tutukluluğuma ilişkin emrin bulunduğu telgrafın yanlış yorumlanması yüzünden olacak ki, Milano'ya naklim özel değil, normal nakille yapıldı. Bu yüzden yolculuğum 19 gün sürdü. Isernia'da, size güzergah değişikliğini bildiren bir telgraf yollamayı başardım. Benim için bu yolculuk, özellikle gövdesel olduğu kadar ruhsal olarak da üç-dört kat yorucu bir direnç denemesi oldu. Sizi ürkütmemek ve bir zavallı durumuna düştüğüm izlenimi vermemek için, şimdilik bunu ayrıntılarıyla anlatmak istemiyorum. Bu 19 gün içinde şu hapishanelerde "ikamet ettim": Palermo, Napoli, Caianello, Isernia, Sulmona, Castellamare Adriatico, Ancona, Bologna; 7 Şubat gecesi Milano'ya vardım. Caianello ve Castellamare'de hapis-hane yok; jandarma kışlalarındaki nezarethanelerde "uyudum"; bunlar belki de tüm yaşamım boyunca geçirdiğim en kötü iki gece oldu. Castellamare'de kuvvetli bir nezlele yakalandım ama şimdi hemen hemen atlattım sayılır.

Ustica-Palermo ve Palermo-Napoli yolculukları sırasında deniz çok kötüydü, bununla birlikte bana dokunmadı. Palermo-Napoli yolculuğu anlatmaya değer. Bunu bütün ayrıntılarıyla yeniden düşünüp belleğimi tazeledikten sonra başka bir mektupta yazacağım. Genel olarak bu yolculuk çok uzun bir sinema şeridi gibi geldi bana. En bayağı ve iğrencinden, en meraklı ve renklisine varıncaya kadar ilginç özellikleri olan sayısız tip gördüm ve tanıdım. İnsanların gerçek yapısını dış görünüşünden kavramanın ne kadar güç olduğunu anladım. Örneğin Ancona'da, taşra halkına has onurlu bir yüzü olan ve temiz yürekli bir yaşlı adam, içmemeye karar verdiğim çorbamı kendisine vermemi istedi benden; bakışlarının duruluğuna ve davranışının teklifsiz yalınlığına kapılarak büyük bir zevkle çorbamı ona verdim. Çok geçmeden onun iğrenç bir kopuk olduğunu öğrendim: Kendi kızına tecavüz etmişti. Size naklimin genel bir izlenimini vermek istiyorum. Her hapis-hanede, halkalarından bir bölümünü bırakarak, yenilerini üreterek sağa sola yayılan, yeni uzantılar oluşturarak ve eklenen parçaları özümleyerek sürekli birleşip ayrılan, başı sonu belli olmayan bir solucanın Paler-

mo'dan Milano'ya kadar uzandığını düşünün. Bu solucanın her hapishanede 2 günden 8 güne kadar kalınan, adına transit dedikleri ve nesillerin sefalet ve pisliğinin toplanıp pıhtılaştığı yuvaları var. Yorgun argın, kir pas içinde, saatlerce kelepçeli ve zincirli kalmaktan sızlayan bileklerle, uzamış bir sakalla, darmadağın saçlarla, uykusuzluk ve aşırı iradeyle ısıldayan, çukura kaçmış gözlerle oraya varılır. Orada, yerdeki Nuh Nebi'den kalma saman minderlere, elbiselerle, pis minderlere değmemesi için yüz ve eller kendi temiz havlularına sarılarak, donmamak için oldukça yetersiz battaniyeler örtünerek, ölü gibi yatılır. Daha da kirlenmiş ve yorgun olarak, bir sonraki transite kadar kelepçelerin soğukluğu ve zincirlerin ağırlığıyla gitgide moraran bileklerle ve böyle kibar giysiler içinde, özel eşyaları taşımaktan yorulmuş bir halde gene yola çıkarılır. Ama boş verin, şimdi hepsi geride kaldı ve çoktan dinlendim bile. Burada, güneşin ısıttığı iyi bir hücredeyim; sırtımda ilk iş olarak edindiğim bir yün fanila var ve böylece sonunda yaşlı kemiklerim ısındı. Başka bir mektubumda, size zincir ve yolculuk arkadaşlarımdan bazılarını anlatacağım. Oldukça ilginç, bir dizi böyle arkadaşım var. Napoli'de avluya "hava almaya" çıktığımızda karşılaştığım bir müebbet tutuklu (yani ömür boyu hapis) beni özellikle etkiledi, yalnızca adının Arturo olduğunu ve şu özelliklerini öğrenebildim: 46 yaşında olduğunu, cezasının 22 yılını tamamladığını, bunun 10 yılını ayrı bir hücrede (tecrit olarak) doldurduğunu, kundura tamircisi olduğunu. Kibar ve ince tavırlı, gözüpek, güzel bir adam... Kesin, açık, insanı şaşırtacak kadar kendinden emin bir dille konuşuyor. Sık sık Nietzsche'den bahsetmekle birlikte, öyle pek kültürü yok: a ile e'yi ayırarak, *Dies irae*⁹ diyordu. Onu Napoli'de gördüğümde neşeli, gülümseyen, rahat bir tavır içindeydi; şakaklarındaki ve kulaklarındaki sarı, solgun derisi parşömen gibi, yani işlenmiş bir deri gibiydi. Benden iki gün önce Napoli'den hareket etti. Onu Ancona'da, yağmur altında, varış istasyonunda gene gördüm: Bu müebbet tutuklu, polis tarafından vurulmayı bile göze alarak kaçma girişiminde bulunabileceği için, sanırım onu Caianello-Castellamare hattıyla değil de, Campobasso-Foggia hattıyla götürüyorlardı. Beni hemen tanıdı ve selamladı. Ancona Hapishanesi kayıt bürosunda onu yeniden gördüm: Zincirlerini çözmemişlerdi, çünkü gönderdikleri yere varmış olduğundan, hücrelerine gitmesi ve içeride de olsa avlulardan geçmesi gerekiyordu. Napoli'den bu yana tamamen değişmişti. Gerçekten de bana Farinata'yı¹⁰ hatırlattı: Yüzü sert ve köşeli, bakışları delici ve soğuk, göğsü kabarık, bütün gövdesi boşanmaya hazır bir yay gibi gergindi. Elimi sıkıp üç-dört kez salladı ve cezaevi tarafından tüketilmiş bir halde, gözden kayboldu.

9 Latince, kıyamet günü anlamına gelir.

10 Farinata, Dante'nin *İlahi Komedya*'sının X. Kantosu'ndaki kahramanın adıdır.

Bu kadarı yeter; görüyorsunuz ya, kadınlar gibi gevezelik ettim. Şunu bilmelisiniz ki şimdilik iyiyim, hiçbir şeye ihtiyacım yok, rahatım, sizden ve çocuklardan haberler bekliyorum. Delio ara sıra hatırlıyor mu beni? Giuliano'nun fotoğrafını gönderin bana. Hepinizi sevgiyle kucaklarım.

Antonio

Siyasi tutuklu, adli hapishane, Milano¹¹

[27]

Tatiana Schucht'a

Milano, 19.II.1927

Çok sevgili Tania,

Bir ay-on gündür senden mektup alamıyor ve buna bir anlam veremiyorum. Bir hafta önce de sana yazdığım gibi, Ustica'dan ayrılacağım âna kadar vapur, aşağı yukarı on günden beri adaya gelmemişti. Milano'ya, bana geri yollamış olmaları gereken en az iki mektubunun, beni Palermo'ya götüren vapurla Ustica'ya ulaşmış olması gerekirdi, oysa adadan geri gönderilen, burada elime geçen mektuplar arasında seninkilerden hiçbirini bulamadım. Çok sevgili Tania, eğer bu, bazı resmî engellemelerden (ki bu çok mümkündür ve olabilir) değil de senden kaynaklanıyorsa, beni böyle uzun süre endişe içinde bırakmaktan kaçınmalısın. Ortaya çıkan her yeni durum ve normal akışın aksaması, benim gibi tecrit edilmiş bir kişinin aklına, sıkıntı ve kaygı verici bir yığın düşünce getiriyor. Ustica'da aldığım son mektupların gerçekten de biraz endişe vericiydi; sağlığım ile ilgili olarak, seni gövdece hasta edecek noktaya varan bu kaygılar da ne demek oluyor? Sana yemin ederim ki sağlığım her zaman yeterince iyi durumdaydı ve dayanıksız gibi görünmeme karşın öyle kolay kolay tükenmeyen gövdesel bir enerji var bende. Hep, son derece katı ve gözü tok bir yaşam sürmüş olmamın hiçbir anlam taşımadığını mı sanıyorsun sen? Hiçbir ağır hastalık geçirmemiş olmanın ve gövdede, kötü sonuçlara varabilmesi kesin olan hiçbir yaranın açılmamış olmasının ne demek olduğunu şimdi anlıyorum; aşırı derecede yorgun olabilirim, bu doğru, ama bir parça dinlenme ve beslenme beni hemen normal yaşama döndürür. Sözün kısası, seni yatıştırmak ve rahatlatmak için ne yazacağımı bilemiyorum. Sana gözdağı verme yoluna mı başvursam acaba? Biliyor musun, bir daha mektup yazmayabilir

11 Mektubun altında şöyle bir not bulunuyor: "Askerî avukat, askerî sorgu yargıcından 7.6.1927 tarihli mektuba el konması emrini istiyor."

ve tamamen habersiz kalmanın ne demek olduğunu, ben de sana öğretebilirdim.

Gözümün önüne, kaçamak da olsa, gülümsemeyen, üzgün ve ciddi yüzün geliyor. Bir yolunu bulup seni neşelendirmek isterdim. Sana küçük öykücükler anlatacağım, ister misin böyle bir şey? Böylesine büyük ve korkunç olan bu dünyada yaptığım yolculuğun anlatımına ara vermek kabilinden, örneğin kendim ve ünüm üstüne çok eğlenceli bazı şeylerden söz etmek istiyorum. Ben oldukça dar bir çevrenin dışında tanınmış biri değilim. Adım Gramasci, Granusci, Gramisci, Granisci, Gramasci'den Garamascon'a varıncaya kadar, bunların en garip çeşitleriyle, en akla hayale gelmedik biçimlere sokulduğu için hep yanlış söylendi. Palermo'da, eşyalarımızın kontrolü için bir süre beklediğimiz sırada, emanette, sürgüne giden bir grup Torinolu işçiyle karşılaştım. Genel düşüncesi, "Ben *unico*'yum, işte o kadar"¹² olan, böyle yanıt veren, her kim olursa olsun, özellikle de polise ve genel olarak düzene güvenmeyi reddeden *Unico* adlı kitabın görüşüne uygun, aşırı bireyci, anarşist, harika bir tip de onlarla birlikteydi. Kalabalıkta beklerken, bizim *Unico* adi suçlular (mafya suçluları) arasında, yarı siyasi, yarı adi suçlardan tutuklanmış bir başka tipi, bir Sicilyalıyı (*Unico* Napoliliydi ya da Napoli'nin güneyindendi) tanıdı ve bizi tanıştırmaya girişti. Beni tanıttı: Beriki beni uzun uzun süzdü, sonra sordu: "Gramsci mi? Antonio Gramsci mi yani?" "Evet, Antonio!" diye karşılık verdim. "Olamaz," dedi, "çünkü Antonio Gramsci dev gibi bir adam olmalı, böyle küçücük bir adam değil." – Başkaca da hiçbir şey söylemedi, bir köşeye çekildi, ne olduğunu bilmediğim bir aracın üstüne oturdu ve Kartaca yıkıntıları üstündeki Mario gibi, büyük bir düş kırıklığı içinde düşüncelere daldı. Aynı koğuştta kaldığımız sürece benimle konuşmaktan büyük bir dikkatle hep kaçındı ve ayrılırken de vedalaşmadı. – Bir süre sonra, başıma benzeri bir olay geldi ama sanırım bu daha da ilginç ve karmaşık bir olaydı. Yola çıkmak üzereydik; muhafız jandarmalar, daha önceden kelepçelerimizi takıp bizi zincirlemişlerdi; değişik ve tatsız bir biçimde bağlanmıştım, çünkü bilek kemiklerim kelepçenin dışında bırakılıp, acı verecek biçimde demire çarptığından, kelepçeler bileklerimi iyice sıkıyordu. İçeriye dev gibi bir polis olan başgardıyan girdi, yoklama yaparken benim adıma gelince durdu ve bana "Ünlü milletvekili Gramsci'nin akrabası" olup olmadığımı sordu. O kişinin bizzat ben olduğumu söyledim, anlaşılmaz bir şeyler mırıldanarak ve acıyan bir bakışla beni süzdü. Her durakta, cezaevi arabasının çevresinde toplanıp gevezelik eden kalabalığa, hep "ünlü milletvekili" diye nitelendirerek benden söz ettiğini duyuyordum (şunu da ekleyeyim ki kelepçelerimi daha dayanılır bir biçimde taktırmıştı), öyle ki, ortamın havasından dolayı her şeyin ötesinde bazı

12 *Unico* tek, benzersiz anlamına gelir.

fanatiklerden bir-iki sopa yiyebileceğimi bile düşünüyordum. Öyle bir an geldi ki, ikinci tutuklu vagonunda yolculuk yapan gardiyan, bulunduğum tutuklu vagonuna geçerek benimle konuşmaya başladı. Tıpkı Schopenhauer'in söyleyebileceği "metafizik gereksinimler"le dolu, olağanüstü derecede ilginç ve garip bir tipti, ama bu gereksinimleri akla gelebilecek en başıboş ve düzensiz biçimde gidermeyi başarıyordu. Bana, kişiliğimin hep "dev gibi, iri yarı" olarak düşünüldüğünü ve bu bakımdan hayli düş kırıklığına uğradığını söyledi. Şu sıralar M. Mariani'nin¹³ *l'Equilibrio degli egoismi* [Benciliklerin Dengesi] adlı kitabını okuyormuş ve Paolo Gille¹⁴ diye birinin, Marksizmi çürüten bir kitabını yeni bitirmiş. Gille'in hiçbir bilimsel ya da başka türlü nitelik taşımayan bir Fransız anarşisti olduğunu söylememek için kendimi zor tuttum: Kendi kendini yetiştirmiş, zeki ama kuralsız ve yöntemsiz bir kişinin konuşabileceği gibi, onun, aralarında herhangi bir mantık bağı ve ilgi olmayan bir yığın kavram ve düşüncenin aşırı coşkusuyla konuştuğunu duymak hoşuma gidiyordu. Belli bir noktada bana "üstadım" demeye başladı. Ne kadar çok eğlendiğimi tahmin edersin. Böylece, "ünüm"ün derecesini gördüm. Bu anlattıklarım hoşuna gitti mi?

Kâğıt neredeyse dolmak üzere. Sana buradaki yaşamımı ayrıntılarıyla anlatmak istiyordum. Kısaca anlatayım. Sabahları uyanış saatinden yarım saat önce, yani altı buçukta kalkıyorum. Kendime sıcakık bir kahve yapıyorum (burada, Milano'da "ispirto ocağı" kullanılmasına izin veriliyor, bu hem çok rahat hem de yararlı): Hücremi temizleyip, giyinip kuşanıyorum. Saat 7 ½'da henüz sıcaklığını kaybetmemiş ½ litre süt geliyor, hiç bekletmeden içiyorum. Saat 8'de hava almaya, yani avluda dolaşmaya çıkıyorum; bu iki saat sürüyor. Yanıma bir kitap alıyorum; dolaşıyor, okuyor ve birkaç sigara içiyorum. Öğle vakti dışarıdan yemek geliyor ve akşamları da aynı şekilde yemeğimi dışarıdan alıyorum. Yemeğimin tümünü bitiremesem de Roma'dakinden daha fazla yiyorum. Akşam saat yedide yatağıma uzanıyorum ve aşağı yukarı saat 11'e kadar okuyorum. Gün boyunca, günlük 5 gazete geliyor bana: *Corriere*, *Stampa*, *Popolo d'Italia*, *Giornale d'Italia*, *Secolo*. Çift ücret ödeyerek kütüphaneye üye oldum ve haftada 8 kitap alma hakkım var. Birkaç dergiyle *il Sole* adlı Milano ekonomi-finans gazetesini de satın alıyorum. Böylece sürekli okuyorum. *I Viaggi di Nansen* [Nansen'in Gezileri] adlı kitapla okuduğum öteki kitaplardan bir başka sefer bahsedeceğim sana. İlk günlerdeki soğğun dışında herhangi bir sıkıntı çekmedim.

13 Mario Mariani (1884-1951) Birinci Dünya Savaşı sonrası eserleri bir biçimde kabul görmüş gazeteci, deneme, sosyal erotik içerikli öykü ve roman yazarı, şair, antifaşist bir militandır. Milano'da *Novella* ve *Comoedia* dergilerini çıkarmış, faşimin gelişinden sonra Fransa'ya ve Güney Amerika'ya göç etmiştir.

14 Belçikalı anarşist, öğretim üyesi Paul Gille'in *Esquisse d'une philosophie de la dignité humaine* [İnsanlık Onuru Felsefesine Dair Bir Taslak] başlıklı eserinden bahsediliyor.

Bana yaz sevgili Tania; Giulia'dan, Delio'dan, Giuliano'dan, Genia'dan ve bütün herkesten haberler yolla: Kendinden ve özellikle kendinden haberler yolla. Seni kucaklıyorum.

Antonio

Alışveriş saatinde pul almayı unuttuğum için önceki mektupla bu mektup pulsuz.

[28]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 26.II.1927

Çok sevgili Tania,

Neredeyse bir buçuk aydan beri, ne senden ne de Giulia'dan ve çocuklardan haber alabiliyorum. Bana yazdığına eminim. Mektuplarının bana ulaşmamasını neye bağlamalı bilemiyorum. Bunun bir açıklaması, bana gelen birkaç mektubunun askerî hapishane adresine (nedenini bilmiyorum) gönderilmiş olmasında ve zarfların üstünde gördüğüm kurşunkalemle yazılmış “yok” yazısında bulunabilir belki. Bu nedenle de öteki birkaç mektubun kaybolup gitmiş olması mümkün. Ama senin “tüm” mektuplarının kaybolması bana pek olası görünmüyor; o zaman yazışmalarımdan bir bölümünün bana ulaşmaması için bazı gizemli önlemlerin alınmış olabileceğini düşünüyorum. Bu arada benim mektuplarımdan da senin eline geçip geçmediğinden emin değilim. Mektuplarında bana zarar veren önlemleri geçerli kılabilecek, uzaktan da olsa bir ima bulunabileceğini düşünerek, senden, ne olur ne olmaz, en belirsiz ve dolaylı bile olsa, mümkün olabilecek böyle imalardan kaçınmanı ve aileyle ilgili haberlerle sınırlı kalmanı rica ediyorum.

Çok sevgili Tania, bu mektubum sana ulaşırsa bana derhal yaz ve senin, Giulia'nın ve çocukların durumu hakkında beni bilgilendir. Bana yazmış olduğunu önceki mektuplarını kesinlikle yok say, verdiğin tüm haberleri yinele. Benim tek endişem bu ve bu da, anlatamayacağım kadar acı veriyor bana.

Çok sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Adresim: Milano Hapishanesi. Bu, Milano'dan sana gönderdiğim üçüncü mektup.

Giuseppina Marcias'a

[Milano] 26.II.1927

Çok sevgili anneciğim,

7 Şubat'tan beri Milano'daki San Vittore Cezaevi'nde bulunuyorum. Ustica'dan 20 Ocak'ta ayrıldım ve senin, tarihsiz ama Şubat'ın ilk günlerinde yazılmış olması gereken bir mektubun, adadan buraya bana geri gönderildi. Durumumdaki bu değişiklik seni endişelendirmesin. Bu değişiklik, durumumu ancak belli bir noktaya kadar ağırlaştırıyor; yalnızca daha tatsız ve daha sıkıcı olmasının ötesinde hiçbir önemi yok. Bana yapılan suçlamanın temelinde yatan nedeni sana ayrıntılarıyla anlatmak da istemiyorum, çünkü şu âna kadar bunu ben de pek iyi anlayamadım. Daha önce, Ustica'da beş yıl sürgün cezası yememe neden olan aynı siyasi sorunlar çeşitli biçimlerde ele alınıyor. Sabretmek gerekiyor, bende de tonlarca, arabalar dolusu, evler dolusu sabır var (Carlo'nun, küçükken hoşuna giden bazı tatlıları yediği zaman, "Bundan bir araba dolusu olsun isterdim" dediğini anımsıyor musun? Bende, *kentu domus e prus*'dan¹⁵ da çok sabır var).

Ama sen de sabırlı ve iyimser olmalısın. Oysa mektubun bambaşka bir ruh hali içinde bulunduğunu gösteriyor gibi geldi bana. Kendini yaşlı hissettiğini falan yazıyorsun. Ama yenmek zorunda kaldığın büyük yorgunluklara, sonsuz acılara ve yaşının ilerlemiş olmasına rağmen, hâlâ çok güçlü ve dayanıklı olduğuna eminim ben.

Corrias, corriazzu,¹⁶ anımsıyor musun? Çocuklarınla, torunlarınla, belki de kim bilir torunlarının çocuklarıyla gene bir araya geleceğimize ve *kulurzones*, *perdulas* ve *zippulas* ve *pippias de zuccuru*, *figu sigada*¹⁷ (ama öyle bildiğin kuru incirden değil, şu bizim meşhur, Maria di Tadasuni teyzenin yaptıklarından) donatılmış, zengin mi zengin bir ziyafet çekeceğimize eminim. Delio da *pirichittas*¹⁸ ve *pippias de zuccaru* sever mi dersin? Ben seveceğini ve onun da bir araba dolusu isteyeceğini sanıyorum; Mario'nun ve Carlo'nun çocukluklarına nasıl benziyor bilemezsin, anımsadığım kadarıyla Carlo'nun o sıralar ana hatları henüz tam olarak belirginleşmemiş burnu dışında, özellikle de Carlo'ya benziyor.

15 Sardinya dilinde *Kentu domus e prus* "yüzlerce ev" anlamına geliyor.

16 Gramsci'nin anne tarafının soyadı olan Corrias'ın, Sardinya dilinde "kösele gibi dayanıklı" anlamına gelen *corriazzu* sözcüğü ile yapılmış kelime oyunu: "Corrias, kösele gibi dayanıklıdır."

17 Sardinya dilinde *kulurzones* peynirli ravioli, *perdulas* peynirli Paskalya tatlısı, *zippulas* kura-biye, *pippias de zuccuru* horoz şekeri, *figu sigada* kuru incir karamelası anlamına gelir.

18 Yine Sardinya'da *pirichittas* un, yumurta ve şekerle yapılan bir tatlıdır.

Zaman zaman bütün bu şeyleri düşünüyorum da, çocukluğumdan kalan sahneleri ve olayları anımsamak çok hoşuma gidiyor: Onlarda çok büyük acılar ve üzüntüler var, bu doğru, ama bazı güzel ve sevinçli şeyler de var. Bütün bu anılarımda sen varsın elbette sevgili anneciğim ve bizim için, bize sıkıntı çekertmemek ve her şeyden birtakım yararlar sağlamak için durmadan çalışıp didinen ellerin var. İçine arpa ya da başka çeşitten yabancı maddeler katılmamış iyi bir kahve bulmak için çevirdiğim dolapları anımsıyor musun? Düşünsene, bütün bunlar aklıma geldiği zaman, büyüyünce Edmea'nın bu anılara sahip olamayacağını ve içinde yaşadığımız bu karmaşık dönemde, bunun onda hiç de salık verilmeyecek bir çeşit duygusallık ve gevşeklik yaratarak kişiliği üstünde çok etkili olacağını düşünüyorum. Edmea da kendi yolunu tek başına çizmek zorunda kalacağı için, onu moral olarak güçlendirmek; yalnızca köyün fosilleşmiş yaşamının acınacak öğeleriyle kuşatılmış bir biçimde gelişmesine engel olmak gerekiyor. Bunları, ona doğal bir biçimde, büyük bir ustalıkla açıklamalısınız, çünkü Nannaro onunla pek fazla ilgilenmiyor ve onu ihmal ediyormuş gibi geliyor bana. Ona, babasının şimdilik yurtdışından ne sebeple dönemediğini, dünyamızda yaşayan daha birçok Edmea'ların, şu anda kendisinin sürmekte olduğu, bir zamanlar bizim sürmüş olduğumuz çocukluktan daha güzel bir çocukluk yaşamaları gerektiğini düşünmüş olan benim gibi, başka birçok kişi gibi, Nannaro'nun da bu konuda doğru davrandığını açıklamamız gerekiyor. Sonra ona, hiçbir şey saklamadan, babası nasıl yurtdışındaysa, benim de cezaevinde olduğumu söylemelisiniz. Elbette onun yaşını ve karakterini hesaba katmalı ve zavallılığın büyük bir üzüntüye kapılmasını önlemelisiniz, ama ona gerçeği de söylemeli ve böylece onda yaşamın üstesinden gelmenin, acılara karşı koymanın, cesaretin, kuvvetin anılarını biriktirmelisiniz.

Çok sevgili anneciğim, beni merak etmemeli ve kötü bir durumda olduğumu düşünmemelisin. Olabildiğince iyiyim ben. Ücretli bir hücrem var, yani yeterince iyi bir yatakta yatıyorum. Yüzüme bakmaya yarayacak aynaya varıncaya kadar her şeyim var. Bir lokantadan günde iki öğün yemek geliyor bana; sabahları yarım litre süt içiyorum. Et ısıtmak ve kahve yapmak için istediğim zaman kullanabileceğim bir ocağım var. Günde altı gazete, haftada sekiz kitap ve bir yığın resimli dergi ve edebiyat dergisi okuyorum. Macedonia marka sigara içiyorum. Kısacası, malzeme bakımından hissedilir hiçbir yokluğun sıkıntısını çekmiyorum. İstedğim sayıda mektup yazmıyorum ve bana gönderilen mektuplar çok düzensiz bir biçimde elime geçiyor, evet, bu bakımdan pek memnun değilim. Aşağı yukarı bir buçuk aydır Giulia'dan ve iki çocuğumdan haber alamıyorum. Bu yüzden onlar

hakkında sana hiçbir şey yazamıyorum. Ama gereksinimleri bakımından güvende olduklarını ve Delio'yla Giuliano'nun hiçbir şeyden yoksun kalmadıklarını biliyorum.

Sırası gelmişken, Delio'nun sana gönderilmiş olması gereken çok güzel bir fotoğrafını aldın mı? Eğer fotoğrafı aldıysan, bana izlenimlerini yaz.

Sevgili anneciğim, en azından üç haftada bir sana mektup yazmaya ve seni neşelendirmeye söz veriyorum; sen de bana yaz ve Carlo'yu, Grazietta'yı, Teresina'yı, babamı, Paolo'yu, bir de Edmea'yı mektup yazmaya zorla. Edmea sanırım artık epey ilerlemiştir ve birkaç satırlık küçük bir mektup yazmayı öğrenmiştir; aldığım her mektup benim için büyük bir teselli ve hoş bir eğlence oluyor.

Herkesi sevgiyle kucaklarım: Seni, çok sevgili anneciğim, en derin sevgimle kucaklıyorum.

Nino

Şimdiki adresim: Milano Cezaevi – Milano

[30]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 12. III.1927

Çok sevgili Tania,

Bu hafta içinde, 3 ve 5 Mart tarihlerini taşıyan iki kartpostalını aldım. Nihayet! Bunlar, Ocak'ın başından bugüne kadar senden aldığım biricik yazılar; ne sözünü ettiğin mektupları aldım ne de paltoyu. Doğrudan ya da dolaysız, herhangi bir haberden gerçekten yoksun kaldım ve etrafta gribin dolaştığını kesinlikle biliyordum. Kartpostallardan anlaşıldığına göre, sen de benim mektuplarımdan hiçbirini almamışsın. Sana Şubat'ın 12'sinde, 19'unda ve 26'sında mektup yazdım; 5 Mart'ta yazmadım ve artık boşu boşuna yazmamaya karar vermiştim. Böyle mektup yazmak, pazar sabahları kapıyı aralık bıraktıklarında ve koridorun dip taraflarında bir insan kalabalığının belli belirsiz ve anlaşılmasız uğultusunu duyduğumda edindiğim izlenimi bırakıyordu üzerimde.

Senden epeyce uzun bir mektup bekliyordum. Bu, uzun zamandır haberden yoksun kalmış olan ve henüz alışkanlık edinememiş bir mahkûmun bekleyişidir. Elbette zamanla buna da alışacağım; belki de bu bir "acemilik" zayıflığı, bir çocukluktur. Aldırma!

Bu son zamanlarda sürdürdüğüm yaşama ilişkin, sana ve Giulia'ya en azından bir fikir vermeye çalıştığım uzun iki mektup yazdım. Öyle olağanüstü denecek derecede ilginç değil elbette. Üçüncü mektup çok kısaydı; o mektubu üstten gelecek herhangi bir emir nedeniyle öteki ikisine el konmuş olabileceğini düşünerek yazdım. Senin hasta olabileceğini ya da işle ilgili nedenlerden dolayı Roma'dan uzaklaşmış olabileceğini de düşünüyordum. Ustica'da senden aldığım son mektupta bu tür bir şeylerden bahsediyordun. Giulia'nın mektupları konusunda sana ne cevap vereyim, bilmiyorum. Bir sonraki ya da daha ileride gönderileceğim yer hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Milano'ya varır varmaz, kayıt bürosunda, bana Roma'ya geri gideceğimi söylediler. Sorgu yargııcı, yanlış hatırlamıyorsam, bu konuda henüz hiçbir karar alınmadığını doğruladı. Giulia'nın mektuplarını okumak isterdim ancak kaybolurlarsa çok ama çok üzülürüm: Mektupları taahhütlü gönderebilir misin? Bana özellikle acı veren şey, çocukların yaşamlarının gelişimini belli bir ayrıntıyla öğrenmenin zorluğu ya da imkânsızlığı. Ve çocukların yaşamında, ayrıntılar önemlidir. Belki bu da kurtulunması gereken bir "acemilik" zayıflığıdır. Kim bilir! Göreceğiz.

Çok sevgili Tania, bu uzun bekleyiş beni gerçekten allak bullak etti. Senin öylesine kısa ve kupkuru iki kartpostalın, bu ruh durumumu daha da kötüleştirdi. Ama bazen sana beceriksizce şeyler yazıyorsam ve belki hatta duygularını incitiyorsam, bunları kötüye yormamalısın. Bu mektubumu beni olduğumdan çok daha güçlü sanan Giulia'ya gönderme, onu fazla üzmem istemem. Bazen sana bir parça acı çektiriyorsam ve sana çok rahatsızlık ve çok sıkıntı veriyorsam, beni bağışlayacaksın artık. Zavallı Tania, senin de bu sinirsel cehennemde bulunman gerekiyormuş! Ben de sana acı çektirmek ve rahatsızlık vermek zorunda kaldım. Bazen bütün bu olaylar zincirini düşünüyorum da, bende pek çok duygu bırakan ilk karşılaşmamızı hatırlıyorum! Dünya gerçekten büyük ve korkunç.

Bir daha sana bugünkü gibi bir mektup yazmak istemiyorum. Sana yolculuk serüvenlerimi anlatmayı ve karşılaştığım bazı kişilikleri betimlemeyi yeniden sürdüreceğim. Kalabriyalı arkadaşımın, karısını öldüren çiftçi Salvatore Chiodo'dan da ve benim koruyucumdan, kayınpederini öldüren ve onun mirasını alan (–öldürdüm ve mirasını aldım– bu, onun ikide bir söylediği şeydi) adını bilmediğim Salernolu köylüden de ve benim ikinci koruyucumdan, kız kardeşini baştan çıkaran adamı öldüren Napolili fırıncı Gaetano Parise'den de ve bir çift ayakkabıyla gömlek verdiğim (çorapsız ayaklarına, iki parça kartona dikilmiş iki paçavrayı geçirmişti ve çamaşırı yoktu) ve bana tavuklarımı asla çalmayacağı-

na saygıyla söz veren, 16 yaşındaki Kalabriyalı çetebaşı Domenico Vilella'dan da söz etmeliyim sana. Ve Rolando ile Scalabrino'nun¹⁹ ve *I Reali di Francia*'nın [Fransa Krallıkları]²⁰ tüm hikâyelerini bana anlatan ve Messinalı bir ayakkabıcıyla, Maganzalı Ganellone'nin ve Malagigi'nin yiğitliklerinin, onların bireysel eylemi olup olamayacağını ya da tarihe uygun bir karışım mı olduğunu tartışan Napolili asker Scarpato'dan bahsetmeliyim: Messinalı tarihsel karışımdan yanaydı, oysa Scarpato, Malagigi kadar Ganellone'nin de başka girişimlerde yetenekli olduklarına inanmıştı. Denizci Sindbad'ın Sicilya versiyonundaki tüm serüvenlerini bana anlatan Messinalı ayakkabıcı, bu öyküleri dedesinden dinlemişti ve bunun *Binbir Gece Masalları*'ndan alınma bir öykü olduğuna inanmak istemedi (ben de üstelemedim). Ve Romalı bazı tutuklular, Pascarella'nın *La scoperta de l'America* [Amerika'nın Keşfi] ile ve Roma tarzı başka şiirlerle benim onuruma tutuşukları bir şiir atışması gösterisi yaptılar. Kısacası, elimden geldiğince sana daha az üzüntü vermeye ve seni biraz olsun neşelendirmeye çalışacağım. Beni sev. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

- Antonio
L

Dün, mektuplar ve palto konusunda bilgi almak için müdürle bir görüşme yaptım. Ambar sorumlusu, paltonun gelmediği konusunda bana güvence verdi. Artık bu konuda ne yapmam gerektiğini bilmediğime göre, eğer bulursan paltoyu sakla. Elbisem ve ayakkabılarım konusunda bana bir daha hiçbir şey yazmadın. Sırtımdaki elbise henüz dayanıyor. Ustica'da bir arkadaş, henüz iyi durumda olan ayakkabılarını verdi bana. Roma'dan getirdiklerim artık tamamen parçalandı ve onları salam ve tavuk hırsız Kalabriyalı delikanlıya armağan ettim. Çamaşır açısından oldukça birikimliyim: Şimdilik hiçbir şeye gereksinimim yok. Seni tekrar kucaklıyorum sevgili Tania.

Delio'nun ve Giulia'nın fotoğraflarıyla, Venedik'te çekilen fotoğrafları getirdim. Onları damgaladılar. Böylece benimle birlikte hepinizi hapishaneye getirmişim gibi geliyor bana ve bu da beni oldukça üzüyor. Ancak fotoğrafları elde etmenin başka yolu yoktu. Beni bağışlıyor musun? Bunu Giulia'ya ve Delio'ya da bildireceğim. Delio "hapishane"nin ne anlama geldiğini anlayabilecek mi? Bu konuda düşündüğüm bazı fikirleri yazacağım sana.

19 Fransız yazar Michel Zevaco'nun 1500 yıllarında Venedik'te geçen macera romanının kahramanlarıdır.

20 Andrea da Barberino'nun şövalye romanıdır. Az sonra bahsedeceği Maganzalı Ganellone ve Malagigi bu romanın kahramanlarıdır.

[Milano] 19.III.1927

Çok sevgili Tania,

Bu hafta senden iki kart aldım; biri 9, öteki 11 Mart tarihli. Oysa bana sözünü ettiğin mektup elime geçmedi. Ustica'dan gönderilecek mektubunu alacağımı sanıyordum. Aslında bana adadan bir paket kitap ulaştı ve kitapları bana teslim eden memur, paketin içinde daha kontrol dairesinden geçmesi gereken kapalı mektupların ve kartpostalların da bulunduğunu söyledi; önümüzdeki günlerde bunların elime geçeceğini umuyorum.

Giulia ve çocuklar hakkında bana verdiğin haberlere teşekkür ederim. Çok ertelenmiş olsa da Giulia'nın bazı mektuplarının elime geçmesini beklediğim için, ona doğrudan yazamıyorum. Bir yığın karmaşık nedenden dolayı fiziksel durumunun ötesinde, onun ruhsal durumunu düşünüyorum; bu hastalık çok bunaltıcı geçmiş olmalı. Zavallı Delio; böylesine kısa süre içinde kızıldan gribe! Lula nineye yaz ve ondan, ister İtalyanca, ister Fransızca, elinden nasıl geliyorsa (üstelik yalnızca çevirisini yapıp gönderebilirsin) bana uzun bir mektup yazmasını ve çocukların yaşamını en ince ayrıntılarıyla anlatmasını rica et. Büyükannelelerin, çocukları ve onların davranışlarını gerçek ve somut bir biçimde anlatmayı annelerden daha iyi bildiklerine gerçekten ikna oldum; daha yansızlar ve ayrıca bir yaşamsal gelişimin tüm deneyimi var onlarda; büyükannelelerin sevgisi, annelerinkinden daha destekleyiciymiş gibi geliyor bana (ama Giulia, bundan alınıp beni olduğumdan daha kötü görmesin!).

Giuliano konusunda sana ne salık vereceğimi gerçekten bilmiyorum. Bu alanda daha önce Delio ile ilgili olarak bir kez yanıldım. Eğer Giuliano'nun yanında olsaydım, belki onun için bizzat ben elverişli bir şeyler uydurabilirdim. Sen bunu kendi zevkine göre yap ve benim adıma bir şeyler seç. Bugünlerde kâğıt hamurundan bir top yaptım ve şimdi kurumak üzere ama Delio'ya vermek için onu sana göndermek mümkün olmayacak. Ayrıca onu nasıl vernikleyebileceğimi çözemedim henüz; verniksiz olursa nemli ortamda kolayca dağılır.

Yaşamım hep aynı, tekdüze sürüp gidiyor. Bir konu üstünde çalışmak da sanıldığından çok daha zor. Bazı kitaplar geçti elime ve aslına bakarsan epey okuyorum (gazetelerin dışında, günde bir kitaptan fazla) ama anlatmak istediğim bu değil; amacım başka. Şu fikir takıldı kafama (bu tutuklulara özgü bir olgu sanırım): Bizim Pascoli'ye çok acı çektirmiş olduğunu

hatırladığım, Goethe'nin karmaşık bir anlayışına göre, "für ewig"²¹ bir şeyler yapmak gerektiği fikri. Kısacası, önceden belirlenmiş plana uygun olarak, iç yaşamımı içine çekecek ve merkezine oturtacak bazı konularla, derinlemesine ve sistematik olarak uğraşmak istedim. Şimdiye kadar dört konu düşündüm. Zaten bu da kendimi bir türlü toparlayamadığımın belirtisi. Konular şöyle: 1) Geçen yüzyıl İtalya'sında kamu düşüncesinin biçimlendirilmesi üstüne bir araştırma; başka bir deyişle, İtalyan entelektüelleri, kökenleri, kültürel akımlara göre gruplaşmaları, çeşitli düşünce tarzları vb. üstüne bir araştırma. Bu son derece büyüleyici konunun gerektireceği o engin boyuttaki malzemenin elimin altında bulunmasının kesin olanaksızlığı göz önüne alınınca, ancak genel çizgileriyle bir taslağını yapabilirim doğal olarak. Güney İtalya ve B. Croce'nin önemi üstüne çalakalem ve yüzeysel olarak yazdığım yazıyı hatırlıyor musun? İşte, taslağını yaptığım o tezi, "yarar gözetmeyen" bir bakış açısıyla, *für ewig*, enine boyuna geliştirmek istedim. – 2) Karşılaştırmalı bir dilbilim çalışması! Evet, yanlış okumadın. Bundan daha "yarar gözetmeyen" ve bundan daha *für ewig* ne olabilir? Yeni gramercilere karşı, yeni dilbilimcilerin getirdikleri yeni bakış açısıyla, hiçbir zaman tam ve sistematik olarak incelenmemiş olan konunun, metodolojik ve yalnızca teorik yanını incelemek söz konusu olabilir (Sevgili Tania, bu mektubumla seni ürperteceğim!). Yaşamımın en büyük entelektüel "pişmanlık"larından biri, Torino Üniversitesi'ndeki yüce gö-nüllü profesörüm Bartoli'ye²² çektirdiğim derin acıdır. Benim, "yeni gramerciler"in nihai olarak hakkından gelmek üzere gönderilmiş bir melek olduğuma inanmıştı. Bu alçak adamlar güruhuyla aynı kuşaktan olduğu ve onlara milyonlarca akademik bağ ile bağlı bulunduğu için, ileri sürdüğü önermelerinde görgü kurallarının ve bilginin eski anıtlarına saygının belirlediği belli bir sınırı aşmak istemiyordu. – 3) Pirandello'nun tiyatrosu ve Pirandello'nun temsil ettiği ve belirlenmesine katkıda bulunduğu İtalyan tiyatrosu eğilimindeki dönüşüm üstüne bir çalışma. Benim Adriano Tilgher'den çok daha önce, Pirandello tiyatrosunu keşfedip halka sevdirmesine katkıda bulunduğumu biliyor muydun? 1915'ten 1920'ye kadar Pirandello üstüne 200 sayfalık, bir cildi dolduracak kadar yazı yazdım ve o zamanlar benim ileri sürdüğüm savlar, ilginç ve benzersizdi: O sıralar Pirandello'ya, ya kibarca katlanılır ya da açıkça hakaret edilirdi. – 4) Dizi romanlar ve edebiyatta halk beğenisi üstüne bir inceleme. Bu fikir, dizi romanların benzerini tiyatrodan oynayan, bir açık hava dram kumpanyası-

21 Ebediyete kalması için.

22 Matteo Giulio Bartoli (1873-1946) dilbilgisi profesörüdür. Torino Üniversitesi'nde Gramsci'nin hocası olmuştur. 1913'te hazırladığı *Dilbilgisi Noktalamalı İşaretleri Ders Kitabı* başlıklı bir çalışması vardır.

nın güldürü başoyuncusu Serafino Renzi'nin ölüm haberini okuyunca ve onu her seyretmeye gittiğimde ne kadar eğlendiğimi hatırlayınca geldi aklıma: Çünkü temsilin içinde ikinci bir temsil de vardı. Seyirci halkın heyecanı, zincirlerinden boşalmış tutkusu, oyuna müdahalesi, en az oyunun kendisi kadar ilginçti.

Bütün bunları nasıl buluyorsun? Aslında dikkatle gözlem yapan biri için bu dört konu arasında bir ortaklık bulunuyor: Yaratıcı halk düşüncesi, gelişimin çeşitli evreleri ve aşamalarında, eşit ölçülerde bu konuların temeline dayanıyor. Bana düşüncelerini yaz; senin sağduyuna ve yargılarındaki sağlamlığa çok büyük bir güvenim var. Seni bunalttım mı? Biliyor musun, bunları yazmak benim için karşılıklı konuşmanın yerini tutuyor: Sana yazdığım zaman seninle gerçekten konuşuyormuşum gibi geliyor bana. Ne var ki, hepsi bir monoloğa dönüşüyor, çünkü mektupların ya bana ulaşmıyor ya da aramızdaki konuşmaya karşılık vermiyor. Bu nedenle kartpostal dışında bana mektup yaz ve uzun uzun yaz; sana her cumartesi bir mektup yazacağım (haftada iki mektup da yazabilirim) ve içimi dökeceğim. Seni ilgilendirip ilgilendirmeyeceklerini bilmediğim için, yolculukta başımdan geçenleri ve yolculuk izlenimlerimi anlatmayı sürdürmüyorum. Bunların belirli ruh durumlarına ve hatta belirli acılara bağlı oldukları oranda benim için kişisel bir değer taşıdıkları kesin. Onları, başkalarının ilgisini çekecek bir hale getirmek için belki edebi bir biçime sokmak gerekirdi ama mürekkeple kalemi bana bıraktıkları kısa süre içinde çalakalem yazmak zorundayım. Bu arada, limon fidanın büyümeye devam ediyor mu? Bana bir daha hiç söz etmedin bundan. Ya benim ev sahibem, iyi mi yoksa öldü mü? Bunu sana sormayı hep unuttum. Ocak'ın ilk günlerinde Ustica'da, Bay Passarge'den bir mektup aldım. Üzgündü ve eşinin ölümünün yakın olduğunu tahmin ediyordu, sonra hiçbir haber almadım. Zavallı kadın, beni sevdiğine ve beni götürürlerken öylesine bembeyaz kesildiğine göre, korkarım ki benim tutuklanma sahnesinin de hastalığının ilerlemesine katkısı olmuştur.

Seni kucaklıyorum sevgili Tania, beni sev ve bana yaz.

Antonio

[Milano] 26.III.1927

Çok sevgili Tania,

Bu hafta senden ne bir kart ne de bir mektup aldım; buna karşılık, Ustica'dan gönderilen 17 Ocak tarihli mektubun (Giulia'nın 10 Ocak tarihli mektubuyla birlikte) teslim edildi bana. Böylece, belli bir anlamda ve belli bir dereceye kadar yeterince memnun kaldım. Giulia'nın davranışlarını yeniden gözden geçirdim (ama bu kız ne kadar az mektup yazıyor ve çocukların, onun çevresinde kopardıkları gürültü patırtıdan dolayı, kendini temize çıkarmayı nasıl da iyi biliyor!) ve elimi vicdanıma koyarak senin mektubunu ezberlercesine inceledim. Mektuba, birçok yanlışlıklar bularak, (bu küçük şeyleri bile inceliyorum, biliyorsun ve senin bu mektubunun İtalyanca olarak düşünülmemiş olduğu, aceleyle ve kötü bir biçimde İtalyancaya çevrildiği ve bunun da yorgun olduğun ve kendini iyi hissetmediğin ve beni, yalnızca içinden çıkılmaz bir döngü olarak düşündüğün anlamına geldiği izlenimine kapıldım; belki de Giulia'nın ve çocukların gribeye yakalandıkları haberini henüz almıştın) ve öteki yanlışların arasında, özellikle, Haziran ayına denk gelen Padova'daki S. Antonio ile 22 Ocak'ta doğduğum için tam da benim isim günüm olan, büyüleyici yapısının bir yığın nedeninden dolayı tüm kalbimle tuttuğum, genellikle domuzların S. Antonio'su diye bilinen S. Antonio arasındaki bağışlanması mümkün olmayan bir karışıklık bularak başladım. Mektubun bana, kesin olarak gerçekte olduğundan çok farklı tahayyül ettiğin Ustica'daki yaşamı yeniden düşündürdü. İleride bir gün o zamanlardaki yaşamımı sana anlatmayı belki sürdüreceğim ve o zaman bu yaşamın bir çerçevesini çizeceğim; bugün istek yok içimde ve kendimi biraz yorgun hissediyorum. Gramer kitapçıklarını ve *Faust*'u Ustica'dan buraya gönderttim. Metot çok iyi ama öğrenmeye başlayan biri için en azından bir öğretmenin yardımı gerekiyor; oysa yalnızca ilkeleri gözden geçirdiğim ve özellikle alıştırmaları yaptığım ölçüde benim için olağanüstü. Polledro Yayınları'ndan Puşkin'in *Signorina-contadina*'sını [Köylü Küçük Hanım] da buraya gönderttim: Kitapta metin, metnin edebi ve dilbilimsel çevirisi ve dipnotlar var. Metni ezberliyorum. Puşkin'in düzyazısının çok iyi olduğunu düşünüyorum ve bu yüzden biçimsel saçmalıklarla zihnimi doldurmaktan korkmuyorum. Metni ezberleyerek öğrenme metodunu her bakımdan mükemmel buluyorum.

Kız kardeşim Teresina'nın Ustica'dan gönderilen, içinde Delio'dan birkaç ay sonra doğan oğlu Franco'nun fotoğrafının da olduğu bir mektubunu al-

dım. Bence birbirlerine hiç benzemiyorlar; buna karşılık Delio, Edmea'ya çok ama çok benziyor. Franco'nun saçları kıvrıkcık değil, herhalde kestane rengi ya da koyu renkli olmalı; bunun dışında, Delio kesinlikle daha güzel; Franco, sertliğe ve abartıya doğru bir gelişme göstereceği kolayca tahmin edilen, daha şimdiden aşırı derecede belirgin ana hatlara sahip; buna karşılık hiç mi hiç çocuksu olmayan ve insanı çok düşündüren genel ifadesinin ciddiliği ve belli bir hüznü çok daha belirgin olduğu halde Delio'nun hatları son derece çocuksu. Bana söz verdiğin gibi, onun fotoğrafını anneme gönderdin mi? Çok iyi yaparsın. Tutuklanmam nedeniyle çok acı çekti zavallı kadıncağız ve bizim oralarda hırsız olmadan, dolandırıcı olmadan, katil olmadan da hapishaneye girilebileceğini anlamak zor olduğuna göre, daha da çok acı çektiğini sanıyorum. Savaş patladığından beri aralıksız korku içinde yaşıyor annem (kardeşlerimin üçü cephedeydi)²³ ve şöyle bir cümlesi vardı ve hâlâ da söyler: "Benim oğullarımı doğrayacaklar." Ki Sardinya dilinde "*faghère a pezza*" olan bu cümle İtalyancadaki anlamından daha korkunç bir anlam taşır. "*Pezza*", "satışa sunulmuş et" demektir; oysa insan için "*carre*" (Sardinya dilinde "insan eti" demek) terimi kullanılır. Onu nasıl yatıştıracağımı ve yeterince iyi olduğumu, onun düşündüğü gibi bir tehlike altında olmadığımı ona nasıl anlatacağımı gerçekten bilmiyorum: Hep gerçeğin ondan saklanmak istendiği kuşkusu taşıdığı ve güncel yaşam hakkında çok çok az bilgilendirildiği için, bunu yapmak çok zor. Üstelik hiçbir yere yolculuk yapmadığını, Caligari'ye bile bir kere olsun gitmediğini düşünürsen, korkarım bizim ona anlattıklarımızın çoğunu palavra sanıyor.

Çok sevgili Tania, bugün sana yazmayı gerçekten beceremiyorum; bana kâğıdı yırtan ve beni gerçek bir parmak cambazlığı yapmak zorunda bırakan bir kalem verdiler gene. Mektuplarını bekliyorum. Seni kucaklıyorum.

Antonio

Paskalya'ya bir aydan az bir zaman kaldığını fark ettim. Artık Paskalya yortusunun, tutukluların tatlı yemesine izin verilen, yılın üç gününden biri olduğunu bilmelisin. Ben özellikle senin göndereceğin tatlıları yemek istiyorum. Onları bana gününde göndermek için hâlâ zamanın olacak mı acaba? Umarım olur.

Şimdiye kadar kaç mektubumun eline geçtiğini bildir bana. 12 Şubat'ta sana yazdığım ilk mektubun eline ulaşmadığını biliyorum.

23 Gennaro, Mario ve Carlo.

Teresina Gramsci'ye

[Milano] 26 Mart 1927

Çok sevgili Teresina,

Ustica'ya gönderdiğin, içinde Franco'nun fotoğrafının bulunduğu mektup ancak birkaç gün önce bana teslim edildi. Böylece, sonunda çocuğunu görebildim ve seni bütün yüreğimle kutlarım. Mimi'nin fotoğrafını da yollayacaksın değil mi? O zaman gerçekten çok memnun olacağım. Franco'nun, en azından fotoğraftan görüldüğü kadarıyla, bizim aileye bu kadar az benzermesi beni çok etkiledi: Paolo'ya ve onun Campidanolu soyuna ya da belki tamamen Maureddalara²⁴ benziyor herhalde: Peki, Mimi kime benziyor? Eğer vaktin olursa çocukların hakkında uzun uzun yazmalısın bana, ya da hiç değilse Carlo'ya veya Grazietta'ya yazdırmalısın. Franco çok canlı ve zeki göründü bana: Daha şimdiden düzgün konuşmaya başlamıştır sanırım. Hangi dili konuşuyor? Sardinia dilinde konuşmasına izin vereceğinizi ve bu konuda onun canını sıkmayacağınızı umuyorum. Edmea'nın, küçük-lüğünde özgürce Sardinia dilinde konuşmasına izin verilmemesi bence yanlış oldu. Bu, onun zihinsel biçimlenmesine gölge düşürdü ve hayal gücüne zorla bir set çekti. Sen, çocuklarına bu yanlış yapmamalısın. Bu arada büyük bir edebiyatı olmasa da Sardinia dili bir lehçe değil, kendi başına bir dildir ve mümkünse çocukların birden fazla dil öğrenmeleri çok iyi bir şey. Ayrıca ona öğreteceğiniz İtalyanca, onunla çocukların anlayacağı biçimde yaptığınız konuşmaların o az sayıdaki cümle ve sözcüklerinden ibaret, yoksul ve eksik bir dil olacak; çocuk, genel ortamla ilişkisini kuramayacak ve hiçbir dil öğrenmeden kırık dökük bir-iki argo sözcük öğrenecek: Biri aile arasında sizinle konuşacağı kısıtlı, argo bir İtalyanca, öteki de başka çocuklarla ve sokakta veya meydanda karşılaştığı kişilerle konuşmak için bölük pörçük öğreneceği kısıtlı Sardinia dili. Sana tüm kalbimle, böyle bir yanlışla düşmemeni tavsiye ederim. Bırak da çocuklar tüm Sardinyalılıklarının tadını istedikleri gibi çıkarsınlar ve doğdukları doğal ortamda kendiliklerinden gelişsinler. Böyle birşey, her ne olursa olsun, onların geleceği konusunda bir engel oluşturmayacak.

Delio ve Giuliano şu son zamanlarda hastalanmışlar: İspanyol gribine yakalanmışlar; artık sağlıklarına kavuştuklarını, durumlarının da iyi olduğunu yazıyorlar bana. Örneğin Delio'ya bak: Doğal ve gerekli olduğu için annesinin diliyle konuşmaya başladı, hemen ardından İtalyancayı da öğre-

²⁴ Mauredda, Campidano'da oturanlara verilen addır; yani Oristano ve Cagliari körfezleri arasındaki ova ve genel olarak Sardinia'nın güney bölgeleri.

nerek bunu sürdürdü; şaşırmak ya da bir dilin sözcükleriyle ötekininkileri birbirine karıştırmak şöyle dursun, bir de Fransızca çocuk şarkıları söylüyordu. Ben onlara “Lassa sa figu, puzone”²⁵ şarkısını da öğretmek istiyordum, ama özellikle halaları buna şiddetle karşı koydular. Geçen Ağustos ayında Delio’yla çok iyi vakit geçirdim: Trafoi’deki Alto Adige’de bir Alman köylü kulübesinde bir hafta boyunca birlikteydik. Delio o zaman tam iki yaşındaydı ama zihinsel olarak bir hayli gelişmişti bile. Var gücüyle bir şarkı söylüyordu: “Abbasso i frati, abbasso i preti”,²⁶ sonra İtalyanca: “Il sole mio sta in fronte a te”²⁷ şarkısıyla, bir değirmenden söz eden Fransızca bir çocuk şarkısı söylüyordu. Ormanlarda çilek aramak için deli oluyor, sürekli hayvanların peşinden gitmek istiyordu. Hayvanlara duyduğu sevgi, onda iki biçimde meyvesini verdi: Müzik açısından, ayının bariton sesinden, civcivin tiz sesine varıncaya kadar hayvan seslerine göre piyanoda müzikal ses dizisi yapmaya çalışıyordu ve bir de resim yapıyordu. Roma’dayken ne zaman yanına gitsem, her gün aynı şeyleri eksiksiz yinelemek gerekiyordu. Önce duvar saatini masanın üstüne koymak ve saatin mümkün olan tüm hareketlerini yaptırmak gerekiyordu; sonra, anneannesine, o gün kendisini etkileyen hayvanların figürlerinin yer aldığı bir mektup yazmak gerekiyordu; daha sonra piyanoya gidip onun hayvanlarla ilgili müziğini yapmak gerekiyordu; sonra da türlü türlü oyunlar oynuyorduk.

Sevgili Teresina, mektubunda Roma’dan size yolladığım ilk mektubun umutsuzluklarla dolu olduğunu belirtmişsin. Hiç de düşündüğün gibi umutsuzluklarla dolu olduğumu sanmıyorum. Göreceli olarak, gerçekten de o mektubu çok kötü bir anda yazdım; bir gün önce, bana polis gözetiminde beş yıllık bir sürgün cezası yediğim bildirilmiş ve birkaç gün içinde Somali’ye, Giubaland’a hareket edeceğim söylenmişti. Kuşkusuz o gece, o an için henüz derecesini kestiremediğim ve pek fazla güçlü bulmadığım dayanıklılığımın fiziksel olanaklarını bir hayli gözden geçirdim. O ruh durumunun mektuba yansması mümkündür. Her ne olursa olsun, senin dediğin gibi, o zaman biraz umutsuzluğa kapılmış olsam bile bunun çabucak geçtiğine ve bir daha da tekrarlanmadığına inanmalısın. Her şeyi çok büyük bir soğukkanlılık ve sakinlikle görüyorum ve çocukça düşlere kapılmadan, cezaevinde çürümeye gönderilmediğime kesinlikle inanıyorum. Sen ve ötekiler, annemi hoş tutmaya (ondan bir mektup aldım, nasıl cevaplandıracağımı bilemiyorum), ona onurumun ve namusumun asla tehlikede olmadığına güvencesini vermeye çalışmalısınız: Ben siyasi nedenlerden dolayı cezaevinde bulunuyorum, onurumu lekeleyecek nedenlerden dolayı değil.

25 Sardinya dilinde bir şarkı: “Ya incir ağacından vazgeç, ya da kuştan.”

26 “Kahrolsun papazlar, kahrolsun rahipler.”

27 “Güneşim senin karşında duruyor.”

Bunun tam tersi olduğu düşüncesindeyim: Her şeyden önce, eğer onurumu, namusumu, gururumu korumasaydım, yani deyim yerindeyse bilinci sarsı-lacak ve görüş değiştirecek yapıda olsaydım, tutuklanmış olmaz ve Usti-ca'ya da gitmiş olmazdım. Bu konuda annemi ikna etmelisiniz, bu mesele beni çok sıkıyor. Bana mektup yaz ve herkesin de yazmasını sağla. Grazi-et-ta'nın imzasını bile görmedim bir daha, keyfi yerinde mi?

Paolo'yu sevgiyle kucaklarım, seni ve çocukları bol bol öperim.

Nino

[34]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 4 Nisan 1927

Sevgili, çok sevgili Tania, geçen hafta iki kartını (19 ve 22 Mart tarihli) ve 26 Mart'ta yazdığın mektubu aldım. Sana acı çektirdiğim için çok üzgü-nüm; hem sanırım benim ruh durumumu pek iyi kavrayamadın, çünkü ben kendimi iyi ifade edemedim ve aramızda yanlış anlaşılmanın oluşabil-mesi canımı sıkıyor. Beni unutabileceğin ve az seveceğin kuşkusunun asla aklımın ucundan bile geçmediğinden gerçekten emin ol. Eğer böyle bir şeyi belli belirsiz bile düşünseydim, sana kesinlikle bir daha hiç mektup yaz-mazdım; benim kişiliğim hep böyleydi ve bu yapımdan dolayı geçmişte birçok eski arkadaşlıklarımı kestim attım. Habersiz kaldığım iki aydan sonra, üstüme çöken sinirlilik halinin nedenlerini sana ancak karşılıklı konuşarak anlatabilirim; hatta aynı ölçüde acı verecek başka yanlış anlama-lara düşmemek için bu açıklamaları mektupla yapmaya girişmiyorum bile. Artık hepsi geçti ve bunları düşünmek bile istemiyorum. Mektup kâğıdının başlığından da anlaşılacağı gibi, birkaç günden beri hücreyi ve bölümü de-ğıştirdim (hapishane bölümlere ayrılmış). Daha önce 1. bölümün 13. hü-cresindeydim; şimdi 2. bölümün 22. hücresindeyim. Durumum, yani hapis-hanedeki koşullarım biraz daha düzeldi gibi geliyor bana. Oysa yaşamım, aşağı yukarı eskisi gibi sürüyor. Yaşamımı sana ayrıntılarıyla anlatmak is-tiyorum biraz; böylece her gün neler yaptığımı kafanda canlandırabilecek-sin. Hücre, bir öğrenci odası büyüklüğünde: Odanın genişliğini, göz kara-ryla, üç metreye, dört ½, yüksekliğini de 3 ½ m. olarak hesaplıyorum. Pencere, hava almak için çıkılan avluya bakıyor: Bu, bildiğimiz pencereler-den değil elbette; iç taraftan kafesli, "kurtağızı" denen pencerelerden; gök-yüzünün yalnızca bir dilimi görülebiliyor, avlu ya da avlunun bir bölümü

görülemiyor. Bu hücrenin yönü, güney-güneybatıya bakan önceki hücreye göre daha kötü (ötekinde güneş saat 10'a doğru görülüyor ve saat 2'ye kadar en azından 60 cm'lik bir şerit halinde hücrenin ortasında kalıyordu). Güneydoğu-doğu yönünde yer almış olması gereken şimdiki hücrede güneş ikiye doğru kendini gösteriyor, geç vakitlere kadar hücrede kalıyor ama 25 cm'lik bir şerit halinde. Daha sıcak olan bu mevsimde belki de böylesi daha iyidir. Bundan başka; şimdiki hücre, içinde makinelerin bulunduğu hapishane atölyesinin üstünde yer alıyor ve makinelerin uğultusu duyuluyor, ama alışacağım. Hücre çok sade olmakla birlikte çok da karmaşık. Duvara asılı, iki şilteli (biri yün) bir hamağım var: Yaklaşık her on beş günde bir çarşaf lar değiştiriliyor. Küçük bir masam, bir tür komodin-dolabım, bir aynam, emaye bir leğen ve ibriğim var. Hapishanede bir şube açan Rinascente'den²⁸ alınma bir yığın alüminyum eşyaya sahibim. Kitaplarımın bir kısmı yanımda; okumak için hapishane kitaplığından her hafta 8 kitap alıyorum (çifte abonmanlık). Bir fikir edinmen için, kitapların göreceli niteliği bakımından gene de ayrıcalıklı olan, bu haftanın listesini yazıyorum sana: – 1) Pietro Colletta, *Storia del Reame di Napoli* [Napoli Krallığının Tarihi] (mükemmel); 2) V. Alfieri, *Autobiografia* [Otobiyografi]; 3) Molière'den *Commedie scelte* [Seçilmiş Komedyalar], Bay Moretti tarafından çevrilmiş (günlünç bir çeviri); 4) Carducci, tüm yapıtlarının iki cildi (Carducci'nin en kötü eserleri arasında, son derece sıradan); 5) Artur Levy, *Napoleone intimo* [Napolyon'un Özel Yaşamı] (ilginç, "ahlâk adamı" olarak Napoléon'a övgü); 6) Gina Lombroso, *Nell'America meridionale* [Güney Amerika'da] (son derece sıradan); 7) Harnack, *L'Essenza del cristianesimo* [Hristiyanlığın Özü]; Virgilio Brocchi, *Il destino in pugno* [Avuçtaki Kader], roman (tüyler ürper-tici); Salvatore Gotta, *La dona mia* [Benim Kadınım] (iyi ki onun kadını, çünkü öyle sıkıcı bir kadın ki). Sabahları saat 6 ½'ta kalkıyorum, saat 7'de uyandırma zili çalıyor; kahve, tıraş, hücre temizliği; yarım litre süt içiyor, yanında bir sandviç ekmeği yiyorum; saat sekiz civarında, açık havada iki saat süren gezintiye çıkılıyor. Gezinti yapıyorum, Almanca dilbilgisi çalışıyorum, Puşkin'in *Signorina Contadina*'sını [Köylü Küçük Hanım] okuyorum, metinden yirmi kadar dizeyi ezberliyorum. Sanayi ve ticaret gazetesi *Il Sole*'yi alıyorum ve bazı ekonomi haberlerini okuyorum (bu gazete, şirketlerin, yaptıkları işle ilgili yıllık raporları hakkında bilgilendirdi beni); salı günü *Corriere dei Piccoli*'yi²⁹ alıyorum, çünkü beni eğlendiriyor; çarşamba günü *Domenica del Corriere*'yi,³⁰ cumaları da sözümona mizah dergisi dedikleri *le Guerin Meschino*'yu satın alıyorum. Açık hava gezintisinden sonra

28 Büyük bir mağazalar zincirinin adı.

29 Bir çocuk dergisi.

30 Pazar günleri çıkan bir gazete.

kahve içiyorum; okuduğum üç gazete geçiyor elime: *Corriere*, *Popolo d'Italia*, *Secolo* (*Secolo* öğleden sonraları çıkıyor şimdi, ben de artık almayacağım çünkü almaya değmez); öğle yemeği 12'den saat 3'e kadar, birbirini tutmayan saatlerde geliyor; çorbayı ısıtıyorum (et suyu veya sebze suyu ya da şehriyeyle yapılmış çorba), bir parçacık et yiyorum (eğer dana etiyse, çünkü sığır etini hâlâ yiyemiyorum), bir küçük ekmek, bir parça peynir yiyorum, meyve sevmiyorum, bir çeyreklik şarap içiyorum. Kitap okuyorum, gezinti yapıyorum, bir yığın şey düşünüyorum. Saat 4-4 ½ sularında öteki iki gazete-yi alıyorum, *La Stampa* ve *il Giornale d'Italia*. Saat 7'de akşam yemeğimi yiyorum (akşam yemeği 6'da geliyor), çorba, iki adet katı yumurta, bir çeyreklik şarap; peyniri yiyemiyorum. 7 ½'ta yataklara çekilme zili çalıyor; yatağa uzanıyor ve 11-12'ye kadar kitap okuyorum. İki günden beri saat 9'a doğru bir fincan papatya çayı içiyorum. (Devamı gelecek sayıda, çünkü sana başka bir şeyden söz etmek istiyorum).

1) Çamaşıra falan ihtiyacım yok. Yeteri kadar çamaşırim var ve öteki eşyalarımı nereye koyacağımı bilemiyorum. Ayakkabılarım mükemmel; yol-ladığın terlikler de var. Hapishane giysisi olarak şimdilik giysilerim de idare eder. Soğuk aylarda giydiğim paltom var ama şimdilik gerekmiyor. Senin çatal ve kaşıklarının hepsi bende (takım olmasa da), işime çok yaradılar. 6 ya da 7 kalıp sabunum, süpürgem, fırçam, tarağım vb. vb. var. Baş-kaca zorunlu hiçbir şeye, gerçekten hiç ihtiyacım yok. Senin buraya gelmen, seni görebilmek, benim için çok ama çok müthiş bir şey olurdu, bir bilsen! İlk olarak, her şeyden önce, benim burada kalıp kalmayacağımı bilmek ge-rekıyor; ikinci olarak, ziyaret için sana izin vereceklerinden emin olmak gerekir. Evlilik İtalya'da resmî kayıtlara geçmediği için, bizim yasal olarak akraba olmadığımızı aklından çıkarma; ben hukuken bekârım, sen de benim baldızım olduğunu kanıtlayamazsın. Sana bunu yazıyorum, çünkü gelip de beni göremezsen bu benim için korkunç bir şey olur. Gene de diyo-rum ki, görüşme izni almak olanaksız değil; arkadaşlarımla yasal eşleri olmadığı halde, kadın arkadaşlarıyla görüşme izni aldıklarını biliyorum. O halde baldızlar için görüşme izni almak niçin imkânsız olsun? Bir avukatla konuşmak gerekir; Milano'da avukat Arys'e³¹ başvurman gerekecek (adres-i: Via Unione 1), bu avukat (Bordiga'nın Ustica'dan yazdığına göre) benim iş-lerime bakmış. Sevgili Tania, seni görmek beni ne kadar da sevindirirdi, ama görüşme iznini almayı önceden garantilemedikçe bana bu konuda hiçbir şey yazmamalısın; yoksa düş kırıklığı aşırı derecede acı verecek ba-na. Seni kucaklıyorum.

Antonio

31 Avukatın doğru adı Giovanni Ariis'tir.

Dinle sevgili Tania, yazışmalarımızı şöyle kesinleştirelim: Her pazartesi, ben sana bir mektup yazayım (bu bölümde mektup, pazartesi günleri yazılıyor); sen de bana her hafta hem bir mektup hem de iki kartpostal yazar ve Giulia'nın mektuplarını yollarsın. Biliyor musun, Ustica'daki ilk zamanlarda olduğu gibi mektupların sansürden geçmesi fikri doğallığımı hâlâ kaybettiriyor bana. Umarım eskisi gibi "utanmaz" olurum gene, ama bunu henüz beceremiyorum. Giulia'ya, onu ve çocukları çok düşündüğümü yaz, ancak ona yazmayı gerçekten başaramıyorum; yazarsam da, dilekçe yazan bir kâtip gibi yazacağım, bu da benim tüylerimi ürpertiyor.

[35]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 11 Nisan 1927

Çok sevgili Tania,

31 Mart ve 3 Nisan tarihli kartlarını aldım. Verdiğin haberler için teşekkür ederim. Milano'ya gelmeni bekliyorum ama sana itiraf edeyim, bu konuda çok fazla umutlanmak istemiyorum. Geçen mektubumda yazmaya başladığım gündelik yaşamımı anlatmaya devam etmemin çok hoş bir şey olmadığını düşündüm. Aklıma gelen şeyleri, önceden tasarlamadan, arada sırada sana yazmam, en iyisi. Yazarken kâğıdı yırtan ve bunaltıcı bir dikkat gerektiren, son derece kötü kalemler verdikleri için yazı yazmak fiziksel bir işkence haline geldi. Yanımda sürekli kalem bulundurma izni koparabileceğimi sanıyordum ve sana sözünü ettiğim çalışmaları kaleme almayı amaçlamıştım ama izin koparamadım ve bu konuda üstelemek de hoşuma gitmiyor. Bundan dolayı haftalık yazışmayı (iki mektup) iki buçuk-üç saat içinde, çalakalem yazıyorum ancak; doğal olarak not alamıyorum, yani aslında düzenli ve yararlı bir çalışma yapamıyorum. İsteksiz okuyorum. Bununla birlikte, zaman düşündüğümde de daha çabuk geçiyor. Tutuklandığım günden (8 Kasım) bu yana 5 ay, Milano'ya vardığım günden bu yana da iki ay geçti. Aradan bu kadar zamanın geçmesi gerçek değilmiş gibi geliyor insana. Ama bu beş ay zarfında pek çok şey görüp geçirdiğimi ve yaşamımın en ayrıcalıklı, en garip izlenimlerini edindiğimi de hesaba katmak gerekir. Roma: 8 Kasım'dan 25 Kasım'a kadar kesin ve katı bir tecrit. 25 Kasım: 4 milletvekili arkadaşım ile birlikte (4 değil 3, çünkü biri Tremiti'ye gitmek üzere Caserta'da bizden çözüldü) 29 Kasım'a kadar Napoli. Palermo'ya gitmek üzere vapura biniyorum ve ayın 30'unda Palermo'ya varıyo-

rum. Palermo'da sekiz gün: Ustica'ya gitmek üzere fırtınalı deniz yüzünden boşu boşuna yapılmış 3 deniz yolculuğu. Sicilyalı mafya tutuklularıyla ilk ilişki: Yalnızca okuduklarımdan, duyduklarımdan bildiğim yepyeni bir dünya; bu konuyla ilgili yeterince doğru olduğunu anladığım görüşlerimi karşılaştırıyor ve gözden geçiriyorum. 7 Aralık'ta Ustica'ya varıyorum. Adi tutuklular dünyasını tanıyorum: Masalsı ve inanılmaz şeyler. Sirenaykallı Bedevi kolonisini, siyasi sürgünleri tanıyorum: Çok ilginç, oryantal bir tablo. Ustica'daki yaşam. 20 Ocak'ta Ustica'dan ayrılıyorum. Palermo'da 4 gün. Adi suçlularla birlikte Napoli'ye geçiş. Napoli: Dış görünüş olarak Güneylilerden yalnızca Sardinyalıları bildiğim için, bana daha da ilginç gelen bir yığın insan tipi tanıyorum. Bu arada, Napoli'de çeteye katılma sahnesi izliyorum: Bende silinmez bir izlenim bırakan bir müebbet mahkûm (Arturo adında biri) tanıyorum. 4 gün sonra Napoli'den ayrılıyorum; Cajanello'da polis karakolunda konaklayış; burada Bologna'ya kadar benimle yolculuk yapacak olan, birlikte zincire vurulacağım yol arkadaşlarımı tanıyorum. Bu kişilerle iki gün Isernia'da kalıyoruz. Sulmona'da iki gün. Castellamare Adriatico'daki polis karakolunda bir gece. Aynı şekilde: Yaklaşık 60 tutukluyla iki gün daha. Onuruma bir eğlence düzenlendi; Romalılar, Roma hırsızları üstüne söylenmiş halk öyküleri ve şarkılarıyla, çok güzel, doğaçlama bir gösteri sahneliyorlar. Puglialılar, Kalabriyalılar ve Sicilyalılar, Güney'in 4 yasadışı devletinin (Sicilya Devleti, Kalabriya Devleti, Puglia Devleti, Napoli Devleti) kurallarına göre bir bıçak dövüşü gösterisi canlandırıyorlar: Sicilyalılar Puglialılara, Puglialılar da Kalabriyalılara karşı. Sicilyalılar ile Kalabriyalılar, iki devlet arasındaki nefret son derece kuvvetli olduğu ve gösteri ciddileşerek kanlı bir hale dönüşebileceği için karşılıklı oyuna tutuşmuyorlar. Puglialılar hepsinden daha usta: Amaca uygun ve öteki tüm teknikleri aşmak üzere gelişmiş, sırlarla dolu ve son derece öldürücü tekniklere sahip, yenilmez silahşörler. Son derece saygın ama "resmî" hiçbir konumu olmayan, 65 yaşında, yaşlı bir Puglialı, öteki "devletlerin" tüm şampiyonlarını saf dışı ediyor, sonra yarışmanın en dikkate değer gösterisi olarak eğlence olsun diye genç, güzel vücutlu, şaşırtıcı çeviklikte, herkesin boyun eğdiği, yüksek konumda bir başka Puglialı ile bıçak dövüşüne tutuşuyor ve bilinen tüm bıçak dövüşlerinin alışılmış tüm tekniklerini, baştan sona yarım saat boyunca geliştiriyorlar. Herkes için, hem oynayanlar hem de izleyenler için gerçekten büyük ve unutulmaz bir gösteri: Kendine göre duyguları, yaşama bakışları, onur anlayışlarıyla, sağlam ve olağanüstü hiyerarşisiyle son derece karmaşık olan tüm yeraltı dünyası gözlerimin önüne seriliyordu. Silahlar basitti: Kireç tozunun, alınan isabetleri giysi üstünde iz bırakarak belirteceği biçimde, duvara sürtülerek inceltilmiş kaşıklar. Sonra başka sahnelerin geçtiği Bologna'da iki gün. Sonra Milano. Elbette bu 5 ay,

bir-iki yıllık araştırmayla edinilebilecek izlenimlerin zenginlik ve canlılığıyla dolu geçti. Bu, okumadığım zamanlar nasıl vakit geçirdiğimi açıklıyor sana; bütün bu şeyleri yeniden düşünüyor, bunları en ince ayrıntısına varıncaya kadar çözümlüyorum, bu titiz çalışma beni sarhoş ediyor. Ayrıca çevremde olup biten ve kavrayabildiğim bütün bu şeyler çok çok ilginç bir hale dönüşüyor. Elbette tutukluların psikolojisini belirleyen saplantılara düşmek istemediğim için, kendimi titizlikle denetliyorum; bu konuda, özellikle içimde her zaman taşıdığım alaycı ve hiciv dolu bir ruh bana yardımcı oluyor. Ya sen, neler yapıyor, neler düşünüyorsun? Ben orada yokken sana kim macera romanları satın alıyor? Corcoran'la sevimli Lisotta'sının hayranlık verici öykülerini yeniden okuduğuna eminim.³² Bu yıl poliklinik derslerine devam ediyor musun?

Profesör Caronia kızamık basilini bulan profesör mü? Caronia'nın başına gelen üzücü olayları okudum. Profesör Cirincione'nin de görevden uzaklaştırılıp uzaklaştırılmadığını gazetelerden anlayamadım. Bütün bunlar, en azından bir bölümü, Sicilya mafyası sorunuyla bağlantılı. En alt tabakadan en üste kadar Sicilyalıların dayanışmaları ve değeri tartışılmaz bilginlerin de bu dayanışma duygusu nedeniyle ceza yasalarının kıyısında dolaşmaları inanılmaz bir şey. Sicilyalıların gerçekten kendilerine has bir halk olduğuna inandım; bir Kalabriyalı ile bir Piyemonteli arasındaki benzerlik, bir Kalabriyalı ile bir Sicilyalı arasındakinden çok daha fazla. Güneylilerin genel olarak Sicilyalılara karşı yaptıkları suçlamalar korkunç: Onları yamyamlığa varıncaya kadar suçluyorlar. Böyle bir halk duygusunun var olabileceğine hayatta inanmazdım. Bu tür duyguların kökenini bulabilmek için, sanırım son yüzyıl tarihi üstüne, özellikle Giuseppe Bonaparte ve Giacchino Murat'ın Napoli'de hüküm sürdükleri sıralarda Güney İtalya ve Sicilya arasındaki bölünme dönemi üstüne pek çok kitap okumak gerekecek. Takke delisiyim ben; bu takkeyi nereden buldun? Bunun bir türlü bulmayı başaramadığım mavili-beyazlı bir Orgosolo takkesi olduğunu sanıyorum. Kâğıttan yaptığım topu yollayamayacağım ve dolayısıyla sen de bana vernik göndermeyeceksin. Hapishane kuralları gereğince, zehirli madde içermesi ihtimali olan ve karmakarışık bir yığın kontrol gerektiren bir madde olduğu için, bunun kesinlikle imkânsız olduğunu sanıyorum. İşte, görüyorsun ya, çok ilginç bir başka analiz konusu: Cezaevi yönetmeliği ve bir yandan bu yönetmeliğin, öte yandan tutuklularla cezaevi personeli arasındaki ilişkinin olgunlaştırdığı psikoloji. İki başeserin (gerçekten ciddi söylüyorum) kitlelerin örgütlenmesi alanında insanların binlerce yıllık deneyimini birleştire-

32 Alfred Assolant adlı Fransız yazarın çocuklar için, 1867 yılında yazdığı *Les merveilles aventures du capitaine Corcoran* adlı macera romanı. Lisotta, Corcoran'ın yanından hiç ayrılmayan kaplanın adıdır.

bileceğine inanıyordum: Onbaşının elkitabı ve Katolik din bilgisi. Buna, her ne kadar ayrıcalıklı bir yapıya sahip ve çok daha dar bir alanı kapsıyor da olsa, psikolojik içebakışın gerçek hazinelerini kapsayan cezaevi kurallarını da eklemek gerektiğine inanıyorum.

Giulia'nın mektuplarını bekliyorum. Mektupları okuduktan sonra kendisine doğrudan yazabileceğimi sanıyorum. Bunun çocukça bir şey olduğunu düşünme. Önemli bir haber: Birkaç günden beri çok yemek yiyorum ama gene de sebze yiyemiyorum; yığıtçe bir çaba sarf ettim, korkunç bir biçimde midemi bulandırdığı için şimdilik bundan vazgeçtim. Gene de belki gelmen ihtimalini ve belki (ne yazık ki!) birkaç dakika bile olsa görüşebileceğimizi aklımdan çıkaramıyorum. Seni kucaklıyorum.

Antonio

[36]

Tatiana Schucht'a

[Milano]18 Nisan 1927

Sevgili Tania,

4 Nisan tarihli notunu, Giulia'nın iki mektubuyla birlikte aldım. Sözünü ettiğin öteki mektuplar henüz elime geçmedi. Paskalya'yı, senin tebriklerini bekleyerek geçirdim ama hiçbir şey almadım (Anımsıyor musun? Roma Cezaevi'ne, bana, her biri senin bir selamın yerine geçsin diye, ayrıca çeşitli şeyler yolladığını yazmıştın). Ama inan ki buna üzülmедim; tatlıları, tam Paskalya günü bana ulaştırmayı başaramayacağına aşağı yukarı emindim. Böyle günlerde postada kendini gösteren tıkanıklıklar da düşünülecek olursa, sana yazdığımda zaten çok geçti ve Paskalya'nın ertesi günü bir şeyler gelse bile, sanırım alacak olan kişiye dağıtılamayacaktı. Yapacak birşey yok. Böyle bir başka özel gün de Statuto günüdür (haziranın ilk pazar günü): Bunu sana, olumlu ve olumsuz yanlarını kafamda uzun uzun tartıp biçtikten sonra açıklıyorum. Akıl yürütmem şöyle sonuçlandı: Eğer Statuto Yortusu'nu kutlarsam ne güzel bir ironi olur ama! Bu yüzden senin tatlılarını o gün için düşünüyorum; bunu etraflıca düşünmek, seçmek, hazırlamak vb. için bol bol vaktin var. Seçim konusunda kafanı fazla yorma. Her türlüünü severim, yeter ki aşırı tatlı olmasın. Dün (Paskalya) iki yüz gram Paskalya hurması ve güvercin biçiminde yapılmış bir kurabiye satın aldım ama hurmaları yiyemedim, çünkü diş etlerimi fena halde sızlattı. Bu yüzden bir doktora görünmeye ve bana ağrı kesici bir tedavi uygulamasına karar ver-

dim. Önümüzdeki sıcaklara karşı da iğne yaptırmayı düşündüm. Ne dersin? Henüz ılıman mevsimlere girerken bile bana rahatsızlık vermeye başladı. Kesinlikle et yiyemiyorum, kokusu bile midemi bulandırıyor ve bana tiksinti veriyor. Dolayısıyla öncekine göre daha az uyuyorum; ancak 3 ½ saat kadar. Sinirsel bir uykusuzluk değil çünkü öfkeli değilim ve rüya da görmüyorum. Bu tam anlamıyla basit bir uykusuzluk. Bu konuda düşünüp bana tavsiyelerde bulunabilmen için bu durumu sana tanımlayacağım. 7 ½'ta yatmaya gidiyorum ve 8 ½'ta uyuyabiliyorum. Ama 8 ½'ta uyursam, geceyarısı kontrol etmeye geldiklerinde uyanıyorum ve sonra bir daha uyuyamıyorum. Bu nedenle, daha sonra uyuyabilmek için saat 9'daki kontrole kadar uyanık kalmaya zorluyorum kendimi; dolayısıyla 10'a doğru uyuyorum, gece yarısı kontrolünü duymuyorum ama saat 3'te kontrol vakti geldiği zaman, en azından bir saatten beri zaten uyanık oluyorum. Demek ki uyumakta zorluk çekmiyorum, bu bana önemli bir şey gibi geliyor ama yalnızca az uyuyabiliyorum ve bu da beni hep biraz yorgun ve bitkin düşürüyor. Dolayısıyla, 10'dan 1 ½'a kadar uyuduğumda, 8 ½'tan gece yarısına kadar uyuduğum için daha fazla dinlenmiş hissediyorum kendimi. İğnelerin iştahımı açarak bana yarayacağını sanıyorum; daha çok yersem belki daha çok uyurum. Güzel havaların başladığı şu günlerde daha sık banyo yapacağım: Yalnızca duşlar var, duş teknesi yok, su sıcak da olsa, ne zaman banyo yapsam, daha sonra anormal derecede üşüyorum (vücut ısım normalin en az 5 çizgi altında olmalı hâlâ, bu da her şeyi açıklıyor).

Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

Şu anda, üstünde Trafoi'nin resmi olan, 9 Nisan tarihli kartını aldım. Aferin sana!

[37]

Giulia Schucht'a

[Milano] 18 Nisan 1927

Benim çok sevgili Julka'm,

Uzun bir süreden sonra sana yeniden yazmaya başlıyorum. İki mektubun ancak birkaç gün önce elime geçti. Biri 14 Şubat, öteki de 1 Mart tarihli ve seni uzun uzun düşündüm; tüm anılarımin tam bir listesini yaptım ve biliyor musun en fazla hangi görüntüler bende iz bırakmış? İlk görüntülerden

biri çok uzun zaman öncesinden. Aylık tatilinden sonra, Gümüş Orman'dan³³ döndüğün zamanı anımsıyor musun? Ana caddenin kenarına kadar sana yol arkadaşlığı etmiş ve senin uzaklaşmanı seyretmek için uzun süre orada kalmıştım. Henüz yeni tanışmıştık, ama ben, daha o zaman sana bir yığın aksilik yapmış ve hatta seni ağlatmıştım; baykuşların toplantısı hikâyesiyle seni alaya almış ve sen Beethoven çalarken, ben tüyleri öfkeden diken diken olmuş kedilerin taklidini yapmıştım. Seni hep öyle, bir elinde keman, ötekinde yolculuk çantası, kısa adımlarla uzaklaşırken görüyorum, tıpkı bir tablo gibi... Benim şimdiki ruh durumum nasıl mı? Gelecek sefer daha uzun yazacağım sana (çift mektup yazmak için istekte bulunacağım) ve bu aylardaki yaşamımın olumlu yanlarını betimlemeye çalışacağım (olumsuz yanları unutuldu gitti artık). Yakınlık kurduğum insanlar ve tanıdığım sahneler bakımından, tahmin edebileceğin gibi, son derece ilginç bir yaşam. Benim genel ruh halim daha büyük bir dinginliğe hazır bir durumda. Bunu nasıl özetleyebilirim? Nansen'in Polo'ya yolculuğunu anımsıyor musun? Nasıl gerçekleştiğini de hatırlıyor musun? Bundan pek emin olmadığım için sana ben hatırlatayım. Nansen, denizdeki akıntıları ve Atlas Okyanusu'ndaki hava durumunu inceledikten ve Grönland kıyılarında Asya'ya kökenli olması gereken ağaç ve kıyıya vurmuş kalıntıları gözlemledikten sonra, gemisini buzlardan geçirerek, ya Polo'ya ya da en azından Polo yakınlarında bir yere ulaşabileceğini düşündü. Dolayısıyla, buzların kendisini mahkûm etmesine razı oldu ve gemisi 3 1/2 yıl boyunca, ancak buzlar son derece ağır bir biçimde eridikçe hareket etti. Benim ruh durumum da, gerçekten destansı olan, idealleştirmesinden dolayı beni her zaman etkilemiş olan bu fantastik yolculuk süresince Nansen'in gemicilerininkiyle karşılaşılabilir.

Bir fikir verebildim mi acaba? (Ustica'daki Sicilyalı arkadaşlarım böyle derler). Bunu daha kısa ve özet olarak başka türlü anlatamazdım. Bu durumda yaşamımın bu yanıla ilgili olarak endişelenmene gerek yok. Buna karşılık, eğer seni hep sevgiyle hatırlamamı istiyorsan (şaka yapıyorum, biliyorsun!), bana uzun uzun yaz; senin ve çocukların yaşamını anlat bana. Her şey, en küçük şey bile ilgilendiriyor beni. Ve bana sık sık fotoğraf yolla. Böylece çocukların gelişimini gözümle görerek de izleyebilirim. Kendinden de bol bol söz et bana. Arada bir Bay Bianco'yu³⁴ görüyor musun? Ya bir keresinde bana gergedan böbreği kızartması yapacağına söz veren o ilginç

33 Gramsci'nin Temmuz 1922'de hastaneye kaldırıldığı Moskova yakınlarında bulunan Serebrany Bor kastediliyor.

34 Vincenzo Bianco, *l'Ordine Nuovo* dergisinin çıktığı yıllarda Gramsci'nin tanıdığı Torinolu bir işçiydi. Daha sonra Rusya'ya göç etti ve Schucht ailesinin yakın dostu oldu. 1943'e İspanya İç Savaşı'na katıldı. İtalyan Komünist Partisi adına Komünist Enternasyonal'in fesih bildirisine imza atanlardan biridir.

Afrikalı tipi? Beni hâlâ hatırlar mı, kim bilir? Eğer onu görürsen, şu kızartmadan söz et ve vereceği cevabı yaz bana, bir güzel eğlenirim. Biliyor musun, geçmişî düşünmekten ve bütün o en gülünç sahneleri ve dönemleri hatırlamaktan başka hiçbir şey yapmıyorum. Bu, vakit geçirmeme yardımcı oluyor; bazen farkında bile olmadan gerçekten tüm yüreğimle gülüyorum. Sevgilim, Tania öteki mektuplarından söz ediyor bana; onları nasıl sabırsızlıkla bekliyorum bir bilsen! Sizinkilerin hepsine selam söyle. Seni çok seviyorum.

Antonio

Tania gerçekten de son derece yürekli bir kız. Bu yüzden ona pek çok acı çektirdim.

[38]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 25 Nisan 1927

Çok sevgili Tania,

12 Nisan tarihli mektubunu aldım ve soğukkanlılıkla, hiçbir şeye aldırmadan seni kızdırmaya karar verdim. Son derece kendini beğenmiş biri olduğundan haberin var mı? Bunu sana taraf tutmadan göstermek istiyor ve öfkemi (ama çok fazla öfkelenme, bu beni üzer) şimdiden gözümün önüne getirerek eğleniyorum. Ustica'ya, bana yolladığın mektubunun baştan sona yanılgılarla dolu olduğu kesin. Ama sen bunun sorumluluğunu duymamış olabilirsin. Kesinlikle ayrıcalıklı ve insan soyunun tüm normal deneyimlerinin dışında olduğu için, Ustica'daki yaşamı ve ortamı kafada canlandırmak olanaksız bir şey. Bu gibi şeyleri sen kafanda canlandırabilirdin; hisset biraz. Adaya götürecektir vapurun gelişindeki 8 günlük aksamadan ve 4 başarısız geçiş denemesinden sonra, 7 Aralık günü Ustica'ya vardım. Adaya gelen beşinci siyasi sürgündüm. Dükkânda tükenmek üzere olduğundan, sigara ayırtmam için hemen uyarıda bulundular. Sigara bayiine gittim ve tezgâhın üstüne kâğıt elli liralık koyarak, on paket Macedonia (16 liralık tutuyor) istedim. Satıcı kadın (görünüşte kesinlikle normal, genç bir kadın) isteğime çok şaşırdı, hatta tekrar ettirdi, on paket sigara aldı, paketleri açtı, sigaraları birer birer saymaya başladı, sayıyı şaşırdı, yeni baştan saydı, bir kâğıt aldı, kurşunkalemle bir yığın hesap yaptı, hesabı bıraktı, elli liralık aldı, iki yüzüne de baktı, sonunda kim olduğumu sordu. Siyasi sürgün olduğumu

öğrenince sigaraları verdi ve parayı bozdurduktan sonra ödeyebileceğimi söyleyerek 50 lireti geri verdi. Aynı olay bir başka yerde yinelandı ve işte bu olayın açıklaması: – Ustica'da yalnızca *soldo* ekonomisi geçerli;³⁵ satış *soldo* ile yapılıyor; asla 50 kuruştan fazla harcama yapılmıyor. Ustica'daki ekonomi biçimi, günde 4 liret alan, bunun 2 loretini zaten tefeciye ya da şarapçıya bağlayan ve geriye kalan 2 loretle 300 gram makarna olarak ve buna baharat olarak bir *soldo* tutarında, çekilmiş karabiber ekleyerek beslenmeye ayıran adi mahkûm tipi bir ekonomi. Sigaralar tek tek satılıyor; bir Macedonia 16 kuruş tutuyor; yani üç *soldo* ve bir kuruş; günde bir Macedonia alan tutuklu, bir *soldo* depozito bırakıyor ve 5 gün boyunca, aldığı sigaradan 1 kuruş indirim yapıyor. Bu durumda 100 tane Macedonia fiyatını hesaplamak için, 16 kuruşların (3 *soldo* ve 1 kuruş) 100 kez hesaplanması gerekiyor ve hiç kimse bunun oldukça zor ve karışık bir hesap olduğunu yadsıyamaz. Yani adanın en büyük tüccarlarından biri sigara bayiydi. Böyle olunca, tüm adada egemen olan psikoloji, çarpım cetveli kullanılmayan bir ekonomiye, yalnızca ancak tek haneli toplama ve çıkarma işlemlerini bilen bir ekonomiye, *soldo* ekonomisi temeline sahip olabilen psikolojidir. Bak, bu da başka bir olay (yalnızca kişisel olarak başımdan geçmiş olayları anlatıyorum sana ve sansüre takılmayacağını umduğum olayları anlatıyorum): Gelen mektupların gözden geçirilmesiyle görevlendirilmiş memur tarafından kaleme çağırıldım; adıma yollanmış bir mektup verdi ve mektubun içeriği hakkında açıklama yapmamı istedi. Bir arkadaşım Milano'dan bana mektup yazıyor, bir radyo armağan ediyor ve radyoyu göndermek için benden, en azından Roma-Ustica postası hakkında teknik bilgiler istiyordu. Aslında kalemde bana sorulan soruyu hiç anlamadım ve neyi öğrenmek istediklerini sordum. Roma'yla konuşmak istediğimi sanıyorlardı ve radyonun getirtilme iznini geri çevirdiler. Belediye başkanı, daha sonra beni çağırdı ve bana belediyenin kendi hesabından radyo satın alabileceğini, bundan dolayı da üstelememi söyledi. Belediye başkanı bana izin verilmesinden yana'ydı çünkü Palermo'da bulunmuş ve radyo cihazıyla haberleşilemeyeceğini görmüştü. Bütün bunları aklına getirebilir miydin? Hayır. Demek ki gözlemimde seninle ilgili kötü bir düşüncenin gölgesi bile yoktu. Hiç kimseden yeni şeyler tasavvur etmesi istenemez; oysa tüm canlılar gerçeğinin bilinen unsurlarını tamamlamak için (laf olsun diye söylüyorum) hayal gücünü çalıştırması istenebilir. İşte seni şaşırtmak ve kızdırmak istediğim nokta bu. Sende, genel olarak bütün kadınlar gibi, düşünme gücü fazla, düş gücü az. Dahası da var: Sendeki düşünme gücü (genellikle kadınlarda olduğu gibi) bir tek boyutta işliyor, hayvanseverlerde (yerinden sıçradığını görüyorum), etyemezlerde, hasta bakıcılarda bulunan türden diyebileceğim boyutta. Kadınlar

35 *Soldo*, beş sente eşdeğer bir para birimidir.

dramatik değil, liriktirler (durumu biraz düzeltmek istediğim için söylüyorum). Başkalarının yaşamını (çocuklarınınkini bile) yalnızca fiziksel acı açısından düşünürler, ama hiç kendi boyutlarıyla, kendi karmaşası içinde, öteki kişilerin tamamen değişik olan yaşamlarını, hayal gücüyle yeniden kurmayı bilmezler. (Dikkat et, ne yargılıyor ne de gelecekle ilgili sonuçlar çıkarmaya cüret ediyorum; bugün var olanı anlatıyorum). İşte varmak istediğim nokta. Bildiğin gibi, burada beni birçok şeyden yoksun bıraktıkları cezaevinde, sınırlı bir mekânda bulunuyorum. Banyo, böcek, çamaşır vb. sorunları düşün. Sözgelimi, sana özel bir dış fırçasından yoksun olduğumu yazsaydım, Roma'nın altını üstüne getirecek, yemeyi içmeyi düşünmeyecek, ateşin çıkacak, mutlaka üstesinden gelebilecektin; bundan kuşkusuz yok. Oysa sen bana yazıyor, Giulia'nın bir mektubunu haber veriyorsun; sonra gene yazıyor, bana bir başka mektubunu bildiriyorsun; sonra.senin bir mektubunu alıyorum (senin mektupların benim için çok değerli), ama Giulia'nın mektuplarını almıyorum ve hâlâ bunlar elime geçmedi. Demek ki sen, benim burada, hapishanedeki varlığımı kafanda canlandıramıyorsun. Haber almak için her gün nasıl beklediğimi ve her gün bir düş kırıklığına uğradığımı ve bu yüzden her dakikanın, her saatin, her günün yürek çarpıntısıyla geçtiğini düşünemiyorsun. Mektupları nasıl okuduğumu ve okurken, her an nasıl sıçradığımı ve yukarı aşağı volta atmaya koyulduğumu ve tekrar tekrar düşündüğümü ve tahminler yürüttüğümü ve sık sık, "Ah, şu Tania yok mu, şu Tania!" dediğimi zihninde canlandıramıyorsun. Ama çok öfkelenme olmaz mı ve çok da üzülme (gene de biraz üzül elbette; böylece önceden bana bildirmeden ve bana hep kaybolmuş olabileceklerini düşündürtmeden, mektupları hemen yollarsın). Bu kadar basit bir şeyi sana söylemek için lafı nasıl da döndürüp dolaştırdım, sana çamur atmak için ne çok hikâye anlattım, gördün mü? Kötüyüm, gerçekten de kötü bir insanım ben. Ama sık sık şaka yapmak istediğimi niçin anlamıyorsun ve niçin bana ciddi mi ciddi karşılık veriyorsun? Hücreye yanımda götürdüğüm fotoğraflar konusunda, gerçekten de olanca ciddiyetinle bana cevap verdiğin zaman ne kadar güldüm biliyor musun? Ermiş iki Antonio'yu karıştırman konusunda da aynı şekilde gülmüştüm; ben gene şaka yapıyordum. Anlamadığın bir başka şey... Sen (nasıl da unuttun?) beni daha az sevdiğini ya da (mektuplarını almam nedeniyle) beni unuttuğunu düşünmemem gerektiğini, bizzat yazmıştın bana. Eğer böyle düşünseydim, geçmişte zaman zaman yaptığım gibi sana bir daha yazmazdım, "her zaman sevmeye, özen gösterilmeye vb." (ya da... hayvanları koruma derneği psikolojisine!) gereksinim duyduğum için değil, büro işlerini andıran ve uyduruk olan bütün bu şeylerden nefret ettiğim için sana bir daha yazmazdım, diye cevap vermiştim. Avutulmaya muhtaç, acı çeken biri değilim ben; hiç de öyle biri olmayacağım. Hapse girme-

den önce de yalnızlığı tanıyor ve kalabalığın ortasında bile o yalnızlığı bulmayı biliyordum. Bu değil, düşündüğün şey değil bu. Doğru olan, tam tersi. Bir mektubun bana günlerce yetti. Bir mektup aldığım zaman beni görseydin, kesinlikle bana her gün bir mektup yazardın (ama o zaman da kötü olurdu bu). Eh, bütün bunlardan bahsettiğimiz yeter. Bu arada, bu hafta Giulia'ya yazamayacağım. Biliyor musun, paketin geldi ve bana gönderdiğin güzel şeyleri gördüm. Ancak bana yalnızca çikolata verildi. Ama geri kalanın verilmemiş olması, hiç verilmeyeceği anlamına gelmez, zaten yürürlükte olan bir işlemi yapmak gerekiyor yalnızca. Çikolata çok lezzetli; küçük parçalar halinde yiyorum. (İşte seni ilgilendirecek bir konu. Bana çikolatayı verdiler ama özellikle renklendirmeye yarayabilecek, renkli dış paket kâğıdını vermediler. Yine de, top, şimdi tamamen kuruduğu için çok güzel duran, kartonun doğal renginde oldu). Annemin adresi şu: Peppina Gramsci, Ghilarza, (Cagliari). Fotoğraftan söz ederek, hemen bugün ona bir mektup yazacağım. Sana, Delio ve Giuliano için bir paket Pantelleria üzümü gelecek (bana güvence verdikleri kadarıyla); şahane üzüm nasıl olurmuş göreceksin. İskenderiye misket üzümünden bambaşka bir şey! Nasıl olduğunu görmek için üzümünden birazcık yemene izin veriyorum. Giulia buna çok memnun olacak ve Delio, hepsini birden bir solukta yemek isteyecek. İnan ki bu üzüm, beni kokusuyla, tadıyla ve diri etli kısmının dolgunluğuyla şaşırttı. Sevgili Tania, çok öfkelenme; seni çok ama çok seviyorum ve seni aşırı de-recede üzmüş olmak beni yıkar. Seni kucaklarım.

Antonio

[39]

Giuseppina Marcias'a

[Milano] 25 Nisan 1927

Çok sevgili anneciğim,

Mektubunu tam bugün aldım. Teşekkür ederim. Bana verdiğin güzel haberlere, özellikle Carlo hakkındaki iyi haberlere çok memnun oldum. Onun çalışma ve yaşam koşullarının ne durumda olduğundan haberim yoktu. Geçmişteki bazı maymun iştahlılıklarına rağmen, Carlo'nun mükemmel bir çocuk olduğuna inanıyorum ve gene onun, işle ilgili olarak, her küçük şeyde hemen akla hayale sığmayacak büyük kazançlar görmeye kapılıveren ve olmayacak hayaller peşinde koşan (belki hâlâ öyledirler) Nannaro'yla Mario'dan çok daha mantıklı olduğuna inanıyorum. Ne yazık! Bizim evdeki

herkes (bir tek benim dışımda), iş yapmaya özel bir yatkınlıkları olduğuna inandı ve hiçbirinin şu malum “tavukçuluk” işi gibi bir deney geçirmelerini istemem. O olayı hatırlıyor musun? Carlo da hatırlıyor mu? İş yapmak isteyen Gramscilerin, sonsuza dek silinmeyecek bu yüz karasını ona hatırlatmak gerekirdi. O yumurtlamayan tavukların Carolina Invernizio’nun birkaç romanını gagalayıp canına okumalarından (iyi ki öyle yaptılar!) dolayı da bu olayı hiçbir zaman unutmayacağım. Benim yaşamım aynı biçimde sürüp gidiyor. Okuyorum, yemek yiyorum, uyuyorum ve düşünüyorum. Başka bir şey yapamıyorum. Ama seni endişelendiren bütün bu şeyleri düşünmemeli ve özellikle de kuruntuya kapılmamalısın. Seni yeniden görmekten ve çocuklarımı seninle tanıştırmaktan pek emin olmadığımından dolayı değil, mahkûm olacağımdan ve kim bilir kaç yıl ceza yiyeceğimden çok emin olduğumdan dolayı da endişelenme (sana bildirdiğim gibi Delio’nun fotoğrafını alacaksın ama Carlo 1925’te Roma’ya geldiği zaman sana bir fotoğraf vermemiş miydi? Peki, Chicchinu Mameli, bir kaşık yaptırılın diye Mea’ya yolladığım gümüş parayı sana vermedi mi? Ya sana aldığım, özel bir ahşaptan yapılmış tütün kutusunu? –bunları sana sormayı hep unuttum). Anlamalısın, bunun ne benim dürüstlüğümla ne vicdanımla ne masumiyetimle ya da suçluluğumla hiçbir ilgisinin olmadığını anlamalısın. Bu, politika denen bir olgu ve işte tam da bu nedenle bütün bu güzel şeylerin bu konuyla hiçbir ilgisi yok. Yatağına çış kaçırın çocuklara ne yapılır bilirsin, değil mi? Bir “yaba”nın ucunda tutuşturulmuş üstüğüyle, pipisini yakmakla gözdağı verilir. Pekâlâ; İtalya’da, mahsûllerin ve kahramanların bu ulu annesinin yatağına tuvaletini yapmakla sürekli tehditler savuran iri kıyım bir çocuk olduğunu düşün; ben ve öteki birkaç kişi, ona sürekli gözdağı vermek ve o tertemiz çarşafa işemesini engellemek için gösterilen, tutuşturulmuş üstüğüyüz. Madem durum böyle, ne telaşlanmanın ne de boş hayallere kapılmanın gereği var. Büyük bir sabır ve metanetle beklemek gerek. Dur bakalım, sen henüz güçlü ve gençsin ve yeniden görüşeceğiz. Bu arada, bana mektup yaz ve ötekilere de yazmalarını söyle. Bana Ghilarza’dan, Abbasanta’dan, Boraneddu’dan, Tadasuni’dan, Oristano’dan dolu dolu haberler gönder. Antioga Putzulu Amca hâlâ yaşıyor mu? Belediye başkanı kim? Felle Triggia’dır sanırım. Ya Nassi ne yapıyor? Oristanolu amcalar, dayılar, halalar hayattalar mı hâlâ? Serafino Dayı, çocuğuma Delio adını verdiğimi biliyor mu?³⁶ Sağlık ocağının yapımı bitti mi? Peki, Careddu’daki halk konutlarının yapımına devam ettiler mi? Görüyorsun, ne çok şey öğrenmek istiyorum. Peki, benim de düşündüğüm gibi, Abbasantalılar silahlı ayaklanmaya kalkışmadan, Ghilarza’yı Abbasanta’yla birleştirmekten söz ediliyor mu? Tirso Göleti nihayet bir işe yarıyor mu? Bana yaz. Yaz

36 Gramsci’nin Serafino dayısının oğlunun adı da Delio idi.

ve özellikle de çocukların fotoğraflarını yolla. Herkesi öpüyorum ve seni çok çok öpüyorum.

Nino

Peki ama Grazietta bana niçin bir satır olsun yazmıyor?

[40]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 2 Mayıs 1927

Çok sevgili Tania,

15 Nisan tarihli bir kartınla birlikte, senin tarafından 20 Nisan'da gönderilen, Giulia'nın bir mektubunu aldım. Bundan başka, elime geçmeyen bir yazından söz ettiğin, 26 Nisan tarihli kartını da aldım. Acaba yazı Giulia'nın mektubunun bulunduğu zarfta mıydı? Yoksa senin yazının dışında, Giulia'nın bazı yazılarının bulunduğu, ayrıca bir başka zarf mı söz konusu? Ya da yalnızca tek bir kart mıydı? İnan ki mektuplaşmayı çok önemsiyorum: Bu beni dünyaya bağlayan tek ilişki ve mektuplaşma, benim toplumdan kopmamı ve soyutlanmamı zaman zaman kırıyor. Mektuplaşmalarımızda bir kopukluk olup olmadığını ve nasıl bir nedenle ve ne ölçüde olduğunu hemen görebileceğim bir biçimde, birbirinden bağımsız olarak, 1) senin kartlarını, 2) senin mektuplarını, 3) Giulia'nın mektuplarını, her zaman numaralamayı istiyorum. Bu yolla, benim mektuplarımı hafta hafta kolaylıkla kontrol edebilirsin. Bunda yalnızca bölümümü değiştirmeleri ve yeni bölümde mektup yazma gününün o günden farklı olması ya da gerçekten yazamayacak kadar hasta olmam (bu durumda telgraf çekilmesine izin verileceğini sanıyorum) nedeniyle değişiklik olabilir. 11 Nisan'da yazdığım mektubumun eline geçmemesine üzülüm, çünkü bu, anılarımın ve izlenimlerimin önemli bir bölümünün çöpe atılmış olması anlamına geliyor. Bu mektubun ayrıca ne içerdiğini net olarak hatırlamıyorum bile. Yapacak bir şey yok. Biliyorum: Gönderdiğin tatlıları alabildim (ayın 26'sında, salı günü) ve sana bir kez daha teşekkür ediyorum. Taptazeydiler ve benim zavallı dişlerim açısından da nefistiler. Ben de sana bir armağan göndermek isterdim ama nasıl yapacağımı bilemiyorum. Bitip tükenmez bir sabırla, tahtadan küçük bir mektup açacağı yaptım. Tahta, elbette iyi kalite değil (tam tersine), yoğun ve dayanıklı lifleri de yok ama oldukça iyi yapılmış gibi geliyor bana. Hem sonra, istenen biçime sokmak için 15 günden fazla bir süre kazıdım durdum

onu ve uzun sözün kıyası, içine aylığımdan birkaç yüz lireti depoladım. Her ne olursa olsun, elimde senin için yapılmış küçük bir mektup açacağıının olduğunu biliyorsun. Bu bana, boynuzdan yapılmış kaşık ve çatalların, her zaman göz ardı edilen saplarının hikâyesini hatırlatıyor; çatalı, sapsız da olsa, genel olarak kullanıyorum: Büyüklüğüyle beni ürküten ve sindiren kaşıktaki, öyle olmuyor. Oysa oranları ölçülü olan öteki iki tahta kaşığı, birini çorba, diğerini de hoşaf (ama düzenli olarak göndermelerini bir türlü beceremediğim hoşafı) içmek için kullanıyorum. Dolayısıyla, boynuzdan yapılmış iki küçük kaşığı hiç kullanmıyorum; yalnızca kahveden kapkara kesilen iki tahta kaşığı kullanıyorum. Bu konuda, sana bir de çatal-kaşığın yıkanması ve kurulanmasının gündelik trajedisini anlatmalıydım ama bunu es geçmeyi yeğliyorum. – İşte sana tam hapisane üslubunda bir mektup yazdım. Bir dahaki sefere ya da seferlere, sana çok daha kibar mektuplar yazacağım. Günbatımında ve şafakta küçük kuşların şakımasından, her sabah hava aldığım avludaki fasulye ve süsenlerin hızla filizlendiklerinden, ufukta güneşin aldığı duruma göre hücremdeki ışık değişimlerinden falan filan söz edeceğim. Eğitecek bir tek örümcek bulamadım henüz; fareler de yok ve geri kalan hayvanlarsa pek sempatik değil. Bunun dışında, ilginç ya da yeni hiçbir şey yok. Seni kucaklıyorum.

Antonio

11 Nisan'da yazdığım mektupta, sanırım bu yıl poliklinik derslerine devam edip etmediğini ve hâlâ serüven romanları okuyup okumadığını soruyordum. Tutuklandığım zaman bizzat senin için satın almış olmam gereken, Kipling'in denizle ilgili romanlarının devamını aldın mı?
(Mektuba pul yapıştırılmaması kesinlikle bir hataya bağlı)³⁷

[41]

Giulia Schucht'a

[Milano] 2 Mayıs 1927

Çok sevgili Giulia,

Başımdan geçenlerin en azından olumlu yanlarını sana anlatmak için verdiğim sözü tutmamanın yazışmalarım açısından daha sağlıklı olacağını sanıyorum. İnan bende her zaman geleneksel mektuplaşmaya ve gelenek-

37 Tania, 21 Nisan'da ona yazdığı mektupta, 18 Nisan tarihli mektubunu bir önceki akşam aldığını bildirmiştir.

sellığın en kötüsü olan, geleneksel bir biçimde yazılmış hapishane mektuplaşmasına indirgenmiş olma saplantısı olduğu için, bu fena halde canımı sıkıyor. Oysa sana anlatacak bir yığın küçük hikâyem var! Tania domuzun tutuklanma hikâyesini aktardı mı sana? Belki de anlatmamıştır, çünkü Tania buna inanmadı; onu neşelendirmek ve güldürmek için tamamen benim uydurduğumu sandı. Oysa gerçek oldukları için (tamamen gerçek) kesinlikle güzel olan bu hikâyelere (yeşil gözlükler vb.) ayrıca sen de pek inanmayacaksın: Kuşları ökseyle avlayan uçakların öyküsüne, Loria'nın bu konudaki teorisine ve kanıtlayıcı belge olarak onun makalesinin bulunduğu dergiye rağmen hiç inanmak istemedin.³⁸ Yaşama ve düşünme biçimimi sana nasıl anlatmalı? Yaşamımın büyük bir bölümünü sen de kendiliğinden tahmin edebilirsin. Örneğin seni ve hepinizi çok çok düşündüğümü... Aynı biçimde, günlük yaşamım da kolayca tahmin edilebilir. Çok okuyorum; bu son üç ay içinde hapishane kitaplığından son derece tuhaf ve ipe sapa gelmez 82 kitap okudum (seçme imkânı çok çok kısıtlı); ayrıca daha dikkatli ve yöntemli okuduğum, biraz daha türdeş olan, belli sayıda kendi kitaplarım var. Bunun dışında, günde beş gazete ve birkaç dergi okuyorum. Buna ek olarak, Almanca ve Rusça çalışıyorum, Puşkin'in bir öyküsünün, *Signòrina Contadina*'nın [Köylü Küçük Hanım] metnini ezberliyorum. Ama aslında, her zaman düşündüğümün tam tersine, hapishanede teknik ve psikolojik birçok nedenden dolayı iyi çalışılmadığını fark ettim.

Geçen hafta, 15 Mart tarihli mektubunu aldım. Mektuplarını büyük bir sabırsızlıkla bekliyor ve aldığım zaman son derece mutlu oluyorum. Yaşamımı ve özellikle Delio'nun yaşamını bana anlatmak için zaman bulabilmesini isterdim. Ama sürekli didinmek zorunda kaldığını tahmin ediyorum. Ne kadar çok şey bilmek isterdim...

Biliyor musun, ünlü Atlante'den söz ettiğin o mektubunu aldığım zaman, henüz birkaç gün önce, köylüler, özellikle de Güneyliler tarafından falan çok okunan, son derece popülist İtalyan şövalye romanı *Guerrin Meschino*'yu kitaplığa geri vermiştim. Coğrafyayı senden de az bilen birilerinin bulunduğu konusunda sana güvence vermek için, romandaki son derece eğlenceli bazı parçaları (örneğin Sicilya'nın kutuplarda yer alması) kitaptan kopya etmek isterdim; hele tarihten hiç söz etmeyelim, çünkü böyle bir durumda, bir konuşmasında Giulio Cesare zamanında Venedik'in var olduğuna ve Venedik'te bugünkü gibi İtalyanca konuşulduğuna (akıllara sığmayacak ipe sapa gelmez görüşüne göre, "tatlı Laguna şivesi"ymiş)

38 Achille Loria (1857-1943) İtalyan ekonomi-politik profesörüdür. Sosyalizme yakın olmakla birlikte, Marx'ın kuramsallaştırdığı bilimsel sosyalizmden çok uzak bir idealist sosyalizm anlayışı vardı. Gramsci, Loria'nın "uçığın icadının dünyadaki açlık sorununu çözebileceği" gibi teorileriyle alay ediyor ve genel olarak yayınlarının bilimselliğini eleştirerek onu "düşünme yeteneği olmayan bir zihin" olarak tarif ediyordu.

inandığını ortaya serecek biçimde konuşan Prof. Loria'ya övgü düzmek gerekecek. Sevgilim, sana, elimden geldiğince, mektubun akışını aksatmayacağını sandığım şeyleri uzun uzun yazmaya çalışıyorum. Bu nedenle de, aynı aptallıklarla seni tedirgin etmek zorunda kalıyorum. Seni sımsıkı kucaklıyorum.

Antonio

[42]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 23 Mayıs 1927

Çok sevgili Tania,

Geçen hafta Giulia'nın mektubuyla birlikte senin bir kartını ve bir mektubunu aldım.

Sağlığımla ilgili olarak sana güvence vermek istiyorum. Oldukça iyiyim, çok ciddi söylüyorum. Bu son hafta, üstelik beni bile şaşırtan bir iştahla yemek yiyorum: Neredeyse sevdiğim her yemeği getirtmeyi başardım ve hatta şişmanladığımı bile sanıyorum. Ayrıca bir süredir sabah olduğu kadar öğleden sonraları da jimnastiğe zaman ayırıyorum; bu, pek akılcı olduğuna inanmasam da, bana çok büyük yarar sağladığını düşündüğüm oda jimnastiği. Şöyle yapıyorum: Düzenli olarak ve her hafta hareket sayısını birkaç birim artırmaya çalışarak, bütün eklem ve kasları uyuracak hareketleri yapmaya çalışıyorum. İlk günlerde bir ağrı hissettiğim ve belli bir hareketi çok az bile olsa tekrarlayamadığım halde şimdi hiçbir sıkıntı çekmeden, hareket sayısını üç katına çıkarmayı başarmam bunun yararlı olduğunu gösteriyor bence. Bu yenilenmenin, özellikle iyice yavanlaşmış ve yalnızca zaman öldürmek için yapılmış okumalardan beni uzaklaştırarak, bana psikolojik olarak da yarar sağladığına inanıyorum. Benim çok fazla çalıştığımı da sanma. Yalnızca psikolojik değil, aynı zamanda teknik birçok nedenden dolayı gerçek ve tam bir çalışmanın benim için mümkün olmadığını düşünüyorum. Kendimi bütünüyle bir konuya ya da bir malzemeye vermem ve mümkün olan bütün bilgileri toplayacak ve onları uyumlu bir biçimde ilişkilendirecek tarzda, gerçekten ciddiyetle çalışıldığı zaman yapıldığı gibi kendimi yalnızca ona verebilmem, benim için çok zor. Bu bakımdan bazı şeyler, konuşmaya ve özellikle de okumaya yetecek kadar bilmekten hoşnut olduğum için, şimdiye kadar hiç yapmadığım biçimde, sistematik olarak, yani hiçbir dilbilgisi unsurunu göz ardı etmeden yapmaya çalıştığım dil

çalışmalarına uygun düşer belki. Bu nedenle şimdiye kadar, bana herhangi bir sözlük göndermen için sana yazmadım: Ustica'ya, bana gönderdiğin Kohler'in Almanca sözlüğünü hücre arkadaşlarım kaybetti. Tüm dilbilgisini öğrenince, Langenscheid sisteminden başka bir sözlük göndermeni yazacağım sana; o zaman yalnızca okumak için değil, üstünde sözdizimi ve üslup çözümlmeleri yapmak için de Goethe'nin, Eckermann'la *Gesprache*'sini de bana göndermeni yazacağım.³⁹ Şimdi Grimm Kardeşler'in son derece kolay olan masallarını okuyorum.⁴⁰ Başlıca çalışma olarak, dil çalışmaları yapmaya gerçekten karar verdim; Almanca ve Rusçadan sonra, geçmiş yıllarda üstünkörü çalıştığım İngilizce, İspanyolca ve Portekizceyi de yeniden sistemli olarak ele almak istiyorum. Buna ek olarak, üniversitede sadece Neo-Latin kısmını çalıştığım Romenceyi de, yani sözlüğünün Slav kısmını da (Romence kelime dağarcığının yüzde 50'sinden fazlası) öğrenebileceğimi düşünüyorum. Gördüğün gibi, bütün bunlar gösteriyor ki, psikolojik olarak da tamamen rahatım; aslında ilk zamanlardaki gibi sinirlilikten ve için için işleyen öfke patlamalarından da acı çekmiyorum artık; ortama alıştım ve zaman oldukça hızlı geçiyor benim için. Günleri değil, haftaları hesaplıyorum ve pazartesi günleri, en temel işlemler olarak mektup yazdığım ve şakal tıraşı olduğum için, ayar noktası oluyor.

Kalıcı kitaplığımın, yani sürekli göz attığım ve çalışmaya çabaladığım, bana ait kitapların bir listesini vermek istiyorum sana. Şöyle bir bakalım. Einaudi'den *Il corso di Scienza delle Finanze* [Maliye Bilimi Dersleri], işte sistematik bir biçimde sindirilecek sağlam bir kitap. Genç maliyeyle ilgili: *Gli Ordinamenti finanziari italiani* [İtalyan Mali Yönetmelikleri], devlet yönetimindeki yüksek kademe görevliler tarafından, Roma Üniversitesi'nde verilmiş derslerin derlemesi; olağanüstü ve son derece yararlı bir kitap. *Storia dell'inflazione* [Enflasyonun Tarihi], Lewinshon tarafından yazılmış, gazeteci tavrına rağmen çok ilginç bir kitap. *Stabilizzazione monetaria nel Belgio* [Belçika'da Parasal İstikrar] üstüne, bakan Frank tarafından yazılmış bir kitap. Ekonomiyle ilgili hiç metin yok elimde: Ustica'da Marshall'ın bu konuda olağanüstü bir kitabı vardı bende ama arkadaşlarım onu kendilerine ayırdı. Ama Mortara'nın 1927 yılına ait *Le prospettive economiche*'si [Ekonomik Perspektifler] var; Stefano Jacini'nin *L'Inchiesta Agraria* [Tarım Soruşturması]; beni oldukça eğlendiren Ford'un kitabı, *Oggi e domani* [Bugün ve Yarın], çünkü Ford büyük bir sanayici olsa da, teorisyen olarak bana son derece komik geliyor; Piyemonte ve Torino'nun ekonomik yapısı üstüne Prato'nun kitabı ve Vercellese'nin (İtalyan pirinç bölgesi) ekonomik

39 Gramsci, Goethe'nin Eckermann'la Söyleşileri'nin ilk yüz sayfasını ve Eckermann'ın yazdığı önsözün birinci, ikinci ve üçüncü bölümlerini İtalyancaya çevirmiştir.

40 Gramsci, Grimm Kardeşler'in bazı masallarını da İtalyancaya çevirmiştir.

yapısı üstüne çok özenli bir araştırma olan ve İngiliz ekonomisinin durumu üstüne bir dizi konferansın (Loria'nın da bir konferansı var) olduğu "Ekonomi Yıllığı" var. Tarihle ilgili ve aynı şekilde edebiyatla ilgili çok az kitabım var: İtalyan tarihinin son elli yılı üstüne Gioacchino Volpe'nin bir kitabı, ama aktüalite tarzında, daha çok polemik yapıda, *La Storia della letteratura italiana* [İtalyan Edebiyatı Tarihi] ve de Sanctis'in *I Saggi critici*'si [Eleştirel Denemeler]. Ustica'daki bu kitaplarımı, kitap bakımından yoksun bir durumda bulunan oradaki arkadaşlarıma bırakmak zorunda kaldım.

Bütün bunları sana yazmak istedim, çünkü bunun, yaşamımın ve düşüncelerimin olağan akışı üstüne, Giulia kadar senin de hiç olmazsa yaklaşık bir fikir edinmeniz için en uygun yol olacağını düşünüyorum. Ayrıca benim tamamen yalnız ve soyutlanmış olduğumu düşünmemelisiniz. Her gün, şöyle ya da böyle, bazı etkinlikler oluyor. Sabahları yürüyüş var; küçük avlunun iyi bir yerine düşersem, öteki küçük avlulara gidip gelenlerin suratlarını inceliyorum. Sonra tüm tutukluların okumasına izin verilen gazeteleri satıyorlar. Hücreye dönünce okumama izin verilen siyasi gazeteleri getiriyorlar bana; sonra alışveriş yapılıyor, sonra, bir gün önce satın alınan şeyleri getiriyorlar, sonra da kahvaltı geliyor vb. Sözün kısası, sürekli olarak, her biri tahmin edilemeyecek bir kimlik gizleyen yeni yüzler görülüyor. Öte yandan siyasi gazeteleri okumayı bir yana bırakıp günde 4 ya da 5 saat boyunca öteki tutuklularla arkadaşlık edebilirdim. Bunu biraz düşündüm, ama sonra siyasi gazeteleri okumayı sürdürerek yalnız kalmaya karar verdim; karşıma çıkabilecek bir arkadaşlık birkaç gün, belki birkaç hafta beni eğlendirebilirdi, ama sonra, büyük ihtimalle, gazete okumanın yerini tutamayacaktı. Sizce de öyle değil mi? Ya da acaba arkadaşlık, kendi yapısı itibariyle, daha fazla değerlendirilebilecek psikolojik bir unsur mu sizce? Belki gerektiği gibi bir nesnellikle değerlendirme düzeyinde olamayabilirim; bu nedenle, Tania, sen, bir hekim olarak tamamen teknik bir tavsiyede bulunmalısın bana.

Yaşamımın ve düşüncelerimin genel yapısı işte böyle. Size ve çocuklara yönelik düşüncelerimden söz etmek istemiyorum: Bu yönünü tahmin etmelisiniz ve bunu hissettiğinizi sanıyorum.

Sevgili Tania, kartında bana Milano'ya gelmekten ve ziyaretinde görülebileceğimizden söz ediyorsun gene. Bu kez bunlar gerçekten kesin olabilecek mi? Artık altı aydan fazla bir süredir aileden hiç kimseyi görmediğimden haberin var mı? Bu kez seni ciddi olarak bekliyorum. Seni kucaklarım.

Antonio

[43]

Giuseppina Marcias'a

[Milano] 23 Mayıs 1927

Çok sevgili anneciğim,

Bir süredir mektuplarını ve evle ilgili haberlerini almıyorum. Teresina'ya yazdım ama bana cevap vermedi. Dolayısıyla bütün bu zaman içinde, Gra-zietta'yla ve sağlık durumuyla ilgili hiçbir şey yazmadınız bana.

Ben oldukça iyiyim; yaşamım aynı biçimde sürüp gidiyor. Okuyor, yemek yiyor, uyuyorum ve her günüm işte böyle geçiyor. Hep mektup bekliyorum ama çok az alıyorum. Neden hiç değilse Carlo'yu bana yazması için zorlamıyorsun? Onun işlerinin ara'da bir bana mektup yazmasını engelleyecek kadar başından aşkın olması mümkün mü? Ayrıca Mario'nun kesin adresini öğrenmek isterim; 1921'den beri onunla hiçbir bağlantım olmadı ama şimdi benimle ilgilendiğini öğrendim ve bundan dolayı teşekkür etmek için kendisine yazmak istiyorum. Onunla ilgili her şeyi bana yaz ki, mektuplarımdan, bütün bu yıllar içinde benim kendisiyle gerçekten ilgilenmediğimin sonucunu çıkarmasın; kaç çocuğu var, adları ne vb.

Evdeki herkesi kucakla ve Carlo'yla Teresina'nın kulaklarını hafifçe çek. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Nino

[44]

Giuseppina Marcias'a

[Milano] 6 Haziran 1927

Çok sevgili anneciğim,

23 Mayıs tarihli mektubunu aldım. Bana uzun uzun yazdığın ve bir sürü ilginç haberler verdiğin için teşekkür ederim. Hep böyle yazmalı ve sana büyük anlam taşıyor gibi görünseler de, yerel yaşam hakkında, her zaman birçok haber göndermelisin bana. Örneğin Ghilarza'da, öteki 8 belediyenin birleştiğini yazıyorsun; peki bunlar hangileri? Hem sonra, bu birleşme ne anlam taşıyor ve sonuçları ne olacak? Tek bir belediye başkanı ve tek bir belediye tabipliği olunca, o zaman, örneğin, okullar nasıl düzenlenecek? İlkokulları şimdiki belediyelerde mi bırakacaklar, yoksa Narbellolu ya da Domusnovashı çocuklar, hatta birinci sınıftakiler bile her gün Ghilarza'ya

gelmek zorunda mı kalacaklar? Tek bir belediye vergisi mi koyacaklar? Bütün bu belediyelerde toprakları olan Ghilarzalılar toprak sahiplerinin ödediği vergiler yalnızca bu belediyelere mi harcanacak, yoksa Ghilarza'yı güzelleştirmek için mi harcanacak? Bu bence temel sorun, çünkü geçmişte, Ghilarzalılar komşu belediye topraklarında mülkleri olduğu ve emlak vergisinin büyük bir kısmını bu belediyelere ödedikleri için Ghilarza'nın belediye bütçesi son derece yoksuldu. İşte, benim zor, acıklı falan filan durumumu düşünüp duracağına bana yazman gereken şeyler bunlar. Bu bakış açısıyla sana güvence vermek isterim. Seninle bir anlaşmaya varalım: Çok parlak bir durumda olduğuma inandığım falan yok. Ama her şeyin, bizim onu görme ve algılama biçimimize göre bir değer taşıdığını da bilirsin. Şimdi içim çok rahat ve benimle ilgili olan, bundan sonra başıma gelecekler açısından değil ama geleceğim açısından her şeyi büyük bir sükûnet ve büyük bir güvenle görüyorum. Daha önce Teresina'ya yazdığım gibi, sürekli hapis-hanede yatıp çürümek zorunda kalmayacağıma eminim. Öyle seziyorum ki, beni diyelim 20 yıla mahkûm etseler bile içeride üç yıldan fazla kalacağımı sanmıyorum. Görüyorsun ki sende hiçbir boş beklenti yaratmaya çalışmadan, çok büyük bir içtenlikle yazıyorum sana; ancak bu yolla senin de güçlü ve sabırlı olacağını düşünüyorum. Sonra, benim moral gücüm ve hatta gövdece sağlık durumumla ilgili konularda kesinlikle için rahat olmalı. Moral gücüm konusunda beni biraz tanırırsın. Bir seferinde çocuklar arasında başparmağın etinden bir damla kan çıkarıncaya kadar parmağın üstüne taşla vurmaya kimin en fazla dayanabileceğine bahse tuttuğumuzu anımsarsın (ama belki de o zaman bunu sana hiç söylememiştik). Şimdi bu barbarca denemelere dayanma gücüm yoktur belki ama başıma olayların indirdiği ve indireceği çekiç darbelerine karşı dayanmak için daha da güçlü bir hale geldim kesinlikle. Aşağı yukarı on yıldır bir savaş ortamında bulunduğumu ve yeterince piştiğimi düşün; birçok kez öldürülmüş olabilirdim, oysa hâlâ hayattayım: Bu bile son derece büyük bir kazanç. Ayrıca bu arada bazen mutlu bile oldum; kesinlikle iyi yetiştirilmekte olan ve istediğim gibi büyüyen ve enerjik ve güçlü iki adam olacak, güzel mi güzel iki oğlum var. Demek ki içim rahat ve huzurluyum ve gerçekten ne acınmaya ne de yüreklendirilmeye ihtiyacım var. Gövdece de oldukça iyi durumdayım. Bu altı ay içinde çok şey gördüm, geçirdim ve gövdece de düşündüğümünden çok ama çok daha güçlü olduğumu keşfettim. İleride de direnebileceğime eminim ve seni yeniden kucaklayacağıma ve senin mutlu olduğuna göreceğime çok ama çok eminim.

Zaman zaman Giulia'yı ve oğullarımızı özleyorum ve durumlarının iyi olduğunu biliyorum. Çocukların, hatta aşırı bir rahatlık içinde ve özenle yetiştirildiklerinden de eminim: Anneleri, büyükbaba ve büyükanneleri,

teyzeleri onları bisküvilerden ve güzel giysilerden yoksun bırakmamak için ellerinden geleni yapıyorlardır. Nannaro'dan⁴¹ hiçbir zaman kesin hiçbir haber alamadım: Yalnızca Paris'te yaşadığını, çalıştığını biliyordum ama daha fazlasını bilmiyorum. Nannaro gerçekten deli ve gariptir ve bana, kendinden özellikle hiçbir haber vermemek istediğini sanıyorum; ben bir sanatoryumda hasta yatarken bana hiç bildirmeden 5 ya da 6 ay boyunca aylığı-mı kullandığı için belki kendisine çok öfkeli olduğumu düşünüyordu. En azından ben böyle sanıyorum ve bu yüzden, onun aklından zoru olduğunu düşünüyorum. Ne durumda olduğunu, benim yüzümden nasıl yara aldığını biliyordum ve bunu onun yüzüne vurmak ya da ondan tek kuruş istemek aklımın ucundan bile geçmezdi.

Sevgili anneciğim, güçlü ve rahat ol ve Abbasantalılara karşı o kadar zalim olma. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Nino

[45]

Giuseppina Marcias'a

[Milano] 27 Haziran 1927

Çok sevgili anneciğim,

İçinde Mea'nın fotoğrafının olduğu 2 Haziran tarihli mektubunu aldım. Bir önceki mektubunu geç almıştım, ona da cevap yazdım. Haberlerim hep aynı; sağlığım oldukça iyi ve daha da düzeliyor. Bu son haftalarda çok büyük üzüntü içindeydim; baldızım Tatiana beni ziyaret etmek için Roma'dan Milano'ya geldi ama hastalandı ve daha beni görmeye bile gelemeden, 14 Mayıs'tan bu yana bir hastanede yatıyor. Şimdi iyileştiğini (hiç değilse böyle yazıyor) ve birkaç gün sonra beni ziyarete geleceğini umuyorum.

Mea'nın fotoğrafı hoşuma gitmedi. Ne düşündüm biliyor musun? Çay kaşığı yapmak için gönderdiğim ve senin de sakladığın, Mea için ya kumbara ya da para kutusuna koyduğun gümüş parayı. Bu çocuğun yüzünde, parasını yüzde kırktan faize yatıran para düşkünü sofu bir kadında olabilecek yüz çizgilerini görür gibi oluyorum. Bana kalırsa sen, Grazietta ve Teresina, hep birlikte, Edmea'yı yıkıma sürüklediniz. Benimle ilk kez gezintiye çıktığında Mea'ya çikolata isteyip istemediğini sorduğum zaman kutusu-

41 Gennaro (Nannaro) Gramsci, Antonio Gramsci'nin erkek kardeşidir. Günlük *l'Ordine Nuovo* gazetesi yönetiminde çalışıyordu. Fransa ve Belçika'da göçmen olarak yaşamak zorunda kaldı. 1930 yılında Gramsci'yi Turi Hapishanesi'nde ziyaret etmek için İtalya'ya döndü.

na koymak üzere parayı kendisine vermemi söylemişti, bunu hiç unutmayacağım. Çocukları eğitmek için bu iyi bir yol mu sence? Kendime soruyorum, bu çocuğa paranın, sağlayacağı hizmetler olarak değil de bizzat paranın kendisi olarak değer taşıdığını öğretmişseniz, böyle eğitilmiş bir kız çocuğu, para karşılığı kendini satmaktan kaçınma duygusuna sahip olabilir mi? Mea'nın bir gümüş parasının değil de bir çay kaşığının olmasını gerçekten istiyorum, bunu yapıp yapmadığını yaz bana.

Bana ne göndermeni isterdim biliyor musun? Keşiş Antiogu'nun Massudas halkına verdiği vaazını. Oristano'dan satın alınabilir, çünkü bu vaazı son olarak Patrizio Carta,⁴² şu ünlü tipografi matbaasında yeniden basmıştı. Madem harcayacak bir yığın zamanım var, çocukluğumdan beri tanıdığım tüm ünlü kişileri içine koyabileceğim, aynı üslupta bir şiir yazmak istiyorum: Remundu Gana dayı ile Ganosu ve Ganolla'yı, Andriolu usta ve Millanu dayıyı, Micheli Babboi dayıyı, Iscorza *alluttu*⁴³ dayıyı, Pippetto'yu, Corroncu'yu, Santu Jacu *zillighertariyi*⁴⁴ vb. Çok eğleneceğim ve birkaç yıl sonra o şiiri çocuklara okuyacağım. Şimdi dünyanın epey uygarlaştığını düşünüyorum ve bizim çocukken gördüğümüz sahneler artık pek rastlanmıyor, sanırım. *Musca magheddanın*⁴⁵ gizli hazinesini bulmak için iki beyaz ve iki siyah atıyla bizi almak üzere gelmeyi vaat eden Mogorolu dilenciye ve bizim onu aylar, aylar boyunca nasıl beklediğimizi anımsıyor musun? Şimdi çocuklar böyle hikâyelere kulak asmıyor, bu yüzden onlara eski anıları anlatmak iyi bir şey. Eğer Mario'yla bir arada olsaydık, yeniden bir şiir atışması yapardık! Iscorza *alluttu* dayıyı anımsıyorum, Grazia teyzenin incelikle söylediği gibi: Hâlâ yaşıyor mu? Yalnızca pazar günleri kuyruğu olan atıyla bizi ne çok güldürdüğünü anımsarsın. Bak, ne çok şey hatırlıyorum, gördün mü? Seni güldürmeyi başardığıma bahse girerim. Herkese sevgi dolu selamlarımı söyle. Seni en içten sevgimle kucaklarım.

Nino

42 Gramsci ailesinin akrabası olan Patrizio Carta, bir matbaa satın almış ve iflas etmişti. Gramsci bundan dolayı "ünlü" diyerek alay ediyor.

43 *Alluttu*, Sardinya dilinde "yanmış, yoksul" anlamına gelir.

44 *Zillighertari*, Sardinya dilinde "kertenkele" anlamına gelir.

45 *Musca maghedda*, Sardinya'da efsanevi şeytansı dev sinek.

Giuseppe Berti'ye

[Milano] 4 Temmuz 1927

Sevgili Berti,

20 Haziran tarihli mektubunu aldım. Bana yazdığın için teşekkür ederim. Epey uzun zamandır Ustica'dan mektup almadığım için, yolladığım sayısız mektubun Ventura'nın eline geçip geçmediğini bilmiyorum. Şu sıralar ailevi sorunlarla ilgili bir çeşit moral bozukluğu dönemi geçiriyorum. Çok sinirli, çabuk öfkelenir bir haldeyim; mektubunda sözünü ettiğin kadar ilginç olsa bile hiçbir konu üstüne yoğunlaşamıyorum. Ayrıca, sizin ortamınızla her türlü ilişkiyi kaybettim ve sürgünler topluluğu arasında olup biten değişimlerin ne yapıda olduğu konusunda hiçbir varsayımda bulunamıyorum. Öğretmenler tarafından yapılacak en önemli çalışmalar-dan biri, bence eğitim ve öğretimle ilgili deneyim ve gözlemleri kaydetmek, geliştirmek ve düzenlemek görevi olmalı. Bu ortam için gerekli olan okul ve öğretmen niteliği ancak bu ardi arkası kesilmeyecek çalışmayla doğabilir. Bu deneyimler üstüne ne güzel, ne kadar yararlı bir kitap yapılabilir. Benim görüşüm bu olduğuna göre, sana salık vermem ve hele, dediğin gibi, sana bir dizi "dâhiyane" fikir yumurtlamam benim için zor. Dâhiyane fikirlerin "çöpe" atılması ve tam tersine, kılı kırk yaran deneyimler ve duygusallıktan uzak ya da yansız özeleştirme yönteminin uygulanması gerektiğini düşünüyorum. Sevgili Berti, cesaretini kırmak ya da bana yazdığın gibi sende zaten var olan kafa karışıklığını artırmak istediğimi düşünme. Neden böyle düşünmemen gerektiğini söyleyeceğim sana: Senin, gençliğinde kendine güvenin konusunda aşırıya gittikten sonra, şimdi de kendini küçümsemekte aşırıya gittiğine ikna oldum. Bunu söylememe izin verir misin? Senin çocukluğun, erkeklerde genel olarak sürdüğünden biraz (doğruyu söylemek gerekirse biraz çok) daha fazla sürmüş. Ama maruz kaldığın güçlü masajların sana yaradığını, kemiklerini sertleştirdiğini düşünüyorum. [Aşağı yukarı tam bir satır sansürlenmiş.] Konuya yeniden dönüyorum. Okulun üç aşamalı olması gerektiğini düşünüyorum: Kabaca (temel aşamalar; her aşama derslere bölünmüş olabilir). Üçüncü aşamanın, öğretmenlerin ya da eşdeğerlilerin aşaması olması ve genel anlamda okuldan çok bir dernek gibi iş görmesi gerektiğini düşünüyorum. Yani her katılımcı, konferans veren ya da bilgi aktaran kişi olarak, belirlenmiş bilimsel, tarihsel ya da felsefi ama özellikle öğretici ve eğitici konularda kendi katkısını vermelidir. Felsefe dersi konusunda, gene hep kabaca düşünüyorum, tarihsel açıklamalar özet olmalı ve buna karşılık somut bir felsefi sistem, Hegelci sistem üs-

tünde, her boyutuyla, iyice derinlemesine inceleyerek ve eleştirerek, uzun uzun durulmalıdır. Buna karşılık, ben olsam, hatta *barbaralı*, *baraliptonlu*⁴⁶ filan bir mantık dersi ve diyalektik dersi yapardım. Ama sen bana gene yazarsan, bütün bunları yeniden konuşabiliriz; bütün bunları yazma ve düşünme isteği hiç yok içimde. Sözünü ettiğin Parri kim? Modern tarih profesörü ve sanırım İtalyan Birliği tarihi konusunda uzman olan bir Francesco Parri ile tanışmıştım (benden üç yıl önce üniversitedeydi): Çok bilgili biriydi, eğer söz konusu olan o Parri ise, İtalyan Birliği üstüne yapılacak özel bir kursun çok yararlı olacağını düşünüyorum. Söz konusu Parri, eğer doğru hatırlıyorsam, tarihte ekonomik araştırmanın bilimsel geleneğini doğrudan Smith ve Ricardo'dan alan (Einaudi, Prato, Porri vb.) ve üniter İtalyan Devleti'nin kökenleri hakkında çok ilginç bir ifade yaratabilecek tarihçi-ekonomistlerin, Torino tarih okulunu izliyordu. Rosselli'yi tanıdığına göre (ben onu tanımıyorum) ona, İtalyan Birliği sırasında lonca hareketi hakkında kardeşinin yazdığı kitabın (113. sayfasından 128. sayfasına kadar) 8. formanın sayfalarını bana sağlayabilirse kendisine minnettar kalacağımı söylemeni rica ediyorum senden. Elimdeki nüshada bu forma eksik ve ciltleme hatası nedeniyle 8. forma yerine 21. forma konmuş; bunu başka türlü nasıl elde edeceğimi bilmiyorum (ve kitap 36 liret!) ve bu bölüm çok ilginç. Sevgili Berti, tüm arkadaşlara selam söyle. En içten sevgilerimle.

Antonio

Şu anda Marcucci'nin 25 Haziran tarihli mektubunu okuyorum. Marcucci bana yazmaya karar verdiği için gerçekten çok mutlu oldum. Hikâyeyi ona anlat. Marcucci beni tanımıyordu ve zalimce yapılmış tutuklu şakamı gerçekten ciddiye almış. Marcucci'yi benim için kucakla ve ona hücrede ayakkabılarının üstüne çıkıp, beni muazzam eğlendiren, onlara ne idüğü belirsiz lekelerle sevimlice nakış işleyerek oynamaya gelecek bir serçe olduğunu söyle; işin, sanatsal olarak doğru noktaya güzel yapıldığını gördükten sonra, artık onları temizlemeyeceğim. (Marcucci'nin tam olarak bana yazdığı sanat tarihi derslerine göre sanatsal).

Tarih dersi için yardımcı kitap olarak, yakında çıkmış olan, Corrado Barbagallo'nun, *L'Oro e il fuoco* [Altın ve Ateş] adlı kitabını tavsiye ederim sana. "Corbaccio" Yayınevi, Milano, Corso Buenos-Aires, 69, 14.00 liret.

46 *Barbara*, *baralipton*; eski mantık öğretileridir.

[47]

Carlo Gramsci'ye

[Milano] 11 Temmuz 1927

Çok sevgili Carlo,

2 Temmuz tarihli kartpostalını aldım. Belki şu sıralarda annem benim mektuplarımı almıştır bile. Her ne olursa olsun, son yazdığım iki mektubuma karşılık almadım ve bu nedenle hâlâ yolda olduklarını tahmin ediyorum. Ama ne düşündüm biliyor musun? Bana uzun zamandır yazmadığını göz önüne alınca, benden haber almadığınızdan dolayı, benim hakkımda bilgi almak için yalnızca bana kartpostal yazdığını düşündüm. Arada bir neden bana mektup yazmıyorsun? Böylesine, boğazına kadar işlere gömülmüş ve kendini kaptırmış olman mümkün mü? Ya da Giulia ve Lia'nın, bütün gün ettikleri gevezelik ve dedikodularıyla sizi serseme çevirmeleri mümkün mü? Onlarla komşu olmanın ne kadar hoş, eğlenceli olabileceğini tahmin ederim. Tespih veya resim ya da kartpostal satmak gibi yeni ve özgün birtakım ticaret işleri buldular mı artık? Şu ünlü Zuanna Culemōntigu'nun, tam da şirketin istikrara kavuştuğu şu sıralar ölmesi çok yazık oldu; bunu hatırlıyor musun? Ama belki Tania Teyze, hâlâ var olacak.

Ben hep aynı şekilde, yani oldukça iyiyim. Yazıp çiziyorum, okuyorum. Zaman, tahmin edebileceğimin de ötesinde, oldukça hızlı geçiyor benim için. Hapishane uğraşları dışında sakın olabileceğim bir biçimde hiçbir şey düşünmemeye çalışıyorum. Bunu hep başarabilecek miyim bilmem ama şimdiye kadar başardım. Bu yönden annemin içini rahatlatabilirsin. Öte yandan, kendimi kötü hissedersen ya da bir şeye ihtiyacım olursa sana ya da Teresina'ya yazarım. Herkesi kucakla. Sevgiyle.

Nino

[48]

Tatiana Schuch't'a

[Milano] 18 Temmuz '27

Çok sevgili Tania,

11 Temmuz tarihli mektubunu aldım. Kesin adresini bilmediğim için, önce sana doğrudan yazmadım. Ama ben, Ester'in,⁴⁷ özellikle senin için

47 Ester Zamboni (1890-1963) Emilialı komünist öğretmen. 1926'da sürgüne yollanması konu-

yazılmış mektuplarımı sana her zaman gösterdiğini düşünüyordum. Sevgili Tania, benim yüzümden içinde bulunduğun tüm bu hastalık kargaşasından dolayı ne kadar üzüntü duyduğumu ve duymaya da devam ettiğimi tahmin edersin herhalde. Bu konuyla ilgili hiçbir şeyi kavrayamıyorum ama kocaman bir karasinek gibi çevremde vızıldayarak dönüp dolışan bazı sözcüklerden dolayı, epey karmaşık şeylerin söz konusu olduğunu düşünüyorum. Artık hastaneden çıkmış olman beni çok yatıştırdı. Bende ki bu sinirlilik durumunun özellikle hangi nedenden ileri geldiğini biliyor musun? Somut hiçbir şey bilmemekten ve sen Milano'da hastayken, seni göremeden, bugün-yarın Roma'ya nakledilmiş olabileceğimi düşünmekten kaynaklanıyor. Kalemi geri vermem gerekiyor, bu yüzden yazmayı kesmek zorundayım. En kısa zamanda seni görmek umuduyla, sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[49]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 25 Temmuz 1927

Çok sevgili Tania,

Bu hafta yalnızca Ester'in bir mektubunu aldım. Dün, pazar günü, görüşmeye geleceğine gerçekten inanmıştım. Ama sevgili Tania, beni hâlâ görmeye gelemediğin için kızmış olduğumu ve bu gecikmenin senin özensizliğinden kaynaklanmış olabileceğini herhangi bir biçimde düşündüğümü sanma. Ester'in mektubunda sıradan şeyler okuyacağımı sanmıştım. Hayır. Haberlerini düzenli olarak almadığım için ve haberler belirsiz olduğu ve kesinlik taşımadığı için sinirlendim. Sağlığına ne kadar az önem verdiğini birçok kez gördüğüm için, bu konuda bana her zamanki gibi belirsiz bir biçimde yazmanı anlıyordum, ama Ester'in, en azından bana belli bir somutlukta yazması gerektiğini kavrayamamasını aklım almıyor. Şimdi de pek anlamış değilim. Ester bana, senin çoktan apandisit ameliyatı olduğunu yazmıştı; oysa senin son mektubundan, ameliyatın henüz gerçekleşmediği anlaşılıyor. Ayrıca, mayıs sonunda ve neredeyse haziran ayı boyunca, bugün-yarın Roma'ya hareket etmen gerektiğini sandığım

suyla ilgili olarak Gramsci ile iletişim kurma görevi verildi. Fransa, Belçika, Sovyetler Birliği'nde göçmen olarak yaşadı ve parti için çalıştı. 1949 da İtalya'ya döndü ve Bologna'da İtalyan Kadınlar Birliği taşra sekreteri ve belediye kurul üyesi oldu.

durum ile bu belirsizlik arasındaki ilgiyi açıklamalısın. Bu gibi koşullardaki ruh durumumu tahmin edebilirsin. Bir an için gerçekten öfkelenim. Bana yazdığınız bu “oldukça iyi”ler beni işkillendiriyordu. Biliyor musun, bizim memlekette şu hikâye anlatılır: –Yıllar önce hükümet, valilikler aracılığıyla tüm belediyelere, mezarlığın evlerden ne kadar uzaklıkta olduğunu soran bir genelge göndermiş. Belediye başkanı ilk seferinde: “Bir kurşun atımı uzaklıkta” diye cevap vermiş. Doldurulan kâğıt, azami kesinlikte bir ölçü isteğiyle geri gönderilmiş ve başkan cevabı kesinleştirmiş: “Usta bir elin fırlattığı bir taş atımı uzaklıkta”; kâğıt gene geri gelmiş ve başkan gene, daha kesin bir ölçü vermiş: “İkinci kuluçkadan çıkmış tarla kuşunun uçuşu kadar uzaklıkta.” Sen ve Ester tıpkı o belediye başkanı gibi haberlerin metrik sistemine karşı aynı düşmanlığı beslemiş olup hâlâ sürdürmüyor musunuz sence?

Çok sevgili Tania, her şeye rağmen, kontrolümü böyle bir biçimde kaybetmiş olmaktan dolayı kendimi son derece suçlu hissediyorum ve üzgünüm. Sağlığına kavuşman için hiçbir şeyi ihmal etmemeni ve klinikte gerekli görülen her şeyi yerine getirmeni rica ediyorum senden. Ben bekleyebilirim ve çok büyük bir sabırla bekleyeceğim. Seni çok seviyorum. *i*

Antonio

[50]

Giuseppina Marcias'a

[Milano] 1 Ağustos 1927

Çok sevgili anneciğim,

12 Temmuz tarihli mektubunu, Teresina'nın iki çocuğunun fotoğrafıyla birlikte aldım. Sen, Nannaro hakkında bir şeyler yazdığım öteki mektubumu aldın mı? Mektubumu almadıysan, sana ondan kesin haberler yolladığımı sanma, çünkü ben de kendisinden hiçbir haber alamadım; yalnızca Nannaro'nun sessiz kalmasının olası nedenlerini, en azından benim görüşüm açısından sana açıklamaya çalışıyordum.

Fotoğraf pek iyi çıkmamışsa da, iki çocuğun bir arada bulunması bana çok iyi geldi. İkisinin de güzel çocuklar olduğu görülüyor. Bana gönderdiğin Franco'nun öteki fotoğrafında, çocuk, yaşlı bir adama benziyordu; çok zayıf ve solgundu. Uzun süreden beri Giulia'dan hiç haber almadım; aşağı yukarı 3 aydır ne ondan ne de çocuklardan hiç haberim yok. Baldızım hep hastanede yatıyor; tam da bugünlerde bir ameliyat yaptıklarını sanıyo-

rum, çünkü 20 gündür ondan haber almadım. Ben artık hiçbir şeyi dert etmemeye ve olayları akışına bırakmaya alışmak üzereyim. Herkesi kucaklıyorum.

Nino

Her ihtimale karşı, aldatmamaları için, gümüş paranın değerinin yalnızca 5 lireden olmadığı, bugünkü değerinin 20 lireden olduğu konusunda seni uyarıyorum. Sana gönderdiğimde değeri aşağı yukarı tam 30 lireden ve ondan pekala bir çocuk kaşığı yapılabiliirdi.

[51]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 8 Ağustos 1927

Çok sevgili Tania,

Senin 28 Temmuz tarihli mektubunla Giulia'nın mektubunu aldım. 11 Temmuz'dan sonra mektup almamıştım ve öylesine büyük bir kaygı içindeydim ki, senin budalaca bulacağın bir şeyler yaptım: Bu yaptığım şeyi sana söylemek istemiyorum ama beni ziyarete geldiğinde söyleyeceğim. Kendini moral olarak yorgun hissetmene üzüldüm. Bunalımına katkıda bulunmuş olduğuma inandığım için daha da üzgünüm. Sevgili Tania, bana yazdığından daha kötü bir durumda olabileceğinden ve bazı sıkıntılar içinde bulunabileceğinden her zaman büyük bir korku duyuyorum. Hep benim yüzümden. Hiçbir şeyin söküp atamayacağı bir anlayış bu. Bende kök saldı. Geçmişte ben, tam da bu anlayışla, inine sığınmış bir ayı yaşamı sürdürdüm hep: Çünkü hiç kimsenin, benim kendi serüvenlerime bulaşmasını istemiyordum. Eve de olabildiğince az mektup yazarak, aileme bile kendimi unutturmaya çalıştım. Bu kadar yeter! Hiç olmazsa seni güldürmek için bir şeyler yapmak istiyorum. Sana serçelerimin öyküsünü anlatacağım. O halde, şimdi artık bir serçemin olduğunu ve bazı böceklerden (hamamböceği ya da kırkayak) zehirlendiğini sandığım, ölen bir başka serçemin de bulunduğunu bilmen gerekiyor. İlk serçe, şimdikinden çok daha sevimliydi. Son derece gözüpek ve çok canlıydı. Şimdiki, uysal mı uysal, köle ruhlu ve girişimden yoksun bir serçe. Birincisi hemen hücreyi sahiplendi. Goethe üstüne yazılmış bir biyografide okuduklarımdan sonra, onun Goetheci, seçkin bir anlayışa sahip olduğuna inanıyorum. *Über allen Gipfeln!*⁴⁸ Hücrede ne

48 Almanca, "Tüm zirvelerin üstünde", Goethe'nin bir şiirinden alınmıştır.

kadar yüksek yer varsa hepsini fethediyor ve sonra da o yüce huzurun tadını çıkarmak için birkaç dakika hareketsiz kalıyordu. Bir demirhindi şişesinin tapası üstüne çıkmak vazgeçilmez saplantısıydı; bu yüzden de, bir kez, kahve telveleriyle dolu bir kabin içine düştü ve az kalsın orada boğuluyordu. Bu serçede hoşuma giden şey, kendisine dokunulmasını istememesiydi. Kanatlarını açıp öfkeyle dönüyor ve elimi var gücüyle gagalıyordu. Evcilleşmişti ama çok fazla içli dışlı olmaya izin vermiyordu. İlginçtir ki, onun göreceli yakınlığı, aşamalı değil, birdenbire oldu. Hep, bana mümkün olduğu kadar uzakta durarak, hücrede dolaşıyordu. Onu kendime çekmek için küçük bir kibrit kutusunda bir sinek ikram ediyordum; eğer uzakta değilsem sineği almıyordu. Bir seferinde, kutuda bir yerine beş-altı sinek vardı; sinekleri yemeden önce, kendini tutamayarak kutunun çevresinde birkaç saniye dans etti; çok sayıda sinek olduğu zaman, dans hep tekrarlandı. Yürüyüşten döndüğüm bir sabah, serçeyi hemen yanı başımda buldum; o günden itibaren bana dikkatle bakarak ve bir şeyler verdirmek için arada bir gelip ayakkabılarımı gagalayarak, hep yakınımda olacak biçimde, bir daha yanımdan ayrılmadı. Ama karşı koyarak, elime almama hiçbir zaman izin vermedi ve hemen kaçmaya çalışmayı sürdürdü. Yavaş yavaş öldü, daha doğrusu bir akşam, küçük masanın altına büzüldüğü sırada ani bir nöbet geldi, tıpkı bir çocuk gibi çığlık attı ama ancak ertesi gün öldü; sol yanına felç gelmişti ve yemek-içmek için güçlüğü sürünüyordu; sonra birdenbire öldü. Oysa şimdiki serçe, bunaltacak kadar evcil. Kendi başına gayet güzel yediği halde birilerinin ona yedirmesini istiyor; ayakkabımın üstüne çıkıyor ve pantolon paçalarına sığıyor: Kanatları sağlam olsaydı, uçup dizlirime konardı; bunu yapmak istediği açıkça anlaşılıyor çünkü yukarı doğru uzanıyor, titriyor, sonra ayakkabımın üstüne çıkıyor. Onun da öleceğini sanıyorum çünkü hep ıslatılmış yumuşak ekmek yemenin bu kuşlarda ölümcül hastalıklar doğurabilme olasılığı haricinde, bu serçenin yanmış kibrit başlarını yeme alışkanlığı var. Şimdilik oldukça sağlıklı ama canlı değil; koşamıyor, hep yanı başımda duruyor ve isteksizce eşiniyor. İşte serçelerimin öyküsü bu...

Giulia'ya benim tarafımdan da yazacaksın, öyle değil mi? Ona doğrudan yazmayı düşündüm; ne dersin? Her hafta, aynı şeyler, sana ve Giulia'ya ayrı ayrı nasıl yazılır? O zaman tüm yazışmalarım yükümlülük altına girmiş olur. Ayrıca sana her hafta mektup yazmak istiyorum. Sevgili Tania, seni çok seviyor ve kucaklıyorum.

Antonio

Giuseppe Berti'ye

[Milano] 8 Ağustos 1927

Çok sevgili Berti,

15 Temmuz tarihli mektubunu aldım. İnan ki sağlık durumum geçen yıllardakine göre daha kötü değil; tam tersine, biraz daha iyi olduğunu düşünüyorum. Öte yandan hiçbir çalışma yapmıyorum çünkü öylesine, yalnızca dümdüz okumaya, çalışma denmez. Çok okuyorum ama düzensiz olarak. Dışarıdan bazı kitaplar geliyor, bir de hapishane kitaplığından aldığım kitapları okuyorum, öylesine, her hafta, önüme ne çıkarsa... Örneğin tefrika romanlar gibi en bayağı entelektüel ürünlerde bile ilginç bazı yanlar bulmakta oldukça üstün bir yeteneğim var. İmkânım olsaydı en yaygın halk psikolojisinin bazı kanıtları üstüne yüzlerce, binlerce fiş biriktirirdim. Örneğin: 1914'te "Rus buharlı silindiri"⁴⁹ efsanesi nasıl doğdu, bu tür romanlarda bu konuda yüzlerce ipucu bulursun. Bu, büyük halk yığınlarında kökleşmiş, başlı başına bir inanç ve korku sisteminin var olduğu ve 1914 yılında hükümetlerin, milliyetçi kışkırtma kampanyaları denebilecek bu unsurları benimsettikleri anlamına geliyor. Aynı şekilde, Yüzyıl Savaşları'nın, Jeanne d'Arc'ın ölüm cezasının, köylü geleneklerine ve sonra savaşımlara ve Napoleon'un sürgününe bağlı olarak, Fransız halkının İngiltere'ye karşı nefretine dair yüzlerce ipucu bulursun. Peki, Fransız köylüsünün Restorasyon⁵⁰ idaresi altında, Napolyon'un, Pulzella'nın soyundan geldiğine inanması olağanüstü derecede ilginç değil mi? Görüyorsun ya, gübrede bile eşeleniyorum! Ayrıca, arada sırada ilginç bazı kitaplar çıkıyor karşıma. Şimdi Groethuysen diye birinin, *Origines de l'esprit bourgeois en France* [Fransa'da Burjuva Ruhunun Kökenleri] adlı yapıtının, *l'Église et la Bourgeoisie* [Kilise ve Burjuvazi] adlı birinci cildini (300 sayfa) okumaktayım. Yazarı tanımıyorum ama Paulhan sosyoloji okulunun bir yandaşı olmalı; bakış açılarını, inançları, kurulumakta olan yeni yönetici sınıfın davranışlarını yeniden yapılandırmak için verilen vaazların ve 1789'dan önce çıkmış dua kitaplarının derlemelerini en ufak ayrıntılarına varıncaya kadar çözümleme sabrı göstermiş. Buna karşılık Henri Massis'nin çok ses getiren *Défence de l'Occident* [Batının Savunusu] kitabı, entelektüel anlamda beni çok büyük bir hayal kırıklığına uğrattı. Bu konu Filippo Crispolti ya da Egilberto Martire'nin⁵¹ aklına gelseydi, daha

49 Yol yapımında kullanılan silindir.

50 Fransa'da I.Napoleon'dan sonra 1814-1830 yılları arasındaki krallık dönemi.

51 Filippo Crispolti (1857-1942) eleştirmen, roman yazarıdır. 1922'de senatör oldu. Faşizmin destekleyicilerinden. Egilberto Martire (1887-1952) gazeteci, Katolik siyaset adamıdır. "Ka-

ustaca bir kitap yazarlardı sanırım. Beni güldüren şey, Tagore ve Ghandi'nin Asya tipi ideolojisinin, Fransız Katolik rasyonalizmini ortadan kaldıracığından müthiş bir korku duyan bu Sayın Massis'nin, Paris'in, Senegalli entelektüellerin yarı-kolonisi haline geldiğinin ve Fransa'da melezlerin çoğaldığının farkında olmaması. Eğer Almanya ideolojik Asyacılığın uç uzantısıysa, Fransa'nın da Kara Afrika'nın giriş kapısı olduğu ve jazz band'ın, Avrupa-Afrika karması yeni bir uygarlığın ilk molekülü olduğu savunulabilir, gülmek için!

Rosselli'nin⁵² kitabının bendeki nüshasında eksik olan sayfaları bana sağlamaya çalışmış olduğun için teşekkür ediyorum. Kitabı okudun mu? Rosselli'yi tanımıyorum ama ona kendi kitabında yaptığı hırçınlığın, bir tarih kitabında yer almasını anlayamadığımı söylemek isterdim. Bu genel olarak.. Özel olarak: Kitabın konusunun ele alınışı bana maskaralığa varacak derecede dramatik geliyor (doğal olarak *Giornale d'Italia*'nın eleştirmeni bu yaklaşımı kavramış ve büyük bir iştahla onu oyuna getirmiş). Ayrıca, Polonya'nın bağımsızlığı için ünlü 1864 Londra toplantısının, birkaç yıl süreyle, Napolili dernekler tarafından talep edildiğinden ve aslında bir Napoli derneğinin açık mektubunun ardından toplandığından bahsetmiyor bile. Bu olgu, işin temel noktası gibi geliyor bana. Rosselli'de, garip bir entelektüel deformasyon var. 1853 yılının Şubat ayındaki Milano olaylarından ve Tito Speri'nin asılmasından birkaç gün önce, Risorgimento'nun ılımlıları, Francesco Giusseppe'ye bir bağlılık mesajı göndermişlerdi. Belli bir süre sonra da, özellikle 1860'tan, daha da ilerisi 1871 Paris olaylarından sonra, Mazzini'yi ele geçirdiler ve onu Garibaldi'ye karşı bile şiper ettiler (Tullio Martello'ya, örneğin, onun *Storia*'sına [Tarih] bak). Bu eğilim bugüne kadar sürdü ve Luzio tarafından temsil edildi. Peki ama niye Rosselli tarafından da temsil ediliyor? Genç kuşak tarihçilerin, bu suçlamalardan ve onlara eşlik eden hırçınlıklardan kurtulduklarını ve kahramanlık destanlarının yerini tarihsel eleştirinin aldığını sanıyordum. Sonuç olarak, Rosselli'nin kitabı gerçekten de "bir boşluğu dolduruyor". Amadeo'dan bir kart aldım. Herkese sevgi dolu selamlarımı söyle, Rosselli ve Silvestri'ye de.

Seni kucaklıyorum.

. Antonio

tolik Gençlik" örgütü başkan yardımcısı, yasama meclisi milletvekilidir. 1924'te, faşizme hizmet eden Ulusal Katolik Merkezi kurucularındandı.

52 Rosselli (1900-1937) kardeşi Carlo ile faşizme karşı gizli mücadele yürüttüğü için tutuklanmıştı. Mektupta sözü geçen kitabı *Mazzini e Bakounine: 12 anni di movimento operaio in Italia: 1860-1872*'dir (Mazzini ve Bakunin: İtalya'da işçi hareketinin on iki yılı).

[53]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 22 Ağustos 1927

Çok sevgili Tania,

Neredeyse bir aydır senden mektup almıyorum; son mektubun 29 Ağustos tarihini taşıyor. Daha sabırlı oldum, bu doğru, ama gene de bu durum bana çok acı veriyor. Geçen ay, 29 Ağustos'ta yazdığın mektubu almadan önce ne düşüneceğimi bilmeksizin Bayan Nilde'ye mektup yazdım. Bana büyük bir nezaketle cevap verdi ve Prof. Bastianelli'nin senin hastalığın konusunda bir ameliyatın gerekmediği düşüncesinde olduğunun ve Bastianelli'nin, hastanenin bir doktoruna bu yönde bir mektup yazdığının güvencesini verdi bana. Prof. Bastianelli, senin için sükûnetin, temiz havanın ve iyi beslenmenin gerekli olduğunu düşünüyor. Bütün bunlar çok güzel de, benim içimi rahatlatmadı, çünkü senin ne sükûnet içinde olduğunu ne temiz hava aldığını ve büyük olasılıkla çok çok az beslendiğini sanıyorum. Elinden geldiğince çok sık mektup yaz bana; hiç olmazsa birkaç mektup alırsam, bu mektuplar benim biraz daha sabırlı olmamı sağlayacak. Giulia'ya da yaz ve ona güvence ver. Son mektubu biraz hüzünlüydü. (Mektubu okudun mu?) Seni kucaklıyorum.

Antonio

[54]

Giuseppina Marcias'a

[Milano] 22 Ağustos 1927

Çok sevgili anneciğim,

Yaklaşık bir aydır senden mektup almıyorum. Nasılsınız? Eğer milletvekili olarak bana verilmiş olan ve 1925 yılının sonlarında mı, yoksa 1926'nın başlarında mı, tam olarak hatırlamıyorum, Devlet Demiryolları'nın, geçerliliği kalmamış 3 kişilik 3 tren biletinden söz eden bazı bildirimlerini alırsan (ya da daha önceden aldıysan) hiç kaygılanmamamı bildirmek için yazıyorum sana bu mektubu. İki gün önce, "idari bir soruşturma" nedeniyle Devlet Demiryolları tarafından istendiği için, bana ailemin adresini sormalarının nedeninin bu konuyla ilgili olduğunu düşünüyorum, en azından... Önce, en büyük evlat olduğum için ailemin bizzat ben olduğumu söyledim, ama so-

ruşturma son derece kesin olduğundan benden anne-babamın adresi soruldu. Bu durumu sana açıklayayım. Milletvekili olarak her yıl aile bireyleri ya da sağlık sorunlarım nedeniyle eşlik etmek üzere benimle yolculuk edecek kişi için 8 adet 1. mevki ve 4 adet 2. mevki bilet hakkım vardı. Bana eşlik edilmesi için bu biletlerden birkaç kez yararlandım, çünkü geçen bütün yıllar boyunca hep aşırı halsizdim ve zaman zaman baygınlık ve baş dönmesinden dertliydim. Roma'dan Milano'ya gittiğim bir seferinde bana eşlik eden kişi aniden ayrılmak zorunda kaldı. Ne yapmalıydım? Özel biletlerden sorumlu memura başvurdum ve beni bu konuda aydınlatmasını istedim; "teşrifatçının gitmesi nedeniyle" diye açıklayıp, biletleri edinebileceğimi söyledi. Öyle yaptım ve bir başka sefer, iki kez daha, art arda bunu tekrarladım. 1926 yılının Mayıs ayında yeni yasama yılının biletlerini almam gerektiğinde isteğimi geri çevirdiler ve biletleri almak için üç biletlik para cezası da eklenecek birkaç bin lireden ödemem gerektiğini bildirdiler. Tek kuruş ödememem gerektiğini düşünüyorum: – 1) Çünkü benim tarafımdan hiçbir dalavere yapılmadı; üstlerinde "teşrifatçının ayrılması nedeniyle" açıklaması açıkça yazılı olmasına rağmen gişeye gösterdiğim biletler kabul edilmişti, bu da düzenlemenin yeterince açık olmadığı ve memurların bu durumu nasıkyorumlayacaklarını bilmedikleri anlamına geliyor. – 2) Çünkü 1926 yılının biletlerini kullanmadığım için, zarar görmüş oldum. Benim tarafımdan yapılmış kötü hiçbir şeyin olmadığını bil diye sana bu açıklamayı yaptım. Ne olursa olsun, bu meselenin tek sorumlusu benim ve benim anne-babamdan ne isteyebileceklerini bilmiyorum. Eğer böyle bir bildirim alırsan, buna göre, sizin bu işle hiçbir ilginizin olmadığını ve 20 yıldan beri ailemden ayrı olduğumu ve kendi başıma bir yaşamım ve ailem olduğunu söylersin. Haberlerini bekliyorum. Seni büyük bir sevgiyle kucaklıyorum.

Nino

[55]

Tatiana Schuch't'a

[Milano] 29 Ağustos 1927

Çok sevgili Tania,

Perşembe günü senin durumun konusunda bana güvence veren kardeşim Mario'yla görüşmem oldu. Senden haber alamamaktan dolayı öylesine aşırı derecede öfkelenmiştim ki, görüşme ve bunun doğurduğu sinirsel boşalmandan sonra kendimi kötü hissettim: Gece boyunca uyuyamadım ve biraz

ateşlendim herhalde. Gene de mektuplarının gelmemesine anlam veremiyorum. Mario bana evinde birkaç gün geçirmen için seni Varese'ye davet ettiğini söyledi. Niye kabul etmiyorsun? Artık sıcak havalar geçti ama gene de kırsal yerler hâlâ hoş olmalı ve Lombardiya göller bölgesi görülmeye değer. Kardeşim iyi bir çocuktur ve onun evinde kendini iyi hissedeceğine eminim.⁵³ Karısını çok az tanıyorum; onu yıllar önce, doğum yapmak üzereyken yalnızca bir kez görmüştüm ve bunun bir hanımı tanımak için uygun bir zaman olduğunu sanmıyorum. Dahası, çok güzel bazı gezintiler yapabildin; Varese'nin bir gölü ve çok güzel tepeleri var. Bu arada, sen zamanını nasıl geçiriyorsun? Kitapların var mı? Sana bazı kitaplar gönderebildirdim ama nasıl yapacağımı bilemiyorum. Bir İngiliz kadın yazarın, Margherita Kennedy'nin bana çok değerli gelen bir romanını okudum. Romanın *La ninfa innamorata* [Âşık Peri] olan başlığı ne kadar budalaca olsa da, kitap gerçekten ilginç: Nedendir bilmem, bana Dostoyevski'nin *Budala*'sını anımsattı. Ama aynı yoğunlukta olduğunu sanma; gerek bir kadın tarafından yazılmış olması, gerek romanda yaratılan psikolojik atmosfer ve üstelik tanımladığı ortam bakımından kesinlikle dikkate değer; ayrıca da İtalyanca ya iyi çevrilmiş. Kitabı kesinlikle okuyacaksın çünkü buradaki kitaplarımı, ya Milano'dan ya da Roma'dan ayrılacağım zaman veya davadan sonra, nihai olarak yatacağım bir cezaevine gönderildiğim zaman mutlaka sana yollamam gerekecek. Bu romanı okuduktan sonra Giulia'ya göndermeni isterim. Daha sonra kitabın neden ilgisini çekmesi gerektiğini yazacağım ona. Biliyor musun, romanda müzisyenlerin bir çeşit ortaklaşa yaşadıkları, orada şu temel olgu çevresinde düşünme ve yargı biçimi geliştirdikleri bir ev işleniyor: müzikal yaratı ve duyarlık. Giulia bana bir keresinde, gençliğinden beri dünyayı müzikle değiştirmeyi düşündüğünü söylemişti. Kitapta, romanın kahramanlarını ezen bir dünya anlatılıyor: Ne olursa olsun ilginç bir kitap ve iyi çevrilmiş. Conrad'ın romanlarının ne kadar kötü çevrildiğini fark ettin mi? Yalnızca İtalyancasında, İngilizce aslına uygun bir üslup ve ifade olmadığından değil, İtalyan diline kıyılmasından dolayı da kötü.

Hep senin doğrudan haberlerini bekliyorum. Soğuklar yaklaşıyor; senin birkaç gün kalacağımı düşünerek Milano'ya küçük bir çantayla geldiğini ve ufak tefek bir yığın şeyden dolayı güç durumda kaldığını tahmin ediyorum. Bu ay içinde düşündüğüm şeyleri yüz yüze söyleyebileceğim zaman kesinlikle seni güldüreceğim: Çok fazla düş kurmanın büyük bir mutsuzluk yaratacağına gerçekten inanıyorum. Seni büyük bir sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

53 À ton aise: Fransızca olarak yazılmış.

Giuseppina Marcias'a

[Milano] 29 Ağustos 1927

Çok sevgili anneciğim,

Bugün 17 Ağustos tarihli mektubunu aldım ve geçen hafta da sana yazmama rağmen hemen cevaplıyorum.

Perşembe günü Mario geldi ve yaklaşık bir çeyrek saat kadar konuştuk. Mario çok çok iyi. Şimdi oldukça yolunda giden işlerinden de söz etti. Babam gibi göbekli olmaya hafif bir eğilimi var gibi geliyor bana. Mario bana gelmeden önce baldızımı görmek için hastaneye gitmişti, böylece ondan haberler verdi ve beni biraz olsun rahatlatı. Sağlığını oldukça iyi bulduğunu söylemek için sana hemen mektup yazacağına söz verdi. Onun hakkında bana yazdıkların bence abartılmış şeyler. Mario benimkine karşıt bir yanda savaştığına göre hiç kimse bu konuda benden daha yansız olamaz. Birkaç yıl önce onu evinde ziyaret ettiğim zaman, bir çeşit kahramanı olduğu tüm çevresi hakkında tam bir fikir edinmiş olduğumu düşünüyorum. Ama yazılmaması daha uygun şeyler bunlar ve ayrıca, Mario benim kardeşimdir ve her şeye rağmen onu çok seviyorum. Umarım artık kendi işleriyle daha çok ilgilenir ve aklını başına toplar. Eğer, dediği gibi beni yeniden görmeye gelirse, ona bir çift laf etmenin yolunu bulmaya çalışacağım; özellikle de zerre kadar senin gibi olmayan, birazcık ciddi bir güçlüklerle savaşmak zorunda kaldığında paçavraya dönen karısı hakkında. Denize girmekten ya da tatil yapmaktan veya yeni bir elbiseden vazgeçmesin de, ne olursa olsun!

Grazietta'nın sürekli hasta olmasına üzüldüm; niye bana ara sıra yazmıyor? Herkesi sevgiyle kucaklıyorum; sana bol bol öpücükler yolluyorum.

Nino

(Peder Poddighe'nin vaazını bana ne zaman yollarsın?)

[Milano] 5 Eylül 1927

Çok sevgili Berti,

11 Ağustos tarihli bir kartpostalını aldım. Daha önce, ya doğrudan ya da Lauriti'ye yazdığım mektuplarda cevapladığım birkaç mektubunu zaten almıştım. Oysa bu son haftalarda, şunların dışında kimseden mektup almadım: 1) Tucci çiftinden bir kartpostal. Onlara ben de en içten sevgi ve selamlarımı yolluyorum; 2) Bana sözünü ettiğin ve Torinolu olduğunu tahmin ettiğim Renzo Menotti'den bir kartpostal; onu hatırladım şimdi ve ben de ona selam gönderiyorum. Bu selamlarımı iletme görevini üstlenir misin?

Burada, oldukça hüzünlü havasıyla sonbahar başladı bile. Bunu şimdiden yaşlı kemiklerimde hissettim. Epey şiddetli bir kış olacağını tahmin ediyorum; gövdece, yaşımın gerektirdiğinden çok daha fazla yaşlanmış olduğumu ve gücümün bir hayli azalmış olduğunu hiç bugünlerdeki kadar hissetmedim. 1922-23 yıllarında yaşadığım sinirsel tükeniş beni gerçekten yıprattı; vasat, sınırlı, edilgen olarak, ot gibi bir yaşam sürerek, bu tükenişin bunalımının yavaş yavaş üstesinden gelmeye çalıştım ama bugün, o zamanlar beni eziyormuş gibi gelen kurşun gibi ağır aynı yükün yavaşça üstüme indiğini hissediyorum. Tüm bunlar nemli Milano havasının ve artık yedi aydır içinde bulunduğum tecridin de bir sonucu olabilir; öyle ki bu son haftalarda birçok kez siyasi gazeteleri okumayı bırakmayı ve arkadaşlarla vakit geçirmeyi düşündüm. Sıkıntıya karşı bu çarenin daha kötü olabileceği kuşkusuyla şimdiye kadar bunu yapmak konusunda duraksadım. Arkadaşlık iki katmana bölünebilir: – konumlarında var olan pitoresk ve karakteristik özellikleri tükenene kadar, onlarla sohbetin iki ya da üç hafta boyunca ilginç olabileceği, halk kesiminden suçlular veya profesyonel suçlular; – birinciler gibi pitoresk ve karakteristik özelliklerin en ufak kırıntısı bile olmaması gereken, hileli iflas ve dolandırıcılıkla vb. suçlanmış olan entelektüeller ya da yarı entelektüeller. Bunlardan, hücre komşum olan birkaçı arkadaşım oldu. Ne kadar çocukça ve ilkel bir biçimde moral bozukluğu içinde bulundukları gerçeği beni şaşırttı; tam da avaz avaz hıçkırıklarla annelerini çağıran küçük çocuklar gibi ağlaşıyorlar. Bu zavallı kadıncağız çoktan ölmüş olsa bile, hâlâ hakları olduğunu düşünerek, kesinlikle güvenlik görevlisini görebilmek, onunla bir çift laf edebilmek ve böylece yaşamla bağlarını hissedebilmek için sürekli bir şeyler istiyorlar. Bütün bunları düşündüğümde, ölü gibi bir arkadaşlık için gazetelerden vazgeçmek fikri beni daha az mutlu ediyor. Havalar değişince beni bir başka kâbus rahatsız etme-

ye başladı: Soğukta ve geride kalan bir alay insanla birlikte nakil kâbusu. Çok sevgili Berti, bütün bu hikâyelerle seni üzdüğüm için üzgünüm, sana içimi döktüm çünkü bu şeyleri aileme yazmak istemiyorum. Bana yaz ve herhangi bir konuda bana yazmaları için öteki arkadaşları da zorla; böylece kendimi daha az yalıtılmış hissedeceğim ve düşüncelerimin zorunlu akışını dağıtabileceğim. Seni ve öteki arkadaşları kardeşçe kucaklıyorum.

Antonio

[58]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 12.IX.1927

Çok sevgili Tania,

İki mektubunu aldım; her gün bana gönderdiğin meyveleri de alıyorum. Seni görüp bir çift laf edebilmiş olmaktan dolayı çok mutlu oldum. Bu endişeli ve karanlık düşüncelerle dolu 4 aydan sonra seni görmek gerçek bir teselli oldu. Beni neden değişmiş buldun? Ben bunu fark edemiyorum. Gerçekten de değişimler bu tür bir yaşamda öylesine yavaş oluyor ki, “mağdur kişi” bunu fark edemiyor. Ama sen bana pek öyle değişmiş görünmedin; belki benimle karşılaşma korkusunun aşırı etkisindeydin, öyle değil mi? Oysa ben, dış görünüşte soğukkanlılık ve umursamazlık bakımından “geleşmiş” olduğumu düşünüyorum, “Güneyliliğimi” epey yitirdim. Duyarsız bir hale gelmiş olduğumu sanmıyorum, tam tersine. Belki de sinirli ve hırçın bir duyarlılık kazandım ama duyarlılığın dış görünümünü kaybettim. Gerçekten de bana Giulia’yı anımsattın: Kendine özgü ve tamamen farklı kişiliklerinizin bazı belirgin çizgilerine rağmen birbirinize çok benzediğinizi gözlemledim. Üstelik Roma’da bir öğle vakti senin Giulia olduğunu düşünerek sana bir şeyler söylediğimi anımsıyor musun? İkinci görüşme iznini ne zaman alabileceğini bilmiyorum. Benim için çok aşırı endişelenmemen gerektiğini, geçen seferkinden daha iyi bir biçimde yüz yüze konuşarak sana söylemek isterdim. Tutuklandığım günden bu yana 10 ay geçti bile, biliyor musun? Zaman çok çabuk geçiyor, doğru, ama aynı zamanda çok da uzun. Zaten kardeşlerime de, sana da aşırı fedakârlık yüklediğimi düşünüyorum. Kardeşim Mario’ya artık güvenemem. Bir ay önce, annemin bir mektubundan sonra anladım bunu. Annem bana Mario’nun karısından bir yığın şikayet dolu bir mektup almış olduğunu yazdı. Mario’ya, beni ziyarete gelmesini yazdım; bana çok güç durumda kalmış gibi göründü. Gö-

rüşmeden sonra, memlekete, kardeşim Carlo'ya tahmin edebildiğim kadarıyla epey telaşlı bir biçimde mektup yazmış. Carlo, sanki mezarın kıyısındaymışım gibi mektup yazıyor bana. Milano'ya gelmekten söz ediyor ve annemi de, hayatında köyünden dışarı tek adım atmamış, bir kez olsun trenle 40 kilometreden fazla bir yolculuk yapmamış, neredeyse 70 yaşındaki bir kadını da getirmeyi bile düşündüğünü söylüyor. Bunlar bana acı veren ve Mario'ya karşı da biraz öfkeliendiren delice şeyler, çünkü Mario benimle daha açık konuşabilir ve yaşlı annemi ürkütmemeyebilirdi. Yeter. Bütün bunlardan dolayı, gerekirse hapishane yemeklerine talim ederek böyle bir durumu sona erdirmeye karar verdim. Gerçi hâlâ halledilmemiş meseleler var ve bunlar beni oldukça kaygılandırıyor. İçimi döktüğüm için beni bağışla sevgili Tania ve üzülme. Görüyorsun, sana gerçekten bir kız kardeşe yazarmış gibi yazıyorum ve sen bütün bu zaman boyunca benim için bir kız kardeşten de ileri oldun. Bu yüzden sana zaman zaman acı da çekttirdim. Ama en sevdiklerimize özellikle acı çekttirdiğimiz doğru değil mi? İyileşmen ve sağlıklı olman için elinden geleni yapmanı istiyorum. Böylece bana yazabilir, beni Giulia ve çocuklardan haberdar edebilir ve beni sevginle teltelli edebilirsin.

Haziran'da gönderdiğin 300 lreتي aldım; hatta bunu sana yazmış olmam gerekir. Almanca sözlüğü henüz bana teslim etmediler. Ama sen sözlüğü neden gönderdin? Kendiminkini almayı beklerken şimdilik bununla idare edebiliyordum. Genel olarak senden istemediğim ya da gönderilmesini uygun bulmadığım hiçbir şeyi bana göndermemelisin. Senin söylediğin gibi, asla hiçbir şey istemediğim konusundan ayrı tutarak, bunun en akla yatkın yol olduğuna kesinlikle inan. Bu konuda söylediğin şey doğru değil; ben gereksinim duyduğum zaman istiyorum; ama bunu daha sonra bırakmanın epey sancılı olacağı kötü huylar edinmemek için akla uygun bir biçimde yapmaya çalışıyorum. Hapishanede rahat yaşamak için en yalın gereksinimlere alışmak gerekiyor. Çok iyi bilirsin ki, bu ortamda her küçük rahatlık, eğlence eksikliği de göz önüne alınınca, daha sonra söküp atılması zor bir çeşit kötü alışkanlığa dönüşür. Kişi güçlü kalmak ve kendi direnme gücünü bütünüyle elde tutmak istiyorsa, o düzeni kabul etmesi ve onu çok sıkı bir biçimde gözlemlemesi gerekir. Örneğin, senin sessiz kalmandan ben niye bu kadar acı çektim? Çünkü mektuplaşmalarda belli bir düzenliliğe alışmıştım: Bu yüzden, her düzensizlik uğursuz bir anlam taşıyordu. Ama bu düzenli mektuplaşma alışkanlığını bende yeniden yaratmalısın, anlıyor musun? Sana bu alışkanlığımı yitirdiğimi söyledim diye bana mektup yazmama yetkisi verdiğimi sanma sakın! Çok sevgili Tania, el sıkışmasak bile yeni görüşmeyi bekliyorum. Sırası gelmişken, hücreimde yetişen bazı çiçekleri sana vermeyi uzun süreden beri düşündüğümü biliyor mu-

sun? (Hapishane romantizmine bak!) Ama bitkiler artık kurudu ve bu durumda, doğruyu söylemek gerekirse, oldukça çirkin, dökülmüş, 5 ya da 6 ufak çiçekten hiçbirini saklayamadım.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[59]

Carlo Gramsci'ye

[Milano] 12.IX.1927

Çok sevgili Carlo,

30 Ağustos tarihli mektubunu, 2 Eylül tarihini taşıyan taahhütlü mektubunla birlikte aldım. Bütün kalbimle teşekkür ederim. Mario'nun sana ne yazdığını bilmiyorum; ben, onun ziyaretinin annemi yatıştırmaya katkı sağlayacağını düşünürken seni aşırı derecede telaşlandırdığını görüyordum. Yanılmışım. Üstelik 30 Ağustos tarihli mektubun pek buruk. Bundan böyle ruh durumunun bir erkeğe (artık pek genç de değilsin) yakışmadığı konusunda seni inandırmaya çalışmak için sık sık mektup yazmak istiyorum sana. Bu, panik içinde olan, her şeyde korku ve tehdit gören bir kişinin ruh durumudur ve bu yüzden, yalnızca düş gücünün yarattığı o kuruntular tarafından belirlenip, sınırlandırıldıktan sonra, somut zorluklarla ciddi olarak savaşmak ve onların üstesinden gelmek imkânsızlaşır. Her şeyden önce sana şunu söylemek isterim ki, sen de, evdekiler de, beni biraz olsun tanı-mıyorsunuz ve bu yüzden de benim direniş gücüm konusunda tamamen yanlış bir görüştesiniz. Evden ayrılışımın üstünden sanırım aşağı yukarı 22 yıl geçti; 14 yıldan beri, eve yalnızca iki kez, 1920 ve 24 yıllarında geldim. Bütün bu zaman boyunca, hiç de beyler gibi yaşamadım; tam tersine, sık sık çok berbat dönemler geçirdim ve hatta kelimenin tam anlamıyla açlık çek-tim. Belli bir noktada bunu söylemek gerekiyor çünkü kaygılar ancak [böy-le] giderilebiliyor. Öğrenim görme olanağım olduğu için, muhtemelen sen, zaman zaman beni birazcık kışkırdın. Ama nasıl okuyabildiğimden kesinlikle haberin yok. Yalnızca 1910 yılından 1912 yılına kadar olan zaman aralığında başımdan geçenleri sana anımsatmak isterim. 1910 yılında, Nannaro, Cagliari'de çalıştığı için, onun yanında kalmaya gittim. İlk aylığımı aldım, sonra bir daha hiçbir şey geçmedi elime: Ayda 100 lireten fazla kazanamayan Nannaro'nun üstüne kaldım tamamen. Pansiyonu değiştirdik. Avludan çok helaya benzeyen bir cins çukura bakan, tek bir penceresi olan

ve nemden dolayı kireç sıvaları tamamen dökülmüş küçük bir odam vardı. Bana sürekli kızan Nannaro'nun hoşnutsuzluğundan dolayı, işlerin yolunda gitmediğini fark ettim birden. O andan sonra, artık sabahları kahve içmemeye başladım; ayrıca öğle yemeklerini hep daha geç saatlerde yiyordum, böylece akşam yemeklerinden tasarruf ediyordum. Aşağı yukarı 8 ay boyunca böyle, günde tek bir öğün yedim ve son derece ağır besinsizlik koşullarında, lise 3'ün sonuna ulaştım. Carlo Alberto Koleji'nin eğitim burslarının varlığından ancak ders yılı sonunda haberim oldu ama burs sınavında, üç yıllık lise derslerinin tümünden sınav vermek gerekiyordu. Bu nedenle, 3 aylık tatilde çok büyük bir çaba harcamam gerekiyordu. İçinde bulunduğum güçsüzlüğün acınacak koşullarını yalnızca Serafino dayı fark etti ve beni Delio'nun öğretmeni olarak Oristano'ya, yanında kalmaya çağırdı. Orada 1 ½ ay kaldım ve az kalsın deliriyordum. Delio'nun zamanımın tümünü almasından ve güçsüzlükle birleşen kaygının beni perişan etmesinden dolayı burs sınavına hazırlanamıyordum. Gizlice kaçtım. Ders çalışmak için yalnızca bir ay zamanım vardı. Sanki rüyadaymışım gibi Torino'ya hareket ettim. Cebimde 55 liretim vardı; evden edindiğim 100 lirenin 45 lirenin üçüncü mevkide yolculuk yapmak üzere harcamıştım. O sırada Torino'da büyük bir sergi vardı ve yalnızca bir oda için günde 3 liret ödemem gerekiyordu. Bana seksen liret kadar ikinci mevki yolculuk parası ödenmişti ama sınavlar 15 gün kadar sürdüğü ve yalnızca oda için 50 liret kadar bir para ödemem gerektiğinden, bu para beni sevindirecek miktarda değildi. Sınavları nasıl verdiğimi bilmiyorum, çünkü iki-üç kez bayılmışım. Başardım, ama zorluklar da başladı. Üniversiteye yazılmak için evden gerekli evrakı bana göndermekte iki ay geciktiriler ve bu yüzden kayıt işlemleri askıya alındı ve 70 liretlik aylık burs da askıya alındı. Bana kredi açarak, 70 liretlik bir pansiyon bulan bir hademe kurtardı beni; öyle bezmişim ki, komiserlikten beni memleketime göndermelerini istiyordum. Kısacası, elim 70 liret geçiyordu ve son derece sefil bir pansiyona 70 liret ödüyordum. Kışı paltosuz, Cagliari'de iyi geçen bir sonbaharda giyilebilecek bir elbiseyle geçirdim. 1912 yılının Mart ayına doğru öyle kötü bir duruma düşmüştüm ki, birkaç ay boyunca hiç konuşamadım; konuşurken sözcükleri şaşıırıyordum. Bu da yetmezmiş gibi, tam da Dora Nehri'nin kıyısında oturuyordum ve buz gibi nem beni tüketiyordu.

Bütün bunları sana niye yazdım? Korkunç koşullar içinde bulunduğum halde kendimi kaybetmediğime seni inandırmak için. Bütün bu yaşam, benim kişiliğimi pekiştirdi. Her şey yitirildiğinde ya da yitirilmiş gibi olduğunda bile, işe yeniden baştan başlayarak, sükunetle yeniden çalışmaya koyulmak gerektiğine inandım. Her zaman, yalnızca kendine ve kendi gücüne güvenmek gerektiğine inandım; hiç kimseden hiçbir şey beklememek

ve dolayısıyla da düş kırıklıklarına uğramamak gerektiğine inandım. Yalnızca bildiğin ve yapılabilir olanı yapmayı ve kendi yolunda yürümeyi amaçlamak gerektiğine inandım. Benim moralim çok yüksek; isteyen benim bir şeytan, isteyen de ermiş olduğuma inansın. Ne kurbanı ne de kahramanı oynamak istiyorum. Sıradan, yalın bir adam olmaya inanıyorum; derin inançları olan ve dünyada hiçbir şey için tükürdüğünü yalamayan bir adam olmaya inanıyorum. Sana eğlenceli birkaç ilginç olay anlatabilirim. Burada, Milano'da bulunduğum ilk aylarda, bir güvenlik görevlisi bana, görüşümü değiştirdiğim takdirde bakan olabileceğimin doğru olup olmadığını sordu safça. Gülerek, bakan olmanın biraz aşırı olacağını söyledim ama postanede müdür yardımcısı ya da kamu işlerinde sekreter olabilirim, çünkü hükümette Sardinyalı milletvekillerine böyle görevler veriliyor diye cevap verdim. Omuzlarını silkti ve parmağıyla alnına dokunarak, o halde görüşümü neden değiştirmediyimi sordu. Cevabımı ciddiye almıştı ve bana cılgınca bir bağlılıkla inanıyordu.

Öyleyse, neşelen ve Sardinyalı ve köylü ortam içine dalmaktan vazgeçme. Her zaman, içinde yaşanan ortamın en üst düzeyinde olmak gerekir; ama bundan dolayı onları küçümsemeden ya da onlara üstünlük taslamadan. Anla ve kafanı kullan, kadınlar gibi sızlanıp durma! Anladın mı? Özgürce hareket edebilmesi, günlük işlerde zekâsını ortaya koyabilmesi ve yararlı olabilmesi için, bir genci, oldukça kötü bir gelecekle hapishanede olan benim cesaretlendirmeliyim? Seni ve evdeki herkesi sevgiyle kucaklarım.

Nino

Bana göndermeye söz verdiğin şeyi ilk fırsatta gönder çünkü ona gerçekten ihtiyacım var. Umarım ileride yeniden senin yardımına gerek kalmaz artık.

[60]

Tatiana Schuch't'a

[Milano] 19 Eylül 1927

Çok sevgili Tania,

Çarşamba günü görüşmeden biraz olsun hoşnut kaldın mı? Çok renkliydi, öyle değil mi? Kulakları sağır eden tüm o curcunaya senin de güldüğünü gördüm ama daha sonra ağlamamışsındır, değil mi? Biraz daha iyileşmişsin gibi geldi bana, buna çok sevindim.

Bana her gün gönderdiğin şeyler için sana teşekkür ederim. Gönderdiğin her şeyi gerçekten yemeye çalışıyorum ama bazen gerçekten yiyemiyorum. Örneğin bu kadar cevizi nasıl yiyebilirim? Oysa lezzetli domuz pastırması- nı ve bayıldığım taze peyniri ve üzümü, inciri falan gerçekten zevkle yedim. Ama bana ekmek gönderme: Burada her seferinde en az yarım kilo ekmek almak zorundayım, dolayısıyla hep gereğinden fazla ekmeğim oluyor; buradakiler de dışarıdan satın alınanlar kadar taze ve lezzetli. Ayrıca dünden beri lokantadan öğle yemeği almaya başladım yeniden (en azından dün aldım; mektup yazdığım şu an, bugünkü yemek henüz gelmedi ama daha erken). Birkaç gündür günlük siyasi gazeteleri okumaktan vazgeçtim ve birileriyle arkadaşlık ediyorum, yani öğleden sonraları saat birden beşe kadar bir başka tutuklu geliyor hücreme. Monza yakınlarında bir yerden, hırsızlıkla ve bir genelevin altını üstüne getirmekle suçlanan bir sanık: Bir tür ahlâk zabıtası tarafından yapılan kokain aramasında taşkınlıklar yapmış. Bu arkadaşlık, bugünlerde beni büyük ölçüde eğlendirdi; bu tutuklu oldukça uyanık ve nükteci bir genç ve ben herkesle çabucak anlaşıyorum. En azından şimdilik konuşma konuları tükenmedi.

Kennedy'nin romanını okudun mu? Oldukça ilginç bir başka roman da Henri Beraud'nun romanı; eğer okuduysan, eski Fransız tarihçilerin kuru ve sinirli üslubunu bir hayli iyi sunmuş gibi gelmedi mi sana da? André Gide'in anı kitabı da okumaya değer; onun şiir ve roman olarak edebi yapıtlarını bilmem tanır mısın? R. Bacchelli'nin romanı *–Il diavolo al Pontelungo* [Pontelungo Şeytanı]– basında okuduğum kadarıyla büyük bir başarı kazandı. Bilirsin; Bacchelli savaş sonrası çok tartışılan bir okuldan, “Rondistler” denen okuldan geliyor (çünkü dergilerinin adı *La ronda* idi);⁵⁴ onlar, Leopardi'nin en büyük İtalyan yazarı olduğunu ve Leopardi'nin şiirinin modern edebiyata en iyi örnek olduğunu “keşfetmişlerdi”. Leopardi'nin düzyazılarının çok güzel bir antolojisini yayımladılar ama bana öyle geliyor ki tüm çabaları bu antolojide tükendi. Romandan, Bacchelli'nin ne yaparak modern İtalyan edebiyatına yenilik getirdiği ve bir evreye damga vurduğu pek iyi anlaşılmıyor. Bu romanda, Leopardi'nin özelliği olan, ifade biçimi ile içerik arasında bölümlerin uyumu ve tam bir kaynaşma kesinlikle görül- müyor.

Artık sağlığını çabucak düzeltebileceğini umuyorum. Bir dahaki görüş- mede seni çok daha mutlu ve çok daha güçlü görmeyi bekliyorum. Seni kucaklıyorum.

Antonio

54 *La Ronda*, 1919-1923 yılları arasında Roma'da çıkan aylık edebiyat dergisidir.

[Milano] 26 Eylül 1927

Çok sevgili Tania,

Bu mektubu Giulia'ya yazmayı düşünmüştüm. Ama gerçekten başaramıyorum, bir türlü başlayamıyorum. Onun 31 Mayıs tarihli son mektubunun etkisi altındayım, ama bu, kesinlikle günün gerçeğine uymayan bir duygu. Sanırım Giulia'nın yaşamı son aylardaki birçok değişiklik nedeniyle yeni bir devreye girmiş olmalı, çünkü Giuliano yürümeye ve konuşmaya başlayacak ve Giulia, bugün artık küçük kardeşinin önemli girişimlerinin deneyimli bir görgü tanığı olması gereken Delio'nun ilk davranışlarının izlenimlerini, yeni ayrıntılarıyla yeniden yaşamış olacak. Böylece bütün bu duygusal ilişkiler son derece büyük önem taşıyan, temel yeniliklerle, karmaşık bir durum alıyor. Gördüğün gibi. Bu durumda ben, zamana ayak uyduramaz, kesinlikle afallayıp kalırdım: Böyle olmak da canımı sıkıyor ve durumu ele almamı engelliyor. Mektuplarım eline doğrudan geçmedi diye Giulia gerçekten de çok üzülmüş müdür sence? (Giulia'nın duyarlılığına ilişkin bir kuşku duymak istemediğime dikkatini çekerim!) Ben onun üzüleceğini düşünüyorum ama gene de elimden bir şey gelmiyor. Son birkaç mektubunu mutlaka edinmem lazım. Bu, ancak şöyle olabilir: Örneğin bu mektubu ona gönderebilirsin. Mektubu okuduğunda ruh durumu çok iyi anlayacak ve beni bağışlayacaktır. Belki de gerçekten ve özel bir bağışlama gereğinin olup olmadığını bile düşünmeyecek. O zaman onun yüce gönüllülüğünü belirten esaslı bir övgü mektubu yazmam gerekir, ama birileri bunu sanki bir "hayır işlemişim"⁵⁵ gibi algılayabilir!

Sevgili Tania, geçen seferkine göre biraz daha iyi olduğunu umuyorum; biraz öfkeliymişsin gibi gelmişti bana. Çarşambaya bekliyorum seni.

Çok öpüyorum.

Antonio

⁵⁵ "ad captandam benevolentiam", Latince yazılmış.

[Milano] 3 Ekim 1927

Çok sevgili Tania,

21 ve 23 Eylül tarihli iki kartını aldım. Özlem duyduğum ve elime geçmesini istediğim şeyleri sürekli olarak düşünmemelisin. İnana ki eksikliğini duyduğum, gerekli ya da yararlı bir şeyler olursa çekinmeden isterim senden. Kitaplar konusunda, yalnızca seni hoşnut kılmak için, Milano'da da bulabileceğin Daudet ve Maurras'ın *L'Action Française et le Vatican*'ın [Action Française ve Vatikan] yeni baskısını okumak istediğimi söyleyebilirim. Ayrıca Giulio Bertoni ve Matteo Giulio Bartoli'nin 1925 ya da 26'da basılmış *Manualetto di linguistica*'sını [Dilbilgisi Elkitabı] da edinmek isterim. Sperling ve Kupfer Kitabevi'ne (Larga Sokağı, no: 23) Finck'in bir kitabını ısmarlamıştım. O sıralar, başlığını hatırlayamadığım için, istediğim bu kitabın yerine bana Çince, Laponca, Türkçe, Gürcüce, Samoaca ve Zambia siyahilerinin yöresel dillerini öğrenmek isteyenler için yeterince ilginç olan ama oldukça da yorucu bir çalışmaya girişme kararını daha vermediğim için beni henüz ilgilendirmeyen bir kitap yolladılar. Benim istediğim kitabın başlığı tam olarak şu: Lipsia Teubner Yayınevi'nin "Aus Natur und Geisteswelt" koleksiyonundan, F.N. Finck'in *Die Sprachstämme Des Erdkreises*'i [Dünyanın Kabile Dilleri]. Bu kitap tüm dünya dillerinin sınıflandırılmasını içeriyor ama her dili ayrı ayrı incelemiyor, dilleri yalnızca sınıflandırıyor. Elime geçen kitap ise yukarıda sırayla adı geçen dillerin temel dilbilgisi öğelerini içeriyor (Arapça ve günümüz Yunancası dışında). Zambezi siyahılarına ait, ormanda yılanlarla oynayan birkaç genç kız üstüne anlatılmış kısa bir öyküyü sana iletmek isterdim ama çok karmaşık olurdu: Öykünün adı *Za ba kazana n-in-zoca* (tam olarak çevirisi: Yılanlarla Genç Kızlar). Bununla birlikte, Avrupa'nın sözü döndürüp dolaştırmasına karşın Afrikalıların kestirmeden giden anlatılarına hayran kalabilirsin; hem sonra, bazı seslerin hecelenerek değil de dili şaklatarak elde edilip edilmediğinden pek emin değilim. Bu kitabı saklamak istiyorum: Kitabı, Laponca'yı, Samaocayı ve Afrika dilini incelemesini önererek Giulia'ya göndereceğim; gerçekten öfkelensin istiyorum. Bu bana çok yorucu bir propaganda ve kışkırtma çabasına patlayan, onun coğrafya derslerinin tamamlayıcısı olacak. Ne dersin? Bu kitaplar için kendini fazla yorma. Sperling Kitabevi'ne gidip kitapları adıma yollatabilirsin. Mümkünse geçtiğimiz Şubat ya da Mart'a doğru çıkmış olan Fransa ve Vatikan'ı konu alan *Europe Nouvelle*'in⁵⁶ özel sayısını

56 *Nouvelle Europe* dergisi 1918-1940 yılları arasında yayımlanan siyasi bir dergidir. Siyasal düzlemde uzlaşmayı savunan dergi barışçıl girişimleri desteklemiştir – e.n.

edinmek isterim. Roma'da olduğu gibi belki Modernissima Kitabevi'nde satışta olan *Die Literarische Welt*⁵⁷ dergisinin bazı sayılarını yollayabilirsin.

Çok öpüyorum.

Antonio

[63]

Giuseppina Marcias'a

[Milano] 3 Ekim 1927

Çok sevgili anneciğim,

26 Eylül tarihini taşıyan taahhütlü mektubunu aldım. Carlo'ya çok teşekkür ederim. Aynı şekilde Rahip Poddighi'nin vaazı da elime geçti ama vaaz öyle çok eğlenceli değil; bunda, "Masuddas halkı" vaazındaki o taze ve köylülere has yergi kesinlikle yok. Çok az dinlemiş olmakla birlikte, zihnimi zorlayarak parçaların tümünü hatırlamayı başarmış, bu nedenle de eseri senden istemiştim. *E ite cou no mais bogau - chi si nei boghint is ogus - e un arroguê figau* vb.⁵⁸ Bu parçayı çok seviyorum. Sana yazdığım birkaç mektubun eline geçmediğini sanıyorum: Aksi takdirde, haberlerimden yoksun olmana ne anlam vereceğimi bilemiyorum. Hastalanmadım ve kendimi kötü hissetmiyorum. Bu son zamanlarda diğer tutuklularla birlikte birkaç saat kirlere gidebilmek için günlük gazete okumayı bıraktım. Gezinti arkadaşları, diğer siyasi tutuklularla birlikte çıkmaya izin verilmediği için, tahmin edebileceğin gibi hapishanenin sağlayabileceği türden arkadaşlar. Yani adi suçlular söz konusu. Öyle de olsa biraz kafamı dinliyorum ve böylece zaman daha çabuk geçiyor.

Baldızım hastaneden çıktı ve ara sıra beni görmeye geliyor. Henüz iyileşme sürecinde, ama benim için epey özveride bulunuyor. Her gün hapishaneye geliyor ve basit ama tadına doyum olmaz yiyecekler getiriyor: meyve, çikolata, taze sütlü tatlılar... Zavalıcık, onu bu kadar yorulmaması ve biraz da sağlığını düşünmesi gerektiğine inandırmayı başaramıyorum. İnsanın bazen kız kardeşinde bile göremediği böylesine bir özveri karşısında biraz eziklik hissediyorum.

Sana bir şey söylemek istiyordum. Hangi kitaplarımın Ghilarza'da olduğunu artık hatırlamıyorum. 1913'te Torino'da Boyl Markizlerinden birinin kü-

57 Weimar Cumhuriyeti'nde Ernst Rowohlt ve Willy Haas tarafından 1925 yılında Berlin'de haftalık olarak kurulan bir süreli yayındır - e.n.

58 Sardinya dilinde yazılmış bu dizeler şu anlama geliyor: "Bana, gözlerimi oyabilecek ve ciğerimin bir parçasını koparabilecek hangi iftiralara atmadınız ki..."

tüphanesindeki Sardinya üzerine yazılmış kitapları paylaşan mirasçılardan, Sardinyalılar üstüne bir dizi kitap satın aldığım kalmış aklımda. Tatildeyken, bu kitaplardan bazılarını Ghilarza'ya götürmüştüm gibi geliyor bana. İğler bu kitaplar duruyorsa, özellikle General Lamarmora'nın Sardinya'ya yaptığı yolculukların (Fransızca yazılmıştır) ve Baron Mannu'nun öykülerinin bulunduğu kitapları edinmek isterim. Bu ikisinin kesinlikle Ghilarza'da olduğunu sanıyorum. Bütün Arborea dosyalarının⁵⁹ toplandığı çok kalın bir cilt vardı (çok kalın, en az 10 kiloluk) ama onu eve götürüp götürmediğimi hatırlamıyorum. Buna karşılık, mühendis Marchesi'nin *Con Quintino Sella in Sardegna* [Sardinya'da Quintino Sella ile birlikte] adlı, ince, tek ciltlik kitabı orada olmalı. Eğer evde bu kitaplardan bazılarını bulursan bana göndert. Carlo'ya de ki, eğer olur da *Il Nuraghe* dergisinin⁶⁰ bazı sayılarını satın alırsa, okuduktan sonra bana göndersin. Eline geçtiğinde, Bolotonalı Pirone'nin soyundan gelenlerin sokaklarda söyledikleri Sardinya şarkılarından birkaçını yolla ve eğer Sardinya şiir yarışması düzenlenirse, hangi temaların işlendiğini bana yaz. Sedilo'daki S. Constantino ve S. Palmerio şenliklerinde hâlâ sokak şarkıları söylüyorlar mı ve eğer söylüyorlarsa bunu nasıl başarıyorlar? St. Isidoro şenliği önemini korumaya devam ediyor mu? Dört denizin flamarının sokaklarda dolaştırılmasına izin veriliyor mu ve eski askerî kıyafetler giyen yüzbaşılar kaldı mı? Biliyor musun, bütün bunlar her zaman beni çok ilgilendirdi; onun için bu konuda bana yaz ve bütün bunların başı sonu belirsiz⁶¹ budalalıklar olduğunu düşünme.

Bir süredir çocuklardan haber alamıyorum, umarım iyidirler. Seni ve tüm ev halkını sevgiyle kucaklarım.

Nino

[64]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 10 Ekim 1927

Çok sevgili Tania,

Perşembe günü görüşmemizden sonra uzun uzun düşündüm ve yüzüne karşı söylemeyi göze alamadığım şeyleri yazmaya karar verdim. Benim için Milano'da daha fazla kalmaman gerektiğine inanıyorum. Yaptığın öz-

59 Ortaçağ Sardinya tarihi ve edebiyatıyla ilgili belgeler.

60 Sardinya'da 1923-1930 yılları arasında çıkan bir kültür dergisi.

61 *Senza cabu né coa*, Sardinya dilinde yazılmış.

veri son derece ölçüsüz. Bu nemli iklimde sağlığını tekrar kazanamazsın. Seni görmek benim için elbette büyük bir avuntu, ama daha sonra, senin hastalıklı halini düşünmediğimi ve gösterdiğin özverinin kaynağı ve nedeni olmaktan vicdan azabı çekmediğimi mi sanıyorsun? Burada kalma isteğinin temel nedenini biliyorum galiba: Sevk edileceğim aynı trenle gidebileceğini ve yolculuk sırasında herhangi bir biçimde benim belli bir ölçüde rahatımı sağlayabileceğini düşünüyorsun. Bildim, değil mi? Eh, öyleyse: Bu nedenin, uygulamada hiç mi hiç gerçekleşme olanağı yok. Sevk için yapılan düzenlemeler kesinlikle çok katı olacak ve güvenlik, “Hıristiyan”ların “tutuklularla” ilgilenmesine hiçbir biçimde izin vermeyecektir. (Bu noktada bir parantez açarak halkın iki kategoriye ayrıldığını belirtmek isterim: “Hıristiyanlar” ve “sürgünler ya da tutuklular”). Senin bu tasarın boşuna ve belki de zararlı olup, aynı zamanda kuşku yaratabilir, katılık ve sertlik dozunu artırabilir. En kötü koşullarda, yapayalnız yolculuk yapıp, sonuçta hastalığını dört ay daha uzatmış olarak Roma’ya varırsın. Sevgili Tania, iyilik yaparken bile yararlı ve gerçekçi olmak gerektiğini düşünüyorum. Yalnızca yaptığın iyiliği değil, çabanı ve gücünü de boşa harcamış olursun ve ben buna uzun zaman dayanamam. Bu konu üstüne gerçekten uzun süre düşündüm, aslında bunu sana yüz yüze söylemek isterdim. Seni karşımda görünce ve sana belki de gene acı çektireceğimi düşününce, cesaretim kırıldı.

Sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[65]

Tatiana Schucht’a

[Milano] 17 Ekim 1927

Çok sevgili Tania,

Önceki gün, 27 Eylül tarihli mektubunu aldım. Milano’dan hoşlanmana ve sana dinlenme olanağı sağlamasına çok sevindim. Müze ve galerileri dolaştın mı? Çünkü şehircilik yapısı açısından bakıldığında Milano’ya olan ilginin çabucak tükeneceğini düşünüyorum. Bence Roma ile Milano arasındaki temel fark özellikle şundan ileri geliyor: Roma kentsel genel görünüm açısından tadına doyum olmaz bir kent; Milano ise, adeta *chez soi* [kendi evinde] olması açısından, geleneklere sanıldığından da bağlı olan Milanoluların özel yaşamları açısından doyum olmaz bir kent. Bundan dolayı

Milano, sıradan yabancılar tarafından pek az tanınır, oysa Stendhal gibi Milano'nun aileleri içine ve salonlarına girebilmiş ve kenti temelden tanımış kişileri dayanılmaz bir biçimde kendine çekmiş bir kenttir. Milano'nun en sağlam toplumsal çekirdeği İtalya'da eşsiz bir dayanışmayı ve türdeşliği korumayı bilen aristokrasidir; oysa işçiler de dahil öteki gruplar, aşağı yukarı İtalya'nın bölgesel tüm çeşitliliğinin hatlarını taşıyan, yerleşik olmayan ve çatisız, göçebe gruplardır. Bu, yerel hükümetin geleneklerinin gücüne sahip olan eski aristokrat ailelerin seçkin bir çevresinin etkin biçimde egemen olduğu ticaret ve endüstrinin dev merkezinin, yani Milano'nun, milli gücü ve zayıflığıdır. (Hatta Milano'da, yaşlı Milanoluların üzerine titredikleri ve bu durumla bağlantılı olan özel bir Katolik tarikatın, Ambrosiano tarikatının olduğundan haberin var mı?) Konudan uzaklaştığım için bağışla. Beni çeken her konuda nasıl gemi azıya alacağımı ve son derece gevezeleşeceğimi bilirsin.

Gelelim kitaplara... Yük çok ağır olduğu için, elbette taşımamalıyım. Hatta kitapları, polis ve gümrük yoklamasının hapishanede yapılacağı bir biçimde, Roma Hapishanesi eliyle adresime yollamak daha da iyi olacak sanırım.

Hapishane emanetinde oldukça büyük bir seyahat çantamla ipten yapma bir valizim var; bunlar yeterli olacak. Kişisel eşyalarım için, çamaşırlarımı ve gerekli eşyalarımı içine koyacağım bir yastık kılıfı yeter bana. Bunları sana kapıda teslim etmeleri için dilekçe vereceğim. Valizde olması gereken eşyalarım şunlar: – Kullanamadığım için işime yaramayan bir termos, Nestlé süt kutuları, sabun parçaları; bundan başka, kullanılmadıklarına göre belki de iyi durumda olmayan saat ve dolmakalem. Saat her ne kadar gösterişli ve modern olmasa da onları saklayabilir ve kullanabilirsin. (Yeri gelmişken söyleyeyim: Giulia, ikide bir aslında saatten bile daha kötü olan ve doğrusu ya, bana deli dolu bir heves gibi geldiği için ona hiçbir zaman vermediğim zincire sahip olmaya çalışmıştı).

Milano üstüne izlenimlerini gene yaz bana. Seni sevgiyle kucaklıyor ve bekliyorum.

Antonio

[66]

Giuseppina Marcias'a

[Milano] 24 Ekim 1927

Çok sevgili anneciğim,

Taahhütlü mektubundan sonrakiler elime geçmedi ama çeşitli nedenlerle gene de sana yazmak istiyorum: 1) Çünkü birkaç aydan beri bana gelen ve benim gönderdiğim mektupların son derece düzensizleştiği izlenimini edindim. Gönderilen her bir mektup, bir o kadar mektup almak olasılığı demektir. 2) Belki de davayla ilgili olarak bir süreliğine Milano'dan Roma'ya aktarılmış olacağım ve birkaç hafta mektup yazamayacağım. Bütün bunlarla kendini fazla üzmemelisin. Benim kesinlikle sakın olduğumu ve hemen değilse de en fazla bir-iki yıl içinde bütün bunların iyi sonuçlanacağından emin olduğumu bil. Ben sabrımı yitirmeksizin beklemeyi öğrendim. Herkes sevgi ve selamlar. Seni öpüyorum.

Nino

[67]

Tatiana Schuch'ta

[Milano] 31 Ekim 1927

Çok sevgili Tania,

21 Ekim tarihli mektubun, Giulia'nın iki mektubuyla birlikte şu anda elime geçti. Giulia'nın hastalığına ilişkin hiçbir şey bilmiyor muydun gerçekten? Görüşmeye geldiğinde, sık sık bana sanki bir şeyler'den söz etmek istemediğin izlenimini edinmiş ve birkaç hafta önce bu sorunu dile getirmeye karar vermiştim. Ama ne yazık ki hapishanede son derece karmaşık bir ruh hali ediniyor insan! Bundan dolayı son anda bunu istemedim. Bana her zaman gerçeği söyleyeceğine söz vermiştin ve ben, verdiğin bu sözden kuşku da duymuyorum. Bundan emin ol. Kendimi kötü hissetmeyecek ve boşuna kafa patlatmayacağım. Ancak her zaman bilgilendirilmiş olmak istiyorum. Hastalığı dışında, kendisinin ve çocukların fotoğraflarını yollaması için Giulia'ya sen de yaz. Mektupların dağıtılmasını beklediğim için, sana bu mektubu yazmakta geciktim. Saat çok geç oldu ve Giulia'ya alelacele yazmak istemiyorum. Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[68]

Giuseppe Berti'ye

[Milano] 31 Ekim 1927

Çok sevgili Berti,

Bir aydan beri mektuplarını almadım. Gene aynı şekilde sözünü ettiğin Lauriti'nin mektubu da elime geçmedi ve Teğmen Amedeo'nun –"yazacağız"– bildiriminin olduğu bir kartpostalı, hiçbir mektup ya da kartpostal izlemedi. Bana yazdığınızı ve mektupların hâlâ yolda olduğunu tahmin ediyorum; benim mektuplarımın da herhangi bir Ümit Burnu'nda karaya oturmuş olması muhtemeldir. Ayrıca tüm bunları sana, tutuklanmamın yıldönümü yaklaşırken, bu yılı hayatımın en çok mektup yazdığım yılı olarak hesapladığım için yazıyorum; belki hayatım boyunca (önceki hayatım boyunca!) bu yıl yazdığım kadar çok mektup yazmamışımıdır. Hele benim doğuştan mektup yazmaya karşı olduğum konusunda sık sık ve seve seve yıkıcı suçlamalar yapan senin için söylenebilir bu özellikle! – Bütün bu yıl boyunca, gene Milano'da kalınacak gibi görünüyor. Tüm arkadaşlara sevgi dolu selamlar.

Antonio

[69]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 7 Kasım 1927

Çok sevgili Tania,

Çarşamba günkü yüz yüze görüşmede gerçekten de bir aptal gibi davrandım. Bu konuyu birkaç gün boyunca yeniden düşündüm. Sana karşı acımasızca soğuk davranmışım gibi geldi bana. Yatırdığın 50 lired için sana teşekkür etmediğim gibi, paranın banka hesabıma geçirildiğini bile bildirmedim. Doğrusu kendimden utaniyorum.

Cumartesi günü, iki havlu, bulaşık bezi ve tam olarak anlayamadığım diğer nesneler elime ulaştı: Bu eşyalardan biri belki bir mendil de olabilir, ama ben peçete olarak kullanıyorum. Her neyse, bunun, peçetenin kendisi için çok büyük bir düş kırıklığı yaratmayacağını düşünüyorum. Mendil olarak düşündüğüm renkli olan ötekileri hangi alanda kullanacağımı sen bana yazıncaya kadar bir kenarda saklayacağım. Her ne olursa olsun, bence

kurulama bezleri konusunu kafanda çok fazla yüceltmişsin, oysa daha uygun bir dokuma malzemesi olarak benim gerçekçi önerim olan kenevir fikrine kulak verseydin daha iyi olurdu. Gönderdiğin şu bulaşık bezinin keteni böylesine alçalmayacak kadar soylu bir kumaştır; bizim orada, yalnızca genç evlilerin çeyizleri keten kumaşlarla hazırlanır.

Sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[70]

Giulia Schucht'a

[Milano] 7 Kasım 1927

Çok sevgili Julca,

Eylül'ün ortalarına doğru yazılmış iki mektubunu aldım. Böylece, senden habersiz geçen zamanın uzunluğunu unuttum. Gene de böyle uzun süre habersiz kalmak çok kötü. Örneğin artık kendime bir yön vermeyi başaramıyorum; bir karmaşa yaşıyorum, duygu ve düşüncelerimin akışına sessizce gem vurmak için gene de bir çeşit çaba harcamam gerekiyor. Bu sözlerimden etkilenmemelisin. Kuşkusuz, biraz acı çekiyorum ve sana gerçek ruh halimi iletmek istiyorum. Sana yavaş yavaş açılmam konusunda bana yardım etmelisin. Çocukların sağlıklarıyla ilgili genel bilgilerin yanı sıra, tamamen habersiz olduğum, senin ve çocukların yaşamınız üzerine de, eline geçen her fırsatta ve uzun uzun yazmalısın bana.

Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[71]

Giuseppina Marcias'a

[Milano] 7 Kasım 1927

Çok sevgili anneciğim,

Senin 25 Ekim tarihli mektubunla Carlo'nun 28 Ekim tarihli taahhütlü mektubunu aldım. Bana yolladığı para için Carlo'ya yürekten teşekkür et; ona de ki, bir süre sonra artık rahatlayacağım ve gereksinim duyduğumda

hiç kuşkusuz ona yazacağım. Benim için o kadar da çok özveride bulunmasını istemiyorum. Ona olan borcumu kim bilir ne zaman ödeyebilirim!

Gazetelerde okumuş olduğunu yazdığın davayla ilgili bilgiden haberim yok, çünkü birkaç aydan beri artık gazete okumuyorum. Son mektubumda sana yazdığım gibi, aslında ben de Roma'ya hareket etmem gerektiğini sa-
nıyordum. Oysa birkaç gün önce, duruşmanın ancak Ocak sonu ya da Şu-
bat'ın ilk günlerinde yapılacağını öğrendim. Şimdilik birkaç ay daha Mila-
no'da kalacağım, bu mevsimde yolculuk yapmak pek de hoş olmadığı için
aslında buna üzülmedim (tutuklu olarak yolculuk yapmayı bir düşünse-
ne!). Hiçbir sıkıntı duymamalısın ve yalnızca rahatımın yerinde olduğunu
düşünmelisin. Ah! Şu anneler, şu anneler! Eğer her şey onların elinde ol-
saydı, insanoğlu, üzerine yalnızca keçi postu geçirmiş olarak hâlâ mağara-
larda yaşıyor olurdu! Ayrıca sağlığımı da merak etmemelisin. Dışarıda bu
konuda saçma sapan şeyler yazdıklarını öğrendim ve bu saçmalıkları bazı
“merhametli” kişilerin senin kulağına kadar ulaştırmanın bir yolunu bul-
malarını istemem (ne yazık ki, dünyanın öteki ucunda bile olsa kötü habe-
rin tez ulaştığı doğrudur). Sen herkesten daha doğru bilgi veren ve gerçeği
senden gizlemek için hiçbir nedeni bulunmayan bana, yalnızca benim
yazdıklarımı inanmalısın. Baldızım hâlâ Milano'da ve sevdiğim her şeyi
yemekte özgür olduğum duygusu yaratmak için her gün yiyecek bir şeyler
yollayıp sanki çocukmuşum gibi beni şımartmaya devam ediyor. Bu mev-
simde Milano'nun havası iyi olmadığı için onu Roma'ya dönmesi gerektiği-
ne bir türlü ikna edemiyorum. Sonunda çocukların sağlıklarının iyi oldu-
ğu ve epeyce geliştikleri haberini aldım ama Giulia birkaç ay boyunca
hastaymış. Maria Domenica Teyze'nin⁶² ölümüne çok üzüldüm; sert olma-
sına karşın aslında çok iyi yürekliydi ve kesinlikle sevimli olan tek akra-
bamızdı (Serafino Dayı'dan sonra). Çocukluğumuzdaki bütün bu kişilerin
sözlerini ve tavırlarını çok iyi hatırlıyorum ve Maria Domenica Teyze'ye
çok büyük bir istekle gittiğimi anımsıyorum. Burada yazmadığım bazı şey-
leri sen anlamışsındır. Sevgili anneciğim, herkesi sevgiyle kucaklar, seni de
çok çok öperim.

Nino

62 Maria Domenica Corrias, Gramsci'nin annesinin kuzeni olup, Ghilarza'ya yakın olan Abba-
santa'da yaşıyordu ve Gramsci, çocukluğunda kardeşleriyle birlikte onun evine gidip gelirdi.

[Milano] 14 Kasım 1927

Çok sevgili Tania,

Birkaç kitap elime geçti bile. *Il Quintino Sella in Sardegna* [Quintino Sella Sardinya'da] ile Mondadori kataloğu artık hücremde. Finck'in ve Maurras'ın kitapları ulaştı ama henüz bana teslim edilmedi. Tuhaftır ki Quintino Sella hakkındaki kitabı annemden istemiştim; bana hiçbir şey ifade etmemiş olmakla birlikte, evdeki kitapların arasında bulunduğu için, okuduğum ilk kitaplardan biridir. Ayrıca şu yayınları da isterim:

1. Benedetto Croce, *Teoria e Storia della Storiografia* [Tarih Biliminin Kuramı ve Tarihi] (Laterza Yayınevi, Bari)
2. Machiavelli, G. Prezzolini tarafından hazırlanmış, *Le più belle pagine* [En Güzel Sayfalar] (Treves Yayınevi)
3. Mario Sobrero, *Pietro e Paolo* [Pietro ve Paolo] (Treves Yayınevi)
4. Agostini'nin 1927 yılı için yaptığı *Calendario-Atlante* [Atlaslı Takvim]
5. Sperling Kitabevi'nden isteyebileceğin, Floransa'daki Vallecchi Yayınevi'nin kataloğu.

Floransa'daki Barbara Yayınevi'ne, "Tüm Eserler" dizisinden *Tutto Machiavelli*'nin [Machiavelli'nin Tüm Eserleri] çıkıp çıkmadığını ve fiyatını sor. Ama korkarım epey pahalıdır, en az yüz liredir. Bu nedenle, Treves Yayınevi'nden çıkan *Le più belle pagine* yeterli. Machiavelli'nin yüzüncü yıl kutlamalarının olduğu tarihte, o sıralarda takip ettiğim 5 günlük gazetede çıkan tüm köşe yazılarının hepsini okumuştum. *Marzocco*'nun Machiavelli özel sayısı daha sonra elime geçti. Yüzüncü yıl kutlamaları üzerine yazan yazarlardan hiçbirinin Machiavelli kitapları ile aynı tarihsel dönemdeki Avrupa devletlerinin gelişimleri arasında ilişki kurmamaları beni şaşırttı. Machiavellicilik olarak, yalnızca ahlâkla ilgili sorunları varsaydıkları için, onun mutlakıyetçi krallıklarla yönetilen ulus-devlet kavramının kuramcısı olduğunu görmediler. Yani İngiltere'de Elisabeth'in, İspanya'da Katolik Ferdinand'ın, Fransa'da XI. Louis'nin ve Rusya'da Korkunç İvan'ın ciddi bir biçimde gerçekleştirdiği şeyi İtalya'da kuramsallaştırdı, aslında o dönemin tarihsel sorunlarını örnekleyen bu ulusal deneyimlerden habersiz olduğu halde Machiavelli, bütün bunları sezme ve sistemli bir biçimde gözler önüne serme dehasını gösterdi.

Sevgili Tania, seni ancak belli bir ölçüde ilgilendirebilecek olan bu konunun dışına çıkıyor ve seni kucaklıyorum.

Antonio

[73]

Giulia Schucht'a

[Milano] 14 Kasım 1927

Sevgili Giulia,

Mektup yazmama her izin verildiğinde, en azından bir selam yollamak istiyorum sana. Tutuklandığım günden bu yana bir yıl ve hapishaneden sana mektup yazdığım ilk günden bu yana da neredeyse bir yıl geçti. Bu süre içinde çok değiştim: Güçlendiğimi ve kendimi epeyce düzene soktuğumu sanıyorum. Sana o ilk mektubu yazdığım sırada (mektubu betimlemek bile istemiyorum, çünkü seni dehşete düşürürdü herhalde) üstüme çöken ruh hali beni biraz güldürüyor şimdi. Bu yıl Delio, yaşamı boyunca taşıdığı izlenimleri edinme imkânına kavuşmuştur sanırım: Bu beni son derece keyiflendiriyor. Seni büyük bir sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[74]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 21 Kasım 1927

Çok sevgili Tania,

Elime şu kitaplar geçti: Francesco Crispi: *I Mille* [Binler]; Broccardo, Gentile, vb.: *Goffredo Mameli e i suoi tempi* [Goffredo Mameli ve Çağı]; C. Mauras: *“L'Action Française” et le Vatican* [Action Française ve Vatikan].

Son görüşmemizde mendil için sana teşekkür etmeyi ve gerekli iltifatları yapmayı unuttum. Bence kaz yavruları harika görünüyorlar. Genia'nın işlediği mendillerin öyküsünü bilmem sana hiç anlatmış mıydım: Kırlangıçların ya da işlemenin öteki süslerinin hep kertenkeleye benzediğini ileri sürerek ona takılıyor, bol bol eğleniyordum. Gerçekten de o mendillerdeki hem süslemeler hem de figürler açık bir şekilde sürüngen görünümüne bürünme eğilimindeydi: Genia, yaptığı bu kadınca işlerin hak ettiği değeri bulamadığını görerek, gerçekten öfkeleniyordu. Oysa tam bir içtenlikle kabul etmeliyim ki, senin işlemelerin çok başarılı ve seni tekrar kutlarım.

Yeni giysi sorunu üstüne uzun uzun yazmak isterdim sana. Bu, benim için tamamen boş bir mesele. Duruşmanın sözde yakın bir tarihte görüleceğini, hüküm giyip bir cezaevine yollandıktan sonra cezaevi idaresinin yö-

netmeliğe uygun bir tutuklu giysisi vereceğini göz önünde tutmak gerekir. Yönetmelik bu konuda oldukça belirsiz bir formül kullanıyor; aşağı yukarı şöyle diyor: “*Uygun görülürse*, tutukluların saçları kazınmış olacak ve kazak giymiş olacaklar.” Bundan, ayrıcalıkların olabileceği anlamı da çıkıyor. Ama benim kazağa karşı özel hiçbir önyargım yok ve “ayrıcalıklı” bir tutuklu olmak için de özel bir girişimde bulunmayacağım. O zaman, yeni bir elbise yaptırmanın ne anlamı var? Sırtımdaki ceketin “demagojik” bir gösteri malzemesi olduğu söylenecekse, o zaman ben de emanetteki, kurala oldukça uygun elbisemi giyerim duruşmada. Elbette böyle bir konuda seninle ne atışmak ne de sana karşı olmak istiyorum. Sana ters düşmeyecek, yalnızca kaygılarını azaltabilecek ve değiştirebilecek olan, kesinlikle yararlı varsayımlardan yola çıkıyorum. Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[75]

Giulia Schucht’a

[Milano] 21 Kasım 1927

Çok sevgili Giulia,

Öteki tutuklularla birlikte günlük yürüyüş yapmak için gittiğim avluda, herkesin çocuklarına ait fotoğraflardan oluşan bir sergi düzenlenmişti. Delio, herkesin hayranlığını topladı. Birkaç günden beri artık tecritte değilim; genel koğuştta, Maria Luisa adlı, üç yaşında, çok sevimli ve zarif bir kızı olan, bir başka siyasi tutukluyla birlikte kalıyorum. Bir Sardinya geleceğine göre, her ikisi de evlenecek çağa gelir gelmez, Delio’yla Maria Luisa’yı evlendirmeye karar verdik; bu konuda sen ne düşünürsün? Anlaşma yaparak daha bağlayıcı bir değer kazandırmak için, bizim yörenin temel ilke ve geleneklerine ne kadar ters düşse de, elbette iki annenin de onayını bekleyeceğiz. Gülümsediğini görür gibi oluyorum ve bu beni mutlu ediyor; seni gülümserken gözümün önüne getirmeyi çok büyük bir zorlukla başarıyorum.

Seni en derin sevgimle kucaklarım sevgilim.

Antonio

[76]

Giuseppina Marcias'a

[Milano] 21 Kasım 1927

Çok sevgili anneciğim,

Birkaç haftadan beri, ne senden ne de Carlo'dan haber alıyorum. Henüz bir süre daha Milano'da kalacağımı sana önceden bildirmiş olduğumu sanıyorum. Bana sözünü ettiğin kitaplar henüz elime geçmedi. Sağlık durumum oldukça iyi. Bu son günlerde, gerçekten de kendimi iyi hissediyorum çünkü aynı hücrede bir arkadaşla beraber kalıyorum; arkadaşlık, sıkıntıyı daha az hissettiriyor; bu da iştahı biraz daha açıyor. Önümüzdeki günlerde senin mektuplarını alacağımı umuyorum. O zaman sana daha uzun yazabileceğim. Herkese sevgi dolu selamımı ilet. Seni kucaklıyorum.

Nino

[77]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 28 Kasım 1927

Çok sevgili Tania,

17.XI. tarihli mektubunu aldım; bana yazdıklarıyla ilişkili olabilecek her şeyi görüşmemizde sana zaten söylediğimi sanıyorum. Ateşim birkaç gün sürdü; kesinlikle hafif bir farenjitten ileri geliyordu, o da geçti. Genel sağlık durumum olağanüstü bir biçimde düzeldi. Uzun bir süreden sonra, ilk kez bütün günümü en ufak bir baş ağrısı çekmeden geçiriyorum ve yataktan bazen hücre arkadaşımın gövde bütünlüğüne hiçbir zararlı sonuç vermeyeceğini umarak, birilerine esaslı bir yumruk atma isteği duyacak kadar, gerçekten de dinlenmiş olarak kalkıyorum! Kısacası bu değişiklik beni epey iyileştirdi; Tulli'nin⁶³ karısının, geleneklere uygun olarak hazırladığı yeni yemekler, sürekli yediğim lokanta yemeklerinin genel özelliği olan, üstelik dünyadaki tüm lokanta yemeklerinin de özelliği olan o bulaşık suyunu andırır tatla yarı katledilmiş bir halde olan iştahımı artıran bir etki sağladı. Daha fazla uyuyorum ve mükemmel bir uyuyağa dönmek için iyi yolda olduğumu sanıyorum;

63 Enrico Tulli (1898-1942) *L'Unita* dergisinde çalışan bir gazeteciydi. Ekim 1927'de tutuklandı, Gramsci ile bir süre aynı hücrede kaldı. 1928'de on üç yıl hapse mahkûm oldu. Turi'de cezasının bir kısmı indirildi. Daha sonra gizlice Fransa'ya kaçtı. Pina, Tulli'nin eşiydi.

çok çok az okumam ve Ponson du Terrail'in romanlarına karşı belirgin eğilim göstermem göz önüne alındığında, bu beni oldukça kaygılandırıyor. Delio'nun fiziksel gelişiminin göze çarpan ilerlemelerini ayrıntılarıyla bana iletmesine söz verdiğin mektubunu bekliyorum. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[78]

Giulia Schucht'a

[Milano] 28 Kasım 1927

Çok sevgili Giulia,

Tania, geçen cumartesi, özellikle Delio hakkında edindiği haberleri sözlü olarak ilettiler bana. Senin mektuplarını ve fotoğrafları bekliyorum; gerçekten de, bana öyle geliyor ki her şey şimdiki dönemin gerçeğini görsel izlenimler olmadan gözümde canlandıramayacağım biçimde değişmiş olmalı. Seni kucaklıyorum.

Antonio

[79]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 5 Aralık 1927

Çok sevgili Tania,

Sondan bir önceki görüşmemizde değindiğin haberlerin bulunduğu, 28 Kasım tarihli mektubunu şimdi aldım. Yazma isteği yok içimde; uzun süren saç-sakal kesme işleminden dolayı sinirli hissediyorum kendimi. Ama hücre düzenim konusunda ciddi olarak sana yeniden güvence vermek istiyorum; kahve ve sigara meselesi kesinlikle şakadan başka bir şey değil. Aslında çok mütevazıyım ve kendimi takdir etmek için mütevazılığı sürekli aşmam gerekiyor. Günde yalnızca üç kahve içiyorum ve 15'ten fazla da sigara içmiyorum. Bana kalırsa aşırı değil, hatta çok bile denmez buna. Güçlük çekmeden, kahveyi ikiye, sigarayı da 10'a indirebilirim; sigara konusunda bunu yapmaya çalışacağım. – İnan ki yalnızca bir şakaydı.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Tatiana Schucht'a

[Milano] 12 Aralık 1927

Çok sevgili Tania,

Şu kitapları aldım: 1) 1927 yılının De Agostini *Calendario-Atlante*'si [Atlaslı Takvim]; 2) Mario Sobrero, *Pietro e Paolo* [Pietro ve Paolo]; 3) Benedetto Croce, *Storia della Storiografia italiana nel secolo XIX* [XIX. Yüzyıl İtalyan Tarihçesinin Tarihi] – Pascarella'nın *Sonetti*'sini [Soneler] ve bir önceki ziyaretinden bu yana bana sözünü ettiğin, Çehov ile Maupassant'ın öykü kitaplarını henüz almadım.

Croce'nin bana gelen kitabı, belirtmiş olduğum ve *Teoria e Storia della Storiografia* [Tarih Bilimi Teorisi ve Tarihi] adını taşıyan kitap değil; o kitap, yalnızca bir cilt ve fiyatı 20 liredir. Oysa bana gelen iki cilt ve fiyatı 40 liredir. İki çalışmanın belli bir anlamda bütünleştikleri ve belki onların birlikte okunmasının daha uygun olduğu doğru, ama "hapishane" bakış açısından, bana gelen bu kitap en uygunu değil. Diğer, Croceci tüm felsefe sisteminin bir sentezinin ötesinde, aynı sistemin gerçek ve tam olarak yeniden gözden geçirilmiş hali ve uzun uzun düşünmeye imkân sağlayabiliyor (işte "hapishaneye özgü" kullanışlılığı burada). Eğer onu edinebilirsen sana minnettar kalacağım. – Uzun bir süre önce ısmarlanmış bir kitabın elime geçmediğini kitapçıya bildirmen gerekiyor: Bu kitap, hatırlayamadığım bir yayıncı tarafından, 1925 yılında Modena'da basılmış olan, Giulio Bertoni'yle Matteo Giulio Bartoli'nin *Manualetto di Linguistica*'sı [Dilbilim El Kitabı]. – Eğer kitabı edinmek kolay değilse, üstünde durulmayabilir çünkü bugünün ve geleceğin hapishanelerindeki zihinsel çalışmalar için bir modele dönüşebileceğini düşündüğüm tema üstüne, "Bu yuvarlak masa, bir karedir" başlıklı bir sav yazma tasarısından (yazı araç-gereci izninin elde edilme olanaksızlığından kaynaklanan zorlayıcı nedenlerle) artık vazgeçtim. Sorun, ne yazık ki daha uzun süre çözümsüz kalacak ve bu da bana belli bir üzüntü veriyor. Sorunun var olduğunu sana kesinlikle söylüyorum ve daha önce yüzlerce akademik incelemede ve tartışma kitapçıklarında ele alındı ve işlendi. Problemin "Dilbilgisi nedir?" anlamına geldiğini ve her yıl, dünyanın tüm ülkelerinde, milyonlarca dilbilgisi kuralının, insan soyunun milyonlarca örneği tarafından açgözlülükle yiyip bitirildiğini, ancak bu talihsiz insanların yiyip bitirdikleri nesnenin tam olarak bilincinde olmadıklarını düşünürsen, bu öyle önemsiz bir sorun değil. – Şematik de olsa, kâğıdımda yer kalmadığı için kanıtlarımı sana yazmak istemiyorum; yazışmalarımdan dolayı yayılacağını göz önüne alarak, bu kanıtlarımın filoloji doktora tezi

için tema aramakta olan bazı öğrencilere kadar ulaşması ve didinerek kazanmayı amaçladığım hak edilmiş ünün elimden alınacağı endişesini de taşımıyor değilim.

Bu durumda, kitabı edinmek zorsa üstelemek gereksiz. Kitabın bana yol-
lanıp yollanmadığını, kaybolup kaybolmadığını ve yeniden edinilip edini-
lemeyeceğini sana bildiririm. – Sevgili Tania, görüşme sırasında zaman
zaman beni sinirli, endişeli ve öfkeli görürsen, bundan dolayı endişeye ka-
pılmamalısın. Sanırım bu, hücrede insanın boğuk seslere alışmasının ve
kadınların tiz çığlıklarının baskın olduğu kalabalığın gürültüsünün tatsız
bir sinirsel huzursuzluk yaratmasının bir sonucu. Ateşimin çıktığını ya da
başka nedenlerden dolayı endişelendiğimi sanmamalısın. Seni sevgiyle ku-
caklarım; ellerini öpmek isterdim.

Antonio

[81]

Giuseppina Marcias'a

[Milano] 12.XII.1927

Çok sevgili anneciğim,

Hiç haber almadığım yaklaşık bir aydan sonra, 30 Kasım tarihli mektu-
bunu aldım. En azından her 15 günde bir bana mektup yazman ya da yaz-
dırman yerinde olur; yalnızca bir kart bile yeterli olacak. Sürmek zorunda
bırakıldığım yaşamda, haberdan yoksun kalmak bazen gerçek bir işkenceye
dönüşüyor. – Seni yatıştırmak ve içini rahat ettirmek için ne yazacağımı
bilemiyorum artık. İçimin rahatlığı konusunda kesinlikle hiç kuşku duy-
mamalısın. Ben ne küçük bir çocuğum ne de bir şapşalım, sence de öyle
değil mi? Hayatım her zaman inançlarım tarafından yönetildi ve yönlendi-
rildi; bunlar kesinlikle geçici hevesler ya da anlık doğaçlamalar değildi. Bu
nedenle, hapishane, pek hoş bir eğlence olmasa da varsayım olarak beni
şaşırtmayan ve gerçek bir durum olarak da beni ürkütmeyen bir olgu ola-
rak, karşılaşılmaması mümkün bir şeydi. Öte yandan, ilk zamanlarda beni
biraz kaygılandıran sağlık durumum da bugün bana güven veriyor. Dene-
yimlerim, bana gövdece de sandığımdan çok daha güçlü olduğumu kanıtla-
dı. Bütün bunlar, önümdeki geleceği soğukkanlılık ve sükûnetle görmeme
katkıda bulunuyor. Buna senin de inanmanı isterim.

Çocuklar ve Giulia hakkında oldukça iyi haberler aldım. Delio çok iyi
geliyor. Üç yaş, 4 aylık olduğu halde daha şimdiden bir metre boyunda ve

5 yaşındaki çocuklar için Roma'da alınan bir çocuk elbisesi ona dar geliyor; zihinsel gelişimi de böyle umut veren gövdece gelişimine koşut gidiyor.

Eğer Tatiana'ya paket göndermek istersen, onun her gün daha da muhtemel hale gelen Roma'ya ani hareketi durumunda, paketi kiracı olarak yanında kaldığı hanıma yollaman çok yerinde olur: – Bayan Isabella Galli – Montebello Sokağı, 7, Milano. Paket, zamanın darlığı ve önümüzdeki bayramlar dolayısıyla yola çıkan paketlerin aşırı miktarda olacağı göz önüne alınınca, en iyi varsayımla yılbaşında ya da Epifania Yortusu'nda gelebilir; bu yüzden çabuk bozulacak şeyleri göndermemek yerinde olur.

Noel Yortunu candan kutluyorum. Hep birlikte, bol bol fırında oğlak başı yiyerek, daha pek çok Noel Yortusu kutlayabileceğimizden emin olarak, üzüntüsüz bir bayram geçirmeni dilerim. Evdeki herkesi ve seni sevgiyle kucaklıyorum.

Nino

[82]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 19 Aralık 1927

Çok sevgili Tania,

Özellikle son ziyaretinden beri mektuplarım konusunda aramızda bir yanlış anlamamanın doğmakta olduğu izlenimi edindim. Kendini zor durumda kalmış gibi hissettiğini belirtince, bunun, itiraf etmek istemediğim kötü düşüncelerin ya da kaygıların pençesinde olduğumu düşünmenden kaynaklandığını sandım. Sana güvence vererek, bu yanlış anlamayı kökünden kazımak isterim. Yalnızca bir olgu doğru: Üçüncü kişilere karşı yenmeyi bir türlü başaramadığım bir ağırbaşlılıktan dolayı, en gizli şeylerimden söz etmek ve yazmaktan kaçındığım olgusu. Bu nedenle, senin konuşmalarını zaman zaman istemeden ve elimde olmayarak, bir çeşit kabalıkla kesiyorum. Bunu herhangi bir kötü anlama çekmemeni rica ediyorum senden. Sevgili Tania, bu konuda da sana sıkıntılı ve hüzünlü kötü anlar yaşatmış olduğum için üzgünüm. En azından hücrede senin tavırlarını ve yüzünün aldığı ifadeleri düşündüğüm için, böyle anladığımı sandım.

Noel Yortusu'nu nasıl geçireceksin? Kırılık yerlerde olacağına ve biraz dinlenebileceğine sevindim. Noel ağacı yapacak mısınız? En son Noel ağacını 1922'de, henüz yataktan kalkamayan ya da en azından henüz duvarlara

ve mobilyalara tutunmadan yürüyemeyen Genia'yı eğlendirmek için yapmıştım. Yataktan kalkıp kalkmadığını pek iyi anımsamıyorum; ağacın, ya-
tağın yanındaki ufak masaya yerleştirilmiş olduğunu ve üstünün, hastalar
için bir konser veren Giulia'nın, Genia'ya eşlik etmek üzere, benim de bu-
lunduğum odaya tam girdiği sırada, tümü bir anda yakılan mumlarla dolu
olduğunu anımsıyorum.

Sevgili Tania, seni yatıştırmak isterdim, çünkü üstümde acı dolu ve sı-
kıntılı bir ruh durumunda olduğun izlenimi bıraktın. Seni sevgiyle kucak-
lıyorum.

Antonio

[83]

Giuseppina Marcias'a

[Milano] 19 Aralık 1927

Çok sevgili anneciğim,

12 Aralık tarihini taşıyan taahhütlü mektubunu aldım. Bende olduğunu
bile hiç hatırlamadığım, Boullier'nin Sardinya hakkındaki kitabını birkaç
gün önce almıştım. Gönderdiğin para için teşekkür ederim. Sanki bana sen
yollamışsın gibi düşünerek, bir dilim üzümlü Noel tatlısı satın aldım özel-
likle. Elbette Franziscu Frore Dayı'nınki gibi bir çift fırında oğlak başıyla
yapılmış, koca bir tabak peynirli ravioliyi tercih ederdim. Sence de öyle
değil mi? Ama belki Franziscu Frore Dayı yemek sırrını da mezara götüre-
rek ölmüştür. Hepinizin üzüntüsüz ve tasasız bir bayram geçirmenizi dile-
rim; bayramınızı bütün kalbimle kutluyorum. Sağlığım iyi gittiğine ve
sağlığınıza kadeh kaldırarak beyaz şarapla üzümlü Noel tatlısı yiyeceğime
göre, ben de bayramı oldukça iyi geçireceğime eminim. Seni ve evdeki her-
kesi sevgilerimle kucaklıyorum.

Nino

[Milano] 26.XII.1927

Çok sevgili Tania,

Senin için ne kadar zahmetli olduğunu tahmin ettiğim kutsal Noel de böylece geçti gitti. Aslında Noel'in ayrıcalığını, beni tek ilgilendiren bu bakış açısıyla düşündüm yalnızca. Cezaevi ortamında yaşamsal beklentilerle dolu bir genel gerilimden başka, kayda değer bir şey olmadı; gerilim, zaten bütün bir haftadan beri süregelen gelişmelerde görülebiliyordu. Herkes sıra dışı bir şeyler bekliyordu ve bu bekleyiş, bütünüyle bir yaşam kıpırtısı izlenimi veren, bir dizi küçük ve tipik dışavuruma neden oluyordu. Birçokları için sıra dışı olan şey, her zamanki çorba yerine, idarenin yılda üç kez verdiği bir porsiyon makarna ile bir çeyrek şişe şaraptı; ama gene de bu önemli bir olay. Bununla dalga geçtiğimi ya da buna güldüğümü sanma. Cezaevi deneyimim olmadan önce belki böyle davranırdım. Ama çanağa yapışıp kalmış olması ihtimaliyle, kalan son yağ zerrelerini bile bir lokma ekmekle sıyırıp, tek kap yemeklerini dinî bir pişmanlık duygusuyla yiyen tutuklularla ilgili pek çok dokunaklı sahne gördüm! Nakil sırasında konakladığımız bir jandarma kışlasında, bir tutuklu, yönetmelik uyarınca verilecek çorba yerine yalnızca iki tayı eklemek dağıtıldığı için ağladı: İki yıldan beri hapisteydi ve sıcak çorba onun kanıydı, canıydı. Pater Noster duasında, günlük ekmeğin vurgulanmasının nedeni anlaşılıyor.

Senin iyi yürekliliğini ve özverini düşündüm, sevgili Tania. Ama Noel günü, aşağı yukarı bütün öteki günler gibi geçti. Belki biraz daha az gevezelik edip, biraz daha fazla okuduk. Ben, Brunetiere'in Balzac üstüne yazılmış bir kitapçığını okudum: Haylaz çocuklara ceza olarak verilen türden kitaplar gibi bir şey. Ama bu konuyla canını sıkmak istemiyorum. Bunun yerine sana, bizim yörenin yaşamından karakteristik bir kesit sunacak ve seni eğlendirecek, çocukluğumdan kalma bir Noel günü olayını anlatmak istiyorum. On dört yaşındaydım ve bizim memleketten aşağı yukarı 18 km uzaklıkta bir kent olan Santu Lussurgiu'daki lisenin 3. sınıfına gidiyordum. Aslında orada hâlâ, oldukça ihmal edilmiş durumda bir devlet lisesi olduğunu sanıyorum. Başka bir çocukla birlikte, ailelerimizin yanında 24 saat daha fazla kalabilmek için, ertesi sabah kalkacak olan yolcu arabasını beklemek yerine, 23 Aralık günü öğle yemeğinden sonra yayan olarak yola koyulduk. Yürüye yürüye, yolculuğumuzun aşağı yukarı yarısında, tamamen boş ve ıssız bir yere vardık; solumuzda, caddeden yüz metre kadar içeride, sakız ağacı ormanı ile bir dizi kavak uzanıyordu. Tepemizde bir el

tüfek patladı; kurşun, on metre kadar yüksekte, ısıklık çalarak geçti. Sıradan bir ateş sanıp, hiçbir şey olmamış gibi sakince yolumuza devam ettik. Daha alçaktan geçen ikinci ve üçüncü mermi, bizim özellikle hedef olduğumuzu gösterdi bir anda ve o zaman kendimizi hendeğe atıp uzun süre yere yapışmış bir durumda kaldık: Hendekten çıkmaya kalkıştığımız zaman bir el daha ateş edildi ve biz sürünerek uzaklaşırken caddeye çıkmak için her doğrulduğumuzda, böyle aşağı yukarı iki saat boyunca edilen bir düzine ateş peşimizi bırakmadı. Kuşkusuz bizi korkutarak eğlenmek isteyen, eğlence düşkünü bir topluluktan bu. Ne şaka ama, değil mi? Gecenin karanlığında, epeyce yorgun ve üstümüz başımız çamur içinde eve vardık ve ailelerimizi korkutmamak için olayı hiç kimseye anlatmadık; zaten pek korkmamıştık, bu nedenle de bir sonraki karnaval tatilinde herhangi bir kazaya uğramadan evlerimize gene yayan gittik. İşte sana neredeyse dört tam sayfa doldurdum!

Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

Ama olay gerçekten doğru; uydurulmuş bir haydutluk masalı değil.

[85]

Giuseppe Berti'ye

[Milano] 26.XII.1927

Çok sevgili Berti,

25 Kasım tarihli mektubunu epey bir gecikmeyle aldım. Bir grup sürgünün Palermo'daki hapishaneye gönderildiğini biliyordum ama 'tam olarak suçlamanın ne olduğundan habersizdim; ada hapishanesinin yetersizliği nedeniyle Palermo'ya nakledilmiş olan, yargıç önünde disiplini bozma davasının söz konusu olduğunu sanıyordum yalnızca. Aldırma! Dayan, sevgili Berti!

Avukatları, aşağı yukarı senin tanıdığın kadar tanıyorum. Soruşturma derinleşir ve seni Roma'ya gönderirlerse bu konuyu düşünmek için zamanın olacağını sanıyorum. Şahsen beni epey güldüren bu ciddi sorunu henüz düşünmedim ben. Eğer avukatın konuşması ya da daha doğrusu usandıran söylevini önceden hayal etmek beni eğlendirmeseydi ve hiçbir yasal olanağın göz ardı edilmemesi genel ilkesine uymasaydım, öyle ya da böyle avukatsız da yapardım. Hele, zor durumda bırakacak ve yüz kızartacak, uyuk-

layan, demokrat, mason olan herhangi bir avukat seçebilme şansım da ol-
saydı, eğlence son haddine ulaşırdı artık; ama ne yazık ki eğlencelerimizi
oranlamak gerekecek (örneğin 1924-25 yıllarında hükümetle uyum içinde
ya da aşağı yukarı uyum içinde olduğumuz konusunda direnen ve yayın
yapan bu gibi avukatlardan birinin konumunu gözünün önüne getirebiliyor
musun?)

Sevgili Berti, keyfini bozma; herhangi bir tersliğe karşı sıkı bir biçimde
dayanma seviyesinde olmak için gövde sağlığına dikkat et yalnızca.

Seni kardeşçe kucaklarım.

Antonio

Maria'ya candan selamlarımı söyle ve çocuklarıyla ilgili olarak onu kutla
– Hücrede benimle birlikte kalan Tulli de sizleri sevgiyle selamlıyor.

1928

[86]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 2 Ocak 1928

Çok sevgili Tania,

İşte yeni yıl da başladı. Geleneğe göre, yeni bir yaşam planı tasarlamak gerekirdi ama her ne kadar düşündüysem de böylesine bir düzenlemeyi gerçekleştirmeyi hâlâ başaramadım. Bu, düşünmeye başladığım ilk yıllardan beri, yaşamımda her zaman büyük bir zorluk oldu. İlkokullarda her yıl bu zamanlarda kompozisyon teması olarak şöyle bir konu verilirdi: “Büyüyünce ne olacaksınız?” Bu çetin soruyu, 8 yaşımdayken, seçimimi arabacılık mesleğinden yana yaparak cevaplamıştım. Arabacılığın, yararlı ve eğlendirici her özelliği içinde taşıdığını düşünmüştüm: O, kamçısını şaklatıp atları yönetiyor ama aynı zamanda insanı yücelten bir iş yapıyor ve günlük ekmeğini kazanıyordu. Yüzeysel diyebileceğim nedenlerle ertesi yıl da bu düşünceye bağlı kaldım. Eğer içtenlikle davransaydım, en çok mahkeme mübaşiri olmak istediğimi söylerdim. Neden mi? Çünkü o yıl, bizim yöreye, kara, sevimli mi sevimli, süslü püslü küçük bir köpeği olan yaşlı bir bey mübaşir olarak gelmişti: Köpeğin kuyruğunda kırmızı bir fiyonk, sırtında kareli bir yelek, boynunda at koşumundan yapılma ve pırıl pırıl cilalı bir tasması vardı. Bu sevimli köpeği, sahibinden ve sahibinin mesleğinden ayrı olarak hiç düşünemiyordum. Gene de dış görünüşüyle beni kendine çeken bu fikre boş umut bağlamaktan üzülerек vazgeçtim. Hayranlık uyandıracak derecede tutarlı düşünüyordum ve en büyük görev kahramanlarının bile yüzünü kızartacak bir ahlâk bütünlüğüne sahiptim. Evet,

mübaşir olmaya ve dolayısıyla da böyle olağanüstü bir köpeğe sahip olmaya layık değilim diye düşünüyordum: Krallık Anayasası'nın 84 maddesini ezbere bilmiyordum! Gerçekten öyleydi. İlkokul ikinci sınıfı bitirmiştım (arabacının yurttaşlık erdemlerinin ilk ortaya çıkışı!) ve kasım ayında üçüncü sınıfı atlayıp doğrudan dördüncü sınıfa geçmek için muafiyet sınavlarını vermeyi düşünüyordum: Başarmak için çok yeterli olduğuma inanıyordum ama kayıt dilekçesini vermek için ilkokul müdürünün karşısına çıktığım zaman, şu soruyla tüylerimin diken diken olduğunu hissettim: "Anayasa'nın 84 maddesini biliyor musun bakalım?" Aklıma bile gelmemişti bu maddeler: Yalnızca test kitabında olan "yurttaşın hak ve görevleri" ilkelerini çalışmakla sınırlı kalmıştım. Bu olay, üstümde korkunç bir tokat etkisi yaptı; öyle ki geçen 20 Eylül'de, elimde Venedik feneriyle fener alayına ilk kez katıldığım ve ötekilerle birlikte, "Yaşasın Caprera aslanı! Yaşasın Staglieno şehidi!" diye bağırdığım (Staglione "şehidi" mi, yoksa "peygamberi" mi olarak bağırlıp bağırlanmadığını anımsamıyorum, belki her ikisi de bağırlıymıştı, değişiklik olsun diye!) zamankinden daha da fazla etkilendim. Elbette girişken ve iyi bir vatandaş olup sınavımı vermiş ve seçmenlik haklarıyla ilgili bölümleri çok iyi öğrenmişim. Oysa Anayasa'nın 84 maddesini bilmiyordum. Nasıl bir vatandaşım ben, öyleyse? Mübaşir olmak, fiyonklu ve yelekli bir köpeğe sahip olmak için nasıl yanıp tutuşabilirdim? Mübaşir, devletin çarklarından biridir (kocaman bir çark olduğunu düşünüyordum); yasaları çiğnemek isteyecek olası tiranlara karşı da yasaların bir kilidi ve bir bekçisidir. Ve ben, 84 maddeyi bilmiyordum! Böylece ufkumu sınırladım ve fiyonksuz ve yeleksiz de olsa bir köpeğe sahip olabilen arabacının vatandaşlık erdemini bir kez daha göklere çıkardım. Görüyorsun ya, son derece katı ve şematik bir biçimde önceden düzenlenmiş tasarılar, uyanık bir görev bilinci olduğu zaman, nasıl da katı gerçeğe çarparak parçalanıyorlar!

Sevgili Tania, biraz fazla mı uzattım sence? Bunlara gül ve beni bağışla. Seni kucaklıyorum.

Antonio

[87]

Giuseppina Marcias'a

[Milano,] 2.I.1928

Çok sevgili anneciğim,

Art arda gelen tüm bu bayramları nasıl geçirdiniz? Umarım sağlık derdi olmadan ve endişesiz, çok iyi geçirmişsinizdir. Senin de çok iyi tahmin edebileceğin gibi ben bayramları son derece sade geçirdim; ama sağlıklı olduğum oranda..!

Noel Yortusu dolayısıyla, eline özellikle tam zamanında, taze taze geçsin diye bir kutlama telgrafı göndermek istedim ama bana izin verilmedi. Anlaşılan, tutukluların geleneksel takvim tarafından aile bayramı olarak saptanmış olan özellikle o gün ulaşması gereken kutlama mesajlarını ailelerine gönderme hakları yok. Benim selamlarımı alsaydın, o gün daha az hüzünlü olacaktın sevgili anneciğim, üzgünüm. Aldırma!

Şöyle ya da böyle, aklımın alamayacağı kadar hızlı ve benim için tümüyle yararsız sayılmayacak bir yıl daha geçti. Başka türlü, hiçbir zaman habesinin olamayacağı bir sürü şey öğrendim, başka türlü hiç görme fırsatı bulamayacağım bir dizi gösteri seyrettim. Kısacası 1927 yılından tamamen hoşnutsuz kalmadım. Bir tutuklu için de bu az şey değil, sen de böyle düşünmüyor musun? Bu benim ayrıcalıklı bir mahkûm olduğum anlamına geliyor ve bu kurallar altında geçirmek zorunda olduğum tüm bu süre boyunca da böyle olacağını umarım.

Seni ve evdeki herkesi sevgiyle kucaklıyorum.

Nino

[88]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 9.I.1928

Çok sevgili Tania,

Son görüşmemizde sana sözünü ettiğim üç kitabın başlıklarını yazılı olarak yineliyorum:

Roberto Michels: *Francia contemporanea* [Çağdaş Fransa], Corbaccio Yayınevi, Milano.

Roberto Michels: *Corso di sociologia politica* [Siyaset Sosyolojisi Dersi],

Milano, Bilimsel Yayınlar Enstitüsü Anonim Şirketi.

Henry See: *Mat rialisme historique et interpr tation  conomique de l'histoire* [Tarihsel Materyalizm ve Tarihin Ekonomik Açıdan Yorumu], Paris, M. Giard.

Riforma Sociale dergisinin¹ son sayısında bu    kitap eleştirmenlerce övgüyle karşılındı. Michels'in *Corso di sociologia politica* kitabı beni özellikle ilgilendiriyor çünkü bu kitabın Roma  niversitesi'nde kısa bir süre önce Michels'in kendisi tarafından kurulan ve açılışı yapılan Politik Bilimler kürsüsünde verilen ilk dersin basımı olması gerekir. Daha önce idari bilimler üstüne olan öteki dersini okudum ama pek ilginç değildi. Üst düzey devlet memurları tarafından hazırlanmış, her birinin kendi bakanlığı hakkındaki "teknik" sunumlarıyla ilgiliydi. – Sevgili Tania, hava korkunç derecede sıkıntılı, dolmakalemin her yanından mürekkep akmaması için aşırı bir dikkat harcamak gerekiyor ve şu an bu çabayı gösterecek yeterlikte değilim. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Dikimi tamamlanan elbiseyi d n aldım. Tulli bana çok yakıştığına g  vence verdi. Fatura için ödenecek miktar uygundu. Maupassant'ın dürtü kitabıyla Çehov'un iki kitabını aldım. Teşekkür ederim.

[89]

Giuseppina Marcias'a

[Milano] 9 Ocak 1928

Çok sevgili anneciğim,

Yolladığın paket cumartesi günü geldi. Baldızım, kurabiyeleri ve taze inek peynirini bana gönderdi bile. Sana çok teşekkür ediyor ve Tatiana'nın selam ve teşekkürlerini aktarıyorum.

Benimle ilgili henüz yeni hiçbir değişiklik yok. Kısa bir süre sonra Roma'dan yola çıkmam gerektiğini sanıyorum ama henüz kesin hiçbir şey bilmiyorum. Sağlığım oldukça iyi.

Herkese selam ve öpücükler. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Nino

¹ 1894-1935 yılları arasında çıkan, sosyal ve politik bilimlerle ilgili bir dergi.

[90]

Giuseppina Marcias'a

[Milano] 23 Ocak 1928

Çok sevgili anneciğim,

Neredeyse iki aydır senden haber almıyorum. Ne oldu böyle? Umarım bunun nedeni yalnızca postadaki bir yanlışlıktır ama biraz endişe duymamak da elde değil. Neden Carlo'ya, Teresina'ya ya da Grazietta'ya en azından bir kartpostal yazdırmıyorsun?

Benim yaşamım aynı biçimde sürüp gidiyor. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Nino

Şu an 2 Ocak tarihli mektubunu alıyorum. Aldığım taahhütlü mektubun bana 17 Aralık'ta geldi ama bu tarihten 7 ya da 8 gün önce gönderilmiş. Sana daha önce paket için yazmıştım, Tatiana da sana yazdı. Öpücükler.

[91]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 30 Ocak 1928

Çok sevgili Tania,

Bu satırları okuduğun sırada artık iyileşmiş olduğunu umuyorum. Hastalığına biraz da benim neden olduğumu düşünüyorum. Seni buradan yollamak ve kötü mevsimi Milano'da geçirmene izin vermemek için olanca gücümle üstelemeliydim. Bu sis ve nem, seninki gibi bir yapıya zararlı. Gerçekten pişmanlık içindeyim. Üstelik de her hafta benim kendime bakmam, yemek yemem falan filan üstüne bana vaazlar veren sen, kendine hiç bakmıyor, gücünü, yararsız, en azından gerekli olmayan bir yığın eylemle çarçur ediyorsun. Yeter artık. Gene paylamak için yazmak istemiyorum sana. 15 gün önceki mektubumun hastalanmana doğrudan katkısı olduğunu düşünüyorum zaten. Oysa seni neşelendirmek ya da hiç olmazsa gülümsetmek isterdim. Ama şu an, bu benim için kolay değil. Senin tedirgin olduğunu bilmek, düşüncelerimin akışını neşesiz bir çizgiye zorluyor ve ayrıca sana "gazeteci" rolü yapmak istemiyorum. Seni henüz bu mektup eline geçmeden önce, ziyarete geldiğinde görmeyi umuyorum.

Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[Milano] 30 Ocak 1928

Çok sevgili Berti,

Aynı 13'ünde yolladığın mektubu bir hafta önce aldım ama kurallar gereği iki mektup yazma hakkımı önceden kullanmıştım. Benden yana hiçbir değişiklik yok. Hep aynı renksizlik ve hep aynı tekdüzelik. Okumak bile giderek ilgi çekmeyen bir hale dönüşüyor. Elbette gene çok okuyorum, ama ilgisizce, mekanik bir biçimde. Arkadaşlarla vakit geçirdiğim halde, günde bir, hatta daha da fazla kitap okuyorum. İlgisiz kitaplar; tahmin edebileceğin gibi (Fenimore Cooper'in *L'ultimo dei Mohicani*'sine [Son Mohikan] varıncaya kadar, yeniden okudum). Artık ücretli hapisane kitaplığı ne verirse. Bu son haftalarda bana evden gönderilen bazı kitapları okudum ama hiçbiri öyle pek ilginç değil. Onları daha çok zaman geçirmek için sırasıyla yazıyorum.

1) *Le Vatican et l'Action Française* [Vatikan ve Action Française]. Bu, "Action Française"nin "sarı kitabı" adı verilen bir kitap; 1926 yılının *Action Française* [dergisinde] çıktığı için büyük bir bölümünü bildiğim makalelerin, söylevlerin, genelgelerin bir derlemesi. Çatışmanın politik özü kitapta yedi kat örtüyle maskelenmiş. Yalnızca, "karma konular" denen konular üstüne ve inanmışların "gerçek özgürlüğü" (kilise yasalarına göre "gerçek") üstüne, kilise yasalarına uygun tartışmalar görülüyor. Söz konusu ne, biliyor musun: Fransa'da, General Castelnau tarafından yönetilen, bizim "Katolik Eylem" tipinde bir Katolik kitle örgütü bulunuyor. 1926'daki Fransız siyasi bunalımına kadar, milliyetçiler aslında bu örgütün içinde organik olarak bulunan ve örgütün olanaklarından yararlanan (örneğin yılda 4-5 milyon parasal yardım katkısı) tek politik partiydi. Bir başka deyişle, tüm Katolik güçler 1926'da, bir bunalım durumunda iktidara getirilecek geçici bir hükümeti çoktan hazırlamış olan Maurras ve Daudet tehlikesinin tepkilerine maruz kalmışlardı. Oysa Combes tarzında² yeni bir kilise karşıtı yasalar dalgası öngören Vatikan, "Action Française"le ilişkiyi kesmek ve Briand-Poincaré'nin politikası doğrultusunda parlamenter bir merkez işlevi görecekti, demokratik ve Katolik bir kitle partisinin örgütlenmesi için çalışma isteği gösteriyordu. –"Action Française" malum nedenlerden dolayı, yarı boyun eğer tarzda ve ılımlı makaleler yayımlıyordu yalnızca: Sert ve kişileri hedef alan saldırılar, bizde eşdeğer örneği bulunmayan ve resmî olarak

2 1900'lü yılların başlarında, Başbakan Émile Combes tarafından teşvik edilen yasalar, Fransa'da devletin kiliseden ayrılmasına ve Vatikan'la ilişkilerin kesilmesine neden oldu.

partiyle bağı olmayan, haftalık yayın yapan *Chiarivari*'de³ çıkıyordu ama polemiklerin bir bölümü kitaba konmamış. –Ortodoksların, Paris Katolik Üniversitesi'nde profesör olan ve Ortodoks entelektüellerin lideri olarak kabul edilen Jacques Maritain tarafından hazırlanan “sarı kitap”a yönelik bir yanıt yayımladıklarını gördüm: Bu, Vatikan'ın dikkate değer bir başarı kaydettiği anlamına geliyor çünkü 1926 yılında Maritain, Maurras'ı savunan bir kitap yazmıştı ve aynı yönde bir bildirgeye ilk imzayı atmıştı. Dolayısıyla bugün bu entelektüeller bölündü ve monarşistlerin tecridi de artmış olmalı.

Alessandro Zévaès'in bir kitabı, *Storia della terza repubblica-La Francia dal settembre 1870 al 1926* [Üçüncü Cumhuriyet'in Tarihi-Eylül 1870'den 1926'ya Kadar Fransa] son derece yüzeysel ama eğlenceli. Anekdotlar, geniş alıntılar vb. Fransız parlamento ve gazetecilik yaşamının önemli olaylarını anımsamaya yarıyor.

R. Michels, *La Francia contemporanea* [Çağdaş Fransa]. Bir yayınevi dolandırıcılığı. Fransız yaşamının bazı son derece yanlış boyutları üstüne yazılmış makalelerin ilgisiz bir derlemesi yapılmış. Michels, Prusya'nın Ren bölgesinde, Latinlerin ve Almanların kavuştuğu bölgede doğduğu için iki kültürün en kötü yapılarının, pısrık Alman kibriyle Güney'in aşağılık budalalığını kendinde birleştirerek Almanlar ve yeni Latinler arasındaki dostluğu güçlendirmenin kaderinde olduğuna inanıyor. Üstelik Germen ırkını inkârını bir bayrak gibi sergileyen ve Cimbrilerle Tötonların sürtüşmelerini hatırlatmak için oğluna Mario adını vermiş olmakla övünen bu adam, bana, akademik kariyer peşinde koşan, son derece kurnaz, ikiyüzlü biri gibi geliyor.

Goffredo Mameli'nin [doğumunun] yüzüncü yılı vesilesiyle yazılan yazıların derlemesi (Gentile vb.).

Francesco Crispi'nin, *Mille* [Binler] adlı kitabının ikinci baskısı. – Hepsinin arasında en ilginç bu kitap. – Romantik yapıda olan, daha az dikkate değer başka kitaplardan söz etmek istemediğime göre, işte hepsi bu kadar. Eline fırsat geçtiğinde yaz bana; ama senin olanaklarının benimkinden daha zayıf olduğunu sanıyorum. Sevğilerimle.

Antonio

Tulli sana selam yolluyor. – Sen Ustica'da olduğun sırada yazdığım bir mektupta bulunan bir yanlış düzeltmeliyim. Bernstein diye birine atfederek, tarihsel yöntem üstüne bir kitaptan söz ediyordum sana, oysa söz konusu olan Bernheim adında biri: Hafızam gerçekten zayıflıyor, çünkü bu

3 1832'de kurulan ve 1937 yılına kadar çıkan, içinde politik karikatürlerin bulunduğu günlük bir hiciv gazetesi.

kitap iki yıl boyunca okul testi olarak işime yaradı. Tahmin ettiğimden de fazla yaşlandığım anlaşıyor. Doğru isim, birdenbire ve hiçbir neden olmadan su yüzüne çıktı ve ben, özenli davranarak bunu sana bildirmek istedim. Sevgi dolu selamlarımla.

[93]

Giuseppina Marcias'a

[Milano] 6 Şubat 1928

Çok sevgili anneciğim,

Geçtiğimiz hafta senin iki mektubunu aldım: 25 Ocak tarihli bir mektup ve 200 liretle beraber 1 Şubat tarihini taşıyan taahhütlü mektup. Mektubun ilk kez tam zamanında geldi.

Sağlık durumumun yeterince iyi olduğuna dair sana kesin olarak güven-
ce veriyorum. Geçen defa, sana yalnızca kısa bir not olarak yazdıysam, bə
sadece senden haber alamadığım içindi. On beş günden beri bioplastin ağ-
nesi oluyorum ve bu, hiç olmazsa güçlü kalmama katkıda bulunacak. Üste-
lik kışın ilk yarısını aşırı derecede sarsılmadan geçirdim. Soğuktan dolayı
bazı yaralar açıldı, ki bu daha önce hiç başıma gelmemiştir: Yaşlandığım ve
gücümün biraz tükendiği anlaşıyor. –İki mektubun beni biraz öfkeliendir-
di. Umarım davamın iyi sonuçlanması için ayın yaptırmazsın! Bu şeylerden
dolayı kaygılanmamalısın. Ben son derece sakinim ve senin de sakin ve
huzurlu olduğundan emin olursam, daha da sakin olacağım. Niçin huzurlu
olmayasın ki? Beni bekleyen kader, senin de dediğin gibi, artık korkunç
değil: Basit bir zaman ve sabır meselesi.

Taahhütlü mektup için Carlo'ya çok çok teşekkür et. Herkesi sevgiyle
kucakla ve sen de benim tarafımdan bol bol kucaklanıyorsun.

Nino

Tatiana hastalandı ve gene hastanede yatıyor. Milano'nun kötü havası ve
bana bakmak için her gün yiyecek temin etmenin verdiği yorgunluk, hasta
olmasının nedeni kesinlikle. Bu durumda, bana öyle geliyor ki, hapishane-
de olmama rağmen herkesten daha iyi durumda olan benim. Tatiana şimdi
iyi, bronşitin tehlikeli evresini atlattı. Çocuklardan aldığım son haberler
oldukça iyi.

[Milano] 6 Şubat 1928

Çok sevgili Tania,

Senin sağlık haberlerinle birlikte, klinikten çıkmak için sabırsızlandığın haberini de aldım. Bu sabırsızlığın bana pek sağduyulu gelmiyor. Seni akılcı bir biçimde kendine bakmaya zorlamak için, laftan daha ikna edici yollardan yararlanmanın imkânsızlığı içinde bulunduğumdan dolayı gerçekten üzgünüm. Beni son derece katı kalpli bir hale sokan şey, büyük bir inatçılıkla, kendine bak, kendine bak, kendine bak diye bizzat senin bana vaaz vermen. Sence bu doğru bir şey mi? Böyle bir durumda kendimi tepeden tırnağa Kantçı hissediyorum: "Kendi yapamayacağın şeyi, başkasından yapmasını bekleme." Yani aynı durumdayız. Üstelik sen, kuşku götürmeyecek biçimde, Kant'ın koşulsuz buyruk ahlâk anlayışına benden daha fazla ikna olmuş durumdasın ve bunun ötesinde, mesleki ilkeleri de hatırlamalısın: "Medice, cura te ipsum."⁴ Sözün kısası, sana ultimatom vermeye zorlamalısın beni. Eğer senin pek akli başında biri olmadığına ikna olursam, yalnızca iğneleri kesmeye değil, bir daha görüşmelere gelmemeye de ve Bayan Pina'yı senin saçlarını bir güzel çekmesi için doldurmaya da yetebilecek gücüm var çünkü.

Sevgili Tania, doktorun tavsiyelerine ters düşecek hiçbir şey yapmayacağını umuyorum, gerçekten. Senin sıkıntıda olduğunu bilmek içimi kemiren birçok kaygıyı artırıyor. Hasta olduğunu öğrendiğim zaman, dört-beş gün boyunca kendime öylesine öfkelen dim ki, Tulli'yle bir kelime bile konuşmadım. Eğer benim içimin rahat etmesini istiyorsan sağlığının iyi olduğunu ciddi olarak göstermelisin bana, çünkü her hastalığının kaynağının ben olduğumu düşünmemek elimde değil. Ve bana kesinlikle söz vermen gereken bir şey daha var. Seninle yeniden görüşmeden bile buradan ayrılmam mümkün: Bu, o kadar da vahim bir şey değil, çünkü Roma'da görüşeceğiz. Sen mümkün olan en iyi koşullarda yolculuk yapmalısın. Uyuyabilmen için ekspres trende kuşetli bir yer almalısın. İkinci mevki biletle yatak 60 lîret tutuyordu. Bu fiyatın arttığını sanmıyorum: Bileti birkaç gün önceden ayırtmak gerekir. Bunu yapacak mısın? Yapacağına söz veriyor musun bana? Seni sevgiyle okşamak isterdim. Şefkatle kucaklıyorum.

Antonio

4 Latince: "Doktor, sen önce kendini tedavi et."

[95]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 13 Şubat 1928

Çok sevgili Tania,

Dün, daha iyi olduğunu ve belki kısa bir süre içinde klinikten ayrılabilceğini öğrendim. İyi haberlere çok sevindim ama acele etmeden tedavi olmanda ısrar ediyorum. Artık mevsimin düzelmesine ve güzel havaların başlamasına aldanmamalısın. Tam tersine, bunun Milano'da aniden değişen hava sıcaklıklarından dolayı yılın en kötü dönemi olduğunu düşünüyorum. Geçen yıl, bütün mart ayı boyunca kar yağdı. Zamanını nasıl geçiriyorsun? Okuyacak kitabın var mı? Ben iğnelerimi yaptırmaya devam ediyorum: Bugün 20. iğneyi yaptıracağım. Ne kadar akli başında biri olduğumu gör işte!

Bana bir mektubunun geldiğini haber verdiler ama henüz elime geçmedi. Görüşmeye geleceğin ilk seferde kendini gerçekten toparlamış olmalısın; seni sağlıklı görmek istiyorum, yoksa fena halde öfkeleneyeceğim ve parmaklık üstünden saçlarını çekmek için izin isteyeceğim.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[96]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 20 Şubat 1928

Çok sevgili Tania,

9 Şubat tarihli mektubunu aldım. Birkaç gün sonra hastaneden çıkabilmeni ve normal yaşama dönebilmeni dileyerek (gerçekten iyileşmen ve eski gücüne kavuşman koşulunu hep saklı tutarak) cevabımı ev adresine yazıyorum.

İğneler beni küp gibi şişmanlatıyor: Hatta bu sabah obezliğe doğru yol almamın başlangıcının geçerli ve çürütülemeyecek bir kanıtını berberden öğrendim. Berber bana, bu son zamanlarda yanaklarım dolgunlaştıkça us-turanın daha iyi kaydığını kesin olarak söyledi. Artık buna bir son vermek gerekiyor.

Kitapları dışarı yollamaya başladım: Şimdiye kadar 40 parça gönderdim. Libreria'dan senin ısmarlamış olduğun, See'nin kitabı geçti elime. Normal

yaşama döner dönmez, bana gönderteceğin başka bazı yayınları söyleyeceğim sana. Gerçekten de uzun bir süre için artık hiçbir şey istememeye karar vermiştim ama yeni bir yılın başlangıcında olduğumuzu ve Prof. Giorgio Mortara'nın *Prospettive Economiche per il 1928*'sinin [1928 Yılı Ekonomik Perspektifleri] ve *Almanacco Letterario Mondadori*'nin [Mondadori Edebiyat Yıllığı] çıkmış olacağını düşünmemiştim. Her şeye rağmen, büyük ve tüyler ürperten şu dünyada olup biteni, üç aşağı beş yukarı izleme gereksinimimi bastıramıyorum. Çok sevgili Tania, kısa bir süre sonra seni yeniden görmeyi umuyorum. Bu kez, aynı zamanda kucaklaşabileceğimiz biçimde bir görüşmeye izin verebilirler belki. Eğer benim korkunç girişimlerime karşı tedbir almak isterlerse, görüşme öncesi ve sonrası özel bir kişisel arama yapılmasını emredebilirler.

Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[97]

Teresina Gramsci'ye

[Milano] 20 Şubat 1928

Çok sevgili Teresina,

30 Ocak tarihli mektubunu ve çocuklarının fotoğrafını aldım. Sana teşekkür ederim ve eğer başka mektuplarını da alırsam çok sevinirim.

Şimdiki yaşamımın en kötü yanı, sıkıntı. Şu birbirinin aynı günler, şu damlayan su gibi tekdüze geçen saatler ve dakikalar sinirlerimi berbat etti. Oysa tutuklanmamın ilk üç ayı çok hareketli geçmişti: Fiziksel olarak çok acı verse de yarımadanın bir ucundan öteki ucuna dolanmaktan sıkılmaya zaman bulamıyordum. Hep gözlemlenecek yeni olaylar, sınıflandırılacak görülmemiş yeni tipler vardı: Gerçekten, masalsi bir öykünün içinde yaşıyormuşum gibi geliyordu bana. Ama bir yıldan fazla bir süredir, Milano'da, zorunlu bir aylıklık içinde tutukluyum. Okuyabiliyorum ama çalışamıyorum çünkü memleketin dört bir yanını tutuşturabilecek ya da buna benzer şeyler yapabilecek korkunç bir kişi sayıldığım gerekçesiyle, başkanın⁵ emrettiği tüm gözetime rağmen, bana kalem kâğıt verilmesi kabul edilmedi. Mektuplaşmak, benim en büyük eğlencem. Ama pek az kişi bana yazıyor. Ayrıca, baldızım bir aydan beri hasta ve onunla haftalık görüşmem de yok artık.

5 Benito Mussolini. .

Annemin ruh durumu beni çok kaygılandırıyor. Doğrusunu istersen ona nasıl güvence verebileceğimi ve onu nasıl yatıştıracağımı bilemiyorum. Her zamanki gibi son derece sakin olduğuma onu inandırmayı çok isterdim, ama görüyorum ki bunu başaramıyorum. Aramızda bir tür uçurum oluşturan, tamamen farklı bir duygu ve düşünme biçimi var. Ona göre benim tutukluluğum, neden-sonuç ilişkisi hiç anlaşılmayan, korkunç bir felaket; benim içinse yalnızca İtalya'da değil, bütün dünyada yapılagelen ve bundan sonra da kim bilir daha ne kadar yapılmaya devam edilecek siyasi savaşımın bir evresidir. Bunun başa gelebileceğini, hatta daha da kötüsünün başa gelebileceğini bilerek, savaş sırasında nasıl hapse düşülebiliyorsa, aynı şekilde ben de tutuklandım. Korkarım sen de bu konuda annem gibi düşünüyorsundur ve korkarım bu açıklamalar sana, başka bir dilde söylenmiş bir bilmece gibi geliyordur.

Fotoğrafı, bana ilk gönderdiğin fotoğrafla karşılaştırarak uzun uzun inceledim. – (sakal tıraşı yaptırmak için mektubu kesmek zorundayım; sana yazmak istediğim şeyi unuttum, hatırlama isteği de yok içimde. Başka sefere yazarım).

Herkese sevgi dolu selamlar. Seni kucaklarım.

Mino

[98]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 27 Şubat 1928

Çok sevgili Tania,

Talih yüzüme güldü ve ayın 20'sinde yazdığın mektup, Giulia'nın mektubu ile birlikte, ayın 24'ünde bana teslim edildi. Hastalık tanısı koyma yeteneğine hayran kaldım, ancak edebi kurnazlığının ince ağlarla örülmüş tuzağına düşmedim. İnsanın yeteneğini bizzat kendinde değil de başka kişiler üzerinde kanıtlaması daha yerinde olmaz mıydı sence? (Yakınını üzmemek istediğin için değil, elbette, eğer bu durumda bir yakından söz edilebiliyorsa. Tolstoy'u iyice okuyup, düşüncelerini inceledin mi? O zaman, Tolstoy'un İncil'deki "yakın" kavramına verdiği açık anlamı bana doğrulaman gerektirdi. Bana kalırsa Tolstoy, sözcüğü öz anlamıyla, etimolojik anlamıyla kullanıyor: "Sana en yakın olan, ailenin fertleri ve olsa olsa, en fazla, köyünün fertleridir.") Uzun sözün kısası, hastalığının durumunu bana pek fazla yansıtmamak için hekimlik yeteneğini kanıtlayarak önüme koymakla bana

hile yapmayı başaramadın. Kaldı ki, flebit üstüne özel bir bilgi birikimim vardı çünkü Ustica'da kaldığım son on beş gün içinde flebit hastalığı çeken ve bu konuda dört-beş kitap getirtmiş olan, Perugialı yaşlı bir avukatın uzun uzadıya yaptığı açıklamaları dinlemek zorunda kalmıştım. Oldukça ciddi ve çok ağırlı bir hastalığın söz konusu olduğunu biliyorum; aceleye getirmeden, iyice tedavi olman için gerekli sabrı gerçekten gösterebilecek misin? Göstereceğini umuyorum. Sana her zamankinden daha uzun mektuplar yazarak sabırlı olmana katkıda bulunabilirim. Sen benim gevezeliklerimden memnun kaldıktan sonra, bu bana önemli bir yük getirmeyecek, küçücük bir çaba yalnızca. Hem, ayrıca, öncesine göre çok daha iyiyim ben.

Giulia'nın mektubu bende daha sakin bir ruh durumu yarattı. Ona ayrıca eğer yapabilirsem biraz da uzunca yazacağım, çünkü onu paylamak istemiyorum ve azarlamadan ona nasıl uzun uzun yazabileceğimi henüz bilemiyorum. Aslında hasta ya da bunalımda olduğu zamanlarda bana mektup yazmaması sence doğru bir şey mi? Asıl böyle durumlarda bana daha sık ve daha uzun mektuplar yazması gerekirdi diye düşünüyorum. Ama bu mektubu bir suçlama mektubu haline getirmek de istemiyorum.

Sana vakit geçirtmek için, kırık dökük sürdürülen "hapishane tarzı" küçük bir tartışma aktaracağım. Evanjelist ya da Metodist veya Presbiteryen olduğunu sandığım biri (bu adam az önce sözü geçen "yakın" kavramını hatırlattı bana), kesinlikle Almanya'da seri olarak üretilen ama yurttaşlarımıza Catai folklorundan hiç olmazsa küçük bir parça edinme duygusu veren ufak tefek şeyleri satan şu yoksul Çinlilerin kentlerimizde ellerini kollarını sallayarak dolaşmalarına hâlâ izin verilmesine fena halde alınmıştı. Bizim Evanjeliste göre, Batı uygarlığının inanç ve düşünme biçiminin türdeşliği bakımından tehlike büyüktü: Ona göre, Avrupa Hristiyanlığının gövdesine Asya putperestliğinin aşılması söz konusuydu. Küçük Buda heykelcikleri, Avrupa psikolojisinde bir tepki niteliğinde olabilecek özel bir büyü yaratmaya ve geleneksel ideolojilerden bütünüyle farklı, ideolojik olarak yeniden biçimlenmelere yönelik bir itilimi harekete geçirmeye kadar vardırılabirmiş işi. Sözde Evanjelist gibi toplumsal bir unsurun buna benzer kaygılar taşıması, böyle kaygıların kökeni çok belirsiz olsa da, kesinlikle çok ilginçti. Ama şunları gözünün önüne sererek, onu içinden çıkamayaçağı bir fikir kargaşası içine sürüklemek zor olmadı:

1) Yani Budizmin Batı uygarlığı üstündeki etkisinin sanıldığından çok daha derin köklerinin olduğunu, çünkü tüm Ortaçağ boyunca, Arapların istilasından aşağı yukarı 1200 yıllarına kadar Buda'nın anlatısının, tıpkı bir Hristiyan şehidinin yaşamı gibi Avrupa'da yaygınlaştığını, Kilise tarafından kutsandığını; Kilise'nin, yapılan bu yanlış ancak yüzyıllar sonra fark ettiğini ve azizlik mertebesinin ondan geri alındığını söyledim. Dinî ideolo-

jinin son derece canlı olduğu ve yığınların tek düşünce biçimini oluşturduğu o zamanlarda böyle bir dönemin yaratmış olabileceği etkinin, hesaplanamayacak kadar büyük olduğuna dikkatini çektim.

2) Budizm bir putperestlik değildir. Bu bakış açısından, bir tehlike varsa, bu daha çok siyahlar tarafından Avrupa'ya getirilen müzik ve dansın oluşturduğu bir tehlikedir. Bu müzik, okur-yazar Avrupa halklarının büyük bir kesimini gerçekten fethetti, hatta gerçek bir fanatizm yarattı. O halde siyahların, fetişleri çevresinde dans ederek yaptıkları fiziksel hareketlerin sürekli tekrarının, *jazz-band*ların aksak ritimlerinin kulaklarda hep kalmasının, ideolojik bir sonuç üretmeyeceğini düşünmek artık imkânsızdır; a) Milyonlarca ve milyonlarca insanı ve özellikle de gençleri etkileyen, sınırsız bir biçimde yaygın bir olay söz konusudur; b) Son derece güçlü ve şiddetli duygular, yani derin ve kalıcı izler bırakan duygular söz konusudur; c) Bunlar müzikal fenomenlerdir; sadece bizimkine yabancı değil, aynı zamanda ilkel ve temel Asya uygarlığından kesinlikle daha az karmaşık olan, müzik ve dans tarafından kolayca özümsenen ve tüm psişik dünyaya genelleştirilen bir uygarlığın imge ve görünümelerini bugün var olan en evrensel dilde, en hızlı şekilde ileten tezahürlerdir. Kısacası zavallı Evanjelist, bir Asyalıya dönüşmekten korkarken, aslında farkında olmadan bir siyaha dönüşmekte olduğuna ve böyle bir meselenin korkunç derecede ilerlemiş olduğuna, en azından melezlik evresine kadar ilerlemiş olduğuna inandı. Nasıl bir sonuç elde edildi bilmiyorum, ama artık caz eşliğinde kahve içmekten vazgeçemese de bundan sonra kanındaki renk pigmentlerinin baskın çıkıp çıkmadığını görmek için aynaya daha dikkatle bakacağını sanıyorum.

Sevgili Tania, tamamen ve çabucak iyileşmeni diliyorum. Seni kucaklıyorum.

Antonio

[99]

Giulia Schucht'a

[Milano] 27 Şubat 1928

Çok sevgili Giulia,

26.XII.1927 tarihli mektubunu 24 Ocak tarihli dipnotuyla ve eklenmiş notla birlikte aldım. Senin bu mektuplarını almaktan mutlu oldum gerçekten. Gerçi bir süreden beri zaten epey sakinleşmiştim. Bütün bu zaman içinde çok değiştim. Bazı günler duyarsız ve pısırıklaşmış bir hale geldiğim

inancına kapılıyordum. Şimdi kendi hakkımda yaptığım çözümlemelerde yanılmış olduğumu düşünüyorum. Aynı şekilde, bir daha böyle şaşkın bir hale düşeceğimi de sanmıyorum. Kurallarıyla, ritmiyle, yasaklarıyla, gereklilikleriyle, dev bir kum saatinin kum taneleri gibi, günlerce, aylarca, yıllarca hep eşit, hep aynı ritimle, mekanik olarak art arda gelen küçük şeylerden oluşan dev gibi büyük bir bütünün, yani hapishane ortamının baskısı altında amansızca kendini dayatan yeni bir yaşam biçimine karşı direnme bunalımı söz konusuydu. Fiziksel ve ruhsal tüm varlığım, her hücresiyle, bu dış ortamın beni içine alıp yutmasına inatla karşı koyuyordu, ama bir an geliyor, artan baskıların direncimi kırmayı ve varlığımın belli bir kısmını değiştirmeyi başardığını kabul etmem gerekiyordu; o zaman da işgalciyi derhal geri püskürtmek için hızlı ve genel bir tepki veriyordum. Bugün, zorunlu ve kaçınılmaz olana, etkisiz ve beceriksizce olan önceki biçim ve yöntemlerle karşı koymamaya, gündemdeki sorunlara belli bir alaycı bakışla hâkim olmaya ve denetlemeye karar verme sükûnetine ulaştığım için, tam anlamıyla bir değişim döngüsü gerçekleşmiş oldu. Öte yandan, hiçbir zaman tam bir miskin olamayacağımı anladım. Her an, ortamın kendi doğal, gerçek derimizin üstüne giydirdiği yarı eşek, yarı koyun derisini üstümden bir hamlede atmaya gücüm var. Belki bir daha hiçbir zaman elde edemeyeceğim tek bir şey var: Doğal ve fiziksel derime yeniden hafif esmer rengi veremeyeceğim. Valia⁶ artık bana esmer yoldaş diyemeyecek. Korkarım ki Delio, senin beyaz teninin katkısına rağmen bundan böyle benden daha esmer olacak! (Karşı çıkıyorsun, değil mi?) Bu kış, yaklaşık üç ay boyunca, belirsiz birkaç yansıma dışında güneş yüzü görmedim. Hücre, yarı mahzen, yarı akvaryum arası bir ışık alıyor.

Ayrıca benim yaşamımın ilk bakışta sanıldığı gibi öyle tekdüze ve aynı biçimde geçtiğini sanma. Bir kez akvaryum yaşamına alıştıktan ve duyargalar orada kayıp giden ölgün ve belirsiz izlenimleri devşirmeye uyum sağladıktan sonra (hep biraz alaycı bir tutum takınarak), kendine has canlılığıyla, kendine özel yasalarıyla, temel yaşam akışıyla bambaşka bir dünya kılmıdanmaya başlıyor çevrede. Zamanın ve mevsimlerin etkisiyle yarı yarıya kemirilmiş yaşlı bir ağaç gövdesinin, şöyle bir göz atıldığı ve sonra, yavaş yavaş, gittikçe artan bir dikkatle gözlerin dikilip incelendiği zamanki gibi oluyor bu. Önce yalnızca salyalı izler bırakan, ağır ağır sürünen sümüklü böceklerle nemin oluşturduğu bazı mantarlar görülür. Sonra, sırasıyla, kılmıdayan, aynı yolu, aynı çabayla bir daha, bir daha alarak didinen ufak böcek toplulukları görülür. Eğer dışarıya karşı konumunu koruyabilirsen, eğer kocaman bir sümüklü böceğe ya da minicik bir karıncaya dönüşmezsen, bütün bunlar sonunda ilgi çekici olmaya, vakit geçirmeye yarar.

Senin ve çocukların hayatları hakkında öğrenebildiğim her ayrıntı, bana daha derin bir temsili detaylandırmaya çalışma fırsatı verecek. Ama bu unsurlar son derece kısıtlı ve bu konuda deneyimim de son derece yetersiz kaldı. Ayrıca, bu yaşlarda çocuklar, hareketlerini izleyip onlar hakkında bir tahayyül oluşturmam için fazla hızlı büyüyorlardır herhalde. Bu konuda oldukça şaşkın kaldığım kesin. Ama böyle olması da kaçınılmaz bir şey. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[100]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 5 Mart 1928

Çok sevgili Tania,

28 Şubat tarihli mektubun da mucizevi bir hızla ulaştı bana; üstelik 3 Mart'ta, yani yalnızca 4 gün sonra. Böyle sürmesini ve bütün yazışmaların bu hızda olmasını dilerim. Oysa zavallı annem iki aydan beri mektuplarımı almadığı için umutsuzluğa kapılmış. Ocak'ın 9'unda gönderdiğim, yazdığımı kesin olarak hatırladığım mektubu Şubat'ın 27'sinde hâlâ almamış ve bu yüzden ağır bir biçimde hastalandığımı ve gerçekten yazma imkânımın olmadığını düşünüyor.

Ayağa kalkmana ve yürümene olanak sağlayan güce yeniden kavuştuğun için yürekten kutluyorum seni. Ama başlangıç olarak aşırı iyimsersin ve evrensel adalet diye bir şeye çok fazla inanıyorsun! Sabırlı olsan ve seni yeniden hasta düşürecek ve sıkıntı yaratacak her türlü tehlikeden uzak olarak, tamamen iyileşmeyi beklesen daha iyi olacak. Gerçekten sağduyulu olman gerekiyor! Yoksa barbarca azarlarımdan yana hiç kaygı duymaksızın ve sarsılmaksızın, saçlarına karşı sert önlemler alacağım!

Yapabildiğin gözlemler ve yeni deneyimlerin nedeniyle mektubunu çok büyük bir ilgiyle okudum. Sana, hoşgörülü olmayı, yalnızca davranış olarak hoşgörülü olmayı değil, manevi diyebileceğim anlamda da hoşgörülü olmayı salık vermenin gerekmediğini düşünüyorum. Hep görüldüğünden ve görüldüğünden çok farklı, bilinmeyen, görülmeyen bir İtalya'nın var olduğuna inanmıştım. Demek istiyorum ki –bu her ülkede doğrulanan bir olgu olduğuna göre– bizdeki görülen ile görülmeyen arasındaki kopukluk, uygar milletler denen ötekilerdekinden daha derindir. Bizde bağırış çığırışlarıyla, eyleme dökülen coşkularıyla, böhürlenmeleriyle meydan, göreceli olarak

evde oturmaya baskın çıkar. Bu yüzden Tanrı lütfunun bizim halkımıza vermeye layık gördüğü dahilik derecesi vb. üstüne olduğu kadar, aile yapısının sağlamlığı üstüne de bir yığın ucuz önyargılar ve olumlamalar biçimlendi. Michels'in bu yakınlarda çıkan kitabında da, okuma-yazma bilmeseleler de Kalabriyalı köylülerin ortalamasının, Alman üniversite profesörlerinin ortalamasından daha akıllı olduğu yinelenmiş; böylece, Kalabriya'da pek çok kişi, okuma-yazma zorunluluğundan muaf olduğuna inanıyor. İtalya'daki merkez kentlerin yeni biçimlenmeleri göz önüne alındığında, şehirlerdeki ailevi gelenekler üstüne geçerli yargının, ülkenin tamamının hâlâ çok düşük düzeyde olan genel ortalama durumdan soyutlanarak verilemeyeceğini ve bu bakış açısından, şu karakteristik çizgide özetlenebileceğini sanıyorum: Çocuklara ve yaşlılara zarar veren, 20 ila 50 yaş arası kuşağın aşırı bencilliği. Elbette burada söz konusu olan, yerleşmiş sosyal düzeysizliğin bir kınanması değil; bunu böyle düşünmek saçma ve budalaca olurdu. Tarihsel olarak denetlenebilecek ve açıklanabilecek ve kuşkusuz maddi yaşam düzeyinin yükseltilmesiyle aşılabilecek bir olgu söz konusu. Bana göre açıklama, savaş öncesinde aklın alamayacağı düzeyde zengin olan Fransa'da, her 100 kişiden yalnızca 52'si işsizken, 100 işçiden 83'ünün işsiz olduğu ülkenin demografik yapısında bulunuyor. Pek çok yaşlı ve çocuk, orta kuşaklara göre, göçler nedeniyle maddi olarak yoksul durumda. Zaman zaman ürkütücü zalimlik boyutlarına varan davranışlar içinde bulunan kuşakların bu bencilliğinin temeli işte budur. Yedi-sekiz ay önce, gazeteler şu canavarca olayı aktarıyordu: Tarladan evine dönen bir baba, önünde aç çocuklarının tüketip, geriye çok az miktarda bıraktığı akşam yemeğini bulunca, tüm aileyi (karısını ve üç çocuğunu) katletmişti. Gene böyle, aşağı yukarı aynı tarihlerde, Milano'da, aylarca bir masanın ayağına telle bağlı tutarak 4 yaşındaki küçük oğullarının ölümüne neden olan bir karı-kocaya karşı bir dava sürüyordu. Duruşmadan, adamın, karısının sadakatinden kuşkulandığı ve karısının da kötü davranmasına karşı çocuğunu savunup kocasını kaybetmektense çocuğun ortadan kaldırılmasında onunla anlaştığı ortaya çıkmıştı. 8 yıl hapis cezasına çarptırıldılar. Bu, bir zamanlar yıllık suç istatistiklerinde özel bir madde olarak sayılmış bir suç tipidir. Senatör Garofalo,⁷ çocukların temizlik ve sağlıklarına önem vermemesi genel geleneğinden dolayı ve neredeyse ilahi mahkemede yeni küçük meleklerin gökyüzüne yükselmesini Tanrı'nın bir lütfu olarak saymaya varan yaygın dinî kadercilikten dolayı, suçlu ana-babaların çoğu kez her cezadan muaf tutulmayı başarmaları nedeniyle, suç eğiliminin tek işareti olarak bu tip suçlar konusunda yılda ortalama 50 hükmün verildiğine dikkat çekiyor. Ne yazık ki bu en yaygın ideolojidir ve en gelişmiş ve modern

7 Raffaele Garofalo (1851-1934) senatör, pozitif ceza hukuku okulunun kurucularındandır.

şehirlerde bile zayıflatılmış ve yumuşatılmış biçimlerde de olsa varlığını sürdürmesi şaşırtıcı değildir. Gördüğünüz gibi, en azından bu ilişkilerde bile ilkelerin mutlaklığına inanmayanlar için hoşgörü yersiz değil, sadece genel yaşamın gelişimiyle birlikte bu ilkelerin giderek gelişeceğine inanıyorlar. – Seni yürekten kutluyorum. Kucaklıyorum.

Antonio

[101]

Giuseppina Marcias'a

[Milano] 5 Mart 1928

Çok sevgili anneciğim,

Ocak ve Şubat aylarında sana yazdığım mektupların eline geçmemesine ve bana son derece hızlı bir biçimde ulaşan 27 Şubat tarihli mektubunda yazdığın gibi, bunu benim bir hastalığıma yormuş olmana çok ama çok üzuldüm. Kesinlikle bu dönem içinde, belki de şu sıralarda hepsini alacağın en az 6 mektup yazdım. En az 15 günde bir mektup yazıyordum sana, hatta bazı kereler haftadan haftaya bile yazdım. 6 Ocak'ta taahhütlü mektubunu aldım ve ayın 9'unda elime geçtiğini hemen bildirdim sana. Birkaç hafta önce, içinde çocukların bir fotoğrafının bulunduğu, Teresa'nın bir mektubunu aldım; hemen cevap yazdım.

Bu aksiliklerin senin moralini bozması benim çok canımı sıkıyor. Ama hep en kötü varsayımları düşünüp durmamalı ve sürekli olarak üzüntü çekmemelisin. Hasta olduğum, kendimi herhangi bir şekilde veya derecede kötü hissettiğim takdirde seni derhal bilgilendireceğimi, çünkü seni haberdar etmemekle daha da kötü bir şey yapacağımı ve ani bir hastalık haberimin senin için daha da kaygılandırıcı bir hale dönüşeceğini bildiğimi çok iyi kavramalısın. Benim sürekli karamsar olduğumu ve kim bilir hangi umutsuzluğun pençesinde olduğumu düşünmekte de yanılıyorsun. Hayır, hiç de öyle değil. Doğal olarak, durmadan sevinçten dans edecek ve sürekli olarak gülecek halde değilim ama bir mezarlık aracı üstüne tünemiş karga gibi hep karamsar ve umutsuz bir halde de değilim. Gerçekten, vicdanı rahat bir kişinin olması gerektiği gibi ve yaşamı boş umutlara kapılmadan gören biri gibi, soğukkanlı ve sakinim. Benim umutsuzluk içinde olduğum düşüncesinin sende saplantı haline gelmesi beni gerçekten üzüyor; bunu sen değil de başkaları söylemiş olsaydı kendimi hakarete uğramış ve ölesiye aşağılanmış saymam gerekirdi. Tanrı aşkına, düşüncesizce ve şımarıklığı

yüzünden kendini kötü duruma sokacak küçük bir çocuk değilim ben, öyle değil mi? Bak, gördün mü, gitgide öfkelenmek ve yüzüne karşı bağırmaya başlamak üzereyim! İyi ama, kendini soğukkanlı ve huzurlu tutabilmen için seni nasıl ikna edebilirim? Bunu sağlamak için seni bir parça hırpalamak mı gerekiyor?

Nina Corrias Teyze'nin ölümüne üzüldüm. Zavallı kadın. Kara İtalya'sından olduğu için kendini üstün gören bazı masumca tavırlarına rağmen, çok iyi bir kadın olduğunu sanıyorum. Hem sonra, önyargılara, kurumlara ve kişilere ters düşmekten korkmadan, Ghilarza ortamının gençleşmesine kesinlikle katkısı oldu. Onun önyayak olduğu ilk kadın derneğini anımsıyormusun? Ya yatılı okul müdürü olan kardeşini nasıl medeni hukuka uygun olarak gömdürdüğünü?⁸ Ne rezalet çıkmış, ne kıyamet kopmuştu! Kesin olarak her şeyi hatırlıyorum ve "ilerlemeci" girişimlerinin çoğu beni her ne kadar güldürdüysen de, temelde ciddi sorunların söz konusu olduğunu ve onun her bakımdan övgüye değer bir coşkuyla işe koyulduğunu düşünüyorum. Ölmeden önce günah çıkarıp Kudas ayininden geçti mi? Peki, ya Francesco Amca, hâlâ yaşıyor mu? (Giovanna'nın öldüğünü hatırlar gibiyim ama bundan pek emin değilim.) Bu memleket haberleri beni çok ilgilendiriyor. Önemsiz olduklarını ve beni sıktıklarını ya da dedikodu konusu olduklarını sanma. Her zaman bir gelincik kadar meraklıyım ve küçük şeyleri de değerlendiriyorum. Ayrıca Ghilarza'da her hafta tozdan başka ne bulacaklarını bekliyorsun? Corroncu ve Brisi Illichidiu ve Juanna Culamontigu Teyze de beni ilgilendiriyor. Kendi türleri içinde onlar ötekilerden daha fazla öne çıkan, özgün tiplerdi ve gerçekten çok sıkıcıydılar; onlarla övgülerden ve dalkavukça laflardan başka bir çift laf edilemezdi.

O halde, sonuç olarak: Sağlığım yeterince iyi, hiçbir biçimde karamsar değilim ve senin, önümüzdeki günlerde olacak isim gününü en iyi dileklerle yürekten kutluyorum. Bana güzel bir fotoğrafını yolla ama süslenip püslenmeden, evdeki gerçek halinle çekilmiş fotoğrafını, olmaz mı? Şuhluk yapmadan! Seni sımsıkı kucaklıyorum.

Nino

8 Nina Corrias, Gramsci'nin anne tarafından akrabasıdır. Roma'da yazar Grazia Deledda ile bağlantı kurmuş ve Ghilarza'da, Gramsci'nin kız kardeşlerinin de katıldığı bir kadın derneği kurmuştu. Erkek kardeşi öldüğünde, ruhban sınıfı karşı çıktığı halde, tüm kasabanın cenaze katılması, Ghilarza'da büyük bir skandala neden olmuştu.

[Milano] 12 Mart 1928

Çok sevgili Tania,

21 Şubat tarihli mektubunu ancak birkaç gün önce aldım. Çocukların sağlık durumları hakkında bana aktardığın bilgiler için sana teşekkür ederim: Giulia bu konuda bana yalnızca kaçamak bir biçimde, bir şeyler ima ediyordu. Sen Giuliano'nun bir tutam saçını sakla ve özel izin almaya kalkışarak bana ulaştırmaya çalışma: Nedenini tam olarak açıklayamıyorum ama böyle bir başvuru, bende önüne geçemediğim bir çeşit tikslenme duygusu doğuruyor. Sana yemin ediyorum, bu çözüm konusunda hiçbir üzüntü duymadan, senin tanımlamalarıyla yetinirim; oysa böyle bir çözüm için özel olarak gidip izinler isteyeceğini ve açıklamalar falan yapacağını bilirsem üzülrüm. Sana gerçekten iletmek istediğim bu şeylerden kesinlikle tiksiniyorum.

Yakında Roma'ya yapılacak yolculuk haberi yeniden ortalıkta dolaştığı ve bu haberin sana ulaşmasıyla, tamamen iyileşmeden klinikten çıkmaya ve belki de henüz aşırı güçsüzken sana Milano'dan yola koyulma kararı verdirmesini istemediğim için biraz endişelendim. Eğer böyle bir şey olursa, bundan çok ama çok büyük bir üzüntü duyarım ve uzun süre yüzüne bakmam. Şimdi sen, yalnızca iyileşmeyi ve yeniden eski gücüne kavuşmayı düşünmelisin. Her durumda, benim yola çıkışım gerçekten de eli kulağında olsa bile, Roma'da yeniden görüşeceğiz. Her şeyi gerektiği gibi yapacağım. Gene dışarıya kitap yolladım (öteki 22 tanesini) ve geri kalanı da hızla göndereceğim. Yanımda yalnızca en gerekli çamaşırları götüreceğim. Dışarıya, içinde bir çift ayakkabı, yeni bir elbise ve baharlık ince bir palto olan bir de valiz yollayacağım. İçinde çamaşırların bulunduğu, dışarıya yollayacağım valizle, Roma'da geçireceğim ilk günler için bazı kitapların da Roma'ya çok hızlı bir biçimde gönderilmiş olabileceğini düşünüyorum. Kitapların geri kalanı geç gelse de olur; ben istediğim kitapları sana belirtmedikçe onları bana yollama, çünkü onlardan, yalnızca çalışmak ve başvurmak için işime yarayacak olan bir bölümü gerekecek bana. Valize, Luigi Einaudi'nin *Corso di Scienza delle Finanze* [Finans Bilimi Dersleri] kitabını ve Almanca sözlüğü (dilbilgisi kitabımı yanımda götüreceğim) koyabilirsin.

İçinden, tarihsel ve bibliyografik nitelikteki bazı makaleleri kesip ayırmak istediğim *Marzocco*'nun geçmiş sayılarını da dışarı yolluyorum.

Roma'da görüşme için yeni çabalar sarf etmek zorunda kalmamak için sorgu yargıcından yol göstermesini istemen belki de daha yerinde olacak;

bu işle yükümlü olan, Roma'daki görevli hâkime sunulmak üzere, onun makamından bir mektup bile alabilirsin belki.

Çok sevgili Tania, klinikten ayrılmanla ilgili öğütlerime gerçekten uymalısın. Bu itaatin karşılığında(!), çocukluğumda sapsarışırken sonra nasıl kumrallaştığımı en ince ayrıntılarına varıncaya kadar açıklayacağım sana (Giulia'yı bu hikâyeyle ve küçük kız kardeşimin gözlerinin önce mavi olduğu, sonra her ikisinin de yarı mavi, yarı siyaha, daha sonra da birinin tamamen siyah, ötekinin de tamamen maviye döndüğü hikâyesiyle nasıl kızdırdığımı hatırlıyor musun?)

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[103]

Giuseppina Marcias'a

[Milano] 12 Mart 1928

Çok sevgili anneciğim,

Son mektupta (5 Mart tarihini taşıyordu) zaten senin de farkına varabileceğin bir hata yaptım: Taahhütlü mektup bana 4 Şubat'ta ulaştı ve bunu haber vermek için 6 Şubat'ta sana mektup yazdım: O halde, sana yazdığım gibi Ocak değil, Şubat olacak.

Bu yakınlarda Giulia'dan ve çocuklardan haber aldım. Delio'nun sağlığı iyiymiş ama çocuk birkaç ay boyunca tehlikeli biçimde ağır hasta olmuş, bu yüzden de bana haber göndermemişler. Hastalık, diş çıkarmasını ve konuşmasını geciktirmiş ama iyileştikten bir süre sonra kendini iyice toparlamış, kaybettiği zamanı da telafi etmiş. Temelinde, küçük çocukların yaşamı üstüne hep bilinen şeyler olan, ama annelerin her defasında, bunların olağanüstü ve şaşırtıcı ve yalnızca kendi çocuklarına özgü olduğunu sandıkları, bu nedenle de sana anlatmayacağım bir yığın ayrıntı yazıyorlar bana.

Önümüzdeki günlerde duruşma için Roma'ya hareketim bu kez kesin gibi görünüyor. Hatta çok çok kısa bir süre sonra yola çıkma ihtimali olabilir: Roma Cezaevi'nin yeni adresine bana hemen mektup yazabilmen için, yola çıktığımı bir telgrafla sana bildirmeye çalışacağım. Gazetelerin, yayımlamaktan çok hoşlandıkları karmakarışık haberlerinden dolayı, ne olursa olsun telaşa kapılmaman gerektiğini bir kez daha yineliyorum sana. Ceza Kanunu'nun aynı maddesiyle ilişkili aynı suçlamalar, 1923'te yurt dışında olduğum zamanlarda bana karşı yapılmıştı. Sanıklar tarafından gerçek ol-

duğu kabul edilmiş birçok imzanın bulunduğu bir belgeye karşın, daha ilk celsede aklanmıştık. Bana karşı yapılan suçlama, basit bir polis raporuna ve denetlenemeyecek genel izlenimlere dayandırılmış olsa da, şimdi kesinlikle birçok yıla mahkûm olacağım. Zaten 1923 ile 1928 arasındaki karşılaştırma, güncel davamın taşıdığı “ciddiyet” hakkında fikir vermeye ve onu belirlemeye yeter. İşte bu nedenle içim öylesine rahat ki... Sen, bu ikinci planda kalan koşulların değil de, asıl mahkûmiyetin ve çekilecek hapis cezasının düşünülmesi gerektiğini mi sanıyorsun acaba? Ama ahlâki duruşu da hesaba katman gerekir, öyle değil mi? Çünkü güç ve gurur veren tek şey bu. Hapishane son derece berbat bir şey; ama benim için ahlâki düşkünlük ve alçaklık nedeniyle onursuzluk daha da beter olurdu. Bu yüzden, aşırı telaşlanmamalı ve acı çekmemelisin ve umutsuz, bitmiş, tükenmiş, yenik düşmüş olduğumu hiçbir biçimde düşünmemelisin. Sabırlı olmalı ve ne olursa olsun, benim hakkımda yayılabilecek iftiralara, yalanlara inanmamalısın.

Daha önce yazdığım tüm mektuplarımdan artık eline geçmiş olduğunu umuyorum. İsim günün için en içten ve sevgi dolu dileklerimi yineliyor ve seni sevgiyle kucaklıyorum.

Nino

[104]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 19 Mart 1928

Çok sevgili Tania,

Perşembe günü, bir an için, artık klinikten çıkmış olabileceğini sanmıştım. Görüşmeye çağırılmayı bekleme sırasında, Tulli aslan yürüyüşünü taklit ederken kapı açıldı ve ben, görüşmeye değil de merkeze çağırıldım. Ama yalnızca annemin bana gönderdiği taahhütlü bir mektubun makbuzunu imzalamam söz konusuydu. Seninle görüşeceğime gerçekten inanmıştım ve son derece büyük bir hayal kırıklığına uğradım. Ama yapacak bir şey yok. Artık bir dahaki sefere görüşeceğiz. Bu kez, dava gerçekten sonuca doğru gidiyor. Bu sabah bana mahkemeye gönderilme kararı iletildi; bu da önümüzdeki günlerde bir yolculuk yapacağım anlamına gelebilir. Güvendiğim bir avukat adı vermem istendi; ben de Avukat Ariis'in adını verdim. Aslında avukat sorununa pek önem vermiyorum; ben yalnızca, duruşmadan önce belgelere eklenmesini isteyeceğim bir belge, bir not ya da bir savunma dilekçesi düzenlemek için bazı hukuki bilgiler edinmek istiyorum.

Bunlar dilekçeyi biçimlendirmek için; yoksa zaten önceden bütün ayrıntılarıyla düşündüğüm özülle ilgili değil.

Yarın 50. iğnemi yaptıracağım ve bitecek. Biraz dinlenmeyi hak ettim sanırım. Daha sonra, sen bir süre sonra tedaviye devam edip etmeyeceğimi salık vereceksin bana. Birkaç haftadan beri senden net haberler almıyorum: Haberler genel olarak yeterince iyi gibi görünüyor. Dışarıya gene kitap gönderdim (öteki 12 kitabı). Birkaç haftadan beri *Marzocco*'yu ve 1 Şubat'tan beri de *Critica Fascista*'yı⁹ almadım: Libreria'ya bildirmek gerekecek. Ben yola çıkar çıkmaz adres değişikliğini de bildirmek gerekecek. *Marzocco*'da, Arnaldo Bonaventura'nın *Storia del violino, dei violinisti e della musica per violino* [Kemanın, Kemancıların ve Keman Müziğinin Tarihi] başlıklı bir kitabının Milano'daki Hoepli Yayınları'ndan çıktığını gördüm. Belki Anna¹⁰ bu kitaba sahip olmaktan hoşlanır: Belki bu kitap öğretim konusunda işine yarayabilir ve belki kitabı çevirtebilir de, ne dersin?

Sevgili Tania, Milano'da bir kez daha görüşebilme ihtimalimiz olduğu için henüz yola çıkmamış olduğuma çok memnunum. Ama sana bir kez daha, kendine iyi bakmanı, klinikten zamansız ayrılmamanı, bir de Milano-Roma yolculuğunu senin için mümkün olabilecek en rahat koşullarda yapmanı salık veriyorum.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[105]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 26 Mart 1928

Çok sevgili Tania,

Birkaç gün önce bazı gariplikler taşıyan bir mektubunu aldım. Mektuba 5 Şubat tarihini atmışsın, oysa daha yakın bir tarih olması gerekirmiş gibi geliyor bana. Belki de sen 5.III yerine, 5.II yazdın. Bunun ötesinde, mektup imzalanmamış, en azından mektup yazma düzeni bakımından bir sonuç bölümü yok. İki yaprak söz konusu: İkinci yaprak, ikinci sayfa olarak numaralanmış; biri babanın, biri annenin ve biri de Genia'nın olmak üzere üç

9 *Critica Fascista*, 1923'te Roma'da Giuseppe Bottai tarafından kurulan ve 1943 yılına kadar yayını süren süreli dergidir.

10 Anna Schucht, Tania'nın kız kardeşidir. Guilia gibi, Roma Santa Cecilia Akademisi'nde okumuştur.

mektubu bana özetlediğin kâğıdın bir yüzü dolmakalemle, bir yüzü de kurşunkalemle yazılmış. İkinci yaprak, birinci sayfanın başına yazılmış olan, dördüncü sayfada yarıda kesilmiş cümleyi bitiren ama hiçbir sonuca bağlamayan iki satırla sürdürülmüş. Hatırlamana yardımcı olur diye yazıyorum sana bu ayrıntıları; aslında yeniden okuyunca, mektubun 5 Şubat tarihli olabileceğini de gözlemliyorum, çünkü önce ve sonrayla ilişkilendirilen, zaman sırasına göre aktarılan veriler bu tarihle de ilişkilendirilebilir: Ne olursa olsun, senin bana gelen en son mektubun olsa da, mektupta senden hiç haber yok. Eğer 5 Şubat tarihliyse, bu, Mart'ın tüm bu 26 günü içinde bana mektup yazmadığın ya da en azından senden hiç mektup almadığım anlamına geliyor.

Bana aktardığın haberler, bende çok canlı, aynı zamanda da acı verici bir duygular dünyası uyandırdı. Çünkü tüm maddi ortamı ve bizimkilerin yaşamındaki tüm fiziksel güçlükleri yeniden ortaya koymak durumundayım: İki çocukla birlikte, bu zorlukların geometrik olarak katlanıp çoğalmış olmasından başka türlü mü mümkün değil. Belki sen bunun daha önce farkına vardın: En yoğun biçimde, sürekli içimi kemiren ve durumumun tüm güçsüzlüğünü bana hissettiren kesinlikle bu nitelikteki endişeler oldu. Senin sağlığını ilgili ve her yönüyle doğru olarak bilmek istediğim ve bunalım yaratmadan her türlü yolla beni inandırmaya çalıştığın şimdiki yaşamından duyduğum endişe buna ekleniyor. Sevgili Tania, iradene güvenerek gerçekten son derece sağduyulu olman ve gereksiz çaba harcamaman gerekir. Doktorun tüm buyruk ve tavsiyelerini harfi harfine yerine getirdiğini kesin olarak bilmedikçe içim rahat etmeyecek: Milano'dan uzaklaşabilmeni ve birkaç ay gücünü yeniden kazanmana yardımcı olacak bir iklimde yaşayabilmeni isterdim. Beni düşünmemelisin çünkü ben kesinlikle iyiyim ve hiçbir şeye ihtiyacım yok: Senin kendine bakıp bakmadığını ve kendini toparlayıp toparlamadığını bilmeye ise gerçekten ihtiyacım var. Yoksa nasıl uzun ve yorucu yolculuklar yapabilirsin? Anneni görmeye gitme kararını vermenin gerçekten gerekli olduğunu düşünüyorum. Belki geçmişte annenin seni tekrar görme arzusunun yoğunluğunu sana aktarmayı hiçbir zaman başaramadım. Bazen son derece iyi yürekli olmasına rağmen seni uzun süre görmemiş olmasından, herhalde bir parça beni suçluyordur diye düşünüyorum. O zamanlar, 1922'de, seni buna ikna edeceğimi umuyordu. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Giuseppina Marcias'a

[Milano] 26 Mart 1928

Çok sevgili anneciğim,

12 Mart'ta gönderdiğin taahhütlü mektubu üç gün sonra aldım (14'ünde). Bunu geçtiğimiz pazartesi sana hemen bildirebilirdim ama yazmama izin verilen haftalık mektupları daha önce cevaplandırmak zorunda kaldım. Sana çok büyük bir haksızlık yaptığımı sanmıyorum. Sana da, Carlo'ya da yürekten, çok çok teşekkür ederim.

Gördüğün gibi, henüz Roma'ya gitmedim ama bu kez kesin olarak yola çıkarız; daha önceleri olduğu gibi artık aylar değil, günler söz konusu olacak. Özel Mahkeme'nin bünyesinde oluşturulmuş Soruşturma Komisyonu tarafından düzenlenen sevk kararı elime geçti bile. Bundan başka hiçbir yeni haber edinemedim. Aleyhimde belge ve tanıklarla desteklenen hiçbir somut suçlama ileri sürülmedi. 1926'da İtalya'da meydana gelen tüm aksiliklerden, hatta o kötü toplantıdan bile benim sorumlu olduğumu onaylayan dört polis memuru var. Bundan başka, 1924 yılının Ekimi'nde Ghilarza'ya yaptığım yolculuğun bile bir suç unsuru olarak öne sürüldüğünü gördüm. Gördün mü bak! Bir de sen niye görünmüyorsun diye sızlanıp duruyordun hep! Neyse ki az yolculuk yapıyordum. Elbette bütün bunlar seni hayallere kaptırmamalı ve kurtulmuş olabileceğime inandırmamalı. Mahkûm olacağıma ve umarım az, ama kaçınılmaz olarak mutlaka birkaç yılı cezaevinde geçirmek zorunda kalacağıma kendini alıştırman gerekiyor. Artık ben kendimi buna alıştırdım ve tam tersine, her şeyin bir an önce olup bitmesini ve mahkûm elbiselerinin giyildiği, saçların sıfır numaraya vurulduğu bir cezaevine çoktan yollanmış olmayı isterdim. Böylece baldızımın acısı biraz olsun dinerdi: Örneğin kızcağız bana yakın olmak ve yaşamımı sürdürebilmeme destek olmak için, 6 ayı hastanede geçmek üzere bir yıldan beri burada bulunuyor ve son derece kötü olan sağlık durumundan dolayı gene hastanede kalmak zorunda.

Birkaç gün önce Giulia'dan ve çocuklardan en son haberleri aldım; haberler oldukça iyi. Son derece sakın olduğuma inan ve bundan hiçbir kuşkun olmasın. Her geçen gün, tam tersine, duygularımda daha güçlü ve daha sert oluyorum. Hiçbir zaman aşırı duygusal olmadım, bunu sen de bilirsin, belki de bu duygusuz görünüşüm senin sık sık acı çekmene neden oldu; şimdi belki de bir kez sahip olduğum o bir parçacık duygusallığı da yitirmem gerekiyor. Çakmaktaşı olduğu gibi bendeki kıvılcımı parlatmak için de çelikle vurulmuş bir darbe gerekiyor. Ama sen, kuşkusuz, çok az kişide görülen bu çelik gibi erdeme sahipsin. Seni sımsıkı kucaklıyorum.

Nino

[Milano] 2 Nisan 1928

Çok sevgili Tania,

Neden bana biraz daha sık yazmıyorsun? Klinikteki işlerinin bütün gününü aldığını sanmıyorum. Okuyor musun? Geri yolladığım kitaplardan birkaçını sana getirdiler mi? Hepsinin sana ilginç gelip gelmeyeceğini bilmiyorum, ama en azından *Nuova Antologia* gibi bazı dergileri karıştırabilirsin belki. Bu son haftalarda kitaplıktan, içlerinde tarih ve bilimle ilgili çok ilginç bazı makaleler bulduğum, 1846, 1868 ve 1873 yıllarına ait sayıların olduğu, bir dizi *Revue des Deux Mondes* edinebildim. Örneğin Claude Bernard'ın ve Charles Robin'in fizyoloji üstüne ve ereksel neden denen sorunlar üstüne çalışmalarının yarattığı tartışmaların yankıları ilginç: Robin'in adını bile bilmiyordum ve bilim dünyasında ve metodolojideki konumunu da bilmiyorum. Bazı gözlemleri son derece ilgimi çekti, bu nedenle çalışmalarına ve araştırmalarına genel olarak nasıl bir değer biçildiğini öğrenmek isterim. Senin bu konuda bana bir şeyler söyleyebileceğini sanıyorum.

Libreria'dan bazı kitaplar aldım, fikrin olsun diye sıralıyorum: 1) Pasquale Jannaccone, *La bilancia del dare e dell'avere internazionale con particolare riguardo all'Italia* [Özellikle İtalya ile ilgili Olarak, Uluslararası Kredi ve Borçlar Dengesi]; – 2) Benedetto Croce, *Storia d'Italia dal 1871 al 1915* [1871'den 1915'e İtalya Tarihi]; – 3) Giovanni Carano-Donvito, *L'Economia Meridionale prima e dopo il Risorgimento* [İtalyan Birliği Dönemi Öncesi ve Sonrası Güney Ekonomisi]; – 4) Antonio Graziadei, *Capitale e salari* [Sermaye ve Ücretler]; – 5) Marcel Proust, *Chroniques* [Günceler]. Sana yazdığım, Mortara'nın *Prospettive Economiche*'yle [Ekonomik Perspektifler] *Almanacco Letterario Mondadori*'yi [Mondadori'nin 1928 yılı Edebiyat Almanığı] de alacağım. Bu yüzden artık bununla uğraşma.

Perşembe günü sağlık durumun hakkında öncekilerden daha iyi bazı haberler aldım. Ama aslında, işin içinden çıkamıyorum. Gerçek durumunu Bayan Tulli'den saklıyormuşsun gibi görünüyor; bu konuda az ya da çok sağlam temellere dayanan tümevarımlar söz konusu olabilir ancak. Kısacası, bana daha sık yazmanı ve kendinden daha ayrıntılı söz etmeni, gerçekten, var gücümle “istiyorum”.

Buna karşılık benim sağlığım iyi; hatta Tulli, gerdanımın kat yapmaya başladığını söylüyor. Şaşılacak şey!

Benim yolculuğumdan henüz söz edilmiyor; bundan çok da hoşnutsuz değilim, çünkü şimdikinden daha iyi bir havada yola çıkmayı yeğlerim ve

sonunda, ilkbaharın artık gelmeye karar vereceğini umarım. En iyi bayram dileklerimle, seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[108]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 9 Nisan 1928

Çok sevgili Tania,

5 Nisan tarihli mektubun Paskalya nedeniyle çarçabuk elime geçti. Giuliano'nun saçlarını da aldım ve bana aktardığın haberlere de çok memnun oldum. Gerçeği söylemek gerekirse, yazdıklarından pek bir sonuç çıkaramadım. Elimde, çocukların erken ya da geç konuşması konusunda, Giordano Bruno hakkında anlatılan ilginç olaydan başka bir veri yok: – Söylendiğine göre Bruno, her şeyi anlamasına rağmen üç yaşına kadar konuşmamış. Bir sabah uyandığında, oturduğu yoksul evin duvarındaki bir yarıktan kocaman bir yılan çıkıp çocuğun yoksul yatağına yönelmiş; birdenbire, o zamana kadar ağzından hiç çıkmadığı halde, babasını adıyla çağırmış, tehlikeden kurtarılmış ve o günden sonra Campo dei Fiori Meydanı'ndaki Yahudi satıcıların da yaptığı gibi, üstelik de haddinden fazla konuşmaya başlamış.

Mektubunda yazdığına göre, kendini bezgin hissetmene ve bu nedenle bana daha sık mektup yazmaktan muaf olduğunu düşünmene üzuldüm. Bu düpedüz haksızlık, çünkü kendimi senden daha fazla bezgin hissettiğimi söyleyebilir ve sana hiç yazmayabilirdim; eğer sen beni böyle bezginliklerle kıskırtırsan, kesinlikle olacağı da bu. Bana haftada en az iki mektup yazıyordun: Nasıl oldu da böyle tembelleştin? Bütün gün ne yapıyorsun? Peki, Paskalya'yı nasıl geçirdin?

Birkaç gün önce, *Ekonomik Perspektifler* ile *Edebiyat Almanacağı*'nı aldım. 1925'ten beri, her yıl bu almanacağı Giulia'ya veriyordum. Bu yıl göndermeyeceğim. Düzeyi çok düştü. Önceleri kente ilk kez gelen genç askerler için derlenmiş, yarı pornografik gazetelere ayrılmış olan, sözümona espri denen iğneleyici birtakım nükteleri aktarıyor. Böyle bir gözlemin, yapılmış olmasıyla bile, başlı başına bir önem taşıyabileceği doğrudur. Cumartesi günü yeni bir kitap paketi geldi ama henüz bana teslim edilmedi; tarih ve felsefe dergilerinin bazı sayılarını içeriyor sanırım. Posta alındı belgesini imzalar-ken kısaca bir göz atabildim yalnızca. Şöyle ya da böyle, bir süre daha Milano'da kalmam gereken bu dönemde, okuyacak birtakım şeyler edindim ye-

niden. Delio'nun 10 Ağustos'ta dört yaşını dolduracağını ve artık ona ciddi bir armağan verilecek kadar büyüdüğünü düşündüm. Bayan Pina, bana "Meccano"nun¹¹ kataloğunu yollamaya söz verdi: Umarım çeşitli bileşimler, yalnızca fiyatlarına göre (27 lireden 2000 liraya kadar!) değil, çocukların yaşıyla, bileşimlerin basitlikleri arasındaki ilişkiye göre de açıklanmıştır. Meccano'nun ilkesi, günümüz çocukları için kuşkusuz en iyisi; ben en yararlı gördüğüm bileşimi seçeceğim, sonra da sana yazacağım. Ağustos'a kadar yeterli zaman var. Şimdiye kadar açıkça gösterdiği eğilimlere göre, Delio'nun öne çıkan eğilimlerinin ne olabileceğini bilmiyorum. Çocukken benim özellikle matematiğe ve müspet bilimlere karşı eğilimim vardı. Bu eğilimi lise yıllarında yitirdim, çünkü son derece değersiz öğretmenlerim oldu. Böylece lisenin ilk yılından sonra bir daha matematik çalışmadım, ama bunun yerine Yunancayı seçtim (o zamanlar seçme hakkı vardı). Ama lisenin üçüncü yılında, birdenbire gizli kalmış önemli bir "yeteneğimi" sergiledim. O zamanlar lisenin 3. yılında fizik dersi yapmak için Yunancayı seçmiş öğrencilerin, sorumlu olmadıkları halde matematik temel kavramlarını bilmeleri gerekiyordu. Kendine has biri olan fizik öğretmenim, bizi güç durumda bırakarak epey eğleniyordu. 3. sönestrin son sınavında, yıllık ortalamamın ve dolayısıyla lisansı almamın sınavlı mı, yoksa sınavsız mı olacağını, soracağı soruya vereceğim cevaba bağlı olduğunu söyleyerek, bana matematiğe ilişkin fizik soruları sordu: Beni, dilediğim kadar kalma- ma izin verdiği karatahtanın önünde görmek onu çok eğlendiriyordu. Sö- zün kısısı, tahtanın önünde yarım saat kaldım, tepeden tırnağa tebeşir to- zuna bulandım, denedim, yeniden denedim, yazdım, sıldım, ama sonunda, hiçbir ders kitabında olmadığı halde, öğretmen tarafından mükemmel ka- bul edilen bir kanıtlama "uydurum". Bu öğretmen Cagliari'den ağabeyimi tanıyordu ve daha sonra, okulu bitirene kadar gülüşleriyle bana işkence çekti: Yunan fizikçi diyordu bana.

Çok sevgili Tania, bezgınlıklere bir son ver ve bana sık sık mektup yaz. Seni kucaklıyorum.

Antonio

Dün Bayan Pina'yı şaşırtmak için nasıl çabaladığımı sana anlatmayı unuttum. Cumartesi günü Tulli, onunla görüşmeye gideceği için Paskalya yemeği konusunda bazı özel isteklerim olup olmadığını sordu. Benim bir türlü gidermeyi başaramadığım isteklerim her zaman oldu: Gergedan böb- reği ve pangolin budu yemek isterdim. Eğer yoksa, fırında bir oğlak kelle- siyle yetinebilirdim. Tulli, karısının kasap kasap dolaşıp aramak zorunda kalacağından haklı olarak endişelenip, gergedan ve pangolinle ilgili sipariş-

11 Bir oyuncak firması.

leri reddetti; bu işi oğlak kellesiyle sınırlamak istedi. Ama doğal olarak dün oğlak kellesi gelmedi; ancak yarın, yani salı günü geleceği bildirildi. Ben yarın da geleceğini sanmıyorum, çünkü kuzular ve oğlaklar kente kellesiz geliyor, ama olayın bundan sonra alacağı durum üstüne bilgi edinmek istiyorum. Umarım Bayan Pina bana çok öfkelenmez. Bir iyilik yap da, birkaç sözle onun gönlünü al.

[109]

Giuseppina Marcias'a

[Milano] 9 Nisan 1928

Çok sevgili anneciğim,

Yaklaşık üç haftadır senden haber almıyorum. Umarım Milano'dan Roma'ya çoktan gittiğimi düşünmemiş ve bu nedenle daha sonraki adrese mektup yazmaya başlamamışsındır. Gördüğün gibi henüz yola çıkmadım ve öyle görünüyor ki, en azından Nisan ayı boyunca Milano'da kalmam gerekecek. Her ne olursa olsun, adres değişikliği konusunda benim doğrulamamı beklemen gerekir: Bir telgraf yollamama izin vereceklerini sanıyorum.

Benim yaşamımda herhangi bir değişiklik yok. Baldızım hastalandı, hâlâ hastanede yatıyor: Akciğer rahatsızlığı, kendisini bir süre yataktan kalkmamak zorunda bırakacak bir flebit sorunu yarattı. İyileşmek için Milano dışında bir sanatoryuma gitmesi gerekecek. Böylece iki aydan fazla bir süredir ziyaretime gelen olmadı ve hiç kimseyi görmüyorum. Mario'ya bir daha yazmadım ve kesinlikle bir daha yazmayacağım. Kendisini tehlikeye atmaktan çok korktuğunu anladım ve en ufak bir sıkıntı çekmesine neden olmak istemiyorum.

Tam da dün, çocuklardan haber aldım, iyiler; hatta Giuliano'nun çok güzel, kül sarısı rengindeki bir saç buklesini bile gönderdiler bana.

Paskalya'yı hepinizin çok iyi ve rahat geçirdiğinizi umarım. Ben çok neşeliydim: Aynı hücreyi paylaştığım arkadaşım dışında bir de misafirim vardı: Milano'da sattıkları Paskalya Güvercini'nden yedik ve beyaz şarap içtik. Hem sonra şunu da bil ki, her pazar ayın dinliyorum ve dünkü ayın, özel olarak org ya da armonyum eşliğinde, şarkılı oldu hatta. Yalnız ayının kendisi duyulmuyor, çünkü mihrap hücreden hayli uzakta ama eninde sonunda hep benzer şeylerden bahsedilir; fakat tütsü kokusu duyulmuyor.

Sırası gelmişken söyleyeyim: Bana söz verdiğin "A su populu de Massudas" (Massuda Halkına) vaazını göndermeyi yine unuttun. Ayrıca beni çok

ilgilendiren bir bilgi almak istiyordum senden: Ellerinle masa üstünde trampet sesi çıkararak, yaşlı çavuşun şarkısını Franco'ya öğrettin mi?

Herkese sevgi dolu selamlar. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Nino

[110]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 16 Nisan 1928

Çok sevgili Tania,

Bu son hafta senden hiç mektup gelmedi ve Bayan Pina yoluyla da seninle ilgili doğru dürüst hiçbir haber almadım. Sağlığın konusunda her şeyin iyi gittiğini umarım. Libreria'dan, çeşitli kültürel etkinlikleri içeren ilerlemelere karşı kaybetmiş olduğumu sandığım capcanlı bir ilgi uyandırarak beni tamamen içine çeken bir yığın dergi aldım. Özellikle her türden tarihsel araştırmanın duyurulması alanında yayın etkinliklerinin böylesine yoğun olabileceğini hiç ummazdım doğrusu. Yayımlanması öngörülen çeviriler, özellikle Almanlardan tarih çalışmaları, İngilizlerden roman türünden ürünler bazen göz kamaştırıyor. Bütün bunların, ortalama halkın ilgisinin Fransız romanından Anglosakson romanına kaymasını ve yalnızca dar bir üniversite öğrenci ve akademisyen çevresinin değil, büyük yayınevlerinin müşterisini oluşturması gereken daha geniş halk kitlesinin de Alman bilimsel etkinliklerinden haberdar olmasının büyük bir kültürel önem taşıdığını düşünüyorum.

İki kitap daha aldım: Upton Sinclair'den *Petrol* ve A. Maurois'dan *La vie de Disraeli* [Disraeli'nin Yaşamı]. Bana Fransa'da "romanlaştırılmış" biyografik edebiyatın getirdiği yeni zenginliğin çok ilginç bir "örneğini" sunan bu sonuncuyu okudum. *La vita di Disraeli*, daha şimdiden 170 baskı yaptı.

Bu dolmakalem beni son derece öfkeliyor. Her tarafından mürekkep sızmasını önlemek için hangi jimnastiği yapacağımı gerçekten bilmiyorum. Ayrıca, yazmak benim için çok yorucu oldu bugün. Düşüncelerimin akışı, daha çok seni eğlendirmek için yazmam gereken şeylerle tam olarak çakışmıyor.

Seni en iyi dileklerle kucaklıyorum.

Antonio

[111]

Giuseppina Marcias'a

[Milano] 23 Nisan 1928

Çok sevgili anneciğim,

12 Nisan tarihini taşıyan taahhütlü mektubunu aldım. Gördüğün gibi hâlâ Milano'dayım ve belki de burada birkaç hafta daha kalacağım: Öyle görünüyor ki duruşma tarihi 12 Haziran olarak belirlendi.

Haberler hep aynı. Sağlığım oldukça iyi. Ruh durumum rahat ve hiçbir şekilde sarsılmış değil. Delio'nun 1926 Haziranı'nda çekilmiş fotoğrafının bendeki kopyasını sana göndermeyi düşündüm: Hemen bugün fotoğrafı gönderebilip gönderemeyeceğimi ve kırıp bozulmaması için ne yolla göndermem gerektiğini öğreneceğim. Sonra sen de izlenimlerini yazacaksın bana. Özellikle de bizim çocukluğumuzdaki halimize benzeyip benzemediğini bilmek istiyorum. Torununun ne kadar güzel olduğunu göreceksin; buna gerçekten memnun olacaksın. Bir şey istiyorum: Arkadaki hapishane damgasını silmeyin. Fotoğraf uzun süre kapatıldığı hapishanedeki dönemin izleriyle birlikte, nasılsa öylece olduğu gibi kalmalı. Yalnızca hapishanede olmaktan hiç utanmadığım gibi, tersine bundan son derece onur duyuyorum; bu tür şeyleri anlama düzeyine geldiği zaman, çocuğun duygusu da kesinlikle böyle olacak.

Bana söylediğin daha kapsamlı mektubunu bekliyorum. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Nino

[112]

Tatiana Schucht'a

[Milano] 30 Nisan 1928

Çok sevgili Tania,

Giulia'nın mektubuyla birlikte, senin 25 Nisan tarihli mektubunu aldım. Bana ilettiğin haberler için teşekkür ederim. Senden haber almak beni gerçekten sevindirdi; çok endişelenmişim.

Duruşma tarihinin 28 Mayıs olarak belirlendiğinden haberin var mı bilmiyorum. Yola çıkış zamanının yaklaştığı anlamına geliyor bu. Avukat Ariis'i gördüm bile. Bu yeni haberler beni çok heyecanlandırıyor, ama hoş

gidecek biçimde. Kendimi yaşamla dopdolu hissediyorum: Bunun bir çeşit savaşı olacağını düşünüyorum. Birkaç gün için de olsa bu hapishaneden daha farklı bir ortamda bulunacağım.

Oğlak kellesi... konusunda vardığın sonuçlara karşı çıkmak istiyorum. Bu oğlak kellesi ticareti konusunda son derece bilgi sahibiyim. Belediyenin, Piemonte tavşanları lehine Sardinya oğlak ve kuzularını neden boykot ettiği konusunda, Torino'da, 1919 yılında geniş bir araştırma yapmıştım: 4.000 civarında Sardinyalı çoban ve çiftçi özel bir görevle Torino'da bulunuyordu ve ben onları bu konuda aydınlatmak istiyordum. Güney'den gelen kuzu ve oğlaklar buraya kellesiz ulaşıyor, ancak kelleleri ayrıca temin eden küçük bir yerel ticaret yüzdesi var. Bu kelleleri bulmanın zorluğu, pazar günü için söz verilen kellenin ancak çarşamba günü alınabilmesinden kaynaklanıyor. Öte yandan, her ne kadar pek lezzetliyse de (benim için öyle; Tulli'yi tiksindirdi) kuzu ve keçi olduklarından pek emin değilim. Beyni olmayan ve bir gözü kör, tramvayın ezdiği bir kurt köpeğinkini andıran bir kafatasına sahip olan (ama yalvarırım bundan Bayan Pina'ya bahsetme!) garip bir oğlak herhalde! Ah şu kasaplar yok mu?

Giulia'nın epey uzun süredir habersiz kalmasına çok üzülüyorum. Yola çıkışından önce görüşür müyüz acaba? Sanmıyorum. Hiçbir tedbirsizlik yapmamalısın; kendine çok özen göster. Ancak böyle içim rahat edecek. Bundan böyle, sana nadiren mektup yazabileceğimden haberin olsun. Seni kucaklıyorum.

Antonio

[113]

Giulia Schucht'a

[Milano] 30 Nisan 1928

Sevgili Giulia,

3 Nisan tarihli notunu aldım. Tania çocukların yaşamıyla ilgili haberleri iletti bana. Mutlu oldum.

Hapishane yaşamımın bir dönemi sona ermek üzere, çünkü 28 Mayıs'ta duruşmam olacak. Daha sonra nereye savrulmuş olacağımı bilmiyorum. Sağlığım yeterince iyi. Açlıktan öldüğüm falan gibi benim hakkımda birçok asılsız yayın yapıldığını adli makam ve cezaevi yetkililerinden öğrendim. Bu beni çok üzdü çünkü buna benzer sorunları asla ortaya atmamak ve hatta abartmamak gerek. Olayları doğrulayacak verilerin eksik olduğu ve

aslında, bana iletilenden fazlasını bilmediğim de gerçek. Ama Tania seni sürekli bilgilendirmişti ve bu yüzden altüst olmak durumunda kalmadın. Dışarıya yazmak istemiyorum; belki yazmama izin verirdi ama ilke olarak bunu istemiyorum. Örneğin geçenlerde, benden cevap isteyen, Ruggero imzalı, garip bir mektup aldım. Belki de hapishane yaşamı, beni gerekli normal sağduyudan daha fazla güvensizleştirmiştir; ama ne var ki, bu mektup, puluna ve postane damgasına rağmen beni öfkeliendirdi. Mektupta sağlığımın muhtemelen kötü durumda olduğundan! ya da alınan haberlerin bu yönde olduğundan da söz ediliyor. Ustica-Milano yolculuğundan sonra ki ilk aylarda hastaydım; sonra dinlendim ve yeterli derecede toparlandım. Dar imkân sınırları içinde çalışıyor ve okuyorum. Teknik araçların eksikliği nedeniyle, sistematik bir entelektüel çalışma mümkün değil.

Sevgili Giulia, senin ve çocukların yaşamı üstüne böyle az haber almak beni üzüyor. İleride bu haberlerin daha da seyrek bir hal alma ihtimalinden korkuyorum. Bu benim en büyük endişem.

Seni sevgiyle kucaklıyorum sevgilim.

Antonio

[114]

Giuseppina Marcias'a

[Milano] 30 Nisan 1928

Çok sevgili anneciğim,

Sana Delio'nun fotoğrafını gönderiyorum. Duruşmam 28 Mayıs olarak saptandı: Bu kez yolculuk yakın olmalı. Ne yapıp edip sana telgraf çekmeye çalışacağım. Sağlığım yeterince iyi. Duruşmanın yakın olması beni rahatlatıyor, çünkü en azından bu tekdüzelikten çıkacağım. Endişelenme ve bana verecekleri herhangi bir ceza seni ürkütmesin: 14 yıldan 17 yıla kadar hapis cezası olacağını sanıyorum çünkü şimdilik aleyhimde delil yok, ama daha ağır bir ceza da olabilirdi. Delil bırakmadan bir şey yapmış olmam mümkün mü? İçin rahat olsun.

Seni kucaklıyorum.

Nino

[Milano] 7 Mayıs 1928

Çok sevgili Tania,

Geçen pazartesi günü cevapladığım, 25 Nisan tarihli mektubundan sonra bana ulaşan 17 ve 20 Nisan tarihli iki mektubunu aldım. Sağlığın hakkında bana verdiğin güzel haberlere sevindim ama yola çıkmadan önce görüşebileceğimizi sanmıyorum. Ayrıca, iyice düzelmeden, bacağıının durumundan kesin olarak emin olmadan, kendini hastaneden çıkma riskine atmamanı istiyorum senden. Son derece sakın olmanı ve duruşmadan sonra benim için bir cezaevi belirlemelerini beklemen gerektiğini düşünüyorum. Beni Roma'dan Kuzey İtalya'ya geri de gönderebilirler; o zaman aşırı bir yol yorunluğu çekmeden Milano'dan oraya gelebilirsin.

Bana, bugün yarın, Büyük Hastane'ye nakledilmiş olman gerektiğini söyledikleri için, mektupları hastaneye yollamadım: Adres belirsizliğinden dolayı eve yazmayı sürdürmeyi tercih ettim.

2 Şubat tarihli mektubun konusundaki gözlemlerim, düzenleme tarzı bakımından, edebi biçim bakımından hiç de "seni utandırmak" niyetini taşııymıyordu. Bu gibi şeyleri çok az önemserim ben. Zarfın içinden belki de kontrol sırasında kaybolmuş olan bir sayfanın eksik olduğu izlenimi edinmiştim. Bu konuda sen hiçbir şey yazmıyorsun. Mektup 2 Şubat tarihini taşıdığı ve benim cevabım bu tarihten sonraki iki ay zarfında eline geçmemiş olduğu için, sana hatırlatmak üzere, mektubu kılı kırk yararcasına tarif etmiştim. Bana iletmiş olduğun haberler konusunda haklısın: Kötü yanları da dahil, bana her şeyi yazmalısın.

Kışlık paltoyu dışarı yolladığımı bildireyim sana. Temizlenmesini isterdim. Dışarıya ayrıca büyük bir kazak gönderdim. Hapishaneden dışarı yolladığım tüm kitapları Avukat Ariis'e teslim etmen yerinde olur sanıyorum. Ariis kitapları kullanımına hazır tutacak ve onları duruşmadan sonra, nihai olarak bana bildirecekleri yere gönderecek. Her bakımdan en iyi çözümün bu olduğunu sanıyorum. Yalnızca sağlığınla ilgilenmeli ve bana üzüntü çektirmemelisin, anlıyor musun? Geçmişte yaptığın gibi kendini artık yormamalısın, zaten çok olmayan gücünü artık böyle savurmamalısın. Ben sana sürekli olarak yazacağım, sen de bana yazmalısın ama daha fazlasını yapma. Bir yıldan bu yana senin sağlığından duyduğum endişe, sık sık aşırı biçimde içimi acıyla doldurdu ve bana hapishane yaşamındaki özgürlük yasağının katılığııı duyurdu. Sevgili Tania, kendine iyi bakmanı bütün yüreğimle, gerçekten istiyorum senden. Sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Virginio Borioni'ye

[Milano] 7 Mayıs 1928

Sevgili Borioni,¹²

30 Nisan tarihli kartpostalını aldım. Seni nereye sürdüklerini bilmiyordum. Seninle ilgili bir ayrıntıyı, mümkün değil bilemezsin. 1926 yılının Kasım ayında, tutuklanıp Regina Coeli'ye götürüldüğüm zaman, senin ve Ottavio'nun açıkça Güney aksanıyla konuşan üçüncü bir kişiyle tartışırken sesinizi saatlerce dinlemiştim. Hücremin nerede olduğunu sana söyleyemeyeceğim (sanırım üçüncü kanadın birinci katıydı); ama gerçek şu ki, sesleriniz belirgin ve açık bir biçimde geliyordu; konuşmanızın konusunu hâlâ hatırlıyorum. Sana gerçeği söylemem gerekirse, sesleriniz beni epey öfkeliendiriyordu. Siz gevezelik ederek birlikte zaman geçirebiliyorken, yalnızca benim, Aşağı Alpler parlamentosu emrinde olmama rağmen, kesin tecridimin nedenini anlayamıyordum. (Ya da çok iyi anlıyordum!) Elimde okuyacak hiçbir şeyim yoktu: 17 gün içinde, ironik bir biçimde, tam da yeni kabul edilen ve yayımlanan Anayasa ile ilgili olarak meclis dokunulmazlığına ilişkin tartışmaları kapsayan, 1848-49 yıllarının Aşağı Alpler parlamento tartışmalarının bir cildini edinebilmiştim yalnızca. Eski spor gazeteleriyle kâğıt hamurundan toplar yapmakla zaman geçiriyordum. Bu uğraşta önemli ölçüde uzmanlık kazandım.

Ustica'dan bir daha haber almadım. 1927 Ekimi'nden önce tutuklananlardan bazıları bana yazıyor ve ben de olanak sınırları içinde cevaplıyorum. Madem geleneği sen devraldın, öyleyse sana zahmet vermek için bundan yararlanıyorum. Ventura'dan kalan eşyalarıma ne olduğunu bulmaya çalışmalısın. Özellikle yazışmalarım ve kitaplarım söz konusu. Gerçekten yazışmalarımı geri almak isterim. Kitaplarla ilgili olarak bir ayrım yapıyorum. Eğer ()

vazgeçebilirim de ()

bireysel mülkiyet ()

elimin altında olmalılar ()

Fransızca-Rusça sözl ()

Köhler'in (cep kitabı) ()

algılama ve el ()

Milano, ancak: kesinlikli ()

Bu mektup, ...olacağım ()

12 Virginio Borioni (1903-1961), Maceratalı bir avukattır. 1946 yılında İtalyan Komünist Partisi'nden milletvekili seçilmişti.

Mayıs'ın sonu olarak belirlendi.

Beni hatırlayan arkadaşlara selam söyle. Saygılarımla, arkadaşın,

Gramsci

Eğer mümkünse, 1927'de benim adıma Ustica'ya gelen şu dergi koleksiyonlarının elime geçmesini isterim: B. Croce'nin *Critica*'sı – ve *Leonardo*.

Ustica'daki kitaplarımın listesini buldum. Eğer toplanabilirse (daha önce yazılanların dışında) edinmek istediklerimi sana yazıyorum:

Windelband – *Storia della filosofia moderna* [Modern Felsefe Tarihi] (3 cilt)

() klasik – *Mazzoni e Vitelli* [Mazzoni ve Vitelli]:

() ve Bacci: *Letteratura* [Edebiyat]

() İtalyanca sözlük –

() ni ve Romorino: *Mitologia* [Mitoloji]

() *econ., e dipl. della guerra* [savaşın ekon., ve diplo.]

() *Storia della filosofia* [Felsefe tarihi] (3 cilt)

() – Petit Larousse – [Fransızca sözlük]

() – *Staggio sullo Hegel* [Hegel üstüne deneme]

() Selamlar

[117]

Giuseppina Marcias'a

[Milano] 10 Mayıs 1928

Çok sevgili anneciğim,

Roma'ya hareket etmek üzereyim. Artık kesin. Bu mektup, sana nakli bildirmem için özel olarak yazdırıldı. Bu yüzden, bundan sonra bir başka nakli bildirmediğimce, Roma'ya yaz.

Dün Carlo'dan 5 Mayıs tarihli taahhütlü bir mektup aldım. Senin bir fotoğrafını yollayacağını yazıyor bana; çok sevinirim. Sana on-on iki gün önce, taahhütlü olarak yolladığım Delio'nun fotoğrafı şu sıralar eline geçmiş olmalı.

Çok sevgili anneciğim, gövdece ve ruhça sağlık durumum hakkında sana güvence vermek için sık sık yazdığım şeyleri yinelemek istemiyorum. Rahat olman için, bana verecekleri ceza ne olursa olsun, aşırı derecede korkuya kapılmamanı ya da altüst olmamanı istiyorum. Siyasi bir tutuklu olduğumu

ve ceza yemiş bir siyasi olacağımı ve bu durumdan utanç duymadığımı ve asla duymayacağımı duygularıyla da iyice anlamamı istiyorum. Düşüncelerimi asla değiştirmek istemediğim için, düşüncelerim uğruna, değil yalnızca hapisanede olmaya, hayatımı bile feda etmeye hazır olacağım için, tutuklanmayı ve ceza yemeyi, aslında bunları bizzat istediğimi anlamamı istiyorum. Bu nedenle içimin rahat olmasından başka elimden bir şey gelmeyeceğini ve kendimden memnun olacağımı anlamamı istiyorum. Sevgili anneciğim, seni ne kadar sevdiğimi hissetmeni ve sana verdiğim bu üzüntüyü teselli etmek için seni sımsıkı kucaklamayı isterdim gerçekten; ama başka türlü elimden gelmiyor. Yaşam böyle işte, çok katı ve çocuklar onurlarını ve insanlık gururlarını korumak istediklerinde, bazen annelerine büyük acılar vermek zorunda kalıyorlar.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Nino

Sana Roma'dan hemen yazacağım. Carlo'ya keyfini kaçırmamasını söyle ve sonsuz teşekkürlerimi ilet. Herkese öpücükler.

[118]

Giuseppina Marcias'a

[Roma] 15 Mayıs 1928

Çok sevgili anneciğim,

Roma'ya geleli iki gün oluyor. Sana daha önce bir telgraf yolladım. Milano-Roma yolculuğum ve sağlık durumumla ilgili hiçbir şey yazmayacağım. Sana yalnızca bir dizi olay hakkında yazmak istiyorum, çünkü mektupları sansürden geçirmekle sorumlu kişiye bunları bildirmenin tek yolu bu.

Birkaç ay önce Milano Hapishanesi'nde sağlık durumumla ilgili olarak yüksek emir gereğince bir tür araştırma yapıldı. Hiç şikâyetle bulunmadığım için beni neredeyse suçluyorlardı: Bir yandan sorgu yargıcı, öte yandan hapishane müdürü, benim sağlığım konusunda, yurt dışında biraz endişeyle yapılan bazı yayınlardan neredeyse beni sorumlu tutmak istiyorlardı. Başkalarının, benim hasta olduğumu söyleyebilmesi için, bilerek hastalanmak istediğimi düşünüyorlardı neredeyse.

Burada, Roma'da bunun tersi oldu: Midemin kaldıracağı bir şeyler yiyebilmek için, elbette masrafları bana ait olmak koşuluyla, ne yapmam gerektiğini gerçekten bilmiyorum. Müdürle görüşülemiyor. Haftada tek bir dilekçe

verilebiliyor ve her hafta yalnızca tek bir şey talep edilebiliyor. İlk başvuru kabul edilmeden önce, önlem alma fırsatı zaten kaçmış olacağı için başvuru yapmanın hiçbir yararı olmayacağını söylüyorlar. Ama ben ne olursa olsun, hasta olmamak için gereken şeyi elde etmek üzere elimden gelen her şeyi yapacağım: Bilerek hasta olmak isteyip istemediğimi kesinleştirmek için en azından sorgulama yapamayacaklar. Kendi yemeğimi sağlamak için, yani masrafını kendim ödeyerek karnımı doyurmak ve yalnızca hazmedebileceğim yiyecekleri yiyebilmek için, ancak bugün başvurabilirim. Bunu yapacağım ve sonucu bekleyeceğim. En azından duruşmaya, nakillerin ve karşı nakillerin yorgunluğuna dayanabilecek bir durumda gitmek istiyorum.

Çok sevgili anneciğim, bu şeyler seni ürkütmesin. Benim iradem, bu olumsuzluklara da dayanmak için yeterince güçlü.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[119]

Giuseppina Marcias'a

[Roma] 22 Mayıs 1928

Çok sevgili anneciğim,

Bugünlerde görülecek olan davayı beklemekteyim. Şimdiye kadar hiç kimseden haber gelmedi. Baldızım, ben Milano'dan ayrılmadan üç gün önce hastaneden çıkmıştı. Onunla iki kez görüştüm. Hâlâ hastaydı, aşırı derecede bitkindi. Bana hemen Roma'ya hareket edeceğini söyledi ancak ondan henüz bir haber almadım.

Sevgili anneciğim, keyif ve güç bakımından her zaman mükemmel bir durumdayım. Umutsuzluğa kapılmamanı ve her şeye rağmen, her zaman mutlu ve güvenli olmanı tavsiye ediyorum sana.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Carlo'nun yollamaya söz verdiği fotoğrafları almadım. Onları Milano'ya mı yolladı? Gerekeni yapabilmem için fotoğrafların Milano'ya gönderilip gönderilmediği konusunda beni bilgilendirmen iyi olacak.

[120]

Giuseppina Marcias'a

[Roma] 29 Mayıs 1928

Çok sevgili anneciğim,

Sana acele iki satır karalıyorum. Biraz yorgunum çünkü mahkemede, duruşmadaydım, sonra da avukatla görüştüm.

100 liretle birlikte senin taahhütlü mektubunu ve iki fotoğrafı aldım. İki fotoğrafı bugün bana teslim ettiler; mektubu henüz teslim etmediler. Geçen gün, Teresina'nın Milano'ya yolladığı, Milano'dan da Roma'ya, bana gönderilen bir mektubunu aldım; mektubun içinden de iki fotoğraf çıktı. Yürekten teşekkür ederim. Delio'nun fotoğrafının yıpranmadan eline geçmesine ve fotoğrafı almaktan mutlu olmana sevindim.

Daha fazla yazma isteği yok içimde. Başım ağrıyor ve sana boş laflar yazmak istemiyorum. Öte yandan duruşma hakkında hiçbir şey yazamam çünkü buna izin yok. İçin rahat olsun ve sana yazdıklarımı her zaman güven.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[121]

Giuseppina Marcias'a

[Roma] 1 Haziran 1928

Çok sevgili anneciğim,

Carlo'yu iki ya da üç kez gördüm bile. Roma'ya gelmiş olmasına çok sevindim çünkü böylece benimle ilgili haberleri onun ağzından duyacak ve emin olacaksın. Taahhütlü mektubun henüz bana ulaşmadı. Şimdilik hiçbir değişiklik yok. Hükmün pazartesi günü açıklanacağını sanıyorum. Kendimden tamamen eminim, yani eski yasanın kabul ettiği en ağır mahkûmiyete, en kötü varsayıma zaten kendimi hazırladım bile: Carlo'nun bu izlenimi sana teyit edeceğini ve sana hiçbir şekilde ne yenilmiş ne de umudumu yitirmiş olduğumu anlatacağını umarım.

Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[122]

Carlo Gramsci'ye

[Roma] 19 Haziran 1928

Çok sevgili Carlo,

15 Haziran tarihli (Ghilarza'da damgalanmış) mektubunu aldım. Aklıma estiği zaman yazamayacağıma, ancak yalnızca belirlenmiş günlerde yazabileceğime dair kesin kural dolayısıyla, bugünden önce mektup yazmadım. Bu zorunluluğa alışmak gerek. Bundan böyle çok az yazabileceğim ve bu çok az sayıdaki mektubu, sizinle Tatiana arasında eşit dağıtmam gerekecek. Senin ayrılışından sonra bir daha kimse ziyaretime gelmedi. Yani beni kolayacakları yeni yere gitmek üzere yola çıkmadan önce başka ziyaretçilerinin olacağından emin değilim. Şu olabilir: Bir kez hapishaneye gelen askerî savcı Isgro, Tatiana ile birkaç görüşme yapabileceğimi düşündürecek bir biçimde konuştu.

Cezaeviyle ilgili hiçbir iletişimim olmadı. Özel tıbbi muayene için bir başvuru yaptım ve bununla ilgili not alan askerî avukatla konuştum. Bundan başka hiçbir şey bilmiyorum. Olan biten bütün bu şeylerden ve özellikle benimle ilgili olanlardan yok denecek kadar az bilgim olduğuna inanman gerek.

Bana yazdığına göre, aranızda “neredeyse hastalıklı bir duyarlılık” olmasına üzüldüm. Ben kaya gibiyim ve umarım daha da çok sertleşirim. Duruşmanın en azından bir bölümüne tanık oldun; gazetelerin yüzeysel okunmasından kaynaklanabilecek izlenimlerden daha az trajik izlenimler bırakmayı başarabildiğimi düşünüyorum.

Evdeki herkesi ve seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[123]

Tatiana Schucht'a

[Roma] 27 Haziran 1928

Çok sevgili Tania,

Şu âna kadar görünürde hiçbir değişiklik yok. Ne zaman yola çıkacağımı bilmiyorum. Ama yolculuğumun önümüzdeki günlerde olması da olanak dışı değil; bugün bile yola koyulabilirim.¹³

13 Gramsci, Regina Coeli Hapishanesi'ne 12 Mayıs'ta ulaşmıştı. Gramsci ve İtalyan Komünist Partisi yöneticileri aleyhindeki dava, Özel Mahkeme'de devletin korunması gerekçesiyle,

Birkaç gün önce annemden bir mektup aldım. 22 Mayıs'tan beri, yani ben Milano'da olduğumdan beri mektuplarımı almadığını yazıyor. Roma'dan eve en az üç kez mektup yazdım. Son mektubu da kardeşim Carlo'ya yolladım. Sen anneme artık çok çok az, 15 günde yalnızca bir mektup yazabileceğimi ve aylık iki mektubu ikiniz arasında bölüştürmek zorunda olduğumu açıklayarak bir mektup yaz. Buna karşılık, sınırsız sayıda mektup alabilirim: Oysa annem hapishaneye gelen mektuplarda da bir sınırlama olduğunu sanıyor. Portolongone'ye yolculuğumun doktorun özel muayenesinden sonraya ertelenmesi konusunda ve daha iyi bir yere gönderilme ihtimali hakkında onu bilgilendir. Genel olarak ona güvence ver ve benim rahat olmam için teselliye ihtiyacım olmadığını, kendi adıma son derece rahat ve huzurlu olduğumu yaz ona. Bu benim kürek mahkûmiyetim konusunda korkunç ve hayali bir tablo yaratan annem nezdinde bir türlü dikkate değer bir başarı elde edemediğim bir noktadır: Annem, umutsuzluğun pençesinde, hep karamsar olduğumu düşünüyor. Beni kısa bir süre önce gördüğünü ve hiçbir biçimde umutsuz, yenik düşmüş falan olmadığını, hatta gülmeye ve şakalar yapmaya eğiliminin göze çarptığını yazabilirsin ona. Bunları kendisine yalnızca içini rahatlatmak amacıyla bu şekilde yazdığımı düşüneceği için, belki sana inanır.

Çok sevgili Tania, bu mektup yazma görevini de sana yüklediğim için üzgünüm. Ayrıca sana bu mektubu yazmaya karar vermiştim ve önceden saptadığımız sistemi bozmak istemiyorum. Hareket etmeden önce seni yeniden görmeyi umuyorum.

Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

Mayıs'ın 28'inden Haziran'ın 4'üne kadar sürdü. Duruşmanın başkanı Alessandro Saporiti, savcı ise Michele Isgro'ydu. Savunma grubundaki avukatlar, Giuseppe Ariis, Adelmo Niccolai ve Giuseppe Sardo'ydu. Gramsci, komplo kurmak, sınıflar arasında nefreti kışkırtmak, Anayasa'yı değiştirmeye teşebbüs suçlamalarıyla, 4 Haziran 1928'de 20 yıl, 4 ay, 5 gün hapis cezasına çarptırıldı. Özel tıbbi muayeneden sonra, fiziksel ve ruhsal hastalıkları olan mahkûmların bulunduğu Turi Cezaevi'ne gönderildi. Mahkûmiyetten sonra, Terracini, Avukat Niccolai'nin önerisi üzerine, kararı Temyiz Mahkemesi'ne götürdü ancak başvuru reddedildi.

[124]

Giuseppina Marcias'a

[Roma] 3 Temmuz 1928

Çok sevgili anneciğim,

23 Haziran tarihli mektubunu aldım. Gördüğün gibi hâlâ Roma'da, gönderilmeyi beklemekteyim. 10 gün önce gitmem gerekiyordu ama isteğim üzerine beni özel olarak muayene eden doktorun emriyle yolculuk ertelendi. Roma'dan sana yolladığım mektuplar sonunda eline geçti mi bilmem: En azından 3 mektup olmalı. Her neyse, mektuplarla ilgili olarak çok sabırlı olman gerekiyor. Sana ayda bir mektup yazabileceğim ancak. Ama sen bana istediğin kadar yazabilirsin. Sınırlama mahkûma yönelik, ailesine değil. Carlo'nun, seni rahat olduğuma ve yüreklendirilmeye ihtiyacım olmadığına ikna ettiğini sanıyordum. Oysa senin, ruh durumundan kaygılanmaya devam ettiğini görüyorum. Aynı şekilde, ancak on beş günde bir ziyaretime gelebilen ve dolayısıyla genel sağlığım hakkında sana ya da Carlo'ya mektuplarımda yazabileceklerimden daha fazla bilgisi olmayan Tatiana'dan büyük şeyler beklemeniz gereksiz. Bu gibi olaylarda özellikle sabırlı olmak gerektiğini bilirsin: Sabırsızlıkla yapılan her girişimin sonu başarısızlığa varır ve bu yüzden girişimi başlatmayı aklından bile geçirmemek en iyisidir. Bu bakış açısından ben iyi durumdayım. Tam bir kürek mahkûmunun ruh durumuna sahip oldum. Günlerin birer birer akıp gitmesine aldırmiyorum, hiçbir şeye öfkelenmiyorum, çözümleyemeyeceğimi kabul ettiğim sorunları kafama takmıyorum vb. Beni, yalnızca irademe bağlı olduğu kadarıyla gövdesel sağlığımı korumak ve hepten bir ahmaklığa düşmemek için birkaç kitap okumak düşündürüyor.

Bana sık sık yaz ve Carlo'yla Teresina'yı da bana yazmaları için zorla. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[125]

Tatiana Schucht'a¹⁴

[Roma, 3-4 Temmuz 1928]

PAZAR GÜNÜ YOLA ÇIKIYORUM. BAGAHLARI TESLİM ALMAK İÇİN CUMARTESİ GÜNÜ ERKENDEN GEL. SELAMLAR.

ANTONIO

¹⁴ Tatiana'ya gönderilmiş telgraf.

Caserta, 10 Temmuz 1928

Çok sevgili Tania,

Roma-Caserta yolculuğunu sandığımdan çok daha mükemmel koşullarda yaptım. Bana çok iyi davranıldı ve rahat bir nefes alabildim. Caserta'da bel ağrıları konusunda bana güvence veren doktora muayene ettirdiler beni. Görüldüğü kadarıyla karaciğerde bir yangı söz konusu değil, ama geçici bir yangı yapan ve aşırı acı vermesine rağmen pek önemli olmayan bir uçuk yalnızca. Belimin her tarafında kızarıklık var ve şişliklerle dolu; bu kızarıklıkların farkına ancak yolculuk sırasında vardım! Bir merhem sürmeye başladım. Bana iyi geleceğini umuyorum. Ağrılar sürüyor ve rahat bir nefes aldirmiyor ama doktor birkaç gün sonra hepsinin geçeceğini söyledi. Uçugun ne olduğunu bilmiyorum. Hayatta hiç ama hiç uçuk çıkarmadım; cilt hastalıklarının hiçbir çeşidi hiç olmadı bende, ama bu son zamanlarda, bunun mahkûmlar arasında çok yaygın olduğunu ve merhem sürmekle kolayca geçtiğini gördüm. Ne olursa olsun, uçuk, karaciğer hastalığından iyi. Sence de öyle değil mi?

Yarın sabah yola çıkacağım ama Turi'ye ne zaman varacağımı bilmiyorum. Şimdiden bazı kitapları oraya gönderebilirsen sana minnettar kalırım. Eğer eşyalarımı hapishaneden aldıysan, valizin ve yolculuk çantasının içinde bulunan kitaplarla dergileri bana hemen yollayabilirsin. Özellikle dilbilgisi kitaplarını isterim. Almanca dilbilgisiyle ilgili olarak, bizzat senin bana göndermiş olduğun iki küçük kitapçık var yalnızca: Milano'daki, benim Almanca dilbilgisi kitabım kayboldu ama Roma'daki kitaplarım arasında *Grammatica Metodo Otto-Sauer-Ferrari* [Otto-Sauer-Ferrari Metodu Dilbilgisi] ve Langenscheidt sözlüğü var. Saklaması için Milano'da bıraktığım kitapları bana göndermesini avukat Ariis'e sen yazabilir misin? Adresi şu: Unione Sokağı, 1. Görüyorsun ya, seni çalıştırmaya ve yormaya devam ediyorum. Son mektubun biraz canımı sıktı. Böylesine büyük bir gecikmeyle aldığın mektubun içeriğini pek doğru yorumlamadığını düşünüyorum. Şimdi hatırlamıyorum ama senin yorumunu hiç kabul etmiyorum. Sevgili Tania, acı uğursuzluklarla dolu tüm bu zamanın herhangi bir anında senin büyük iyiliklerini unutacağımı ve seni sonsuz bir sevgiyle sevmeyeceğimi nasıl düşünebilirsin? Öyle olmadığı gibi, seni aşırı endişelendirmiş ve kendim için bir yığın işe koşmuş olmaktan dolayı sürekli bir vicdan azabı içindeyim. Dinlendiğim ve daha tutarlı olabileceğim zaman bu konuda sana uzun uzun yazacağım. Yalnız şunu anlamalısın ki, hapishanede bulundu-

ğum zamandan beri duygularımı, sevgilerimi ve elden geldiğince onlara gem vurmayı kontrol altına almak için çok büyük bir irade gücü harcadım: Bu, bir kendini savunma biçimidir. Mektuplarımda oldukça yavan, kuru, biraz bencil vb. görünmüş olabilirim, böyle olmuş olabilir ve hatta kesinlikle böyle olmuştur. Ama ne olursa olsun, bu mektuptan senin çıkardığın sonucun çıkarılabileceğini kabul etmiyorum. Varacağım yere ulaşır ulaşmaz sana uzun uzun yazacağım, Giulia'ya da yazacağım. Bana söz verilen fotoğrafları çok büyük bir sabırsızlıkla bekliyorum. Sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[127]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 20 Temmuz 1928

Çok sevgili Tania,

Dün sabah, varacağımız yere ulaştım. Senin 14'ünde yolladığın mektubu ve Carlo'nun mektubu ile gönderdiği 250 lireti aldım. Anneme, kendisini ilgilendirebilecek bazı şeyleri iletmek üzere mektup yazmanı rica ediyorum senden. Bundan böyle her 15 günde bir, yalnızca bir mektup yazabileceğim. Bu da beni gerçek vicdan sorunlarıyla yüz yüze getirecek. Düzenli olmaya ve bana verilen kâğıttan olabildiğince yararlanmaya çalışacağım.

1) Roma-Turi yolculuğu tüyler ürpertici oldu. Görülüyor ki, Roma'da hissettiğim ve bana karaciğer ağrısı gibi gelen ağrılar, hemen ardından kendini gösteren yangı başlangıcından başka bir şey değilmiş. İnanılmaz bir ağrı oldu. Benevento'da cehennemî iki gün-iki gece geçirdim; bir solucan gibi kıvranıyor, ne oturabiliyor ne ayakta durabiliyor ne de uzanabiliyordum. Doktor bunun "S. Antonio ateşi" olduğunu ve yapacak hiçbir şey olmadığını söylüyordu bana. Benevento-Foggia yolculuğu sırasında ağrı hafifledi ve belimin sağ yanını kaplayan sivilceler kurudu. Foggia'da 5 gün kaldım ve son 3 günde her şey düzeldi; birkaç saat uyuyabiliyor ve acıdan kıvranmadan uzanabiliyordum. Hâlâ birkaç yarı kurumuş sivilce ve böbreklerimde bir ağrı kaldı ama ciddi bir şey olmadığı izlenimi bıraktı bende. Aşağı yukarı 8 gün sürmüş ve belimin sağ iç kısmında şiddetli batmalarla kendini göstermiş olan, Roma'daki enfeksiyonun nedenini bilmiyorum.

2) Gelecekteki yaşamım konusunda henüz hiçbir şey yazamıyorum sana. Kesin olarak belirlenmiş bir bölüme gönderilmeden önce karantinanın ilk

günlerini geçirmekteyim. Bu yüzden kitap ve çamaşır dışında bana hiçbir şey yollayamayacağını sanıyorum. Hiçbir gıda maddesinin elime geçmesi mümkün değil. Bu nedenle, ben senden bir şeyler istemedikçe asla hiçbir şey yollama.

3) Kitapları Milano'dan (Libreria) doğrudan buraya göndermelerini sağla: Önceden pullanmış olması gereken kitapları bana ulaştırmak için para harcamanın gereği yok.

4) Dilekçe artık orada değil, onu yanıma almak *zorunda* kaldım.¹⁵ – Kirazlar, tadına bile bakmadığım halde işime çok yaradı. Yolculuğumu kolaylaştırdı.

Ayın 19'unda yazdığın mektubunu, Giulia'nın mektubuyla birlikte şu anda alıyorum. – Giulia'ya uzun uzun yazmak isterdim ama öyle her an istediğim gibi mektup postalayamıyorum. Yazmak zor. Biraz dinlendikten ve düşüncelerimi topladıktan sonra, gelecek sefer yazmaya çalışacağım. Sen ona yaz ve olup bitenleri ilet.

Sevgili Tania, annemi Turi'ye kadar getirmek gibi garip düşünceleri kafasından atması için Carlo'ya da mektup yaz. Memleketinden dışarı hiç adım atmamış yaşlı bir kadına böyle uzun ve tatsız bir yolculuk yaptırmak suç olur. Ayrıca beni böyle tutuklu elbiseleri içinde gördüğü zaman bundan oldukça kötü etkileneceğini düşünüyorum.

Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[128]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 30 Temmuz 1928

Çok sevgili Tania,

25 Temmuz tarihli iki mektup aldım senden. Teşekkür ederim. Şimdi sabırlı olman gerekecek, çünkü ancak bir ay sonra yazabileceğim sana. Bir sonraki mektubu, benimle ilgili haberleri, yalnızca senin aracılığıyla almakla yetinmeyecek olan Carlo'yla anneme, 15 gün sonra yazacağım. Tüm istekleri karşılayabilmem gerekirdi ama ayda yalnızca 2 mektup yazma hakkım var! Yapacak bir şey yok. Biraz kendime yön verebildiğim ve bilgi edinebildiğim şu an, tüm temel konular üstüne sırasıyla sana yazmaya çalışacağım.

15 Özel Mahkeme başkanına yazılmış dilekçe.

1) Benim sana mektup yazma hakkımın olduğunu ve senin de benim işlerimle ilgilenme hakkının bulunduğunu kanıtlayacak bir konumda olman gerekiyor. Geçen hafta, sana yazdıktan sonra bir çeşit sorgulamaya maruz kaldım. Bana kalırsa gerektiğinde buradaki müdürlüğe göndermek için Milano'daki ve Roma'daki Özel Mahkeme'nin ve Roma Hapishane Müdürlüğü'nün sana verdiği sürekli görüşme iznini gösteren bir belgenin elinde bulunması yeterli olur. Belki Roma'da bulunan, Görüşme Dairesi'nin vereceği bir belge de yeterli olur. Hatta gerekirse Savcı Isgro'ya da başvurabilirsin. Dileyelim ki bu yeterli olsun ve daha karmaşık belgeler için para harcamak gerekmesin.

2) Vücudumdaki uçuklar neredeyse iyileşti. Bana sıkıntı veriyor yalnızca, artık aşırı ağrı yapmıyor. Eğer yolculuk sırasında, Caserta'daki doktorun verdiği merhemi düzenli olarak sürme imkânım olsaydı daha önce de iyileşirdi. Çamaşırların durmadan tenime sürtünmesinden dolayı yaranın kapanamadığını ve iyileşmede bir gecikme olduğunu sanıyorum.

3) Kağıdın başlığında bulunan uyarıdan da gördüğün gibi, hiçbir türden yiyecek almam mümkün değil. Ama çamaşır alabiliyorum. Yine de hücrede çok az sayıda bulundurabileceğime göre (haftalık çamaşır değişimi) bunun akla uygun kullanılması sorunu baş gösteriyor ve bu da, mektupta senin tarafından önerilen programa olanak tanımıyor. Gene de birkaç gömleğe daha ihtiyacım olacağını sanıyorum. Fanilaların bana gönderilmesi yerinde olacak. Milano'da Tulli'ye bıraktığım çamaşırları hatırlarsın; Avukat Arii'se teslim edilmiş olması gerekiyordu. Bana bir valiz ve eşyaları depoda saklamak için bir de çanta göndermen gerekecek.

4) Senin tarafından gönderilen iki paket kitabı aldım. Bana doğrudan Libreria'dan gelecek olan hiçbir şeyi henüz almadım. Roma'dayken adresimi Virginio Borioni'ye göndermen gerektiğini sana söylemeyi her defasında unuttum. Adresi şu: "Virginio Borioni, siyasi sürgün, Ustica." Borioni, tutuklanmam sırasında Ustica'da bıraktığım kitapları saklıyor. Yazışmalarımı ve sakal tıraşı için *Gillette* marka tıraş bıçağını da Ustica'da bıraktım. Hepsinin bana, buraya, Turi'ye gönderilmesi için ona yaz ve bunları iste.

5) Bu tutukevindeki koşullarım hakkında sana yazabilmem için daha bir sürenin geçmesini beklemek gerek. Sütümü revirden sağlıyorum; günde iki kez gezinti saati var, bu da yeterli oluyor. Koşu yaşamına henüz alışamadım (6 kişi bir aradayız); epey uykusuzluk çekiyorum. Burada iyice deneyim sahibi olduktan sonra tek kişilik bir hücreye geçebilmek için, Bakanlık ve Özel Mahkeme'ye özel bir dilekçe vermenin gerekli olup olmadığına bakacağım. Bu, yazı yazmak için gerekli araç-gerece daha kolayca sahip olabilmemi ve dolayısıyla düzenli bir çalışma yapabilmemi sağlayacak. Bir

keresinde, Milano'da sağlık durumumla ilgili bir araştırma yaptırdığım zaman, şikâyetimi daha önce söylememiş ve ihtiyaçım olan şeyi daha önceden istememiş olduğum için müdür tarafından azarlanmış olmam konusundaki örneğe dayanarak bunu belki yaparım.

6) Bana sabun ve diş macunu gönder. Roma'ya gönderecek olduğun Se-dobrol'u buraya gönderebilir misin? Delio ve Giuliano'ya benim adıma yol-ladığın armağanlar için sana teşekkür ederim. Seni kucaklıyorum, sevgili Tania.

Antonio

(Bana sık sık yaz – elinden geldiğince.)

Carlo'ya yazdığımda, unutmuş olabileceğim bazı şeyleri ya da haberleri sana iletmesini sağlamaya çalışacağım.

[129]

Carlo Gramsci'ye

[Turi] 13 Ağustos 1928

Çok sevgili Carlo,

19 Temmuz'da Turi'ye ulaştım; Roma Hapishanesi'ne bırakmış olduğum bağajı bana gönderebileceğini haber vermek için, ilk iki mektubu Tatiana'ya yazmak zorunda kaldım. Tatiana benden haberler vermek ve mektubumun annemi ilgilendirebilecek bölümlerini aktarmak üzere, anneme bir mektup yollamış olduğunu yazdı. 15 günde bir mektup yazabileceğimi unutma ve bunu anneme de hatırlat; bu nedenle ayda bir kez size, bir kez de Tatiana'ya mektup yazabileceğim. Sabırlı olmak gerekecek. Yani Tatiana ona yolladı-đım mektuplarımla sizi ilgilendirebilecek bölümlerini size aktaracak, sen ya da annem de size gönderdiğim mektuplarımla Tatiana'yı ilgilendirebile-cek bölümlerini ona aktaracaksınız.

1) 250 liretle birlikte, 12 Temmuz tarihli taahhütlü mektubunu aldım; teşekkür ederim. Annemin 3 Ağustos tarihli mektubunu da aldım: Hastalı-đından böylesine geç haberimin olması beni hayli üzdü. Bu kadar çabuk ve sağlam bir biçimde iyileşmesinden dolayı annemi kutluyorum. Beni her zaman, her konuda bilgilendir; Teresina bana yazmadı. Giulia'dan ve ço-cuklardan haber aldım. Birkaç günden beri yazlıktan eve dönmüşler; Giulia zayıf düşmüştü, şimdi kendini toparlamış. Çocuklar iyi ve gelişiyorlar. On-ların fotoğraflarını alacağım ve anneme de bir kopya göndermelerini yaza-

çağım. Bu arada annem, Milano'dan ona yolladığım Delio'nun fotoğrafı üstüne izlenimlerini hâlâ göndermedi bana ve bu konuda ben, kocaman övgüler almaya can atıyorum.

2) Uygun bir zaman bulur bulmaz benim için büyük önem taşıyan bir başvuruyla uğraşman gerekiyor. Buradaki hapisanede (tam olarak adı, "Turi Özel Cezaevi"), tek kişilik bir hücreye geçebilmem konusunda karar almaları için ailem adına (annem ve senin adına), yetkili bakanlığa talepte bulunman gerekiyor. Şimdi, bir odada dört kişiyle birlikte kalıyorum, onlar da siyasi suçtan hüküm giymişler ama ne var ki, bronşlarından ve ciğerlerinden hastalar. Benim böyle hastalıklarım yok, sürekli birlikte bulunulan koğuş yaşamı, bütün önlemlere rağmen (ayrıca bu, hapisane yaşamında son derece zor) özellikle de ciğer hastalıklarını azdıracak olan önümüzdeki mevsimde ağır sonuçlar doğurabilir. Özel Mahkeme beni hapis cezasına çarptırdığına ama bu cezanın verem hastalığıyla ağırlaştırılmış olması gerektiğini belirtmediğine göre, bunu sağlamanın zor olmayacağını düşünüyorum. Durumu Tatiana aracılığıyla Avukat Niccolai'ye bildirebilirsin, bu tür girişimlerde yetkili daireye girip çıkabilen birinin işe el atması yüzlerce mektuptan daha çok işe yarar. Ağır sinirsel bir bunalıma ve uykusuzluğa yakalanmış olduğumu eklersin, nasıl geceler geçirdiğimi tahmin edebilirsin.

Dilekçeye, geçmişteki entelektüel çalışmalarımın böyle hastaların bulunduğu bir odada bulunduğu zaman bende çok büyük bir çalışma ve okuma güçlüğü doğurduğunu ve yalnız olduğumda edebi yapıdaki bazı çalışmalara ve dil öğrenmeye kendimi vermem için kâğıt ve mürekkep edinebilmeme izin çıkmasını istediğini ekle.¹⁶ Turi'de bana ciğer hastalığından dolayı değil, kronik üremiden dolayı dişlerimin ve midemin harap olduğunun, migren ve kronik sinir bozukluğunun sonucu olarak sinirsel bitkinlik yaşadığının saptandığını aklından çıkarma.

3) Tatiana'ya ne ceket ne de pardösü alabileceğimi yaz: Yalnızca çamaşır alabiliyorum. Ya doğrudan sen ya da Tatiana aracılığıyla bana şunları göndermelisiniz: Bir tarak –iki ya da üç yastık kılıfı– birkaç paket Esportazione sigarası –tütüne hoş koku vermek için üç ya da dört "Amerikan baklası" (Roma'nın büyük eczanelerinde bulunur) göndermesini sağla.

4) Bana hangi kitapları gönderebilirsin bilmiyorum, şimdilik Il Nuraghe Kitabevi'nin kataloğunu ve de Agostini'nin *Calendario-Atlante'sini* [Atlashlı Takvim] göndermelerini sağla. Adalet Bakanlığı'na başvuru için Avukat Niccolai'yi haberdar etmesi ve benim adıma ona selamlarımı iletmesi için Tatiana'ya hemen yaz. Sağlık durumum hakkında anneme güvence ver. Libreria'dan henüz doğrudan hiçbir şey almadığımı, yalnızca Roma'dan gönde-

16 Gramsci'nin daha önce reddedilen, hücrelerine mürekkep, kalem ve kâğıt sokmasına izin verilmesi talebi, kardeşi Carlo'nun girişimiyle olumlu bir sonuca ulaştı.

riilen üç paketi aldığımı Tatiana'ya bildir. Yeni adresim iletildi mi? Yoksa bildiririm yapılmadı mı?

Elinden geldiğince yaz bana ve ötekileri de yazmaya zorla. Annemi ve evdeki herkesi bol bol kucaklıyorum. Sevgilerimle.

Antonio

[130]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 27 Ağustos 1928

Çok sevgili Tania,

Bu ay altı mektup aldım senden. Teşekkür ederim. Daha uzun bir süre sana ayda yalnızca bir mektup yazabileceğim, yani 15 günde bir yalnızca bir mektup yazabileceğim (öteki mektubu anneme ya da Carlo'ya yazacağım).Ve benim mektuplarım, yaşamımı en iyi biçimde düzenlemek için bir araç özelliği taşımaktan başka bir şey olmayacak (en azından hâlâ bu olanak var). Sorunlar listesine başlıyorum. – 1) Yalvarırım, herhangi bir başka cezaevine naklim için hiçbir dilekçe verme. Bunu aklımdan bile geçirme. Eğer bu benim isteğime bağlıysa, ben yolculuk yapmak istemiyorum artık. Son yolculuk tüyler ürperticiydi ve bende yarattığı sersemliği hâlâ üzerimden atamadım. Hemen hemen 20 geceyi uykusuz geçirdim! – 2) Tek kişilik bir hücreye konuldum. Bu bakımdan öncekine göre çok daha iyiyim. Ama kâğıt ve kalem edinmek için başvuru yapmaya devam etmek gerekiyor. Düzenli olarak üstünde çalışabileceğim bazı edebi araştırmalar ya da bazı çeviriler yapabilirsem, zaman benim için daha kolay geçecek. Harika bir uyum sağlama yeteneğim var. Şimdiye kadar hapishanede bana en zor gelen şey (benim durumumdan kaynaklanan tüm öteki yasaklar dışında) entelektüel aylaklık oldu. – 3) Kitap sorunuyla ilgili yapılacak bir yığın şeyi yazmam gerekiyor. Milano'daki Libreria'da benim adresim var mı? Onlardan, şimdiye kadar doğrudan hiçbir şey almadım. Gene aynı şekilde, dergileri düzenli olarak almıyorum ve gelenleri de kontrol edemiyorum. Avukat Ariis, Milano'da saklaması için ona bıraktığım kitaplarla ilgili olarak ne yapmak niyetinde? Sana bir şeyler yazdı mı? Bunun gerekli olduğunu düşündüğüm için, onu zorlamak için kardeşimin Ariis'e mektup yazmasını sağla. Göndermek istediğin Rusça kitaplar konusunda, bana bir sözlük gerekiyor: Bende bir tane Makharof'un Rusça-Fransızca sözlüğü olması lazım. Ustica'ya gönderdiğin Fransızca-Rusçaydı ve nereye gittiğini

bilmiyorum. (Ustica'daki kitaplarım, yazdığım mektup üzerine, saklaması için Palermo'ya giden tutuklular arasında olmayan Virginio Borioni'ye bırakıldı. Adresimi vermek için senin ona yazıp yazmadığını bilmiyorum. Kitapları, gönderileceğim cezaevine yollayacağına söz vermişti bana.) Roma'daki kitaplarım arasından, tarih kitaplarıyla birlikte Katolik Hareketi ve genel olarak Katoliklik üzerine yazılmış olanları edinmek isterim. – *Emporium*¹⁷ ya da benzerlerini gönderme. Libreria'ya ısmarladıklarımın dışında hiçbir şey almak istemiyorum. Bana gönderebileceğin bir başka şey de, içinde güncel fotoğraflar bulunan ve Milano'da yayımlanan *Il Secolo Illustrato* [Resimli Yüzyıl]: 1 Temmuz'dan itibaren (geçmiş sayılarıyla beraber) 1928'in ikinci yarısı için beni abone edebilirsin. – 4) Mektubunda yazdığın gibi, Carlo istediğim şeylerin listesini sana iletmiş. Bunlara: – a) tütün için kauçuk çantayı – b) migren için Doktor Favre'nin pastillerini – c) Bayer aspirinini de ekle.

Öf! Sana yazmam gereken bütün bu şeylerden daha fazlasını yazamayacağım artık. Seni yapmak zorunda bıraktığım koşuşturmaları düşünüyorum ve sen, flebitin konusunda bana bir daha bilgi vermedin! Başka şeylerden konuşalım. Örneğin Giulia'ya vermek istediğin armağandan.⁴ Biliyor musun, Giulia'ya benim adıma armağan alma fikrini asla ciddiye almadım. Delio ve Giuliano için tamam; onlar benim kendilerine armağan aldığıma ve aldıkları şeylerle benim adım arasında ilişki olabileceğine gerçekten inanabilirler. Ama Giulia küçük bir kız çocuğu değil ve bu armağan konusunda belli bir alaya alma varmış gibi geliyor bana. Olsa olsa, ona benim dolmakalemimi armağan edebilirdim, ama onun hiçbir işine yaramazdı! Sence de öyle değil mi? Ayrıca ona karşı kendimi son derece kusurlu hissediyorum, çünkü çoktandır ona doğrudan mektup yazmıyorum. Bu yüzden, kendisini pek sevmediğimi düşündüğüne eminim. Ne yapacağımı bilmiyorum; yazdığım zaman bürokratik bir dilekçenin kenarına not alıyormuşum gibi geliyor bana ve ona bu ruh durumu altında mektup yazmak istemiyorum. Ne kadar duygusal olduğumu gör işte! Neyse ki öylesine iyi yürekli olan ve bürokratik dilekçeler göndermekten çekinmediğim için bana güvenmeyecek bir sen varsın! Enikonu bir kurnazlık oldu bu! Çok sevgili Tania, benim için Giulia'ya sen yaz. Ayrıca, benim bu mektuplarımı hâlâ ona gönderiyorsun değil mi? Mektuplar yalnızca sana yazılmış değil. Seni Giulia'dan ayırmış gibi düşünemiyorum bir türlü. Yoksa sana bu kadar sıkıntı vermekte başka nasıl bu denli ısrarcı olabilirdim? Ayrıca sende Giulia'dan bir şeyler olmasaydı ve Giulia'yla

17 İtalyan Grafik Sanatlar Enstitüsü tarafından Bergamo'da basılan bir İtalyan sanat ve kültür dergisi olan *Emporium* (1895-1964), Tania tarafından 21 Ağustos 1928 tarihli mektubunda önerilmişti – e.n.

ikinizi birden tek bir kadında düşünmeseydim ne sıkıcı olurdu. Görüyor-sun, değil mi? Bu bir çeşit Pirandellocu mektup oldu. Sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

Biliyor musun, senin bana Nino dediğini duymak, bende çok tuhaf bir etki yarattı: Çok eskiden, evde bana böyle diyorlardı ve annem ile Carlo bana bu isimle yazıyorlar. Bu beni biraz da güldürüyor, çünkü yaşamımda-ki çok eski ve geçmişte kalmış bir konuyla ilgili.

[131]

Tatiana Schuch't'a

[Turi] 6 Ağustos 1928¹⁸

Çok sevgili Tania,

Sana yazdıktan sonra, 31 Ağustos, 1 Eylül ve 3 Eylül tarihli mektuplarını aldım. (Sana 27 Ağustos'ta yazdım ve taahhütlü olarak yolladım; 3 Eylül'de bu mektubumu henüz almamıştın. Mektubun kaybolmuş olması söz konu-suysa, soruşturabilmem için beni bilgilendir.) Sende birdenbire başlayan girişim fırtınasını önlemeye çalışmak için sana bu olağandışı mektubu yaz-mak üzere talepte bulundum. Tanrı aşkına, neler geçiyor kafandan? Turi'ye varır varmaz, "senden istemedikçe, hiçbir şey yollamamanı" yazmıştım sa-na. Hapishane müdürü, bir görüşmede daha da vurgulamak için bu cümle-nin altının çizilmiş olduğunu söyledi bana. Bu kurala uygun davranacağın konusunda tamam demiştin bana; daha sonra fikrini neden değiştirdin? Soriano¹⁹ meselesi için de aynı şey söylenebilir. Önce, benim ön onayımı almadan hiçbir şey yapmayacağına ilişkin bana güvence vererek, meseleye dikkatimi çekiyorsun; sonra da, bundan bakanlığa söz etmiş olduğunu ya-zıyorsun bana. Niçin böyle yapıyorsun? Bugün öfkem geçti, çünkü 4 paketi aldım ve hiç olmazsa senin sevgi dolu içtenliğine gülmek zorunda kaldım, ama inan ki son günlerde gerçekten çok kötü bir haldeydim. Sana hemen yazmanın ve bazı korkunç girişimlerin (içinde bulunduğum durumda, ba-na yolculuk yaptırılması gibi) zamanında engellenmesinin imkânsızlığı, inan ki beni gerçekten çılgına çevirdi. Sen de benim irademi yok saymaya,

18 Tarih Eylül olmalıdır.

19 Tatiana, Gramsci'nin Cimino'daki hasta mahkûmlara ayrılmış Soriano Cezaevi'ne naklini sağlamayı düşünüyordu.

ne olduğunu bildiğim, derimde ağırlı izlerini taşıdığım hapishanede tutsak olduğum halde, benim görüşlerime kulak vermeksizin yaşamımı aklına estiği gibi düzenlemeye kalkıştığın için ikinci kez hapse atılmışım gibi geldi bana. Şimdiye kadar başıma gelenleri görerek, verdiğin tüm sözlerle rağmen, kendini hâlâ olağandışı bir nakil fikriyle nasıl kandırabiliyorsun? Ayrıca beni yataklıda nakletseler de, ben hiçbir biçimde yer değiştirmek istemiyorum, çünkü gerekli olmayan ve göz göre göre yapılan her değişime ilkesel olarak karşıyım. Daha önce Milano’da seninle bu konuda biraz şiddetli bir görüş alışverişimiz olmuştu: Sen bana bir daha bunu tekrarlamayacağına söz vermiştin. Ne yazık! Aynı şey, bana gönderdiğin ve daha da göndermek istediğini yazdığın şeyler konusunda da söylenebilir. Bugün gülüyorum, ancak elime geçebileceğini düşündüğün şeylere bakınca, bunun giderek üzücü bir hal aldığını bilmelisin. Bu, hapishanenin nasıl bir yer olduğunu düşünmüyorsun demek oluyor, yani benim gerçek durumumun ne olabileceğine dair kafanda tam bir fikir oluşturmıyorsun. Sen, benim bir pansiyonda ya da buna benzer bir yerde olduğumu sanıyorsun. Burada ben, çamaşır ve kitap dışında kendime ait hiçbir şeyi edinmem. Bu kadar. Anladın mı? Hiçbir elbise, hiçbir palto vb., metal olan hiçbir şey: Ufak bir vazelin kutusu bile. Senden istemeden bana özellikle hiçbir şey göndermemeli ve benim açık onayımı almadan hiçbir girişimde bulunmamalısın. Bunun hiçbir istisnası yok... Aksi takdirde hapishaneyi benim için hafifleteceğin yerde ağırlaştırırsın. Bunun yerine, senden istediğimi yap. 1) Libreria’da dergileri hâlâ düzenli olarak almıyorum. 2) İtalyanlar için Almanca dilbilgisi kitabı yerine bana Almanlar için İtalyanca dilbilgisi kitabı yollamışsın (gerçekten öyle). – 3) Ustica’daki kitaplarım Virginio Borioni’nin (siyasi sürgün) elinde bulunuyor. – 4) Milano’daki kitaplarım konusunda, Avukat Ariis’e mektup yazıp yazmadığından haberim yok. – Bu kadar yeter. Sana bu yazdıklarım çok fazla da kızma. Bütün bunları benim iyiliğim için olduğuna inandığından yaptığını çok iyi biliyorum. Ayrıca hiç kuşkun olmasın; eğer bir şeylere ihtiyacım olursa sana yazacağım. Örneğin: Bana birkaç paket Giubek ya da Macedonia-Esportazione sigarası gönderebilirsin. Tütüne hoş bir koku vermeye yarayan “Amerikan baklası” dedikleri şeyden bir düzine kadar gönder bana (eczanelerde satılıyor). Rusçadan bazı çeviriler (Slavia Yayınevi’nden) ve Lo Gatto’nun *Letteratura*’sını²⁰ gönder. Seni sevgiyle kucaklıyorum ama artık beni kızdırma. Akla uygun bir iradem olduğuna ve yapacağım bir şeyi, üstünde uzun uzun düşündükten sonra yaptığımı inan.

Antonio

20 Ettore Lo Gatto’nun kitabı: Sovyet Edebiyatı.

[Turi] 11 Eylül 1928

Çok sevgili Carlo,

27 Ağustos tarihini taşıyan taahhütlü mektubunu aldım. Teşekkür ederim. Belki Tatiana sana bir hücrede tek başıma kaldığımdan dolayı birkaç haftadan beri durumumun epeyce düzeldiğini bildirmiştir. Bana kâğıt-kalem verilmesi sorunu hiçbir ilerleme kaydetmedi; senin ve Tatiana'nın verdiğiniz dilekçeler nasıl sonuçlandı bilmiyorum. Şöyle ya da böyle, kısa bir süre önce, Turi Hapishanesi'ni ziyaret eden sorgu yargıcı da, burada, bu konuda çok az şey yapabileceğimi, hiçbir şey elde edemeyeceğimi bana kesin bir dille söylediği için, her şeyin bakanlığa bağlı olduğunu bilmelisin. Yönetmelikte yer alan ve öteki cezaevlerindeki birçok kişiye geçenlerde verilmiş olan izni koparmak için üsteleme zorunlu. Bana karşı sert bir özel önlem uygulamak istendiğini sanmıyorum.

Paketi aldım. İhraç tipi Macedonia sigaraları konusunda kafanda yarattığın karmaşayı anlamıyorum. Bunun için Cenova'daki *free shop*'a yazmış olduğunu söylüyorsun. Bu sigaralar her yerde satılıyor, bir *free shop*'a yazmaya gerek yok. Kim bilir ne olmayacak bir şey istediğimi sanmışsındır: Yani benzeri görülmemiş bazı özel şeyler istediğimi. Benim hiçbir zaman olağandışı ve ayrıcalıklı herhangi bir şey istemediğimi hiçbir zaman unutma.

Tatiana'ya oldukça sert bir biçimde yaptığım tavsiyeyi sana da yapmam gerekiyor. Size önceden haber vermedikçe, benimle ilgili hiçbir başvuru girişiminde bulunmama ve bana hiçbir şey yollamama konusundaki tavsiyeyi. Tatiana, bakanlığın bazı görevlilerine, Turi'den Soriano'ya nakledilmenin yerinde olacağını söylediğini bildirerek, bana iki berbat hafta geçirtti. Bu konuda senin de aynı düşüncede olup olmadığını bilmiyorum. Şöyle ya da böyle, bütün bu girişimlerin hiç mi hiç hoşuma gitmediğinden ve elimden geldiğince yer değişimlerini kabul etmeyeceğimden haberdarsın şimdi. Artık yolculuk yapmak istemiyorum. Son yolculuk beni paçavraya çevirdi. Ne kadar acı çektiğimi bilemezsin. Öyle ki, yolculuk gerektiren bütün bu yer değişimleri sırasında maruz kalmış olduğum kan ve deri tahrişi, dayanılmaz acılar veren "Santo Antonio ateşi" denen hastalığın ortaya çıkmasına neden oldu. Şimdi kendimi toparlamaktayım ama hâlâ yarı berbat durumdayım. Gelişigüzel yeni bir yolculukla tehdit edilme ihtimali olduğunu bilmenin bende nasıl bir etki yarattığını bir düşün. Tatiana'ya belki de çok aşırı sert bir tonda yazdım. Ama hâlâ olağandışı bir yolculuk üstüne boş hayaller kuruyordu. Boş hayaller, çünkü sonuç olarak her şey jandarmaya

ve Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı. Özel Mahkeme'nin emriyle Ustica'dan Milano'ya olağandışı bir yolculuk yapmak zorundaydım; 20 gün boyunca yolculuk yaptım ve 10 hapisshanede geceledim. Milano'dan Roma'ya yolculuk, süre bakımından olağanüstüydü, ama jandarma eksikliği nedeniyle, hapisshane vagonunda, zincirlenmiş olarak 16 saat kaldım. Mahkemenin emri uyarınca üçüncü mevkide olmamız gerekirken, geceleri, yönetmelikçe yasak olduğu halde, hapisshane vagonunda yolculuk yaptırıldılar bize. Roma'dan Turi'ye yolculuk için bir doktor raporum vardı: Kalkış zamanı rapor kayboldu ve 12 gün boyunca "Santo Antonio ateşi" ile yolculuk yapmak zorunda kaldım. Bu yüzden ne yolculuk yapmak ne de yer değiştirmek istiyorum. Haberin olsun. – Tatiana'ya, 1 Eylül tarihli mektubunda çocuklar hakkında haberler alacağımı belirttiği halde hiçbir haber almadığımı, belki de mektubun kaybolduğunu yaz. – Roma'daki kitapların arasında olması gereken, Gino Piastru'nun *La truffa garibaldina in Francia* [Fransa'da Garibaldi Usulü Dolandırıcılık] adlı kitabının, Milano sorgu yargıcısıyla daha önce olan dostça konuşmayı yeniden kurmak için bende olmasını istediğimi yaz ona.

Annemin sağlığı konusunda biraz ayrıntılı haber gönder, çünkü annem bu konudan bir daha söz etmedi bana. Teresina da henüz yazmadı. – Gharza'daki kitaplarım arasında, bende olmasını istediğim bir Goethe, *Über allen Gipfeln* (ciltli, Almanca) var. – Evdeki herkese selamlarımı söyle ve herkesi benim tarafımdan öp. Annemi sıkı sıkı kucakla ve ona iyi dileklerini ilet. Hepinizi kucaklıyorum.

Antonio

[133]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 24 Eylül 1928

Çok sevgili Tania,

15 ve 17 Eylül tarihlerini taşıyan mektuplarını aldım. 3 Eylül'den beri senden haber almadığım için biraz endişelendim ve buna bir anlam veremiyordum. Daha önce sağlığının kötü olduğundan söz etmiştin ve bana mektup bile yazamayacak durumda olmandan korkuyordum. Görüyorum ki benim biraz ... trajik olan son mektubum seni öyle pek etkilememiş. Gene de bunu kesinlikle dikkate almalısın. Görünüşe göre bunu yapmaya pek de istekli değilsin; bu kadar inat niye? Örneğin bana para yollayacağını bildiriyorsun. Para göndermenin yararı yok. Carlo'nun bana gönderdiği para

yeterinden de fazla benim için. Burada çok çok az para harcanıyor. Ayrıca ne alacağımı bile bilmiyorum, çünkü satılan şeyler sınırlı. Pek parlak olmayan ve renkli sayılamayacak yaşamımı sana hiç betimlemedim. Maddi yanılla ilgili olarak, uyum sağladım bile. Yiyecekler şunlardan oluşuyor: 300 gram ekmek, 700 gram süt, yaklaşık 200 gram tereyağı makarna ve 2 tane haşlanmış yumurta. Ne et yiyebildiğim ne de domates çorbası içebildiğim için, bu bana verilen revir yemeğidir herhalde. Her gün fazladan 50 gram şeker, 50 gram tereyağı ve bir süredir 1 kilo üzüm satın alıyorum. Mevsim boyunca, her gün 1 kilo üzüm satın alınabilecek gibi görünüyor: Üzüm yiyorum ve çok çok az, günde 120 gram ekmeğin de bir kısmını sütle ve diğer kısmını da akşamları tereyağı ile yiyorum. Çok hafif olmasına rağmen bu besini de zor sindiriyorum. Bütün sorun uykuda. Aşırı derecede az uyuyorum ve her zaman genel bir bitkinlik hissediyorum. Sedobrol bana iyi geldi ancak çok çabuk bitti. Yola çıkmadan önce beni muayene eden, Roma'daki doktorun yaptığı tanıya göre, tüm hastalık ürik aside bağlı. Üreye karşı genel bir tedavinin yapılabileceğine inanıyor musun? Eskiden bana oldukça iyi gelen Bioplastina iğnesini soğuklar başlar başlamaz yeniden yaptırmayı düşünüyorum.

Hücremde yazı yazabilmeme izin verilmesi için bakanlığa yapılan başvuruyla ilgili hiçbir şey yazmadın bana. Carlo da hiçbir şey yazmadı. Somut olarak ne yaptınız? Aile tarafından, dışarıdan yapılacak başvurunun daha hızlı sonuç vereceğini düşünüyordum. Şimdi, sizin tarafınızdan ne yapıldığını bilmediğim için bürokratik zihniyete ters düşen çakışmalardan kaçınmak için şahsen başvuru yapmaya çekiniyorum. – Gene aynı şekilde, Sperling Kitabevi'nden almam gereken süreli yayınlarla ilgili olarak da hiçbir şey yazmadın. Ben Roma'dan ayrılalı iki buçuk ay oluyor. Adres değişikliği hemen yapılmış olmalıydı. Neden yapılmadı? Senin Roma'dan ayrılışından sonra dergiler nereye gönderildi? Peki, dergiler neden Turi'ye gelmiyor? Her şeyden daha fazla önem verdiğim bu konuyu aydınlatmanı ve abone olduğum yayınları düzenli olarak almamı sağlamanı rica ediyorum senden. Bu arada büyük bir karmaşa oluştu: atlanan sayılar vb. Düşün ki, Milano'da çok iyi hizmet veriliyordu ve Özel Mahkeme'nin ve cezaevinin çifte denetimine rağmen, dergiler çıkar çıkmaz hemen elime geçebiliyordu. Ötekilerden önce bu sorunla ilgilenmeni ve çözmeni özellikle rica ediyorum senden. Bu benim için en önemli şey. – Sağlığınıla ilgili olarak bilgilendir beni. Geçmişte nasılsa, aşağı yukarı, gene öyle olmaya devam edecek olan benim sağlığımıla ilgili olarak öyle pek fazla kaygılanma. Önemli olan artık yolculuk yapmak zorunda kalmamam ve bu yüzden beni yoracak gereksiz nedenlerin olmamasıdır. Bana sık sık yaz ya da en azından düzenli olarak yaz. Her değişiklik beni olağanüstü olayları, hastalıkları vb. düşünmeye itiyor.

Ve ben, sana, ayda birden fazla mektup yazamıyorum. Roma'dan paketleri henüz almadım. Bence paketleri bizzat kendin göndermemekle kötü yaptın. İyi olmasını umalım. – Uzun süreden beri Carlo'dan da mektup almadım. Bu kadar yeter. Mektuplarını bekliyorum. Seni öpüyorum.

Antonio

[134]

Carlo Gramsci'ye

[Turi] 8 Ekim 1928

Çok sevgili Carlo,

Senin 23 Eylül tarihli (taahhütlü) ve 24 Eylül tarihli mektuplarını, annemin 25 Eylül tarihli mektubunu ve senin 2 Ekim tarihli kartını aldım. 200 liret için ve seninle annemin memleketteki yaşam hakkında bana gönderdiğiniz haberler için teşekkür ederim. (Sırası gelmişken: Atlası, Nurağhe'nin kataloğunu ve sigaraları aldım.) Bana Ghilarza'dan sürekli haber göndermelisin. Bu haberler çok ilgi çekici ve anlamlı. Bana kalırsa bunlardan şu sonuç çıkarılabilir: Önceleri Sardinya'da, barbarca olsalar bile gene de yüce gönüllülüğün ve büyüklüğün izlerini muhafaza eden, hiçbir biçimde kuşku duyulmadan eski geleneklere ve halk düşüncesine bağlı, özellikle rastlantısal ve tutkulu yapıda bir suça yatkınlık vardı. Oysa şimdi, Sardinya klasik haydutluğununla hiçbir benzerlik taşımayan bir ahlâk bozukluğu nedeniyle suça itilen ve belli bir sosyal konumu olan, bazen azmettirici zengin gruplar tarafından belirlenmiş ve daha önceden tasarlanmış planlara göre uygulanan, teknik olarak örgütlenmiş, profesyonel bir suça eğilim gelişmekte. Bu, zamanımızın en karakteristik ve en anlamlı işaretlerinden biridir. Bu, aynı zamanda, intiharların çığ gibi yayılması anlamına gelir.–

Sperling Kitabevi'ne Goethe'nin kitabını ısmarlamakla iyi etmedin. Yalnızca kitabın adını belirterek bulabileceklerini sanmıyorum, çünkü başlığı kısacık bir şiirin ilk dizesinden alınan, Almanya'da basılmış sayısız Goethe antolojilerinden biri söz konusu. Evdeki dolapta olduğunu sanıyorum gerçekten, çünkü 1924'te onu gördüğümü hatırlıyorum. Ayrıca, Sperling'e hiçbir zaman benim için kitap sipariş etmemeni rica ediyorum senden, çünkü inanılmaz bir karışıklık oluşuyor. – Buna karşılık, Cagliari'den *Mediterranea* dergisinin bazı sayılarını alabilirsin bana. Sardinya tarihiyle ilgili, zaman zaman çok ilginç makalelerden ötürü, dergiden alıntılar yapıldığını

başka yayınlarda sık sık görüyorum, ama nerede basıldığını bilmiyorum. Sanırım Cagliari'de basılıyor. Her neyse, böyle bir dergiyi Cagliari'de bulmak kolay olmalı. – Kartta, Tatiana'dan mektup almadığını yazıyordun. Tatiana sana ve anneme mektup yazmış olduğunu ama cevap almadığını yazıyor bana. Postada bir karışıklık oldu herhalde. Bu durumda, Tatiana'nın Milano'ya yerleştiğinden ve orada Plinio Sokağı, 34 numarada oturduğundan haberin var mı bilmiyorum. Daha bugün ondan, içinde çocukların fotoğraflarının ve Giulia'nın iyi haberler veren mektubunun olduğu, taahhüt-lü bir mektup aldım. Çocuklar sevimli ve keyifleri yerinde.

Annemin, senin ve Gazieta'nın sağlıklarının düzelmiş olması beni sevindirdi. Annem sanırım, evlendiği için Edmea'nın annesini kınadığını yazmaktan biraz fazla keyiflenmiş; annemin bunun üzerine düşünmesini isterim. Edmea'nın böyle davranmasında, çevresinde konuşulduğunu duydu-ğu şeylerden etkilenmesinin hiç mi etkisi yok acaba? Sizin için durum zor ve sıkıntılı, anlıyorum, özellikle de küçük kızın geliştiği şu sıralar. Ama küçük bir kızı annesine karşı doldurmanın ya da buna katkıda bulunmanın kötü bir şey olacağını düşünmüyor musunuz? Ve Edmea'nın, büyüdüğünde ve olup biteni gerçekten anlayıp yargılayabilecek duruma geldiğinde, damla damla doldurulması ya da onda böyle hırçın duyguların doğmasının önlen-meye çalışılmaması nedeniyle size kin beslemeyeceğini sanıyorsunuz. Annesinin evlenmekle çok çok iyi yaptığını düşünüyorum ben. Bildiğim kadarıyla sürekli çalışmış ve Nannaro tarafından, onunla evlenmek istememesinden dolayı değil, anlaşılacağı gibi çok çirkin başka nedenlerden dolayı çok kötü davranışlara maruz kalmış, yürekli bir kadın o. Günün birinde Edmea'nın birçok şeyi öğrenemeyeceğini ve bugünkü duygularında yanıltılmış olduğunun farkına varmayacağını mı sanıyorsunuz? Bunları yazıyorum, çünkü bizzat ben, çocukluğumda kötü yönlendirildiğim için çok acı çektim ve bu acılardan bazısı vicdanımda yara izleri bıraktı.

Bana yazma olanağı sağlanması için verdiğin ya da vereceğin dilekçe hakkında bilgilendir beni. Avukat Nicolai'ye yazma konusunda kendini sınırlama; aile adına bakanlık makamına sen kendin de dilekçe verebilirsin. Ben-den önce dilekçe vermiş olduğunu sanıyordum. Bilseydim, başvuruyu hapishane kanalıyla ben doğrudan yapardım. Eh, ne yapalım. – Elinden geldiğince daha sık yaz bana. Sağlığım hep aynı.

Hepinizi sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 20 Ekim 1928

Çok sevgili Tania,

Şu oldukça korkunç mektubumdan dolayı beni cezalandırıyor musun? Bir ay içinde bana yalnızca iki kez yazdın: 5 ve 6 Ekim'de. Çocukların, Giulia'nın ve hatta senin fotoğraflarını aldığım için çok sevindim, gerçekten mutlu oldum. Ama sen neden ve nasıl oldu da böylesine kötü yürekli bir insan oldun? Senin bir fotoğrafını almanın beni sevindirmeyebileceğini ve onu sana geri gönderebileceğimi nasıl düşünebildin ve bana bunu nasıl yazabildin? Dünya gerçekten büyük ve korkunç ve özellikle hapisanede olan biri için giderek daha da anlaşılabilir oluyor. Bana ayda yalnızca bir kez ve üstelik de böylesine sevimsiz bir mektup yazıyorsun! Sana iki yıldan beri sayısız sıkıntı ve zahmet verdiğim doğru ve ayrıca seni suçlamaya da cüret ettim, ama her şeye rağmen bana bu gereklilikleri de durumumun dayattığını anlamıyorsan, o zaman senin biraz saf olduğunu düşünürüm. Beni her şeyden çok üzen şey, bu iki yıl içinde neredeyse tüm duyarlılığımı kaybetmiş olmam ve yazmak zorunda kaldığım sınırlar içinde anlaşılmadığıma dair inancımın beni giderek kendimi bir türlü kurtaramadığım edilgen ve bağınaz bir kayıtsızlık durumuna sürüklemesi oldu. Yani örneğin bu hep içimi kemiren ve neredeyse taktığı haline getirdiğim bir düşünce olduğu halde, çocukların fotoğraflarını istemek için bir türlü yazamadım. Bu fotoğrafları almamak bana zalimce bir acı veriyordu ama bu konuda yazmayı bir türlü başaramıyordum ve sert bir darbeye bundan kurtulmaya bile çalışmadan duygularımdan uzaklaşmaya bırakıyordum kendimi. İki yıllık hapisane yaşamımdan sonra, içinde bulunduğum genel ruh durumumu Giulia'ya ve sana açıklamak isterdim, ama belki henüz erken. Şimdilik, sanırım yalnızca şu noktayı belirleyebilirim: Kendimi her anlamda hâlâ hayatta kalan biri gibi hissediyorum biraz. Daha iyi anlamak için, biraz karmaşık bir karşılaştırmaya başvurmak gerekecek: Otuz metre derinliğin ötesinde denizin hep hareketsiz olduğunu söylerler: Eh işte, ben en az 20 metre kadar derine battım, yani ancak normalin çok üstünde bir şiddette fırtınalar koptuğunda hareketlenen o katmana batmış durumdayım. Ama giderek daha da dibi boyladığımı hissediyorum ve en azgın fırtınaların bile hissedilemeyeceği, üst katmanların hareketlerini sadece köpüklerin süslediği bir deniz çalkantısı olarak bile görmenin artık mümkün olamayacağı, mutlak durgunluk seviyesine varacağım ânı, belli belirsiz çizgilerle, açıkça görüyorum. Ve daha da kötüsü, gerçek bağlarla değil, büyümlü veya tinsel yapıda sezgilerle akıl yürüten eski mahkûmlara has bir kendinden geçme duru-

muna çoktan düşmüş olduğumu düşünüyorum. Fotoğraflar geldiğinde, fotoğraflarla ilgili olduklarından kesinlikle emin bir şekilde, imzalamak için aşağıya, taahhütlü posta kayıt bürosuna indim. Hiçbir ön veri bu düşünceyi bana telkin etmiş olamazdı, tersine bana para göndereceğini yazmış olman, yalnızca bu paranın gelişini telkin edebilirdi. Bitmedi. Roma'dan bana gönderdiğin şeyler (bavul ve kitap paketi) gelmeden önce, bana özel bir tahta kutu göndermiş olduğunu çok net olarak düşündüm. Kutunun hiçbir özelliği yoktu, kutuyu hatırlamıyorum bile. Ya da en azından beni bu kutuya ilişkin düşünceye itebilecek hiçbir özelliği yoktu. Ve gerçekten de gelen şey kutuydu. Bu olay beni etkiledi ve bugün bile fotoğraf olayından çok daha fazla etkiliyor. – Bu kadar yeter. Belki bir başka mektubumda kendimi daha iyi anlatmaya çalışırım. Ayrıca benim tamamen salaklaştığımı da sanma (Giulia da sanmasın). Belki az uyku biraz sersemleştirdi ve beni böyle bir ruh durumuna sürükledi. – Roma'dan bana gönderdiğin şeyleri aldım ve bundan dolayı sana teşekkür ederim. Aynı zamanda, abone olduğum dergileri Libreria'dan doğrudan alıyorum artık. Milano'da abone olduğum ve Şubat ayına kadar tümünü aldığım *Critica Fascista*'nın neden gelmediğini bilmiyorum: Libreria bunları sağlayacağını, Haziran ayında Roma'ya, bana yazmıştı, ancak bu önlemlerle ilgili hiçbir sonuç alamadım. – Eğer seni sıkmazsa, Carlo'ya yazdığında, mektubunu aldığımı ve evdekilere, bana son derece dayanıklı çoraplardan yaptırmalarını söyle, çünkü hapishane ayakkabıları çoraplarımı mahvetti. Bunun dışında hiçbir şeye ihtiyacım yok.

Sevgili Tania, kötü olma, bana daha sık yaz ve Giulia'ya, onun ve çocukların fotoğraflarını görmekten çok büyük bir sevinç duyduğumu söylemek için mektup yaz. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[136]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 3 Kasım 1928

Çok sevgili anneciğim,

24 Ocak tarihini taşıyan taahhütlü mektubunu, sigaraları, Goethe'nin kitabını aldım. Senin sağlığının düzelmesiyle ilgili haberlere çok sevindim. Benim durumum hep aynı. Carlo'nun bana önerdiği tedaviyi, masrafını üstleneceğim gerekli ilaçları sağlamalarını isteyerek, hapishanede de doğrudan uygulatabilirim; sağlık görevlisinin görüşünü aldıktan sonra böyle

yapmanın daha yerinde olacağını sanıyorum. Birtakım posta harcamalarından tasarruf edilmiş olur.

Tatiana bana hücrede yazı yazabilme izni verilmesini sağlamak için yaptığınız başvurunun sunulduğu kesin tarihi ve başvuruyu yapan kişinin adını Carlo'dan öğrenmek istediğini yazdı. Bunları ona hemen yazın. Çünkü bunun çok etkili bir biçimde desteklenmesini sağlayabileceğini söylüyor. Bu mektubun yarı yaprağını Tatiana'ya yazıyorum; bunu, istediği bilgilerle birlikte ona, Milano'ya (Plinio Sokağı, 34 numara) yollayacaksınız. Sana daha önce bir başka sefer, çocukların iyi oldukları haberini vermiştim. Tatiana'ya, son fotoğrafları sana göndermesini yaz: Eğer gidiyorsa, kendisine gönderilen fotoğrafları da sana yollayabileceğini düşünüyorum. Bana yazdıkları diğer haberler, çoğunlukla çocukların yaşamındaki bazı olaylarla ilgili. Birbirlerini nasıl sevdikleri vb. Carlo'ya da ki, eğer bana gene sigara yollayacaksa, metal nesnelerin hapis haneye girmesi yasak olduğu için, tahta bir kabın içine koysun (örneğin sigara tabakası); bir de Nasalin eklesin. Çok şiddetli soğuk algınlığına yakalandım. Burası çok rüzgârlı ve ben de biraz aralık bir pencereyle uyumak istiyorum; bazen yataktan kalktığımda ve sık sık da geceleri çok soğuk olduğu için soğuk algınlığına yakalanmak kolay. Bana senin ve evdekilerin sağlıklarıyla ilgili güvence vermek için daha sık yaz. Benim için yaptığı bunca şeyden dolayı Carlo'ya teşekkür et. Herkese ve en çok da sana kucak dolusu sevgiler.

Antonio

[137]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 3 Kasım 1928

Çok sevgili Tania,

Senin iki mektubunla Giulia'nın iki mektubunu aldım. Gelecek seferki mektubumu bütünüyle Giulia'ya yazacağım. Başvuru hakkında istediğin bilgileri sana göndermesi için Carlo'ya mektup yazdım. Ne yapacaksın ve ne şekilde yapacaksın, bilmiyorum. Her neyse, başvurumu (benimle ilgili olduğu için benim başvurumu, ama başvuru benim tarafımdan değil, ailem tarafından yapıldı) tavsiye etmesi gereken "kişi"yi, cezaevi idaresinin harcama yapmayacağı bir biçimde, masrafları bana ait olmak üzere, gerekli masayı yaptırmaya razı olduğumu söylemesi için uyar. – Paradan yana kaygılanma. Hesabımda param çok, yaklaşık 1.000 litem var; bu, beklenmedik her tür

duruma karşı uzun süre güvence altındayım demektir. – Bana sözünü ettiğin, dört dilde yazılmış kitabı gene de gönder; çok işime yarayacak. – İşinle ilgili olarak çok çaba harcamana üzüldüm. Senden bana sık sık, uzun mektuplar yazmanı isteyerek bu yorgunluğunu artırmak istemem. *Düzenli olarak* basit kartpostallar bile yazman yeter bana. Uzun süre habersiz kalmak beni sinirli ve endişeli bir duruma sokuyor. – Roma’dan, sıradan bir paket değil bir sandık kitap geldi: Kendimi iyi ifade edemedim. Kitapları henüz alamadım çünkü okumakta olduğum başka kitaplar var ve hücreme belli bir sayıdan fazla kitap alamıyorum. Milano’dan gönderildiğini söylediğin yeni kitapların hangileri olduğunu bilmiyorum. Acaba Slavia’nın kitapları mı? Onları aldım. Sırası gelmişken söyleyeyim: *Savaş ve Barış*’ın V. ve VI. ciltleri çıkar çıkmaz bana göndert. Ayrıca, Avukat Ariis’e bırakmış olduğum kitaplarımla ilgili durum nedir? Şu âna kadar onlar hakkında hiçbir bilgi alamadım. Bana hemen gerektiği için değil ama bilgim olsun isterdim: Tam tersine, gönderilmesini ertelemek daha iyi olacak, – ama ne yapmayı düşündüğünü bilmek isterim. Çok sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[138]

Giulia Schucht’a

[Turi] 19 Kasım 1928

Çok sevgili Giulia,

Sana çok kötü davrandım. Aslında bunun gerekçelerinin pek öyle temeli de yoktu. Milano’dan yola çıkışımdan sonra inanılmayacak kadar yorulmuştum. Tüm yaşam koşullarım ağırlaşmıştı. Hapishaneyi daha derinden hissediyordum. Şimdi biraz daha iyiceyim. Belli bir düzene girilmesi ve yaşamın belli kurallara göre sürdürülmesi gerçeği de düşüncelerimin akışını bir anlamda normalleştirdi. – Senin ve çocukların fotoğraflarınızı alınca çok mutlu oldum. Görsel izlenimlerin arasına uzun zaman girince, bu araya kötü düşünceler doluşur; özellikle Giuliano hakkında ne düşüneceğimi bilemiyordum. Onu belleğimde canlandırabileceğim hiçbir görüntü yoktu. Şimdi gerçekten memnunum. Genellikle birkaç aydan beri kendimi tüm dünya yaşamından daha bir soyutlanmış ve kopmuş hissediyorum. Çok okuyorum, kitaplar ve dergiler; çok derken, elbette bir hapishanede sürdürebilecek entelektüel hayata göre çok. Ama okuma zevkimi epey yitirdim. Kitap ve dergiler yalnızca genel bir fikir veriyor, dünya yaşamının genel

akışının (az ya da çok başarılı) taslaklarını veriyor ama Pietro'nun, Paolo'nun, Giovanni'nin, gerçek ve özel şahısların yaşamının, dolaysız, doğrudan ve canlı izlenimlerini veremiyor. Bunları anlamadan evrenselleşmiş ve genelleşmiş olanı anlamak da mümkün değildir. Çok yıllar önce, 1919 ve 1920'lerde, son derece içten ve çok cana yakın bir genç işçi tanıyordum. Her cumartesi akşamı, işten çıktıktan sonra, çıkardığım dergiyi ilk okuyanlardan olmak için büroma geliyordu. Bana ikide bir: "Acaba Japonya ne yapacak?" düşüncesiyle kaygılanıp, uyuyamadım bir türlü" diyordu. Özellikle Japonya takılıyordu kafasına, çünkü İtalyan gazetelerinde Japonya'dan, yalnızca Mikado öldüğü ya da bir deprem en az 10.000 kişiyi öldürdüğü zaman söz ediliyordu. Japonya'yı bir türlü bir ucundan yakalayamıyordu; bu yüzden dünya güçlerinin sistematik bir genel görünümüne sahip olamıyor ve bu nedenle de hiçbir şey anlamadığını sanıyordu.

Ben o zamanlar, böyle bir düşünce biçimine gülüyor ve arkadaşımın alay ediyordum. Bugün onu anlıyorum. Benim de bir Japonyam var: Pietro'nun, Paolo'nun ve hatta Giulia'nın, Delio'nun, Giuliano'nun yaşamı benim Japonyam. Gerçekten ufacık bir duygunun özlemini çekiyorum: Kabataslak da olsa, yaşamı bütünlüğü içinde nasıl algılayabilirim? Benim kendi yaşamım da büzülmüş ve felce uğramış bir halde: Senin ve çocukların yaşamına dair bir duygudan yoksunken nasıl başka türlü olabilirim? Dahası: Hep hapishane yaşamındaki *routine*'in²¹ beni alt etmesinden korkuyorum. Belli bir kalıba göre ezen ve eşitleyen canavar bir makine bu. 5-8-10 yıldan beri hapiste yatan adamların davranışlarını gördüğüm ve konuşmalarını duyduğum zaman, maruz kaldıkları ruhsal bozukluğu görüyorum ve gerçekten ürperiyorum, kendimle ilgili öngörülerimde kuşkuya düşüyorum. Alt edilmeye izin vermeyeceklerini düşünen ötekiler de (hepsi değil ama hiç olmazsa bazıları), sanıyorum düşündüklerinin tersine, sürecin öylesine ağır ve fark edilemeyecek kadar yavaş bir işleyişi var ki, hiç farkında bile olmadan, bugün değişmiş bulunuyorlar ve bundan haberleri yok; bunu yargılayamıyorlar çünkü tamamen değişmiş haldeler. Elbette direneceğim. Ama örneğin bir zamanlar olduğu gibi artık kendime gülemediğimi fark ediyorum; bu da vahim. Sevgili Giulia, bütün bu gevezelikler seni ilgilendiriyor mu acaba? Ve benim yaşamım hakkında sana bir fikir veriyor mu? Ama dünyada olup biten şeyler de ilgilendiriyor beni, biliyor musun? Bu son zamanlarda Katolik Eylem üstüne epey kitap okudum. İşte sana yeni bir "Japonya": –Fransız köktenciliği, bölünüp bir Fransız Katolik partisine hayat vermek için hangi aşamalardan geçecek? Bu sorun, genç arkadaşımın başına geldiği gibi beni de "bir türlü uyutmuyor". Doğal olarak beni uyutmayan başka sorunlar da var. – Kâğıt keseceği hoşuna gitti mi? Bunun neredeyse bir aylık çalışmama

21 Rutin. Mektupta Fransızca yazılmış.

ve parmaklarımın yarısının da harap olmasına mal olduğundan haberin var mı? – Sevgilim, kendinden ve çocuklardan uzun uzun bahset bana. Çocukların gelişimlerini izleyebileceğim ve senin gülümsemeni daha sık görebileceğim biçimde, bana hiç olmazsa her altı ayda bir fotoğraflarını yollamalı-sın. Seni sevgiyle kucaklıyorum sevgilim.

Antonio

– Tania için ek: Ama ne kadar kötüsün Tania. Senden haber almayı ne kadar oluyor! Uzun mektuplar yazman önemli değil, bir kartpostal da yeter. Beni yazmamaya iten durgunluğun şiddetini giderek ben de daha fazla hissediyorum, biliyor musun? Ve bunu alt etmeye çalışmak zorundayım. Hep ben mi galip geleceğim? Aylarca, yıllarca mektup yazmayan insanlar var burada. Eğer bana düzenli mektup yazacak kimse bulamazsam, benim de sonum aynı böyle olacak kesinlikle. Sevgili Tania, kendini kötü hissetmediğini umarak, seni kucaklıyorum.

Antonio

[139]

Carlo Gramsci'ye

[Turi] 3 Aralık 1928

Çok sevgili Carlo,

Geçen ay, her birinizden son derece kısa bilgiler aldım: Kasım'ın 8'inde annemden, 11'inde senden gelenler dışında bir haber yok (elbette çorap, sigara ve daha sonra da nezle ilacı ve burun damlası geçti elime). Özellikle annemin hasta olduğu bir dönemde, neden beni bunca zaman habersiz bırakıyorsunuz? Uzun mektuplar yazılmamasını anlıyorum: Yazma isteği olmayabilir ya da “ilginç” olarak değerlendirilebilecek konu bulunamayabilir; oysa önemli haberleri bir-iki satır karalayacağınız birkaç kartla, daha sık yazmak yeterli olurdu!

Tania'ya, benden ısrarla istediği şu ufak tefek bilgileri iletmek üzere mektup yazmanı rica ediyorum: – Hesabıma 930 lired yatırdım ama sıradan harcamalarım dışında, yaptırdığım sandığın henüz bilmediğim fiyatının 50 liredi geçeceğini tahmin ettiğim için ay sonunda bu para 700 liredi düşecek. Geçen ay tam tamına 120 lired harcadım. Turi'ye vardığımda 650 liredim vardı. Roma'da benim adıma hiç para yatmamış. İşte başlıca gelir-gider bütçesi bu. Hesaba yatırılmış olana ilişkin olarak: Herhangi olağanüstü bir

durum için, olur da örneğin bir hastalık sonucu hastaneye gitmek ya da sevk yolculuğu için en az 700 liralık sabit bir anaparayı içeren bir hesap cüzdanının olması iyi bir şey diye düşünüyorum. Bütün bunları böylece yaz ki Tatiana rahat olsun ve benim para işlerime kafa yormasın. Kendisini nasıl yıpratmış ve sağlığını yeniden kazanması gerektiğini bildiğim için, bana para yolladığında, bil ki bu beni üzecektir. Bu nedenle, onu sen de ikna etmeye ve ona güvence vermeye çalış. Eğer başıma bir şey gelirse mutlaka kendisine başvuracağımı ama şimdilik gerçekten hiçbir şeye ihtiyacım olmadığını söyle ona. Kısacası, gündelik harcama hakkım olan miktarın artırılması için başvuru yapılması konusunda da kafa yormamalı. Buna değmez, çünkü satın alınacak bir şey yok. Turi küçük bir tarım merkezidir ve doğaldır ki bir ticaret merkezi olarak göze çarpmıyor. Öte yandan, bence tutukluların büyükçoğunluğu parasız olduğu için hiçbir harcama yapamayınca satın alınacak çeşit de son derece kısıtlı oluyor. Bu, işin gerçek yüzü. Bir de ilkesel yüzü var: Eğer can sıkıcı biri olmamak ve adam yerine konmak isteniyorsa, birden fazla şey istememek gerekiyor. Şimdi gündemde olan, yazabilmek için yapılan başvurudur. Bu başvuru yeterli.

Tatiana beni düş kırıklığına uğrattı; düş gücünde daha yalın olduğunu ve daha somut düşündüğünü sanıyordum. Ama görüyorum ki, hapis cezası sağlık nedeniyle sürgüne çevrilebilirmiş gibi düzmece öyküler uyduruyor kendi kafasından: Zaten anlaşılacağı gibi, bu olağan yollarla mümkün, yani yasalar ve yazılı düzenlemeler uyarınca mümkün olabilir. Fakat, anlaşılacağı gibi, bu ancak görüş ve düşünce değişikliği vb. bir peden gösterilerek yapılacak bir başvuru uyarınca uygulanabilecek kişisel bir ayla mümkün olabilir. Tatiana bütün bunları düşünmüyor; öylesine çocukça bir saflığı var ki zaman zaman beni ürkütüyor, çünkü kim olursa olsun, ne önünde diz çökmek ne de kendi davranışlarımın çizgisini değiştirmek niyetindeyim. Yukarıda sözünü ettiğim bütün süreçlerin, büyük bir dinginlikle üstesinden gelmek için oldukça sabırlıyım. Uzun süreden beri başıma nelerin gelebileceğini biliyordum. Gerçeklik hiçbir biçimde beni sarsmadığı gibi, kararımı da doğruladı. Bütün bunlar göz önünde tutulduğunda, Tatiana bilmeli ki, bu tip düzmece öykülerden söz bile etmemek gerekir; çünkü yalnızca sözünün edilmesi bile, bunları benim önerip istediğimi düşündürtebilir. Bunun düşüncesi bile beni öfkeliyor. Bütün bunları Tatiana'ya senin yazmanı diliyorum, çünkü eğer ben yazarsam onu sarsıp hislerini yaralamaktan korkuyorum. – Ayrıca kışlık terliklerimi ve patiklerimi Milano'da bıraktığımı da yaz. Bana gerçekten gerekli çünkü hava soğumaya başladı.

Daha önce mektupta yazdığın Siero Casali'yi²² göndersen keşke. Soğuklar

22 Damar sertliği, sinirsel sendromlar, metabolik bozukluklar, anemi ve bitkinlik, bulaşıcı hastalıkların yan etkileri için kullanılan bir ürün.

yaklaştıkça kendimi daha güçsüz hissediyorum. Ayrıca tedavi sürecinin tamamlanması için bir de Ovomaltina yollamalısın. İlacın dozunu, uygulamanın tümünü öngörerek ayarla. – Bir de çorapları koruması ve daha sıcak tutması için kunduraların içine yerleştirilen keçe tabanlıklardan yolla. Bütün bunları, sigaralarla birlikte gönderebilirsin.

Çok sevgili Carlo, bana daha sık yaz. Neden içinde yer aldığın Mandıralar Birliği'nin²³ çalışmalarından söz etmiyorsun bana? Bu beni çok ilgilendirirdi.

Annemi benim için çok çok öp. Herkese selamlar. Saygılarımla.

Antonio

(Kaybolma olasılığını düşünerek, bilgin olsun diye, Kasım'da senden para almadığımı bildiriyorum.)

[140]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 17 Aralık 1928

Çok sevgili Tania,

Bu ay gerçekten müthiştin: Bana tam dört mektup yazdın! Bütün yüreğimle gerçekten teşekkür ediyorum sana. Şimdi bana sorduğun tüm soruları, sırasıyla yanıtlamaya çalışacağım.

1) Aileni görmeye gitmekle çok iyi yapacağını düşünüyorum. Özellikle annen bundan son derece mutlu olacak ve teselli bulacak. Ama aynı zamanda, bu kışta kıyamette gitmekle de kötü yapacağını düşünüyorum. Bence Mayıs'ta gitmeliydin. Hepsi de geçerli olan çeşitli nedenlerden dolayı... Örneğin sağlık durumun. Oraya varır varmaz hastalanıp bir hastaneye yatmak zorunda kalırsan, hem senin için hem de herkes için tatsız bir durum olur diye düşünüyorum. Hem sonra, kış mevsiminde yaşam tamamen içe dönüktür ve hele ev büyük değilse, bir kişinin katılımı bile rahatsızlık yaratır ve seninle buluşma sevincini azaltmakla sonuçlanır. Yalnızca hatırlatıyorum. – 2) 25 Kasım'da yazdığın mektuptaki bir yığın soruya bugün cevap vermiyorum, çünkü 15 gün önce sana bu konularla ilgili bir mektup yazma işini Carlo'ya yükledim. Umarım bunu yapmıştır. – 3) Hâlâ avukatın evinde duran kitaplar konusuyla ilgili olarak: O kitapları bana göndertebilir ve onu bu sıkıntıdan kurtarabilirsin. Kendime epeyce eşya alabilecek büyüklükte bir sandık yaptırđım; böylece kitaplarımı, hapishane mahzeninde, bir arada iyi

23 Bu tarihlerde Carlo, Sardinya'daki Mandıralar Birliği'nde denetmenlik yapıyordu.

bir biçimde saklayabilirim. Milano'daki kitaplarımın tümünün tamam olup olmadığını ya da hangilerinin kaybolduğunu öğrenmek istiyorum. Bunu sana yazıyorum çünkü benim Almanca dilbilgisi kitabımı büyük bir şaşkınlık ve öfke içinde kalarak Roma Hapishanesi'ndeki bir mahkûmda buldum. Bayan Pina kitabı ona armağan etmekle iyi bir şey yaptığını sanmış. Milano'da olan kitaplarımın neredeyse tümü hâlâ işime yarıyor çünkü bazılarını henüz okuyamamıştım, ötekileri de tekrar okumak ve üstlerinde çalışmak istiyorum. Gene aynı şekilde, Roma'da hâlâ kitaplarımın olup olmadığını veya sandığa koyulmayan kitaplarımın kaybolup kaybolmadıklarını öğrenmek istiyorum. Bir de, sandıkta bulamadığım Salandra'nın *Memorie*'sinin [Anılar] 1. cildini Roma Hapishanesi'nden dışarıya yollamıştım. Bütün bunlardan beni haberdar edebilir misin? Bu arada, avukatın Milano Hapishanesi'nden kendisine teslim edilen kitapları bana yollamasını sağla. – 4) Bana gönderebileceğin kitapların bir listesini veriyorum sana: – a) Hegel, *Introduzione alla storia della filosofia* [Felsefe Tarihine Giriş], hazırlayan F. Momigliano (Laterza Yayınları, Bari) – b) Guido de Ruggero, *Sommario di storia della filosofia* [Felsefe Tarihinin Ana Hatları] (Laterza, Bari) – c) A. Gerbi, *La politica del Settecento* [1700'lerin Siyaseti] (Laterza, Bari) – d) A.C. Jemolo, *Il Giansenismo in Italia* [İtalya'da Jansenizm] (Laterza, Bari) – e) Ben[edetto] Croce, *La poesia di Dante* [Dante'nin Şiiri] (Laterza, Bari) – f) Ben[edetto] Croce, *Poesia e non poesia* [Şiir ve Şiir Olmayan] (Laterza, Bari). Bunun dışında: 1929 yılı edebiyat almanağı (Unitas Yay., Milano), 1929 yılı *Calendario – Atlante De Agostini*'si [Agostini'nin Atlaslı Takvimi] ve Vingenzo Morello'nun, Dante'nin *Cehennem*'inin X. Kantosu üstüne, Mondadori'den yayımlanmış, başlığını tam olarak bilmediğim bir kitabı. – 5) *Rassegna settimanale della Stampa Estera*'nın [Haftalık Dış Basın Dergisi] 38. sayısını (11 Eylül) ve Benedetto Croce'nin *Critica*'sını²⁴ almadığımı Libreria'ya bildir. Belki Roma'ya gönderildiler ve kayboldular. Bunları edinmek istiyorum gerçekten.

Çok sevgili Tania, böylece yapılması gereken şeyleri yazıp kurtuldum. Senin yazdığın gibi, sana başka birçok şeyden bahsedebilmek, seninle gevezelik edebilmek isterdim. Ama psikolojik olarak henüz o olgunlukta değilim ya da en azından, her iki pazarteside bir yazmak için çağırıldığım yarım saat içinde bunu yapma isteği yok içimde. Sen beni son derece sevecenlikle kışkırtıyorsun, ama ben, nasıl desem, babaca bir kibirle bile, buna girişmeye kaptıramıyorum kendimi. Belki daha bir kendime geldiğimde ve başım daha az ağrıdığında, Milano'da sahip olduğum o yazma isteğine yeniden kavuşurum. Ama o zamanlar her şey çok farklıydı: Her hafta iki mektup yazıyordum, yazmak için 4-5 saatlik zamanım vardı ve mektuplarımı hücremde

24 İki ayda bir çıkan, edebiyat, tarih ve felsefe dergisi. 1903'te Benedetto Croce tarafından kuruldu ve 1944 yılına kadar yayımlandı.

yazıyordum. Roma'da ve burada koşullar değişti; teknik olarak da değişti çünkü ortak bir mekânda, okul sıraları üstünde yazılıyor mektuplar ve elden geldiğince en hızlı biçimde yapmak gerekiyor bunu. Son derece hızlı bir biçimde yazıyorum ve yalnızca son derece somut şeyler yazmaya yöneliyorum.

Sağlığın hakkında daha uzun yaz bana. Biliyor musun, 5 ay önce seni Roma'da gördüğümde bir deri bir kemik kalmıştın. Bu yüzden yapacağın yolculuk konusunda baban sana akli başında vaazlar vermekte haklı. Uzun sürecek bir yorgunluğu göze alma kararını vermeden önce kendini iyice toparlamalısın. Gelecek sefer Giulia'ya yazacağım. Noel için bir mektup yazmaya izin veriliyor, yarın anneme yazacağım.

Çok sevgili Tania, en iyi dileklerimle ve sevgiyle kucaklıyorum seni.

Antonio

Bana İngilizce bir dilbilgisi kitabı yollatmanı sana yazmaya karar vermiş olduğumu unuttum. İngiliz dili ve edebiyatı derslerini de izlediğim, üniversitede daha önce üzerinde bir parça çalıştığım, Bari'deki Laterza Yayınevi'nden çıkan Pietro Bardi'ninkini istiyorum. Şimdilik bana herhangi bir sözlük gönderme. Dilbilgisini yeniden gözden geçirmiş ve yeniden donanmış olduğumda, zamanı gelince onu ben kendim senden isteyeceğim. Fabrizio hakkında bana yazdığın bütün o şeyleri pek anlamadım. Benim hiçbir şeyden haberim olmadığını unutma. Örneğin Milano'daki hücre arkadaşım Tulli'nin başına neler geldiğinden de haberim yok.

[141]

Carlo Gramsci'ye

[Turi] 31 Aralık 1928

Çok sevgili Carlo,

Bir yığın şey ulaştı bana: ilaçlar, 200 lireden vb. Sana yürekten teşekkür ederim. Doktor, Siero Casali'nin bana kesinlikle iyi geleceğini söyledi. En uygun tedavi bu olacak gibi görünüyor. Tatiana Noel dolayısıyla Turi'ye geldi; birkaç kez görüşebilmek için epeyce kaldı burada. Tam da Noel zamanı, kendimi pek iyi hissetmemek canımı sıktı. Böbreklerde, bağırsaklarda ve idrar torbasında korkunç ağrılar yapan üre nöbeti tuttu ama şimdi geçmek üzere. Korkarım Tatiana bu nedenle genel sağlık durumumla ilgili yanlış bir izlenim edinmiş. Aslında bu, ancak ağırlaştığı zaman ağrı yapan bir hastalık; pek seyrek başa gelebilen bir şey. Yeter ki hastalığı azdıracak ya

da alevlendirecek her türlü gıda maddesinden uzak durmaya özen gösterilsin. Bundan böyle, eskisine göre çok daha dikkatli davranacağım ve umarım gelebilecek tüm öteki atakları engellerim. Bu aksiliğin dışında, Tatiana'nın ziyareti, tahmin edebileceğin gibi beni çok sevindirdi.

Annemin, içinde Edmea'nın yaptığı bir resimle birlikte yazdığı kısa notunun da bulunduğu, 24 Aralık tarihli mektubunu aldım. Annemin sağlığının daha iyi olduğuna ve kendini toparlamaya başlamasına sevindim. Edmea'yı şişman yerlerinden hafifçe çimdikleyip, benim tarafımdan bol bol öp ve son derece ince ve son derece olgun duygularından dolayı ona teşekkür et. Ama bana öyle geliyor ki, Edmea oldukça iyi yazsa, duygularını kendiliğinden ve canlı cümlelerle aktarmayı bilse de, henüz üçüncü sınıfta okuyan bir öğrenci için bile çok büyük sayılacak, ağır imla hataları yapmakta önde gidiyor. Dikkatsiz ve çok aceleci bir kız galiba. Sanırım konuşurken de, zaman zaman, sanki arkasından atlı kovalıyormuşçasına hızlı konuşuyor ve "r"leri özel bir biçimde çatlatıp, sözcüklerin yarısını yutuyordur. Sıkı bir disiplin ve özenle, ona sözcükleri heceletmek gerekir. Evinde İtalyanca konuşmaya (az ve kötü de olsa) alışmış bir kız ya da erkek çocuğun, sırf bu nedenle, bir tek Sardinya dilini bilen ve dolayısıyla okumayı, yazmayı, konuşmayı, düşünmeyi tamamen yeni bir dilde öğrenen sıra arkadaşlarından üstün bir durumda olması, Sardinya'daki köy okullarında görülen bir şeydir. İtalyanca bilen öğrenciler, her zaman böyle olmasa da, daha zeki ve daha uyanık-mış gibi görünürler ve bundan dolayı da "zekâlarıyla" bütün zorlukların üstesinden gelecekleri vb. düşünülerek, aile içinde ve okulda onların yönetimli ve disiplinli çalışmaya alıştırmaları göz ardı edilir. Bu durumda, bu zekânın tam anlamıyla yetersiz kaldığı nokta, imladır. Eğer Mea iyi çalışmaz ve bu yanlışını düzeltmezse, onun hakkında herkes ne düşünür? Saçları kurdeleli, elbiseleri ütülü vb. ama bunun yanı sıra donu kirli olan şu bir sürü kız çocuğundan biri diye düşünürler. Bunları, onu fazla üzmeyecek biçimde, uygun bir dille anlat ona. Çizdiği resmi de hiç ama hiç beğenmedim: Hiçbir kendiliğindenlik, hiçbir beğeni yok. Gene de biraz desen çizmeyi öğrense çok iyi olacak.

Sevgili Carlo, bana para gönderme konusunu pek fazla aklına takmamalısın. Yararsız saçmalıklar yapmamalısın. Bilirsin ki bu konularda çok pratik ve olumluyumdur. Tüm harcamalardan sonra, şimdi cüzdanımda 950 liretim var (sandığın parasını ödedim bile). Bu, acil gereksinimlerimin olmadığı ve birkaç ay bana tek bir kuruş dahi gönderecek durumda olmasan bile kendine dert etmemen gerektiği anlamına geliyor. Sence de öyle değil mi? Herkesin yeni yılını candan kutlarım. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

1929

[142]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 14 Ocak 1929

Çok sevgili Tania,

Senin Milano'ya varışından sonra yolladığın bir kartpostalla birlikte, Noel'den önce yazdığım mektup uyarınca Libreria'ya bildirdiğin kitapların paketini aldım. Turi'ye kadar geldiğin için çok teşekkür ederim. Tahmin edebileceğin gibi, seni görmek beni çok sevindirdi. Böylesine uzun bir yolculuğun seni aşırı yorabileceğinden ve belki de hasta düşüreceğinden korkuyordum yalnızca. Beni ziyaret etmek için Roma'dan yaptığın yolculuktan sonra hastalandığın zaman, Milano'da çok berbat günler geçirdim. – Benim sağlığım olabildiğince düzeldi. Böbreklerimde ve bağırsaklarımda korkunç ağrılar olmadı bir daha. Siero Casali tedavisine devam ediyorum ve doktorun bana yazdığı Valero-Fosfer Wassermann'dan da içiyorum: Üç şişe Casali bitince Bioplastina iğnesi yaptıracığım ve bana bıraktığın *Gliserofoşfat*ları içeceğim. Sıcak su torbasını da aldım ama yalnızca korkunç ağrılar olduğunda kullanacağım onu. Ama Turi'de kışlar oldukça ılık geçiyor (bugünlerde tam bir ilkbahar güneşi var) ve umarım hava yeniden soğumaz. Gıda olarak, mideye dokunabilecek her türlü şeyden kesin olarak uzak duruyorum. Daha önce aldığım 200 gram şarap yerine şimdi 300 gram süt veriyorlar bana. Bu durumda, günlük olarak, sabahları ve öğleleri içtiğim bir litre sütüm oluyor. Gene aynı şekilde koyun peynirli makarna yerine yalnızca beyaz peynirli makarna yiyorum (kısa bir süre sonra taze peynirim de olabilecek). Ve çok yakında, hücrede yazmak için gerekli araç-gerecim de ola-

bilecek ve böylece benim tutukluluktaki en büyük soluklanma talebim karşılanmış olacak. – Daha önce elime geçen ve Aralık'ta yazdığım mektup-ta belirttiğim kitaplar şunlar: *Almanacco Letterario Unitas* [Unitas Edebiyat Almanağı] ve Antonello Gerbi'nin *La Politica del '700* [1700'lü Yıllarda Siyaset] adlı kitabı. Bu nedenle bunları listeye koymadım. Bunların yerine bir kitapçık ekliyorum: Adriano Tilgher'in *Storia e Antistoria*'sı [Tarih ve Karşı Tarih] (Biblioteca Yayınları, Rieti).

Giulia'dan hiç haber almadın mı? Benim son mektubuma cevap vermesini beklerken ona bir-iki satır yazıyorum. Evden haber almıyorum. Annem hasta. Delio'yla Giuliano'nun fotoğraflarını ona yollayabilir misin? Onu mutlu edersin. Fotoğrafların yenisini edinebileceğini sanıyorum. Sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[143]

Giulia Schucht'a

[Turi] 14 Ocak 1929

Çok sevgili Giulia,

Son mektubuma hâlâ cevap bekliyorum. Aramızda ~~yon~~iden düzenli bir iletişim kurulduğunda (uzun aralıklarla olsa bile), yaşamım, izlenimlerim ve buna benzer konularda birçok şey yazacağım. Delio'nun Meccano oyuncağını nasıl yorumladığı konusunda beni bilgilendirmelisin. Bu beni çok ilgilendiriyor çünkü güncel bir oyuncak olarak önerilse de, Meccano'nun, çocuğun yaratıcılığını engelleyip engellemeyeceği konusunda herhangi bir karara varamadım. Bu konuda sen ne düşünüyorsun, baban ne düşünüyor? Genel olarak Meccano'nun temsil ettiği güncel kültürün (Amerikan tipi kültür), insanı biraz mekanik, kukla gibi, kuralcı hale getirdiğini ve soyut bir zihniyet yarattığını düşünüyorum (geçen yüzyılın “soyut” kavramından farklı bir anlamda). Metafizik zehirlenmeden kaynaklanan bir soyutlama vardı; şimdi de matematiksel zehirlenmeden kaynaklanan bir soyutlama var. Bu pedagojik ilkelerin, üstelik bizim çocuğumuz olan ve basit “bilimsel ilgi”den çok daha farklı bir duyguyla bağlandığımız küçük bir çocuğun bey-nindeki etkilerini gözlemlemek kim bilir ne kadar ilginç olur. Sevgili Giulia, bana uzun uzun yaz. Seni çok çok öpüyorum.

Antonio

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 28 Ocak 1929

Çok sevgili anneciğim,

Senin ve Grazietta'nın mektuplarınızı aldım; sigaraların olduğu paket de elime geçti. Teresina'nın çocukları ve Edmea hakkında bana verdiği bilgilerden dolayı Grazietta'ya çok teşekkür ederim. Eminim ki, eğer tanıyabilselerdi, Delio ve Giuliano da Grazietta'yı çok severlerdi. Çocuklar kendilerini seven ve küçük işlerini, hatta küçük heveslerini ciddiye alan kişilere çabucak bağlanırlar. Ve onların hevesleri, kendilerini ortaya koymaya ve yetişkinlerin istek ve duygularının tersine gelişmeye yönelik istek ve arzular değilse nedir? Ve yetişkinler bunu kavrayamaz, pek çok kez dayak ve zorbaca gözdağı vermek yoluna başvurlarsa, çocukları ikiyüzlü yapmaktan ve onları sebepsiz yere kırmaktan başka bir şey geçmez ellerine. – Sevgili anneciğim, doktorun tavsiyelerine gerçekten uyman gerektiğini düşünüyorum: Ghilarza'dan bir süreliğine uzaklaşmalısın. Ancak böyle iyileşebileceksin. Ben de sana bunu tavsiye etmek istiyordum. Neden Carlo ile birlikte Macomar'a gitmiyorsun? Hatta eğer hâlâ yaşıyorsa Antioga Putzolu Teyze'yle birlikte Baroneddu'ya neden gitmiyorsun? – Tatiana, Turi'ye yaptığı yolculuğu hakkında sana bir şeyler yazdı mı? Çocukların fotoğraflarını yolladı mı sana? Tatiana'ya yazdığım sayfayı ona göndermeni rica ediyorum senden. – Carlo'ya şu yayını bana sağlayabilirse, kendisine çok minnettar kalacağımı söyle: Raffaele Ciasca – *Momenti della colonizzazione in Sardegna nel secolo XVIII* [XVIII. Yüzyılda Sardinya'da Sömürgeleştirme Dönemi]. – Bu kitap satılmıyor. Bu yayın, Ciasca'nın, modern tarih dersi verdiği, "Cagliari Üniversitesi Yönetimi Edebiyat Fakültesi Yıllığı"nda yayımlandı ve özet olarak alındı. Carlo bunu arkadaşları aracılığıyla sağlayabilir; yazarı kişisel olarak tanıyan biri aracılığıyla. *Mediterranea*'nın yazı işleri aracılığı ile de, eğer oradan birilerini tanıyorsa, bunu sağlayabilir. Carlo'ya hücremde yazabilme iznini aldığımı ve yaptığı başvuru için ona teşekkür ettiğimi de söyle. Herkesi sevgiyle öpüyorum. Sana da tüm iyi dileklerimi ve tüm sevgilerimi yolluyorum.

Antonio

Teresina'ya, gönderdiği kartpostal için teşekkür et.

[Turi] 29 Ocak 1929

Çok sevgili Tania,

Önce senin 13 Ocak tarihli mektubunu, daha sonra da Giulia'nınkini aldım. Giulia, Delio'ya, yaramazlığı kışkırtacak ne masallar anlatıyor, görüyor musun? Hem sonra, karların üzerine uzanıp sigara içmeye başladığım doğru olsa bile, gelip geçen köylülerin (kim bilir kaç köylü!) beni şaşkın şaşkın izledikleri doğru değil. Kesinlikle bir tek kişi bile geçmedi, buna gülen bir tek Giulia idi. Aslında köylüler, alacakaranlık bastırdıktan sonra, tarlanın ortasında, karın üstüne uzanmış sigara içen bir adamı, bir genç hanım (bu ifade Giulia'yı fena halde öfkeli edilecek) tutup da ona kimi zaman ciddileşerek, kimi zaman gülümseyerek bakarken görseler bile buna hiçbir şekilde şaşmazlar. Sevgili Tania, sana bazı tavsiyelerde bulunmam gerekiyor: 1) Bana ne yeni kitaplar gönder ne de Libreria aracılığıyla gönder. Yazmayı başırdabildiğim şu sıralar, kendime bir çalışma planı yapacağım ve ihtiyacım olan kitapları bizzat kendim isteyeceğim. Şu an kitaba gerek yok. Ayrıca daha önemli kitaplara ihtiyacım olacakken, neredeyse işe yaramaz ve gereksiz kitaplara para harcanması canımı sıkıyor! 2) Libreria'ya, ne *Rassegna settimanale della Stampa Estera*'nın [Haftalık Dış Basın Dergisi] ne de *Marzocco*'nun 1 Ocak sayısının elime geçtiğini söyle. Aboneliğim, zamanında yenilenmedi anlaşılan. Yalnızca kesinleştirmek için *Critica Fascista*'nın en azından 15 Aralık 1928'e kadar aboneliğinin sona ermediğini bildireyim sana: Hesap özetinde bu tarihi gördüm. Eğer Libreria'nın Milano'ya, bana yazdığı gibi, aboneliğim 1928'in ilk aylarında ödenmişse, Şubat ve sonrasındaki sayıları istemek gerekecek: Oysa ben yalnızca Ocak 1928'in iki sayısını aldım. Ayrıca bu dergiye abone olmasam da olur. 3) *Fiera Letteraria*'nın şefi Bay Antonio Pescarzoli'ye, S. Carlo Meydanı, no. 2, Milano adresine aşağı yukarı şöyle bir not yaz: "Bari'ye bağlı Turi Cezaevi'nde tutuklu bulunan Antonio Gramsci, sizden kendisine başlıca İtalyan ve Fransız yayınevlerinin kataloglarını göndermenizi rica ediyor. Gramsci, Fiera Letteraria'ya Sperling ve Kupfer Kitabevi aracılığıyla abone olmuştur. Posta ücreti ödenecektir." Ve teşekkür cümleleri falan... Eğer Santo Carlo Meydanı'ndan geçersen, son derece nazik biri olan Pescarzoli ile yüz yüze konuşmaya çalış. Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[Turi] 9 Şubat 1929

Çok sevgili Tania,

Anneme gönderdiğim mektubun içinde bulunan, 15 gün önce sana yazdığım yarım sayfayı aldın mı? Ben senin 4 ve 5 Şubat tarihli mektuplarını aldım (Giulia'nın mektubuyla birlikte). Burada hava olağandışı bir kar yağışıyla birlikte 4 ya da 5 gün boyunca müthiş bir soğuk yaptı; ama bu bir parantezdi. Hava yeniden düzeldi ve şimdi bir ilkbahar güneşi var. Şu meşhur sıcak su torbası çok işime yaradı: Pek aşırı bir rahatsızlık duymadan soğuğun üstesinden gelmeme parlak bir biçimde yardımcı oldu. Tam bugün, her hafta düzenli olarak ulaşmayan *Marzocco* dergisinin 5 sayısını birden aldım. Belki de sana yazdığım gibi bazı dergilerin yılın ilk gününden beri elime geçmediğini sen önceden Libreria'ya bildirdiğin için, yeniden gönderilmeye başlıyor. Buna karşılık, *Rassegna settimanale della Stampa Estera*'yı henüz almadım. Aynı şekilde, edinmeyi istediğim *Fiera Letteraria*'nın 20 Ocak sayısını da almadım (öbür sayıları var bende). Artık bana yeni kitaplar göndermemen konusundaki uyarımı bir kez daha yineliyorum. Hücrede yazabildiğim şu sıralar, işime yarayacak kitapları not edeceğim ve bunları arada bir Libreria'ya göndereceğim. Bir deftere not alabildiğim şu an, bir plana göre okumak ve artık kitapları "deli gibi yutmak" yerine belirlenen konuların derinine inmek istiyorum. Ancak sıra dışı olarak, varlığından haberim olamayabilecek güncel birkaç güzel kitabın benim görüşüm alınmadan edinilebileceğini düşünüyorum. Ayrıca, elinde daha önce gönderdiği kitapların fişleri kesinlikle olmayan Libreria, bana daha önce iki kez çift nüsha yolladı. Bundan haberin var mıydı? Artık hücrede yazıyorum. Şimdilik yalnızca elimi alıştırmak için çeviri yapıyorum: Bu arada düşüncelerimi bir düzene sokuyorum. – Beni çok ilgilendiren bir haberi sana sormayı hep unuttum: Avukattan bilgi alabilirsin. Benim ve Terracini'nin, Özel Mahkeme'ye yaptığımız açıklamalardan dolayı askerî sorgu yargıcının canı sıkıldı mı? Acaba bu konuda avukata yakındı mı? Bana söylediği şey, elimden geldiğince ağzımı sıkı tutmam bakımından, savunmam için aşırı derecede önemliydi: Öte yandan benimle baş başa konuşmadı; tutanak yazmanın yanında en ince ayrıntılarına kadar konuştuğu için, düşüncelerini kendi yararına kullanmama izin verdiğine inandım. Gene de, eğer canı sıkıldıysa üzülürüm, çünkü bana karşı hiçbir saldırganca tavrı olmadı. Sevgili Tania, bana daha sık yaz: Kartları unuttun mu yoksa?

Seni kucaklarım.

Antonio

8'inde yazdığın mektubunu da aldım.

Giulia Schucht'a

[Turi] 9 Şubat 1929

Çok sevgili Giulia,

Delio'ya, tamamen kişisel, ayrı bir mektup yazmayı düşünmüştüm. Ama Tania, onun Anna'nın evinde kaldığını yazdı ve ayrıca senin ona, benim karlar üstünde uzanıp sigara içtiğimi söylemenden kaynaklanan parlak anlatımın beni duraksattı. Önce senin tavsiyelerini almak istiyorum. Bana öyle geliyor ki Delio Roma'da ve Trafoi'de olduğu gibi çok heyecanlanan biri ve ben onun duyarlılığını çok fazla sarsmak istemiyorum. Bu nedenle senin görüşünü almayı yeğliyorum.

Tania hakkındaki izlenimim oldukça iyi. Aşağı yukarı 7 ay önce onu Milano'da son gördüğümde, ama özellikle de Roma'da, çok bitkindi. Oysa Aralık ayında kendini kısmen toparlamış ve daha güçlenmiş gibi geldi bana. Ben yarım saatlik birkaç görüşme yapmak için böylesine uzun bir yolculuk yapmasını istemezdim; ama birdenbire çıktı geldi ve ayrıca da doğal olarak bundan çok mutlu oldum. Şimdi sana, Tatiana ve onun büyük iyilikleri üstüne esaslı bir övgü düzmem gerekirdi. Ama bunu yapmayacağım, çünkü bazen abartıyor ve sanki ben her şeyden tamamen yoksunmuşum, dadısız ya da çocuk bakıcım olmadan yaşamaya yetkin değilmişim gibi düşünüp ona göre davranmaya vardiıyor işi. Hatta arada bir beni kızdırıyor ama bir süreden beri az gülmeme ve eskiden olduğu gibi içimde şaka yapma isteği olmamasına rağmen, daha çok da güldürüyor. Bende oluşan önemli değişimin bu olduğunu sanıyorum. Kısacası, ünlü Diogott'un¹ bile bana örnek bir aile olduğu konusunda güvence verdiği (bunu sana hiç söylememiştim ama şimdi seni kızdırmak için söylüyorum) tüm Schucht ailesinin en mükemmel örneğinin Tatiana olduğu sonucuna vardım; annene gerçekten benzeyen tek kişi Tania.

Sevgilim, yazdığın şey tamamen doğru. Ben de sana birçok şey yazmak isterdim ama kendimi yenemiyorum, bir çeşit tutukluğun üstesinden gelemiyorum. Bunun yeterli ve elverişli ifade yollarının henüz bulunamadığı, çağdaş zihinsel biçimlenmemize bağlı olduğunu sanıyorum. Ben hep biraz kuşkucu ve aşırı başına buyruk biriyim; istediğim her şeyi ifade etseydim de, geleneksel anlatım diliyle neredeyse tekvücut olan belli bir uzlaşmacılığı ve belli bir melodramcılığı beceremezdim gibi geliyor bana. Anlatımın teknik biçimleri üstüne yaptığım profesyonel çalışma bile, bende tiksinti uyandıran fosilleşmiş ve kemikleşmiş ifadelerle karşılaştığımda beni bunal-

1 Devrimci W. Degot, 1919'da Komünist Enternasyonal'in İtalya temsilcisi olmuştu.

tıyor. Gene de aramızdaki o yakın ilişkinin hiçbir zaman bozulmayacağına inancım var.

Seni sıkı sıkı kucaklıyorum.

Antonio

[148]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 24 Şubat 1929

Çok sevgili anneciğim,

Senin ve evdekilerin yaklaşık bir ay süren sessizliğinizden sonra, 12 Şubat tarihli mektubunu aldım. Senin sağlık durumunun düzelmesine çok sevindim ve önümüzdeki ilkbaharda her tür hastalıktan tamamen kurtulmanı diliyorum. Kutluyorum seni! Bana çok uzun bir mektup yazdın; gönderdiğin ve beni son derece ilgilendiren bilgiler için sana teşekkür ederim. Senin ve Carlo ve Grazietta gibi bana zaman zaman yazan öteki herkesin, benim dünyada yaklaşık olarak neler olup bittiği ve ne gibi gelişmeler yaşandığı hakkında neredeyse tamamen karanlığa gömüldüğümü her zaman aklınızda tutmanız gerekir. Dergileri okuduğum zaman, herhangi bir yaşam görüntüsünü yeniden kurmaya çalışırken, kafamda canlandırmak için, çok büyük bir çaba harcamak zorunda kalıyorum. Tarih öncesi bir mağarada bulunmuş bir diş ya da kuyruk kemiğinden, nesli tükenmiş, belki de bir balinadan çok daha büyük bir hayvanı yeniden kurmaya çalışan doğa bilginlerinin yaptıklarını yapmak zorunda kalıyorum. Bu nedenle, tanıdığım, boyutunu ve sınırlarını değerlendirebileceğim bir yörenin insan yaşamından haberleri özellikle seviyorum. Örneğin Carlo'nun çalıştığı sosyal mandıralar hakkında bana bir şeyler yazması gerekirdi. Gelişimlerinin çok büyük güçlükler içinde ilerlemek zorunda olduğunu tahmin ediyorum. Eski süt tekalcilerinin, daha önce otlak ve mandıra tekelinesi ellerinde bulunduran karabatakların mali örgütlenmesine karşı koyacak güçlerin etkinliği konusunda boş yere umutlara kapıldığını düşündüğüm Sayın Pili'yi neden hâlâ bir türlü alaşağı etmeyi başaramadıklarını soruyorum bazen kendime. Carlo, Faşist Mandıracılar Federasyonu'nun, kredi ve ticari etkinliğiyle ilgili bazı yayınlar gönderirse bana gerçek bir armağan vermiş olur. Eğer mümkünse, eski mandıra tekalcilerinin Federasyon'la yaptığı rekabet hakkında da bazı bilgiler yollasın. – Aynı şekilde, Vatikan ile devlet arasında yakınlar da varılan uzlaşma dolayısıyla Ghilarza'da hangi kutlama ve törenlerin ya-

pıldığını öğrenmek istiyorum: Eğer konuştularsa, kimler konuştu vb. – Sağlığım büyük ölçüde düzeldi: Uyguladığım kuvvet tedavileri bana büyük ölçüde iyi geldi. Burada havalar, göreceli olarak diğer yerlerden daha az kötü: Kar ve yağmur yağdı ama bahar güneşinin yüzünü gösterdiği günler de oldu. Sonuç olarak, geçen yılın sonlarında maruz kaldığım ürik asit ataklarına rağmen kışı Milano'dakinden çok daha iyi geçirdim. Hele 1926-27 yılındaki kış ile karşılaştırılmaz bile, çünkü bu hastalığı yazlık ince elbiseyle, bütün gece kar örtüsü altında duran hapishane vagonunda, yolculuk sırasında geçirmiştım. O zamandan beri sağlığım kuvvetli bir darbe yedi. – Sigaraları aldım. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Tatiana'ya yazdığım yarım yaprağı lütfen ona gönder.

[149]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 24 Şubat 1929

Çok sevgili Tatiana,

Senin üç kartını (Delio'nun kargacık burgacık karalamaları bulunan kartını da) aldım ve ayrıca, Milano Hapishanesi'nde duran kitaplarım da elime geçti ve senin İngiliz bavulunun ne mucizeler yarattığını da gördüm; çünkü devrilmeden, hiçbir zarara uğramadan ve kalıcı yara bere almadan, posta treniyle yolculuk yapmanın sağlam bir biçimde üstesinden geldi. Ayrıca Roma'da sana bıraktığım onarılmış iki çift çorapla Salandra'nın *Memorie*'sini [Anılar] da aldım. Her ne kadar bavul patatesle doldurulmuş gibi olmuştaysa da, kitaplardan dolayı avukata verdiğim rahatsızlık için ona teşekkür et: Henüz kesin bir denetleme yapamadım ama bana bazı kitaplar eksik gibi geliyor ama önemi yok. Innocenzo Cappa'nın² konferansının hikâyesi beni çok eğlendirdi. Bu garip tip, tüm Milanolu entelektüellerin sosunun maydanozudur biraz; dahası, görüntüsü de kendine son derece uygun, çünkü maydanoz, sosta yararlı ve orantılı bir işlevi tamamlar. Oysa Cappa, kültür dünyasında, giyim sanatındaki güve olarak yer alıyor. Bir zamanlar Lombardiya demokrasisinin sulu gözlüsüydü; ayrıca daha da hoş bir isimle ad-

2 Innocenzo Cappa (1875-1954) birçok dönem milletvekili seçildi ve 1929'da senatör oldu. Edebiyat eleştirmeni olmaktan çok, parlak bir öğretim görevlisi ve yayıncı olarak tanınır. *L'Italia del Popolo* ve *Secolo Sera* dergilerinin yöneticisiydi.

landırıldı: Cavallotti'ye nasıl demokrasiye giydirilmiş at zırhı dendiye, Cappa'ya da demokrasinin katırı denirdi; katır dediğin de, bir dişi eşekle aygırın çiftleşmesinden doğan hayvandır. Bir aydın olarak, tam bir hiç, ah-lak olarak da tartışılabilir biri.

Burada hava düzeldi gibi görünüyor; sonunda ilkbaharın kokusu duyuluyor sanki. Bu, geçen sene bana oldukça acı çektiren sivrisinek döneminin yaklaştığını hatırlatıyor. Bu nedenle gereksinim olduğunda yüzümü ve kollarımı koruyacak durumda olmam için sivrisinek önleyici küçük bir örtüm olsun isterdim doğrusu. Elbette öyle çok büyük olmasın, çünkü aksi takdirde belki işe yaramayabilir. Bir buçuk metre karelik bir örtü düşünüyorum. Madem bu konularda dolaşıp duruyorum, öteki bazı istediklerimi de açayım sana: Çorapları onarmak için birkaç yumak yün ipliğim olsun isterim. Bana gelen iki çift çorabın onarımlarını inceledim ve benim beceremeyeceğim bir şey gibi gelmedi bana. Yün için uygun olan kemik bir iğne kullanmak da gerekecek. Bunun dışında, tütün için birkaç Amerikan baklam da olsun isterim, çünkü ötekiler kokularını yitirdiler bile. Bana ispirto ocağı göndermemeni sana yazmayı hep unuttum, çünkü bir tane alüminyumdan ocak var zaten bende; ötekilerin bu isteklerinin geri çevrildiğini bildiğim için hücrede ispirto ocağı edinmek üzere hiç istekte bulunmadım; ayrıca pek de işime yaramıyor. Onu sakladım, çünkü çoğu cezaevinde şimdiden kabul edildiğine ve aynı yönetmelik gereğince öngörülmüş olduğuna göre, zamanla tüm cezaevlerinde de buna izin vereceklerine ikna oldum. – Sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Eğer eline fırsat geçerse, bana birkaç güzel çiçek tohumu da gönder.

[150]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 11 Mart 1929

Çok sevgili Tatiana,

Bana sık sık mektup yazdığın için sana gerçekten bütün yüreğimle teşekkür etmem gerekiyor: Mektup aldığım zaman, gerçek, hatta biraz da çocukça bir sevinç duyuyorum. 200 liralık gönderini tam bugün aldım; birkaç gün önce de Carlo'dan 200 liralık almıştım ve böylece, ay sonunda banka cüzdanımda gene 1.150 liralık olacak. Gördüğün gibi, önemli bir miktar.

Bugünkü kartında, elime geçmesi gereken, “Giulia’nın mektuplarıyla, kitaplardan” söz ediyorsun. 28 Şubat’ta bana gönderdiğin, Giulia’dan gelen son mektubu 2 Mart’ta aldım: Bu mektuptan mı bahsediyorsun acaba? Başka mektup almadım. On beş gün önce, Carlo tarafından, belki gecikmeli olarak sana gönderilmiş yarım sayfalık mektubumda, diğerlerinin yanı sıra senden istediğim bazı şeyleri yazmıştım ama birkaç ay önce Carlo’nun bana gönderdiği, bitirmek üzere olduğum Ovomaltina’dan birkaç kutu göndermeni rica etmeyi unutmuştum. Avukat tarafından gönderilen kitapları aldım. Bazıları eksik: Gözden geçirdiğim kadarıyla, şunlar kesin olarak eksik: Benedetto Croce, *Storia della storiografia italiana nel sec. XIX* [XIX. Yüzyıl İtalyan Tarih yazımının Tarihi]; Guglielmo Ferrero, *Le due verità – La terza Roma* [İki Gerçek – Üçüncü Roma]; Alessandro Zévaès, *Histoire de la IIIe République* [Üçüncü Cumhuriyet’in Tarihi]; Upton Sinclair, *Le Pétrole* [Petrol]; Enrico Ferri, *Mussolini, uomo di Stato* [Devlet Adamı Mussolini]. Stéphanie Lauzanne’ın önsözü ile İngiliz Gizli Servisi üstüne, “Bucard” diye birinin bir kitabı (kitabın başlığını anımsamıyorum). Bu kitaplar Bayan Pina’nın sandığında olmalı ve bunları edinmek isterim; özellikle de Croce’ninkini. Bir düşün, bu kitabı üç kere satın aldım ve hep yoksun kaldım. Bıktım artık. Fiyatı 40 lireden 120 lireye çıktım ve benim için vazgeçilmez bir kitaba sahip olmak için buna bir 40 lireden daha harcamak zorundayım (yani toplam olarak 160 lireden). Bu bana aşırının aşırısı gibi geliyor. Bu yüzden, bu kitabı yeniden aramanı ve bana haber vermeni rica ediyorum senden. Bu kitapların seçilmiş ve bilerek alıkonmuş olduğunu düşünüyorum gerçekten ve bu da beni öfkeliyor. Boş vermenin budalalık olacağını ve dürüst olmayan davranışlara karşı aşırı kayıtsız kalmamak gerektiğini düşünüyorum. Bu insanlar, benim hapiste olduğumu, yakınlarımdan benim için yaptığı özverilerin üçüncü kişiler tarafından sömürülmemesi gerektiğini çok iyi biliyorlar. İnan, gerçekten kızgıyım. Gerekirse bunu da Bay Tullio’ya söyle ya da bunu anlamasını sağla. Milano’da, görüşme sırasında, kardeşiyle birlikte gördüm onu ve üzerimde tatsız ve gerçek bir ikiyüzlü izlenimi bıraktı. Bütün bunları gördükten sonra, bu türden insanlarla tanışmak zorunda kalmış olmana çok üzüldüm. Bu kadarı yeter. Ayın 19’u annemin isim günü: Ona benim adıma bir kutlama telgrafı gönderebilir misin? Ona hoş bir sürpriz olur. Çok sevgili Tania, sana hep canını sıkacak ve seni yoracak şeyler yüklemek için mektup yazıyorum. Beni aynı şekilde sev.

Antonio

Rassegna settimanale della Stampa estera’nın [Haftalık Dış Basın Dergisi] bu yılki ilk sayısını hâlâ almadım. Ama biraz daha bekleyeceğim bakalım. Seni kucaklıyorum.

[Turi] 11 Mart 1929

Çok sevgili Giulia,

Sana ancak gönül okşayacak biçimde cevap verebileceğim 21 Şubat tarihli mektubunu aldım. Ama... gönlünü okşadıktan sonra bir-iki şey eklemek isterim. Bana yazdığın şeyi zaten biliyordum çünkü bunu tahmin ediyordum. Anlıyor musun? Senin "Japonya"nın, şu enlemde ve şu boylamda var olduğunu falan biliyordum. Gözümünden kaçan şey, o "Japonya"nın nasıl geliştiği, yaşamın hangi somut biçimleri aracılığıyla varlığını sürdürdüğüdür. Senin yaşamın ve çocukların yaşamı hakkında yok denecek kadar az şey biliyorum ve benim hayal gücüm, beslenmeksizin boşlukta dönenip duruyor. Belki de bu, hapisane yaşamının yarattığı bir takıntıdır, ama kısacası bunu hissediyor ve senden gizlemek istemiyorum. Fotoğraftan, hastalanmışsın gibi bir izlenim edindim; üstelik tedavi olman ve sana dokunan bazı ilaçları kullanmaman gerektiğini, sen kendin bana söylemiştin. Ama ben, bu anlaşılmayan ve belirsiz şeylerden daha fazlasını bilmiyorum ve bu da bende zaman zaman gerçekten takıntı haline geliyor. – Konservatuardaki hocan, Maestro Domenico Alaleona'nın birkaç ay önce öldüğünü sana yazmayı hep unuttum. Yaşamının berbat bir döneminde, gerçekten kötü bir biçimde öldü. Bu ayrıntıları bir edebiyat gazetesinden öğrendim. Alaleona, sürekli yazarı olduğu *Mondo*'nun kapatılmasından sonra, aynı şekilde kısa bir süre önce kapatılan *Lavoro d'Italia*'ya geçmişti hemen ve *Mondo*'nun öteki eski yazarlarıyla birlikte Faşist Sanatçılar ve Yazarlar Sendikası'nın yetkin kişilerinden biri olmuştu. Ölmeden önce, *Lavoro d'Italia*'nın 150.000 liralık ödemediği, çoğunluğu 1926 Ekimi'ne kadar demokrat, özel yasalardan sonra da faşist olan bu yazarlardan 10'unun işbirliğiyle yazılan bir tefrika roman yayımladığı için büyük skandal kopmuştu. Eski faşistler, bu son katılanlara karşı aşırı biçimde saldırıya geçmiş ve hükümet Alaleona'yı çalışmakta olduğu mevkiden alarak sanatçılar örgütünü dağıtmıştı. Tek perdelik bir operası, kısa bir süre önce, yarı yarıya başarısızlıkla sonuçlandı sanırım. – Sevgilim, bana sağlığın hakkında son derece ayrıntılı bilgiler aktarmaya karar vereceğini umuyorum. Sizin oralarda hava çok soğuk yaptı mı, o soğuklara nasıl katlandınız? Ben şimdilik oldukça iyiyim ve yarım saat kadar daha fazla uyuyabiliyorum. Hem ayrıca, Almanca çevirilere gömüldüm; bu çalışma sinirlerimi yatıştırıyor ve biraz olsun sakinleştiriyor beni. Az okuyor, daha çok alıyorum. Tatiana'nın söylediğine göre bana yazdığın birkaç mektubunun yola çıktığı anlaşılıyor: Eğer ayrıntılarıyla bana bilgi verirken gelecek sefer sana daha uzun yazarım. Seni sınıksız kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 22 Mart 1929

Çok sevgili Carlo,

Mandıracılar Kooperatifi hakkında yazdığın mektup için sana teşekkür ederim. Bana öyle geliyor ki, gene de Pili'nin talihsizliğine yol açan nedenler konusundaki görüşümü sürdürebilirim. Doğal olarak, olayların somut olarak gelişimine ve aldıkları belirli biçime ilişkin ayrıntıları daha önce bilmiyordum ve şimdi de bilmiyorum. Derin bir maddi çıkar zıtlığı olduğunda, rakiplerden hiçbir maddi çıkar için savaştığını açığa vurmaz; uygarlıkla, halkla, tarihin geleceğiyle vb. vb. ilgili konularda, soyut ilkelerin mümkün olduğunca en ilgisizini desteklemeye çalışır. Aynı şekilde, eğer aralarında kamu önünde bir polemik yapıldıysa, bunun Pili ile Putzolu arasında yaşandığını tahmin ediyorum. Gerçek şu ki, bu olayları hiçbir biçimde izleyemeyen ben, bunlar hakkında kabaca tahmin yürüttüm, çünkü Pili'nin temsil ettiği şeyi ve onun etkinliğinin aldığı tehditleri ve giderek büyüyen yıkımını öngörerek kesinlikle sessiz kalamayan, ona karşı koyan muazzam gücü temel alıyordum. Pili'nin yenilgisinin, onun şu anda egemen olan yeni siyasi biçimlere alıştırmaya çalıştığı Sardinya Eylem Partisi'nin kesin yenilgisi olduğunu düşünüyorum: Bu asla kuşku duymadığım nedendi. – Uzlaşma konusundaki kişisel görüşlerim hakkında sana hiçbir şey yazamam. Bugünkü olaya yol açmış olması gereken siyasi eylem başladığında, 1925 yılında Meclis'te yaptığım konuşmada görüşümü genel olarak dile getirmiştım. 1848'den günümüze kadar İtalyan tarihinin genel bir görünümünü veren karmaşık bir olaydır. Bence, kısacası en önemli iki nokta şunlar: 1) Yönetici sınıfın bağrında var olan ahlâki bölünmeye son verilmiş olması. Bu bölünme, Halk Partisi'nin kurulmasından sonra keskinliğini büyük ölçüde kaybetmişti, ama gene de vardı. Belki yalnızca gömülecek bir cesetti; ama çevreye mikrop yaymamaları için cesetleri gömmek gerekir gene de. – 2) İtalyan hükümetine, diğer hükümetlerle rekabete girmeyi sağlamış olması. Kilisenin, dünyadaki, özellikle sömürgeci ya da yarı sömürgeci dünyadaki ağırlığını kendi amaçları yönünde kullanmak için Fransız hükümetiyle rekabete girmeyi sağlamış olması. – Ayrıca, bu konuda bir kitap yazılmalıdır.

İçinde sivrisineklere karşı korunmak için çok kullanışlı olan örtü ile sigaraların olduğu paketi aldım, Siero Casali beni epey iyileştirdi. Ama bura ya Noel Yortusu için geldiğinde Tatiana'nın getirdiği kuvvet şuruplarım ve yaptırılacak iğnelerim var daha; bu durumda şimdilik gönderilecek hiçbir şey yok. Önümüzdeki sonbaharda bunları yeniden konuşuruz.

Birkaç gün önce Turi'ye gelen ve Paskalya'ya kadar kalacak olan Tatiana, annemin isim günü için bir telgraf yolladığını söyledi bana. İki mektup aldım; Edmea'nın hastalığına çok üzüldüm. Ama günün birinde mutlaka olması gereken bir çocukluk hastalığıdır ve umarım bir komplikasyon olmaz.

Birkaç ay içinde sana bir sandık kitap ve eski dergi göndereceğim. İlgimi çeken konularla ilgili uyarılar yapmak ve not almak için elden geçirmeye başladım. Elbette hiçbirinin kaybolmaması ve hiçbirinin, hiç kimseye ödünç verilmemesi koşuluyla, sana göndereceğim bunları. Bu son 10 yıl içinde, en azından 20.000 liretlik kitabımı yitirdim. Torino'da 16 koca sandık kitabım vardı; yanıp kül oldular. Sık sık, kendimi birçok şeyden yoksun bırakarak, sürekli kitap satın alıyordum; kitapları sahaflardan seçiyordum ve ticari değerinin ötesinde, yapılmış farklı araştırmaları bana hatırlattığı için, kendime, benim açımdan çok değerli, küçük kişisel bir kitaplık oluşturmayı başarmıştım. Kocaman not paketleriyle birlikte hepsi yanıp kül oldu. Bu nedenle, şimdi elimin altındaki, sahip olduğum kitap ve dergileri korumayı önemsiyorum. Anlaştık mı? Zamanı gelince sana yollama yöntemini bildireceğim.

Paskalya Yortusu için herkese sonsuz tebriklerimi ilet; herkesin, en azından o günlerde sağlıklı olmasını umalıyım. Mea'ya, Alman halk masallarından bir diziyi kendisi için çevirmekte olduğumu söyle: Kırmızı Başlıklı Kız, Parmak Çocuk vb. masalları uygun bir deftere kopya edeceğim, bir önsöz yazacağım, dipnotları koyacağım ve sonra eğer bana izin verirlerse, onu bir hapihane hediyesi olarak Mea'ya yollayacağım. Elbette daha zaman gerekiyor, çünkü kendimi Almanca konusunda eğitmek için her gün bu çevirinin az bir kısmını yapıyorum. Herkese sevgi dolu öpücükler; özellikle de anneme.

Antonio

[153]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 25 Mart 1929

Çok sevgili Tania,

Eğer hafızam beni yanıltmıyorsa, birkaçı dışında Roma'da olması gereken kitapların bir listesini yolluyorum sana. Elbette bunların acele bana gönderilmesi gerektiği anlamına gelmiyor bu. Tam tersine. Şimdilik okuyacak çok şeyim var. Ama belirlenmiş araştırmalar yapmak amacıyla almış olduğum ve bu yüzden kültürel bir çerçeveye giren ve ileride işime yarayacak kitaplar

söz konusu. – İşte aklımda kalan kitapların listesi (bazen kitap başlıklarını, yalnızca yaklaşık olarak veriyorum): 1) *L'Europa politica nel secolo XIX* [XIX. Yüzyılda Siyasi Avrupa]. 1926'da Ticaret Odası tarafından hazırlanmış, Brescia'da basılmış büyük bir cilt. Bir konferanslar derlemesi. Bu kitabı hemen edinirsem çok sevinirim. – 2) Benedetto Croce, *Elementi di Politica* [Politika-nın Unsurları]. – 3) B. Croce, *Breviario di Estetica* [Estetik Elkitabı]. – 4) B. Croce, *Hegel* (bunun bende olup olmadığından pek emin değilim; belki birilerine okusun diye vermişimdir). – 5) Gaetano Salvemini, *Mazzini* (Salvemini'den, birkaç başka kitabın daha olması gerek). – 6) Roberto Michels, *Il Partito Politico. Le tendenze oligarchiche della democrazia moderna* [Siyasi Parti. Modern Demokrasinin Oligarşik Eğilimleri]. Torino, Utet Yayınevi'nden, 1924 İtalyanca basımı. Savaş öncesi Fransızca basımı da var. – 7) Raffaele Ciasca, *Origini del Programma dell'Unità Nazionale* [Milli Birlik Programının Kökenleri]. (Bu kitaplar bana ilk elde gönderilecek olanlar). – 8) 1890'dan sonraki yıllarda İtalyan sermayesi üstüne Fransızca bir kitap. Ne başlığını ne de yazarını hatırlıyorum. – 9) Jeanroy. Daha önce Bayan Jeanroy'dan İtalyan dilinin tarihi üstüne bir kitap almıştım, ama aynı konuda ikinci bir kitap daha vardı bende. – 10) Maurice Pernot, *L'expérience italienne* [İtalyan Deneyimi]. – 11) Maurice Pernot, *La politique du Vatican* [Vatikan'ın Politikası], Colin Yayınları. – 12) Werner Sombart, *Il capitalismo moderno* [Modern Kapitalizm], Vallecchi Yayınevi. – 13) Diambrini-Palazzi, *La filosofia di Antonio Labriola* [Antonio Labriola'nın Felsefesi]. – 14) Antonio Labriola'nın Roma Üniversitesi'nde verdiği derslerin, ölümünden sonraki baskısı olması gereken, galiba başlığı *Da un secolo all'altro* [Bir Yüzyıldan Ötekinel] olan kitabı ve B. Croce tarafından hazırlanmış, Socrates üstüne bir cilt. – 15) Marx, *Storia delle dottrine economiche: 1. Dall'origine della teoria del valore ad Adamo Smith, 2. Davide Ricardo, 3. Da Ricardo all'economia volgare* [Ekonomik Doktrinler Tarihi: 1. Adam Smith'te Değerler Teorisinin Kökeni Üstüne, 2. David Ricardo, 3. Ricardo'dan Halk Ekonomisine], 8 küçük cilt, Costes Yayınları. – 16) III. Vittorio Emanuele Krallığı'nın ilk 25 yılını ele alan *Rassegna Italiana*'nın tek sayısı. – 17) Don Ernesto Vercesi, *Storia del movimento cattolico in Italia* [İtalya'da Katolik Hareketin Tarihi], La Voce Yayınları. – 18) Maurice Muret, Fransızca başlığının karşılığı aşağı yukarı şu: *La decadenza delle razze bianche* [Beyaz Irkların Çöküşü]. – 19) De Rossi, *Il Partito Popolare dalla fondazione al 1920* [Kuruluşundan 1920'ye Halk Partisi]. – 20) *Congresso dell'Unione Nazionale* [Milli Birlik Kongresi]. – 21) Jacques Maritain, *Difesa di Carlo Maurras* [Carlo Maurras'ın Savunması]. – 22) Elçi Georges Louis'nin faaliyetleri hakkında kitaplar – üç ya da dört ufak cilt olacak. – 23) Paolo Cambon, *La diplomazia* [Diplomasi]. – 24) Mathiez, Colin el kitaplarından *Rivoluzione Francese*'nin [Fransız Devrimi] ilk iki ufak cildi. – 25)

Devlet loncaları hakkında 18 üyeden kurulmuş komisyonun girişimleri üstüne raporlar, Parlamento Devlet Yayınları. – 26) Rodolfo Mondolfo, *Il materialismo storico di F. Engels* [F. Engels'in Tarihsel Materyalizmi], Formiggini Yayınları. – 27) Levy, *Introduzione alla scienza delle finanze* [Sermaye Bilimine Giriş] (Fransızca). Bunların olduğunu hatırlıyorum. En kısa sürede ilk yedisini edinmek isterim. Ötekiler çok daha sonra. *La Rassegna settimanale* sonunda elime geçti. Libreria bana birkaç kitap daha gönderdi. Sana daha önce birçok kez yazdığım gibi, ben istemedikçe kitapların bir daha bana gönderilmemesi yerinde olur. Birçok nedenden dolayı: 1) Zaten uzun zaman için okuyacak kitabım olduğundan; 2) Daha da önemlisi bu: Yalnızca benim istediğim kitaplar, bizzat düzenlemek istediğim entelektüel plana gireceği için. Öncelikle şu üç konuyla ilgilenmeye ve not almaya karar verdim: 1) Entelektüel toplulukların oluşum ve gelişimi üstüne özel bakışla, 19. yüzyıl İtalya tarihi; 2) Tarih ve tarih bilimi teorisi; 3) Amerikancılık ve Fordculuk. Ford'dan Fransızca olarak çıkmış iki kitabım var: *La mia vita* [Yaşamım], *Oggi e domani* [Bugün ve Yarın] ve başka birkaç kitap: *Sigfried* ve *Lucien Romier*. Eğer Fransızcaya çevrildiyse, Sinclair Lewis'in birkaç romanını, özellikle *Elmer Gantry*'yi isterim. Tarih teorisi üstüne, kısa süre önce Fransızca olarak çıkan bir kitabı edinmek isterim: Buharin, *Théorie du matérialisme historique* [Tarihsel Materyalizmin Teorisi], Sociales Yayınları, Rue Valette, 3, Paris (V) ve Marx'ın *Œuvres Philosophiques*'i [Felsefi Eserler], Alfred Costes Yayınları'ndan çıkmış, Paris: 1. cilt: *Contribution à la critique de la philosophie du droit de Hegel* [Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Katkı]; 2. cilt: *Critique de la critique critique* [Eleştirel Eleştirinin Eleştirisi], Bruno Bauer ve taraftarlarına karşı yazılmış. Benedetto Croce'nin bu konudaki en önemli kitapları bende var zaten. Enrico Ruta'nın kısa süre önce çıkan bir kitabını gördüm: *Politica e Ideologia* [Siyaset ve İdeoloji], ama yayınevinin hangisi olduğunu görmedim: belki Bari'deki Laterza'dır. İlk konu üstüne elimde bir şeyler var zaten. Roma'da Risorgimento üstüne Piero Gobetti'nin bir kitabının da olması gerektiğini hatırlıyorum: *La rivoluzione liberale* [Liberal Devrim] ve Giuseppe Prezzolini'nin bir kitabı: *La Cultura Italiana* [İtalyan Kültürü]. – Böylece bitirdim.

Kocası için felsefe kitapları konusunda benim tavsiyelerimi isteyen, Indipendenza Caddesi, 23 numarada oturan Bayan Malvina Sanna'dan bir kart aldım. Kendisine doğrudan cevap yazamayacağımı, yeterince iyi olduğumu, kocasına³ en içten selamlarımı yolladığımı vb. yaz ona. Sonra, şu kısmı ona

3 Antonio Sanna, Üçüncü Enternasyonal üyesi bir sosyalistti. 1926'da Mussolini'ye karşı Bologna kalkışmasında tutuklanıp on iki yıla mahkûm edildi. Hapishaneden çıkar çıkmaz yurt dışına kaçtı. Sicilya ve Güney İtalya gizli komünist oluşumunun sorumlusu olarak İtalya'ya döndü. Partideki etkinliğini Milano'da sürdürdü.

kopya ederek yaz: “Psikoloji elkitabının en iyisi William James’in İtalyancaya çevrilmiş ve Libreria Milanese tarafından basılmış kitabıdır: Çok pahalı olmalı, çünkü savaştan önce bile fiyatı 24 liretti. Liseler için, bildiğimiz okul ders kitabının dışında mantık üstüne bir inceleme yok. Bana kalırsa, Sanna, öğrenim kriterlerinden çok fazla yola çıkıyor ve bunların gerçekte verebileceklerinden daha fazlasını bu tür kitaplarda bulacağını sanarak kendini kandırıyor. Örneğin psikoloji, biyoloji gibi ve fizyoloji gibi bir doğa bilimine dönüşün diye, neredeyse tamamen felsefeden koparılıyor ve oysa modern psikolojiyi derinlemesine incelemek için özellikle fizyoloji konusunda çok bilgili olmak gerekiyor. Aynı şekilde, Aristoteles ve S. Tomaso’nun derinden incelendiği seminerlerin dışında, biçimsel ve soyut mantık bugün pek fazla meraklı da bulamıyor. Öte yandan diyalektik, yani somut tarihsel düşünme biçimi, henüz elkitabı haline getirilmedi. Benim görüşüme göre, Sanna, felsefe kültürünü artırmak için şöyle yapmalı: 1) Felsefe tarihi üstüne iyi bir elkitabı, örneğin Guido Ruggiero’nun *Sommario di Storia della Filosofia*’yı [Kısa Felsefe Tarihi] incelemeli (Bari, Laterza, 18 liret) ve felsefe klasiklerinden bazılarını, alıntılardan bile olsa, Bari’deki aynı Laterza Kitabevi tarafından “Küçük Felsefe Kitaplığı” serisinde yayımlanmış, Aristo’dan, Bacon’dan, Descartes’tan, Hegel’den, Kant’tan vb., geçmişten seçme parçaların bulunduğu, açıklamalı küçük kitaplar gibi kitapları okumalı. Diyalektiği öğrenmek için, çok yorucu da olsa Hegel’in bazı önemli kitaplarını okumak gerekir. Croce tarafından hayranlık verecek biçimde çevrilmiş *L’Enciclopedia* [Ansiklopedi]. Ama bugün fiyatı çok pahalı; yüz liret civarında. Hegel üstüne esaslı bir kitap gene Croce’ninkidir. Bu kitapta Hegel ve Hegel felsefesinin bir adım ileri, iki adım geri atıldığı unutmamak şartıyla: Metafiziğin üstesinden gelinmiş ama düşünce ile doğal ve tarihsel gerçeklik arasındaki ilişkiler sorunda yeniden dönülmüştür. Her neyse, bence izlenecek yol şudur: Hiçbir yeni elkitabını değil (Fiorentino yeter), tersine, büyük modern filozofların kişisel okuma ve eleştirilerini okumak gerekir.” Bu kadarı yeterli sanırım.

Sözlük koleksiyonu, Toussaint-Langescheidt olandır. Almanca-İtalyanca ve İtalyanca-Almanca sözlüğüm Roma’da vardı. İngilizce-İtalyanca ya da İngilizce-Fransızca isterim, şimdilik karşılıklı olanı istemiyorum. 1925’te, Giulia’nın istediği, henüz hazırlanmakta olan Rusça-İtalyanca sözlük: Belki bugün yayımlanmıştır bile. Çok sevgili Tania, sevgiyle kucaklıyorum seni.

Antonio

Hükümet Başkanı’nın, Milano Alpes Yayınları’ndan yeni çıkmış olan, 1927-1928 yıllarındaki söylevlerini edinmek istiyorum ve Devlet İstatistik Merkezi Entitüsü’nün yayımladığı 1929 *İtalyan İstatistik Yıllığı*’nı da, çıkar çıkmaz istiyorum.

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 8 Nisan 1929

Çok sevgili anneciğim,

Yaklaşık yirmi gündür haber almıyorum. Aldığım son mektup, Edmea'nın hastalığıyla ilgili bilgi verdiği mektuptu; Carlo'ya cevap yazdım ve o zamandan beri bir daha hiçbir şey almadım. Bana epeyce ağır olduğunu söylediğin bir hastalığın başlangıcını haber vermek, sonra da ne olduğunu öğrenme endişesi içinde beni uzun süre habersiz bırakmak sence doğru bir şey mi? Zavallı Mea, onu gerçekten çok seviyorum. Sana onun öyküsünü anlatmak istiyorum, çünkü hiçbir zaman bunun tamamını anlatmadım.

Nannaro, 1919 yazında Torino'ya geldi. Bana Cagliari'deki serüvenlerinden hiç söz açmadı. Cagliari'de işsiz kalınca, gazi sıfatıyla bir iş bulacağını düşünerek Milano'ya gittiğini söyledi. Milano'da iş bulamamış, biriktirdiği bir miktar paranın hepsini tüketmiş ve berbat bir durumda Torino'ya gelmişti. Yaşadığı zorluklardan dolayı zayıflamış, bitkin, çamaşırsız vb., vb... Maaşımı onunla bölüştüm ama uzun süre ona iş bulmayı başaramadım, ne de o, bütün gün koşuşturmasına rağmen kendisine bir iş bulabildi. 1920 yılının sonlarında, yayıncısı bulunduğu gazetenin yönetimindeki bir görev boşaldı ve kendisi için yeni bir meslek olması nedeniyle denemeye alındı. O sıralarda çok ciddileşmişti, ayrıca onun hep zayıf ve solgun olduğunu hayretle görüyordum. Ona çok fazla para veremiyordum ama verdiğim para sınırlı ancak çok fazla yoksun kalmadan yaşayabilmesi için gene de yeterliydi. O sıralarda, işsizlik döneminin ona yüklediği korku öylesine büyüktü ki, bin lireden fazla artırdığını söyledi bana o zamanlar. Gazete yönetiminde öyle büyük bir ilerleme göstermişti ki, 1920 yılının sonunda, gazete yönetiminin başına bile atanmıştı ve sözleşmelerle ilgili imza yetkisine sahipti. 1921'in başlarında gazete isim değiştirdi ve ben gazetenin müdürü oldum; yani ben, politika yöneticisiydim, Nannaro da büyük bir maaşla değil ama en azından 1.200 lireden maaşlı ve ek olarak krallığın tüm demiryolu hatlarında ücretsiz yolculuk yapma hakkına sahip, idari yöneticiydi. Sağlığı iyice düzelmişti ve hem çok aktif ve çalışkan olduğu için, hem de canlı ve neşeli mizacıyla herkes tarafından çok sevilmişti.

1921 yılının ilkbaharında, bir öğle sonrası, gazetenin bir servis elemanı büyük bir korku içinde, aşağıda, avluda garip bir insan topluluğunun olduğunu haber vermek için bürome girdi: Bunlar, yaşlı bir kadın, elinde kaldırım taşı büyüklüğünde bir sopa olan bir delikanlı ve kucağında bir kız çocukla genç bir kadındı. Yaşlı kadın, şirketin tüm çalışanlarına benim kızı

baştan çıkardığımı ve çocuğun bu ilişkinin meyvesi olduğunu ve Torino'ya, görevimi yerine getirmem için beni zorlamaya geldiklerini anlatmıştı. Olası bir saldırıdan korkan şirket çalışanları, dikenli tellerle donanmış engelleri girişe koyarak, gazeteyi savunma durumuna geçirmiş ve genç adamı korutmak için bir tabancayla gözle görülür biçimde silahlanmışlardı. Hemen ardından, gelenlerden haberdar edildim. Genç adam içeri girer girmez beni görünce şaşkına döndü. Bu arada bürodan kaçan Nannaro'yu bulacağını sanmıştı. "Siz Bay Gramsci misiniz?" diye sordu. "Benim" diye karşılık verdim. Genç adam döndü ve koridorda kalan diğerlerine bir şeyler söyledi ve hepsi içeri girdi. Ben, ne olur ne olmaz, masamın üstüne koyduğum tabancayı kutusuna yerleştirerek onlara kibarca oturacak yer gösterdim. Oturur oturmaz, yaşlı kadın hüngür hüngür ağlamaya başladı, ama yalandan ağladığı anlaşılıyordu. Mea daha küçücük bir kızdı ve henüz yürüyemiyordu; yerde oturuyor ve kötü davranıldığı açıkça görülüyordu. Karnı morarmış, şişmişti ve her dakika işiyordu.

Yaşlı kadın kurnaz bir oyuncuydu ama derin ikiyüzlülüğünü gizlemeyi başaramıyordu. Mea'ya kraliçe muamelesi yapıldığını söyledikten kısa bir süre sonra mızıldandığı için onu tokatladi: Açıkça görülüyordu ki, yaşlı kadın çocuktan nefret ediyor ve ona gaddarca davranıyordu. Genç adam elindeki kaldırım taşından dolayı zor bir duruma düştü. Etrafta birkaç tabanca gördüğü ve zorbalık yapmaya kalkarsa işin kötüye varacağını anladığı için korktu. Mea'nın annesi son derece solgundu ve ağlıyordu.

Cagliari'de, Gramsci adında birinin, gazete yöneticisi olduğunu öğrendikten sonra, demiryolu işçisi olan oğullarından sağladıkları bedava bir biletle Torino'ya geldiklerini söylediler. Şimdi ne yapacaklarını bilmiyorlardı ve paraları çıkmıyordu. Nannaro'yu, görevini yapmak üzere sıkıştırmak için bana güveniyorlardı. Daha sonra Torino'ya gelir gelmez beni ihbar etmek için karakola gittiklerini ve "yasa"nın beni kızla evlenmeye mecbur etmesini istediklerini öğrendim. Karakolda, kızın yaşı büyük olduğu için bunun imkânsız olduğunu, ancak hikâyeyi benim üstüme yıkabilecekleri için büyük bir memnuniyet duyduklarını söylediler. Polisin, partimin erkeklerini itibarsızlaştırmaya çalışmak için kullandığı küçük bir gazetede, beni parmakları yüzüklerle dolu, korkunç seks âlemlerine katılan ve metresine elmas kakmalı altın sigara tabakası hediye eden, kokain bağımlısı, iğrenç bir serseri gibi gösterdikleri Cagliari hikâyesi, bana mal edilerek basıldı. Yaşlı kadına son derece dikkatli ve uygun bir dille cevap verdim. Hiç kimsenin istemeden evlenmeye zorlanamayacağını ama buna rağmen Mea'yı nüfusuna almanın ve kızın annesine bir iş bulamadığı sürece yardım etmenin Nannaro'nun görevi olduğunu söyledim. Onlara 200 lîre verdim ve başımdan savdım. Mea'nın annesi, zorla evlenmek iste-

mediğini söylemek için gizlice bana döndü; yalnızca çocuğun nüfusa geçirilmesini ve erkek kardeşiyle annesinin kendisini sürekli dövdükleri ve küçük kıza öldürecek kadar kötü davrandıkları Cagliari'ye dönmek için Torino'da bir ayakkabı işliğinde iş istiyordu (kendisi, kadın ayakkabıları diken bir makine ustasıydı). Ona, anneye oğlunu yollamasını ve kendisinin Torino'da benim güvencem altında kalmasını söyledim. Bu arada, Nannaro son derece gülünç bir halde, siyah gözlüklerle kendini gizleyerek, hiçbir yerde yakalanmamak için tramvaya binmekten başka bir şey yapmıyordu. Onunla tramvay duraklarında buluşmak gerekiyordu. Özellikle kendisine olağanüstü derecede benzeyen Mea'yı gördükten sonra önerdiğim yolu kabul etti. Yaşlı kadın gitti, Mea'nın annesi bir ayakkabı işliğine girdi ve çok iyi bir tutum sergiledi; son derece açık yürekliydi ve Nannaro'ya hâlâ çok âşıktı. Erkek kardeşinin onu bir temiz dövebileceğinden ciddi ciddi korkuyordu. Mea köye gönderildi ve çabucak kendini toparladı: Güzel mi güzel, tombul, neşeli bir küçük kız oldu, göbeğinin şişkinliği geçti. Her pazar gazetenin bir kadın görevlisi onu almaya gidiyor, Torino'ya getiriyordu: Mea bana, bir zamanlar birlikte anaokuluna gittiğimiz ve rahibe Vincenza'nın konfeti kutusuna vurup tempo tutarak koşturduğu Teresa'yı hatırlatıyordu özellikle. Bak, onun hastalığının verdiği düşünce bana ne çok şey hatırlattı! Umarım şu an iyileşmiştir. Her neyse, bana hemen yaz ve beni bilgilendir.

Tatiana bugün yarın Turi'den ayrılacak. Ani ve sert hava değişikliği karaciğerinde bir hastalığı şiddetlendirdi ve doktor onun vaktinden önce gitmesini yasakladı. Ona, Nannaro'yu araştırma görevi verdim. Paris'te olduğuna kesinlikle eminim, çünkü uzaktan gördüğüm adres yazısından, onun tarafından gönderildiğini sandığımı birkaç kitap aldım. Bana yazarsa ve çok sevinecek olan kızına da yazarsa çok mutlu olacağım. Bir karısı ve birkaç başka çocuğu olduğunu ve bu konuyla ilgili olarak özellikle birşey yazmadığını sanıyorum. Cagliarili demiryolu işçisinden hâlâ korkuyordur ve Mea'nın annesinin kocaya vardığını da kesinlikle bilmiyor. 1921 yılındaki korkusunu tahmin edemezsin: Caporetto'nun geri çekilmesini sağlayan, her an savaşa ve orduyu korumak için köprüleri havaya uçuran o kişi, korkutucu olmaktan çok gerçekten gülünç bir hale gelmişti. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 22 Nisan 1929

Çok sevgili Tania,

13 ve 19 Nisan tarihli kartlarını aldım. Sabırla evden haber bekleyeceğim. Görüşüğümüz o kısa süreler içinde, benim ne kadar sabırlı bir hale geldiğimi sen de fark etmişsindir sanırım. Önceleri de sabırlıydım, ancak bu, kendi üstümde büyük bir baskı kurmakla oluyordu: Budalalarla ve sıkıcı insanlarla ilişkiye girmek için gereken, ne yazık ki başka türlü davranmanın mümkün olamayacağı, belli bir siyaset gütmeye niteliğindekiydi. Oysa şimdi bu bana hiçbir yorgunluğa mal olmuyor. Artık bir alışkanlığa dönüştü. Bu, hapishane düzeninin zorunlu dışavurumudur ve aynı zamanda içgüdüsel olarak kendini savunmanın bir unsurudur. Ama bazen bu "sabır", üstesinden gelemediğim bir çeşit duyarsızlığa ve kayıtsızlığa dönüşüyor. Senin bunu da fark ettiğini ve bunun seni biraz üzdüğünü sanıyorum. Eğer annen bunu 1925'ten beri fark ettiyse ve eğer Giulia bunu bana iletseyse, bu da yeni bir durum değil, biliyor musun? Gerçek olan şu ki, o yıllardan beri Kipling'in bir görüntüsüyle ifade etmek gerekirse, ben bir gözünü yitirmiş ve hep aynı daireyi izleyerek dönüp duran bir keçi gibiydim. Ama daha eğlenceli şeylere geçelim.

Gülü korkunç bir biçimde güneş çarptı: Bütün yaprakları ve en körpe kısımları yandı ve kavruldu; hüzünlü ve acıklı bir görünümü var ama yeni yeni tomurcuklar patlıyor. En azından şimdiye kadar ölmedi. Güneş felaketi kaçınılmazdı, çünkü üstünü rüzgârın savurup attığı bir kâğıtla örtebilirdim ancak. Isıyı iletmeyecek ve aynı zamanda onu doğrudan gelen ışınlardan koruyacak, şöyle esaslı bir avuç saman olması gerekiyordu. Ama gene de olağanüstü komplikasyonlar olmadığı takdirde hastalık iyi durumda. Tohumlar topraktan çıkıp filizlenmekte çok geciktiler. Bir kısmı yaşamlarını toprak altında sürdürmekte inat ediyor. Bunlar kesinlikle eski ve kurtlanmış tohumlardı. Gün ışığına çıkmış olanlar ağır ağır gelişiyorlar ve ne oldukları anlaşılmıyor. Bahçıvan sana tohumların bir kısmının çok güzel olduğunu söylerken yenecek bitkileri kastediyordu sanırım; aslında bazı filizler, tuhaf bir biçimde çiçekten çok maydanoza ve soğana benziyor. Her gün büyümelerine yardım etmek için onları uçlarından bir parça çekmek hırsına kapılıyorum ama dünya ve eğitime dair iki anlayış arasında kararsız kalıyorum: Rousseaucu olmak ve işi hiç yanılmayan ve özü iyi olan doğanın işleyişine bırakmak mı, yoksa iradeci olmak ve evrime insanın usta elini ve yetki ilkelerini sokarak doğayı zorlamak mı? Şu âna kadar kararsızlık sona

ermiş değil ve bu iki görüş kafamda çelişip duruyor. Altı hindiba fidanı hımen kendilerini evlerinde hissettiler ve güneşten korkmadılar; daha şimdiden sap çıkardılar, ilerleyen aylarda tohum verecekler. Dalyalar ve bambu toprağın altında uyuyor ve henüz yaşam belirtisi göstermiyorlar. Özellikle dalyaların gerçekten bitmiş olduklarını sanıyorum. – Madem bu konu üstündeyiz, bana dört cins tohum daha göndermeni rica etmek istiyorum senden: 1) Havuç tohumu, ama ilk çocukluğumdan kalma hoş bir anısı olan, yabani havuç denen cinsinden: Sassari'ye bunların, tanesi yarım kilo çekenleri geliyor ve savaştan önce de, meyanköküyle belli bir rekabet yaparak bir *soldo*'dan satılıyordu; 2) Bezelye tohumu; 3) Ispanak tohumu; 4) Kereviz tohumu. Bir metrekarenin dörtte biri üstüne her cins tohumdan dört-beş tane ekip, nasıl çıkacaklarını görmek istiyorum. Bunları Duomo Meydanı'nda ve Buenos Aires Sokağı'nda dükkânı olan Ingegnoli'de bulabilirsin. Aynı zamanda, tohumları ekmek için en uygun ayı belirten kataloğu da sana vermelerini iste.

Bayan Malvina Sanna'dan (Indipendenza Caddesi, 23 numara) bir başka kısa mektup daha aldım. Ona şu satırları aktarıver: “Daha önce belirlediğim kitapları edinmek konusundaki parasal zorlukları anlıyorum. Bunu ben de belirtmiştim, ama benden istenen, belirli sorulara cevap vermemdi. Bugün, bana sorulmasa da, üstü kapalı olarak sorulan ve hapiste olan herkesin ortak bir gereksinimini karşılayacağına inandığım bir soruya cevap veriyorum: ‘Hapiste zaman kaybetmemek ve bir biçimde bir şeyler öğrenmek için ne yapmalı?’ Her şeyden önce, ‘geleneksel öğrenim’ zihniyeti giysisini çıkarıp atmak ve kafaya, düzenli ve derinlemesine dersler yapmayı koymamak gerektiğini sanıyorum. Bu, en iyi koşullar içinde bulunan bir kişi için bile olanaksızdır. Modern dilleri öğrenmek, kesinlikle en yararlı çalışmalar arasındadır: İkinci el kitap tezgâhlarında bile çok ucuza bulunabilecek bir dilbilgisi kitabıyla, öğrenmek için seçilen dilde yazılmış birkaç kitap (ikinci el bile olsalar) bu iş için yeterlidir. Bu yolla bir dilin konuşmadaki söylenişi öğrenilemez, bu doğru, ama okuma öğrenilir ve bu da zaten önemli bir sonuçtur. Ayrıca, tutukluların çoğu hapishane kitaplığına burun bükür. Kuşkusuz hapishane kitaplıkları genellikle pek tutarlı değildir. Bunlar, yayıncıların depolarındaki elde kalmış kitapları alan işadamlarının bağışlarından ya da özgürlüklerine kavuşan tutukluların bıraktıkları kitaplardan, rastgele derlenmiş kitaplardır. Din kitapları ve üçüncü sınıf romanlardır bunlar. Gene de, bir siyasi tutuklunun sinekten yağ çıkarmayı bilmesi gerektiğini düşünüyorum. Her şey, okumaya bir amaç yüklemeye ve not almayı bilmeye (eğer yazmaya izin veriliyorsa) dayanıyor. İki örnek veriyorum: Milano'dayken, hapishane müdürü, henüz okumaya sunulmamış ya da siyasi veya ahlâki bir tat içeren niteliğinden dolayı herkesin okumasına sunulma-

yan kitaplar arasından seçmek için, hapishane kitaplığına bizzat gitmeme izin verinceye kadar, her cinsten epey bir kitap okudum; özellikle de halk romanlarını. O zaman, Sue'nün, Montepin'in, Ponson du Terrail'in vb. bile, şu bakış açısından okunduğu zaman yeterli olduğunu gördüm: 'Bu edebiyat türü neden her zaman en çok okunan ve basılan edebiyat oldu? Bu edebiyat hangi gereksinimi doyuruyor? Hangi istekleri karşılıyor? Bu berbat kitaplarda hangi duygular ve bakış açıları dile getiriliyordu da, bu kadar seviliyordu?' Eugène Sue niçin Montepin'den farklı? Peki, Victor Hugo, o da işlediği konulardan dolayı bu türden yazarlar arasına girmiyor mu? Dario Niccodemi'nin *Scampolo*'su [Kurtuluş] ya da *L'Aigrette*'i [Hırçın] veya *La Volata*'sı [Uçuş], 1848'lerin şu aşağılık romantizminin dolaysız devamı değil mi acaba? vb., vb., vb... İkinci örnek şu: Alman bir tarihçi, Groethuysen, 1789'dan önceki iki yüzyıl boyunca Fransız Katolikliği ve burjuvazi arasındaki bağları incelediği kalın bir kitap yayımladı geçenlerde. Bu iki yüzyılın bütün dinsel edebiyatını incelemiş: Vaaz derlemelerini, çeşitli piskoposlukların yayımladığı Hristiyanlık el kitaplarını vb. ve bunları muhteşem bir kitapta bir araya getirmiş. Bunun, sinekten bile yağ çıkarılabileceğini kanıtlamak için yeterli bir örnek olduğunu düşünüyorum, çünkü yağ çıkarılacak sinek yok bu olayda. Her kitabı, özellikle de tarihle ilgiliyse, okumak yararlı olabilir. Her beş para etmez kitapta bile işe yarayacak bir şeyler bulunabilir... özellikle de bizim koşullarımızda ve zamanın normal ölçülerle değerlendirilemediği bir durum içinde olunduğunda."

Sevgili Tatiana, gene aşırı uzunlukta yazdım ve ~~seni~~ uzun bir mektup yazmak zorunda bırakacağım. Sırası gelmişken; ben istemedikçe bana kitap gönderilmemesi için önlem almayı unutma. Olur da bana yararlı olabileceğini düşündüğün kitaplar yayımlanırsa, onları ben isteyince gönderilmek üzere bir kenara ayır. Çok sevgili Tania, umarım yolculuk seni gerçekten aşırı yormamıştır. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[dört satır karalanmış]

Ben karaladım.

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 6 Mayıs 1929

Çok sevgili anneciğim,

Sana hemen iyi bir haber vereyim: Nannaro hakkında iyi bilgiler aldım. Belçika'da yaşıyor ve çok iyi durumda. Turi'deyken, onu araştırması için görevlendirdiğim Tatiana kısa bir süre sonra ona mektup yazdırtabileceğinin bile güvencesini veriyor bana. Ama gene de çocuğa bir şey söylemenin uygun olmayacağını düşünüyorum. Nannaro öyle hayvandır ki, yazmaya-bilir de ve o zaman Mea'nın düş kırıklığı çok acı verici olur. Sırası gelmişken: Eğer Mea'da yoksa Petrocchi'nin İtalyanca sözlüğünü ona gönderebilirim. Yakında Carlo'ya, artık burada işime yaramayan bir sandık dolusu kitap göndereceğim ve eğer sen bana tahmin ettiğim gibi sözlüğü olmadığını yazarsan, sözlüğü de sandığa koyacağım. Aynı zamanda, ekspresle yollayacağım koliyi, Carlo'nun genellikle Macomar'da olduğunu göz önünde bulundurursak, Carlo'nun mu yoksa Teresina'nın mı ya da koliyi alabilecek başka birinin mi adresine göndermenin en doğrusu olacağını da yaz bana.

Fotoğrafları aldım, sana teşekkür ederim. Ama fotoğraflar pek iyi çekilmemiş. Teresina'nın küçük kızının yüzü iyi seçilmiyor ve bu nedenle Giuliano'yla benzerliği konusunda bir yargıda bulunamayacağım. Mea'nın iki genç kız arkadaşı kim? Ailelerinin yüz hatlarından dolayı, onları hatırlıyor gibiyim ama artık tamamen unuttum. İstasyon şefi Spada, küçükken Conca ve Fresa dedikleri Spada, öyle değil mi? Acaba Abbasanta'nın istasyon şefi o mu? Abbasanta-Ghilarza'da Pitanu Mura'nın istasyon şefi olduğunu bildiğimi sanıyorum ama belki de yanlışlıyorumdur. Ama birçok şeyi unutmuş bile olsam Corroncu'yu, Salamone Amca'yı, Juanna Culemontigu Teyze'yi, Brisi Coeseda Illichidiu'yu, Micheli Bobboi Dayı'yı, Alene Teyze'yle güzel kadın arkadaşını asla unutmayacağım. Ghilarza'nın yaşlı erkek ve kadınlarından bazıları hâlâ yaşıyor mu? Ayrıca, elbette Pippetto'dan sonra herkesten daha yaşlı olan Bicchilluttu'yu unutmamak gerekir.

Delio ve Giuliano iyiler. Giulia, Delio'nun okula gittiğini ve geçen yıl ona gönderttiğim Meccano ile büyük binalar yaptığını yazıyor. Geçen yıl durmadan şarkı söyleyen Giuliano, şimdi tersine, hep "tüm dünya"dan söz ettiği uzun söylevler veriyor. Yazdığı kadarıyla, Giulia da iyi herhalde.

Tatiana da, yazdığı mektuplara Carlo'nun cevap vermediğinden yakındı bana. Bazı yanlış anlamalar olduğunu sanıyorum: Tatiana, Macomer'in tam olarak nasıl yazıldığını bilmiyordu ve yeni taşranın adından haberi yoktu. Öte yandan, Tatiana'dan sık sık yazmasını istemek gereksiz, çünkü

muayenehanesinde çok çalışıyor, harika çalışmalar yapıyor ve sağlığı çok zayıf. Paskalya için Turi'ye geldiğinde, karaciğeri ağrıdığı için doktor onun hemen yola çıkmasını yasakladı. Ben Milano'dayken, bir yılın neredeyse 7 ayını hastanede geçirdi; karlı ve nemli olan en soğuk aylarda, vitrinde gördüğü bazı güzel şeyleri bana getirmek için günde belki dört kez hapishaneye geldi. Her seferinde nöbetçilere öyle ısrar ediyordu ki, her zaman amacına ulaşıyordu. Avrupa'nın hiçbir yerinde böylesine sevgi dolu ve düşünceli bir başka baldız olabileceğini sanmıyorum ve onun benim için yaptığını birçok eşin de yapacağını sanmam. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[157]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 6 Mayıs 1929

Çok sevgili Tania,

İki mektup senden, iki mektup da Giulia'dan aldım. Buna karşılık, 30 Nisan civarında geleceğini bildirdiğin, "uzun mu uzun" mektubunu almadım. On beş gün sonraki bütün mektuplarımı Giulia ve Delio'ya yazacağım; böylece bana yazacağını tahmin ettiğim suçlamaları çürütmek zorunda kalmayacağım. Hem ayrıca, sana yazdığım şeye, noktası noktasına kesin bir anlam verme sakın. Çok değiştiğim kesin ama hapishanenin olağandışı yaşamına bağlı olan, geçici bir olgu söz konusu olabilir. Milano Hapishanesi'nde başıma gelen olayların ve Özel Mahkeme'ye, savcı yardımcısı Sanctis'le çelişen bilgiler vermiş olmamın buna çok katkıda bulunduğunu düşünüyorum. Güvensizlik, belki de içgüdüsel bir kendini savunma biçimi olan ilgisizlik ve umursamazlık kılıfına büründü.

Daha ödemek zorunda olduğun 500 frank konusunda, ipoteği arazinin kendisiyle çözerek, yani onu satıp, eğer kalırsa, geri kalanı da cebe indirip bu yükten tamamen kurtulmanız sanırım sizin için uygun olur. Bu mesele, öğrendiğim günden beri beni çok güldürdüğü kadar hepinizdeki pratik yanın ne kadar eksik olduğunu da kanıtladı bana. Toprağı ekip biçerek, meyveleri toplayarak sizi sömüren birilerinin olduğunu sanıyorum.⁴ Eğer ipoteğin son kuruşunu ödediğiniz anda toprak sahibinin umursamazlığı ve

4 Apollon Schucht Cenevre civarında, Bernet'te bahçeli bir ev satın almış, daha sonra eve ipotek konmuştu.

bu süre içinde toprak sahibinin belediye sözleşmesi yapıp yapmadığına bakmaksızın üçüncü şahıslar tarafından uzatılmış mülkiyet göz önüne alınarak İsviçre Medeni Kanunu'nun bazı maddeleri uyarınca artık arazinin sizin mülkiyetinizde olmadığı ortaya çıkarsa, hiç şaşmam. Çocukların bir gün orada yaşayabilecekleri fikri bence geçmişin anılarından akla takılmış sevgi dolu bir fikir. Vittorio'nun tasarılarına gelince, Tanrı aşkına, bunlara güvenme! Bunlardan bazılarını gördüm ve Vittorio'nun başına bazı kötü oyunlar gelsesin diye epey ter dökmek zorunda kaldım. Sonuç olarak, gerçeği olduğu gibi babana yazman gerektiğini düşünüyorum: Aynı anda onun da aynı tutarı harcamış olduğunu ona hatırlatarak ya da göstererek, harcadığın rakamı ve daha ödenecek ne kadar miktar kaldığını yaz ona. Aslında senin, o güvendiğin kişi ya da arkadaşının sizin hesabınıza yaptığı şeyden hiç mi hiç haberin yok ve bahse girerim ki, aranızdan hiçbirinizin tapusu bile yoktur. Sırası gelmişken, Vittorio hakkında yazdıklarımı bakarak, ona değer vermediğimi ve onu sevmediğimi aklından bile geçirmemelisin. O, son derece ilginç ve hayal gücü zengin biri ve tasarıları hâlâ büyük ölçüde etkili oluyor; nerede doğduğunu bilmiyorum ama Provenza'da doğup doğmadığını bilmek isterdim.

Bedevisi pabuçlarını sabırsızlıkla bekliyorum. Ustica'da, orada sürgün olan Bedevilere bir ziyaret sırasında bu pabuçları gördüğüm için, bana çok iyi uyacağını düşünüyorum. Sırası gelmişken, biliyor musun, bu Bedevilere Haussiet diye biri, neredeyse her gün gelip Delio'nun fotoğrafına bakmak için beni buluyordu. Bingazi'de küçük bir oğlunu bırakmıştı ve dininin insan görüntüsünü çoğaltmayı yasaklamasından acı duyarak, bir fotoğrafın bu kadar canlı olabilmesine şaşıyordu. Ona, Kemal'in⁵ fotoğraf çekilmesine izin verdiğini söyledim, o da bana, karısının, fotoğrafın ne olduğunu anlamayacak kadar aptal olduğunu ve onu boşayacağını söyledi. Ona Kemal'in çok sayıda kadınla evliliği yasakladığını söyledim; o zaman üzüldü, çünkü her şeye rağmen Kemal onun için Müslümanlığın Papası gibiydi.

Sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyorum ve senin uzun mektubunu bekliyorum.

Antonio

5 Mustafa Kemal Atatürk kastediliyor.

Giulia Schuch't'a

[Turi] 20 Mayıs 1929

Sevgili Giulia,

Daha fazla mektup yazabileceğimi kim söyledi sana? Ne yazık ki doğru değil bu. Ayda iki kez yazabiliyorum ancak ve yalnızca Paskalya ve Noel'de fazladan bir mektup yazma hakkım var. 1923 yılında yola çıktığım zaman, Bianco'nun sana ne dediğini hatırlıyor musun? Bianco, deneyimlerinden gelen bakış açısına göre haklıydı; mektup yazmaya karşı, üstesinden gelemediğim bir tiksinti duydum hep. Hapishanede olduğum zamandan beri, önceki döneme göre en az iki katı mektup yazdım. En az 200 mektup yazmışımdır herhalde, tam bir iğrençlik! Aynı şekilde, sakinleşmediğim de doğru değil. Tam tersine, sakinliğin ötesinde, duyarsız ve tepkisizim. Ve buna şaşmadığım gibi, bu çöküntüden çıkmak için de herhangi bir çaba göstermiyorum. Ayrıca bu belki de bir dayanıklılıktır, çöküntü hali değildir. Kendimi son derece soyutlanmış, yaşamdan, sanki benim yaşamım değilmiş gibi, koparıldığımı hissettiğim uzun dönemler oldu; korkunç bir biçimde acı çekiyordum; bir mektubun gecikmesi, istediğim şeye uygun düşecek bir karşılığın yokluğu, beni çok yoran bir sinirlilik hali yaratıyordu üstümde. Sonra zaman geçip gitti ve ilk dönemin bakış açısı uzaklaştıkça uzaklaştı. Duyguların ve iradenin alanında olan rastlantısal ve geçici her şey kaybolarak silindi gitti ve geriye yalnızca yaşamın temel ve sürekli öğeleri kaldı. Böyle olması da doğal; sence de öyle değil mi? Geçmişin ve geçmişin izlenimlerinin baskın çıkması, belli bir süre engellenemiyor ama hep geçmişe bakmak aslında rahatsız edici ve yararsız olmakla sona eriyor. Hapishanenin ilk yıllarında, herkeste ortaya çıkan ve sıklıkla radikal anlamda geçmişten açık bir biçimde kopuşu simgeleyen bunalımların üstesinden gelmiş olduğumu sanıyorum. Gerçeği söylemek gerekirse, bu bunalımların bende olanından daha fazlasının başkalarında olduğunu duydum ve gördüm; bu benim yüzümü güldürdü ve bu, daha şimdiden bir üstesinden gelişi idi. Çoğu kişinin ölümünden böylesine korkacağını hiç sanmazdım; eh, işte, tüm hapishane psikolojisi olaylarının nedenini oluşturan da tam anlamıyla bu korkudur. İtalya'da bir kişi ölümü düşünmeye başladığı zaman yaşlanır derler; bana kalırsa bu çok mantıklı bir gözlem. Hapishanede bu psikolojik dönemeç, tutuklu, bir kısıp sıkıştırılmış olduğunu ve bu kısıpaktan bir daha kurtulamayacağını hisseder hissetmez gerçekleşir. O zamana kadar kendine ait düşünce ve inanç yaşamının pek az önemsendiği oranda, daha da güçlenen hızlı ve kökten bir değişim ortaya çıkar. Ben,

bu değişimin inanılmayacak biçimde çirkinleştğini gördüm. Kölelerin ahlâklarının bozulduğunu görmek, Spartalılara nasıl yarar sağladıysa, ben de bundan yararlandım. Böylece, şimdi kesinlikle sakinim ve senin tarafından da... azıcık bir iyi niyetle önlem alınabileceğini bildiğim için, uzun süre haber almamak bile beni kaygılandırmıyor. Ayrıca Tania edindiğı tüm haberleri bana aktarmayı öngörüyor. Örneğin günlerdir ilgimi çeken, babanın çocuklar konusunda saptadığı özellikleri ilettil bana. Ve kendisi tarafından çok büyük bir incelikle yorumlanmış öteki haberleri aktardı. Seni suçlamak istemediğime dikkat et! Bugünlerde, bir yıldan bu yana yazdığın mektupları yeniden okudum ve bu bana yeniden senin şefkatini hissettirdi. Sana yazdığım zaman, bana böylesine doğal bir biçimde yazan senin karşında, yazdıklarımın son derece kuru ve sert olduğunu görüyorum. Bazen, özellikle de ilk kez seni ağılattığım zamanlardaki gibi olduğumu düşünüyorum, hatırlıyor musun? Bile bile, özellikle kötü olduğum zamanları... Turi'ye yolculuğu hakkında Tania'nın sana ne yazdığını öğrenmek isterdim. Çünkü bana öyle geliyor ki, Tania beni epeyce tedirgin edecek kadar, benim yaşamımın son derece hoş ve şiirsel olduğunu sanıyor. Onu belli sınırlar içinde kalmak zorunda olduğuma ve bana ayrılmış bir depo olmadığı için ben istemeden hiçbir şey göndermemesi gerektiğine inandırmayı başaramıyorum. Şimdi de bana, benim istediğim şeyleri harfi harfine yerine getireceğı yerde, kesin olarak yararsız ve işime yaramayacak bazı şeyleri göndereceğini bildiriyor. Sana iki fotoğraf yolluyorum. Büyüğü, kız kardeşim Teresina'nın iki çocuğunu gösteriyor: Franco ile Maria'nın fotoğrafı. Öteki ise, kucağında biraz daha büyümüş haliyle aynı kız çocukla annemin fotoğrafı. Annem, bu kızın Giuliano'ya benzediğini iddia ediyor; ben bunu değerlendirebilecek konumda değilim. Küçük oğlanın, benim ailemden hiç kimseye benzemediğı kesin. Yüzü tam bir Sardinyalı olan babasının yüzüyle aynı, oysa biz yarı Sardinyalıyız. Ama küçük kız, ailenin havasını daha çok taşıyor. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Eski Petersburg Üniversitesi profesörlerinden Prof. Platonof'un Rusya tarihi üzerine yazdığı aşağı yukarı 1.000 sayfalık kitabı okumayı bugünlerde bitirdim. Bence gerçek bir yayınevi dolandırıcılığı. Bu Prof. Platonof kimdi? Prof. Lo Gatto tarafından yazılan, Rus kültürü üstüne çalışmalarında gördüğüm kadarıyla, eğer bu Prof. Platonof bu konuda sivrilmiş biri idiye, geçmiş tarih biliminin çok düşük düzeyde olduğunu düşünüyorum. Normanlar döneminde Rus kentleri ve ticaretinin kökeni üstüne, Belçikalı tarihçi Pirenne'in 20 sayfasını okudum ki, bu yirmi sayfa, Platonof'un lahana çorbasının tümüne değer. Kitap, iki ek sayfayla, Grandük Michele'in tahttan indirilmesine ve II. Nikola'nın ölüm tarihinin bir dipnotuyla, ancak 1905 yıllarına kadar geliyor, ama *Storia dalle origini fino al 1918* [1918'e

Kadar Kökenlerin Tarihi] başlığını taşıyor: Gördüğün gibi, çifte hile. – Sevgili Giulia, Delio'nun, ona yazdığım mektup hakkındaki yorumlarını yaz bana. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[159]

Delio Gramsci'ye

[Turi, 20 Mayıs 1929]

Sevgili Delio,

Okula gittiğini, boyunun tam 1 metre 8 santim olduğunu, 18 kilo geldiğini öğrendim. Öyleyse, sanırım artık epeyce büyüdün ve kısa bir süre sonra da bana mektuplar yazacaksın. Bunu beklerken, şimdiden Roma'da anneannene göndermek için bana yazdırdığın gibi, senin denetimin altında, mektupları annene yazdırabilirsin bile. Böylece bana okuldaki öteki çocuklardan hoşlanıp hoşlanmadığından, neler öğrendiğinden ve hangi oyunların hoşuna gittiğinden söz edebilirsin. Uçaklar ve trenler yaptığını ve ülkenin sanayileşmesine aktif olarak katıldığını biliyorum, peki ama bu uçaklar gerçekten de uçuyor, trenler gerçekten yürüyor mu? Ben olsam, birazcık duman görülsün diye, trenin bacasına bir sigara yerleştirdim en azından!

Sonra bana Giuliano ile ilgili de bir şeyler yazmalısın. Onun hakkında neler düşünüyorsun? Çalışmalarında sana yardımcı oluyor mu? O da inşa etme konusunda becerikli biri mi, yoksa bu ustalığı kazanması için henüz çok mu küçük? Kısacası bir yığın şey öğrenmek istiyorum ve madem bu kadar büyüdün ve bana biraz da geveze olduğunu söylediler, o zaman emim ki şimdilik annenin eliyle, bütün bu bilgileri ve daha başkalarını da kapsayan upuzun bir mektup yazacaksın bana. Ben de sana, diktiğim bir gülden ve eğitmek istediğim bir kertenkeleden haberler vereceğim. Giuliano'yu, anneni ve evdeki herkesi benim yerime öp, annen de benim yerime seni öpsün.

Baban

Kertenkeleleri belki de tanımıyorsundur diye düşündüm: Her zaman küçük kalan bir çeşit timsah olarak bilinir.

[Turi] 1 Haziran 1929

Çok sevgili Carlo,

Annemin 24 Mayıs tarihli mektubunu aldım. Sana ne yazmalıyım ve nasıl yazmalıyım bilmiyorum ve bu beni çok üzüyor. Yansız bir yargıda ve tahminlerde bulunmam gerekirse, benim bakış açım göre, çok geçmeden bir daha mektuplaşmama noktasına varacağımız sonucunu çıkarmam gerektirdi. Eğer aramızda artık açık yüreklilik bulunmadığını fark eder ya da bundan kuşku bile duyarsam, kesinlikle bir daha mektup yazmam. “Utan-
dığın için bana mektup yazmaman” ne anlama geliyor? Aramızda ve bu tür şeylerde utanmanın ne işi var? Bana kalırsa, yoksul düşmüş bir İspanyol soylusunun zihniyeti var sende gerçekten de; beni üzen şey, seni gördüğüm ve konuştuğum son kez, senin hakkında çok farklı bir izlenim edinmiş olmamdı. Şu aşağılık kaygılardan, “Tania Teyze'nin” öğle yemeğinde bizim soğan ekmek yediğimizi bilmemesi gerektiği kabilinden Sardinya köylü küçük burjuva psikolojisinden kendini kurtardığını sanmıştım. – Elbette abartıyorum; ama senin incinmeyeceğini ve ne demek istediğimi anlayacağını umuyorum. Demek istiyorum ki, bana karşı hiçbir “şeref” yükümlülüğün yok, ancak kardeşçe, elinden gelen sınırlar içinde bana yardım edeceğine söz verdin yalnızca. Bunu yapamıyor musun? Sıkıntıda mısın? Bana bunu açıkça ve dürüstçe söylemelisin. Aksi takdirde, sorunu burada hemen kesmek ve artık paradan ve paraya ilişkin başka hiçbir şeyden konuşmamak çok daha iyi olur.

Sevgili Carlo, ben son derece bağımsız bir insanım ve böyle kalmak istiyorum. Kimseye ağır yük olmak istemiyorum. Kimsenin benim yanlışlarımın ve eylemlerimin sonucunu ödemenin, kendilerinin başına kaldığını söylemesini istemiyorum. Sen Roma'dayken, benim için bir şeyler yapabileceğini söylediğin zaman, düşündüm: Bana, kendinden o kadar emin ve açık yürekli görünüyordun ki, bunu kabul ettim. Belki kötü yaptım, ama kötü yaptığımı inanmak beni üzer. – Kısacası, annemin mektubundaki bazı ifadeler beni tatsız biçimde yaraladı. “Eğer hesabındaki parayı çekmişsen, yaz ki bir yolu bulunup ayarlansın” diye yazdı bana örneğin. Elbette “bir yolunu bulup ayarlamak zorunda olmanı” asla istemem. Ama kısacası, benim hakkımda ne düşünüyorsunuz siz? Sizi borçlandıracağımı mı? Bu olacak şey değil. Bütün bunlar, bir şeyleri açıkça ve dürüstçe söylemekten kaçınmak oluyor. Ben de sana, senenin başında, bu tür şeylerden kaygılanmamamı yazmıştım zaten. Ne var ki, o zaman senden bir şey istemek için yazmaya cesaretim var-

ken şimdi bu cesaretim olmayacak artık. Açık bir biçimde sana yazamayacağım bundan böyle. Ayrıca, hesaptaki parayı çekmiş olabileceğimi nasıl düşündün? Sana yazdığım rakamlardan, paramın hâlâ olması gerektiğini ve “bir yolunu bulup ayarlamamanın” hiçbir aciliyetinin olmadığını anlayabilirdin. 1 Haziran itibariyle, hâlâ 1.079 lîret, 7 kuruşum var. Yani genellikle harcadığım miktarı harcayarak, 7 ya da 8 ay boyunca harcayabileceğim yeteri kadar param var. Sevgili Carlo, tüm bu hikâyeye bana büyük bir acı verdi; hapishanede olduğumu, gardiyanların anahtarlarından ve pencerelerin parmaklıklarından çok daha fazla hissettirdi bana. Artık bundan bahsetmesen daha iyi olur. Aynı şekilde, Tatiana’nın size, Statuto Yortusu nedeniyle bana bir şeyler göndermeniz için telgraf çekmesi de beni üzdü. Eğer yollarsanız, büyük ihtimalle paket hiç dokunulmadan gerisin geri gönderilecek.

Oysa aile kurulunun sorunları hakkında en ince ayrıntıları bana anlatmanın yararına da inanmadın. Bu aile kurulu nedir? Beraberinde ne gibi yükümlülükler getiriyor? Yasa, aileye, kurulda olmayı mı, yoksa onu yeniden yapılandırmayı mı getiriyor? Bütün bunları düşündün mü? Her ne olursa olsun, bana kalırsa bu konuda daha ayrıntılı bir şeyler yazabilirdin bana.

Sevgili Carlo, yukarıda sana yazdığım bütün bu şeylerden ne incinmeli ne de üzüntüye kapılmalısın. Eğer arkadaş kalmak istiyorsak, her durumda bana açıkça ve içtenlikle mektup yazmanın zorunlu olduğuna inanmalısın yalnızca. Aksi takdirde, eğer kısa bir süre sonra gitmesi gereken Tatiana da çekip giderse, ben kime mektup yazacağımı bilemeyeceğim. Artık bir daha tek kuruş bile gönderemeyeceğine karar verip bana bildirmen en iyisi olur. Ben bunu bir daha düşünmeyeceğim ve buna uyum sağlayacağım. Ve böylece aramızda bir belirsizlik tehlikesi kalmayacak artık. Ben böylesini yeğlerim.

Mart ayında çıkan *Mediterranea*’da yayımlanan “Plebiscito” makalesindeki Sayın Putzolu’nun anlaşılmaz laflarının ne anlama geldiğini bana açıklayabilir misin? İl Kongresi’nde, Melchiori, Sardinya’nın “özerkliği” konusunda ne dedi? Sardinya “eğer gerekirse, kendi başına gerçekleştirmeye hazırlanır” cümlesiyle Putzolu ne demek istiyor? “Özerklik” sözcüğünün “en soylu ve yüksek anlamı” hangisidir? Bütün bunlar beni son derece ilgilendiriyor.

Gelecek hafta sana kitap sandığını yollama yetkisi almak için dilekçe vereceğim. Sandığı ekspres trenle senin adresine yollayacağım; bu durumda gelmesi biraz geç olacak.

Saygılarımla.

Antonio

Tatiana’ya cevap vermeyebileceği beş taahhütlü mektup yollamak üzere yazacak kadar önemli ne gibi bir sebebinin olduğunu anlamıyorum. Bazen taahhütlü mektupların bile yerine ulaşamayabileceğini düşünmen ve Tatia-

na'ya çocukça şeyler yazmaman gerektiğini hatırlaman gerekir. Ama emim ki bunu yapmamışsındır!

[161]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 3 Haziran 1929

Çok sevgili Tania,

Önümde, özen göstererek, sırayla cevaplamam gereken iki mektubun ve beş kartın duruyor (sonuncusu 23 Mayıs tarihli). Ama bunu yapmayacağım. Eve gönderdiğim mektupla, Giulia için gönderdiğim öteki mektup cline geçti mi? Annemin bana yazdığına göre, birincisi sana büyük bir gecikmeyle ulaşmış olmalı.

Daha şimdiden kendini hissettiren aşırı sıcakla beraber, mevsim değişimi beni bunaltıyor ve serseme çeviriyor. Kuvvet ilaçları almayı sürdürmeme rağmen üstümde aşırı bir yorgunluk ve genel bir halsizlik duyuyorum, ama bu durumun uzun sürmeyeceğini sanıyorum. Bu yeni bir şey değil ve bu yüzden de kaygılanmıyorum. Okuma zevkimi kaçırdığı, belleğimi ve genel duyarlığımı zayıflattığı için canımı sıkıyor bu durum..

Özel ulakla bana teslim edilen paketini cumartesi günü aldım. Teşekkür ederim. Ama içinden çoraplık yün vb. çıkacağını sanıyordum; doğrusu ya, düş kırıklığı ve endişe içinde kalakaldım. Gerçekten de kendini fanteziye ve soyut bir "yararlı" ya da "gerekli" anlayışına kaptırmamanı, "hapishane" somutluğuna, yani senden istediğim şeylere göre tutarlı davranmanı öğütlerim sana. Senin kartlarından, bu konudaki düşünceleriyle, pişmanlıklarıyla, kararsızlıklarıyla, tutarsız istekleriyle, arzularıyla, vesairesiyle bir roman dokusu beliriyor. Yalın ve kararlı olmak daha iyi olmaz mıydı? Ne dersin? Senin davranış biçiminin beni eğlendirdiği doğru, ama bu senin haklılığını doğrulayan bir gerekçe değil (en azından senin açısından değil!). Sık sık bana karşı ortaya koyduğum tüm bahanelere rağmen, insanlar arasında en az pratik olan kişinin sen olduğuna inandığım için eğleniyorum. Oysa ben, her zaman bu dünyadaki en pratik adam oldum. Pek çok şeyi, sırf neşeli bir tavırla görmezden geldiğim için yapmıyordum, yani abartıya varacak derecede aşırı pratik olduğum için, pratik değilmişim gibi görünüyordum. Ve anlaşılmadım! Gerçekten acıklı bir şey.

Çiçeklerle ilgili oldukça tam ve kesin bir bilanço yapmak artık mümkündür sanıyorum. Ne olduğunu bilmediğim ama büyük bir olasılıkla ot olma-

yan, çiçek olan bir tohum dışında hiçbir tutmadı. Hindibanın üstü çiçek dolu ve gelecek mevsim için bir yığın tohum verecek. Kamış, el genişliğinde bir yaprak çıkardı bile, ayrıca bir başka yaprak daha çıkarmak üzere. Bayağı tutacak gibi görünüyor. Dalyalar henüz toprağın altında çimleniyor ve ne durumda oldukları hiç belli değil; bu yüzden bugün yarın çıkacakları varsayılabilir, çünkü dalyaların çiçek açma mevsimini bilmiyorum. Gül, kurumuş çubuklar halinde, işi bitmiş gibi görünürken, tomurcuk vermeye başlamak üzere. Ama bakalım önümüzdeki yaz sıcaklarını atlatabilecek mi? Bana kalırsa, buna uzun süre dayanabilmek için çok cılız ve kötü durumda. Aslında gülün yabancı bir böğürtlenden başka bir şey olmadığı bir gerçek ve bu yüzden de epey yaşam dolu... Göreceğiz, bakalım. Sana bir hindiba çiçeği göndermek isterdim ama daha sonra hindiba çiçeğinin sadece bir şarkıya yaraşacağını düşündüm. 14 Mayıs tarihli kartında, burada olduğun zaman senden istediğim kitapların yeni bir listesini istediğini gördüm. Hepsini aldığımı sanıyorum. Bazıları eksikse de önemli değil: Önemli olan varsa, aklıma gelir. Yetkili birinin imzasıyla bile olsa, Slavia Yayınevi'nden olmadıkça bana hiçbir çeviri gönderme. – Slavia'nın yayımladığı *Anna Karenina*'nın baskısı tükenmiş ilk ciltleri ve henüz elime geçmeyen en son ciltleri dışında tüm yayınlarını aldım. Yeniden bastıklarını gördüğüm, Dostoyevski'nin *Stepançikovo Köyü*'nü gönderebilirsin bana. Başka şu kitapları edinmek isterim: – Henri de Man, *Il superamento del marxismo* [Marksizmin Aşılması], Bari, Laterza (bugünlerde çıkmış); Ferdinando d'Amato, *Gentile*; Francesco Flora, *Croce*, Milano'daki Athena Yayınevi'nden "Günümüz Düşünürleri" koleksiyonundan iki küçük cilt olarak basılmış ve Adolfo Omedeo'nun *Storia della religione* [Dinler Tarihi] kitabı, dinlerle ilgili bir koleksiyonda, Messina'daki Principato Yayınevi tarafından küçük bir cilt olarak basılmış. Roma'daki kitaplar için henüz beklemek gerekiyor, çünkü onları koyacak yerim yok, ama yarın eve bir kasa kitap yollamak için izin almak üzere *domandina* [dilekçe] yazacağım (*domandina* hapishane terimidir).

Sevgili Tania, bana kendinle ilgili bilgi ver. Şimdi nasılsın? İyileştin mi? Seni kucaklıyorum.

Antonio

Giulia Schucht'a

[Turi, 3 Haziran 1929]⁶

Çok sevgili Giulia,

Sana ve aynı zamanda Delio ve Giuliano'ya selamlarımı iletiyorum. Madem mektuplarım eline geçene kadar böyle sık sık büyük gecikmeler oluyor, o zaman, önümüzdeki günlerde beşinci yaşına basacak olan Delio'yu daha şimdiden kutlamak gerekecek. Her durumda, kutlama görevini sana veriyorum: Elinden ne geliyorsa, gerekeni layıkıyla yap. Düşünebiliyor musun? Beş yaşına geldi bile. Şimdi Delio artık büyük bir çocuk. Onun büyüdüğünü görmek kim bilir sende ne gibi izlenimler bırakıyordur. Onun, 1925 yılının Nisan ayında kuşpalazına yakalandığı zamanki halini anımsıyorum, bana öyle mutsuz görünmüştü ki! 1926'da onu yeniden gördüğümde, bir başka, kesinlikle farklı bir Delio'yla karşılaştım. Şimdi tutukluluğumun yasal sınırlarına bağlı olarak, belki de onu 23 yaşına geldiği zaman ve gençlerin sabırsızlığı içinde, hatta belki de karısı ve çocukları olduğu zaman görürüm. 1925 Nisanı'ndan çok daha farklı olacaktır. Şaka yapıyorum. Ama çocukları olur sanıyorum, çünkü eğer kent, köyün istilasına karşı kendini savunmak ve tarihsel egemenliğini yitirmemek istiyorsa, yeni kuşaklar üretkenlik konusundaki görüş noktalarını değiştirmek zorundalar, özellikle de sizin ülkede. Eğer kent, bizzat kendi üreme gücüyle değil de göçlerle geliyorsa, yönetim işlevini yerine getirebilir mi ya da köylülerin doğurganlığı nedeniyle, tüm birikmiş deneyimlerine rağmen istilaya uğramaz mı? Sanırım Delio'nun kuşağı bu sorunla uğraşmak ve bu temel üstüne, bugünkünden daha gelişkin yeni bir cinsel etik yaratmak zorunda kalacak.

Seni en sıcak sevgimle kucaklarım.

Antonio

6 Bu mektupta tarih yoktur. Büyük olasılıkla, Gramsci'nin Tania'ya yazdığı bir önceki mektupla aynı gün Giulia'ya yazdığı ve Tania'ya yolladığı mektuptur.

[Turi] 17 Haziran 1929

Çok sevgili Carlo,

4 Haziran tarihini taşıyan taahhütlü mektubunu, 150 liretle birlikte aldım. Şimdiye kadar cevap yazmadığına göre, geçen mektubumdan dolayı bana ne kadar öfkelenmiş olabileceğini tahmin ediyorum. Bunu yeniden iyice düşündüm ve bana da son derece abartmışım gibi geldi. Bu, kısır hapishane yaşamının, insanı birilerinin asalağı haline dönüştüren, aynı zamanda büyük ölçüde kuşkulu ve sinirli bir hale sokan gerçekliğinden ileri geliyor. Mektup yazanın annem olduğunu ve onun kesinlikle hiçbir yaralama niyeti taşımadığı halde yaralayıcı gibi algılanabilecek birçok ifadesinin üstünde durmamak gerektiğini düşünmeliydim. Bu yüzden, bu olup bitenleri yalnızca senin bana yazmanı rica ediyorum; bu işi anneme yükleme ve bana olanca açıksözlülüğüyle yaz. Annemi sen de tanırsın. Bana paranın olmadığını ve bu yüzden senin bana para yollamadığını yazmak zorunda kaldığı zaman (ve hiçbir ihtiyacım yoktu, çünkü olan 700 lirenin dışında 400 liret daha sağlanmıştı), tüm Sardinya'nın büyük bir sefalet içinde olduğunu, vergilerin arttığını, hasadın kötü olduğunu, belediyenin, caddelerdeki ev cephelerinin ve kaldırımların onarılması için vergi koyduğunu yazmaya başlar. Kısacası, sanki vergi memurları tarafından okunacak bir mektup yazmış gibi geliyordu bana. Bu benim suçum, çünkü annemin nasıl düşüneceğini akıl etmem gerekirdi, ama gene de böyle bir biçimde yazması, sanki artık bir yabancı haline geldiğim, aylık bağlamak zorunda kalınan, kendisine bu para ödenemeyeceği için de civcivlerini ezen bir kuluçka tavuğu ya da boynuzlu bir tay doğuran Zuri rektörünün kısırağını andırırçasına, ne yapılacağının şaşkınlığı içinde çevresinde dolaşılıp durulan, dünyanın sonu geliyor, kendi canımızı, özellikle de paramızı vb. kurtarmayı düşünmek gerek demek istenen biri olduğum anlamına geliyormuş gibi göründü bana. Kısacası bu kopuş ve yabancılık duygusundan dolayı kendimi suçlu hissettim. Şimdi buna gülüyorum ve kahvenin içine bir parça arpa koymanın dinçlik vereceğine beni inandırmaya çalışan annemle her gün çekiştiğim o anları düşünüyorum: "Ama ben dinçleşmek istemiyorum, kahve içmek istiyorum!" Hep aynı görüş biçimi. – Sonra, müdürlüğün paketleri geri çevirdiğine nasıl öfkelenmiş olacağını gözümün önüne getiriyorum. Yalnızca buna üzüldüm, çünkü tam da bu zamana denk geldi. Oysa Tatiana'nın daha önce gelen paketini aldım ve gene de bir parça çikolata yedim. Teresina'ya teşekkür edebilirsin: Tatiana'nın çikolatalarını onunkilerim gibi yedim ve aynı lezzette olduğunu umuyorum.

Trenle göndermek için bir kasa kitap hazırlamıştım ama Turi-Bari tren hattı, Bari'nin ötesine gidecek kasa kabul etmiyor; bu nedenle bir yığın posta paketi hazırlamak zorunda kalacağım. Kontrol etmen için sana listeyi yolluyorum:

1. Ben. Croce – *Teoria e Storia della Storiografia* [Tarih Bilimi Kuramı ve Tarihi]

2. G. Mortara – *Prospettive Economiche* 1927 [Ekonomik Perspektifler 1927]

3. G. Mortara – *Prospettive Economiche* 1928 [Ekonomik Perspektifler 1928]

4. Rabelais – *Gargantua e Pantagruelle* [Gargantua ve Pantagruel], 5 cilt.

5. Col. Lawrence – *La revolte dans le désert* [Çölde İsyan]

6. Broccardi, Gentile vd. – *G. Mameli e i suoi tempi* [G. Mameli ve Çağı]

7. C. Marchesi – *Il letto di Procuste* [Procuste'nin Yatağı]

8. Zeromski – *Tutto e Nulla* [Her Şey ve Hiçbir Şey]

9. S. Aleramo – *Amo, dunque sono* [Seviyorum, Öyleyse Varım]

10. I. Bunin – *Il villaggio* [Köy]

11. Delemain – *Pourquoi les oiseaux chantent* [Kuşlar Neden Öter]

12. Dostoyevski – *La voce sotterranea* [Yeraltından Notlar]

13. Conrad – bir roman.

14. Bayan Epinay'den Rahip Galiani'ye mektuplar.

15. L. Tolstoy – *Resurrezione* [Diriliş], 2 cilt.

16. R.Kipling – *Les plus belles histoires du monde* [Dünyanın En Güzel Öyküleri]

17. L. Tolstoy – *La tempesta di neve* [Kar Fırtınası]

18. Pirandello – *L'esclusa* [Dışlanmış Kadın]

19. Maupassant – *Novelle* [Öyküler], 4 cilt.

20. Çehov – *Novelle* [Öyküler], iki küçük cilt.

21. Giannini – *Storia della Polonia* [Polonya Tarihi]

22. Panait Istrati – *Domnitza de Snagov*

23. Pedrazzi – *La Sardegna* [Sardinya]

24. G.Piastra – *Figure e figure della Superba* [Kibrin Erkek ve Kadın Yüzleri]

25. MacCarthy – *Villon*.

26. A. Londres – *De Paris à Buenos-Ayres* [Paris'ten Buenos Aires'e]

27. Dorgeles – *Partir...* [Yola Çıkmak...]

28. Meeserel – *Die Sonne* [Güneş]

29. *Edebiyat Almanakı* 1927.

30. *Edebiyat Almanakı* 1929.

31. Panait Istrati – *Mes départs* [Yola Çıkışlarım]

Bu 31 adet ilk parti kitabı, kimseye vermeden ya da ödünç de vermeden, benim adıma sakla. Bu kitaplar evden dışarı çıkmasın; her zaman orada olduklarını bilmeliyim.

32. L. Einaudi – *Corso di Scienza delle finanze* [Sermaye Bilimi Dersi]

Bu kitap konusunda istediğin gibi davran, çünkü bende ikinci bir nüshası var.

33. Petrocchi – *Dizionario della lingua italiana* [İtalyanca Sözlük]

34. Orlandi – *Il giov[inetto] filologo* [Genç Dilbilimci]

Bu ikisini, imlayı iyi öğrenmesi dileğimle Mea'ya armağan ediyorum. Paketlerin ancak gelecek ay sana ulaşacaklarını sanıyorum. Bana mektup yazmanı ve aile kurulu hakkında ve Sardinya'nın yeni yönetim düzeni hakkında haberler göndermeni rica ediyorum. Evdeki herkesi sevgiyle kucaklıyorum, özellikle de annemi.

Saygılarımla.

Antonio

[164]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 1 Temmuz 1929

Çok sevgili Tania,

Şu ünlü Bedevi patiklerini öteki şeylerle birlikte aldım: Gerçekten tam benim ihtiyacıma göre tasarlanmış gibi ayağıma uydu. Geri kalanlar için, yararlılıkları konusunda bir yargıda bulunamayacağım, çünkü onları henüz kullanmıyorum ve hepsini depoya bıraktım. Bir süre önce geçirdiğim rahatsızlık bu son ayda düzeldi ama üstümde büyük bir isteksizlik bıraktı: Öteki tutuklular bana, bunun en dayanıklılarda, üçüncü yılda tam da böyle bir psikolojik isteksizlik yaratarak kendini göstermeye başlayan, hapishanenin en göze çarpan belirtisi olduğunu söylediler. Üçüncü yılda, özgürlüğün ve normal yaşamın herkesin içinde taşıdığı gizli dürtülerinin tümü silinmeye başlıyor ve geriye hiçbir zaman gerçekleşmeyecek büyük tasarıların, hayallerinde kuruyan o isteğin çok zayıf ışığı kalıyor: Tutuklu, hamağa sırtüstü uzanıyor ve olmayacak şeyler düşleyerek tavana tükürüp vakit öldürüyor. Ben bunu kesinlikle yapmayacağım, çünkü hemen hemen hiç tükürmem ve ayrıca tavan da çok yüksek!

Sırası gelmişken söyleyeyim: Biliyor musun, gül tamamen yaşama döndü ("sırası gelmişken" diye yazıyorum, çünkü gülü gözlemlemek bu sıralar belki de tavana tükürmenin yerine geçmiştir!). 3 Haziran'dan 15 Haziran'a kadar bir sürede tamamen yemyeşil olacak şekilde, birdenbire filiz, ardından da yaprak vermeye başladı: Daha şimdiden 15 santimetre uzunluğunda kü-

çük dalları var. Küçük bir tomurcuk vermeyi denedi ama tomurcuk belli bir zaman sonra cılızlaştı, şimdi de gitgide sararıyor. Gül, şöyle ya da böyle, tuttu ve gelecek sene kesin olarak çiçek verecek. Ayrıca bu yıl bile, birkaç küçük çekingeni gül vermeye girişmesi olmayacak şey değil. Bu bana keyif veriyor çünkü bir yıldan bu yana kozmik olaylar ilgimi çekiyor (belki de bizim oralarda söylendiği gibi yatak, dünyanın sıvılarının yönüne göre yerleştirilmiştir ve ben dinlenirken, vücudun hücreleri tüm evrenle uyum içinde dönüyordur). Yaz gündönümünü büyük sabırsızlıkla bekledim ve dünyanın güneşe doğru eğildiği şu sıralar (gerçekten eğildikten sonra doğruluyor) daha keyifliyim (sorun, akşamı getiren ışığa bağlı ve işte, karasal akışkanlık keşfedildi!); mevsimlerin döngüsünü, gündönümlerine ve ekinokslara bağlı olarak etimde kemiğimde hissediyorum; gül capcanlı ve kesinlikle çiçek verecek, çünkü sıcak havanın ardından don oluyor ve karın altında ilk me-nekşeler şimdiden titreşmeye başlıyorlar vb. Kısacası uzay, artık benim için var olmadığından beri, zaman bana iriyarı bir şeymiş gibi görünüyor. Sevgili Tania, abuk subuk şeyler yazmayı bırakıyorum ve seni kucaklıyorum.

Antonio

[165]

Giulia Schucht'a

[Turi, 1 Temmuz 1929]⁷

Sevgili Giulia,

Bana verdiği haberin önemli ve son derece ciddi olması nedeniyle çok ilgi-mi çektiğini Delio'ya söyleyebilirsin. Ama gene de birisi çıkıp Giuliano'nun verdiği hasarı bir parça tutkalla onarmış ve böylece şapka paçavraya dön-mekten kurtulmuştur umarım. Roma'dayken, Delio'nun kırık dökük her şeyi onarabileceğime nasıl inandığını anımsıyor musun? Kuşkusuz şimdi unutulmuştur bu. Peki, onun da bir şeyleri onarmaya eğilimi var mı? Bence Meccano'nun oyuncaklarından daha çok, bu onarma eğilimi... yapıcılığın ve olumlu kişiliğin belirtisidir. Eğer mektubunda yazdığın gibi benim çocuk-ken... edebiyata ve felsefeye eğilimim olduğunu sanıyorsan, yanılıyorsun. Tam tersine, cesur bir elebaşıydım ve ıssız bir adaya düşmek ve orada bana gerekli araç gereçten yoksun kalmak olasılığına karşı, cebimde buğday tane-leri ve mumlu beze sarılmış kibrit çöpleri olmadan evden dışarı çıkmazdım. Sonra gözüpük bir sandal ve araba yapımcısıydım ve denizcilikle ilgili her

7 Tarih yok. Tatiana'nın mektubuyla birlikte yollanmış olabilir.

terimi çok iyi bilirdim: En büyük başarım, kasabadaki bir tenekececinin, sacdan yapmayı tasarladığı iki güverteli görkemli bir geminin kartondan bir modelini yapmamı istemesi oldu. Üstelik 7 yaşında *Robinson*'u ve *Gizemli Ada*'yı okuduğum için bu tür şeylere de tutkundum. Ayrıca 30 yıl öncekine benzer bir çocukluk yaşamı geçirmek bugün olanaksızdır sanırım: Günümüzde çocuklar daha doğdukları anda, tıpkı çinli Lao-Tzu gibi 80 yaşında oluyorlar.⁸ Radyo ve uçak, bir zamanlar birçok kuşağın düş kurma tarzı olan Robinsonculuğu bir daha geri gelmemecesine yıktı. Bizzat Meccano'nun bulunuşu, çocukların zihinsel olarak ne kadar çabuk ilerlediklerini gösteriyor; onların kahramanı artık Robinson olamaz, en azından Batı'da, polis ya da uzman hırsızlar olabilir. Bu durumda senin yargın kesinlikle altüst olabilir ve ancak o zaman yargın doğru olacak. Sence de öyle değil mi?

Giuliano'nun kaç kilo geldiğini yazmışsın bana, ama boyunun ne kadar olduğunu yazmamışsın. Tatiana, Delio'nun 18 kilo geldiği zaman boyunun da 1 metre 8 santim olduğunu bildirmişti. Bütün bu bilgiler beni çok ilgilendiriyor çünkü bana somut izlenimler veriyor: Ama sen, bu türden bilgileri çok çok az yazıyorsun bana. Tatiana'nın senden çok daha çalışkan olmayı sürdürerek, size geldiği zaman bana her türlü şeyden, çocuklardan ve senden de bol bol haberler göndereceğini umuyorum. Onun sana bir fotoğraf makinesi getireceğini biliyor musun? 1926'da sana bir fotoğraf makinesi vaat ettiğimi anımsadım ve Tatiana'dan bunu yapmasını istedim. Annen için ise, şu sıralar kestane zamanı olmadığından (1925 yılında ona kestane götürmediğim için bozulmuştu) benim adıma götürmesi için, değişik ülkelerde bir sigara koleksiyonu yapmasını söyleyeceğim Tatiana'ya. Bu, annenin hoşuna gider mi dersin? Ben gideceğinden eminim. Sevgilim, çocukları ve seni öpüyorum.

Antonio

[166]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 14 Temmuz 1929

Çok sevgili anneciğim,

18 Haziran tarihli mektubunu aldım. Bu bana son ulaşan mektubun. Nailsın? Bitkin olduğunu yazıyordun bana ve mektubundan da bu açıkça anlaşılıyordu. Sen yazamıyorsan, neden arada sırada, hiç olmazsa Teresi-

8 Taoizmin kurucusu Çinli filozof Lao-Tzu, efsaneye göre ana rahminde yetmiş yıl kalmış, saç ve sakalları ağarmış halde doğmuştur.

na'ya ya da Grazietta'ya ve hatta Mea'ya yazdırmıyorsun? Hepsinin bana az ya da çok öfkeli olduklarını sanıyorum. Çok aşırı imla yanlışları yaptığını gözlemlediğim için Mea bana kızmış olmalı; ama ayrıca imla hatası yapmak da veya aşırı imla hatası yaptığı için ilkokul üçüncü sınıftaki bir kız öğrenciyi suçlamak da ölümcül bir günah değil. Biraz dikkatle bunlar düzeltilebilir. Öte yandan Mea'nın aşırı bir biçimde okşanmış ve okulla ilgili değerine ilişkin çok aşırı önem taşıyan bir görüş yaratılmış olabileceği düşüncesi edinmiştim ve bu nedenle, ayrıca aceleci bir okumayı ve düzensiz bir belleği gösteren, gerçekten bol miktardaki imla yanlışları hakkında bir alarm zili çalmak istedim. Teresina da aynı şekilde öfkelenmiş. Acaba o da, Carlo'nun inandığı gibi, içinde çikolataları bulunan Statuto Yortusu paketini geri göndermiş olabileceğime mi inandı? Paketi, Tatiana'nın daha önce gelen bir paketini bana teslim eden hapishane yönetimi geri gönderdi ve sizin-kini almama izin verildiğini sanmayın, sizinki olduğu için değil, ancak aynı vesileyle birden fazla paket alınamayacağı için izin verilmedi belki. Bir paketi geri gönderebileceğime nasıl inanılabilir? Çok sevimli bir kadın olmasa da, şeytanın büyükannesi bile gönderseydi, paketi geri yollamazdım.

Çocuklarla ilgili aldığım son haberler şunlar: Delio anjin oldu ve şimdi iyileşti bile; ama çok tehlikeli bir anjin olmadığını sanıyorum, ancak sözü konusu olan kabakulaktı. Delio, 1 metre 8 santim boyunda ve 18 kilo geliyor: Bana kalırsa boyuna göre kilosu aşırı derecede az: 10 Ağustos'ta 5 yaşını dolduracak. 31 Ağustos'ta da 3 yaşını dolduracak olan Giuliano 14 buçuk kilo geliyor ama boyu kaç bilmiyorum. Bence kilosu yeterli. Giuliano daha sakin ve rahat, oysa Delio daha sinirli ve duyarlı. Giuliano henüz 1 buçuk yaşındayken, üstünde kardeşinin oturduğu arabayı çekiyordu; demek ki epey sağlammış. Doğruyu söylemek gerekirse, çocuk doktorları tarafından saptanmış ortalamaları bilmediğim için çocukların boylarına göre kiloları hakkında çok az yönlendiriyorum kendimi. Eğer Teresina'nın, içinde, yaşlarına göre boylarıyla kilolarının ortalaması bulunan, çocukların yetiştirilmesi hakkında el kitapları varsa, o ortalama tablosunu kopya ettirip bana gönder.

Mektubun Tatiana'ya ayrılmış bölümünü acilen ona iletmeni rica ediyorum senden; taahhütlü değil, ekspres olarak yolla. Yalvarırım, Carlo'nun dönmesini bekleme. Sayfanın bir an önce ona ulaşmasını istiyorum. İyice sağlama almak için adresi yeniden yazıyorum: –Tatiana Schucht, Plinio So-kağı, 34, Milano.

Sevgili anneciğim, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Sigaraları aldım. Teşekkürler.

[Turi] 14 Temmuz 1929

Çok sevgili Tatiana,

Libreria'dan, içinde dergi aboneliğimin, sanırım bugüne kadar olan yıllık bir alışveriş dökümünün de bulunduğu bir mektup ve ticari usuller uyarınca, belirtilen ayda, yani 30 Temmuz'da (mektubun tarihi 30 Haziran) benim adıma bir ödeme çıkarılacağı bildirimini aldım. Bir yanlışlık söz konusu; tatsız bir durum ama bu arada, zaman geçirmeden kitabevi idaresine işin olağan seyrine ne zaman kavuşacağını soracağım ek bir mektupla haber versem mi, bilemiyorum. Senin hâlâ Milano'da olup olmadığından da haberim yok ve öyle olsa bile kolitten dolayı yatakta mısın, onu da bilmiyorum. Ne olursa olsun bunun için ayağa kalkma. Birilerine başvur ve bu işi onlara yaptır. Eğer Milano'daysa, bu iş için herkesten uygunu Piero olur, çünkü Libreria'da çok iyi tanınır. Ayrıca ben Ustica'dayken Libreria'yı bana salık veren ve Milano'da sorgu yargıcından benimle görüşme izni aldığı zaman beni yeniden Libreria'ya tavsiye eden de bizzat Piero'dur. Bu cins yanlışlıkların bir daha olmaması gerektiğini bildir ona. – Piero'yu, aynı şekilde başka nedenlerle de düşündüm: Yargıtay Birinci Başkanı olan dayısından,⁹ tam bir yıl önce Terracini'nin¹⁰ herkesin hesabına Yargıtay'a yollamış olduğu, davamızın yeniden görülmesi başvurusunun kabul edilip edilmediğini ve ne durumda olduğunu öğrenip öğrenemeyeceğini sormak için ne yapıp edip onu görmeni isterim. Özel yasa, davanın yeniden görülmesi için başvuru hakkı veriyor ama başvurunun hangi mahkemeye yapılması gerektiğini belirtmiyor; biz, bilgi eksikliğinden dolayı, en yüksek yargı organı olması nedeniyle, başvurumuzu Yargıtay'a yaptık. Başvuru şu gerekçelere dayanıyordu: 1) Aynı iddia ile suçlanan sanıkların (Grieco, Molinelli vb.) bir kısmı, Merkez Komite üyeleri, yani ben, Terracini, Roveda,¹¹

9 Senatör Mariano d'Amelio (1871-1943) hukukçu ve sulh ceza hâkimiydi. İtalyan kolonilerinin yargı sistemi konusunda önemli bir rolü vardı. 1923'te bölgesel Yargıtay mahkemeleri birleştiğinde, Krallık Yargıtay Mahkemesi'nin ilk başkanı oldu.

10 Umberto Terracini (1895-1983) avukattı. 1919'da *Ordine Nuovo*'nun kurucuları arasında yer aldı. 1920'de İtalyan Komünist Partisi yönetim kuruluna seçildi. 1923'te Komünist Enternasyonal icra kurulu başkanı olarak Gramsci'nin Moskova'daki yerini aldı. Yeni bir komünist yönetici grubu oluşumunda Gramsci ile sıkı bir işbirliği yaptı. 1926'da tutuklandı ve 1928'de yirmi iki yıl hapse mahkûm oldu. On bir yıl hapis yattıktan sonra sürgüne gönderildi. 1943 yılında serbest bırakıldı ve İsviçre'ye sığındı. 1948'de senatör oldu.

11 Giovanni Roveda (1894-1962), 1921-1922 Torino Bölgesel Sendika Örgütü sekreteriydi. 1928'de sekiz yıl hapse mahkûm oldu. Hapisten kaçtı. Yeniden tutuklandı. Verona Hapishanesi'nden kaçmayı başardı. Kurtuluştan sonra Torino belediye başkanı oldu, milletvekilliği ve senatörlük yaptı.

Scoccimarro¹² gibi üst düzey sorumlulardan sayılıp, en yükseği, gıyabında karar verilen Grieco için 17 yıl olmak üzere, yalnızca hapis cezasına çarptırıldılar. 2) Floransalı Masieri¹³ vb. sanıklar, devlete başkaldırma suçundan beraat ettirildiler ve ardından, yalnızca hapis cezasına çarptırıldılar, oysa biz Masieri'nin beraat ettiği suçtan azmettiriciler olarak hüküm giydik. Bütün bunlar, farklı zamanlarda, aynı mahkemede oluyor. Bu bilgiler üstüne Piero, gerekçeleri dayısına hatırlatabilir ve kesin bir cevap alabilir. Özel Mahkeme'nin lehte ya da aleyhte, en öngörülebilir bakış açısının ne olduğunu da ona sorabilir. – Gene Piero, uzlaşma ile ilgili görüşmenin (dayısının senatoda bir söylev verdiğini gördüm) stenografiyle tutulmuş raporlarıyla (senatonun ve meclisin) parlamento tutanaklarını sağlayabilir mi acaba? Bu konudaki bilgilerimi tamamlamak için onları okumak isterim. Eğer Piero'nun zamanı yoksa, sen Senatör Bastianelli'ye bir not yazabilir misin? Senato sekreterliğinde, meclis tutanaklarını da bulabilir. – Calabria'ya, Sardinya'ya vb. yolculuk tasarılarının beni sonsuz bir şaşkınlığa düşürdüğünü biliyor musun? Gerçekten harikasin! Bunun aşırı derecede trene binme korkunun olması ve böyle akla gelmeyecek tasarılarla korkunu hafifletmek olgusuyla ilgili olduğunu sanıyorum. – Sağlığından emin olmaksızın yazıyorum sana. Haberlerini kısa zamanda almayı umuyorum. Sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Gülün kırktan fazla tomurcuğu var ve durumu çok iyi. Türü sıradan olsa da, çok güzelleşecek.

[168]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 30 Temmuz 1929

Çok sevgili Tatiana,

Dün' Giulia'nın mektubunu aldım. Fotoğrafların da kaybolmadığını ve bunları bir an önce bana yollayabileceğini umuyorum. İçimde seninle yalnızca havadan sudan gevezelik etme isteği varken, senin bir yığın soruna

12 Mauro Scoccimarro (1895-1972) iktisadi bilimler mezunuydu ve 1917 yılında Komünist Parti üyesi oldu. 1923'te partinin merkez komitesine girdi. 1924-1925 Moskova Komünist Enternasyonal yönetimine katıldı. 1928 yılında tutuklandı ve yirmi yıl hapse mahkûm oldu. 1943'te serbest bırakıldı. Finans bakanı oldu. 1953'ten itibaren senatörlük yaptı.

13 Gramsci, 1924'te Floransa'da yapılan gizli bir toplantı nedeniyle yargılanan yirmi üç kişilik komünist gruptan bahsediyor. Marangoz olan Masieri on yıl hücre hapsine mahkûm olmuştu.

cevap vermem gerekiyor. Oda kiralamaya karşı öfkeli ve ateşli bir biçimde içini dökmen beni epey eğlendirdi. Gene de bazı sorularına cevap vermeye çalışacağım. – 1) İtalya'ya gelme isteği konusunda Vittorio'yu yüreklendirmeyip, tersine gözünü korkutman gerektiğini düşünüyorum. Eczacı kalfalığı çok az ücret alınan bir iş, ayrıca bu dalda çok büyük işsizlik var; ayda 600 lîre karşılığında ilaç paketlemeye giden, işsiz kalmış kimya doçentleri tanıdım. Eczacılıkla ilgili yeni yasayla, durum daha da berbatlaşmış olmalı. – Yurtdışında, (yani zor bir durumda kaldığında, her zaman bazı kaynaklar bulma imkânı olan ailesinden ve kendi ortamından uzakta) bulunabilecek başka bir sağlam işi, Vittorio'nun, bence aşırı çocuksu ve hayalci yapısı kösteliyor. Birkaç yıl içinde, dışişleri bakanlığında memur olarak (tercümeye servisinde), ticaret simsarı olarak, gazeteci olarak, Semerkant'ta turneye çıkan bir tiyatro oyuncusu olarak ve daha buna benzer birçok işlerde tanıdım onu. Aşırı derecede başıboş içgüdüleri var. Bazı kardeşlerimde, özellikle büyük kardeşimde gözlemlediğim için, iyi tanıdığım bir karakter bu: İtalya, düzenli bir gelirle yaşamadıkça, bu türden kişilere tavsiye edilecek en son ülkedir, çünkü aşırı nüfus ve İtalya'nın sanayide ancak orta düzeyde gelişmişken, sanayide çok gelişmiş bir ülke için yeterli kadrolara sahip olması olgusundan kaynaklanan, kronik işsizlik (ama özellikle de teknik uzmanlık alanlarındaki işlerde), işini sıkı bir biçimde sağlama almak isteyen herkesi devlet memuru durumuna getiriyor. Kurumsal sistemin yarı aydın katmanlar arasında yarattığı bu bir çeşit popülerlik, kesin olarak işlerin geçiciliğinden, koşulların esnek olmamasından kaynaklanıyor. Her insan, yasalar tarafından azgın rekabete karşı güvence altına alınmış olmak isterdi. İşini kaybeden kimse, farkına bile varmadan aylarca işsiz kalabilir. Sana bir örnek vereyim. Bir elektroteknik firması, 25 mühendisi, 300 lîre aylıkla, 3 yıl denemeden geçirmek koşuluyla işe almak için bir sınav açtığını duyuruyor: 200'den fazla kişi başvuruyor. Vittorio bu durumda herhalde kendini 20 atmosfer basınçla sıkıştırılmış bir ortamda bulurdu ve anında pişman olurdu. Bir neden daha var: Ailende, İtalyanca bilenlerin bir derecelendirilmesi yapılabilir. Birinci sırayı, modern İtalyanca üslubuyla çok iyi yazan Eugenia alır; ikinci sırayı neredeyse klasik bir tarzı olan, cümlelerini mükemmel bir biçimde kuran ama göze batacak yanlışlar yapan Giulia alır; üçüncü sırayı, şu son zamanlarda hayli ilerleme göstermiş olan sen alırsın, ama senin dilinin İtalyanca olmadığı görülüyor (bence senin dilin Rusça da değil, Fransızca); Vittorio İtalya'da öğrenim görmesine rağmen İtalyancayı epey unutmuş. 1922 yılında, düzeltilmesi bile olanaksız bazı makaleler yazdı bana. İmla bakımından, biçim bakımından ve sözdizimi bakımından yeniden yazılması gereken şeylerdi. Sorun önemli ve bu nedenle, düşüncelerimi hiç saklamadan, böylesine uzattım. – Sevgili Tania, daha fazla geve-

zelik edemeyeceğim. Küçük kutuyu aceleyle yanıma almıştım ama bunu sana yazmayı unuttum. Kutu çok güzel ama bu bir tütün kutusu. Hoş bir tütün kutusu diyelim, istersen. İçine tuz koymaya bir türlü karar veremedim, çünkü böyle bir tuzlukla avluya çıkarsam, bütün öteki tutukluların enfiye kutusu zannedip burunlarına çekmek için benden istemelerinden korkuyorum. Gül, şimdiden epey hoşuma giden, 20'den fazla gonca verdi bile. Şimdilik hiçbir şeye ihtiyacım yok; belki bana birkaç kalıp sabun ve biraz Ovomaltina getirebilirsin. – Homurdanan, kötü huylu falan biri olduğumu sanma. Bazen bir biçimde seni dalgaya almak için yazıyorum, ama seni çok seviyorum. Kucaklıyorum seni.

Antonio

[169]

Giulia Schucht'a

[Turi] 30 Temmuz 1929

Sevgili Iulca,

7 Temmuz tarihli mektubunu aldım. Fotoğraflar henüz ulaşmadı bana; aralarında senin fotoğrafının da olacağını umuyorum. Biraz daha canlı bir fikir edinmek için, hiç olmazsa yılda bir kez seni de görmek istiyorum doğal olarak: Aksi takdirde, seni gözümde nasıl canlandırabilirim? Fiziksel olarak çok değişip değişmediğini, zayıflayıp zayıflamadığını, saçlarında beyazların çoğalıp çoğalmadığını vb., vb... Hem sonra, isim gününü önceden kutlamam gerekiyor: Bir sonraki mektubum da belki gene zamanında eline geçer ama bundan pek emin değilim. Eğer fotoğrafın bana ulaşırsa seni tekrar kutlayacağım demektir. Anlaşılacağı üzere, seni geçen seneki fotoğrafta olduğu gibi, çocuklarla birlikte grup olarak görmek isterdim, çünkü grupta hareketli bir şeyler, dramatik bir şeyler vardır zaten; fotoğrafçının objektifinin ortadan kalktığı, somut yaşamın evrelerinde, başka sahnelerinde de sürdürülebilecek, hayal edilebilecek ilişkiler yakalanır. – Ayrıca seni başka sahneleri gözümde canlandırabilecek kadar yeterince tanıdığımı sanıyorum ama çocukların seninle ilişkilerindeki davranışlarını ve tepkilerini yeterince hayal edemem ve zaten var olan genel duygularını ve tutumlarını değil, anbean, o anki davranış ve tepkilerini kastediyorum: Fotoğraflar bana pek az şey anlatıyor ve çocukluk anılarım bana yardım etmiyor, çünkü onların aşırı derecede özel olduklarını düşünüyorum ve şimdi her şeyin yeni bir duygusal dün-

yada ve iki kuşağın farklılığıyla bambaşka olduğunu sanıyorum (daha da fazlası söylenebilir, çünkü bir Sardinya köyünde yetişmiş bir çocukla, modern büyük kentte yetişmiş bir çocuk arasında, zaten sırf bu olgudan dolayı, kuşak farklılığı vardır en azından). Biliyor musun, zaman zaman sana senin hakkında, sandığından yüz kat daha fazla olan gücün hakkın-da yazmak isterdim, ama kendimi işe koşulmuş bir hayvanı okşayan... insanlık dışı bir istismarcı gibi gördüğüm için, bundan hep kaçındım. Pek çok kez düşündüğüm şeyi şimdi olduğu gibi yazdım. Ayrıca bunu düşündüysem, düşündüğüm şeyi yazmam da daha yerinde olur. Böyle bir şeyi düşünmemeliydim. Bunun nedeni, mantık yoluyla aşılmış ama henüz tamamen silinmemiş, geçmişten kalan birçok anlayışın, bastırılmış duygular halinde içimde hâlâ sürüp gitmesi olabilir. Evliliğimizin en ağır yüklerinin senin sırtına yığıldığı düşüncesinin çoğu kez aklıma takıldığı kesin. Nesnel olarak en ağır yükler olsa da bu bir ayırım ve bu durumda sana söylemesem de çoğu kez büyük hayranlık duyduğum gücünü düşünemiyorum; onun yerine, sözcüklerle pek dile getirilemeyen, ancak bir okşayışla ifade edilebilecek, büyük bir sevgiyle içim eriyerek senin zayıflığını, olası yorgunluklarını düşünme eğiliminde oluyorum. Hem sonra, çocukların yaşamlarının ilk taze izlenimlerinin tadını ben de çıkaramadığım ve onları yönlendirmede ve eğitmede sana yardım edemediğim için çok daha kıskancım. Delio'nun Roma'daki yaşamından bir yığın ufak tefek şey anımsıyorum; senin ve Genia'nın ona karşı davranırken izlediğiniz ilkeleri de hatırlıyor ve bunlar hakkında yeniden düşünüyor ve onları geliştirmeye, yeni durumlara uygulamaya çalışıyorum. Cenevre'nin ve Rousseau'nun ve herhalde tipik İsviçreli, Cenevreli ve Rousseau-ucu olan Doktor Fulpius'un doygun ortamının üstünüzde derin etkiler bıraktığı sonucuna varıyorum hep. Ama gene konudan epeyce uzaklaştım (eğer ilgini çekiyorsa, belki bir başka sefere bu konu üstüne yazarım sana) ve gene ne yaptım ettim, bir zamanlar seni çok kızdıran (hatırlıyor musun?) Rousseau'yla takıldım sana.

Sevgilim, seni kucaklıyorum.

Antonio

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 12 Ağustos 1929

Çok sevgili anneciğim,

Senin 29 Temmuz tarihli mektubunu ve Carlo'nun 250 liret ve sigaralarla birlikte gönderdiği taahhütlü mektubu aldım. Oysa muhtemelen hâlâ dindar eğilimli bir ortamda bulunan Teresina'nın mektubunu almadım. Karar verdirmek ve hatta biraz utandırmak için, Tatiana'nın son 15 gün içinde bana üç mektupla bir kartpostal yazdığını söyleyeceğim ona. Haftada ortalama iki mektup yazıyor bana ve bazı haftalar bu ortalama daha da yüksek oluyor. Ve sakın bütün gün çalışmadığını ve sürekli hasta olmadığını düşünmeyin! Bu durumda, Teresina'nın tüm olası mazeretleri geçersiz oluyor. Geriye düşünülecek tek şey olarak, onun iş hayatında zamanla bir tür kadın Bay Tapella (yaşlı Bay Tapella'yı hatırlıyor musun?) haline gelmek üzere kemikleştiğini ve mumyalastığını düşünmek ya da artık bana karşı, çocukluğumuzda bizi öteki erkek ve kız kardeşler arasındakinden daha fazla birbirimize bağlayan o arkadaşlığı, o sevgiyi kaybettiğini düşünmek kalıyor. – Egidio Marras'a benim de selam söylediğimi ilet. Bütün bu yıllar içinde neler yaptı? Sanırım onu en az 12 yıldan beri görmedim. Ya Mario Tamponi nasıl bir kariyer yaptı? Hâlâ basit bir öğretmen mi? Epey yaşlı olmalı ve dev gibi gövdesi dışında, onu kesinlikle hiç hatırlayamıyorum.

Carlo'ya taahhütlü mektubu ve sigaralar için teşekkür et. Aldığım *Civiltà Cattolica* dergisinde, Papa'nın Gasparri'ye mektubunu okudum hemen: Okumama izin verilen dergilerde bu tür belgelerin neredeyse tümünü okuyabiliyorum. Orada, Melchiori tarafından yapılan "özerklikle ilgili" açıklama beni hayal kırıklığına uğrattı. Melchiori'nin konuşmasında neye atıfta bulunduğunu 1926'dan beri zaten biliyordum ama tam da bu nedenle, örneğin üç vilayetin, valilerin kullandığından daha fazla yetkiye sahip olacak ve özellikle ekonomik alanda etkili olacak, bir tür vali ve yüksek komiser gibi bir üst bölge valisi altında birleştirilmesi türünden siyasi-idari bir proje üzerinde çalıştığını düşünmüştüm. –Şimdilik hiçbir şeye ihtiyacım yok, ne çamaşıra ne de kitaba: Üstelik gereğinden fazla eşyam var. Kitaplarımı henüz gönderemedim çünkü bu tür şeylerin yapılıp yapılmayacağı bana bağlı değil. Gönderme iznim var ancak depodaki görevlinin işi başından aşkın olduğu için uygulamada gecikme oluyor. Eğer Tatiana gelirse daha az masraflı olan demiryoluyla da göndermem mümkün olabilecek, ama Petrocchi'nin sözlüğünü Mea'ya doğrudan paket olarak göndermek isterim. Sana

söylediğim gibi, sonunda Nannaro sana mektup yazdı, bak, gördün mü? Carlo, ayrıntıya girmeden, olayı şöyle bir ima etti bana yalnızca. Sana ne yazdı? Sana ne bilgiler verdi, Mea hakkında ne söylüyor? Bazı şeyleri öğrenmeye can atıyorum. Belki bana da yazar, ancak müdürlüğe açıklamak üzere benim kardeşim olduğunu belirten bir not iliştiirmesi gerektiği konusunda onu uyarmak gerekir. Her neyse, 1922 Mayıs'ında Torino'dan ayrılmamdan sonra bana yazdığı tek mektubun ilaç paketi ve 1.000 liretle birlikte ancak 1924 Temmuz'unda elime geçtiğini yaz ona. Hepsi Roma'da bir depoda unutulmuş ve gönderilmemişti. Bu elbette çözümünü bugün bile bilmediğim, benim mali çıkarlarımdan sorumlu olması nedeniyle bazen beni epeyce güç duruma soktuğu için Nannaro'nun bana bir daha hiç mektup yazmamasını haklı çıkarmaz. Elbette onu paylamıyorum ya da suçlamıyorum; yalnızca saptama yapıyorum. Sevgili anneciğim, seni ve evdeki herkesi, Teresina'nın da kulağını hafifçe çekerek, sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[Kısa bir satır silinmiş.]

[171]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 26 Ağustos 1929

Sevgili Tatiana,

Çocukların fotoğrafını aldım ve tahmin edebileceğin gibi çok sevindim. Aynı zamanda bir gövdelerinin ve bacaklarının olduğunu da gözlerimle görüp ikna olduğum için çok rahatladım. Üç yıldan beri kafalarından başka hiçbir şey görmüyordum ve kulaklı, kanatsız meleklerle dönüştükleri kuş-kusu uyanmaya başlamıştı içimde. Sözün kısası, daha canlı bir yaşam izlenimi edindim. Senin coşkulu değerlendirmelerini elbette tam olarak paylaşıyorum. Daha gerçekçi olarak, onların davranışlarının, fotoğraf makinesi karşısındaki durumları tarafından belirlendiğine inanıyorum; Delio sıkıntılı ama gerekli olan ve çok ciddiye alınan, güç bir işi yapmak zorunda kalmış bir kişinin pozisyonunda; Giuliano'nun bir parça belirsizlik taşıyan, herhangi bir sürprizin olmayacağına aklı yatmamış bir halde, gizemli şeyin karşısında gözleri faltaşı gibi açılmış; Dışarıya, kızgın bir kedi veya güzel mi güzel bir tavuskuşu fırlayabilir belki. Yoksa ona o yöne bakmasını ve kımıldamamasını söyledikleri için mi böyle bakakalmış? İnanılmaz bir bi-

çimde annene benzediğini söylemekte haklısın, yalnızca gözleri değil, yüzünün ve başının belirgin tüm hatları da benziyor.

Biliyor musun, bu mektubu sen yola çıkmadan eline geçeceğinden emin olmadığım için istemeye istemeye yazıyorum sana. Ayrıca gene biraz altüst olmuş bir haldeyim. Çok yağmur yağdı ve hava soğudu; bu beni hasta ediyor. Böbreklerimde ağrılar oluyor, sinirlerim bozuluyor ve midem yiyecek kabul etmiyor. Ama bu benim için olağan bir şey, bu yüzden fazla kaygılanma. Bununla birlikte, sattıkları zaman, günde bir-iki kilo üzüm yiyorum; o halde açlıktan ölmem imkânsız: Üzümü zevkle yiyorum ve üzüm en iyi cinsten. – Yayıncı Formiggini’nin kötü yapılmış çeviriler ve bu salgının ortadan kaldırılması için yapılmış öneriler üstüne bir makalesini okumuştum eskiden. Bir yazar, yayımladıkları zırvalardan dolayı yayıncıların cezai sorumlu olarak kabul edilmesi yönünde bir öneri yapınca, Formiggini en titiz yayıncının bile berbat yayınları basmaktan uzak duramayacağını söyleyerek yayınevini kapatmakla göz korkutarak karşılık veriyordu ve son derece esprili bir biçimde, bir kamu güvenliği polisinin kendisine gelip şöyle dediğini hayal ediyordu: “Sen kalkıyon ve benimle polis garakoluna geliyon. İtalyan dilini aşşağlamanın cevabını veriyon!” Sicilyalılar bir parça böyle konuşur ve polislerin çoğu Sicilyalıdır). Sorun karmaşıktır ve çözümlenemeyecektir. Çevirmenler çok az para alıyor ve çok kötü çeviriyorlar. 1921 yılında, bir romanın tefrika olarak yayımlanması için izin almak üzere Fransız Yazarlar Derneği’nin İtalyan temsilciliğine başvurdum. 1.000 lirete, yayımlama izinin ve avukat olan biri tarafından yapılmış çeviriyi aldım. Kuruluş onu çok iyi tanıtıyordu ve avukat-çevirmen, mesleğinin erbabı gibi görünüyordu; böylece ben de her zaman hazır bulunsun diye 10 tefrikalık malzemenin basılması için kopyayı tipografiye gönderdim. Ama yayına başlangıcın ilk gecesi, dikkatli davranarak kontrol etmek istedim ve baskının provalarını getirttim. Birkaç satır okuduktan sonra yerimden sıçradım: Bir dağın üstünde büyük bir yük gemisi olduğunu okudum.¹⁴ Ağrı Dağı’ndan ve dolayısıyla Nuh’un gemisinden değil, İsviçre dağlarının birinden ve büyük bir otelden söz ediliyordu. Çeviri şöyle şeylerle doluydu: “Morceau de roi”,¹⁵ “pezzettino di re”¹⁶ diye, “Goujat!”,¹⁷ “pesciolino!”¹⁸ diye çevrilmişti ve böyle daha da komik bir tarzda sürüp gidiyordu. Benim karşı çıkmam üzerine, kuruluş çeviriyi yeniden yaptırmak ve dizginin yeniden ya-

14 Çevirmen, Fransızca *batiment* (bina) sözcüğünü *bastimento* (yük gemisi) sözcüğüyle karıştırmış.

15 Fransızca bir deyim olan *morceau de roi*, “güzel yemek” anlamına gelir. Sözcüğü sözcüğüne çevrilirse “kralın payı” anlamına gelmektedir.

16 *Pezzettino di re*, İtalyancada “kral parçası” anlamına gelir

17 *Goujat!* Fransızcada kaba adam, hödük, öküz gibi adam anlamına gelir.

18 *Pesciolino!* İtalyancada yavru balık demektir.

pılmasını tazmin etmek üzere 300 liralık indirim yaptı, ama işin güzel yanı, avukat-çevirmen, avans olarak aldığı ve derneğin yöneticisine vermesi gereken 700 lira eline geçer geçmez bir kızla Viyana'ya sıvışmıştı. Şimdiye kadar hiç olmazsa klasiklerin çevirileri, her zaman güzel olmasalar da, en azından özen ve dikkatle yapılmışlardı. Şimdi bu alanda da insanın ağızını açık bırakan şeyler olabiliyor. Yunan ve Latin klasiklerinin ulusal sayılabilecek (devlet 100.000 liralık destek verdi) bir koleksiyonu için Tacito'nun *Germania'sının* [Almanya] çevirisi, aslında Sorbonne edebiyat bölümü mezunu olan... Marinetti'ye verilmiş. Bir dergide, çevirisi... gazeteciler tarafından çok övülen Marinetti tarafından yazılmış, bağışlanamayacak hatalarla dolu bir liste okudum. "Exigere plagas",¹⁹ "esigere le piaghe"²⁰ diye çevrilmiş, bence bu yeter de artar: Bir lise öğrencisinin bile fark edebileceği, yontulmamış bir sersemlik bu.

Sevgili Tatiana, yolculuğa çıkmadan önce mektubumun eline geçip geçmeyeceği belli değil. Roma'daki kitaplarımdan iki ya da üçünü istiyorum: – Brescia Ticaret Odası tarafından yayımlanmış, *Europa politica nel secolo XIX* [XIX. Yüzyılda Siyasi Avrupa Üstüne] konferanslar derlemesini ve savaş öncesinde Fransızca çevirisi ilavelerle zenginleştirilmiş, 1924 yılındaki İtalyanca yeni baskısı elimde olan, Michels'in *Partito politico e le tendenze oligarchiche della democrazia moderna* [Siyasi Partiler ve Modern Demokrasinin Oligarşik Eğilimleri] kitabı. Uzun zaman önce, senden birkaç yıl önce (1927 ya da 28'de) Mondadori Yayınları'nda basılmış olan Dante'nin *Cehennem*'inin, X. Kantosu üstüne, Vincenzo Morello'nun (Rastignac) bir cildini bana sağlamayı rica etmiştim: Bunu şimdi hatırlatabilir misin? Dante'nin bu şiiri hakkında, ilginç olduğunu sandığım ve *İlahi Komedya* üstüne B. Croce'nin son derece kesin olan bir tezini kısmen düzeltmek istediğim küçük bir keşifte bulundum. Sana konuyu açıklamıyorum, çünkü çok yer tutacak. Morello'nun konferansının, kronolojik olarak X. Kanto üstüne son konferans olduğunu ve bu nedenle, daha önce başka birilerinin benim gözlemimin aynısını yapıp yapmadığını anlamak için bana çok yararlı olabileceğini sanıyorum. Aynı gözlemde bulunabileceğini sanmıyorum, çünkü X. Kanto'da herkes Farinata figüründen büyünür ve sadece onu incelemek ve yüceltmek için onun üzerinde durur ve bir araştırmacı değil retorikçi olan Morello şüphesiz geleneğe bağlı kalacaktır ama gene de onu okumak isterim. Daha sonra da, "Dante yorumlarımı" yazacağım ve umarım nefis kaligrafiyle yazılmış yazımı, Dante'nin anısına sana yollayacağım. Şaka yapıyorum, çünkü bu türden bir yazı kaleme almak için ancak büyük kütüphanelerde bulunan epey bir malzemeye (örneğin Pompei resimlerinin röprodük-

19 *Exigere plagas* Latince "yaraları incelemek" anlamına gelir.

20 *Esigere le piaghe* "yaraları istemek" anlamına geliyor.

siyonları) başvurmam gerekir. Yani klasik sanatlardan Ortaçağ sanatına kadar, gelenek olarak ressamların acıyı en temel ve derin (annenin çektiği acı) biçimleriyle aktarmayı nasıl reddettiklerini ortaya koyan tarihsel öğeleri toplamam gerekir: Pompei resimlerinde, Giasone tarafından ele geçirilen oğullarını boğazlayan Medea, yüzü bir örtüyle kapatılmış olarak gösterilmiştir, çünkü ressam onun yüzüne bir ifade vermeyi insanı aşan ve insanlık dışı bir tutum saymıştır. – Ama yorumlarımı yazacağım ve belki ilerideki bir yazımın hazırlıklarını kaleme alacağım. Görüyor musun, sana ne kadar saçma sapan şeyler yazdım? Bütün bunların nedeni, mektubun eline zamanında geçeceğinden ve tersine, masanın üstünde birkaç hafta boyunca senin dönüşünü beklemeyeceğinden emin olmamamdan kaynaklanıyor. Yoksa her zamanki gibi Giulia'ya ayıracağım sayfaya da yazardım; gelecek sefer, dört sayfanın tümünü Giulia'ya yazacağım demektir bu. – Bir şey daha: Milano ve Roma'da da şubesi olan G.B. Paravia Yayınevi'nin *Okul Malzemeleri ve Öğretim Yardımcı Kitapları Genel Kataloğu*'nu, yapabilirsen, edinmeye çalış. Aynı şekilde: Amerikan baklasını bu sefer unutmazsın değil mi? Bunları bulmak için laboratuvarı da olan büyük bir eczaneye gitmen gerekecek sanırım. (Bütün bunları mektup eline geçer varsayımıyla yazıyorum!). – Çok sevgili Tatiana, seni en derin sevgimle kucaklarım.

Antonio

[172]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 9 Eylül 1929

Çok sevgili anneciğim,

Kendini çok bitkin hissetmene hayli üzüldüm. Ama neden bana daha ayrıntılı bazı bilgiler yazmıyorsun: Doktorun sana ne söylediğini, bazı tedaviler uygulayıp uygulamadığını vb.? Şimdi yaşamınızı nasıl döndürdüğünüzü artık kafamda canlandıramıyorum. Artık senin bir zamanlarki gibi çalışamayacağını ve zaten bu durumun her şeyi değiştirmiş olması gerektiğini sanıyorum. Evle özellikle Grazietta ilgilenecek, öyle değil mi? Ama o zaman tüm yetkiyi ona bırakacak mısın? Ekmeği evde mi yapıyorsunuz? Bu durumda başlıca işleri hep senin kotaracağını ve kimseye güvenemeyeceğini tahmin ediyorum. Gene, yemek hazırlarken de sağa sola koşuşturmak isteyeceksin, öyle değil mi? Artık evle çok ilgilenmiyorsan zamanını nasıl geçiriyorsun? Kiminle gevezelik ediyorsun arada bir? Bayan Edvige hâlâ

sizi görmeye geliyor mu? Ya da eğer hâlâ Ghilarza'da yaşıyorlarsa, Giulia ve Lia'yla ilişkileriniz sürüyor mu?

Eğer Nannaro pek de iyi olmadığını yazdıysa, bu seni şaşırtmasın. Tersine ben onun çok iyi olduğunu öğrendim. Eğer öyle yazıyorsa, bunu uzun sessizliğini bir biçimde haklı çıkarmak için yapıyor, başka bir şey için değil. Yani kötü düşüncelere kapılmamalısın. Şimdi, sen yalnızca kendini yormayı, dinlenmeyi ve rahat etmeyi düşünmelisin. Yaşamın boyunca, çok, hatta aşırı çalıştın ve çok az kadının (ve hatta çok az erkeğin) yapabileceği kadar çok fedakârlık yaptın. Şimdi şunun ya da bunun başına gelenleri düşünmek zorunda değilsin. Hepimizin akıl yürütme yeteneği var ve her birimiz kendimize göre bir yaşam kurduk: İyi midir ya da kötü müdür? Bütün gücümüzle yaşadığımıza göre, bunun ne önemi var? Örneğin benim çocukluğumda, yeterince sakın ve ağırbaşlı olmama rağmen, yaşamımı bir kasabada, sana son yazdığım mektupta aklıma gelen yaşlı Bay Tapella gibi sürdürüp sonlandıracağımı düşünabiliyor musun? Bu mümkün değildi ve şu anda yaşadığım gibi yaşamasaydım, kendimi tabancayla öldürürdüm. Görünüşte sakın ve rahattım ama tutkulu ve büyük amaçlarla doluydum; hiçbir zaman hırslı olmadığım için, gerisi beni ilgilendirmiyordu.

Ve hiçbir şey yapmamış olmaktan sızlanamam; bir şeyler yaptım ve sırf hapishanede olduğum için, dolaylı olarak, beni hapse atmaları ve beni orada tutmaları gerçeğinden çok daha fazlasının yarattığı duygusal tepkilerle, bugün de yapmaya devam ediyorum. Yaşam böyledir ve yaşamdan tat almak için yalnızca götürüsünü değil, getirisini de hesaplamak gerekir ve getiriye hesaplarken, her şeyi, deyim yerindeyse, doğabilecek kötü sonuçları bile hesaplamak gerekir. Bunları sana belki bir noktaya kadar mutsuz olduğuma seni inandırmak için söylüyorum. Varoluşun değerini asla pek fazla hesaplamadığım için, zaten her küçük şey bana çok önemli görünüyor; bana kaderden çalabileceğim bir şey gibi geliyor.

Ama diğerleri, neden arada bir de olsa yazmam ve kafamı dinlendirmem için bazı veriler ve bahaneler verecek biçimde mektup yazmıyorlar bana?

Sevgili anneciğim, senin daha iyi olmanı ve iyileşmeni diliyorum. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 23 Eylül 1929

Çok sevgili anneciğim,

18 Eylül tarihli mektubunu aldım. Geçen seferki mektuplarına göre, yazarın elin daha güçlüymüş gibi geliyor bana ve ayrıca, sonlarında herhangi bir yorgunluk belirtisi sezilmeyen, çok uzun bir mektup yazmışsın. Bu bana çok büyük bir keyif verdi, çünkü gene sıtma ateşinin olmasından korkuyordum. Bana gönderdiğin haberler için sana teşekkür ederim. Önceki seferler de yazdığım gibi, gerçek yaşamla ilgili her şey ilgimi çekiyor. Hele özellikle de bu "her şey", her ne kadar bir örnek ve tekdüze olabiliyorsa da, her zaman benim yaşamımdan çok daha çeşitli ve geniş ölçüde daha hareketli olan sizin gündelik yaşamınızı kafamda yapılandırmama ve canlandırmama yarıyor... Giulia ve Lia kim bilir nasıl yaşlanmışlardır. Giulia, her zamankinden de "scarrabudada"²¹ herhalde; öte yandan, geçmese de, altmışına yaklaşmıştır sanırım. Oysa Lia hâlâ "gençlik" iddiasındadır herhalde ve belki hâlâ koca bulmayı düşünüyordur. Ama epeyce belirgin bıyıklarının olduğunu tahmin ediyorum. Neden "dilenmeye" geldiklerinde, Kutsal Topraklar'ın keşişlerinin ona gitmesini sağlamıyorsunuz? Achille Dayı hakkında bana hiçbir şey yazmadın; Luigi Dayı'nın hizmetinde mi çalışıyor hâlâ? Achille Dayı, benim için tüm ailenin en cana yakınıydı, çok sevimli olan Serafino Dayı'dan bile daha cana yakındı. Şimdi ne yaptığını bilmek isterdim. Ne yapmanı isterdim, biliyor musun? Mektuplarında, tanıdığım herkesi şöyle sıradan gözümün önünden geçirtmeli ve bana, onlardan, özellikle de son zamanlarda durumlarını iyi ya da kötü, değiştirmeyi başarmış olanlardan haberler vermelisin. Yeni idari konumuyla ve Tirso Göleti'ne yakın olmasıyla Ghilarza'nın bir kente dönüşme eğiliminin olup olmadığını anlayabilmek isterdim. Büyük bir ticaretin, birtakım endüstrilerin olup olmadığını, nüfusun bir bölümünün geleneksel kırsal uğraşlardan başka türden uğraşlara geçip geçmediğini, bir inşaat gelişmesinin olup olmadığını ya da tersine, yalnızca rantla gelir sağlayarak geçinen kişilerin mi sayısının arttığını öğrenmek isterdim. Beni anlayan için şunu söyleyeceğim: Bana kalırsa, Oristano bir kent değil ve hiçbir zaman da bir kent olmayacak; toprak sahiplerinin ya da yakın arazilerdeki balık üretme havuzu sahiplerinin yaşadığı ve kendi tarım ürünlerini getiren köylüler için belli bir alışveriş pazarının olduğu, büyük (göreceli olarak büyük) bir kırsal merkez yalnızca. Tüccarların ve tembel toprak sahiplerinin, tefecilerin bir merkezi, yani önem taşıyan

21 Sardinya dilinde "iç karatıcı, melankolik" anlamına geliyor.

hiçbir üretim olmadığı için bir kent değil henüz. Ghilarza, Oristano gibi olmaya mı eğilimli, yoksa Tirso'nun elektrik enerjisi, başlangıç olsa bile herhangi bir endüstriye temel oluyor mu? Bu şeyler benim ilgimi çekiyor ve eğer sen bu konularda bir şeyler yazarsan çok sevineceğim. Biliyor musun, bütün gün okumama ya da yazmama rağmen, sıkıntı benim en berbat düşmanım; bu özel bir sıkıntı, hiçbir şey yapmamaktan kaynaklanan bir sıkıntı değil (çünkü bir şeyler yapıyorum), ancak gerçek dünyayla ilişki kuramamaktan kaynaklanan bir sıkıntı. Birçok aziz ve ermişin yaşamlarını okudun mu bilmem; özellikle Güney İtalya taraflarında, yalnızlık içinde, değişme, dünyaya yeniden dönme, insanları görme arzusuna kapıldıkları için "Güney şeytani" denen bu kişiler, tam da bu özel sıkıntının verdiği acıyla kıvranıyorlardı. Onları baştan çıkaranın şeytan olduğuna ve bunun yalnızca bir sıkıntı olduğuna, yalnızlıktan ve hep aynı şeyleri görmekten ve hep aynı eylemleri yapmaktan kaynaklanan tüyler ürpertici bir sıkıntı olduğuna inanıyorlardı.

Bugünlerde Turi'ye yolculuk yapması gereken Tatiana ile bir görüşme yapmayı umuyorum. Böylece sonunda Carlo'ya sandığı ve sandığın dışında birkaç başka kitap paketini de, Mea için sözlükle birlikte yollayabileceğim. Sigaraları aldım ve candan teşekkür ederim. Evdeki herkese selamlar ve öpücükler. Seni, sevgili anneciğim, sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[174]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 21 Ekim 1929

Çok sevgili anneciğim,

8 Ekim tarihli mektubunu aldım. Tatiana henüz beni görmeye gelmedi; kendi bazı özel işlerini takip etmek için bir süre Roma'da kaldı. Sözü ettiğin paketten hiç haberim yok; her neyse, paketi göndermemekle çok iyi yaptın, çünkü geri yollanacaktı. Tatiana onu paylamaktan bir türlü kendimi alamadığım bazı şeyleri yapmayı kafasına koyuyor, bir türlü uslanmak bilmiyor ve zaman zaman beni hapishane yönetimine karşı zor durumda bırakıyor. Yiyecek türünden paketler, yalnızca Noel, Paskalya ve Statuto yortularında gönderilebiliyor, aksi takdirde geri yollanıyor. Tatiana bazı hapishanelerde ayrıcalıklı olarak bazı fazladan paketlere izin verdiklerini öğrenmiş; bu nedenle zaman zaman aklına esip bir deneme girişimi yapıyor. Bu durumda, artık bundan haberin olduğuna göre onun önerilerine kulak asmamalı ve özellikle,

benim bu işle ilgim olduğunu hiçbir biçimde düşünmemelisin; benim asla obur olmadığımı bilirsin. Ben Milano Hapishanesi'ndeyken, Tatiana, girişimlerinde hiçbir kısıtlama yapmıyordu. Bazı günler, farklı saatlerde, vitrinlerde tesadüfen gördüğü üç-dört değişik özel yiyecek getirirdi: – Saat 11'de bir kilo kaz ciğeri ezmesi, saat 2'de yarım kilo *alkekenger*, saat 5'te mozzarella ve krem şanti getiriyordu; artık onu tanıyan kapıdaki muhafızlar, ısrarlarına direnemiyor ve paketleri bana teslim ediyorlardı. Ancak orası bir hapishaneydi ve pek çok şey olabiliirdi. Müdür, yalvaran, üsteleyen ve sıkıntı veren mahkûm karırlarının hücumlarına karşı anlayışlı davranmaya son verdi. Ama bu "kötü alışkanlık" Tatiana'da kaldı ve zaman zaman bu hastalığa yeniden tutuluyor.

Mea'ya ayırdığım sözlüğü kesinlikle göndereceğim. Kısa bir süre daha bekleyebileceğini umuyorum. Tatiana gelir gelmez, size gönderilecek kitapların hepsini ona teslim ettireceğim ve sözlüğü, çabuk ulaşması için posta paketiyle göndereceğim. Ancak sözlük, Mea'nın işine pek fazla yaramayacak belki, birinin, söyleme biçimi olarak, vurgulama olarak, eski ve yeni sözcükler bakımından, sözlüğün nasıl kullanılacağını ona iyice açıklaması gerekecek. Göndereceğim sözlük gibi, Toscana edebiyatında kullanılan sözcüklerin bulunduğu edebi bir sözlükten çok, nesneleri belirten resimlerin olduğu, Melzi'nin tarzında, ansiklopedik bir sözlük Mea için şimdilik daha uygun olurdu.

Çocukların fotoğrafı hayli kötü olsa da çok ilgimi çekti. Teresina'nın küçük kızı özellikle Grazietta'ya çok benziyor; ailenin havasını, Mea ve Franco'dan daha fazla taşıyor. Her durumda, fizikleri bir fotoğraftan diğerine çok değişiyor ama hep canlı ve güzel çocuklar. – Geçenlerde Delio ile Giuliano'nun pek iyi çekilmemiş bir fotoğrafını aldım. İkinci kopya yolda kayboldu, onu sana yollatamıyorum. Belki yakında bana tatilden ve köyden döndükten sonra çekilmiş bir yenisini gönderirler, o zaman sana bir kopya yollarım. Hepsi iyiler.

Nannaro'ya neden doğum belgesini göndermeyeceksin? Kesinlikle bunu göndermelisin ona. Umarım onu iyi bir biçimde kullanacak ve kendini gereksiz risklere atmayacak kadar akıllıdır. Yasal olarak da korkman için bir neden yok. Bu tür şeylerde yasallığın bir noktaya kadar ilgisi vardır. Ona mektup yazacağın zaman benden selam söyle.

Ama nasıl olur da yangının parasını size ödetirler? Bu vergi, birkaç yıldır ek vergiye dahil edildiği için kanunen kaldırıldı. Bütçe ihtiyaçlarının baskısı altında, belediye başkanlarının pek ince eleyip sık dokumadıkları ve aynı vergiyi iki farklı başlıkta, iki kez aldıkları görülüyor. Egidio Marras'ın ne yaptığını ve Mea'nın öğretmeninin kim olduğunu yazmadın bana. Acaba Tamponi mi?

Herkese selamlar ve öpücükler yolluyorum ve seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 4 Kasım 1929

Sevgili Tatiana,

Mektup akışın, iki ay sonra nihayet yeniden düzene girdi. Bu süre içinde bana yolladığın kartları yeniden okudum, ama her geldiklerinde “cılığına döndüğüm” coşkuları uyandıramadım içimde. Gerçek bir Hint fakiri olma yolundayım; kısa bir süre sonra kılıç yutabilecek ve jiletin keskin yüzü üstünde yalın ayakla dolaşabilecek yetenekte olacağım. Bu acıklı giriş belki seni şaşırtacak; beni de, seni paylamak zorunda kalmak üzüyor ama bir başka sefer, örneğin her türlü haberleşmeyi ve başka her türlü ilişkiyi kesmek gibi sana çok büyük bazı üzüntüler vermeye mecbur kalmamak için zorunlu olarak bunu yapmam gerekiyor. – Önceden benim onayımı almadan, benim özel durumumla ilgili hiçbir girişimde ya da genel olarak bana ilişkin hiçbir girişimde bulunmaman konusunda seni birçok kez uyardım. Neden benim bu tavsiyelerimi ciddiye almayı istememekte ve bunlara hiç değer vermemekte sürekli ayak diriyorsun, anlamıyorum. Kim bilir hangi tür bir önyargı olduğunu ya da çocukça bir dikkafalılık yapıldığını sanmış olmalısın. Konuyu etraflıca düşünseydin, nasıl bir sonuca varırdın acaba? Bence çok basit. Olup bitenleri şu sırayla düşünmek yeterli: – Sen benim gündelik yaşamım hakkında tam olarak, somut olarak ne biliyorsun? Hiçbir şey ya da neredeyse hiçbir şey. Senin girişimlerinin, en sıradanının ve hiçbir önem taşımadığını düşündüklerinin bile benim için somut olarak hangi sonuçları doğuracağını nasıl bilebilirsin? Hiçbir biçimde bilemezsin, kesin olarak hiçbir biçimde! Hapishanede, nedenler ve sonuçlar arasındaki ilişkilerin tümü normal hayattakinden tamamen farklı, çünkü duygu ve eylemlerin etki ve tepkisinde, temel unsur olan özgürlük ve göreceli de olsa normal yaşam eksik. Bu durumda, hapishanede bulunan kişi ben olduğuma göre, özgürlükten yoksun olduğuma göre, benim gündelik yaşam koşullarımı daha da kötüleştirerek her türlü girişimin sonuçlarını üstüne yıkacakları kişi de yalnızca ben olduğuma göre, bir şeyin yapılp yapılmayacağına karar verebilecek kişinin yalnızca ve yalnızca ben olmam doğru olmaz mı? Yalnızca bir inat olduğunu kabul etsek bile (inan ki öyle değil), eh, bir çocukluk söz konusu olsaydı bile, saygı duymak gerekirdi, çünkü bu durumda sinirler öylesine duyarlı hale geliyor ki, bu konuda biraz saygı göstermek, bütün bunlardan sonra bir aşırılık değildir. – Beni çileden çıkaracak kadar (gerçekten çileden çıkaracak kadar) öfkeliendiren olgu, Avukat Nicolai ile davanın yeniden gözden geçirilmesi konusunda Temyiz Komisyonu'na ver-

diğin dilekçe oldu. Bir şeye kalkışmadan önce bana sormamak niye? Ne olursa olsun, içine girdiğin tüm bu zahmetin baştan sona yararsız olacağını bil, çünkü ben kişisel olarak hiçbir dilekçe vermeyeceğim ve avukat bana yazarsa, büyük olasılıkla cevap bile vermeyeceğim. Dilekçe, yasa buna izin verdiğine göre, yasal olarak ve yasa sınırları içinde, 1928 yılının Haziran ayında verilmiş. Avukat Nicolai dilekçeyi hazırlamayı üstlendi ve bunu yapmakla görevlendirildi. Sorunun önemi göz önünde bulundurulduğunda, yapılan işlem aslında yalnızca resmî bir hakkın kullanılmasıyla sınırlandırıldığı için yeterlidir; bu resmî hakkın kullanılmasının dışında, çıkarılabilecek başka hiçbir öngörülebilir sonuç yoktur, yani sadece bir itirazdır. Senin her bir girişimin, benim ve ötekilerin, ama daha çok da benim durumum üstüne ne idüğü belirsiz bir gölge düşürmekten başka bir işe yaramıyor. Neden benim bu meseledeki onuruma ve saygınlığıma özen göstermekte yetersiz, hem de sonuna kadar yetersiz olduğunu anlamak istemiyorsun, neden bunu hiç mi hiç anlamıyorsun!? Dikkat edersen, seni hiçbir biçimde aşağılamak istemiyorum, insanlar arasındaki normal ilişkiler olağan biçimde ortaya çıktığında senin bu tür meselelerdeki duyarlılığından kuşku yok: Yalnızca şu son yıllarda içine düştüğüm bu cehennem gibi ortamı kafanda canlandırmanın senin için gözle görülür açıklıktaki imkânsızlığını, bu ortama ne kadar yabancı olduğunu ortaya çıkarmak istiyorum. Ama gene de, bu meselenin hiçbir girişim denemesine kalkışılmasını istemediğim ve bu nedenle, her türlü ilişkiyi kesmek gibi çok kesin kararlar aldığım, benim için büyük ölçüde önem taşıyan bir mesele olduğuna seni inandırmak istiyorum. Sana yazdıklarımı çok ciddiye almanı rica ediyorum, çünkü çok düşündüm ve henüz cevaplayamadığım kartpostallarının yarattığı saplantı içinde, birkaç geceyi uykusuz geçirdim. Bir zamanlar, Giulia'ya yapmış olduğun o öneriden bana söz ettiğinde zaten bana çok derin bir acı vermiştin. O zaman onaylamadığımı sana daha kesin bir biçimde belirtmemekle çok hata ettim. Benim için yaptığın iyiliklerden dolayı yumuşamıştım ve sana acı çektiirdiğim için üzülüyordum. Ama artık bu bakımdan da yoksullaştım ve küstahlaşmaktan ve işi kötü sözler sarf etmeye vardırmaktan korkuyorum. Ama beni sevdiğinden ve beni böylesine derin yaralayıp acı verdiğin için üzüntü duyduğundan emin olduğum için, bundan böyle çok ölçülü davranacağını sanıyorum. Sana yazdığım şeyler için çok fazla üzülme; Avukat Niccolai ile yapılacak her türlü girişimi kes ve istersen bu mektubun onunla ilgili bölümünü kendisine ilet. Senden istemediğim hiçbir şey gönderme bana; ne kitap ne de başka bir şey; bu kurala, ne zaman bakımından, ne yer bakımından, ne de kaçırılmayacak bir fırsat bakımından, hiçbir çeşit ayrıcalık gözetmeden, sıkı bir biçimde uy. – Tüm mektubu bu sorunla doldurmak zorunda kalmış olmaktan üzgünüm. Bu kez, kendine ciddi bir bi-

çimde özen göstereceğini ve artık sağlığına zarar verecek, ipe sapa gelmez bir yığın şey yapmayacağını umuyorum. Bu sefer Turi'ye gelmeyeceğin fikrine kendimi alıstırdım bile, ama sağlığını büyük ölçüde hesaba katmanın çok yararını göreceksin. Sevgili Tatiana, yalnızca seni çok sevdiğim ve seninle her türlü ilişkiyi kesip atmak beni çok üzeceği için böylesine açık ve kesin bir tavır içinde olduğuma inan. Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[176]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 18 Kasım 1929

Çok sevgili Tatiana,

16 Kasım tarihli kartını aldım ve bana yazmadığın yaklaşık 15 günden sonra haberlerini almaktan çok mutlu oldum. Sevgili Tatiana, Carlo'nun gerçek ruhsal durumum konusunda sana sözel olarak güvence verdiğini ve son mektubumun senin üstünde bırakmış olduğu etkiyi silmeyi başardığını sanıyorum. Sana üzüntü vermek değil, sende bir inanç yaratmak istiyordum yalnızca, ama üzüntü yaratmadan bir sonuç elde etmek belki de olanaksızdı. Çok fazla para harcadığını bilsem de bana gönderdiğin her şey için sana minnettarım; şimdi herhangi bir eksikim olup olmadığını düşünme artık. Bana bol bol yetecek, en az beş-altı yıllık yedeğim var. Çiçek soğanlarını da aldım ama henüz dikmedim, çünkü kış soğğunun onları donduracağını sanıyorum. Soğanları ilkbaharın başlarında dikeceğim, tutmayan dalyalardan farklı gelişeceklerini umarım. Kitapları da aldım, ama benim görüşümü alıncaya kadar artık bana kitap göndermemeni rica ediyorum senden, çünkü Carlo beraberinde epey kitap götürdüğü halde kitap koyacak yerim yok. Eksik olduğunu söylediğim kitaplardan, Prof. Michels'in *Partiti politici e le tendenze oligarchiche della democrazia moderna* [Siyasi Partiler ve Modern Demokraside Oligarşik Eğilimler Üstüne] başlıklı kitabının İtalyanca baskısı bende vardı. Taşınma sırasında kaybolduysa boşver, ama gene bulunursa bir yere ayır ve belki ilk yolculuğunda onu bana getirirsin: 1924 yılında, Torino Tipografi Birliği Yayınevi'nden çıkmış büyük bir cilttir. Eğer kaybolmadılarsa, Almanca için (2 ufak cilt) ve Rusça için (1 cilt) Berlitz metodunun ciltlerini ve eğer senin için mümkünse, Gonçarov'un *Oblomov*'unun sendeki Rusça metnini de (bir zamanlar senin sehpanın üstünde görmüştüm) bir kenara ayır. Şimdilik, zihnimi aşırı yorma-

mak ve dikkatimi dağıtmamak için yalnızca Almandan çeviriyorum, ama gelecek yıl, üstünde çalıştığım Almanca programı bitirdiğim zaman, Rusçayı adamakıllı yeniden ele alacağım: *Oblomov* uygun gibi geliyor bana, çünkü İtalyan ticaret okulları için hazırlanmış bir antolojideki birkaç bölümü çevirdim ve bunun ötesinde Lo Gatto'nun tam çevirisi elime geçtiğinde kişisel çalışmamı kontrol edebileceğim. Sendeki basımın tarihi savaş öncesiye – öyle olduğunu hatırlıyorum– ve basım tarihi okunabiliyorsa, kitabı geçirtmede zorluk çıkacağını sanmıyorum.

Tam da bugün, postaya iki paket olarak, senatodaki tartışmaların meclis tutanakları geldi. Daha kontrole gidecekleri için henüz onları inceleyemedim. Her neyse, onların böylesine çokluğu beni şaşırttı. Yalnızca Laterano Antlaşması konusundaki tartışmaları içeren sayfaları edinmek için yazmıştım sana. Eğer olur da Libreria'ya parlamento tutanaklarını düzenli olarak bana göndermeleri talimatını verdiysen, onu lütfen hemen geri çek, çünkü şimdiki durumda başıma neler açacağını gerçekten bilemiyorum. Eğer mümkünse meclis tartışmalarının tutanakları konusundaki talimatı da geri çek: Bu bölümün, Sayın Federzoni'nin önsözüyle, cilt halinde, yani daha uygun ve daha kullanılabilir bir biçimde yayımlanmış olduğunu okudum.

Çok uzun zaman geçtiği halde Giulia'nın hâlâ bana mektup yazmadığını fark ettim. Bu bana acı veriyor. Yalnızca zamansızlık söz konusu olamaz. Aşağı yukarı dört aydır bana yazmadı ve bu süre içinde ben ona, hiç cevap almaksızın, iki kez mektup yazdım. Bu bana aşılması zor bir rahatsızlık verdi. Önce kendisinden, dolaysız olarak birkaç haber almadan ona yazmak elimden gelmiyor artık. Mektuplarından bazısının kaybolduğunu düşünüyorum. Olabilir. Eğer yazdıysa ve mektupları kaybolduysa, benim ona mektup yazmadığıma şaşıyor da olabilir. Olup biten hakkında bildiğim şey, cevap almaksızın iki kere ona mektup yazdığım ve üçüncü kez mektup yazmakta güçlük çektiğimdir. – Biliyor musun, hapishanede olduğuma göre, biraz ilgi görmeye hakkımın olabileceği fikrine alışmaktayım artık. Sana son mektubu yazdıktan sonra, bu “duygu” üzerine bir hayli düşündüm. Kendime de güldüm biraz, çünkü bir on beşinci yüzyıl komedyasını hatırladım: Komedyada, oyunun kahramanları olarak yer alan Fransız ordusundaki bazı sarhoş *lanzichenecolar*²² aşağı yukarı şöyle konuşuyorlar: “Biz lanziler var çok şanslı olmak; biz var çalmak, İtalyanları tepelemek, kadınların ırzına geçmek, üstüne üstlük, bir de sarhoş olmak.” Ama gene de, benim isteğimin, sarhoş *lenzo*'nunki gibi basit bir istek olmadığını ve hapishanede olmanın sarhoş olmaya hiç benzemediğini düşündüm. Bu, bizi seven kişilere yönelik özel haklar oluşturduğu için değil, ancak örneğin Giulia'dan ısrarlı bir biçimde mektup almıyorsam, ona mektup yazmayacağımı da or-

22 Fransız ordusundaki paralı Alman askerler.

taya koyuyor ve bu tavrımı haklı çıkarıyor. Aşâğılık bir kuşkuculuğum yok, ama bazen, eğer yazmıyorsa, bunun benim mektup ve haberlerimi almak-tan artık hoşlanmamasına bağılı olabileceğini düşünüyorum: Az önce bah-settiğim rahatsızlık burada. Sevgili Tatiana, bu şeyleri biraz da gülelim diye yazıyorum, ama biraz da hüzünle. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Milano'ya hareket edeceğin zamanı bana hemen bildir. Sana mektup ya-zabileceğim günde nerede olacağını bilmemem nedeniyle kuşku içinde olursam, bir daha yazamam ve mektup yazma sıramı da kaybederim. Son sefer, tam dört ay boyunca, her dört-beş günde bir trene binmek üzere oldu-ğunu vb. bana yazdığını biliyorsun. Bu tutarsızlıkları ciddiye almamı ve bunların bir masal gibi olduğunu düşünmememi nasıl beklersin benden? Bu aksaklıklardan biri yaşanır, gelecek ayın ortalarına doğru aboneliği-min zamanında yenilenmesinin Libreria'ya hatırlatılması gerektiğini unut-ma, yoksa bu yılın başındaki aynı şeyler olur gene. Sevgili Tania, seni yeni-den kucaklarım.

Antonio

[177]

Carlo Gramsci'ye

[Turi] 2 Aralık 1929

Çok sevgili Carlo,

Turi'den ayrıldıktan sonra ne oldu da bir kartpostal bile yazmadın bana? Gene aynı şekilde, annemden ve Teresina'dan da yaklaşık bir aydır habersizim. Ne yapman gerekirdi biliyor musun? 1925 yılında, bana, Roma'ya gön-dermiş olduğun, Sardinya giysileri üstüne yapılmış olan o kartpostal kolek-siyonu gibi bir koleksiyon edin, sonra bunları birer birer yazıp bana gönder ya da her seferinde evden birinin yazmasını sağla. Annem senin yolculu-ğundan nasıl izlenimler edindi? Kim bilir ne hikâyeler anlatmışsındır!

Bir mektup yazıp, yanlışlıkla bana çift nüsha gönderildiğini açıklayarak, Floransa'ya geri göndermen gereken kitaplar şunlar:

1) Ettore Lo Gatto – *Storia della Letteratura Russa* [Rus Edebiyatı Tarihi], II. cilt

2) Toussaint-Langenscheidt Metodu – İngilizce-Fransızca Sözlük

3) Ognev – *Le Journal de Kostia Riabzev* [Kostia Riabzev'in Günlüğü]

Mektuba, bu üç kitabı değiştirip, yerine şunları gönderebileceklerini ekleyeceksin:

1) Ettore Lo Gatto – *Storia della Letteratura Russa* [Rus Edebiyatı Tarihi], III. cilt (bana III. cildi göndereceklerine, kesin olarak yanlışlıkla II. cildi çift nüsha olarak yolladılar)

2) G. Salvio – *Il capitalismo antico* [Antik Kapitalizm], Laterza Yayınevi, Bari.

3) C. Avarna di Gualtieri – *Ruggero Settimo nel Risorgimento italiano* [Risorgimento Döneminde Ruggero Settimo], Laterza Yayınevi, Bari.

Kitapların yıpranmadan ulaşması için paketi özenli hazırla, yoksa Libreria'nın kitapları geri kabul etmeme hakkı doğar. Kafa karışıklığı oluşmaması için benim adıma yaz, aşağı yukarı şöyle yazarsın: – “Bari'nin Turi Cezaevi'nde tutuklu olan kardeşim Antonio, yanlışlıkla çift nüsha olarak gönderilen şu kitapları size geri göndermem için beni görevlendirdi: – kitap listesi (yukarıdakinin aynısı). – Sizden değiştirmenizi ve ona şu kitapları göndermenizi rica ediyor vb.” – Orada olduğuna göre, lütfen şu adrese, yanıt içeren bir posta kartı da gönder. – Bay Antonio Pescarzoli, *Italia Letteraria* dergisinin yayıncısı, Mercede Sokağı, no: 39, Roma. Şu biçimde yaz: “Bari'nin Turi Cezaevi'nde tutuklu bulunan ve Milano'daki Sperling ve Kupfer Kitabevi aracılığıyla *Italia Letteraria* dergisine abone olan kardeşim Antonio Gramsci, 1930 yılının en önemli İtalyan ve Fransız yayınevlerinin kataloglarını, yayınevi kendisine yollarsa çok minnettar kalacak. Bu kartı alıp, bana onay verir vermez katalogların gönderilmesi için size birkaç liretlük pul göndereceğim. Kardeşim bu hizmetin, *Italia Letteraria* okuru için görev kapsamına girip girmediğini bilmiyor ve bu nedenle verdiği rahatsızlıktan dolayı sizden özür dilemek ve teşekkür etmek görevini bana veriyor. Selamlar vb.” – Sanırım bu Bay Pescarzoli kabul ederek cevaplar: O zaman 10 kuruşluk, beş ya da altı lire tutarında pul gönderebilirsin ona. –

Tatiana'ya da selam söyleyerek ve senin sıran olduğu için bu sefer ona yazamadığımı söyleyerek mektup yaz. Ona son mektubumu da Giulia'ya gönderirse çok sevineceğimi söyle.

Sevgili Carlo, içimde daha fazla yazma isteği yok. Burada hava çok değişken ve nemli ve bu üstümde şiddetli bir migren ağrısıyla birlikte bir çeşit hastalık yaratıyor. Bana hemen yaz ve herkesten haberler ver ve evdeki herkesi kucakla.

Sevgilerimle.

Antonio

[Turi] 16 Aralık 1929

Çok sevgili Tatiana,

Bu ay çok çok az yazdın bana: Yalnızca 28 Kasım tarihli bir kart ve Giulia'nın mektubuyla birlikte 29 Kasım tarihli bir not. Ama biliyor musun, şimdi benim de yazma isteğim iyice azaldı. Dış dünyayla tüm bağlarım birer birer koparak yok oluyormuş gibi geliyor bana. Milano'daki hapishanedeyken haftada iki mektup almak hiç yeterli gelmiyordu: Yazarak gevezelik etmek gibi bir hastalığım vardı. Nasıl sık sık yazıyordum, hatırlıyor musun? O zamanlar, hafta boyunca, tüm düşüncelerim sanki pazartesiye yoğunlaşıyordu: Ne yazabilirdim? Mektubun tutuk olmaması için bunu ya da şunu nasıl yazmalıyım? Şimdi ne yazacağımı, nasıl başlayacağımı bilmiyorum artık. Tamamen kabuğuma çekilmekteyim. İlgim okumaya ve çeviri yapmaya yöneldi. Kendimle ilgili düşündüğüm zaman, bir sorun üstünde yoğunlaştığım ve bu sorunun, beni artık hiçbir şeye dikkat etmeyecek ve bazen bir tramvayın altında kalma tehlikesiyle yüz yüze bırakacak derecede içine aldığı zamanlardaki gibi, üniversite yıllarında içinde bulunduğum o saplantılı duruma yeniden düşmüşüm gibi geliyor bana.

Giulia'ya bir yığın ufak tefek şeyler, yaşamımla ilgili ayrıntılar yazmamı söylüyorsun. Ama ne var ki benim yaşamımda ne ufak tefek şeyler, ne de ayrıntılar var, siyah-beyaz yok. İyi ki de böyle. Hapishanede yaşam hareketlenirse, bu kötüye işarettir. Karanlıkta bir siyahiyi imgeleyen bir tablo gibi olmayan tek alan benim zihinsel yaşamımdır. Ama temel ve kesin sınırlar var. Hapishanede olduğum için kesin ve yönetmeliğe bağlı sınırlarım var. Beni en sıklıkla ilgilendiren şeyin çok göreceli bir değer taşıması nedeniyle de, temel sınırlarım var. Kendilerine Sandeh halkı diyen, oysa komşuları Dinkaların Niam Niam adını verdikleri Niam Niamların dilinin, konuşulan bölge Doğu Sudan'da, doğu boylamının 22. ve 28. dereceleri arasında olmasına rağmen, Batı Sudan koluna ait olup olmadığı sorunu ilgilendiriyor şu anda beni. O halde, dillerin sınıflandırılmasını coğrafi dağılıma göre ya da soyzincirinin tarihsel sürecine göre yapmak yerinde olur vb. vb. – Giulia'ya bir kez daha yazmamamın nedeni de bu. Gerçekten ne yazacağımı bilmiyorum. Laf olsun diye bir nezaket mektubu yazmak istemiyorum. Bazı sorunlar üstüne daha fazla düşünmem gerekiyor ve onları çözmeden yazamıyorum (onları çözüp çözemeyeceğimi de bilmiyorum). Temel problem şu:

Giulia'yı, genellikle kadın dünyasına atfedilen, sıradan psikoloji kalıplarına göre düşünüp, ona bu kalıplara göre mi davranmalıyım? Bu beni son

derece tiksindirir. Ama gene de... 30 Temmuz'da yazdığım mektuptan sonra kendini bana daha yakın hissettiğini söylediği mektubu nasıl yorumlamalı sence? Oysa tam bu mektuptan sonra, dört ay boyunca bana yazmadan durabiliyor. Ben şimdiye kadar bu çelişkiyi doğuran kaynağı bulamadım ve bulup bulamayacağımı da bilmiyorum. Bu yüzden kendimi uzak tutuyorum. Giulia'ya, onu üzebileceği için, son mektubumu gönderemediğini yazıyorsun. Onu üzeceği kesin, ama ben bunun uygun bir neden olduğunu düşünmüyorum. Tam tersine, onun benim ruh durumumu tam olarak öğrenmeyi yeğleyeceğine eminim. Bunları yazmaktan hoşlandığımı mı sanıyorsun? Daha önce de söylediğim gibi; üniversitedeyken içinde bulunduğum aynı noktaya geldim: O zamanlar hiç mektup yazmıyordum. Kendimi çözemediğim bir sorun karşısında bulduğum ve sorunu gerçekten çözeceğime inandığım zaman, ona sırtımı dönüyor, bir daha da o konuda düşünmüyorum. Bunu kendime saygımdan, dahası başkalarına saygımdan yapıyorum: Peşini bırakıyor ve dönüp bakmıyorum bile. Giulia'ya, nasıl diyeyim, örneğin *Yevgeni Onegin*'in baş kadın kahramanı gibi duygusal bir küçük burjuva olarak görmeyecek kadar saygı duyuyorum. Sence de öyle değil mi, sevgili Tatiana? Ayrıca bu mektubu Giulia'ya gönder: Her ne kadar senin aracılığınla, dolaylı da olsa, mektup dolaysız olarak hep ona hitap ediyor. Çok sevgili Tatiana, bu son zamanlarda sana ne kadar üzüntü veriyorum, görüyor musun? İnan ki, bu bana gerçekten acı veriyor. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[179]

Carlo Gramsci'ye

[Turi] 19 Aralık 1929

Çok sevgili Carlo,

Annemin 4, senin de 13 Aralık tarihli mektuplarınızı aldım. Benim ısmarladıklarımı yerine getirmekle yaptığın dayanışma için teşekkür ederim. Roma'daki giyecek eşyalarım arasında sana teslim edilen bir pardösü de yok muydu? Artık yepyeni olmasa da giyilebilir bir durumdaydı sanıyorum. Kışlık bir pardösüden söz ediyorum, çünkü öteki, gabardin olan, artık giyilemeyecek hale geldi. Ama belki pardösüyü aldın ve aldığını bana yazmayı unuttun. – İki çift ayakkabıyı hiç hatırlamıyorum ama sanırım çok berbat ve artık kullanılamaz durumda olmalılar. – Elbette Turi'ye kadar bir yolculuk yap-

bileceğini annemin kafasına sokmamamı senden rica ediyorum: Böyle bir şeyin gündeme gelmesini düşünmek bile beni ürkütüyor. Onun, bu yaşında böyle delicesine, gereğinden fazla çalışarak zaten sağlığını aşırı derecede tehlikeye soktuğunu düşünüyorum. Ailedeki annelere emeklilik hakkı verilseddi, o da artık emekli olabilirdi. Hapishaneyle olan ilk ilişkinin senin üzerinde çok ağır bir etki bıraktığını sanıyorum, hele annemin üstünde nasıl bir etki yapabileceğini düşün bir kere. Hayatında, trenle 40 km.'den fazla yolculuk yapmamış ve hiç vapura binmemiş (belki de yalnızca yolculuk olsaydı onu eğlendirirdi) yaşlı bir kadın için, her bakımdan yorucu, uzun bir yolculuk değil yalnızca söz konusu olan: Söz konusu olan, böyle bir yolculuğun, hapisteki oğlunu ziyaret için yapılmış olması. Bu konudaki bütün yaklaşımları engellemek gerekir diye düşünüyorum. – Hem sonra, sen ona neler anlattın? Hiçbir bakımdan abartmadığını umarım: Üstelik, ne yenik düşmüş ne cesareti kırılmış ne de bunalım içinde olduğumu sen kendin de gördün. Benim anlayışım öyledir ki, ölüme mahkûm edilmiş olsam bile sakın olmayı sürdürürüm ve idamdan bir gece önce, her şeye karşın, Çince dil dersine çalışırım. Mektubun ve Nannaro hakkında yazdıkların çok ilgimi çekti ve aynı zamanda beni şaşırttı. Siz ikiniz cephede savaştınız: Özellikle Nannaro, olağandışı koşullarda savaştı; mayın döşeyici olarak, yeraltında, kendi tüneline Avusturyalıların tüneline ayıran bölmenin ardında, kendi mayınlarının patlamasını çabuklaştırmak ve havaya uçurmak için düşmanın yaptığı çalışmayı dinleyerek savaştı. Yıllarca süren böyle koşullarda, böyle psikolojik deneylerle, insanın acıya katlanma sükûnetinin en üst düzeyine ulaşmış olması ve insanın, her şeyin kendisine, enerjisine, iradesine, hedeflerinin demir gibi sarsılmaz tutarlılığına ve onları gerçekleştirmeyi ortaya koyacak mecralara –asla umutsuz olmamasına ve karamsarlık ya da iyimserlik denen o aşağılık ve sıradan zihniyete artık düşmemesine– bağlı olduğu, kendi moral gücünün kaynağının kendisine bulunduğu dair inancı edinmiş olması gerekirdi bence. Benim zihniyetim şu iki duyguyu birleştiriyor ve onların üstesinden geliyor: Aklım kötümser ama iradem iyimser. Tüm irade rezervimi harekete geçirmek ve engellerle savaşma düzeyinde olmak için, her koşulda en kötü olasılığı düşünürüm. Ben kendimi hiç kandırmadım ve hiç hayal kırıklığına uğramadım. Edilgen ve uyuşuk değil, özellikle her zaman dirençle canlanan sonsuz bir sabırla silahlandım. – Bugün çok ağır bir moral bunalımı içinde olduğum doğru, ama geçmişte çok daha ağırları olmuştu ve bugünle geçmiş arasında bir fark var –[altıdan fazla satır sansürlenmiş]. Bu yüzden, biraz hoşgörölüyüm bile ve güçlü olmayı da bildiğine bizzat tanık olduğum Nannaro'ya karşı senin de hoşgörölü olmanı rica ediyorum. O, yalnızca dışlandığı zaman çılgına dönüyor ve kavga etmeye başlıyor. Gelecek sefer belki ona yazacağım.

Sevgili Carlo, tam kuralına uygun bir vaaz verdim. Bu arada, yeni doğan kızları için Teresina'yı ve elbette Paolo'yu da benim tarafımdan çok çok kutlamayı, tebrik etmeni senden istemeyi az kalsın unuttuyordum. Ayrıca, Noel ve gelecek tüm öteki bayramlar için genel bir kutlama yapmam gerekiyor. Ben Noel'i elimden geldiğince iyi bir biçimde kutlayacağım, biz çocukken, annemin bize sözünü ettiği ünlü Bay Chiu gibi yapacağım biraz.

Herkesi sevgiyle kucaklıyorum, özellikle de annemi.

Senin Antonio'n

[180]

Giulia Schucht'a

[Turi] 30 Aralık 1929

Sevgili Giulia,

Birkaç gün önce görüştüğüm Tatiana'ya, kendisine yazdığım son iki mektubumu sana iletip iletmediğini sormak aklıma gelmedi. İlettiğini sanıyorum, çünkü ondan bunu yapmasını istemiştin; çünkü seni biraz üzmemek pahasına da olsa, yatışmış ama henüz tümüyle dağılmamış olan ruh durumundan haberin olsun istiyordum.

Delio'nun gelişim düzeyi konusunda bana fikir veren mektubunu çok büyük bir ilgiyle okudum. Yapacağım gözlemler doğal olarak bazı sınırlı bilgiler göz önünde tutularak verilmiş hükümler olmak zorunda: 1) Bir çocuğun gelişimi hakkında, özellikle de entelektüel ve ahlâki oluşumunun en karakteristik görüntüsünü sunduğu dönem, yani dili belirli bir hassasiyetle benimsediği ve mantıksal bağlantıların yanı sıra imgeler ve temsiller oluşturmaya başladığı iki yaş sonrası hakkında neredeyse hiçbir şey bilmiyorum; 2) Çocukların eğitim istikameti konusunda en iyi yargı, onları yakından tanıyan ve onları tüm gelişim sürecinde izleyebilen kişinin yargısıdır ve ancak bu kişinin yargısı olabilir, yeter ki duygular gözleri kör etmesin ve bundan dolayı çocuğun, bir sanat eserinin işlevine dolaylı olarak indirgenen saf estetik dünyasına kapılarak sağduyuyu kaybedilmesin.

Bu durumda, bu iki ilkeyi, üstelik birbirine bağlanarak tek bir ilke haline gelen bu iki ilkeyi göz önünde tutarsak, bence Delio'nun zihinsel gelişim durumu, bana yazdıklarından çıkan sonuca göre, yaşına oranla çok geri, çok çocuksu. İki yaşındayken Roma'da piyano çalıyordu, yani hayvanların seslerine göre klavye üstündeki tonların çeşitli geçişlerinin yerlerini öğrenmişti: Cıvcıv sağda, ayıysa solda, öteki çeşitli hayvan seslerinin aralardaki

yerlerini de biliyordu. Henüz tamamlanmamış iki yaş için bu ileri bir durum olarak kabul edilebilirdi ve normaldi; ama beş yaşını birkaç ay geçmiş bir çocuk için bu yönde yapılmış aynı ilerleme, muhteşem büyüklükte bir alan kadar bile olsa (sandığınız kadar değil, çünkü bu alanı odanın dört duvarı sınırlıyor ve somutlaştırıyor) çok geri ve çocukçadır.

Beş yaşından küçük bir çocuk olduğum günleri büyük bir açıklıkla anımsıyorum; köyden hiç dışarı çıkmamış bir çocuk olarak, yani uzaklıkları son derece kısıtlı bir biçimde algılarken, oturduğum yeri, büyük bir duvar haritası üstünde değnekle bulabiliyordum. Bir adanın ne olduğuna ilişkin bir fikrim vardı ve haritada İtalya'nın belli başlı kentlerini buluyordum. Yani, kollarımın yönleri gösteren gelişigüzel hareketleri dışında, perspektife dair, karmaşık bir mekâna dair bir fikrim vardı; üstelik yönlerin soyut çizgileri, bir enlem-boylam ölçüler sistemi, bu enlem-boylamların kesişme noktalarının mutlak mekânsal değerler olarak sağ-sol, yukarı-aşağı konumuna göre yön bulma hakkında da bir fikrim vardı. Ayrıcalıklı olarak, erken gelişmiş olduğumu sanmıyorum; tam tersine... Genel olarak, "yetişkinlerin" çocukluk izlenimlerini kolayca unuttuklarını gözlemledim; bu izlenimler belli bir yaştan sonra duygular, pişmanlıklar, komedi ya da diğer çarpıtıcı şeylerden oluşan bir karmaşaya dönüşüyor. Ayrıca, çocukların zihinsel olarak çok hızlı geliştiklerini, doğdukları ilk günlerden itibaren, ilk birkaç yıldan sonra hâlâ hatırladıkları ve dili öğrendikten sonra mümkün olan daha ayrıntılı yargıların bu ilk döneminde onlara rehberlik eden olağanüstü miktarda imgeyi özömsediklerini de unutuyorlar. Doğal olarak, kesin ve çok sayıda veri olmadığı için genel yargılarımı ve izlenimlerimi söyleyemiyorum; bu konuda, tamamen değilse de hemen hemen hiçbir bilgim yok, çünkü bana aktardığın izlenimler arasında hiçbir bağ yok, bir gelişmeyi dile getirmiyorlar. Ama bu verilerin bütününden, senin ve ailendeki öteki bireylerin görüşünün aşırı derecede metafizik olduğu izlenimini edindim, yani çocuğun büyük bir insanın gücünde olduğu ve dışarıdan zorlamadan, doğanın kendiliğinden güçlerinin ellerine bırakılıp, zaten kendinde gizli olarak bulunan şeyi geliştirmesine yardım etmek gerektiği varsayılıyor. Oysa ben, insanın, zorlamayla (yalnızca dıştan gelen şiddet ve sertlik anlamında yorumlamamalısn) gerçekleştirilen, tamamen tarihsel bir oluşum olduğunu düşünüyorum ve yalnızca bunu düşünüyorum: Aksi takdirde bir aşkınlık ve içkinlik kalıbına düşölür. İçte gizli güç olduğu sanılan şey, en fazla, her zaman istendiği gibi mükemmel olmayan yaşamın ilk günlerinin, ilk aylarının, ilk yıllarının görüntü ve duyularının biçimsiz ve belirsiz bir bütününden başka bir şey değildir. Eğitimi önceden var olan bir ipliğin çözümlmesi olarak görme biçimin, Cizvit okuluna karşı çıktığında, yani daha da kötü bir felsefeyi reddettiğinde önemliydi, ancak bunun da aynı derecede

modası geçmiş durumda. Çocuğu eğitmekten vazgeçmek, onun kişiliğinin genel çevredeki tüm yaşam kalıplarını kaotik bir şekilde kabul ederek gelişmesine izin vermektir. Freud ve psikanalizin özellikle Almanya'da (okuduğum dergilerden bana görüldüğü kadarıyla) 17. yüzyılda Fransa'da var olan eğilimlere benzer eğilimler yaratması garip ve dikkate değerdir. Ve toplum, yani tarih tarafından bozulmuş yeni bir "iyi vahşi" tipi oluşturuluyor ve bundan çok ilginç yeni bir zihinsel kargaşa biçimi doğuyor.

Mektubun bütün bunları düşündürdü bana. Bazı değerlendirmelerim abartılı, dolayısıyla da haksız olabilir, hatta bu çok da mümkündür. Küçük bir kemikten bir *megaterio*²³ ya da bir *mastodonte*'yi²⁴ yeniden inşa etmek [zoolog] Cuvier'ye özgüydü; ama tersi de olabilir. Belki de gelecekte bir fare kuyruğu parçasından bir deniz yılanı yapılabilir.

Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

23 *Megaterio*, Pleistosen dönemde Güney Amerika'da yaşamış dev bir memeli hayvan türüdür.

24 *Mastodonte*, mamutgillerden, yaklaşık otuz milyon yıl önce yaşamış, üç metre yüksekliğinde bir memeli türüdür.

1930

[181]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 13 Ocak 1930

Çok sevgili Tania,

5 Ocak tarihli mektubunu birkaç günlük gecikmeyle aldım, çünkü mektup kesin olarak bir yanlılık sonucu vergilendirilmiş. Sen mektubu Turi'den yolladın, buna kuşku yok, demek ki 25 kuruşluk pul yapıştırmak doğrudur. Yanlılığı düzeltmek için bir başvuru yapmak gerekecek. Ne olursa olsun, posta memuru bu konuda yanılmış olsa da, başka konularda haklı olduğunu söyleyeyim sana: Kartpostalların adres bölümünü çok aşırı dolduruyorsun, oysa "kartpostal" yazısının üstüne ve hatta belki devlet armasının üstüne bile asla hiçbir şey yazmamak gerekir. Kart için 40 kuruş kesildi ve yapılması gerekli işlemlerden dolayı iki-üç gün gecikme oluyor bazen.

Bana ailenle ilgili haberler gönderdiğin için teşekkür ederim. Benim ruh durumuma gelince, bunu tam olarak anlamadığını sanıyorum. Ama bu tür şeyleri herkesin tam olarak anlamasının zor olduğunu söyleyeyim sana, çünkü bütün bunların biçimlenmesine pek çok unsur katılıyor ve bu unsurların çoğunu düşünebilmek neredeyse imkânsız gibi. Bu durumda, oluşturdukları bütünü kafada canlandırma olanağı pek mümkün değil. Bugünlerde, ulusal hareketin çökmesinden sonra tutuklanıp küreğe mahkûm edilmiş ve 1859'da Fransa'nın ve İngiltere'nin baskısıyla özgürlüğe kavuşmuş, ardından krallığın bakanı ve 1876'ya kadar sağ liberal partinin en önemli şahsiyetlerinden biri olmuş, 1848'de Napoli parlamentosuna milletvekili seçilmiş bir Abruzialı vatansever olan Silvio Spaventa'yla ilgili mek-

tupların, yazıların ve belgelerin derlendiği *Dal 1848 al 1861* [1848'den 1861'e] adlı bir kitap okudum. Mektuplarının çoğunda, içinden sık sık geçtiğim ruh durumunun benzerini, zamanın anlatım diliyle, yani daha çok romantik ve duygusal bir anlatımla, eksiksiz dile getirdiğini düşündüm. Örneğin 17 Temmuz 1853 tarihli bir mektubunda babasına şöyle yazıyor: "İki aydan beri sizden hâlâ haber almadım; kız kardeşlerimden ise dört aydır, belki de daha uzun zamandır haber almıyorum ve epey süreden beri de Bertrando'dan (erkek kardeşi) mektup gelmedi. Sevgi dolu ve gepgenç bir yüreğe sahip olmakla onur duyduğum benim gibi bir insana, bu yoksunluğun her türlü acıdan daha büyük bir acı vereceğini düşünemiyor musunuz? Ben, her zaman sevdiğim ailem tarafından bugün daha az sevdiğimi sanmıyorum; ama kötü yazgı, çoğu kez kötü yazgılıya karşı her türlü sevgiyi söndüren, kötü yazgılılarda ise herkese karşı her türlü sevgiyi daha az sıklıkta söndüren iki etki yaratır. Bu iki etkiden, bende olan ikincisinden ziyade, sizde olan ilkinden korkuyorum. Bulduğum bu yerdeki gibi her türlü insanca ve sevgi dolu alışverişten koparılınca, büyük bunalım, uzun hapis yaşamı, herkes tarafından unutulmuş olmak kuşkusu bana acı veriyor ve yüreğimi yavaş yavaş çoraklaştırıyor." Dedğim gibi, o dönemin duygusal iklimini karşılayan anlatımından başka, ruh durumu çok belirgin olarak ortaya çıkıyor. Beni avutan, Spaventa'nın, kesinlikle zayıf ve ötekiler gibi ağlayıp sızlanan bir yapıda olmaması ve Napoli Kralı'na asla af dilekçesi vermek istemeyen, 1848'deki altı yüzden fazla tutuklu arasındaki az kişiden (60 kişi kadar) biri olması. Kendini sofuluğa kaptırma, tam tersine, sık sık yazdığı gibi, Hegel felsefesinin biricik düşünce sistemi ve tek akılcı dünya kavrayışı olduğuna ve o dönemin düşünce anlayışına yaraştığına hep daha da inanarak yoluna devam etti. Şimdi, benim ruh durumumla, 1848'deki bir siyasi tutuklunun arasında bulunan bu uyumun pratik sonucu ne olacak, biliyor musun? Artık bunlar, bana biraz komik, gülünç bir biçimde çağdışı görünecek. Üç kuşak geçti ve her anlamda ileriye doğru yol alındı. Büyükbabalar ve büyükanneler için mümkün olan şey, torunlar için mümkün değil artık (büyük büyükanne ve babalarımızdan söz etmiyorum, çünkü benim büyükbabam, sana hiç bundan söz etmedim, tam bir Burbon jandarma albayıydı ve büyük olasılıkla Burbon karşıtı Spaventa'yı tutuklayanlar arasındaydı ve Carlo Alberti'nin korumasıydı); nesnel olarak düşünmeli, çünkü öznel olarak, yani kişiye göre nedenler değişebilir.

seni oldukça yorması ve hasta etmesi beni ne kadar üzüyor, biliyor musun? Kendini aşırı derecede ihmal ettiğine ikna oldum: Sanatoryumda tanıdığım zaman, Genia'nın da az çok senin gibi olduğunu ve daha sonra, belli bir samimiyet içine girdiğimizde, ona yemek yedirmek için sopa atmakla gözdağı vermek zorunda kaldığımı anımsıyorum: Yemesi gereken yüz kadar yumurtayı yiyeceğine, doktordan saklamıştı ve bu böyle sürüp gitti. Annen, benim gözdağı verme hikâyelerimi öğrenince çok gülmüş ama bana hak vermişti. Kibarca da olsa, senin de saçlarının çekilmesine ihtiyacın var sanırım. Bana öyle geliyor ki kendin için yaşama zevkini yitirdin ve yalnızca başkaları için yaşıyorsun sanki. Bu bir hata değil mi? Eğer senin hoşuna giden buysa ve senin sevdiğin tek yaşama biçimi buysa, kendin için de yaşayarak, sağlığını düzelterek, başkaları için de daha iyi yaşamayacak mısın? Seni sıcak bir sevgiyle seviyorum ve seni hep güçlü ve sağlıklı görmek istiyorum; yalnızca bana bir parça rahatlık sağlamak ve benim dışlanmışlığımı kırmak için, böyle hastalıklı, güçsüz bir halde, burada, Turi'de olduğunu bilmek de bana acı veriyor. Bu kadar yeter.

Bu mektubu anneme yazmam gerekiyordu. Benden haber almayınca telaşlanmaması için ona mektup yazmanı rica ediyorum.

Sevgili Tania, seni kucaklıyorum.

Antonio

[182]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 27 Ocak 1930

Çok sevgili Tania,

Mektuplarını ve kartlarını aldım. Ama senin sağlık durumun konusunda henüz hiçbir fikir edinemedim; bana kendinden öyle az haber veriyorsun ki! Bundan hoşnut değilim ve içim de rahat değil.

Uzun mektubunu defalarca okudum. Yanıldığıma inandırmak istiyordum kendimi. Ama bunu başaramadım. Bu konuda tüm iyi niyetimi gösterdim. Sonuçta hiçbir şey değişmiyor. Bu sorunları uzun zamandan beri gözden geçirmiş, yeniden gözden geçirmiş, analiz yapmış, ölçüp biçmiş, yeniden ölçüp biçmiş, her davranışımın ve her ettiğim sözün yaratabileceği sonuçları düşünmüştüm; yazmaya karar verdiysem, daha da kötü olabilecek şeyi yapmamayı düşündüğüm içindir. Benim çok katı biri olduğuma inanıyorsun: Mümkündür. Bunun gerekli olup olmadığına bakmak gerekir.

Bazen esaslı bir paylama, iradesini yitirmiş ya da yitirmek üzere olan kişiye yeniden güç vermek için, tam da gereken şeydir. Kaldı ki, pedagojik amaçlı tasarım konusunda katı olmadım. Şimdi bunu iyice düşünüyorum ve bu konuda gene aynı sonuca varıyorum. Ve madem bu konu üstünde son kez durmak istiyorum, senin de bana karşı çok haksızlık yaptığını sana göstermeme izin ver. Sorunu, bana karşı gerçekten zalimce ve haksızca koydun. Ateş üstüne konan kişinin çektiği acı ile onu acıdan kıvrandır halde seyretmek zorunda kalan ailesinin çektiği acıyı karşılaştırmak aklımın ucundan bile geçmiyordu. Ama sorun ortaya konduğu ve karşılaştırma yapıldığı zaman, yakınların acılarının daha büyük olduğunu ve onların bu acıya gömülüp, ateşin üstüne birkaç damla su atmayı düşünmemelerinin anlaşılabilir olduğunu savunmak, bence insanlık dışıdır. Bu, sevgili Tatiana, su katılmamış bir ahlâki estetikçiliktir ve böyle bir saçmalığın, kaleminin ucundan ancak çalakalem yazmaktan dolayı çıktığını sanıyorum. Annem ya da erkek kardeşim veya sen bana mektup yazıyorsunuz diye benim Giulia'ya göre çok daha fazla teselli bulduğum konusunda yaptığınız öteki saçmalık gibi... Bu saçmalıklardan dolayı aşağılanmış ya da acı çekmiş olduğumu sanma. Olayları dramatik bir duruma soktuğumu da sanma. Olayları daha önce de dram haline getirmiyordum. Ben dış çevreden bağımsız, özerk bir ahlâki güce sahibim; ama Giulia benim için "dış çevre" olabilir mi? Demek ki, benim tesellilere, avutulmaya vb. ihtiyaç duymam söz konusu değil, bütün bunlar bende korkunç bir etki bırakırdı o zaman. Benim istediğim tam tersi: Bir yığın zorluğa karşı savaşması gereken ve evliliğimizin tüm ezici yüklerini üstlenen Giulia'ya bir parça güç verebilmek. Ama ben, giderek onun yaşamıyla ilgili şeylerden tümüyle habersiz kalmak, onun yaşamından tamamen soyutlanmış olmak gibi bir duruma düştüm. Bu yüzden, giderek onun dünyasından kopmuş bir duruma gelmekten, bu konuda artık hiçbir şeyi kavrayamamaktan, artık hiçbir şey hissetmemekten korkuyorum. Bu kadarı yeter. Dediğim gibi, bu böyle sorunlar üstüne konuşacağım son kez olacak; aksi takdirde bu konuyu yeniden toparlamak için çok geniş ve ayrıntılı bir anılar raporu yazmayı gerektiren, bir çeşit yanlış anlaşılmalara kargaşası oluşacaktır. Bense çok çok az yazabiliyorum. – Sevgili Tania, için rahat olsun ve sağlığına iyice kavuş; bu her şeyden önemli. Zaman zaman keyfim biraz kaçsa da, iç huzurumdan asla vazgeçmeyeceğime her zaman inan. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Mektubun annemle ilgili bölümünü ona gönder. Milano'da, benden filtrenin süzgecini atmamı istediler. Kahvemi yapıyorum gene de; biraz daha fazla zaman alıyor ve daha fazla kahve gerekiyor.

[Turi] 10 Şubat 1930

Çok sevgili Tania,

29 Ocak tarihli mektubundan belli bir süre sonra, 6 ve 8 Şubat tarihli kartlarını aldım. Sağlık durumun hakkında bana kesin bilgiler vermediğin için hep endişe içindeyim; her seferinde, “yakında görüşürüz” diye yazıyorsun ve bu arada, geldiğinden bu yana bir buçuk ay geçti ve hasta oldun. Turi'nin son derece değişken havasının senin bünyene pek uymadığını ve tedavi için pek elverişli olmadığını düşünüyorum. Çok aşırı sıklıkta, isteksizlik ve kararsızlık durumuna düşüyor, sonra da bu isteksizliği, boş şeylerle, her yöne çekilebilir nedenlerle, inanılmaz buluşlarla açıklamaya çalışıyorsun gibi geliyor bana. Yola çıkmadan önce kendine iyi bakmalısın, bu tartışma götürmez bir şey, ama şu anda içinde bulunduğun durumu kabullenmemelisin. Turi'de insanın kendini iyi hissetmesini düşünmek saçma bir şey, bu bir tutuklu için geçerli olabilir ama kızartılmış olmak ya da derisi yüzülmüş olmak ikileminin ötesinde seçim yapabilecek biri için değil. O halde, enerji, enerji, kararlılık, karar...

Geçen Ocak ayında (23 ya da 24 Ocak) istediğim dergilerin bir bölümünün geldiğini, eksikimin yalnızca 1929 Aralık ayına ait, Formiggini'nin *L'Italia che scrive* dergisi ile 1929 Ocak ayına ait, *I problemi del lavoro* dergisi olduğunu bildirmek için Libreria'ya bir kart yazmanı rica ediyorum senden. Diziyi tamamlamak için bu sayıların bende olmasını istiyorum. Yazacağına göre, Corbaccio Yayınevi'nin bastığı, Giuseppe Prezzolini'nin *Cultura Italiana*'nın [İtalyan Kültürü] yeni basımını da bana göndermelerini bildir. Hâlâ Roma'da bulunan kitaplarım konusunda sana ne söyleyeceğimi bilmiyorum. Onlar şimdilik bana gerekli değil; önce burada bulunan kitaplarımın oldukça yüklü bir bölümünü eve göndermem gerekiyor. Ayrıca, kitapların başlıklarını ancak belli belirsiz hatırlayabiliyorum; üç yıldan fazla zaman geçti ve üstelik bir bölümü de kesinlikle kaybolmuştur. Bir şeyler hatırlıyorum: Örneğin Graziadei'nin ekonomi kitaplarını; ama hâlâ duruyorlar mı acaba? Valentino, Roma'da, kitapların birçoğunu almış olduğunu ama hepsini hatırlamadığını söyledi bana. Bir liste yapıp bana gönderebilirsin sanırım. Bana daha sonra gönderilecekleri ve atılacakları ya da Campo dei Fiori'ye getirilecek olanları belirteceğim.

Senin son mektubuna ilişkin, göz ardı edilemeyecek bir yanlış düzeltmek istiyorum. Puşkin'in Onegin'inden söz ettiğim zaman, senin anladığını sandığın şey, tersine, aklımın ucundan bile geçmiyordu ve bu beni çok şaşırttı ve

güldürdü. Yalnızca ressam Deni'nin çok güzel bir karikatürünü düşünmüş-tüm: Karikatürde Lloyd George, Tatiana Larina'nın kılığına bürünmüş, kalemini mürekkep hokkasına daldırıyor ve şimdi tam olarak hatırlamadığım, ama genel olarak söylemek istediğim şeyi karşılayan, Puşkin'in bir cümlesinin yazılı olduğu kâğıdın üstüne, yürek biçiminde bir ağız yapıyor. Bu yüzden, senin hayal gücün biraz kontrolden çıkmış ve beni yalnızca güldüren sıradanlıkları bana yüklemişsin gibi geliyor. Böylesi daha iyi, doğru değil mi? Sana beni güldürdüğünü yazdıysam, bu senin gururunu incitmesin; bana karşı ve buna benzer bir nedenle böyle bir alınganlık yapabileceğini sanmam.

Öyleyse, daha enerjik ol; bir irade tedavisi uygula, lodos rüzgârının seni bitkin düşürmesine izin verme. Çiçek soğanları epey bir süredir yeşerdi bile; açacak çiçeğinin rengini şimdiden gösteren bir sümbül var; umarım bir don hepsini harap etmez. Gül de yeni tomurcuklar verdi. Görülmemiş bir biçimde yabani gülden çok bir böğürtlene benziyor, ama böğürtlenin bitkisel gücü de ilginçtir.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[184]

Giulia Schucht'a

[Turi] 10 Şubat 1930

Çok sevgili Giulia,

Geçmiş yıllardan kalan çeşitli şeyleri yeniden düşünürken, senin bir keresinde devlet kitabevinin yalnızca yabancı kitap çevirmenlerine değil, aynı zamanda önerinin kabul edilmesi durumunda, olması gerektiği gibi, çevri-lecek kitabı öneren kişiye de ödeme yaptığını söylediğini hatırladım. Bu yüzden, içinde bulunduğum koşullardan dolayı edinilmesi benim için mümkün olabilen, yani zorunlu olarak budanmış ve yaklaşık bilgilerle, bu kitaplardan birkaçını sana önermek geldi aklıma. Alışlagelen saçmalıkları ve hiç hoş bir görünüm sergilemeyen ve hiç de ilginç olmayan yaşamımı yazmak beni iğrendirdiğine göre, mektuplarımda işlenecek konular bulmak benim için daha kolay olacak böylece. Sırası gelmişken, İtalyan düşünce yaşamının en köklü ve en sağlam biçimde sahip olduğu akımlar üstüne bazı gözlemlerimi seninle paylaşacağım.

Geçen yıl, artık Avrupa kültürünün malı olmuş bir kitabın yeni bir bas-kısı çıktı: *Il Capitalismo antico. Storia dell'economia romana* [Antik Kapita-

lizm. Roma Ekonomi Tarihi], 204 sayfa, 16 forma, Laterza Yayınevi, Bari. İtalyanca elyazmasından Fransızcaya çevrilmiş olarak ilk baskısı 1906'da çıktı, büyük bir başarı kazandı ve Karl Kautsky tarafından hemen Almancaya çevrildi; Rusçaya ve başka dillere de çevrildiğini sanıyorum. Kitap, her "para ekonomisi"ni "kapitalist" olarak gören Momsen tarafından ortaya atılmış eğilime karşı bir eleştiriydi (Marx'ın Momsen'e karşı yönelttiği kınamayı, Salvioli¹ geliştiriyor ve eleştirel olarak ortaya koyuyor); bu eğilim İngiltere'de ve Guglielmo Ferrero'nun² çömezi olan Prof. Barbagallo³ sayesinde İtalya'da dersler veren Rus tarihçi Prof. Rostovtzev'in⁴ sayesinde bugün gerçek bir hastalık olarak aşırı boyutlara ulaştı. Salvioli, Benedetto Croce'nin revizyonundan sonra, İtalya'da aldıkları biçim altında, yani totaliter bir dünya anlayışı olarak değil tarihsel araştırmalar için elverişli bir yöntem olarak tarihsel materyalizm teorilerini kabul eden, son derece ciddi ve çalışkan bir kişiydi (Napoli Üniversitesi'nde ders verdiği sırada, geçen yıl öldü). Şimdiki İtalyanca baskısı, kitabı bilimsel bir bakış açısıyla güncelleyerek ve 1906 yılında geçerli olan o polemik unsurlardan ayıklayarak, bir önceki baskısını tamamen yeniliyor: Kısacası, yeni bir kitap. Yazar, kitabını olgunlaştıramadan öldüğü için, İtalyanca metin edebi olarak çok zor: İtalyancayı çok iyi bilen ve böylece sözdizimi hatalarını görebilecek ve anlaşılması biraz güç cümleleri de anlayabilecek düzeyde bir çevirmen gerekiyor. Yakında çıkmış olan bir başka kitap, şimdi parlamentoda milletvekili olan Francesco Ercole'nin⁵ kitabı: *Dal Comune al Principato, Saggi sulla storia del diritto pubblico del Rinascimento italiano* [Belediyeden Prenslığe, İtalyan Rönesansında Kamu Hakları Tarihi Üstüne Denemeler], Vallecchi Yayınları, Floransa, 1929, 381 sayfa. İtalyan kültüründen farklı kültürler için çeşitli bakımlardan ilginç sayılabilecek dört çalışmadan oluşuyor. İtalya dışında da kesinlikle ilginç olan birinci çalışma, *La lotta delle classi alla fine del Medio Evo* [Ortaçağ'ın Sonunda Sınıf Savaşları], ki başlı başına çok iyi bir kitapçığa dönüştürülebilir ya da uzun bir dergi makalesi olabilir. Rönesans'ın kültürel gelişimini mümkün kıldığı için Floransa'daki Ciompi Hareketi'nin⁶ başarısızlığından memnuniyet duyulması gibi bazı apaçık tarihsel saflıklar içeriyor, ancak aynı zamanda Floransa'da 1340-50 yılları ara-

1 Giuseppe Salvioli (1857-1928) İtalyan yasacı ve hukuk tarihçisidir.

2 Guglielmo Ferrero (1871-1944) İtalyan tarihçidir.

3 Corrado Barbagallo (1877-1952) İtalyan tarihçidir.

4 Mikhail Rostovtzev (1870-1952) Antik Roma üstüne çalışmaları olan Rus tarihçidir.

5 Francesco Ercole (1884-1945) İtalyan tarihçi, politikacı ve akademisyendir. Eğitim bakanlığı yapmıştır.

6 Ciompi Hareketi, 1378 yılı Haziran ve Ağustos ayları arasında Floransa'da meydana gelen işçi hareketidir. Avrupa tarihindeki ilk politik ve ekonomik amaçlı ayaklanma örneklerindendir.

sında, görülmemiş siyasi tepkilerle, zanaat loncaları tarafından dışlanmış sanayicilerin, işçileri örgütlemek için yaptığı bazı girişimler üstüne vb. çok yararlı ve genel olarak göz ardı edilmiş (arşiv belgeleri, savaş sırasında, yeni başlayanlar için, kaçak denebilecek yayın yapan dergilerde yayımlandı) bilgiler içeriyor.

Ercole de, aynı Salvioli gibi, tarihsel ve geleneksel olarak akademik ve retorik ya da en iyi varsayımla tamamen uzman ve dilbilimsel öğretide kısmen yenilik yapan *economico-giuridica* [ekonomi-hukuk] okulu denen tarihyazımı eğilimindendi.

Bu bilgilerin bir şeylerde işine yarayabilip yaramayacağını ve bunlardan bir şeyler çıkarmak için isteğinin ya da imkânının olup olmadığını bilmiyorum; her ne olursa olsun, bunlar sana güzel havalardan ve benim sinir sistemin durumundan farklı bir şeyler yazmak için bir fırsat sundu: Bütün bunlar beni ilgilendiren ve mümkün olduğunca iyi vakit geçirmeme yardım eden tek şey. Neden bana Delio'nun yanı sıra Giuliano'nun da zihinsel gelişiminden söz etmiyorsun? Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[185]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 24 Şubat 1930

Çok sevgili Tania,

16 Şubat tarihli mektubunu aldım. Gene İtalya'yı bir uçtan bir uca dolaşma konusunda tasarı üstüne tasarı yaptığın geçen yılki hayallere kapılmışsın gibi geliyor bana. Milano'ya dönmeye ve artık kendini aşırı derecede yormamaya ve düşündüklerini gerçekleştirebilmek için gövdece en iyi durumda olmaya kesin olarak karar vermen gerektiğini sanıyorum. Doğru alınmamış ve akla uygun biçimde düşünülmemiş kararlarını almaya eskisi gibi devam edersen, korkarım bu sene de geçen seneki gibi heba olacak ve kendini gene tasarılar yaparken ve olmadık hayaller kurarken bulacaksın. Biraz kabalık ediyorsam beni bağışla ama mektubun senin gerçekten bir zihinsel çöküntü durumunda olduğun izlenimini verdi. Hem gazetelerdeki iş ilanları nasıl oluyor da seni ilgilendiriyor? *Corriere*'nin iş ilanı bence hiçbir biçimde ciddiye alınacak şey değil; İtalya'da çeviriler ve incelemeler hiçbir zaman kazançlı bir iş olmamıştır ve birkaç lîre ek para kazanmak isteyen öğrenciler ya da maaşını tamamlamak ve bir kâğıt parçasına basılı

isimlerini görmek isteyen devlet memurlarına göre bir iştir. Bu gibi şeylerin seni neden ilgilendirdiğini gerçekten anlamıyorum: Milano'daki işine yeniden dönebilirsin, sence de öyle değil mi? Her türlü, Bari'ye ya da Taranto'ya ya da ne bileyim herhangi başka bir yere yerleşme fikrinden vazgeç. Gerçekten daha mantıklı ve daha akli başında davranmalısın. Bunun Turi'ye son yolculuğun olması gerektiğini düşünüyorum. Şanssız bir yolculuk oldu; eh, yapacak bir şey yok. Bundan daha iyi bir yerde olduğunu bilmek, benim için de daha iyi olmaz mı sanıyorsun? Daha rahat edeceğin, bütün bu sefaletleri çekmeden daha akla uygun koşullarda kendine bakacağın bir yerde... Bence bu her şeyden daha önemli. İnan ki benim için de öyle. Sen Turi'deyken, Milano'da olduğundan daha büyük endişeler sarıyor beni ve bunalıyorum. Buranın, hapisshanede olmayan biri için bile bir hapisshane olduğunu düşünüyorum ve bir anlamda başka türlü düşünülemez.

Sana gönderilmesini istediğim kitapları aldın mı? Bunca zaman sonra okuyacağın bir şey kalmadığını ve bu kitapların zaman geçirmek için işine yarayabileceğini düşündüm. Okuduktan sonra onları kardeşime yollayabilir ya da atabilirsin ya da onları yanında götür (Croce'nin kitabı çok ilgi çekici ve onu da Giulia'ya götürebilirsin: Belki bir gün Hegel'in felsefesi ve Croce'nin bu felsefede yaptığı revizyon onun ilgisini çekebilir). Öyle ya da böyle, artık bu kitaplar işime yaramıyor. (Gladkov'un *Çimento*'su bende zaten vardı; bu yüzden senden istemediğim kitapları bana göndermemeye çalış). Buna karşılık, bugünlerde çıkan, Prof. Giorgio Mortara'nın *Prospettive economiche per il 1930* [1930 Yılı Ekonomik Perspektifleri] adlı kitabını bana göndermelerini Libreria'ya yaz ve geçen yıl ortadan kalkan bir derginin yerine çıkan, *Nuova Italia* dergisine (Nuova Italia Yayını, Perugia, Venedik) beni abone yapmalarını istemiş olduğumu onlara hatırlat: Henüz bir şey gelmedi ve bu yüzden onlara hatırlatmanın yerinde olacağını sanıyorum.

Çok sevgili Tatiana, seni kısa bir süre sonra, sağlığın tamamen düzelmiş, enerji ve iradeyle dolu bir duruma gelmiş olarak görmeyi umuyorum gerçekten. Sevgiyle kucaklıyorum seni.

Antonio

Kardeşimle ilgili bölümü ona gönder. – Dün, mektubu henüz bitirdikten sonra, epeyce sansüre uğramış iki kartını aldım. Üstü çizilmiş cümleleri görmekten hoşlanmadığım için, kesinlikle net bir biçimde, aileyle ilgili haberlerden başka şey yazmaman için seni uyarıyorum. Yapacak bir şey yok. Seni kucaklıyorum.

Antonio

Carlo Gramsci'ye

[Turi] 24 Şubat 1930

Çok sevgili Carlo,

Bir süreden beri senden doğrudan haber almadım. Neden? İşlerinin yolunda gitmemesini anlıyorum, ancak bu bana yazmaman için iyi bir neden değil. Zaman geçtikçe, edilgen bir umursamazlık durumundan çıkmak için, uyarıcılara daha çok gereksinim duyuyorum. Mektuplarını almadığım zaman yazacak dayanak bulamıyorum, içimde bir şeyleri yansıtacak hiçbir dürtü duymuyorum. Beni, belli bir ölçüde, “zihinsel” olarak ve belki “ahlâki” olarak da ilgilendiren bir işle ilgili konuyu sana yazmak hatırıma gelmedi, böylece iki mektup geçti gitti. Daha önce sana devletin güvenliğiyle ilgili olarak, Özel Mahkeme'ye başvurmanı (sanırım Mahkeme Kalemi'ne) ve davanın yeniden incelenmesi için temyiz başvurusu yapmak amacıyla 4 Haziran 1928'de aleyhimde çıkarılan kararın, resmî olmayan, düz kâğıt üzerine bir kopyasını talep etmen için yazmak istiyordum. Çok yüksek tutmaması gereken yazım ve kayıt harçlarından başka ödenecek harç çok. Bu süreçten çıkarılabilecek sonuç konusundaki görüşümü zaten bildiğin için, yapmak istediğim şeyi sana söyleyeceğim. Her şeyden önce, kararı okumak istiyorum. Daha önce hızlandırılmış yargılama usulü göz önüne alındığında, Özel Mahkeme'nin kararlarının adli bir işlemin basit bir karar içeriğinden ibaret olduğunu sanıyordum. Oysa bu kararların ayrıntılı olduklarını ve aralarında ilişki kurulmaya çalışılarak, davanın unsurlarının bu kararda özetlenmiş olduğunu gördüm. Benim durumumda da böyle olacağı için, davanın yeniden gözden geçirilmesinin temel nedeni, kararın “gerekçesinin” doğrulanmasıyla daha net biçimde ortaya çıkacak. Bu unsurları, aynı kararlar birlikte sana göndereceğim ve sen de bunları, değerlendirmesi ve gerektiğinde yasalara uygun bir itiraz dilekçesi kaleme alması için bir parça iyi niyetli bir avukata götür. Avukat Niccolai ile hiçbir ilişkim olsun istemiyordum, bu yüzden Tatiana bana bildirmeden ona başvurduğu için oldukça öfkelen dim. Kararın ardından, Avukat Niccolai, bütün avukatların yaptığı gibi, sinsice, temyize başvurmamızı salık verdi ve Terracini, o zaman temyiz etmeye hak tanıyan ama temyiz etmek için hangi mahkemeye başvurulması gerektiğini belirtmeyen 26 Kasım 1926 tarihli yasada belirtilen başka bir mahkemenin bulunmaması nedeniyle Yargıtay'a başvurdu. Bu durumda Avukat Niccolai'nin, müşterisi olan Terracini'yle ilişkiye geçmesi gerekiyordu ve bu onun göreviydi. Bana gelince, bu konuda yapabileceğim hiçbir şey yoktu ve onunla ilişkiye geçemiyordum. Ama 1928'deki başvurunun haklı-

lığı konusunda öylesine emin olan kişi, başvurunun yapıldığı ve itirazın mümkün hale dönüştüğü 1929 yılında, artık bundan emin değildi. Ayrıca sözünü etmeyeceğim başka nedenler de var.

Aynı suçtan itham edildiğimiz öteki sanıkların ne yapmak isteyeceklerinden hiç haberim olmadığı için, artık onların yapacakları girişimlerdeki bütün bağlardan çözülmüş sayıyorum kendimi; bu yüzden de kararı incelemek ve davanın yeniden gözden geçirilmesi uygulamasının yasal olup olmadığını anlamak istiyorum. Genel olarak benim durumumda yasal bir dayanak olmadan suçlanmış olduğumu kanıtlamak üzere, boş hayallere kapılmadan, ancak benim tarafımdan, yasal olarak benim için mümkün olan her şeyin yapılmış olduğunun bilincinde olarak, yasalara uygun her itirazın yerinde ve gerekli olduğu inancındayım. Var olan imkânların tam bir çerçevesine sahip olabileceğim biçimde, davanın yeniden incelenmesine ilişkin askerî ceza davalarının yasa maddelerini de kopya et bana. Bu konuda ne yapacağını ve bunu ne zaman yapacağını da yaz ve işlerinin ne durumunda olduğu konusunda beni bilgilendirmekten çekinme. Kararın kopyasını edinmek için verilecek dilekçe konusunda (bu arada, benim tarafımdan yapılması gerekir), eğer Roma'daysa, belki Tatiana'yla anlaşabilirsiniz; böylece senin girişimin daha da hızlandırılabilir.

Evdeki herkesi ve seni kucaklıyorum. Teresina'nın çocuklarına en iyi dileklerimi ilet, annem onların hasta olduklarını yazmıştı.

Sevgilerimle.

Antonio

[187]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 10 Mart 1930

Çok sevgili Tania,

26 Şubat tarihli mektubun ile 3 ve 7 Mart tarihli iki kartını aldım. Seninle ilgili her şeyi olumsuz bir açıdan gördüğüm ve “zihinsel bir çöküş”ten söz ettiğim için, son mektubumdan büyük bir üzüntü duyduğunu yazıyor-sun. Üzülmeni anlıyorum, bazen sana böyle şeyler yazmak ve böyle sert ifadeler kullanmak zorunda kalmak da beni üzüyor ama ben bunun kaçınılmaz olduğuna inanıyorum ve her zaman içten olmak istiyorum. Şuraya buraya yapmayı düşündüğün bazı ipe sapa gelmez yolculuk planlarını karşıma çıkardığında, beni gerçekten öfkeliendirdiğini biliyor musun? Ge-

çen yıl, Sardinya'ya, Kalabriya'ya ve daha bilmem nerelere gitmek istediğini yazdığın zaman, Turi'ye bile gelemeyeceğine hemen ikna oldum ve gerçekten de haklı çıktım. Gene Bari, Taranto vb. hayallerine yeniden kapıldığın için senin pek iyi olmadığına, çok zayıf bir durumda olduğuna, durumun pek bilincinde olmadığına, yani tüm enerjini kendini iyileştirmeye, gövdece olman gerektiği gibi güçlenmeye vermediğine inandım. Aslında hiçbir şey somut iradenin yerini alan "tutarsızlık"tan daha fazla öfkelen-dirmez beni; duygusal olarak kayıtsız kaldığım ve "işe yaramaz" olduğunu düşündüğüm kişilerde bu beni öfkeliyor; önem verdiğim ve yararcı bakış açısından yargıya varamadığım ne de varmak istediğim, ama uyar-mak ve uyandırmak istediğim kişilerde ise bu bana acı veriyor. Özellikle üniversitede birçok tutarsız tip tanıdım. Bunların yaşamlarının trajikomik sürecini izledim. Bazı anılar zinciriyle aklıma geldikleri zaman beni öfke-lendiren, son derece belirgin ve kesin çizgileriyle bunların örneklerini hatırladığımı söyleyebilirim. Evet, beni hâlâ öfkeliyorlar ve işte bu yüzden, bu örnekleri hatırlatan bir ayrıntıyı senin psikolojik belirtilerinde yakaladığım zaman kudurmuşcasına öfkeleniyor ve işi sana karşı kötü davranmaya varıracak hale geliyorum. Ama şuna inan ki, beni tam anla-mıyla bir çocuğa davranır gibi seni azarlamaya iten şey sevgimdir. Çünkü bu ruh durumunda gerçekten çocukça bir şeyler var. Bence her zaman çok pratik ve somut olmak, gözleri açık bir halde rüya görmemek, alçakgönül-lü ve ulaşılabilir amaçlara yoğunlaşmak ve yalnızca bunların gerçekleştirilebileceği koşulları göz önüne almak gerekir. Bu nedenle, eğer bu amaçlar genişletilmek ve derinleştirilmek isteniyorsa, bu durumda kendi sınırlarının uygun bir bilincini taşımak gerekir.

Bütün bunlar bana öyle apaçık ve öyle sıradan görünüyor ki, sana bir köy papazının kötü bir vaazını veriyormuşum gibi geliyor bana neredeyse. Hem sonra, hiç de öyle çok büyük çaba sarf etmek gerekmiyor. Benim için çırpıp duruyorsun ve istediğin şeyle taban tabana zıt sonuçlar elde ediyorsun gibi geliyor bana. Birçok konuda eşi görülmemiş derecede safsın. Sana Milano'ya dönmeni, Bari ve Taranto hakkında hayal kurmamı salık verdiğim zaman, ne söylediğimi bildiğime ve sana son derece mantıklı ve sağdu-yulu bir şey söylediğime inan. Bazı gözlemlerim seni üzdüğünde (ya da nesnel olarak üzdüğünde) seni üzme istediğimi asla düşünme; daha çok, bana açıkladığın önerilerde beni çok derinden üzen ve asla onaylayamaya-cağım bir şeyler olduğunu düşün ve her zaman doğru olacak bu izlenime göre ayarla kendini.

Beş küçük Berlitz cildini aldım. İyi ama onları niye yollattın? Bu durum-da sorun göreceli olarak bir yana bırakılabilse bile, yukarıda değindiğim bu psikolojik mekanizmalardan birini sana açıklayacağım şimdi: Söz konusu

olan, kötü harcanmış birkaç düzine lireden başka bir şey değil. Mektuplarımda sana Roma'daki kitaplarım arasında Berlitz'in Almanca ve Rusça dilbilgisi elkitaplarını bulup bulmadığını sormuştum. Sen de bana, kitapları bulamadığını ama bana göndermelerini Libreria'ya yazmış olduğunu bildirdin (yani bu durumda, kitapları isteyip istemeyeceğimi önceden bana sormadan kitabevine yazdın demek oluyor bu. Şimdi Berlitz'in dilbilgisi kitapları cilt başına yaklaşık 25 lired tutuyor, demek ki sen ortalama 125 lired harcadın: Buna değer miydi? Kesinlikle değmezdi. Her üç dilde de, Berlitz'in dilbilgisi kitaplarından çok daha ilerideyim; çok kolay olan metinlerin özel derlemesi dışında). Zaten parası ödenmiş olan benimkileri edinebilseydim çok iyi olurdu. Ama onları edinmek için yeniden harcama yapmak tamamen gereksiz bir şey, bir "lüks"tü. İşte sana, içeriği bir tarafa bırakacak olursak, beni öfkeliendiren ve aşırı derecede işgüzarlık olarak gördüğüm bir olay. Benim düşünme biçimimi anlayabildin mi? Genellikle zarara dönüşen yararsız şeyler yapmamak gerekir.

Sevgili Tania, sana söylediğim bu şeylerden dolayı kendini üzme. 7 Şubat'ta yazdığın kartta, Aziz Francesco risalesi üstüne yaptığın gözlemleri anlamadım. Okuyucunun kendini konumlandığı bakış açısına ve o dönemin kültür tarihine ilişkin bilgi seviyesine göre ilgi çekebileceğini düşünüyorum. Bu derlemeler, sanatsal açıdan son derece güzel, taptaze ve dolaysız; içten bir inancı ve çok kişi tarafından Tanrı'nın yeniden dirilişi, İsa'nın yeni bir ortaya çıkışı olarak kabul edilen Aziz Francesco'ya karşı duyulan sonsuz aşkı dile getiriyorlar. Bu yüzden bu derlemeler halk arasında Katolik ülkelerden çok Protestan ülkelerde daha yaygın. Tarihsel bakış açısından, derlemeler Katolik Kilisesi'nin yönetici bir örgüt olduğunu ve hâlâ öyle kaldığını ortaya koyuyor. Aziz Francesco'ya, Hristiyanlığın ilk yüzyıllarındaki gibi, çok büyük bir coşku uyandırarak, yeni bir Hristiyanlığın, yeni bir dinin kurucusu olarak bakılıyor. Kilise ona resmî olarak zarar vermedi, çünkü bu, reformu iki yüzyıl öne almak olurdu; sadece onu zararsız bir duruma soktu, çömezlerini dağıttı ve yeni dini kendi hizmetinde basit bir manastır tarikatına indirgedi. Eğer derlemeleri kendine bir yaşam rehberi çıkarmak için okursan, onlardan hiçbir şey anlamazsın. Savaştan önce, Luigi Luzzatti'nin *Corriera della Sera*'da, uzun bir ekonomik sosyal çürütme yazısı eşliğinde, yepyeni olduğunu düşünerek bir derleme yayımlaması katıla katıla gülünecek bir şey olmuştu. Ama bugün, hiç kimse buna benzer bir şey düşünemez: Aziz Francesco'nun mektubunda belirttiği kurallara varıncaya kadar, her kuralın tamamen değiştiği ve üstelik dinî tarikatler arasında Cizvitlerin, Dominikenlerin ve Augustinusçuların karşısında, yani politikada ve kültürde uzmanlaşmış dinî unsurlar karşısında önemlerini büyük ölçüde yitiren Fransisken papazlar bile buna benzer bir şey düşün-

mez. Aziz Francesco, Katolik gökkubbesinde bir kuyruklu yıldız oldu; oysa gelişimin mayası Domenico'ya ("Savonarola" diye bilinen) ve özellikle de, önce reformu, daha sonra da Jansenizmi doğuran Augustinus'a kaldı. Aziz Francesco teolojik spekülasyon yapmadı, İncil'in ilkelerini uygulamaya koymayı denedi. Bu hareket, kurucusunun anıları yaşadığı sürece yaygındı ama zaten bir kuşak sonra yaşamış olan Parmalı Keşiş Salimbene ile Fransiskanlar, zevk düşkünü olarak betimlenmeye başladılar; hele bu konuda İtalyanca yazılmış edebiyattan söz etmeye bile gerek yok: Boccaccio bu edebiyatta, tarikatın, halkın gözünden nasıl düştüğünü gösterir: Boccaccio'nun bütün papazları Fransiskendir.

Çok sevgili Tania, işte sana küçük çapta bir din tarihi dersi verdim. Ama belki derlemelerin tadını böyle daha iyi çıkarırsın. Seni çok iyileşmiş ve özellikle de daha kuvvetli bir iradeye sahip görmek istiyorum gerçekten. Sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[188]

Tatiana Schuch't'a

♣[Turi] 24 Mart 1930

Çok sevgili Tatiana,

Ben de seni gördüğüm için çok mutlu oldum. Göreceli bir mutluluk, çünkü kendine bakman ve genel sağlığını düzeltmen için etkili bir biçimde seni zorlamak, bir şeyler yapabilmek isterdim ve bu benim için olanaksız. Mektup yoluyla vaazlar vermek hiçbir işe yaramıyor, bunu çok çok iyi anlıyorum. Senin yanında olmak ve tıpkı çocuklara yapıldığı gibi seni buna ikna etme yolları bulmaya çalışmak gerekirdi (eğitim sistemlerinin, bir tutam zorlamayla, hatta fiziksel olarak da zorlamayla etkili olacağını düşündüğümü bilirsin). Her neyse, çok sevindim ve seni son gördüğümünden çok daha kötü bir durumda bulacağımı düşünüyordum aslında. Artık en az iki günde bir bana yazmalı ve tam olarak ne zaman yola çıkacağını bildirmelisin. Kararsızlık içinde kalmak kadar berbat bir şey yok. Hem ayrıca, Roma ve daha sonra da Milano adresini bana yollamayı unutma. Beni huzursuz edecek endişelerin ötesinde, her iki pazartesiden birinde yazmak zorunda olduğumu ve elimde adres olmayınca sıramı ve bir haftayı kaybedeceğimi aklından çıkarma. Gördüğün gibi, yalnızca sana yazıyorum. Yalvarırım Giulia'ya da mektup yazmamı sakın isteme benden, çünkü o zaman sana bile yazamam

gibi geliyor bana. Kızdığımı sanma; o dört ay önceydi ve o zaman sana yazdığım mektuplarda içimi döktüm. Artık hiçbir şeye aldırılmaz bir hale geldim. Kendimi böyle küçültmek ve üzme bana da olanaksız görünüyor ama oldu bir kere ve bu konularda sorumluluktan söz edilecekse eğer, en az sorumlu olan kişi benim. Bir yıldan fazla süren (hatta daha da fazla) bir bunalım içine girdim ve çok kötü zamanlar yaşadım; dolayısıyla şimdi duyarsızlaştım ve artık kan kaybetmek ve haftalar boyunca baş ağrısı çekmek istemiyorum. Bana mektup yazacağın zaman bu konulara hiç değinmemeni rica ediyorum senden. Eğer bir bilgi edinirsen bana ilet ama beni ne dürtükle, ne de bana vaaz ver. Sevgili Tatiana, sen bütün bu yıllar içinde hapishaneye tahammül etmem ve sürdüğüm yaşama alışmam konusunda bana çok büyük yardımlarda bulundun; sana minnettarım. Sana tüm sevgimi ve minnettarlığımı kanıtlamak fırsatının belki de hiç elime geçmeyeceğini düşünmek bana zaman zaman acı veren bir şey. Ama gene de, bu meseleye karışmanı istemiyorum; bunu, özellikle, yüreктen rica ediyorum senden. Verdiğin her haber beni çok üzüyor. Alıştım artık; her şeyi olurluna bırak, ateşe körükle gitme. Çocuklardan her haber aldığında, onları her gördüğünde, her zaman bana onlarla ilgili bilgiler vereceğini düşünüyorum. Bu da bana yeter. Avukat işini sana bırakıyorum; o işi ihmal etme. Bu benim için özellikle psikolojik bir önem taşıyor, ama tahmin edemeyeceğin kadar büyük bir önem taşıyor. – Anneme yolladığım mektupta, beni gördüğünü ve oldukça iyi bulunduğunu yazabilmen için bir parça boş yer bıraktım. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Librereria'ya, Reclams Universal Bibliothek'in 6068-6069 numaralarının-daki, Marx'ın *Lohnarbeit und Kapital*'ini [Ücretli Emek ve Sermaye] istediğimi yaz.

[189]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 24 Mart 1930

Çok sevgili anneciğim,

11 Mart tarihli mektubunu ve Teresina'nın bir kartını aldım. Mario'nun uğradığı felaket ve senin de bir türlü rahat bir yaşama kavuşamaman canımı sıktı. Umarım bu aralar hep iyi haberler alırsın ve Mario, sağlamlığıyla bir an önce krizin üstesinden gelmeyi başarır ve yeniden durumunu düzel-

tir. Ona en iyi dileklerimi gönder. Aldığın ve alacağın haberlerle beni bilgilendirmeni söylememe gerek yok.

Carlo bana hâlâ mektup yazmadı ve bu durumda, yeni işi ve Ghilarza'dan ayrılışı konusunda hiçbir bilgim yok. Senden bu konularda da bana ayrıntılı bilgi vermeni rica ediyorum. Genel olarak haberler konusunda cimri olmamanı ve Carlo bana yazdığı için zaten bilgim olabileceğini düşünmemi rica ediyorum. Dört aydan fazla bir zamandır Carlo'dan mektup almıyorum ve büyük bir üzüntü duyuyorum, çünkü ona yeterince açık biçimde kendimi anlatmış olduğumu sanıyordum.

Aynı şekilde, Edmea'ya gönderdiğim sözlük hakkında da bana hiç cevap vermedi. Neden? Bu konuda senden üç ya da dört kez bilgi istedim. Ne düşündüm, biliyor musun? Carlo'nun yer kaplayan tüm şu kitapları arkasında sürüklemek mecburiyetinden yorgun, onları sokağa atıverdiğini düşündüm. Ayrıca büyük bir felaket olmazdı ama ileride kendimi ayarlamak için bu konuda bir şeyler bilmek isterim. Kısacası, bana kalırsa, Mea sözlüğü aldıysa, onun da bana bir şeyler yazması gerekirdi. Dahası, şimdi derslerinde çoktan ilerlemiş olmalı ve nasıl düzgün yazacağını ve ayrıca yazacağı şeyi belirli bir düzeyde tasarlamayı da biliyor olması gerekir.

Çok sevgili anneciğim, Tatiana'nın da birkaç satır eklemesi için bir parça yer bırakmak istiyorum. Seni sevgiyle kucaklıyor ve herkese en iyi dileklerini yolluyorum.

Antonio

[190]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 7 Nisan 1930

Çok sevgili Tania,

Bana bildirdiğin şeyi aldım. Dolmakalemin sana geri gönderildiğini öğrendim; hiçbir biçimde dolmakalem edinilemediğini bizzat sana yazdığımı sanıyordum, ama görülüyor ki daha sonra yazmayı unutmuşum. Gerçi saat ve madalyonla birlikte dolmakalemimi de sana gönderdiğim için bunu anlamış olabilirdin. Değerli eşya sayılan hiçbir şey, hiçbir biçimde emanette tutulamıyor. Aslında benim hiçbir işime yaramayacak olan şu meşhur çanta da öyle sanırım. Doğruyu söylemek gerekirse, genel olarak ne işe yarayabileceğini hiç düşünmedim; acaba kirpi avına giderken mi kullanılır? Kim bilir hangi düşüncelerle yaptırdın o çantayı! Ama bana yararlı ve

kullanışlı bir şeyler yapmayı düşündüğün kesin ve bu yüzden, bana çok çok yararlı olacak başka şeylerin ötesinde, bu çanta için de sana teşekkür ederim.

Dışarıya, sana yolladığım kitapların tam bir listesini bana gönderirsen minnettar kalacağım: Bu listeyi kendim için oluştururken birkaçını unuttuğum, çünkü sayı tutmuyor. Bu kitapları ötekilerin içinde boşu boşuna aramak bir daha başıma gelmesin diye bu listeyi edinmek istiyorum.

Il Diavolo a Pontelungo [Pontelungo'daki Şeytan], 1874 yılındaki Baronata⁷ deneyimi ve 1874 Bologna döneminin kitapta gerçekten yer alması bakımından, oldukça “tarihsel” bir roman. Dünyadaki bütün tarihsel romanlarda olduğu gibi, tek tek belirli kişiler ve belirli olaylar değil, genel çerçe ve tarihsel. Bu romanı ilginç kılan şey, dikkate değer sanatsal kalitesinin yanı sıra, yazarın mezhepçi katılığının neredeyse hiç bulunmamasıdır. İtalyan edebiyatında, Manzoni'nin tarihsel romanının dışında, 1848 ile 1860 yılları arasındaki döneme kadar uzanan bu türden ürünlerde, esasen mezhepçi bir gelenek vardır; bir yanda grubun başı Guerrazzi, öte yanda Cizvit papaz Bresciani vardır. Bresciani'nin gözünde tüm vatanseverler, ayaktakımı, aşağılık katil vb. idi, oysa o zamanlar söylendiği gibi tacın ve tahtın tüm savunucuları, hepsi mucize göstermek için yeryüzüne inmiş küçük meleklerdi. Guerrazzi'nin gözünde ise, elbette roller tersine çevrilmişti; birliği ve ulusal bağımsızlığı destekleyenler tertemiz destansı kahramanlar, Papa yanlıları ise ipten, kazıktan kurtulmuş yağmacılardı. Bu gelenek, her iki geleneksel grupta da, çok yakın zamanlara kadar, edebiyatta tefrikalar aracılığıyla korundu; sanatsal ve kült denen edebiyat, Cizvit grubunun tekelindeydi, Bacchelli, *Il Diavolo a Pontelungo*'da [Pontelungo'daki Şeytan] bağımsız ya da neredeyse bağımsız görünür; mizahı çok ender olarak önyargılı hale dönüşür, yazarın sanatsal olmayan bir önyargısından çok, olayların kendisinde olan bir mizahtır. Costa ve Kulisciof'un kızı hakkında özel bir roman var, okuyup okumadığımı bilmiyorum. Virgilio Brocchi'nin *La Gironda*'sı. Büyük bir değer taşımıyor, George Ohnet'nin romanları türünde, tatlımsı, yumuşak başlı. Tam olarak Andreina Costa'nın, Katolik sermayeci Gavazzi'nin oğluyla nasıl evlendiğini, Katolik ve materyalist iki ortam arasındaki ilişkilerin nasıl kurulduğunu ve sürtüşmelerin nasıl da yavaş yavaş yumuşadığını anlatıyor: *Omnia vincit amor*.⁸ Virgilio Brocchi bizim ulusal Ohnet'imizdir.

7 1873'te Carlo Cafiero tarafından satın alınıp Bakunin'in emrine verilen, Locarno yakınlarında bir çiftlik. Enternasyonalciler için hem sığınak, hem de silah deposu olarak kullanılıyordu. Bakunin'in kötü yönetimi yüzünden 1874'te terk edildi. Bologna dönemi, Bakunin tarafından düzenlenen, çok sayıda enternasyonalistin tutuklanmasıyla sonuçlanan 7-8 Ağustos 1874'teki ayaklanma girişimidir.

8 Latince, “Aşk her zaman kazanır” anlamına geliyor.

D'Herbigny'nin Solovyov üstüne kitabı İtalyancaya henüz yeni çevrilmesine karşılık, çok eskimiş bir kitap. Ama d'Herbigny, çok yetenekli bir Cizvit papazı. Şimdi Katolikler ve Ortodokslar arasında birlik kurmaya çalışan, Vatikan Papalık Yönetimi'nin doğu kanadının başında bulunuyor. – "Action Française" ve Vatikan üstüne olan kitap da eskidi artık: Daudet ve Maurras aynı şeyleri değişik soslarla kullanmaktan bıkmadıkları için, belki hâlâ süren bir dizinin birinci cildi yalnızca: Ama tam da bu nedenden dolayı, bu kitap, ilkelerin bir açıklaması olarak hâlâ ilginç olabilir. Vatikan ve Fransız krallık yanlıları arasındaki çatışmanın Fransa için taşıdığı tüm tarihsel önemi kavrayabildin mi bilmiyorum: Bu, belli bir ölçüde, İtalyan uzlaşmasının karşılığı oluyor. Bu, devlet ile Kilise arasındaki uzlaşmanın Fransız biçimidir: Fransız Katolik Eylem'i içinde örgütlenmiş kitle olarak Fransız Katolikleri kralcı azınlıktan ayrılıyorlar, yani meşruiyetçi bir devlet darbesinin halk gücü yedeği olmaktan vazgeçiyorlar ve tersine, şimdiki radikal partinin (Herriot ve C.) önemli bir bölümünü içine almak isteyen ve kesinlikle alacak olan bir Katolik Cumhuriyetçi hükümetin partisini kurma eğilimindedir. 1926 yılındaki Fransız parlamento bunalımı sırasında, "Action Française" darbeyi duyurduğunda ve tahtın talibi IV. Jean d'Orleans'ı geri çağırarak olan geçici hükümeti oluşturacak müstakbel bakanların isimlerini yayınladığında, Katoliklerin liderinin cumhuriyetçi bir koalisyon hükümetine katılmayı kabul etmesi tipik bir şeydi. Daudet ve Maurras'ın Kardinal Gaspari'ye ve Paris'teki Papalık elçisine karşı köpüren öfkesi, gerçekten de bundan böyle politik olarak %90 oranında kayba uğradıklarının bilincine varmalarından kaynaklanıyor.

Çok sevgili Tania, bana bazı ilaçları yollamanı sana yazmayı hep unuttum: Bunu, yeniden başlayan baş ağrıları bugün hatırlattı bana. Bir miktar Bayer asprini ile migrene karşı bir miktar Doktor Faivre haplarından istiyorum. Uyku için hiçbir şey gönderme, çünkü uykuyu belli bir dengeye soktum; az uyuyorum, bu doğru (geceleri 3 ya da 4 saat), ama geceleri peşpeşe 4 ya da 5 saat uykusuzluk çekmiyorum artık. Bu da zaten büyük bir ilerleme.

Birkaç gün önce, sana yazdığı bir mektuba cevap vermeni senden rica etmemi isteyen Carlo'dan kısa bir mektup aldım. Zavalılık, işsiz kaldığı için çok üzgün ve birkaç aydır bana para yollayamadığı için endişeli, çünkü parasız kaldığını düşünüyor; ona param olduğunu ve elimdeki paranın birkaç ay daha yeteceğini yaz. Ayrıca ben de önümüzdeki günlerde ona yazabilirim, çünkü Paskalya Yortusu için fazladan mektup yazma hakkım olacak. Çok sevgili Tania, söylediğine göre, yumurta kürü yapmana sevindim. Bence bu senin için en gerekli şey; deneylerime dayanarak, hastalığının önemli bir bölümünün az beslenmekten kaynaklandığına eminim. En

az on kilo almaya çalışman gerekiyor ve gene üniversiteye gittiğin zamanki gibi olmalısın ve sanırım üniversite kliniğinde çekilmiş olan, hatırladığım bir fotoğrafındaki gibi görünmelisin. Kesinlikle bunu yapmalısın.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[191]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 14 Nisan 1930

Çok sevgili anneciğim,

7 Nisan tarihli mektubunu aldım. Hep birtakım şeylerle ya da birtakım kişilerle uğraşmak zorunda kalmana üzülüyorum. Eh, ne yapacaksın! Annelerin yaşamı hep böyle olmak zorunda herhalde! Sence de öyle değil mi? Neredeyse sana da sabırla ilgili vaaz verme isteği gelecekti içimden, bu da komik olurdu. Tam şu anda, dinsel inancın bile sana huzur veremeyeceğini düşünmekteyken, bu yıl Aziz Giuseppe gününde, senin isim gününü kutlamayı unuttuğum aklıma geldi. Sanırım geçen yıllarda kutlamayı asla unutmamıştım ve şimdi, bu yıl aklımdan çıktığı için gerçekten üzgünüm. Hızla yaşlanmakta olduğum anlaşıyor ve artık kafamın pek iyi çalışmadığı görülüyor. Beni bağışla ve bir ay gecikmeyle de olsa tebriklerimi, Paskalya için tebriklerimle birlikte kabul et. – Çocukların her ikisi de, bildiğimiz çocuk hastalıklarından yatağa düştü: kızamık ve boğmaca. Şimdi daha iyiler ve iyileşmekte. Herkese tebriklerimi yineliyorum ve seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[192]

Carlo Gramsci'ye

[Turi] 14 Nisan 1930

Çok sevgili Carlo,

Senden iki mektup aldım. Böylesine yıkıma uğradığına ve hâlâ gücüne kavuşamadığına üzüldüm. Benim için endişelenmemelisin ve yazdığın gibi “korku”ya kapılmamalısın. Bu ifaden beni biraz güldürdü, ama kendime

güldürdü. Bazı mektuplarımda, oldukça komik bir biçimde duygusaldım ve sana karşı son derece mantıklı yargılarla dolup taşıyordum. Hatta görünüşe göre, vaaz veren yaşlı bir rahip gibi, seni etkilemeyi bile başarmışım. Belki de kardeşlerin en küçüğü olduğun için böyledir ve senin henüz küçük olduğun, benimse kendimi artık olgun bir insan sandığım zamanların hatırası hep hafızamda. Aslında hep senin küçüklüğünü hatırlıyorum; Brisi'nin her ikinizi de korkuttuğu ve hatta *scorgoliye*⁹ bile başvurduğu o zamanki gibi, Teresina'nın elinden tutarak tam yanı başına oturduğunu hatırlıyorum. O zamanlar, çocukların bu kadar saçma şeylerden korkacak kadar aptal olmalarının nedenini anlayamıyordum ve senin tepkilerini tahmin edip edemeyeceğimi görmek için seni denemeye koyulurdum. Bir keresinde, Abbasanta'dan Santa Lucia Caddesi yoluyla döndüğümüzü hatırlıyorum; saat bire ya da ikiye doğruydı ve kavurucu bir güneş vardı. Çakıl taşları gelebileceği için kaçmak gerektiğini söylüyordum sana ve kemerli bir duvarın üstüne sıçramıştım; sen deli gibi çığlıklarla, yolun ortasında kalakalmıştın. Elbette bilmeden ve istemeden, acımasızdım. Kendi kendime şöyle düşündüm: "Bütün çocuklar gibi öylesine kaçık ve aptal ki, korku dolu bir tavırla söylediğim zaman, 'çakıltaşları' sözcüğünün onun ödünü koparması gerekir. Deneyelim, bakalım." Gerçekten de öyle. Sevgili Carlo, bazen sana, *halâ* sen dört, ben de on yaşındaymışız gibi mektup yazıyorsam endişelenme: Sonuç çıkarılmayacak saçmalıklar bunlar.

Özel Mahkeme kararına ilişkin olan şey için acele etme. Acelesi yok. Bu arada, senin dilekçe göndermeye hakkın var, benim doğrudan bir dilekçe-gere gerek yok. Tatiana'nın, gittiği her büroda bu kopyayı yaptırabileceğini sanıyorum: Bürokrasinin asla acelesi yoktur ve bu tam da onun gücüdür.

İçinde Siero Casali olan paketi almıştım; bunu sana yazdım gibi geliyor bana. Güçlü ol, bu durumda annem için de güçlü ol. Seni kucaklıyorum.

Antonio

[193]

Tatiana Schuch't'a

[Turi] 21 Nisan 1930

Çok sevgili Tania,

Gönderdiğin paketi, Paskalya öğle sonrasında aldım ve böylece gene de bir şeyler yiyebildim: Yani kızarmış bir güvercin söz konusu olduğuna ina-

9 Sardinya dilinde, papazların şeytan kovma töreni.

ıldığı ve pakette boşu boşuna arandığı için epey kafa karıştıran şu ünlü "güvercin"i yiyebildim. Turi'de ne ad verildiğini bilmediğim ve gerçekten "güvercin" diye adlandırılması imkânsız olan, Milano usulü yumurtalı çörece "güvercin" adını senin taktığını düşündüm, çünkü Milano'dakinin, genellikle kanatlarını iki yana açmış ve gagasında zeytin dalı taklidi bir şeyler taşıyan, gerçek bir kuş görünümünde olduğunu sanıyorum. Her neyse, güvercin ya da Akdeniz faunasının bir başka türü, çörek oldukça lezzetliydi ve Paskalya gününü kutlamaya yaradı; sana yürekten teşekkür ederim. Bu Paskalya'yı nasıl geçirdin? İyi misin ve "yortu kutlayan halkı" seyretmek için dışarı çıkabildin mi? Umarım çıkmışsındır. Benim için zaman her zamanki gibi geçti, ne iyi ne de kötü; dışarıdan bir şey aldığımda her zaman hissettiğim o duygu dışında... Bir dizideki sayı gibi boyun eğmeye zorlandığı topluluktan başka bir "gönüllü" topluluğa ait olduğunu somut olarak hissettiğinde, "sosyal hayvan" olarak insana özgü o hoş ve rahatlatıcı duygu... Çok sevgili Tania, bu nemli ve sisli havalar beni son derece sinirli yapıyor; gerçekten yazma isteği yok içimde. Ama üç şeyi sana hatırlatmadan yapamayacağım:

1. Kardeşim Özel Mahkeme'nin kararlarını aldığını yazdı bana. Bu durumda artık senin de bu konuyla uğraşmana gerek yok.

2. İğne için ilaç göndermek istediğini yazmıştın; lütfen bunu yapma ve nedenini de tartışmaya çalışma. Hapishanede kuvvet iğnesi yaptırmamaya karar verdim ve bu konuda hiç kimse fikrimi değiştiremez. Eğer senden bir şeyler alırsam, geri yollayacak ve sana hiçbir şey söylemeyeceğim.

3. Libreria'ya, *Rassegna della Stampa*'nın, tam bugün 13. ve 14. sayıları art arda geldiği halde, geçen 25 Mart'ın 12. sayısını almadığımı bildiren bir kart yaz. İadeli taahhütlü bir gönderinin ya da bu sayının herhangi bir biçimde kaybolup kaybolmadığını bilmiyorum; her ne olursa olsun, bunu bana sağlamalarını ve yollamalarını istiyorum.

Çok sevgili Tania, yeniden teşekkür ediyor ve seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Bana gönderdiği her şeyi aldığımı ve damaklarımı kanatacak derecede sertleşmiş olsa da lezzetinden hiçbir şey kaybetmemiş olan Sardinya ekmeğinin tadını doya doya çıkardığımı anneme yaz istersen.

[Turi] 5 Mayıs 1930

Çok sevgili Tania,

Her şeyden önce seni kutlamalıyım: Öncekilere göre bu kez epeyce sağlığına kavuşmuş gördüm seni. Ama umarım bu övgüler genel yaşam koşullarını yeniden ihmal etmene neden olmaz; en azından birkaç ay boyunca düzenli öğünlerin dışında günde üç yumurta yemeli ve sağlığını tamamen düzeltmeye çalışmalısın. Kardeşime göndereceğin mektuba şunları da ekleyerek yazmanı rica ediyorum senden: – 1) Nisan sonunda gönderdiği taahhütlü mektubu ve 150 liredi aldım. Bu 150 liredi de hesaba katarak, 1 Mayıs'ta, kullanabileceğim yaklaşık 400 liretim oldu. – 2) Özel Mahkeme'nin kararının bir kopyası ve Askerî Ceza Yasası'nın maddelerinin sureti elime geçti. Bu suret hiçbir işime yaramıyor. Carlo belli ki yanlış anlamış. *Davanın yeniden incelenmesine* ilişkin olan Askerî Ceza Yargı Usulü Kanunu'nun ilgili maddelerinin ya da maddesinin bir kopyasını istemiştim. Ben Askerî Ceza Kanunu uyarınca ceza almış değilim; savaş zamanında askerî usule göre olağan ceza hukuku uyarınca mahkûm edildim; askerî olan, yalnızca usuldü, suç maddeleri değil. Öte yandan, bunun için zaman harcamasına ve zahmete girmesine gerek yok, çünkü sorun beni pek fazla ilgilendirmiyor. – 3) Özel yasanın metni bende zaten var. – 4) Artık hiçbir katalog istemiyorum, uğraşmasın. – 5) Tam bugün, Hoepli'nin *Biblioteca Antiquaria*'sının cildini aldım; teşekkür ediyorum, hapishanede hiçbir işime yaramayan bu türden kitapları bana artık yollamamasını bildiriyorum ona. Bu kitaplar yalnızca gençlik yıllarımda dürtülerini sürdürmemiş olmanın ve Sicco Polenton'da¹⁰ –di'li geçmiş zaman kullanımı üstüne inceleme üreten ve eski resimli kartlarla beslenen huzurlu kitap kurtlarına dönüşmüş olmama pişmanlığını yaratıyor bende. Geçen yılın Kasım ayında Carlo'ya, bana bir çift ince yazlık fanila göndermesini söylemiştim. Bana senin bunları benim için temin edip etmediğini soruyor. Bu fanilalar bana gerekiyor, çünkü yazın bile beni soğuk almaktan koruyor ve tenimin üstünde bir şey olmadan yapamıyorum; bende üç tanesi de paramparça oldu. Yapılacak şeye ya sen karar ver ya da Carlo'ya bu konuda bir şeyler yaz.

Sevgili Tatiana, ziyaretinden sonra iki mektubunu aldım. Kendime iyice bir çekidüzen verebileceğimi göreceksin. Ne yapmam gerektiğini çok iyi anladım. Benim için zor olmayacak. Öte yandan, dilimin tamamen anlaşılabilir bir hale gelmekte olduğunu, giderek daha fazla fark ediyorum: Evrende

10 Sicco Polenton (1375-1447) Padova'lı tanınmış bir hümanisttir.

kullanılan modası geçmiş sözcüklerin geniş bir bölümünün içinde yer aldığı bir sözlüğe başvurmak gerekecek anlaşılan. Ayrıca, 15 yıl gazetecilik yaptım ve mesleğin ilk temel bilgilerini de tanırım. Lütfen benim iyi niyetimi gör ve bu konularda daha fazla üsteleme. Ayrıca, sanıldığı kadar da içi geçmiş biri değilim.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[195]

Giulia Schucht'a

[Turi] 5 Mayıs 1930

Çok sevgili Giulia,

Önceki ziyaretlerinden birinde, Tatiana senin ruh halinin ve sağlık durumunun oldukça karanlık bir tablosunu çizdi. Daha önceki bir mektupta, Giuliano'ya göre Delio'yu daha fazla etkileyen hastalıklar konusunda bilgi vermişti. Ama aynı Tatiana, çok sınırlı ve yalnızca dolaylı yoldan bilgilendirilmiş gibi geldi bana ve nasıl bir yargıda bulunacağımı bilmiyorum. Sağlığın ve çocukların gelişimi hakkında hiçbir şeyi asla gizlemediğin konusunda bana güvence verdiğin günler ürkütücü derecede uzak görünüyor gözüme. Fikrini değiştirdiğin görülüyor ve ne olduğunu bilmesem de, bu değişimin bazı nedenleri olmalı. Gerçekten de çok kötü bir durumda olduğunu, çok yorgun olduğunu sanıyorum. Ama beni bir şeylerden haberdar etmemek niye? Özel Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından mahkûm edildiğim, irade ve özgürlüğümün tüm sınırlamalarıyla zaten çektiğim güçsüzlük duygusunu artırmak niye? Eğer Tatiana İtalya'da olmasaydı ve arada sırada beni bilgilendirmeseydi, ne yapardım bilmem; belki konsolosluğa başvururdum. Seni aşan çok büyük bir çaba harcamak zorunda olduğunu, senin ve çocukların içinde bulunduğu koşulları benden özellikle hiç ama hiçbir şey gizlemeden, çok büyük bir açıklık ve içtenlikle bana bildirmen gerektiğini düşünüyorum. Öyle bir duruma düştüm ki, aklıma çok kötü şeyler getireceği için büsbütün haber almamaktansa, kötü haberler almayı tercih ediyorum.

Bekliyorum. Seni kucaklıyorum.

Antonio

[196]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 19 Mayıs 1930

Çok sevgili Tatiana,

Mektuplarınla kartlarını aldım. Benim hapishanedeki durumum hakkın-da edindiğin ilginç görüş beni gene gülümsetti. "Cezasına *hak* kazanmış suçlu"yu yazan Hegel'in yapıtlarını okudun mu bilmem. Sen beni gözünde, aşağı yukarı, ısrarla acı çekme, işkence edilme, cezasının en ufak saniyesinden ve en minik kırıntısından bile yoksun kalmama hakkı isteyen biri gibi canlandırıyorsun herhalde. Tanrılar ve faniler önünde Hint halkının çektiği acıları dile getirmek isteyen yeni bir Gandhi, pis şeyler yiyerek kendini intikam tanrısına kurban olarak sunmak için meydanlara dökülen yeni bir Yeremya ya da İlyas veya öteki İbrani peygamberlerinden bilmem hangisi gibi falan olurdum artık. Kişisel ilişkilerinde son derece safça ve benimle olan ilişkisinde epeyce haksız, evet haksız ve düşüncesizce olan bu anlayış sende nasıl oluştu bilmiyorum. Son derece pratik olduğumu söyledim sana; bu ifadeyle ne demek istediğimi anlamıyorsun sanırım, çünkü kendini benim yerime koymak için hiçbir çaba harcamıyorsun (o zaman da, büyük bir ihtimalle gözüne bir oyuncu ya da buna benzer bir şeymişim gibi görünüyorum herhalde). Benim pratikliğim şuna dayanıyor: Kafa duvara çarpınca, duvarın değil kafanın kırıldığını bilmeye. Gördüğün gibi, son derece basit. Basit olsa da, başını duvara vurabileceğini hiç düşünmek zorunda kalmamış, ama duvarın açılması için "Açıl Susam Açıl!" demenin yeterli olacağını söylediğini işitmiş biri için, bunu anlamak çok zor. Tutumun, bilinçsizce acımasız; hareket edemediği için hareket etmek istemeyen, bağlanmış bir adam görüyorsun (gerçekte onu bağlanmış görmüyor ve bağları kafanda canlandıramıyorsun). İstemediği için hareket etmediğini düşünüyorsun (hareket etmek istediğinde, bağların etini parçalayacağını görmüyorsun) ve o zaman da, hareket etmesi için, ucu kızgın demirle, aşağıdan onu uyarmaya çalışıyorsun. Bununla ne elde ediyorsun? Onu, acı içinde kıvrandırıyor-sun ve zaten her tarafını kanatan bağlara, yanıkları da ekliyorsun. – İspanyol engizisyonlarını anlatan bir roman dizisine benzeyen bu korkunç tablonun seni ikna etmeyeceğini ve senin bunu sürdüreceğini çok iyi biliyorum. Ucu kor halde kızgın demir de yalnızca metaforik olduğuna göre, kafa vurarak duvarları kırmama "pratiğini" izlemeyi sürdürmem ki bu tür sporlara katlanmayı yeterince acı verici buluyorum ve çözebilmek için gerekli unsurlardan mahrum olan sorunları bir tarafa bırakmam yerinde olacak.

Bu benim gücümdür; tek gücüm. Ve sen, tam da bunu ortadan kaldırmak

istiyorsun. Ayrıca, ne yazık ki başkalarına verilemeyecek bir güç bu. Bu güç, kaybedilebilir, ama ne verilebilir ne de aktarılabilir. Sanırım sen benim durumumu tahayyül edemiyor ve kendi unsurları içinde analiz edemiyorsun. Ben, birçok açıdan hapishane düzeni altındayım: Dört duvardan, parmaklıklardan, kafesli ufak pencereden vb. oluşmuş bir hapishane düzeni var. – 1921'den 1926 Kasımı'na kadar olan birinci olasılık, hapishane değil ama yaşamımı kaybetme olasılığı olduğu için, zaten tarafımdan ve ikinci bir olasılık olarak öngörülmüştü. Öngörmediğim şey, ilkinde eklenen ve yalnızca toplumsal yaşamdan değil, aile yaşamımdan da vb. koparılmış olmaya dayalı başka bir hapishaneydi.

Savaşığım hasımlarımla darbelerini öngörebiliyordum; başka bir yerden, en az kuşku duyacağım yerden de bana darbe gelebileceğini öngöremiyordum (mecazi darbeler, anlaşılacağı gibi, ama yasa da suçları eylemlere ve ihmallere böler; yani ihmaller de hata ya da darbedir). İşte, hepsi bu. Ama sen, burada olduğunu söyleyeceksin. Bu doğru, sen çok iyisin ve ben seni çok seviyorum. Ama bu tür şeyler, başka bir kişinin ikamesinin geçerli olduğu şeyler değil. Üstelik de dahası, çok çok karmaşık ve tam olarak açıklanması zor bir konu (metaforik olmayan duvarlar sorunundan dolayı da). Doğruyu söylemek gerekirse ben pek duygusal değilim ve bana acı veren, duygusal sorunlar değil. Duyarsız olduğum için değil (hiçe sayan ya da küstah biri gibi davranmak istemiyorum); ama duygusal sorunlar bende de kendini gösteriyor. Onları, öteki unsurlarla (ideolojik, felsefi, siyasi vb.) birleşmiş olarak yaşıyorum. Öyle ki, duyguların nereye kadar vardığını ve bunun yerine öteki unsurlardan birinin nerede başladığını söyleyemem: Öylesine ayrılmaz bir bütün ve tek bir yaşamda birleştiler ki, belki tüm bu unsurlardan hangisinin tam olarak söz konusu olduğunu bile söyleyemem. Bu, belki bir güçtür; başkalarını da aynı biçimde analiz etmeye ve o zaman da, yanlış sonuçlar çıkarmaya götürdüğü için belki de zayıflıktır. Ama devam etmeyeceğim, çünkü bir sav yazmaktayım ve sav yazmaktansa, hiçbir şey yazmamak daha iyidir, bana kalırsa.

Çok sevgili Tatiana, fanila için öyle pek fazla üzülme. Bendekiler, göndereceklerini bekleyecek kadar idare eder. Termos yollama ya da müdürlükten bana teslim edileceğinin kesinliğini sağladıktan sonra yolla. Depoda olacağına, hiç olmasın daha iyi. Bayan Pina tam olarak Montobello Sokağı, 7 numarada oturuyor. Şu sıralar geleceğini sanmıyorum, tersine onu hesaba katmıyorum. Sana, dışarıya bir miktar daha kitap ve iki lime lime gömlek yollayacağım. – Benim tarafımdan selam söyleyerek anneme mektup yaz ve benim oldukça iyi olduğumu bildir ona.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[197]

Carlo Gramsci'ye

[Turi] 30 Mayıs 1930

Çok sevgili Carlo,

28 Mayıs tarihli taahhütlü mektubunu, 100 liretle birlikte aldım ve sana yürekten teşekkür ederim. – Bir süre önce bana gönderdiğin askerî kanun alıntısı, Askerî Ceza Kanunu maddeleri uyarınca değil, Zanardelli Ceza Yasası'nın askerî uygulaması uyarınca mahkûm edilmiş olmam nedeniyle işime yaramıyor. Yani ön soruşturma ve tüm adli kovuşturma, savaş zamanındaki Askerî Usûl Kanunu'na göre yürütüldü ve bu durumda, davanın yeniden incelenme başvurusunun da bu usule göre yapılmış olması gerekir. Bu nedenle, Askerî Ceza Yasası'ndan bir kopya işime yaramıyor; Askerî Ceza Muhakemeleri Usulü Yasası'ndan bir alıntı ve özellikle temyizi kabul edilen davaların tam olarak belirlendiği maddeler ya da madde ve taslak hazırlama yöntemleri işime yarar. – Aslında bu alıntı benim için çok gerekli de değil. Eğer isteseydim, benim görüşüme göre temyizi kanıtlayabilecek nedenlerin bir listesini içeren bir raporu, avukata vermek için (şimdi yapacağım gibi) daha önceden düzenleyebilirdim. Avukat, daha sonra, yasal olarak geçersiz olan unsurları atarak ve askerî usule göre hazırlanmış olanları kullanarak, bir seçim yapabilirdi. Beni bir aydan fazla süredir kıvrandıran migren ağrılarım geçer geçmez kesinlikle böyle yapacağım. – Tatiana'nın sana yazdığı gibi, kataloglarla ve Pescarzoli ile ilgilenmeyebilirsin sanırım. *Stampatori del '400* [1400'lerin Matbaacıları] ile ilgili kitabı aldım. – Bu son zamanlarda doğrudan sana yazmayıp, bilgileri sana iletmesi görevini Tatiana'ya yüklediysem, bunu sırf, tüm dünyadan soyutlanmış ve meşgul olduğu ilgi alanlarından ve eğlenceden yoksun bir manastır yaşamı sürerek, hep Turi'de bulunan Tatiana'ya daha fazla yazabilmek için böyle yaptığımı anlamışsındır. Bunu anneme de söyle.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[198]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 30 Mayıs 1930

Çok sevgili anneciğim,

10 Mayıs tarihli mektubunu aldım. Bana verdiğin haberler için çok teşekkür ederim. Michele Onida Crabione'yi hiç hatırlamıyorum, ama ilkokuldan arkadaşım olması gereken ve çocukken kesinlikle çok sıkı arkadaş olduğum Annamaria Pitzurra'nın oğlunu çok iyi hatırlıyorum. Ölümüne üzuldüm. – Nannaro'nun kızı için gönderdiği parayı lirete çevirmeden önce bilgilenmen gerekir. Bana öyle geliyor ki, bir Belçika lirası, İtalyan liretiyle yaklaşık 2 liret, 60 kuruş ediyor olmalı, ama emin değilim. Her durumda doğrudan Nannaro'ya yaz. Bir seferinde, Mea'ya çay kaşığı yapmak için sana 1 İsviçre lirası gönderdiğimi hatırlıyorum ve sen bana 5 liret ile gümüş bir çay kaşığı alınamayacağını yazmıştın, oysa bir İsviçre lirası o zamanlar yaklaşık 30 liret ediyordu, yani bir kaşık almak için tam olarak yeterliydi. Para değerleri arasındaki farklar konusunda bilgili değilsin ve bir dolandırıcı tarafından kandırılabilirsin.

Herkese selamlar. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[199]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 2 Haziran 1930

Çok sevgili Tatiana,

Bana gönderdiğin fanilaları aldım, teşekkür ederim. Eline geçen iki gömleğin dışında, sana gönderecek eskimiş başka çamaşırım yok. Bunlar da, tam şu son haftalarda delindi; oldukça yıpranmışlardı ama senin de gözden geçirdiğinde görebileceğin gibi, lime lime değillerdi. Artık onlardan hayır gelmez; en azından bu kez senin yamacılık hünerlerini göstermene bahane olmaya-caklar. 24 ve 31 Mayıs tarihli iki mektubun da elime geçti. Eğer, “Benden hiçbir şeyi gizlememeye karar verdiğin için” ya da “gerçeği benden gizlememe konusunda içtenliğinin seni zalim olmaya zorladığını” yazdığında, “seni bağışlamak zorunda olduğumu” düşünüyorsan, çok yanılıyorsun. Tersine, bana bazı haberleri yazmak için üç yıl beklemekle çok daha acımasız olduğunu

düşünüyorum ben. Ama seni suçlamıyorum: Şu ya da bu nedenle, bazı şeyleri anlamak için yeterli unsurlara sahip olmayı asla başaramayacağıma ikna olduktan sonra, birtakım şeyleri anlamaktan vazgeçtim. Benim için çevirisini yaptığın, babana ait kartpostallar buna tamamen ikna etti beni.

Sevgili Tania, seni kızdıracak ya da güldürecek bir sorunu yazmak istiyorum sana. Küçük Larousse'un sayfalarını çevirirken, oldukça ilginç bir sorun geldi hatırıma. Çocukken, yorulmak bilmez bir kertenkele ve yılan avcısıydım. Bunları, evcilleştirdiğim, son derece güzel bir şahine yiyecek olarak veriyordum. Bizim yörenin (Ghilarza) kırlarında yaptığım bu avlar sırasında, üç-dört kez, bildiğimiz yılan (su yılanı) çok benzeyen bir hayvana denk gelmek kısmet oldu. Yalnız bunun, ikisi başa yakın, öteki ikisi de birincilerden çok uzak, kuyruğa (buna kuyruk denebilirse) yakın dört ayağı vardı: Hayvan 60-70 santimetre uzunluğundaydı ve uzunluğuna göre çok kalındı: Kalınlığı 1 metre 20 santimetrelilik ya da 1 metre 50 santimetrelilik bir su yılanınkine denk düşüyordu. Bacakları pek işine yaramıyordu, çünkü çok yavaş bir biçimde, sürünerek kaçıyordu. Bizim oralarda bu sürüngen *scurzone* denir; bu "kısaltılmış" anlamına gelir (*curzu*, kısa demektir) ve adıyla, kısaltılmış bir su yılanına benzemesi arasında kesinlikle bir bağ var (boyunun kısalığı, gövdesinin orantılı inceliğiyle birleşen köryılanın da var olduğunu göz önüne al). Lisenin son üç sınıfını okuduğum Santu Lussurgiu'da, doğa tarihi öğretmenine (gerçekten de bölgenin yaşlı bir uzmanıydı), *scurzone*'nin İtalyancada nasıl söylendiğini sormuştum. Güldü ve *aspide* ya da *basilisco* gibi hayali bir hayvan olduğunu ve ona anlattığıma benzer herhangi bir hayvan bilmediğini söyledi. Santu Lussurgiulu çocuklar, yörelerindeki *scurzone*'nin, tam bir *basilisco* olduğunu ve benim anlattığım hayvana *coloru* (Latincesi *coluber*), su yılanının dişisine ise *colora* dendiğini söylediler. Ama öğretmen bütün bunların köylülerin uydurması olduğunu ve ayaklı su yılanı diye bir şey olmadığını söyledi. Haklı olduğunu bildiği halde haksız çıkarıldığını ya da üstelik gerçek şeylerle ilgili bir konuda palavracı olarak alaya alınmış olduğunu görmek, bir çocuğu nasıl öfkелendirmişti bir bilsen: Olayı anımsadığım kadarıyla, kendinden kuşku duymayan bir cehaletin hizmetine sunulan otoriteye karşı bu tepkinin yerinde olduğunu düşünüyorum. Ayrıca, bizim yörede *basilisco-scurzone*'nin kötü yanlarından bahsedildiğini hiç duymadım, oysa öteki bölgelerde korkulan ve efsanelerde sık sık sözü geçen bir hayvandı. – Tam şu sıralarda, Larousse'daki sürüngenlerle ilgili resimli sayfada, bir sürüngen, dört ayağıyla tıpkı su yılanına benzeyen *seps*'i gördüm (Larousse *seps*'in İspanya'da ve Fransa'nın güneyinde yaşadığını, tipik örneği *scinque* (*ramarro* mu acaba?) olan *scincides* ailesinden olduğunu yazıyor). *Seps*'in görünüşü, bizim yöredeki *scurzone*'ye pek benzemiyor: *Seps* ince, uzun, oranlı ve bacakları gövdesinde uyumlu bir biçimde yer alan, her

şeyi yerli yerinde bir su yılanı; oysa *scurzone* sevimsiz bir hayvan: Başı su yılanlarında olduğu gibi ufak değil, çok büyük; “kuyruğu” son derece küt; ön iki ayağı kafaya aşırı derecede yakın ve ayrıca, arka ayaklardan da aşırı derecede uzak; bacakları *proteo*’nunkiler gibi rengi kaçmış, kireç gibi bembeyaz ve anormal, korkunç bir izlenim verir insana. Nemli yerlerde yaşayan bütün hayvanlar, (büyük taşları kaldırdığımda onları hep görmüşümdür) hoş olmayan bir etki bırakıyorlar; insanların sürüngenlere karşı duyduğu tiksinden dolayı, aslında kibar ve hoş olan yılan ve kertenkele gibi değil: Şimdi, senin doğa tarihi bilginden, bu hayvanın İtalyanca bir adının olup olmadığını ve Fransız *seps*’iyle aynı aileden olması gereken bu cinsin Sardinya’da tespit edilip edilmediğini öğrenmek isterim. *Basilisco* efsanesinin, Sardinya’da bu hayvanın araştırılmasını engellemiş olması mümkündür. Santu Lussurgiu’daki öğretmen budala değildi, tam tersine; üstelik de epey inceleme yapmıştı; mineral koleksiyonu falan yapıyordu. Bununla birlikte, öldürücü bakışları ve zehirli nefesi olmayan, çok sıradan bir gerçeklik olarak *scurzone*’nin var olabileceğine inanmıyordu. Bunun, sık sık görülen bir hayvan olmadığı kesin. Su yılanını taşları kaldırmaya gerek kalmadan binlerce kez gördüğüm halde bunu ancak beş-altı kez ve kayaların altında gördüm.

Sevgili Tatiana benim bu konu dışına çıkışlarıma pek öfkelenme.
Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[200]

Tatiana Schucht’a

[Turi] 16 Haziran 1930

Çok sevgili Tatiana,

Kısa bir süre önce kardeşimle görüştüm ve bu bende bir şaşkınlık yarattı. Gerçekten, en ufak bir biçimde bile beklemediğim, olağandışı bir olay oldu: Kardeşimi Turi’de görebileceğimi hiç düşünemezdim. Ailenin geri kalanlarına göre, Gennaro’yla her zaman çok daha yakın olduğum için de ayrıca çok sevindim. Ama bu arada, sana ne yazacağımı da bilmiyorum. İncir çekirdeğini doldurmayan birkaç şey yazmakla yetineceğim. Gennaro’dan, senin gerçekten çok az yemek yediğini öğrendim: Bu, onu şaşkına döndürmüş ve elinde olmadan bundan söz etti bana (benim hiçbir kötü niyetim yoktu ve bu konuda ona hiçbir şey sormadım bile. Bu yüzden, onun görüşü çok önem taşıyor. Gerçekten öylesine az yiyorsun ki hemen göze çarpıyor,

bu da son derece vahim). Bana vaaz verme hakkına sahip olmak için, değişmen ve kendine bakman gerekiyor.

Son kartında beni çok güldüren şey, isim günümün kutlanmasına çok önem verdiğimi bildiğinden emin oluşun oldu. Bilinçaltımın en derinlerinde ki, en gizli köşelerinde özenle saklı tuttuğum bu sırrı sana kimin açıkladığını bilmiyorum; öylesine saklı, öylesine gizliydi ki, altı yaşımdan beri içimde sakladığımdan haberim bile yoktu (isim günüm için yalnızca altı yaşıma kadar armağan aldım). Korkarım daha kim bilir hangi başka gizli yaramı keşfedeceksin. Belki şu keşiş olma ya da İsa Topluluğu'na katılma isteğimi de keşfedersin. (Her zaman acısını çektiğim, gidermeyi asla başaramadığım ve belki de, ne yazık ki, hiçbir zaman gideremeyeceğim tek gizli isteğimi açığa vurmak istiyorum sana: *Babirusa*¹¹ ve gergedan böbrek ve beyinleri karışımı bir kızartma yemek!) Sevgili Tatiana, her neyse, yalnızca beni koruyan Aziz Antonio'nun, haziran ayının değil *babirusa*'nın Avrupa türlerinin eşlik ettiği, ocak ayının Aziz Antoniosu olduğunu bildirerek, tebriklerin için teşekkür ederim. (Ne yazık ki, *babirusa* yalnızca Sonda Adası'nda yaşıyor; bu durumda özellikle de taze beyin ve böbrek olarak edinmek çok zor.)

Libreria'dan bana iki ufak kitap göndertmeni istiyorum: 1) Benedetto Croce, *Alessandro Manzoni*, Laterza Yayınevi, Bari. 2) Albert Mathiez, *La Révolution Française, Tome III, La Terreur* [Fransız Devrimi, cilt III, Terör], Armand Colin Koleksiyonu, aynı yayınevi, Paris (ilk iki cilt zaten bende olduğu için yalnızca üçüncü cildi istediğimi belirtiyim). – Çok sevgili Tatiana, bana gönderdiğin öteki haberler için sana çok teşekkür ederim.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[Turi'den kesin hareket gününü bana bildir.]

[201]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 30 Haziran 1930

Çok sevgili anneciğim,

Bir aydan fazla bir süredir senden haber almıyorum. Bu nasıl olur? Ne bir mektup, ne de bir kart; Carlo, sigaralarla birlikte... bir mektubun yerini tutmayacak bir kart yazdı yalnızca.

11 Yaban domuzu.

Nannaro'nun ziyaretinden memnun kaldın mı? Senin ve Edmea'nın mutluluğunu tahmin edebiliyorum. Nannaro'nun şaşırtıcı biçimde gençliğini koruduğu doğru, öyle değil mi? Şaştım kaldım: Onu, tıpkı dokuz yıl önceki haliyle yeniden görüyormuşum gibi geldi bana.

Ağabeyim sana benden bol bol bilgiler vermiş olacak; öte yandan Mario'yu da görmüştü ve gene aynı şekilde, onun durumu hakkında da sana güvence verebilmiş olacak. Benim yaşamımda bir değişiklik yok.

En kısa zamanda uzun uzun yaz ve edindiğin birçok haber hakkındaki düşüncelerini anlat bana.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[202]

Gennaro Gramsci'ye

[Turi] 30 Haziran 1930

Çok sevgili Nannaro,

Roma'dan gönderdiğin bir kartpostalla Ghilarza'dan yolladığın kartpostalı aldım. Görüşmemizde, Turi'den bana yazmış olduğun bir mektuptan söz etmiştin; en azından, Tatiana tarafından yazılmış ve senin tarafından da imzalanmış bir mektup söz konusu değilse, sanırım bu mektubu almadım. Doğrudan Ghilarza'ya gitmekle iyi yaptın; davanın yeniden görülmesi konusundaki dilekçe için avukatla konuşmak üzere önce Milano'ya gitmek delilik olurdu. Bence bir mektup yazmak yeterli ve hatta biraz fazla bile. Temyiz başvurusu, özünde, zaten bir anlamsızlık. Başvuru, Avukat Ariis'e güvenildiğinde, duruşmada savunma avukatı olarak yaptığı iş gibi bir saçmalığa dönüşecek. Ariis'in bir palavracı olduğunu unutma: Denizler ve dağlar vaat eder, harika iş çıkarmak için paralanıyor gibi görünür, sonra da kendini haklı çıkarmak için çocukça yalanlara başvurmak dışında hiçbir şey yapmaz. Bu nedenle, kendine çok iş yüklemene gerek yok. Ancak Turi'ye gelersen, bunları gene karşılıklı konuşuruz.

Herkese içten selamlarımı söyle.

Antonio

[Turi] 14 Temmuz 1930

Çok sevgili Tatiana,

Senin tüm mektuplarını, Giulia'nın mektuplarını ve fotoğrafı aldım. Ama yolculuğunla ilgili bilgiler vermedin bana. Bari'de kaldın mı? Göz doktoruna gittin, peki sana ne dedi? Bütün bu bilgiler beni çok ilgilendiriyor: Ciddi olarak sağlığına özen göstermeye karar verdiğini gerçekten ummak istiyorum, ama buna pek inanmıyorum; zorlayıcı yöntemleri ve şiddeti de (saç çekmek vb.) kullanarak, seni yeterince beslenmeye zorlayacak, gerçek ve esaslı bir "işkenceci"ye ihtiyacın var galiba. – Ama bu nasıl olabilir bilemiyorum. Belki ancak ben, soğuk bir acımasızlık ile şefkatli bir iknayı doğru bir ölçüde birleştirerek bu işi etkili biçimde denemeye yeterli olabilirdim. Her sabah şekerli sıcak kahveyle çırpılmış üç yumurta sarısı içmeye ve her mektupta, bu işi yerine getireceğine (şeref sözü vererek) büyük bir ciddiyetle söz vermelisin. Bunu yapar mısın? Gülünecek bir şey gibi görünüyor ama gene de bunun belki çok önemli bir şey olabileceğini sanıyorum.

Bu son günlerde küçük çapta gerçek bir yenilik oldu. Bir yıl, dört ay ve beş günlük bir ceza indirimi bildirildi bana: Cezanın tamamı böylece 19 tam yıla indi ve tahliye günü 25 Mayıs 1947'den, 20 Ocak 1946'ya alındı. İhbarnamede, Veliaht Prens'in düğünü nedeniyle alınan önlemlerle ilgili 1 veya 2 Ocak tarihli kararnameye dayanarak, Özel Mahkkeme'nin 1 Mayıs 1930 tarihli bir tebliğinden söz ediliyordu.¹² Gördüğün gibi, gerçek ve özel bir yenilik söz konusu, çünkü Ocak tarihli maddenin, Özel Mahkeme tutuklularına uygulanamayacağı kanısı kökleşmişti: Oysa cezada indirim oldu ve ben, öteki birçoğu gibi bir yıllık bir indirim almadım; bir tam yıl, dört ay ve 5 günlük indirim aldım. Bütün bunlar nasıl açıklanır? Ben bunu şöyle açıklıyorum: Özel yasadan önce işlendiği varsayılan suçlar nedeniyle verilen ve dolayısıyla eski Zanardelli yasaları uyarınca değerlendirilen mahkûmiyetlerde birçok iddianame söz konusuydu: Hakkımda, ceza indirimleri ve tutukluluk süresiyle birlikte, toplam 31 yıl, 8 ay verilen, davaların birleştirilmesiyle 20 yıl, dört ay ve beş güne indirilen 6 iddianame vardı. Mahkemenin, demek ki, 16 ay, 5 gün olacak biçimde, davaların birleştirilmesini yeniden hesaplayarak, üç ya da dört, belki de beş iddianame-

12 İtalya Veliaht Prensi Umberto di Savoia ile Belçika Prensesi Maria José arasında 8 Ocak 1930 tarihinde gerçekleşen evlilik dolayısıyla af tedbirleri getiren 1 Ocak 1930 tarihli Kraliyet Kararnamesi'ne atıfta bulunuluyor – e.n.

ye bir yıllık indirim maddesi uyguladığını sanıyorum. Benim varsayımının doğru olup olmadığını ve indirimin hangi suçlamalara uygulandığını çok merak ettiğim için bunları yazıyorum sana. Bu konuda bilgi edinebilir misin? İyileşir iyileşmez, belki Mahkeme Kalemî'ne gidebilir, bu açıklamayı sorabilirsin. Başka bir yol olup olmadığını bilmiyorum. Bunu belki Piero'ya sorabilirsin.

Libreria'dan bana şu kitabı göndertmeni rica ediyorum senden: P. Louis Rivi re, *L'apr s-guerre: dix ans d'histoire (1919-1929)* [Savaş Sonrası: On Yıllık Tarih 1919-1929], Paris, Ch. Lavauzelle et Cie Yayınevi. – Her gün kahveli    yumurta sarısı içmeye gerçekten karar verip vermediğini bildir bana (gerçekten, tam    tane olması gerekiyor, çünkü gün içinde sık sık başka hiçbir şey yemediğini göreceksin). Ayrıca, önümüzdeki hafta başında belki Roma'ya gidecek olan Gennaro'dan da sana söylemesini isteyeceğim.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[204]

Giulia Schucht'a

[Turi] 14 Temmuz 1930

Çok sevgili Giulia,

Başlangıç olarak, mektuba ilişkin... ufak bir muhasebe hesabı: – Bu Temmuz ayının ilk on beş günü içinde dört mektubunu aldım: Biri 24 Aralık 1929, biri 5 şubat 1930 tarihli ve çok yeni, Haziran'da yazılmış iki mektup. Daha  nce, 1929 Aralık ayında, 15 Kasım tarihli bir mektup ile daha da önce Haziran tarihli bir mektup almıştım. Bu, 1929 Temmuzundan 1930 Temmuzuna kadar, bir yıl içinde yalnızca bir mektup aldığım anlamına geliyor. Bu basit saptamalar, betimlemekten ka ınacağım, tam bir psikolojik üstyapının temelini oluşturuyor: Bu yılın, üstümde birçok iz bırakmadan ge mediğı ortada. Bugünlerde savaş sırasında tanıdığım, bacaklarını oynatan ve canlı bir at gibi yürüyen, k  k mekanik bir at tasarlayacak yeteneklere sahip, garip bir adam aklıma geliyor sık sık. Bizleri kurşun işlemmez hale getirmeye yönelik şu deney için beni ciddi ciddi kendi birliğıne almak istiyordu: Tabancayı en azdan normal doza kadar, kademeli olarak doldurup, tabanca ateşiyle sırttan, derinin her santimetresine metotlu olarak ateş etmek. Ben bunu kabul etmekten kesinlikle kaçındım ve böylece derime fiziksel olarak bağışıklık kazandıramadım; ama bu son aylarda, derimin,

moral ya da duygusal veya psikolojik olarak diyebileceğim bir bağışıklık kazanmış olduğu inancını edindim. Bir parça takıntılıyım, doğru, ama sonra, hâlâ biraz süregelen, tamamen köreltilmiş ve duyarsızlaşmış bir duruma düştüm. Bende ağır bir bunalım geçirdiğin ve henüz üstesinden gelemediğin izlenimi bıraksalar da, dört mektubunla fotoğrafları almış olmaksızın mutluluk duydum: Fotoğraf da bende bu izlenimi bıraktı. Sende, “savaşçı kadın” ifadesini bulduğum fotoğrafı hatırlamışsındır. Bu fotoğraf da acı çeken mi yoksa olan bitene boyun eğen mi olduğunu anlayamadığım, yeni bir şeylerin de eklendiği “tatlı ve yumuşak başlı” ifadesi olan fotoğraflarını hatırlatıyor bana. Bu beni endişelendiriyor. Belki bütün bunları değiştirmek için çok az şey yeterli olur, doğru, ama bu “çok az şey”, inanılmayacak kadar zor ve uçsuz bucaksız: Belki bir baş okşayışı bile yeterli olurdu. Ama ben gene de edindiğim izlenimlere rağmen kendini ve sende olan enerji rezervini görmezden geldiğine, senin bu güçsüzlük ve depresyon bunalımlarının tam da bundan kaynaklandığına ikna oldum ve bu kanı bende güçlendi. Bu nedenle, bana daha çok yazman gerektiğini düşünüyorum: Yalnızca benim için değil (pek tabii ben de memnun olacağım, öyle değil mi?), aynı zamanda kendin için de yazman gerekir. Az yazdığın için üzüntü duyduğunu sanıyorum ve bu üzüntüden dolayı daha da az yazıyorsun ve bu, sana giderek artan bir acı vererek böyle sürüp gidiyor. Bana daha fazla ve büyük bir cesaretle yazmalısın. Çocuklar hakkında yazdığın şeyler ilginç ve karakteristik (hoşuma gidebilecek özellikleri çok iyi seçiyorsun), ama bunlar bana bir gelişme, eğitim gören erkek çocuklar olarak minik yaşamlarının giderek zenginleşmesi, onlarda bir dünya anlayışı çekirdeğinin oluşması hakkında bir fikir vermiyor. Coğrafya haritasından söz etmem yalnızca bu anlama geliyordu ve kişilikleri belli bir gelişim düzeyine ulaşana kadar, çocuklara karşı bir parça aşırı bilgiçliğin gerekli ve kaçınılmaz olduğuna inanmamla birlikte, bu kesinlikle aşırı bilgiçlik değildi. Genellikle, en azından bizim yörelerde, aşırı bilgiçlik daha geç, tam da zararlı olacağı zaman, 12 yaş ile 16 yaş arasında, yani onlara o denli özen gösterilmesi gerekmeyen bir zamanda uygulanıyor; o zaman da “suç işlemeye meyilli” çocuklar ortaya çıkıyor. Senin son yazdığın birçok mektubunun şaşkınlığıyla, bir parça karmakarışık bir mektup yazdım. Sanki seni Delio ve Giuliano’yla birlikte gerçekten sımsıkı kucaklıyormuşum ve gülümseyerek başını okşuyormuşum gibi hissetmelisin.

Antonio

[Turi] 28 Temmuz 1930

Çok sevgili Tania,

Kartını görüşmeden sonra teslim ettikleri için bahsettiğin görevi Gennaro'ya iletemedim. Bu bağlamda, sana yazabileceğim günü göz önünde bulundurmak yerinde olacak; bundan böyle, kendimi hep ayda bir mektupla sınırlamak zorundayım ve sen, cevap yazmayı gerektiren konuları, bir ay içinde vermem gereken cevabı yeniden göndermek zorunda kalmayacağım biçimde bana yazmayı dikkate almak zorundasın. Gennaro, arada bir kendisine de yazmamı istiyor ve bunu eve yazacağım mektubun yarım sayfasını ona ayırarak yapabileceğim ancak.

Elverişli bir biçimde beslenmeyi hedeflemen beni sevindirdi: Senin tüm sağlığının temeli budur. Yumurta konusunda, yok ağırmış, yok bilmem neymiş gibi sudan nedenler ileri sürmeden, senden istediğim şeyi yapmayı gerçekten kendine görev edinmelisin. Sürekli en iyisini arıyorsun ve doğal olarak hiçbir şey yapmamaya vardırıyorsun işi: Üstelik bu, gerçekleştirilecek bir "mükemmel"in asla var olmadığı kötü kararların ortaya çıkmasıyla oluşan irade kaybının tipik bir biçimidir. – Sana yol arkadaşlığı etmek için Piero'nun yolculuğundan yararlanamaman çok üzücü, ama tehlikesizce yolculuk yapabilecek duruma gelmesen de başka bazı elverişli fırsatları da kaçırmak zorunda kalacağından korkuyorum. Gümrüklerden, vizelerden vb. neden endişelendiğini anlamıyorum. Bütün bunlar ıvır zıvır şeyler, çünkü yanında bir çanta ya da yolculuk için gerekli eşyaları koyacağın ufak bir valizinin olması yeterli: Bagajlar sınır kapılarında kurşunla mühürleniyor ve son garda, bagajları bir trenden ötekine nakletmek için biletini bir hama-la teslim etmekten başka bir zahmete girmeden, varacağın sınıra kadar, bavullar yanında yolculuk yapıyorsun. Gümrükte de gene öyle, yalnızca üstündekileri gösteriyorsun, bu da fazla çaba gerektirmiyor, çünkü gümrük memurları, mücevher var mı yok mu, bunu görmek isteyebilirler yalnızca. Seni, tek zorluğun sağlığın olduğuna, geri kalanın hiçbir güçlüğü olmadığına ikna etmek için yazıyorum bunları: Her şey senin iradene ve direnmene bağlı. Ama, kesin olarak başlamazsan, hiçbir zaman buna ne hazır ne de istekli olursun. Anladın mı? Hiçbir sudan bahane yok, hiçbir ilgisiz mesele ve zorluklar vb. yok. Yaşamın, hareket etme özgürlüğün, A'dan Z'ye kadar bizzat senin elinde. – Sevgili Tatiana, gerçekten cesur olmalısın. Daha çok hoşlanacağın şeyleri benim yüzümden yapamamanın acısını çektirme hep bana.

Kendisiyle ilgili bölümü anneme gönder.

[206]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 28 Temmuz 1930

Çok sevgili anneciğim,

Nannaro'nun bana getirdiği iki küçük fotoğraf çok hoşuma gitti: Teknik olarak pek başarılı olmasalar da, senin dış görünüşün ve ifaden konusunda yeteri kadar doğrudan fikir verebiliyorlar. Gördüğüm kadarıyla, yaşına ve yaşadığın her türlü şeye rağmen, oldukça genç ve güçlü tutmuşsun kendini: Saçlarındaki aklar herhalde çok az ve ifaden, biraz... nasıl diyeyim? ... "hanımefendi"ce olsa da, çok canlı. Daha torunlarının çocuklarını görebileceğine ve hatta, onların epeyce büyüdüklerini bile görebileceğine iddiaya girerim. İleride bir gün, bütün kuşaklar bir arada olduğumuz ve senin ortada, başı çekeceğin, şöyle harika bir fotoğraf çektiririz. Mea çok büyümüş ama gene hep öyle... *spabaiada*.¹³ Nannaro, sizin kendisine yazdıklarınıza bakarak, kızının herhalde ne biçim bilgi ve zekâ küpü olduğuna inanmıştı. Fikrini tamamen ters yönde değiştirmesi ve küçük kızın, henüz yalnızca 9 ya da 10 yaşında olduğunu unutmaması bundan kaynaklanıyor. Ama özellikle de o yaşlarda, bizim daha olgun ve zihinsel bakımdan daha gelişmiş olduğumuzu gözlemlediğinde, gene de biraz hakkı var. Bu beni de üzüyor. Mea'nın yaşına göre aşırı çocuksu olduğunu ve gene yaşına göre güzel görünmekten başka bir tutkusunun olmadığını, içsel bir yaşamının olmadığını, özellikle kaba saba (kendini beğenmişlik vb.) olmayan duygusal gereksinimlerinin olmadığını düşünüyorum. Belki onu fazla şımarttınız ve kendini disipline sokması için zorlamadınız. Benim de, ya da Nannaro'nun ya da ötekilerin de, kendimizi disipline sokmamız için zorlanmadığımız doğru, ama bunu biz kendimiz yaptık. Hatırlıyorum, Mea'nın yaşındayken, eğer bir yığın imla hatası yapsaydım utançtan ölürdüm herhalde. Geç saatlere kadar ne kadar çok okuduğumu ve kitap edinmek için ne kurnazlıklara başvurduğumu hatırlarsın. Teresina da, Mea gibi küçücük bir kız çocuğu olmasına ve fiziksel olarak kesinlikle daha sevimli olmasına karşın, o da

13 Sardinya dilinde "sıkılğan, beceriksiz, tutuk, akli havalarda" demektir.

böyleydi. Mea'nın şimdiye kadar neler okuduğunu bilmek isterdim: Yazdıklarına bakarak, okul kitaplarından başka bir şey okumamış gibi geliyor bana. Kısacası, onu disiplinli bir biçimde çalışmaya alıştırmalı ve onun, "kibarlık budalası" yaşamını bir parça sınırlamaya çalışmalısınız: daha az gösteriş düşkünlüğüyle elde edilen başarı, daha fazla gerçek ciddiyet. Mea'nın bana mektup yazmasını sağla, bana yaşamını vb. anlatmasını söyle ona. Herkesi öpüyorum. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[207]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 11 Ağustos 1930

Çok sevgili Tatiana,

Uzun süredir yazmaya karar verdiğim, ama daha sonra, bu son zamanlarda uykusuzluk ve sıcaktan tam anlamıyla serseme dönmüş olduğum için yazma isteği duymadığım ve ertelemek zorunda kaldığım dilekçe hakkında konuşmuş olduğunu yazıyorsun. Bugünlerde "büyük" bir çaba sarf edeceğim ve dilekçeyi yazacağım anlamına geliyor bu. Birkaç gecedir bir parça uyumama rağmen henüz dengemi bulamadım. Dikkatimi toplama olanaksızlığıyla, düşünceleri birbirine bağlama zorluğuyla ve hatta kullanacağım sözcükleri bulmakta ve en sıradan şeyleri bile bir anda hatırlamakta çektiğim zorlukla kendini gösteren, psikolojik olarak bir tür konuşma yeteneğini yitirme hali geliyor üstüme. Vahim bir şey değil; bu krizleri daha önceleri de, hatta daha berbat bir biçimde geçirdiğim için, hangi sebepten kaynaklandığını biliyorum.

Kardeşim Gennaro'dan, yolculuğu sırasında, 22 Temmuz'da Namur'dan yolladığı bir mektup aldım; sonra da hiçbir haber gelmedi. Bence başka mektup yazmaması olacak şey değil ve mektupların kaybolduğundan kuşkulaniyorum. Sende adresi var, ona yazabilir misin? Bu konudan onu haberdar etmelisin ve ölçülü davranabilmesi için, Namur'dan yolladığı mektubunun yoğun bir biçimde sansüre uğradığını eklemelisin.

Yaşlı Isaaco'nun¹⁴ evinde kalmana da üzüldüm. Aşırı derecede bunaltıcı ve iç karatıcı bir ortam. Umarım şu birazcık olsun yeniden kazanmış olduğuna inandığım irade gücünü kaybetmezsin ve yoğun yumurta tedavisine devam edersin. "Süreklilik" duyma olgusundan bahsetmen beni güldür-

14 Isaac Schreider, Rus sosyal devrimci, Schucht ailesinin dostu.

dü, biliyor musun? Bundan bir sağlık belirtisi olarak değil, sanki bir hastalık gibi söz ediyorsun. Napolililerin, Piskopos Perrelli'nin kişiliğinde ve açlık hastalığını iyileştirmek için atlarına uyguladığı tedavisinde esprili bir biçimde somutlaştırdıkları bir bakış açısı bu. Ama Peder Perrelli, hiç olmazsa yalnızca atlarını iyileştirmek istiyordu, kendine perhiz uygulamıyordu! Oysa görülüyor ki sen, yemek yendiğinde açlığın geçtiğini henüz öğrenmemişsin. İnsanın kendine böyle davranması gerçekten de inanılır gibi değil. Günlük yemek listeni genişletmelisin ve üç yumurta sarısının ötesinde, sürekli bazı başka yiyecekleri de “ilke edinmelisin”. Gerçi bunu gerçekten de abartmış olabilirim; ayrıca sana ne salık vereceğimi de bilemiyorum, çünkü yaşamını nasıl düzenlediğini, evde mi yiyorsun, pansiyon yemeği mi yiyorsun vb., bunları bilmiyorum. Lütfen bu konularda bana bilgi ver. Hiç olmazsa, senin üstünde mümkün olan her türlü vicdani baskıyı denemek istiyorum, çünkü senin sağlık durumun konusunda annene karşı sorumlu olduğumu düşünüyorum. – Peder Brown'ın¹⁵ serüvenlerinin devamının yayımlandığından haberin var mı? Kitap, Milano'daki Alpes Yayınevi'nden ve *La saggezza di padre Brown* [Peder Brown'ın Bilgeliği] başlığıyla çıktı. Birinci cilt sanırım çok hoşuna gittiği için sana haber veriyorum ve eğer birinci ciltte Peder Brown safken, ikinci ciltte bilgeyse, ruhsal değerlendirme ve içe bakış yeteneği kim bilir nasıl ilerlemeler kaydetmiştir.

Sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[208]

Giulia Schuch't'a

[Turi] 11 Ağustos 1930

Çok sevgili Giulia,

Sana mektup yazma isteği içimde gerçekten yok, ancak yalnızca hatırını sormak istiyorum. Tania, senin bir huzurevine yatmış olduğunu yazdı bana. Kendini toparlayacağını ve çabucak görevinin başına dönecek duruma geleceğini umarım. Bir yaş daha büyüdüklerinin farkına varmanın, çocuklar için tam olarak ne önem taşıdığını ya da taşıyabileceğini yaz bana. Bu yaş dönümüne nasıl bir anlam vereceğinizi ve bundan pratik olarak nasıl özendirici bir güç ve canlılık sağlanacağını bilmiyorum. Aslında eğitim sisteminden hiç mi hiç haberim yok ve bu konu beni çok ama çok ilgilendirir.

¹⁵ İngiliz yazar G.K. Chesterton'ın polisiye romanının kahramanı.

yor. Tania bana dostum Piero'nun Delio'ya armağanlar getirdiğini yazdı. Bana bundan söz et biraz. Delio'nun, Roma'da, içinde yüzen kuğuların bulunduğu, yarısına kadar suyla dolu plastik küresini anımsıyor musun? Küre, Piero'nun bir armağanıydı ama Delio'nun kafasının, özellikle küreyi açma isteğiyle, yani oyuncak olarak onu kırmakla meşgul olduğunu anımsıyorum. Oyuncakın amaca pek uygun olmadığını gösteriyor bu. Durumunu ve daha başka birçok şeyi yaz bana. Seni kucaklıyorum.

Antonio

[209]

Carlo Gramsci'ye

[Turi] 25 Ağustos 1930

Çok sevgili Carlo,

İçinde 250 lired bulunan taahhütlü mektubunu ve biraz önce de, 23 Ağustos tarihli mektubunu aldım. Birkaç gün önce de annemle Mea'nın mektubunu almıştım. Tatiana'ya yazdığım gibi, Nannaro'nun Namur'dan yolladığı 22 Temmuz tarihli mektubu aldım; sonra da hiçbir şey gelmedi: Böyle bir şeyin, yazmış olması ve mektubun kaybolması ihtimalinden ibaret olup olmadığı konusunda bilgi edinmeni isterim yalnızca. Mea'yla ilgili konuda, sen haksızsın bence. Sorun önemli olduğuna ve kızın tüm geleceğini yönlendirebileceğine göre, sana birkaç gözlemimi daha açıklayacağım. Onun içinde yaşadığı ortamı elbette hesaba kattım, ama ortam, haklı çıkmak için hiçbir mazeret olamaz. Bana kalırsa, tüm yaşamımız, ortama uyum sağlamak uğruna, ama aynı zamanda ve özellikle ona egemen olma ve bizi ezmesine izin vermemek uğruna verilen bir mücadeledir. Mea'nın ortamı, her şeyden önce, hemen yanı başındaki sizlersiniz, sonra arkadaşları, okulu, sonra da Cozzoncularıyla, Tane ve Zuanna Culemantigo Teyzeleriyle falan, tüm yöre... Mea davranışlarını, düşünme tarzını, ahlâki yargıları konusundaki eğilimlerini bu ortamın hangi kesiminden derleyecek? Onun üstünde, sevgi dolu ve sıcak ama gene de bükülmez bir biçimde katı ve kesin bir tarzda baskı kurarak, ailevi sevgi ve beraberlikten gelen otoriteyi kullanarak ona karışmaktan ve yol göstermekten vazgeçerseniz, Mea'nın ruhsal biçimlenmesinin bu ortamın tüm uyarılarının rastlantısal etkilerinin mekanik sonucu olacağı hiç kuşkusuz görülecektir: Yani Mea'nın eğitime, Cozzoncu gibi, Tana Teyze, Salamone Amca ve Juanni Bobboi Dayı vb. katkıda bulunacak. (Bu isimleri sembol olarak seçiyorum, çünkü bu tipler öl-

seler de bunlara eşdeğer başkalarının hep var olacaklarını düşünüyorum.) Çocukları yetiştirirken her zaman yapılan yanlışlardan birinin şu olduğu kanısındayım (sen kendini de düşünebilir ve haklı olup olmadığına karar verebilirsin): Çocukların yaşamındaki, birbirinden çok farklı iki dönem, ergenlik öncesi ve sonrası dönemlerin varlığı ayırt edilemiyor. Ergenlik öncesinde erkek çocuğun kişiliği henüz biçimlenmemiştir; onun yaşamını yönetmek ve ona düzen, disiplin ve çalışma alışkanlıkları kazandırmak daha kolaydır. Ergenlik sonrasında kişilik saldırgan tarzda biçimlenir ve dışarıdan yapılan her müdahale nefrete, zalimliğe ve çekilmezliğe dönüşür. Ana-babanın, özellikle bu ikinci dönemde, çocukların sorumluluğunu almaları gerektiğini hissettikleri tam o an gelip çattığında, iş işten geçmiş oluyor. Elbette o zaman oldukça az sonuç veren dayak ve şiddet gündeme geliyor. Oysa erkek çocukla niye ilk döneminde ilgilenmemeli? Önemsizmiş gibi görünüyor ama günde 5-8 saat masa başında oturma alışkanlığı önemli bir şeydir; ki 14 yaşına kadar iyi şeyler kazandırabilir. Fakat daha sonra, artık bir şey yapılamaz. Bence kızlar için de aynı şey söz konusu: Kızlarda ergenlik erkeklerinkinden çok daha ağır ve karmaşık bir bunalım olduğu için, belki de daha beterdir. Çağdaş yaşam ve kız çocukların göreceği özgürlükleriyle, sorun daha da vahimleşmiş durumda. Yaşlı nesillerin genç nesilleri eğitmekten vazgeçtikleri ve onları da aynı hataya sürükledikleri izlenimi var bende. Yaşlı nesillerin gürültülü çöküşü, şimdi egemenmiş gibi görünen nesilde aynı şeyleri yeniden üretiyor. Yazdığım şeyi bir parça düşün ve eğitimcileri eğitmenin gerekli olup olmadığına karar ver.

Troçki'nin kitapları için yapılacak istekle ilgili olarak, girişimi senin yapman gerçekten daha iyi olur belki. Sorunu şöyle dile getirmek gerekecek. Okumama izin verilmesini istediğim kitaplar: 1) Troçki'nin Rusya'dan sürgündükten sonra yazdığı kitaplar; yani İtalyancaya da çevrilmiş ve Mondadori Yayınevi tarafından basılmış olan otobiyografisi ve bu kitaplardan diğer ikisi: *La Révolution défigurée* [Çarpıtılan Devrim] ile *Vers le capitalisme ou vers le socialisme* [Ya Kapitalizme Ya Sosyalizme Doğru] (bu ikisi bende zaten var, ama bana vermeleri için izin gerekiyor). 2) Fülöp-Miller'in kitabı, *Il volto del bolscevismo* [Bolşevizmin Gerçek Yüzü], Torino'daki Stampa'nın bugünkü müdürü, baştan beri bir faşist olarak bilinen Curzio Malaparte'nin önsözüyle İtalyancaya çevrilmiş. 3) Zaten bende olan ve benim tartışamaya çağım nedenlerle, izin olmadan bana vermeyecekleri kitaplar şunlar: 1) Mino Maccari, *Il trastullo di Strapaese* (bir faşist şarkılar derlemesi): Maccari, Colle Veldelsa faşistlerinin şefiydi, şimdi de Stampa'nın yazarları müdürü. 2) Giuseppe Prezzolini, *Mi Pare* [Bana Göre] (Moda, kitabevleri vb. üstüne bir makaleler derlemesi): Kitap, bugün İtalyan akademisi sekreteri ve temsilcisi olan Arturo Marpicati tarafından Floransa'da basıldı. Prezzolini,

Aydınlar Birliği Enstitüsü'nün İtalyanca bölümünün müdürüdür ve Adalet Bakanı Rocco'nun bizzat kendisi, onun bir üstüdür. 3) Maurice Muret, *Le crépuscule des nations blanches* [Beyaz Ulusların Alacakaranlığı] (Muret, İtalyan dostu İsviçreli bir yazardır. Fransız ve İsviçre gazete ve dergilerinde, İtalyan edebiyatı üstüne sık sık makaleler yazıyor: Sömürge sorunlarını konu eden bir kitap). 4) Petronio Arbitro, *Satyricon* (Latin edebiyatının başyapıtlarından biri. Bu kitap üstüne, üniversitede iki yıllık bir ders gördüm ve hâlâ da büyük bir bölümünü ezbere hatırlıyorum. Tüm Latin ve Yunan kitaplarında olduğu gibi müstehcenlik içeriyor, ama ben müstehcen kitap koleksiyonu yapmıyorum). 5) Krassnoff, *Dall'aquila imperiale alla bandiera rossa* [İmparatorluk Kartalından Kızıl Bayrağa]. (Şimdi Berlin'de Çarlık yanlısı bir göçmen olan eski Kazak generali Krassnoff'un bir romanı. Carolina Invernizio'nun romanlarıyla beraber, Salani Yayınevi tarafından basılmış) 6) Heinrich Mann, *Le Sujet* [Tebaa] (II. Guglielmo zamanından bir Alman romanı) 7) Jack London, *Le memorie di un bevitore* [Bir Alkoliğin Anıları] (Kitabı bilmiyorum ama denizcilerin ve Alaska'da altın arayıcıların maceralarını anlatan bir kitap olsa gerek). 8) Oscar Wilde, *Il fantasma di Canterville* [Dünyanın Tek Gerçek Hayaleti]. (Bunlar spiritüalizme ve İngiliz hayalet hikâyelerine karşı üç mizahi uzun öyküdür). Ne yapacağını bana yaz. Evdeki herkesi benim için kucakla. Saygılarımla.

Antonio

[210]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 22 Eylül 1930

Çok sevgili Tatiana,

Paketini, Giulia'nın mektuplarını ve babanın fotoğrafını aldım. Patikler, ölçü olarak aşağı yukarı ayağıma uydu (belki bir parça büyük) ancak pek kullanışlı değiller; ilk günden itibaren yıpranır bunlar. Eğer yazdığın gibi yünlü kumaş olarak göndermek istersen, rengine dikkat etmeni tavsiye ederim: Beyaz olmalı ya da beyazı daha baskın olmalı, yoksa izin verilmiyor. İlaçlardan, Uroclasio'yu ve Benzofosfan'ı kullanmaya başladım. Sanırım Uroclasio daha şimdiden dişeti iltihabına (hastalığın adı *gengivite espulsiva*, bir keresinde sana söylediğim gibi, *gengivite "esplosiva"* değil) bir parça iyi geldi. Hiçbir şeyi çiğneyemeyecek biçimde, bütün dişlerimin sallanmaya devam etmesine ve artık yalnızca ikisinin (biri üst, biri de alt iki köpek dişi)

birbirine değmesine rağmen, gene de hiç olmazsa ağrımıyorlar ve damaklarım pek fazla yanmıyor. Buna karşılık, baş ağrısında herhangi bir iyileşme olmadı henüz, ama ilacın prospektüsüne göre tedavi daha epey zaman almış. Öteki ilaçları şimdilik bir tarafta saklıyorum. Midemi ne idüğü belirsiz bir yığın şeyle doldurmak istemiyorum; prospektüsleri olmadığı için ne amaçla kullanıldıklarından haberim yok aslında. – Benzofosfan'ı neredeyse bitirdim. Babanın fotoğrafı iyi çekilmemiş gibi geldi bana. Karakteristik ve daha kişisel gerçek ifadesini vermiyor. Artık bütünüyle sakalının olmadığı doğru, bu da aklımda kalan genel dış görünüşünü biraz değiştiriyor, ama gene de başka bakımdan da epeyce değişmiş gibi geliyor bana. Belki de, 1925 yılında, Delio beşikteyken onun sakalını büyük bir şiddetle çektiği için sakalını kısaltmıştı. Biliyor musun, sahneyi uzun süre izlemiştim: Baban onu eğlendirmek için çocuğun üstüne eğiliyor ve büyük bir özenle onu kaldırmak için sakalını yakalatıyor ve o sırada, herhalde oldukça acı çekmesine rağmen yürekte gülüyordu. – Dün bana Puşkin'in çevirisi teslim edildi. Uzun zamandan beri böyle budalaca bir saçmalık okumamıştım. Gerçek bir edebi gudubetlik olayı. Öyle budalaca ve sıkıcı ki, beni eğlendiremedi bile. Ama orijinalini daha iyi anlamam için bunun yararı olacak bana. – *Gerarchia* dergisinin Ağustos sayısını almadığımı ve edinmek istediğimi bildirmek için Libreria'ya yazmanı rica ediyorum. Gene aynı şekilde, Slavia Yayınları'ndan yeni yayımlanmış olan Lev Tolstoy'un *Racconti autobiografici*'sinin [Otobiyografik Öyküler] iki cildini de edinmek istiyorum. Eğer vaktin varsa, ana caddelerden birinde olması gereken Littorio Kitabevi'ne uğrayıp *Bibliografia Fascista* dergisinin, denemeler üstüne bir sayısını göndertmelisin bana. Belki dergiyi satın almak ve posta masrafını ödeyerek göndertmek gerekir; öteki bazı kitabevleri de belki bu hizmeti verirler.

Çok sevgili Tatiana, endişelenmemeli ve özellikle de benim kırılmış olabileceğimi düşünmemelisin. Böyle düşünmek için benim yalnızca esaslı bir bencillik canavarı olduğumu değil, aynı zamanda bir hödük olduğumu da düşünmen gerekirdi. Oldukça iyiyim. Bir sonraki mektubu Giulia'ya yazmaya çalışacağım.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Belki bana mektup için biraz kâğıt ve zarf gönderirsen çok iyi olur, çünkü sanırım yedeğim bitti ya da bitmek üzere.

[211]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 22 Eylül 1930

Çok sevgili anneciğim,

İki yüz liretle birlikte, Carlo'nun taahhütlü mektubunu zamanında aldım. Sağlığım kötü değil ve hiçbir hastalığa da yakalanmadım. Mektubun gelmeyişi başka nedenlerden kaynaklandı. Carlo'nun bana bildirdiği, Nannaro'nun mektubu elime geçmedi. Gerçekte de Carlo'nun bana yazdığı gibi, sonunda senin canla başla kendine bakmayı başaracağını umarım. Biliyormusun, neredeyse hiç hasta olmadığın zamanlardaki eski gürbüzlüğüne çok fazla güvendiğini ve bu nedenle doktorların tavsiyelerine uymaya öyle pek de özen göstermediğini ve kendini ihmal ettiğini düşünüyorum hep. Carlo ve Grazietta seni bir sandalyeye bağlamak pahasına da olsa, kendine bakman konusunda seni zorlamalılar ve yorulmana izin vermemeliler. Ama Grazietta, pek fazla enerjik değildir herhalde; Carlo'nun da yufka yürekliliği tutacak, seni kıramayacak ve böylece belki sen de fırının önünde durmaya ve sonra da belki sıcaktan terlemiş bile olsan avluya çıkmaya devam edeceksin herhalde. Ah! Peppina Marcias, yanında kendine gerektiği gibi bakman için seni zorlayacak ve bir gelincik gibi sağa sola koşmana izin vermeyecek, benim gibi bir oğul olması gerekirdi. Çok sevgili anneciğim, sağlığın konusunda bana haber yaz ya da yazdır. Evdeki herkesi öpüyorum. Seni de büyük bir sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[212]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 6 Ekim 1930

Çok sevgili Tania,

Carlo'nun gelmesine sevindim. Bana senin epey iyileştiğini söyledi, ama sağlık durumun hakkında daha kesin bilgiler almak isterdim. Bana gönderdiğin her şey için teşekkür ederim. İki kitap henüz bana teslim edilmedi. *Bibliografia fascista* [Faşist Yayınlar Listesi] ve Chesterton'un iki nedenden dolayı zevkle okuyacağım kısa öyküleri. Birinci neden; ilk dizideki öyküler kadar ilginç olduklarını sandığım için, ikinci neden olarak da senin üstünde

bırakacağı etkiyi yeniden tahmin etmeye çalışacağım için. Sana itiraf edeyim ki, bu, benim en büyük zevkim olacak. İlk diziyi okurken senin ruh durumunu çok iyi anımsıyorum. En hızlı ve kültürel tortular içinden en az karmaşık olan izlenimleri yakalamaya eşsiz bir eğilimin vardı. Chesterton'un gerçek anlamıyla polisiye denen öykülerin ötesinde, polis hikâyelerinin tadına doyulmaz bir karikatürünü yazdığını fark edememiştin bile. Peder Brown, Protestanların mekanik düşünme biçimini alaya alan bir Katoliktir ve kitap, aslında Anglikan Kilisesi'ne karşı Roma Kilisesi'nin bir övgüsüdür. Bir cinayetin ipucunu, dış verilerden hareket ederek, bilimi, deneysel yöntemi, tümevarımı esas alarak bulan Sherlock Holmes, bir "Protestan" polistir. Peder Brown, günah çıkarma eyleminden ve papazların ahlâki vicdan konusundaki önemli çalışmalarından sağladığı incelikli psikolojik tecrübeleri aracılığıyla, gene de bilim ve deneyi bir yana bırakmadan, ama özellikle tümdengelim ve içebakış yöntemlerini temel alan Katolik bir papazdır. Sherlock Holmes'un pestilini çıkarıyor, onun dar görüşlülüğünü ve çapsızlığını sergileyerek, onu kendini beğenmiş bir çocuk gibi gösteriyor. Ayrıca Conan Doyle'un edebi değer olarak asalet nişanı verilmiş olsa da sıradan bir yazar olmasına karşılık Chesterton büyük bir sanatçıdır. Bundan dolayı, Chesterton'da içerik, polisiye entrika ve biçim arasında üslupsal bir ayrılık var, dolayısıyla, işlenen konuya yönelik ince bir hiciv, öyküleri daha zevkli kılıyor. Sence de öyle değil mi? Bu öyküleri, sanki gerçek olayların bir güncesiymiş gibi okuduğunu ve Peder Brown'la ve onun harikulade bilgeliğiyle, beni son derece eğlendiren bir saflıkla, içten hayranlığını dışavuracak kadar özdeşleştiğini hatırlıyorum. Ama alınma sakın, çünkü bu eğlencemde, senin bu taze ve içten etkilenme yeteneğine karşı bir kıskançlık vardı, deyim yerindeyse. Ne yalan söyleyeyim, içimde pek yazma isteği yok. Kafam bomboş.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[213]

Giulia Schucht'a

[Turi] 6 Ekim 1930

Çok sevgili Giulia,

İki mektubunu aldım: Biri 16 Ağustos tarihli, daha sonra gelen öteki mektup da sanırım Eylül'de yazılmış. Sana uzun uzun yazmak isterdim ama bu benim için imkânsız, çünkü bir an geliyor ki, anılar ile senin mektupla-

rını okuduğum zaman edindiğim izlenimler arasında bağ kuramıyorum. Ama ne yazık ki benim belirlemediğim ve bazen sinir bunalımları içinde olduğum anlara denk gelen gün ve saatlerde yazabiliyorum ancak. Yazdığın şey beni çok sevindirdi: Yani 28 ve 29 Eylül tarihli mektuplarımı yeniden okuduğunda düşüncelerimizin aynı olduğunu yeniden anlayan. Ancak bu düşünce birliğinin hangi koşullarda ve hangi nedenle senin tarafından özellikle yeniden anlaşıldığını bilmek isterdim. Yazışmalarımızda tam anlamıyla etkin ve somut bir “yazışma” noksanlığı var. Bir “diyalog” kurmayı asla başaramadık. Mektuplarımız çoğu kez genel çizgilerde bile buluşamayan, bir dizi “monolog”dan ibaret. Buna, bir önceki yazılan şeyi unutturan zaman unsuru da eklenince, katıksız “monolog” izlenimi daha da artıyor. Sence de öyle değil mi? Bir İskandinav halk öyküsü anımsıyorum: İskandinavya’da, üç dev, birbirlerinden yüce dağlar kadar uzakta oturuyorlarmış. Binlerce yıllık bir sessizlikten sonra, birinci dev öteki ikisine bağırmış: “Bir inek sürüsünün böğürdüğünü duyuyorum!” Üç yüz yıl sonra ikincisi lafa karışmış: “Böğürtüyü ben de duydum!” ve bir üç yüz yıl daha geçtikten sonra, üçüncü dev buyurmuş: “Böyle gürültü yapmaya devam ederseniz, alıp başımı giderim!” Öff! Hiç yazma isteği yok içimde, insanı sarhoş gibi yapan bir keşifleme esiyor. Sevgilim, seni ve çocukları büyük bir sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[214]

Tatiana Schucht’a

[Turi] 20 Ekim 1930

Çok sevgili Tatiana,

Fotoğrafları aldım ama senin tüm yorum ve gözlemlerin onları daha iyi bir duruma getirmeye yaramadı. Fotoğraflar çok kötü ve bence hepsi bozuk. – Giulia’nın sağlık durumu hakkında yazdığın şeylerin doğru olmadığını, tersine, sorunu bu biçimde ortaya koymanın tehlikeli olacağını ya da en azından bir yarar sağlamayacağını sanıyorum. Bayan Nilde’yle yaptığın konuşmaların da yanılmana katkısı olduğunu düşünüyorum. İstemediği ya da kendine bakmayı beceremediği için Giulia’nın kronikleşmeye eğilimli sinirsel bir yorgunluktan ve beyin anemisinden dertli olduğu açık. Giulia kendini farkında olmadan Genia’nın 1919’daki durumuna sokuyor, yani belirli bir çalışma temposunun ancak organizmanın belirli bütünleştirici

telafileriyle ve dik bir yaşam tarzıyla mümkün olduğuna ve her halükarda 1919'da en azından açıklanabilir olanın 1930'da saçma bir romantizmden başka bir şey olmadığına inanmak istemiyor. Sorunun vahim olan yanı, bana çözümsüz görünen olguda bulunuyor: Gerçekten biz ne yapabiliriz, sen ve ben? Vaazlar, genel tavsiyeler sonuçsuz kalacak. Bana kalırsa bu tür durumlarda tek çare, ikna edici yolların zorlayıcı araçlarla doğru bir biçimde uzlaştırılmasıdır, ama işin püf noktası da tam burada işte: Bu gerekli zorlamayı kim uygulayabilir? Her neyse, senin bakış tarzının yanlış olduğunu ve eğer bu işe girişmek istiyorsan bundan vazgeçmen gerektiğini düşünüyorum. Bunu ciddi olarak söylüyorum, çünkü dikkatle gözlemlemiş olduğum için sorunu çok iyi biliyorum. Ben Giulia'ya, her ne kadar nefret edilecek bir tarz olsa da, kaçınılmaz olarak "tez" biçimini alacak uzun bir mektup yazacağım. Başka ne yapabileceğimi kestiremiyorum. Ayrıca söz konusu olan bireysel bir olgu değil; ne yazık ki bu yaygın bir durum ve Amerika'da başlatılan yeni çalışma sistemlerine ilişkin yapılan bilimsel yayınlardan görüldüğü gibi, giderek daha da çok yaygınlaşma eğilimi gösteriyor. Senin bu tür yazıları takip edip etmediğini bilmiyorum. Psikolojik bakış açısından da ilginçtir ve aynı şekilde, Ford gibi bizzat Amerikan sanayicileri tarafından alınmış önlemler de ilgi çekici. Örneğin Ford'un, kendisine bağlı çalışanların özel yaşamlarını kontrol eden ve onlara belli bir yaşam biçimini dayatan bir denetim ekibi var: Yediklerini, içtiklerini, yatacakları yeri, odaların metre-kübünü, dinlenme saatlerini ve hatta en özel şeyleri bile kontrol ediyorlar. Buna boyun eğmeyen işten çıkarılıyor ve 6 dolar olan günlük asgari ücretini de alamıyor. Ford, günde 6 dolar asgari ücret veriyor, ama çalışabilen ve çalışabilecek durumda olan, yani çalışmayla yaşam biçimini eşgüdümlü hale sokmayı bilen insanların olmasını istiyor. Biz Avrupalılar hâlâ aşırı bohemiz; belli bir iş yapabileceğimize, keyfimize göre bohemce yaşayabileceğimize inanıyoruz. Doğal olarak, makineleşme bizi eziyor. Makineleşmeden, genel anlamda zihinsel çalışma da dahil, bilimsel bir düzeni kastediyorum. Biz, saçma bir biçimde aşırı romantiğiz ve küçük burjuva olmamak arzusuyla, tam anlamıyla bohem olan, en tipik küçük burjuva anlayışı içine düşüyoruz. Seninle de tartışmaya başladım bile. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[215]

Carlo Gramsci'ye

[Turi] 20 Ekim 1930

Çok sevgili Carlo,

Tatiana'nın bir mektubundan, senin Milano'dan Sardinya'ya döndüğünü anladım gibi geldi bana. Neden bana herhangi bir şey yazmadın? Tüm bu zaman içinde, annemden küçük bir not aldım yalnızca: Annemin hâlâ bitkin olduğu anlaşılıyor. Çocuklar ve Giulia hakkında bilgi istiyor benden. Bu bilgileri senin bizzat verdiğini sanıyordum.. Mea bana bir-iki satır bir şey yazdı; bana daha uzun birkaç mektup yazmalarını sağla. Benim durumum hep aynı. Evdeki herkese selamlar ve öpücükler. Annemi sevgiyle kucaklıyorum. İçten duygularımla, senin...

Antonio'n

[216]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 4 Kasım 1930

Çok sevgili Tatiana,

Son mektubundan, Giulia'nın sağlık durumuna ilişkin olarak benimle aynı görüşte olduğunu öğrenmek beni sevindirdi. Bu tür sorunlarda, dışarıdan aynı vicdani baskının yapılması her zaman daha iyidir. Buna benzer durumlarda, vicdani baskının etkisinin zayıf olabileceği göz önüne alındığında, tamamen yararsız olmaması için, vicdani baskı, en azından türdeş ve uyumlu olmalı! Roma'dayken Giulia'nın çalışma zorunluluğuna ilişkin maddi olarak daha az yorucu bir yaşam yöntemine sahip olması konusunda seni desteklememiş olmama şaşıyorsun. Şaşkınlığın yerinde ve bu konuda kendimi temize çıkarmam gerekiyor. Ama bu şimdi imkânsız. Benim kendimi temize çıkarmam, belki grotesk ya da en azından gülünç ya da dahası yalnızca bir roman gibi görünebilir.

Benim sağlık durumum hep aynı ve en büyük çabam, hiç olmazsa gündelik yaşamı dengede tutmayı sağlamaya yöneldi. Tüm sorun, yalnızca, bir bölümü organik nedenlerden ve büyük bir bölümü dış, mekanik, aşağı yukarı hapishane yaşamına bağlı nedenlerden kaynaklanan, tedavi çareleriyle üstesinden gelinemeyen, ama yalnızca geçici olarak hafifletilmiş olan uyku-

suzluk. Ekim ayının bir dökümünü yaptım. Sadece iki gece, 5 saat uyumuşum; 9 tam gece hiç uyumamışım, öteki geceler değişken sürelerle 5 saatten az uyumuşum. Bu da, gecede ortalama iki saatten biraz daha fazla uyudugumu gösteriyor. Zaman zaman, hâlâ bu kadar dirençli olmama ve genel bir bitkinliğimin olmamasına kendim de şaşıyorum. Düzenli olarak Benzofosfan (neredeyse bitti) ile Uroclasio ve geceleri de Sedobrol alıyorum. Tekrarlıyorum, fiziksel durumumun şimdiki düzeyini ayakta tutabilmek için alıyorum bunları.

Carlo'ya teslim edilen kitaplar arasında, *Discorsi pronunziati dal Capo del Governo nel 1929*'nin (Hükümet Başkanının 1929 Yılında Yaptığı Konuşmalar) tam bir nüshası olduğunu yazmayı hep unuttum: Bu kitaptan, yanlışlıkla bana çift nüsha göndermişler. Aynı fiyattaki bir başka kitapla değiştirmelerini isteyerek, bir nüshayı Libreria'ya geri göndermek çok yerinde olur. Bu kitapların şimdi Sardinya'da mı, yoksa hâlâ Roma'da mı olduklarını bilmiyorum. Kitaplar hâlâ Roma'daysa, Sardinya'ya gönderilmeleri işini senin yapmanı ya da Sardinya'da olup olmadıklarını Carlo'ya (Turi'ye yaptığı yolculuktan sonra hâlâ bana mektup yazmadı) bildirmeni rica ediyorum senden. *Gerarchia* dergisinin Ağustos sayısını almadığımı Libreria'ya bildirmeni de yazmıştım ve sen de bana, bildirdiğini yazmıştın. Üstelemek gerekcek, çünkü Ağustos ayından başka, şimdi Eylül ve Ekim ayları da eksik bende. Ayrıca bir aydan beri bana *L'Italia Letteraria* da gelmiyor (aldığım son sayı 21 Eylül tarihli). Aldıklarından emin olmak için, iadeli taahhütlü bir kart yollamanı rica ediyorum senden. Ford'un Yahudiler üstüne yazdığı kitabı okumadım; diğer önemli kitaplarından, bakış açısını biliyorum. Yahudilere karşı savaşımı, finansal baskı yoluyla ve hatta işçi sendikalarının faaliyetleri aracılığıyla, onun sanayi sistemine defalarca egemen olmaya çalışan sanayi ağalığına karşı savaşının en dikkate değer boyutudur. New York borsasının otomobil imalatını frenleyen iki krizinden sonra, Ford'u şimdi kim bilir hangi başka büyük nefret besleyecek? Sanayi anlayışının tüm iyimserliği bir darbeyle yerle bir oldu, onu yeniden ayağa kaldırmak güç olacak.

Sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 4 Kasım 1930

Çok sevgili Giulia,

Hâlâ Soçi'de olup olmadığını ya da bu mektubun sana gönderilip gönderilmeyeceğini veya senin tatilden dönüp dönmediğini bilmiyorum. Bu nedenle, daha önce tam anlamıyla akademik bir tez olabilecek yapıda hayal ettiğim, Doktor Grillo tarzında uzun bir mektubu henüz sana sunamıyorum. Bir başka sefere olacak bu. Bu arada, "her şeyin ortaya çıktığını", artık benim için hiçbir sır kalmadığını haber vereyim sana; yani senin gerçek sağlık durumun konusunda ayrıntılı olarak bilgi edindim. Doğruyu söylemek gerekirse bu, İtalya'da "herkesin bildiği sır" denen şeydi, yani senin oldukça hasta olduğunu ya da en azından fizyolojik bir temele dayanması gereken ruhsal bir bunalım geçirdiğini anlamıştım. Eğer yalnızca sana olan sevgimin yönlendirdiği, hiçbir şey gözetmeden diyebilirim, yaptığım ilk okumadan sonra, deyim yerindeyse edebiyat ve psikanaliz "eleştirmeni" olarak yeniden okuduğum mektuplarından bunu anlamamış olsaydım, epey berbat bir "edebiyatçı" olurum herhalde. Bence edebi ifade (dilbilimsel), bir biçim ve içerik ilişkisidir. Analizler, biçim ile içerik arasında tam bir uyum olup olmadığını ya da çatlaklar, gizlemeler vb. olup olmadığını gösterir bana ya da anlamama yardımcı olur. Özellikle de, aşırı sonuç çıkarmak istenirse yanlışla düşmek de mümkün, ama eğer ilke varsa, en azından genel anlayış bakımından pek çok şey anlamak mümkün olur. Bütün bunları, bundan böyle bana son derece açık yüreklilikle yazabileceğini ve yazman gerektiğini sana bildirmek için yazıyorum. Çocuklarımızın birkaç fotoğrafını aldım. Fotoğraflar teknik olarak çok başarısız ama benim için çok ilgi çekiciler. Seni derin bir sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 17 Kasım 1930

Çok sevgili Tatiana,

10 Kasım tarihli kartınla 13 Kasım tarihli mektubunu aldım. Sorularını sırasıyla yanıtlamaya çalışacağım. 1) Şimdilik bana kitap gönderme. Sende olanları bir kenara ayır ve onları yollaman için sana haber vermemi bekle. Her şeyden önce, 4 yıldan beri biriktirdiğim tüm eski dergilerden kurtulmak istiyorum: Dergileri yollamadan önce, beni en çok ilgilendiren konular üstüne notlar almak için yeniden gözden geçiriyorum ve bu pek doğal olarak günün önemli bir bölümünü işgal ediyor, çünkü bilgi edinilecek bu notlarla birlikte yorumlar ve ekler vb. de var. Üç ya da dört ana konu üstünde durdum: Bunlardan biri on yedinci yüzyıla kadar uzanan, ayrıca birçok bölüme ayrılan, İtalyan aydınlarının sahip oldukları kozmopolit işlevlerdir: Rönesans ve Machiavelli vb. gibi. Gerekli malzemeye başvurma imkânına sahip olabilseydim, gerçekten yapılması gereken ilginç bir kitap olurdu ve dahası, henüz böyle bir kitabın yazılmamış olduğunu sanıyorum. Kitap derken, belli sayıdaki monografik çalışmanın sadece başlangıcı demek gerekir, çünkü sorun farklı dönemlerde farklı biçimlerde kendini gösteriyor ve bence Roma İmparatorluğu zamanlarına kadar uzanmak gerekir. Bu arada, elimin altındaki nispeten az sayıdaki kitabın, geçmişteki eski yorumları bana hatırlatması dolayısıyla da notlar kaydediyorum. Öte yandan, bu mesele benim için tamamen yeni bir şey değil, çünkü on yıl önce, “Manzoni’ye göre dil sorunları” üstüne bir deneme yazmıştım ve bu, yazı dilinin (Orta Latince deniyor buna, yani MS 400’den 1300 yılına kadar yazılı Latince), Roma’nın merkezleşmesinin sona ermesiyle sayısız lehçeye ayrılan halkın konuştuğu dilden tamamen koptuğu zamandan itibaren İtalyan kültürünün örgütlenmesi hakkında epey bir araştırma yapmayı gerektirmişti. Bu Orta Latincenin yerini, bir kez daha hümanist Latincenin etkisine giren ve söz dağarcığı açısından halk dili niteliğinde olan ancak ses düzeni ve hatta Latinceden türetilen sözdizimi açısından da yerel olmayan, gelişmiş bir dili ortaya çıkararak, halk dili aldı: Böylece, iki dil de varlığını sürdürdü; biri halk dili ya da lehçeli dil, öteki de bilimsel dil ya da daha doğrusu, entelektüellerin ve seçkin sınıfın dili. Manzoni bile *Nişanlılar*’ı yeniden yazarken ve İtalyan dili üstüne incelemelerinde aslında dilin yalnızca bir yanını, söz dağarcığını dikkate almış, aslında bütün dillerin ana bölümü olan sözdizimini hesaba katmamıştır. O kadar ki, bu sözdiziminden dolayı, İngilizce, sözcüklerinin %60’ından fazlası Latince veya yeni Latince olmasına rağmen, Cermen dilidir. Oysa

Romence, sözcüklerinin %60'ından fazlası Slavca olmasına rağmen, Neolatin dildir vb... Gördüğün gibi, konu beni öylesine ilgilendiriyor ki kendimi kap-
tırıverdim. 2) Dergiler konusunda: *La Bibliografia fascista* benim pek işime
yaramıyor, çünkü aldığım bibliografya dergileri, aynı yazarlar tarafından
düzenlenmiş ve en yeni kitaplar bile aynı. Bana bir İngiliz dergisinden söz
ediyorsun: Libreria aracılığıyla bana bir deneme sayısı göndermen iyi olur.
Roma Hapishanesi'nde gördüğüm *Manchester Guardian* ve *Times*'ın haftalık
ekinin bir deneme sayısını da gönderebilirsin ama bu derginin edebi yazıla-
rının henüz benim için aşırı zor olacağını sanıyorum. Ayrıca, içimde pek
fazla dil öğrenme isteği de yok. 3) Carlo'nun [bazı sözcükler sansürlenmiş]
bana sözünü ettiği "ceket" konusunda bana yazdığın şeyi anlamadım. Car-
lo'nun söylediği kadarıyla, bundan hatırladığım, kış için yün bir fanila ya da
kazakla ilgiliydi. Sen ona "ceket" diyorsun. Hapishanede yalnızca kurallara
uygun ceketlere izin veriliyor. Carlo'ya, yıllarca yetecek kadar fanilam oldu-
ğunu zaten söylemiştim; yalnızca fanilam değil, beş tane olmasa da dört
kazağım var, ikisine henüz elimi bile sürmedim. Biçimi daha iyi olsa bile
aynı türden eşyaları ya da birazcık değişik olanları hâlâ göndermenin amacı
ne? Onları güvelere yedirmek için [iki satır sansürlenmiş]. Dergilere abone-
liği yenilemek için Libreria'ya yazmakta çok acele ettin. İki ay içinde senin
hatırlatmanı da unutacakları kadar zaman geçeceği için çok çaba harcamış
oldun. *Il Secolo Illustrato*'yu düzenli olarak alıyordum. *L'Emporium*'u kesin
olarak istemiyorum, zaten yeteri kadar terliğim var. Kızma.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Öteki yarım sayfayı, kızkardeşim Teresina Gramsci-Paulesu'ya gönder.
Sedobrol'le patikleri aldım. Sana çok teşekkür ederim.

[219]

Teresina Gramsci'ye

[Turi] 17 Kasım 1930

Çok sevgili Teresina,

Ayin 11'inde yazdığın mektubu, çocuklarının fotoğrafıyla birlikte aldım.
Gördüğüm kadarıyla çok sevimli ve güzel, aynı zamanda gülbüz ve sağlıklı-
lar. Franco'nun bu derece güçlenmesine şaşır kaldım; bir süre önce bana
gönderdiğin fotoğrafta çelimsiz, kırılğan görünüyordu. Şimdi güçlü, dal gibi

ve capcanlı görünüyor. Buna gerçekten çok memnun oldum ve aynı fotoğrafın bir kopyasını Giulia'ya göndermesi için Tatiana'ya da gönderirsen sana minnettar kalırım. Başka bazı fotoğrafların kopyalarını ben ona yolladım (teknik olarak çok kötü çekilmişlerdi) ve Delio'yla Giuliano'nun çok ilgisini çektiğini ve birçok soru sorduklarını yazdı bana. – Bir aydan fazla bir süredir annemden haber alamadığım için endişe içindeyim. Carlo, Turi yolculuğundan sonra bana hiç mektup yazmadı (ya da en azından ben mektuplarını almadım). Nannaro'ya gelince, verdiği bütün sözlerle rağmen, o da bana hiç yazmadı (ancak onun durumundan dolayı, belki de mektupların bana ulaşmamış olması muhtemeldir). Bana daha çok mektup yazmaya ve özellikle çocuklar hakkında bir yığın haber vermeye gerçekten karar almalısın. Bu, beni oldukça ilgilendiriyor. Franco'nun sizi eğlendiren, “kendi tarzıyla uzun mektuplar” yazdığını söylemen hoşuma gitti; bu, onun hayal gücünün olduğu, söyleyecek bir şeyleri bulunduğu ve kafasını kurcalayan şeyleri ifade etmeye çalıştığı anlamına geliyor. Kim bilir, belki de bize benzeyecek: Okumak ve yazmak için nasıl çıldırdığımızı hatırlıyor musun? Sanırım sen de on yaşlarındayken, okuyacak yeni kitapların olmayınca tutup tüm yasa kitaplarını okumuştun. Oysa Mimi, pek hayal edebilen bir kız değil bana kalırsa. Yüzünde, kendi âlemine keyfince gömülmeye zaman ayıramayacağı için dünyayı hayranlıkla izleyemeyecek kadar meşgul birinin şaşkın ifadesi var. Bence küçük kız, her şeyden çok iki büyüğü tarafından korunuyor olmaktan mutlu ve dolayısıyla, umursamaz bir tavırla, fotoğraf makinesine ve onun *moru cabbanu*'sunun¹⁶ görüntüsüne güvenebilmekten memnun: Hatta yana eğdiği başıyla, belli bir meydan okuma edası taşıyor gibi de geliyor bana. Yanılıyor muyum? Doğal olarak, bir fotoğraf, senin çocuklarının fotoğrafındaki gibi son derece ifadeli olsa bile, yaşam dolu bir hareketi donduruyor ve tek bir davranışı yanlış yorumlamak mümkün.

Bana annem hakkında ve onun gerçek sağlık durumu konusunda da yaz. Kayıtsızlığı at üstünden, ofisin ve gelip gidenlerin tekdüze ortamının, onların yavan ve sıkıcı gevezeliklerinin seni ezmesine izin verme.¹⁷ Çocuklara okul dışında iyi önderlik edebilmek ve “görgülü” denen ailelerde özellikle çok karşılaşıldığı gibi, onları kendi başlarına bırakmamak için, bir zamanlarki gibi capcanlı olmalısın (fiziksel anlamda değil, sanırım bu anlamda hiçbir zaman canlı olmadın, ama zihinsel anlamda).

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

16 Sardinya dilinde siyah örtü anlamına geliyor. Eski tip fotoğraf makinelerinde, fotoğrafçının, kameranın arkasındaki ekrana düşen görüntüyü daha net görebilmesi için siyah bir örtü bulunuyordu

17 Teresina, Ghilarza postanesinde memur olarak çalışıyordu.

[Turi] 1 Aralık 1930

Çok sevgili Tatiana,

Bana gönderdiğin, içinde ilaçlarla diğer öteberinin olduğu paketi aldım. Patikler ayağıma tam oturdu, ama ayakkabıların onların da hakkından gelmesinden korkuyorum. Her neyse, artık haftada bir çiftten fazla çorap kullanmayacağım. Son olarak gönderdiğin Benzofofan türü kuvvetlendiricileri ya da yatıştırıcıları bana tekrar göndermenin bir yarar sağlamayacağını düşünüyorum. Bana hiç iyi gelmediğine ikna oldum. Bir şeye ihtiyacım olduğunda bana gönderebileceğin şeyi yazacağım sana.

Carlo, Turi'ye yolculuğundan sonra bana hâlâ mektup yazmadı; bunu tahmin etmeme rağmen nedenini bilmiyorum. Şimdilik paraya ihtiyacım yok; bana aylarca yetecek 870 liretim var. Birkaç aydır sigara gönderilmesine izin verilmiyor artık; buna karşılık, kıyılmış tütün gönderilebiliyor. Roma Hapishanesi'ndeyken, Amerikan tütünleriyle karıştırılmadan önceki, bir zamanların İtalyan Macedonia tütününe benzerliği yönünden çok lezzetli olan, Carlo'nun ya da senin yolladığınız bir paket Türk tütününü hatırlatmıştım Carlo'ya. Paketinin 4,20 liret olduğunu hatırlıyorum, şimdi de bundan fazla tutmaz herhalde, çünkü yabancı tütünlerdeki fiyat artışı son derece az oldu. Eğer bu işle sen uğraşmak istersen, bulmaya çalışabilirsin, ama yanlışlık yapıldığında büyük bir kayıp olmaması için az gönder. Yalnızca Macedonia türünden, hafif tütün içebiliyorum.

Profesör Luigi Russo tarafından yönetilen *La Nuova Italia* dergisinin Ekim sayısını herhangi bir Roma kitapçısında bulabilirsen ve Giulia'ya gönderebilirsen çok memnun olurum. Dergide, kısa bir süre önce Oxford'da düzenlenen Uluslararası Felsefe Kongresi'nde Benedetto Croce ile Lunaçarski arasında, "Tarihsel materyalizmin bir estetik doktrini var mıdır ya da olabilir mi?" sorunu üstüne yapılan düzeyli tartışmadan bahseden bir mektup yayımlandı. Mektup belki de Croce'nin bizzat kendisinin ya da çömezlerinden birinindir ve ilginç bir mektuptur.¹⁸

Croce'nin, Lunaçarski'nin bir savına, kongrenin son derece eğlenceli havasında, yarı koruyucu, yarı hicivci, babacan bir üslupla karşılık verdiği anlaşılıyor. Mektuptan, Croce'nin tarihsel materyalizmle çok ilgilendiğinden, bu konuda pek çok yazısı bulunduğu ve ne olursa olsun, bu konu üstüne aşırı bilgi sahibi olduğundan Lunaçarski'nin habersiz olduğu da

18 VII. Uluslararası Felsefe Kongresi 1930 yılının 1-5 Eylül tarihleri arasında, Oxford'da gerçekleşmişti.

anlaşıyor. Bu bana garip geliyor, çünkü Croce'nin yapıtları Rusçaya çevril-di ve Lunaçarski de çok iyi İtalyanca biliyor.

Ayrıca bu mektuptan, Croce'nin tarihsel materyalizmle ilgili tutumu-nun, birkaç yıl öncesine kadarki tutumundan tamamen farklı olduğu da anlaşılıyor. Croce bugün gerçekten tarihsel materyalizmin eski Ortaçağ... teolojisine, Kant öncesi ve Descartes öncesi felsefeye bir dönüşün işaretini verdiğini ileri sürüyor. Bu şaşırtıcı bir şey ve insan, Olimpos tanrılarına özgü dinginliğine rağmen, onun da aşırı derecede, hatta Homeros'tan bile daha sık uyuklamaya başladığından kuşkuya düşüyor. Bu konuda özel bir inceleme yazıp yazmayacağını bilmiyorum. Çok ilginç olurdu ve sanırım gerekli ve yeterli kanıtları gene kendi eserlerinden derleyerek ona cevap vermek zor olmazdı. Croce'nin son derece açık bir biçimde bir polemik hilesine başvurduğunu ve yargısının tarihsel-felsefi bir yargı olmaktan çok bir irade eyleminden başka bir şey olmadığını, yani pratik bir amacı oldu-ğunu sanıyorum. Tarihsel materyalizmin sözümona kuramcılarının çoğu-nun, Ortaçağ teolojisinininkine benzer bir felsefi konuma düştükleri ve "ekonomik yapı"dan, bir çeşit "bilinmeyen tanrı" yarattıkları belki gösteri-lebilir, ama bu ne anlama gelir? Sanki Papa'nın ve Cizvitlerin dinini yargı-lamaya çalışıyor ve Bergamolu köylülerin kör inançlarından söz ediyor-muş gibi olurdu. Croce'nin tarihsel materyalizme yönelik tutumu, bence Rönesans insanlarının, Luther Reformu'na karşı tutumlarına benziyor: "Luther nereye girse, uygarlık yok oluyor" diyordu Erasmus. Ancak tarih-çiler ve Croce'nin bizzat kendisi, bugün Luther'in ve yaptığı reformun, Croce'nin felsefesi de dahil modern felsefenin ve uygarlığın başlangıcı ol-duğunu kabul ediyorlar. Rönesans insanı, Luthercilikte olduğu gibi büyük bir ahlâki ve düşünsel yenilenme hareketinin geniş halk kitlelerinde yeni-den hayat buldukça, önce hemen kaba ve hatta kör inanç biçimini alabile-ceğini ve bunun, aynı olgudan dolayı, reformun öncülüğünü ve bayraktar-lığını büyük entelektüellerin küçük bir aristokrasisinin değil de Alman halkının yapmasının kaçınılmaz olduğunu anlamıyordu. – Eğer Giulia yapabilirse, Croce-Lunaçarski polemığının orada önem taşıyan bazı ente-lektüel bildirilere yol açıp açmadığını bana bildirsin. – Hatırlayacağın gibi, bir süre önce okumama engel koydukları bazı kitapları okuma izni almak için hükümet başkanına bir başvuru yapmıştım ve bunların yanı sıra, hâlâ bende olmayan ve satın almak istediğim öteki iki kitap şunlar: Fülöp Mil-ler, *Il volto del bolscevismo* [Bolşevizmin Yüzü], Curzio Malaparte'nin önsö-züyle, Bompiani Yayınevi, Milano ve Lev Troçki, *La Mia Vita* [Hayatım], Mondadori Yayınevi, Milano (Troçki'nin kitabının bu başlıkta ya da benzer bir başlıkta olup olmadığından emin değilim). Cevap geldi ve talebim uy-gun bulundu [iki satır sansürlenmiş ya da silinmiş]; [bir satır sansürlenmiş

ya da silinmiş] bu nedenle Libreria'ya yazmanı ve bunları bana göndertmeni rica ediyorum senden. Şu kitapları da istiyorum. 1) Benedetto Croce, *Eternita e storicita della filosofia* [Felsefenin Ebediliği ve Tarihselliği], Biblioteca Yayınları, Rieti. 2) Henri de Man – *La gioia nel lavoro* [Çalışma Sevinci], Laterza Yayınevi, Bari. 3) Biagio Riguzzi, *Sindacalismo e riformismo nel Parmense* [Parmense'de Sendikacılık ve Reformculuk], Laterza Yayınevi, Bari. – Hükümet başkanına başvuru konusunda, dikkatinden kaçma durumuna karşı, başka bir girişimde bulunmaması için Carlo'yu uyarmam belki yerinde olur. Bence işler gayet yolunda gitti.

Çok sevgili Tatiana, mektubu teslim etmem gerekiyor. Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

Bir önceki sayfanın son satırlarını ve bu sayfanın ilk satırlarını ben karadım. Eğer Carlo'ya yazarsan, ona uzun zamandır bana yazmadığına ve annemin sağlığı hakkında bilgi yollamadığına üzülüğümü söyle. Patiklerin yapılışı konusunda, seni defalarca kutlamam lazım. Çok güzel bir iş çıkardın ve çok yorulmuş olmalısın, çünkü kumaş çok kalın, dayanıklı ve dikmek çok zor olmuştur herhalde. Gerçekten sana yürekten teşekkür ederim.

Antonio

[221]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 15 Aralık 1930

Çok sevgili anneciğim,

Ne olup bittiğini anlamıyorum. Carlo üç aydan fazla süredir mektup yazmadı. Senin son notunu yaklaşık iki ay önce aldım. Bir buçuk ay kadar önce de Teresina'dan bir mektup aldım, mektuba cevap verdim, bir daha da karşılığını alamadım (Teresina'ya dört hafta önce, zaman geçirmeden yazdım). Gerçekten bu sürekli sessizliğe bir anlam veremiyorum; hiç olmazsa birkaç kartpostal göndererek bu sessizliği niçin kırmıyorsunuz? Tatiana, Carlo'dan, büyük kapsamlı işini ileri sürerek, daha sık mektup yazmamasının bağışlanmasını isteyen bir mektup aldığını yazıyor bana. Bence yetersiz bir haklı çıkma nedeni. Uzun mektuplar yazılmamasının nedenleri açıklanabiliyor ama mutlak sessizlik açıklanamıyor. Bir kartpostal bir saniyede yazılabilir. Carlo'nun, benim durumumdan dolayı sıkıntı içinde

olabileceğini ve ne yapacağını şaşırmış ya da tereddütlü ruh halini bana açıklamak istemediğini ya da açıklamayı beceremediğini düşündüm. Bu nedenle, kendisinden bana bunu kesin olarak söylemesini ya da hiç olmazsa Mea'ya mektup yazdırarak bana güvence vermesini rica ediyorum. Böylece senin sağlık durumundan, biraz daha sık bilgi edinmiş olurum. Kendini toparladın mı? Eğer yazmaya gücün yoksa, birilerine kart yazdır, sonra da altına yalnızca imzanı at, bu bana yeter. Sevgili anneciğim, işte özgürlükten yoksun geçirdiğim beşinci ve hapishanede geçirdiğim dördüncü Noel. Gerçekten de Ustica'da 1926 Noeli'ni geçirdiğim tutukluluk koşulları, hapisane koşullarına kıyasla hâlâ kişisel özgürlük cennetinin bir parçasıydı. Ama benim huzurumun kaçtığını sanma. Dört yılda yaşlandı, saçlarım epey ağardı, dişlerim döküldü, bir zamanlar olduğu gibi zevkle gülmüyorum artık, ama bilgeleştirdi, insanlar ve olaylar hakkında deneyimlerimin zenginleştiğini sanıyorum. Bunun dışında, yaşam sevincimi yitirmedim; her şey hâlâ ilgimi çekiyor ve artık bir daha "*zacchurare sa fae arrostia*"¹⁹ yiyemesem bile, başkalarının yediğini görmekten ve bilmekten hiç de üzüntü duymayacağıma eminim. Demek ki yaşlanmamışım, sence de öyle değil mi? Ölümden korkmaya başladığımızda ve bir daha yapamayacağımız bir şeyi başkalarının yaptığını görmekten üzüntü duyduğumuzda yaşlanmış oluruz. Bu anlamda, yaşına rağmen senin de yaşlanmadığına eminim. Hepimizi bir arada görebilmek ve tüm torunlarını tanıyabilmek için çok uzun yaşamaya karar verdiğine eminim: Yaşamak istedikten sonra, yaşama sevinci duyduktan ve hâlâ bazı amaçlara ulaşmak istedikten sonra, tüm acılara ve tüm hastalıklara karşı direnilir. Ama var olan gücünü biraz dikkatli kullanmak ve ilkençlikteki gibi büyük çabalar harcamakta inat etmemek gerektiğine de aklın yatmalı. Şimdi açıkça görüyorum ki, Teresina, bana yolladığı mektupta, senin aşırı çalışmakta ayak dirediğini ve ev işlerinde başı çekmekten vazgeçmek istemediğini, biraz da kınayarak bildirmek istemiş. Oysa bu işlerden vazgeçip dinlenmen gerekir. Sevgili anneciğim, bayramını en iyi dileklerimle kutlar, neşeli ve huzur içinde olmanı dilerim. Evdeki herkese de selam ediyor ve bayramlarını kutluyorum. Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

19 Sardinya dilinde, közlenmiş bakla.

[Turi] 15 Aralık 1930

Çok sevgili Tatiana,

Evet, evet, Zangwili'nin kitabını alalı çok oluyor ve sana bunu bildirmeyi hep unuttum. Çok ilgi çekici bir kitap, ama zaten kitabı biliyordum. Gene de büyük bir zevkle yeniden okudum. *Pegaso* ve *Nouvelles Littéraires* dergileri düzenli olarak elime geçiyor ve beni gerçekten ilgilendiriyorlar: Libreria'daki aboneliği onaylayabilirsin, ama zaten yürürlükte olan tüm aboneliklerimi genel olarak onayladığını sanıyorum; o zaman özel olarak onaylamaya gerek yok, sence de öyle değil mi? Davanın yeniden incelenmesi konusundaki dilekçeye gelince, zaten dilekçe bir hükümlü tarafından verilmiş olduğuna göre, benim dilekçe vermem gerekmiyor. Kişisel unsurlar, Yargıtay için yararlı, davanın yeniden incelenmesi için değil; dilekçede yalnızca nasıl kanıtlandığı, aynı mahkemenin başka duruşmalarıyla çelişkinin kanıtı, hükmün ne biçimde uygulandığı vb. gibi şeyler sorulacak, yani hukuki ve teknik nitelikte olan unsurlar, ki bunu yalnızca bir avukat ayırt edebilir. Kabul edildiği takdirde başvurusunu yürütmek için Umberto'nun²⁰ hangi avukatı görevlendirdiğini bilmiyorum. Doğruyu söylemek gerekirse, davanın yeniden incelenmesiyle ilgili başvuruların izlediği yolun ne olduğundan bile haberim yok. Danışma Kurulu'nda bir tartışmanın söz konusu olup olmadığını ya da mahkemenin görevlendirdiği danışman önünde, bir avukatın, başvurunun gerekçelerini açıklamasına izin verilip verilmediğini de bilmiyorum. Her neyse, bizim davanın yalnızca siyasi olduğu düşünülürse, başvuru da siyasi gerekçelerle kabul ya da reddedilecek, resmî ve yasal gerekçelerle değil. O halde, bir tek kişinin dilekçesi yeterli olur. Tüm yasal gerekçelerin Umberto tarafından başvuruda gösterilip gösterilmediğini bilmek gerek yalnızca. Davada, avukatların, profesyonel bakış açısından inanılmaz derecede yetersiz olmalarından endişe ediyorum (en uygun sözcüklerin kullanılmaması açısından yetersiz diyorum). Bize temel bir olgu hakkında bilgi vermediler: Yani bizim bir önceki davamızda, Floransa grubundan Serafino Masieri ve arkadaşları "iç savaşa kışkırtma" suçundan beraat etmişti. Oysa bizim davada, suçu Masieri'nin işlemiş olduğu ortaya çıktı ve biz, "azmettirici" olarak, azmedenin beraat ettiği suçun azmettiricileri olarak, 15 yıl ağır hapis cezasına çarptırılmıştık! Ama bu da bir ayrıntı, çünkü sana dediğim gibi, dava siyasiydi, yani askerî savcının söylediği gibi ve kararın tekrarladığı gibi, "karine" olarak mahkûm edil-

20 Umberto Terracini.

miştik çünkü yasa tarafından öngörülen tüm suçları işlemiş olabilirdik: İşleyip işlemediğimiz, ikincil bir meseleydi. O zaman, başvuru sorununun üstünde durma. Bunun yapılmış olması önemliydi; yani hükmü protesto etmek için, yasa tarafından izin verilmiş tüm başvuruları yapmamızın Özel Mahkeme kayıtlarına geçmiş olması. Hiç kimsenin, gerçekten dava-
nın yeniden incelenmesini sağlamayı en ufak bir biçimde umduğunu san-
mıyorum en azından ben bunu asla düşünmedim ve hele bugün, hiç mi hiç düşünmüyorum. – Sevgili Tatiana, henüz Giulia'ya yazmak istemiyorum; önce onun bir mektubunu almak ve sağlığı hakkında bilgileri doğrudan ondan edinmek istiyorum. Bunun dışında, benim tüm mektuplarımı, kişisel olarak sana yazılmış olanları da, ona göndermeyi sürdürdüğünü sanıyorum. Bu mektubu da ona gönderirsen, üstesinden gelemediğim gerçek bir ruhsal gereksinime cevap veren bu arzumu okuyacak. Belki de tüm entelektüel biçimlenmem polemik niteliğe sahip olduğundan dolayı, böyle olması gerekecek. “Yarar gözetmeyen” düşünce de, yani çalışmak olsun diye çalışmak benim için zor. Sadece bazen, ama pek seyrek olarak belli bir düşünme düzenini unuttur ve olayların analizine kendimi adanmak için, deyim yerindeyse, yararı, olayların kendi içinde bulurum. Genellikle karşılıklı konuşmaya ya da diyalektiğe dayalı bakış açısında konumlanmam gerekiyor, yoksa hiçbir zihinsel dürtü hissetmiyorum. Bir keresinde sana söylediğim gibi, karanlık boşluğa taş atmaktan hoşlanmıyorum; somut bir muhatabı ya da hasmı hissetmek istiyorum. Aile ilişkilerinde de, karşılıklı konuşma yapmak istiyorum. Yoksa mektup tarzında bir roman yazıyordum gibi gelecek bana, kötü bir edebiyat yapacağımı da biliyorum. – Delio'nun yolculuğu hakkında düşündüğü şeyi, nasıl izlenimler edindiğini vb. öğrenmek beni elbette ilgilendirir. Ama artık Delio'yu bana bir şeyler anlatması için sıkıştırmasını Giulia'dan istemek gelmiyor içimden. Bunu bir kez yaptım; belki hatırlarsın, Delio'ya bir mektup yazdım, ama tüm çabalarım suya düştü. Benim hapishanede olduğumu, bunu dolaylı olarak öğrenebileceğini, yani kendini eğitenlerin doğruluğundan kuşku duymaya başlayan ve kendine ait düşünceleri oluşmaya ve kendine ait bir yaşam kurmaya başlayan bir çocuğun, en azından çocukken benim başımdan geçen buydu, bunu çok iyi hatırlıyorum, daha tatsız bir biçimde öğrenebileceğini etraflıca düşünmeden, Delio'dan niye saklandığını anlayamıyorum. Delio'nun yaşamının bu yanı, ona doğrudan yazma isteğimi kırıyor. Her eğit-
sel yönlendirmenin, en kötüsünün bile, birbirine ters düşen iki sistem arasındaki karışıklıktan her zaman daha tercih edilir olduğunu düşünüyorum. Delio'nun şiddetli asabi duyarlılığını bildiğim için, onun gerçek yaşamından ve zihinsel gelişiminden neredeyse tamamen habersiz olduğum için (okumaya, yazmaya başlayıp başlamadığından bile haberim yok), ona

zararlı olabileceğini düşündüğüm çelişkili duygusal uyarıların birbirine karışmasına neden olacağım korkusuyla girişimlerde bulunmaya çekiniyorum. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Bu nedenle Giulia'yı, en üst düzeyde sistemli bir anlayışla bana yazmaya ya da belki, bana ne yazmam gerektiğini salık vermeye teşvik etmek ve benim hapishanede olduğumu çocuklardan saklamanın son tahlilde ne doğru ne de yararlı olduğuna onu ikna etmek gerekir. Bu açıklamanın onlarda ilk başta hoş olmayan bir tepki yaratması mümkün, ama onları bilgilendirme yöntemi dikkatle seçilmiş olmalı. Çocuklara akli başında varlıklarmış gibi davranmanın ve onlarla en ciddi şeyleri bile ciddi ciddi konuşmanın yerinde olacağını düşünüyorum. Bu, onlarda derin bir etki bırakır, karakterlerini güçlendirir, ama çocuğun biçimlenişinin, ortamın etkilerinin rastlantısına ve rastlantıların beklenmedik mekanizmine bırakılmasından özellikle kaçınılması gerektiğini düşünüyorum. Büyüklerin bir zamanlar çocuk olduklarını unutmaları ve kendi deneyimlerini hiç hesaba katmamaları gerçekten garip. Ben kendi adıma, ne kadar incindiğimi ve kendi içime kapanmaya itildiğimi ve bana acı verebilecek şeylerden kaçmak için yaptığım dalaverelerin keşfiyle yoldan çıkmaya sürüklendiğimi hatırlıyorum. On yaşlarıma doğru annem için gerçek bir üzüntü kaynağı olup çıkmıştım ve karşılıklı ilişkilerde, rahatça ve gerçekten kavga çıkaracak ve rezalet yaratacak kadar bağnazlaşmıştım. – Lezzetli, ama aşırı sert iki paket tütünü aldım. Sana teşekkür ederim ama içmesem daha iyi olacak. – Senatör Giovanni Gentile'nin Faşist Kültür Enstitüsü'nde, yakınlarda yaptığı konuşmanın, *Educazione Fascista* dergisinin Aralık sayısında yayımlanıp yayımlanmadığına bakmanı istiyorum. Bu dergiyi, Littorio Kitabevi'nde bulabilirsin ve orada çalışan kişi, söylevin başka bir dergide yayımlanıp yayımlanmadığını söyleyebilir belki sana (Gentile'nin bizzat yönettiği *Bibliografia Fascista*'da yayımlanmıştır belki). Ama gene de, şimdi nasıl düzenlendiğini ve abone olmaya değip değmeyeceğini görmek için, *Educazione Fascista*'nın bir deneme sayısını bana temin edersen sana minnettar kalacağım. Yıllık dizini içeren Aralık sayısının, deneme sayısı olduğu belirtilmiş. Çok sevgili Tatiana, sana iyi bayramlar diliyor ve seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 29 Aralık 1930

Çok sevgili Tatiana,

Çok hoşuma giden altı fotoğrafı aldım. Ayrıntılarda bile son derece net ve apaçık olduğu için, fotoğrafların büyütülmesine gerek yok sanırım. Sence de öyle değil mi? Tabii eğer kendin için kopya edinmek istemiyorsan. Böyle bir durumda bana yaz, o zaman fotoğrafları sana geri gönderirim. Ama göndermeyi geciktirmek, bir başka nedenle, benim için daha iyi olacak. İnan ki acele etme alışkanlığımı tamamen yitirdim; beklemeyi ve sabırlı olmayı öğrendim. Fotoğraflar çok ifadeli ve ilgi çekici. Çocuklar genel olarak çok cana yakın ve güzel; bakıcılar da ciddi görünüyorlar. Delio'nun fizyonomi olarak diğerlerinden nasıl ayrıldığına dikkat ettin mi? Başka bir ırktan olduğu hemen görülüyor; öteki çocuklarda, kişisel özelliklerinin ötesinde (bu özelliklerin ne derece göze çarptığı da dikkate değer ayrıca), onları Delio'dan ayıran, kafa ve yüz yapılarındaki belli bir genel benzerlik dikkati çekiyor. – Senin aracılığıyla ısmarlamış olduğum kitapları Libreria'dan aldım. Buna karşılık, *Gerarchia* altı aydır elime geçmedi ve nedenini anlayamıyorum. 1928'de, *Critica Fascista*'ya yaptıkları gibi, bu sefer de yayının askıya alındığını söylemeyecekler herhalde, bunu hatırlıyor musun? Bu yüzden, istemekte ısrar etmeni rica ediyorum senden. Ağustos sayısından itibaren, yani 1930'un ikinci yarısının sayıları bende yok. – İngilizce yayınlardan, *Times*'ın haftalık eki bana yeter. *Manchester Guardian*'ın eki, pamuk endüstrisi ve koza üretimi konusunda aşırı uzmanlaşmış ve ayrıca İngilizce okumak beni henüz aşırı derecede yoruyor ve bu yüzden *Times*'ın eki bana yeter. Sağlık durumun konusunda bana hiç bilgi vermedin. Son mektubunu yatakta yazdığın haberini vermiş, ama başka ayrıntı eklememişsin. Böylece, bana yaşam düzenin konusunda hiçbir şey söylememiş oldun. Gene de, eğer aileni görmek için mutlaka bir yolculuk yapmak istiyorsan, elinden geldigince kendini en üst düzeyde güçlendirmeyi gündemine almalısın. Bunun gerekli olduğuna inan; güçlendirici bir diyet yapman gerektiğini kabul et ve bunu özenle uygula. Aksi takdirde, Giulia ve Genia'ya hangi hakla kızabilir ve onlara tavsiyelerde bulunabilirsin? Senin romantizm biçimin onlardan farklı olsa da, gıdana özen göstermeme konusunda sen de onlara benziyorsun. Çok sevgili Tatiana, daha fazla yazma isteği yok içimde, yarı yarıya sersemlemiş bir durumdayım. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Kâğıdın öteki yarısını kız kardeşim Grazietta'ya yolla, geçen sefer yaptığın gibi Teresina'ya yollama.

[224]

Grazietta Gramsci'ye

[Turi] 29 Aralık 1930

Çok sevgili Grazietta,

İçinde Mea'nın notu da bulunan mektubunu aldım. Paket, Noel günü elime geçti. Anneme, her şeyin yerli yerinde ve yiyeceklerin bozulmamış olduğunu söylersin; ekmek bile hâlâ taptazeydi ve çok büyük bir zevkle yedim. Çok lezzetli olan sert Sardinya buğdayının kokusu duyuluyordu. Sonra onun *panischeddalarını*²¹ büyük bir zevkle yedim. 15 ya da 16 yıldan fazla bir zamandır bu kurabiyelerden yememişimdir herhalde. Annemin sağlık durumu hakkındaki haberler beni çok üzdü, ona karşı çok sabırlı olacağınızdan eminim. Şöyle bir düşünürsen, o sabırdan çok daha fazlasını hak etmiştir, çünkü tüm yaşamı boyunca, görülmemiş büyük fedakârlıklar yaparak bizim için çalıştı durdu. Başka bir kadın olsaydı, belki de çocuklara varıncaya kadar, hepimizin sonu felaket olurdu. Belki hiçbirimiz bugün hayatta olmazdık. Sence de öyle değil mi? – Peder Soggiu'nun²² fotoğrafını, resimli iki gazetede görmüştüm, ama onu tanıyamamıştım; üstelik bir fotoğrafın altında Norbello'da doğmuş olduğu yazılmasına rağmen, fotoğraftakinin o olabileceği aklımın ucundan bile geçmemişti. Senin mektubundan sonra fotoğrafa yeniden baktım ve koskocaman Fransisken sakalının altında bile, kardeşlerinin, özellikle kardeşi Gino'nun yüz hatlarını buldum. En azından yirmi beş yıl önce papazlık yapmış olmasına ve sonra da doktorasını almasına rağmen, yaşlanmış da değildi; tam tersine... Gerçekten başarılı bir insandı ve çok başarılı bir papaz olacaktı, bundan kuşku yok. Böylece, Ghilarzalıların, Palmerio'dan sonra, üstelik bu payeyi daha da hak eden, memleketlileri bir şehitleri daha olacak; çünkü Palmerio, yalnızca Kudüs'e yolculuk yapmakla "liyakat" kazanmıştı. Ama düşünüyorum da, eğer Ghilarza'ya Çin'den Budist bir rahip gelseydi ve Hristiyan dinini bıraktırıp Budist dinine geçirtmek için vaaz verseydi, Ghilarzalılar da Çinlilerin

21 Ceviz, badem ve balsamik sirke ile yapılan bir tatlı.

22 Giovanni Soggiu, Gramsci ailesinin bir dostuydu. 1883'te Norbella'da doğdu. Hukuk fakültesinden mezun olduktan sonra rahiplik yaptı. 1925'te misyoner olarak Çin'e gönderildi. 1930'da bir grup eşkıyanın saldırısı sonucu öldürüldü.

Peder Soggiu'ya yaptıkları gibi Çinli rahibi öldürürlerdi yüzde yüz. Carlo'nun bana mektup yazmaya karar vereceğini gerçekten umuyorum; sinir krizleri, böylesine uzun bir sessizliği haklı çıkarmaz. Nannaro'nun mektubunda, bana mektup yazıp yazmadığından size hiç bahsedip etmediğini de öğrenmek istiyorum. Turi'den ayrılışından sonra, İsviçre'den bir telgrafını ve nerededir bilmiyorum ama, oturduğu yere yolculuğu sırasında Namur'dan yolladığı bir mektubunu almıştım. Ondan sonra bana hiç mektup yazdı mı, yoksa yolladığı mektuplar mı kayboldu, bilmek isterim. – Gönderdiği not için Mea'ya çok teşekkürler; yazmakla beni çok sevindirdi ama hâlâ ilkokul üçüncü sınıf öğrencisi (yanılmıyorsam 5. sınıfta olacak) gibi yazması beni üzdü. Bu gerçekten ayıp çünkü Ghilarza'daki okullarda, bizim ailenin saygın bir ünü vardı. Bu Mea kesinlikle Pirri'de doğmuş olmalı, herhalde beşikteyken bataklık kurbağaları tarafından serseme döndürülmüş olmalı ki, kurbağalar onun da beynini kurbağa beynine dönüştürmüşler: Bağırmaı biliyor ama düşünmeyi ve düşüncelerini yansıtmayı bilmiyor. Benim tarafımdan onun kulaklarını biraz çek ve imlasını ilerlettiğini göstermesi için gene ara sıra bana yazması gerektiğini söyle ona. Sevgili Grazietta, sen de bana zaman zaman yaz. Seni, annemi, evdeki herkesi (eğer izin verirse hizmetçi kadın da dahil) sevgiyle kucaklarım.

Antonio

1931

[225]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 13 Ocak 1931

Çok sevgili Tatiana,

Geçen Aralık ayının 28'inde yazdığın uzun mektubu, üç kartını ve İngiliz dergileri hakkında bilgi verdiğin son mektubunu aldım. Giulia'ya da yazmak istediğim için, düşündüğüm her şeyi sana yazmayı başarabilecek miyim, bilmiyorum. En azından bana en önemli görünen şeyleri yazmaya çalışacağım sana. 28 Aralık'ta yazdığın şey beni üzmekten çok şaşırttı. Bana dürüstçe yazdığın için teşekkür ederim; belki de bunu çok geç yaptın. Zamanla katmanlaşıp taşlaşmış olmaları nedeniyle, yanlış anlamaların sonuçları (eğer yalnızca yanlış anlamalar söz konusu ise) belki de düzeltilemez. Bu sonuçların baş kurbanının benden çok Giulia olmasından çok korkuyorum (ben ki, bu dört buçuk yıl içinde duygusal hassasiyetin meşin gibi sertleşme sürecini geçirdim). Bir kartında, zaten bildiğim bu şeyleri kabul etmem gerektiğini söylüyorsun. Yanılıyorsun. Yalnızca Genia'nın son derece soğuk tutumunu ve Delio'nun beni sevmesini engellemeye yönelik safça çabalarını gözlemlemiştim yalnızca (Delio'nun, ancak senin araya girmenle birkaç gün boyunca bana dediği gibi, artık *diadia*¹ demediğini hâlâ çok iyi hatırlıyorum). Ancak bunu, babanı endişelendirdiğini gözlemlediğim gibi beni de endişelendiren, çocuğa hastalıklı bir bağlanış biçimi olarak açıkladım kendime. 1925 yılında Moskova'ya gittiğimde Delio 7 aylıktı ve kuşpalazı hastalığına yakalanmıştı. Doktor hanıma Correggio'nun Danae'sinin,

1 Rusça dayı anlamına geliyor.

küçük meleklerinin röprodüksiyonunu armağan etmek söz konusu oldu. Ben baba olarak imzaladım; Genia, Giulia'nınkiyle beraber kendi adını yazdı: Tırnak içinde "anneleri" yazmıştı. Baban bundan çok rahatsız olmuştu ve Delio'nun Genia'ya da anne demesini istemiyordu. Sürekli olarak, Delio'nun bir tek annesi var, bir tek annesi, bir tek annesi var, diyordu. Roma'daki davranışı beni daha çok şaşırtmıştı. Kısa bir süre önce, Cenova'da, Sardinyalı bir aile içinde yaşanan bir dramı okumuştum. Kanser hastası bir kadın, kendini zehirlemiş ve cennette bile onsuz kalamayacağı için, torununu da kendisiyle birlikte cennete götürmek istediğini yazıp 5 yaşındaki torununu da zehirlemişti. Suç noktasına ulaşabilen bu hastalıklı sevgi biçimi beni çok düşündürdü, ama aslında tam da bu nedenden dolayı bu sorunu ele almaktan kaçınıyordum. Öte yandan Genia'ya çok saygım vardı, yataktan kalkamadığı zamanlar tanımıştım onu, ne kadar acı çektiğini biliyordum ve dahası çalışkan bir biçimde aktif olmanın imkânsızlığı içinde, Delio'nun onun için gerçek bir oğul haline gelmesini, yani yaşamla ve dünyayla tek ve en büyük bağı haline gelmesini anlıyordum. İşte gözlemlediğim tüm şeyler bunlar. Yani yazdıklarının beni şaşırtmaması imkânsızdı.

Bunun, çok ciddi bir ahlâki uyumsuzluk ve sorumsuzluk vakası olduğunu düşünüyorum. Yere düşen sporcuya darbe indirilemez, bunun cezası belli bir süre oyun dışı bırakılmaktır. Bu, evrensel olarak tanınmış bir etik ilkedir: bütün spor yönetmeliklerinde bu ilke kayıtlıdır, yalnızca vahşi zinciler bunu kabule yanaşmaz. Giulia'nın, bu sorumsuzluğun en büyük kurbanı olabileceğini söyledim. Gerçekten de Giulia, bu saklambaç oyununu andıran aile ilişkisi sisteminin en büyük kurbanı zaten. Ve bu sistem bana Bizans oyunlarının ve antik Domostroi düzeninin doğrudan bir türevi gibi görünüyor. Aile topluluğundaki karşılıklı ilişkilerde, her birey kendini başkalarını sansürleme hakkına sahip sayıyor; her biri, ötekini bilip bilemeyeceği vb. şeye karar vermesi gereken akıl küpü bir kişi olduğunu sanıyor, vb. Bütün bunlar fedakârlık ve çıkarsız sevgi adı altında gizlenir. Oysa kibir, katıksız benmerkezcilik, ötekilerin insani kişiliği üstünde bir baskıdır. İfadelerimde sakın ve sakıngan olmaya çalışıyorum, ama her şeyi olduğu gibi söylemekten başkası gelmiyor elimden. Belki benim hatam, kendimde aylarca süren yoğun bir umutsuzluk yaratarak ve belki ve özellikle Giulia'nın çok büyük acı çekmesine katkıda bulunarak, sana da geçmişte daha canlı bir biçimde karşı çıkmamam oldu. – Sevgili Tatiana, şimdi sen üzülme ve Giulia'nın bu durumdan çıkmasına yardım etmek için ahlâki ve duygusal yaşamının bozukluğunu bir parça düzene sokmak için yapılabilecek her şeyi yapmaya çalışalım. Şu anda 9 Ocak tarihli mektubunu alıyorum. O aksaklıktan sonra, *Critica Fascista*'yı düzenli olarak hep aldım. Zaten yürürlükte olan aboneliği onaylamaları söz konusu demek ki... Aboneliği he-

nüz yapmadın mı? Geçen senenin dergilerini bana yollamış olmaları gerektiği halde, on beş günden beri dergi almıyorum artık. İngiliz dergileri konusunda, daha Piero tarafından belirtilen 4. sayının deneme nüshalarını alacağımı yazmıştın; bu nedenle bekliyorum. Gelecek sefer sana daha uzun yazacağım. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[226]

Giulia Schucht'a

[Turi] 13 Ocak 1931

Çok sevgili Giulia,

Kısa bir süre önce, Tania, Delio'nun öteki çocuklarla birlikte grup içinde görüldüğü beş fotoğraf ile gene Delio'nun Soçi'de bir duvar üstüne oturmuş, bir salkım üzüm yerken, 1929'da çekilmiş bir fotoğrafını ilettil bana. Bu dört buçuk yıl içinde, senden ve oğullarımızdan koparıldıktan sonra aldığım en ilginç fotoğraflar bunlar. Fotoğraflarda hareket ve doğallık var. Delio'nun dışı vurulmuş farklı ifadelerini ve çeşitli davranışlarını bir anda yakalayabiliyorum, bundan dolayı, onun oluşan kişiliğini daha iyi görebiliyorum. Bence onun minik kişiliği grup içinde bulunduğu daha fazla ve olanca doğallığıyla, tam olarak göze çarpıyor. Grup, homojen olmakla, "kit-le" oluşturmakla beraber, her biri, bireylerde yansıyan ve onları daha iyi ortaya çıkaran, kendine has bir davranış biçimine, bir kişiliğe sahip. Delio büyüdü ve uyumlu bir biçimde gelişti (deniz kıyısındaki çıplak resminde bu çok iyi görülüyor). Bana gelen mektuplarda yazıldığı gibi, onun fazla ciddi olması bence abartılıyor. Oysa yemekhanedeyken çekilen fotoğrafında son derece normal bir çocukmuş gibi görünüyor. Onu, soluna oturmuş kızla karşılaştırmak yeter: O kızda biraz budalaca bir merakın ifadesi var, ama yalnızca görünüşte. Bu sevimli küçük aktristte kurnazlığın baskın olduğu ve saflığın özellikle isteyerek bulunduğu sanıyorum. Roma'da Delio banyo yaptığı zaman söylediğin şeyi hatırlıyor musun? "Gerçekten güzel bir oğlumuz var!" – Roma'dan bazı anılar, hasta da olsa, 1925 yılında Delio'yu gördüğüm zamandan kalan daha da güçlü anılar, bugünkü fotoğraflarına bakarak onu kafamda daha iyi oturtmama epey yardımcı oluyor. Delio bana dolaylı olarak yardımcı olsa da, Giuliano konusunda bu daha zor. Çok sevgili Julka, epey zamandır senden mektup almıyorum. Artık mektuplarımın sana ulaşmadığından ve adres yanlışlıklarından dolayı seninkilerin de bana

gelmediğinden korkuyorum. Bu son günlerde, sanırım kesin bir biçimde, sağlık durumun hakkında bilgilendirildim. Bence bu biçimde haberleşmek, karşılıklı ilişkilerin sahte, karmaşık, kendiliğinden olmayan bir hale gelmesiyle sonuçlanır ve karşılıklı ilişkilerdeki bu sınıksız saran, dikenli tellerden örülmüş kemerlerin uyandırdığı duyguların, hastalıklı ve hırçın bir hale dönüşmesinden başka bir şey yansıtmaz. Karşılıklı olarak birbirimize kendimizle ilgili haberler verirken, her zaman sağlam ve gerçeğe uygun olacağımıza söz vermiştik, anımsıyor musun? Niçin sözümüzde durmuyoruz? Niçin feodal yaşamı, pederşahiliği, 700 yıllarındaki İngiliz yasalarını (bu yasalara göre koca, anneyi oğulların yaşamından çıkarıyordu ve mahkemeler anneye oğul arasında akrabalık olmadığını onaylıyordu!) andıran bu davranış biçimlerini kesin olarak bırakmıyoruz? Senin bir mektubunu aldığım zaman, elbette çok mutlu oluyorum: Bu mektup, benim boşu boşuna geçen zamanlarımı epey dolduruyor ve yaşamdan, dünyadan kopukluğumu kırıyor. Bence, bizzat kendin için de, yazman gerekiyor, çünkü senin de her şeyden elini eteğini çekmiş ve yaşamdan bir parça kopmuş olmak zorunda kaldığını ve bana yazarak bu ağır yalnızlığı daha az duyabileceğini sanıyorum. 19 Kasım 1926'da, bana 5 yıl sömürgece sürgün cezası yediğimi bildiren polis emri iletildiğinde, hapishane komutanı cezamı çekeceğim yerin Somali olarak saptandığını bildirmişti. Öteki arkadaşlarıma gidecekleri yer olarak Sirenayka ve Eritre söylenmişti. Ceza çekilecek yerlere yolculuğun hangi şartlarda yapılacağını öğrenince, hatta belki de canlı bile ulaşamayacağıma (zincire vurulmuş olarak, Ekvator'da aşağı yukarı iki aylık bir yolculuk) ve şu ya da bu biçimde çok uzun yaşamayacağıma kanaat getirmiştim. Mektup yazmama izin verdiler, ama 12 saat kadar kuşku içinde kaldım. Kimseye yazmamak ve okyanusta bir çakıl taşı gibi yitip gitmek daha iyi olmaz mıydı? Sonra, sana çok kısa biçimde yazmaya karar verdim ve anımsarsan, o birkaç sözcükte her şeye rağmen o zamanki inancım biraz okunur. Eve de yazmıştım ve ayın 26'sında, Napoli'de, bize artık Afrika'ya gidilmeceği resmî olarak bildirildiği için Ustica'da bulunduğum sırada, kız kardeşlerimden biri mektubumu bir vasiyetnameye benzettğini yazmıştı bana. Şimdi buna gülüyorum, her halükarda bu yaşamımda ahlâki bir dönüm noktası oldu, çünkü çok kısa süre sonra ölmek zorunda kalacağım fikrine alıştırmıştım kendimi.

Böyle bir şeyden sonra, artık beni derinden yaralayacak ne olabilir? Seni candan kucaklarım.

Antonio

[Turi] 26 Ocak 1926²

Çok sevgili Tania,

Bu mektubu Giulia'ya yazmak isterdim, ama Carlo'dan cevap vermem gereken bir mektup aldım sonunda ve ayrıca da başım çok ağrıdığı için Giulia'ya istediğim gibi bir mektup yazacak durumda hissetmiyorum kendimi. O halde, bir sonraki mektup, yalnızca Giulia'ya yazılmış olacak. Bu nedenle, bu on beş gün içinde bana hemen yanıtlamam gereken sorular sormamanı rica ediyorum senden. Şimdi, bu son haftalarda bana sorduğun tüm soruları birer birer yanıtlamaya çalışacağım. – 1) Sana yazdığım son mektubu, eğer henüz yollamadıysan, Giulia'ya iletmemenin daha uygun olacağını düşünüyorum. Bu konuda biraz anlayışlı ve takdir yetkisine sahip olmalı ve düşünceni tamamen aksi yönde değiştirmemelisin. Bu mektup, benim Giulia'yla olan ilişkilerimle ilgili değil ve çok büyük olasılıkla haberinin olmadığı şeyleri (bölük pörçük ve aldatıcı bir biçimde) öğrendiği zaman çok acı çekecek. Daha sonra bunları ona açıklamak için koca bir cilt yazmak gerekecek üstelik de! Bazı şeyler on dakikalık karşılıklı konuşmayla çözülebilecekken, yazıyarak hiçbir zaman açıklanamazlar sanırım. Sence de öyle değil mi? – 2) Birkaç dakika önce, senin 250 liralık gönderini aldım. Teşekkür ederim. Mektubumun, zavallı Carlo'nun moralini bir hayli bozan şu tüyler ürpertici para yardımı hikâyesinden dolayı seni de ilgilendiren son bölümünü Carlo'ya oku. – 3) İngiliz dergileri hikâyesi de çok fazla uzadı: Piero'nun tavsiyelerine göre karar verebilirdin. O halde: *Times*'ın ekinin, fiyatı *Times* gibi 25 şilin değil de yalnızca 13 şilin olan *Manchester Guardian*'ın ekiyle (yani *Manchester Guardian Weekly* ile) değiştirmeyi kabul ediyorum. Tıpkı *Tribuna Illustrata*'yı, *Domenica del Corriere*'yle değiştirmeyi kabul edebileceğim gibi (bu yalnızca bir örnek; ne *Tribuna Illustrata*'yı ne de *Domenica del Corriere*'yi istiyorum, buna dikkat et), aşağı yukarı Manchester nasıl Milano'nun karşılığıysa, Roma da Londra'nın karşılığı olduğuna göre, haftalık yayınlarda da aynı fark görülür: Londra gazeteleri, evlilikler ve lordların, ladylerin doğum haberleriyle ağzına kadar tıklım tıklım dolu ve o zaman ben, yukarı Mısır'da pamuk üretimi hakkındaki dört sayfayı tercih ediyorum gene. *Guardian Weekly* ile *Labour Monthly* uygun ve sorun da böylece bitmiş olsun. – 4) *Gerarchia*'nın Aralık sayısını aldım, ama bana gönderilmemiş olan Temmuz'dan Kasım'a kadarki geçmiş sayıları almadım. – 5) Turi'ye yapacağın yolculuğa kesinlikle karşıyım. Sağlık durumunu

2 Gramsci tarafından hatalı yazılmış, mektup 1931'de gönderilmiş.

muhtemelen abartıyorsun. 50 kiloda olmak, aşırı derecede az ve iyileşmene kilo sınırı koymamalısın. Çayın sana 5 kilo aldırdığına ciddi ciddi inanmadığını umuyorum. Çaydan dolayı şişmanlamak, Moskovalı kadın tüccarların gülünecek bir masalıdır. Kümesteki kazlar gibi yaşıyorlardı ve bu, onların efsanevi şişmanlıklarına çaydan daha fazla katkı sağlamıştır herhalde. Sanırım, nefis biftekleri, tereyağını falan da ihmal etmiyorlardı ve muhtemelen yalnızca tıka basa yedikleri yemekleri daha iyi hazmedebilmek için bol bol çay içiyorlardı, aynı İtalyan kadın tüccarların, yedikleri makarnaları hazmedebilmek için sık sık rom ve konyakla karıştırdıkları kahveleri bol bol içmeleri gibi. Bence senin yapın şişmanlamaya yatkın değil. Bana gösterdiğin, üniversitedeyken çekilmiş fotoğrafında kaç kiloydun? Kesinlikle şişman değildin, ama aşağı yukarı 60 kilo kadar vardın herhalde. Eğer s-zinkilere gitmek istiyorsan ve sana vereceği hiç de azımsanmayacak tüm yorgunluklarıyla uzun bir yolculuğa dayanabilecek düzeyde olmak istiyorsan, bu konuda güvenilir, esaslı bir fiziksel enerji birikimine sahip olmalısın. Turi’de mevsim berbat: Sürekli yağın yağmurla birlikte, Milano’daki gibi sis ve nem var. Sıra dışı bir mevsim olduğunu söylüyorlar. Senin buraya gelmen, hastalanman ve geçen seneki gibi altı ay boyunca evde kapalı kalman ihtimalini düşünmek beni ürkütüyor. Kesinlikle kendini böyle bir riske atmamalısın; böyle bir şey yapabilmen için en az 70 kilo olman ve karaciğer hastalığının iyileşmiş olması gerekir. – Beni kutladığın için sana teşekkür ederim. 12 Ocak’ın Azize Tatiana günü olduğunu unutmuş olabileceğimi yüzüme vurmak istiyorsun belki de, ha? Gerçekten de unuttum ve her yıl büyük bir titizlikle yalnızca senin hatırladığın, sözümona benim isim günlerim için de aynı şey geçerli. İnan ki isim günümde hapishanede bana jambon servisi yapılmadı ve belediye başkanıyla kentin ileri gelenleri de beni tebrik etmeye gelmeyi unuttular. Sanırım, sen hâlâ hapishaneyi, ana kraliçenin yönetimi altında soylu yetimler için bir kolej gibi düşünüyorsun. Ama bir parça iyimserlikten zarar gelmez, öyle değil mi?

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Bana havaleyi yolladığını Carlo’ya yaz; böylece benim açlıktan ölmek üzere olmadığımı ikna olur.

[Turi] 26 Ocak 1931

Çok sevgili Carlo,

17 Ocak tarihli mektubunu aldım. Bir gün önce de Teresina'nın bir kartını almıştım. Birkaç aydan beri bana neden mektup yazmadığını anlamıştım zaten. Ama bunu neden böylesine dert ediyorsun? Ayrıca para darlığı çekmeyeceğimi de biliyordun ve gerçekten de ay sonunda 600 liretim daha olacak, yani Temmuz ayına kadar bana bol bol yetebilecek kadar ve hatta temel hiçbir şeyden yoksun kalmadan, bütün bir yıl bile yetebilecek kadar param olacak. Hem ayrıca, her ne olursa olsun, bana mektup yazmamanın en iyi çare olmadığını düşünüyorum. Milano'ya yerleştiğini sandım bir süre ve bu yüzden, belli bir süreliğine Roma'da bulunduğuna dair, Tatiana'nın bazı imalarına anlam veremiyordum. Ancak tesadüfen, sanırım Grazietta'nın bir mektubundan, Ghilarza'ya geri döndüğünü öğrendim. Uzun bir süre boyunca benim için her şey bir sır oldu ve bu durum beni endişelendiriyordu. Neden mi? Çünkü yalnızca Gramsci adından dolayı, senin tüm belgelerine, düşüncelerine ve Cagliari polisinin vereceği bilgilere rağmen, Milano'da polisin sana bazı tatsız oyunlar oynayabileceğinden korkuyordum. Ne dediğimi biliyorum ve bu Milano polisinin bana karşı gösterdiği acımasızlığı gördüm ve tenimde hissettim; Özel Mahkeme'nin bundan vazgeçirmek için araya girdiğini biliyorum ve sorgu yargıcı, kendi nezdinde şikâyetçi olmam için üsteledi. İşte, endişelenmemin nedeni buydu. – Bana gönderdiğin haberlere teşekkür ederim. Annemin hâlâ çok güçsüz olduğunu işitmek beni çok üzdü: Teresina onun iki gündür biraz daha iyileştiğini yazmıştı bana, ancak senin mektubunda bu iyileşmeden söz edilmiyor. Sana çok bağlandığını, senin öteki çocuklarından çok daha fazla onun yanında olduğunu ve ona yardım etmek üzere seni herhalde keyfi her zaman aynı şekilde pek yerinde olmayan Grazietta'dan bile fazla tercih etmesini anlıyorum. – Nannaro'nun Namur'dan gönderdiği mektuptan sonra, bana başka mektup yazıp yazmadığı konusunda beni bilgilendirmeni sık sık yazdım sana. Görüşmemiz sırasında, bana bir yığın söz vermesine karşılık, bir daha ondan tek satır bile almadım. Evden gelen bazı mektuplara bakılırsa, zaman zaman mektup yazdığı anlaşılıyor; o halde benim tarafımdan, kendisine bunun nedenini soran bir mektup yazmanı rica ediyorum senden: Kısacık bir açıklama bana yeter. – İşinin sağlam olmayışı göz önüne alındığında, seni çok endişelendiren para yardımı konusuna gelince, önümüzdeki Temmuz ayında yeni ceza kanunu yürürlüğe gireceğine göre, bu durumda,

büyük olasılıkla hükümlülerin koşullarını önemli ölçüde değiştirecek yeni bir cezaevi yönetmeliğinin de yürürlüğe gireceğini bilmeni isterim. Devlet yönetiminin, beslenmeyle ilgili ve hükümlülerin bakımlarına ilişkin öteki gereksinimler için yapılan yüksek harcamaların zararını, haciz ya da daha doğrusu mala el koyma yoluyla vb. karşılayabileceği ilkesi kondu. Ama “mal”ın tanımında hangi noktaya kadar gidilir? İlave gıda için ödeme yapmaya ve ailelerden para almaya yine izin verilir mi, yoksa en azından bir kısmına el konabilir mi? 1929’da, Senato’da, özellikle Senatör Garofalo tarafından, hapishanenin “işkenceci” yapısının hafifletilmeye çalışılmaması gerektiğine dair yapılan bazı imalar, (özellikle tecrit uygulamasına atıfta bulunan Garofalo’nun savı hükümet tarafından reddedilmiş olsa bile), kısıtlayıcı önlemler olasılığını gündeme getirebilir. Ben şimdilik buna ihtimal vermiyorum, ama sadece bu belirsizlik bile, daha birkaç ay boyunca endişelenmemen için seni uyarmaya itiyor beni (ayrıca genel olarak, asla o kadar fazla endişelenme). Hiçbir şey bana karşı duyduğun sevgiden dolayı yapmak zorunda kaldığın fedakârlıklara mal olan paraya, azıcık bile olsa, el konmasından daha fazla üzemez beni. – Çok sevgili Carlo, benim tarafımdan annemi sevgiyle kucakla ve onu bol bol okşa. Saygılarımla, senin...

Antonio’n

[229]

**Giulia Schucht’a,
Tatiana Schucht için yazılmış bir not ile**

[Turi] 9 Şubat 1931

Çok sevgili Giulia,

“Yazmayı düşündüğüm zaman –her gün düşünüyorum– beni susturan şey aklıma geliyor; zayıflığının senin için yeni olduğunu düşünüyorum...” diye başlayan, 9 Ocak tarihli mektubunu aldım. Ben de, özellikle senin bugünkü güçsüzlüğün ve geçmişe atfedilen zayıflığın konusunda, bugüne kadar aramızda belli bir yanlış anlama olduğunu düşünüyorum ve bu yanlış anlamada bana düşen sorumluluğun hiç olmazsa büyük bir bölümünü üstlenmek istiyorum. Sana bir keresinde (belki hatırlarsın), her zaman sandığından çok daha güçlü olduğuna inandığımı, ama evliliğimizin en ağır yükünün senin omuzlarında olduğunu göz önüne aldığımda, kendimi insanlık dışı bir istismarcı gibi gördüğüm için, bu konuda fazla üstelemekten neredeyse tiksindiğimi yazmıştım. Hâlâ böyle düşünüyorum, ama bu,

senden geleneksel ve soyut bir “kuvvetli kadın” kişiliği çıkarmak anlamına ne o zaman geliyordu, ne de hele bugün hiç gelmiyor: Gücsüz olduğunu da biliyordum, ayrıca, üstelik zaman zaman çok gücsüz olduğunu, kısacası senin yaşayan bir kadın olduğunu, senin lülce olduğunu biliyordum. Ama hapisnede olduğumdan beri, hele bir süredir, bütün bu şeyler üzerine çok düşündüm (gelecek üstüne tasarılar yapılamadığı zaman, sürekli olarak geçmiş karıştırılıyor, analiz ediliyor ve insan sonunda tüm ilişkilerini çok daha iyi görüyor. İnsan özellikle de, yaptığı tüm budalalıkları, kendi gücsüz davranışlarını, yapmış olmanın daha yerinde olup olmayacağı ve yapmış olmasının gerekli mi ya da gereksiz mi olduğunu düşünüyor). Böylece, senin zayıflığın ve gücün konusunda çok büyük budalalık ettiğime ikna oldum (şimdi böyle düşünüyorum) ve sana olan aşırı sevgimden dolayı yaptım bu aptallıkları. Bu, benim yönümden düşüncesizlikti ve aslında yeterince güçlü olduğumu sanıyordum, oysa hiç de güçlü değildim, tam tersine, hiç kuşkusuz senden daha da gücsüzdüm. Böylece çok ağır sonuçları olan bu yanlış anlama doğdu; gücün hakkında bende biçimlendiğini sandığın modeli yıkmamak için, bana yazmak istediğin halde yazmadın. Bu yargılamayı desteklemek için vermem gereken örneklerin şimdi bana öylesine budalaca gelen bir içeriği var ki, böylesine safca düşünüp davrandığım zaman, içinde bulunduğum koşulları gözümün önüne getirmekte ben bile zorlanıyorum. Bu yüzden, bu konuda yazma düzeyinde hissetmiyorum kendimi. Üstelik de bunun hiçbir yararı olmayacak. Şimdi, aramızdaki normal ilişkileri sağlamlaştırmak, bana yazarken seni frenleyen yasakları hissetmemeni ve olduğunu sandığımı düşündüğün kadından farklı görünmekten neredeyse nefret etme duygusuna kapılmamanı sağlamak daha önemli geliyor bana. Sandığından çok daha güçlü olduğuna inandığımı söylemiştim sana. Son mektubun da bu inancımı doğruluyor. İçinde bulunduğun depresyon durumuna, ağır ruhsal veya fiziksel dengesizliğe rağmen, büyük bir irade gücünü, büyük bir kendini denetleme gücünü korudun. Bu da ruhsal veya fiziksel dengesizliğin, aslında görüldüğünden çok daha az vahim olduğunu ortaya koyuyor. Ve aslında, senin kişiliğinde sanırım kalıcı olan ya da en azından benim sürekli olarak aşırı derecede güçlü bir irade gerilimi gerektiren sosyal bir ortama bağlı olduğu ölçüde kalıcı olduğunu düşündüğüm koşulların göreceli ağırlaşmasıyla sınırlı olduğu anlamına geliyor. Kısacası, öyle sanıyorum ki, şu sıralarda sorumluluk duygusu peşini bırakmıyor, yapmak istediğin görevlere gücünün yetmeyeceği düşüncesini uyandırıyor sende, iradeni sarsıyor ve tüm çalışma yaşamını, düzensiz bir biçimde uygulandığı için gerçek anlamda güçlerinin (kısmen de olsa) boşu boşuna heba olduğu, içinden çıkılmaz bir kısır döngü içine sokarak, fiziksel bakımdan perişan ediyor. Ama her şeye rağmen, içinde bulunduğun bu zor duru-

mun üstesinden bizzat gelmen için yeterli gücünü ve yeterli iradeni koruduğunu düşünüyorum. Dışarıdan bir müdahale (yalnızca belli bir anlamda dışarıdan bir müdahale), görevi kolaylaştırabilir belki. Söz gelimi Tatiana oraya seninle birlikte yaşamaya gelse, sen de kendini, sorumluluklarının gerçekten hafiflediğine somut olarak ikna etsen, ben de Tatiana'ya, hemen işe girişmesini sağlayacak biçimde, sağlıklı olarak senin yanına ulaşabilme koşullarını oluşturması için ısrar edeceğim gibi, aynı şekilde yola çıkmaya karar vermesi için de ısrar ederim. Yoksa durumun düzeleceği yerde büsbütün kötüye gideceğini düşünüyorum. Ama kendi gerçek gücünü küçümsemediğine ve içinde bulunduğu krizden kendi başına da çıkabilecek durumda olduğuna inancımın doğruluğu konusunda ısrar ediyorum. Geçmişteki gücünü gözünde büyüttün ve ben de aptal gibi buna izin verdim (şimdi aptal gibi diyorum, çünkü o zamanlar aptallık olduğunu sanmıyordum); şimdi bu gücünü değersiz buluyorsun, çünkü iradeni, ulaşmak istediğin amaca somut bir biçimde uygulayamıyorsun ve amaçlarını sıraya koymayı bilmiyorsun ve çünkü biraz takıntılısın. Sevgilim, bütün bu yazdıklarımın ne kadar yetersiz ve soğuk olduğunun çok farkındayım. Sana bir yardımda bulunmak için gerçek ve etkili bir şeyler yapamamanın güçsüzlüğünü hissediyorum. Bana fiziksel bir okşayışla hemen seni avutacakmışım gibi gelen, sana karşı beslediğim sonsuz sevgi duygusu ile seni her şeye rağmen güçlü olduğuna ve bu bunalımın üstesinden gelebileceğine, uzaktan, soğuk ve renksiz sözcüklerle ikna etmek için büyük bir çaba sarf etmek zorunda olduğum duygusu arasında çırpınıp duruyorum. Ayrıca, geçmişle ilgili düşünceler takılıyor kafama. Delio'nun doğumunu ve çocuk arabasını (1925 yılının Nisan ayında, Delio'yu o arabanın içinde Tverskaya-Yamskaya yakınlarında bir bahçeye birlikte gezmeye götürdüğümüzü unutman mümkün mü?) ve Bianco'yu ve ödünç aldığın on iki rubleyi hatırlarsın. Bianco aracılığıyla sana yolladığım parayı öylesine inatla niçin geri çevirmiştin? Ve ben niye kendimi sana kabul ettirmeyi başaramamıştım ve sana yardım etme hakkımı niye kabul ettirememiştim? O zaman, gazeteci olarak, 8.200 liralık tazminat aldığımı sanıyorum ve bu parayı olduğu gibi yeni gazeteye yatırmıştım. 8.200 liralık parayı gazeteye yatırdığım zaman, hiçbir zorluk çekmeden ve gene de her görevimi tam olarak yaparak, paranın yalnızca %50'sini yatırılabilecekken, niçin senin 12 ruble borç almana izin vermiştim? Şimdi bütün bunlar, o zamanki bana karşı içimi öfkeyle dolduruyor ve bu, bana ilişkilerimizin ne kadar yersiz ve iğrenç derecede romantik olduğunu gösteriyor. O zamanlar bana bu on iki rubleden bahsetmediğin doğru, tam tersine sana yardım etme "bahane"lerimle alay etmiştin, ama şimdi düşünüyorum da, istemediğin şeylerde bile kendimi kabul ettirmenin bir yolunu bulmalıydım. – Ayrıca da, senin ve benim, bizim dünyamızda, her zayıflı-

ğın acı verici, her gücün bir yardım olduğunu söylemekte haklısın. Sanırım bizim en büyük felaketimiz, çok az bir süre birlikte yaşamış olmamız ve her günün gerçek ve somut yaşamından kopuk bir halde, hep anormal koşullar içinde bulunmuş olmamızdır. Şimdi, içinde bulunduğumuz zorlayıcı koşullar içinde, evliliğimizdeki tüm moral sağlamlığı korumak yoluyla, geçmişteki bu hatalara bir çare bulmak ve geçmişimizde, her şeye rağmen, güzel olan ve çocuklarımızda yaşayan her şeyi bunalımlardan kurtarmak zorundayız. Sen de böyle düşünmüyor musun? Bugünkü bunalımının üstesinden gelmen için, kendi koşullarım içinde sana yardım etmek istiyorum, ama senin de bana biraz yardım etmen ve bana, iradeni kullanarak, onu engelleyebilecek tüm yanlış tasavvurların örümcek ağlarını yırtarak, iki çocuğu her zaman en iyi biçimde tanımama ve “babalığımın” daha somutlaşacak ve hep gündemde kalacak ve böylece, yalnızca, hep giderek uzaklaşan geçmişin bir olgusu değil, yaşayan bir babalık haline dönüşecek biçimde, onların yaşamına, onların eğitimine, onların kişiliklerinin oluşmasına ortak olma yardımcı olarak, sana etkili bir biçimde yardım etmenin en iyi yolunu öğretmen gerekiyor. Aynı şekilde, Iulca+Delio+Giuliano demek olan, artı işaretinin yalnızca niceliksel bir olguyu değil, her şeyin üstünde niteliksel yeni bir kişiyi gösteren toplam olan, bugünün Iulca’sını daha iyi tanımama da yardım ederek, öğretmen gerekiyor. Sevgilim, seni sımsıkı kucaklıyor ve bana uzun bir mektup yazmanı bekliyorum.

Antonio

Sevgili Tatiana, sana merhaba demek için bir not ekliyorum ve ayrıca: 1) Bana kuvvetlendirici ilaçları yollamamanı rica ediyorum çünkü daha önce bana gönderdiklerini henüz kullanmadım. – 2) Turi’ye yolculuk yapmamanı rica ediyorum: Carlo’nun gelmek için zamanı varsa tamam, ama o da bundan vazgeçebilir sanırım ve bir başka sefer için paradan tasarruf edebilir. – 3) Senden, Libreria’ya, yeni yılın dergilerinden hiçbirini niye almadığımı soran bir not yazmanı rica ediyorum: Öngördüğüm gibi, unutkanlık ya da buna benzer bir nedenle, yeni aboneler bir gecikmeye maruz kalmış oldu. Seni kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 23 Şubat 1931

Çok sevgili Tatiana,

Libreria'ya bilgilendirmek üzere ne üslupta bir mektup yazdığını bilmiyorum (15 gün önceki uyarım üzerine), çünkü şu güne kadar dergileri hâlâ almadım, ama kartlarından birinde yaptığın gibi, onları kızdıracak ve aşılayacak bir tonda yazmamış olduğunu umuyorum. Arada sırada, bir-iki aksama olsa da, hizmet biriminin hata yapmadığını ve Almanlar hakkında kötü düşünmek için bir neden olmadığını sanıyorum, çünkü üstelik Libreria'nın müdürü bir İtalyan ve sahipleri de İtalyanlaşmış İsviçreliler olduğu için, bununla hiçbir ilgileri yok. Belki sen İtalyan kültür tarihinin belli bir döneminde, kitap ticaretinin, özellikle Milano ve Torino'da geniş bir hizmet ağına sahip olan İsviçreli işadamlarının tekelinde olduğunu bilmiyorsundur: Klasik örnek, geniş bir ders kitabı dağıtımıyla sanat ve bilimlere yaygınlaştıran, çok çok eski bir yayıncı olan Hoepli'dir. – Sana haber verdikten birkaç gün sonra, geciken tüm dergileri tam tamına aldım; bunu bildirmek ve kendisine teşekkür etmek ve belki de senin geçen seferki bazı fevri ifadelerini unutturmak için, Libreria'nın müdürüne gene bir mektup yazabilirsen sana minnettar kalacağım. Hepsinden önemlisi, benim hapishanede olduğumu ve bu durumda, bana gelecek tüm yayınların bana teslim edilmeden önce gözden geçirilmiş, damgalanmış ve cezaevi müdürüne imzalatılmış olması gerektiğini, bu yüzden sabır isteyen bir zahmete sokmamak için düzinelerce parçanın bir arada gönderilmemesinin daha arzu edilir olduğunu ona hatırlatabilirsin. Sanırım tam iki yıl önce, bir seferde 78 parça birden gelmişti. Bunun için 78 damga ve 78 imza gerekiyordu. Gördüğün gibi, gerçek bir *tour de force*.³ Prof. Giorgio Mortara'nın *Prospettive Economiche*'sinin [Ekonomik Perspektifler] çıktığını gördüğüm için, bana göndermelerini hatırlatmanı isterim. Gene aynı şekilde, Senatör Benedetto Croce'nin yeni kitabı, Bari'deki Laterza Yayınevi tarafından yayımlanan *Etica e Politica*'yı [Etik ve Politika] ve 1931 yılı De Agostini'nin *Calendario Atlante*'sini [Atlaslı Takvim] de edinmek isterim. – Piero'nun, beni ilgilendireceğini tahmin ettiği, Prof. Umberto Cosmo'nun⁴ *Vita di Dante* [Dante'nin Yaşamı] kitabı,

3 Fransızca, yapılması çok güç bir iş anlamına geliyor.

4 Umberto Cosmo (1868-1944), Torino'daki Azeglio Lisesi'nde uzun yıllar İtalyan edebiyatı öğretmenliği yaptı. 1917'de *La Stampa* dergisinin redaktörü olarak siyasi yazılar yazdı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Berlin'de büyükelçilik danışmanlığı yaptı. 1926'da kendi görüşleriyle hükümetin genel politikaları arasında uyumsuzluk olduğu gerekçesiyle eğitim alanından uzaklaştırıldı.

zamanında elime geçti. Çeşitli nedenlerden dolayı, ama özellikle de Cosmo'nun bilimsel ve ahlâki kişiliğinin bir parçalanma sürecinden geçtiğini düşünmem nedeniyle, sandığımdan daha az tatmin olduğumu söylemeliyim. Sözün gerçek anlamıyla dindarlaşmış olmalı; yani Sacro Cuore Üniversitesi'nin kuruluşundan sonra, öyle görünüyor ki, akademisyen aydınların çoğunda ortaya çıkan bir bunalıma, eğer Crocenci ve Gentileci idealizmin yeni dönmeleri için birçok başka kürsülerle başka Katolik üniversiteler açılırsa, ikiye, üçe katlanacak olan bunalıma (kesinlikle içtenlikli; züppelik ya da kariyer nedeniyle değil) maruz kalmış olmalı. İlk karşılaştığında, Piero'dan bu konuda bilgi al. Üniversitenin ilk yılında, İtalyan edebiyatı dersinde, Arturo Graf'ın yerini alan Cosmo ile Ticino Kantonu'ndan, Rosmini ve Santo Agostino fanatığı olan Pietro Gerosa adlı bir öğrenci arasında, De Sanctis'in Cesare Cantu hakkındaki yargısı konusunda yapılan çetin tartışmayı hâlâ hatırlıyorum. Gerosa, De Sanctis'in olumsuz yargısının, politik ve dinî bir mezhepçiliğe bağlı olduğunu ileri sürmekte katı bir tavır koyuyordu, çünkü Cantu, koyu bir Katolik ve federalci-cumhuriyetçiydi (Yeni Guelfocu), oysa De Sanctis Hegelci ve üniter monarşistti (ama Cantu'nun krallık senatörü olarak atanması gerçektir, bu da onun federal cumhuriyetçiliğinin ne kadar yüzeysel olduğunu gösterir) – ve zavallı Prof. Cosmo, De Sanctis'in tarafsız ve nesnel bir bilim adamı olduğuna, onu boşu boşuna ikna etmeye çalışmıştı. Bir engizisyoncunun öfkesi içinde olan Gerosa'nın gözünde, Cosmo da, De Sanctis gibi aynı cehennem batağında yüzen şeytani bir Hegelciydi ve Gerosa, Rosmini ve Aziz Augustinus'tan çok sayıda alıntılarla, bu görüşü açıkça desteklemekten çekinmiyordu. Yaklaşık bir yıl kadar önce, Cosmo ve Gerosa'nın ilk yüzyıllardaki Hristiyan Latin yazarların bir antolojisini birlikte düzenlediklerini gördüm; bu, Dante ve özellikle Cosmo'nun her zaman büyük bir uzmanı olduğu Assisili Francesco aracılığıyla, Hegel'in Aziz Augustinus karşısında pes ettiğine beni inandırmaya iten şey oldu. Bununla birlikte, son olarak 1922 yılının Mayıs ayında Cosmo'yu gördüğüm zaman (o sıralar Berlin'deki İtalyan Elçiliği'nde sekreter ya da danışmandı), Machiavelli ve Machiavellicilik üstüne bir çalışma yapmam için gene ısrar etmişti. Machiavelli'nin Aziz Francesco ve Aziz Augustinus'la pek aynı fikirde olmamasına rağmen, 1917'den beri benim Machiavelli üstüne bir çalışma yapmam gerektiği, onda bir sabit fikirdi ve her fırsatta bunu hatırlatıyordu bana. Öte yandan, Cosmo'dan, bende, sevgi dolu ve hatta bu sözcük benim duygularımla uyuşmayan bir anlam taşımasaydı hayranlık bile diyebileceğim bir anı kaldı. Büyük bilgin ve uzmanlara has olan o doğuştan ustalığın izlerini taşıyan büyük bir içtenliği ve ahlâki dürüstlüğü vardı ve sanırım hâlâ var. 1922 yılında Berlin'deki İtalyan Elçiliği'nin o muhteşem salonundaki karşılaşmamızı hep hatırlayacağım. 1920

yılının Kasımı'nda, Cosmo'ya karşı siyasi mücadelenin yalnızca belli kritik anlarında yazılabilecek, çok sert ve acımasız bir makale yazmıştım; küçük bir çocuk gibi ağlamaya başladığını ve birkaç gün boyunca evine kapandığını öğrendim. Profesör ve eski öğrencisi olarak, kişisel düzlemdeki saygılı ilişkimiz kırılmıştı. 1922'de, Elçilik'teki kasıntı kapıcı, diplomatik odasındaki Cosmo'ya, Gramsci diye birinin kabul edilmek istediğini telefonla bildirmek lütfunda bulunduğunda, Cosmo merdivenden koşarak inip, ikide bir, "Nedeni anlıyorsun! Nedeni anlıyorsun!" diyerek ve beni gözyaşı ve sakal sağanağına boğup üstüme atılınca, kendisinin protokole uygunluk anlayışı çerçevesinde bu karşılama tarzına şaşırp kalmıştı. Cosmo, beni şaşırtan bir heyecanın pençesindeydi, ama benim 1920'de ona ne kadar acı çektirdiğimi ve okuldaki öğrencilerine karşı nasıl bir arkadaşlık anlayışına sahip olduğunu anlamamı sağladı. Şu *Vita di Dante* [Dante'nin Yaşamı] ve Piero'nun bundan söz etmesi (üstelik Piero ilk kez Cosmo tarafından takdir edilmişti bana), bende ne kadar çok anıyı canlandırdı, görüyorsun. Şimdi, irademin dışında ve benim olmayan şu anın ve geleceğin tersine, yaşamımdaki tek kesin şey olarak, geçmişin benim için çok büyük bir önem taşıdığı bir gerçek. – Sevgili Tatiana, bana şu konular hakkında açık bilgiler vermeni ve açıklamalar yapmanı istiyorum: Cerrahlık mesleğinin, bugün geldiği noktada, kalınbağırsağı almak için ameliyat yapılabilir mi? Ya da böyle bir hastalığa çare olacak başka ne yapılabilir? Ameliyat zor mudur, yoksa kolay mı? Hastanın sağlığı çok bozursa da, yani tüberkülozdan (bezese), hafif derecede kalıtsal frengiden ve tümü sindirim organına bağlı olan sürekli deri döküntüsünden mustaripse de bu yapılabilir mi? Senden çok iyi bilgilenmeni ve anlayabileceğim ve benim net bir biçimde açıklayabileceğim bir yeterlikte olabilmem için çok açık bir biçimde cevap vermeni istiyorum. – Hava burada hâlâ berbat: Gece gündüz durmadan yağmur yağıyor ve yağmadığı zaman da kudurmuşçasına bir rüzgâr esiyor. Senden özellikle yolculuğa çıkmayı aklının ucundan bile geçirmemeni ve sağlık durumun konusunda biraz daha az iyimser olmanı rica ediyorum. Elbette iyimser olmalısın, ama dinamik bir biçimde, yani güçleneceğinden ve kalıcı olarak gücünü koruyabileceğinden emin olmalısın, ancak eğer kendine ve isteksizliğine karşı hep savaşıyorsan, artık her şeyin yapıлып bittiğine inanmıyorsan vb. iyimser olmalısın. – Evden bir daha mektup almadım. Carlo benim son mektubuma cevap vermedi, ne de kimse annemden ve onun sağlık durumundan bir haber yolladı. Sen, anneme benim selamlarımla ve iyi olduğumun güvencesini veren bu yönde bir not yazabilir misin? Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[Turi] 9 Mart 1931

Çok sevgili Tatiana,

İçimi bir parça rahatlatan mektubunu dün aldım. Yaklaşık yirmi gündür habersiz kalmıştım; bu da beni biraz endişelendiriyordu. Senin tanımlamandan (benim mutlak yetersizliğimden dolayı), hastalığının niteliğini tam olarak değerlendiremiyorum. Yalnızca çok sancılı olduğunu anlıyorum. Ama bana kalırsa, yazdığın şey sağlığına daha da çok özen göstermeni ve kendini kolayca ve yüzeysel bir iyimserliğe kaptırmaman gerektiğine dair inancımı doğruluyor.

Senin yazdığın gibi ilaçlara güvenimi tam olarak kaybetmiş değilim. Bu çocukluk olurdu. İçinde bulunduğum genel koşullarda, ilaçların (kuvvet ilaçlarının) yalnızca hiçbir etkisi olmadığı gibi, aynı zamanda benim rahatsızlıklarımın artmasına neden olduklarının farkına vardım. Son derece sıkı bir perhiz uyguluyorum, ama gene de bağırsak rahatsızlıkları artıyor ve giderek daha sancılı bir hale geliyor. Turi'ye geldiğimde, bağırsaklarımdan hiçbir derdim olmazken, özellikle midem ağrıyordu, yani sürekli kusma sorunum vardı. Yaklaşık bir yıldan beri mide rahatsızlıklarım neredeyse tamamen geçti, ama ardından bağırsak sorunları geldi. Bana kalırsa bu rahatsızlıklar uykusuzlukla sıkı sıkıya bağlantılı; aniden uyandığımda, yarım saat sonra akut bağırsak sancılarının sökün ettiğini gözlemliyorum, yani bence uyanmak hazmı bölüyor ve o zaman bu rahatsızlığı körüklüyor. Eğer birkaç gece rahat uyuyorsam, bu komplikasyonlar yatışıyor. Benzofosfan almayı bıraktım, çünkü yeni komplikasyonlara vb. neden olduğunu gördüm. Daha rahat bir uyku olanağı sağlamak için girişimde bulunmadığımı sanma, ama hiçbir sonuç elde edemedim. Şimdi kronik gastritim var (ya da gastrit yalnızca mideyle ilgili olgu anlamına mı geliyor? Bazı başka terimler mi kullanmak gerekiyor?) ve her tedavi beni duraksatıyor. Bilhassa hiçbir şey yapmamayı tercih ediyorum. Kaderci değilim; oksijenin ciğerlere hayat verdiğini biliyorum, ama şuna inandım ki, göğüs kafesi demirden bir kılıf içine sıkışmış birinin ciğerlerine oksijen çekmesi pek fazla yararlı olmaz; iyileşmesinden çok bunun ona zararı dokunabilir.

Senden daha iyi haberler bekliyorum. Sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[232]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 9 Mart 1931

Çok sevgili anneciğim,

On gün kadar önce, Carlo'dan senin sağlık durumundaki düzelmeyi bildiren bir-iki satırlık bir mektup aldım, ama bu bilgiler çok genel ve üstünkörüydü. Carlo Turi'ye geleceğini yazdığına göre, yüz yüze konuşmada daha geniş bilgi alabileceğim. Ama şimdi, Carlo Ghilarza'dayken, her zaman çok kısıtlı haberler aldığıma göre, Kara İtalyası'na geçerse, artık bu az sayıdaki mektubu ve o kısıtlı haberleri bile alamayacağımı düşünüyorum. Hiç olmazsa ayda bir kere mektup yazması için Grazietta'yı sıkıştır, yoksa belediye başkanına ya da belediyenin bazı başka yetkililerine başvurmak zorunda kalacağım. Gülmek için söylüyorum; arada sırada bana yazması ya da Mea'yı yazmaya zorlaması için Grazietta'ya rica ediyorum.

Umarım Carlo'nun, senin çabucak iyileşmen konusundaki öngörülerini gerçekleştirmiştir. Seni ve evdeki herkesi sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[233]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 23 Mart 1931

Çok sevgili Tatiana,

İsim günü dolayısıyla anneme bir telgraf göndermeyi düşündüğün için sana teşekkür ederim. İkinci kez oluyor; ben bunu unutmuştum ve ancak 19 Mart'tan sonra aklıma geldi. Annem benim adıma kutlanmış olmaktan çok memnun kalacak.

Sanırım bir önceki mektubum bana acı çektirebilecek tüm olası bağırsak hastalıkları konusunda sende epey kuruntu yaratmış. Neyse ki hapishane anlayışının beni ele geçirmesine henüz razı olmadım, yoksa bir daha yataktan kalkamazdım ve senin sayıp döktüğün tüm hastalıkların bende gerçekten var olduğuna inanmış olurudum. Umarım bir daha yaşamın boyunca mahkûmlarla mektuplaşma durumunda kalmazsın; hastalık korkusundan ve sağlık ekibinin kibirli bir kötü niyetle görmezden geldiği gizemli hastalıkların verdiği acılardan dolayı, herhalde onları intihara sürüklerdin. Bu gerçekten de mah-

kûmlar arasında yaygın bir anlayıştır. Onlar, hastalıkları inceleyen tüm makaleleri çok büyük bir dikkatle okurlar ve “Kendi Kendinin Doktoru” ya da “Acil Bakım” kitaplarını isterler ve kendilerinde aynı belirtileri buldukları, en az 300 ya da 400 hastalık olduğunu keşfetmeye kadar vardırırlar işi. Öyle tuhaf insanlar var ki (siyasiler arasında bile), hücre arkadaşları tarafından kullanılmayan tüm hapları ya da ilaçları yutuyor, bu ilaçların kendilerine iyi geleceğine inanıyorlar, çünkü bu ilaçların hafifleteceği ya da iyileştireceği hastalıklardan mustarip olduklarından kesinlikle eminler. Bu takıntılar bazen pitoresk ve şaşırtıcı bir saçmalığa varıyor; kadın-doğum hekimliği üstüne bir inceleme kitabı getirtmiş olan ve elbette cinsel sapıklıktan dolayı değil, bir rastlantı sonucu hamile bir kadına acilen yardım etmek zorunda kaldığını söyleyen bir politikacı tanıdım ve hapishanede bulunduğundan beri, o zamanlar hissettiği sorumluluk duygusu peşini bırakmıyordu ve bu yüzden bu konuda bir kültür yaratılmasının görevi olduğunu düşünüyordu. – Bu durumda, senin saydığın hastalıkların hiçbirinin bende olmadığını, bunun yalnızca uyumadığım ve havanın nemli olduğu zamanlar ağırlı bir hale dönüşen bir tür bağırsak tembelliği olduğunu sanıyorum. Gıdamda değişiklik yapabildiğimde gerçekten tamamen yok oluyor ve gene aynı şekilde, uyuduğum ve hava kuru olduğu zaman hafifliyor. – Bana “Gioddu” ya da benzeri bir şeyler yollamayı kafana takma, çünkü bende nasıl bir etki yapacağını bilemem. Ayrıca sen, eğer bizim oralarda gerçekten de *mezzoradu* dedikleri (yani arındırılmış süt; *gioddu*, Sardinya’nın küçük bir köşesinde bilinen, Sassarece bir sözcüktür), *gioddu*’nun hazırlamasının kolay olduğunu sanıyorsan, kocaman bir yanılığa düşersin. Öyle zordur ki, kıtada yalnızca Bulgar uzmanlar tarafından hazırlanır bunlar ve aslında “yoğurt” ya da bulgar sütü derler adına. Roma’da satılanlar, Sardinyalı çobanların yaptıklarına kıyasla, tam anlamıyla iğrençtir. İnan ki benim durumumda ne telaşlanacak ne de vahim hiçbir şey yok, tam tersine, on gündür hiçbir ağrım olmadı ve baş ağrılarım da hafifledi.

Oysa Carlo senin gündelik yaşamında hiçbir düzen olmadığı bilgisini ilettiler bana. Gelişigüzel yemek yediğini, bazen yemeyi unuttuğunu falan söyledi. Moskova’ya kadar yolculuk yapmanı sağlayacak fiziksel gücünü yedeklemeyi sağlayacak biçimde gıdanı düzene sokmaya karar verdiğin halde, senin bu davranışının kötü bir şey olduğunu düşünüyorum. Verdiğin sözleri inanmıştım ve şimdi sana inanmış olduğum için pişmanım; bu benim saf olduğumu gösteriyor.

*Molte sono le femmine che hanno dura la testa
Ma l'uomo con parabole le dimina e ammonesta*⁵

diye yazan ilk İtalyan şairlerinden biri gibi saf olduğumu gösteriyor.

5 Kalın kafalı kadınlar sayısızdır/ Ama erkek sözleriyle ona egemen olur ve onları azarlar.

Bunlar boş laftan başka şey değil. Ustica'daki Bedevi bir sürgünün, karılarıyla ve kabilesinin öteki kadınlarıyla olan ilişkisiyle ilgili olarak bana hep söylediği gibi, bir-iki "esaslı kırbaç" şaklatmak gerekir.

Alışveriş yapmak için evden çıkabiliyor musun bilmiyorum. Virgilio Sokağı'nda, 16 numaradaki, Anonima Romana Editrice'ye uğramanı istiyorum (kısa bir süre önce çıkan bir yayını gözden geçirdim; şimdi Anonima Romana Editoriale diye adlandırılıyor ve Alessandro Farnese Sokağı'nda, 2 numarada bulunuyor) ve o zamanlar, daha sonra Faşist Kültür Enstitüsü'yle birleşen Leonardo Vakfı hesabına yayımlanan *Leonardo* dergisinin (1927 yılı), 4. (Nisan) ve 10., 11., 12. (Ekim, Kasım, Aralık) sayılarını edinip edinemeyeceğimizi öğrenmeni istiyorum. Bu aynı *Leonardo*'nun, 1926 yılına ait tam bir koleksiyonunun olup olmadığını ve fiyatının ne kadar tuttuğunu öğrenmeni de istiyorum. – 1928 Ekim ayına kadar derginin tüm sayıları, Roma'da, bende vardı. 1925 yılının tam koleksiyonunu, ama 1926'nın yalnızca 1. sayısını sen bana göndermiştin. Ustica'da, 1927 yılına ait olan, bende eksik dört sayıyı kaybettim. Daha sonraki yılların sayılarını tamamladım. Bu son yılların en iyi yapılmış genel kültür repertuarını oluşturduğu için, koleksiyonu tamamlamak istiyorum. Örneğin yüzyılın ilk 25 yılındaki bilimsel çalışmalar üstüne, uzmanlar tarafından yazılmış, son derece yararlı ve hatta göz ardı edilemeyecek bir dizi rapor yayımladı. Bununla birlikte, bu araştırma için Libreria'ya başvurmamı rica ediyorum senden. Bir şey elde edilebilecekse, bu ancak kişisel olarak yapılabilir, mektuplaşarak değil. Eğer sana daha uygun gelirse, (sokakların nerede olduğunu hatırlamıyorum), Franc Sokağı'nda, De Sanctis, 9 numarada bulunan, bu dergileri basan ve belki dükkânında iade edilmiş dergileri saklayan tipograf Riccardo Garroni'ye başvurabilirsin. Bu dergileri bana bulabilirsen sana çok minnettar kalacağım. Ama bunu yapacak durumda değilsen, kendini yormamalı ve uzun yürüyüşler yapmamalısın. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Carlo'nun bana getirdiği şey için sana teşekkür ederim. Seçimine senin çok büyük katkıda bulunduğunu tahmin ediyorum.

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 28 Mart 1931

Çok sevgili anneciğim,

Grazietta'nın 23 Mart tarihli mektubunu aldım ve senin sağlığını ilgili haberlerin gayet iyi olmasına sevindim. Carlo da yeniden eski gücüne biraz kavuştuğunu söyledi bana. Diğerlerinin de, Grazietta'nın ve Teresina'nın çocuklarının da hastalandığını öğrenmek beni üzdü. Bunların, bu yılın değişken ve garip havalara bağlı, önemsiz vakalar olduğunu umarım.

Carlo şimdiye kadar bana yalnızca 16 Mart tarihli bir kart gönderdi. Sana yazarsa, onun yeni yaşamıyla ilgili düşüncelerini bana aktar. – Mea Hanım neden bana küçük bir not bile yazmadı bir daha? Nannaro'nun sık sık bana mektup yazmasını ona tembihlediğini biliyorum. Carlo onun derslerinin gidişatından çok endişelendiğini söyledi ve sorunun gerçekten zor olduğuna ikna oldum. Mea'nın Carlo'yla Milano'ya gitme olasılığı, üstünde iyice düşünülmesi gereken bir çözüm gibi görünüyor. Mea hakkında tuhaf yanılgılara düşüyorsunuz: Onun bir mucize ya da onun gibi bir şey olduğunu sanıyorsunuz. Carlo ile Milano'ya gitmek için Mea birtakım temel niteliklerden yoksun: 1) Onun irade gücü yok, yani kendini nasıl disipline sokacağını bilmiyor, bu da mektuplarında beni etkileyen bir sonuca, yani kendine saygının ve onurlu olma kavramının yokluğu sonucuna götürüyor; beni iyice anlamalısın. Muhtemelen kendine kadınca bir saygısı olacak; görünüşte ve yüzeysel olarak güzel görünme arzusu olacak; oysa endişe verecek ölçüde entelektüel bir kendine saygıdan ve onurlu olma düşüncesinden ve ahlâki ciddiyetten, yani yalnızca öyleymiş gibi görünmek değil, gerçekten başarılı olmak, yalnızca biliyormuş gibi görünmek değil, gerçekten bilmek iradesinden yoksun. Bu aynı zamanda, kızı hakkında feci düşüncelere sahip olan ve son derece kötümser olan Nannaro'nun da görüşleriydi. 2) Sahip olduğu ilkokul 5. sınıf bilgileriyle, Mea Milano'daki bir ilkokulda en fazla üçüncü sınıfta okuyabilir. Genel olarak bir şehir çocuğu, yalnızca şehirde yaşamış olmasından dolayı, bir köy çocuğuna göre en az bir yıl ileridedir (hele Sardinya köyünden olmanın lafı bile edilemez). Mea'nın durumunda bu gerçek, onun ihmal edilmesiyle daha da ağırlaştı, halbuki bugün Ghilarza'da onun zeki olduğunu düşündüren nitelik, Milano'da insanları arkasından güldürür, okulda onu gülünç bir duruma düşürür. Kendini çok büyük ölçüde kendi inisiyatifine ve iyi niyetine bırakılmış bulacak; nitelik sandığı şeylerin neden olacağı tembellik ve geri kalmışlık arasında kalarak, cesareti kırılacak ve sonunda iş, artık hiçbir şey yapamaz bir duruma gelmesine

varacak. – Bu gözlemleri sizin ölçütlerinize göre yazıyorum: Elbette yanılabilirim ve bu nedenle Grazietta ve Teresina bu konudaki düşüncelerini bana yazar ve benim görüşlerimi düzeltirlerse sevinirim. – Çok sevgili anneciğim, işi olurlarına bırakmış ama içi rahat olarak iyi bir Paskalya Yortusu geçirmeni yürekten diliyorum. Sicilyalıların bir atasözünü sürekli tekrarladıklarını duyarım: “Şeytanın karısı her zaman gülmez.” Böyle olmasını ve daha iyi Paskalyalar görebilmeni dileyelim. Herkese en iyi dileklerim ve öpücüklerimle. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Lütfen, Carlo'ya yazdığım sayfayı kendisine taahhütlü olarak göndermeni rica ediyorum senden.

[235]

Carlo Gramsci'ye

[Turi] 28 Mart 1931

Çok sevgili Carlo,

Senden mektup beklerken, yalnızca 16 Mart tarihli bir kartpostal aldım. Görüşmemiz sırasında sana söylediğim nedenlerden dolayı, hiç olmazsa Milano'da kaldığın şu ilk aylar içinde, yaşamınla ilgili ve yaşamını nasıl sürdürdüğün konusunda bana biraz daha sıkça yazmanı isterdim. Ayrıca Tatiana'dan iletmesini istediğim üç kitabın siparişini Libreria'ya verip vermediğini de bildir bana. Bir yanlışlık olmaması için, kitapların başlıklarını sana hatırlatıyorum: 1) 1931 yılı, *Calendario-Atlante De Agostini* [De Agostini'nin Atlash Takvimi]. 2) G. Mortara, 1931 yılının *Prospettive Economiche*'si [Ekonomik Perspektifler], Bocconi Üniversitesi Yayınevi, Milano. 3) Ben[edetto] Croce, *Etica e Politica* [Etik ve Politika], Bari, Laterza, 1931. – Tatiana, görüşmemiz vb. hakkında, senden hiçbir haber almadığı için büyük bir hayal kırıklığına uğradığını yazdı bana. Ona uzun bir mektup yazmanı rica ediyorum senden, ama zaten bunu yaptığını sanıyorum. En içten sevgilerimle...

Antonio

Libreria'ya uğrarsan, müdüre (adının Mannosi olduğunu sanıyorum) nezaketle, dergilerin sayılarının, özellikle de *Italia Letteraria* ve *Marzocco*'nun oldukça sık olarak sayı atladığını bildirmeni rica ediyorum. Aynı şekilde,

koleksiyonunu yapmak istediğim için bana sağlanmasını rica edeceğim *Manchester Guardian Weekly*'nin 11. sayısı da (13 Mart) atlandı. Bu beyefendiden, benim hapisanede olduğumu ve bu yüzden, söz gelimi *Marzocco*'nun ya da *Italia Letteraria*'nın süreklilik niteliğinde olan makaleleri içeren ve elime geçmeyen bir sayısının, küçük çapta bir trajediye dönüştüğünü ona hatırlatarak, benim isteklerim konusunda sabırlı olmasını rica et. Mahkûmun trajedisi, tamam, ama hangi nedenlerle vb. vb. Sağlıcakla kal.

– arka sayfaya bak –

30 Mart

Libreria'nın müdürüne bildirmeni rica edeceğim küçük bir mesele daha... Tam da bugün, bir zarf içinde gelen bir derginin arasından, doğal olarak farkına varamadığım bir kâğıt, ama komilerin, müşterilerin siparişlerini not aldıkları bloknotlardan birine ait olduğunu şöyle üstünkörü tahmin ettiğim bir kâğıt kaymıştı. Olay benim için pek hoş olmadı ve benzeri olayların tekrarlanmaması için dergileri gönderen görevliyi bilgilendirmesini müdürden rica etmeni istiyorum. Kılı kırk yaran bir dikkatle gözden geçirilmeden önce, hiçbir şeyin bana teslim edilmediği bir gerçek: Bu nedenle, benzeri olaylar göreceli bir değer taşıyor. Bununla birlikte, Sezar'ın karısı gibi şüphelenmek de istemiyorum. Şu âna kadar, dört buçuk yıl boyunca elimden geldiği kadar kurallara uygun bir tutum içinde oldum ve yalnızca bu tutum beni büyük belalardan olmasa da en azından epey can sıkıcı olabilecek sıkıntılardan kurtardı. Bu sıkıntıların sonuncusunu gerçekten de 1928 yılında Turi'de yaşayabilirdim ve cezaevi idaresinin daha önce Bari Hapishanesi'nde gerçekleşen bir olayın kesin olarak dışında olduğumu tüm vicdanıyla ortaya koyabilmesinden dolayı bu sıkıntıyı atlatabildim; beni sorguya çekmek ve Bari'ye nakletmek için Bari'den gelen polis komiseri, resmî bir sorgulamadan bile vazgeçti. Sevgili Carlo, bu zahmete pek fazla kızmaması için sorunu Libreria'nın müdürüne çok iyi açıklamayı rica ediyorum senden. Ama benim için çok önemli bir şey bu. Öylesine önemli ki, hapisanenin gereklerine uyum sağlayacağım biçimde mutlak uygunluk konusundaki tutumumu sıkı sıkıya korumak için, öteki tutuklularla aram açıldı ve kişisel ilişkilerimi kestim. Selamlar.

Antonio

[Turi] 7 Nisan 1931

Çok sevgili Tatiana,

Bana sorduğun bir dizi soruya cevap vermem gerekiyor: 1) Gönderdiğin paketi Paskalya arefesinde aldım ve inceliğinden dolayı sana çok teşekkür ederim. Artık bana birkaç ay yetecek bir yığın şeyim var. 2) Carlo bana 16 Mart tarihli bir kart yazdı, sonra da hiçbir şey yollamadı. 3) Senatör Gentile'nin söylevini aldım; tam da *Educazione Fascista* dergisinin Aralık sayısında yayımlanmıştı. 4) Senden aramanı istediğim *Leonardo* sayıları 1927 yılına ait ve onları tam olarak benim oradan ayrılmamdan sonra, Koloni İdare-si'nin izniyle, derginin gelmeye devam ettiği ve yıl sonunda bütün sayıları bana yollayacaklarına söz veren, orada kalan arkadaşlara teslim edildiği Ustica'da kaybettim. Böylece, senin karamsar tahminin elenmiş oldu. 5) Machiavelli'nin *Prens*'inin hangi baskısını okuduğunu ya da okumakta olduğunu öğrenmek isterdim. Burada bende iki nüshası var. Ama geleneksel basımlardaki birçok düzensizliği, hatayı düzelten Prof. Mario Casella tarafından birkaç yıl önce yapılan eleştirel basımın yayımından dolayı her ikisi de eskidi artık. 6) Profesör Bodrero'nun⁶ Yunan felsefesi üstüne konferans-larının seni öyle pek fazla ilgilendirmemesi beni şaşırtmadı. Şimdi hangi üniversitede olduğunu bilmediğim (bir zamanlar Padova'daydı) Bodrero bir felsefe tarihi profesörü, ama ne bir filozof ne de tarihçidir. Hümanist konuş-malar tarzında söylevler verme becerisi olan, bilgili bir dilbilimcidir. Geçenlerde Homeros'un *Odisseus*'u üstüne bir makalesini okudum. Yazısında, savaş yapmış olmanın, *Odisseus*'u anlamak için elverişli bir özellik olduğunu ileri sürdüğünden dolayı, onun iyi bir dilbilimci olduğuna bile inancım sarsıldı. Ben bir Senegalli'nin savaş yaptığı için Homeros'u daha iyi anlaya-bileceğinden kuşkuluyum. Öte yandan Bodrero, Ulysses'in, efsaneye göre bir asker kaçağı olduğunu ve askere gitmemek için bir biçimde kendini sa-katlayan biri olduğunu, çünkü onu askere almak için İthaka'ya giden askerî heyet önünde deli rolü yaptığını unutuyor (kendini sakatlayan değil, düzel-tiyorum, ama çürüğe çıkmak için numara yapan biri). 7) *Gioddu* meselesin-de, ne Sardinya milliyetçiliği söz konusu ne de dar kafalılık. Aslında bütün ilkel çobanlar sütü bu tarzda hazırlar. Söz konusu mesele, *gioddu*'nun ya da yoğurdun uzun süre ekşimeden, kazeinleşmeden gönderilememesi ve sak-

6 Emilio Bodrero (1874-1949) felsefe tarihçisi ve siyaset adamıdır. 1925-1928 ulusal eğitim müsteşarlığı yaptı, 1934'te senatör olarak atandı. Padova Üniversitesi'nde felsefe ve felsefe tarihi dersleri verdi. 1940'tan sonra Roma tarihi ve faşizm öğretisi üstüne dersler verdi.

lanamamasıdır. Çok çok önemli bir başka neden daha var: Görünüşe bakılırsa, *gioddu*'nun doğal olabilmesi için, çobanın ve ortamın belli bir ölçüde pis olması gerekiyor. Bu unsur, matematiksel olarak saptanamıyor ve bu üzücü bir şey, çünkü saptanabilseydi, çobanlık yapan hanımlar züppelik olsun diye pis olmaya çalışacaklardı. Dahası gerekli pisliğin doğal pislik olması zorunludur; çobanı bir keçi gibi kokutacak olanından, gerçek, doğal ve kendiliğinden olanından bir pislik olması gerekir. Gördüğün gibi, mesele karmaşık ve Arkadya dekoru içinde Amarillidi ve Cloe'yi⁷ oynamaktan vazgeçmen daha iyi olur.

Sevgili Tania, mektubun çok ilgimi çekti ve hoşuma gitti. Mektubu yeniden yazmamakla iyi etmişsin. Ayrıca, niye yeniden yazacaktıydın ki? Coşku duyuyorsan, bu sende büyük bir canlılık ve şevk bulunduğunu gösterir. Düşüncelerinin bazılarını tam olarak anlamadım gerçekten, sözgelimi şunu: “Alabildiğine yoğunlukla yaşamın tadını çıkarabilmek için, acaba insan sürekli kendi benliğinin dışında mı yaşamalı?” Çünkü bir kez ve nihai olarak tanımlanabilir bir benlik olduğu ve bunun sürekli hareket eden bir kişilik olmadığı, yani kişinin sürekli olarak kendi benliğinin dışında ve sürekli olarak içinde bulunduğu bir şey olmadığı göz önüne alındığında, kişinin kendi benliğinin dışında nasıl yaşayabileceğini kafamda canlandıramıyorum. Benim için sorun çok basitleşti ve yüce bilgeliğimle, son derece hoşgörülü bir hale geldim. Şaka bir yana, değindiğin ve seni coşturan sorular hakkında çok düşündüm ve sonunda birçok hatanın yalnızca bana ait olduğuna ikna oldum. Hata diyorum, çünkü başka bir sözcük bulamıyorum. Belki de insanın bilinçsiz olarak içine düştüğü bir bencillik biçiminin var olduğu doğrudur. Bencilliğin alışlageldik biçimlerinin söz konusu olduğunu düşünmüyorum. Örneğin kendi rahatı ve kendi mutluluğu için başkalarını araç olarak kullanmaya dayanan en yaygın bencilliğin söz konusu olduğunu sanmıyorum; hiçbir zaman bu anlamda bir bencil olduğumu düşünmüyorum, çünkü bütün yaşamım boyunca, ne kadar aldıysam en azından o kadar verdiğime inanıyorum. Ancak bir sorun var: Genel muhasebe olarak borçla alacak dengede, ama küçük bireysel parçalar olarak da dengede bulunuyorlar mı? Özel yaşam bir amaca bağlandığında, tüm enerji ve irade bütünüyle bu amaca yoğunlaştırıldığında, bu bireysel parçalardan bazılarının ya da çoğunun veya hatta bir tekinin bile açıkta kalması kaçınılmaz değil midir? Bu her zaman gerektiği gibi düşünülmüyor ve bu yüzden, bir an geliyor, bedel ödeniyor. Hatta kişi kendisini bencil biri olarak görebileceğini hiç düşünmediği kişilerle bile bir bencil gibi görünebileceğini keşfediyor. Hatanın kaynağının, zayıflıktan, yalnız kalmaya cesaret edememiş olmanın zayıflığından, bağların,

7 Gramsci, Antik Yunan yazar Longos'un, kırsal ortamda çobanlar tarafından büyütülen Daphnis'le Chloe'nin aşklarını anlatan romanına gönderme yapıyor.

sevgilerin, ilişkilerin yaratılamamasının zayıflığından başka bir şey olmadığını vb. keşfediyor. Bu noktaya gelindiğinde, sükunete ya da tam bir isteksizlik ve ilgisizlik olmayan ve geleceğe bir açık kapı bırakan belli bir sükunete, yalnızca hoşgörülle kavuşulabileceği kesindir. Gerçekten de öyle: Yaşamımın tüm akışına sık sık dönüp bakıyorum ve kendimi tam *Nişanlılar* romanının sonundaki Renzo Tramaglino gibi görüyorum; yani bir hesap dökümü yapabilecek ve şunu diyebilecek gibi görüyorum: Bunu ya da şunu yapmamayı öğrendim (tüm bu öğrendiklerimin toplamı, benim işime pek az yarasa bile). Anneme birkaç yıl mektup yazmadığım oldu (art arda en azından iki yıl) ve mektup almamanın ne kadar acı verdiğini öğrendim (ama büyük olasılıkla özgür kalsam, gene bu aynı ihmalkârlığa düşerdim ya da bu ihmalkârlıkları böyle değerlendirmez ya da bunu hiç düşünmezdim bile), işte böyle. Kısacası 4 yıl, 5 aylık hapishane yaşamımda şimdiden eskidim bile ve önümüzdeki birkaç yıl içinde tamamen bağışıklık kazanacağımı umuyorum: Gerçekleşmemesinin mümkün olamayacağını keşfedeceğim her gerçek konusunda, her şeyi kendime açıklayacağım, açıklamalarımın mutlak bir biçimde tartışılmaz olduğunu göreceğim ve kendime açıklayacağım. Sonunda en iyisinin hiç düşünmemek, dışarıdan beni düşünmeye itecek hiçbir etki almamak ve bu durumda artık hiç kimseye mektup yazmamak ve gelen mektupları okumadan bir kenara koymak vb. vb. olacağına kendimi inandırmaya varacak iş. Ama belki de bunların hiçbirisi olmayacak ve yalnızca seni, bir süre için, bocalatmış ve keyfini kaçırmış olmaktan başka bir şey geçmeyecek elime; bu da senin kendi benliğinin dışına çıkmış olacağın ve benim benliğimin, şu tatsız konuğun, onun yerini alacağı anlamına gelecek.

Sevgili Tatiana, seni bir parça şaka yollu alaya aldım diye kızma bana. Seni çok seviyor ve sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[237]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 20 Nisan 1931⁸

Çok sevgili Tatiana,

Delio'nun iki fotoğrafını ve kendi eliyle yazdığı mektubu aldım. Yazıdan hiç mi hiçbir şey anlamadım ve yazıya soldan sağa değil de, sağdan sola başlaması açıklanamaz gibi geliyor bana. Elle yazmasına sevindim; bu da

8 Orijinalde Mart yazılmış, Tatiana Schucht Nisan olarak düzeltilmiş.

bir şey. Eğer aklına, ayaklarıyla yazmak gelseydi daha kötü olurdu, yüzde yüz. Madem Araplar, Mustafa Kemal'in reformunu kabul etmeyen Türkler, İranlılar ve belki de öteki başka toplumlar sağdan sola yazıyorlar; o zaman bu çok ciddi ve tehlikeli bir durum değil bence. Delio Farsça, Türkçe ve Arapça öğreneceği zaman sağdan sola yazmayı öğrenmiş olmasının çok yararı olacak. Yalnızca bir şey beni çok şaşırtıyor; sistemde aşırı derecede az mantık olması. Daha ufaklık bir çocukken, onu öteki çocuklar gibi giyinmeye alıştırmak için zorlamış olmanın sebebi ne? Giyinme biçiminde bile kişiliğinin özgür bırakılmamış olmasının ve mekanik bir konformizme göre eğitilmiş olmasının sebebi ne? Onu gündelik eşyaların ortasına bırakmak, sonra da kendiliğinden seçmesini beklemek daha iyi olurdu: Çoraplar başa, ayakkabılar ele, eldivenler ayağa, falan filan veya daha da iyisi, onu erkek ve kadın giysilerinin yanına oturtup, ona seçim özgürlüğü tanımak gerekirdi. Sence de öyle değil mi? – Her iki fotoğrafı da beğendim, özellikle Giulia'nın fizyonomisinin çok ifadeli iki ânını yansıtmaları nedeniyle... Bir de, o sıralar güçsüz ve hasta olan Delio'nun ifadesinin yarattığı etkinin, daha sonra Soçi'de çekilen fotoğraflarda düzelmiş olmasından dolayı, fotoğraflar hoşuma gitti. – 4x6 boyutundaki fotoğrafın, en azından İtalya'da ve ondalık metrik sistemin kullanıldığı yerlerde, basit olarak 4 santimetreye 6 santimetre anlamına geldiğini sanıyorum. – Jack London'ın *Sirk Köpeği*'ni okudum; sanatsal olarak önem taşıyor bence. Canlı hayvanlar üstünde deneyler yapılmasına karşı ya da hayvan koruyucusu olup olmadığını anlayamadığım bir toplumun propagandasını yapan bir kitap. Roma'da, *Jerry delle isole* [Adaların Jerry'si] vardı bende, anımsadığıma göre çok güzeldi. Her ne olursa olsun, London'ın köpeklerle ilgili en güzel iki öyküsü *Beyaz Diş* ve *Vahşetin Çağırısı*'dır; bu öykülerin başarısından dolayı London, daha sonraları köpekler üstüne taze ve içten olmayan bir yığın kitap yazdı. – Kavrulmuş pirinç hiçbir işime yaramıyor; Paskalya günü pirinçten biraz kaynatım, eğer gene pişirebilecek olsam bile Noel'e kadar pirinçle bir şeyler yapmaya fırsatım olmayacak. – Carlo bana mektup yazmadı henüz. Ghilarza'dan da bir daha yazmadılar. Şu son 20 gün içinde, yalnızca senin mektuplarını aldım. – Psikanaliz üstüne bazı şeyler okudum, özellikle dergi makalelerini. Roma'dayken, Rambelinsky bu konuda bana okuyacak bir şeyler ödünç vermişti. Piero'nun sana söylediği Freud kitabını seve seve okuyacağım; onu isteyebilirsin. Eğer hastalığının nedeni yalnızca sinirselse, Giulia'nın psikanalitik bir tedaviyle iyileşmesi mümkün. Sonra ben psikanalizden çok tedavi eden doktorun önemine inanıyorum. Yaşlı Lombroso, geleneksel psikiyatri temeline dayanarak bilimsel teoriden çok onun doktorluk yeteneğine bağlı olduğuna inandığım şaşırtıcı sonuçlar elde ediyordu. Onun bilimsel prestiji öyleydi ki, çoğu hasta ilk viziteden sonra,

üstelik hiçbir tedaviye başlamadan, kendilerini çok iyi hissediyorlardı bile, kendilerine güvenlerini yeniden kazanıyor ve çabucak kendilerini toparlayıveriyorlardı. Psikanalizin, eski psikiyatriden daha somut olması ya da hiç olmazsa doktorları, hasta bireyleri daha somut bir biçimde incelemeye, yani “hastalığı” değil, hasta olanı görmeye zorlaması mümkündür. Bunun dışında, Freud, Lombroso gibi yaptı, yani gözlemin bazı deneysel ilkelerinden genel bir felsefe kurmak istedi, ama bu pek az önem taşıyor. Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[238]

Giulia Schucht'a

[Turi] 20 Nisan 1931⁹

Çok sevgili Giulia,

Tania, çocukların iki fotoğrafını, onların yaşamları ve büyükanpelerinden edindikleri huyları üstüne bir dizi çok ilginç gözlemi ve senin sağlık durumun hakkında bazı bilgileri ilettil bana. Ayrıca, eleştirel bakışla, eski yazı yorumunun bulunduğu, Delio'nun bir mektubunu da ilettil. Kendi adıma, bunu nasıl yorumlayacağımı hiç bilemedim. Doğrudan çocuklara mektup yazmak isterdim ama bunu nasıl yapacağımı bilemiyorum. Onlara, güzel mektuplarından dolayı, yalnızca teşekkür etmek için yazmak bana son derece yetersiz geliyor. Onlarla benim aramda, gönülden aracılık yapacak birinin olması gerekirdi ve bu da yalnızca sen olabilirdin, ama senin kendini bunu yapacak düzeyde hissettiğini sanmıyorum; çünkü bunu birçok kez sana boşu boşuna yazdım; sen buna değinmedin bile. Kısa zamanda bunları bana yazabilecek durumda olmanı umuyorum. Seni ve Delio'yla Giuliano'yu sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

9 Orijinalinde Mart yazılmış, Tatiana Schucht Nisan olarak düzeltilmiş.

[Turi] 4 Mayıs 1931

Çok sevgili Tania,

Leonardo dergisinin koleksiyonunu aldım. Koleksiyonu edinmiş olduğuma çok memnunum ve bunu edinmem için katlandığın yorgunluktan dolayı sana yürekten teşekkür ederim. Benim sağlığım hakkında bilgi istemek için senin hapisane müdürlüğüne bir telgraf yollamanın nedenini anlayamıyorum. Daha önce de olduğu gibi, ortalıkta benimle ilgili bazı söylentilerin dolaştığını düşündüm. Eğer böyle olduysa, senin artık bundan haberinin olmuş olması ve benzeri söylentilere inanmaman gerekirdi. Mahkûm ailelerinin anlattıklarına ya da ne olursa olsun hapisane kaynaklı olanlara bile hiç inanmamak gerektiğini sana daha önce de bildirdiğimi sanıyorum. En basit ve en belirgin şeylerin ne garip deformasyonlara ve ne gülünç abartılara yol açtığını hayal bile edemezsin. Savaş günlerinin hatırası, bu uydurma hikâyeler ve romanlara has ve çıkarılan çocukça sonuçlar hakkında belli belirsiz bir fikir verir ancak. Benimle ilgili olarak, hasta olmadığuma, tam tersine birkaç haftadan beri yeterince uyuduğuma ve böylece kendimi her zamankinden daha iyi hissettiğime göre, abartılabilecek elle tutulur hiçbir durum yok. Bana mektup yazmadığın için endişelenmişim ve telgrafından haberim olunca biraz öfkelendiğimi de senden saklamayacağım; bu telgrafı göndermek yerine neden bana bir kartpostal olsun yazıp göndermiyorsun? – 30 Nisan tarihli kartpostalını ve senin notunun da olduğu, Giulia'nın mektubunu aldım. Giulia'nın mektubu çok hoş, sence de öyle değil mi? “Delia dili” fıkraları çok hoşuma gitti, ancak en azından her on beş günde bir bunun gibi bir mektup almam gerekirdi. Senin kartın da çok hoşuma gitti. Gerçekten Giulia'nın yazma biçimi ve zaman zaman senin de yazma biçimin çok hoşuma gidiyor; belki de benim yazma biçimime tamamen zıt olduğu için seviyorum. Sizde, hemen sezilebilen büyük bir kendiliğindenlik var. Hapishaneye gelmeden önce çok çok az mektup yazıyordum ve o dönemde Giulia'ya yazdığım mektupları saymazsak, yılda asla üç mektuptan fazla yazmış olduğumu sanmam. Hapishanede olduğumdan beri, her konuştuğumda, sözcüklerimin her birini kontrol etme alışkanlığı ve mektupların herkesin gözü önünde olmasından dolayı bende takıntı haline gelen iğrenme duygusu, size yazdığım mektuplara da yansıyor. Bu, yazdığım şeyin üslubunu sık sık tamamen hataya sürükleyen, üstesinden gelinmez bir şey. – Sevgili Tania, gözlüğümü kırdım ve yedek gözlüğüm yok. Çerçeveyi kırmış olsam da camlar kırılmadığı için çerçevenin iki parçasını

uyumlu bir biçimde birleştirip birbirine bağlayarak, olabilecek en iyi çareyi buldum, ama camlar tam olarak odağında değil ve gözlerimi yoruyor. Bana başka bir gözlük yollarsan sana minnettar kalırım: Bağa gözlük benzeri olsun (yani seluloid), ölçüsü 3 dioptri. Bana en ucuz gözlüklerden göndermeni rica ediyorum senden; göze tam olarak uygun gelen gerçek gözlükler alabilmek için miyopluk derecemi tam olarak ölçtürmem gerekeceği için bu gözlük geçici. Aslında tamamen karşılıklı etkileşim sonucu, miyopun büyük bir kısmının baş ağrısına bağlı olduğuna inanmakla birlikte gözlüğü daha çok baş ağrımı hafiflettiği için takıyorum. – Carlo hâlâ bana mektup yazmadı; eğer sende adresi varsa, onun bu davranış biçiminin beni çok üzdüğünü yaz ona. Carlo, sağlık durumunu bilmesine rağmen anneme bile yazmıyor. Seni kucaklıyorum.

Antonio

Ona ait bölümü, kız kardeşim Teresina'ya yolla.

[240]

✍

Teresina Gramsci'ye

[Turi] 4 Mayıs 1931

Çok sevgili Teresina,

28 Nisan tarihli mektubunu aldım. Sanırım sen ve Grazietta, Mea konusunda yaptığım gözlemlerin anlamı hakkında tamamen yanılmışsınız. Her şeyden önce, Mea'yı yalnızca 1924 yılında, çok küçükken tanıdım; niteliklerini ve bu niteliklerin sağlamlığını yargılayacak konumda değilim kesinlikle. İkinci ve genel olarak, herhangi bir kimseyi “zeki”, “doğa vergisi bir yeteneğe sahip”, “hazır cevap” gibi yaftalara dayanarak değerlendirmekten hep sakınmışımdır, çünkü bu tür değerlendirmelerin oldukça hacimsiz ve aldatıcı olduklarını bilirim. Bütün bu şeylerin ötesinde, bana kalırsa, “irade gücü”, disiplin ve çalışma aşkı, önerilerdeki sağlamlık önemlidir ve bu yargıyla, çocuktan çok onu yönlendirenleri ve onun kendiliğindenliğini yok etmeden böyle alışkanlıkları ona kazandırma yükümlülüğü olanları önemsiyorum. Nannaro'nun ve Carlo'nun sözleriyle bende biçimlenen görüş tam anlamıyla şu: Daha sonra yerine getirmenin daha güç ve belki de imkânsız olacağını düşünmeden, Mea'da, onun geleceğine dönük bu temel ve sağlam niteliklerin kazandırılmasını hızlandırmayı hepinizin ihmal ettiğini düşünüyorum. Bugün, bizim oralarda, ilkokuldan başlayarak, kadınların çalış-

ma yaşamındaki koşulların elverişsiz olduğunu unutuyorsunuz bana kalırsa. Söz gelimi genç kızların birçok çalışma bursunun dışında kalmaları vb... Bunun için, kadınların bu yarışta erkeklerde aranan üstün niteliklere ve azami miktarda direnç ve tutarlılığa sahip olmaları gerekli. Gözlemlerimin Mea'ya değil, onu eğitene ve yönlendirene yönelik olduğu açık. Bu durumda, bana kalırsa eğitilmiş olması gereken kişi daha çok eğitimcidir. Bana gönderdiğin, Ali Camun'a¹⁰ yazılmış mektubu ilgiyle okudum. Hiçbir imla hatasının olmadığını görmek beni sevindirdi. Bunun dışında mektup pek dişe dokunur bir şey değil bence: Bilinen şeylerin bir derlemesi; orijinal ve taze hiçbir şey bulamadım. Çelişki bolluğunun ve mantık yoksunluğunun dışında, saflıktan ve çocukluktan bile bir iz bulamadım.

Her zaman pek çok hükümdara sahip olmuş ve hiçbir zaman kendi tarihi olmamış bir bölgenin şanlı bir tarihinin olabileceğini, bize şarkı söyletirken öğretmenimiz Şövalye Pietro Sotgiu bile söylemiyordu: "Roma ve Yunan değerlerinin – unutulmuş mucizelerini yeniden yaratarak – kibirli Aragona'yı yıldırım gibi çarparken – gördü seni, şaşkına dönmüş halk". Zuri Markisi'nin kahramanlıklarından dolayı "şaşkına dönmüş bu halk"ı önemsemediğini anımsıyorum. Daha çok, Pasquale Tolu'yu ve bir de büyük Eleonora'dan bile daha "Sardinyalı" olduğunu düşündüğümüz Derosas'ı¹¹ seviyorduk. Eski firavunların, Ali Camun'un aklına çok az geleceğini ve memleketini ezen İngiliz askerlerinin kökünü kazıyan birkaç modern "eşkıya"ya daha fazla hayranlık duyacağını düşünüyorum.

Sevgili Teresina, seni, çocuklarından dolayı en iyi dileklerle kutluyorum: Aşırı bir ruhsal sarsıntı geçirmemiş olacağını umduğum babamın başına gelen kaza konusunda bana daha fazla haber gönder. Başta annem olmak üzere evdeki herkesi kucaklarım.

Antonio

Carlo, Milano'dan hâlâ mektup yazmadı.

10 Muhtemelen Edmea tarafından icat edilmiş, hayali bir kişilik.

11 Sardinyalı, ünlü bir eşkıya.

[Turi] 18 Mayıs 1931

Çok sevgili Tania,

Gözlüğü aldım; gözüme çok iyi uydu. Gösterdiğin özen için teşekkür ederim. Ama çok daha az harcama yapmanın yeterli olabileceği konusunda inancımı sürdürüyorum. Çerçevesini kırdığım gözlük bana 48 lirete mal olmuştu; Ustica'ya nakledilmek üzere yolculuk yaparken, Palermo Hapishanesi'nde, 1926 yılının Aralık ayında satın alınmıştı. Vigano gözlükçüsü, çerçeveyi 3 yıllık bir süre için garanti ettiğine göre, 48 liretlik bu gözlüğün oldukça iyi iş gördüğü anlaşılıyor. Mercekler bozulmamış olduğu için atılacak şeyler değil ve belki onu tamir etmek için birleşme yerine bir metal parça koymak yetecek. Senin 15 Mayıs tarihli mektubunla Giulia'nın mektubunu biraz önce aldım. Giulia'nın mektubu hakkındaki görüşlerini bana yazmanı isterdim. Düşüncelerime yön vermem henüz benim için zor. Bence olumlu bir öz tanımlanabilir: Yani, Giulia'nın kendine ve kendi gücüne belli bir ölçüde güven kazanmış olduğu söylenebilir, ancak bu güven tamamen zihinsel ve akılcı nitelikte, yani yüzeysel bir güven olmayacak mı? Bana öyle geliyor ki, zihin durumunun düşünsel karakteri çok belirgin, yani "analitik" an henüz bir yaşam gücü, iradi bir dürtü haline gelmemiş. Beni biraz olsun rahatlatan, çağdaş Rusların çoğunda olduğu gibi Giulia'nın da bilime büyük bir inancının olması: Biz Batılıların geçen yüzyılın sonunda sahip olduğumuz, sonra modern felsefenin eleştirisi ve özellikle de siyasi demokrasinin felaketi aracılığıyla kaybettiğimiz, neredeyse dinî nitelikteki inancı kastediyorum. Bilim de "eleştirinin" buyruğu altına girdi ve sınırlandırıldı. Turi'de, akli başında bir şeyler söyleyebilecek birinin bulunacağına hayatta inanmazdım; anlaşılan senin karşına çıkmış. Ayrıca sana söylenen şeyler gerçekten zekice miydi acaba? Hayata ilişkin parlak formüller bulmanın güç bir şey olmadığını düşünüyorum ama zor olan, yaşamaktır. Geçenlerde, modern Avrupa'da, yalnızca bazı İtalyanlarla bazı İspanyolların yaşama zevkini hâlâ koruduklarını okudum. Kanıtlanması oldukça güç olabilecek genel yargılar söz konusu olsa bile, bu mümkün de olabilir. Bazen oldukça gülünç anlaşılmazlıklar söz konusu oluyor. Bir keresinde, İtalyanların yaşama zevklerine tam bir hayranlık duyan ve bu konuda İtalyanların Ruslar gibi "rahat geceler", Almanlar gibi "iyi geceler" vb. demeyip, "mutlu geceler" demeleri olgusunda bunun ince bir kanıtını bulduğunu düşünen Clara Zetkin'le ilginç bir tartışma yapmıştım. Almanların, Rusların ve hatta Fransızların "mutlu geceler"i düşünmemeleri mümkündür, ama İtalyanlar

“mutlu yolculuk”, “mutlulukla başarılı olmuş işler” de derler; bu da “mutluluk” sözcüğünün anlam gücünü azaltır. Öte yandan Napolililer, güzel bir kadına, hiçbir art niyet olmadan, “iyi kadın” derler, çünkü buradaki “güzel kadın” en eski dilde *bonula*’nın tam karşılığıdır. Kısacası, bana öyle geliyor ki, yaşam formülleri ister sözcükle ifade edilsin, ister bir halkın geleneklerinin sonucu olsun, bir tek değer taşıyor: İstekleri olan bir kişi için, bu istekleri somut iradeye dönüştürmekte itici ve doğrulayıcı bir görev yapıyorlar. Gerçek yaşam, ortamın uyarımlarıyla veya formüllerle asla belirlenmiş olamaz, içimizdeki köklerden doğar. – Giulia’nın durumunda, “yumağı çözme”nin telkin edilmesi doğrudur, yani kendi yaşama gücünü ve nedenlerini kendinde araması, yani ürkek olmaması ve kendisini altından kalkamayacağı işlere kaptırmaması ve özellikle kendi yaşamında, gerçekleştirilemeyecek ya da aşırı zor amaçlar belirlememesinin telkin edilmesi yerinde olur bana kalırsa. Bu tavsiye, yaşamı gerçekleştirmek için, arada bir kendi benliğinden dışarı çıkmak gerektiğini ya da çıkabilmeyi aklından geçiren... senin için de doğru olur sanırım. – Sana söylemiş olduğum gibi, Carlo’ya gerçekten mektup yazman gerekip gerekmediğini soruyorsun. Sana şaşırtıcı hiçbir şey söylediğimi sanmıyorum. Carlo, Turi’ye gelip gittikten sonra bana bir daha mektup yazmadı (16 Mart tarihli bir kartpostal dışında, adresini bile bilmiyorum). Bu beni çok üzüyor, çünkü Carlo’yu tanımasam, sessizliğinin, beni incitmesi gereken nedenlerini tahmin ettiğimi sanıyorum.

Seni kucaklıyorum.

Antonio

[242]

Giulia Schucht’a

[Turi] 18 Mayıs 1931

Çok sevgili Giulia,

8 Mayıs tarihli mektubunu aldım. Birkaç gün önce de, Delia dilinden söz ettiğin (bilmem hâlâ hatırlıyor musun?), 1930 Temmuz tarihli bir mektubunu aldım. Son mektubun beni çok sevindirdi. Mektubu okuyunca, senin çok değiştiğin, daha güçlü, daha “düzenli” olduğun kesinlikle hemen anlaşılıyor. Önceki mektuplarının çoğunda zorlama hissediliyordu, onlarda şaşkınlık gibi bir şey vardı (ama belki bu tam yerini bulmuş bir sözcük değil) ve ayrıca (seni güldürse de, söyleyeceğim) İtalyan diline ait yanlışlıklar ve çarpıklıklarla doluydu; bu da kavram ve düşüncelerinde belli bir karma-

şa olduğunu ve hafızanın dikkate değer bir biçimde zayıfladığını gösteriyordu. Oysa bu mektup tam anlamıyla dupduru ve bir tek... yanlış bile yok. Bu nedenle, benim yalnızca... dilbilgisine ilişkin yanıımı değil, “Antonio” yanıımı da tatmin etti. Mektuplarının benim tarafımdan dilbilgisel bakış açısından da dikkate alındığını sana açıklarsam şaşırmazsın sanırım. Ne olursa olsun, bu, dilbilgisinin de yaşamın bir parçası olduğu anlamına geliyor. Ama şunu söyleyeyim ki, bu bende özellikle birkaç yıldan beri oluyor, yani senin pek az sayıdaki mektuplarından, onları her bakış açısından analiz ederek mümkün olan tüm özü çıkarmaya çalıştığımdan beri... Mektupların kısacık ve büyük çoğunluğunda tekrarlar vardı. Bana mektup yazmanın sana büyük bir çabaya mal olduğu izlenimini bırakıyordu üstümde ve belki de seni yoracak bir işi engellemek için (sağlığın hakkındaki haberlerin bana damla damla veriliyordu ve bugün de ne derece hasta olduğunu ve hele doktorların koyduğu teşhisi tam olarak bilmiyorum; senin mektubundan görülüyor ki, saradan bile bahsedilmiş. Bu şaşırtıcı ve bilimsel inceliğin ölçsüzlüğüne gösteriyor yalnızca, bana kalırsa), artık bana yazmamamı önermemin daha iyi olabileceği düşüncesini uyandırmıştı bende. Senin bu mektubun, ilişkilerimizde yeni bir döneme giriş oluyor bence ve ben bundan çok büyük bir mutluluk duyuyorum, çünkü itiraf etmem gerekir ki, köşemde kuruyup kıvrılmaya başlamıştım bile ve bir kirpiden daha öfkeli bir hale gelmekteydim. Şimdi bir parça su yüzüne çıkmamda bana yardım etmesi gereken, sen olacaksın. Ama belki de bu kendiliğinden gerçekleşecek. Geçmişteki birçok ufak tefek olayı kafamda evirip çevirmenin verdiği zorlamayla, bir süredir kendimi çok depresif hissettiğim kesin. Ayrıca, bir tek senin pasif olduğun doğru değil. Örneğin bir keresinde Delio’nun dediği gibi, “korkunç Bayan Ciccone”nin, neredeyse bir olay çıkardığını ve bu olayı öngördüğümü hatırlıyorum. O zaman, öngördüğümde, bunu sana dayatmam gerektiğini ve böyle bir sertliğin senin hoşuna gideceğini ya da buna benzer bir şey söylemiştin bana. Kısacası, bazen (haklı olduğumu bildiğim zaman) irademi sana hissettirmememin doğru bir şey olmadığını söylemek istiyordun. Senin bu konuşmanın üstümde büyük bir etki bıraktığını (ama senin Roma’da kaldığın son günlerdeydik) ve beni düşündürdüğünü hatırlıyorum. Bu, başkasının kişiliğine saygı denen şeyin, zaman zaman sanki, deyim yerindeyse, bir “estetizm” biçimine dönüştüğü, yani tam da onun öznelliğine saygı duyulduğuna inanıldığı zaman, “öteki”nin bazen bir “nesne”ye dönüştüğü anlamına geliyor tam olarak. Sonuç olarak: Dünya büyük, korkunç ve karmaşık; atasözü haline gelebilecek bir bilgelige dönüşmekteyiz. En azından ben artık daha doğduğu zaman 80 yaşındaki bir adamın bilgi ve olgunluğuna sahip olan Lao Tzu’dan bile daha bilge olduğumu sanıyorum. Bir taşın nasıl fırlatıldığını ve bir kertenkelenin nasıl yakalan-

lığını tamamen unuttuğumu sanıyorum. Delio ve Giuliano, taşlara ısıklık çaldırarak uzağa taş fırlatmayı, su üstünde dört beş kez kaydırmayı biliyorlar mı? Bütün bunları ve daha başka ustalıkları onlara öğretememiş olmaktan üzüntü duyuyorum. Bu bakış açısından, onların kızlardan bir parça daha ileride olduklarını umarım.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[243]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 1 Haziran 1931

Çok sevgili Tatiana,

28 Mayıs tarihini taşıyan taahhütlü mektubunu aldım. Bu kez Delio'nun mektubu gerçekten düzgün bir yapıya sahip. Karakterler oldukça sağlam ve kişiye özgü. Mesaj kendiliğinden ve gerçekten kendisi tarafından düşünüldümüşse, işitilmiş ve ezberlenmiş bir cümlelerin hatırlanması söz konusu değilse, mesajın olumlu, derin ve özlü bir sözle ifade edilmiş olması bana çok önemli geliyor. Bu durumda, onun yaşında, hatırlamaya ve tekrarlamaya değer olanı seçmek de önemli olduğu için, bunun aynı şekilde önem taşıması gerekirdi, ama bu biraz eksik, sence de öyle değil mi? Ayrıca altı buçuk yaşında (kısa bir süre sonra 7 olacak), insan, dünyaya geldiği ilk zamanki yaşamla daha sonraki yaşam arasında çok büyük bir fark olduğunu gerçekten kavrayamaz mı? Demek istiyorum ki, bu kendiliğinden ve doğal olarak kavranamaz mı? Bu yüzden Delio, işitilmiş bir cümleyi tekrarlasaydı ve bunun anlamını kısmen içgüdüsel olarak kavrasaydı bile, çok ilgi çekici olurdu. Delio'nun saç rengi, duyunca Giulia'yı (ya da Genia'yı) çok kızdıran, sarı saçların yaş ilerledikçe giderek koyu kestaneyle doğru koyulaşacağı savımı şimdiden haklı çıkarıyor sanırım. 5 sene önceye göre saçları şimdiden çok daha az sarı; buna ek olarak, örneğin bende ve erkek ve kız kardeşlerimde de, açık sarıdan bakır rengine ve daha sonra kestaneyle dönmüştü; oysa Delio'da, bakır renginden eser yok. Açıkça görülüyor ki, Giulia'nın etkisi, evrimi yeni aşamalarla değiştirdi. Saçlarının rengi daha şimdiden senin saçlarının rengini andırmıyor mu, ne dersin? Ama bundan pek emin değilim. – Benim mektuplarım konusunda yazdığın şeyi tam olarak anlamadım. İçeriklerinin, senin mektuplarınla ilişkili olarak, beklediğin şeye her zaman karşılık vermemesi mümkündür. Yazarken senin mektuplarını

hiçbir zaman yeniden okumuyorum ve hiçbir zaman noktası noktasına tutanak tutar gibi, yani tüm “konuları” tüketerek cevap vermek hoşuma gitmiyor. Aceleyle, bir buçuk saat içinde, yarımından ikiye kadar yazmak zorundayım ve tam o saatte yazma isteğim de her zaman olmuyor. Ama bir süredir, ilk zamanlara göre çok daha az yazıyorsun bana; benim mektuplarımın her birine cevap vermenin gerekli olacağı, dört ya da beş mektup yazmaya karar verirsen benim için çok hoş bir şey olurdu bu. Evden de, en az bir aydan beri mektup yazmadılar bana. Annem yazamıyor ve kız kardeşlerimin de işleri başlarından aşkın; ayrıca yaşamı epey zaman onlarla paylaştığım için, yaşamlarını biliyorum ve sorunları nasıl çözdüklerini tahmin ediyorum. Annem her gün bana kimsenin mektup yazmadığından ve bu yüzden benim de yazmadığımdan yakınacak: Hepsi ertesi gün yazacaklarına söz verecekler, ama her biri ötekinin yazacağını düşünecek ve böylece bu, uzun süre sürüp gidecek. Oldukça garip bir yaşam, biraz Çin işi gibi ve benim de böyle yaptığımı net bir biçimde hatırlıyorum. Benimle ilgili haberleri ve selamlarımı ileteceğin bir not yazabilir misin anneme? Çok sevinir. Ona her zamanki gibi yeterince iyi olduğumu ve onların ve Carlo’nun haberlerini beklediğimi yazabilirsin.

Çok sevgili Tania, seni kucaklıyorum.

Antonio

[244]

Giulia Schucht’a

[Turi] 1 Haziran 1931

Çok sevgili Giulia,

Tania, Delio’nun, Puşkin’in öykülerine ve gençlik yaşamını anlattığı yapıtlarına karşı tutkusunu bildiren “edebi” mektubunu (edebi sözcüğünü özellikle kullanıyorum) ilettil bana. Çok hoşuma gitti ve Delio’nun bu anlatımı kendiliğinden mi düşündüğünü, yoksa edebi bir parçadan mı aldığını bilmek isterdim. Senin artık Delio’nun edebi eğilimlerinden korkmadığını da biraz şaşkınlıkla görüyorum; eskiden, onun eğilimlerinin şairlikten çok... mühendislik olduğu inancındayken, şimdi Delio’nun, üstelik de büyük bir aşkla Dante okuyacağını öngörüyorsun sanırım. Delio’nun, Puşkin’den ve onun ilk biçimlerini tasarlayan yaratıcı yaşamına ilişkin tüm bu şeylerden hoşlanmasına çok sevindiğim halde, umarım ki hiçbir zaman böyle bir şey olmaz, büyük bir aşkla Dante okumaz. Ayrıca kim Dante’yi

tutkuyla okuyor? Yalnızca birkaç şair ve yazarı din haline getirip bunları garip filolojik ayinlerle göklere çıkaran tilki gibi kurnaz profesörler. Zeki ve çağdaş bir kişinin, klasikleri genel olarak belli bir “umursamazlıkla”, yani yalnızca estetik değerleri için okuması gerektiğini, oysa “aşk”ın, şiirin ideolojik içeriğine katılmayı gerektirdiğini düşünüyorum. “Özel” şair sevilir, “genel olarak” sanatçıya “hayranlık duyulur”. Estetik hayranlığa, Marx’ın Goethe’ye olan hayranlığı gibi, belirli bir “uygar” küçümseme eşlik edebilir. O zaman, Delio’nun hayal ürünü yapıtları sevmesine ve kendisinin de hayal kurmasına sevindim. Tam tersine, Delio’nun bu nedenle, aynı zamanda gökdelenler ve elektrik santralleri yapan büyük bir “mühendis” olamayacağını sanmıyorum. Benim tarafımdan, Delio’ya, Puşkin’in öykülerinden en çok hangilerini sevdiğini sorabilirsin. Doğrusu ben bu öykülerden yalnızca ikisini biliyorum: “Küçük Altın Horoz” ve “Balıkçı”. Sonra kurbağa gibi sıçrayan yastıklı “leğen”in, uçan çarşafın, zıplaya zıplaya sobanın altına saklanmaya giden mumun falan öyküsünü biliyorum, ama bu öykü Puşkin’in değil. Hatırlıyor musun o öyküyü? Beş-on dizesini hâlâ ezberimde tuttuğumu biliyor musun? Delio’ya, bizim yörelerden, bana ilginç gelen bir öyküyü anlatmak isterdim. Bu öyküyü sana özetliyorum, sen de bunu Delio’yla Giuliano’ya daha genişleterek anlatırsın. – Küçük bir oğlan uyuyor. Uyandığında içmesi için bir sürahi hazır sütü var. Bir fare sütü içiyor. Sütü olmayınca, oğlan çığlığı basıyor, annesi de feryat ediyor. Üzgün fare, başını taştan taşa vuruyor ama bunun bir işe yaramayacağını anlayıp, süt almak için keçiye koşuyor. Eğer yemek için otu olursa, keçi ona süt verecek. Fare ot istemek için çayıra gidiyor, çorak çayır da su istiyor. Fare çeşmeye gidiyor. Çeşme savaştan dolayı harap olmuş, suyu çekilmiş. Suyunu yeniden akıtmaması için duvarcı ustası istiyor. Fare duvarcı ustasına gidiyor; usta taş istiyor. Fare dağa gidiyor ve dağ ile fare arasında spekülâtörler tarafından ormanlarının yok edildiğini ve her yerin çoraklaştığını sergileyen eşsiz bir konuşma geçiyor. Fare hikâyeyi baştan sona anlatıyor ve çocuğun büyüyüp yeniden çam, meşe, kestane vb. ağaçlarını dikeceğine söz veriyor. Böylece dağ ona taş veriyor vb. Bebek üstelik de yıkanacağı kadar bol süte kavuşuyor. Çocuk büyüyor, ağaç dikeyor, her şey değişiyor, dağın çıplaklığı yeni toprakla örtülüyor, yağış atmosferi eski düzenine yeniden dönüyor. Çünkü ağaçlar su buharını tutar ve bitki örtüsünü yoksullaştıracak su akıntılarını önler vb. Sözün kısası, fare gerçek ve tam bir *piatilietca*¹² kuruyor. Ormanlarının yok edilişi ile harabeye dönmüş bir memleketin, gerçek bir öyküsü. Çok sevgili Giulia, bu öyküyü özellikle anlatmalı, sonra da çocukların izlenimlerini bana iletmelisin. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

12 Rusça, “beş yıllık plan” demektir.

[Turi] 15 Haziran 1931

Çok sevgili Tatiana,

Şimdiye kadar, son mektuplarında bana bildirdiğin paketle ilgili hiçbir bilgi edinemedim. Bunun çeşitli açıklamaları olabilir: 1) Paket kaybolmuştur. 2) Paket gelmiştir ama gönderene geri yollanmış olabilir. Bu son açıklama seni şaşırtmasın ve olanaksız görünmesin. Uzun süre önce sana Paskalya, Statuto ve Noel günleri için paket gönderilebileceğinin söylendiği doğru ve sanırım bu olanak, teorik düzeyde hâlâ var, ama yetkiden yürütmeye geçiş keyfe bağlı bir izindir, yani bu olanak, her an geri çekilmiş de olabilir. Ayrıca paket geri gönderildiyse, bu mektup eline geçtiğinde paketin sana çoktan teslim edilmiş olması gerekir; eğer hiçbir şey almadıysan, bu, paketin kaybolduğu anlamına geleceği için posta idaresine bir şikâyetle bulunman yerinde olur. – Bana *Oblomov*'u –orijinal metin ve çevirisi–, Tolstoy'un *Çocukluk ve İlk Gençlik*'inin orijinal metinlerini ve Machiavelli'nin Casella Yayınları'ndan *Prens*'ini göndermek niyetinde olduğunu da yazmışsın. – Bu ve buna benzer başka kitapların gönderimlerini askıya alman gerekir, çünkü şimdi yalnızca Libreria'dan doğrudan gönderilen kitaplar kabul edilebiliyor. Ama Gonçarov'un ve Tolstoy'un orijinal metinleri (*Oblomov*'un çevirisiyle Tolstoy'un çevirileri var bende zaten) sakla; bir süre sonra, sırası gelince, bu konuda ne yapabileceğini sana ben söyleyeceğim. – İhtiyar Isacco hakkında verdiği haberler, mektup yazma sırasında şimdiye kadar hep aklımdan uçup giden, bir süredir sana sormak istediğim bir soruyu hatırlattı bana. İki ay kadar önce, Bayan Lydia'nın, çok zaman önce kendini Tiber Nehri'ne atarak intihar ettiği haberi verildi bana. Bu gerçekten doğru mu? Eğer doğruysa, ihtiyar Isacco'nun aklını yitirmiş ve acınacak bir durumda olduğu anlaşılır. Haber bana pek güvenilir gibi görünmedi (hapishanede dolaşan tüm haberler gibi), çünkü Lydia'nın ciddi, çalışkan ve aynı zamanda son derece ölçülü bir genç kız olduğunu hatırlıyorum. – Sevgili Tatiana, Margherita'nın kocasının kıskanç olması için en ufak bir nedeninin olmayacağını sana hiç söylemedim. Sana, yalnızca kıskanç olduğunu ve bana bu olgunun, onun karakter gücünü ve çalışma kapasitesini azaltan bir tutum gibi geldiğini söyledim, hepsi bu. Kıskanç olmak için nedenler söz konusu olduğunda, bana, kıskanç olmak için nedenleri varmış gibi gelmedi hiç (bu türden nedenler, ayrılma nedeni olmalı ayrıca, kıskançlık nedeni değil). İşte, sana bir memleketin toplumunun, toptan tüm karakteristiklerinin ne kadar saçma olduğunu gösteren bir olgu: Akdenizli olarak bilinen

Sardinyalılar; Sicilyalılar ve Kalabriyalılar hakkında söylendiği gibi, “kıskanç” değildir. Kıskançlıktan dolayı öldürme suçu çok çok enderdir, oysa genç kızları baştan çıkaranlara karşı suç işleme olayları sık görülür; köylü çiftler, eğer anlaşıyorlarsa, barışçıl yoldan ayrılırlar ya da ihanet eden kadın yalnızca evden kovulmuş olur. Ayrılan karı ve kocaların, aynı köyün bir başka kadını ve bir başka adamıyla evlendiği sık görülür. Savaştan önce (şimdi de öyle mi bilmiyorum), Sardinya’nın birçok köyünde bir deneme evliliği vardı, yani çift, ancak bir erkek çocuk olduktan sonra evlenirdi; kıskınlık durumunda her biri özgür olurdu (bu, Kilise tarafından hoşgörülürdü). Milli “ruh” denen karakteristikte çok önem taşımasına rağmen, cinsel alandaki farkı görüyor musun? Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[246]

Giuseppina Marcias’a

[Turi] 15 Haziran 1931

Çok sevgili anneciğim,

Teresina’nın eliyle bana yazdığın mektubu aldım. Bu yolla, bana sık sık mektup yazmalısın bence; mektubunda, senin tüm ruhunu, düşünme biçimini hissettim; gerçekten senin mektubunda o, Teresina’nın değil. Neyi anımsadım biliyor musun? İlkokul birinci ya da ikinci sınıftayken ödevlerimi düzeltmen, apaçık bir biçimde birdenbire canlandı anılarımda: *Uccello* sözcüğünün iki “c” ile yazıldığını bir türlü aklımda tutamadığımı ve senin de bu yanlışımı en az on kez düzelttiğini çok iyi anımsıyorum. Demek ki, yazmayı öğrenmemizde bize yardım ettiğine göre (ilk başlarda bize bir sürü şiir ezberletmiştin; Rataplan,¹³ bir de hani şu “Loira yamaçları boyunca – o gümüş gibi kuşak – uzar gider yüz millik mesafede – serüvenli bir garip toprak” hep hatırımda), yeteri kadar güçlü olmadığın zamanlarda, içimizden birinin mektup yazma konusunda sana yardımcı olması yerinde bir davranıştır. Eminim ki, Rataplan’ın ve Loira şarkısının anıları seni gülümsetecek. Gene, Rataplan’ı yüksek sesle söylerken, masanın üstüne vurarak davul sesini taklit etmekteki ustalığına ne büyük hayranlık duyduğumu da (dört ya da beş yaşlarında olmalıydım) anımsıyorum. Bunlardan başka, bize karşı sevgi dolu ve büyük fedakârlıklar yapmış biri olarak, her zaman içinde yer aldığın, düşünemeyeceğin kadar çok şey anımsıyorum. Eğer ruh,

13 Trampet sesi.

ruhun ölümsüzlüğü, cennet, cehennem sorunlarının tümünü iyice düşünürsen, aslında bunların şu basit olguyu görme biçiminden başka bir şey olmadığını anlarsın: Her eylemimiz, değerini, iyi ya da kötü, öteki insanlara aktarır; sürekli devinim içinde, babadan oğula, bir kuşaktan ötekine geçer. Seninle ilgili tüm anılarımız iyilik ve güçlülükle dolu; bizi yetiştirmek için tüm gücünü harcadın, bu senin zaten daha o zamandan var olan ve sanırım bir anne için çocuklarının kalbi olan, gerçek tek cennette olduğun anlamına geliyor. Sana neler yazdım görüyor musun? Ayrıca, senin dinsel görüşlerini yaralamak istediğimi de sanma sakın, ayrıca anlıyorum ki şimdiye dek olmadığı kadar aynı görüşteyiz. Teresina'ya, bana söz verdiği öteki mektubu beklediğimi söyle. Seni ve evdeki herkesi sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[247]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 29 Haziran 1931

Çok sevgili Tatiana,

Bu 15 gün içinde bana yalnızca bir kart yazdın. Çok az, çok az! Şiddetle protesto etmem gerekiyor, yoksa bu bir alışkanlık haline gelecek ya da daha berbat bir hale dönüşecek, yani artık sen bana her on beş günde bir bile yazmayacaksın. Bu yüzden, yalnızca protesto yeterli değil, sen gene bana böyle az yazacaksan, ben de misilleme olarak sana daha da az yazacağım. Ne yazık ki, benim yapabileceğim tek misilleme bu.

Paket geldi ve bana daha önceden de bir şeyler teslim edilmişti. Paketin geldiğini, mektubumu yazdıktan iki gün sonra öğrendim; not eklemek için mektubu geri almaya çalıştım ama izin verilmedi. Sana yürekten teşekkür ederim. Statuto günü, Noel ya da Paskalya gibi bilinen bir bayram günü olmadığı için bazı güçlükler çıktı. Üstelik tam Statuto'nun 80. yıldönümünü izleyen pazartesi günü mahkûm edildiğimi hatırlarsın. Hatırlanmaya değer bir rastlantı, hele benim Millet Meclisi'ndeki milletvekilliği sıfatımın tümüyle düşürülmüş olduğu göz önünde tutulursa.

Korkunç bir biçimde kötü çevrilmiş olan Karl Marx'ın *Felsefe Yazıları*'nın 3 cildini epey bir süre önce aldım zaten. Şu sıralar, hücremde olmadıkları için hangi sıra numarasına karşılık olduklarını bilmediğim *Siyasi Yazılar*'ın yalnızca iki cildini aldım: Biri Lord Palmerston'a adanmış ve özellikle *Palmerston* başlığı verilmiş olmalı; ötekinin tek bir başlığı yok (siyasi yazıların

tam olarak 8. cildi olmalı) ve yazıların üç kısa dizisini içeriyor: Biri Kırım Savaşı sırasında İngiliz ordusu üstüne, diğeri General Espartero ve 1850-1860 yıllarının ilk yarısındaki İspanyol siyaseti üstüne, biri de Kırım Savaşı sırasında Kars'ın ele geçirilmesi üstüne. Bu belirlemelerle, Piero bende hangi ciltlerin eksik olduğunu görebilir. *Yazışmalar*'dan herhangi bir cilt elime geçmedi (Costes Koleksiyonu'ndan). Piero'ya İngilizce okumada hızla ilerleme kaydettiğimi yazabilirsin; Almancadan çok daha kolay geliyor bana. Küçük sözlüğün yetersiz olmasına ve birçok teknik terimin eksikliğine ya da daha çok, günümüzdeki kullanımlara ilişkin eksikliklere rağmen oldukça hızlı okuyorum. *Economist*'in beş yıllık plan üstüne alıntılarını iki-üç günde okudum ve sanırım bir tek anlamı bile gözden kaçırmadım.

Turi'ye olası bir yolculuğundan söz ediyorsun. Bunu sana tavsiye etmem. Beni görmeden bu kadar zamanın akıp gitmesine izin verilmesini de hiç adil bulmadığını yazıyorsun bana. Sanırım söz konusu sorunla adaletin hiçbir ilgisi yok. Benim unutulmuş olduğumu düşündüğümü falan da sanma hiç. Beni gerçekten sevindirmek istiyorsan, buraya gelmemelisin (seni görmekten memnun olmayacağım için değil, anlıyorsun ya).

Her on beş günde bir 4-5 mektup yazacağına söz vermiş olduğun, gecikmiş tüm mektuplarını bekliyorum. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[248]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 29 Haziran 1931

Çok sevgili anneciğim,

Grazietta'dan, Mea'nın Cagliari'de vermiş olduğu sınavların parlak sonuçlarını bildiren bir mektup aldım. Çok sevindim ve Mea'yı yüreктen kutluyorum. Mea'nın kendisinin de, bana bu sınavları en ince ayrıntısına kadar anlatacağı ve Cagliari üstüne izlenimlerini aktaracağı bir mektup yazmasını bekliyorum. Çok uzun bir süredir, ortamın dışında olduğum için, ilkökul diplomasından önce verilen bu giriş sınavlarının nasıl bir yapıda olduğunu ve hangi amacı taşıdığını bile bilmiyorum. Çok yüksek harç ödetmek ve dolayısıyla yoksul öğrencilerin çalışmalarında ilerlemelerini daha da zorlaştırmak gibi temel bir amaçla, ortaokullara girmek için konmuş devlet sınavları olduğunu sanıyorum. Mea'ya ufak bir-iki armağan vermek isterdim ve bunu yapmaya çalışacağım. Hapishanelerin, kürek mahkûmlarına

sanatsal alışkanlıklar edindirmesi gerektiğini düşünerek, Tatiana'nın birkaç yıl önce gönderdiği bir kutu pastel boya ve resim defterleri var bende. Kitapları yollayacağım ilk seferde, koliye bunları da koyacağım. Böylece Mea beni hatırlayacak. (Geçen Mart ayında Carlo'ya teslim ettiğim ve Carlo'nun trenle yollaması gereken kitap kolisinin size ulaşıp ulaşmadığını bana yazmadın.) Teresina, bana yazacağını söylediği mektubu da hâlâ yazmadı.

Giulia'dan ve çocuklardan çok kısa bir süre önce haberler aldım. Delio da bir mektup yazmaya çalıştı (yazı yazmayı öğrenmesi için onu hiç zorlamadılar, yalnızca kendi isteği doğrultusunda, kendi başına öğrenmeye bıraktılar; sinirli olması ve onun çok erken yaşta zihinsel çalışmalara tutkulu olmasının istenmemesi nedeniyle, herhalde doktorlar da böyle bir şeyi uygun gördüler). Oldukça iyiler; bugünlerde, bir süre için şehir dışına gitmek üzere Moskova'dan ayrılmış olmalılar. – Bana sık sık kendinden haber gönder. Grazietta'nın yazdığına göre, şimdi gerçekten daha iyi olduğunu umarım.

Seni ve herkesi hasretle kucaklarım.

Antonio

?

[249]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 13 Temmuz 1931

Çok sevgili Tatiana,

Bugünlerde geçirmek zorunda olduğun ameliyat için bütün iyi dileklerimi sunuyorum sana. Bu mektubum eline geçtiğinde, her şeyin mutlu bir biçimde sona ermiş olacağını umarım; bana bir telgraf gönderebilir misin? Dertli olduğun rahatsızlığı hâlâ tam olarak anlamadığımı sana söyleyeyim. Birçok kez bana bundan söz ettin ama hep havada ve geçiştirerek... Senin dikkatin, hastalığın kendisinden çok hastalığın karşısında doktorların tutumuna odaklanmıştı, oysa hastalığının tanısı hakkında doktorların tutumundan çok senin sağlık durumunu tam olarak bilmek benim için daha fazla önem taşıyordu. Umarım her on beş günde bir 4-5 mektubunu almazsam bir daha mektup yazmayacağıma dair yaptığım şaka yollu göz korkutmalar seni üzmemiştir ve bunu ciddiye almamışsındır. Seni bana daha sık yazmaya zorlamak için, iraden üstünde baskı yapmanın bir yolu du söz konusu olan; eğer hastalık nedeniyle migrenden ve başka rahatsızlıklarından da acı çektiğini bilseydim, bu çareye başvurmazdım. Yeni haberi duy-

dun mu? Bundan sonra, her on beş günde bir yerine her hafta yazabileceğim. Bu çok büyük imkânı nasıl kullanabileceğimi gerçekten bilmiyorum; zaman geçtikçe yazma isteğim daha da azalıyor. Geçmişin dünyasıyla olan bağlarımdan her gün yeni bir ipin koptuğunu ve kopmuş olan birçok ipi yeniden bağlamanın giderek daha zor olduğunu düşünüyorum. Benim kişisel karakterimin, yani çevredeki dünyayla ilişkiye girmeye ve tepki vermeye alışkın olduğum davranışların tümüyle değiştiğini sanıyorum; öylesine ki, bu sürece çok yavaş biçimde maruz kaldığım için, kendim de bunu tam olarak anlayamıyorum. Üstelik bu aynı süreci daha önceden, ilk tutuklanma döneminde, iki ya da üç kez geçirmiştım. – Her ne olursa olsun, bütün bunlar pek önemli değil; geriye, her pazartesi mektup yazabilmek gibi bir kazanç kalıyor, ki bu da çok önemli.

Bu olumluluğun yanı sıra, bir olumsuzluk oldu. 30 Haziran'da defterde yazılı olan para şu şekilde bloke edildi: Paranın yüzde 20'si bir kenara ayrılmış ve bu para, herhangi bir biçimde harcanamıyor. Kalan meblağın %80'i yalnızca yiyecek türünden şeylere harcanabiliyor. Tütün ya da gerekli olabilecek başka öteberi için bu tutardan tek kuruş harcanamıyor. Sanırım yalnızca mektup pulu için devletin mecbur tutması yoluyla harcama yapılabilecek. Gıda dışı bu harcamalar için aileden yine para gelmesi gerekecek. 30 Haziran'da 368,93 litem vardı; bundan 73,78 litem, cezanın bitimi anında hazır olması için 500 litemlik bir tutarın oluşmasının temeli olabilecek bir "birikim" olarak bir kenara ayrılmış. Gıda türünden harcamalar için 295,15 litem kalmış geriye. Epey uzun zamandan beri sigara içmiyorum ve ikinci bir gövde gibi yerleşmiş bir alışkanlığın böyle birdenbire kesilmesi epey sinirlerimi bozuyor, gerginliğe neden oluyor. Gerçekleştirme imkânı olur olmaz, senden bana küçük, 50 litemten fazla olmayan bir miktar para yollamanı, bundan dolayı da anlayış göstermeni rica ediyorum, ki bu, sigarayı bırakma girişimimi bir parça daha kademeli bir süreçle sağlayacak. Birkaç aydan beri gövdeyi tütünden arındırmaya çalışmak için söz vermiştim kendime ve belli bir başarıya ulaşmıştım. Sanırım Turi'ye gelişimin ilk aylarında daha fazla içtiğim sigara miktarını 1/3'e ve özgürken içtiğim miktarın 1/5'ine indirmeyi başarmıştım. – Gördüğün gibi, sen klinikte ameliyat olmak için bulunurken bile hapishane ihtiyaçlarımla seni rahat bırakmıyorum. İnanmak istediğim şey, bana yazdığın gibi, bunun sıkıntılı ama vahim olmayan bir şey olması. Sevgili Tatiana, sabırsızlıkla senden gelecek haberleri bekliyorum. Bir telgrafla ya da acilen bir kartla beni bilgilendirmen gerçekten yerinde olacak.

Seni sevgiyle kucaklıyorum ve ameliyatın acı verici sıkıntısını gidermek üzere en sıcak okşayışlarımı ve dileklerimi yolluyorum.

Antonio

[250]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 20 Temmuz 1931

Çok sevgili Tatiana,

Gördüğün gibi, yarım aylık değil de, haftalık mektup yazmaya başlıyorum, ama gerçekten içimde hiç yazma isteği yok. Ayrıca bu, psikolojik nedenlere de bağlı. Bazı günler sıcak dayanılmaz oluyor, az uyuyorum, büyük bir isteksizlik sarıyor beni, okumak bile çekici gelmiyor. Sardinya'da söyledikleri gibi, nerede öleceğini bilmeyen bir sinek gibi hücrede dönüp duruyorum. – Sen cumartesiye veya belki de pazara kadar klinikte kalmak zorunda kalmış olmalısın, çünkü henüz senden haber almadım. Her şeyin yolunda gittiğini ve hastalığından kurtulmuş olduğunu umarım. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[251]

Teresina Gramsci'ye

[Turi] 20 Temmuz 1931

Çok sevgili Teresina,

Anneme yazdığım iki mektuba hâlâ cevap alamadım. Sizin sessizliğiniz bu kez beni endişelendiriyor. Aldığım son mektuplardan, annemin sağlık durumunun son zamanlarda çok değişken olduğu anlaşılıyordu. Uzun süre beni böyle kaygı içinde bırakmakla çok kötü yapıyorsunuz. Sana başvuruyorum ve birkaç kelime de olsa, görev bilerek, içtenlikle beni her şeyden haberdar etmeni özellikle yürekten rica ediyorum. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 27 Temmuz 1931

Çok sevgili Tatiana,

21 Temmuz tarihli kartında, üstü kapalı olarak bahsettiğin şeylerden, geçirdiğin ameliyat işleminin beni inandırmaya çalıştığından çok daha karmaşık ve sancılı geçmiş olduğu sonucunu çıkardım. Her şeyin yolunda gitmesi beni çok sevindirdi. Acı karşısında senin tutumun mükemmel olmuştur, bunu kolayca tahmin ediyorum; hatta gösteri yapmaktan kaçınması gerektiğinde bile, bazen kendini güçlü göstermek konusunda bir çeşit sportif eğiliminin olduğuna inanacağım neredeyse. Posta havaleni aldım, yürekten teşekkür ederim. Almakta olduğum iki İngilizce yayını düzenli olarak okuduğumu ve İngilizce öğrenmekte çok hızlı ilerleme göstermeyi umduğumu Piero'ya yazabilirsin. Gerçekten, birkaç aydan beri hafıza kaybı nedeniyle çok acı çekiyorum. Uzun bir süredir eskisi gibi kuvvetli migren ağrılarım yok artık ("mutlak" diyebileceğim migren), ama buna karşılık, tek kelimeyle bir beyin buharlaşması olarak tanımlanabilecek, süreklilik gösteren bir durumdan göreceli olarak daha fazla acı çekiyorum. Genel bir yorgunluk, sersemlik, dikkati toplamakta yetersizlik, hafıza kaybı vb. Son zamanlarda olduğu gibi, artık bana yeni dergiler göndermeseler daha iyi olacak. Okumaya devam etmek istediğim sadece bir tanesi var: Bu, yılda yalnızca altı kez çıkan ve Mart 1931 yılının ilk sayısını aldığım, *La Critique Social* adlı Marcel Rivière Yayınevi'nin yayımladığı, sosyoloji bibliyografyası elkitabı. Kitap çok iyi yapılmış değil, tersine, Rivière gibi haklı bir saygınlık kazanmış bir yayınevinin, bakkal defteri gibi böyle karmakarışık ve ciddi bir bilimsellikten uzak yayınlar yapması bir çöküşün işareti; gene de pek yer tutmayacağı ve çok pahalı olmadığı göz önüne alındığında, bir Fransız bibliyografya dergisi edinmek isterim. Bunu Piero'ya yazabilirsin. Yeni hapishane nizamnamesini yayımlayan *Rivista di Dritto Penitenziario*'nun geçen sayısını da edinmek isterim. Bu dergi Roma'da çıkıyor ve Mantellate'de basıldı; dergi yalnızca 8 lired tutarında. Eğer dışarı çıkabilir ve dergiyi bana doğrudan yollamak istersen, hukuk bilimi kitapları satan herhangi bir kitabevinde dergiyi bulabilir ya da edinebilirsin (herhangi bir kitabevinde bulunabileceğini sanmıyorum). Dergiyi Sperling ve Kupfer'den isteyeceksen, yeni hapishane yönetmeliğinin yer aldığı dergi olduğunu belirtmeyi unutma. – Sevgili Tania, ayağa kalkıp Roma'da dolaşabileceğin zaman, seni gene birtakım sıkıntılara sokacağım: – 1) Mektup yazmak için bana bir miktar kâğıt ve zarf göndermen iyi olacak; sanırım elimdekiler

neredeysse tükendi. – 2) Bana 12 kutu İsveç kibriti ile 12 paket sigara kâğıdı göndermeni istiyorum. – Verdiğin söz üzerine, senin uzun bir mektubunu bekledim; şu âna kadar (27 Temmuz öğleden sonra 1 ½) mektubunu almadım. Gerçekten bana uzun uzun yazmalısın; bana, sağlık durumunu gerektiği gibi etraflıca anlatarak, doktorların bu konuda lafı döndürüp dolaştırmalarından ya da birtakım lüzumsuz şeylerden arınmış, elle tutulur, somut ve kişisel düşünceler içermeyen bilgiler vermeni istiyorum. Günlük gazete müdürü olduğumu ve bu durumda belli bir meslek yetkinliğimin bulunduğunu hatırla. Bir haberci, haber getirmek yerine konudan uzaklaşıp ayrıntıya girerse, bu, haber toplamaya çalışmak yerine kahvelerde vakit geçirdiği anlamına gelir; bir haberci olmayan senin durumundaysa, bir şeylerin saklanmak istendiği anlamına gelir. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[253]

Giulia Schucht'a

[Turi] 27 Temmuz 1931

Çok sevgili Giulia,

Birkaç gün sonra Delio 7 yaşını, ay sonunda da Giuliano 5 yaşını dolduracak. Delio için bu tarih önemli, çünkü genel olarak 7 yaş, kişiliğin gelişiminde önemli bir aşama olarak kabul edilir. En üst düzeyde organizasyon ve propaganda deneyim birikimine sahip, kuşkusuz dünya çapında bir kuruluş olan Katolik Kilisesi, ilk komünyonla dinî cemaate giriş töreni yaşını 7 olarak saptamış ve çocuğun, yaşam boyu silinmeyecek izler bırakacak bir ideolojinin seçiminde tam bir sorumluluk taşıması gerektiğini varsayıyor. Senin, Delio'nun bu bayramına, onun belleğinde öteki yıldönümlerinden daha derin ve kalıcı bir iz bırakacak, özel bir nitelik verip vermeyeceğini bilmiyorum. Giuliano henüz 5 yaşında olmasaydı ve en azından bazı sınırlar içinde Delio ile Giuliano arasında ayrım yapmak olanaksız olmasaydı, sanırım bu, hapishanede olduğumu ve neden hapishanede bulunduğumu Delio'ya açıklamanın tam zamanı olurdu. Artık belli bir sorumluluk duygusu taşıyabilecek güçte olduğunun kabul edilmesi olgusuyla birleşecek böyle bir açıklama, sanırım onda büyük bir iz bırakacak ve kuşkusuz gelişiminde bir dönemi belirleyecek. Bu konuda senin ne düşündüğünü tam olarak bilmiyorum. Bazen bana öyle geliyor ki bu konuda aynı şekilde düşünüyoruz; bazen de bilincinde henüz oluşmamış belli bir ayrılık olduğunu sanıyorum:

Yani sen (bazen bana öyle geliyor ki) entelektüel olarak, teorik olarak devletin bir parçası olduğunu ve bu nedenle belirli alanlarda toplumu moleküller olarak değiştirmek ve her şeyden önce yeni nesli yeni hayata hazırlamak için zorlama gücünü temsil etme ve kullanma görevin olduğunu iyi anlıyorsun. Ancak bana öyle geliyor ki, pratikte, tarihsel sürecin farklı aşamalarını temsil edebilecek yeni insanlık türlerinin ortaya çıkışını ve gelişimini açıklamak için kendiliğindenci ve özgürlükçü anlayışların bazı geleneksel tutaklarından kurtulmak mümkün olmuyor. En azından bana öyle geliyor ama yanılıyor da olabilirim. Şöyle ya da böyle, bir yıldan beri onlara büyüdüklerinin hatırlatıldığı, her geçen gün daha az çocuk, her geçen gün daha çok adam oldukları şu günlerde, senin ve çocuklarımızın yanında olduğumu hissetmeni isterim. Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[254]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 3 Ağustos 1931¹⁴

Çok sevgili Tatiana,

“Kopmuş ipler” üstüne ifademi epey dramatize etmiş olduğumu sanıyorum ve bu yüzden, şu sıralardaki ruh durumumu daha elle tutulur bir hale getirmek istiyorum. Duygusal ilişkilerimin olduğu “herkeste”, hep gitgide kökleşerek ve güçlenerek bir inanç haline gelen, hapishanede olduğum fikrine artık alışılmış olduğunu düşünüyorum. Karşılıksız olmuyor bu; ötekilerin alıştığı fikre ben de alıştım. Benim ruh durumumu oluşturan da tam olarak bu. Geçmişte (elbette hapishaneyle ilişkisi olmasa da) bunun daha birkaç kez başıma geldiğini yazdım sana ve bu gerçek. Ama geçmişte, bu “iplerin kopuşu” neredeyse bana gurur veriyordu; öyle ki, bunu önlemeye çalışmamakla kalmıyor, tersine buna büyük bir istekle öncülük ediyordum. Aslında o zaman, kişiliğimin biçimlenmesi için gerekli ilerleme olgusu ve bağımsızlığımın elimden alınması söz konusuydu; sonraki yaşamımın, üstünde gelişeceği zemini tamamen değiştirmek söz konusu olduğuna göre, özellikle iplerin belli bir miktarını koparmadan olamayacak bir şeydi bu. Bugün öyle değil, bugün daha yaşamsal şeyler söz konusu. Benim tarafımda, kültürel zeminde bir değişiklik olmadığı için, bizzat kendi içinde duygusal bağlar uyandırması gereken aynı zeminde, kendimi soyutlanmış

14 Temmuz yazılmış, Tatiana Schucht tarafından Ağustos olarak düzeltilmiş.

hissetmem söz konusu... Kişisel olarak soyutlanma duygusunun beni umutsuzluğa ya da herhangi başka bir trajik ruh durumuna düşürdüğünü sanma. Aslında en kötü koşullarda bile hayatımı güçlü bir biçimde yaşamak için ahlâki güçlerin dış desteğine hiçbir zaman ihtiyaç duymadım. Bugün, irade gücümün en yüksek derecede somutluk ve geçerlilik kazandığını hissettikçe, daha da ihtiyaç duymuyorum. Ama geçmişte, sana söylediğim gibi, soyutlanmış bulunmaktan neredeyse gurur duyarken, şimdi tersine, yalnızca irade üstüne kurulması gereken bir yaşamın olanca yoksulluğunu, çoraklığını, kıtlığını hissediyorum. Bu, benim şu sıralardaki ruh durumum. – Birkaç hafta önceki mektuplarımdan birini almadığımı ya da büyük bir gecikmeyle aldığımı sanıyorum. Birkaç satır senin için birkaç satır da kız kardeşim Teresina için yazmıştım. Uzun zamandan beri evden bana mektup yazmadıklarını ve annemin sağlığı hakkında haber göndermediklerini biliyor musun? Bu konuda çok endişeliyim. – Prens Mirski'nin¹⁵ tarih ve tarih bilimi üstüne makalesine şöyle bir göz attım, çok ilgi çekici ve değerli bir deneme gibi geldi bana. Mirski'nin, birkaç ay önce *Cultura*'nın Dostoyevski'ye ayrılmış özel bir sayısında yayımlanan bir denemesini okumuştum. Bu deneme de derinden etkileyiciydi ve Mirski'nin büyük bir zekâ ve derinlikle tarihsel materyalizmin nüvesinin en azından bir kısmına hâkim olması şaşırtıcı. Geçen yüzyılın sonları, bu yüzyılın başlarında pozitivizme duyulan beğenin geniş yaygınlığı sonucunda tarih teorisi çalışmaları alanına asalak gibi sızan bazı kültürel önyargılar ve tortulardan kurtulmuş göründüğünden dolayı da bilimsel yerinin daha da dikkate ve incelemeye değer olduğunu düşünüyorum. – Mortara'nın *Prospettive Economiche*'sini [Ekonomik Perspektifler] aldım bile. Bu yılki ciltte, yazarın şimdiye kadar yıllığına verdiği yönlendirmelerde bir dönemeç yer alıyor sanırım. Ürkütücü bilinmezliğiyle ekonomik kriz, Mortara'nın yeni tutumunun belirlenmesine katkıda bulunmuş olmalı. Her ne olursa olsun, bir yıldan ötekine böylesine kökten bir değişiklik bilimsel olarak skandal yaratacak bir şeydir. – Bundan böyle, artık gerçek bir inceleme ve çalışma programımın olmadığı söylenebilir ve doğal olarak bunun başa geleceği belliydi. Belli bir dizi sorun üstüne düşünmeye niyetlenmişim ama bir noktadan sonra, bu düşüncelerin belli bir dokümantasyon evresine geçmesi gerekecek ve o zaman da, büyük bir kitaplık gerektiren çalışma ve hazırlık evresine geçmem kaçınılmaz olacaktı. Bu, benim tamamen zaman kaybedeceğim anlamına gelmiyor ama ne var ki genel hatlarıyla kesinleşmiş çalışmalara istek yok içimde ar-

15 Mirski Dimitri Petroviç (1890-1937), 1904-1905 yıllarında Rusya içişleri bakanlığı yapmış Mirski'nin oğludur. İç savaş sırasında "Beyazlar" safında çarpışmış, İngiltere'ye göç etmiştir. 1922-1932 yılları arasında King's College'da Rus edebiyatı dersleri vermiş, Paris'te yönettiği sol görüşlü *Versti* edebiyat dergisinde çalışmıştır.

tık, en azından şimdilik... Sana bir örnek vermek istiyorum: Bu son yıllarda, benim en çok ilgimi çekmiş konulardan biri, İtalyan entelektüelleri tarihinde karakteristik bazı boyutları saptamak oldu. Bu ilgi, bir yandan devlet anlayışını derinlemesine incelemek, öte yandan da İtalyan halkının tarihsel gelişimini bazı yönleriyle tanımak arzusundan doğdu. Araştırma, ana hatlarına indirgense bile, geriye gene de olağanüstü bir şeyler kalıyor. Mecburen onu belirleyen Roma İmparatorluğu'na ve "kozmpolit" ("imparatorluğa bağlı") entelektüellerin ilk toplanmalarına uzanmak gerekiyor: O zaman da, imparatorluk entelektüel kozmpolitliğinin mirasına Avrupalı kast biçimini vb. veren Papalık Hristiyanlığı kilise organizasyonunun oluşumunu incelemek gerekiyor. Bence ancak 700 yılından sonra, yani devlet ile kilise arasında yargılama yetkisiyle ilgili ilk kavgaların başlangıcıyla birlikte, "milli" İtalyan entelektüellerinden söz edilebilmesi yalnızca şu şekilde açıklanabilir: O zamana kadar İtalyan entelektüelleri kozmpolititti, evrensel (ya kilise ya da imparator yararına) ve milli olmayan bir işlev yerine getiriyorlardı; öteki milli devletlerin teşkilatlanmasına teknik ve uzman kişiler olarak katkıda bulunuyorlardı. Bütün Avrupa'ya idareci kadro sunuyorlardı. Milli kategori olarak, milli sınıfların uzmanlaşmış grupları olarak toplanmıyorlardı. Gördüğün gibi, bu konu bir dizi denemeye imkân sağlayabilir, ama bunun için başlı başına geniş bir araştırmaya gereksinim var. – Bütün öteki araştırmalar için de gene böyle yapılır. Üniversite öğrenciliğim sırasında kazandığım katı filolojik disiplin alışkanlığı, belki de bende gereğinden fazla bir metot düşkünlüğü yaratmıştır, bunu da hesaba katmak gerekir. Bütün bunlardan dolayı, aşırı derecede uzmanlaşmış kitapları belirlemekte bir zorluk oluşuyor. Bunun dışında, okumak istediğim iki kitabı sana bildiriyim: 1) *Un trentennio di lotte politiche* (1894-1922) [Siyasi Savaşların Otuz Yılı (1894-1922)], Prof. De Viti De Marco, Collezione Meridionale Yayınevi, Roma – 2) Lucien Laurat, *L'Accumulation du capital d'après R. Luxembourg* [R. Luxembourg'a Göre Sermaye Birikimi], Paris, Rivière. – Yeni hapishane nizamnamesi ve hapishanede çeviri yapma olanağı konusunda yazdığın şey temeli olmayan bir tasarı. Ben sürekli yapılması gereken işler yapmaya anjaje olmak istemiyorum, çünkü her zaman çalışacak durumda değilim. Ayrıca uzmanlaşmış kuruluşlarda çalışma mecburiyetinin uzun süre uygulanabileceğini de hiç sanmıyorum. Çok sevgili Tania, elimden geldiğince çok uzun bir mektup yazmaya çalıştım sana. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 10 Ağustos 1931

Çok sevgili Tatiana,

Öteki ufak tefek şeylerle birlikte, bana gönderdiğin zarfları ve kâğıtları aldım. Gelecek hafta, kaydedilip pullandıktan sonra, senin kâğıdına yazabileceğim. Öte yandan, bugün içimde yazma isteği çok az ve gerçekten kendimi pek iyi hissetmiyorum. Gelecek pazartesi, kendimi gözlemlemek için zaman bulduktan sonra, bu keyifsizliğin tüm belirtilerini ayrıntılı olarak tarif edeceğim. Sıcak beni çok bunaltıyor, çok çok az uyuyorum. Sence Sedobrol'u bir süreliğine yeniden alsam mı dersin? Altı aydan beri almıyorum sanırım. Dolaysız olarak buradan satın alılabileceğim doğru, ama buradan alınan ilaçların her zaman çok taze olmadığını gözlemledim ve Sedobrol de kolayca bozuluyor. İhtiyacım olacak başka bir şey: Vücut sıcaklığını ölçmeye yarayan bir termometre istiyorum. Vücut sıcaklığımın normalden biraz daha yüksek ya da daha düşük olduğu izlenimi var bende sık sık. Burada ateş, hastabakıcıya ölçtürülebilir, ancak benim durumumda iki özel unsur var: 1) Sabahın ilk saatlerinde ateşimin düşük olduğu izlenimine sahibim ve doğal olarak burada ateş ölçmeye öğleyin geliyorlar. 2) Ölçmede hassas ve hızlı bir termometre olursa iyi olur; buradaki "resmî" termometreler çok düşük kalitede (birkaç ay önce bunlardan birini kırdım, bana 8 lîret ödettiler) tam ölçüye ulaşmak 7-8 dakika sürüyor; bu da derecenin doğru olup olmadığı konusunda kuşku uyandırıyor. – Carlo Mart ayından beri bana mektup yazmadı, yani Turi'de olduğundan beri. Ghilarza'dan da uzun süredir yazmıyorlar; benim üç mektubuma cevap vermediler. Birkaç aydır mektuplaştığım tek kişi sensin, ama korkarım 6 Ağustos tarihli mektubunda bana anlattıklarına benzer diyetetik deneyler yapmaya devam edersen Başpikopos Perelli'nin atının akıbetine uğrarsın. Ama bu bir sürü tuhaflığı uydurmak nereden aklına esti? Eğer bizzat sen kendin az yediğini yazıyorsan, bu neredeyse hiçbir şey yemediğin anlamına geliyor. Bu bakış açılarından, bana hapishanede verilen her şeyi yiyorum ben; iştahım yok, ama gene de her tayını yiyorum. – 2 Ağustos tarihli bir kartında, avukatın (hangi avukat?) benim görmemin yararlı olacağını düşündüğü, davamla ilgili bazı belgelere değiniyorsun (Umberto'nun temyiz dilekçeleri). Avukat, yani şu avukat X, bu belgeleri neden kendisi bana göndermiyor? Meseleleri halletmenin en kolay yolunun bu olduğunu düşünüyorum.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 17 Ağustos 1931

Çok sevgili Tatiana,

Geçen sefer, beni kıvrandıran bir çeşit rahatsızlıktan söz etmiştim. Bugün sana, bu keyifsizliği, elimden geldiğince büyük bir yansızlıkla ve bana temel gibi görünen tüm ayrıntılarıyla anlatmak istiyorum. Şöyle başladı: 3 Ağustos sabahı saat birde, bundan tam on beş gün önce, beklenmedik bir şekilde ağzımdan kan geldi. Başkalarının anlattıklarından duyduğum gibi, gerçek ve tam anlamıyla sürekli bir kan kaybı, dayanılmaz bir akış söz konusu değildi: Nefes alırken balgam olduğu zamanki gibi bir hırıltı duyuyordum, arkasından bir öksürük nöbeti geliyordu ve ağzım kanla doluyordu. Öksürük şiddetli değil, hatta kuvvetli bile değildi. Boğazda yabancı bir şey olduğu zaman gelen ufak ufak öksürüklerle, sürekli nöbet halinde olmayan, hiçbir sıkıntı vermeyen, basit bir öksürüktü. Bu yaklaşık saat dörde kadar sürdü ve bu zaman zarfında 250-300 gram kan tükürdüm. Bundan sonra ağız dolusu kan gelmedi ama ara sıra çıkardığım balgamlarda kan pıhtısı vardı. Doktor Cisternini bana "binlik adrenalini kalsiyum klorür" yazdı ve hastalığın seyrini izlememi söyledi. 5 Ağustos çarşamba günü göğsümü dinledi ve bronşlarda iltihap olduğunu söyledi. Bu arada baş gösteren ateşin bağırsaklardan kaynaklanabileceği varsayımını öne sürdü. Kan pıhtılı balgam (ne çok bol, ne de sürekli) birkaç gün öncesine kadar sürdü. Birkaç günden beri pıhtılar tamamen kayboldu; ara sıra göreceli olarak bazı kuvvetli öksürük nöbetleri gelse de, balgam bile tükürmüyorum; demek ki söz konusu olan geçici sinir öksürüğü. – Ateşin bağırsak kaynaklı olabileceğini gösteren bir belirti gözlemledim: 5 ya da 6 Ağustos'a doğru derimde bir döküntü oldu. Sol kolum, bilekten dirseğe kadar tamamen kırmızı noktalarla kaplanmıştı. Aynı şekilde ama daha az ölçüde boynum ve sola doğru göğsüm de öyle. Sağ kolumda hiç kırmızı nokta yoktu. Ateş: Düzensiz ve inişli çıkışlı bir seyri var. Sabahın altısında 36,5-36,4 (bir sabah 36,1 oldu) derecelik ateş, 11:30'a doğru 37,4'e kadar çıkıyor, öğleyin saat ikiye doğru 36,7'ye düşüyor ve saat 6'ya, 7'ye doğru yeniden 37,4'e çıkıyor. Ateşim hiçbir zaman 37,4'ün üstüne çıkmadı. İki akşamdır ateşim gece de sürüyor, ta geceyarısına kadar devam ediyor ve beni uyutmuyor. Dün akşam saat 11'de ateşimi ölçtüm, 37,4'tü. Geceyarısından sonra biraz uyudum ve bu sabah saat 6'da ateşim 36,4 idi. – Kan boşalmasından önce, mevsim sıcaklığından dolayı aşırı bunalmış ve görülmemiş derecede terlemiştim; özellikle geceleri. Geceleri aşırı terleme 5-6 gün öncesine kadar sürdü, sonra kesildi, sonra yeniden başladı, ama daha az yoğunlukta; gecenin

başında, ateşimin olduğu iki gece terleme oldu. – Temel bilgilerin hepsini sana verdiğimi sanıyorum. Önemli ölçüde zayıf düşmediğimi ve hiçbir ruhsal tepkiye maruz kalmadığımı eklemeliyim. Kan pıhtıları tükürdükçe, hep ağzımda tatlımsı kan tadının bunaltıcı etkisi altındaydım ve her öksürdüğümde ilk zamanki kanamanın yineleneceğini sanıyordum. Ama bugün (yani kan pıhtısı tükürmenin kesildiği zamandan beri) bu etki de aynı şekilde kayboldu gitti ve bu yüzden yalnızca ruhsal olduğunu sanmıyorum. Şimdi artık yararlı gördüğün bütün tavsiyeleri bana verebilirsin. Gördüğün gibi, endişelenecek hiçbir şey yok, gene de doktorun dediği gibi, “izlemek” gerekir.

Bana kopyaladığın, Prof. Cosmo’nun mektubunu büyük bir ilgiyle okudum. Duygularım karmakarmaşık. Eğer Prof. Cosmo, kendisi hakkında, doğruluğundan, karakterinin sağlamlığından, görev duygusundan kuşku duyduğum bir yargının aklımdan bile geçeceğinden, uzaktan da olsa kuşku duyduysa, bu beni çok üzer. *Vita di Dante*’nin [Dante’nin Yaşamı] son sayfalarında, yazarın da bizzat coşkulu biçimde inançlı bir Katolik olduğu anlaşılıyor. Bu izlenimi, Cosmo’nun Gerosa’yla birlikte, bir Katolik yayınevi için Kilise’nin ilk yüzyıllarındaki Latin yazarların bir antolojisini hazırladıkları olgusunun yanına koymuş ve Cosmo’nun dine döndüğünü düşünmüştüm. Böyle bir dine dönüşün çıkarıcılıktan ve hele ne yazık ki birçok büyük entelektüelin başına geldiği gibi kalemini satmaktan dolayı olabileceğini kesinlikle düşünmemiştim: Gerosa’nın, aynı ateşli Katolikliğinin, çok iyi hatırladığım gibi Cizvit’ten çok Jansenist bir damarı vardı. Gene de, bu olay beni rahatsız etmişti. Cosmo’nun öğrencisiyken, o zaman kişisel görüşlerimi kesinleştirmemiş olmama rağmen ve beni ona bağlayan sevgi bir yana bırakılırsa, doğal olarak onunla birçok konuda aynı görüşte değildim. Ama bana öyle geliyordu ki, Cosmo kadar, zamanın birçok entelektüeli kadar ben de (yüzyılın ilk 15 yılı denebilir) ortak bir alanda birleşiyorduk, o da şuydu: Benedetto Croce tarafından İtalya’da başlatılan, ahlâki ve entelektüel reform hareketine her şeyiyle ya da bir bölümüyle katılıyorduk. Bu hareketin birinci noktası şuydu: Çağdaş insan, din olmadan yaşayabilir ve yaşmalıdır; ortaya konmuş din olmadan ya da somut ya da mitolojik ya da başka biçimde ifade edilmek istenen din olmadan demek istiyorum. Bu nokta bugün de modern İtalyan entelektüellerinin dünya kültürüne verdikleri en büyük katkı gibi görünüyor. Bence bu, kaybolmaması gereken bir uygarlık fethi ve bu yüzden biraz din övgüsü taşıyan bu ton hoşuma gitmiyor ve içime o kuşkuyu sokuyor. Mektubundan, aynı zamanda, ağır bir biçimde hasta olduğu da anlaşılan yaşlı profesör, benim yüzümden acı çektiyse, şimdi buna üzülürüm. Her şeye rağmen onu yeniden bir kez daha görebilmeyi ve savaş yıllarında, bazen geceleri Torino sokaklarında dolaşarak yaptığımız o uzun tartışmalardan bazılarını onunla yapabilmeyi umarım.

Çok sevgili Tatiana, hapishane yönetmeliğini aldım ve eğer izin veriliyorsa ya da ne ölçüde izin verilecekse, bir ya da daha fazla politik gazete okuyabilmem için dilekçe vereceğim. Eğer tek bir gazeteye izin veriyorlarsa, bana öyle geliyor ki, seçimim *Corriere della Sera*'dan başkası olamaz. Eğer birçok gazeteye izin verirlerse, *Corriere* dışında, *Stampa*'yı ve Genova'da çıkan bir sendika gazetesi olan *Il Lavoro*'yu ya da Roma'da çıkan *Lavoro Fascista*'yı seçeceğim. Şimdi gazetelerin nasıl yönetildiklerini ve her birinin karakteristik özelliklerinin ne olduğunu bilmiyorum. Roma gazetelerinin, eskiden olduğu gibi, hep en kötü gazeteler olduğunu tahmin ediyorum. – Kısa bir süre önce Anna'nın fotoğraflarını aldım. 1923 yılının Eylül ya da Ekim ayında, onu en son gördüğüm zamankinden çok daha iyiymiş gibi geldi bana. Yanlış hatırlamıyorsa o sıralar çok zayıftı. – Kantinden alabileceğim bazı şeylerden yoksun olduğumu sanmamalısın; satın alınacak hiçbir malın olmadığı gerçek. Bu yıl, birkaç kez meyve sattılar ve her sattıklarında aldım, uzun zamandan beri taze peynir satmıyorlar artık. Kantinde, gastrit rahatsızlığımdan dolayı, özellikle yiyemediğim türden şeyler var yalnızca. Doktor bana domuz pastırması bile yiyemeyeceğimi söyledi. Doktorun reçetesine sıkı bir biçimde uyuyorum, ama yalnızca pilav, süt ve yumurta yesem bile gene de bağırsaklarımı düzene sokamıyorum. – Ghilarza'dan mektuplar aldım; hepsi sıtmaya yakalanmış. Hapishanede olduğum fikrine birçoğunun alıştığını yazarken, anneme atıfta bulunduğumu nasıl düşünebildin? Annem kendi eliyle bana mektup yazamaz ve bunun ona çok büyük bir üzüntü verdiğini sanıyorum. Bir yeğenim bana, Carlo da kendisine mektup yazmadığı için annemin umutsuzluğa kapıldığını yazıyor. Carlo'ya gerçekten esaslı bir fırça atmak ve bu tutumunu değiştirmesi için zorlamak gerekecek. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[257]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 24 Ağustos 1931

Çok sevgili Tatiana,

İlaçları, 250 liralık havaleyi, fotoğrafları, termometreyi vb. aldım. Bana gönderdiğin fotoğraflar, anneninkilerin dışında, eşyalarım arasındaydı. Giulia'nın grup içinde bulunduğu fotoğrafı yeniden edinmiş olmak bana büyük bir keyif verdi, çünkü bu, tanıştığımız yıldan bir fotoğraf: Bu fotoğ-

raf, 1922 Temmuz’unda çekilmişti ve biz, Eylül’de tanışmıştık. Grup, Ivanovo sanatsal eğitim komitesinden oluşuyordu ve Giulia orada müzik bölümünün temsilcisiydi. O sıralar Ivanovo Müzik Lisesi’nde öğretmendi. Ivanovo, kuraklık yılları boyunca bile Müzik Lisesi’ni korumuş ve bunun ötesinde, gerçekten ilgi çekici bazı bölümleriyle çok ilginç bir müzeye sahip olan, 100.000 nüfuslu, küçük bir tekstil kentiydi. D   n bir; elden düğüme daha birçok eşyanın arasında Giulia’nın hiç hoşuna gitmeyen bir ak Mısır mumyası bile vardı. Ama Ivanovo’da tekstil işçisi olan Frunze¹⁶ tarafından 1920’de mağlup edilmiş olan ve Frunze’nin savaş ganimetlerinden bir bölümünü Ivanovo Müzesi’ne gönderdiği, aralarında son Kiva Hanı’nın değerli ta lar kakılmış kılıcı ve tören giysisinin de bulunduğu, bir araya toplanmış oryantal nesneler kesinlikle ilginç. – Yakalanmış olduğum hastalığı sana anlattığım bir önceki mektubumu henüz alıp almadığını bilmiyorum (görüyorum ki zaman zaman bana yazdığın gibi, mektuplar büyük bir gecikmeyle ulaşıyor). Bu son günlerde ate im d   t ; dün gece 36,9 idi ve bütün gün hiç yükselmedi; geçen gün en yüksek, 37,2 oldu. Kan pıhtıları yeniden görünmedi; ne kanlı ne de başka bir biçimde balgam oldu. Ama bir ak gün önce, iki gece boyunca ci erlerimde beni uyutmayan, çok hissedilir bir ağırlık oldu ve biraz hafiflemiş olsa da hâlâ devam eden belirgin bir sırt ağrısı var. Kendi başıma bir perhize girdim, ba ırsaklarım daha iyi çalışıyor ve böylece ate im d   t . Tam olarak  u amaca ulaşmak istiyorum: Akciğer bron iti olayını, varsa ateş yaparak meseleyi karma ıkla tıran bağırsak komplikasyonlarından yalıtmak. Ama   zemedi im sorun  u: Varsayım olarak, diyelim ki bron it başlangıcına yakalandıysam, bundan kaynaklanan ateş (daha önce bu yönden derdimin olduğu göz önüne alındığında), bağırsak bozukluğu yaratmaz mı? Peki, o zaman ateşin d   mesi ne anlama gelebilir? Bu bir önem taşıyor mu? Daha önce bu yüzden ate im olmadan, şiddetli bağırsak rahatsızlıklarından mustarip olmuştum (en azından hissedilir biçimde). Kısacası, hangi neden ve hangi köken, 3 hafta önceki kanamaya neden olabilir? vb. Senin bana bilgi vermek, kendimi düzene sokabilemem ve nasıl düzene sokabilece imi bilmem için yerinde olacak. – Senin yeni çekilmiş bir ak fotoğrafını almak beni çok sevindirir elbette. Helvanın kuvvet verici yetkinliğine rağmen, ba ırsakları aşırı derecede kızıştırmayaca ını mı düşünüyorsun? Hem sonra, bana kalırsa, helvada belli bir miktarda fındık unu var, ki tavsiye edilebilecek şey değil. Bana yolladı ın malt pastilleri hangi amaca hizmet ediyor? Onlar da güçlendirici mi? Bir yığın

16 Frunze (1885-1925), Ivanovo-Voznesenk’de, 1905-1907 Rus Devrimi sırasında tekstil işçilerinin grevini d zenlemi ti. Ukrayna ve Kırım’da Bolşevik g  lere komuta ederek i  savaşta önemli rol oynadı. 1919’da General Kolçak’ı, 1920’de General Vrangeli’ ve bir  zbek kenti olan Kiva’nın Han’ını yenilgiye u rattı. Savaştan sonra Yüksek Savaş Konseyi Başkanı oldu ve Kızıl Ordu’yu yeniden düzenledi.

şekerli ilaç almanın bir yararı olacağını sanmıyorum. – Libreria'dan, Tolstoy'un *İki Hafif Süvari*'sinin Rusça metni ve yarım sayfa da Fransızca çevirisiyle bir basımını aldım biliyor musun. Bu, tam telaffuz ve vurgulama için, bütün aksan işaretlerinin bulunduğu bir metin. İngilizceyi iyice ilerlettikten sonra Rusça öğrenmeyi, en azından önceden öğrendiğim şeyleri unutmamak için yeniden ele alacağım. Patikleri henüz kullanmadım çünkü öncekileri kullanmaktayım; ama onları gördükten sonra bu kalitesi berbat ayak-kabılardan dolayı çabuk yıpranacakları izlenimi uyandı bende. Oysa geçen seferki patikler kahramanca direniyorlar. – Sevgili Tatiana, seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[258]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 24 Ağustos 1931

Çok sevgili anneciğim,

Mea'dan, Franco'dan ve Teresina'dan, herkesin sağlığı üstüne bilgiler veren mektuplar aldım. Ama niye beni uzun zaman habersiz bırakıyorsunuz? İnsan sıtma ateşiyle bile birkaç satır yazabilir ve ben bir-iki kartpostalla da yetinebilirim. Ben de yaşlanmaktayım, anlıyor musun ve dolayısıyla sinirli, daha bir diken üstünde, daha sabırsızım. Şu nedeni ileri sürüyorum: Bir tutukluya ya umursamazlıktan ya da düşüncesizlikten dolayı mektup yazılmaz. Senin ve evdekilerin durumunda, umursamazlığın söz konusu olması aklımın ucundan bile geçmiyor. Daha çok, sanıyorum düşüncesizlik söz konusu: Tutuklu yaşamının nasıl olabileceğini, mektuplaşmanın nasıl temel bir önem taşıyacağını, günleri nasıl dolduracağını ve dahası yaşama bir çeşit tat katacağını tam olarak kafanızda canlandıramıyorsunuz. Her şeyden önce, kendimi acındırmak istemediğim için yaşamımın olumsuz yönünden hiç söz açmıyorum. Acil bir mücadelede, talihsiz bir savaşçıydım ve zorunda kaldıkları için değil, bilinçli olarak, kendi istekleriyle savaştıkları zaman, savaşçılara acınamaz ve acınmaması gerekir. Ancak bu, benim hapishane yaşamımın olumsuz yanının olmayacağı, çok ağır bir yaşamım olmayacağı ve en azından, sevdiğim kişilerin bu yaşamı ağırlaştıramayacağı anlamına gelmiyor. Ayrıca bu sözler sana yönelik değil, daha çok, özellikle bana, hiç olmazsa bir-iki kart yazıp gönderebilecek olan Teresina'ya, Grazi-etta'ya ve Mea'ya yönelik...

Franco'nun mektubu beni çok keyiflendirdi ve atlarını, otomobillerini, bisikletlerini vb. çok beğendim. Elbette imkân bulur bulmaz, onu sevdiğimi ve sanırım ara sıra haylazlık yapsa da uslu ve nazik bir çocuk olduğundan kuşku duymadığımı kendisine göstermek için, Franco'ya da bir armağan vereceğim. İmkân bulur bulmaz, Mea'ya bir kutu pastel yollayacağım, ama Mea öyle görkemli, koskocaman bir şey beklemesin. Teresina, kendisine sorduğum bir soruya cevap yollamadı: Carlo'nun geçen mart ayında Turi'den yolladığı, içinde kitap ve dergilerin bulunduğu kolinin gelip gelmediği sorusunu yanıtlamadı. Bu kitap ve dergiler size yük oluyor mu, bunu bilmem gerek, çünkü daha yollayacak onlarca, onlarca kilo kitabım var ve çünkü eğer dağılıp yok olacaklarsa, hiç olmazsa bir bölümünü hapishane kitaplığına armağan etmem çok daha yerinde olur. Elbette, her ne olursa olsun, kitapların, katlanmak zorunda kalacağınız alanı daraltması size rahatsızlık verse de, çocuklar büyüdüğünde bu kitap ve dergiler onlara yararlı olabilir diye düşünüyorum. Onlar için evde kitaplık kurmak önemli bir şey bence.

Teresina'nın çocukluğumuzda kitapları nasıl yutarcasına okuduğumuzu ve elimizin altında yeteri kadar kitap bulunmamasından dolayı nasıl sıkıntı çektiğimizi özellikle anımsaması gerekir. – Memleketin ortasında, sıtmanın etrafı bu derece kırıp geçirmesine ne diyorsun peki? Yoksa yalnızca size mi özgü? Öncekiler nasıl bir su yolu yaptılarsa, şimdiki belediye başkanlarının da aynı biçimde lağım çukurları açmaları gerektiğini düşünüyorum. Sıtmanın zaten ikide bir ortaya çıktığı yerde, lağım çukuru olmayan su yolu sıtmanın yayılmasından başka bir işe yaramaz. Sözün kısası, Ghilarzalı kadınlar, önceleri kirli su yüzünden çirkin ve göbekliydiler, şimdi de sıtma yüzünden daha da çirkin olacaklar; erkeklerin de yoğun bir şarap tedavisi uygulayacaklarını tahmin ediyorum. Sevgiyle, bol bol kucaklarım.

Antonio

[259]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 31 Ağustos 1931

Çok sevgili Tatiana,

Aldığım son mektubun (28 Ağustos tarihli), kâğıdın arkalı önlü iki yüzünü dolduracak kadar epey uzun bir cevap gerektiriyor. Bu yüzden, bazı konuları bir dahaki sefere bırakacağım ve bazılarını bugün genişçe işleme-ye çalışacağım: 1) Bir süreden beri mektuplarımın gecikmeyle eline geçme-

si. Bu arada, uzun bir süredir mektupları yalnızca senin adresine gönderdiğimden haberdar edilmiş olmalısın ve postanın düzenli çalışıp çalışmadığının kontrolünü basitleştirmek için böyle yapmaya devam edeceğim. Ve bütün mektuplar benim tarafımdan hep pazartesi günleri teslim edildi. 3 Ağustos tarihli mektupla birlikte 20 Temmuz tarihli mektubu almış olduğunu, 13 ve 14 Ağustos tarihli mektupların ikisini birden almış olduğunu, yani her birini sırasıyla 25 gün sonra ve 10 gün sonra almış olduğunu yazdın bana. 3 Ağustos tarihli mektup için şunu söyleyebilirim: 6 Ağustos'ta, mektuplardan görevli gardiyanla tesadüfen karşılaşp ona mektubun gidip gitmediğini sorduğumda, mektubun çoktan yola çıktığı güvencesini verdi bana. Her bir mektubun zarfını saklaman ve Turi'den damga çıkış tarihini her defasında bana iletmen yararlı olur sanıyorum. Benim için, tahmin edebileceğinden çok daha önemli bir şey bu ve senden istediğim bilgileri bana verirsen yazışmalarım konusunda yapmaktaki olduğum bazı tümevarımları kontrol etmemi sağlarsın. 2) 3 Ağustos'ta, yani kendimi hasta hissettikten hemen sonra yazdığım mektupta, "ilişki içinde olduğum kişilerin, hapishanede olmama artık alıştıkları" olgusuna değindiğimi yazıyorsun. Bu beni epey üzüyor, çünkü iki olayın birbirine bağlı olduğu anlaşılıyor. Aslında 15 gün önce bundan bahsetmiştim en azından ve 3 Ağustos tarihli mektupta tam da bu doğrulamaya karşılık olan bir mektubuna cevap vermiştim. Bundan dolayı, iki olgu arasında hiçbir bağlantı yoktu. Senin bu sorunu bir parça hafife aldığın anlamına geliyor bu, oysa benim için çok büyük önem taşıyor. Bu avukatça oyunlara başvurmana üzülüyorum. Bu da bundan böyle bazı ruh durumlarımdan bahsetmemek zorunda bırakabilir beni. – 3) *Benim rahatsızlığım.* – Ateşim 37,2'nin üstüne çıkmıyor artık ve bu da yalnızca günün çok kısa bir diliminde, yani yaklaşık öğleden sonra 4'ten 7'ye kadar oluyor. Sedobrol almaya başladığımdan beri bütün gün kendimi aptallaşmış hissetmeme rağmen bir parça daha fazla uyuyorum. Genel olarak çok daha iyiyim. 8 gün öncesine kadar bana acı veren kuvvetli göğüs ağrıları yok artık; ne kanlı tükürükler, ne de aşırı terlemelerim kaldı. Havanın serinlediği de doğru. Tedaviyi bizzat düzenledim, yani hiç ekmek yemeye karar verdim vb. Tereyağında üç yumurta yiyorum ve iki litre süt içiyorum [bir buçuk satır sansürlenmiş]. On beş gün önce, haşlanmış tavuk almak için dilekçe verdim ve dört-beş gün sonra geldi. Yarın gene isteyeceğim ve her on beş günde bir böyle yapacağım. Üzüm kürü yapmak için günde bir kilo da üzüm isteyeceğim ve böylece hiçbir zaman çok iyi sindiremediğim sütü azaltacağım. Böylelikle ateşi nihai olarak başımdan savacağımı ve bağırsaklarımdan işleyişini düzelteceğimi umuyorum. Forgenina alıyorum. Her akşam Sedobrol'den 3 tablet alıyorum (beş tane de alabilirim ama 3 tanede kalmayı tercih ediyorum. İşe yaradığını gördüm ama gene de

beni sersemletiyor.) Böylece mesele kapandı. – 4) *Kitaplar ve dergiler*. Bugün “bilimin yol ayrımı” hakkındaki İngilizce kitap geldi.¹⁷ Geçenlerde Bari’deki Laterza Yayınevi’nin yayımladığı Sir James Jeans’ın kitabı *L’Universo intorno a noi*’yi [Çevremizdeki Evren] edinmek isterdim. Jeans’ten, Mirski’nin makalesinde söz ediliyordu. Gentile’nin oğlu tarafından çevrilmiş olan, çok ünlü bir İngiliz bilginin (ismini hatırlamıyorum, sanıyorum Eddigton’du) bir fizik kitabını Treves yayımladı ya da yayımlayacak. Jeans, safkan bir fizikçi, oysa Eddigton bilimde idealizmi kabul ediyor. Dergilere abonelik hakkında önceki mektupta yazdım: Rivière Yayınları’ndan *Critique Social* dergisine abone olmak isterdim ve stop. Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[260]

Giulia Schucht’a

[Turi] 31 Ağustos 1931

Çok sevgili Giulia,

8-13 Ağustos tarihli mektubunda beni en çok ilgilendiren şeylerden biri, Delio’yla Giuliano’nun kurbağa avlamaya merak sarmaları haberi oldu. Birkaç gün önce bir dergi makalesinde Lady Astor’un¹⁸ Rusya’da çocukların yetiştirilme biçimiyle ilgili bir değerlendirmesinden alıntı yapıldığını gördüm (Lady Astor son gezilerinde G.B. Shaw ve Lord Lothian’a eşlik etmiştir). Makaleden anlaşıldığı kadarıyla, Lady Astor’un çocuklara uygulanan yetiştirme biçimine yönelttiği tek eleştiri şu: Rusların çocukları temiz tutmak konusunda onlara kirlenecek zaman bile bırakmayacak kadar titiz olmaları. Görüyor musun sen, şu ünlü hanım ne kadar şakacı ve iğneleyici, ama liberal kollarını umutsuzca gökyüzüne kaldırıp haykıran makale yazarı kesinlikle daha da şakacı: “Çocukları yıkanmaya zorlamanın imkânsız hale gelmesi nedeniyle, iyice büyüdüklerinde bu çocuklardan artık ne hayır gelir!” Yazar, zorlama bir kez imkânsız hale gelmeye görsün, çocukların halen kurbanı oldukları otoritarizme karşı liberal-bireyci tepki olarak, programlanmış bir biçimde lağım çukuruna dalmaktan başka bir şey yap-

17 Bahsedilen çalışma şudur: Papers Science at the Cross Roads. Papers Presented to the International Congress of the History of Science and Technology Held in London from June 20th to July 3rd, 1931 by the Delegates of the USSR, Kniga, Londra, 1931.

18 Nancy Astor, İngiliz Parlamentosu’nda, 1919 yılında Avam Kamarası’na seçilen ilk kadın milletvekilidir. Kadın ve çocuk sorunlarıyla ilgilenen Astor, tutucu bir partinin üyesiydi ve Shaw ile Lord Lothian’la Sovyetler Birliği’ne yolculuk yapmıştı.

mayacaklarını düşünüyor herhalde. Her neyse, kurbağa avlayarak Delio'yla Giuliano'nun eline bir parça kirlenme fırsatı geçmesi hoşuma gitti. Bu kurbağaların, onların avcılık faaliyetlerine göz ardı edilemeyecek, kullanışlı ve yararlı bir nitelik kazandıracak olan, yenilebilir kurbağalar olup olmadığını bilmek isterdim. Büyük bir olasılıkla Lady Astor'un aristokratça önyargılarının benzeriyle (İngilizler küçümseyerek Fransızlara "kurbağa yiyiciler" der), sen de kurbağalara karşı olacağın için uğraşmak ister misin istemez misin bilmiyorum, ama çocuklara yenilebilir kurbağaları ötekilerden ayırt etmesini öğretmelisin. Yenilebilen kurbağaların karnı tamamen beyaz olur, oysa ötekilerin karnı kırmızıdır. Oltaya, iğne yerine ısıracakları bir parça kırmızı paçavra bağlayarak avlanabilirler: Başlarını ve ayaklarını makasla kestikten sonra içine koymak için bir bakraç gerekir. Derileri yüzüldükten sonra iki türlü hazırlanabilir: Haşlama yapmak için, bilinen baharatlarla uzun bir süre kaynattıktan sonra kemikler dışında her şey et suyuna karışacak şekilde süzgeçten geçirilir. Bunun dışında, tavası yapılarak çıtır çıtır, gevrek gevrek yenir. Şu veya bu biçimde, çok lezzetli ama özellikle çok besleyici ve kolay hazmedilen bir besindir. Delio'yla Giuliano'nun, daha küçücükken bu yeni yiyeceği halk geleneklerine sokarak Rus kültür tarihine geçebileceklerini ve böylece kargaların, kuzgunların ve yılanların tekeline kurtararak insanlığa yararlı bu yeni zenginlikten milyonlarca ruble kazanabileceklerini düşünüyorum. – Sağlığın konusunda yazdığın şey beni çok ilgilendiriyor, ama psikanalitik tedaviye hâlâ devam edip etmediğini bilmiyorum. Freud, psikanaliz yoluyla tedavide en önemli engellerden birinin aile bireyleri olduğunu gözlediğine göre, ben bu konuda hiçbir zaman ısrar etmek istemedim, şimdi de ısrar etmeyeceğim. Kaldı ki gerçek kişiliğini "çözmeye" çabalaman için ısrar ederken benim nasıl bazı psikanaliz ilkelerine dayandığımı bizzat sen kendin hatırlatmıştın bana. Kendi iradi dürtülerinin, yani gerçek kişiliğinin sistemli olarak bastırılmasına ve doğruluğu kesinlik kazansa bile alt düzeyde bir eyleme karar verirken dahi seni körü körüne bir kabule, önemsiz şeyler konusunda bile tahrik olmuş öfke patlamalarını zaman zaman bastırmaya sevk eden, psikanalistlerin sanırım "aşağılık kompleksi" dedikleri şeyden mustarip olduğuna kanaat getirdim. 1922 yılının Ekim'inde, Ivanovo'dayken, bir sabah kapıyı açık bulunca, kimse fark etmeden evinize girmiştim ve böylece bu öfke patlamalarından birine şahit olmuştum; senin bundan haberin yoktu. Ara sıra biraz "dik başlı" oluverdiğin için, karakterinin niteliğinin mümkün olduğu kadar "uysal ve yumuşak" olarak düzeltilmesi gerektiğini gözleyerek daha sonra anlatmıştım bunu sana.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 7 Eylül 1931

Çok sevgili Tatiana,

Çok endişelendiğin hastalığımı hakkında Carlo'ya bir mektup yazdığını bizzat ondan öğrendim. Doktor Cisternino da senden endişe dolu bir mektup almış olduğunu söyledi bana. Bu beni üzdü, çünkü bence endişelenecek bir durum yoktu. Benim bir keresinde öldüğümü, sonra da dirildiğimi bil-melisin; bu da benim hep dokuz canlı olduğumu gösteriyor. Çocukluğumda, 4 yaşımıdayken, havaleler eşliğinde art arda üç gün boyunca beni tamamen kansız bırakan bir kanama geçirmiştım. Doktor öleceğimi söylemişti ve an-nem küçük bir tabutla, gömülmek için kullanılan gerekli özel küçük giysile-ri, aşağı yukarı 1914 yılına kadar saklamıştı. Bir teyzem, Meryem Ana'ya adanmış kandilin yağıyla küçücük ayaklarımı ovduğu zaman yeniden diril-diğimi ileri sürüyordu ve bu yüzden dinî işlemleri yerine getirmeyi reddetti-ğim zaman, yaşamımı Meryem Ana'ya borçlu olduğumu hatırlatarak, sert bir biçimde beni azarlıyordu. Gerçeği söylemek gerekirse, bu çok az etkileş-diğim bir olaydı. O zamandan beri, her ne kadar öyle pek fazla güçlü olmasam da, sinirsel bunalım ve sindirim bozuklukları dışında, daha sonra hiçbir ağır hastalığa yakalanmadım. Aşırı bilimsel mektubuna öfkelenmedim, çünkü mektubun beni yalnızca gülümsetti ve gerçekten kızmaman için sana anlat-mayacağım bir Fransız öyküsünü anımsattı bana. Her zaman doktorlara ve tıp bilimine saygı duydum, gene de, konuşmayan ve hastalıklarının belirti-lerini tanımlayamayan hayvanları iyileştiren veterinerlere daha fazla saygım var; bu onları daha fazla özenli olmaya zorlar (hayvanlar para ediyor, oysa insanlar beş para bile etmiyor, aksine, bir kısmı da eksi değerde), halbuki doktorlar dilin, insanların yalan söylemesine ya da en azından yanıltıcı dü-şünceleri ifade etmesine de yaradığını her zaman varsaymazlar. – Anlaşılan yeterince iyileştım (bu arada, yatakta her zamankine göre yarım saat bile daha fazla kalmadım ve hep yürüyüşe çıktım): ortalama ateşim düştü ve çok ender olarak 37,2'ye çıkıyor. Ateş, kesinlikle (en azından deneylere dayana-rak, bilimsel olup olmadığını bilmiyorum) sindirime bağlı. Örneğin birkaç gündür sabahları 200 ya da 300 gram üzüm yiyorum; kalkar kalkmaz ate-şim 36,2 dereceyse, üzüm yedikten sonra hemen 36,9'a çıkıyor. Çok daha iyi olduğumu ve çok çabuk iyileşeceğimi düşünüyorum. – “İtalyan Entelektüel-leri” üstüne çalışmamla ilgili bir şeyler söylediğin 28 Ağustos tarihli mektu-buna bir-iki cevap vermek isterim. Piero ile konuştuğun anlaşılıyor, çünkü sana bazı şeyleri ancak o söylemiş olabilir. Ama durum farklı. On yıllık ga-

zeteciliğimde, 400 sayfalık 15 ya da 20 cildi doldurabilecek kadar yazı yazdım, ama onlar o gün için yazılmıştı ve bence o günden sonra ölmek zorundaydılar. Çok sıkıştırılmış olduğum halde, bir derleme yapmayı her zaman reddettim. Prof. Cosmo 1918'de, bir Torino gazetesinde yazdığım günlük bazı yazılardan bir seçme yapmaya izin vermemi istiyordu. Benim için çok iyiliksever ve çok onurlandırıcı bir önsözle kitabı yayımlayacaktı ama ben buna izin vermek istemedim. 1920 yılının Kasım ayında, aslında bir bütün oluşturacak düzeyde yazılmış olan makalelerin derlemesini kendi yayınevinden yayımlanmasına izin vermem konusunda Giuseppe Prezzolini tarafından ikna edildim, ama 1921 yılının Ocak ayında, daha önceden yapılmış dizgi harcamalarının bir bölümünü ödemeyi tercih ettim ve elyazmasını geri çektim. Gene 1924 yılında, milletvekili Franco Ciarlantini, daha önce Mac Donald'ın, Gomperz'in falan kitaplarının çıktığı bir koleksiyonunda yayımlayacağı "Ordine Nuovo" hareketi üstüne bir kitap yazmamı önerdi; tek bir virgülünü bile değiştirmeyeceğine ve kitabıma hiçbir önsöz ve tartışma yaratacak hiçbir not eklenmeyeceğine söz vermişti.¹⁹ Faşist bir yayınevi tarafından, bu koşullarda bir kitabın yayımlanacak olması çok iştah kabartıcıydı, gene de reddettim: Kabul etmekle belki daha iyi yapmış olurdum diye düşünüyorum şimdi. Piero için durum farklıydı; onun ekonomi bilimi konusundaki her yazısı çok beğeniliyordu ve bu konuda uzmanlaşmış dergilerde uzun tartışmalara yol açıyordu. Senatör Einaudi'nin bir makalesinde, Piero'nun İngiliz iktisatçı David Ricardo'nun bir eleştirel yayını hazırlamakta olduğunu okudum. Einaudi, bu girişimi çok övüyor ve ben de çok memnunum. Umarım bu kitap çıktığı zaman İngilizceyi rahatça okuyacak yetide olurum ve Ricardo'yu orijinal metinden okuyabilirim. Entelektüeller üstüne yaptığım çalışma tasarı olarak çok engin ve aslında İtalya'da bu konuda herhangi bir kitap olduğunu sanmıyorum. Derin bilgi içeren çok malzeme var muhakkak ama sayısız dergi ve yerel tarihsel arşivlerde yitip gitmiş durumdalar. Ayrıca ben, "entelektüel" kavramının kapsamını çok genişletiyorum ve günümüzde geçerli olan yalnızca büyük entelektüellere ilişkin kavramla sınırlamıyorum kendimi. Bu çalışma aynı zamanda, genellikle politik kurum olarak anladığımız (ya diktatörlük ya da halk kitlesini belli bir dönemin üretim tipine ve ekonomisine göre uydurmak için zorlayıcı bir örgüt) devlet kavramının belirli tanımlamalarını da ortaya koyuyor: Siyasal kurum ile sivil kurum arasındaki bir denge unsuru olarak değil (ya da toplumsal bir grubun, kilise, sendikalar, okullar vb., özel denen kuruluşlar

19 1923'te ilk işçi hükümetini kuran ve Sovyetler Birliği ile diplomatik ilişkileri yenileyen İngiliz politikacı J. Ramsey MacDonald'ın (1866-1937) ve 1886'da Amerikan Emek Federasyonu başkanı olan Amerikalı sağcı sendikacı Samuel Gompers'in (1850-1924) kitaplarının da olduğu bir koleksiyon Franco Ciarlantini'nin yönetiminde Alpes di Milano Yayınevi tarafından basılmıştı.

aracılığıyla yetiştirilmiş ulusal toplumun tümü üstündeki hegemonyası) ve tam da bu nedenle, özellikle sivil toplumda entelektüeller faaliyet gösteriyor (örneğin Benedetto Croce bir tür laik papadır ve şu ya da bu hükümetle zaman zaman ters düşebiliyorsa da, hegemonyanın son derece etkili bir aracıdır vb.). Entelektüellerin işlevleri hakkındaki bu anlayış, bence Ortaçağ komünlerinin düşme nedenini ya da nedenlerinden birini aydınlatıyor, yani kendi entelektüel kategorisini yaratamayan ve böylece hegemonya ve diktatörlük uygulayamayan bir ekonomik sınıfın egemenliğine ışık tutuyor. İtalyan entelektüeller halkçı değil, Kilise modelinde kozmopolitti ve Leonardo'nun Floransa surlarının planlarını Valentino Dükü'ne satmasına kayıtsız kalıyorlardı. Komünler bu durumda içinde bulundukları evreyi aşamayan ve ordunun örgütlenmesi yoluyla kır üstünde kentin hegemonyasını örgütlemek isteyen ve bu yüzden de ilk İtalyan Jakoben diyebileceğimiz (ikincisi Carlo Cattaneo oldu ama kafasında aşırı hayallerle) Machiavelli'nin boşu boşuna önerdiği gibi, eksiksiz bir devlet haline gelemeyen bir lonca statüsündeydiler. Böylece bundan, Rönesans'ın, Komünlerin gelişimi vb. karşısında, gerici ve baskıcı bir hareket sayılması gerektiği sonucu çıkar. Bu bilgileri sana Roma İmparatorluğu'ndan, İtalyan Birliği dönemine kadar İtalyan tarihinin her döneminin bu monografik bakış açısından dikkate alınmış olması gerektiğine ikna etmek için veriyorum. Ayrıca eğer içimde istek olursa ve yüksek otoriteler bunu yapmama izin verirlerse, konunun en az 50 sayfa olması gereken bir sunumunu yapıp sana yollayacağım. Bu nedenle, elbette çalışmamda bana yardımcı olacak ve düşüncemi tetikleyecek kitapların elimin altında olması beni mutlu eder. Gene aynı şekilde, daha sonraki bir mektubumda, Prof. Cosmo'ya iletmen için Dante'nin *Cehennem*'inin X. Kantosu üstüne bir denememin konusunu özetleyeceğim sana; Cosmo, Dante uzmanı olarak bana boş bir keşif yapıp yapmadığımı ya da daha önce yazılmış milyonlarca buna benzer nota bir kırıntı katmanın gerçekten zahmete değip değmeyeceğini söyleyebilir. Araştırmalarımı belli bir noktada daha ileri götüremeyeceğim için çalışmaya devam etmeyeceğimi ya da cesaretimin kırılacağını sanma. Okuduğum her önemli şeyin beni "Bu konu üstüne nasıl bir makale kurabilirim?" düşüncesine itmesi bakımından, belli bir yaratıcı yetiyi henüz kaybetmedim. Bir başlangıç ve çarpıcı bir sonuç ve bana göre göze indirilen yumruklar gibi bir dizi karşı gelinemeyecek kanıt düşünüyorum ve böylece kendi kendime eğleniyorum. Tabii böyle saçmalıklar yazmıyorum: Dilbilimsel ya da felsefi konuları yazmakla sınırliyorum kendimi, bunlarla ilgili olarak Heine şöyle yazmış: Beni uyutacak kadar sıkıcı şeylerdi ama sıkıntı öyle büyüktü ki, beni uyanmaya zorladı. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Tatiana Schucht'a

[Turi] 13 Eylül 1931

Çok sevgili Tatiana,

İlaç paketini aldım, teşekkür ederim. Astıma karşı sigaranın ve Habeşistan tozunun bana ne gibi bir yararı olur bilmiyorum. Bu son koşullarda bile, hiçbir zaman astım krizine tutulmadım. Ara sıra soluğum tıkanmış olabilir ve elbette koşamayabilir ya da süpürge yapmak için çok uzun süre iki büklüm duramayabilirim falan, ama bundan dolayı özel birtakım şeyler almak gerekli değil bana kalırsa. Ayrıca öksürten ama hiçbir biçimde balgama neden olmayan terebentin buharı çekiyorum içime; aslında balgam yok, oysa görülmemiş bollukta tükürük salgısı var bende. Yatakta bir gün bile kalmadığıma neden şaşıyorsun anlamıyorum. Bu, mektuplarıma inanmadığın anlamına geliyor. Aslında bitkinlikten bir parça dertliyim ama bu belli belirsiz bir bitkinlik. 1928 Kasımı'ndaki üremi krizinden sonra gelen halsizlikle kıyaslanamaz; o zamanlar neredeyse üç ay boyunca yürüyemedim ve gezinti saatlerini hep oturarak geçiriyordum ya da başka bir tutuklunun koluna girerek bir parça dolaşabiliyordum. Ben her ilkbahar başlangıcında hep kendimi daha bitkin hissedirim böyle. Sedobrol beni bir parça uyuttuğu için bu hafta daha da iyileştim. Bununla beraber, her zaman biraz ateşim var: Sabah ölçüyorum; 36,1 ya da 2. Bir parça üzüm yiyince ateş 36,9'a çıkıyor, yarım litre süt içince de 37,2'ye fırlıyor. Üzüm ve reçelle biraz bisküvi yediğim bazı günler ateşim 37,6'ya çıktı, yani sabahkinden 1 ½ derece fazla. Saat 5'te yediğim son öğünden sonra ateşim düşüyor ve bazen 36,6 veya en yükseği 36,9'a kadar iniyor. Broşürde, hazırlanmasında, ekmekten (ya da bira mayasından) söz edilmediği ve yoğurt ya da *gioddu*'nun söz konusu olduğu açıklandığına göre, laktik mayaları çok daha büyük bir zevkle yiyeceğim. Ekmek ya da bira mayası sütte bozulmaya karşı değil, bozulmaya neden olan mayalanma yapıyor ve sütü koyulaştırmak için senin tüm önerilerin kadınca saçmalık ve denemecilikten ibaret yalnızca ve "bilimsel" değil! – Sinemaya gittiğinden ve özellikle "İki Dünya"²⁰ filminden bahsettiğin bir kartındaki bazı düşüncelerin beni şaşırttı. Bu iki dünyanın var olduğuna nasıl inanabilirsin? Bu, Centoneri'ye²¹ veya Amerikan Ku-Klux-Klanlarına ya da Alman gamalı haçlılarına denk bir düşünce bi-

20 Alman asıllı film yönetmeni E.A. Dupont'un 1930'da çektiği film, Birinci Dünya Savaşı sırasında Polonya'daki Yahudi karşıtlığını vurgulayan sahneler içeriyordu.

21 Polisin desteğiyle devrimci hareketi bastırmak ve Yahudi katliamını desteklemek üzere 1900'lerin başında ortaya çıkan bir Rus terör örgütü.

çimi. Evde canlı örneklerine tanık olan bizzat sen bunu nasıl söyleyebilirsin: Annenle baban arasında bu türden bir kopuş hiç mi olmadı ya da gene sıkı sıkıya birleşmiş değiller mi? Film kesinlikle Avusturya kökenli ve savaş sonrası Yahudi karşıtı filmlerden biri. Viyana'da bana evini kiralamadan önce Yahudi ya da Katolik olup olmadığını soran boş inançlı bir küçük burjuva olan, yaşlı bir kadının yanında kalıyordum. Yaşlı kadın, 1918'de, kısa süren Sovyetik dönemde ev sahiplerine ödenecek aylıklarda enflasyonu tanımayan bir yasanın çıkması nedeniyle iki odayı kiraya verip vurgun vurarak yaşıyordu. Ayda 3 ½ milyon kuron (yani 350 lired) ödüyordum, oysa pansiyoncu kadın ev sahibine aynı kuronla en fazla 1.000 kuron ödüyordu. Oradan ayrılacağım zaman oğlunun kızıl hastalığı nedeniyle karısı Viyana'da kalması gereken bir elçilik sekreteri, odanın karısına verilmesini temin etmemi rica etti benden ve öğleden sonra, kadına bundan söz açtım ve o da bunu uygun buldu. Sabah erkenden kadın kapımı çaldı ve dedi ki: "Dün yeni kiracının Yahudi olup olmadığını sormayı unuttum, çünkü Yahudilere kiralamıyorum." Yeni kiracı, tam da Ukraynalı bir Yahudi'ydi. Ne yapmalı? Bundan bir Fransız'a söz ettim, bir tek çözümü olduğunu anlattı bana: Pansiyoncu kadına, denk getirip de yeni kiracıya Yahudi olup olmadığını sormadığımı ama elçilikte bir sekreter olduğunu bildiğimi söylemem gerektiğini, çünkü küçük burjuvaların Yahudilerden ne kadar nefret ediyorlarsa da diplomasi karşısında aynı ölçüde zor durumda kaldıklarını söyledi. Gerçekten de böyle oldu: Kadın beni dinledi ve cevap verdi: "Diplomatsa odayı ona elbette veririm, çünkü diplomatlara Yahudi olup olmadıkları sorulmaz." Şimdi bu yaşlı Viyanalı kadınla aynı dünyaya sahip olmayı desteklemek ister miydin?

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[263]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 13 Eylül 1931

Çok sevgili anneciğim,

Teresina'nın bir mektubuyla, içinde senin tarafından yazılmış birkaç satırın da olduğu, Grazietta'nın bir mektubunu aldım. Teşekkür ederim ama yazmak seni çok yoruyorsa Grazietta'ya ya da Mea'ya veya Teresina'ya yazdır mektubu, sonra da altına yalnızca imzanı at. Böylece bana daha sık

mektup yazabilirsin. İki mektuba sırayla cevap vereceğim. Teresina'ya: Kitaplarım hakkında, Carlo'ya, okumak için dışarıya kitap vermemesini, ama okumak isteyen evdekilere, okumaları için kitap vermesini söylemişim. Benim ilkem şudur: Kitaplarımın, dolaylı olarak benim hapishanede olmanın sorumluları olan insanlara zaman geçirtmeye yaramasını istemiyorum. Teresina'ya benden hediye olarak, Lev Tolstoy'un en güzel kitaplarından birini, son derece sempatik olan Nataşa'nın romanının kahramanlarından biri olduğu *Savaş ve Barış*'ı göndereceğim. Franco'ya, büyüyünce gelip beni kaçırarak anneme götürmek için havacı olmak istemesinden dolayı teşekkür ederim. 14 yıl sonra, hapishaneden çıkacağım zaman, bugün otomobille olduğu gibi, İtalya'da gerçekten de uçakla yolculuk yapılması mümkündür. Bunun için, Franco'nun verdiği söz, görüldüğünden daha gerçekçi olabilir: O zaman yirmi yaşında olacak ve yirmi yaşında çok başarılı bir pilot olunabilir. Ona hediye sözü veremediğim için Mimma alınırsa buna çok üzülürüm; ayrıca da çocuklar arasında haset ve kıskançlık duygularının doğması çok çirkin bir şey olduğu için, siz kendiniz ona hediye sözü verebilir ve onu sevindirebilirsiniz. Bu yüzden ona da hediye sözü veriyorum ve göreceksiniz, elime fırsat geçer geçmez sözümü tutacağım. Sabırlı olmaları gerekir ve siz, çocuklara, hapishanede olmanın, istenen her şeyin tam anlamıyla yapılamayacağı ya da istendiği her zaman yapılamayacağı anlamına geldiğini açıklamalısınız. Onlar benim, Ghilarza Kulesi gibi özel bir yerde bulunduğumu düşünüyorlardır sanırım; onlara tersine, benim çok büyük bir hücrem, belki evin odalarının her birinden daha büyük bir hücre olduğunu, ancak oradan çıkamadığımı söyleyin. Düşün bir kere, sevgili anneciğim, sanırım bunu hiç yazmadım sana; metal yayları olan demir bir karyolam var, at kılından bir yatağım ve bir yastığım ve bir de komodinim var. Birinci kalite değil ama eninde sonunda benim işime yarıyor.

Grazietta'nın bana yazdığı şeyler çok ilgimi çekti. Sıtma kolayca vereme neden oluyorsa, bu halkın gıdasız kaldığı anlamına gelir. Grazietta'nın bir hafta içinde yediği yemekler hakkında bana bilgi vermesini istiyorum: Bu bir *zorronaderis*,²² bir *massaios a meitade*²³ ailesi. Tarlalarında bizzat kendileri çalışan küçük toprak sahiplerinden, tüm zamanlarını meşgul oldukları koyunlarla geçiren çobanlardan, zanaatçılardan (biri ayakkabıcı, biri demirci) oluşmuş bir aile. Eğer Maria Culcartigu Teyze yaşasaydı hemen öğrenilebilirdi, ama biraz sabırla öğrenilir (Sorular: Bir haftada kaç kere ve ne kadar et yiyorlar? Yoksa et yemiyorlar mı? Çorbayı neyle yapıyorlar, içine ne kadar zeytinyağı ve hayvansal yağ koyuyorlar, ne kadar sebze, makarna vb. yiyorlar? Ne kadar buğday öğütüyorlar ya da kaç kilo ekmek satın alıyorlar?

22 Sardinya dilinde gündelikçi.

23 Sardinya dilinde ortakçı.

Ne kadar kahve ya da onun yerini tutabilecek şey, ne kadar şeker tüketiyorlar? Çocuklar için ne kadar süt vb. tüketiyorlar?). – Çok sevgili anneciğim, herkesi öpüyorum ve en sevgi dolu öpücüğü de kendine ayır.

Antonio

[264]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 21 Eylül 1931²⁴

Çok sevgili Tatiana,

Sana kişisel meselelerim hakkında kısaca yazacağım, çünkü bugün yaşı üniversite profesöründen tavsiyeler almak için, kendisine göndermek üzere, X. Kanto üstüne taslak düzenlemeye çalışmak istiyorum. Bunu bugün yapmazsam bir daha hiç yapamam. Sağlık durumum düzeliyor: Bu hafta ateşim 37,2'nin üstüne çıkmadı, ancak gün boyunca 36,9'u aşmadığı gün bile oldu. Genel olarak ateşim şu yörüngesel eğriyi izliyor: Sabahları 36,2; saat 11'de 36,9; saat 14'te 37,2; saat 16'da 36,9; saat 18'de 36,8 ve hatta 36,7. En yüksek derece, hep saat 2'ye doğru oldu. Ateşimin ortalaması düştüğünde, ateş en yüksek derecedeyken tamamen geçen baş ağrısının yeniden başlaması ilginç. Sedobrol'ü aşırı kullandığımı sanma. Bir hapla başladım ve ikiye, sonra yeniden ikiye düşürmek üzere üçe çıkardım (hep günde yalnızca bir kez, öğleden sonra 7 ½'a doğru). Kullanma talimatı yalnız bir seferde iki-üç hap alınabileceğini, gün boyunca da 5 hap alınabileceğini söylüyor. Ayrıca, birkaç gün sonra kullanmayı tamamen bırakacağım (bana geriye 60 hap kalacak), çünkü bir buçuk aylık tedavinin etkisi bende iki-üç ay daha sürüyor. Fotoğrafları aldım ama bunu sana yazmadım, Delio'nun ve Giuliano'nunki hoşuma gitmedi ve öteki fotoğraf çok güzel çekilmiş olduğu anlaşılrsa da çok silik. Ne yapman gerekirdi biliyor musun? Tıp öğrencileri topluluğu içinden kendi figürünü tek başına büyüttürmeliydin: Topluluk içinde oldukça dışta kaldığın için senin figürün bağımsız olarak basılabilir sanıyorum. Carlo'ya, mektubunu aldığımı ve gelecek sefere cevaplayacağımı yazmanı rica ediyorum senden: Çalışmaları için satın almak istediği iki kitap, kötü çevirilmiş olsalar bile yararlı olur. Şimdi sana şu ünlü taslağı yeniden özetlemeye çalışacağım. Cavalcante ve Farinata. 1) De Sanctis, Farinata üstüne denemesinde, Dante'nin *Cehennem*'inin onuncu kantosundaki uyumsuzluğun, Farinata kısmının birinci bölümünde bir kahraman gibi

24 20 Eylül ile 21 Eylül günleri arasında kararsız kalan Tatiana Schucht'un düzeltmesi.

sunulduktan sonra, son bölümde bir pedagoga dönüşmesi olgusundan, yani bunu Croceci terimlerle söylemek gerekirse, Farinata'nın şiirden yapısal bir unsura dönüşmesi olgusundan kaynaklandığını saptıyor. Onuncu kanto, geleneksel olarak Farinata'nın şiiridir; bundan dolayı De Sanctis tarafından saptanan uyumsuzluk hep akla yakın görüldü. Ben, onuncu kantoda, yalnızca Farinata'nın dramının değil, iki dramın, Farinata'nın ve Cavalcante'nin dramının sunulduğunu savunuyorum. – 2) Dante'nin eski metin yorumunun, ne kadar özenli ve kılı kırk yarar olsa bile, tutuşmuş kabirlerde yatan Epikürosçular arasındaki tek gerçek cezalıının, –doğrudan ve kişisel cezalandırmaya rağmen cezalı diyorum– Cavalcante olduğunu ve böyle bir cezaya Farinata'nın sıkı bir biçimde katılmasını, ancak bu olayda bile “Tanrı'yı katiyen umursamadan” katılmasını hiç göz önünde bulundurmaması gariptir. Cavalcante ve Farinata'da kısas yasası şudur: Geleceği görmek istedikleri için belli bir süreliğine dünyevi şeylerin bilgisinden (teorik olarak) yoksun kalıyorlar, yani geçmişi belli bir sınırın ötesinde gördükleri ve geleceği de eşdeğeri olan belli bir sınırın ötesinde gördükleri bir gölge konisinin merkezinde yaşıyorlar. Dante, onlara yaklaştığı zaman, Cavalcante'nin ve Farinata'nın durumu şöyle: Guido'yu geçmişte canlı görüyorlar, ancak gelecekte ölü görüyorlar. Ama şu anda, Guido öldü mü yoksa yaşıyor mu? Cavalcante ile Farinata arasındaki farklılık anlaşılıyor. Farinata Floransa şivesiyle konuştuğunu duyunca, taraf olan kişiye, Ghibelin kahramanına dönüşüyor yeniden; oysa Cavalcante, Guido'dan başka şey düşünmüyor ve Floransa şivesiyle konuşulduğunu duyunca, Guido'nun o sırada diri mi ölü mü olduğunu öğrenmek için yerinden doğruluyor (bunlar, yeni gelenlerden Guido hakkında bilgi edinmiş olabilirler). Cavalcante'ye yönelik dram son derece hızlı ama sözle anlatılamayacak yoğunlukta. Hemen Guido'yu soruyor ve onun, Dante'yle birlikte olduğunu umuyor, ama cezası konusunda şair tarafından tam olarak bilgilendirilmeyince, “idi” geçmiş zaman kipini duyuyor, acı bir haykırıştan sonra “sırt üstü düşer ve bir daha görünmez”. – 3) Epizodun ilk bölümünde, “Guido'nun horgörüsü”nün bütün varsayım ve katkı üreten herkesin araştırma odağı haline gelmesi gibi, gene aynı şekilde, ikinci bölümde de Farinata'nın Dante'nin sürgünü hakkındaki öngörüsü bütün dikkati üstüne çekiyor. Bana öyle geliyor ki, ikinci bölümün, Cavalcante'nin dramını aydınlatan olguya özellikle bağlı olan önemi, okuyucunun onu yeniden yaşaması için tüm temel unsurları veriyor. Bu nedenle, ifade edilemeyen, açıklanamayan bir şiir mi olacak? Sanmıyorum. Dante, dramı dolaysız olarak göstermekten vazgeçmez, çünkü onun dramı sunuş tarzı, tam olarak budur. Bir “ifade biçimi” söz konusudur ve bence “ifade biçimleri”, dilin kendisi değiştikçe zaman içinde değişebilir (yalnızca Bertoni, güzel sözcükler ve çirkin sözcükler teorisini, *Croceci estetikten* çıkarı-

lan dilsel bir yenilikmiş gibi ortaya çıkardığı zaman Croceci olduğunu sanıyor).

1912 yılında Profesör Toesca'nın sanat tarihi dersini izlerken, Medea'nın, Giasone'den olan oğullarının öldürülmesinde hazır bulunduğu Pompei duvar resminin röprodüksiyonunu gördüğümü hatırlıyorum. Orada, Medea, gözleri bağlı hazır bulunuyor ve hatırladığım kadarıyla, Toesca, bunun antik sanatçıların kendilerini ifade etmesinin bir yolu olduğunu ve Lessing'in *Laocoon*'unda (bu derslerden aklımda kalanlardan alıntı yapıyorum) bunu sanatçının yetersizliğinden kaynaklanan bir yüzeysellik olarak görmediğini, tersine, bir annenin sonsuz acısını, fiziksel olarak bir yüz buruşturmayla gösterildiğinde donuklaşabilecek olan ifadesini vermenin en iyi biçimi olduğunu söylüyordu. Ugolino'nun aynı ifadesi: "Acının yapamadığını, daha sonra yoksunluk yaptı." Bu tür, anlatım dili alanına girer ve halk bunu, oğlunu yutan babanın üstüne atılan örtü olarak anlar. Dante'nin ifade biçimleriyle, Manzoni'nin bazı ifade biçimleri arasında ortak bir şey yoktur. Renzo, Venedik sınırını aştıktan sonra, Lucia'yı düşünüyor, Manzoni şöyle yazıyor: "Biz onun ne hissettiğini söylemeye çalışmayacağız; okuyucu koşulları biliyor, bunu kafasında canlandırırsın." Ama Manzoni, bizim saygıdeğer türlerimizi çoğaltmak için, kitaplarda da bahsedilsin diye, dünyada yeterinden fazla aşk olduğunu zaten açıklamıştı. Aslında Manzoni, aşkı yararlı ve ideolojik nedenleriyle sunmaya sırt çeviriyordu. Ayrıca Farinata'nın söylevi, Cavalcante'nin dramıyla sıkı sıkıya bağlantılı; Dante'nin bizzat kendisi sonuçlandırırken, "Az önce sırt üstü düşen o kişiye, oğlunun hâlâ yaşayanlar arasında bulunduğunu söyleyiniz" diyor (ayrıca, parti mücadelesine kendini iyice kaptırmış olan, ama bu "idi" geçmiş kipinden çıkarılan Guido'nun ölmesi haberinden dolayı, hiçbir şaşkınlık belirtisi göstermeyen Farinata'nın kızıyla birlikte yaşıyor; Cavalcante en fazla cezalı olan kişiydi ve onun için "idi", şu an Guido'nun diri mi yoksa ölü mü olduğu kuşkusundan duyduğu iç sıkıntısının sonu anlamına geliyordu). – 4) Sanırım bu yorum, Croce'nin *İlahi Komedya*'nın şiiri ve yapısı üstüne olan tezini büyük ölçüde çürütüyor. Yapı olmadan şiir olmazdı ve bu durumda yapı da bir şiir değeri taşıyor.

Soru bununla bağlantılı: Tiyatro eserlerinde metnin ne gibi bir önemi var? Oyun yazarına giderek daha fazla önem verilmesi sürecinde sahne sanatlarına getirilen son yenilikler, soruyu giderek daha sert bir şekilde ortaya koyuyor. Oyunun yazarı, karakterleri daha iyi karakterize etmesini sağlayan açıklamalar aracılığıyla, oyuncularla ve oyunun yönetmeniyle mücadele eder; yazar vizyonuna saygı duyulmasını ve oyunun oyuncular ve yönetmen (bir sanattan diğerine çevirmenler ve aynı zamanda eleştirmenler) tarafından yorumlanmasının kendi anlayışına bağlı kalmasını ister.

G.B.Shaw'ın *Don Giovanni*'sinde yazar, kahraman figürünü keskinleştirmek ve oyuncunun kendi düşüncesine daha fazla sadakat göstermesini sağlamak için, John Tanner tarafından yazılmış bir küçük elkitabını bile ek bölüm olarak vermiş. Açıklayıcı metni olmayan tiyatro eseri, bir dramatik çatışma içinde yaşayan kişilerin temsilinden daha liriktir; açıklayıcı metin, eski monologları kısmen birleştirmiştir vb. Eğer tiyatrodaki sanat eseri, oyunun yönetmeni tarafından estetik olarak birleştirilen yazar ve oyuncuların işbirliğinden doğuyorsa, açıklamalar, oyuncu ve yönetmenin keyifliğini sınırlandırdıkları için yaratıcı süreçte temel bir öneme sahiptir. *İlahi Komedya*'nın tüm yapısı, bu son derece seçkin işleve sahiptir ve eğer fark olarak bu doğruysa, zaman zaman çok dikkatli olmak gerekir. (Yanımda yalnızca Hoeppli'nin düzenlediği küçük Dante kitabı olduğu için duraksamadan yazıyorum). Bende, De Sanctis'in denemeleri ve Croce'nin *Dante*'si var. 1928 yılının "Leonardo"sunda *Barbi* dergisinde yayımlanmış olan ve Croce'nin tezi- ne değinen (okuduğum bölümde) Luigi Russo'nun incelemesinden bir bölüm okudum. *Critica*'nın, Croce'nin cevabının bulunduğu sayısı vardı bende. Ancak uzun süreden beri bu malzemeye bakmıyorum, yani bu taslağın ana çekirdeğini tasarlamaya başladığımdan beri; çünkü dergi depoya bırakılmış bir sandığın dibinde. Profesör Cosmo, karanlıkta kalmış yeni bir keşif olup olmadığını ya da bu konudaki taslakta, zaman geçirmek için, küçük bir not olarak geliştirilebilecek bir-iki ipucunun olup olmadığını bana söyleyebilir belki.

19 Eylül tarihli uzun mektubunu biraz önce aldım. Bazı konuları söz konusu etmediğimde ya da sana aynı tonda karşılık vermediğimde, bunun, ben böyle istediğim ve tartışma yaratmak istemediğim için olduğunu uzun zamandan beri anlamış olman gerektiğini sanıyorum. Hep hapishanenin yetimler için bir çeşit pansiyon olduğu düşüncesindesin, oysa bu tam anlamıyla bir hapishane, başka hiçbir şey değil. Doktorun bana söylediği ve yazdığı her şeyi özenli bir biçimde sana ilettim: 1928-29 yıllarında da hastalığımın haberin oldu, çünkü görüşme yapmak için Aralık ayında buradaydın, tam hasta olduğum zaman. Her neyse, iyice emin ol ki senin tavsiyelerine uyuyorum ve sana "bilim" üstüne vb. yazıyorsam, bunu seni kızdırmak için öylesine yapıyorum. Madem benim yazdığım şeye inanmak istemiyorsun, ben de başka şey yazmamak için, bunu yazmak istiyorum.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 28 Eylül 1931

Çok sevgili Tatiana,

Bu hafta senden, her ikisi de 23 Eylül'de yazılmış iki mektup aldım. Geçen pazartesi yazdığım mektupta, bana tam son anda teslim edilen çok uzun mektubuna (10 sayfa) biraz soğuk biçimde karşılık vermiştim; umarım bunu kötüye yormamışsındır. Seninle bazen çekişmek zorunda kalmama üzülyorum. Ama şunu da söylemek gerekir ki, neredeyse 5 yıldan beri hapishanede olmama rağmen, sen hâlâ şaşırtıcı bir yürek temizliğinde ve saflığında kaldın. Sen, hâlâ belli bir konu üstünde ısrar etmediğim ya da üstünkörü baktığım zaman, bunun hapishane deneyimlerime dayanarak böyle yapmam gerektiğine inandığım için böyle olduğunu anlamadın. Hapishanede tanıdığım doktorlar hakkında bir cilt dolusu yazabilirim: Milano'da sağlık ocağının şefi, hükümet başkanının emri gereğince beni muayene etmek zorunda olmasına rağmen, bana herhangi bir reçete yazmadı ve ayrıca yutar yutmaz yiyecekleri kusturan üremi ataklarım olduğunu kanıtlayacak bazı tahlilleri yaptırmadı. Beni yalnızca güçsüz buldu ve kendi isteğim üzerine, gezinti sırasında güneşin olabileceği küçük bir avluda bulunmama izin verdi. Özel Mahkeme'nin emriyle, askerî danışman bir doktor tarafından bana yapılmış olan tek ciddi muayene bu oldu ve muayeneden sonra, Portolongone'ye değil de, Turi'ye gönderildim. Bir saat boyunca beni son derece dikkatle muayene etti ve bana hiçbir şey sormadan, doktorun bana söylediklerinden, dertli olduğum hastalığı anladığını gördüm. Nakiller sırasında son derece neşeli doktorlarla karşılaştım: Onlardan biri, cephede askerlerin yaraları sarılmadan 6 gün bile kalabildiklerinden dolayı, zona yarasını sarmak için gazlı bez bile vermek istemedi. Aslında kışlada olan şey hapishanede de oluyor. Doktorların her zamanki zihniyetleriyle kuşkucu olmamaları için mahkûmlar tarafından, özel yiyecekler elde etmek amacıyla, aşırı derecede numara yapılıyor ve tam tersine, doktorların ister istemez kuşkucu olmaları gerektiğini kavrayan bazı mahkûmlar arasında aşırı bir kuşkuculuk var. Biraz önce senden, bana gene çam yağı özünden söz ettiğin kartını aldım, hatta eskiden senden çam yağı almış olduğumu (ve hâlâ var bende) ve kendi kendime bunun nasıl bir şey olduğunu sorduğumu hatırlıyorum. Şişe, dıştan yeteri kadar bir bilgi vermiyor ya da ben onu inceleme zahmetine hiç girmedim. Ufak aspirin şişesini uzun süre sakladım, ama Bayer olmaması ve Aspirin adını kullanmaması nedeniyle, Bayer'in bir prospektüsünde tesadüfen okuduğum âna kadar içinde ne olduğunu bilmediğim öteki şişenin de aspirin olduğunu bilmiyordum. – Senin,

Yahudiler ve “İki Dünya” hakkındaki görüşünü hâlâ yazmamış olmana üzüldüm ve İtalya’da uzun süredir artık Yahudi karşıtlığı olmadığına göre, senin kafana bu önyargıyı sokmana üzüldüm. Yahudiler, bakan olabiliyorlar (hatta Luzzatti²⁵ gibi meclis başkanı bile olabiliyorlar) ve orduda general olabiliyorlar: Yahudiler ve Hristiyanlar arasında evliliğin sayısı çok, özellikle de büyük kentlerde ve yalnızca halk kesimlerinde değil, aynı zamanda soyluların ve entelektüel Yahudilerin kızları arasında da çok oluyor. Bir İtalyan Yahudisi (hahamların ve gelenekçi sakallı yaşlıların küçük azınlığı dışında) aynı sınıftan başka bir İtalyan’dan hangi bakımdan farklıdır? Bu İtalyan Yahudisi, aynı sınıftan Polonyalı ya da Galiçyalı Yahudi’den çok daha farklıdır. Siyasi Yahudi karşıtlığı, Ticaret Bankası müdürü Toeplitz’e karşı oldu biraz ve 1919’da Milano’da, Yahudi karşıtı olduğu halde çok az okunan *Rivista di Milano* dergisi kuruldu.²⁶ Bir İtalyan (ya da Fransız) atasözü geliyor aklıma: “Rus’u kazıyın, altından Kazak çıkar”; çoğu Kazak, sarsılmaz bir inançla, Yahudilerin kuyruklu olduğuna inanıyordu. –Benim sağlığım hakkındaki haberleri, Carlo’ya ayrılmış sayfada bulabilirsin. –Dante üstüne taslağa gelince, çok şematik olduğu ve bilginlerin kitaplarındaki bazı imaları anlayamayacağın için, seni pek az ilgilendireceğini sanıyorum. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

(1928 Noeli’nde Turi’de olman fikri temelsiz bir düşünce değil ve sonra da çok güçsüz olduğumu biliyor olman bana yolladığın birçok onarıcı ilahtan anlaşılıyor.)

[266]

Carlo Gramsci’ye

[Turi] 28 Eylül 1931

Çok sevgili Carlo,

12 Eylül tarihli mektubunu aldım. Geçen hafta sana cevap verebilecekken, yazmadığıma şaşırma; zamanı, öteki birçok yazışmaların arasında bölüştür-

25 Luigi Luzzatti (1841-1927) zengin ve kültürlü bir Yahudi aileden gelen, İtalyan kökenli hukukçu, politikacı ve iktisatçıdır. 1910-1911 yılları arasında İtalya’da Konsey Başkanı olarak görev yaptı. İşçi sınıfını cehalet ve yoksulluktan kurtarmayı amaçlamış ve sosyal reformcu olarak ün kazanmıştı.

26 Paolo Nobili ve Ariste Raimondi tarafından yönetilen ve varlığını 1918’den 1926’ya kadar sürdüren dergi, daha sonra Yahudi karşıtı olduğunu açıkça belirtti. Yahudilere, Banca Commerciale’ye ve Toeplitz’e karşı saldırıya geçti.

mek zorundayım. – Bana sözünü ettiğin iki kitabın her ikisi de satın almaya değer; ikisini de biliyorum ve sana iç ve dış yetersizliklerini belirtebilirim. *Storia di Roma*’nın [Roma Tarihi] yalnızca Hartmann tarafından değil, ama Kromayer tarafından da yazıldığını sanıyorum. Her ne kadar eskimiş ve kötü çevrilmiş olsa da (en azından ilk baskısı) iyidir. Kitabın bir başka önemli yetersizliği de, tarihin, belgelerin var olduğu zamandan itibaren başlaması ve dolayısıyla “efsanevi” denen ilk yüzyıllar hakkında tamamen suskun kalmasıdır. Modern tarih bilimi, somut belgeler konusunda böyle katı ve kör inançlı değil; ne de olsa Goethe, efsaneler de dahil olmak üzere tüm Roma tarihinin öğretilmesi gerektiğini yazmıştı, çünkü bu efsaneleri icat eden insanları, icat ettikleri efsanelerle bile tanınmaya değer buluyordu. Ancak birçok efsanenin yeni arkeolojik keşiflerle ya da yazılı belgelerin vb. yeniden bulunmasıyla, en son olarak, tamamen bir efsane olmadıklarının ya da en azından gerçeğin belli bir çekirdeğini taşıdıklarının kanıtlandığı da bir gerçektir. Wells’in kitabı: Laterza Yayınevi’nin ciddiyetine rağmen o da çok kötü çevrildi. Kitap ilginç, çünkü tarihin yalnızca Avrupa’da, özellikle de antik dönemlerde var olduğuna dair düşünce alışkanlığını kırma eğilimi taşıyor. Wells, eski Çin, Hint tarihinden ve Moğolların Ortaçağ tarihinden bahsederken Avrupa tarihinden söz ettiği aynı üslubu kullanıyor. Dünya bakış açısından, artık Avrupa’nın tüm dünya uygarlığının emanetçisi olduğuna inanılan bir bölge olmaması gerektiğini kanıtlıyor. Wells tarafından getirilen, bana pek öyle hoş gelmeyen bir başka yenilik, insanın ortaya çıkışından önceki dünya tarihidir. Gene aynı şekilde, Katolik Kilisesi’nin ve uygarlığın gelişimindeki etkisinin tarihini tahrif ediyor: Wells’in Papa karşıtı bir Anglikan olduğu ve önyargısız bir tarihçi olmadığı anlaşılıyor.

Bu son hafta neredeyse tamamen iyileştim; ateşim normalleşti. Bütün hafta boyunca neredeyse hiç 36,6-7 derecenin üstüne çıkmadı. Yalnızca bir gün, ekmek yemeyi denemek istedim ve ateşim hemen 37,6’ya fırladı. Açlığımı dindirmek ve sindirime engel olmayacak bir diyet düzenlemeyi kesinlikle başaramıyorum. Bazı günler üzüm bulunmuyor, o zaman da biraz aç kalıyorum. Ayrıca, bağırsak rahatsızlığımı azdıran, beni uyutmayan ve dolayısıyla az yesem de beni yoran şeyleri gene yemek istemiyorum. Benim genel izlenimim nihai olarak iyileşmekte olduğumdur. –Başlamaya niyet ettiğin dillerin öğreniminde, dilbilgisi içinde fazla kaybolmamayı, ama okumayı ve dilbilgisinden çok, sözlük sayfalarını karıştırarak okumayı öğütlerim. Bence dilbilgisi çeviriye eşlik etmelidir ve onun önüne geçmemelidir. Çoğu kişi, öğrenmeye dilbilgisinden başlıyor ve ne kadar kafa patlatırlarsa patlatılsınlar işin içinden çıkamıyorlar. Mektubu bitirmek zorundayım. Seni kucaklıyorum. Eve mektup yaz.

Antonio

[Turi] 5 Ekim 1931

Çok sevgili Tania,

Senden, öğrencilik yıllarındaki fotoğrafını bana vermeni ısrarla istediğim aynı nedenden dolayı, Delio'nun ve Giuliano'nun fotoğrafı hiç hoşuma gitmedi. Apaçık olduğunu sanıyorum: Tek bir fotoğraf, kesin olarak saptanmış tek bir görüntü verir. Bir dizi fotoğraf, belli ölçüde, gelişmekte olan bir kişiliği, yani gerçek kişiliği kafada canlandırmayı sağlar. Çocukların fotoğrafı, teknik olarak başarısız olmanın ötesinde, öncekilerle "bütünleşmiyor", yani iki nedenden dolayı başarılı değil: Sanat olarak, yani belli bir anda yakalanmış, kişiliği daha iyi yansıtacak davranışların seçimi olarak ve teknik malzeme olarak. Bununla Volia'yı övmenin ve yüreklendirmenin adil ve yerinde olmayacağını söylemek istemiyorum, tam tersine. Özellikle çocuklar için, uzman bir fotoğrafçının gerektiğini anlıyorum ama mesele değişmiyor ve benim düşüncem aynı kalıyor. -Sözümüne "iki dünya" konusunda ortaya attığın sorunlara getirdiğin yumuşatmalar, senin bakış açındaki temel yanlışlıkları değiştirmiyor ve ikincil bir biçimde de olsa, Centoneri'lerinkine vb. ilişkin olan bir dünya görüşüyle ilgili olan benim iddialarımdaki hiçbir dayanağı ortadan kaldırmıyor. Bir pogroma katılmayacağını çok iyi biliyorum, ama gene de bir pogromun mümkün olabilmesi için, içine nüfuz edilemeyen İki Dünya ideolojisinin, ırkların vb. çok yaygın olması gereklidir. Bu, Centoneri'nin, kesilmiş bir çocuğu bulup ortaya sürerek ve Yahudileri, dinî bir ayın için çocuğu öldürmekle suçlayarak bundan yararlanmaları için elverişli bir atmosfer yaratır. Dünya savaşının patlaması, kamuoyunu istenen yöne çekmek için, görünüşte zararsız olan bu ideolojilerden, yönetici sınıf ve grupların yararlanmayı nasıl bildiklerini kanıtladı. Senin varsayımındaki olay bana öylesine şaşırtıcı geliyor ki, seni böyle bir meselenin her türlü endişesinden tamamen kurtarmaya çalışmasaydım, seni sevmiyormuşum gibi gelecekti bana. "İki Dünya" deyiimiyle ne demek istiyorsun? Birbirlerine yaklaşamayan ve aralarında iletişime giremeyen iki ülke olarak mı kullanılıyor bu ifade? Eğer bunu demek istemiyorsan, mecazi ve göreceği bir ifade söz konusuysa, bu pek fazla bir anlam taşıyor, çünkü mecazi olarak "dünyalar", köylü atasözünde dile getirilen dünyaya varıncaya kadar, sayısızdır: "Karı da, öküz de senin köyünden olsun." Bir birey kaç topluma aittir? Ve her birimiz, fosilleşmiş kültürel dünyaların çokyapılı parçacıklarının içinde, varlığını sürdürmeye devam eden kendi dünya anlayışımızı birleştirmek için sürekli çaba göstermiyor muyuz? Tüm insan türünü sü-

rekli olarak birleştirmeye eğilimli genel tarihsel bir süreç yok mu? Biz ikimiz yazıştığımızda, sürekli olarak çatışma nedenleri keşfetmiyor muyuz ve aynı zamanda belli sorunlarda anlaşma yolu bulmuyor muyuz ya da anlaşmayı başaramıyor muyuz? Ve her grup ya da parti veya tarikat ya da din, kendi “konformizm”ini (sürü halinde ve pasif anlamını kastetmiyorum) yaratma eğiliminde değil mi? –Bizim sorunumuzda önem taşıyan şey, Yahudilerin gettoda ancak 1848’den sonra kurtulmuş olmaları ve kendi iradeleriyle değil, dışarıdan yapılan zorlamalarla yaklaşık iki bin yıl gettoda kalmaları ya da bir şekilde Avrupa toplumundan soyutlanmalarındır. 1848’den bu yana Batı ülkelerindeki asimilasyon süreci, eğer Fransız Devrimi’ne kadar Hristiyan dini din açısından değişmesi imkânsız Yahudilerin (o zamanlar öyleydi; şimdi artık öyle değil, çünkü Musevilikten saf ve basit deizme ya da ateizme geçiyorlar) toplumdan kesin olarak soyutlanmalarını isteyen yegâne “devlet kültürü” olmadıysa da, çeşitli ülkelerde Yahudilerin tamamen sindirilmelerini, ancak toplumdan soyutlanmaya zorlanmalarının engellediğini düşündürtecek kadar hızlı ve derin oldu. Her neyse, ırka bağlı olduğu kabul edilen çoğu niteliğin, tersine, bir İngiliz Yahudisinin, bir Galiçya Yahudisiyle hiçbir ortak yanının bulunmadığı, çeşitli ülkelerde, çeşitli biçimler altında dayatılmış getto yaşamına bağlı olduğunu belirtmek gerekir. Bugün Hint ideolojisini Gandhi’nin temsil ettiği sanılıyor; ama Hindular, kendilerinden önce Hindistan’da yaşayan, çok savaşçı bir halk olan Dravidaları parya durumuna indirgediler ve Dravidalar, ancak Moğol istilasından ve İngiliz fethinden sonra Gandhi gibi bir adamı yetiştirebildiler. Yahudilerin iki bin yıldan beri bir toprak üstünde kurulmuş devletleri, bir dil birlikleri, kültür birlikleri, ekonomik yaşam birlikleri yok; onlarda nasıl bir saldırganlık vb. bulunabilir? Ama Araplar da Sami ırkından geliyor, Yahudilerle kan bağları var ve onların saldırganlık dönemi oldu ve dünya imparatorluğuna giriştikleri dönemler oldu. Hem, Yahudilerin bankacı ve mali sermayeyi elinde tutan kişiler olmaları ölçüsünde, onların emperyalist devletlerin saldırganlığına katılmadıkları nasıl söylenebilir?

Şu anda, 2 Ekim tarihli mektubunu aldım ve ancak konuşarak ve söylenen şeyi düzeltmek ve dolaysız olarak aydınlatmak imkânıyla, yanlış anlamaları ve sert çıkışları engelleyecek bir karşılıklı konuşmayla yapılabilecek bu tartışmayı sürdürmekle kötü bir şey yaptığımı fark ettim. Ayrıca bu hafta sana yazmamış olmak istemiyorum ve bu yüzden, mektubumu sana olduğu gibi yolluyorum. Ama gene de, küçük bir meseleyi aydınlatmak istiyorum. Öyle görünüyor ki, 1928-29 yıllarında, kim bilir ne hastalıklara yakalandığıma ve senden sakladığıma iyice inanmışsın. Krize, 1928 yılının Noel günlerine doğru ve tam Noel gününde yakalandım ve ardından beni ziyarete geldiğinde gene iki kez yakalandım. Yatakta değildim. Halsizliğimden dolayı ayakta

duramamam nedeniyle, yürüyüş sırasında oturmayı ve 15-20 dakika yürümeyi tercih ediyordum, çünkü yürümek beni yoruyor. Bu ayrıntıları, onlara hiçbir önem vermediğim ya da yaptığın ziyaretlerde bilgi edinmiş olduğun için yazmamış olmam mümkündür. Doğal olarak, bu başka seferlerde de olabilir, çünkü mektuplarımı bir yığın beceriksiz saçmalık ve aptallıklarla dolu bir sağlık bültenine (!) çevirmek istemiyorum. Sağlığım üstüne hiçbir şey yazmadığım zaman, bu, hapishane ortamında her şeyin normal olduğu anlamına gelir. Genel patoloji ya da başka bir tıbbi bilimi kesinlikle incelemeyeceğim. Şunu biliyorum: Hastalıklar yok, hastalar var ve hasta bir kişide, birinin hasta olma durumunda bütün organlar dayanışma içindedir. Doktorun bir çeşit sanatçı olmak zorunda olduğunu bilmek bana yeter, yani bilimsel olarak tanımanın ötesinde, sanatında sezgiye benzer bir şeylerin çok önem taşıdığını anlamak bana yeter. Dolayısıyla “Herkesin doktoru” ya da “Acil tedavi” türünden popüler el kitapları gibi tehlikeli bir hale dönüşmeyeceği varsayılsa bile, kısmi bir okuma hiçbir işe yaramaz.

Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

Herhalde, doğal olarak beni 1 Ekim’den 31 Aralık’a kadar, doğrudan Turi’ye gönderilecek bir biçimde *Corriere della Sera*’ya abone etmişsindir. Yarın gene bir dilekçe vermem gerekiyor ve eğer uygun bulunmadığı için bana izin vermezlerse, kendi adına abonelik yaptırabilirsin.

[268]

Tatiana Schucht’a

[Turi] 12 Ekim 1931

Çok sevgili Tania,

2 Ekim tarihli mektubunun yarattığı etkiyi hiçbir biçimde hafifletmeyen, 10 Ekim tarihli kartını aldım. Mektup sert değildi ama benim için inciticiydi. Seninle “körebe oynadığım” ve seni “köşeye sıkıştırmaya” çalıştığımı nasıl düşünürsün? Sana ağır sözlerle karşılık vermeliydim, ama sanırım daha kötü sözler sarf etmeyerek, ileride bu hoş olmayan olayların her seferinde tekrarlanmasından uzak durmak daha iyi olacak. Aynı şekilde, benim eski gazetecilik niteliğime geçen sefer yaptığın ima, görkemli bir ifade kullanımı olarak “*imbelle telum sine ictu*”dan²⁷ başka bir şey değil. Ben hiçbir

27 Latince: Hedefine ulaşmayan güçsüz ok.

zaman, kendisine en iyi para verene kalemini satan ve profesyonel niteliğinin bir parçası yalan söylemek olduğu için sürekli yalan söylemek zorunda kalan profesyonel bir gazeteci olmadım. Tam anlamıyla özgür bir gazeteci oldum; bir tek görüşten başka görüşüm asla olmadı; patronları ya da yöneticileri memnun etmek için derin inançlarımı saklamak zorunda kalmadım, asla! Yahudiler hakkındaki görüşünü yumuşattığını yazmış olmamın seni üzdüğünü yazıyorsun. Hiçbir şeyi yumuşatmadığın yönünde haklısın, çünkü senin bu görüşünde her şeyden bir parça var, ama her biri bir başka mektupta. Başlangıçta dosdoğru Yahudi karşıtlığına götüren bir bakış açısı vardı, sonra bir Yahudi milliyetçisine ve bir Siyoniste uygun bir görüş, en sonunda da ona bir kişilik sağlayan dinî bağların zayıflamaya ve ırkların özünü değiştirmesiyle sonuçlanabilecek olan bu tecrit edilmiş topraklardaki cemaatin geleceğinin kötü olacağını öngörerek, gettoların ortadan kalkmasına karşı olan yaşlı hahamların paylaşabileceği bakış açıları var. Bunları tartışmakla iyi bir şey yapmadığım kesin; bu konuyu şakaya almak ve karşısına İngiliz “soğukluğu”, Fransız “öfkesi”, Alman “sadakati”, İspanyol “yüceliği”, İtalyan “becerikliliği” ve Slav “çekiciliği” gibi teorileri koymak daha doğru olurdu; dizi roman ya da popüler film yapmak için son derece işe yarar şeyler bunların hepsi. Ya da kimin “gerçek” Yahudi olduğunu veya “genel olarak” kimin Yahudi olduğunu ve hatta gene hiçbir antropolojik ve sosyolojik müzede bulunduğunu sanmadığım, “genel olarak” kimin insan olduğunu öğrenmek için sana soru sorabilirdim. Ayrıca, Tevrat’taki “orduların tanrısı” olarak tanrı anlayışı ve “seçilmiş halk” hakkındaki tüm anlatılar ve savaş öncesi Koca Guglielmo’nun kullandığı anlatım diline benzeyen Yahudi halkının misyonu da, bugünün Yahudileri için ne anlam ifade eder? Marx, Hristiyanların, Museviliğin özünde olanı, yani kuramı kendilerine mal ederek tümünün Yahudileşmesinden beri, artık Yahudi sorununun ya olmadığını ya da daha doğrusu bütün Avrupa bu kuramdan, yani genel olarak Yahudilikten kurtulacağı zaman Yahudi sorununun çözüme kavuşacağını yazmıştı. Genel sorunu ortaya koymanın tek yolunun, Yahudi cemaatlerine kültürel özerklik (dil, okul vb.) ve hatta ulusal özerklik hakkı tanınmasının yanı sıra bazı Yahudi cemaatlerinin şu ya da bu şekilde belirlenmiş bir toprakta yaşamayı başarabilmelerinde olduğunu düşünüyorum. Geri kalan her şey bana, yalnızca antropolojik anlamından başka anlamda anlaşılmayacak bir “ırk” sorunu gibi, Siyonizmin küçük Yahudi aydınları için makbul olan sahte mistisizmi gibi görünüyor. Zaten İsa’nın döneminde Yahudiler, dinsel bir dile indirgenmiş olan kendi dillerini konuşmuyorlardı; Kaldea dilini konuşuyorlardı. Bir “ırk”ın, atalarının dilini unutmuş olması, geçmişinin, ilkel dünya anlayışının mirasının büyük bir bölümünü yitirdiği ve fetihçi bir halkın kültürünü (aynı zamanda dilini) özümsemiği anlamı-

na gelir; o zaman bu durumda, artık “ırk” ne anlam taşır? Gettonun edilgen ya da hatta olumsuz izlerini edinmiş ve yeni toplumsal durumun çerçevesi içinde kendine yeni bir “doğa” kurmuş, yeni, modern bir cemaat söz konusudur, kesin olarak. –Genel sorun konusunda, tarihçilikten yararlanmanın garip ve üstelik bazı Kazak topluluklarının, Yahudilerin kuyruklu olduğuna inanmaları olgusunun tarihsel bir açıklamasını benden istemen de garip. 1920 Rusya-Polonya savaşı sırasında, Oremburg Kazakları’nın bir saldırı tümeninin siyasi komiseri olan bir Yahudi’nin bana anlattığı bir fıkra vardı. Bu Kazakların yaşadığı topraklarda Yahudi yokmuş ve Yahudileri, kilise ve resmî propaganda sonucu, tanrıyı öldürmüş olan canavarlar olarak görüyorlardı. Siyasi komiserin Yahudi olduğuna inanmak istemiyorlardı. “Sen bizden birisin,” diyorlardı ona, “sen Yahudi değilsin. Polonya mızraklarının açtığı yara izleriyle dolu her tarafın, sen bizim tarafımızda savaşıyorsun; Yahudiler başka bir şey.” Sardinya’da da Yahudi çeşitli biçimlerde tahayyül edilir: Efsanevi bir yaratık olan çirkinlik ve kötülük canavarı anlamına gelen “*arheu*” deymi var; İsa’yı öldüren “*giudeo*” var, ama merhametli Niccodemo, oğlunu çarmıhtan indirirken Meryem’e yardım ettiği için, iyi ve kötü “*giudeo*” da var. Ama Sardinyalı için “*giudeo*”ların bugünle bağı yok; ona birinin Yahudi olduğunu söylediklerinde, Niccodemo gibi olup olmadığını sorar. Ama genel olarak İsa’yı öldürmek isteyenler gibi kötü bir Hıristiyan demek istendiğine inanır. Ve gene, İspanya’da, dininden dönmüş gibi yapan Yahudilere verilen isim olan *marrano* deyiminden gelen “*marranu*” deymi var ve Sardinya’da genel olarak hakaret anlamı taşır. Kazakların tersine, propaganda yapılmamış olan Sardinyalılar, Yahudileri öteki insanlardan ayırmazlar. –Böylece kendi açımdan bu sorunu böyle çözdüm ben ve bu konuda başka tartışmalara başlama zahmetine girmeyeceğim artık. Antropoloji ve tarih öncesi araştırmalar dışında, ırk sorunu benim ilgimi çekmiyor. (Aynı şekilde, uygarlıklara ilişkin olarak mezarların önemi hakkında söylediğin de hiçbir değer taşıyor; bu, yalnızca ilk çağdaki dönemler için geçerli; zamanın yok etmediği tek anıtlar olan mezarlar için geçerli, çünkü mezarın içine, cenazenin yanına, günlük yaşam eşyaları konuyordu. Her ne olursa olsun, bu mezarlar bize yapıldıkları zaman hakkında çok sınırlı bir bilgi veriyor: Gelenek-görenek tarihinden ya da dinî törenlerin bir bölümünden, sınırlı bir boyutu veriyor. Ve ayrıca yüksek ve zengin sınıflarla ilgili ve ülkenin yabancı egemenleriyle ilgili referans veriyorlar, halkla ilgili değil). Ben hiçbir ırktan değilim: Babam Arnavut kökenden geliyor (ailesi 1821’deki savaş sırasında ya da savaş sonrası Epir’den kaçmış ve hemen İtalyanlaşmış). Büyükbabam bir Gonzales idi ve güney İtalya’dan, İspanyol-İtalyan karışımı bazı ailelerden geliyordu (İspanyol egemenliğinin sona ermesinden sonra birçoğu orada kaldığı için). Annem, ana ve baba tarafından

Sardinyalı ve Sardinya ancak 1847’de çok uzak ve savunulması pek kolay olmayan Sicilya karşılığında Sardinya’yı alan Piemonte Prenslерinin vatani ve kişisel eyaleti olduktan sonra Piemonte’yle birleşti. Gene de, benim kültürüm temelde İtalyandır ve bu benim dünyamdır. Torino’daki siyasi faaliyetlerimin ve diğer şeylerin yanı sıra Piemonteli ya da Sicilyalı değil Sardinyalı olduğumun falan da açıklandığı, 1920 yılının Mart ayındaki *Giornale d’Italia*’da iki sütunlu bir makaleye rağmen, iki dünya arasında parçalanmış olduğum duygusuna hiçbir zaman kapılmadım. Crispi de Arnavut olduğu, bir Arnavut okulunda öğrenim gördüğü ve Arnavutça konuştuğu için, benim Arnavut kökenli olmam öne sürülmedi.²⁸ Ayrıca İtalya’da bu sorunlar hiç söz konusu olmadı. Liguria’da hiç kimse, bir denizci, memlekete bir zenci eş getirdiğinde şaşkınlık göstermez. Ne parmaklarını tükürükleyip ona sürünce siyah çıkacak mı çıkmayacak mı diye görmeye vardırırlar işi, ne de siyahın gömleğinde iz bırakacağını düşünürler.

Bana ilaç göndermek istediğini yazmışsın. Ama bana artık Mugolio ya da Habeşistan tozu göndermemeni rica ediyorum senden. Gerçekten tek yararlı şeyin, neredeyse bitirmiş olduğum laktik maya olduğunu sanıyorum; daha dört günlük mayam var. Gerçekten, böyle yapmanı istiyorum. Seni sevgiyle kucaklarım.

✧
Antonio

Uzun bir süre önce bana gönderdiğin ve geçenlerde içtiğim iki eşantionluk Uricedina Stroschein beni iyileştirdi: Bağırsak faaliyetini oldukça iyi düzene sokuyor.

[269]

Tatiana Schucht’a

[Turi] 19 Ekim 1931

Çok sevgili Tania,

Corriere della Sera’yı almaya başladım, teşekkür ederim. Aynı şekilde, bir süre önce bana gönderdiğin havale için, geçen sefer sana teşekkür etmeyi unuttum. Turi’de de biraz soğuklar başladı, ama şu âna kadar soğuk hava bana iyi geldi. Ateşim neredeyse tamamen normale döndü; yalnız bazen öğleye doğru, hâlâ 37’nin üstüne çıkıyor ama gitgide daha azalarak, hastaların

²⁸ Gramsci’nin soyadı, Arnavutluk’un güneydoğusunda bulunan “Gramash” adlı bir köyün adından gelir.

ateşlerinin yükseldiği saat dedikleri akşam saatlerinde ölçüyorum: 36,6 ve hatta bazen de 36,5 oluyor. Yemeğimi değiştirttim, bana iyi gelir umarım; eskiden yemeğim, gene doktor tarafından düzenlenmişti ve bu, bana aylarca iyi gelmişti ama görülüyor ki, zaman zaman tekrarlanan asitlenmenin ötesinde, bağırsak tembelliğini yenmek için bunu arada bir değiştirmek gerekiyor. Geçen sefer sana yazdığım gibi ve mektubu almış olacağın bu sıralarda, laktik maya ve Uricedina Stroschein tedavisini sınırlamaya karar verdim. Ağustostan bugüne kadar, bronşlardan bir şikâyetim olmadı ve başka hastalıklardan da bir daha acı çekmemek için sindirimi biraz iyi bir duruma sokmak gerekiyor sanırım. –Gelecek sefer, mümkün olduğunca tüm mektubu Giulia'ya yazmak istiyorum: Eğer gerekirse, senin için de kısa bir not yazacağım. Bu yüzden, karmakarışık sorular sorma bana. –Crocé'nin *Critica*'sında, de Ruggero'nun, Salvador de Madriaga'nın kitabını övdüğünü gördüm: *Nouvelle Revue Française*'in yayımladığı *Anglais, Français, Espagnols* [İngilizler, Fransızlar, İspanyollar]. Madriaga, Milletler Cemiyeti'nde çalışan bir memurdur ve bir süre, bir İngiliz üniversitesinde ders verdi. Bu yüzden, bu çalışmada, mutlak önyargılara düşmeden, üç halkın ayırıcı özelliklerini saptama konusunda özellikle uzman olduğu anlaşılıyor. Kitabı niye okumuyor, sonra da bana göndermiyorsun? Beni sevindirirsin. Kitabı okumak için, De Ruggero'nun yargısının iyi bir neden olmasının yanı sıra, aynı zamanda, De Ruggero'nun da, insanlığı, ulusal entelektüel gruplar olarak kavrama eğiliminde olması da iyi bir neden. Gene de, bu bakış açısından da (eleştirel olarak kabul edildiğinde), kitap özellikle Fransızlar ve İngilizler için ilginç olabilir. İspanyollar için o kadar ilginç olmayabilir, çünkü Madariaga akıllı bir İspanyol olsa bile, gene de İspanyoldur ve Yeni Bilim'in bir "haysiyeti" (ya da bilinen gerçeği) olan Vico, tarih yazmak konusundaki en vahim engellerden birinin "ulusların kibri" olduğunu yazıyor. Crispi'nin döneminde bir Fransız yayıncı (adının Ballet olduğunu sanıyorum), *L'Italie qu'on voit et l'Italie qu'on ne voit pas* [Görülen İtalya ve Görülmeyen İtalya] diye bir kitap yazdı. Bu kitap başlığı, ulusların kişiliği üstüne yazılmış her kitaba konabilirdi; genellikle görülenler entelektüeller, görülmeyenler de toplumun büyük çoğunluğu olsa bile ve devlet idarelerinde çok az hesaba alınsalar ve entelektüeller tarafından göz ardı edilseler bile (bazı pitoresk özelliklerin uyandırdığı ilgi dışında), gerçek "ulus" olan, özellikle köylülerdir. "Büyük korkular" fenomeni, daha sonra böyle ortaya çıkıyor; köylüler ayaklandığında, Fransa'da 1789-90 yıllarındaki büyük korku gibi: Onlar, gizemli, bilinmeyen güçler gibi, doğanın temel güçleri gibi çalışıyorlar ve yer sarsıntısının ya da kasırgaların yarattığı paniği yaratıyorlar.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 19 Ekim 1931

Çok sevgili anneciğim,

Ayın 14'ünde yolladığın mektubunu aldım ve yeniden gücüne kavuştuğunu, bir günlüğüne de olsa San Serafino Yortusu'na gideceğini öğrenince çok sevindim. Çocukken San Serafino'nun altındaki Tirso Vadisi'ni ne kadar da severdim! Bir kayanın üstüne saatlerce tünar, vadiye, kamışların set haline gelmesiyle yolu tıkanan nehrin, kilisenin tam altında oluşturduğu o bir çeşit göle hayranlıkla bakar, kamışların arasından çıkarak gölün ortasına doğru yüzen su tavuklarını, sivrisinekleri avlayan balıkların sıçrayışlarını seyrederdim. Flumineddu'nun suyunu toplamak için baraj yapmaya başladılarsa, belki de şimdi her şey değişmiştir. Bir kere de, kocaman bir yılanın, suya girip, az sonra ağzında iri bir yılan balığıyla nasıl sudan çıktığını, yılanı öldürüp düşkünler evine götürmek için nasıl taşınacağını bilemediğimden dolayı atmak zorunda kaldığım yılan balığını nasıl kurtardığımı hâlâ anımsıyorum; sopa gibi sertti ve ellerimi fena halde kokutuyordu. Benim, hasta olup da bunu senden saklayacağım aklına nasıl gelebildi? Elbette tek ayağım üstünde zıplayamıyorum ama bu kadar dayanıklı olmama zaman zaman ben de şaşıyorum. Şimdi, çiğnemeye yarayacak dişim kalmadı artık, bu nedenle bazı şeyleri yemek, bazılarını yememek zorundayım. Bu yakınlarda kuzu eti satacaklar ve ben çok sevdiğim halde yiyemeyeceğime yaşıyorum bir tek. –Maria Porcu'yu anımsamıyorum ama gene de doksan yedi yıl yaşadıysa tanımış olmam gerekir. Arada sırada bana Margherita Teyze'nin ailesinden haber yaz: Giovannino, Iginio, Natalina ve şimdi adını hatırlamadığım öbürü, ne durumdalar? Giovannino'nun oğulları artık büyümüşlerdir. Ya Nannetta Cuba ne âlemde? vb. vb. Bir keresinde bana bütün eski tanıdıklarımın dökümünü gönderecektin. Sardo'daki kasap, "kral" Tanielle'nin büyük oğlunu anımsıyor musun? Bir kere Milano'da bir kahvede karşılaşmıştım onunla: Farinacci'nin gazetesi *Cremona*'dan²⁹ kovulmuştu (onun bir gazetede ne iş yapabileceğini gerçekten bilmiyorum, çünkü çocukluğundaki gibi aynı aptal ve pısrık havası vardı) ve partimin gazetesinde ona bir iş bulmamı isteyerek, benimle son derece uysal bir tavırla konuşmuştu. Parasal olarak da çok kötü bir duruma düşmüş gibi gelmişti bana ve düşüncesizce isteğiyle beni güldürmüştü. –Teresina'nın bana söz verdiği mektubu bekliyorum.

29 Roberto Farinacci tarafından kurulan *Cremona Nuova* gazetesi, daha sonra Faşist Rejim adıyla çıkmıştır.

Sevgili anneciğim, başta çocuklar ve sen olmak üzere, herkesi en derin sevgilerimle kucaklıyorum.

Antonio

[271]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 26 Ekim 1931

Çok sevgili Tania,

Bugün sana uzun uzun yazamayacağım. Yataktan ateşli kalktım ve ateş devam ediyor; birkaç gündür her şeyi sıırsıklam bırakan keşşleme esiyor (ve devam ediyor). Ama sana, kaçınılmaz olan şeyleri yazmayı umuyorum. Tüm bu rahatsızlıklarımın kronikleşmiş bağırsak rahatsızlıklarına bağı olduğına ve eğer bunları ortadan kaldıramaz ya da hafifletmeyi başaramazsam, hiçbir güçlendirici toniğın ya da benzeri bir ilacın beni iyileştirmeye yaramayacağına gerçekten ikna oldum. Ateşimi tümüyle düşürecek olan şey, hiç yememek, ama bu uzun sürebilecek bir tedavi değıl. Herhangi bir yiyecek, birkaç gün sonra, bir önceki belirtilerin aynısını gösteriyor. Ayrıca bünyemin yarattığı başka sorunlar da var: Solunum organlarındaki ağrıların, ne yersen ye şişkinlik yapan sindirim organlarının baskısından kaynaklandığı kesin; bilhassa süt, özellikle en fazla şişkinliğe neden olan gıda. Hiç değılse bu olguyu önlemek gerektiğini düşünüyorum ve bu yüzden azıcık bir dozla bile hazmı düzene sokan Uricedina'da karar kılmıştım. Bana kalırsa, hiç kuşkusuz, bu ekşimeler, rahatsızlıklarımda ürik asidin bir payı olduğunu gösteriyor ve Uricedina, tam olarak bu amaca uygun geliyor: %42 sodyum sülfat içeriyor. Doktorun bana verdiği sodyum sülfat içeren 30 gramlık ishal ilacını kullandım ama müşhilin verdiği aşırı halsizliğin yanı sıra, etkisi de yalnızca 12 saat sürdü. Öğleden sonra 4'te alınan bir tatlı kaşığı Uricedina, gece hazmımın normal olmasını ve dolayısıyla belli bir rahatlamayı sağlıyordu. Öte yandan, müşhilin, bu ilacı aşırı derecede sık olarak kötüye kullanan mahkûmları perişan ettiğine inanıyorum ve şimdiye kadar hep kesin olarak bu ilaçtan kaçınmıştım. Üzüm kürü yaparak bir düzelme elde edeceğime inanıyordum ama: 1) Üzüm her gün elde edilemiyordu ve 2) üzüm yemeklik değıl, şaraplık, yarım yamalak temizlenebilir haldeydi. Yalnızca ½ kg üzüm yemek için, kabukları ve çekirdekleri ayıklanırsa, bir günlük çalışma gerekiyor ve bir keresinde, ya henüz olgunlaşmamıştı ya da başka bir nedenle, ateşimi 38,5'e çıkardı. Böylece, beni eskisin-

den beter eden birçok maddeyle kendimi yormamaya ve bana Uricedina göndermeni istemeye karar verdim: Şu anda uyguladığım perhizi yaparak ve Uricedina yoluyla savaşıarak, ister kalıcı, ister geçici olsun, bu nedeni en azından yalıtılabileceğimi düşünüyorum.

23 Ekim tarihli son kartın beni biraz güldürdü. Bana gereğinden fazla hak veriyorsun, bu da sana aşırı sinirlendiğimi sandığını ya da hatta sana karşı öfkeli ve kızgın olduğuma inandığını düşündürdü bana. Ama bana tatsız şeyler yazmış olduğunu anımsamadığını söylediğin için, 2 Ekim tarihli mektubundan bir bölümü aktarmak istiyorum sana: "...son mektubunda, 1928 Noeli'nde, benim Turi'de bulunduğumu hatırlatmış olmak anlamına gelen, eklenmiş notun, öyle boşu boşuna bir teyit olmadığını sana tekrar edeyim. Ben kendi adıma bu notu, avukatlara has bir dalavere olarak gördüğümü sana açıklamak gereğini duyuyorum (ama nasıl olur da bir not dalavere olabilir? Doğru ya da yanlış olur, öyle değil mi?) ve ne var ki, ancak belli konulardan söz edildiğinde kullanmanın gerektiği, *içtenlikten uzak üslubun*, aslında ne kadar *tedirgin edici* olacağını anlamın gerektiği yerde, bu konuya yeniden dönmen beni şaşırtıyor. Bu durumda, gerçek sağlık durumunu benden saklamış olmandan dolayı sana sitem ettiysem, *bu konuyla ilgili bana yazabileceğin her şeyden bağımsız olarak*, bu konuda hep aynı görüşte kalacağımdan iyice emin olabilirsin." Şimdi bakalım: *içtenlikten uzak üslup* seni *tedirgin* ediyor. Ne anlama geliyor bu? 1927'de, Milano'ya varır varmaz sana yazdığım ilk mektuba *aşırı samimi* olduğu gerekçesiyle soruşturma yargıcı tarafından el konmuştu: Ancak yargıç bana mektubun tutanaklara geçirilmeyeceğini, ancak kişisel olarak kendisinde kalacağını söyledi. Bu Şubat ayındaydı; oysa ertesi yılın Eylül ayında, askerî avukat Tei, soruşturma yargıcından, mektubun benim aleyhime dosyaya konmasını istedi ve gerçekten de, yargıçla askerî avukat arasında yazışmalar sonucunda mektup benim kişisel dava dosyamda bulunuyor. Benim durumumun daha da ağırlaşmış olması gerekir. "*içten*" oldum ve mektubum senin eline geçmedi. Senin, bana karşı her zaman *içten* olduğuna inanıyorum. Ama bende, yarısı cezaevi tarafından üstü çizilerek sansüre uğramış bir yığın mektubun var. Senin *içtenliğin* beni hiç sevindirmedi, çünkü ne yazdıysan hepsi meçhul kaldı. Peki, o zaman "*içtenlik*" ne anlam taşıyor ve senin "*tedirgin*" olman ne anlama geliyor? Ben de 5 yıldan beri hapiste olmaktan *tedirginim*; belki de senin bu tip "*içtenlikten uzak*"lıktan *tedirgin* olduğundan daha fazlasıyla... Peki, sevgili Tania, eğer bu, artık yazacak hiçbir şey kalmadı, yani her türlü yazışma biçimini kesmek daha iyi olur demek değilse, sana ne yazarsam yazayım, hiçbir konuda senin görüşlerini değiştiremeyeceğin ne anlama geliyor? –Bana kalırsa, karşılıklı olarak yenilerini de eklediğimiz her türlü sıkıntıdan dolayı zaten yeterince acı çektik. Olguyu

yalnızca belgelemek istedim sana. Ayrıca ne sinirli ne de öfkeliyim ve beni incitmek istemediğine de kesinlikle eminim.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[272]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 2 Kasım 1931

Çok sevgili Tania,

Şu ana kadar yalnızca Doktor Biocca'nın muayenesinden söz ettiğin 27 Ekim tarihli kartın geçti elime. Keşişleme dindi ve biraz kendimi toparladım, yani kendimi biraz halsiz hissetmekle birlikte, on ya da on beş gün önceki rahatsızlıklarım dört-beş günden beri nüksetmedi. Uricedina'nın bana iyi geleceğinden hep emindim ama elimde hâlâ bir tek ampulü kalmış olan Uroclasio damlasını da almaya başladım. Bu iki ilacı, içerikleri bakımından karşılaştırma fırsatı buldun mu bilmiyorum: Görebildiğim kadarıyla, farklı üremi belirtileriyle ilgili olduklarını düşünüyorum tam olarak. Bence Uricedina özellikle bağırsak semptomları, Uroclasio ise kas ve sinir semptomları için hazırlanmış. Benim deneylerim şunlar: Baş ağrım ve diş eti rahatsızlığıma (zaten kökünden sallanan dişlerim yerinden oynamaya ve dökülmeye devam ettiyse de –bu, yerken katlandıkları aynı mekanik şoklar nedeniyle de kaçınılmazdı– diş etlerimdeki iltihabı tamamen geçirdi) kesin olarak iyi gelen Uroclasio kullandım, ama bağırsak rahatsızlığı konusunda, belki yalnızca hafifletici olarak bana yararı dokundu. Buna karşılık, aldığım çok az miktardaki Urecedina'nın, hazmı hemen güçlendirdiği kesin. –Zamanında elime geçen ve incelediğim, davanın yeniden gözden geçirilmesi için Umberto tarafından hazırlanan başvurular konusunda sana yazmayı hep unuttum. Bildiğim başvuru nedenlerinin, Umberto tarafından da bilindiğini ve gündeme getirildiğini gördüm. Ancak mahkûm olduktan sonra kendisine bizzat önerdiğim için Umberto'nun haberi olduğu halde, bir başka başvuru nedeni, onun tarafından ne tam olarak geliştirilmiş ne de ona gereken önem verilmiş. Eğer avukat aracılığıyla (ama hangi avukat bu sorunla ilgileniyor?) başvuruya eklenecek doğru verileri elde etmek mümkün olursa, bu nedeni, ben kendim geliştirebilirim belki. İşte söz konusu olan şu: –Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin var sayılan üyelerine karşı en önemli suçlamalardan biri, yani 1926 yılındaki

silahlı ayaklanma girişimi suçlaması ve Lyon Kongresi kararlarının sonucu olarak yayımlanan, “İç Savaşın Evrensel Tüzüğü” adında bir broşür üstüne kuruldu. Umberto, haklı olarak, böyle bir yazının, bizzat Adalet Bakanı ve akademisyen Francesco Coppola tarafından yönetilen *Politica* dergisinde tamamının yayımlanmış olduğunu hatırlatıyor ve suçlanan kitapçığın, bu yayının aslına bağlı kalınarak yeniden basımından başka bir şey olmadığını teyit ediyor. Bu kitapçığı hiç görmemiş biri olarak, bu türden bir yeniden basımın söz konusu olup olmadığını bilmiyorum; ayrıca da, doğru ve belgelenebilir gerçek karşısında pek önem taşıyor. “İç Savaşın Evrensel Tüzüğü”nün metni, İtalyan *Politica* dergisinden önce, 1925 yılı sonlarında ya da 1926 yılı başlarında, Fransız *Revue de Paris* dergisinde yayımlandı. Ama *Revue de Paris* yalnızca bunu yayımlamakla kalmadı; 1926’da, hangi sayısında olduğunu hatırlamıyorum, *La Guerre Civile et le Bolchevisme* [İç Savaş ve Bolşevizm] başlığıyla (kapaktaki başlığın *La Guerre et le Bolchevisme* [Savaş ve Bolşevizm] olduğunu net olarak hatırlıyorum) bir başmakale (ya başyazarlardan birinin imzasıyla ya da anonim olarak) yayımladı. Yazıda sorunu şöyle ele alıyordu: “Evrensel Tüzük” vb. sıradan bir dergi makalesidir; Komünist Partiler ile hiçbir resmî niteliği olmayan ve hiçbir bağlayıcılığı olmayan *il Pensiero militare* dergisinin (*Voienil Mysl*) bir makalesidir. Tam tersine, makale, bu konuda bilgiçlik taslayan, anlamsız ve akademik vb. bir tutum sergileyen Rus askerî yazarları tarafından çok sert bir biçimde eleştirildi. Tam da bu tartışmayı özetleyen *Revue de Paris*’nin ikinci yayını, hiçbir komünist partinin ve hele de İtalyan [Komünist] Partisi’nin, içeriği nedeniyle, üyeler için bir bağlayıcı yükümlülük haline getirip bu yazıyı yayımlayamayacağını kesin olarak kanıtıyor. Bundan dolayı, İtalyanca el kitapçığı, sorumluluğu, bence sorunu bilmesi ve bu türden bir yazıyı ciddiye almaması gereken Merkez Komite üyelerine düşmek zorunda olan bir parti belgesi olarak düşünülemez; ancak sorumlu olmayan unsurlar tarafından, kendi başlarına yapılmış bir yayın olarak düşünülmeli. Kişisel olarak, bana ilişkin bir yayın var; 1926 yılının ilk aylarında çıkmış olan Komünist Parti bülteninin bir sayısının ikinci bölümünde özetlenen (doğruyu söylemek gerekirse, oldukça kötü özetlenmişti), görev süresi bitmiş Merkez Komite adına ve Kongre tarafından onaylanmış olması gereken bir direktif olarak (böyle oldu gerçekten de), Lyon Kongresi’nin Siyasi Komisyonu’nda yaptığım bir konuşmada, İtalya’da böyle bir durumun olmadığını, yapılacak çalışmanın bir ayaklanma kalkışması olmadığını, bir “siyasi örgütlenme” çalışması olduğunu kesinlikle teyit etmiştim.³⁰ Bu bülten davada yer almadı, ancak dosyada bulunması

30 İtalyan Komünist Partisi’nin 1926’da Lyon’da düzenlenen III. Kongresi’nde, Gramsci yanlısı olanlarla Bordiga yanlısı olanlar arasında kesin bölünmeye yol açan konunun tartışıldığı

gerektiğini düşünüyorum. –Bu belgeleri, başvuruyla ilgilenen avukata gösterabilir ve onun fikrini alabilirsin. Benim tarafımdan yazılması mümkün olan bir dilekçe de, doğal olarak, durumu değiştirmeyecek, ama dosyada bulunması gene de belki yararlı olabilir. Eğer dergiye abone olan bir kütüphane varsa, oralarda *Revue de Paris*’nin kaynakçaları kolayca bulunabilir. – Kaldı ki, avukat, Umberto’nun itiraz dilekçelerini geliştirmek için, bu unsurlardan yararlanabilir; belki de davanın yeniden gözden geçirilmesiyle ilgili dilekçeyi yazmak için, tek kişinin olması daha iyi olur. – Gönderdiğin kartlarından birinde bulunan, Giulia’ya sağlık durumumdan bahsedeceğimi düşündüğünü yazdığın bir imadan dolayı, ona yazmadım. Sen Giulia’ya bu konuyla ilgili bir şeyler yazdın mı? Bu konuda kuşkuya düştüm ve ne yapacağımı bilemiyorum. – Eğer Yahudi sorunu seni ilgilendiriyorsa ve bu konuyu bilimsel olarak derinleştirmek istiyorsan, bir dergide alıntısının yapıldığını gördüğüm iki güncel yazıya dikkatini çekerim: Bunlar Roma’da düzenlenen son Uluslararası Nüfus İncelemeleri Kongresi’nde ve iki ayrı fasikülde yayımlanan, biri tüm Yahudi toplumuna ilişkin Prof. Livio Livi’ye ait ve diğeri de İtalyan Yahudilerine ilişkin, Prof R. Bachi’ye ait iki rapor. Her ikisi de bana özetle çok ilginç ve bilgilendirici görünüyor. Bachi’ye göre İtalya’da, yalnızca Roma’da korunmuş, nispeten yoğun bir Yahudi çekirdeği var; İtalya’nın geri kalan kısmında, genel ortam tarafından asimilasyon olgusu giderek geliyor. Aynı şekilde, dünya ölçeğinde en yoğun Yahudi çekirdeği Doğu Avrupa’da bulunuyor; bu çekirdeğin etrafında, çevre tarafından asimilasyonuna izin veren diğer Yahudi toplulukları bir hale oluşturur vb. Gettonun 1870’e kadar sürdüğü ve Vatikan’ın dışlama geleneğini sürdürdüğü Roma’da ve gettolar olmadan bile tarımsal Doğu Avrupa’da Yahudi ayrımcılığı fiilen devam ediyor.

Senden uzun mektuplar bekliyorum. Sağlığınla ilgili hiçbir bilgi vermiyorsun bana. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

toplantıda alınan karara göre toplantı Michele Basso başkanlığında gerçekleştirilecek ve tartışma devam edecekti. Gramsci’nin, proletaryanın tek başına iktidara gelmek yeteneğine sahip olmadığı için müttefikler edinmesi ve burjuva sınıfını yıkmak üzere savaşım vermesi konusunda onu yönlendirecek bir politika yürütülmesi gerektiğini, köylü sınıfıyla ilişkisinin önemli olduğunu ve partinin bu sorunu çözmek zorunda kalacağını ileri sürdüğü olasıdır.

[Turi] 9 Kasım 1931

Çok sevgili Tania,

Tutukluluğumun tam beşinci yıldönümünde yazıyorum sana. Beş yıl, oldukça uzun bir zaman ve üstelik bir insanın yaşamındaki en üretken ve en önemli dönemin beş yılı söz konusu... Öte yandan, bu beş yıl artık geçip gitti ve ne kazançlarımın ne kayıplarımın hesabını tutmak ne de büyük bir kısmı heba olmuş yaşamıma acı acı ağlaşmak niyetindeyim. Ancak bana öyle geliyor ki, gövdesel yaşamımın belirlediği bir dönemle tam üst üste düştü bu yıllar; yani bünyemi hapishane koşullarına uydurmak bakımından zorlu oldu bu yıllar. Üç aydan beri çektiğim rahatsızlık, hep gündemde olan bir şey olarak, insanın gücünü sürekli tüketerek, hapishane yaşamını en sert biçimde duyuracak bir dönemin başlangıcı oldu kesinlikle. –Bana yolladığını yazdığın ilaç paketinin geldiğini ve birkaç gün içinde içindekilerin elime geçebileceğini sanıyorum. Keşişleme yeniden başladığı için gene şiddetli ağrılar baş gösterdi ve bu nedenle, en azından rahatlamamı sağlayan ilaçların elime geçmesini bekliyorum. Bana biraz daha sigara kâğıdı göndermeni senden rica etmeyi unutmuşum. Hem tütün tüketimimi çok azalttığımı yazıp, hem bu kadar çok sigara kâğıdı tüketmem belki seni şaşırtmıştır; iki olgu arasında çelişki yok, tam tersine, biri ötekine sıkı sıkıya bağlı. Sigara kâğıtlarını küçülterek, yani kâğıtları enlemesine ve boylamasına keserek, birçok küçük boy sigara yapılabileceğini (bir sigara yerine üç sigara), yani böylece aynı miktarda tütünle bir tek sefer sigara içmek yerine üç kez, azar azar, ama sigara içme dürtüsünü karşılamaya yetecek kadar sigara içilebileceğini öğrendim. Mahkûmlar aynı sigarayı üç defada içiyorlar (her seferinde birazını içiyorlar) ve daha sonra da izmaritlerden yeniden yararlanıyorlar. Bu uygulama beni iğrendirdi; tütün ve kibritle satın alınabilecek sigara kâğıtlarından çok daha fazla sigara kâğıdı gerektirse de, kendi çözümümü tercih ediyorum. Kibritlere gelince, her kibrit çöpünü bir iğneyle uzunlamasına ikiye ayırıp, kibritleri iki misline çıkaran cezaevi uygulaması işe yarıyor. Aslında Temmuz ayından bu yana, daha önce içtiğim (Temmuz'dan hemen önce, öteki yakın zamanlardaki azaltmaları yaptığım için) tütünün ancak %40'ını içmeye alışmanın ötesinde, ileride daha da azaltmam mümkün gibi görünüyor bana. Sigarayı çok daha az içmeyi, hatta belli bir süre sonra tümüyle bırakmayı başaracağımı sanıyorum. Bununla birlikte, az sigara içmenin entelektüel çalışma yoğunluğu derecesiyle bağlantılı olduğu da doğrudur: Az okuyor ve daha az düşünüyorum, yani yal-

nızca çok az bir entelektüel çaba harcıyorum. Bu yüzden de, az sigara içebirim. Dikkatimi bir konu üstünde yoğunlaştıramıyorum; zekâmın, tıpkı gövdem gibi buharlaşıp söndüğünü hissediyorum. Böyle bir durumun bütün kış süreceğini ve bu dönem boyunca gücümün, en azından kendimi toparlamak için değil de daha kötüye gitmemek için ancak yeterli olacağını sanıyorum. –Son gönderdiğin kartta, sağlık durumuna ilişkin en küçük bir ima bile yok; anjinden sonra yataktan kalkıp kalkmadığını bana yazmadın. Umarım kalkmışsındır.

Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[274]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 16 Kasım 1931

Çok sevgili Tania,

12 Kasım tarihli kartın ancak birkaç saat önce elime geçti. 10 günden fazla bir zamandan beri senden haber almadığım için hastalığının hâlâ sürdüğünü ve bu nedenle bana yazamadığını sanıyordum. –İlaçlar elime geçti ve keşişlemenin gecemi gündüzümü çekilmez bir hale getirmeyi sürdürmesine rağmen, Uricedina'nın hatırı sayılır bir yararını gördüm şimdiden. Kalbimde ve solunum organlarımda sorun yaratan karın şişkinliğim geçti. Bununla birlikte, bu kez bana gönderdiğin Uricedina'nın geçen seferkilere göre değişik olduğunu fark ettim: İlacın bileşimi farklı. Bunda “balgam söktürücü” maddeler eksik ve sodyum sülfat ile sodyum bikarbonat oranı artmış. Bununla birlikte, oldukça hızlı bir biçimde iyi geldi bana. İki gün sonra etki fark edildi bile. Hiç ihtiyacım olmayan bazı ilaçları bana neden yolladığını anlamıyorum. Örneğin bir kutu, neye yaradığını bilmediğim, kabızlığa karşı ilaç. Gene işime yaramayan ve ileride de kullanmamayı umduğum, bronşitten kaynaklanan öksürüklere karşı şurup. Aslında 3 Ağustos'tan sonraki birkaç gün dışında, ne öksürük ne de balgam oldu. Dağ çamı hülasasını da hiç almadım bir daha; önlem olsun diye yalnızca terebentin buharı çekmiştim içime, ama balgam söktürmeyi sağlamadan, mekanik bir biçimde beni öksürüğe boğduğu için onu da bıraktım. Umarım Uricedina bağırsak balgamını geçirir de biraz daha fazla yemek yememi sağlar. –Umarım yakınlarımızın yaşam koşulları konusunda bilgi alır almaz, hiç eksiksiz beni de bilgilendirirsin. –Şu sıralarda aldığım dergileri okumaya devam edebilme izni

vermesi talebinde bulunarak, Sayın Hükümet Başkanı'na Ekim ayında bir dilekçe verdiğimi sana daha önce yazmamıştım.³¹ Bakanlık, yeni düzenlemeyle, tutukluların abone olabilecekleri ve aldığım dergilerin yalnızca bir bölümünün içinde yer aldığı siyasi dergilerin listesini saptadığı için bir dilekçe yazmak zorunda kaldım. Dilekçede, bana gelen ama idare tarafından el konan belli sayıdaki kitabı okuyabilmem için talepte de bulundum aynı zamanda. Dilekçeyi senin desteklemenin mümkün olması durumunda seni bilgilendiririm. Olumlu bir yanıt almayı umuyorum. Aksi takdirde, tüm entelektüel alışkanlıklarım birdenbire kesilecek ve tahmin edebileceğin gibi, bu kesintiyle durumum hatırı sayılır derecede kötüleşecek. Gazete okumak da bunu karşılayamaz. Gerçekten de, *Corriere della Sera*'nın teknik olarak da, düşünsel olarak da düzeyini böyle düşürmesini beklemezdim. Çarpıcı olan nokta, haberlerde sürekliliğin olmaması; öyle ki, daha önce kayıtlara geçmemiş olaylar günün birinde ima ediliyor, gündeme geliyor falan.

Yeni yılın ilk günü haberlerde ciddi bir tutarlılık ve üst üste düşme var mı diye bir başka gazeteye, örneğin *Tribuna*'ya abone olacağım. Ne dersin? Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[275]

Teresina Gramsci'ye

[Turi] 16 Kasım 1931

Sevgili Teresina,

Bana yazdığın için teşekkür ederim. Bir aydan fazla bir süreden beri sizlerden haber alamıyordum. Bana sözünü ettiğin, annemin mektubunu bekliyorum. –Eğer Zaccaria Amca³² ziyaretime gelirse, onu görmekten mutlu olurum ama geleceğini sanmam. Onu görmeyeli ne kadar oldu? Hiç hatırlamıyorum artık. Onunla ilgili, onun çok genç, benim de çocuk olduğum zamanlardan kalma son derece silik anılarım var. Sanırım şimdi Achille Amca'ya³³ çok benziyordur, belki kent yaşamından dolayı biraz daha ince

31 18 Haziran 1931'de "Suçu Önleme ve Ceza Yasaları" başlığıyla çıkan yeni yönetmeliğe göre, mahkûmların hapisane kitaplığındaki kitapların yanı sıra, dışarıdan da getirebilecekleri kitap ve gazeteleri okumalarına izin verildi. Bu izin 1891'deki düzenlemeye göre bir yenilikti: 269. madde, tutuklular ile hükümlüleri ayırıyordu. Bu maddeye göre tutuklular kitap ve siyasi gazete edinebiliyordu ama cezası kesinleşmiş olanların kitap okumaları yasaktı.

32 Gramsci'nin annesinin kuzeni.

33 Gramsci'nin annesinin bir başka kuzeni

ve terbiyelidir ama onun kadar sevimli midir bilmem. –Ama şimdi evde ekmeği kim yapacak? Annem yapamaz, büroda çok işin olduğundan dolayı sen hiç yapamayacaksın; Grazietta da her işe koşmaya yeterli olamayacak; yaşamının somut olarak nasıl olabileceğini kafamda canlandıramıyorum artık. –“Ağır ağır sallanarak limandan çıkan bir gemi – bir ölü almak ve onu ay sonunda ödemek demektir” cümlesi bir bilmece değil; kim bilir ne derin şeyler söylediğini ve gizemli anlamı olduğunu sanarak anlamsız sözcükleri çorba yapan şu tiplerle alay etmeye yarayan, hiçbir anlam taşımayan bir gariplik. Kültür gösterişi yapmak için halk romanlarından iri cümleler derleyen, sonra da köylüleri şaşırtmak için konuşma sırasında yerli yersiz bu cümleleri sarf eden köylü birçok tip de böyleydi. (Bay Camedda’yı anımsıyor musun?) Aynı biçimde, sofı kadınlar Filotea’da bulunan duaların Latincesini tekrarlarlar: Grazia Teyze’nin, adı Pater Noster’de sürekli tekrarlanacak kadar dindar bir “Bisodia Ana”nın var olduğuna inandığını anımsıyor musun? O, öteki birçok kadın gibi, “Bisodia Ana”yı okuyan ve herkesin kiliseye gittiği ve bu dünyada hâlâ bir parça dinin kaldığı zamanlardaki geçmiş günlerin hanımefendisi kişiliğine bürünen, “*dona nobis hodie*”³⁴ idi. – Örnek oluşturan hayali “Bisodia Ana” üstüne bir öykü yazılabilirdi. Grazia Teyze, Paskalya zorunluluğu olarak günah çıkartmaya gitmek istemediğinizde, Grazietta’ya, Emma’ya ve belki sana da çoğu kez: “Ah, sen hiç Bisodia Ana gibi değilsin!” diyecektir. Artık bu öyküyü çocuklarına anlatabilirsin. Sonra Mogoro dilencisinin öyküsünü, Maghedda sineğinin öyküsünü ve uzun süre beklediğimiz beyaz ve siyah atları da unutma. –Sevgili Teresina, seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[276]

Tatiana Schucht’a

[Turi] 23 Kasım 1931

Çok sevgili Tania,

İki mektubunu aldım; içinde Giulia’nın mektubunun da bulunduğu üçüncü mektubun da buraya ulaştı ama henüz bana teslim edilmedi. Giulia’ya mecburen gelecek hafta yazacağım. –Bana daha uygun “iklimsel” bir ortam bulmaya gösterdiğin ilgi için sana teşekkür ederim, ama bu konuyla ilgili hiçbir girişimde bulunmamamı rica ediyorum senden, çünkü beni ta-

34 *Dona nobis hodie*: Bize bağışlanan nimet, Tanrı’nın bir lütfü.

mamen perişan edersin. Çeşitli cezaevlerinin, çeşitli koşullarını biliyorum; dolayısıyla bu konuda yargıda bulunabilecek durumdayım. Genel olarak nerede olursam olayım, Turi'dekinden beter olacağını sanıyorum. Benim için en önemli şeylerden biri, bir hücrede tek başıma kalabilmek; başkalarıyla birlikte ortak yaşam sinir sistemimi havale geçirecek kadar uyararak beni öldürüyor. Sevk sırasında ve sonra, Turi'ye varır varmaz, on beş gün kadar diğerleriyle birlikte kaldım ve başıma geleni iyi biliyorum: Her şeyden önce, gece boyunca uyumayı başaramıyorum, çünkü çevredeki diğerlerinin kıpırtıları beni havale geçirecek kadar günden güne vahimleşen sürekli bir sinirlilik içine sokuyor. Hücre arkadaşlarıyla uzlaşmak zorunda kalmadan, üç yıldan beri tecrit edilmiş olmak, yeni alışkanlıklar edinebilmiş olmak, sağlığımın daha erken bozulmasını kesinlikle önledi. Öte yandan, tecrit edilmiş olmak, yazmanın ve dolayısıyla belirli bir yöntemle çalışabilmenin koşuludur. Soriano'da, yalnızca 10 kişilik hücreler var, ama sayı 30'a kadar çıkabiliyor; benim için sürekli bir fuardaymışım gibi olur artık. Üstelik kışların orada çok sert geçtiğini ve burada yapabildiğimizin üçte biri kadar olan, normalde çok kısa gezintiye bile 15-20 gün boyunca çıkılmadığını saymazsak bile, Soriano, Turi'den daha rüzgârlı. Yalnızca yararlı hesaplardan başka şeyin peşinde olmadığımı ve şimdiye kadar içimde kendimi öldürme isteği doğmadığına inan; bu nedenle, eğer herhangi olumlu bir gelişme söz konusu olabilseydi, görece karmaşık da olsa, bir şeyler yapmanı senden ben kendim rica ederdim. –“Filistin çiçekleri” derken ne kastettiğini anlamadım; eğer bu, yetiştirmek üzere bana bitki yollamak istediğin anlamına geliyorsa, sakın hiçbir şey yollama. Aylardan beri avlularda hiçbir bitki yetiştirilemiyor; hepsi yolundu, yaşlı yabangülü de uzun zaman önce öldü ve kurudu, aynı şekilde öteki çiçekler de öyle. –Aynı şekilde, Trablus pabuçlarıyla ilgilenmenin de gereği yok; senin gönderdiklerini, bir süre önce, çok sert oldukları ve ayak parmaklarını ezdikleri için çok kullanmadım. Oysa bir çeşit çadır bezinden yapılmış olan son gönderdiklerin değil de, bir zamanlar bana vermiş olduğun kumaş patikler çok iyi geldi ve onları hâlâ kullanıyorum.

Bağırsaklarımdaki hastalık belirtilerini şimdiye kadar tam olarak geçirmese de, Uricedina bana gerçekten iyi geldi. Karnımdaki şişkinliği ve dolayısıyla nefes alma zorluğunu ortadan kaldırdı. Bana kendimi tam olarak nasıl hissettiğimi soruyorsun: Ne kabızlık ne de tersi söz konusu, her ikisinin birden gerçekleştiği genel bir durum söz konusu, eğer böylesi mümkün olabiliyorsa... Bana kalırsa bağırsakların hiçbir kasılma hareketi yapamayıp, bütünüyle tembelleştiği söylenebilir; karnım bayağı şişiyor ve sertleşiyordu ama guruldama olmuyordu. Geceleri ve sabahları ya aniden şiddetli ağrı çekiyordum ya da şiddetli olmasa da, sürekli bir ağrı hali oluyordu. Sana

şunu söyleyebilirim ki, Uricedina'yı almaya başladığımdan beri, kemerimi en az 10 santim daha fazla sıkmak zorunda kaldım ve anlaşılan, daha da fazla sıkmak durumunda kalacağım. Bir ödem söz konusu olmasa da, ödem varmış gibi geliyordu bana. (Ağrı başlar başlamaz, pantolonumun kemerini gevşetmek zorunda kalmıştım.) Sanırım bana en kötü gelen şey süt; öte yandan süt benim ana gıdam. Şimdi tedavinin devamının etkilerini bekliyorum; şimdiye kadar, bana gönderdiğin 4 kutudan yalnızca bir buçuğunu kullandım. –Uzun bir süredir Carlo'dan mektup almadım; bakalım sana söylediği gibi bana yazacak mı, göreceğiz. –Genellikle hep ayın ilk günlerinde bana ulaşan *Pegaso* dergisinin bu ay çıkan sayısı elime geçmedi. Bir süreden beri, tüm dergiler çok geç ulaştığına göre, belki de genel bir gecikme söz konusudur. Eğer istersen şu yayınların bana aynı zamanda gönderilmesini rica ederek Libreria'ya bildirebilirsin: – 1. Luigi Russo, *Prolegomeni a Machiavelli* [Machiavelli'ye Önsöz], Monnier Yayınevi, 5.00 lired; – 2. Federico Chabod, *Dal Principe di Niccolò Machiavelli* [Niccolo Machiavelli'nin "Prens"i Hakkında], Albrighi-Segati, Milano, 4.00 lired; – 3. Giuseppe Toffanin, *Che cosa è stato l'Umanismo* [Hümanizme Ne Oldu?], Sansoni Yayınevi, Floransa. – Heine'yi Almancasından okudun mu? Ya da bir çevirisinden? Bana ondan birkaç cilt gönderme konusundaki önerin için gene de teşekkür ederim; şu sırada Heine okumak istemiyorum.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[277]

Tatiana Schuch't'a

[Turi] 30 Kasım 1931

Çok sevgili Tania,

Gönderdiğin ilaç paketi birkaç dakika önce elime geçti. 150 liredlik posta havalesini aldığımı pazartesi günü sana yazıp yazmadığımı hatırlamıyorum; ne olursa olsun yürekten teşekkürlerimle şimdi yazıyorum bunu. – Şimdi sağlık durumumun son aşamasını anlatmak istiyorum sana. Elbette bu betimlemeyi, bilimsel bir tedavi için somut olarak yararlı olacak unsurları çözmeyi sana bırakıp, kendi izlenimlerime göre ve kendi basit deneyimlerimden yola çıkarak yapacağım. Tam bir hafta önce, yani pazartesi öğleden sonra, ateşim ortalama olarak önemli ölçüde düştü. Önceleri ateşim yemeklerden sonra ve özellikle de süt içtikten sonra hep 37'ye kadar

çıkıyordu (sabahları saat 9'a ve öğleden sonraları 5 ½'a doğru, günde iki kez süt içiyorum; öğleyin az bir miktar tereyağlı makarna yiyorum, işte benim günlük gıdam bu). Pazartesi öğle sonrasında beri ateş ortalaması 36,4'e düştü ve günün bazı saatlerinde, zar zor, ancak 36,5'a yükseliyor. Ama aynı pazartesi, solunum yollarında yeniden biraz kanama oldu, salı sabahı fazlalaştı ama kanama şeklinde değil, yalnızca kan ya da şiddetli kan izlerinden oluşan pıhtılar şeklinde. Ama dünden beri balgam can sıkacak kadar devam etse de henüz kanama olmadı. Özellikle her ateş düşüşünde kanamanın baş göstermesi ve hatta iki olgunun bu şekilde üst üste düşmesi bana dikkat çekici geldi. Geçen pazar saat 11 ½'a doğru ateşimi ölçtüğümde 37 derece olduğunu ve 5 ½'a doğru gene 37 derece olduğunu çok iyi hatırlıyorum. Pazartesi günü hafif bir öksürükten sonra kan tükürdüm, ateşimi ölçtüğümde 36,2 idi. Bana öyle geliyor ki, bütün bu şeyler güven verici, çünkü yüksek ateşin esas olarak bağırsak rahatsızlıklarından kaynaklandığı ve kan kaybının organik olmayıp travmatik (olabilir mi?) bir kökene sahip olduğu sonucunun çıkarılıp çıkarılmayacağını (bence çıkarılabilir) bilmiyorum. Şimdiye kadar yalnızca iki yarım kutu Uricedina içtim; bugün bana gelen iki tam kutuyla birlikte 6 yarım kutum daha oldu, yani Almanca kullanım tarifinde belirtilen tedavi dozundan 2 ½ kutu daha fazla (İtalyanca olarak yazılı kullanım tariflerinde bir tedavi için miktar 4 ½ kutu olarak belirtilirken, Almanca tariflerdeki dozun 6 ½ kutu olmasını Alman düzensizliğinin bir belirtisi olarak gözlemlemek ilgilie değer). Bir başka belirti daha ekleyeyim: Ateşim düştüğünden beri baş ağrım geçti ve biraz halsiz olmakla birlikte genel olarak kendimi iyi hissediyorum. –Sana yazdıklarımın bir şeyler anlayabilecek misin bilmem, anlayacağını umuyorum. –Bu hafta senden haber almadım; nasılsın? Bugün elime geçen paket senin dışarı çıktığını düşündürdü bana. Gönderdiğin sigara kâğıtları en az altı ay gider, hatta belki de daha fazla: İçtiğim tütün miktarını daha da azalttım (gerçekten de, bu geçtiğimiz günlerde sigara içmeyi tümüyle kestim) ve bu bende bir çeşit sinirlilik yaratsa da içmemeye devam edebileceğimi sanıyorum. Kitabevine yazdın mı? Pegaso'nun Kasım sayısı kaybolmuş olmalı, çünkü geciken öteki dergiler geldiği halde Pegaso gelmedi; lütfen tekrar iste. Beni ilgilendiriyor, çünkü Gentile'nin eğitim reformu üstüne yazılar içeriyor olması gerekiyor. Sevgiyle kucaklıyorum seni.

Antonio

[Turi] 30 Kasım 1931

Çok sevgili Iulca,

13 Kasım tarihli mektubunu aldım. 13 Ağustos tarihli bir önceki mektubuna cevap yazmıştım ama mektup kayboldu. Sana başka bir sefer de yazabilirdim (1 Temmuz'dan beri on beş günde bir yerine haftada bir mektup yazabiliyorum artık), ama sana gerçeği söylemem gerekiyor: Sana mektup yazmak giderek daha zor geliyor bana; hep daha zor ve daha çileli geliyor. Eğer yazdığım mektuplarımı birkaç hafta sonra kendim okumam gerekseydi, öyle sanıyorum ki, bir tür tiksinti duyardım, çünkü bu mektuplar bana tümüyle zihinsel ve gergin bir çabanın, bana zorunluymuş gibi gelen bir çabanın, bürokratik diyebileceğim bir düzenin yarım saatlik sonucu olarak, zamanın ve mekânın dışında, soyut görüneceklerdi. Son mektubundan, süreklilik taşımayan, aylar boyunca ara verilmiş bölük pörçük yazışmalarımızda sen de bir şeylerin yolunda gitmediğini düşünüyormuşsun gibi geldi bana. Daha beteri şu ki, bu gidişatı değiştirmenin bir yolunu bulmayı başaramıyorum. Sessizliğinin uzun aralıklarında, beş yıl önce, tutuklanmamdan sonra düşündüğümde çok farklı olarak biçimlenen bu durumu düşünüyorum. Yaşamımızda belirli bir birlikteliğin hâlâ mümkün olabileceğine, dünya yaşamıyla tamamen ilişkimi kaybetmemem için bana yardım edeceğine inanıyordum; en azından senin ve çocukların yaşamıyla ilişkimi kaybetmemem için. Oysa bana öyle geliyor ki ve seni son derece üzecek de olsam, diyeceğim şudur ki, bana en acı bir biçimde hissettirerek, yalnızlığımın ağırlaşmasına katkıda bulundun. Mektuplarında, "Biz birbirimize en sıkı bir biçimde bağlıyız, çok sıkı bağlıyız" diye ısrarla tekrarlıyorsun, ama bunun tam olarak doğru olmadığını ve senin de bundan kuşku duyduğunu, bu olumlamayı tekrarladığın anda kendi kuşkunla savaştığını sanıyorum. Bana kalırsa, bu 5 yıl süresince, birbirimiz için giderek daha fazla hayalî bir hale dönüştük, gerçek dışı varlıklar haline geldik. Hayaletlerin daha yekvücut ve daha güçlü olabilmesi nasıl mümkün olabilir? Bir keresinde, çok uzun zaman önce, çantanın, bana yazmaya başladığın ama bitirilmemiş mektuplarınla dolu olduğu yazılmıştı: Bu durum beni her şeyden çok daha fazla çarptı, çünkü bunun anlamı pek hoş değil. Bu, bana yazmayı başaramadığın, bir şeylerin araya girip benimle iletişim kurmanı engellediği anlamına geliyordu. Aslında senin hakkında hiçbir şey bilmiyorum: İş hayatına yeniden başlayıp başlamadığını bile bilmiyorum. Mektupların inanılmaz derecede bulanık, puslu. Yaşamını bir türlü gözümde canlandıramıyorum.

Birçok kez seninle iletişime geçmeye çalıştım, sana sorular sordum, benim için neyin en fazla önem taşıyacağını belirttim. Hiçbir sonuç elde edemedim ve benim için, sana yazmanın zor ve çileli olduğu düşüncesine kapıldım tam olarak. –Bu mektup, yaşamlarımızı birleştirmek için yeni bir girişimdir; sanırım bu konuda hâlâ bir çare ve zaman var. Bir zamanların Iulca'sını elbette unutmadım ama bugünkü Giulia'da, o Iulca'yı yeniden yaşatmayı başaramıyorum. Bugünün Giulia'sını bile kafamda somut olarak, yaşayan bir Giulia olarak canlandıramıyorum. Sana karşı haksız olmak ve sana istediğimden çok daha kötü davranmak pahasına olsa bile, seni kuvvetli ve şiddetli bir biçimde sarsabilmeyi çok isterdim. Çektiğim endişeyi ve acıyı sana duyurmak isterdim.

Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[279]

Giulia Schucht'a

[Turi] 7 Aralık 1931

Sevgili Iulca,

Sana son mektubumu yazdıktan birkaç gün sonra, Tania senin kendisine yazdığın bir mektubun çevirisini yolladı bana. Senin bu mektubunu okur okumaz sana yazmış olduğum biçimde yazdığımı neredeyse pişman oldum. Ama üstünde yeniden iyice düşününce, tersine, sana yazdığım biçimde yazmakta daha da haklı olduğum sonucuna vardım. Gerçekten de, sağlık durumun hakkında neden bana da bilgi vermedin? Ayrıca bu durum, senin ne kadar az yazdığını ve bana yazdığın mektupların ne kadar belirsiz ve soyut olduğunu açıklamaz mı, hatta daha da haklı kılmaz mı? Üstelik doktorun hakkında yazdıkların, kapsamlı olarak yorumlanabilir. –Eğer doktorun, öfkeyle, hırçın sözlerle kendini gösteren içini dökme anları yaşadığını ona bildirdiğinde seviniyorsa, bundan, doktorun, sana durmadan eziyet ederek, o öfkeli anlarını kışkırtmasının yarar sağladığı sonucu çıkarılabilir. Kişi hastalıklı bir süreç nedeniyle içsel olarak bunaldığında, kişilik ve istek, dışavurulabilen ve vurulması gereken bir içsel savaşın diyalektik ürünleridir; önemli olan, o “eziyet çekme”nin soyut bir eziyet çekme olmaması, ancak akılcı bir biçimde harekete geçirilmiş ve silkelenmiş bilincin somut bir dürtüsü olmasıdır. Akılcı neden bence şöyle olmalı: –Biz yalnızca sevgi bağlarıyla değil, aynı zamanda dayanışma bağlarıyla birleştik. Hangisi zaman

zaman daha güçlü ve daha etkili olabilir? Sevgi, ahlâk alanının dışında olduğu için, yükümlülük yaratmayan, kendiliğinden bir duygudur. Akıldışı bir biçimde uyandırılmış olabilir ve eğer, örneğin, sana ateşli mektuplar yazsaydım, akıldışı olurlardı. Bunları elbette olanca içtenliğimle yazabilirdim ama bunu istemiyorum. Mektuplarım “kamu”ya açık, ikimize özel değil ve bunun bilinci, bu mektuplarda yazılan sözcüklerde ifadesini bulduğu ölçüde, duygularımın patlamasını kesin olarak sınırlamak zorunda bırakıyor beni. Bu nedenle, üzerine dayanabileceğimiz ve bu yüzden yüceltmemiz gereken dayanışma bağları var ve şimdi bana öyle geliyor ki, bu anlamda sana eziyet etmeyi hiç bırakmamalıydım.

Seni sık sık senin nesnel yükümlülüğüne karşı karşıya bırakmalıydım; nesnel diyorum, yani tam anlamıyla yalnızca dayanışma bağlarına dayalı olması bakımından... Kilise ve dinden örnek vermek istiyorum: Kiliseye göre Tanrı’ya inanç herkes için en büyük mutluluk kaynağı ve ahlâki yaşamın sarsılmaz temeli olmalıdır, ancak kilisenin bu sarsılmazlığa ve bu rahatlatıcı mutluluğun sağlamlığına pek öyle güveni yok gibi görünüyor. Bu nedenle, inananları, sıkıntıya düşenlere insani yollarla el uzatacak ve onların inançlarındaki kuşku ve sarsılmaları önleyecek beşeri kuruluşlar yaratmaya itiyor. Bu nedenle, öyle görünüyor ki, kilisenin bizzat kendisi, Tanrı’nın karşılıklı yardım sağlamak için örgütlenmiş beşeri birliği gösteren bir metafordan başka bir şey olmadığını dolaylı olarak söylemek istiyor. Ama eğer en üstün manevi kurum olan kilise doğaüstü güçlere olan inancı uyandırmak için beşeri araçlara başvurduğu halde, ayakta kalmak için beşeri yollara başvurmayan en üstün laik, realist örgütlere ne demeli? Ve aslında, bu asla gerçekleşmiyor; muhtaçlara yardım etmek için uzmanlaşmış örgütlere resmî olarak mensup olmalarına rağmen, bazen bu örgütlerin üyesi olan bireyler, sıkıntıda olan kişinin kendi imkânlarıyla ahlâki güçlerini ayakta tutacak kadar güçlü olması gerektiği düşüncesiyle, kendilerine ikiye bölünmüş bir mazeret bularak, bu konuda görevlerini savsaklıyorlar. Bu böyle olsa bile –ki böyle oluyor– görev tek bir taraf eliyle gerçekleştiriliyor ve diğer tarafa bir çağrı yapılması gerekiyor. Doğal olarak, sana bir öfke âni geçirtmek ve böylece doktorundan övgü aldirtmak isterdim. Sevgili İulca, seni sınımsız kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 7 Aralık 1931

Çok sevgili Tania,

4 Aralık tarihli kartını az önce aldım; Roma'dan gelen bir vergi ihbarnamesi de ulaştı bana; bir de kart mı yoksa mektup mu olduğunu anlayamadığım ve senin tarafından yazılmış olduğunu tahmin ettiğim bir başka yazı... Yazıyı hemen alamadığım için canım sıkıldı. Sağlık durumumun genel çerçevesini öğrenmek için tahlillerle ilgili birçok soru sorduğun 30 Kasım tarihli mektubuna ayrıntılı olarak cevap vermiyorum. Şu anda bunu yapma isteği yok içimde; gerekirse bunu daha sonra yaparım. Şu sıralar kendimi çok daha iyi, çok daha güçlü hissediyorum. Bitkinliğim falan yok. Bir başka değişiklik ateşimde oldu: Sana ortalama ateşimin neredeyse aniden 36,4'e düştüğünü yazmıştım; şimdi yeniden 36,8'e yükseldi ve bazı saatlerde 37,2'ye ulaştı. Tarifte belirtildiği gibi, günde bir tatlı kaşığı Uricedina içmeye devam ediyorum, ama tükendiği için Sali di Hunt'u artık alamıyorum. Belki de gerçekten, en fazla yararı sabahları bir tatlı kaşığı Uricedina ve öğleden sonraları bir tatlı kaşığı Sali di Hunt içtiğimde gördüm; işte, tam o sıralarda ateş 36,6'nın altına düştü. Kalıcı bir iyileşme olana kadar bu Sali'yi kullanmanın yararlı olacağına inanıyor musun? O zaman bana biraz daha gönderebilirsin. Bana çeşitli ilaçlar göndermen yararlı oldu, bu doğru, çünkü bana iyi gelenleri buldum böylece; ancak bir kez sonuç alındıktan sonra "denemeyi ve yeniden denemeyi" sürdürmek yararsız olur gibi geliyor bana. Ayrıca bulunabilecek en sağlamlarından birkaç dikiş iğnesi gönder bana, çünkü bildiğimiz sıradan iğnelerden yeteri kadar var bende ve ayrıca bir miktar kâğıt ve zarf gönder, çünkü sanırım birkaç haftaya kadar, en azından zarflar tüenecek. -Yolladığın kartta sözünü ettiğin yeni eğitim yöntemleri üstüne yazarsan sevinirim, çünkü canlı kuşlarla, bilyelerle oynayan ya da en sevdikleri nesneleri yataklarına götüren çocuklar, sanırım her zaman var olmuştur. Önemli olan, çocuklarla şeyler arasındaki ilişkinin değişip değişmediğini, yani çocuklarda yeni bir doğa ve yaşam anlayışı biçimi yaratmanın başarılıp başarılmayacağını anlamak. Milis kuvvetleri kuruluşunun, ilkokulda başlatılması da bana ilginç geliyor. Ancak bu alanda da, yöntemin yanı sıra, ayrıca ve özellikle öğrenim gereçlerinin kullanıma sunulması hakkında birçok ayrıntıyı bilmek gerekir. Bana kalırsa, ilk elde ortaya çıkan tehlike, yapay bir mesleki yönlendirmenin erken yaratılması tehlikesidir. Ve sonra: Okul ve okul dışı yaşamın her anında, en çekici yöntemler bile, onları uygulayacak yeterlilikte görevliler yok ise, yetersiz kalı-

yor ve biliyor musun, özellikle en iyi okul örnekleri, öğretmensizlik nede-
niyle başarısız olmuştur.

Burada bitirmek zorundayım, çünkü mektup yazma saati sona erdi. Seni
kucaklıyorum.

Antonio

[281]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 10 Aralık 1931

Çok sevgili anneciğim,

Teresina'nın bana söz verdiği üzere, senin uzun mektubunu boşuna bek-
leyip durdum. Umarım bunun nedeni sağlığının mektup yazdırmaya bile
izin vermemesinden kaynaklanmıyordur. Mektup yazdıracak bir gönüllü
bulamadığını düşünmeyi tercih ederim. Bütün bu geçtiğimiz süre içinde,
Teresina ve çocukları tarafından imzalanmış bir kartpostal aldım yalnızca.
Peki, ama *Diddi* de kim? Hangi "Hristiyan" adının karşılığı oluyor? Teresi-
na'nın düş gücünün, çocuklarının adlarını kısaltma konusundaki buluşla-
rında nasıl çığırından çıkmış olabileceği gözümün önüne geliyor: Bu Diddi
adı, ya bir cin ya da bir peri adı olabilirdi herhalde. Teresina bir kısmı tak-
vimlerde bulunabilecek, ayağa düşmüş türden adları, bir kısmı da bizzat
uydurduğu düşsel isim türevlerinden oluşan bir tür sözlük yazsın bana. Bu
benim için yararlı olacak, çünkü artık böylesine zengin ve şiirsel süslemeler
içinde kaybediyorum kendimi.

Çok sevgili anneciğim, bu mektubun Noel Yortusu'nu kutlamaya ayrıl-
mış olması gerekiyordu ve bu nedenle, bu kutlu dilekleri, yalnızca sana
yollamam gerekir. Sağlığınla ilgili kesin haberler almak istiyorum ve bunla-
rın çok olumlu olmasını diliyorum. Carlo mektup yazıyor mu? Turi'ye yol-
culuğundan sonra, bana yalnızca bir kez yazdı. Tatiana'ya yazmış ve bana
da yazacağını söylemiş, ama hiçbir şey yazmadı. Görünüşe bakılırsa artık
Milano'da oturmuyor, taşrada bir kasabada yaşıyor. Peki, Nannaro size ya-
zıyor mu? Verdiği onca sözden sonra tek bir satır bile yazmadı bana. Her
şeye rağmen, hapishanede yaşlansam da, hiç olmadığı kadar sakın, hep
aynı şekilde yaşamaya devam ediyorum. Seni ve evdeki herkesi sevgiyle
kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 14 Aralık 1931

Çok sevgili Tania,

Nedenini bilmediğim ama büyük ihtimalle aşırı ağır olmasından dolayı ek ücret konan, 3 Aralık tarihli mektubun elime ancak perşembe günü geçti. Fotoğrafların genel olarak çok ama çok hoşuma gitti; ancak bana söz verdiğin gibi, çok yeni çekilmiş birkaç fotoğrafının elimde olmasını istedim, çünkü görüşmeyeli aşağı yukarı bir buçuk yıl oluyor ve senin şu sıralardaki sağlık durumun hakkında bir fikir edinmek istedim. Ama bunun, Carlo'nun sana birlikte gitmeyi önerdiğini yazmandan dolayı, Noel dolayısıyla Turi'ye gelmen konusunda üstü kapalı bir sıkıştırma olduğunu sanma sakın. Bu uzun ve tatsız yolculuğu yapmakla iyi etmeyeceğini ve aynı şekilde, eğer mümkünse, Carlo'yu da bundan caydırmanın yerinde olacağını düşünüyorum. Elbette, tahmin edebileceğin gibi, seni görmekten pek memnun olurum, ama yarım saatlik ziyaret için bir sürü masraf yapmak ve büyük bir yorgunluk çekmek pek akıllıca gelmiyor bana. Bazen bu ziyaretler, arkalarında, kısa süren görüşmenin verdiği mutluluktan çok acı kalıntısı bırakıyor. –Umarım şu sıralar öteki mektuplarımı da almışsındır; sana her hafta, hiç aksatmadan mektup yazdım ve Giulia'ya da yazdım. Belki Giulia'ya yazdığım mektuplar senin hoşuna gitmemiştir; benim de hoşuma gitmiyorlar ancak yazdığım şeyleri yazmamın zorunlu bir hale geldiğini ve noktası noktasına gerçeğe karşılık geldiğini düşünüyorum (duygularımın, anlayışımın gerçeğine). Sen bana, örneğin, niçin çocuklara başvurmadığımı falan yazıyorsun. Gerçek şu ki, onlarla bir ilişkiye girmeye ruhsal olarak gerçekten yetersizim, çünkü somut olarak, onların yaşamıyla ilgili, onların gelişimiyle ilgili hiçbir şey bilmiyorum. Teresina'nın çocuklarını, bana birçok kez mektup yazdıkları ve onlar hakkında Teresina bana yeterince bilgi verdiği için çok daha iyi tanıyorum kesinlikle. Bu nedenle ben doğrudan deneyimlerden dolayı, yaşamlarının genel çerçevesini bilerek onlarla yazılabiliyorum. Oysa Delio ve Giuliano konusunda, açıklanamaz nedenlerden dolayı, onlarla ilgilenemediğim ve onların yaşamına katılamadığım için bir tür Uçan Hollandalı olmak zorunda kaldığımı düşünüyorum: Uçan Hollandalı adam nasıl yazabilir? Hem ayrıca hayalet gibi olmak beni tiksindiriyor. – Sevgili Tania, çok büyük bir kesinlik ve özenle gerçekleştirmeni senden rica edeceğim bazı siparişlerim var. Dergiler ve bir dizi kitap konusunda Hükümet Başkanı'na yazdığım dilekçeye cevap geldi. Cevap, isteklerimin hepsini içermiyor. *Şimdilik*, zaten abone olduğum İtalyan dergilerini, bun-

dan başka, abone olmadığım ama zaman zaman bazı sayılarını aldığım ve bu imkânı korumak istediğim için listeme koyduğum iki dergiyi, *L'Educazione Fascista* ve *La Cultura* dergilerini okuyabileceğim söyleniyor. Yabancı dergiler ve kitaplar için cevapta hiçbir şey belirtilmemiş; bu *şimdilik* ifadesi, bu konuda ek bir cevabı düşündürebilir, ki bu olumlu da olabilir, ama aynı şekilde olumsuz da. Bu durumda, Libreria'ya şunları bildirmek gerekiyor: 1) Yalnızca zaten geçerlikte olan İtalyan dergileri için aboneliğin yenilenmesini; – 2) Deneme, araştırma başlığı taşısa bile ne İtalyan dergilerini, hele ne olursa olsun bana teslim etmeyecekleri yabancı dergileri göndermeye gerek olmadığını. 3) En azından önlem olarak, İtalyanca olmayan kitapları bana göndermemenin yerinde olacağını. –*Pegaso*'nun geçen Kasım sayısını almadığımı henüz hatırlatmadıysan hatırlat ve okumak istediğim, Faşist Kültür Enstitüsü'nün kongre tutanaklarını yayımladığı *L'Educazione Fascista* dergisinin Kasım ve Aralık sayılarını bana göndert. Sipariş mektubunu lütfen gönder. Eğer yabancı dergi almama izin verirlerse, abone olmak için zamanımız olacak: Kuşku içinde olmak, bir şeyden yoksun kalmaktan iyidir. – 31 Aralık'ta sona erecek olan aboneliği yenilemek için sana *Corriere della Sera*'nın cari posta hesabı servisinin formunu yolluyorum. Aboneliği 3 aylık ya da 6 aylık olarak yenileyebilirsin, ama altı aydan fazla yenileme. –Sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Giulia'ya, kendisine ait bölümden başka, mektubun bu bölümünü de yollayabilirsin.

[283]

Giulia Schucht'a

[Turi] 14 Aralık 1931³⁵

Çok sevgili Iulca,

21 Kasım tarihli notunu aldım. Tania, kendisine yazdığın mektubu da iletti bana ve böylece notun canlılık kazandı, soyutluğunu ve belirsizliğini yitirdi. Önceki bir mektubunda, yeniden çalışmaya başlamak istediğini ve doktor hanımın görüşünü aldığını, onun bu konuya olumsuz bakmadığını yazıyordun bana. Sana belli bir bilgiçlikle pratik bir öneride bulunmama, deyim yerindeyse bazı “isteklerimi” sana sunmama izin ver (bir mahkû-

35 Kasım yazılmış, başka biri tarafından Aralık olarak düzeltilmiş.

mun durumunda, özgür insanlarla karşılaştırıldığında, “istekler”den söz edilebilir sanırım, çünkü tarihsel olarak, bir mahkûmun durumu ile klasik dönem köleliği arasında ilişki vardır. İtalya’da, hapishaneyle ilgili olarak kullanılan “kürek mahkûmu” ve “müebbet” terimleri açık biçimde bu ilişkiyi gösterir). Çalışmak niyetinde olduğuna göre, bundan birçok şey anlayabilirim: Bundan, bazı uzmanlık gerektiren konularda derinleşmek istediğini ya da “bilimsel alışkanlık” kazanmak istediğini, yani genel metodoloji ve epistemolojik bilime hâkim olmak üzere çalışmak istediğini çıkarabilirim (bilgiççe sözcüklere bak!). O halde, neden özellikle beni de ilgilendiren bazı şeyleri araştırmayasın ve dolayısıyla Delio ve Giuliano’nun şu andaki zihinsel yaşamlarının yansıması oldukları için her ikimizi de ilgilendirecek bazı konularda benimle yazışan kişi olmayasın? Kısacası (ilk isteğimin genel biçimi) ara sıra dikkatimi çektiğin, pek açık olmayan tabirleri anlama ve değerlendirme durumunda olmam için, Giuliano ve Delio’nun gittikleri okulda veya okullarda süregelen bilimsel çerçeve hakkında sistematik olarak bilgilenmek isterdim. Okul sorunu beni son derece ilgilendiriyor ve seni de çok ilgilendiriyor, çünkü konuşmalarımızın %60’ının çocukların okullarıyla ilgili olduğunu yazıyorsun. Bu konudaki izlenimlerini düzenli ve tutarlı bir biçimde sergilemek, bir “çalışma”dır. Hastalıktan sonra, bilimsel iradene, analiz ve eleştiri gücüne yeniden hâkim duruma geleceksin. Elbette yalnızca mektup yazmak değil, gerçek bir iş yapmak zorunda kalacaksın: Yani bir soruşturma yapmak, notlar almak, toplanan malzemeyi düzenlemek, bir düzen ve tutarlılık içinde sonuçları sergilemek gibi... Böyle bir şey beni çok mutlu ederdi; bilgiççe bir mutluluk, doğru ama küçümsenecek bir mutluluk olmadığı için, öyle değil. –Sözgelimi, ilkokulda öğrenci sosyal kolu olarak saldırı tugayının ve tarih köşesi, canlı doğa köşesi gibi özel köşelerin ilkelerinin devreye nasıl sokulmuş olduğunu ve hangi pedagojik amaca ulaşılmasının önerildiğini bilmek beni çok ilgilendiriyor. Bunlar, çocukların tüm hayati güçlerinin daha yüksek bir gelişim düzeyinde ortaya çıkması nedeniyle, oluşan kişilikleri en köklü ve kalıcı eğilimlerini gün ışığına çıkarana kadar onların tüm faaliyetlerini uyumlu bir şekilde geliştirmelerine olanak sağlayan tek okul hedefini gözden kaçırarak, mesleki yönelimi yapay olarak hızlandıracağı ve çocukların eğilimlerini yanlış yöne saptıracağı şüphesini doğurabilir. Sözgelimi, canlı varlıklar üstüne çocukluğumda yaşadığım deneyimlerimi Delio’ya anlatabilirim ya da tavşanların ay ışığı altında dans ettiklerini (veya sıçradıklarını, ama halk buna dans diyor) ya da kirpi ailesinin (erkek ve dişi kirpiyle yavru kirpilerin) sonbaharda ay ışığı altında elma toplamaya gittiklerini gördükten sonra, bunlar, Delio’ya masal gibi gelir mi? Canlı doğa köşesi ne anlam taşıyor? Büyük Amerikan kentlerindeki çocukların %70’inin, ineğin ne olduğunu

bilmediklerini ve bir zamanlar İtalya'da aylara ve maymunlara yaptıkları gibi inekleri kafese koyup gezdirenler olduğunu okudum: Amerikan okullarında içinde inek olan bir köşe olacak mı?

Sevgili İulca, seni ve çocukları sımsıkı kucaklıyorum.

Antonio

[284]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 21 Aralık 1931

Çok sevgili Tania,

Kısa bir süre önce, iki ufak paketi aldım: İçinde kâğıt, zarf, kalem ucu ve mürekkep olan birini ve içinde Sali di Hunt, iplik, iğne vb. olan ötekini. Uzun zaman yetecek kadar kalem ucu ve mürekkeğim vardı hâlâ. 14 Aralık tarihli kartında yazdığın kadarıyla (son 10 gün içinde aldığım, yazdığın tek şey), bir mektubumun sana ulaşmadığı anlaşılıyor. Aslında Gerico güllerinin ulaştığını ama aylardan beri her türlü tohum ekmenin ve bitki yetiştirmenin yasaklandığını ve çiçekliğin ortadan kaldırıldığını sana o zaman yazmıştım. Belki mektubu aceleyle okudun ya da bu söylediğimi unuttun, çünkü benim kaybolan mektuplarımla ilgili hiçbir uyarıda bulunmadığını sanıyorum. – Kan tükürmem birkaç gün sonra geçti ve aynı şekilde balgamlar da; vahim bir şey değildi. Bugünlerde hava çok soğuk yaptı, çok kar yağdı ama önemsenecek kadar acı çekmedim. Tersine, öteki yıllara göre soğuğa daha iyi dayandım gibi geliyor bana ve hatta birkaç ay önce havanın gene de daha ılık olduğu zamana göre daha iyi dayandım. Doktor bana, önceden olduğu gibi adrenalini kalsiyum klorür vermişti. Bana göndermiş olduğun Sirolina şişesinin aşağı yukarı yarısını da günde bir tatlı kaşığı alarak içtim. Ateşim bazen 37 dereceye çıkıyor ve bunu birkaç çizgi geçiyor, ama genellikle 36,8 civarında. Daha düşük olması gerektiğini, yani 36,4'ü aşmaması gerektiğini sanıyorum, ama anormallik, hafiflemiş bir biçimde olsa da, devam eden bağırsak rahatsızlığından kaynaklanıyor. – Noel için bana ulaşması gereken paketin hazırlanmasına katkıda bulunduğun için, annem sana teşekkür etmemi isteyen bir mektup yazdı: Senin hakkında bana her yazdığında, annemin sana “mübarek kadın” dediğini biliyor musun? Her şeye rağmen, dinsel söylem olarak saymadığın takdirde, bunun senin canını sıkacağını sanmıyorum, çünkü annem gerçekten iyi bir annedir; üstelik de benim sevgimi kazandığın kadar onun da büyük sevgisini kazandın. Bazen belki seni az sev-

diğimi ve hatta tersine öfkeli ve sert olmaktan hoşlandığımı bile düşünüyordur. Lütfen bunun geçmişteki bir alışkanlıktan kalma, ailevi ilişkilerimin biçimine ilişkin olduğuna inanmanı istiyorum senden; sosyal ve sıcakkanlı olmaya son derece eğilimli olmama rağmen, 13 yaşımdan beri dışarıya kapalı bir halde yaşadığım söylenebilir. Güçlü görünmek için, yaşımla bağdaşmayacak kadar güçlü görünmek için, daha sonra kurtulmayı, belki de azaltmayı bile bir türlü başaramadığım, dış görünüş olarak soğuk bir kılığa soktum kendimi. –*Riforma Sociale*’nin Eylül-Ekim sayılarını almadım; bana bunları sağlamalarını rica ederek Libreria’ya mektup yazabilir misin? 1929’da ve 1930’da benim tarafımdan iki kez mektup yazdığın Bayan Malvina Sanna’yı hatırlıyor musun? Bir kartpostal yazıp yolladı ama kart bana teslim edilmedi; bu yüzden de kartın ne içerdiğini bilmiyorum. Eğer adresini hatırlıyorsan (Corso Indipendenza, Milano olmalı, ama numarayı hatırlamıyorum), öteki seferkinin aksine, bu kez yolladığı kartpostalın bana teslim edilmediğini ve bu yüzden yazdığı nota senin aracılığıyla bile cevap yazamadığımı hatırlatarak bir-iki satır yaz ona. Belki, uzak da olsa, akrabalarından mektup alıp yazması için kocasına izin verirler; benim bunu yapmama izin verilmedi. Başka seferler de mektup yazmış olması ve benim kötü niyetle ona cevap yazmadığımı düşünmesi mümkün; bu beni çok üzer. – Çok sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[285]

Giuseppina Marcias’a

[Turi] 21 Aralık 1931

Çok sevgili anneciğim,

Teresina tarafından, sanırım belirli bir fesatlıkla yazılmış, 16 Aralık tarihli mektubunu aldım. Teresina, senin kendini naza çekmekten hoşlandığını, yalnızca iyi olan şeyleri sevdiğini, ancak lezzetli yiyecekler falan olduğunda iştahla yediğini yazarken, sanırım her ikiniz de gülüyordunuz. Sabahları sade kahve yerine sütlü kahve içtiğin şu an, kahvenin içine “zindelik veren” çavdar da koyup koymadığını bilmek isterdim. Üstelik Teresina, Diddi’nin, hangi somut isme karşılık geldiğini bildirmede bana; bir zamanlar, son kızına Isa adını vermişti sanırım. Ama ben bu bir yığın kısaltmalardan hiç mi hiçbir şey anlamıyorum: Cunegonda, Restituta, Ermengarda, falan filan, erkek isimlerinden de, Baldassare, Napoleone, Nabucodonosor.

Noel armağanlarınızı bekliyorum ve göndereceğiniz şeylerin seçimine katıldıklarını yazdığın çocuklara da şimdiden teşekkür ediyorum. Seni ve evdeki herkesi kucaklıyorum.

Antonio

[286]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 28 Aralık 1931

Çok sevgili Tania,

Bana, Turi'ye yolculuğunuz hakkında Carlo'yla yaptığın mektuplaşmayı bildirdiğin, 23 Aralık tarihli mektubunu aldım. Bu yolculuğa zorlamak için Carlo'ya ısrar etmekle yanlış yaptığını düşünüyorum. Bu yargının nedenlerinin hepsini sana açıklamak çok uzun ve biraz da zor ve can sıkıcı olacak. Senin tam da bu kötü mevsimde Turi'ye gelmen öyle saçma ki. Eğer bu mektup zamanında eline geçerse, senden her türlü yolculuk hazırlığını bırakmanı ve Carlo'yu bu düşünceden vazgeçirmek için kendisine yazmanı ve yolculuğun daha rahat yapılabileceği bir başka fırsatı beklemeni gerçekten bütün yüreğimle rica ediyorum.

Corriere della Sera'ya aboneliği yenilemekle çok iyi ettin. *Gazzetta del Popolo* ile uğraşmaya değmez; iki gazeteye abone olmak mümkün değildir sanırım ya da en azından bakanlığa bir dilekçe vermek gerektiğini düşünüyorum. Bu da zaten işlemde bir dilekçem daha olduğu için, yapmak istemediğim bir şey. Ayrıca iki gazeteye abone olmanın hiçbir işe yaramayacağına tam anlamıyla ikna oldum. *Gazzetta del Popolo* daha iyi bir hale gelmiş olabilir belki, hepsi göreceli: Bu, özellikle edebiyat ve derleme işbirlikleriyle ilgili olan şeyler konusunda bir düzelme olmalı ama gazetecilik donanımı açısından (servisler, haberler vb.), hataları bütün günümüz gazeteciliğinin örgütsel bir hastalığından kaynaklanan *Corriere*'yi kesinlikle aşamaz. Haberlerde hiçbir örgütselliğin olmaması, olaylardan, okuyucu sanki bilmek zorundaymış gibi (yani okuyucunun birçok gazete okuduğunun ya da yabancı gazeteleri okuduğunun varsayılması), hiçbir bilgi verilmeden eski olaylara başvurularak söz edilmesi, Banca Commerciale'nin dönüştürülmesi ya da Credito Mobiliare'nin³⁶ kurulması gibi birincil önem taşıyan olayların, yabancı gazetelerin haber ve yorumlarına indirgenerek sınırlandırılıp

36 Banca Commerciale: İtalyan Ticaret Bankası. Credito Mobiliare: Endüstriyi desteklemek üzere kredi veren kuruluş.

açıklanmaması, yalnızca *Corriere*'nin yetersizliği olamaz. O zaman, *Corriere*'nin daha kötü ve yanlış bir kopyası olacak bir başka gazeteyi de almak neye yarayacak? Yalnızca üçüncü sayfadaki bazı makaleleri okumak için mi? Zahmete değmez.

Anneme yazamadığım için üzgünüm. Noel arifesi için, tren yoluyla bir paket alacağımı haber vermişti bana, ama şimdiden ayın 28'inde olmamıza rağmen, paket bugün de gelmedi. Canla başla yapılmak istendiğini ve her şeyi elden geldiğince en iyi biçimde yapmak istediklerini ve Noel arifesinde ulaşacağını bile hesapladıklarını söylediklerinde, paketin zamanında ulaşamayacağını düşündüğümü söyleyeyim sana. Bizim evdekilerin nasıl olduklarını bir bilsen: Hep bir yığın projeler, varsayımlar, büyük hazırlıklar yaparlar, sonra da iyi düşünülmüş bütün projeleri çökertecek temel bazı şeyleri unuturlar. Bu, küçük meselelerde de böyledir. O mesele, çok önceden enine boyuna konuşulur, her şeyi çözümlenmiş, ölçülüp biçilmiş, sanki bir devlet meselesi söz konusuymuş gibi tartışılmış “fikir” üstünde görüşler alınır, saatler, işin sıraya konması falan gözden geçirilir. Çocukken bu işleri yapma ve yürütme biçimiyle alay eder, eğlenir ve herkesi kızdırır, daha sonra işi çekişmeye kadar vardırırdım. Çok eğlenceli öyküler anlatabilirdim sana. Babam ve erkek kardeşlerim, iş konusunda büyük ticari yetenekleri olduğuna inanıyorlardı; hep olmayacak işlere giriyorlar ve öteki Sardinyalıları girişim ruhundan yoksun olmakla eleştiriyorlardı. Doğal olarak girişimlerinden hiçbirisi gerektiği gibi başarıya ulaşmıyordu ve suçlu hep başkalarıydı, sanki bu “başkaları” daha önce de yokmuş ve işe başlamadan önce dikkate alınmamaları gerekiyormuş gibi. Gene de, Noel günü için paketleri aldığımı yazamamak beni üzüyor; içinde ne olduğunu bilseydim, paketi aldığımı ve onları çok mutlu edeceğinden emin olarak ve bundan dolayı, gözümde tabloyu canlandırabileceğim için, bunu ya da şunu çok beğendiğimi yazabilirdim. Annem, planının başarıya ulaşmadığını öğrenince kim bilir ne kadar büyük hayal kırıklığına uğrayacak. Hele senin bu işle uğraşmamanı ve bu seferlik bunu yapmayı kendisine bırakmanı senden rica ettiğine daha da çok üzülecek.

Çok sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

1932

[287]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 4 Ocak 1932

Çok sevgili anneciğim,

Senin Noel paketi, ancak yılın ilk gününde elime ulaştı, ama önemli olan, iyi durumda ve içindekilerin hiç bozulmadan ulaşmış olması. Doğruyu söylemek gerekirse, hele Tiren Denizi üstünde azgınlaşan ve Sardinya ile kıta arasındaki deniz taşımacılığında gecikmelere neden olan fırtınalar göz önüne alındığında, ben daha da geç ulaşacağını bekliyordum. Hem sonra, sanırım sen ve ötekiler “şimdi tam saatinde yerine varan trenler”e aşırı derecede güvenip, bu yüzden 19’unda gönderilen bir paketin 24’ünde Turi’ye varacağını düşünmüş olmalısınız. Paketin gelmesi yedi gün daha uzun sürdü. İçindeki küçük hediyelerin bana çok büyük zevk verdiği paketin hazırlanmasında işbirliği yapan, en büyüğünden Diddi’ye kadar herkese teşekkür ederim. Uykum gelmediği zaman, oyalanabilmek için her akşam hediyeleri yastığımın altına koyacağım ve uzun gecelerin nasıl geçtiğini anlayamayacağım. Teresina’yı hayal kırıklığına uğratan, ekmeğin iyi mayalanmamış olduğunun farkına varmadım ben; kaya gibi sert olmasına rağmen çok lezzetli geldi bana. Bu yüzden, her ne kadar, kızken eğilimi olduğumu hatırlamasam da, şimdi kusursuz bir ev kadını olduğuna tüm varlığımla inanmaya hazırım. Kim bilir, belki de yemek pişirmeyi ve et kızartmayı da öğrenmiştir! Şimdiye kadar yalnızca bir-iki ufak şey yedim, çünkü bağırsaklarım rahatsız ve son derece düzenli ve ihtiyatlı olmam gerekiyor, ama yavaş yavaş hepsini tüketeceğim. Tanca Reggia’da mandalina yetişmesi

beni şaşırttı; Tanca Reggia'yı kim ekip biçiyor? Eski gaziler mi? Mandalinalar da epey lezzetli, tam benim ağız tadıma göre. Tatiana, belki bugünlerde Carlo'yla beraber Turi'ye geleceğini yazdı bana. Carlo'nun böyle uzun bir yolculuk için bir yığın para harcaması hiç hoşuma gitmiyor. Ağustos'ta buradaydı ve Ocak ayında bir başka yolculuk daha yapması abartı gibi geliyor. Gelirlerse, Teresina'nın adresine bir paket kitap göndereceğim; içinde Mea'ya söz verdiğim ve bir türlü gönderemediğim 12 renkli pastel kalem bulunan bir kutu da olacak. Küçük bir şey olsa da umarım hoşuna gider. Çok sevgili anneciğim, şimdiden isim gününü kutluyorum; mektuplar hep gecikmeli geliyor ve 19'undaki kutlamayı ancak bugün sana yazarak zamanında almanı sağlayabilirim belki. Sağlığına kavuşmanı ve geleceğe hep daha iyi bakmanı umuyorum. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Sayfanın öteki yarısını Tatiana'ya göndermeni rica ediyorum senden.

[288]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 4 Ocak 1932

Çok sevgili Tania,

31 Aralık tarihli mektubunu aldım. Bana, Turi'ye gelme niyetinden söz etmiyorsun; tavsiyeme uyarak yolculuğu bir başka sefere bırakacağını ve Carlo'yu da bundan caydırmayı başaracağını umuyorum. Yola çıkmış olabileceğini ve bu mektubun Roma'da sana yetismeyeceğini düşünerek, Piero'nun sorduğu soru hakkında bazı şeyler söylemek için birkaç satır yazıyorum.

Kiril alfabesiyle yazılmış Rusça isimlerin Latin alfabesiyle İtalyancaya "bilimsel" bir çevirisinden söz edilemez. "Bilimsel", bu konuda bir tek şey ifade edebilir: Harfleriyle ve tüm belirtici işaretleriyle, yalnızca İtalyan bilim adamları için değil, aynı zamanda başka ülkelerin bilim adamları için de çeşitli dillerin ve şivelerin seslerini tekrarlayabilmeleri için, tek bir biçim altında, Archivio Glottologico Italiano [İtalyan Dilbilim Arşivi] tarafından saptanmış kurallara uydurmak. Ama acemiler için öylesine zor bir araç söz konusu ki, böyle bir çözüm, meseleleri büyük ölçüde karmaşıktırabilir. Bu durumda, mümkün olan en çok sayıda okuyucu için, en anlaşılabilir olabilecek uyumlu bir yazı çevirisini bulmak gerek. Bir zamanlar *Corriere*

della Sera'nın, gazetenin dağıtımı göz önüne alındığında popülerleşmiş olabilecek, kendine özgü bir yazı çeviri tarzı vardı; ama bugün *Corriere*'de bile hiçbir yöntem yok ve bu nedenle başvurulacak kaynakça hiçbir değer taşıyor. Girişim, büyük ölçekli ve süreklilik taşıyan yapıda bir girişim olsaydı, yayıncıdan bir yazı çevirisi kuralı saptanması ve bunu "benimsetmesi" istenebilirdi. Aksi takdirde, bence en iyisi, çok eksik olsa bile (en büyük hata Latince harfleri geleneksel olan sestem başka bir sesle söylemeleridir), en yaygın ve en bilinen olma avantajı taşıyan Slavia'nın yazı çeviri tarzına uyum göstermektir. Eğer yeni bir "uyum" tarzı geliştirilecekse, 1931 yılında, *Cultura* dergisinin Dostoyevski'ye ayrılmış özel sayısında yayınlanan Bruno Migliorini'nin notunu dikkate almak gerekir. En büyük zorluk, İtalyan alfabesinin işaretler bakımından aşırı yoksul olması ve İtalyan yazımında aynı olgu için farklı araçların kullanılıyor olmasıdır. *Chi*, *che*¹ için kullanılan "h" işareti, tam tersine *gni*, *gne* vb. [nyi, nye] için de kullanılmaz ve *sci*, *sce* [şi, şe] için de kullanılmaz, "nh" yazılan Portekizceden ve "sh" yazılan İngilizceden farklıdır. Fransızcanın "j" sesi de böyledir; İtalyan yazımında, Güney Sardinya'da olan "j" sesini çıkarmak için "x" harfi kullanıldı, ama herkesin "j" sesini "cs" [ks] olarak söylemesiyle sonuçlandı (*simaxis* gibi: *simacsis* olarak söylendi, *simajis* değil). Ayrıca Slavia ve öteki yayınevleri İtalyanca "j" sesini, Rusça "i" olarak yazmak gibi, öyle bir saçmalık yapıyorlar ki, kullanımı saptamak bence imkânsız. – Bence, bir uyuma uygun gelmesi gerektiği göz önünde tutulunca, önceden var olan geleneği ve dolaşısıyla bir yaygınlığı ve bilinen bir kullanımı olanı almak önemli.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[289]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 11 Ocak 1932

Çok sevgili Tania,

Geçen pazartesi mektubumu doğrudan anneme gönderdim. Paketin geldiğini ona bildirmem gerekiyordu. Bunun ötesinde de, mektubun sana ulaşması gereken günlerde Roma'da olduğundan emin değildim, çünkü son mektupların Roma'da değil de Turi'de ya da yolda olabileceğini öngörmeye neden

1 *Chi*, İtalyanca "kim" demektir ve "ki" olarak okunur. *Che*, İtalyanca "ne" anlamına gelir ve "ke" olarak okunur.

olacak nitelikteydi. Bu zaman zarfında senden 29 Aralık tarihli bir kart, 31 Aralık tarihli bir mektup ve 5 Ocak tarihli bir mektup daha aldım. Bazı gözlemlerimin ya da ifadelerimin seni üzdüğünü yazdığına göre, sana herhangi bir üzüntü vermek istediğimi düşünmediğine inanmama rağmen, kendimi sana daha iyi anlatmaya ve kendimi aklamaya çalışacağım. Bu yüzden, “Gericco gülleri” konusunda, benim daha önceki bir mektubumu unuttuğunu ya da aceleyle okuduğunu sana belirtirken, içimde hiçbir öfke ya da seni kırma isteği yoktu. Bu unutmak ve aceleyle okumak benim de başıma gelir. Belli bir günde ve belli bir saat içinde mektup yazmak zorunda olduğum için, tam o sırada mektup yazma isteğim de yoksa ya da kendimi hasta hissediyorsam, önceden yazmayı düşündüğüm şeyleri hatırlamam gereken tam o an, unutmak benim de başıma geliyor. Ve gene aynı şekilde, her zaman şu olguyu hesaba katmanı rica ediyorum senden: Tam tamına belirlenmiş saatte yazıyorum ve bazen zamanında bitirmek için son süratle yazıyı hızlandırmam gerekiyor. Bütün bunlar mektuplara ve onların aceleci ve tutarsız biçimlerine yansıyan özel bir sinirlilik durumu doğuruyor. –Bana gönderdiğin son patikler konusunda da öyle. Aslında patikler geldiğinde onları şöyle bir gördüm ve elime bile almadım. Hücrede çok çok az eşyanın, en gerekli olanların bulundurulabildiğini hatırlaman gerekir. Birkaç koli ya da paket geldiği zaman, açılışında hazır bulunmak ve her şeyin yerli yerinde olup olmadığını kontrol etmek için çağırıyorlar. Acil ihtiyaç olduğu bildirilirse, beraberinde bir-iki şey götürülebilir; “eski”nin geri getirilmesi ve yeninin alınması kuralı var. Bu nedenle, bazen bana ait olduğunu unuttuğum eşyaları emanette “keşfettiğim” oluyor (çok çok az yediğim ve gelen “günlük tayını” yedikten sonra yemeyi unuttuğum için, kesinlikle en azından bir yıl öncesinden kalan çikolata vb. vardır herhalde). O halde, patikleri görür görmez bana “geçirgen”miş gibi göründüklerini yazdım sana. Neden? Patikler yalnızca çorapları ayakkabıların aşındırmasından korumaya değil, aynı zamanda cildi nemden korumaya da yarıyor, çünkü ayakkabılar yeni olsa bile, kötü yapıldığı için, sular tabandan ve dikiş yerlerinden içeri sızıyor. İşte o zaman, “geçirgen” sözüyle ifade ettiğim bu yeni tip patiklerin, aşınmaya karşı işe yarasalar bile, seyrek dokundukları ve sıkı olmadıkları için neme karşı işe yaramadıkları gerçeğini (aklımda kalmış) hatırlamıştım yalnızca. Oysa önceki patikler iki niteliği bir araya getirmişlerdi ve bu yüzden onları tercih ettiğimi yazdım sana. Bütün bu ayrıntıları, o zaman, sana daha önce açıklamalıydım belki: Başka sefer daha özenli olmaya çalışacağım ve bütün uyarılarımın nedenlerini dikkatle ortaya koyacağım; daha açıklayıcı davranacağım, çünkü eşyaların teknik isimlerini bilmiyorum; bu yüzden de kendi adıyla değil, dolaylı sözcüklerle falan söylemeye başvurmam gerekecek. –5 Aralık tarihli son mektubun neredeyse tamamen Carlo’nun yolculuğu meselesine ayrılmış. Mektupta şöyle

yazıyordun: “Turi’ye yolculuk yapmaya zorlamak için Carlo’yu sıkıştırdığımı hangi nedenle düşünebildiğini anlayamadım. Böyle bir şey yok! vb.” Bu meselede de benim gözlemim hiçbir suçlama niyeti taşımıyordu ve senin tarafından hiçbir tepkiyi ve gerekçeyi hak etmiyordu. Gözlemim, 23 Aralık tarihli mektubunda bulunan şu bilgiye ilişkindi ve sana kopyalıyorum bunu: “Bu akşam Carlo’dan, bayram dolayısıyla alması gereken çift maaşı ayın 31’inden önce alamayacağından dolayı, 9 ya da 10 Ocak’a doğru seni ziyaret edebileceğini, çünkü onun yerine geçecek hiç kimse olmayacağından ötürü, özellikle ayın ilk günlerinde orada bulunmak zorunda olduğunu yazdığı bir mektup aldım. Ona, yola çıkmak için, Noel ve yılbaşı tatilleri fırsatından yararlanabilsin ve fazladan bir izin istemek zorunda kalmasın diye, yolculuk vb. için gerekli parayı ödünç verebileceğim cevabını verdim.” Bu olguya bağlıyordum ve senin, Carlo’nun yolculuğu konusunda bir ısrarından ya da sıkıştırmandan bahsedilebileceğini düşünüyorum, çünkü senin ödünç para verme önerine pekala bir ısrar ya da sıkıştırma denebilir. Senin “Böyle bir şey yok!”un, aşırı derecede ağır ve haksız. –Geçen Ağustos’ta Turi’ye yolculuğundan sonra Carlo’nun izlenimlerini iletiyorsun bana; göreceli izlenimleri ve çıkarımları tartışmak istemiyorum. Her ne olursa olsun, yeni gelişmeler oldu. Carlo beni görmeye geldiğinde, benimle mektuplaşmalarındaki tarzından açık bir biçimde söz ettim ona. Mektuplarıma cevap verilmediği zaman aslında bazen geleneksel olan sevgi ve nezaket görüntüsü altında ağır gelebilecek (ve hiç kuşkusuz öyle) bir ilişkiyi koparmanın bir yolunu bulma isteğinin az ya da çok açığa vurulmuş, az ya da çok bilinçli özünün gizlendiğini düşünmeye kendimde yetki bulabileceğimi de söyledim ona. Bu yüzden, karşı çıkmalarına falan cevap olarak, bu açık yürekli açıklamalardan sonra, gene hiçbir neden olmadan mektuplarını keserse, benim bundan gerekli sonuçları çıkaracağımı söyledim. Tam olarak yaptığım bu. “Sana yazmamasının belirli bir anlamı yok” diye yazdığın zaman, demek ki işin bu tarafını hiç bilmiyordun; bunu bilmeden belli bir anlamın altını çiziyordun. Ayrıca bu konuda üstelemek istemiyorum. Yalnız senden yürekten rica ediyorum, Carlo’yu Turi’ye gelmesi için yüreklendirebilecek hiçbir girişimde bulunma, tersine tamamen aksini yapmanı rica ediyorum; böyle bir yolculuğun yararsız ve yersiz kaçacağını düşündüğümü bildir ona.

Şu ya da bu biçimde üstünde uzlaşılamayan bu konular bunalttı beni ve artık yazma isteği yok içimde.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Bu kez de bazı şeyleri unutmak üzereydim. Bir süre önce, omurga ameliyatları ve bu alanda yapılan cerrahi ilerlemeler hakkında bana bazı bilgiler

göndermeni rica etmiştim senden. O sıralar sen hastaydın ve bana cevap verebilecek duruma geldiğinde, soruyu sana yeniden sormayı unuttum. Bazı durumları sana tekrarlıyorum: Ameliyat olmak isteyen hasta, oldukça ciddi bir durumda. Sıraca hastalığına yakalandı. Bağışsıkları onda sedef hastalığı yarattı, vücut derisinin üçte ikisi irin ve kabuklarla kaplandı ve vahim olmasa da, kalıtsal bir frengiye yakalandı. Gene de çok iradeli ve dikkate değer bir “canlılığı” var.

[290]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 18 Ocak 1932

Çok sevgili Tania,

9 Ocak tarihli kartınla 12 Ocak tarihli mektubunu aldım. Şu saatlerde, geçen pazartesi yazdığım mektubu ve Teresina'nın bana yazdığına göre hemen sana yollamış olduğu 4 Ocak tarihli mektubu da almış olmalısın herhalde. –Evini değiştirmene sevindim, hele bu, günlük basit yaşamının sıkıntısını biraz olsun hafifletebiliyorsa ne âlâ. İhtiyar Isacco, zaten birkaç yıl önce morali tamamen bozulmuş bir adamdı, gerçek bir “canlı ceset”ti, ama bunun bilincinde olmadan, hatta ona en mide bulandırıcı ceset kokusu veren kendini beğenmişliği ve kibriyle bir canlı cesetti. Sanırım Bayan Lidia'nın ölümünden sonra daha da çekilmez, daha da “*mort qui saisit le vif*”² bir hale gelmiş olmalı. Tanıştığımızdan kısa bir süre sonra, 1924'te sana söylediğim şeyi hatırlıyor musun? Bir keresinde, Genia bana, senin aslında bunun pek nükteli olmayan bir uydurmam olduğunu sandığını söyledi; ama hiç de uydurma değildi, gerçektir, belki biraz hafifletilmiş ve yumuşatılmıştı hatırladığım kadarıyla. Hem sonra, böyle iğrenç bir şeyi neden uydurayım? –Üstelik onunla konuşur konuşmaz, ciddiye alınmayacak ve sağlam bir kişi olarak görülmeyecek bir adam karakteri izlenimi bıraktı üzerimde hemen. Şunu da söylemeliyim ki, kısa bir süre için babasının bende bıraktığı izlenim, otomatik olarak oğluna da yayıldı ve bunu neredeyse hemen fark etme fırsatını yakaladığım için haksızlık oldu. Valentino'nun kısa bir süre sonra eve dönmek zorunda kalacağını sanıyorum. Aynı şekilde, Roma'da bana söz etmesine rağmen, tam olarak hangi kitapların söz konusu olduğunu bilmediğim için de kaybetmekten üzüleceğim belli bir sayıda kitabımın onda olduğunu belki hatırlayacaksınız. Zamanı gelince bununla ilgilenebilir misin? –Bütün

2 Fransızca. Diriyi ele geçiren ölü.

bu süre içinde şiddetli ya da yarı şiddetli hiçbir hastalığım olmadı. Tam tersine, göreceli olarak sağlığım oldukça iyi sanıyorum. Gerçi hep isteksizim, bazen çok sinirliyim, bazen tersine sakinlik ve ilgisizlik çoküyor üstüme; ama bu yarı sersemlik halinin, hapisteki bütün o küçük sorunlardan ve önemsiz sıkıntılardan dolayı maruz kalınan sürekli yıpranmaya karşı, psikofizik organizmanın bir savunma biçimi olduğunu sanıyorum. Birçok küçük şeyle ve küçük düşüncelerle, küçük endişelerle sinirlerin sürekli olarak törpülendiğini hissetmekten dolayı, bu işin sonu mikromaniye kadar varır (belki de ben, sandığımdan daha fazla mikroman olmuşumdur bile). Ayrıca bak, olan şey şu: –Olimpos’un tüm tanrılarıyla savaşan Prometeus, bize trajik bir dev kahraman gibi görünüyor; Liliputlar tarafından bağlanan Gulliver bizi güldürüyor. Eğer Prometeus, her gün karaciğeri bir kartal tarafından yeneceği yerde, karıncalar tarafından kemirilmiş olsaydı, o da bizi güldürmüş olurdu. Jüpiter kendi döneminde pek akıllı değilmiş; rakiplerini saf dışı etme tekniği henüz pek gelişkin değilmiş. Modern bir öykü yazarı (hatırlamıyorum ama Guelfo Civinini olacak sanırım), bir kocanın, karısının gönlünü kaptırmaya başladığı bir kibarlık budalasının işini bozmak için, onu aç pirelerle dolu, terk edilmiş bir kulübeye bir gece boyunca kapatmayı tasarlar: Pire ısırıklarıyla delik deşik halde, pek de sevimli olmayan aşığını görünce, *signoranın* nasıl dudak büktüğünü tahmin etmek hiç zor olmasa gerek! –Sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

Gazetede, hapisten çıkan eski mahkûmların, hâlâ hapisshanede yatan mahkûmların, ailelerini dolandırdıklarını okudum. Bu konuda seni uyar-
mış olduğumu hatırlamıyorum ve senin yufka yüreğini ve başkalarının
sinsiliklerinden kuşkulananma eğilimini bildiğim için, bu uyarıyı yapma-
nın yararlı olacağını düşünüyorum.

[291]

Teresina Gramsci'ye

[Turi] 18 Ocak 1932

Çok sevgili Teresina,

İçinde Franco'nun mektubu, renkli çizimleri, Diddi ve Mima'nın küçük mektupçuğu bulunan, 14 Ocak tarihli mektubunu aldım. Çocuklarının hepsine teşekkür ederim ve onlara sevgimi göstermek için ne yapabileceği-

mi gerçekten düşünemiyorum. Onlar için bir şeyler bulmaya çalışacağım ve bunun üstünde düşüneneğim, çünkü aksi takdirde ilginç olmayacak ve hiçbir anlam taşımayacak. Belki şöyle yaparım: Alıştırma yapmak için Almancadan, çocukluğumuzda çok hoşlandığımız ve üstelik kaynakları aynı olduğu için biraz onları andıran bir dizi halk öyküsü çevirdim. Öyküler biraz eskiden kalma, köylü tarzı ama radyosuyla, uçağıyla, sesli filmleriyle, Carnera'sıyla³ falan vb. modern yaşam, şimdiki çocukların yaşam zevklerinin bir zamanlar bizim aldığımız zevklerden çok farklı olacağı biçimde Ghilarza'ya henüz yeterince girmedir. Öyküleri bir deftere kopyalamaya ve eğer bana izin verilirse, küçüklerin hayal dünyasının gelişmesine benim de bir katkı olarak, bunları çocuklara göndermeye çalışacağım. Belki okuyucunun, öyküleri dinleyiciye sunarken, modern yaşama bir saygı olarak, öykülere bir tutam hiciv ve küçümseme ilave etmesi gerekecek. Ama bu nasıl sunulur? Saçların oğlan saçları gibi kısa kesilmiş olması gerektiğini geçiriyorum kafamdan ve "Valencia" ve Madridli kadınların dantelli ipek şalları üstüne şarkı söylenmeli, ama Alene ve Corroncu Teyze gibi, eski moda tipler gene kalacaklar ve küçük öyküler kendilerine uygun havayı gene koyacaklar. Üstelik bilmem hatırlar mısın, çocukken hep Alene Teyze'yi bisiklet üstünde görmek istediğimi söyledim. Bu, o zamanın görece modernliğiyle ilkelliği zıtlılaştırarak eğlendiğimizi gösteriyor ve bu, ortamımızın zaten çok ötesinde olsa bile, bize sevimli gelmesini ve içimizde hoş duygular uyandırmasını engellemiyordu. Gene annemden haberler yolla bana. Annemi ve evdeki herkesi sıkı sıkı kucakla.

Antonio

[292]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 25 Ocak 1932

Çok sevgili Tania,

20 Ocak tarihli kartını aldım. Önce isim günüm, şimdi de doğum günüm nedeniyle yolladığın tebrikler için sana teşekkür ederim. Bu yıl, 12 Ocak için benim kutlamalarım sana ulaşmadı, çünkü yılın ilk günlerine doğru yazılmış mektubu eve yolladım ve bu yüzden bir sonraki mektup artık zamanında ulaşamayacaktı. Gene de sana bunu bildirebilirdim ama doğrusu ya, mektubu yazarken, son anda unuttum.

3 O dönemin ünlü, iri yarı bir boksörü.

Libreria'nın senden onlara iletmeni rica ettiğim uyarıları dikkate almadığını sanıyorum. Aboneliği iptal etmelerini yazdığım halde yeni yılın bazı yabancı dergilerinin hâlâ geldiğini gördüm. Bakanlıktan henüz cevap gelmedi ve dilekçemin kabulünün de bundan böyle pek mümkün olmayacağını sanıyorum. Bir de şu yeni gelişme oldu üstelik: *Critica Fascista*'nın ilk iki sayısını dergi idaresinden doğrudan aldım. Bu, Libreria'nın benim adresimi doğrudan vererek ve geçen yıllardaki işleyiş biçimini izlemeyerek, abonelikleri yenilediğini düşündürdü bana. Bu işleyiş biçiminin neden yapıldığı unutuldu belki; henüz Milano'da bulunduğum ilk zamanlarda, doğrudan adrese gönderilen abonelikler şu ya da bu nedenle malzemenin aşağı yukarı %30'unun kaybolması ya da yanlış yere gitmesi bakımından iyi çalışmıyordu. Bu olumsuzlukların ardından, gönderilerin Libreria'da merkezileştirilmesi en iyi yol kabul edildi; üstelik kitabevi, bana dergileri zarf içinde taahhütlü gönderiyordu hatta. Dergilerin gönderilmesi doğal olarak daha pahalıya mal oluyordu ama dergiler geliyordu. Kayıp sayıları istemek üzere çeşitli dergi idarelerine yazmadığım vb. için de bu iyi bir yoldu. Libreria'nın idaresine, bu nedenleri anlatan ve açıklama isteyen bir mektup yazmanı rica ediyorum senden. –Zamanında gelmemesinin nedenini sormanı rica ettiğim *Riforma Sociale*'nin, 1931 Ekim-Kasım sayılarını da aynı şekilde almadım. Madem yazacaksın, şu kitapları göndermelerini de iste: 1) *Almanacco Letterario* [Edebiyat Almanacağı], Bompiani, 1932 yılı – 2) R. Morandi, *Storia della grande industria in Italia* [İtalya'da Büyük Endüstrinin Tarihi], Laterza Yayınevi, Bari – 3) B. Croce, *La Rivoluzione del 1848. Il compimento del moto liberale-nazionale e la crisi del 1870* [1848 Devrimi. Liberal-Ulusal Hareketin Sona Ermesi ve 1870 Krizi], Laterza, Bari – 4) B. Croce, *Punti di orientamento della filosofia moderna: Antistoricismo* [Modern Felsefenin Yönelişi Noktalar: Tarihselelik Karşıtlığı], Laterza, Bari – 5) Harold J. Laski, *La libertà nello stato moderno* [Modern Devlette Özgürlük], Laterza, Bari – 6) Emilio Zanella, *Dalla barbarie alla civiltà nel Polesine* [Polesine'de Barbarlıktan Uygarlığa], Problemi del Lavoro Yayınları, Milano – 7) Silvio Benco, *Il "Piccolo" di Trieste* ["Küçük" Trieste Gazetesi], Treves-Treccani-Tumminelli Yayınları. Bu mektubu, büyük bir açıklıkla yazmanı rica ediyorum senden. Maddeleri özetliyorum sana: 1) Yabancı dergilere aboneliği iptal etmiş olmaları gerektiğini hatırlatmak. 2) İtalyanca dışındaki dillerdeki kitapları, hele bizzat benim onlardan istemediklerimi bana göndermemeleri konusunda onları uyarmak. 3) Posta servisinin çalışması göz önüne alınınca, dergileri gerçekten almanın ve yalnız kâğıt üstünde kalmayan bir aboneliğin sağlanmasının tek yolu olarak, aboneliklerin geçen yıllarda olduğu gibi devam etmesini rica ederek, bu yılın abonelik işleyiş tarzı hakkında açıklama istemek. 4) *La Riforma Sociale* dergisinin 1931 yılı Ekim-Kasım sayıları

konusunda ısrar etmek. 5) Talep edilen yeni kitapların listesini göndermek. – Posta servisiyle ilgili olması nedeniyle, Libreria'nın bana zarfsız olarak, normal postayla gönderdiği Alman bibliyografya dergilerinin bana %30 oranında düzensiz olarak ulaştığını onlara hatırlatabilirsin. Bu dergi meselesini çok önemseydiğimi bilmeni isterim. Bu son zamanlarda okuma olanaklarım giderek daralıyor; herhangi bir karışıklık yüzünden, bana kalan bu imkânın da heba olup gitmesinden ve yaşamımın daha da mutsuz bir hale gelmesinden korkuyorum. Kartında belli bir noktada şunu yazıyorsun: “Aslında, sondan bir önceki mektubundan sonra, hiçbir şeyi umursamadan Turi'ye yolculuk yapabilir miydim? Elbette bunu benim için ve senin için de doğal olarak yapmalıydım, ama Carlo'yla sorunları çözmemiş olarak, yola böyle yalnız çıkmam gerekecekti; bunu yapamadım çünkü Carlo'nun bir biçimde öfkeleneyeceğini sanıyordum ve kaldım!” Hangi çağrışımдан dolayı bunu böyle yazdığını anlamıyorum. Benim sondan ikinci mektubumdan sonra, Turi'ye gelmek için yola çıkmış olmadığından dolayı özür diliyorsun gibi görünüyor. Yola çıkmamakla çok iyi etmişsin, ben bunu sana bizzat kendim tavsiye ediyordum. Büyük olasılıkla, bu “sondan ikinci” mektupta, mektubu yazdığım sırada senin yolculuk yapmakta olduğun kuşkusunu ima ediyordum, ama mutlaka gelmiş olacağını falan neredeyse kesin bir biçimde bana yazman ve mektubun Roma'da eline geçeceğinden emin olmamamdı bunun nedeni. Fakat daha sonra, gerçeğe dönüşen bu meselede sana hiçbir şey yapmamanı ve Carlo'ya ısrar etmemeni tavsiye etmiştim. Bazen mektuplarında henüz bilincinde kesinleşmemiş (en azından yazarken) düşüncelerin akışına bırakıyorsun kendini ve bu senin mektuplarına belli bir bulanıklık veriyor. Belirsiz olan bu durumun önceden iyice kesinleşmiş yönlerini yazman ve benimle yakından ilgili olduklarında onları benimle tartışmadan önce (her durumda) kesinleştirmemen daha yerinde olurdu. Bir mahkûmun gerçek ruh durumunun ne olabileceğini henüz tam olarak anlamadın. En fazla acı veren şey, belirsizlik durumudur; cezaevi yaşamına özgü bu belirsizlik ve kararsızlık durumuna, hapisane gardiyanı olmayan kişiler tarafından yapılabilecek şeylerin belirsizliği de (ama çok farklı bir kapsamda) eklenince, bu acı daha da artar. Birçok acıdan sonra ve iradesiz bir nesne olmayı ve her an kökleşmiş alışkanlıklarını değiştirmek için seni sağa ya da sola yollayabilecek olan idari mekanizmanın karşısında öznellik taşımayan bir nesne olma durumunu bilinçaltına atmak için zorlamalardan sonra buna alışılıyor vb. Eğer bu mekanizmaya ve onun akıldışı sarsıntılarına, yakınlarının akıldışı eylemleri ve karmakarışıklıkları da eklenirse, mahkûm kendini ezilmiş ve mahvolmuş hissetmeye başlıyor. Asla belirsiz ve bulanık planlar yapmamalı ve sözler vermemelisin, sinirlrimi yıpratmamalısın, aksi halde, çok sabırlı ve her bakımdan kendimi

dizginlemeye yatkın olmama rağmen, “kendi irademin” de desteğiyle, sert bir tutum içine girmek durumunda kalacağım ve zahmete değmese de, henüz yaşadığımı kendime kanıtlamak için bunun varsayılmasını sağlamak bana düşecek.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[293]

Tatiana Schucht’a

[Turi] 1 Şubat 1932

Çok sevgili Tania,

28 Ocak tarihli mektubunu aldım. Ameliyat hakkındaki bilgilere teşekkür ederim; bu bana yeterli oldu ve hizmet ettikleri amaca uygundular. – Son mektubumda, senden Libreria’ya göndermeni rica ettiğim mektubu henüz yazıp yazmadığını bilmiyorum. Henüz yazmadıysan, bir değişikliği daha hesaba kat, yani şunu: Bompiani’nin *Almanacco Letteraria*’sını [Edebiyat Almanığı] aldığımı ve bu durumda kitap listesinden bu kitabın çıkarılması gerektiğini yaz. Ötekiler hâlâ geçerli. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[294]

Giuseppina Marcias’a

[Turi] 1 Şubat 1932

Çok sevgili anneciğim,

Grazietta’nın 15 Ocak tarihli mektubunu aldım. Bana gönderdiği haberler pek doyurucu ve kesin değil, ama hiç olmazsa senin sağlığının genel durumunda can sıkıcı yeni hiçbir şey olmadığı güvenini verdi bana. Ghilarza’daki meslek okulunun nasıl örgütlenmiş olduğunu ve baştan sona tüm öğretim boyunca, tam olarak hangi derslerin işlendiğini bilmiyorum. *Corriere della Sera*’da bu tip okullar konusuna yönelik, Parlamento’da yapılan bir tartışmayı okudum, ama üstünde durulan konular, kesin fikirler edinmek için son derece genel ve belirsiz şeyler. Bu tartışmadan çıkarılabilecek tek

önemli şey, meslek okulunun tek başına yeterli olmadığı, ama bir üst dereceli okula devam imkânı vermesiydi. Bu yüzden, Mea için son söz söylenmiş değil ve bu yıllar tamamen kaybedilmiş olmayacak. Bence onun durumunda ve ona karşı izlenecek tutumda, hepinize yararlı olacak temel şey, ileriye bir atılım yapmak ve koşullar değiştiği takdirde, daha parlak bir öğrenime başlama derecesinde olmak için okul programları dışında, kendi kendine çalışmak üzere bu zamanı değerlendirip değerlendirmemesinin kendisine ve kendi isteğine bağlı olduğunu ona hissettirmenin gerekliliğidir. Her şey kelimenin tam anlamıyla Mea'nın iyi niyetli ve hırslı olmasında yatıyor. Bunun dışında, daha iyi ve daha parlak bir şeyler yapmak için girişimde bulunmak istememiş olması nedeniyle, yaşamını Ghilarza'da çorap örerek doldurursa dünya batmaz. Mea'nın İtalyan Genç Kızları kuruluşuna yazılıp yazılmadığını bilmiyorum. Her ne kadar bana bu konuda hiçbir zaman yazmadıysanız da, kaydolduğunu sanıyorum ve onun bu gösterişli şeyler için yanıp tutuştuğunu canlandırıyorum kafamda. Böylece, o da, öteki İtalyan kızlarının alinyazısını izleyecek, yani hep söylendiği gibi, onlarla evlenecek budalayı bulup iyi aile annesi olmak alinyazısını izleyecek. Gerçi bu da kesin değil, çünkü bu budalalar, tavuk gibi olan kadınlarla evlenmek isterler; ama bağı bahçesi olan ve bir kenara para yığmış tavuk gibi kadınlarla. –Beni hatırladığı ve yolladığı selamları için Maria Domenica Teyze'nin oğluna teşekkür et. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[295]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 8 Şubat 1932

Çok sevgili Tania,

2 Şubat tarihli taahhütlü mektubunla Giulia'nın mektubunu aldım. Giulia'ya gelecek pazartesi cevap yazacağım. Kısa bir süre sonra, Delio'nun mektubunun senin tarafından yapılmış çevirisini almayı umuyorum; bu konuyla ilgili olarak, yani Giulia'nın İtalyanca terimleri çevirememesi nedeniyle, Delio'nun mektubunda yaşanan şeyin benim mektuplarımda da yaşanmaması için, Delio'nun sözünü ettiği küçük kuşların ve küçük balıkların Rusça adlarını parantez içinde vermeni bildirmek isterim. İsimleri öteki dillere çevrilemeyecek olan yerel çeşitlerin söz konusu olduğu da göz ardı edilemez; bu nedenle, sözlüklerle fazla uğraşma ve türlerin genel bilgisini

vermekle yetin; büyüklük sırasını karıştırmamak, yani bir çalığışundan bir kartalmış gibi ya da bunun tersi olan durumdan bahsetmemek önemli. Delio'nun mektubunu okumak için sabırsızlanıyorum. Sürekli bir yazışma başlatmayı, onun yaşamının somut ve canlı ilgileri arasında yer almayı başarabilecek miyim acaba?

Şu sözümona “İki Dünya” üstüne bizim ipe sapa gelmez ve pek de sevimli olmayan tartışmamız hakkında Piero'nun yazdıklarını ilgiyle okudum (bana İki Dünya'nın Kahramanı'nı ve on sekizinci yüzyıl romantik dönemin benzer yaklaşımlarını hatırlatıyor: 1830'da kurulmuş olan *Rivista dei Due Mondi*'yi de!). Mektuplarımı ona gösterdiğin ve bizim bilimsel tartışmamızın genel çizgisi hakkında kendisine bilgi verdiğin anlaşıldığına göre, bu konuda onun görüşlerini bana iletirsen sana minnettar kalacağım. Onun ne yaşlı hahamlarla ne de genç Siyonistlerle aynı düşüncede olacağını sanıyorum, ama görünüşe bakılırsa, şu ünlü “İki Dünya”nın varlığını, en azından belli sınırlar içinde, kabul ediyor gibi. Gözlemleri, her ne kadar nesnel olarak ilginç olsa da bana tam olarak doğru gelmiyor. “Açık bir biçimde”, “Yahudileri yeniden yalıtılmış bir cemaat haline getirmek” eğiliminin olduğu yargısının doğrulandığını sanmıyorum; bu daha çok, yaşlı hahamların ve genç Siyonistlerin “özel” eğilimleriymiş gibi görünüyor. Doğrusunu söylemek gerekirse, Yahudiler, düzenlemenin ardından Protestanların durumunda bulunuyorlar, ancak Yahudilere ve Protestanlara kıyasla, kendilerini oldukça acıklı bir durumda bulacak sosyal bir sınıf var –ya da olacak– ve bu sınıf, devlet memurluğu dışında bırakılacağı için, yani bir vatandaş olarak aşağılanacak olan, papazlıktan çıkarılmış papazların ve keşişlikten atılmış keşişlerin sınıfı olacak (ya da oldular bile). Yasal olarak böyle bir aşağı toplum sınıfının oluşturulmasının mümkün olması, bana göre, yasaların ruhu olarak, aşağılayıcı olmaktan tamamen uzak olan, ayrıcalıklı hakların verildiği Yahudilerin ve Protestanların yasal durumundan çok daha önemli. Bir Yahudi düşmanlığı eğiliminin yeniden doğabileceğini göz ardı etmiyorum; bunun, bugün var olduğunu görmüyorum. Karşıt ipuçları başka nedenlerle açıklanmış olabilir ve ayrıca daha az önemi olmayan gerçeklerle dengelenmiş olabilir. Ama bana göre, önemli olan gerçek şu: Yahudilerin bir bölümünün öteki Yahudilere karşı belirlenmiş önlemleri onaylaması. Roma Üniversitesi profesörü Levi-Civita'nın, resmî dinî törenlere katılmadığı için başı derde girdi, ama bu sıkıntıları ona, kendisi de Yahudi olan rektör Del Vecchio yaratmıştı. Demek ki ırk sorunu söz konusu değildi, söz konusu olan siyaset sorunuydu: Egemen sınıfın bir üyesi, hangi inançtan olursa olsun, “*instrumentum regni*”⁴ olan Katolikliğe saygılı olmalıydı. Bu nedenle, Akademi ya da Parlamento'dan alınmış ipuçları kesin değildir: Dünyaca tanın-

4 Latince, “hüküm süren araç” anlamına geliyor.

miş Yahudi olmayan bilim adamları bunun dışındalar ve dışında kalacaklar. Credito Mobiliare'de Theodore Mayer'in⁵ konumu da, bana göre önemli görünüyor. Birçok durumda önemli olanın Yahudilik değil, ama Yahudi masonluğu, yani masonluğun, içinde kesinlikle birçok Yahudi'nin bulunduğu bir kurum olmuş olduğu gerçeğine inanıyorum. Çok sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[296]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 15 Şubat 1932

Çok sevgili Tania,

12 Şubat tarihli kartını aldım ama bana sözünü ettiğin öteki kartını almadım. Birçok nedenden dolayı, bu hafta da Giulia'ya yazamıyorum, çünkü kendimi pek iyi hissetmiyorum ve düşüncelerimin akışını istediğim gibi odaklayamıyorum. Ayrıca onun konumuna ve ruhsal durumuna göre, daha yararlı ve daha uygun bir davranış tarzı bulamıyorum. Bütün bunlar, bana korkunç derecede zor ve karmaşık geliyor; çözüm yolu arıyorum ama bulamıyorum, bulacağımdan da emin değilim. Bana yardım etmen için bu konuları seninle konuşmak istiyorum biraz. Tüm gerekli unsurları (yalnızca kısmi olabilecek izlenimlerimden ve deneylerimden elde edilebilecek unsurlar) bir araya getirmek için, sana bir cilt dolusu yazmam gerektiği doğru, ancak elimden geleni yapacağım. Benim temel izlenimim şu: Giulia'nın ruhsal dengesizlik durumunun en ciddi belirtisi, onun bağladığı ve psikanalitik tedaviye neden olabilecek son derece belirsiz olgulardan çok, bu tedaviye başvurmuş ve buna çok inanmış olması gerçeğine bağlı. Elbette psikanaliz üstüne geniş ve kesin bilgim yok, ama bu konuda yaptığım küçük incelemelerden sonra, psikanalitik teorinin sağlam kazanımları sayılabilecek bazı noktalar hakkında, tüm hayal ürünü ve hatta büyücülükle ilgili unsurlardan arındırıldıktan sonra sonuç çıkarabilirim sanıyorum. Bana göre en önemli nokta şu: Psikanalitik tedavinin, yalnızca romantik edebiyatın "aşağılanmışlar ve incinmişler" diye adlandırdığı ve genel olarak görüldüğünden çok daha fazla sayıda ve çeşitte olan sosyal unsurların bu bölü-

5 Teodoro Mayer (1860-1942): Yahudi asıllı olan Mayer, 1881 yılında Trieste'nin *Il "Piccolo"* günlük gazetesinin kurucusu oldu, daha sonra senatörlük ve bakanlık yaptı, 1931 yılında Istituto Mobiliare'ye başkan olarak atandı.

müne yarar sağlayabilir olmasıdır. Yani modern yaşamın acımasız çatışması içinde ele geçirilmiş (modern yaşam derken, yalnızca günümüzden bahsediyorum, ama her dönemin kendi geçmişine karşıt olan bir modernliği oldu), bu çatışmaları kendi yöntemleriyle anlamlandıramayan ve dolayısıyla yeni bir ahlâki huzur ve rahatlığa, yani irade içgüdüsüyle ulaşılabilecek amaçlar arasında bir dengeye kavuşarak bunun üstesinden gelemeyen kişilere yarar sağlayabilmesidir. Belirli tarihsel zamanlarda ve belirli ortamlarda, yani ortam aşırı bir gerilime varacak şekilde aşırı derecede ısındığında, üretime yönelik istemli itilimlerden en yüksek verimliliği elde etmek için, onları bunaltıncaya kadar, tek tek kişiler üstünde baskı yapan devasa kolektif güçler serbest kaldıklarında, durum dramatik bir hale dönüşüyor. Bu durumlar, geri kalmış sosyal unsurlar için, örneğin sağlam sinirleri yıpranmadan gerilebilen ve en yüksek ayar aralığında titreşebilen köylüler için gerekli ve kaçınılmazken, son derece duyarlı ve incelmış mizaçlar için yıkıcı bir hale geliyor. Giulia ile Genia'yı tanıdığım Serebriani Bor sanatoryumunda, aşırı zayıf durumda gelen ve 3-4 ay sonra sıradan ama onların alıştıkları yaşam düzeyine göre mükemmel bir beslenmeyle ve dinlenmeyle 16-18 kilo alan, serpilken, yeni bir yaşamın son derece yüksek titreşimine yeterli hale gelen hastaları görünce uğradığım şaşkınlığı belki sana birkaç kez anlatmışımdır. Ama bu kişilerde romantik fanatizmin kırıntısı bile yoktu ya da en azından belirli bir tür romantik fanatizmin kırıntısı bile yoktu: Moral olarak sağlıklı ve dengeliydiler, çözememekten dolayı umutsuzluğa düşecekleri ve bizzat kendilerini umutsuzluğa düşürecekleri ve kendi çabalarıyla yetersiz olduklarına, isteksiz olduklarına, kişiliksiz olduklarına inanacakları için, sözün kısası İtalya'da söylendiği gibi, "kendi üstüne tükürmek" olacağı için, çözülemeyecek sorunlar yaratmıyorlardı. Giulia, tam olarak gerçektir, "çözülemeyecek sorunlar"ın acısını çekiyor; düzensiz ve coşkulu hayallerinin yarattığı fantezilere karşı savaşıyor ve doğal olarak, hiç kimse tarafından çözümüne imkân olmayan şeyi kendi başına da çözemediği için, dışarıdan bir desteğe, bir büyücüye ya da bir psikanaliz doktoruna dayanma gereksinimi duyuyor bana kalırsa. Bu durumda, bir kültür insanının (bu sözcüğün Almanca anlamıyla), toplumun aktif bir unsurunun, kesinlikle Giulia gibi birinin, yalnızca resmî nedenlerden dolayı değil, çantasında toplumsal olarak aktif olduğunu varsayan bir kartı olduğu için, tek ve en iyi psikanaliz doktorunun kendisi olması gerektiğine ve öyle olduğuna inanıyorum. Örneğin, yazdığı şey, yani çalışması gereken şey falan, ne anlama geliyor? Her bir kişi, bir üretim eyleminin ortaya koyucusu olarak, düşünsel ve mesleki bakımdan çalışmak ve kendini geliştirmek zorundadır, her zaman; niye bunun kişisel bir sorun olduğunu, kendi düşük düzeyinin bir belirtisi olduğunu düşünmeli? Her bir kişi, her gün kendi kişiliğini ve

kendi karakterini inceler ve çözer, içgüdülere, dürtülere, düşük ve toplum dışı eğilimlere karşı savaşır ve ortak yaşamın hep en üst düzeyine uyarlar kendini. Bunda hiçbir olağanüstülük yok, bireysel olarak trajik hiçbir şey yok. Herkes kavramları, alışkanlıkları ve var olma biçimini yakınlarından ve sırlarını açabileceği kişilerden öğrenir, terk eder ve edilir, kaybeder ve kazanır, unuttur ve biriktirir. Giulia bugün benim mümkün olabilecek entelektüel ve ahlâki etkiye karşı kendini savunamayacağını ve bu yüzden, kendini daha uyum içinde hissettiğini yazıyor. Ama ben, geçmişte de onun düşündüğü gibi kendini ölçülü ve ciddi bir biçimde savunduğunu sanmıyorum. Hem ayrıca, belki de ben onun etkisine karşı kendimi koruyamadım ve aynı dönemlerde onun kişiliğiyle ilişkimde kendimi zenginleştiremedim ya da düzeltemedim? Hiçbir zaman teorileştirmedim ve kendimde meydana gelen bu gelişmeden hiç endişe duymadım, ama bu gelişmenin benim yararına olmamasından kaynaklanmıyor bu. –Sevgili Tania, gevezeliği bitirdim. Ne olursa olsun, bana yazabilmen ve bir çözüm bulmama yardım edebilmen için sana bazı unsurları vermiş olduğumu düşünüyorum. Eğer sana uygun geliyorsa, bu mektubu Giulia'ya gönderebilirsin; belki de bu dolaylı yoldan ilk cevap olabilir. 12 Şubat tarihli mektubunu, Delio'nun mektubunun çevirisiyle birlikte az önce aldım. Önümüzdeki pazartesi cevaplayacağım. Mektubu beğendim.

Seni kucaklıyorum.

Antonio

[297]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 22 Şubat 1932

Çok sevgili Tania,

12 ve 16 Şubat tarihlerini taşıyan iki mektubunu aldım. Gördüğün gibi Delio'ya da cevap yazıyorum. Mektubumu belki aşırı uzun tuttum. Yazma konusunda, onu yormayacak biçimde bir tarz edinmem gerekecek. –Doğrudan, Roma'dan almaya devam ettiğim *Critica Fascista* dergisi, Libreria hesabı üstünden gönderilmediğine göre, dergiyi geri yollamam gerekecek. Aslında Libreria'dan da, öteki dergilerle beraber bir nüshasını aldım. Bu gönderi kim bilir nasıl yapıldı? Belki de *Critica Fascista* dergisinin bazı redaktörleri, hükümet başkanının sekreterliğindedir ve benim dilekçemi görünce, abone olabilmek için istekte bulunduğuma göre dergiyi bana yollatmayı

düşünmüşlerdir. –Farinata’nın kantosu üstüne yaptığım taslak hakkında yazdığın şey, aslında geçmiş yıllarda birileriyle bu konuda konuşmuş olabileceğimi anımsattı bana. Şimdi hatırlıyorum ki, Del Lungo’nun ilk kez Guido Cavalcante’nin ölüm tarihini saptadığı, Dino Compagni’nin *Cronaca Fiorentina*’sı üstüne, Isodoro del Lungo’nun önemli çalışmasını okuduğum zaman, bu yorumu ilk kez düşünmüştüm. Daha yakın zamanda ve başka bir bakış açısından, Croce’nin Dante’nin şiiri hakkındaki kitabını okurken bu fikri yeniden düşündüm; burada Cavalcante bölümünden Farinata’nın “*contrappunto*”sunun [düzenleme] dikkate alınmadığını açıkça ortaya koyacak şekilde bahsediliyor. *Giornale Dantesco*’da yayımlanmış olan, *Cehen-nem*’in Onuncu Kantosu üstüne Calosso’nun bir inceleme yazdığını da hatırlıyorum, ancak içeriğini hiç hatırlamıyorum. Fakat benim tarafımdan ortaya atılan fikre orada değinilebileceğini göz ardı edebileceğimi sanıyorum. Ama senin mektubunun yeniden aklıma getirdiği birçok şeyi unutmuş olduğumu fark ediyorum. Ayrıca bir “Dante uzmanı” olmayı ve bu alanda yazılmış eski yorumların büyük keşiflerini yapmayı hiç düşünmediğim için konu öyle pek önem de taşıyor. Ama bu, kontrol etme bakımından işime yarıyor: Birçok unutkanlığın kendini gösterdiği hafızama çok güvenmemem gerektiği ortada. Bu nedenle, İtalyan entelektüelleri üstüne yazdığım notlara ilişkin olarak, nereden başlayacağımı gerçekten bilmiyorum. Notlar bir dizi deftere dağılmış, çeşitli başka notlarla karışmış durumda, onları düzenlemek için önce hepsini bir araya toplamam gerekiyor. Bu çalışma bana çok ağır geliyor, çünkü gerekli odaklanmayı sağlamama izin vermeyen, aşırı derecede sık migren ağrılarım var. Çalışma tarzı ve çalışma için gerekli olan kısıtlı koşullar göz önüne alınınca, pratik olarak da iş çok yorucu. Eğer yapabilirsen bana birkaç defter gönder ama bir süre önce gönderdiklerin gibi aşırı büyük ve kullanışsız olanlardan değil; okul defterleri gibi, normal boyutlardaki defterlerden seçmelisin ve çok sayfası olmayan, en fazla 40-50 sayfalık, kaçınılmaz olarak gitgide daha karmakarışık bir hale gelerek karman çorman bir yığına dönüşmeyecek tarzda defterlerden seçmelisin. Notları konularına göre ayırarak ve böylece sistemli bir hale getirerek, özellikle bu notları yeniden sıraya dizmek için şu küçük defterlerden edinmek isterdim; bu bana vakit geçirecek ve belli bir zihin düzenine erişmek için kişisel olarak bana yararı da olacak. –Bu son zamanlarda şiddetli bağırsak sancılarım oldu, ancak herhangi bir şişkinlik olmadı bir daha, ne de ateşim yükseldi. Burada çok kar yağdı (40 cm.) ve çok soğuk yaptı, ama her şeye rağmen, ağrı sızı bakımından oldukça iyi bir biçimde paçayı kurtardım. Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[Turi] 22 Şubat 1932

Sevgili Delio,

İspinozların ve yavru balıkların barındığı, senin canlılar köşeciğin hoşuma gitti. İspinozlar, olur da kafesten kaçarlarsa, onları kanatlarından ya da bacaklarından tutmamak gerekir, çok ince oldukları için kırılabilir ya da çıkabilirler; onları sıkmadan, tüm gövdeyi olduğu gibi avuç içine alarak tutmak gerekir. Ben çocukken, birçok kuş ve başka hayvanlar da besledim: şahinler, peçeli baykuşlar, guguk kuşları, saksağanlar, kuzgunlar, sakalar, kanaryalar, ispinozlar, tarla kuşları ve daha neler neler... Bir yılan yavrusu, gelincik, kirpiler, kaplumbağalar besledim. Dur, sana elma toplayan kirpileri nasıl gördüğümü anlatayım. Havanın çoktan karardığı ama pırl pırl bir ayın ortalığı aydınlattığı bir sonbahar akşamı, bir başka çocukla, bir arkadaşım, özellikle elma ağaçlarının çok olduğu, meyve ağaçlarıyla dolu bir araziye gittim. Rüzgâra karşı bir çalığa gizlendik. Birden, saklandıkları yerden, ikisi büyük, üçü küçük, beş kirpi çıktı ortaya. Beşi de art arda dizilip elma ağaçlarına doğru yürümeye başladılar, otların arasında biraz dolaştılar, sonra işe koyuldular: Küçük burunlarının ve küçük ayaklarının yardımıyla, rüzgârın ağaçlardan düşürdüğü elmaları yuvarlaya yuvarlaya, küçük bir alanda yan yana gelecek biçimde bir araya topluyorlardı. Ama yerde topladıkları elmaların yeterli olmadığı anlaşıyordu; burnunu havaya kaldırmış olan en büyük kirpi çevresine bakındı, yere doğru iyice eğilmiş bir ağaç seçti ve kendisini izleyen dişisiyle birlikte ağaca tırmandı. Elmayla yüklü bir dalın üstüne yerleştiler ve düzenli bir biçimde sallanmaya başladılar; ani sarsıntılarla gitgide daha da çok salınan hareketleri dala da geçti ve başka birçok elma yere düştü. Bunları da ötekilerin yanına koyunca, büyüğüyle küçüğüyle, kirpilerin hepsi iğnelerini dikleştirip tostoparlak oldular ve dikenlerine geçip takılsınlar diye, meyvelerin üstüne yattılar. Dikenlerine az sayıda elma takılmış olanlar vardı (yavru kirpiler), ama babayla anne kirpilerin her biri yedi-sekiz elma takmayı başarmıştı. Tam yuvalarına dönüyorlardı ki, gizlendiğimiz yerden çıktık, onları yakalayıp bir torbanın içine koyarak eve götürdük. Ben babayla iki yavru kirpiyi almıştım ve onları avluya salıp aylarca baktım; bütün küçük hayvancıkları, hamamböceklerini, karafatmaları falan yakalıyor, meyve ve marul yaprakları yiyorlardı. Taze yapraklar çok hoşlarına gidiyordu ve böylece onları biraz olsun evcilleştirebildim; insanları görünce artık tostoparlak olmuyorlardı. Köpeklerden çok korkuyorlardı. Canlı küçük yılan yavrularını avluya götürüp,

kirpilerin onları nasıl yakaladıklarını görmek beni çok eğlendiriyordu. Kirpi, yılanı görür görmez dört ayağı üstünde yavaş yavaş zıplayıp, büyük bir cesaretle hayvanı yakalıyordu. Yılan, dışarı çıkmış diliyle başını kaldırıyor ve tıslıyordu. Kirpi hafifçe bir ses çıkarıyor, ön ayaklarıyla yılanı tutuyor, dişlerini ensesine geçiriyor, sonra da parça parça koparıp yiyordu. Bu kirpiler, bir gün ortadan kayboldular: Birileri, onları yemek için çaldı kesinlikle. –Tataniska beyaz porselenden, büyük güzel bir çaydanlık satın aldı ve üstüne de oyuncak kız bebek yerleştirdi; bugünlerde, boynuna sıcak bir atkı doluyor, çünkü hava çok soğuk. İtalya’da da çok kar yağdı. Ona, biraz daha fazla yemek yemesini özellikle yazmalısın, çünkü beni dinlemek istemiyor. Senin ispinozlar eminim ki Tataniska’dan daha fazla yemek yerler. Kartların hoşuna gitmesine sevindim. Bir başka sefer, sana tavşanların balosu ve başka hayvanlar hakkında yazacağım. Çocukluğumda gördüğüm ve işittiğim öteki şeyleri de anlatmak istiyorum: küçük tayın, tilkinin, yalnızca bayram günleri kuyruğu olan atın öykülerini, serçeyle *kulak*’ın,⁶ *kulak*’la eşeğin, terzi kuşuyla ayının vb. öykülerini. Kim’in öyküsünü bildiğini sanıyorum; *Orman Kitabı*’nı,⁷ özellikle de Beyaz Fok’un ve Rikki-Tikki-Tawi’nin öykülerini de biliyor musun? Giuliano da, o da bir *udarnik*⁸ mi? Hangi konuda? Seni öpüyorum.

– baban.

– Benim yerime Giuliano’yu ve annen Iulca’yı öp.

[299]

Tatiana Schuch’t’a

[Turi] 29 Şubat 1932

Çok sevgili Tania,

23 Şubat tarihli uzun mektubunu dikkatle okudum ve senin haklı olabileceğine ikna olmaya hazırım. Elimdeki yargı unsurlarının son derece sınırlı olduğunu ve öyle ki, hayal gücünün egemen olabileceği yapılar kurma olasılığının gerçekten çok yüksek olduğunu, kuşkusuz kabul ediyorum. Ayrıca mektubumu gönderip göndermeme kararını sana bırakmıştım, yani zaten o mektubu yazarken bu sınırlamaları hesaba katmıştım. Birkaç aydan

6 Zengin Rus köylüsü.

7 Rudyard Kipling’in öykü kitabı.

8 Rusça “çalışkan”, “öncü” anlamına geliyor.

beri kendi ruh durumumda köklü değişikliklerin gerçekleştiğini de söylemek istiyorum sana; bazı sıradan şeylerin, beni kaygı ve sinirlilik durumuna sokma gücü yok artık: Benim duyarlılığım köreldi ya da daha sabırlı, daha hoşgörülü ya da aldırılmaz bir hale geldim. Şunu yazıyorsun: “Giulia’nın bir büroda günlük işinden muaf tutulmuş olduğunu biliyor musun... falan”. Aslında, bu konuda sık sık bilgi istemiş olmama rağmen bunu ilk kez bugün öğreniyorum. Beş yıldan bu yana hep eksikliğini duyduğum ve eksiklikleri nedeniyle, beni tutarsız ve metafizik genellenmenin, belirsizliğin dalgası ve yanıltıcı atmosferi içinde bırakan, tam da bu somut, bu olumlu, bu deneyimle ilgili haberlerdir. Bu bilgileri sık sık sordum, bunların cevabını alamadım ve artık sormayacağım, çünkü bunlar sıkıcı ve bizzat ben de kendime sıkıcı gelmeye başladım. Şimdi sana genel olarak iyi olan sağlık durumumdan bilgi vermek istiyorum. Sürekli bağırsak rahatsızlığından dertliyim ama ciddi nedenlerin söz konusu olduğunu sanmıyorum. Bu bağırsak rahatsızlığına çok iyi gelen Sale di Hunt’um artık kalmadığı için, sende varsa bana gene gönderebilirsen sana minnettar kalırım. Rahatsızlık dinerse çok iyi olur, çünkü bu sıkıntı çok sinir bozucu, can sıkıcı ve fiziksel yaşamımı genel durumuma en uygun bir biçimde düzenlememi engelliyor. Daha sıkı bir perhize göre yemek yiyorum, ancak özellikle geceleri (ama bazen gün boyunca da) bağırsaklarda sancıyla ve uzun süren ağrılarla kendini gösteren hastalıkları önleme konusunda aslında beni iyileştirmiyor; öğleden sonraları Sali aldıysam bu sıkıntılar olmuyor ya da yatıyor. Noel için aldığım paketin içindekilerin büyük bir kısmı ve daha önce bana gönderdiğin şeylerin de çoğu mahzende duruyor: Çok küçük bir miktarın ötesinde yemeyi engellemek zorundayım. Bu nedenle Paskalya için bana hiçbir şey göndermemeni rica ediyorum senden. Gerçekten parayı sokağa atmak olur. İstersen alacağın şeyler için harcayacağın parayı doğrudan bana gönderebilirsin. Şimdi çok az para harcıyorum, göreceli olarak, ama daha da az harcamaya çalışmak istiyorum. Hatta hiçbir şey ya da aşağı yukarı hiçbir şey harcamaya gereksinim duymama noktasına varmak istiyorum. Ama ne yazık ki kendimi aşırı hırpalamadan alışmam için, belirli bir “derecelendirme”yi dikkate almak zorunda kalacağım. Birkaç aydan beri, harcamalarımı bu son yaptığım harcamanın üçte birine düşürdüm, ancak hesap defterindeki toplama hatası yüzünden, elimde sandığımdan daha az para kalmış oldu, yani harcamalarda yaptığım kısıntıların ritmi yanlış oldu. Elbette çok yakında zamanı telafi edeceğim ve ritme kesin olarak kavuşacağım. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[300]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 29 Şubat 1932

Çok sevgili anneciğim,

Teresina, 11 Şubat tarihli mektubunda bana Grazietta'nın ve belki Mea'nın da bir mektup yollayacağını bildiriyordu, ama hiçbirini geçmedi elime. Sardinya'da da kötü havanın yazma isteğini kırarak ortalığı kasıp kavurduğunu sanıyorum. Burada, o zamanlar olağandışı sayılan 1928-1929 yılınıkinden de fazla kar yağdı. Bana yolladığı haberlerden dolayı Teresina'ya teşekkür ederim. Delogu Teyze'nin bitmek bilmeyen gevezeliklerini gerçekten de duymak isterdim ve bana kalırsa onun gençlik hikâyeleri bitip tükenmeyecek kadar çoktur. İri ve çekirdeksiz domates seçmeyi hep sürdürdü; Urumare'deki işlerini bırakmak zorunda kalması kim bilir ona ne kadar ağır gelecek! Bana Chenale menekşeleri ve yabani tavşankulağı soğanları yollama inceliklerinden dolayı Teresina ve çocuklarına teşekkür ettiğimi, ama yolladıklarının elime geçemeyeceğini söyle. O zaman bu, hapis cezasının işkence karakterini korumak isteyen kurala uygun düşmezdi. Demek ki işkence edilmesi gerekiyor ve bu yüzden hiçbir menekşe, hiçbir tavşankulağı, doğanın hiçbir yaratığı, çiçeklerin kokusuyla burnumu, renkleriyle gözlerimi uyarmamalıdır. Seni ve herkesi sevgiyle kucaklarım. Seni görme-ye geldiğinde, Delogu Teyze'ye selam söyle.

Antonio

[301]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 7 Mart 1932

Çok sevgili Tania,

3 Mart tarihli kartını aldım. Kartın sanki daha önceden yazılmış gibi görünüyor, ama bu kesin bir şey değil. "Yabancı dergileri okumak için almak istediğin izin konusunda sana daha önce yazdım vb." diyorsun. Bu konuda, son zamanlarda bana hiçbir şey yazmadın; son derece kaçamak ve belirsiz bir değinmeyi hatırlıyorum yalnızca. O halde, acaba son yazdığın kaybolan birkaç mektup ya da kart söz konusu olabilir mi? Sen, sorunun olumlu bir biçimde çözülmüş olacağını umuyorsun, oysa ben bundan pek

umutlu değilim. Her ne olursa olsun, eğer karar olumlu olursa, sipariş vermek için Libreria'ya yazmadan önce benim talimatlarımı beklemeni rica ediyorum senden. Bir süre önce, istenecek kitapların bir listesini yolladım sana; ötekilerin yanı sıra, kaybolan *Riforma Sociale*'nin Eylül-Ekim sayıları için istek de vardı. Şimdiye kadar bana bu sorundan söz etmemiştin: Libreria'ya yazdın mı ya da herhangi bir nedenden dolayı mı yazmadın? Her ne olursa olsun, kendimi nasıl ayarlayacağımı bilmem için bana bilgi vermeni rica ediyorum. Okumaya iznim olan *La Cultura* dergisine de (Soc. Editrice "La Cultura", Cappellini Sokağı, 14, Milano) aboneliği başlatmayı sana daha önce yazmak istiyordum ama söylediğim siparişlere cevap almadığım için şimdiye kadar bunu sana tam olarak yazmadım. Eğer yalnızca senin bir unutkanlığın söz konusuysa, şimdi yazabilirsin.

23 Şubat tarihli mektubundan anlaşıldığına göre, benim tarafımdan yeterince açıklanamayan, bu yüzden de bir yanlış anlamaya neden olan, psikanaliz konusundaki bir saptamamı daha da kesinleştirmek istiyorum. Psikanalitik tedavinin, yalnızca "aşağılanmışlar ve incinmişler" denen kişilerin durumlarına uygun olduğunun *kanıtlandığını* söylemedim ben; bu konuda hiçbir şey bilmiyorum ve şimdiye kadar herhangi bir kişinin, sorunu bu terimlerle ortaya koyup koymadığını da bilmiyorum. Bunlar Giulia'nın hastalığına yönelik olarak kendi tutumumu sana açıklamak için söylediğim, psikanalizin en güvenilir ve bilimsel olarak en kabul edilebilir eleştirisi konusunda hâkim olmadığım bazı kişisel düşüncelerimdir. Bu tutum, ayrıca sana görüldüğü kadar karamsar değil ve özellikle de, kestirmeden anlatmak için ve yalnızca genel bir referans olarak kullandığım "aşağılanmışlar ve incinmişler" ifadesinin, seni düşünmeye ittiği gibi son derece ilkel ve son derece aşağı düzeydeki olgulara da dayanmıyor. Benim görüşüm şu: –Ben gerçek ve somut olan her şeyin psikanaliz "darağacından" kurtarılabileceğine ve bunun, kesin olarak zorunlu görünen şey ile eski alışkanlıkların ve eski düşünce biçimlerinin tortusuna dayanan gerçek eğilimler arasındaki çelişkinin vicdanlarda yarattığı yıkımın gözlenmesiyle sınırlanabileceğine ve sınırlanması gerektiğine inanıyorum. Bu çelişki, herhangi bir bireyde kesinlikle tekil bir karakter kazanmaya kadar varan belirtilerin sayısız karmaşıklığı içinde kendini gösterir. Tarihin her döneminde, yalnızca ideal ahlâk değil, kamu hukuku tarafından belirlenmiş vatandaş "tipi" de belli bir devlette yaşayan insanların ortalamasının üstündedir. Bu kopuş, savaş sonrasındaki kopuş gibi, ister "ahlâk" düzeyinin düşmesi nedeniyle olsun, ister ulaşılacak amacın en yüksek düzeyde tutulmasından ve yeni bir yasayla ve yeni bir ahlâk anlayışıyla ifade edilmesinden kaynaklanmış olsun, kriz dönemlerinde daha da belirginleşir. Şu ya da bu olayla, devletin bireyler üstündeki zorlayıcı önlemleri artar; vatandaşların bir kısmının baskı ve

kontrolü ise bütünün üstünde artar ve bütünün baskı ve kontrolü, kendisini oluşturan unsurların her biri üstünde artar. Birçoğu sorunu kolayca çözer: Kaba bir kuşkuculukla çelişkilerin üstesinden gelirler. Ötekiler, görüşünde yasalara harfi harfine uyarlar. Ama çoğu için, zorunlu toplumsal “ikiyüzlülük” (yani yasalara soğuk bir tavırla harfi harfine uyum göstermek), yalnızca derinleştirdiği ve bulanıklaştırdığı baskın tutkuların hırçınca çığırdan çıkmalarına neden olduğu için, sorun yalnızca felaketle çözülür. –Düşüncelerimin özü budur ve tam anlamıyla harfi harfine anlaşıldığı takdirde, bunun ne kadar soyut ve belirsiz olduğunu ben de anlıyorum; ancak bu yalnızca bir taslak, genel bir yöntem ve böyle anlaşıldığında, bunun oldukça açık ve belli olduğunu düşünüyorum. Dediğim gibi, farklı bireylerde ve çeşitli kültürel katmanlarda çok karmaşık ve çok sayıdaki dereceyi ayırt etmek gerekir. Dostoyevski’nin romanlarında, “aşağılanmışlar ve incinmişler” terimiyle belirtilen şey, en düşük derecelendirmedir; devlet baskısının ve sosyal baskının en mekanik ve en görünür olduğu, Batı’da devlete bağlı entelektüellerin sunduğu arabuluculuk gibi bir arabuluculuğun yokluğu nedeniyle toplum hukuku ile (bu kaypak ifadeden yararlanarak) “doğal” hukuk arasındaki zıtlığın en derin olduğu türden bir topluma has ilişkidir. Dostoyevski elbette devlet hukukuna aracılık etmiyordu ama kendisi bizzat “aşağılanmış ve incinmiş”ti. –Bu bakış açısından, “sahte sorunlar”ı falan ima ettiğim zaman, söylemek istediğim şeyi anlamaman gerekir. Kaba kuşkuculuğa düşmeden ya da bir ikiyüzlülük rahatlığına kapılmadan, “ikiyüzlülük, erdeme duyulan saygıdır” diyen atasözü anlamında, insan “tarihsel olarak”, diyalektik olarak düşünür ve gerçek görevini ya da iyi tanımlanmış ve sınırlandırılmış gerçek bir görevi entelektüel bir yalınlıkla ortaya koyabilirse, en saçma çelişkiler içinde ve en acımasız zorunlulukların baskısı altında çığırından çıkma halinde bile bir huzur bulabilir. Bu anlamda, bu tür ruhsal hastalıklarda, kendi kendinin doktoru olunabilir ve dolayısıyla, olunmalıdır. –Kendimi anlatmayı başarıp başaramadığımı bilmiyorum. Bence mesele son derece açık. Bu açıklığı iletmek için daha ayrıntılı ve analitik bir açıklama gerekirdi, bunu çok iyi biliyorum, ancak bu, yazmak için bana verilen zamanın ve yazacak yerin kısıtlılığı göz önüne alınınca, benim için zaman zaman imkânsız oluyor. Her ne olursa olsun, öyle pek fazla kelimesi kelimesine yorum yapmaman konusunda uyarıyı almışsındır herhalde. –Ruhsal gerçeklerin bu sınıfındaki bilim anlayışı hakkında sana bir başka uyarı yapmak istiyorum ve bu konuda doğa bilimlerinin ve deneysel bilimlerin aşırı katı yaklaşımını kabul etmek çok zor benim için. Bu durumda kalıtım denen şeye, organik malzeme olarak “bellege” falan çok önem vermek gerekirdi. Unutmamak gerekir ki, dünyaya gelir gelmez, kişi gözlerini açar açmaz ve duyuları algılar algılamaz, hemen

başlayan toplumsal yaşamda önceden edinilmiş ve salt tarihsel olan kalıtıma ve belleğe pek çok şeyin atfedildiğine inanıyorum. Gördüğü ve duyduğu şeyi hatırlamak konusunda zaten örgütlenmiş olan “insan-çocuğun” ilk algılarının bilinçte ya da bilinçaltında, ruhsal çalışmalarının nerede başladığını kim belirleyebilir? Öyleyse, kalıtıma ve belleğe mal edilen şey nasıl ayırt edilebilir ve belirlenebilir? –Çok sevgili Tania, kendimi kötü hissetmiş olabileceğimi ve kötü hissettiğimi sanmamalısın. Aslında bu kıştan oldukça iyi sıyırdım yakamı, örneğin geçen kışlarda bana çok acı çektiren böbrek ağrılarım bu kış hiç olmadı.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[302]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 14 Mart 1932

Çok sevgili Tania,

5 Mart tarihli kartını, 400 liretlik havalemi, Sali di Hunt ve Uricedina paketini aldım. Sana yürekten teşekkür ederim. Uricedina'dan daha epey vardı bende (iki büyük kutu) ve şimdilik kullanmıyorum. Yeniden Sali di Hunt almaya başladım ve beni hemen iyileştirdi: Bağırsak ağrılarım ve aynı şekilde kısmi olarak bunaltıcı rahatsızlıklarım kesildi. Senin kartından, parasız kaldığımı sandığın anlaşılıyor: Öyle değildi ve benim dediklerim tamamen tutturduğum yolla ilgiliydi. Benim hep çok az para harcadığım doğru değil (halbuki bana çok para harcamışım gibi geliyor), çünkü hapishane kantininde satın alacak hiçbir şey yok. Alacak şeyler olabilirdi belki ama tam da benim yiyemeyeceğim türden şeyler var. Benim yiyemeyeceğim şeyler de gidererek çoğalıyor. Geçen yıllar hep haftada iki kez kızarmış kuzu eti satın alıyordum; geçen yıldan bu yana, üstünkörü ve sabır isteyen bir biçimde de olsa çiğnememi sağlayan son dişlerimi de kaybettiğim için artık onu da satın alamıyorum. Ağustos ayında hastalandıktan sonra bu zorunlu perhiz beni son derece güçsüz düşürünce, zaman zaman tavuk satın almayı denedim. Tavukları kaynattırıyordum ve köfte yapmak için eti makinede kıydırıyordum ama haşlama suyunu bile hazmetmeyi başaramıyordum ve bu nedenle, kesin bir sonuç vermesi için, aralıklarla iki-üç girişimden sonra bırakmak zorunda kaldım. Meraktan, eski harcama defterlerindeki harcanan paranın yıllık ve aylık ortalamalarının hesabını yaptım. Bunu sana kopya etmek isti-

yorum: 1928 yılında (Turi'ye 17 Temmuz 1928'de geldim) 784 lîret, yani ayda 144 lîret harcamışım. 1929'da 1.552 lîret, yani ayda 130 lîret; 1930'da 1.498 lîret, yani ayda 125 lîret; 1931'de 1.418 lîret, yani ayda 118 lîret; bu yılın ilk iki ayında 121 lîret, yani ayda 60,50 lîret harcamışım. Öteki hesapları da yapmak isterdim ama mümkün olmadı çünkü kalem kalem değil, blok halinde kaydedildiği için, harcamaların cinslerini ayırmak kolay değil. Hesap bana şunu gösterdi ki, kartla cevapladığın mektubu sana yazdığımda, aklımda kalan oldukça yanlış ve abartılmış izlenimlerden yola çıkıyordum, çünkü gerçekte olduğundan daha az harcamış olduğumu sanıyordum.

Olur da Piero'ya yazarsan, benim tarafımdan ona, Machiavelli'nin ekonomik görüşleri üstüne ve ekonomi siyaseti üstüne yayımlanan eserlerinin olup olmadığını, bunları bilmek istediğimi söyle ve bu onu sıkmayacaksa, konu üstüne birkaç yıl önce Prof. Gino Arias tarafından Bocconi Üniversitesi'nin *Annali d'Economia*'sında yayımlanmış incelemesini bana gönderme olanağı olup olmadığını sor. Machiavelli'nin, bilinçli bir biçimde bir merkantilist olarak düşünmesi anlamında değilse de, en azından politik düşüncesi'nin merkantilizme karşılık gelmesi, yani merkantilistlerin ekonomi politikası terimleriyle söyledikleri şeyi siyasi dilde söylemesi bakımından bir merkantilist olduğu söylenebilir mi? Ya da Machiavelli'nin siyasi dilinde (özellikle askerî sanatta) fizyokratik devlet anlayışının ilk tohumlarını atmış olduğu ve bu nedenle (ve Ferrari ve hatta Foscolo'nun yüzeysel anlamında değil) Fransız Jakobenlerinin bir habercisi sayılabileceği ileri sürülemez mi?

Geçen sefer, 31 Mart'ta bitecek olan *Corriere della Sera* aboneliğini yenilemeyi hatırlatmak üzere sana yazmayı unuttum. Bunu ben kendim de yapabildim ancak gerekli dilekçeler göz önüne alınınca çok geç kalırım.

Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[303]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 14 Mart 1932

Çok sevgili anneciğim,

Grazietta'nın 3 Mart tarihli mektubunu aldım. Bir süre önce Tatiana aracılığıyla sana zaten yazmıştım: Tam olarak zamanını hatırlamıyorum ama çok uzun süre önce olmadığını sanıyorum. Bu mektubumun kaybolmasını istemem.

Benim durumum hep aynı. Burada kış çok soğuk geçti, çok kar yağdı ama ben kışı oldukça iyi geçirdim. Kısa bir süre önce, Giulia'dan ve çocuklardan haber aldım ve onlarda da aynı şekilde, çok önemli bir değişiklik yok. Bir keresinde, Teresina bana, Giulia ve çocuklar hakkında Tatiana'dan haberler aldığınızı yazdığı için bu konuda tekrar yazmıyorum. –Grazietta'nın çok işi olduğunu ve bu durumda bana her zaman yazamayacağını anlıyorum, ama birazcık iyi niyetle, biraz daha sık yazabileceğini sanıyorum. Mea'nın gittiği sınıfın okul programını tam olarak bilmek isterim; ayrıca mümkünse, mesleki yönlendirme okulunun üç yıllık programının kopyasını edinmekten memnun olurum. Kadın ya da erkek öğretmenlerden bazısına başvurarak program elde edilebilir sanırım. Franco'ya, yapmayı becerebildiği makine ve binalar hakkında, bana mektup yazmasını söyle. Onun büyük bir matematikçi ve mühendis olacağına inanıyorum. Gerçekten sıradışı olan bu kötü havanın tamamen geçeceğini ve senin, gücünü biraz olsun yeniden kazanabileceğini umarım.

Seni ve evdeki herkesi sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[304]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 21 Mart 1932

Çok sevgili Tania,

Önümde dört mektubun var: 9 Mart tarihli mektubun, 13 Mart tarihli kartın, 14 ve 18 Mart tarihli mektupların. Bu olayda, mutluluğumun senin zahmetine bağlı olmasından dolayı üzülmememe rağmen, büyük bir sevinç duyduğum gerçek bir rekor bu. Temel hiçbir şeyi unutmamak için, sırayla cevap vermeye çalışacağım. – Dante'nin *Cehennem*'inin Onuncu Kantosu hakkında Prof. Cosmo'nun gözlemlerini okudum. Önerileri ve bibliyografik bilgilerinden dolayı kendisine teşekkür ederim. Ancak onun söylediği derginin sayılarını almaya değmez sanıyorum. Ne amaçla alınacak? Yayımlamak üzere bir deneme yazmak isteseydim, bu yazılar yeterli olmazdı (ya da en azından bende bir frenleme ve tatminsizlik duygusu yaratarak bana yeterli görünmeyecekti). Kendim için, zaman geçirmek için bir şeyler yazmak üzere, üstelik belki de gerekli ya da dolaylı olarak yararlı hiçbir ipucu vermeyecek olan Michele Barbi'nin Dante üstüne çalışmaları gibi görkemli dev eserleri okuyarak rahat kaçırmaya değmez. Dante üstüne edebiyat öylesine

şışirilmiş ve sözü gereksizce uzatan bir edebiyat ki, bu konuda bir şeyler yazmak için tek gerekçenin son derece açıklıkla ve mümkün olduğunca en az lafla, gerçekten yeni bir şeyler söylemek olduğunu sanıyorum. Bana kalırsa, Prof. Cosmo'nun bizzat kendisi, Dante uzmanlarının mesleki hastalıklarından biraz acı çekiyor gibi. Mektuptaki önerilerine harfi harfine uyulmuş olsa, tam bir cilt yazmak gerekirdi. Taslağını yaptığım X. Kanto yorumunun, göreceli olarak, yeni ve işlemeye değer olduğunu öğrenmek bana yeterli geldi. Bu, her şeyden önce bana, gereksiz olmadığını *a priori* hissettirecek olan birkaç sayfa yorum yapmak için kafa patlatmaya teşvik etmesi bakımından tutukluluk yaşamıma yetecek. –“İki Dünya” ya da “Leone di Caprera” sorunu hakkındaki son notları da büyük bir ilgiyle okudum. Sorun bu notlarda görüldüğü gibi ortaya konduğunda, yani doğru sınırları içinde, ırkçı romantizmin ve az ya da çok karışık Siyonizmin her türlü mikrobundan arındığı zaman, mesele dikkate değer bir hale geliyor. Bana sunduğun veriler ilginç, çünkü bunlardan tamamen habersizdim. Bende yerleşmiş olan şey, epey uzun zamandan beri İtalya'da halkın arasında yaygın bir Yahudi düşmanlığı olmadığı (klasik Yahudi düşmanlığı olan, trajedi doğurmuş ve doğuruyor olan ve uygarlık tarihinde önem taşıyan Yahudi düşmanlığı yani) ve Yahudilerin hiçbir bakımdan özel bir kültür sahibi olmadıkları, modern dünyada özel bir tarihsel misyonlarının olduğu, tarihsel süreçte kendi başarılarına bir gelişim mayası olduklarıdır. Bizim tartışmamızın temeli buydu ve bunu hatırlamak gerekir, çünkü şimdi başka şeylerden konuşuluyor. Hristiyanlarla karşılaştırıldığında nispeten kurban edilen İtalyan Yahudilerine ilişkin özel vakaların önemli bir “sorun” meydana getirebileceğini sanmıyorum. Öteki tarihsel-toplumsal farklılaşmalar için de, benzer olaylar örnek gösterilebilir: Örneğin 1920 yılı Ekimi'nde, Piemonteli Metalurji Sanayicileri Derneği'nin gizli bir genelgesi yayımlanmıştı. Bu genelgeyle, savaş süresince fabrikalarda “Floransa'nın aşağısında” doğan işçilerin, yani Orta ve Güney İtalya kökenli işçilerin işe alınmamasına karar verilmişti.⁹ Ama “Yahudi mason locası”nın, Polonya'da Yahudilerin köylü değil, tüccar veya tefeci olması olgusuyla karşılaştırılabileceğini sanmıyorum. Gürcistan'da tefeci olan Ermenilerdi ve Ermeniler Gürcistan'ın “Yahudileri” idi. Napoli'de ayaklanma havası estiği zaman, polis rehin dükkanlarını denetler, çünkü ayaktakımının öfkesi bunlara yönelir: Bu dükkanlar San Gennaro müminleri tarafından değil de Yahudiler tarafından işletiliyor olsaydı, Casalese'nin, Lomellina'nın ve Napoli'de arazi tüccarı olan ve hep bir ailede “felaket” vuku bulduğunda satmak ya da ucuza elden

9 Olay fabrikaların işgali dönemine dayanıyor. 6 Eylül 1920'de *Avanti*'nin Torinolu editörü, Fiat'ın genel merkezinde bulunan, yıkıcı işçilerin kara listesini ve işçilere karşı bir dizi ayırıcı önlem içeren belgelerin keşfini açıklamıştı.

çıkarmak gerektiğinde ortalıkta görünen Yahudilerin bulunduğu Alessandro'nun bir kısmında olduğu gibi, bu Yahudi düşmanlığı olurdu. Ancak burada bile yangına körükle gitmek kimsenin çıkarına olmadığı için, bu duygular belli sınırların ötesine geçmez. –14 Mart tarihli mektubunda, bana bir yığın soru soruyorsun. Bunlara uzun uzun cevaplar verme isteği yok içimde. Benim zihinsel bakışım dramatik ya da aşırı gergin hiçbir şeyin olmadığını söylemek yeterli. Tam tersine... Dolayısıyla, hiçbir endişen olmamalı. –Defterleri aldım: Sipariş verilen, bana gönderdiğin ikinci zarftaki iki küçük defter (sayfa sayısı olarak) en iyisi. Bloknotlar kullanışlı değil. –Bir kutu Sali di Hunt'un bana ne kadar zaman yeteceğini sana söyleyemeyeceğim, çünkü bu ayrıntıyı hiç hesaplamadım ama her gün almadığımı göz önünde tutarsak, yaklaşık bir ay kadar yeteceğini sanıyorum. Bana çok iyi geldi. Benim perhizim çok basit: İki öğüne bölünmüş 250 gr. ekmekle sabahları 500 gr. ve akşamları da, akşam yemeği olarak 700 gr. süt içiyorum, Öğleyin yaklaşık 80 gr. peynirli tereyağlı makarna ya da tereyağında iki yumurta yiyorum. Tayında biraz daha fazla bir şeyler var ama hepsini tüketmiyorum. Sonra, arada sırada bazı başka şeyler de yiyorum (önceki posta paketlerinden elime geçen biraz reçel, bal, Ovomaltina gibi). Geçen yıllar daha çok yiyordum. Tayının hepsini bitiriyordum ve bazen, gene de kendimi aç hissediyordum. Ama kendimi hiç de daha güçsüz hissetmiyorum. Üstelik yaş ilerledikçe daha az yemeye gereksinim duyuluyor. –Paskalya paketini aldım, teşekkür ederim. Bana gönderdiğin her şeyi elbette, yavaş yavaş da olsa yiyeceğim. Hazmedemediğim için, ne çikolata ne de çikolata gibi olan kakao göndermediğine iyi etmişsin. Ama sana gönderilen Sardinya tatlılarını niye bana yolladın? Pişman olmuşsundur, eh, hadi, hadi! İtiraf et! Aslında çok ağırdır bu tatlılar. Anneme ne isim günü ne de Paskalya için tebrik gönderebildim biliyor musun? Bu yıl bir takvimim olmadı ve bu durumda, Aziz Giuseppe gününün iri adımlarla yaklaştığını zamanında görmedim. Bunun ötesinde, bu yıl Paskalya için ayrıca mektup yazmaya izin yok ve böylece tamamen ne yapacağımı bilmez bir hale geldim. Gelecek sefere kendimi affettirmeye çalışacağım. –Giulia'ya, gelecek seferlerden birinde cevap yazacağım. Belki kendisinin yeniden yazmasını ya da Delio'nun cevap yazmasını beklemek daha iyi olur.

Seni en iyi dileklerle kutluyor ve sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

13 Mart tarihli kartında psikanaliz üstüne sana yazdıklarım konusunda şunu yazıyorsun: "Giulia'nın, bu türden bir hasta olduğunu neden düşündüğünü anlayamıyorum. Bu konuda hiçbir şey bilmiyorum!" Doğal olarak ben de kesin hiçbir şey bilmiyorum, ama bu, küçük olguların ve geçmişten anı-

ların birikimiyle biçimlenmiş, her biri kendi içinde yoğunlaşmış, pıhtılaşmış bir budalalık gibi görünebilecek olan, benim kendi düşüncem. Ayrıca senin bazı şeyleri fark etmenin imkânsız olduğunu sanıyorum, çünkü sende bazı ortamlara dair deneyim tamamen eksik. Üstelik olay benim basitleştirilmiş ve çok genel olan taslağımdan çıkan sonuca göre çok daha karmaşık. Her ne olursa olsun, Giulia'nın girişeceği "çalışmalar" konusunda söylediklerine, daha önce yaratmadığını düşündüğü bir "kişilik" arayışına neden bu kadar önem verdiğimi anlayabilirsin. Sevgili Tania, seni kucaklıyorum.

A.

Olağanüstü lezzetli ve mis gibi kokan portakallarından ikisini yedim bile.

[305]

Giulia Schucht'a

[Turi] 28 Mart 1932

Sevgili Iulca,

Ocak ayında yolladığın mektubunu tam zamanında ve 16 Mart tarihli mektubunu da birkaç gün önce aldım. Sana önce ben yazmadım, çünkü geçen sefer de belirttiğim gibi, seninle iletişim kurmaya çalıştığım zaman belli bir tür utanç, bir tutukluk hissediyorum. Bu ruh halini doğuran çeşitli unsurlar oldu; en önemlilerinden birinin, uzun hapisane yaşamı ve kendi mizacına uygun olan her toplum biçiminden uzun süre soyutlanmış olma süresince doğan, özel bir psikoloji olması mümkün, ama başka iki unsurun da ağır bastığı kesin: – 1) Senin tedavi yöntemine beceriksizce karışarak sana zarar verme korkusu; – 2) Bu yıllar süresince daha "kitap gibi" bir hale gelmiş olmam, zavallı sonuçlarıyla beni kendime bile güldüren, zaman zaman bir vaiz ya da bir ilkokul öğretmeni edasıyla bir davranış içinde olmam, kendimde var olan ve böyle bir özeleştirinin beni budalaca şeyler söylemeye sürükleyeceğini düşündüğüm bilinç. Bu, benim belli bir ruh çöküşünün farkına vardığım ve kendimi dizginlemem gerektiğini hissettiğim anlamına geliyor. –Üstelik senin mektuplarından, benim bazı gözlemlerimin amacını aşmış ve "çok aşırı derecede başarılı" olduğu, yani zararlı etkileri olduğu görülüyor. Henüz gelişmemiş kişiliğin, senin gerçek varlığını ortaya çıkarmanın senin için zorunluluğu vb. konusundaki gözlemlerimi hatırlamakta aşırı ısrar ediyorsun. Mektuptaki gözlemlerimi kesinlikle harfi harfine anlamışsın ve onları kendilerine uygun ortamlarına

yerleştirmemişsin. Kesinlikle gözünden kaçan bir öge, zamanının bir kısmını müziğe adamaya seni zorlamak için nasıl sık sık ısrar etmiş olduğumdur (bir keresinde ya çekip gitmeme ya da müziğe tahammül edemediğimi bir biçimde göstermiş olmam olgusuna fena halde içerlemişsindir sanırım: Kuşkusuz, o sıralar gerçekten acı çekiyordum ama acınacak derecede sinirli bir durumdaydım ve müzik, benim sinirlerimi bayıltacak biçimde harap ediyordu). Her zaman senin kişiliğinin, büyük ölçüde sanatsal etkinlikler etrafında geliştiğini ve yaşamına verdiği salt pratik yön ve acil ihtiyaçlar nedeniyle bir yoksunluğa maruz kaldığını düşündüm. Senin yaşamında uyumsuzluklar ve psikofizik dengesizliklerle sonuçlanan “metafizik” bir hata olduğunu söyleyebilirim. Bir keresinde, seni bir parça kızdıracak biçimde, bilginlerin kendi uğraşlarında “çıkar gözetmeden” davrandıklarını savunmuştum. Sen karşı çıkıp, onların her zaman “çıkar gözettiklerini” söyleyerek kestirip atmıştın. Doğal olarak ben “İtalyanca” terimlerle konuşuyordum ve İtalyan kültüründe “çıkar” terimini ve kavramını, *Feuerbach Üzerine Tezler*’deki “schmutzig jüdisch”, yani pis Yahudi olarak belirttiği aşağılayıcı anlamıyla yorumlayan Prof. Loria’nın felsefi kuramlarına başvurmuştum. Sözün kısası, bana öyle geliyor ki, yaşamına bu “pis Yahudi” anlamında yön vermişsin; ama buna yürekten ikna olmadan... Çünkü ikna olamazdın ve yerinde olarak da böyle oldu. Bence tam olarak kişiliğinin bu ilkel “aşama”dan çıkması, çözülmesi, “çıkarsız” bir sanatçı olarak (bunun bulutlarda yüzmek gibi bir anlama gelmediği açık) ya da kelimenin dolaysız ve mekanik olmayan anlamıyla “çıkarıcı” olarak geçmişteki yaşamının bir yığın ögesinin çözülmesi gerekiyordu. Kitaptan okur gibi vaaz vermeye kaptırmak istemiyorum kendimi. Sevgilim, bütün duygularını ve düşüncelerini ifade etmekte bana karşı daha serbest olmayı ve olabilmeyi giderek daha çok hissedeceğini umuyorum. Uzun süredir senin bir fotoğrafını almıyorum. (Çok kıymetli olmasının ötesinde) fiziksel durumun hakkında da bir fikir sahibi olmak bakımından benim için çok yararlı olacağını düşünüyorum. Bana kilonu da yazmalısın. Aynı şekilde, Delio’nun ve Giuliano’nun da, son aldıklarımın daha iyi çekilmiş fotoğraflarını, boylarının ve kilolarının bilgileriyle bana yollamalısın. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Not: Yukarıda kullandığım “pis Yahudi” ifadesini yanlış anlamazsın sanırım. Bunu söylüyorum, çünkü kısa bir süre önce Tania’yla Siyonizm üstüne bir mektup tartışmam oldu ve bu kelime yüzünden Yahudi düşmanı olduğumun sanılmasını istemem. Ama bu sözlerin yazarı Yahudi değil miydi zaten?

[306]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 28 Mart 1932

Çok sevgili Tania,

Gördüğün gibi Giulia'ya cevap yazdım, ama şöyle oldu: Kalemin akışına bıraktım kendimi ve ayrıca yer darlığından dolayı da istemiş olduğum gibi ve istemiş olduğum her şeyi yazmayı başaramadım belki. Babanın yolladığı kart çok ilgimi çekti: Fiziksel olarak "görülebilecek", somut, gerçek bir yaşamı sergilediğini söyleyebilirim. Sağlığımın birkaç haftadır oldukça iyi gittiğini kesinlikle söyleyebilirim sana; gece boyunca kesintisiz, yeteri kadar uyuyabiliyorum ve yediklerimi çok daha iyi hazmediyorum. Bağırsaklarımdaki ağrılar tamamen geçti. Artık kuvvet şurupları ve bu türden başka şekerli ilaçlardan göndermeyi dert etmemelisin, çünkü onlara gerçekten ihtiyacım yok ve benim beslenmem konusunda boş hayallere kapılmamalı-sın. -Dışişleri Bakanlığı'nın, işlenecek konunun içerik listesiyle birlikte programını yayımladığı, "Dahi İtalya'nın Yurtdışındaki Eserleri" üstüne önemli bir yayının haberini verdiğini dergilerde gördüm. Bu programı edin-men ve bana göndermen mümkün mü acaba? Program satışta değil, ama bazı senatör ya da milletvekilleri aracılığıyla bunu elde etmenin mümkün olabileceğini sanıyorum. Bu programı araştırırsan, ama çok büyük çaba gerektiriyorsa bunu kendini yitirmeden yaparsan, beni çok sevindirirsin. Konu beni çok ilgilendiren ve mektuplarımda ya da düşüncelerimin bana bu konuda ipucu verdiği, bunun çevresinde yavaş yavaş notlarımı ve göz-lemlemlerimi yazmakta olduğum İtalyan entelektüellerinin tarihiyle ilgili. Sev-gili Tania, hemen bitirmem gerekiyor, çünkü saat doldu.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[307]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 4 Nisan 1932

Çok sevgili Tania,

31 Mart tarihli mektubunu dün aldım. Bu hafta senden mektup alacağımı sanmıyordum ve kendini pek iyi hissetmediğini tahmin ediyordum.

Gönderdiğin ilaçları aldım ve bana pek yararlı olmayacaklarını söylemek zorundayım. Benim geçmişteki bir mektubumda konu edişimi fırsat bilip, hemen bana o altı-yedi paket yulaf ezmesini ve glutenli macunu filan yollamayı düşünmüşsün. Bunları kullanabilmemi nasıl beklersin? Bu kadar çok miktarı? Bana yedi ya da sekiz yıl yeter bunlar en azından, yani belki her on beş-yirmi günde bir bundan birazcık hazırlatabileceğime göre, zarar vermek için bol bol zamanları olacak bu ilaçların. Somatose'yi de şimdilik almayacağım, gerçekten de ona hiç ihtiyacım yok; ama sıcaklar başlayınca ve iştahım daha da azaldığında bana iyi gelebilir. Oysa Lombardia Konsantre Süt Şirketi'nin hazırladığı o çözündürülmüş süt hūlasası bana yararlı olacak: Bundan kaşığın ucuyla makarnaya koymayı denedim ve çok iyi oldu. –Tütün istemiyorum, ne Macedonia'yı ne de başkasını. Daha önce sana yazdığım gibi tüketimimi çok büyük ölçüde azaltmayı başardım; her 5 günde bir paket Macedonia tütününde kararlı bir biçimde gidiyorum. Ama bu sonucu sağlamaştırdıktan sonra, giderek daha da azaltmaya çalışacağım. –Aynı şekilde kafeinsiz kahve de hiçbir işime yaramıyor, onu içemiyorum. Arada bir sıcak su edinilebilir, ancak yalnızca ayak yıkamaya yarar, içilecek su değil, çünkü benmaride büyük tencereleri ısıtmak için kullanılmış su oluyor bu ve tabii yalnızca 60-70 derece sıcaklıkta olduğu için, kaynamış su değil. Daha önce sana yazdığım gibi, boş hayallere kolayca kapılmayı bırak. –Giacomo'nun¹⁰ ölümüne çok üzüldüm ve bu bana büyük acı veriyor; arkadaşlığımız, Giacomo'nun dışı pek az açık ve az konuşan biri olması nedeniyle de, senin farkına varabileceğinden çok daha büyük ve yoğun. Son yıllarında çok değişmiş olduğu ve inanılmayacak kadar yıprandığı halde, inan ki az bulunur bir insandı. Savaş sonrasında onu tanıdığım zaman Herkül gibi kuvvetliydi (dağ topçu birliğinde çavuştu ve bir topun son derece ağır parçalarını omzunda taşıyordu) ve gözünü budaktan sakınmayan, gösterişten uzak bir cesareti vardı. Bununla birlikte, dramatik belirtilere kadar varan, ama hepsi de içten olan, gösteriş içermeyen, inanılmaz bir duygusal duyarlılığı vardı. Ezberden, çok sayıda mısra biliyordu, ama hepsi de halkın çok hoşlandığı o kötü romantik edebiyattandı (çoğu mide bulandırıcı patetik yapmacıklığıyla, son derece tuhaf barok bir stille yazılmış, ama gene de şaşırtıcı bir biçimde sevilen opera librettoları tipindeydi) ve onu dinlemek için toplananların arasına süzülüğüm her seferinde, suçüstü yakalanmış bir çocuk gibi kıpkırmızı kesilmesine rağmen, bunları söylemek hoşuna gidiyordu. Zevksiz ama gürbüz ve coşkulu temel tutkuları dile getiren mısraları, iç-

10 Giacomo Bernolfo, *L'Ordine Nuovo*'nun güvenlik ve savunma hizmetlerine atanan işçiydi. Gramsci'ye derin bir sevgiyle bağlıydı ve herhangi bir faşist saldırıya karşı onu korumak için Torino sokaklarında ona eşlik ederdi. 1923 yılında Sovyetler Birliği'ne göç etmişti.

ten bir tutkuyla, yüksek sesle, gösterişli bir biçimde okuyan ve arkadaşı bile olsa, bir “entelektüel” tarafından dinlenince okumayı kesen ve kıpkırmızı kesilen bu dev gibi adamın sürekli aklıma gelen bu anısı, onun karakterinden en canlı çizgidir.

Seni öpüyorum.

Antonio

[308]

Giuseppina Marcias’a

[Turi] 4 Nisan 1932

Çok sevgili anneciğim,

Mea’nın mektubunu aldım ve çeşitli sözlükler yardımıyla, tavukların mektuplarını yorumlayan Bay Sias’ın öyküsü beni çok eğlendirdi. Ona yumurtanın fotoğrafını çekmesini, fotoğrafı büyütmesini ve büyütülmüş fotoğrafı Cagliari Müzesi’ndeki Prof. Taramelli’ye göndermesini tavsiye etmek gerekir. Eğer tavuk Kartaca devri tavukları soyundan geliyorsa, mektubunu yazmak için kullandığı dil Kartaca dili olabilir ve antik devrin paralarından oluşan ve bu yüzden de kim bilir ne kadar paha biçilmez değerde olan bir defineyi sakladığı yeri bulmak gerçekten de mümkün olabilir. Mea’nın meslek okulu hakkında bana yolladığı bilgiler çok yetersiz. Daha fazla şey bilmek isterdim: test kitapları üstüne, İtalyanca kompozisyon üstüne, programın içeriği üstüne, ders saatleri üstüne vb. Kendisinin, makine mühendisliği çalışmaları hakkında bana bilgi vereceğini umduğum Franco’nun mektubunu bekliyorum.

Benim yaşamım aynı şekilde sürüp gidiyor ve aynı biçimde sıkıcı. Şu bizim meşhur camlı dolaptaki kitapların arasında *La quistione meridionale* [Güney Sorunu] adlı bir eserin olup olmadığına bakmanı isterim. Seni ve herkesi sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[Turi] 11 Nisan 1932

Çok sevgili Tania,

Bu hafta senin yalnızca bir kartını aldım (6 Nisan tarihli). Sekiz gün önceki mektubumu aldığın kesin ve bu durumda, gönderdiğin ilaçların zamanında elime geçtiğini de gördün. Yaptığım gözlemleri dikkate alacağımı umarım. Sürdürdüğüm diyetin pek başarılı olmaması mümkün, ancak izleyebileceğimin en iyisi bu (birkaç gündür makarna yerine pirinç yiyorum, daha bir iyileştim gibi geliyor bana). Senin tavsiyelerine göre günde bir çorba iyi bir şey olurdu ama yapamadığına göre bunu düşünmek yararsız. Bunu en fazla her on beş günde bir edinebilirim; bunun için, sana yazdığım gibi, her seferinde resmî bir dilekçe gerekiyor. Gene de sana daha önce yazdığım gibi pirinçle de kullanılan süt hûlasasını uyguluyorum.

Artık Valentino'yu görebilmişsindir herhalde. Bir süre önce sana yazdığım gibi, elinde bulunan kitaplarımı hatırlatmalısın kendisine. Bu kitapları Giulia'ya ulaştırabilirsen çok sevinirim. Kitapların hacmi konusunda bir fikir edinebilmem için kaç cilt olduğunu yazmalısın bana. Aralarında Formiggini'nin felsefe koleksiyonunda, 1912 yılında basılmış olan, Rodolfo Mondolfo'dan bir kitap var mı? Eğer varsa, onu ayır ve bana gönder. Gene, Roma'da, henüz okumadığım, Prof. Francesco Ercole'nin, Machiavelli üstüne yazdığı bir kitabı vardı: Eğer Valentino onu da almış ve sana teslim etmişse, onu bana gönder.

Piero'yu gene görecek misin? Libreria'ya yapılan kitap siparişlerinden hâlâ hiçbir haber olmadığını, bu yüzden Milano'ya uğradığında bu meseleyle ilgilenmesini söylemelisin ona. Aynı şekilde ona Nino Daniele'nin *D'Annunzio politico* [Politikacı D'Annunzio] başlıklı, birkaç yıl önce bir İtalyan yayıncı tarafından (Tissi sanırım) Brezilya'nın Sao Paulo kentinde basılarak yayımlanan bir kitabını bana göndertip göndertemeyeceğini sormalısın. Kitap, dergiler ve gazeteler tarafından çok övüldü ve çok ilginç olmalı, çünkü Daniele uzun yıllar (Fiume lejyonierleri örgütü bağımsız yaşadığı sürece) d'Annunzio'nun Piemonte temsilcisiydi ve bizzat d'Annunzio'nun, önce Fiume'de, sonra da Gardone'de siyasi danışmanıydı. Çok sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 11 Nisan 1932

Sevgili Iulca,

Belki sana biraz tutarsız görünen ve pek inandırıcı gelmeyen geçen seferki mektubuma bazı gözlemlerimi eklemek istiyorum gene. Mektuplarım, yazar yazmaz, bende bu izlenimi bıraktığı için, sende de aynı izlenimi bırakabileceğini düşünüyorum. Belli bir günde, belirlenmiş bir saatte yazmak zorundayım. İstediğim şeylerin hepsini yazmayı zamanında başaramayacağım takıntısı, yazmaya başlamadan önce düşündüğüm mektubun taslağına, yazma anında çimlenen düşünceleri araya sokup, böylece sonuçta bir potpotri elde ederek imalar yapmaya, eleyerek yazmaya varan bir sonuç doğuruyor. En azından, bendeki izlenim böyle. –Sana yazmak istediğim şey şu: Sordüğün sorunun birçok yönüyle ilgili endişelerin bana yersiz görünüyor ve özellikle de bu konudaki kanıtım kötü yorumlandığı için yersiz. Kendini ve yaşama olan katkını değerlendirirken, belli bir noktada, sanatsal eylemini bırakarak, onun yerine daha dolaysız ve güncel bir eylem koyarak, kişiliğine yeni bir yön verdiğini göz önünde bulundurmuyorsun. Bunun dışında, öyle olması gerektiğini yanlış bir biçimde düşünüp, aşırı derecede az “yararlı” olmaktan ve “yararlı” olmakta “yetersiz” kalmaktan saplantılı bir sonuç çıkararak, “yararlılık” ve “kullanışlılık” kavramına ve olgusuna aşırı derecede dar ve cılız bir kapsam vermişsin gibi geliyor bana (“pis Yahudi” ifadesiyle tanımladığım kuramsal hata). Hastalığının, daha önceden istisnai bir biçimde şiddetlenmiş olan, ama bu son altı yılın olaylarından dolayı keskinleşmiş olan duyarlılığını yıpratın bir “aşağılık kompleksi” tohumunu barındırdığı izlenimini edindim. Öte yandan şimdi, benim de senin bu durumunun en azından bir kısmının sorumlusu olduğuma inanıyorum; çünkü bir zamanlar bilincinde olmadan, seni iğneleyerek ve senin damarına basarak, böyle yaparak seni daha iyi tanımak fırsatını elde edeceğimi düşünerek, eğleniyordum. Tanışmamızdan kısa bir süre sonra, 1922’de başladım bunu yapmaya ve seni budalaca bir biçimde ağılattım, ama şimdi bundan çok büyük bir pişmanlık duyuyorum, çünkü ancak şimdi, bunun yüzeysel bir şey olmadığını, senin için düşündüğümden çok çok fazla bir önem taşıdığını anlıyorum. Yapmaya zorunlu hissettiğim halde gözyaşlarını kurulamaya cesaretim yoktu, çünkü seni çok seviyordum ve bazı kötülüklerin, yalnızca sevilen kişiye yapıldığı bir gerçek. Sevgilim, seni sımsıkı kucaklarım.

Antonio

[Turi] 18 Nisan 1932

Çok sevgili Tania,

Giulia'nın, Delio'nun sağlık durumu hakkında en ayrıntılı bilgileri verdiği mektubunu bana kopyaladığın için sana teşekkür ederim. –Sana daha önce yazdığım gibi, Somatose'yi alacağım. İlacı bana uzun uzun övmen gerekmez, çünkü onu kullanmam konusunda zaten yeteri kadar ikna oldum en azından. –Croce'nin kitabını okuduktan sonra, senin istediğin gibi, tamamlanmış bir inceleme değil, ama bu konuda bazı eleştirel notlar yazarak sana yararlı olmaktan sevinç duyacağım, çünkü doğaçlama olarak öylesine şişirivermek bana ağır gelir. Üstelik birkaç ay önce bağımsız bir kitapçıkta daha önceden yer aldıkları için, kitabın giriş bölümlerini okumuştum zaten ve çalışmana belli bir düzen ve biraz derinlik vermek istersen, araştırma yapman ve daha iyi bilgilenmen için sana yararlı olabilecek bazı noktaları bugünden itibaren saptamaya başlayabilirim bile. Sorulacak ilk soru, benim görüşme göre şu olabilir: –Croce'nin edebi ve felsefi etkinliklerinde bugün egemen olan kültürel çıkarlar hangileridir, bu çıkarlar acil bir nitekte ve en genel kapsamda mı, değil mi ve anlık tutkuların doğan gereksinimlerden daha temel gereksinimlere karşılık veriyor mu, vermiyor mu? Cevap çok açık: Croce'nin etkinliği, eski ve tam olarak savaş zamanına uzanan köklere sahiptir. Son çalışmalarını anlamak için, iki ciltte derlenmiş, savaş üstüne yazılarına bakmak gerekir (*Pagine sulla guerra* [Savaş Üstüne Yazılar], genişletilmiş ikinci basım). Bu iki cilt bende yok ama yayımlandıkça bu yazıları okumuştum. Temel içerikleri kısaca şöyle özetlenebilir: Savaşı, bir medeniyetler savaşına, dinsel fanatizm niteliğindeki halka mâl olmuş tutkuların coşkusuyla, “Haçlı Seferleri” tipinde bir savaşa dönüştürmek üzere, Fransız ve mason propagandasının etkisi altında savaşa yüklenen yaklaşıma karşı mücadele. Savaştan sonra barış gelir; yani halkların yeni bir işbirliği yalnızca çatışmanın yerine geçmekle kalmamalı, savaş sırasında meydana gelen gruplaşmanın yerini barış zamanındaki gruplaşma almalıdır; fakat bu, ikisinin çakışacağı anlamına gelmez; ancak faydacı politikanın bundan sonraki hiç akla gelmeyen bir kriteri aniden evrensel ve kesin bir ilkeye dönüşürürse, bu genel ve özel yeni işbirliği nasıl mümkün olabilir? Bu durumda, entelektüellerin, bu akıldışı propaganda biçimlerine direnmeleri gerekir ve ülkelerinin savaştayken zayıf düşmemesi için, demagojiye karşı çıkıp, geleceği kurtarmaları gerekir. Croce hep, barış anında, savaş anını ve savaş anında barış anını görüyor ve etkinliğini, iki an arasın-

da tüm arabuluculuk ve uzlaşma imkânının ortadan kalkmasını engelleme-ye yöneliyor. –Uygulama bakımından, Croce'nin konumu, Fransız ve Alman entelektüeller arasında sağlanamayan ve sağlanması kolay olmayan şeyi, yani İtalyan entelektüellerin Alman entelektüellerle ilişkilerini yenilemelerini sağladı. Böylece, Croceci etkinlik, ulusal tarihin daha derin nedenlerinin, Fransız-İtalyan askerî ittifakının kesilmesine ve Almanya ile yeniden yakınlaşmasından dolayı, siyasi tavrın Fransa'ya karşı bir değişikliğe uğramasına yol açtığı savaş sonrası dönemde, İtalyan Devleti'ne yararlı oldu. Partiler anlamında militan siyasetle hiç ilgilenmeyen Croce, böylece 1920-21 yıllarındaki Giolitti hükümetinde Milli Eğitim Bakanı oldu. –Ama savaş bitti mi? Ve acil siyasetin belirli kriterlerini genel ilkeler düzeyine haksız yere yükseltme, ideolojileri felsefe ve dinlere kadar genişletme hatası sona erdi mi? Hayır, kesinlikle ermedi; demek ki, entelektüel ve ahlâki mücadele devam ediyor, çıkarlar hâlâ canlı ve güncel olarak sürüyor ve alanı terk etmemek gerekiyor. –İkinci soru, Croce'nin dünya kültüründe işgal ettiği konumun ne olduğudur. Croce zaten, savaştan önce tüm ülkelerin entelektüel topluluklarının gözünde çok yüksek bir yer işgal ediyordu. İlginç olan şudur ki, genel görüşe rağmen, onun ünü Anglosakson ülkelerde, Almanlarda olduğundan çok daha fazlaydı: İngilizceye çevrilen kitaplarının basımı, Almancasından ve İtalyancasından çok daha fazla sayıdadır. Croce, yazılarında görüldüğü gibi, dünya kültürünün öncüsü olarak konumu ve bunun beraberinde getirdiği sorumluluk ve görevler konusunda yüksek bir anlayışa sahiptir. Onun yazılarının, seçkin bir dünya kamuoyunu varsaydığı açıktır. –Geçen yüzyılın son yıllarında Croce'nin tarih kuramına dair yazılarının, Almanya'da Eduard Bernstein'in, Fransa'da da Sorel'in başı çektiği, zamanın "revizyonizm"inin en büyük iki hareketine entelektüel silahları sağladığını unutmamak gerekir. Bernstein, Croce'nin denemelerini okuduktan sonra, tüm felsefi ve ekonomi düşüncelerini yeniden ele almak zorunda kaldığını bizzat yazmıştır. Sorel'in Croce ile yakın bağı biliniyordu, ama ne kadar derin ve sürekli olduğu, Sorel'in, şaşırtıcı biçimde entelektüel planda Croce'ye bağlılığını her fırsatta gösteren mektuplarının yayımlanmasından sonra özellikle ortaya çıktı. –Ama Croce, revizyonist etkinliğini çok daha ileriye taşıdı ve özellikle savaş sırasında, özellikle de 1917'den sonra daha da ileriye götürdü. Tarih kuramı üstüne yeni denemeler dizisi 1910'dan sonra *Cronache, storie e false storie* [Kronikler, Tarihler ve Sahte Tarihler] araştırmasıyla başlar ve *Storia della storiografia italiana nel secolo XIX*'in [19. yüzyılda İtalyan Tarih Bilimi Tarihi] son bölümlerine, siyaset bilimi üstüne denemelere, en azından okuduğum bölümlerden ortaya çıktı-ğı gibi, bunların arasında *Storia dell'Europa* [Avrupa Tarihi] da dahil olmak üzere, son edebi manifestolara kadar uzanır. Croce'nin her şeyden çok bu

revizyonizmin öncüsü olma konumuna önem verdiğini ve bunda, güncel etkinliğinin en iyisi olmak niyetinde olduğunu düşünüyorum. Prof. Corrado Barbagallo'ya yazdığı ve 1928 ya da 29'da (tam olarak hatırlamıyorum) *Nuova Rivista Storica* dergisinde yayımlanan kısa bir mektubunda, etik siyaset tarihi olarak, kendi tarih kuramının tüm hazırlıklarının (yani düşünürün yaklaşık 20 yıllık etkinliğinin tamamı ya da yaklaşık olarak tamamı) kırk yıl önceki revizyonizmini derinleştirmeye yönelik olduğunu açık bir biçimde söylüyor. –Çok sevgili Tania, buna benzer ipuçları çalışman için yararlı olabiliyorsa bana yaz, ben de başkalarını saptamaya çalışacağım.

Seni sevgiyle kucaklıyorum

Antonio

[312]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 25 Nisan 1932

Çok sevgili Tania,

17 ve 22 Nisan tarihli kartlarını aldım. Bana bildirdiğin bazı kitapları da aldım. Ne oldu da gene öksürüyorsun? Burada hava son derece değişken olmayı sürdürüyor; belki Roma'da da hava böyle değişkendi, sen de sağlığına pek dikkat etmedin herhalde. Delio'ya yazdığım mektubun ulaşmasına sevindim; onun cevap verip vermeyeceğini ve birçok terslik çıksa bile, aramızda bir mektuplaşmanın başlamasının mümkün olup olmayacağını göreceğiz. –Croce üstüne yazdığım notların ilgini çekip çekmediğini ve senin çalışmalarının ihtiyacına uygun düşüp düşmediğini henüz bilmiyorum. Sanırım bunu bana söylersin, o zaman ben de kendimi daha iyi ayarlayabilirim. Ayrıca açıklama ve ipuçlarının geliştirilmesi ve tamamlanması gerektiğini göz önünde bulundurman gerekir. Sana bu sefer de bir paragraf yazıyorum; sen sonra kendine daha uygun gelebilecek biçimde yeniden düzenlersin. –Croce'nin eserinin sahip olduğu büyük başarının nedenleriyle ilişkili olan sorun, bana kalırsa çok ilginç. Bu, yaşadıkları süre içinde filozofların başına genellikle gelmez ve özellikle akademik çevrelerin dışında, bu başarı öyle pek sık ortaya çıkmaz. Bunun nedenlerinden biri, bana kalırsa tarzında aranmalıdır. Manzoni'den sonra en büyük İtalyan düzyazı yazarının Croce olduğu söylenir. Bence bu yargı şu açıklamadan dolayı doğru: Croce'nin düzyazısı, Manzoni'nin düzyazısından türemiyor; oysa daha çok bilimsel düzyazıların büyük yazarlarından ve özellikle Galilei'den türüyor.

Croce'nin yeniliği, tarz olarak, bilimsel düzyazı alanında, başka yazarlarda yaygın olarak karmakarışık, karanlık, zorlama, sözü uzatan bir biçimde sunulan bir konuyu çok büyük bir yalınlıkla, aynı zamanda büyük bir etkiyle ifade etme yeteneğindedir. Edebi üslubu, duruluğundan, ölçülülüğünden, sarsılmaz güveninden dolayı Goethe tarzı denebilecek, ahlâki yaşamına uygun düşen bir üslubu, bir tutumu ifade ediyor. Birçok kişi, akıllarını entelektüel paniğin karanlık duyguları arasında yitirir ve el yordamıyla çabalayıp dururken, Croce, metafizik hastalığın üstün gelemediği ve tarihin akılcılık olduğu konusundaki sarsılmaz kesinliği sayesinde, içsel bir kuvvet çıkarılabilecek bir referans noktası haline geliyor. Bunun ötesinde, çoğu kişi için Croce'nin düşüncesinin büyük bir felsefi sistem olarak düşünülmediği ve bu nedenle özümsemenin zor olduğu da dikkate alınmalıdır. Croce'nin en büyük niteliğinin hep şu olduğunu düşünüyorum: Felsefenin dolaysız olarak kendini gösterdiği, sağduyu olarak ve ortak duygu olarak özümsemiş bütün bir dizi kısa yazılarına, dünyayı kavrayışını bilgiçlik taslamadan aktarması. Böylece, birçok sorunun çözümü, dolaşıma girerek anonim hale gelmiş oluyor; gazetelere, gündelik yaşama giriyor ve Croceci olduklarından ve hatta Croce'nin varlığından bile haberi olmayan çok büyük sayıda "Croceci" var oluyor. Aynı şekilde, Thomasçılığı kendi başına yeterli ve modern dünyanın entelektüel gerekliliklerini yeterince karşılayan bir anlayış olarak sunma girişimlerinde, bugün kurtulmaya çalıştıkları ama başaramadıkları idealist unsurların belirli bir kısmı Katolik yazarların da içine işlemiştir.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[313]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 25 Nisan 1932

Çok sevgili anneciğim,

Tam bir aydan beri sizden haber alamıyorum; Mea'nın mektubuyla Gra-zietta'nın mektubu, Ghilarza'dan tam 24 Mart'ta postaya verilmiş. Umarım atasözünün dediği gibi, "Hiçbir haber yoksa, bu iyi haberdir" ya da en azından önemsiz olaylardır. Birkaç gün önce, Diddi'nin öpücükleriyle Teresina'nın bir kartını aldım. —Noel paketinin içinde bana yolladığı, zeytinyağında yapılmış konserve av etini nihayet yediğimi ve yemeği doyum olmaz bir

lezzette bulduğumu söylersin Teresina'ya. Hazırlanışı mükemmeldi ve yağda iyice dinlendirilmiş et, tereyağı gibi olmuştu; yemeğe yarayacak dişlerim kalmamasına rağmen hiç zorluk çekmeden onları yiyebildim. Kuş seçiminin, büyüklük ve yağlılık bakımından gerçekten olağanüstü yapıldığını da söylemek gerekir. Paolo tarafından avlandıklarını sanıyorum ve aynı şekilde, ona da tebriklerimi ve teşekkürlerimi yolluyorum. Benim yaşamımda da hiçbir değişiklik olmadı ve ayrıca nasıl olsun ki? Hep aynı yaşam ve hep aynı şekilde ve aynı sıkıcılıkla birbirini izleyen günlerin aynı Ave Maria'sının tespihini çekip duruyorum. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[314]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 2 Mayıs 1932

Çok sevgili Tania,

23, 25 ve 27 Nisan tarihlerini taşıyan üç mektup aldım senden. Babanın mektubunu ve bana göre genel olarak doğru olan, senin uzun uzun yaptığın değerlendirmeleri üst üste defalarca okudum. Sorunun, mutlaka senin gözünden kaçmış olan ve herkesin biraz içinde çırpınıp durduğu kafa karışıklığı ve acı verici çaresizlik durumunu belirleme konusunda belki de daha baskın ve kesin olan başka unsurları vardır. Ama en büyük zorluk, bu duruma enerjik biçimde bir tepki vermek ve onu iyileştirmek için nereden başlanacağını bilinmemesinden ileri geliyor. Sen enerjiden söz ediyorsun, gene enerjiden, hep enerjiden... Ama Roma'da, düşün bir kere, tüm enerjini seferber etsen bile eline ne geçecekti? Allak bullak olunabileceği apaçık olan, sağlam ve iyice oturmuş bazı şeylerle değil, dayanıklı olmayan, ancak sürekli değişen ve üstesinden gelinemeyen, kaygan bir durumla karşılaşacaktın. Bir zamanlar, Roma'dayken, sorunu ortaya koymadığımdan ve güçlerimizi birleştirmek için deyim yerindeyse ikimiz arasında bir birlik kurmaya çalışmadığımdan şikâyet etmiştin. Belki de haklıydın ve bu benim görevim olmalıydı. Ancak o zamanlar, birçok şeye şimdi verdiğim aynı önemi vermiyordum ve ayrıca, bir ormanın ortasında bulunan ve tam olarak ağaçları tek tek gören ancak bütünü göremeyen bir kişinin başına gelen şey geliyordu benim de başıma. Birçok şey bana hastalıklı bir durumun belirtileri gibi değil, daha çok estetik olarak pitoresk, ilginç çizgiler olarak görünüyordu. Sana karşı son derece açıksözlüyüm görüyorsun ve beni ciddi bir

biçimde yargılayan için de öğeleri sana veriyorum. Gene de, sanırım hafifletici durumlar var ve bana kalırsa en önemlisi, hep ailemin dışında, onlardan ayrı yaşamış olmam, hem de her zaman aile hayatıyla ilgili belli bir acımın olmasıdır. Bundan dolayı, aşırı derecede eleştiren biri olduğuma ve başkasının gözündeki çöpü görüp, kendi gözümdeki merteye görmediğime ve bu yüzden başkalarının yaşamını bağımsızca döndürmesine karışmam değil, izin vermem gerektiğine ikna oldum. Şimdi ne yapacağımı ve işe nereden başlayacağımı bilmiyorum. En azından, somut bir biçimde kendimi yönlendirebileceğim için, bana yazdıklarından dolayı sana minnettarım; bu şimdiye kadar mümkün değildi. Hiç olmazsa, belki son zamanlarda olduğu gibi, bundan böyle karanlığa taş atmayacağım. –İtalyan entelektüelleri üstüne sana söz verdiğim taslağı gönderip gönderemeyeceğimi hiç bilmiyorum. Sorunu incelediğim bakış açısı bazen değişiyor. Belki de özetlemek ve bir sentez yapmak için henüz erken. Söz konusu olan, daha fazla işlenmesi gereken, henüz akışkan halde olan bir konu... Yabancı ülkelerde yaşayan İtalyanlar üstüne yayınlar konusundaki “program”ı kopya etmeyi aklına takma. Zaten *Marzocco*, bunun oldukça kesin bir özetini verdiğine göre, zahmete değmez bence. Eğer bir nüshasını elde edebilirsen ne âlâ, yoksa boş ver. Gene aynı şekilde, Machiavelli’nin ekonomi üzerine düşünceleri hakkındaki sorunla ilgili William Petty’nin eserlerine de kesinlikle ihtiyacım yok. Referans ilginç ama bu kadarı yeterli. Buna karşılık, bir süre sonra, belki hatırlarsın, henüz Milano’dayken istediğim ama o zamanlar daha yayımlanmamış olan, bizzat Machiavelli’nin tüm eserlerini isteyeceğim. –Croce’nin kitabı hakkında (kitabı henüz okumadım) bir çalışma için yönlendirici bazı noktaları daha saptayabilirim sana. Bu notlar biraz dağınık olsa bile, gene de bu haliyle sana yararlı olabilir. Daha sonra, çalışmanın amacına göre bunları kendi başına düzenlemeyi düşüneceksin. –Croce’nin revizyonist kuramsal etkinliğine verdiği büyük öneme ve nasıl son yirmi yıl boyunca kendi açık rızasıyla, bir düşünür olarak tüm çalışmasını tasfiye olmaya varıncaya kadar revizyonu tamamlama amacına yönlendirdiğine daha önce de değinmiştim. Revizyonist olarak, ekonomik-yasal tarih akışını hareketlendirmeye katkıda bulundu (ki bugün zayıf biçimde de olsa, özellikle akademisyen Gioachino Volpe tarafından temsil ediliyor hâlâ). Bugün etik-politik olarak adlandırdığı *Storia d’Europa*’nın [Avrupa Tarihi] bir örnek olabileceği ve bir örneğe dönüşebileceği bu tarih anlayışına edebi bir biçim verdi. Croce tarafından getirilen yenilik neleri içeriyor, ona atfettiği anlama sahip mi ve özellikle de iddia ettiği o “tasfiyeci” değeri taşıyor mu? Tarihsel-siyasal etkinliğinde, Croce’nin kuvvet, baskı, yasama ve devlet veya polis müdahalesi momentinden ayırmak için siyasette yalnızca “hegemonya”, uzlaşma, kültürel yön olarak adlandırılan moment üstünde

ısrarla durduğu söylenebilir somut olarak. Aslında Croce'nin bu tarih kuramı yaklaşımının, her tür *praxis* felsefesini kesin olarak tasfiye edebilme kapasitesine neden inandığı anlaşılmıyor. –Tam olarak, Croce'nin sözümona güzünü geliştirdiği aynı dönemde, *praxis* felsefesi en büyük modern kuramcılar arasında aynı anlamda detaylandırıldı; mekanik ve kaderci ekonomizm anlayışlarına muhalefet olarak “hegemonya” veya kültürel yön momenti tam anlamıyla sistematik olarak yeniden değerlendirildi. Gerçekten de en modern *praxis* felsefesinin temel özelliğinin, tam olarak tarihsel-siyasal “hegemonya” kavramına dayandığını doğrulamak mümkün oldu. Bu nedenle, Croce'nin araştırmasının ve en sevdiği çalışmaların kaynakçasının *up to date* [güncel] olmadığını ya da eleştirel yönlendirme yeteneğini kaybettiğini sanıyorum. Görüldüğü kadarıyla, aldığı bilgiler özellikle bir Viyanalı gazeteci olan Fülöp-Miller'in adı kötüye çıkmış bir kitabına dayanıyor. Bu nokta, kapsamlı ve ayrıntılı olarak geliştirilmiş olmalıdır, ancak o zaman, çok uzun bir deneme yazısı olması gerekecek. Seni ilgilendirebilecek şeyler bakımından, geniş olarak geliştirmenin benim için kolay olmayacağı bu ipuçlarının yeterli olduğunu sanıyorum,

Sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[315]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 9 Mayıs 1932

Çok sevgili Tania,

30 Nisan tarihli bir kartınla 5 Mayıs tarihli bir mektubunu aldım. *Riforma Sociale*'nin 1931 yılı Eylül-Ekim sayılarını ve gene o zamanlar talimat verilmiş kitapların hiçbirini almadım. Bana ardı ardına dört kitap ulaştı: Luigi Russo tarafından hazırlanmış olan Machiavelli'nin *Prens*'inin baskısı, Senatör Gentile'nin önsözünü yazdığı Gandhi'nin otobiyografisi, Senatör Croce'nin *Storia d'Europa*'sı [Avrupa Tarihi] ve Mario Bettinotti'nin yazdığı yerel Cenova tarihinin ufak bir cildi. Ama bunlardan şimdiye kadar bana teslim edilen yalnızca *Prens* oldu. –Benco'nun kitabı Treves-Treccani-Tumini-elli'den yayımlanmış olan *Storia del Piccolo di Trieste*'dir. Emilio Zanel-*la*'nın, *Problemi del Lavoro* tarafından yayımlanan *Dalla barbarie alla civiltà nel Polesine* [Polesine'de Barbarlıktan Uygarlığa]. Diğer kitaplar konusunda bana hiçbir şey göndermemeleri için uyar. Bundan böyle, kesinlikle

şu kurala uymak gerekiyor: Eğer herhangi bir kitaba ihtiyacım olursa, bunu ben kendim belirteceğim. Bu son zamanlarda gönderilen kitaplar bana teslim edilmedi; her biri için bakanlığa dilekçe vermem gerekiyordu. Can sıkıcı olmanın ötesinde, saçma bir şey. Sence de öyle değil mi? Daha önce izin almış olduğum *Cultura*'ya beni abone yapmanı yazmıştım sana; bunun yapıp yapılmadığını bilmiyorum. Şimdi yılda 4 sayı olarak yayımlandığını ve 1932 yılının ilk sayısının çıktığını gördüm. Bir buçuk aydan uzun bir süredir evden haber almıyorum. On beş gün önce Teresina'dan yalnızca selam gönderdiği bir kart aldım. –*Storia d'Europa*'yı henüz okumadığım için, gerçek içeriği hakkında sana hiçbir fikir veremiyorum. Bununla birlikte, göreceğin gibi, yalnızca görünüşte yüzeysel olan bazı gözlemlerimi yazabilirim gene. Son 20 yıl içinde Croce'nin tüm tarih bilimi çalışmalarının Croce'nin kendi eseri tarafından maruz kaldığı revizyonist süreçten sonra, tarihsel materyalizmden türemiş kuramı temsil eden ekonomik-hukuksal tarihe karşıt olan etik-politik tarih olarak bir tarih kuramı geliştirmeyi amaçladığını daha önce sana yazmıştım. Ama Croce'nin tarihi, gene de etik-politik midir? Bana kalırsa, Croce'nin tarihine etik-politik değil, yalnızca “spekülatif” ya da “felsefi” tarihten başka bir ad verilemez ve tarihsel materyalizme karşıtlığının kaynağı, onun karakterinde ve etik-politik olmamasındadır. “Spekülatif” tarih, her “spekülatif” felsefe gibi, tarihsel materyalizmin dışında tutulduğu halde, etik-politik bir tarih, “hegemonik” momentin tarihi olduğu sürece, tarihsel materyalizmden dışlanamaz. Croce, felsefi hazırlıklarında, modern düşüncüyü aşkınlığın, teolojinin ve dolayısıyla geleneksel anlamda metafiziğin her türlü izinden kurtarmak istediğini söylüyor; bu çizgiyi izleyerek, tam anlamıyla, sistem fikrinde teolojik bir tortu olduğu için, felsefeyi bir sistem olarak inkâr edecek kadar ileri gitti. Ancak onun felsefesi, spekülatif bir felsefedir ve böyle oldukça, aşkınlığı ve teolojiyi tarihselci bir dille alabildiğine sürdürür. Croce, yöntemine ve spekülatif diline o kadar dalmış durumda ki, sadece onlara göre yargılayabiliyor. Croce, *praxis* felsefesinde yapının gizli bir tanrı gibi olduğunu yazdığında, bu *praxis* felsefesi mutlak bir tarihçilik değil de sözde kalmayan, gerçek anlamda her tür aşkın ve teolojik tortudan özgürleştirilmiş spekülatif bir felsefe olsaydı, bu doğru olurdu. – *Storia d'Europa*'nın anlayışıyla ve kompozisyonuyla daha yakından ilgili bir başka gözlem de bu noktayla bağlantılıdır. 1815'ten, yani *Restaurazione*'den başlayarak bir Avrupa birliği tarihi düşünülebilir mi? Tarihsel bir blokun oluşumu olarak bir Avrupa tarihi yazılacaksa, bu tarih Fransız Devrimi'ni ve tarihsel Avrupa blokunun “ekonomik-hukuki” öncüsü olan Napolyon Savaşları'nı, güç ve mücadele momentini dışlayamaz. Croce bir sonraki momenti, daha önce serbest bırakılan güçlerin dengelendiği, deyim yerindeyse “arındırılmış”

olduğu momentı var sayıyor; bunu kendi içinde bir gerçek haline getiriyor ve tarihsel paradigmasını kuruyor. Aynı şeyi *Storia d'Italia* [İtalya Tarihi] ile de yapmıştı: 1870'den başlayarak, bu tarih sanki gökten düşmüş gibi, saf etik-politik momentı savunmak uğruna mücadele momentini, ekonomik momentı göz ardı etmişti. Croce, doğal olarak modern eleştirel dilin tüm öngörüsü ve kurnazlığıyla, yeni bir retorik tarih biçimi doğurdu; bu tarihin güncel biçimi tam anlamıyla Spekülatif Tarih'tir. –Bu, Croce kitabının merkezindeki “tarihsel” kavramı, yani “özgürlük” kavramı incelendiğinde daha da iyi görülür; Croce, kendisiyle çelişkili olarak, felsefi bir ilke ya da spekülatif kavram olarak “özgürlüğü”, ideoloji olarak özgürlükle, yani pratik bir yönetim aracı, hegemonik ahlâki birliğin bir unsuru olarak özgürlüğü birbirine karıştırıyor. Eğer tarihin tamamı özgürlüğün tarihiyse, yani kendini yaratan ruh ise (ve bu dilde özgürlük ruha eşitse, ruh tarihe eşitse ve tarih özgürlüğe eşitse), niçin yalnızca 19. yüzyıldaki Avrupa tarihi özgürlük tarihi olsun? Bu nedenle, felsefi anlamda bir özgürlük tarihi değil, bu özgürlüğün özbilincinin ve bu özbilincin entelektüel katmanlarda bir din biçiminde ve kendilerini bu entelektüellerle birleşmiş hisseden, bu entelektüellerin bayraktarları ve rahipleri olduğu bir politik bloka katıldıklarını düşünen halk katmanlarında bir batıl inanç biçiminde yayılmasının tarihi olacaktır. Dolayısıyla, bir ideoloji söz konusudur, yani bu pratik bir yönetim aracıdır ve dayandığı pratik bağlantıyı incelemek gerekecektir. Tarihsel bir kavram olarak “özgürlük”, tarihin diyalektiğidir; belirlenmiş ve bireyselleştirilmiş “temsili” uygulamaları yoktur. Tarih, Doğu satrâplıklarında bile özgürlüktü; öylesine ki, o zamanlar bile, tarihsel bir “hareket” vardı ve o satrâplıklar çöktü. Kısacası, bana kalırsa, sözcükler değişiyor, belki de epey laf edildi, ancak meselelere şöyle bir dokunulmadı bile. – *La Critica Fascista*'nın, bir makalede, açık bir biçimde olmasa da, Croce'nin yirmi yıl içinde, şimdiki zamanı perspektif içinde görerek tarihsel gerekçesini bir özgürlük süreci olarak bulabileceğini saptayarak, doğru eleştiri yazdığını sanıyorum. Ayrıca sana yazdığım ilk noktayı, yani savaş sırasında Croce'nin tutumuna ilişkin gözlemlerimi hatırlarsan, onun bakış açısını daha iyi anlayacaksın: Modern tarihselci dinin bir “rahibi” olarak Croce, tarihsel sürecin tezini ve antitezini yaşıyor ve “pratik nedenlerle” biri ya da diğeri üstünde ısrar ediyor, çünkü günümüzden geleceği görüyor ve içinde bulunduğu an kadar, gelecekle de ilgileniyor. Herkese yapması gereken görev düşer: Geleceği koruma görevi de “rahip”lerdedir. Sonuç olarak, bu “etik-politik” anlayışta, epey bir ahlâki sinizm dozu vardır: Bu, Machiavelliciliğin bugünkü biçimidir. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 16 Mayıs 1932

Çok sevgili Tania,

7 ve 12 Mayıs tarihli mektuplarınla 13 Mayıs tarihli kartını aldım. Birkaç saat önce Carlo ile bir görüşme yaptım ve onu gördüğüme çok sevindim. Şimdi, gelişini bir süre ertelemen gerektiğini düşünüyorum. İçimde pek mektup yazma isteği olmadığını da itiraf edeyim. Bazı değişiklikler gündelik yaşamın tekdüzeliğini kırdığında, her zamanki gibi çok gergin oluyorum. –Sana birkaç mektup önceki “karanlığa taş atmak” ifademini seni üzmemesi gerektiğini söylemek istiyorum yalnızca; önceden bazı bilgiler edinebilseydim, Giulia'ya yazdığım mektuplarda başka ifadeler kullanırdım anlamına geliyordu yalnızca. Oysa bir süredir körebe oyununa döndü durum. Üstelik, evdekilerin karşılıklı tutumu konusundaki senin gözlemlerinle örtüşüyor bu. Sana da, aralarında körebe oynuyorlarmış gibi gelmiyor mu ve karşılıklı olarak karanlığa taş atan insanlar gibi davranmıyorlar mı? Bir keresinde, Nadine'in ölüm haberinin Genia'ya verilmesi gerektiği fikrinden gerçekten ürken Giulia'ya bunlardan bahsettim. Bana, Genia'nın bu yüzden ölebileceğini söyledi ve buna gözyaşı dökcek kadar inanmıştı. Oysa ben, Genia'nın, Nadine'in ölümünü kabullendiğini sanıyordum (1922 yılında bu konuda bana bir şeyler ima etmiş olmalı) ve bu yüzden Roma'da olup bitene çok şaşırdım. Karşı tarafın mutlak duyarsızlığına inanılmadıkça (oysa, kendi duyarlılığımızın hastalıklı bir biçimde abartılması nedeniyle buna inanılmıyor), uzun süre habersiz kalmanın mutlaka kuşkulara neden olacağının ve yalnızca, sonu gelmeyen trajik bir yanlış anlama zinciri yaratmaktan başka bir şey elde edilemeyeceğinin nasıl kavranamadığını anlayamıyorum. Ama ben psikolojik karmaşaları olmayan bir Sardinyalıyım ve bu bana, başkalarının karmaşalarını anlama sıkıntısına mâl oluyor epeyce. Belki de karmaşaları olmayan bir “Sardinyalıydım” demeliydim, çünkü belki de şimdi artık öyle değilim; belli bir miktar karmaşa da psikolojimi bozmuş olmalı, çünkü bazen beni şaşırtacak ve hayrete düşürecek biçimde tepki veriyorsun. –Sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 23 Mayıs 1932

Çok sevgili Tania,

17 Mayıs tarihli kartınla 19 Mayıs tarihli mektubunu aldım. Benim sağlık durumum hakkında Carlo'nun sana verdiği bilgiler pek açık değil; kesinlikle aşırı aside bağlı olan bağırsak nezlesinin sürmesine rağmen ciddi üremi krizlerine girmedim. Buna karşılık, eğer söylemek gerekirse, bir süreden beri uykusuzluk çekiyorum. Zaten tam olarak uyumuyorum; uyku olmadiğı için değil, dıştan kaynaklanan nedenlerden dolayı uyku kaçtığı için ve bu da bende, Carlo'nun da belki fark ettiği, dıştan bile görülen büyük bir yorgunluk ve bitkinlik haline neden oluyor. Sorun karmaşık; ziyarete gelersen bundan bahsedebileceğim sana. Senin geliş tarihinle ilgili özel bir isteğim yok; her bakımdan sana uygun gelen bir zamanı kendin seçmelisin. Babanın mektubunu çok büyük bir ilgiyle okudum. Mektup çok ilgi çekici ve insanı düşünmeye iten gözlemlerle dolu. Ona yazabileceğimi söylediğin konuyla ilişkili olarak, senin gibi düşünmüyorum. Nedenini sana ayrıntılı olarak açıklamak bana zor gelecek; bazı şeyleri bir hapishane mektubunda yazmaktan hoşlanmıyorum. –Croce üstüne sana yazdığım notlara ilişkin görüşünü bana söylemedin. Genel olarak sana yararlı oldu mu? Gene de onların tamamlanmış olmayabileceklerini ve hatta ele alınması gerekecek bazı noktalara dokunmaya yeterli olmayabileceklerini göz önünde bulundurmalısın ve öyle olsalar bile, iradi bir sakatlanmaya uğradıklarını da aklında tutmalısın. Uzun süre önce ısmarlanan kitapları sonunda aldım. Ama *Riforme Sociale*'nin 1931 Eylül-Ekim sayıları geçmedi elime. *Problemi del Lavoro*'nun 1932 Nisan sayısı da eksik bende; yeniden ısmarlarsan sevinirim. (*Cultura*'nın bu yılki 1. sayısı da geçmedi elime). Eğer Piero'ya yazacak olursan, ona Silvio d'Amico'nun son kitabı *Certezze*'nin [Kesinlikler] bir bölümünden, Spielberg'e ayrılmış bölümünden bir parçada, kesinlikle Spielberg İtalyan Müzesi'nde korunuyor olması gereken, Federico Confalonieri tarafından Avusturya İmparatoru'na gönderilen bir af talebi dilekçesinden bahsedildiğini ilet. D'Amico bu af talebini yeniden basmıyor, ancak bundan, en son kertede küçük düşürölme ve aşağılanma düzeyine indirgenmiş bir adamın mektubu olarak bahsediyor. Belki Piero, Confalonieri'nin bu yazısının, Confalonieri'yle ilgili herhangi bir kitapta yayımlanıp yayımlanmadığını bilir. Bundan söz edildiğini hiç duymadığımı sanıyorum. Çok sevgili Tania, bana Sali di Hunt'dan gene yollayabilir misin? Bunu kullanmadan edemiyorum artık ve elimdekini

neredeyse tükettim. Kullanmayı bırakmayı denedim ama rahatsızlıklar hemen yeniden başladı.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[318]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 23 Mayıs 1932

Sevgili anneciğim,

Grazietta'nın 13 Mayıs tarihli mektubunu aldım. Geçen pazartesi Carlo, senin sağlık durumunun biraz düzeldiğini söyledi bana. Sana hemen yazacağına söz verdiğine göre, Carlo'dan bizim görüşmemiz hakkındaki izlenimlerini öğreneceksin muhakkak. Mea'ya, neredeyse bir yıl önce söz verdiğim şu meşhur pastellerin sonunda eline geçeceğini söyle. Carlo onları yanına aldı ve hemen göndereceğine söz verdi. Aynı şekilde, söz verdiğim Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ı da Teresina'nın eline geçecek. Carlo, hazırladığım bir koli kitabı yanına aldı ve kitapları, sanırım okuduktan sonra, hemen göndereceğine söz verdi bana. Bu kolilerin yollanmasındaki zorluk, Turi istasyonunda, Sardinya'ya demiryoluyla sevkiyatları kabul etmemeleri olgusundan kaynaklanıyor: Birisinin, paketleri Bari'ye kadar götürmesi ve oradan göndermesi gerekiyor. İşte, Mea'ya bir süre önce verdiğim söz şu anda kadar tutamamamın nedeni, bu. –Grazietta'nın bana iletliği, Giampietro Sanna'nın ölüm haberini okudum. Peki, Titino¹¹ ne yapıyor, nerede yaşıyor? Sanırım şu sıralar tamamen alılaşmıştır: Torino'dan beri iyi bir yoldaydı. O sıralar ağır bir hastalıktan, bir tür saradan dertli gibi görünüyordu. En azından ekonomik durumu göz önüne alındığında ve sonsuza kadar besleyemeyeceğime göre, Ghilarza'ya dönmesi gerektiğini ona her söylediğimde havalelerin pençesinde ağzında köpüklerle yerlere yuvarlanıyordu. Bazen bende acıma duygusu uyandırmak için kendini öyle gösterdiğinden kuşkulanıyordum ama kendini öyle göstermek için bir parça akıl ve irade gücü gerekmesi ve bence Titino'da ne biri ne de ötekinin olması gözlemi ile kuşku birbirine zıt düşüyordu. Belki de, kendini toparlamış ve ciddi olarak çalışmaya sarılmış olabilir, çünkü çok iyi bir karakteri vardı ve o dönemde benim için kendini öldürebilirdi: Caddelerde bana eşlik ediyor ve büyük bir dakiklikle beni uyandırmaya geliyor ve böylece büyük işler yap-

11 Titino'nun, Ghilarza Belediye Başkanı olan babası, Gramscilerin aile dostuydu.

tığına inanıyordu. Böylesine yırtınırcasına çalışmasından dolayı, her zaman başına bir gün dert açacaklarını düşünmüşümdür hep. Çok sevgili anneciğim, bana biraz daha sık mektup yazmalarının çaresini bul. Seni ve evdeki herkesi sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[319]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 30 Mayıs 1932

Çok sevgili Tania,

25 Mayıs tarihli bir kartınla 28'inde yolladığın havaleyi aldım. Sana yürekten teşekkür ederim ama inan ki hiç acelesi yoktu. Birkaç ay önce sana yazdığım gibi, yaptığım harcamalar, göreceli olarak ufak ve ayrıca da iştah kabartacak bir şeyler satın almak mümkün değil. Aslında bu, daha kötü bir duruma düşmemek için, sıkı bir perhizi bozmaması bakımından da daha iyi. Her değişiklik ve alınan gıda miktarını artırma girişimi bende öyle rahatsızlıklar yaratıyor ki, artık denemekten bile kaçınmayı yeğliyorum. Ayrıca şimdilik endişe duyulacak şey değil bu; kendimi her zamankinden daha güçsüz de hissetmiyorum. Kaderci olduğumu, ne de "canı çıkmış bir köpek" gibi kendimi akıntıya bıraktığımı sanmamalısın; tam tersine, sürekli olarak daha akılcı çözümler bulmak için kafa patlatmaya devam ediyorum ancak seçim alanı oldukça dar ve yararsızlığı görülen her girişimden sonra giderek daha da daralıyor yeniden. Ama benim bir parça gevezelik etme düşkünlüğümü biraz giderme imkânı sağlayabilecek şeyler etrafında, daha ilginç şeylerden konuşalım. Düşüncelerimin alanını genişletmemi ve kendimi daha iyi yönlendirmemi sağlayacak bazı bibliyografik bilgileri sormak için, bunları belki Piero'ya yazarsın diye, sana bir dizi gözlemimi iletmek istiyorum. Ekonomi biliminde, Ricardo'ya ait araştırma yöntemi ve Ricardo'nun metodolojik eleştiriye getirdiği yenilikler üstüne, İngilizce de olsa, özel bazı yayınların olup olmadığını bilmek isterdim. On yıl önce, özellikle ölümünün yüzüncü yılı çerçevesinde, bu konuda zengin bir literatürün basıldığını ve benim soruma tam olarak karşılık verecek şeyi orada bulma ihtimali olduğunu düşünüyorum. Benim düşüncelerimin izlediği yol şu: –Ricardo'nun, birinci sırada yer aldığı kesin olan Ekonomi Bilimi Tarihi'nin ötesinde, felsefe tarihinde de büyük bir önem taşıdığı söylenebilir mi? Ve Ricardo'nun, *praxis* felsefesinin ilk kuramcılarını, Hegel felsefesini

aşmaya yönlendirmekte ve onlara spekülâtif mantığının tüm izlerinden arındırılmış yeni bir tarihçiliğin kurulmasında katkıda bulunduğu söylenebilir mi? Bu tezi kanıtlamanın denenebileceğini düşünüyorum ve bunu da yapmaya değer buluyorum. Ekonomi biliminde temel olan iki kavramdan ve bence Ricardo'ya borçlu olduğumuz "piyasanın belirleyiciliği" ve "eğilim yasası" kavramlarından yola çıkıyorum ve şöyle düşünüyorum: –Acaba klasik Alman felsefesinin idealist ve spekülâtif anlatımıyla ifade edilen– "iç-kinci" tarih anlayışını mekanikliğinden arınmış doğa bilimlerinin neden-sellik yasasının bulunduğu ve Hegelci diyalektik düşünceyle sentetik olarak özdeşleşmiş olan dolaysız tarihsel-gerçekçi bir "içkinliğe" indirmek için mi bu iki kavrama dayanılmış? –Belki tüm bu düşüncelerin bağlantısı, henüz biraz bulanık görünebilir ama sorunun bazı Ricardo uzmanları tarafından sezilip sezilmediğini ve incelenip incelenmediğini bilmek her ne kadar yeterliyse de, kabaca bile olsa kendi bütünlüğü içinde anlaşılması benim için özellikle önem taşıyor. Başka meselelerde, bizzat Hegel'in, farklı bilimsel etkinlikler arasında bu zorunlu bağlantıları nasıl gördüğünü ve hatta bilimsel etkinlik ve pratik etkinlik arasındaki zorunlu bağlantıları nasıl gördüğünü hatırlamak gerekir. Aynı şekilde Hegel, *Felsefe Tarihi Dersleri*'nde Fransız Devrimi ile Kant, Fichte ve Schelling felsefeleri arasında bir bağlantı buldu ve yeni ilke Fransa'da "*etkin gerçeklik*" olarak ortaya konurken Almanya'da "*ruh ve kavram* olarak baskın çıktığı" için, 18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılın başlarında "yalnızca iki halk, Almanlarla Fransızlar birbirlerine muhalif olmalarına rağmen, tam tersine muhalif oldukları için, evrensel tarihin büyük dönemi"nde yer aldıklarını söyledi. *Kutsal Aile*'ye bakarak, Fransız siyasi etkinliğiyle Alman felsefi etkinliği arasında Hegel tarafından ortaya konan bu bağlantının, *praxis* felsefesi kuramcıları tarafından tam olarak nasıl ele alındığı görülür. Klasik İngiliz ekonomisinin Ricardo tarafından geliştirilen metodolojik formunda, yeni kuramın sonraki gelişimlerine nasıl ve ne ölçüde katkıda bulunduğunu görmek söz konusudur. Klasik İngiliz ekonomisinin, yeni felsefenin gelişimine katkısı olduğu genel olarak kabul edilir, ancak çoğu kez Ricardocu değer kuramı düşünülür. Bana öyle geliyor ki daha ileriye görmek ve sentetik diyebileceğim, yani dünyanın sezgisine ve düşünce biçimine ilişkin ve yalnızca analitik değil, belirli bir doktrinle ilgili bir katkıyı belirlemek gerekir. Piero, Ricardo'nun yapıtlarının eleştirel baskısı için yaptığı çalışmalarında bu konuda değerli bir malzeme derleyebilir. Her neyse, bu konuları ele almış olan ya da içinde bulunduğum hapishane koşullarında sistematik kütüphane araştırması yapamayacağım için bana yardımcı olabilecek bazı yayınların olup olmadığına baksın. –Çok sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 6 Haziran 1932

Çok sevgili Tania,

30 Mayıs tarihli mektubunu aldım. İlaçlarla birlikte önerilen örnekler de geldi. Sedosine'yi almaya başladım bile, ancak bende önemli hiçbir etki yaratmadığını söylemeliyim. Birkaç kez Somatose aldım, ama henüz düzenli olarak kullanmadım. Aslında nasıl yapacağımı bilmiyorum, çünkü aldığım gıda, böyle bir ilaçla karıştırılmaya uygun değil. Soğuk suda eritilmiş olarak basit bir biçimde içmeye çalışacağım, ancak bu yolla etkili olacağından emin değilim. Sıcak sıvıların içine mi koymak gerekir acaba? İnan ki bu şeyleri isimleriyle söylemek konusunda hiç özen göstermiyorum. Onları nasıl biliyorsam ve nasıl yapabiliyorsam öyle adlandırıyorum. Bağırsak nezlesine bundan başka türlü ne diyeceğimi bilmiyorum. Aynı şekilde, beni bir türlü uyutmayan şeyin "organik" uykusuzluk olmaması doğrudur. Sanırım uyumamış olmanın adına "uykusuzluk" dense bile, bu her zaman uykusuzluk demek değildir. Bana kalırsa, bu işi sözcük meselesi haline getirmemek daha yerinde olacak; önemli olan anlamak ve senin söz konusu olan şeyin neyle ilgili olduğunu anladığını sanıyorum. –[üç satır silinmiş] [beş satır silinmiş]–¹² (/) Önemini tam olarak anlamamış olmama ve önceki yorumlarımda belki de bunları zaten cevapladığımı sanmama rağmen, Croce konusunda bana sorduğun öteki sorulara cevap vermeye çalışacağım. Savaş sırasında, Croce'nin cesur tutumundan söz ettiğim bölümü yeniden oku ve şimdi sorduğun soruların bir bölümüne üstü kapalı cevap içerip içermediğini görürsün. Gentile ile kopuş 1912'de oldu ve Croce'den kopan, felsefi bakımdan bağımsız olmaya çalışan Gentile'dir. Doktrinlerini en iyi biçimde belirlemiş olduğu halde, o zamandan bu yana Croce'nin yön değiştirdiğini sanmıyorum. En dikkate değer değişim, 1900'den, 1910'a kadar olan değişimdir. "Özgürlüğün dini" diye adlandırılan şey, bu yılların bir buluşu değildir; entelektüel biyografisinde (*Contributo alla critica di me stesso* [Kendi Eleştirime Katkı]) bizzat yazdığı gibi,

12 Gramsci tarafından silinen satırlar okunabiliyor:

1 Temmuz'da başlayacak olan bu üç aylık dönem için de beni *Corriere della Sera*'ya abone yapmanı rica ediyorum senden. Ama bu kez 14,50 lired yerine 17 lired göndermeni ve pazartesi sayısını da istediğimi ayrıca belirtmeni rica ediyorum. Üç aylık süre bildirimine ekli olarak bana yolladıkları abonelik formunu dikkatle okuyunca, pazartesi sayısı için de abone olunabildiğini gördüm. Bu, gazetenin başlığında görülmüyordu. Sana doldurulacak para havalesi kartını yolluyorum. Tutar, bununla Roma'dan posta ücreti alınmadan gönderilebiliyor.

Katolikliği terk ettiği andan itibaren her zamanki düşüncelerinin son derece köklü bir formülle özetidir. Bunda Gentile'nin Croce'yle ters düştüğünü sanmam. Mistik bir içerik yüklediğin için (bu, dine bir tür "sığınmak"tan, dolayısıyla da dünyadan bir tür "kaçış"tan vb. söz etmeden dolayı böyle düşünülebilir), "özgürlük dini" formülünün doğru olmayan bir yorumunu yaptığını düşünüyorum. Bununla hiç ilgisi yok... Özgürlük dini, aşkınlığa ve vahiylerle gereksinimi olmayan, kendi rasyonalitesini ve kendi kaynağını bizzat kendisinde içeren, modern uygarlığa inanç anlamına geliyor sadece. Dolayısıyla, mistik karşıtı, yani din karşıtı bir formüldür. Croce'ye göre dünyaya dair her kavram, her felsefe, bir yaşam ilkesine, bir ahlâk ilkesine dönüştüğü ölçüde "din"dir. Dinler de, inançla ilgili anlamda "din"dir ama "mitolojik"tirler ve bu nedenle, belli bir anlamda "aşağı", ilkel, neredeyse çocukça olan bir insan nesli tarihine karşılık gelirler. Bu doktrinin kökleri önce Hegel ve Vico'dadır ve tüm İtalyan idealist felsefesinin, hem Croce'nin hem de Gentile'nin ortak mirasıdır. Gentile'nin de ilkokullarda (gerçek çocukluğa ve çocuklara uygun) sınırlamak istediği ve hükümetin de, ne olursa olsun yükseköğrenime sokulmasını istemediği, Gentile'nin okullarda dinî öğrenime ilişkin olan eğitim reformu bu doktrin üstüne kuruldu. –Bu nedenle, gerektiğinden fazla soyutlanmış olduğunu sanarak, Croce'nin şu andaki konumunu senin belki de abarttığını düşünüyorum. Az çok hevesli ve sorumsuz polemik yazarlarının köpürtmeleriyle kandırılmaya izin vermemek gerekir. Croce, güncel kavramlarının büyük bir bölümünü Coppola ve Bakan Rocco tarafından yönetilen *Politica* dergisinde sergiledi ve yalnızca Coppola'nın değil, öteki birçoğunun da Croce'nin tavrının yararına ikna olduklarını sanıyorum, çünkü bu tavır savaştan sonra ortaya çıkan yeni yönetici grupların devlet yaşamı içinde elle tutulur eğitimine imkân veren koşulları yaratmıştı. 1815'ten bugüne tüm İtalyan tarihini inceler-sen, küçük bir yönetici grubun yıkıcı kökenli kitle hareketlerinin doğurduğu tüm politik personeli metodik olarak kendi saflarında eritmeyi başardığını görürsün. 1860'tan 1876'ya kadar Mazzini ve Garibaldi yanlısı Eylem Partisi, ardında anlamsız bir tortu bırakarak monarşi tarafından tasfiye edildi; tarihsel-politik olmaktan çok folklorik bir anlam taşıyan Cumhuriyetçi Parti adıyla yaşamaya devam ediyor. Bu olgu "transformizm" adıyla nitelendi ama yalıtılmış, tekil bir olgu söz konusu değil. Bu, egemen sınıfın formasyonunda, Fransa'da devrim sırasında Napolyon'la ve İngiltere'de Cromwel'le yaşanan şeylerin yerini alan organik bir süreçti. Aslında 1876'dan sonra da süreç zayıf da olsa devam ediyor. Savaş sonrasında geleneksel yönetici grubun, olayların ortaya çıkardığı yeni güçleri özümseme ve hazmetme düzeyinde olmadığı görüldüğü zaman, bu süreç çok önemli bir boyut kazanıyor. Ama bu yönetici grup, daha "kurnaz" ve düşünüleme-

yecek kadar yetenekli: Onu içinde eritmek zor ve zahmetli, ancak her şeye karşın, çeşitli yollarla ve farklı yöntemlerle bu gerçekleşir. Croce'nin etkinliği bu yollardan ve bu yöntemlerden biridir; onun öğretisi, belki de sindirimi sağlayabilecek "mide salgısı"nın en büyük miktarını üretiyor. Doğal olarak İtalyan tarihinin tarihsel bir perspektifi içine yerleştirildiğinde, Croce'nin etkinliği, yeni güçleri hayatı çıkarlarına uyarlamak için (yalnızca bugünkü değil, gelecekteki çıkarları için de), egemen sınıfın bugün sahip olduğu ve bazı yüzeysel görünümlerine rağmen haklı olarak büyük bir değer verdiğine inandığım en güçlü makine gibi görünüyor. Bir alışım elde edilmek istendiği zaman, farklı maddeler eritildiğinde, yüzeysel kaynaşma, bu alışımın oluşma sürecinde olduğunun tam olarak kanıtıdır, tam tersinin değil. Kaldı ki, bu insana özgü olgularda, birbiriyle uzlaşmak, hep bir söylev olarak kendini gösterir; bir dövüş olarak, bir dalaşma olarak kendini gösterir, teatral bir kucaklaşma olarak değil. Ama bu her zaman uzlaşmadır; en derin ve en etkili olan şeydir. –Sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

(/) Gazeteye ilgili bölümü ben karaladım. Aboneliği askıya al, yani hiçbir şekilde yenileme.

[321]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 13 Haziran 1932

Çok sevgili Tania,

Bu hafta yalnızca 4 Haziran tarihli bir kartını aldım. Paketin de geldi ve bana gönderdiğin her şey için teşekkür ederim. Yolladığın meyve bana iyi gelebilir belki ama buna pek ihtimal vermiyorum. Eskiden kuru meyve yemek gerçekten bana iyi geliyordu; birkaç gün normal bir biçimde filan hazmediyordum. Ama bir süredir bu geçici önlemler de her türlü etkinliğini kaybetti. –Bu kez de sana bazı sıkıcı görevler vermek istiyorum. Yayınlarının genel kataloğunu bana göndermeleri için, aşağıdaki yayınevlerine benim adıma, yani benim adresimi belirterek yazmanı rica ediyorum senden (bir kart yollaman yeter ya da Formiggini Yayınevi'ne uğrayıp, sanırım yalnızca 10 kuruşluk pul karşılığında gönderdikleri, basılı yayınevi kartlarından belli bir miktar edinebilirsin):

La Nuova Italia Yayınevi, Fiesolana Sokağı, no:38 Floransa.

Vallecchi Yayınevi, Floransa.

Licinio Capelli Yayınevi, Bologna.

Zanichelli Yayınları, Bologna.

Fratelli Bocca Yayınları, Torino.

Aynı şekilde, Roma'daki bazı yayınevlerinden (belki Littorio ya da Loescher yayınevlerinde daha kolay olur), içinde Camillo Pellizi'nin Maccari'ye yazdığı *Lettere aperte*'nin [Açık Mektuplar] basımı bulunan *il Selvaggio* dergisinin (Mino Maccari tarafından yönetiliyor) sayılarını satın alırsan sana çok minnettar kalacağım. Bu açık mektuplardan biri, Mayıs sayısında kesin olarak basıldı, ama öteki ikisinin, önceki sayılarda yayımlandığını sanıyorum. Derginin bu sayılarını bulabilirsen sakla. *Il Selvaggio*, okumama izin verilen dergiler listesinde olmadığından, özel bir dilekçe vermem gerekeceği için, bana ne zaman gönderebileceğini daha sonra sana yazacağım. Ama bu sayıları şimdi almak yerinde olur, çünkü ne kadar gecikilirse, bunları bulmak o kadar zor olur.

Çok sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Bir apartman dairesi aramak için sokak sokak dolaştığını söylediğin 8 Haziran tarihli mektubunu şimdi aldım. Ama kendini pek iyi hissetmiyorsan, sinirlerini bozacak bu tür araştırmalarla niye yoruyorsun kendini?

[322]

Carlo Gramsci'ye

[Turi] 13 Haziran 1932

Çok sevgili Carlo,

100 liralık havaleyle 3 Haziran tarihini taşıyan taahhütlü mektubunu aldım. Yürekten teşekkür ederim sana. Şu sıralar yapacak işin azsa ve isteğin varsa (önceden öngörülmüş işlerin olmaması koşuluyla) götürdüğün pakette bulunan şu kitapları Tatiana'ya göndermeni rica ediyorum: 1) André Maurois, *Disraeli'nin Hayatı*; 2) Ferdinando Martini, *Confessioni e Ricordi* [İtiraf ve Anılar]; 3) Thornton Wilder, *San Louis Rey Köprüsü*; 4) Giuseppe Prezzolini, *Codice della Vita italiana* [İtalyan Yaşamının Kodları]. –Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 19 Haziran 1932

Çok sevgili Tania,

13 Haziran tarihli kartınla 15 Haziran tarihli mektubunu aldım. *Corrie-re*'ye aboneliğimi kendi isteğimle askıya almadım. Günlük gazeteleri okuma izni askıya alındı, hepsi bu. Gazete idaresine yazabilir ve adresi senin adına değiştirebilirdim. Ama bir lirtelik bir havale göndermek gerektiği ve bunun için en az 10 gün sürecek başvurular yapmak gerekeceği, elime de yalnızca 7 ya da 8 sayıdan başkası geçmeyeceği için zahmete değmez. İlaç paketini aldım; ama Bovis hülasesı şişesi kırıldığından dolayı, içindekinin yarısı dökülmüş. Vitaminlerin organizmaya gerekli olduğu ve bazı hastalıkların, bildiğimiz besinlerdeki vitamin eksikliği yüzünden olduğu doğruysa (ve bu kuşkusuz doğrudur), sanırım bu hülasa bana iyi gelebilir. Ayrıca birkaç günden beri iyiyim, çünkü her zamankinden birkaç saat daha fazla uyuyabiliyorum. – *Riforma Sociale*'nin sayısının yeniden gönderilmiş olması mümkün ancak elime geçmedi. Öteki bazı dergilerin de ulaşmadığını sanıyorum. Bazı eksiklerin olup olmadığını ve yalnızca gecikmelerden kaynaklanıp kaynaklanmadığını görebilirim, sonraki sayılarla kontrol edeceğim. *Marx-Engels Yazışmaları* ile ilgili olarak, bu türden okunacak şeyleri göndermemeni bir süre önce sana zaten yazmıştım. Sana yazdığım gibi, geçen yılın Kasım ayında hükümet başkanına verilen dilekçeye bu konuda henüz cevap gelmedi ve sanırım her ne olursa olsun, dilekçeyi yeniden vermek gerekir. Ama bunu yapmak istemiyorum. Bu tip kitaplardan çok daha ortodoks ve konformist kitapları okuyabilmek için bir başvuruda bulunmak gerekecek. Mektup kâğıtlarının değil de zarfların bittiğini sanıyorum. Tütünü keşşilemeye ve kurumaya karşı korumak için, bana kauçuk bir çanta getirirsen sana minnettar kalırım. 1928'de bana gönderdiğin çanta parçalandı bile. Aynı şekilde, bronş hastalıklarına karşı biraz Sirolina Roche getirebilirsin. Sıcaklar başladığından beri solunum yollarımda bazı ağrılar ve balgam yeniden başladı gibi geliyor bana. Geçen yıl Sirolina bana iyi gelmişti. Çorap dışında, özel olarak çamaşıra ihtiyacım olduğunu sanmıyorum. Gerçekten de neyim var, neyim yok, ben de bilmiyorum. Günün birinde iyi durumda olan giyeceklerin bir envanterini yapmam gerekecek. Çok sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[324]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 19 Haziran 1932

Çok sevgili anneciğim,

Grazietta ve Mea'dan, 15 Haziran tarihini taşıyan iki mektup aldım ve parlak sınav sonuçlarından dolayı Franco ve Mea'yı candan kutlarım. Franco'nun mektubunu sabırsızlıkla bekliyorum; şimdi, bitirdiği okulun ilk yılından sonra çalışmaktan hoşlanıp hoşlanmadığını umarım bana söylemek ister. İlk sınav, yaşamda çok önemli bir şeydir; artık beşeri topluma girdiği için Franco'nun bir vatandaş olduğundan söz edilebilir, çünkü öteki insanlara, yaşına göre ne ifade ettiğini göstermeye çalıştı ve bu insanlar ona değer biçtiler ve uygun olduğunu onayladılar. Bana kalırsa, ilk komün-yondan çok daha önemli bir şey bu. Aynı şekilde, Mea'nın da bana bazı başka açıklamalar yapacağını umuyorum. Carlo'nun ona pastelleri henüz yollayıp yollamadığını bilmiyorum. Her neyse, boyaları iste ve hemen göndermesini sağla. –Bana yolladığı haberlerden dolayı Grazietta'ya teşekkür ederim. Daha önce bana Emilio ve Patrizio Carta'nın ölüm haberini yazmıştı ama Angelico'nunkini yazmamıştı. Üzüldüm; çok yürekli bir kadın olarak çok iyi hatırladığım annelerine özellikle çok üzüldüm. Kim bilir kaç yıldan beri hiç haber almamama rağmen, Spadaları, “Conca ve fresa”yı da çok iyi hatırlıyorum.¹³ Bana gelince, her şey aynı biçimde sürüyor. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[325]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 27 Haziran 1932

Çok sevgili Tania,

20 Haziran tarihli kartınla, içinde Giulia'nın ve Delio'nun mektuplarının bulunduğu taahhütlü mektubu aldım. Ama bu konuda sana ne yazacağımı bilmiyorum. Düşüncelerim karmakarışık ve üstüne üstlük, Giulia'nın hastalığının ruhsal sürecine etkin olarak müdahale etmemin imkânsızlığına

13 Muhtemelen Margherita Delogu'nun evinde hizmet eden Maria Domenica Spada ve kız kardeşi Maddalena'dan bahsediyor.

ikna oluşum, her türlü irademi ve inisiyatifimi kırıyor. Bana öyle geliyor ki, Giulia, içinde, çözümlemekten ve aktarmaktan kendini alıkoyma ihtiyacı hissettiği belirli bir dizi düşünce ve duygu taşıdığını söylemek istemiyor (ya da tamamen hastalığı yüzünden söyleyemiyor), fakat kesin olarak yalnızca bu duygu ve düşüncelere dair bilgi onun durumunu anlamaya ve bu durumun üstesinden gelmek için müdahale etmeye yardımcı olabilirdi. Sanki Giulia geçmişte belli bir biçimde düşünmüş olmaktan suçluluk duyuyor ve şimdi bu onu yıkılmış ve bitkin bir hale sokan vicdani azap kaynağı oluyor gibi. İmalı bir biçimde yazıyor, ama genel terimlerle... Bu tür duygular içinde yorum yapmaya çalışmanın yararlı olacağını sanmıyorum. Düşüncesizce yapılmış bir hata, (hata yapmaktan daha kolay hiçbir şey yoktur), bazı imaların yorumlanması, kendisine atfedilen hatalara yönelik bir suçlama olduğunu sanmasına neden olabilir ve bu yüzden onda yeni pişmanlıklar ve yeniden kendini dizginleme ihtiyacı uyandırabilir, hastalığını ağırlaştırabilir ve bunun üstesinden gelmeye yardımcı olamaz. Ayrıca Giulia'nın hastalığında, fiziksel yaşamına çok az özen göstermesinin kronik hale gelmiş bir neden olduğuna daha da ikna oldum: Yetersiz beslenme, düzensiz dinlenme, enerjisinin üstünde aşırı çalışma gayreti ve bütün bunlar, yararsız olarak, gereklilikten ya da zorlayıcı nedenlerden dolayı değil, metot eksikliğinden, mantıksız ve çocukça niyetlendiği bir fedakârlık ruhundan dolayı bu hale geliyor. Şimdi ne yapılabilir, bu duruma nasıl müdahale edilebilir? Bunu bilmiyorum, bilemiyorum. Sen bana yardımcı olabilirsen, sana çok minnettar olacağım. –Delio'nun mektupları ilginç, değil mi? Peki ama mektubu bitirirken yazdığı ilkbahar yağmuru hakkındaki dizeler ne anlama geliyor? (Yani: bunları ne amaçla yazdı, onları tanımamı neden istiyordu?) –Sence, ona *Pinokyo*'nun resimli İtalyanca baskısını göndereyim mi? Ressam Attilio Musini tarafından resimlenmiş bir baskısı var (Floransa'daki Bemporad Yayınevi tarafından yayınlanmış) ama yanlış hatırlamıyorsam illüstrasyonlar pek başarılı değildi ya da en azından benim hoşuma gitmemişti. Çocukken, kafamda bir *Pinokyo* görüntüsü oluşturmuştum, daha sonra benim hayal gücümün yarattığından farklı olarak somutlaştırılmış bir *Pinokyo* görünce, bu benim keyfimi kaçırılmış ve tepemi attırmıştı. Bu yüzden, Floransa'da *Pinokyo*'nun bir anıtının yapılmasına izin vermemeleri iyi oldu bana sorarsan. Bu, keyfince her türlü hayal kurmayı engelleyecek olan, dışarıdan, standart bir görüntünün Floransalı çocuklara dayatılması anlamına gelecekti. Ama *Pinokyo* gibi kitapları okurken, çocukların en büyük zevki hayal gücünün bu keyfiliğinde değil mi?

Riforma Sociale'nin ve *Problemi del Lavoro*'nun gecikmiş sayılarını aldım. Aynı şekilde *Cultura*'nın ikinci sayısını da (Nisan-Haziran) aldım, ama bi-

rinci sayısını (Ocak-Mart) almamıştım: Öteki ikisi için teşekkür ederek, bu sayıyı yeniden istemeni rica ediyorum senden.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[326]

Giulia Schucht'a

[Turi] 27 Haziran 1932

Çok sevgili Iulca,

Farklı ay ve günlerin tarihini taşıyan mektup sayfalarını aldım. Mektupların bana, sanırım, Paris'in bir belediye idaresinde küçük bir memur olan, Lucien Jean adlı az tanınmış bir Fransız yazarın bir öyküsünü anımsattı. Öykü, *Un uomo in un fosso* [Çukurda Bir Adam] başlığını taşıyordu. Öyküyü anımsamaya çalışıyorum. Adamın biri sıkı bir akşam geçirmişti; ya aşırı içmiş ya da zihninde hâlâ devam eden güzel kadınların görüntüsü onu bir parça sapıttırmıştı. Eğlence yerinden çıkıp caddede biraz zigzag yaparak yürüdükten sonra bir çukura düştü. Çok karanlıktı, gövdesi sarp kayaların ve çalıkların arasına gömülmüştü; biraz korkmuştu ve daha da derinlere yuvarlanma korkusuyla kımıldamıyordu. Üstüne çalıklar yığılmıştı; salyangozlar, gümüşü izler bırakarak sırtında sürünüyorlardı (belki de bir kurbağa, aslında onun hâlâ hayatta olduğunu varsayarak yüreğinin atışını duymak için kalbi üzerine yerleşmişti). Saatler geçti; sabah oldu ve şafak söktü, insanlar geçmeye başladı. Adam yardım istemek için bağırıyordu. Gözlüklü bir beyefendi yaklaştı; bu, deney laboratuvarında çalıştıktan sonra evine dönen bir bilim adamıydı. "Ne var?" diye sordu. "Çukurdan çıkmak istiyorum," diye karşılık verdi adam. "Ya, bak hele sen! Çukurdan çıkmak istiyorsun demek! Sen, iradeden, özgür iradeden, köle iradesinden ne anlarsın! İstersin, istersin, istersin! İşte hep aynı cehalet. Sen tek bir şey bilirsin: Statik yasalara göre ayakta durduğunu ve kinetik yasalara göre de düştüğünü. Ne cehalet, ne cehalet!" Ve müthiş bir kınamayla başını sallayarak uzaklaştı. Başka adımlar duyuldu. Adamın yeniden yardım isteyen haykırışları... İpinden çektiği domuzunu satmaya götüren ve piposunu tüttüren bir köylü yaklaştı: "Vay! Çukura düştün ha! Kafayı bir güzel çektin, keyif çattın ve çukura düştün. Peki, niye benim yaptığım gibi uyumaya gitmedin?" Ve domuz homurtularına uyumlu adımlarla uzaklaştı. Daha sonra da adamın çukurdan çıkma isteğine yazıklanan bir sanatçı geçti: Öyle güzeldi

ki, salyangozların izleriyle baştan başa gümüşlenmiş, başının altında yabani çiçek ve ot sağanağıyla öylesine duygu yüklüydü ki! Sonra, bir kardeşleri çukura düşmüşken, ya eğlenen ya da uyuyan kentin bozuk ahlâkına karşı dua etmeye koyulan bir din adamı geçti ve fırlayıp, gelecek ayinde korkunç bir vaaz vermek üzere yola koyuldu. Böylece adam çevresine bakmadığı, nereye düştüğünü tam olarak görmediği, kurtulmaya çabalamadığı, gövdesini eğip bükmediği, kol ve bacaklarıyla kendini yukarıya kaldırmadığı, ayakları üstünde dikilmediği ve yalnızca kendi çabalarıyla çukurdan çıkmadığı sürece çukurda kaldı. Öykünün tadını sana aktarıp aktaramadığımı ve öykünün çok yerinde olup olmadığını bilmiyorum. Ama sanırım, en azından bir yanıyla evet: Sen kendin, kısa bir süre önce görüştüğün iki doktordan hiçbirine hak vermediğini ve şimdiye kadar karar vermeyi başkalarına bırakırken, şimdi daha güçlü olmak istediğini yazıyordun bana. Bu duygularda bir parça bile umutsuzluk olduğunu sanmıyorum. Çok sağduyulu olduklarına inanıyorum. Tüm geçmişi yakmak ve tamamen yeni bir yaşam kurmak gerekir; şimdiye kadar yaşanmış hayatın bizi ezmesine izin vermemek gerekir ya da hiç olmazsa, yalnızca yapıcı ve ayrıca güzel olanı korumak gerekir. Çukurdan çıkmak ve yürekteki kurbağayı söküp atmak gerekir. Sevgili Iulca, seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[327]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 4 Temmuz 1932

Çok sevgili Tania,

Senin mektubunla Giulia'nın son mektubunu aldım. Bugün uzun uzun yazma isteği yok içimde. Gene de, Giulia'nın bu mektubunun bende çok iyi bir izlenim bıraktığını ve daha önceki mektuplarına göre çok daha iyi bir ruhsal durumda olduğunu düşündüğümü söylemek istiyorum sana. Senin izleniminin de böyle olup olmadığını bilmiyorum. İyice düşünüp taşınarak cevap vermek istiyorum ona. Sonunda hastalığının bir dönüm noktasına ulaşmasını ve çabucak kendini toparlama düzeyine gelmesini umalıım.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 12 Temmuz 1932

Çok sevgili Tania,

Bu hafta senin hiçbir mektubunu okuyamadım. Taahhütlü bir mektubun geldi, çünkü içinde değerli şeyler olup olmadığını anlamak için benim huzurumda açıldı, ancak henüz bana teslim edilmedi. Çok sevgili Tania, benim yaşam koşullarımı tam anlamıyla hiç göz önüne almadığını ve bir tutuklunun ne olduğunu hep unuttuğunu birçok kez yazdım sana. Gene başka seferler de, aşırı çabanın yararlı olmak yerine zarar verdiğini sana yazdım. Belki biraz daha fazla üstelemeliydim, ama bazen ısrarlarımı anlamadığını görmek kolumu kanadımı kırıyordu. Bu nedenle, bir kez daha seni uyararak üstelemenin yararlı olacağını düşünüyorum: 1) Mektuplarında, elden geldiğince açık ve anlaşılabilir bir biçimde, ailevi şeyler dışında başka şeylerden söz etmemen yerinde olur. Açıklığın, yalnız senin için değil, ama ilettiğin olguları tanımadan mektubu okuyabilecek herhangi başka biri için de anlaşılır olması gerektiğini düşünmelisin elbette. Açıklık, başka bir anlama çekilebilecek hiçbir şeyi temsil etmemek anlamına geliyor tam olarak. – 2) Çamaşır dışında bana başka hiçbir şey gönderemezsin. Bu, çamaşır istediğim anlamına gelmiyor. Bu genel bir uyarı: Dışarıdan, ne yiyecek türünden şeyler ne tütün ve sigara kâğıdı, ne ilaç ya da buna benzer başka nesneler, hiçbir şey alamam. –Çok sevgili Tania, aşırı şiddetli bir biçimde başım ağrıyor ve yazmakta oldukça zorlanıyorum. Önümüzdeki hafta, senin ve Giulia'nın mektubunu okuduktan sonra, sana daha uzun yazacağım; ayrıca Giulia'ya da yazacağım. Bu mektubu alır almaz bana yalnızca selamını yazdığın bir kartpostal yollamanı rica ediyorum senden. Yukarıda belirttiğim uyarıları dikkate al ve bana yazarken her türlü aksiliği ve gecikmeyi önlemek için, belki de, tam tersine, daha çok haberlerin yalnlığı ve kısalığına olabildiğince ağırlık ver.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[329]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 18 Temmuz 1932

Çok sevgili Tania,

3 Temmuz tarihini taşıyan taahhütlü mektubunla 15 Temmuz tarihli kartını aldım. Evet, doğruyu söylemek gerekirse gerçekten de yaklaşık bir aydır pek iyi değilim. Haziranın ortalarına doğru, birkaç gün, düşük bir seviyede olmakla birlikte (37,7; daha sonra birkaç gün boyunca 37,3) bir süre devam eden oldukça yüksek ateşim vardı (38,7'ye çıktı). Ateşi düşürmek için tek çare sıkı bir diyet ama az yemek sinirleri zayıflatıyor ve her türlü irade ve girişimi kıran genel bir depresyon baş gösteriyor arkasından. Günlerce yalnızca süt içerek perhiz yaptım ama birkaç yıl önceki gibi her türlü besin bana itici geldi ve öğürme isteği uyandırdı. Her neyse, bir mektup yazmak için gerekli minimum düzeyde bile, herhangi bir zihinsel yoğunlaşma becerisinden yoksun bir duruma geldim. Giulia'ya uzun uzun yazmak isterdim ama bağlantılı ve tutarlı bir akıl yürütme yapamıyorum. Çok sevgili Tania, seni kucaklıyorum.

Antonio

[330]

Giulia Schucht'a

[Turi] 18 Temmuz 1932

Çok sevgili Iulca,

24 Haziran ve 3 Temmuz tarihli iki mektubunu aldım. Bu son zamanlarda biraz hastalandım (bir yıldan bu yana, önceye göre biraz daha sık hasta oldum) ve sana biraz daha uzun bir mektup yazacak durumda değilim. Ama gene de son mektuplarının beni bir parça mutlu ettiğini söylemek istiyorum sana: Gerçekten, kesinlikle daha güçlü ve kendinden daha emin bir hale geldin bana kalırsa. Artık psikanalitik tedavi saplantısının olmamasına da sevindim, çünkü benim bilgi düzeyime göre biraz fikir yürütebildiğim kadarıyla, bence bu tedavi aşırı derecede şarlatanca önyargılar içinde yüzüyor ve bu, eğer tedavi eden doktor kısa zamanda hastanın direncini kırmazsa, kendi yetkinliğiyle depresyonu sökemezse, hastalara yeni kaygı nedenleri vererek ve ruhsal hastalığını iki katına çıkararak, hastalıkları iyileş-

tireceğine daha ağırlaştırarak bir tedavi gibi görünüyor. Annen seni “fil gibi” güçlendireceğini söylerken kullandığı ifadesiyle, en emin ve en güvene layık doktor olduğunu gösterdi sanırım. Giuliano ve onun, benimle ilgili soruları hakkında yazdıkların beni mutlu etti, ama bu, geçen sefer de sana yazdığım şeyi, çocuklar için, diğer babaların yaptığından farklı olarak, hep uzaklarda olan ve çocuklarıyla hiç ilgilenmeyen tuhaf bir baba olmak zorunda kaldığımı yeniden düşündürdü bana. Bunun, her şeye rağmen, tarif ettiğin gibi biraz utangaç ve içine kapanık olduklarına göre onların, özellikle de Giuliano’nunki üstüne belli bir gölge düşürmüş olacağını düşünüyorum. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

. Antonio

[331]

Tatiana Schucht’a

[Turi] 25 Temmuz 1932

Çok sevgili Tania,

19 Temmuz tarihli kartpostalınla 22 tarihli kartını aldım. Aynı rahatsızlıklarla gene hastalandım. Doktor, birkaç gün yalnızca limonata içerek mutlak bir diyet yapmamı tavsiye etti. Bana iyi geldi. Kaldı ki, artık hiçbir şey yiyemiyordum; son günlerde yalnızca süt bile bende kusma isteği uyandırıyordu. Bu diyet beni düşünebileceğimden daha az bitkin düşürdü; her neyse, şiddetli migren ağrılarım yok artık, ama yalnızca kendimi boşluktaymışım gibi hissediyorum ve bir sersemlik var üstümde. Geçen yıllarda olduğu gibi, burada henüz dayanılmaz bir hava sıcaklığı olmaması gerçekten bir şans. Senin hastalığının da ciddi olmamasını dilerim. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[332]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 25 Temmuz 1932

Çok sevgili anneciğim,

Grazietta'nın 15 Temmuz tarihli mektubunu aldım. Son ziyareti sırasında verdiği birçok söze rağmen, Carlo da artık bana hiç yazmıyor. Şu son haftalarda biraz rahatsızlandım ama kısa zamanda iyileşeceğimi umuyorum. Franco ve Teresina'dan hâlâ mektup bekliyorum. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[333]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 1 Ağustos 1932

Çok sevgili Tania,

Giulia'nın mektubu ve fotoğraflarla birlikte senin 26 ve 28 Temmuz tarihli mektuplarını da aldım. Fotoğraflar, bulduğum hatalara rağmen, gene de hoşuma gitti. Bana kalırsa, Giulia çok acı çektiği görülse bile, kendine bakması koşuluyla, kendini pek çabuk toparlayamayacak kadar bir fiziksel durumda değil gene de. Annenin mektubunu büyük bir ilgiyle okudum ve büyükannelerin çocuklar hakkında yazmayı annelerden daha iyi bildikleri genel yargısını kanıtladığını düşünüyorum.

Bu son günlerde biraz iyileştim. En azından hastalıktan çıktım ve kendimi daha hafif hissediyorum. Ama yazdığım şu an, kendimi iyi hissetmiyorum. Burada da aşırı sıcaklar başladı. Harcadığım en ufak çabada, tatsız ve takatten düşüren bir ter boşanmasıyla sırlıklam oluyorum. Yapmak zorunda olduğum diyet, sandığın gibi "sıvı" değil, "su" diyetiydi; yani neredeyse hiçbir şey yemedim ama aşağı yukarı üç gün boyunca, günde iki kez, birkaç limonata içtim yalnızca. Buna karşılık, çok az miktarda süt içebiliyorum. Öyle üç litre içmek ne mümkün! Gün içinde bir litreden fazla süt içsem kendimi çok kötü hissediyorum ve hazmedemiyorum. Gene de, genel olarak hazım işleyişimi iyileştirdim. Ancak bağırsak ağrılarımın hemen baş göstermesini istemiyorsam çok az yemek zorundayım ve bu da, özellikle sıcakla ve uykusuzluktan dolayı dinlenememekle bir araya gelince, beni

bitkin düşürüyor. Genel olarak bunlar tiksinti verici ve şimdiye kadar paçamı kurtarmamı sağladıysa, bu, sabır ve direnme rezervimin çok büyük olduğunu gösterir. Yeter ki bir parça daha devam etsin. Ama bir şekilde bundan yakamı kurtaracağım ve seni aşırı bir biçimde üzmem istemiyorum. Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[334]

Giulia Schucht'a

[Turi] 1 Ağustos 1932

Çok sevgili Iulca,

15 Temmuz tarihli mektubunu aldım. Bana sık sık yazdığın için sana teşekkür ederim. Çocukların ve senin fotoğraflarınız elime geçti ve bunlar benim, yaşamınızı biraz daha somut olarak kafamda canlandırmama ve daha az kuruntu yapmama yardımcı oluyor. Son mektubun da, sağlık durumunun daha iyileştiğinin bir kanıtını verdi bana; mektubunu yeniden tam anlamıyla bir doktor “rapor”u... gibi okumak istedim ve genel olarak bir tek yazım ve dil hatasının bile olmadığını gördüm. Bu, senin İtalyancanın hâlâ sağlam olduğu ve düşüncelerinin gelişim sürecinin, daha önceleri en azından bazen görülmediği biçimde kuşku taşımadan, fikir değişiklikleri, belirsizlikler olmadan, yeniden berrak ve anlaşılabilir bir hale geldiği anlamını taşıyor. –Kırlarda uykuya dalanların yürekleri üstüne yerleşen kurbağaların öyküsünü sana ne zaman anlattığımı anımsıyor musun? Yaklaşık tam 10 yıl geçti: Sanatoryumda kaldığın o ay boyunca sana ne çok palavralar anlatmıştım! Çukurdaki adamın öyküsünü yazarken, birdenbire aklıma geldi ve o zamanlar bunların seni eğlenceli duygular yaratarak etkilediğini hatırladım. –Delio’yla Giuliano ve onların eğilimleri konusunda yazdıkların da, bana birkaç yıl önce Delio’nun inşaat mühendisliğine çok belirgin bir eğilimi olduğunu düşündüğünü hatırlattı; oysa şimdi bu Giuliano’nun eğilimiyken, tersine Delio daha çok edebiyata ve şiirsel... binalar kurmaya eğilimli görünüyor. Aslında, böylesine erken gelişmiş bu genel eğilimlere inanmadığımı ve senin, profesyonel bir yönlendirme konusunda, onların eğilimlerini tanıma yeteneğine pek güvenim olmadığını söyleyeyim sana. Bütün çocuklarda olduğu gibi, onların her birinde de, uygulamaya olduğu kadar aynı zamanda teoriye ya da hayal kurmaya yönelik tüm eğilimlerin olduğuna ve tam tersine, onların bu yönde bütüncül

ve eksiksiz anlamda, sıkı bir biçimde eğitilmiş bir kişilik temeline dayalı, zamanı gelince uzmanlaşacak biçimde sahip olacakları tüm zihinsel ve uygulamalı yetkinliklerin uyumlu bir uzlaşmasına yönlendirilmesinin doğru olacağına inanıyorum. Modern insanın, sözgelimi Rönesans'ın İtalyan insanının, hatta güçlü kişiliğini ve bireysel özgünlüğünü de koruyarak kitlelerin insanı ya da kamuya mâl olmuş insan haline gelen çağdaş bir Leonardo da Vinci tipini yeniden yaratarak, Amerikan mühendis, Alman filozof, Fransız siyasetçi gibi ulusal karakterler biçiminde... tanrısallaştırılan özelliklerin bir sentezi olması gerekirdi. Gördüğün gibi bu hiçbir önem taşıyor. Sen Delio'ya Leo demek isterdin; ona niye Leonardo demeyi düşünmedik hiç? Dalton'un¹⁴ eğitim sisteminin, kolektif sentezler olsa bile, Leonardolar üretebileceğini mi düşünüyorsun?

Seni öpüyorum.

Antonio

[335]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 9 Ağustos 1932

Çok sevgili Tania,

Giulia'nın mektuplarıyla senin 4 Ağustos tarihli mektubunu aldım. Artık Giulia'nın "denizden çıkıp karaya ulaştığı"¹⁵ ve onun için yeni bir yaşamın başladığı rahatça onaylanabilir bana kalırsa. –Senden, hastalıklarım hakkında, uzaktan ve yazışma yoluyla tanı koymanı beklemiyorum. Sana yazarak biraz içimi döküyorum, hepsi bu. Benim ağlayıp sızlanmalarımın aşırı endişelere kapılmamalıdır. Hatta sana doğru ve uygulanabilir gelen ama uyulması imkânsız tavsiyelerde bulunabileceğini sandığın zaman da üzülüyorum. Hapishanedeki yaşamın ne olduğuna ve hapishanenin somut koşullarına ve beş buçuk yıldan sonra, bunun hoş bir yaşam olmadığına dair hâlâ açık bir fikrinin olmaması beni her zaman çok düşündürdü. Örneğin senin gene tekrarladığın çorba içme konusundaki tavsiyen, mizaca göre insanı güldürebilir ya da tersine, ağlatabilir. Gene de, bunun tıp mesleği üstüne hiciv yapan karikatürlerin bir özelliği olduğunu bilirsin: Dilenci-

14 Elena Pankhurst tarafından ortaya atılmış olan Dalton yöntemi, pedagojik bir yöntem olup özellikle İngiltere'de yaygındı. Bu yöntemle göre, okul, her öğrencinin kendi isteğine göre özgürce çalışabileceği laboratuvarlara bölünüyordu.

15 Dante'nin *İlahi Komedya*, *Cehennem*'ine gönderme.

lere iyi cins şaraplarla, tavuklarla vb. bir dağ tedavisi öneren doktorlar üstüne karikatürler ne kadar sık görülmüştür. Bu espri her zaman gülmekten kırıp geçiren bir gülünçlüktür. Ama hastalar için pek de öyle kırıp geçiren bir komiklik değildir. Buna karşılık, limonata tedavisi, uygulanabilir, sağlıklı, çok ucuzdur; hiçbir rahatsızlık vermez ve doğrusu ya, aynı zamanda etkilidir. Ve çok çok eski bir tedavidir. Boccaccio'nun, Cluny papazını iyileştirmek ve ona bir kaplıca tedavisinin gereksizliğini göstermek için, haydut Ghino del Tacco'nun tutturduğu yol üstüne yazdığı öyküsünü biliyor musun? Demek ki, daha Ghino del Tacco zamanında bu tedavi gayet iyi biliniyordu ve görünüşe göre, her insanda, hatta en acı yoksulluğa düşmüş olanlarda bile, her zaman gizlenmiş bir Cluny papazı bulunuyor. –Bana kalırsa, Giulia'nın senin “yalnızlık” duyguna yaptığı ima, metnin bütününe bakıldığında, açıklanması zor bir şey değil. Giulia senin Roma'da kaldığını ve benimle göreceli yakınlık ilişkilerini koparmaya karar verememenden dolayı ailenle buluşmaya karar veremediğini düşünüyor. Onun haklı olup olmadığını, seni bundan alıkoyan tek nedenin ya da hatta temel nedenin bu olup olmadığını bilmiyorum. Eğer böyleyse, bir karar vermek ve hiç arkana bakmadan yola çıkman gerekirdi. Hiçbir şey beni, herhangi bir biçimde, senin yaşamının benim yüzümden sekteye uğratılmış olabileceğini bilmekten daha fazla üzemez.

Seni öpüyorum.

Antonio

[336]

Giulia Schucht'a

[Turi] 9 Ağustos 1932

Çok sevgili Iulca,

Son mektuplarının, özellikle de en sonuncusunun (27 Temmuz tarihli olanın), hafifliğinden ve canlılığından dolayı yürekten kutlarım seni. Haftadan haftaya, sağlık dolu ve son derece dengeli, gövdesel ve ruhsal normal koşullara doğru ilerlemeler yaptığın anlaşılıyor. Genel ve belirsiz de olsa, yeni etkinlik programların beni ilgilendiriyor. Bununla birlikte, sana nasıl yardım edebileceğimi ve benden ne bekleyebileceğini kestiremiyorum. Bugün gerçekten de senden daha güçlü olup olmadığımı bilmiyorum. Üstelik şu sıralar, bundan son derece kuşku duyuyorum ve belki de bunu kabul etmemekle kuşkusuz yerinde bir davranış yapmış olurum herhalde. Bu

arada, korkunç bir biçimde yaşlandığımı sanıyorum. Dört yıldan beri aynaya bakmıyorum ve bu nedenle, dış görünüşümün hatlarında oluşmuş hangi gerçek değişimlerin olduğunu söyleyemeyeceğim. Ama elbette içsel değişimlere bakarak değerlendirmem gerekirse, dış görünüşümdeki değişimler de hayli derin olmalı. Yarı yarıya çökmüş olmalıyım. Bu yüzden bana güvenme, benden ne çok şey bekle ne de az. Belki de tahmin edemeyeceğim kadar çok yaşlandım. Dört yıldan beri günlerimi yapayalnız geçiriyorum (günde üç saat insan yüzü görüyorum) ve erken yaşlılığın en karakteristik çizgileri olduğunu sandığım dürtüsel ani öfkenin, aşırı eleştirinin, her şeyden ve herkesten doyumsuzluğun ne ölçüde geliştiğini bilemiyorum. Öte yandan, ben artık yaş bakımından da yeterince yaşlıyım: 41 buçuk yaşımdayım. Gene de, yapmayı öngördüğün şey ve somut olarak yapacağın şey konusunda bilgi sahibi olmak beni sevindirecek. Ama Tanrı aşkına, “mektubun üslubuna ve mükemmelliğine dikkat etmeden, çok yazmanın mı, yoksa az yazıp üslupta mükemmellik aramanın mı” daha yerinde olacağı meselesini karşıma çıkarma. Bu problemler daha birçok aylak kişiyi oyaladı ve hâlâ oyalıyor, ama senin modelinin *Idioma Gentile*’yi yazan De Amicis ya da Crusca Akademisi’nin birkaç ünlü başkanı olacağını sanmıyorum. Yeter ki gerçekten benden çok daha fazla ve yaşlanmış olduğumu düşündüğümünden çok daha fazla, korkunç bir biçimde yaşlanmamış ol. Öyle sanıyorum ki, neredeyse klasik İtalyanca bir üslupla yazdığına ilişkin yargımı çok fazla ciddiye almışsın. Seni biraz hayal kırıklığına uğratmak istiyorum: Senin yazma biçiminde, yabancıların İtalyanca yazdıkları biçimde bulunmayan, kısa ve temel cümlelerde filan sık sık aksayan, belirli bir sözdizimi ve aşırı bir düzen karmaşası var demek istiyordum. Klasiklere ya da Diego Vitrioli adlı Calabrialı bir hümaniste öykünmek istemeyeceğini umarım. Diego Vitrioli bir çiftçiye, atının üzengilerini kısaltmasını söylemek için şöyle açıklama yapıyordu: “Yaklaş köylü: Bine bine uzamış olan şu üzengileri kısalt bana.” İşte üslup sorunlarında, hatta öteki sorunlarda da az ama iyi mi yoksa çok ama sıradan mı olduğu araştırmasının götürebileceği yer, bu. Seni kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 15 Ağustos 1932

Çok sevgili Tania,

Giulia'nın mektubuyla beraber senin 9 Ağustos tarihli mektubunu aldım. Böyle çok düzenli yazması iç rahatlatıcı elbette. Ama bu son zamanlarda pek çok şey değişti ve onun, mektuplaşmaya istekli olduğu ya da istekli görüldüğü kişi olmayı gerçekten artık başarıp başaramayacağımı bilmiyorum. Bu yalnızca sağlık durumumdan dolayı değil. Bu son günlerde bağırsak rahatsızlıklarım önemli ölçüde düzeldi ve on gün kadar önce sine dek beni kıvrandıran bu hastalıklarım yok artık. Ama bütün bunlar bende, daha önce beni çeken ve baştan çıkaran her şeye karşı derin bir ilgisizlik hali yaratıyor. Hep sersemlemiş, bir konu üstünde dikkatimi toplamaya yetersiz bir durumdayım; hafızam uçup gitti ve yalnızca arada bir aniden çalışıyor. Ve sürekli, aşırı yorulmaktan, bir enerji çabasıyla gönüllü olarak uyarılmış bir beynin, sanki artık kimsenin yönetemediği ve kontrol edemediği, gemi aزی almış bir makine gibi kendi başına çalıştığı zamanlardaki o duruma girmekten korkuyorum. Hem sonra, Giulia'nın da benim yaşam biçimim konusunda yanlış bir düşünceye kapıldığını sanıyorum. Beş yıl, sekiz ay hapis hayatından sonra, yüzeysel de olsa, İtalyanca ve Fransızca kitaplar hakkında bilgi verme düzeyinde olabileceğime nasıl inanabilir? Hiçbir şekilde ağlaşmak ve kimseyi üzmem istemem. Ama aynı zamanda, benim yaşamım hakkında böylesine yanlış düşüncelere sahip olunması, hapishanenin böylesine yalın bir kırsal ve idealize edilmiş yaşam biçiminde düşünülmesi beni üzüyor. Böyle toz pembe bir varsayımın oluşmasına neden olan kaynaklardan birinin de sen olduğunu düşünüyorum, çünkü gayretin yüzünden hangi felaketlerin doğacağını hiç bilmediğim için, bazen beni gerçekten korkutacak ölçüde sonu gelmeyen ve aşılmaz bir iyimserliğe sahip olduğunu gösterdin. Ama bana kalırsa, bunda daha yüzeysel olarak iyimser ve kayırmacı bazı başka kaynakların da olabileceğini sanıyorum. Boş ver. Ayrıca endişelenmemelisin. Tam tersine, gerçekten endişelenmemeni ve şu ya da bu şeyi yapmayı kafana hiç koymamamı isterim. Benimle ilgili hiçbir girişimi, benimle bu konuda konuşmadan ve benim onayımı almadan üstlenmemeni birçok kez söyledim sana. Bunu sana budalaca iltifatlar etmek istediğim için söylediğimi de sanma. Bunu gerçekten "bencillik"le söylüyorum. Delio ile Giuliano'nun doğum günleri için yapmak istediğin her şeyden memnun kalacağım. Delio için bir deney kitabını ben de düşünmüştüm bir kere: Hoepli Yayınları'ndan,

Gherisi diye birisi tarafından hazırlanmış ve birçok baskı yapmış olan, çocuklara yönelik bu türden bir derleme var, ama ben kitabı görmedim. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[338]

Giulia Schuch't'a

[Turi] 15 Ağustos 1932

Çok sevgili Iulca,

Yakın gelecekte gerçekleştirmeyi amaçladığın etkinlikte sana hiçbir yardımda bulunamayacak olmamın nedenini geçen seferki mektupta açıklamıştım. 2 Ağustos tarihli mektubun, haklı olduğuma ikna ediyor beni. Okuyabileceğin, çağdaş ve bugünün özelliklerini taşıyan İtalyanca kitapları sana salık verecek düzeyde olmamı nasıl beklersin benden? Güncel tüm olaylardan tamamen koptum ve güncellik, neredeyse altı yıldan bu yana hapiste olduğum anlamını taşıyor. Bu son yıllarda (en azından dört yıl) İtalyan şiirinden hiçbir kitap okumadım (İtalyan olmayanlardan da okudum); dört yıldan fazla bir süreden beri okuduğum son kitaplar, sanatsal nitelikte iki roman oldu: Biri Sibilla Aleramo'dan *Amo, dunque sono!* [Seviyorum, O Halde Varım], diğeri Riccardo Bacchelli'den *Il diavolo al Pontelungo* [Pontelungo'daki Şeytan]. Gördüğün gibi bagajım çok hafif ve cılız. Daha kötü olmasa da, aşağı yukarı senin durumundayım. Benim okumalarım çok sınırlı ve neredeyse hep aynı kitapları okuyorum. İçinde kısa öyküler ve hatta bazı romanlar bile bulunan, belli bir sayıda dergi okuyorum ama İtalya'da dergiler, ülkenin entelektüel hareketini yakından izlemiyor; hiçbir biçimde bir tablo ya da sürekli hareket halindeki bir yaşam tablosu sunmuyorlar. Bu dergiler yalnızca edebiyat dergisi değil, neredeyse her zaman daha çok arkeolojik bir nitelikleri var. İçinde Giacomo Puccini, Enrico Panzacchi, Savonarole, Machiavelli, Virgile vb. üstüne makaleler bulunuyor. Ayrıca bazı dergilerde, sanatın yaşamdan kopması üstüne, ulusal yaşamın güncelliğini yansıtmayan edebiyat üstüne, üslup, ölçü, anlatım dili arayışlarında gençlerin tükenişi üstüne suçlamalar okuyorum. Kendine çıkarılabilecek, ancak belirli bir ıssız ortam sergileyen suçlamalar... Ayrıca Tania'ya da yazdığım gibi, mektubundan ve daha önceki mektuplarından da görünüyor ki, boşaltılmış, yaşamı yaşamaya değer kılan tüm ilginç içeriklerden, tüm entelektüel dürtülerden, tüm doyumlardan korkunç ve

umutsuz bir biçimde boşaltılmış yaşamım hakkında yanlış bilgilerle epey pastoral bir fikir oluşturmuşsun ya da sende böyle bir anlayış oluşturmuşlar. Ucu ucuna, kötü bir yaşam sürüyorum; hayvanca ve ot gibi bir yaşam. Seni hüzünlendirmek istemiyorum ancak zamanımı geçirme biçimim hakkında uyduruk ve ılımlı fikirlere sahip olmanı da istemiyorum. Ayrıca buna alıştım da. Dayanıyorum. Elbette bir yazgıya boyun eğme denmese de, sabırlıyım. Başkalarının, gerçekliği olduğundan tamamen farklı düşünebileceği ve benim yararlı ve ilginç herhangi bir etkinliğe daldığımı hayal edebilecekleri kuşkusu beni çok büyük ölçüde kızdırıyor ve biraz isyan ettiriyor. Bu bana ne kadar soyutlanıp yaşamdan kopmuş olduğumu çok katı bir biçimde duyuruyor.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[339]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 22 Ağustos 1932

Çok sevgili Tania,

14 ve 17 Ağustos tarihli alelacele yazılmış iki kartını aldım. Hastalığının pek fazla ciddiyet taşımadığını ve çok zahmet çekmeden, çabucak tedavi edilebileceğini umarım. Burada çok şiddetli ve bunaltıcı bir sıcak başladı; bunun dışında, olaylar her zamanki tekdüzeliğiyle sürüp gidiyor. Bana sözünü ettiğin uzun mektubunu bekliyorum. Seni kucaklıyorum.

Antonio

[340]

Giuseppina Marcias'a

[Turi] 22 Ağustos 1932

Çok sevgili anneciğim,

Uzun bir süredir kimse bana mektup yazmıyor ve böylece haberlerini almaktan yoksun kalıyorum. Birkaç hafta önce Tatiana bana, Teresina'nın çocuklarının çok hoşuma giden bazı fotoğraflarını ilettiler. Mimma, gerçekten

de Emma'nın küçüklüğüne çok benziyor. Ayrıca bu çocukların ailedeki çizgilere bu denli sahip olmaları şaşırtıcı (bu çizgiler Delio ve Giuliano'da da çok belirgin); uzun yılların ötesinden hafızada canlanan, daha önce birçok kez gördüğüm yüzleri görür gibi oluyorum. Diddi, bana kalırsa, henüz Sorgono'da oturduğumuz ve rahibelerin anaokuluna gittiğimiz günlerdeki Teresina'ya çok benziyor ama saçları, Teresina'nın o zamanlardaki saçları gibi kıvrır kıvrır ve sarı değil. Delio'nun, elime geçen son fotoğrafı, sekiz yaşındaki Mario'yu yeniden görüyormuşum gibi bir izlenim bıraktı bende; aynı şekilde, Giuliano'nun da genel hatlarıyla bana Nannaro'yu ve özellikle, doğruyu söylemek gerekirse, evdekilere o kadar benzemesine rağmen (başka bir ailedenmiş gibi görünen Cesare Amca'dan farklı olarak) hiçbir zaman bana pek sevimli gelmeyen Alfredo Dayı'yı andıran, kocaman bir yüzü var. Ama belki bunlar yalnızca kendi kendime telkinden başka bir şey olmayan, yüzeysel izlenimlerdir. İyi ama arkada kalan öteki çocuğu niçin çocukların olduğu grubun içine sokmadınız? Onun Paolo olduğunu sanıyorum. Haberlerini bekliyorum. Teresina ve Grazietta'yı bana yazmaları için uyar. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[341]

Tatiana Schuch't'a

[Turi] 29 Ağustos 1932

Çok sevgili Tania,

24 Ağustos tarihini taşıyan mektubunu, Giulia'nınkiyle birlikte aldım. Güvenilir bir doktor tarafından, esaslı bir muayeneden geçirilme imkânı konusunda yazdığın şeyi çok düşündüm. Genel çizgileriyle görüşlerinin doğru ve dikkate alınacak bir tasarı olduğunu sanıyorum. Benim görüşüm şu: Hangi nedenlerden dolayı olduğunu bilmiyorum ama dayanma gücümün tamamen kırılmak üzere olduğu bir noktaya geldim. Bugünlerde kendimi hiç olmadığım kadar kötü hissediyorum; sekiz günü aşkın bir süreden beri, geceleri kırk beş dakikadan fazla uyuyamıyorum ve bütün gece gözlerimi kırpmıyorum. Müzmin uykusuzluğun bazı hastalıklara neden olmasa bile onları daha da ağırlaştırdığı ve yaşamın bütününü çekilmez, en tehlikeli ve işe yaramayacak çıkış yolunu bile o andaki durumun devamına tercih edilir hale getiren bu hastalıklara eşlik ettiği çok kesin. Ama gene de, senin önerdiğin yola girmeden önce, olayların bugünkü durumunu belirle-

yen koşulların iyileştirilmesini sağlamanın mümkün olup olmayacağını anlamak için, bir kez daha sayın hapishane müdürü ve gerekirse sayın gözetim yargıcı nezdinde bir girişimde bulunmak istiyorum. Bu hiç de olmayacak bir şey değil ve güvenilir bir doktor muayenesinin getireceği önemli harcamaları engellemek için bunu tercih ederim. Kaldı ki, böyle bir doktor da, içinde bulunduğum son derece kötü koşulların, her yönüyle uykusuzluğa bağlı olduğu, sorunun bu sebeplerle ortaya çıkacağı, hiç olmazsa başlangıçta, bu hastalığı, bu nedenleri göz önüne alarak çözümlemek gerekeceği sonucuna varamayabilir. Senin önerinin gerçekleştirilmesinin, en kötü varsayımla Eylül ayına ertelenmesi söz konusu. Delirmek istemiyorsam ya da ne kadar bitkin olabileceğimi bizzat benim bile tahmin edemeyeceğim bir döneme girmek istemiyorsam, Eylül sonunda, ne yapıp edip bir sonuca varmam gerekiyor. İnan ki daha fazlası gerçekten elimden gelmiyor; tepkilerimin ve kişiliğimin temel içgüdülerinin kontrolünü kaybetmekte olmak beni korkutuyor. Bu yüzden, senin önerin, dikkate alınacak bir öneri: Bütün ayrıntıları saptayarak, ne kadar para gideceğini ve seçilecek doktorun kim olabileceğini –çünkü muayene izni istenen dilekçede doktorun bütün genel durumuyla ismini vermek gerekecek sanırım– görmek için, belki de gerekli ilk adımları atarak, bu öneriyi çok iyi bir duruma sokabilirsin. Sevgili Tania, seni bütün kalbimle kucaklıyorum.

Antonio

[342]

Giulia Schucht'a

[Turi] 29 Ağustos 1932

Çok sevgili Iulca,

14 Ağustos tarihli mektubunu aldım. Bugün sana uzun uzun yazacak gibi hissetmiyorum kendimi. Mektuplarını büyük bir ilgiyle okuyorum ve bunlar bana birkaç saat huzur ve memnurluk veriyor. Delio ve Giuliano'ya isim günlerinde, benim adıma da birçok şeyler söylediğini düşünüyorum. Bunu, kafalarında bana ilişkin oluşturdukları düşünceye göre söyleyeceğin için, benden daha iyi yapabilirsin. Çok sevgili Iulca, seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[Turi] 5 Eylül 1932

Çok sevgili Iulca,

14 Ağustos tarihli mektubunu yeniden okuyorum. Leonardo da Vinci hakkında yazdıkların ne doğru ne de kesin; bana kalırsa, büyük olasılıkla Leonardo'dan, sanatçı olarak çok az şey görme, onu yazar ve bilim adamı olarak daha da az tanıma imkânın oldu. Ancak bana atfettiğin "Bir yazarı ya da başka bir sanatçıyı sevmek, ona saygı duymakla aynı şey değildir" yargısı kesinlikle doğru değil. Böyle basmakalıp bir cümleyi asla yazamazdım; bu beni, en azından, "saygı olmadan sevgi" ve "sevgi olmadan saygı" temalarının evlilik hayatında bir dizi uygulama bulduğu evrensel filistinizmden esinlenen bir dizi piyesin hatırasından uzaklaştırırdı. Belki de estetik zevk ve sanatsal güzelliğe dair olumlu yargılar, başka bir deyişle sanat eserine duyulan coşkunun ile ahlâki coşku, başka bir deyişle sanatçının ideolojik dünyasına bağlılık arasında bir ayrım yapmışımdır; bu ayrım bana eleştirel bir bakış açısından adil ve gerekli görünüyor. Estetik olarak Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ına hayran olabilirim ama kitabın ideolojik özünü paylaşmayabilirim. Eğer iki olgu üst üste düşüyorsa, Tolstoy benim *vademecum*'um, "le livre de chevet"m olur.¹⁶ Aynı şekilde, bu Shakespeare için de, Goethe için ve hatta Dante için de söylenebilir. Karamsarlığına rağmen, aynı şeyi Leopardi için söylemek doğru olmaz. Leopardi'de, aşırı dramatik biçimde, modern insana geçiş bunalımı, terk edilmiş olanla aynı kesinliği veren, henüz yeni bir ahlâki ve entelektüel *ubi consistam* [dayanak] bulunmadan, eski yüce kavramların eleştirel olarak terk edilmesi söz konusu. –Senin etkinliğinin önümüzdeki günlerde yeniden başlamasına ilişkin olarak, sana verebileceğim tavsiyeler son derece yetersiz ve genel şeyler olur. Gene de eğer onlara uymaya karar verirsen, bazı yararları dokunabilir sanıyorum. Bana kalırsa, mesele şu ya da bu kitabı okumakla ilgili değil, daha çok, izlenecek bir çizgiye sahip olmak ve buna göre iyi belirlenmiş hedefler koymakla ilgili. Senin geçmişteki çalışmanın ilgili bir bölümünü kullanmak için, amaçlayabileceğin ve amaçlayan gereken hedefler, bana kalırsa şunlar olabilir: İtalyancadan, giderek daha nitelikli çeviriler yapan bir çevirmen olmak. Nitelikli çevirmen derken kastettiğim şey şu: Yalnızca ticari yazışma metinlerini ya da gazete yazısı türüne girebilecek diğer yazılı metinleri çevirmek için temel ve başlangıç düzeyinde yeterlilik değil, ister edebiyatçı ya da politikacı, ister tarihçi veya filozof, herhangi bir yazarı, kökeninden günümüze tercüme et-

¹⁶ Başucu kitabı.

me yeterliği ve bu nedenle, uzmanlaşmış ve bilimsel dillerin ve farklı zamanlara göre teknik sözcüklerin anlamının öğrenilmesi. Bu da yetmez: Nitelikli bir çevirmen, yalnızca kelimenin tam anlamını değil, ama belirli bir ulusal kültürün terimlerini, hatta kavramlarını, başka bir ulusal kültürün terimlerine çevirecek düzeyde olmalıdır; yani böyle bir çevirmen, iki uygarlığı eleştirel olarak tanımalı ve bilgi malzemesi sağladığı uygarlığın tarihsel olarak belirlenmiş dilini kullanarak, birini ötekine tanıtabilecek düzeyde olmalıdır. Kendimi yeterince açıklıkla anlatabildim mi bilmiyorum. Ama böyle bir çalışmanın yapılmaya ve hatta tüm gücü buna vermeye değer olduğuna inanıyorum. Sistematik ve sürekli bir biçimde, en üst düzeyde niteliğe, uzmanlaşmaya ulaşacak biçimde kendini buna verirken, çok mutlu olacağımı da ekleyeyim. Çok sevgili Iulca, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[344]

Tatiana Schuch't'a

[Turi] 5 Eylül 1932

Çok sevgili Tania,

Neredeyse tamamı Giulia'nın sana yazdığı mektubun kopyasıyla dolu olan 26 Ağustos tarihli mektubunu aldım. Hastalığın ve uygulaman gereken tedavi konusunda hiçbir şey yazmamışsın bana. Ben yeniden Sedobrol almaya başladım ve içinde bulunduğum sinir hastalığını yatıştırarak düzeltereğini umuyorum. Bu sinir bozukluğu öyle şiddetli bir hale geldi ki, en ufak şey bende, acı veren, gerçek bir ruh sarsıntısı uyandırmakla sonuçlanıyor. Giulia'nın sana yazdığı mektup çok hoşuma gitti; bundan böyle Giulia'nın sağlık durumu konusunda senin kaygılarının giderilmiş olabileceğini sanıyorum. Ona kitap göndermeye niyetin olup olmadığını öğrenmek isterim; böylece bugün Giulia'ya yazdığım mektupta belirttiğim kriterlere göre, sana birkaçının adını verebilirim. Örneğin, bana kalırsa, konularına göre hazırlanmış özel bir sözlük dizisinin tamamının elinin altında olması gerekir. İtalyan siyasi tarihiyle ilgili literatürü okumak için, içinde hukuki, siyasi, idari terimlerin, askerî düzenlemelerin vb. bulunduğu referanslar nedeniyle kaçınılmaz olan, Rezasco'nun yayımladığı, yaklaşık adı *Dizionario (ya da Vocabolario) della Lingua Italiana Storico-Amministrativa* [Tarihsel-İdari İtalyanca Sözlük] olan bu sözlük, eksik olmaması gereken bir sözlük. Ama bu sözlük tükendi, ancak sahaflarda bulunuyor ve herhalde çok pahalıdır. Roma'daki birkaç sa-

haftan bilgi alabilirsin ama sana söyleyecekleri fiyatlara güvenmemelisin: Sahafların fiyatları çok esnektir ve satın almadan önce birçoğunu karşılaştırmak gerekir. Bu konuda, en başta gelen kitapçıların kataloglarını inceleme düzeyinde olabilecek, güvenilir bir uzmana başvurmak en iyisi olur. Buna karşılık, istersen ona, İtalyan uygarlığının gerçek bir tarihi olan, Francesco de Sanctis'in *Storia della Letteratura Italiana*'sını [İtalyan Edebiyatı Tarihi] gönderebilirsin (iki ciltlik, yaklaşık 8 lired tutarında, Treves Yayınları'ndan ekonomik bir baskısı bulunuyor. Yine de, çok iyi hazırlanmış, kesin, büyük değer taşıyan bir başvuru kaynağı olan Vittorio Rossi'nin *Storia della Letteratura Italiana*'sının (üç cilt, Vallardi Yayınları'ndan çıkmış) yanında, de Sanctis'in kitabı da kendi çapında değer taşıyor olsa bile kaynak kitap olarak işe yaramaz. Çok çok az okuyorum; biraz önce okuduğumu hemen unutuyorum. Geçmiş olayları en ince ayrıntılarına kadar hatırlarken, bir gün, hatta birkaç saat önceki şeyleri hatırlamamam çok tuhaf. Gene de Ludwig'in *Colloqui con Mussolini*'sini [Mussolini'yle Görüşmeler] ve Vali Mori'nin mafya hakkındaki kitabını çok büyük ilgiyle okuyacağım. Çok büyük ilgiyle okuyacağım bir diğer kitap da, Emilia Tarımsal Ekonomi İnceleme Merkezi'nden Prof. Adolfo Pagani'nin, Tarım Ekonomisi Ulusal Enstitüsü tarafından yayımlanan *I braccianti della Valle Padana* [Padana Vadisi'nin Emekçileri] başlıklı kitabı ve geçen yıllar sürekli aldığım İtalyan "ekonomi hareketi" hakkındaki Banca Commerciale'nin yıllıkı. Çok sevgili Tania, sağlığın hakkında bilgi ver.

Seni öpüyorum.

Antonio

[345]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 12 Eylül 1932

Çok sevgili Tania,

8 ve 10 Eylül tarihli iki kartınla iki mektubunu aldım. Özellikle sonuncusu, itiraf edeyim, beni çok rahatsız etti. Doktorlar ve ilaçlar söz konusu olduğunda ılımlı olmanı ve kendini aşırı boş çabalara kaptırmamanı sana birçok kez söylediğim halde, tasarılar ve boş hayaller konusunda bir türlü frenlemiyorsun kendini. Lisedeysen (5 sınıfın tüm derslerini, sözümüne üç öğretmenin, çok büyük bir utanmazlıkla, alelacele aradan çıkarıverdikleri Santa Lussurgiu belediyesinin küçük bir lisesi), bir köylü kadının evinde kalıyordum (kira, çarşaf ve ne bulursam onu yediğim yemeğin ücreti olarak ayda 5

liret ödüyordum). Tam anlamıyla benim aşçım ve hizmetçim olan, her sabah beni her gördüğünde kim olduğumu ve neden onların evinde kaldığımı filan soran köylü kadının, biraz alık ama hiç de deli olmayan, yaşlı bir annesi vardı. Ama bu başka bir hikâye. Şimdi benim ilgimi çeken şey, kızın annesinden kurtulmak istemesidir. Belediyenin, annesini, ücretini ödeyerek, il tımarhanesine göndermesini istiyordu ve bu nedenle onun tehlikeli olduğunu kanıtlayacak bir sebep yaratmak için vahim taşkınlıklar yapmaya zorlamaya çalışarak, ona son derece zalimce ve vicdansızca davranıyordu. Ufak tefek yaşlı kadın, geleneklere uygun olarak ona “siz” diye hitap eden kızına hep şöyle diyordu: “Bana ‘sen’ diye hitap et, ama iyi davran!” Bu anekdotun seninle ilişkisinin olup olmadığını gerçekten bilmiyorum; her neyse, bana karşı daha az düşünceli olmanı söylemek zorunda kaldım ben de, çünkü çok önem verdiğim sevgini göstermenin en iyi yolu bu... Kısacası, yalnızca sana yazdıklarımı *harfi harfine* yapmalısın ve bazen lokmaları insanın boğazından geçmeyecek hale getirebilecek olan, senin buluşun olan o soslarla baharatlandırmamalısın; boş hayaller kurma, tutarsız varsayımlar ileri sürme vb. Ayrıca, biraz daha iyiyim ve hep daha da iyiye doğru gideceğimi umuyorum ve bu da, bütün bu olup bitenler içinde tek önemli şey, sence de öyle değil mi?

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[346]

Giuseppina Marcias’a

[Turi] 12 Eylül 1932

Çok sevgili anneciğim,

Grazietta’nın hasattan ve Teresina’nın yaşadığı yeni evden bahsettiği, 24 Ağustos tarihli bir mektubunu aldım. Luciano ile oynadığım avluyu ve içinde kâğıttan, kamıştan, şeytanterisi ağacından, mantardan inşa ettiğim, kocaman donanmalarıma manevra yaptırıp, sonra da onları *schizzaloru* [patlangaç] darbeleriyle parçaladığım havuzu çok iyi hatırlıyorum. İllüstrasyonlardan bakarak, yelkenli büyük gemiler yapmakta ne kadar yetenekli olduğumu ve denizcilikle ilgili tüm terimleri nasıl bildiğimi hatırlıyor musun? Hep yelkenlilerden, üç direkli *schooners*den [yelkenliler], küpeştelerden, *papafico* yelkenlerinden bahseder dururdum; Kırmızı Korsan’ın ve Mompracem Kaplanları’nın vb. deniz savaşlarının bütün evrelerini biliyordum. Beni bir tek, köprüleri ve yelkenleri, karmaşık takımlarıyla en iyi

hazırlanmış gemilerimi göz açıp kapayana dek mahmuzlayan ve onlara dibi boylatan, Luciano'nun kalın tenekeden, basit ama sağlam, ufak bir teknesinin olması üzüyordu. Gene de inşa etmekteki yeteneğimden dolayı çok gururluydum ve kiliseye doğru alçak evlerin başladığı köşede dükkân işleten tenekeci, seri olarak üreteceği tenekeden büyük yelkenliler için benden bir model yapmamı istediği zaman böyle bir endüstrinin mühendisi olarak işbirliği yapmaktan gerçekten gururlanmıştım. Çok sevgili anneciğim, çocukken beni ve şahinimi deli gibi seven ve hep benim yanımda olmak isteyen geometrici Porcelli'nin oğlu Giacomino hakkında sana haber sormayı hep unuttum. Fransız edebiyatı üstüne makaleler ve kitaplar yazan, çok savaşkan bir Katolik Giacomo Porcelli var, aynı kişi mi?¹⁷ Amcaları mutlaka bilirler bunu. Peki, Corrias ailesinden kimler kaldı?

Bana biraz daha sık mektup yazdır. Teresina, birçok kez söz verdiği mektubu bana niye hâlâ göndermedi?

Seni ve evdeki herkesi sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Grazietta'nın mektubuna selamlarını ekleyen Franco'yu da ayrıca öpüyorum.

[347]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 19 Eylül 1932

Çok sevgili Tania,

16 Eylül¹⁸ tarihli kartını okur okumaz acı bir öfke nöbetine girdim. İlk anda sana bir daha yazmamayı, sonra “Signorina Schucht!”, daha sonra “Signorina Tatiana” filan diye başlayarak yazmayı düşündüm. Şu noktaya gelinceye kadar üç gün daha geçmesi gerekti ve böylece sakinleştim, öfkem geçti; sonunda da gülmeye başladım; tüm suçun yalnızca bende olduğunu düşündüm ve kadınların verilen sözleri asla tutmadıklarını göstermek için yazılmış tüm öyküleri ve daha önceleri ağzımın birden fazla kez yandığını ve seni uyarıp azarlamak için sana hep boşu boşuna birçok kez yazdığımı

17 Giacomo Porcelli, 1925-1926 yılları arasında Katolik yazarların kitaplarına etkin olarak bazı makale ve eleştiriler yazdı ve 1830-1848 Temmuz Monarşisi sırasında, İtalyan edebiyatı üstüne bir kitap yayımladı.

18 10 Eylül olmalı.

vb. hatırladım. Ancak bu kez, öteki seferlerdekinden daha büyük hata yaptın ve eğer gerçekten 10 Eylül'de yazdığın mektupta belirttiğin gibi yaptıysan, hiç kuşku yok ki, şöyle söyleyeyim, sorumsuzca hevesinle, düşünebileceğinden çok daha büyük bir sıkıntıya soktun beni. Şimdi sana davranış biçiminden kaygı duymaya ve gelecek için bazı önlemler almaya hakkım olup olmadığını sormak istiyorum. 24 Ağustos tarihli mektubunda şöyle yazıyorsun: "Senin bilgin dahilinde olmadan ve seni ilgilendirebilecek, koşullarınla bir parça ilgisi olabilecek, öngördüğüm girişimlerim konusunda kesinlikle için rahat olmalı...", "Beni her zaman böyle bir şey yapmaktan alıkoyan nedenlerden biri, tam olarak senin onayın olmadan hiçbir şey yapmama yasağını ihlal etmemek için, ister istemez vazgeçtiğim kişisel girişimlerden, herhangi bir eylemden..., tarafımdan vazgeçilmesidir." –Bana güvenilir bir doktor tarafından muayene edilmem olasılığı tasarını açıkladıktan sonra, yeniden devam ediyorsun: "...bana onay vermedikçe, hiçbir girişimde bulunmayacağım, hiçbir önlem almayacağım, hiçbir bilgi edinmeye çalışmayacağım ve senin istediğin biçimde yol izleyeceğim konusunda sana güvence vermek için aşırı ısrar etmenin yararı yok. Ayrıca en azından şimdilik hiçbir şey yapmamamı söylemen yetecek ve sen bu konuya daha fazla dönmek istemedikçe, sana bu konuda artık hiç yazmayacağım bile." Yazdığın kadarıyla, bunun yeterince doğru olduğunu düşünüyor musun? Hatta aşırı olduğunu düşünüyorum ben bugün, çünkü İtalya'da denir ki, iki olumsuzluk doğruladığında, üç ya da dört olumsuzluğun da gerçekleşebileceği varsayılabilirliğine göre, aşırı üsteleyen kişiye güvenmemek gerekir. –8 Eylül tarihli mektubunda, Levant Fuarı dolayısıyla yolculuk fiyatındaki indirim konusundaki soruna yine değiniyor ve şöyle diyorsun: "Ama dilekçeyi vermeden önce senin son mektubunu bekliyorum." Yani kesinlikle gelmeyen bir "onay"ımı bekliyordun, oysa ben bu konuda çok nettim. Öylesine nettim ki, 10 Eylül tarihli mektubunda tam olarak şunu yazmıştın: "Ama tren yolculuğu harcamalarını çok büyük bir parasal sorun olarak düşünmemelisin; bu değerlendirme, muayeneyi geri çevirmeyi ya da hiç olmazsa daha sonraya ertelemeyi isteyip istememe konusunda yapabileceğin değerlendirmeler dizisinin sonuncusu olmalıdır." "Yararlı olacağına inanıyorsan ve yapılmasını istiyorsan" sözlerini eklemene rağmen –şunu söylememe izin ver, ne dediğini anlamadım–, dilekçeye eklemek üzere, "güncel hapishane koşulları"nın ortadan kaldırılmasına onay verilmesi için, bilmem hangi dilekçeden, gelişigüzel konuşmaya devam ediyorsun. –Her koşulda, bir yığın yararsız ve bu nedenle zararlı aylıklığa, insanı inanılmaz derecede irkiltecek biçimde taşları karanlığa attığını ve bunları hiç beklemeyen bazı kafaları yarabileceğini hesaba katmadığın bir yığın laf kalabalığına rağmen, ayın 10'una kadar, yararlı olacağına, karşılık bulaca-

ğına ve zamanı olduğuna inanmıyorsam, benim iznim olmadan hiçbir şey yapmama konusundaki kesin güvenceyi veriyorsun. 16 Eylül'de, sanki hiçbir şey olmamış gibi, aniden ve neredeyse *en passant* [üstünkörü] bir haber vererek, dilekçeyi verdiğini yazıyorsun. 24 Ağustos tarihli mektubuna verdiğim cevapta açıkça yazdıklarına göre, durumumun ne olduğunu ve kendi adıma ne yaptığımı bilmeden, verdiğin sözü böylesine sert bir biçimde tutmamaya kendini yeniden yetkili sayman için, ayın 10'undan 16'sına kadar ne değişti? Daha uygun terimler kullanmak yerine daha sert terimler kullanman, gerçekten şaşırtıcı. Benim tutumum, böylesine sarsıldıktan sonra, senin kafanı karıştırabilecek ve senin gözükmeye bir eylem çılgınlığına girmeni sağlayacak hiçbir şeyi artık sana belirtmemekten başka ne olabilir? İnan ki öfkeli değilim ve sana olan sevgim hiçbir biçimde azalmadı. Ama gösterdiğin özensizlikten dolayı senin gerçekten tehlikeli olduğunu ve ağızından çıkan her bir sözcüğü gözden geçirmem gerektiğini anladım artık. Geçmişte olduğu gibi, bilinmeyen ayakların, beni İtalya'nın bir ucundan öteki ucuna fırlatabilecekleri bir futbol topu gibi olduğum dört yıl dört aydan beri kendi iradesine sahip olamayan ve vatandaşlık haklarından yararlanamayan (az da olsalar) 7.047 hapisane kayıt numaralı mahkûm olduğum fikri henüz kafana girmedi ve bu nedenle, topa kazara bir şut atmaktan ve senin için de yalnızca kayıt numaralı bir mahkûm olduğumu bana hatırlatmaktan endişe duymuyorsun. Doğal olarak, önlemlerimi almak zorundayım. Bunun dışında, seni aynı sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

En azından, yaptığın şey konusunda, uygun bir biçimde durdurmak mümkün olmasa bile, girişimin sonucu hakkında beni ayrıntılı olarak bilgilendirmeni ve dilekçenin iptalinden sonra, uygun gördüğüm zaman, daha sonra kendi başıma dilekçe vermem gerekeceği için, Prof. Arcangeli'nin adresini bildirmeni rica ediyorum senden.

[348]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 27 Eylül 1932

Çok sevgili Tania,

21 Eylül tarihli kartını aldım. Bana bazı sorular sorarken, yalnızca benim isteklerimi öğrenmekten başka hiçbir niyetinin olmadığını yazıyorsun.

Bundan kuşku yok, ama bu haklı olduğunun kanıtı olamaz. Ben mektuplarımı uzun uzun düşündükten sonra yazıyorum. Ya niyetimi zamanından önce söylemek istemiyorsam sana? Böyle yapmam için nedenlerim olabileceğini düşünmelisin. Şu andan itibaren bu nedenler çoğaldı, yalnızca yapılmasını muhtemelen isteyebileceğim şeyleri sana bildirmem nedeniyle, bana haber vermeden, kuşku duymadan yapmakla kalmadığın için değil yalnızca, ama benim ön onayımı almadan bir adım atmayacağına defalarca bana söz verdikten sonra gene yapmaktan dolayı çoğaldı. Bana sağladığın *Selva-ggio* sayıları için sana teşekkür ederim. [Üç buçuk satır sansürlenmiş.] Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[349]

Giulia Schucht'a

[Turi] 27 Eylül 1932

Çok sevgili Iulca,

Tania bir gökyüzü yasaasının kaçınılmaz zorunluluğuyla gerçekleşen kozmik yasaanın varlığından ve bu yasa nedeniyle, çocuklar senden uzakta olduğunda belli bir bollukta ve devamlılıkta mektup yazdığını, çocuklar yanında olduklarıdaysa yazmayı kestiğini ileri sürüyor. Bilim adamlarının çok sıklıkla yaptıkları gibi, gerçeği çarpıtan ve buna iki uçlu yıldız yasası adını veren Tania'nın, böyle bir yasayı keşfetmesine gene de inanmak istemiyorum. Senin, kısmi bile olsa, *foemina scribens* [kadın yazar] olarak, yalnızca doğal yasalara boyun eğen, cansız, bilinçsiz ve iradesiz bir madde parçasıyla kıyaslanmış olabileceğine ve cansız bir dünyaya ait olabileceğine filan inanmam. Gene de, kuşku duymaya başlıyorum. Göreceğiz. Delio'nun ve Giuliano'nun tatil üstüne izlenimlerini bana yazmalarını sağla. Ben de onlara yeniden yazmaya başlayacağım ve tavşanların şu ünlü danslarından bahsedeceğim.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 3 Ekim 1932

Sevgili Tatiana,

29 Eylül tarihli kartını aldım. Beni hiçbir biçimde tatmin etmedi. Birkaç zaman öncesine kadar, mektupları ve yazışmaları beklemek benim en büyük mutluluğumdu. Bütün bu yıllar boyunca, sen benim mektuplaştığım en sadık ve özenli kişi oldun. Her hafta en azından bir kartının geleceğinden her zaman emindim. Oysa şimdi, senin mektuplarını almaktan neredeyse korkar oldum. Birkaç ay önce ve tam olarak Temmuz ayının ilk yarısında sana art arda bir sürü kısa mektup yazdım ve senden, mektuplarında, ailevi meselelerden başka şeyleri konu etmemeni istedim. Söylediğim mesele üzerine kesinlikle düşünmemişsin ve tutumun konusunda bundan hiçbir sonuç çıkaramamışsın. Bugünlerde, geçmişte olup bitenleri yeniden düşününce, Giulia bana yılda iki ya da üç, hep aynı, basmakalıp ve içinde sıkıntı ve zorlama hissedilen mektuplar yazdığında, bunun yalnızca (kısmen) hastalığından kaynaklandığına ikna oluyordum. Bu, kendisine, benimle ilgili olarak yaptığın, benim için onur kırıcı olan ve benim inisiyatifimden kaynaklandığına inanması için her türlü nedeni içinde barındıran bir öneri yüzünden olmuştu kesinlikle. Benimle ilgili düşüncelerinde haksız olduğunu kabul ettiğini yazdığı mektuptaki bilmece gibi bazı ifadeleri başka türlü nasıl açıklanır? Sevgili Tatiana, seni çok seviyorum ve tüm bu yıllar boyunca, hapishanenin, alışlagelen sinirliliğimi artırarak bana geçirttiği dönemsel sinir krizlerimin üstesinden gelmemde başka hiç kimsenin yapamayacağı biçimde yardım ettiğini biliyorum. Ama tüm bu yıllardaki çetin ve sert yaşamıma karşı tutumunun, Madame de Segur'un pembe kitaplarının okunuşundan kazanılabilecek bir tutum olduğunu söylemeliyim sana. Şaşırtıcı bir iyimserliktesin; varsayımların, hep gerçekleşirlerse sana keyif verecek varsayımlar. Sen sağlığını ve büyüleyici olup insanı duygulandıran duygu tazeliğini hep korudun. Çocukluğumdan beri edindiğim deneyimlerden dolayı, böyle "zayıflıklar"a karşı silahlı olmaya hep inanmış olduğum halde, sık sık aramızda konuşmakla ve tartışmakla oyalandığımız yıllarda, bu özelliğin beni de duygulandırdı. Gene de, bütün bunlara rağmen, sana karşı olan sevgim hep aynı kalsa da, ilişkilerimizi, senin bu ilişkileri bu koşullarla sürdürmek istediğini varsayarak, bütünüyle değiştirmeni istemek zorundayım senden. Artık sen benim hapishane yaşamımla hiçbir biçimde ilgilenmemelisin ve bunun sonucu olarak, eğer tamamen kesilmesini istemiyorsan, mektuplaşmalarını bu yönde değiştirmelisin. Bu

isteğimi tartışmamamı rica ediyorum senden, yoksa mektuplarını ve kartlarını geri göndermek zorunda kalacağım. Ve sana yazdıklarımı da kırılmanımı rica ediyorum aynı zamanda. Eğer günün birinde eşit koşullarda yeniden görüşebilirsek, yani ben özgür olunca, sanırım, belki de seni ağlatacağım ama bu varsayımın pek mümkün olacağını sanmıyorum. Bana itiraz edebileceğin şeyi zaten biliyorum. Bana iyi niyetlerinin bir listesini çıkarmanın hiç mi hiç yararı yok. İtalyan atasözünün dediği gibi: “Cehenneme giden yollar iyi niyet taşlarıyla döşenmiştir.” Ayrıca, bu akış boyunca, bir köpek gibi kendimi öldürmek veya kendimi salıvermek niyetinde olduğumu da sanmamalısın. Uzun süreden beri yaşamımı kendi başıma idare ediyorum ve zaten çocukluğumdan beri kendi başıma idare ediyordum. 11 yaşımıdayken çalışmaya başladım, pazar sabahları da dahil, günde on saatlik çalışma karşılığı olarak ayda tam 9 lîre kazanıyordum (üstelik bu, günde bir kilo ekmek demekti) ve kendimden daha ağır sicil defterlerini taşıyıp duruyordum. Tüm gövdem ağrıdan sızladığı için, birçok gece gizli gizli ağlıyordum. Yaşamın, neredeyse yalnızca en acımasız yanını tanıdım ve her zaman, iyi ya da kötü, üstesinden geldim. Annem bile, benim tüm yaşamımı ve başımdan geçen terslikleri bilmez: Bugün neşe ve kaygısızlık dolu gibi görünen, geçmişteki bu ufak parçayı hatırlatıyorum ona bazen. Şimdi bunlar onun yaşlılığını yumuşatıyor, çünkü bunlar, aynı sıralarda uğradığı oldukça ağır uğursuzlukları, oldukça derin acıları ona unutturuyor. Eğer o, bildiğim şeylerin hepsini nasıl öğrendiğimi ve bu olanların bende yara izleri bıraktığını bilseydi, unutmanın yeğleneceği ve torunlarının mutlu yaşamını görerek perspektifi karıştırdığı ve yaşamının iki döneminin aynı ve bir olduğunu düşündüğü bu yaşam yıllarını ona zehir etmiş olurdu. Sevgili Tatiana, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[351]

Tatiana Schuch't'a

[Turi] 10 Ekim 1932

Çok sevgili Tania,

Hükümet Başkanı'na verdiğin dilekçenin kopyasının bulunduğu 7 Ekim tarihli mektubunu aldım. Dilekçe hakkında sana hiçbir görüş söylemek istemiyorum. Dilekçe kabul edilir ve Prof. Arcangeli beni muayeneye gelebilirse, ona meselenin tam olarak nasıl seyrettiğini açıklayacağım. Geçen

pazartesi yazdığım mektubu şu sıralarda almışsındır mutlaka. Öfkem geçse bile, çok büyük üzüntü ve acıyla da olsa, mektubun çok ciddi olarak yazıldığına inanmanı rica ediyorum senden. Aynı zamanda, bundan böyle sana yazdıklarımı öylesine gözden geçirmek zorunda kalacağım ki, artık sana ne diyeceğimi bilemeyeceğim için de üzgünüm. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[352]

Delio Gramsci'ye

[Turi] 10 Ekim 1932

Çok sevgili Delio,

Denize gittiğini ve orada çok güzel şeyler gördüğünü öğrendim. Bana, bütün bu güzellikleri anlatan bir mektup yazmanı isterdim. Peki, yeni yeni canlılar tanıdın mı bakalım? Deniz kıyılarında, kıpır kıpır kaynaşan bir sürü yaratıklar olur: yengeçler, denizanaları, denizyıldızları filan. Uzun bir süre önce, çocukken tanıdığım hayvanlar hakkında sana bazı öyküler yazmaya söz vermiştim ama sonra bunu yapamadım. Şimdi bunlardan birkaçını anlatmayı deneyeceğim: – 1) Örneğin, tilkiyle tayın öyküsü. Görüldüğü kadarıyla, tilki bir tayın ne zaman doğacağını bilir ve pusuya yatar. Dişi at da tilkinin pusuda olduğunu bilir. Bundan dolayı anne at, tay doğar doğmaz, bazı yırtıcı hayvanların saldırması durumunda, henüz hareket edemeyecek ve kaçamayacak olan küçüğün çevresinde daire çizerek koşmaya başlar. Ama buna rağmen, bazen Sardinya sokaklarında kuyruksuz ve kulaksız atlar görülür. Neden mi? Çünkü tilki, ne yapıp edip henüz doğmuş taylara yanaşmayı ve onların henüz körpe kuyruklarıyla kulaklarını yemeyi başarmış da ondan. Ben çocukken, böyle atlardan biri, mallarını satmak için köy köy dolaşan yaşlı bir zeytinyağı, mum ve gazyağı satıcısına hizmet ediyordu (o zamanlar ürünleri dağıtacak ne bir kooperatif ne de başka bir yol vardı). Ama pazar günleri, sokak çocuklarının onunla alay etmemeleri için, satıcı atına yapma bir kuyruk ve yapma kulaklar takıyordu. – 2) Şimdi sana, tilkiyi ilk kez nasıl gördüğümü anlatacağım. Bir gün, küçük kardeşlerimle birlikte, teyzelerimden birinin, iki koskoca meşe ağacıyla birkaç meyve ağacının bulunduğu tarlasına gittik. Bir domuz yavrusuna yiyecek olarak vermek için meşe palamudu toplamamız gerekiyordu. Bu tarla, köyün çok uzağında değildi ama çevresindeki her yer gene de ıssızdı ve bir vadiye inmek gerekiyordu. Tarlaya girer girmez, güzel kuyruğunu bayrak gibi dik-

miş, bir ağacın altında sakın sakın oturan, kocaman bir tilkiyle karşılaştık. Hiç mi hiç korkmadı; bize dişlerini gösterdi ama sanki bize gözdağı vermiyor da gülüyormuş gibiydi. Biz çocuklar, tilki bizden korkmuyor diye öfke içindeydik; gerçekten de korkmuyordu. Onu taşa tuttuk ama biraz öteye kaçıyor, gene muzip ve sinsi bir ifadeyle bizi seyretmeye koyuluyordu. Omuzlarımıza sopaları dayıyor ve tüfekte ateş eder gibi, hep bir ağızdan, boom! diye bağıırıyorduk ama tilki pek fazla telaşa kapılmadan, bize dişlerini gösteriyordu. Birdenbire, çevredeki birilerinin patlattığı, gerçek bir tüfek sesi duyuldu. İşte ancak o zaman tilki yerinden fırladı ve bir anda kaçıp gitti. Sapsarı tilkinin kuyruğu hep öyle dimdik, duvarın üstünde şimşek gibi koştuğunu ve bir maki koruluğuna dalarak gözden kaybolduğunu hâlâ görür gibiyim. Çok sevgili Delio, yaptığın yolculukları ve gördüğün yenilikleri şimdi de sen anlat bana. Seni, Giuliano'yu ve annen Iulca'yı öpüyorum.

Antonio

[353]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 17 Ekim 1932

Çok sevgili Tania,

Giulia'nın mektubuyla üç fotoğrafın bulunduğu, 11 Ekim tarihini taşıyan taahhütlü mektubunu aldım; aynı gün, kartını da aldım. Mektupla kart arasında büyük bir fark var. Ama aslında belki de sen haklısın. Birkaç haftayı, sinirsel gerçek bir aşırı öfke ve beni bir an bile rahat bırakmayan, sürekli ve sancılı bir takıntı içinde geçirdiğim kesin. Henüz geçmiş de değil, ne de öyle çok çabuk ve kolayca geçeceğini sanıyorum. Ama beni bitkin düşürdü, her türlü tepki gösterme ve direnme irademi ortadan kaldırdı ve bende kalan gücün öteki parçasını da kırarak beni bir bakıma sakınleştirdi. Sana yazdığım budalalıklardan dolayı beni affetmeni rica ediyorum senden. Buna benzer bir olayın bir daha başıma geleceğini sanmıyorum. Ayrıca kartta yazdığın gibi, buna benzer anlaşmazlıklara fırsat verilmeyecek bir daha. –Son fotoğraflar benim de hoşuma gitti. Sonunda, Giuliano'nun kişiliği hakkında somut bir fikir edinebileceğimi sanıyorum. Satın aldığın idari sözlük, benim söylediğim idari sözlük değil. Aynı zamanda, ikisi arasında içerik bakımından olduğu gibi, değer bakımından da çok büyük farklılık olduğunu sanıyorum. Astegno'nun sözlüğü, savaş öncesi İtalyan devlet örgütünü yansıtan, bürokratlar ve üniversite öğrencileri vb. için yararlı olan,

modern idari sorunların basit bir derlemesidir. Benim bahsettiğim sözlük, Rezasco'nun sözlüğüdür ve neredeyse bir klasiktir; yalnızca günümüzün tarihsel ve siyasi İtalyan diliyle değil, aynı zamanda gelişimindeki tarihsel ve siyasi İtalyan dilinin tümüyle de ilgilidir. Tarih yazarlarını, kronik yazarlarını, siyaset bilimi yazarlarını okumak ve İtalyan tarihinin, tarihsel-hukusal-idari belgelerini, farklı aşamalara ve yerel geleneklere göre anlamak isteyenler için gereklidir. İkinci el kitap tezgâhlarında kolayca bulunabileceğini sanmıyorum ve fiyatı da epey yüksek olmalı. Öteki iki kitap, Francesco De Sanctis'in ve Vittorio Rosssi'nin *Storia della Letteratura Italiana*'sı [İtalyan Edebiyatı Tarihi] idi. De Sanctis'in eseri, artık halkın malı oldu; eleştirel basımı, Bari'de Laterza tarafından yayımlandı ve çok pahalı, ama Milano'daki Treves Yayınevi'nin, Paolo Arcari'nin notlarıyla basımı çok çok iyi ve fiyatı ucuz. Rossi'nin kitabı, ikinci el kitap tezgâhlarında, belki de ikinci el kitap olarak bile kolayca bulunabilecek, okullar için mükemmel bir ders kitabıdır (Milano'da Vallardi tarafından 3 cilt olarak yayımlandı), ancak çok eski bir baskısını almamaya dikkat etmek gerekir.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[354]

Grazietta Gramsci'ye

[Turi] 17 Ekim 1932

Çok sevgili Grazietta,

Senin 7 Ekim tarihli mektubundan edindiğim izlenimleri, Mea'nın 9 Ekim tarihli kartı biraz olsun yatıştırdı. Ama bu arada, bir daha haber almadım. Her iki-üç günde bir, bana bir kart göndermeni rica ediyorum senden. Carlo bir süre önce, her ne kadar Ghilarza'ya yaptığı yolculuğu haber vermek için bana mektup yazdıysa ve senin karamsarlığına ve aşırı telaşına karşı beni uyardıysa da, senin bu mektubun çok ciddi ve çok tehlikeli bir şeyin söz konusu olduğu izlenimini yarattı bende. Sevgili Grazietta, benim kimselere öyle pek içimi döken bir kişi olmadığımı bilirsin. Bu yüzden, ne benim duygularım ne de duygularımın gücü konusunda aldanmanı isterim. Annemin ölümcül bir durumda olabileceği, o sırada benim bu konuda kesin hiçbir şeyden haberim olamayacağı ve onu bir daha göremeyeceğim fikri kafama takılıyor ve gece gündüz, bir an bile peşimi bırakmıyor. Enerjisinin ve gücünün en yüksek olduğu zamanlardaki annemi hatırlıyorum; bir za-

manlarki aile yaşamımızdan birçok görüntüyü berrak bir biçimde yeniden gözümde canlandırıyorum da, senin yazdığın gibi bir hale gelmiş olabileceğini ve bizzat onun bizi bırakmak üzere olduğunu hissetmesini aklım almıyor. Benim, onu her zaman ve yaşamımın en derin burukluklarından biri olarak ne kadar sevdiğimi ve tam olarak hiç rahat bir yaşam sürmediği, yaşamı doyumlardan ve kalıcı bir huzurdan yoksun olduğu halde, kişiliğimin oluşumunda ne kadar etkili olduğunu senin ona hissettirip hissettiremeyeceğini bile bilmiyorum. Hemen yaz bana. Seni kardeşçe kucaklıyorum.

Antonio

[355]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 24 Ekim 1932

Çok sevgili Tania,

Kız kardeşim Grazietta'ya, annemin sağlık durumu hakkında, içimi rahatlatan 19 Ekim tarihli mektubunu aldığımı yazarsan sana çok minnettar kalacağım. Ayın 7'sinde, annemin ölmek üzere olduğunu, son isteklerini yerine getirdiğini ve artık hiçbir umut kalmadığını bana iletmek için mektup yazmıştı. Şimdi bana, annemin kendini yeniden toparladığını ve doktorun, olağanüstü gücü göz önüne alındığında annemin daha uzun yıllar yaşayabileceğini söylediğini yazıyor; iştahla yemek yediğini de yazıyor. Zavalı Grazietta beni paniğe soktuğu için hayli üzgün ama son zamanlarda katlandığı yorgunluklardan dolayı, onun da epey çökmüş olduğu anlaşılıyor. –Eğer seni sıkmayacaksa, Ludwig'in *Colloqui con Mussolini*'sini [Mussolini'yle Görüşmeler] ve Banca Commerciale'nin cildini almadığım gibi *Problemi del Lavoro*'nun Eylül sayısını da almadığımı Libreria'ya haber vermeni bir kere daha isteyeceğim senden. Oysa Vali Mori'nin mafya hakkında yazdığı kitapla *Braccianti della Val Padana* [Padana Vadisi'nin Emekçileri] hakkındaki kitabı aldım.

Seni kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 24 Ekim 1932

Çok sevgili Iulca,

5 ve 12 Ekim tarihli mektuplarını, Julik'in çok hoşuma giden küçük mektubunu üç fotoğrafıyla birlikte aldım. Fotoğraflar teknik açıdan her ne kadar doyurucu değilse de, Giuliano'nun fiziksel kişiliğini ilk kez görebildim sanırım. Ve Giuliano, doğrusu o ya, nesnel olarak da epey güzel bir çocuk gibi geliyor bana: Benim beğenime göre, özellikle bu senin çok kötü çıktığın, grup içinde, senin yanı başında olduğu fotoğraftaki görüntüsünden açıkça belli oluyor. Giuliano'nun bana mektup yazmak istemesine sevindim. Fotoğrafımla ilgili olarak ona ne cevap vereceğimi bilemiyorum. Acaba sende bir fotoğrafım var mı? O zamandan bu yana çok değiştiğim gerçek, on yıl önce çekilmiş bir fotoğrafı vermek çocuğu aldatmak olur gibi geliyor bana. Şimdi saçlarımda çok beyaz var ve dişlerimin eksikliği, yüz çizgilerimi çok değiştirmiş olmalı (tam olarak değerlendiremiyorum, çünkü 4 buçuk yıldan beri yüzümü aynada görmedim ve özellikle bu yıllarda çok değişmiş olmalıyım). Delio'nun öğrenci olarak, belli bir neşe tutkusundan da kopmayan, içinde taşıdığı ciddiyet hakkında yazdığın şey çok ilgimi çekti. İki çocuğun yaşam ve kişiliklerinin gelişimine katılmaktan yoksun bırakılmamdan dolayı içimi burkan büyük bir pişmanlık duyuyorum; oysa ben, çocuklarla hemen arkadaş oluyor ve onların ilgisini çekebiliyordum. Roma'daki ev sahibemin bir torununu hep anımsarım. Küçük kız 4 yaşındaydı ve Türk isminden alınma çok zor bir adı vardı. Ninesi ona sürekli yazı yazdığım için beni rahatsız etmemek gerektiğini söylediğinden, gizlice yaklaştığı odamın kapısını açamıyordu. Kapıya çekingen bir tavırla usul usul vuruyor ve ben, "Kim o?" diye sorduğum zaman karşılık veriyordu. "Yazıyor musun? Oyun oynamak ister misin?" Sonra içeri giriyordu ve öpmem için yanağını uzatıyordu ve ona kuşlar yapmamı ya da kâğıda rastgele serpilmiş mürekkep damlalarından elde edilmiş garip tablolar yapmamı istiyordu. Sevgilim, seni sımsıkı kucaklıyorum.

Antonio

[357]

Giuliano Gramsci'ye

[Turi, 24 Ekim 1932]

Sevgili Iulik,

Mektubunu ve üstünde kedi yavruları illüstrasyonu olan kartını aldım. Senin ve Delca'nın, masa lambası olarak bir abajur yapmayı hâlâ düşünmemiş olmanız beni şaşırtıyor. Elli santimlik bakır ya da ince demir telle ve bir-iki parça renkli kumaş ya da hatta yağlı kâğıtla, ışığın gözleri çok fazla yormayacağı biçimde, çok kullanışlı bir abajur yapılabilir. Işığın tümünü süzmesi için, abajurun her tarafı tamamen kumaş ya da kâğıtla kaplanabilir veya bir açıklık bırakılır ve daha uygun bulunan yere, gölgeyi yönlendirecek biçimde abajur, açılır-kapanır yapılabilir. Senin bazı fotoğraflarını da aldım ve arkadaşlarınla birlikte tırmandığınız İsveç setinde (en azından, buna İtalyancada böyle deniyor) hangi egzersizleri yapabildiğini öğrenmek isterdim. Baban seni öpüyor.

[Mektup, bir önceki mektubun sayfasına yazılmış.]

[358]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 31 Ekim 1932

Çok sevgili Tania,

23 ve 26 Ekim tarihli iki kartını aldım. Sevgi dolu sözlerinden dolayı sana teşekkür ederim. Sağlık durumumla ilgili olarak, kendimi hâlâ güçsüz hissetsem ve şu anda yazarken bile elim biraz titrese de, daha iyileşeceğimi ve sağlığıma kavuşacağımı umuyorum. Beni berbat bir duruma sokan, tamamen uykusuz geçen bir dizi geceyi önleyen hafif bir uyku ilacı –Sedormit-Roche– almak zorunda kaldım. Şu rakamlara göre yargılayabilirsiniz: Özgür olduğum zamanlarda 55 kiloydum, Turi'ye vardığım zaman 50 kilo geliyordum ve her iki kalçamda, on iki günlük yolculukta ilaç kullanmadığım, ne de sarabildiğim, iki parmak genişliğinde yaralar açan “S. Antonio ateşi”nden bir aydan beri hasta olduğum için, zaten çok kötü durumdaydım. Burada iyileşmiştim ve yaklaşık 8 ay önce yeniden 55 kilo geliyordum. Birkaç gün önce, yeniden tartıldığımda, 50 kiloydum ama elbise ve ayakkabılar dahil; yani bu demek oluyor ki, 6-7 ay içinde yaklaşık 7 kilo kaybetmişim. 6 günden beri doktorun

bana salık verdiği ve iyi geleceğini umduğum bir tertip olan Valero-Fosfer Wassermann iğnesi yaptırmaya başladım. Ancak bu son aylarda, ilaçlar için çok fazla harcama yapmak zorunda kaldım: Ekim ayında 86 lîret, Eylül'de 60 lîretin üstünde vb., öyle ki, benim paraya ilişkin tüm planlarım havaya uçtu. Umarım geçmişte olduğu gibi bana yardım edebilirsin ve daha önce yaptığın yardım önerilerin için sana teşekkür ederim. –Bugünlerde, siyasi tutuklular için ceza indirimi ya da af konusunda önümüzdeki günlerde alınacak hükümet önlemlerinden, zaman zaman ipe sapa gelmez birçok söylenti dolaşıyor ortalıkta. Hatta bazıları diyor ki,  zel Mahkeme'nin te ekk l nden önce vuku bulmuş vakalar nedeniyle, tutuklular için genel af olabilirmi ; öyle ki en fazla birkaç hafta sonra  zg rl ğ me kavu abileceğimi (ya da en azından sürgüne gidebileceğimi) d  neceğim neredeyse. Ama sana gerçeği söylemem gerekirse, bu haberler beni daha fazla  pheci ve umursamaz yapıyor.¹⁹ Haberlerin, kişisel arzuların süzgecinden geçerek, hapishanede nasıl deformasyona uğradıkları üstüne bir makale yazmak çok ilginç olurdu. Bu meselede doğru bir şeylerin olduğunu d  n yorum, yani ceza önleminin, hükümet için siyasi olarak doğrulanmış ve yararlı olduğunu d  n yorum, ancak önlemler konusunda ku kularım var. Bu mektubum sana ulaştığında meselelerin belki çoktan kararla tırılmı  ve halka duyurulmuş olacağı doğru, ama sen de kendini bu türden aynı aşırı hayallere kaptırma diye yazmak istiyorum sana. Tutukluları, yüzde yüz en emin ve resmî haber kaynaklarına sahip olduklarına inandırarak, onları zıvanadan çıkaranların, tutukluların bizzat kendi aileleri olduğunu gözledim. Bu çılgınlığa hiç katılmamış olmandan dolayı sana teşekkür etmeliyim. Seni kucaklıyorum.

Antonio

[359]

Grazietta Gramsci'ye

[Turi] 31 Ekim 1932

Çok sevgili Grazietta,

Annemin sağlığı hakkında i  rahatlatıcı haberler verdiğin 19 Ekim tarihli mektubunu aldım. Geçen seferki mektubunu yazdığın zamanki ruh du-

19 Faşist rejimin onuncu yıldönümü vesilesiyle siyasi tutuklulara kadar uzanan genel af önlemleri alındı. 4 Kasım 1932'de antifa izm suçundan mahkûm edilenlerin sayısı 1.956 idi. Bunlardan 423'  (be  yılı geçmeyen cezalar için) af dolayısıyla  zg r kalacak; 204'     yıl ceza alacaktı. On ikisi (on yılın üstünde ceza alanlar) beş yıl ceza alacaktı. Böyle bir önlem teminde Gramsci'nin cezası 12 yıl 4 aya inmiş olacaktı.

rumunu anlıyorum ve af dileyecek hiçbir neden de yok ortada. Verdiğin ilk haberlerden dolayı, özellikle kendimi pek iyi hissetmediğim ve her şeyi felaket yanıyla görmeye eğilimli olduğum için, daha da çok dehşete düştüğüm kesin. İçimi rahatlatan iyi haberlerden dolayı bugün çok daha mutluyum. Çok fazla çalışmak zorunda kalacağın için, sen de sağlıklı olmak zorundasın; bu nedenle, kendine iyi bakmanı ve dikkat etmeni rica ediyorum senden. Bizim de, Corrias ailesinin bir kolu olduğumuz doğru ve bu nedenle, biraz *corriazzos*'uz,²⁰ ancak bana kalırsa biraz dejenere olduk. Hem sonra, bizim kuşak çok çetin zamanlar geçirdi, özellikle de bizler... Otuz beş yıl önce annemim yaptıklarını biz şimdi yapabilecek yeterlikte miyiz? Zavallı kadının, tek başına korkunç bir fırtınaya göğüs germesini ve yedi çocuğu kurtarmasını gerçekleştirebilir miyiz?²¹ Onun yaşamı bize örnek oldu kesinlikle ve güçlü insanların bile üstesinden gelemeyeceği sanılan zorlukları aşmak için direnmenin ne kadar değer taşıdığını gösterdi bize. Evdeki herkesi ve özellikle annemi ve seni kardeşçe kucaklarım,

Antonio

[360]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 6 Kasım 1932²²

Çok sevgili Tania,

Giulia'nın mektubuyla birlikte, senin iki mektubunu ve bir kartpostalını aldım. Geçen ayın 29'unda bana haber verdiğin ve o gün, uygun bir zarf olmaması nedeniyle gönderemediğin fotoğrafı almadım.

Giulia'nın, krizin üstesinden geldiğini ve her iyileşme döneminde ortak çalışma hayatına uyum sağlamak için aşması gereken doğal zorluklara karşı mücadele etmesi gerektiğini bence kesin olarak kanıtlayan mektuplarını büyük bir zevkle okudum. Sevgili Tania, sana rahatça yazamıyorum, çünkü her şeye rağmen, beni allak bullak eden belirsiz haberlerden hâlâ biraz karmakarışık durumdayım. Sorun benim için küçük değil. Tutuklanmamın üstünden tam altı yıl geçti (8 Kasım). 13 yıl daha hapiste kal-

20 Sardinya dilinde direngen, inatçı anlamına geliyor.

21 1897'de Sorgona'da kayıt memuru olan Francesco Gramsci, idari kurallara aykırı davranmaktan dolayı tutuklanmış ve beş yıl hapis cezasına çarptırılmıştı. Eşi, çocuklarıyla birlikte yarıyazda kalmış ve Ghilarza'ya, üvey kızkardeşi Grazia Delogu'nun evine sığınmıştı.

22 Ekim olarak yazılmış ve başka biri tarafından Kasım olarak düzeltilmiş.

mam gerekiyor. Bu 13 yıl öyle belirsiz bir zaman dilimi ki, benim sağlık koşullarımda, ömür boyu hapis cezasına eşdeğer. Ve bu cezayı, çok büyük ihtimalle, sanki hapisshanede ölmem için verilmiş bir cezaymış gibi kabul ettim gerçekten. Bu fikre aslında kendimi psikolojik olarak alıştırmıştım. Şimdi, eğer bu 13 yıl, belli bir ölçüde öngörülebilirliğe imkân sağlayacak biçimde bir zaman dilimi içinde değişikliğe uğrasaydı, tüm geçmiş perspektiflerin değişmesi, yeniden uyum sağlaması ve tamamen yeni bir düşünce akımının, geçmişteki akışın yerini alması gerekecekti. Belki bu, geçmişteki davranışlarımla çoğunlu ve ayrıca bazı aşırılıklarımı sana açıklar; aslında kendimi her zaman dolaylı olarak, kendisini tatile çıkmış ölü bir adam gibi gören birinin bakış açısından değerlendiriyordum. Şimdi bile, doğruyu söylemek gerekirse, tatilin uzatılma ihtimali olsa bile kendimi böyle düşünmekten alamıyorum. Bu, kasvetli fikirlerin takıntısı içinde olduğum ya da asla takıntılı olmadığım anlamına gelmiyor. Tam tersine. Akıntıya kapılmış ölü bir köpek gibi, kendimi akışa bıraktığım anlamına da gelmez. Mizacımla her zaman canlı oldu ve sloganım her zaman şuydu: “Zihinsel olarak karamsarlık, irade olarak iyimserlik.” Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Ben karaladım.

[7 satır karalanmış]

[361]

Giulia Schucht'a

[Turi] 6 Ekim 1932²³

Çok sevgili Iulca,

Geçen ayın 22'sinde yazdığın mektubu aldım. Bence aktif çalışmanın ortak yaşamına yeniden uyum göstermekte karşılaşacağın küçük zorluklar seni kaygılandırmamasın. Bunun doğal olduğunu düşünüyorum. Biliyor musun, İtalyancada, en kötü adımın kapıdan giriş adımı olduğunu söyleyen bir atasözü vardır. Nasıl başlamalı? Nasıl başlamalı? Peki ama “İlke” nedir? Üniversitenin birinci yılında derslere girdiğim zaman felsefe tarihi profesörü, Spinazzola kasabasından Puglialı Pasquale D'Ercole diye biriydi; kibritten bile haberi olmayacak kadar eski nesillerin mumyalanmış bir

23 Ekim olarak yazılmış, bir başkası tarafından Kasım olarak düzeltilmiş.

döküntüsü olan yaşlı bir adamdı. Risorgimento'nun eski Hegelci kuşağından olmasıyla ve 1900 yılları civarında İtalya'da oluşmakta olan yeni Hegelci akımlara büyük bir küçümsemeyle baktığı pozitivism ve natüralizm dönemlerinde bile Hegelci olarak kalmış olmasıyla gurur duyuyordu. Her şeyi sözel olarak, sözlükle çözüyordu. Ve buna diyalektik diyordu. 50 yıldan beri Torino'da ders veriyordu ve dersin, *Ente evolutivo finale* [son evrimsel varlık] olarak işlenmesi gerekiyordu, ama henüz hiç kimse bu *Ente evolutivo finale*'nin ne olduğunu bilmiyordu, çünkü şöyle oluyordu: Her yeni ders yılında, d'Ercole konuyu duyuruyor, Hegelciliğini belirterek ve "ilke" kavramı üstüne kısa bir inceleme yaparak, bir açılış konuşması sunuyordu. Aristoteles bunu dedi, Eflatun şunu dedi vb., Hegel'e kadar... Daha sonra çok basit biçimde bakış açısını açıklıyordu: "İlke, beyler, ilke, ilke fikrinden başka bir şey değildir." Felsefe tarihiyle özdeşleşen Hegelci felsefe anlayışına göre, bu durumda *Ente evolutivo finale*'den bahsetmeden önce, küçük bir tarih tartışması yapmak istediğini bildiriyordu ve en eski filozoftan, elbette Çinli filozoftan yani Lao Tzu'dan başlıyordu ve bütün yılı bu konuya ayırıyordu. Her yıl öğrencilerin bir bölümü değiştikçe, d'Ercole "ilke" ve Lao Tzu ile başlıyordu ve bu 50 yıl böyle sürdü. 1913'te öldü ve kâğıtları arasında, *Ente evolutivo finale* başlıklı bir elyazması bulundu. Elyazması, bilimler akademisi bildirilerinde özet olarak basıldı. Bir Victor Marguerite romanı bile bu kadar başarı kazanamadı: Üniversitenin tüm yaşlı öğrencileri 50 yıl boyunca bahsi geçen *Ente evolutivo finale*'nin ne olduğunu bilmek istiyorlardı ama bu, her zaman bir bilinmeyen olarak kaldı ve broşür çöpe gitti. – Şimdi ben senin "ilke"nin, hele *Ente evolutivo finale*'nin ne olduğunu öğrenmek, sadece mecazi bakımdan yeni olan ama aslında koskoca bir çalışma geçmişinin devamı olan yeni varoluşunu baştan sona tanımak için kafa patlatmayacağını düşünüyorum. – Çocuklar hakkındaki haberler çok hoşuma gitti; özellikle de zaman zaman yumrukları haberi. Canlarının yandığını sanmıyorum ve bu nedenle şaşırmadım. Seni ve iki boksörü sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[Üç satırdan fazlası karalanmış]

Ben karaladım – Gramsci

[Turi] 9 Kasım 1932

Çok sevgili Tania,

Daha önce, pazar günü, bir bölümü Giulia'ya ayrılmış olan bir mektup yazmıştım sana, ancak mahkûmlar arasında dolaşan ipe sapa gelmez söylentilere inanan Carlo'nun bana gönderdiği telgrafın çok aşırı etkisiyle yazmış olduğum için, mektubu yeniden yazma izni istedim. Bugün af ve ceza indirimi kararının tebligatını alabildim ve bana kalırsa, geçen mektup, genel olarak her ne kadar pek fazla iyimser olmasa da, olayların gerçekçi bir değerlendirmesini yansıtmıyor. Carlo bana şöyle bir telgraf çekmişti: "Afın kabulünü öğrendim; senin yanında hazır bulunmamın ya da başka bir şeyin gerekip gerekmediğini telgrafla bana bildirmeni rica ediyorum senden." Gördüğün gibi, serbest bırakılmak üzere olduğuma inanmam gerekiyordu. Geleceği daha az karanlık görmemi sağlayabilecek, en azından böyle bir ceza indiriminin olabileceğine neredeyse ikna olmuş bir halde, sana mektup yazmıştım. Maddeyi okuduktan sonra, artık ne düşüneceğimi bilmiyorum. Sorunlar öylesine karmaşık ki, küçücük de olsa bir ceza indiriminden yararlanıp yararlanamayacağıma, davanın tam bilgisiyle, ancak Özel Mahkeme karar verebilir. Ne olursa olsun, en iyi durumda bile, geleceğe dönük beklentilerimin pek değişebileceğini sanmıyorum. Carlo'ya telgrafla cevap vermedim ve vermeyeceğim. Ona biraz çıkışarak bir mektup yazmanı rica ediyorum senden. Anneme de, onda çok büyük sarsıntı ve son derece üzücü bir hayal kırıklığı yaratacak bir telgraf çektiğine hemen hemen eminim. Ona en ufak yazma isteği yok içimde. Telgraftan dolayı kendisine öfkeli olduğum için değil, ama ona karşı nasıl bir tutum içinde olacağımı bilemediğimden... Bana bir yığın sözler vermişti; son görüşmemize kadar, bana karşı izlemiş olduğu tutumdan farklı bir tutum izleyeceğinin güvencesini vermişti bana, ama sonra hiçbir sözünü tutmadı. Beni son derece öfkeliendiren, garip bir tutum içine girdi yeniden. Bu telgrafının, sağlığı pek de iyi olmayan ve sinirleri her zaman şiddetli bir biçimde gergin ve hiç hesapta olmayan olaylara hazırlıklı olabilmesi nedeniyle, o andaki gerçekliğin ağırlığı altında ezilmeye meydan vermemek için zaten her an savaşmak zorunda olan bir mahkûmla ilişkiye pek uygun olmayan, düzensiz ve karmakarışık tutumunun tam anlamıyla dışı vuruluşu olduğunu sanıyorum. – Çok sevgili Tania, 2 Kasım'dan sonra senden bir daha haber almadım. Ayın sonunda elimde çok çok az para kalmış olacağı ve yeni ilaçlar satın almak zorunda kalmaktan hep korktuğum için, bana biraz para gön-

dermeni rica ettiğim son mektubumu şu sıralar almış olmalısın. Bana birkaç çift yün çorapla sağlamlıklarından dolayı bir kere seni çok övdüğüm o patiklerden bir-iki çift yollayabilirsen sana çok minnettar kalacağımı yazmayı unutmuştum. Çoraplar, sana yalvarırım, sert ve kaba olsalar da, çok dayanıklı olsunlar: Gerçek köylü çorabı olmalılar. Bugün hiç Giulia'ya mektup yazma isteği yok içimde. Sinirlerim çok bozuk. Bu son haftalarda, hep bu türden sağlığımı bozacak olaylar üst üste yığıldı: Grazietta'nın mektubu, seninle aramızdaki beni çok sarsan (belki tahmin edebileceğinden de fazla) anlaşmazlık ve başka olayların da eklenmesiyle beni gerçekten özgür olabileceğime yedi-sekiz saat boyunca inandıran Carlo'nun bütün o çetrefil işleri üst üste geldi. Birkaç gün sonra bunlara güleceğim ama henüz sinirlerime tam anlamıyla hâkim değilim.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[363]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 14 Kasım 1932

Çok sevgili Tania,

11 Kasım tarihli havalemi tam bu sabah aldım. Sana bütün yüreğimle teşekkür ederim. Endişe içindeydim çünkü son kartın 2 Kasım tarihini taşıyordu. Öte yandan, son mektubunda, bir fotoğraf yollayacağını yazıyordun; o bana ulaşmadı. Üstelik bu son günlerde kimseden mektup da gelmedi. Libreria'nın dergileri bile elime geçmedi bir daha (belki Carlo şaşkınlıkla benim çoktan özgür bırakıldığımı sanıp, artık hiçbir şey gönderilmemesini bildirmiş olabilir). Bu yüzden çok endişeliydim; bütün bunlar, olmayacak şeyler düşünmeme neden oldu ve sana yazmaya karar verdirdi bana. Yazacağım şeyin garip görünüşü karşısında duraksamamalı ve benim deli ya da akli bir karış havada veya sorumsuz olduğumu da sanmamalısın. Dilimin döndüğü kadar, görüş açımın haklılığını göstermeye çalışacağım, ama önüne sereceklerimin dışında, başka kanıtlarım olduğunu da hesaba katmalısın. Çeşitli türden nedenlerden dolayı sana mektupta yazamayacağım, belki de sözle bile söyleyemeyeceğim kanıtlar... Başlamak zor ama deneyeceğim. İşte... Hapishanede ağır cezaya çarptırılmış kocaları olan birçok kadının, kendilerini ahlâki her tür bağdan kurtulmuş saydıklarını ve kendilerine yeni bir yaşam kurmaya çalıştıklarını öğrendim bir süre önce. Olgu, (iletildiği, söy-

lendiği kadarıyla) tek yanlı bir girişimle meydana geliyor. Farklı görüş açısıyla, daha farklı değerlendirilebilir. Kınanabilir, açıklanabilir ve hatta haklı bile çıkarılabilir. Kendimce, bu konuyu iyice düşündükten sonra, bunu açıkça dile getirdim ve hatta haklı buldum. Ama bu, her iki tarafın da onaylamasıyla olsa, daha da haklı olmaz mıydı? Elbette bunun, acı çekmeden, son derece üzücü çelişkiler olmadan halledilebilecek, basit bir şey olduğunu söylemek istemiyorum. Ama bu durumda bile, yapılması gerektiğine inanılmışsa, yapılabilir. Aslında Hindistan'da kocalar öldüğü zaman, karılarının da ölmek zorunda oldukları düşünüldüğünde ürperilir de, olgunun daha az şiddet içeren biçimlerde, bizim uygarlığımızda da gerçekleştiği düşünülmez. Yaşayan bir varlık, niçin bir ölüye ya da onun gibi bir şeye bağlı kalmak zorunda olsun? Savaşın önce ahlâki bakımdan sarsılmaz görüşlere sahip kuşaktan olanların, bu tür olaylarda, eski zihniyetle düşündüklerini ve kararlarında daha hızlı ve belirli türden duygular tarafından daha az engellenen yeni kuşağın haklı olduğunu düşünüyorum. Dediğim gibi, mesele kolay değil, şiddetli bir sarsıntı, acı veren bir üzüntü çekmek gerek; karardan sonra, belli bir pişmanlık, vicdan azabı dönemini, bir bocalamayı göze almak gerek, ama temelde böyle bir şeyin üstesinden gelinebileceği ve yeni bir yaşam yaratılabileceği öngörülebilir. Bunu Giulia'ya sen mi iletirsin, yoksa ona doğrudan ben mi iletayim diye tavsiyede bulunman için, sorunu son derece inanarak sana açtığıma da inanmalısın. Çok ama çok ciddi bir mesele. Bunu, uzun bir süreden beri düşündüm durdum, belki de tutuklandığım ilk günden beri, çeşitli biçimlerde... Önceleri şaka yollu, sonra son derece ciddi ve derinlemesine... Hatta bunun çok romantik bir davranış gibi görünebileceğini düşündüm. Ayrıca, bunun bir kurnazlık, bir tür duygusal gözdağı gibi de görünebileceğini düşündüm aynı zamanda (Nasıl desem? "Bunu sana ben öneriyorum. Özellikle benim gönül yüceliğimden dolayı ezil ve reddetmek zorunda kal," dermiş gibi). – Sonunda, kuşku duymadan, her türlü ilişkiyi keserek, tek yanlı bir oldubitti yaratarak, meseleyi tek yanlı olarak uygulamaya koymanın en iyi yol olacağını düşündüm. Bu son mesele, bana çok acı verdi, ama bunu göğüsleyecek yetenekte değildim ve hiç de olmayacağım. İlişkinin böyle bir sonuca bağlanmasıyla, Giulia'nın çekeceği üzüntü iki kat artacak, çünkü bana karşı tüm saygısını yitirecek (bu kendisine saygısına da etki edecektir) ve bundan acı duymaktan kaçınamayacak. Acı engellenemeyebilir ama sınırlandırılabilir; ahlâki ve zihinsel nitelikteki öteki sonuçlar sınırlandırılabilir. Girişimin, benim tarafımdan başlatılması zorunlu, bu kesin. Öz varlığının tüm gücüyle bununla yüzleşmek için, kaçınılmaz sonucun gizlenmemesi zorunlu. Ben, artık bir genç kız olmasa da, Giulia'nın kendine hâlâ özgürce yeni bir yaşam evresi yaratabileceğini düşünüyorum. Nasıl olursa olsun, şiddetli bir biçimde bile olsa, yaşamına yeni bir yön vere-

bilir. Ve birbirine bağılı bütün bir dizi sorun çözülmüş olur. Ben de, yeniden kendi “Sardinyalı” kabuğuma çekilirim. Acı çekmeyeceğimi söylemek istemiyorum. Ama bu her geçen gün beni giderek daha duyarsız ve ortama alışmış bir hale getiriyor. Katlanabilirim. Alışırım. “Hapisliğin” büyük bir bölümünü tamamladım bile ve bu son günlerde var olmanın farkına vardım; bu açıdan bakılırsa, düşündüğümünden de iyi durumdayım. Öte yandan, duyarlılığımı bazı şeyleri anlamayacak kadar kaybetmedim henüz. Belki bir yıl sonra tamamen değişmiş olacağım. Bugün henüz hissettiğim şeyi, artık hissetme yeteneğim bile olmayacak belki de; belki en kaba ve hayvansı bir bencilliğin içine düşmüş olacağım. Bu meselede son derece metin ve kesinlikle tarafsız olmalısın. Giulia’nın geleceğini ve onun yaşamını göz önüne alıp, sana yazdığım şeyi son derece soğukkanlılıkla düşünmelisin. Ne yapmaya karar vereceksin, bilmiyorum. Senin cevabını almadan Giulia’ya yazmayacağımı bildiriyorum sana. Çok ağır bir sorumluluk yüklediğimi biliyorum, ama bunu yüklenebileceğine eminim. Giulia’ya doğrudan yazabilir ya da benim mektubumu olduğu gibi veya bir bölümünü ona iletebilirsin.

Antonio

[364]

Tatiana Schucht’a

[Turi] 21 Kasım 1932

Çok sevgili Tania,

Bu hafta üç kart ve bir mektup aldım. Senin 29 Ekim tarihli taahhütlü mektubunu, Giulia’nınkiyle birlikte, zamanında aldım. Bana gönderdiğin ve içinde iki patikle tütün kesesi bulunan “değersiz eşya”nın geldiği birkaç dakika önce bildirildi. Sözünü ettiğin ve bir önceki mektubuma cevap vermeyi düşündüğün mektubu bekliyorum, ancak yaptığın imalar beni hiçbir biçimde tatmin etmiyor. Benim “duygularımın, koşullara uygun olmaması”nın ne demek olduğunu anlamıyorum. Bu arada, kelimenin doğrudan anlamıyla “duygu” söz konusu değil, geniş bir bakış açısını dikkate alan ve duyguyu akıldan ayırmanın zor olduğu bir şey söz konusu. Bu bir duygudur, elbette, ama bu duygunun temelleri, duygusal dürtüler veya içgüdüsel tutkular değil, büyük bir sakinlik ve soğukkanlılıkla yapılmış enine boyuna bir düşünmedir. Ama en iyisi, senin mektubunu beklemek. – Af ve ceza indirimi kararının olup olmadığını, benim durumuma uygulanıp uygulanmayacağını, uygulanabilecekse nasıl uygulanacağını öğrenmek için Özel Mahkeme Kale-

mi'nden bilgi alman yerinde olacak belki ama acele etme. Sana daha önce yazdığım gibi, yalnızca kararı okumak, yapılacak uygulamayı anlamaya yetmez. Varsayımlar pek çok olabilir. En uygun varsayımla, benim hesaplarıma göre, ama bu hesaplar yanlış da olabilir, 8 yıllık bir ceza indiriminden yararlanabilirim, yani çekeceğim ceza 5 yıl 2 aya indirilmiş olabilir (bugünden itibaren). Aslında ben para cezasının dışında (basitleştirmek için hesaplamıyorum ama hiçbir biçimde göz ardı edilmeyeceği için hesaplamak gerekir), altı temel suçlamayla, birleştirilmiş altı cezadan, toplam 20 yıl, 4 ay, 5 gün cezaya mahkûm edildim. Bu altı cezadan dördünün aftan ya da ceza indiriminden dolayı üç yıldan az oldukları için tümüyle düşmesi gerekir. Geriye 15 yıllık bir ağır hapis cezasıyla bir 10 yıllık hapis cezası kalır: 15 yıllık cezadan 5 yıl ceza indirimiyle 10 yıl kalır; 10 yıllık hapis cezasından 3 yıllık ceza indirimi artı bir yıllık önceki indirimle geriye 6 yıl kalır. Cezaların birleştirilmesinde, tutukluluk hali, hapis cezasına eşitlemek için üçte birine indirilir ve ikinci mahkûmiyetin yalnızca yarısı uygulandığına göre, bir yıla kadar bir indirim olur, yani ağır hapis cezasının toplamı 11 yıl olur, ki ben bunun iki ay eksiğiyle, zaten 6 yılını çektim. Bu sorunlarla pek fazla ilgilenmediğim için hesabın doğruluğundan emin değilim gene de. Eğer bu varsayım gerçek olsaydı, benim yasal durumum oldukça değişmiş olacaktı, çünkü en azından teorik olarak cezanın yalnızca üçte birini çekmek durumunda olan kişi, şartlı tahliye ile (teorik olarak) özgür bırakılabilir. Bu bilgileri “nesnel olarak”, yani yalnızca bilgilenme amacıyla edinmen mümkün olur belki. Yalvarırım, buna kendi kafandan hiçbir şey ekleme ve boş hayaller peşinde koşma ya da hiçbir türden öneride bulunma. Sana geçen mektubu yazdığım zaman bu hesapları zaten yapmıştım, ama bu hesaplar beni hiçbir biçimde etkilemedi. Seni öpüyorum.

Antonio

[365]

Grazietta Gramsci'ye

[Turi] 21 Kasım 1932

Çok sevgili Grazietta,

Af kararıyla ilgili yayılan haberler konusunda görüşlerinin bulunduğu 12 Kasım tarihli mektubunu aldım. Annemi özgür bırakılacağıma inandırmak için duyduğunuz gereksinimi anlayamıyorum; böyle bir tutum, yolculuklarıma vb. ilişkin olarak uydurmak zorunda kalacağınız, içinden çıkılmaya-

cak bir yığın karmaşıklığı da beraberinde getirir. Bütün bunlardan beni tam olarak bilgilendir ki ona göre davranayım. Sana gerçeği söyleyeyim: Aslında başlangıçta engellenmek istenen şeylerden daha kötü sıkıntılar yaratacaklarına ya da yaratabileceklerine inandığım için, bu aldatma biçimleri, hele hastalara yapılanlar, beni tiksindiriyor. Her ne olursa olsun, bana çok açık ve ayrıntılı biçimde yazmanı rica ediyorum senden. Kararnamenin benimle ilgili tam olarak ne sonuçlar verebileceğini sana söyleyecek düzeyde bilgili değilim. Benim durumum değişmeden de kalabilir; çekeceğim ceza belki 5 yıl 2 aya da düşürülebilir. Ama böyle olsa bile, değişikliğin büyük olacağını sanmıyorum. 13 yıl ya da 5 yıl benim için aynı şey, çünkü her zaman, hiçbir hesabın yapılamayacağı bir zaman dilimi söz konusu. Seni ve evdekileri, özellikle de annemi kucaklıyorum.

Antonio

[366]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 28 Kasım 1932

Çok sevgili Tania,

21 ve 23 Kasım tarihli mektuplarını aldım. 14'ünde yazdığım mektup hakkındaki düşüncelerini ve kararını büyük bir sabırsızlıkla bekliyorum: Benim görüşümü kabul etmesi konusunda Giulia'yı ikna etmek için senin yardımına çok güvenmemden dolayı bu konuyu iyice ölçüp biçerek düşünürsen iyi edersin. Bana gönderdiğin yünlüleri aldım, çok teşekkür ederim. Ama niye bu kez de gene sana yazdıklarım uymadın? Gönderdiğin yün kazağa hiç ihtiyacım yoktu, bu konuda uzun yıllar yetecek kadar donanımlıyım. Hiç el sürmediğim ve belki de güvelerin lime lime edeceği, hâlâ yepyeni bir kazağım var. Yeni yün yelek de aynı akıbete uğrayacak. Donlarla fanilalar da acil değildi. Fazladan birkaç çift çorap çok daha iyi olurdu ve daha ucuza mâl olurdu. Görüyorum ki, ne yapsam, ne etsem, seni yalnızca istediğim şeyleri yapmaya ikna edemedim ve hiçbir zaman edemeyeceğim de kesin. Benim hakkımdaki görüşlerin değişmeyecek ve hapishane yaşamını ve bu yaşamın ihtiyaçlarının ne olduğunu asla anlayamayacaksın. Ayrıca benimki de garip bir sav, öyle değil mi? Belki de anlamaman ve kafa-fanda canlandıramaman daha iyidir. Af ve ceza indirimi kararnamesi konusunda 21 Kasım'da yazdığın mektubuna alıntı yaptığın bölümü dikkatle okudum. Hukuksal olarak benim durumumla aynı (benim davamdaki daha

yüksek olan cezanın ağırlığını hesaba katmazsak), ama bu alıntıdaki varsayım, aşırı derecede elverişli biçimde ele alınmış gibi geliyor bana, çünkü benim hesabıma göre, ilgili kişinin 2 yıl, 2 ay daha ceza çekmesi gerekirdi; 17 ay değil, tıpkı benimki gibi, yaklaşık 5 yıl, iki ay daha ceza çekmem gerekirdi. Aslında bu karar benim durumuma çok daha uygun düşüyor, çünkü öteki indirim, 10 yıl üstünden yalnızca 3 yıl olurken, 15 yıllık ağır hapis cezası üstünden 5 yıl ceza indirimi almam gerekiyor. Ancak, sana yazdığım gibi, bu hesaplar varsayımsal, çünkü Özel Mahkeme'nin yasal birleştirmeyi hesaplamakta kendine özgü yöntemleri var. Bu konuda henüz bilgilenip bilgilenemediğinden haberim yok. Mesele ilginç, çünkü daha önce sana yazdığım gibi, çekilecek cezanın üçte birinden fazlasının kalmadığı noktaya gelinmişse ve bu 5 yılı aşmıyorsa, yeni yasaya göre, soyut olarak, şartlı tahliye elde edilebilir. Eğer benim hesaplarım doğruysa ve henüz bilgi sahibi olmadığım diğer koşullar (senin alıntı yaptığın kararname ve tam da bundan söz edilen sürgün sorunu) bunu doğruluyorsa, birkaç ay sonra, yasa tarafından tam olarak istenen koşullarda olurum. Eğer böyle olursa, bir düşüncemi sana açıklamak için Turi'ye bir yolculuk yapmanı isterim senden. Bunu sana elbette yazmayacağım, çünkü mektupla sana herhangi bir şey yazdığım zaman, bana yararı dokunacağına zarar veren ve durumu ağırlaştıran adımları kendi kafana göre atıyorsun (elbette iraden dışındadır, ama bu pratikte çok az önem taşıyor, çünkü gerçek sonuçlar önemli, taşınan niyetler değil). Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[367]

Giulia Schucht'a

[Turi] 28 Kasım 1932

Çok sevgili Iulca,

22 Ekim ve 15 Kasım tarihli mektuplarını aldım. On beş gün önce (veya belki de daha önce), 22 Ekim tarihli mektubuna cevap vermiştim, ama sonra, mektubun tüm düzenini değiştirmeye mecbur oldum ve bu nedenle mektuptan vazgeçmek zorunda kaldım. Bana yaşamının bu döneminde kararsız, yönünü şaşırmış bir durumdaymışsın gibi geldiği için, “başlamak” ya da “yeniden başlamak” üstüne, sana bir dizi çeşitleme yazmıştım. Ama bir süre sonra, beni bir parça engelleyen ve kuşku içinde bırakan Tania ile düşünce birliğine vardığımız zaman, bu konuyu ele almam gerekecek. –

Ayna ve kendini seyretmeyi seven Iulik hakkındaki gözlemlerini ilgiyle okudum, ama ilgim, senin akıl yürütme biçiminin saf ve samimi bir şekilde “kadını” olmasından ileri geliyordu. Gerçekten kadınlığın özü... Çünkü aynayı narsisizmin bir aracı olarak görmek, yalnızca kadınlara özgüdür. Benim her zaman bir aynam oldu; yoksa nasıl sakal tıraşı olabilirdim? Senin gözlemlerin, tepeden tırnağa yanlış ve gelişmemiş, çağdışı ve... korkunç biçimde tehlikeli bir düşünme biçimini ortaya koyuyor. Olumsuz ve yalnızca belirli psikolojik yozlaşmalara verilen tepkilerin yarattığı seninki gibi bir zihniyetle, işçi makineyi kırar, memur dosyaları savsaklar vb. Eğer Iulik delinmiş çorap istemiyorsa, bunda hiçbir kötü yan yok bana kalırsa (tam tersine). Tamir edilebiliyorsa, çorapları niye delinmiş bırakalım? Bana öyle geliyor ki, sen araçlarla amaçları birbirine karıştırıyorsun. Araçları amaçlarla uzlaştıramıyorsun, yani yararlı, acil, halkaların zincirdeki gibi art arda birbirine geçecek biçimde dizildiği amaçların hangileri olduğunu bilmiyorsun gibi geliyor bana. Ruhunda, hep bir “Cenevrelî” temel var ve bu temel, senin ruhsal hastalığının ve dolayısıyla gövdesel ağrılarının önemli bir bölümünün nedenidir. İçinde çelişkili bir şeyler var; teoriyle pratik arasında, bilinçle içgüdü arasında uç uca getiremediğin, kaynaştıramadığın bir yara. Sence de öyle değil mi? Ama ayrıca, öyle çok vahim değil, üstelik de özellikle bundan dolayı sen, Mascia ya da Valia değil de... Iulca’sın. Kendini daha iyi tanımana ve bu çelişkileri aşmana yardımcı olmalıydım. Eh, elden ne gelir! Yapabileceğim ve yapmam gereken ve yapmadığım bütün bu şeyleri sık sık düşünüyorum. Aşırı “bencil” olduğum ve estetik duyguları ahlâki yükümlülüklerden daha çok yaşadığım doğrudur belki. Belki sözcüğün entelektüel anlamında, aşırı derecede “İtalyan” idim ve bu yüzden... Leonardo’ya ve Rönesans’a çok sempati duydum. Şimdi, büyük uygarlıklardaki her hareketi iyi sembolize ettiğini düşündüğüm bu iki terimi kullanmak için kendimi reforme ettiğimi, ruhumda Rönesans ve Reform’u uzlaştırdığımı düşünüyorum. Ama ne kadar budalaca şeyler yazıyorum sana! Iulik ve Delio hakkındaki haberler hoşuma gitti. İkisi arasında ne kadar farklılık var! Gene de, senin önderliğin altında... birlikte gelişerek, karşılıklı birbirlerini eğiterek, sonunda birbirlerini tamamlayacaklarına inanıyorum. Peki, sen onlara bir yön veriyor musun? Onların eğitimlerine nasıl katılıyorsun? Belki de hiç bilemeyeceğim ne çok şey öğrenmek isterdim! Seni öpüyorum.

Antonio

Çok sevgili Delka ve Iulik, babanız sizi kucaklıyor ve binlerce öpücük yolluyor.

[Turi] 5 Aralık 1932

Çok sevgili Tania,

30 Kasım tarihli kartınla 2 Aralık tarihli mektubunu aldım. Hasta olma-na ve hâlâ iyileşememene çok üzüldüm. Ama bundan niye söz etmedin bana? Hastalığından habersiz, senin daha sinirli ve endişeli bir hale gelme-ne ve bu yüzden hastalığının ağırlaşmasına (mutlaka böyle oldu) katkıda bulunmuş olabileceğimi düşünmek bana acı veriyor. Artık daha iyi olduğ-u söyleyerek bana gerçeği doğruladığını düşünüyor ve bu yüzden sana bazı şeyler yazıyorum. Şuna kesinlikle inanmalısın ki, bazı gerçekleri ben-den saklaman, her ne olursa olsun, bunları bana derhal bildirmenden daha kötü bir şey. Bu olgu, üzüntüyü artıran ve bazı şeylerden hâlâ habersiz olup olmadığını ve yeni tatsızlıkların tepemizde dikilip dikilmediğini bana sor-duran, sıkıntılı kuşkların kalıcı izlerini bırakan, içinden çıkılmaz durum-lar doğuruyor. Sevgili Tania, 14 Kasım tarihli mektubumu tartışmaya, analiz etmeye, reddetmeye çalışmamani bütün kalbimle rica ediyorum senden. Kendimi canlı canlı kesilip biçilen bir kobay gibi hissedeceğim san-ki. Mektubun her noktasına, iki kere iki dört eder gibi karşılık verebileceği-ni çok çok iyi anlıyorum. Ama lütfen, benim de dört işlemi ve çarpım cetve-lini bildiğime inan. O halde, söz konusu olan, benimkilere karşıt kanıtlar bulmanın daha fazla ya da daha az kolay olması değil. Sevecen ifadelere, teselli edilmeye, okşanmaya gereksinim duyduğum şeyler de hiç değil söz konusu olan. Bunlar iyi ve güzel şeyler, ama belli durumda yersiz ve (açıkça söylemem gerekirse) mecburi bir iltifat olarak itibari görünüyorlar. Bu yüz-den, tartışmaya girmemeni rica ediyorum senden. Bana cevap vermen gere-ken tek bir şey var: Sana yazdığım konuyu Giulia'ya aktarmak istiyor mu-sun, yoksa bunu imkânsız mı buluyorsun? Evet ya da hayır, işte bilmek istediğim bu. Bu konuda, her konu dışı söylem beni derinden üzer. Yalnızca net ve kesin bir bıçak darbesiyle uygulandığı zaman yerinde olan cerrahi bir ameliyat, bir anlamda bir kafa uçurma söz konusu. Yoksa iş, Çin işkencesi-ne döner. Bana derhal cevap vermeni isterdim; bunu yapamadın. Yapacak bir şey yok. Ama şimdi yarayı bıçakla deşmemelisin.

Sana acı bir gerçeği söylememe izin ver. Sık sık teselli etmek, şefkat gös-termek isteyen kişi, aslında işkencecilerin en zalimidir. "Sevgi"de de, her şeyden önce "akıllı" olmak gerekir. Kısa bir süre sonra 1933 yılına gireceğiz; hapishane yaşamımın yeni bir dönemi başladı bile. O halde, sana çok açık konuşmam gerekiyor. Bana olan sevginden en ufak kuşku duymadığıma

göre (ima etmediğimde bile bu benim zihnimde hep var olan bir varsayım-
dır ve annemin ya da Giulia'nın beni sevdiğini sanki sürekli hatırlatıyormu-
şum gibi görüneceği için, bunu ima etmek bana anlamsız görünüyor) ve
bundan böyle, 14 Kasım tarihli mektubumun şimdilik kesin bir sonuca
varmadan kalacağını düşündüğüm için, senin tutumunun bazı noktalarda
değişmiş olması gerektiğini söylemek istiyorum. İnan ki, seni suçlamak is-
temiyorum (bu aptalca olur), ama belki de unuttuğun ve bundan, bana ka-
lırsa, o zamanlar bir davranış ilkesi çıkarmak için üzerinde yeterince dü-
şünmediğin, birkaç yıl önceki bir dönemi hatırlatmak istiyorum sana. 1928
yılında, Milano Hapishanesi'ndeyken, yurt dışında bulunan bir "arkadaş"tan
bir mektup aldığımı hatırlarsın. Bu son derece "tuhaf" mektuptan sana söz
ettiğimi ve sorgu yargıcının bu mektubu bana teslim ettikten sonra kelime-
si kelimesine şunu eklediğini hatırlarsın: "Sayın milletvekili Gramsci, sizin
uzun süre hapiste kalmanızı kesin olarak isteyen arkadaşlarınız var." Bu
aynı mektup üstüne verilmiş bir başka yargıyı, sen bizzat bana ilettin: "Suç-
lu" olarak nitelemeye varıncaya kadar ileri giden bir yargıyı. Kısacası, bu
mektup, bana karşı aşırı derecede "sevgi" doluydu, beni "teselli etmek" için,
"bana cesaret vermek" için vb., dayanışmaya can atarak yazılmış gibi görü-
nüyordu. Gene de hem sorgu yargıcının görüşü, hem de senin ilettiğin öteki
görüş, ikisi de nesnel olarak doğrudu. Demek ki, iyilik yapmak isterken
cezai bir işlem yapılabilir, demek ki herhangi biri sana iyilik yapmak is-
terken, tam tersine, zincirleri daha da sıkışmış olabiliyor, öyle değil mi? Gö-
rünüşe bakılırsa evet, Milano Bölge Askerî Mahkemesi sorgu yargıcının
görüşünün, senin de doğruladığın gibi, taban tabana zıt olan bir başkasının
görüşüyle çakışmasından dolayı, evet. Ve haklı olarak, yargıç bana mektu-
bun bazı bölümlerini okuyup, benim için bu mektubun (geri kalanının dı-
şında) o anda bile bir yıkım olabileceğine ve bunun yalnızca zalimlik yap-
mak istenmediği için değil, oluruna bırakmak tercih edildiği için böyle ol-
madığına dikkatimi çekti. Bu alçakça bir eylem mi, yoksa sorumsuz bir
uçarıklık mı? Bunu söylemek zor. Belki her ikisi de olabilir; mektubu yazanın
yalnızca sorumsuzluk derecesinde aptal olması ve daha az aptal olan bir
başkasının onu yazmaya itmesi mümkündür. Ama böyle meselelere kafa
patlatmak yararsız. Geriye, anlamı olan nesnel gerçek kalıyor.

Sevgili Tania, hapishane yaşamımın üçüncü evresinin başladığını söyle-
miştim sana daha önce. Birinci evre, tutuklanmamdan şu ünlü mektubun
gelişine kadar uzanıyor: O âna kadar, daha sonra, tam tersine gerçekleşen
bir yaşam tarzından farklı bir yaşam tarzına bir dönüş ihtimali vardı (elbet-
te yalnızca ihtimal, ama daha fazla ne istenebilir ki). O ihtimaller yerle bir
oldu ve başıma daha da kötüsü gelebilirdi. İkinci evre, o andan geçen Kasım
ayının ilk günlerine kadar sürüyor. Hâlâ imkânlar vardı (artık ihtimaller

değil, yalnızca olanaklar vardı, ama olanaklar pek değerli olmayan olanaklar olsa bile, onları elde etmeye çalışmak gerekmez mi?) ve onlar da yok oldu gitti. İnan ki benim hatam yüzünden değil, uygun zamanda belirttiğim şeylere kulak vermek istenmemesi yüzünden... Bunu Carlo'ya ve onun mübarek aptallığına borçluyum (ikincil bir salaklık olan telgraftan bahsetmiyorum). Ama sen, 1932'de, Ocak ayının başlarında Turi'ye geleceğine söz verdiğin halde neden gelmedin? Bana söz vermeseydin ve ben de verdiğin sözü hesaba katmasaydım sana gelmeni yazardım. Seni suçlamak istemediğimi söyledim. Geçmişin hataları, eksiklikleri tekrarlanmasın diye, geçmişin en azından bu üçüncü evre için ders alınarak işe yaramasını istiyorum yalnızca. Başlayan bu üçüncü evre, üstesinden gelinmesi en çetin ve en zor evre. Bu yüzden, senden rica ediyorum, benim rızam olmadan hiçbir şey yapma, benimle ilgili hiçbir tavsiyeye kulak asma, yalnızca sana benim belirtebileceğim şeyleri ve "harfi harfine" yap. Bu uzun tiradımla, sana iletmek istediğim düşüncem şu: İyi ve sevecen niyetlerin yeterli olmadığı, ama yalnızca kendisiyle ilgili olmayan bir kararı almadan önce daha başka birçok şeylerin gerektiği kanısını vermek. Her şeyden önce, her zaman öngörülmeyen acı sonuçların altında kalacak olan ilgili kişinin açık onayını almak gerekir. Seni kucaklıyorum.

Antonio

[369]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 12 Aralık 1932

Çok sevgili Tania,

Bu son on gün içinde senin hiçbir mektubunu ya da kartını almadım. Aldığım son mektup 2 Aralık tarihini taşıyordu ve mektubu geçen pazartesiden önce aldım. Senden niye haber alamadığımı bilmiyorum. Belki postada bir gecikme söz konusu olabilir, ama sağlık nedenlerinden dolayı yazmamış olman da mümkün. Bu beni endişelendiriyor ve oldukça üzüyor. Çok sevgili Tania, gerçekten bütün yüreğimle, en azından haftada bir kez, hatta yalnızca bir kartpostal yazmanı rica ediyorum. Bana sık sık, hatta haftada birden fazla yazdığın doğru, ancak daha önemli olan, bu ruhsal, hatta fiziksel durumumda, özellikle "düzenlilik"tir. – Geçenlerdeki af ve ceza indirimi konusundaki haberleri vermek için Giulia'ya bizzat benim yazmamı tavsiye ediyorsun bana. Senin tavsiyeni elbette zevkle yerine geti-

rirdim, ancak ona kesin ve belirlenmiş ne yazabilirim? Daha önce, sana birçok kez söylediğim gibi, bu konuda hiçbir şey bilmiyorum. Birbirine zıt iki aşırı uca varabilecek, son derece belirsiz ve istenen yere çekilebilecek nitelikte varsayımlar yapabilirim yalnızca: 1) Kararnamenin benim durumumla hiç ilgisi olmayabilir, yani benim yasal durumum değişmeyebilir (en kötümser aşırı uçtaki varsayım); 2) Kararnameye göre, yeni yasanın şartlı tahliyeye ilişkin yaptığı düzenlemeyle ilgili olarak hukuki durumumun kendisinde bazı genel değişiklikler yapılması sonucunda cezanın 5 yıla inmiş olması (en aşırı uçtaki iyimser varsayım) mümkündür. Bu iki aşırı uç arasında, ara varsayımlar da mümkün olabilir. Gördüğün gibi, kişisel olarak karanlıktayım. Genellikle af ya da ceza indirimi kabul edildiğinde, belli bir süre sonra, kendi durumundan doğan değişiklikler, yani tahliyesinin resmî ve yasal yeni tarihi, ilgili kişiye resmî olarak bildirilir. Bu bildirimin yapılması dört ya da beş ayı da bulabilir. Ama sırf bu resmî bildirimin olmaması, affın ya da ceza indiriminin yasal olarak uygulanmaması gerektiği anlamına gelmez; bir ihmal, bir yanlışlık filan söz konusu olabilir. İşte bu nedenle, ilgili kişi bazen uygulamayı sormak için dilekçe vermelidir. Gördüğün gibi sorun karmaşık. Benim meselemdе, benimle ilgili olan durum hakkında daha birkaç ay karanlıkta kalabilirim. Bu yüzden, acele etmeden, Özel Mahkeme Kalemi'ne bilgi edinmeye gitmeni istemek için birkaç hafta önce bir kez yazmıştım sana. Doğal olarak, bu tür şeylerde avukatın işe karışması hiçbir önem taşıyor. Mahkemenin dosyaları aciliyet sırasına göre incelemeye aldığı ve ceza indirimi uygulanabilir olsa bile, daha uzun süre ceza çekecek olan mahkûmların dosyalarını sona bıraktığı doğal olarak düşünülünce, başyazmanın kendisinin bile her tutuklunun kişisel somut durumu konusunda hiçbir şey bilmediği söylenebilir. Ama başyazman, en azından, bir ihtimal, aynı genel koşullarda mahkûm olmuş ama cezaları pek ağır olmayan, kararnamenin uygulanmasından daha önce yararlanmış ve serbest bırakılmış olabilecek kişileri göz önünde tutarak, cezası böyle olan mahkûmların durumlarına yasanın uygulanıp uygulanmayacağını bilebilir. Anlatabildiğimi sanıyorum: Benim kişisel durumumda, başka açıklamaların eksikliğinden dolayı, gerçekten bu haktan yararlanıp yararlanamayacağımı bilmek önem taşıyor. Aynı hakkın ölçüsü, şimdilik ya da bir süreliğine, saptanmamış olabilir. Bu ön bilgilerin yokluğunda, uygulama konusunda, el yordamıyla bir dilekçe bile yazamazdım. Bu bilgileri edinmek için seni evden çıkmaya zorlamak ve yormak istediğimi sanma. Acil olmadığını sana daha önce de yazdım. Bu tür meseleler haftalar, hatta aylar hesaplanmaz (en azından benim için hesaplanmaz, ne yazık ki!). Düşünülecek şey, haberin doğruluğu, kesinliği ve mutlaklığıdır. "Yani"lerin, "bana öyle geliyor ki"lerin hiç önemi yok, ya da bunların yalnızca olumsuz,

moral bozan, yıpratıcı bir etkileri olur. Seni özellikle ikna etmek istediğim bir davranış ilkesidir bu: Hiç acele etmemek, asla içgüdüsel davranmamak, hiç telaşlı bir duygusallık içinde olmamak. Her girişimde, çözümden önce başarının tüm olumlu faktörlerini belirlemiş ve tüm olumsuz faktörleri ya da başarısızlığın tüm faktörlerini elemiş olmak gerekir. Bazı durumlarda, zaman faktörü, zaman kazanımı vb., bu temel verilerde gerçekçi bir vizyon edinmeyi engellediği ölçüde başarısızlığın ana nedenidir. Sağduyu bu deneyimi bir halk atasözünde dile getirmiştir: “Aceleci dişi kedi, kör yavrular doğurur.” – Noel için ailelerin yollayacağı, yalnızca “bir adet” paket alınabileceği bildirildi. Bana bir şeyler göndermeyi düşündüğünü tahmin ediyorum. Bence bana paket göndermeyebilir, başka gereksinimler için parayı bir kenara ayırabilirsin. Noel için senden bir şeyler almamı gerçekten istiyorsan, verilen iznin imkânlarını göz önünde tutarak, senden son derece tutumlu ve ölçülü olmanı rica ediyorum. Eğer gerçekten istiyorsan, çok az ve çok basit şeyler gönder. Eğer benim istediklerimi öğrenmek istersen, işte şunlar: Biraz üzümlü ekmek tatlısı ve eğer mümkünse, bir kez bana gönderdiğin o konsantre bitki hülâsasından birkaç kavanoz. Gösteriş yapmak istemediğime inan lütfen; yediklerimi neredeyse hiç sindiremiyorum ve hiç çiğneyemiyorum. Mide için küçük bir şişe hazmettirici ekleyebilirsin belki. Hangisi olduğunu ben de söyleyemeyeceğim sana: Ferro-China ya da bu türden bir şey. Ama inan ki hiçbir şey göndermesen de yalnızca selamını göndersen, aynı şekilde, belki de daha çok memnun olacağım. – İki derginin Ekim sayılarını almadığımı Libreria’ya yazabilirsen sana minnettar kalacağım: *Leonardo* ve *La Nuova Italia*. Çok sevgili Tania, sana olsun ya da Giulia’ya olsun, mektup yazdıktan sonra ve yazdıklarımı yeniden düşününce, özellikle de yazış tarzımı ve üslubumu düşününce, ukala pedagog havamla sizin epey canınızı sıkıyorumdur herhalde. Gördüğün gibi, ben de bu üslubun farkındayım. Ama başka türlü yazamıyorum. İnan, her mektubum bana bile gülünç gelen tarzda yazmamaya imkân tanımayan iradi çabaların ve kendimi kontrol etme davranışımın bir dizi karmaşasının sonucudur. Çoğu kez yazdıklarımın ve yazdığım tarzdan hiç memnun kalmıyorum. Sabırlı olmalıyım. Sen de sabırlı ol ve beni aynı şekilde sev. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Grazietta Gramsci'ye

[Turi] 13 Aralık 1932

Çok sevgili Grazietta,

9 Aralık tarihli mektubunu aldım ve bana verdiğin haberlerden dolayı sana teşekkür ederim. Mektubu sana yazıyorum ama Noel Yortusu'nu kutlamak ve en derinden sağlık ve mutluluklar dilemek için kendisine yazdığımı söyle anneme. Özellikle onun ruh huzuru konusunda kaygı duymakla iyi yapıyorsun. Benim her zaman güçlü olduğuma, içimin rahat olduğuna, kendimden emin ve rahat bir ruhla her talihsizliğe göğüs gerdiğime dair ona güvence ver. Onun da, geçmişte olduğu gibi, her zaman güçlü olmak zorunda olduğunu ve böylelikle gene çoluk çocuk hepimizin yeniden bir araya kuşkusuz geleceğimizi ve boşu boşuna özveride bulunmadığını, en kötü dönemlerde bile sürekli enerji ve sarsılmayan bir metanet örneği göstererek yaşamını yararlı bir biçimde harcadığını gerçekten söyleyebileceğini ilet ona. Özellikle benim adıma onu çok cesaretlendirmelisin ve benim, onun yanı başında olduğumu adeta hissettirmelisin ve aynı şekilde Nannaro da, Carlo da, Mario da bunu yapmalı. Çok sevgili Grazietta, bana kendi yaşamın ve evdekilerin yaşamı hakkında hep bir şeyler yazmakla çok iyi ediyorsun. Franco'nun son derece nitelikli ve ileriye dönük umut veren bir çocuk olması beni gerçekten memnun etti. Mea hakkında niye hiçbir şey yazmadın bana?

Sana her zaman uzun uzun yazmıyorum, beni bağışlamalısın. Ne söyleyeceğimi gerçekten bilemiyorum, çünkü yaşamım hep aynı şekilde ve tek düze geçiyor ve tahmin edebileceğin gibi, yaşamımda katıyen hiçbir şey olmuyor. Önceleri hiç olmazsa düş kuruyordum, kafamda hikâyeler ve romanlar kuruyordum; yaşamlarıyla, başlarından geçen maceralarıyla, düşsel dramlarıyla vb., hayali kahramanlar yaratıyordum. Çocukken aklıma nasıl bir sürü hikâye geldiğini ve bunları benim uydurduğumu hatırlıyor musun? Ama şimdi görülüyor ki bu yeteneğimi kaybettim ve bu nedenle, gerçek yaşamımda nasıl hiçbir olay olmuyorsa, düşsel yaşamımda da hiçbir şey olmuyor. Aynı şekilde sana ne yazacağımı bilemiyorum. Senin ve ailedeki herkesin bayramlarını en iyi dileklerle kutluyorum. Seni öpüyorum.

Antonio

[Turi] 19 Aralık 1932

Çok sevgili Tania,

Biraz bulanık ve pek seçilmiyor olsa da, çok hoşuma giden fotoğrafın için çok çok teşekkür ederim. Annenin güzel mektubunu okumaktan büyük bir mutluluk duydum ve bana yazmasını düşündüğün için sana teşekkür ederim. Mektup, sevdiklerimizin yaşamlarının, Giulia'nın mektuplarında tamamen karanlıkta kalan birçok yanını aydınlatıyor. Senin mektubunun benimle ilgili bazı noktaları hakkında birkaç gözlemim var. 1932 yılında Turi'ye gelmen konusunda verdiği haberler, gelmeni isteyeceğim mektupları sana yazmaktan beni haklı olarak alıkoyan haberler hakkında sana yazdıklarımın dolaylı "incinebileceğini ve hatta derinden üzülebileceğini" hiç sanmıyorum. Benim davranış biçimim ve (duygu biçimim değilse de) en azından duygularımı ifade etme biçimim "akılcı" ve hatta "akla uygun bir biçimde düzenlenmiş" olmak zorunda. Yalnız, (enine boyuna tarttıktan sonra) kesin olarak zararlı saydığım şeyleri değil, yararsız şeyleri de dışlamak gerekir. Yararsız şeyler, gözden kaçırabileceğim gizli bir zarar taşıyabilir ve bu nedenle bunları engellemeye çalışıyorum. Altı yıllık deneyim, ancak böyle yaparak direnebildiğimi ve bugüne kadar hayatta kalabildiğimi gösterdi. Kendi irademiz ve kontrolümüz dışında olan, kaçınılmaz bir sıkıntının yarattığı tepkinin, kendi bilgisizliğimizden, ihmalciliğimizden, düşüncesizliğimizden vb. dolaylı, yaratılmasına veya ağırlaştırılmasına bizzat katkıda bulunduğumuz bir sıkıntının yarattığı tepkiden farklı olduğunu kavırıyordur. Anlaşılabileceği gibi, hapishanede maddi ve fizyolojik tepkiden genellikle daha feci olan ruhsal tepkiden bahsediyorum. Senin verdiği sözler, benim bir ısrarımı yararsız hale getiriyordu. Ayrıca, gene hatırlaman gerekir ki, tam olarak 1932 yılının Ocak ayında verdiği ilk sözlerden sonra gelmediğinde, tutamayacağı sözleri vermekten kaçınmanın, ancak kesinleşmiş ve artık uygulanma yoluna girmiş olduğu zaman olguları bana bildirmeni senden rica ederek yakınmıştım. Geçmişteki şeylerle seni suçlamak istemediğime inan. Ancak bu açıklamalardan sonra, bana gelmek istediğini yeniden bildirdiğin zaman, seni acil bir durum olduğuna inandırabilecek ve sağlık durumun elverişli olmasa bile seni yola çıkmaya ikna etmeye itebilecek tüm çağrılarımın yararsız olduğunu varsaydığımı anlamalısın. Beklerken, zaman da akıp gitti ve senin yolculuğun artık ona verdiğim anlamdan yoksun kaldığı için, hiçbir pişmanlık duymadan erteleyebilirdi. Şimdi, bütün bu şeyler için tedirgin olmamanı rica ediyorum

senden; artık geçmiş, geçmişte kaldı ve hep geleceği düşünmek gerekir. Bana göndereceğin bilgileri aldığımda ve kendimi daha iyi yönlendirebileceğim zaman, ben kendim yazacağım sana. Her ne olursa olsun, en iyi varsayımla, birkaç ay içinde olacak bu; hiçbir acelesi yok ve yolculuğu en iyi koşullarda yapmaya çalışmalısın.

Şimdi sana tıbbi bir tavsiye danışmak istiyorum. Bende sürekli bir uykusuzluk nüksetti. Gözlerimi kırpmadan, 5 gece üst üste uykusuz kaldım. Daha önce sana Roche'un hafif uyutucu ürününü, pek fazla etkili olmayan Sedormit'i aldığımı yazmıştım. Fakat artık gerçekten herhangi bir uyku ilacı kullanmayı engelleyemeyeceğimi sanıyorum ve gövdeye en az zararlı olabilecek, ama aynı zamanda organizmayı güçlendirmek için kuvvet şurubu tedavisi de yapabileceğim ilacın hangisi olabileceğini soruyorum sana. Zaten 42 tane Valero-Fosfer Wasserman iğnesi yaptırdım, ancak uykusuzluk beni güçsüz düşürüyor ve tedavinin etkisini neredeyse yok ediyor. Gene de, hafifçe iyileştim; gerçekte de uzun süren uykusuzluğuma rağmen, bayağı kolaylıkla yazabiliyorum. Sersemlemiş ve zayıf düşmüş bir haldeyim, ancak eskiden olduğu gibi değilim ve migren ağrılarım çok az. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[372]

Giulia Schucht'a

[Turi] 19 Aralık 1932

Çok sevgili Iulca,

Ayın 2'sinde yazdığın mektubu aldım. Oysa Tania'nın bana yazdıklarından anladığıma göre, senin bazı mektuplarımı almadığın anlaşılıyor (örneğin biri doğrudan Delio'ya yazılmıştı). Doğruyu söylemek gerekirse, bu iki mektubun kaybolmasına pek fazla üzülmедim. Ama ne yazık ki bu mektuplar ancak rastlantı sonucu, beklenmedik biçimde yazılabiliyor, kesinlikle akılcı bir tarzda yazılmıyorlar. Demek istiyorum ki, bazı mektupları yazdıktan sonra, genellikle sana herhalde gülünç gelen, çokbilmiş bir üslup kullanmış olduğumu öylesine fark ediyorum ki, bundan ben de memnuniyetsizlik duyuyorum. Bu, benim yaşam koşullarımla ilgili birçok duruma, geçmiş yılların bazı olaylarına ve aynı zamanda, senin mektuplarında cevap yazmaya teşvik edici çok az ipucu bulunması olgusuna bağlı. Sen aşırı soyut ve belirsizsin, oysa benim son derece somutluğa ihtiyacım var. Hayal kurma

yeteneğimi epey kaybettim, gerçek yaşamın akışıyla olan ilişkilerimin çok büyük bir bölümünü kaybettim; anılarım çok canlı olmasına rağmen, altı yıldan beri artık eskidiler. Ama bu altı yıl içinde pek çok şey değişmemiş olabilir mi? Benim, her şeyde yalnızca “çağdışı” olmaktan başka elimden hiçbir şey gelmiyor; sonra da, her zaman olduğu gibi, aşırı bilgiçliğe ve vaaz vermeye sığınıyorum, çünkü gene de bir şeyler söylemek ve sonra bana, binlerce etkinlik planı yaptığın ama nereden başlayacağını bilmediğin bir nekahet dönemi gibi görünen yaşamının şu anki döneminin üstesinden gelmene etkili bir biçimde yardım edemediğim için, sana yardım ediyormuş gibi görünmek istiyorum. Bu bana, sende de çağdışı bir şeylerin olduğunu, benimkinden çok farklı bir biçimde olsa da, birkaç yıl boyunca yaşam akışının dışında kaldığın ve yeniden nasıl başlayacağını bilemediğin bir durumun senin de başına geldiğini düşündürüyor (ya da zaten bir süredir çalışmaya yeniden başlamış olduğunun belki de farkına varmadığın halde, nasıl yeniden başlayacağını bilmediğini sanıyorsun). Bir keresinde, tekrar müziğe başlamanı salık vermiştim sana, tıpkı benim filoloji çalışmalarına yeniden başlamam gibi. Müzik çalışması senin deneyimlerinin başlangıç noktası olduğu için, bu müzik çalışmalarına yeniden dönerek, geçmişi en üst düzeyde eleştirel bir bilinçle tekrar yaşayacağını ve yaşamının aşamalarını, bu aşamaları mekanik olarak tekrarlamak için değil, ama yoğun olarak yol katetmek ve zincirin kopmuş halkasını (kopmuş bir halka olduğu göz önüne alınırsa) birleştirmeyi denemek için kendini toparlayacağını düşünüyordum. Tavsiyemi bu yönüyle anlayıp anlamadığını ya da uzun zamandır içinde bulunduğun, durgunluk hali olarak adlandırdığın o duruma herhangi bir biçimde bir dolgu maddesi vermeye yönelik bir tavsiye olarak görüp görmediğini bilmiyorum. Genellikle kişi, geçmişteki deneyimlerine döndüğünde, daha sonraki tüm zenginleştirmelerle, ilginç keşifler yapabilir. Kendi gücünü en üst düzeyde kullanmanı sağlayacak olan, dolayısıyla yaşamsal tarihi çabaların gelişmesi için işbirliği yapmaya en büyük katkı sunacak çizginin hafifçe yoldan çıktığı fark ediliyor. Fakat başlangıçtaki hafif yoldan sapma giderek büyüdü ve kişiliğini öldürdü, ancak onu yeniden onarmak, daha normal, daha verimli, değerinin daha zengin olacağı bir canlanma anlamına da gelebilir. Öte yandan, gördüğün gibi bunlar da zorunlu olarak soyut ve genel gözlemler. Ayrıca, yeni tedavi girişimlerin konusunda beni tam olarak bilgilendir. Çocukların bu sonbaharda mevsim hastalıklarından bağışık kalmalarına memnun oldum ve aynı zamanda... benim kalemimle yazmana sevindim (ama çökelti bırakan ve mürekkep kanallarını tıkayan sıradan mürekkeple değil de, dolmakalemler için olan akışkan mürekkeple doldurmak gerektiğine dikkat et). Sevgilim, seni ve çocuklarımızı kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 26 Aralık 1932

Çok sevgili Tania,

Ghilarza'dan gönderilen Noel paketiyle içinde yün çoraplar olan senin kolini aldım. Annemin gönderdiği pakete zamanında müdahale ettiğini gördüm, çünkü paket tam benim zevkime göre hazırlanmıştı. Teresina'ya, paketin zamanında geldiğini, her şeyin çok çok iyi durumda olduğunu ve benim derin şükranlarımı ve yürekten teşekkürlerimi bildiren bir mektup yazmanı rica ediyorum senden. Ben kendi adıma, gelecek hafta yazacağım. Beni hatırlaman ve gösterdiğin özen için sana da teşekkür ederim. Çoraplar yün oldukları için çok uygun, ama niçin bu kadar olağanüstü güzel ve... pahalı? Sevgili Tania, benim çokbilmişliklerime öfkelenme, ama senden daha pratik ve basit olmanı rica ediyorum. "Pratik olmanın", genel ve belirsiz bir terim olduğunu biliyorum. Pratiklik, bir kadın için, bir erkeğinkinden farklıdır; hapishanedeki pratiklik, özgürlükteki pratiklikten daha farklıdır vb. Ve gerçekte, her bireyin kendine ait bir pratikliği vardır; yani kişinin kendi yaşam koşullarını, temel faaliyetini ve kendisi için en önemli amacı, en kolay biçimde gerçekleştirebilecek şekilde, en uygun duruma getirmesidir. Halbuki bir mahkûma alınacak çoraplar meselesinde, artık öğrenmiş olman gereken genel koşullar var. Bu çoraplar, ayakkabıların kaba sabalığından dolayı ayakta kolayca parçalanır. Bu yüzden, dize kadar uzun olmamalı, tam tersine, yarım metrelik dizliği israf etmeden çorapları atabileceğimiz biçimde, aşık kemiğine kadar kısa olmalıdır daha çok. Çoraplardan bağımsız dizlikler de bulunabilir, sence de öyle değil mi? Senin gönderdiğin çorapların her bir çifti, malzeme olarak, kullanılabilecek üç çift çoraba denk düşüyor. Ben birkaç kez, ayak kısmını dizlikten ayırdım, ancak örgüyü kötü çözdüm, yünü berbat ettim filan. Çok ilginç düşüncelerin var. Sanırım sen hep şunlara ikna oldun: 1) iltifat ettiğime; 2) pratikliğimin olmadığına. İnan ki tamamen yanılıyorsun; abartılı ve yararsız harcamalar yaptırmayı sevmememe rağmen, iltifat etmiyorum. Ben "aşırı pratiğim", ama bana uygun gelen, başkalarına uygun gelmeyen, kesinlikle bana özgü kişisel bir pratikliğim var. Belirli sınırların ötesinde, pratikliğin kişisel bir durum olduğunu düşündüğüm için, tam anlamıyla pratik olduğuma inanıyorum.

İki kartınla bir mektubunu aldım ve her üçünde de, darmadağın bir biçimde, af ve ceza indirimi kararnamesinin benimle ilgili uygulanmasından söz ediyorsun bana. Senin açıklamalarından ne kadarının "resmî" ol-

duğunu, yani Özel Mahkeme Kalemi'nden edinilmiş kesin bilgilere karşılık geldiğini, ne kadarının benim varsayımlarıma karşı senin varsayımların ya da polemiklerin olduğunu ayırt edemedim. Şunların resmî ve kesin olduğunu sanıyorum: 1) Benim kararnameden yararlandığım; 2) Toplam cezaman 12 yıl, 4 aya indiği; yani daha (bugünden, 26 Aralık 1932'den itibaren) 6 yıl, 4 ay, 25 gün ceza çekmem gerektiği. Ama eğer birinci madde mutlak olarak kesinlik taşıyorsa da 2. madde aynı ölçüde kesinlik taşıyor, çünkü senin açıklamaların kesin değil. Üstelik bana kalırsa indirimi açıklamak için yaptığın hesaplar resmî ve kesin değil, yalnızca senin ya da tanıdıklarından birinin varsayımları. Bu durumda, bana akla uygun bir fikir vermesi için, resmî bir bildirimi beklemem gerekecek. Her ne olursa olsun, daha 6 yıl, 4 ay, 25 gün ceza çekmek zorunda olduğumu göz önünde tutarak, 5 yıldan fazla ceza çekmem gerektiğinden, şartlı tahliye hakkında (teorik olarak) yararlanabilmem suya düştü. Ancak 1 yıl, 4 ay, 25 gün sonra yasanın istediği koşullarda olacağım. Bu açık. – Önceki mektuplarımda sana varsayımı açıkladığım zaman hesap yaparken birçok unsurdan yoksun bulunduğumu ve asıl nedenin de, Özel Mahkeme'nin toplamı hesaplamakta izleyeceği metodun, öteki mahkemelerinkinden çok daha esnek (ve belki daha iyi niyetli bile olabilir) olması nedeniyle, bunun en uygun varsayım olduğunu ve başka varsayımların da yapılabileceğini söylemekte ısrar ediyordum. Benim durumumda, eğer bir Ağır Ceza Mahkemesi, Zanardelli Yasası metnine göre toplamı hesaplasaydı, ceza 20 yıl, 4 ay yerine, birkaç yıl daha fazla olurdu. Elbette Özel Mahkeme bunu rastgele ve amaç gözetmeden yapmıyor (ya da en azından, varlığının ilk döneminde eski yasa temelinde karar verdiği zaman böyle yapıyordu). (Haberin olsun, yeni yasa elimde var ve bu nedenle bana başka bir nüsha göndermen gerekmiyor). – Calvin Hoover'ın belli bir kitabını isteyip istemediğimi soruyorsun bana; benim isteklerimin önemi yok. O kitabı bana gönderme. Buna karşılık, birçok kez istediğim, Banca Commerciale'nin "İtalyan Ekonomi Hareketleri"nin (1932 yılına ait) cildini almadım. Geçen yıllarda, hep bu zamanlara doğru aldığım, Bompiani Yayınları'ndan *Almanacco Letterario* [Edebiyat Yıllığı] da belki şimdiden çıkmıştır. 1933 yılının takvimini de isterim, ancak geçen yıl (yani bu 1932 yılı) gönderdiğin, bir defter gibi düşünülmüş, not defteri şeklinde olan bir takvim gönderme: Mümkün olduğunca basit, kartondan, beyaz boşlukların olmadığı, tek bir sayfa kartondan, küçük bir takvim edinmek mümkün mü acaba? İşte bu kadar.

Prof. Arcangeli'nin ziyareti konusunda verdiğin dilekçene cevap bildirilmiştir herhalde. Bana bundan bahsetmedin ama bana Turi'ye gelişini bildirdiğinde, Arcangeli'yle birlikte gelmeye kalkışmanı istemem. Benim söylediklerime kelimesi kelimesine uymanı rica ediyorum senden. Prof. Arcan-

geli'nin beni, seninle aynı zamanda ziyaret etmesini kesinlikle istemiyorum. Önce seninle konuşmak istiyorum. Umarım bana haber vermeden Arcangel-li'yle sözleşmemişsindir. Senden, oldubittiye getirerek, hiçbir biçimde benim irademi zorlamaya çalışmamanı rica ediyorum. Eğer beni fikrimden döndürebileceğini sanıyorsan, her şeye kararlı olduğuma, hatta benim, muayene olmayı reddetmeye ve hatta seninle görüşmeye gelmemeye bile kararlı olduğuma dikkat et. Geçen Eylül ayındaki gibi bir bunalıma dayanacak durumda değilim artık.

Sevgili Tatiana, benim için yaptığın ve yapmaya devam ettiğin her şey için sana çok minnettarım. Ancak, nihai olarak yıkıma neden olmak pahasına bile olsa, her şeyi kırıp dökebileceğim durumlar var. Bu tür şeylerde çok ölçülü olmanı rica ediyorum senden. Biraz iyileştim ama hâlâ brömür kul-lanarak ve bitmek tükenmek bilmeyen bir sabırla, sürünmek zorundayım. Sabrın, psikolojik sınırlarının ötesinde, fizyolojik sınırları da var. – Seninle konuştuktan sonra ve benim tarafımdan soyut olarak yapılmış varsayımların gerçekleşmediği göz önüne alındığında, aceleye gerek kalmadığı için, tam tersine yararlı bulduğum bir tıbbi muayene de düşünülebilir; ama zamanı gelince. O halde, geleceğini bana belirsiz bir biçimde haber verme. İyileştiğin ve mevsim de daha elverişli olduğu zaman elbette geleceksin ve beni kızdırıp sinirlendirecek belirsiz öneriler değil, kesin bir tarih bildireceksin. 1932'de tam bir yıl boyunca olan şeyi tekrarlamamanı rica ediyorum senden. Benim için çok ciddi şeylerin söz konusu olduğuna ikna olacağını umarım. Benim ikna olduğum gibi, gerçekten bana yararlı olmak istiyorsan ve *consolatrix afflictorum* [acı çekenleri avutma] türünden “iyilikseverlik” yapmayı oynamak istemiyorsan, herhangi bir nedenle, daha fazlasını değil, yalnızca dediklerimi yapmalısın. Bu konuda bana derhal güvence vermeni istiyorum (yani Prof. Arcangeli'nin ziyareti konusunda) ve eğer, talihsizlik eseri, bana bildirmeden önce onunla sözleştiysen, ne yapıp edip sözleşmeyi bozmanı rica ediyorum senden. Haklı olduğumdan emin olduğuma inan.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

1933

[374]

Tatiana Schucht'a

h[Turi] 2 Ocak 1933

Çok sevgili Tania,

Bana yılın son günlerinde yolladığın mektubunla kartını az önce aldım. Tebriklerin için teşekkür ederim. Ben de, karşılığında, 12 Ocak'taki isim günün için en iyi dileklerimi ekleyerek senin Noel'ini kutluyorum. 12 Ocak'ın, Santa Taziana haftası olduğunu tam zamanında hatırladım. Prof. Arcangeli konusunda verdiğin güvenceden dolayı çok memnunum. Zulme uğramış bir ruh halinde olmam mümkün, ancak senin alay etmen bence pek doğru değil, çünkü çok acı çektim ve bu, bir türlü üstümden atamadığım bir sinirlilik bıraktı bende. Verdiğin dilekçenin uygun bulunarak kabul edildiği, yani Prof. Arcangeli'nin beni muayeneye gelmesine izin verildiği bana bildirildiği için öyle bir biçimde yazdım mektubu. Bir süre önce aynı bildirinin sana da yapılmış olması gerektiğine (senin dilekçen olduğunu göz önünde tutarak böyle düşündüm en azından) ve sen bundan bana hiç söz etmediğine göre, bir endişe ve bana hiç hoş kaçmayacak bir sürpriz yapmak istediğin kuşkusunu sardı beni. –Turi'ye gelişin için “bana” bir tarih vermeni asla yazmadım sana; yalnızca bu olasılıkla ilgili belirsiz imalar yapmamayı, ancak bana yalnızca somut olarak karar verince bundan bahsetmeni yazmıştım. –Aynı şekilde, af ve ceza indirimi kararnamesi hakkında topladığın bilgiler konusunda haklı olduğunu sanmıyorum. Bu konuda, bana üç kez bölük pörçük bir şeyler yazdın. İlk seferinde, Özel Mahkeme'ye gittiğini söyledin ama mektubu merak uyandıran bir tarzda yazmıştın; en uygun varsayımımın

doğrulandığını söylüyordun ve hatta “gurur duyarak”, benim ne kadar “akıllı” olduğumu gösterdiğimi söylüyordun. Halbuki 5 yıl yerine (benim en elverişli varsayımım), geriye bana 6 yıl 4 ay ceza çekmek kaldığı için gerçek epey farklıydı. İkinci kez, haberimin olmadığı fikirler üzerinden mantık yürüterek, her biri anlaşılmaz bazı imalarda bulundun. Sonunda üçüncü kez, bana ayrıntılı bir analiz sergiledin, ama nesnel olarak değil, ancak benim önceki mektuplarıma polemik olarak cevap veren bir analizdi. Sonuç olarak, cezamın 12 yıl, 4 ay kadar inmiş olması, yani daha 6 yıl, 4 ay ve 17 gün ceza çekmem gerektiği dışında, bundan hiçbir şey anlamadım. Bunun, senin gurur duyduğun benim şu akıllılığımı göstermediğini, bununla birlikte, benim büyük utancım ve onursuzluğumun çıplak ve katı gerçeğini gösterdiğini anlıyorum. Mektuplarını ve bilgileri verdiğin son derece artistik ve özgün üslubu düşününce, yalın soğukluğu ve bilgiççe biçimciliğiyle şu bürokratik üslubuna hayran kaldım: =Konu: –Konu bu, –bildirilir ki falan filan... 1., 2., 3. falan... İnan ki, yeni yıla girme duygusunu yaşamak için 31 Aralık gece yarısını beklemedim. Benim için, eski yıl hiç de hoş anılarla dolu değildi; hapishanede geçirdiğim en kötü yıl oldu. Ve yeni yıl da, cazip bir gelecek sunmuyor. Eğer 1932 yılı bu kadar kötü olduysa, bence 1933 daha kötü olur herhalde. Yıprandım ve aynı zamanda vahim durumlar artarak kötüye gidiyor. Var olan gücüm ile dayanma gücüm arasındaki ilişki daha da kötüleşti. Gene de moralim bozulmuş değil, tam tersine, iradem, varlığımın ve direnişimin unsurlarını analiz ettiğim gerçekçilikten besleniyor.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Prof. Arcangeli ile ilgili olarak, onun ziyaretini göz ardı etmediğime (tersine), ancak yalnızca en uygun ve yararlı zamanı seçmek istediğime inanmanı istiyorum. Bu yüzden senin dilekçene verilen cevabı bana tam olarak bildir.

[375]

Teresina Gramsci'ye

[Turi] 2 Ocak 1933

Çok sevgili Teresina,

23 Aralık tarihli mektubunu aldım. Tatiana'nın, sizi daha önceden bilgilendirdiğini tahmin ettiğim Noel paketi, tam zamanında ve mükemmel bir durumda elime ulaştı. Her şeyi son derece lezzetli ve taptaze buldum. Bir

kez olsun, yeniden lezzetli bir şeyler yemenin tadına vardım. Bir yandan ekmeği bile çiğneyemediğim için, öte yandan hapishane düzenine bağlı öteki nedenlerden dolayı, bağırsaklarımdan çok dertliyim; iğrenç ilaçları yutarken alınan aynı tatla yemek yemek zorunda kalıyorum. Paket bana yeniden lezzetli ve hoş bir şeyler yeme zevki verdi biraz. Bu yüzden annem, her şeyden tat, büyük tat aldığımdan ve bundan dolayı da çok memnun olduğumdan emin olsun. Tatiana'ya bahsettiğim o sebze hılasası için, Carlo'ya başvurmana üzıldüm. Şunu bilmeni istiyorum ki, Carlo, bana karşı, beni oldukça üzen, çok tuhaf ve ilginç bir biçimde davrandı ve hâlâ öyle davranmakta. Geçen yılın ilk aylarındaki görüşmeden sonra, hatırlayacaksın, her şeyi yeterince açık açık konuştuğumuzu ve anlaştığımızı sanıyordum. Ama onun düşünme ve davranış biçimini anlayamıyorum. Haziran ayından bu yana hiç yazmıyor, sonra bana Kasım'ın ilk günlerinde, benim affedildiğimi ve birkaç gün içinde özgür kalacağımı bildiren bir telgraf geliyor. Özgür kardeşini kucaklamak için Turi'ye gelip gelemeyeceğini ve bu türden aptalca şeyler soruyor bana. Hiçbir şeyden haberim olmadığına göre ve onun sorumluluk sahibi ve ciddi bir kişi olduğuna inanabildiğime göre, gene de o anda, bende belirli bir duygu yarattı bunlar. Öte yandan, o günlerde çok bunalımdaydım ve güçsüzdüm, bundan çok kısa bir süre önce, annemin durumu hakkında Grazietta'nın bana feci bir mektup yazdığını hatırlayacaksın. Bu şaşırtıcı telgraftan sonra, Carlo bana bazı açıklamalar yapmaya çalışmak için yazmayı gerekli görmedi. Senden, benimle ilgili olan bir şey için ona başvurmamamı ve benim için ondan hiçbir şey istememeni rica ediyorum. Ondandır yalnızca, arada bir bana yazmasını, benimle mektup iletişimini sürdürmesini, hiç olmazsa yalnızca birkaç kartpostal yazmasını istemiştim. Bu konuda bana birçok söz verdi. Ondandır bunu isteme nedenimi çok iyi anladığını kesin olarak söyledi; sonra hiçbir şey yapmadığı gibi, verdiği sözü tutmamış olduğu için, budala bir histeri kurbanı oldu ve bana o aptalca telgrafı yolladı. Artık benimle ilgilenmemesi ve en azından beni rahat bırakması daha iyi olacak. Sana bunları yazmak zorunda kaldığım için üzgünüm, ama Carlo'nun, senin ve senin rican aracılığıyla, ona başvurduğumu sanmasını istemiyorum. İnan ki Carlo'nun davranış tarzından tiksindim, incindim ve geçmişte bana gönderdiği paraları geri ödeyememek bana korkunç derecede ağır geliyor. Bu iç döküşümden dolayı da beni bağışla. Çocuklarını ve evdeki herkesi benim için kucakla.

Antonio

[Turi] 9 Ocak 1933

Çok sevgili Tania,

2 Ocak tarihli kartınla 3 Ocak tarihli havaleni aldım. Bütün yüreğimle teşekkür ederim sana. Kendimi biraz daha iyi hissettiğim için, ben de bu ay ilaçlara daha az harcama yapacağımı umuyorum. Aralık ayında benim tarafımdan yapılmış harcama tam 122,05 liredi. Kalemler şöyle: İlaçlar için 60,70 liredi, yani neredeyse yarısı; posta için 8,80 liredi; tüketim maddeleri için 52,55 liredi. Bunun da 15,08 liredi tütün, 1 liredi kibrit ve 0,88 liredi de sigara kâğıdına gitti. Gıda için tam 37,47 liredi harcadım. Gördüğün gibi, tütün tüketimini akla uygun ölçüde, epey sınırlamayı başardım bile. Eğer bugün tükettiğim tütün miktarının, özgürken tükettiğim tütün miktarının yalnızca 1/15'i olduğu düşünülürse ve eğer harcama göz önüne alınırsa, bugün, o zamanlar harcadığımın on birde biriyle 1/15'i arası bir harcama yaptığımı sanıyorum. Bana kalırsa hâlâ çok fazla, ama inan ki böylesine onulmaz ve kökleşmiş bir alışkanlığı tamamen söküp atmak çok zor. Benim sağlık durumum biraz daha kilo kaybettiğimi hissetsem de bir parça düzeldi. Aslında karın şişkinliğimi daha da indirmeyi ve dolayısıyla yediklerimi biraz daha iyi sindirmeyi başardım, ancak az yiyebiliyorum ve rahatsızlıklar tamamen yok olmadı. Her gece birkaç saat uyuyorum, ancak 3 1/5 saatten fazla değil ve "Sedormid Roche" hapları yutmam koşuluyla. Bu yüzden pek dinlenmiş olmuyorum ve çok sık vertigo ve baş dönmesi geldiğinde ya da sarhoşken olduğu gibi, fiziksel dengemi sağlayamadan, havada uçuyormuşum gibi geliyor bana. Gene de kendimi iyi hissediyorum ve baş ağrım çok daha az. Eskişine göre daha çok soğuktan dertliyim ve dikkate değer bir diğer şey de kulaklarımın yara olması. Oysa geçmişte, hatta çocukken bile, çok iyi hatırlıyorum, bazı günler, ellerinde ve ayaklarında kabuk bağlamış yaraları olan erkek kardeşlerimden farklı olarak, hiçbir zaman yaram olmamıştı. İşte, sağlığım hakkında en geniş bilgiler bunlar. –Geçen mektuptan anlamış olacağın gibi, 15 Eylül'deki dilekçen uygun bir biçimde kendi yolunu izledi. Görüşünü bildirmesi gereken (en azından öyle olduğunu sanıyorum) hapishane hekimi tarafından daha önce Ekim ayında muayene edildiğime ve geçtiğimiz günlerde talebin olumlu karşılandığının bana bildirilmesiyle dilekçe bir sonuca ulaştığına göre çok hızlı incelenmiş. Bildirim, bana belli bir gecikmeyle yapıldığına göre, dilekçe senin tarafından verildiği için senin daha önceden bilgilendirildiğini düşünüyordum. Dolayısıyla bu, bende belli bir endişe uyandırdı. Her ne olursa olsun, bütün bunlar,

senin düşüncesizce aceleciliğinin hiçbir işe yaramadığını, ancak beni sıkıntıya ve kötü bir duruma sokmaktan başka bir sonuç vermediğini sana göstermiştir herhalde.

Tutukluluk süresi hapis cezasına eklendiğinde Af Kararnamesi'nin bana ilişkin uygulanması konusunda ilgili yazdıklarına gelince, Özel Mahkeme'nin beyanının senin yazdıklarınla (ya da senin bana yazdıklarından benim anladığımla) gerçekten örtüşmesi halinde işime yarayabilecek bazı bilgileri yetkili uzmanlardan temin edebilirsen sana çok minnettar kalacağım. Mektuplarından anladığım kadarıyla sorunu sana şöyle özetleyeyim: 1) Af, üç yıldan az dört cezaya uygulanmış olur. 2) İndirim yapılmış bu küçük cezalardan geriye iki ceza kalmış olur. Biri 15 yıllık ağır hapis cezası, biri de 10 yıllık hapis cezası. 3) Tutukluluk süresi ağır hapis cezasına eklendikten sonra toplam ceza 18 yıl, 4 ay olur. 4) Bu toplamdan, 1930 yılı indirimini için 1 yıl ve ondan sonraki indirim için de 5 yıl düşüldüğünde, böylece toplam 12 yıl, 4 aylık bugünkü rakam elde edilirdi. – Eğer tam olarak anladysam ve senin bilgilerin doğruysa, incelencek bir şeyler olur elimde ve tam da bu şeyler hakkında yetkin birinin görüşünü almak isterim. Kararnamelerde cezaların hesaplanma ve uygulanmasının, yeni yasanın normlarına göre yapıldığı görülüyor. Ancak ben, eski yasaya göre ceza yedim ve bu tip durumlarda, ilgili kişiye en uygun yasanın uygulandığı normun göz önüne alınacağını sanıyorum. Benim durumumda, affın uygulanmasından sonra kalacak cezanın hesaplanmasında, eski yasanın davaların birleştirilmesine ilişkin normlarını uygulamak zorunda olduklarını, dolayısıyla bunları normal mahkemelerin ve İstinaf Mahkemesi'nin de böyle yapmasının nedenini anladığımı sanıyorum. Bu norm uygulanınca, önceki indirimler için bir yıl yerine yalnızca 4 aylık süreden yararlanacağım doğru, ancak bu, (eğer yanılmıyorsam) affa uğrayan ufak cezalara indirim yapıldıktan sonra toplam cezanın 16 yıl, 8 aydan (ikinci cezanın yarısından 15 yıl fazla), 1930 yılının indirimi için 4 ayı ve önceki süre için 5 yılı çıkardıktan sonra, geriye 12 yıl, 4 ay değil, 11 yıl ve 4 aylık çekilecek ceza kaldığına göre, birleştirilmiş cezaların normlarından dolayı bol bol karşılanmış olacak. Eğer benim bu düşüncem doğruysa, sanırım gene de en uygun yasanın uygulanması gerektiğine ilişkin genel ilkeye aykırı davranacak kadar ileri gitmeyeceğini tahmin ettiğim Özel Mahkeme'nin ayrıcalıklı yetkileri sorunu ve Özel Mahkeme'nin kararlarının yeniden gözden geçirilmesi dilekçesi dışında temyiz için Yargıtay'a başvurulamaması sorunu kalıyor geriye. Ancak af ve ceza indirimi uygulamasının sorunlarında da aynı başvuru ilkesi geçerli mi ya da yeniden gözden geçirme kurulu böyle sorunlarda da görev yapıyor mu? –Bu yazdıklarımın, öğrenmek istediğim bilgilerin açık bir biçimde ortaya konduğunu sanıyorum. Özel Mahkeme tarafından yapılan hesaplarda, yeni

yasanın normları, 1930 yılının indirimiyle beni 8 ay avantajlı duruma getiriyor, ama sonuçta eski yasanın normları, mahkemenin suçları birleştirmesi mekanizması için daha elverişli ve böyle olursa, böyle bir normun bana uygulanıp uygulanmadığını sorma hakkım olur. Bunun 1930 yılı indirimi için yalnızca 4 ayını uygulamaya taşıyıp taşıyamayacağını da sorma hakkını verir bana (çünkü her ikisinin de, zaman zaman daha elverişli oldukları gerekçesiyle uygulanmasının istenebileceğini sanmıyorum). Senden bana gönderebileceğin cevaplarda kesin olmanı ve polemik tarafı “objektif” tarafından ayırmanı rica ediyorum. Bu işlem inceliklerinden çok az anladığımı biliyorum ve yanlışmış olduğumu kabul etmeye hazırım: Bu yüzden, yanlışmış olduğuma beni ikna etmeye çalışmak önem taşıyor, yanlışdıysam uzun uzun muhakeme etme yüzündendir.

Bu konuda mümkün olduğu kadar kesin ve tam bilgiler istiyorum ve bir şeyler yapılacağı varsayımıyla, yapılabilecek şey üstüne yetkin kişilerin tavsiyelerini istiyorum. Seni şefkatle kucaklıyorum.

Antonio

[377]

Giulia Schuch't'a

[Turi] 16 Ocak 1933

Çok sevgili Iulca,

Çok uzun zamandır senden mektup almıyorum (sonuncusu 2 Aralık tarihliydi). Evvelsi gün, beni ziyarete gelen Tania'yla bir görüşme yaptım. Birbirimizi iki buçuk yıldır görmemiştik. Bunun beni ne kadar memnun ettiğini ve yaşamımın korkunç tekdüzeliğini nasıl kırdığını tahmin edemezsin. – Geçtiğimiz günlerde, tesadüfen, Cesare Lombroso'nun gençliğinde yazdığı “Günlük”ten bazı alıntılar okudum ve bunlarda, Giuliano hakkında ve aynada kendini seyrediş konusunda gözlemlediğin şeyle ilişkili birkaç ipucu buldum. Lombroso şöyle yazıyor: “Kendimi bizzat aynada gördüğüm ve *varlığımın farkına vardığım* dönemi çok çok iyi anımsıyorum – bende, daha canlı bir merak uyanmıştı. 4 ile 6 yaş arasındaydım.” Lombroso, kendi gençlik yaşamındaki çağları, fiziki bir birey olarak varlığını fark ettiği çağ ve psişik kişiliğinin farkına vardığı çağ (16 yaşında) olarak ikiye ayırıyor. Bu ayrımın doğru olduğunu ve önem taşıdığını sanıyorum. Giuliano için de benzer bir olgunun söz konusu olduğunu düşünmüyor musun? Yani onun, kendi varlığı konusunda, kişiliği konusunda daha somut bir bi-

çimde düşünmeye başlamış olacağına ve bunun, aşağı yukarı, aynı kişi olduğunu garantilemek için ya da bazı şeylerinin değişip değişmediğini görmek için ara sıra onu aynaya bakmaya ittiğini düşünmüyor musun? Büyüklerin, çocuk oldukları zamanlardaki hallerini hiç hatırlayamadıklarını ve dolayısıyla ilgilenmek zorunda kaldıkları çocukların ruhsal durumlarında meydana gelen tepkileri ve düşünme tarzlarını anlamakta güçlük çektiklerini hiç gözlemlemedin mi? Bundan dolayı, küçüklerin belirli davranışlarını hiçbir zaman hesaba katamıyorlar. Bu belki cinsler arasındaki farktan dolayı daha da karışık bir durum yaratıyor; yani bir anne, erkek çocuklarını; baba da kız çocuklarını daha az anlar. Bu konuda bana bir şeyler yaz; bu beni çok ilgilendiriyor. – Tania genel af kararından ve geçen yılın Ekim ayındaki aftan sonraki “yasal-cezai” durumumda meydana gelen değişiklikler hakkında sana bir şeyler yazmamın iyi olacağını söyledi. İşte olup biteni söylüyorum: Bu kararnameden önce, daha 13 yıl çekeceğim hapis cezam vardı (bu ayın 19’undan itibaren). Kararnameden sonra, bu süre önemli bir ölçüde kısaldı. Bu konuda henüz hiçbir resmî bildirim almadım. Mahkûm edildiğim yasa gereğince, sürenin 5 yıl, 4 aya inmesi gerektiği görüşünde olmama rağmen, gene de süre 6 yıl, 4 aya ineceğe benziyor. Ne olursa olsun, ilginç olabilecek şey şu: Bu genel koşullar içinde bulunulduğunda (daha kesin olarak, öteki koşulların dışında, 5 yılı aşmayan bir ceza var ise) şartlı tahliye (yani özgürlüğün bir koşulu olan polis gözetimi) istenebilir (eğer soyut olarak, talep etme hakkı varsa). Bütün bunların seni pek fazla ilgilendirip ilgilendirmeyeceğini bilmiyorum. Ben şöyle düşünüyorum: Normal bir kişi, 3 yılın ötesinde planlar ve öngörüler yapamadığı için, 3 yılı aşan her zaman birimi, pratik olarak sonsuza eşittir. Ama belki de abartıyorum ve yaşanmış 6 yıllık hapis hane yaşamı, erkeklik gururumun kırılmasına ve ufkumun sınırlandırılmasına katkıda bulundu. Her neyse, nesnel gerçekler böyle, benim yazdığım gibi. Gelecekte elverişli ve elverişsiz ihtimallerin birbirini dengeleyeceğini düşünebileceğimize göre, hatta olayların, tahminimden daha önemli bir durumla farklı sonlanacağı bile söylenebilir. Çok sevgili Iulca, seni candan kucaklarım.

Antonio

[378]

Delio ve Giuliano Gramsci'ye

[Turi, 16 Ocak 1933]

Çok sevgili Delio ve Giuliano,

Bana çok uzun zamandan beri bir daha mektup yazmadınız. Neden? Artık Delio'nun canlı yaratıklarından, yengeçlerinden, balıklarından hiçbir haber alamıyorum. Ayrıca, Delio *Pinokyo* kitabını aldı mı? İçindeki resimler hoşuna gitti mi? Kafasında canlandırdığı kuklaya benziyorlar mı? Peki, Pinokyo'nun öyküsü Giuliano'nun da hoşuna gitti mi? Okulda olsun, evde olsun, şimdilerde en çok ilgi duyduğunuz şeyler neler? Her ikiniz de bana birçok şey yazın. Sizi çok çok öpüyorum, sıkı sıkı sarılıyorum.

Antonio

[379]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 22 Ocak 1933

Çok sevgili Tania,

Şu günlerde, bir yığın kartını ve Genia'nın Delio hakkında yazdığı mektubu bana çevirdiğin uzun mektubunu aldım. Bu konudaki görüşlerimi sana yazmamı istiyorsun. Bunu yazmak zor... Benim izlenimlerim pek hoş değil, itiraf edeyim. Ancak bunun kesinlikle Delio ile değil, Genia ile ilgili olduğundan emin olunca, bu izlenim hafifledi, çünkü sekiz yaşının biraz üstünde olan bir çocuğun böylesine yapay, hastalıklı, sahte ve gereksiz titizlik yapan bir çocuk olması ve çocukça davranması bana saçma geliyor. Tek bir şey gerçek gibi görünüyor ve pişmanlık veriyor: Bu sahte, tatlı, yapay ortamın, Delio'nun eğitimi üstünde kötü bir etkisi olabilir ve onun hayat dolu canlılığını ve karakter enerjisini zedeleyebilir. Bu benim dürüstçe görüşüm. Sana aşırı sert görünüp görünmediğini bilmiyorum. Bu şeylerin böyle sürüp gitmesini engelleyecek uygun hiçbir araca sahip olamamam düşüncesi beni son derece üzüyor. – Görüşmemizde sana söylediğim gibi, temyiz başvurusu yapmak için yararlı olacağına inandığım af ve ceza indirimi maddelerinin benimle ilgili olarak nasıl uygulanabileceğini öğrendikten sonra, davada işime yarayacak ve mahkûm edildiğim maddenin normlarına uygun olan eski yasanın bazı maddelerinin metninin elimde olmasını isterdim. Davaların yasal olarak

birleştirilmesine ilişkin maddeler, kararda alıntı yapılan Ceza Yasası'nın (Zanardelli) 68., 69. ve 75. maddeleridir. Ama sana gerçeği söyleyeyim; verdiğin bilgilerin doğruluğundan tam olarak emin değilim. Affın uygulanmasından sonra iki ana cezanın dışında başka bazı cezaların kalıp kalmadığından kuşulanmaya başladım (azami cezası 5 yılı aşmayan suçlar üç yıllık affa girebileceği için, bunun olabileceği ve hesapların doğru yapılamamasından dolayı endişelenmen nedeniyle gözünden kaçmış olması mümkündür). Bu nedenle bu cezaların uygulandığı ilkelere göre, eski yasanın ve geçmişteki diğer yasaların şu maddelerinin tam metnini bilmek istiyorum: Ceza Yasası'nın 79. ve 15. maddeleriyle ilişkili olarak, aynı yasanın 118. ve 120. maddeleri (ayaklanmaya, Anayasa'yı ve hükümet biçimlerini şiddet kullanarak değiştirmeye yönelik sürekli kışkırtma suçu), Ceza Yasası'nın 247. maddesi ve 1) 315 sayılı 19 Temmuz 1894 tarihli yasanın maddeleri; 2) Geçenlerde alıntı yapılan yasanın maddeleri; 2263 sayılı, 24 Aralık 1925 tarihli yasanın 9. maddesi. – Çok sevgili Tania, seninle görüşmemizde, kucaklaştıktan sonra, hemen yazmaya koyuluyorum. Gelmene ve bana yaptığın tüm iyiliklere teşekkür ederim. Bazen sinirlilik ve gerginlik gösteriyorsam bana kırılma; sinirlerime hâkim olmak için çok çaba harcıyorum, ama çok büyük üzüntü duyarak, bunu her zaman başaramıyorum. Daha sonra pişmanlığım uzun süre devam ediyor. Gene de, bir kere daha, senden açıkça istemedikçe bana hiçbir şey göndermemeye ve gövdeme zarar verecek güçlerle savaşmak için elimden gelen her şeyi yaptığımı ikna olmaya devam et. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[380]

Teresina Gramsci'ye

[Turi] 22 Ocak 1933

Çok sevgili Teresina,

15 Ocak tarihli mektubunu aldım; birkaç gün sonra da, Carlo'nun bir mektubunu aldım. Mektuptan, kendisine karşı hissettiklerim hakkında onu bilgilendiren bir mektup yazdığın anlaşıyor. Carlo bana çocukça bir mektup yazmış; ona cevap vermemi istiyor ve bekliyor benden. Bütün bunları iyice düşündükten sonra yazmamaya karar verdim. Çok ama çok üzgünüm ama hem benim hem de onun için en iyisi bu olacak sanırım. Eğer istersen, bu mektubun onunla ilgili bölümlerini kopya ederek, senin ona yazmanı rica ediyorum. Sevgili Teresina, bugün itibarıyla 6 yıldır hapisanedeyim.

Bu zaman, gövdemde derin izler bırakmadan, sinirlerimi ve beynimi yıpratmadan geçmedi. Carlo'ya karşı hiçbir kin beslemiyorum, ancak onun tutumunu düşünmek bile, hâkim olamadığım büyük bir öfke içinde bırakıyor beni. Çoğu kez onu anlamaya, anlaşmanın mümkün olabileceği kardeşçe bir duygu ve ilişki ortamı yaratmaya çalıştım. Geçen yıl Turi'ye geldiği zaman (gelişi son derece yararsızdı, hiçbir amacı olmaksızın, parasını sokağa atmaktı), sonunda kesin bir biçimde anlaştığımızı sanıyordum. Oysa hiçbir şey değişmemişti. Son mektubunda da bana “moral bozukluğundan” söz ediyor ve bu da, bana baygınlık geçirtecek kadar, inanılmayacak biçimde beni öfkeliyor. Bana karşı bilmem hangi yükümlülükleri olduğuna ve benim de onun bu yükümlülüklerinden başka bir şey düşünmeyeceğime inanmış gibi görünüyor. Şimdi onun yaşamını sürdürmek için çalıştığını ve koşullarının ona izin verdiğinden daha fazlasını yapamayacağını çok çok iyi biliyorum. Bir keresinde, çok yıllar önce, ona, koşullarının bir derebeyininkiler gibi iyi olmadığını bildiğimi yazmıştım. Ama bu abartma huyu, onun yapısını, bataklıklardaki küf gibi sarmış. “İyi kişi” olmaya uygun davranmayı düşünmekten başka şey gelmiyor elinden ve böyle gidiyor. Tamam o zaman. Kendi düşünme biçiminden vazgeçmesin. En iyisi bir daha benim işlemlerimle ilgilenmemesi. Bir daha allak bullak ve rahatsız hissetmez kendini ve ben de aşılanmamla sonuçlanan bu kendini beğenmişliklere ve budalalıklara öfkelenmem artık. – Bunları kendin için de düşünebileceğini sanıyorum, öyle değil mi? Carlo'ya yapacağım suçlamalar olduğunu sanma. Ona yapılacak tek suçlama, aptal olduğudur. Tatiana'yı iki kez gördüm ve bundan son derece mutlu oldum. Umarım çocukların çok daha iyidir ve sen de çok fazla endişeli değilsindir. Annemin sağlığı hakkında da hiçbir şey söylemedin; genel durumu göz önüne alındığında, bu yeterince iyi olduğu anlamına geliyordur. Evdeki herkesi ve seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[381]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 30 Ocak 1933

Çok sevgili Tania,

Bari'den ve Napoli'den gönderdiğin kartları aldım. Şimdi yol yorgunluğunu çoktan üstünden atmış ve normal yaşamına kavuşmuşsundur umarım. 24 Ocak tarihli kartında, kolite reçete olarak “keyfimin yerinde olmasını”

salık vermen çok ilgimi çekti. Bence çok yararlı bir salık ama en azından önceden saptanmış bir program olarak uygulanması zor. Keyifli olmak üstüne, Voltaire'in *Candide*'inden çıkarılabilecek, yaşamın hoş olmayan türlü olayları konusunda amaca uygun bir biçimde sistemleştirilmiş, eksiksiz bir inceleme gerekli belki de. Hapishanede Voltaire'in eserlerine izin verilmesi çok büyük bir kayıptır (en azından böyle düşünüyorum) ve özellikle tüm yaşamın, insana keyif veren tüm eğlencelerden yoksun, dört dar duvar arasında geçmek zorunda olması tatsız. Bunun dışında haklısın. Bu tamamen insanın kendi hayatını daha da kötü bir varoluş biçimiyle karşılaştırarak, insan kaderinin göreceliğiyle kendini avutmasına ilişkin bir şey. Öğüdünü okuduğum zaman, 8 ya da 9 yaşlarımdayken edindiğim bir deneyimim belleğimde berrak bir biçimde canlandı. Bizimkine yakın bir köyden bir aile tanıyordum; baba, anne ve çocuklar: Küçük toprak sahibiydiler ve bir meyhane işletiyorlardı. Enerjik insanlardı, özellikle de kadın... Bilinen ve tanınan çocuklarının dışında, bu kadının, ortalıkta hiç görünmeyen, annesi için çok büyük bir felaketmiş gibi, bir budala, bir canavar ya da daha kötü bir şeymiş gibi iç geçirilerek bahsedilen başka bir oğlu olduğunu biliyordum. Annemin sık sık bu kadından, bu oğlu için birçok özveride bulunan ve pek çok acıya katlanan bir kurbandan söz eder gibi bahsettiğini anımsıyorum. Bir pazar sabahı saat 10'a doğru, beni evden bu kadına yolladılar; bazı örgü işlerini ona teslim etmem ve parasını almam gerekiyordu. Onu, pazar ayinine gitmek üzere, sırtında bayramlığı, evin kapısını kilitlerken buldum; kolunda da bir sepet vardı. Beni görünce bir parça duraksadı, sonra kararını verdi.

Onunla bir yere kadar gitmemi ve dönüşte işleri teslim alıp, paraları bana vereceğini söyledi. Beni köyün dışına, hurda ve harç yığılı bir bostana götürdü; bir köşede, bir metre yirmi santim yüksekliğinde, penceresiz ya da deliksiz, yalnızca sağlam bir giriş kapısı olan, domuz ahırına benzer bir yapı vardı. Kapıyı açtı ve açar açmaz hayvanımsı bir inleme duyuldu. İçeride oğlu vardı; ayakta duramayan ve bu yüzden hep oturan, bileklerine geçirilmiş ve duvara gömülmüş bir halkayla sağlama alınmış bir zincirin elverdiği kadarıyla, kapı tarafındaki sedire sıçrayan, son derece sağlam yapılı, on sekizinde bir genç. Pislik içindeydi, yalnızca gözleri bir gece hayvanının gözleri gibi kırmızıya çalıyordu. Anne, sepetin içindekileri, evdeki tüm artıkların karışımı olan yemi, taş bir yalağa boşalttı; başka bir yalağa da su doldurdu, sonra da kapıyı kapadı ve oradan uzaklaştık. Öylesine çarpılıp kalmış ve kimsenin bana inanmayacağına öylesine ikna olmuştum ki, gördüğüm bu şeyden anneme hiç söz etmedim. Bu zavallı kadının acılarından gene söz edildiğini iştitiğim zaman da, izlenimi düzeltmek için araya girmedim ve böyle bir anneye çatmış olan o insan artığı zavallının

felaketinden söz etmedim. Öte yandan, bu kadın ne yapabiliirdi? – Görüyorsun ya, somut karşılaştırmalar yapmak ve Candide tarzında kendini avutmak mümkün. (Söz verdiğin uyku ilacından bana bir daha söz etmedin; ben de son görüşmemizde bunu sana hatırlatmayı unuttum. Bu konuda bana yaz, çünkü hiç olmazsa ilacı edinmek için dilekçe verebileyim.) Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[382]

Giulia Schucht'a

[Turi] 30 Ocak 1933

Çok sevgili Iulca,

Oldukça uzun bir mektubunu aldım. Giuliano'nun düşen ilk süt dişini bana gönderme önerisi yapması çok hoşuma gitti. Bu davranış, benimle onun arasında gerçek bir bağın varlığını hissettiğini somut bir biçimde gösteriyor gibi geliyor bana. Bu düşüncüyü onun ruhunda daha da fazla güçlendirmek için, süt dişini bana gerçekten göndermekle belki de daha iyi ederdin. Çocuklar hakkında yolladığın haberler beni son derece ilgilendiriyor. Benim gözlemlerimin, her zaman doğru olup olmadığını bilmiyorum; belki de değildir, çünkü her şeye rağmen, benim yargım tek yanlı olabilir. Tania senin bir mektubunu bana kopyaladı. Yazdığın mektupta, belki de benim hapisshanede, içinde bulunduğum koşulları göz önüne alarak, beni üzmemek korkusuyla birçok şeyi söylemekten sakınıyormuşsun gibi geldi bana. Bana karşı elinden geldiğince tüm açıklsözlülüğünle davranabileceğine ve benden hiçbir şey saklamaman gerektiğine ikna olman gerektiğini düşünüyorum. Aramızda, her konuda, niçin büyük bir güven olmasın? Haberimin olmasının, benden bir şeyler saklanmasından kuşku duymamın ve dolayısıyla benim davranışımın doğru olup olmayacağından hiç emin olmamamın daha iyi bir şey olacağını mı sanıyorsun? Sevgili Iulca, beni hırpalalar korkusuyla çekinmeden, kendinden ve sağlık durumundan mümkün olduğunca son derece kesin olarak bahset bana gerçekten. Beni tek hırpalayacak şey, senin iyileşmek için, gücünü yeniden kazanmak için savaşmadığını bilmek olurdu; bunu da sanmıyorum. Gelecek henüz karanlık olsa bile, bu yüzden insanın kendini salmaması gerekir. Çok kötü zamanlar geçirdim; birçok kez, kendimi fiziksel olarak zayıf, neredeyse çökmüş hissettim, ama fiziksel zayıflığa hiçbir zaman yenilmedim ve bu konuda mümkün olduğunca, bun-

dan böyle de teslim olmayacağıma inanıyorum. Gene de, kendime pek az yardımım dokunuyor. Kötü zamanları geçirmek zorunda olduğumu, zayıf olduğumu, zorlukların giderek ağırlaştığını gördüğümü ne kadar çok fark edersem, tüm irade gücümün gerilimi içinde o kadar çok direniyorum. Bazen bu geçen yılları özetliyorum, geçmişini düşünüyorum ve bana öyle geliyor ki, eğer altı yıl önce yaşadığım şeyleri yaşamak zorunda olacağımı göz önünde bulundursaydım, bu noktaya gelmesinin mümkün olabileceğine inanmaz, her an sonumun gelebileceğine ikna olurum. Tam altı yıl önce, tahmin et, nereden geçtim? Abruzzo'da, birkaç kez senin yaz tatilini geçirdiğini hatırlattığın Ravisindoli'den geçtim. Bütün geceyi, kar altında duran, demirden bir vagonda kapalı olarak, orada geçirdim ve üstümde ne bir palto ne de yün gömleğim vardı ve yer darlığından dolayı oturur durumda olmak gerektiği için kımlıdayamıyordum bile. Ateşim varmış gibi, zangır zangır titriyordum, dişlerim birbirine çarpıyordu ve yüreğim sanki donmuş gibi olduğu için, yolculuğu bitirebilecek durumda olmadığımı düşünüyordum. Gene de, o zamandan bugüne altı yıl geçti ve o dondurucu soğuğu sırtımdan atıp kurtulmayı başardım ve bazen bana o titremeler geldiğinde (kemiklerimde biraz kalmış olan o titremeler), o zaman düşünmüş olduğum ve bana çocukça görünen bu şeyi hatırlayarak gülmeye başlıyorum. Kısacası Tania'ya gönderdiğin mektup, bana aşırı hüzünlü ve karanlık göründü. Senin de, sandığından çok daha güçlü olduğunu ve geçirdiğin bunalmı aşmak için kararlı bir biçimde, bütün iradenle yeniden direnmek ve ayakta durmak zorunda olduğunu düşünüyorum. Sevgilim, sana yardım etmek isterdim ama geçmişte ne durumda olduğunu tam olarak bilmemem nedeniyle, tam tersine, senin daha da umutsuzluğa düşmene katkıda bulunmuş olabileceğimi sık sık düşünüyorum. Bana sık sık yaz; kendini bu konuda zorla ve bana daha sık yaz. Delio'yla Giuliano'nun da yazmalarını sağla. Genia'nın, Delio hakkında Tania'ya yazdığı, aslında pek hoşuma gitmeyen bir mektubu okudum. Bu mektubu okuduktan sonra, Delio'nun öğretmeni ve değerlendirme hataları konusunda yazdığın şey bana pek inandırıcı gelmiyor. Bana öyle geliyor ki, Delio, onun enerjik olmasına yardım etmeyen, ancak daha çok onun sinirlerini zayıf düşüren, bir parça hastalıklı ve boş tartışmalarla geçen, ideolojik bir atmosferde yaşıyor. Gene Delio'ya, yaşayan hayvanlarla ilgili birkaç öykü anlatmak istiyorum, ama daha önce yazdığım şeyleri tekrarlamaktan korkuyorum, çünkü şimdi her şeyi çok kolayca unutuyorum. Sevgilim, seni sınıksız kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 6 Şubat 1933

Çok sevgili Tania,

Tam bu sabah, Özel Mahkeme'nin kararı bildirildi bana. Bu belgeyi gördükten sonra dört ufak hapis cezasıyla para cezasının affedildiğine artık ikna oldum. İlk alınan iki ceza ve ikinci dereceden dedikleri cezalar (devlet kuruluşlarında çalışma yasağı ve üç yıl boyunca denetimli serbestlik) geçerli kaldı. Velihtın evliliği nedeniyle uygulanan ceza indiriminin nasıl hesaplandığı belirtilmiyor; buna, yalnızca genel bir değini yapıyor. Bu resmî bilgilere göre, bir itirazda bulunmak mümkün görünüyor bence. Daha önceki mektupta senden istediğim ve görüşmemiz sırasında da konuştuğumuz referansların yasal dayanakları elime geçer geçmez bunu yapmayı öneriyorum. Ancak şimdi, o zaman senden istediğim o yasa maddelerinin hepsinin kopyasına gerek yok artık; ancak, yalnızca birleştirilmiş davalarla ilgili olanlarına ihtiyacım var. Böylece eski Zanardelli Yasaları'nda nasıl saptandığına ve yani 68-69 ve 75. maddelere ihtiyaç var. Çok sevgili Tania, gece uyuyamadığım ve dinlenemediğim için yarı yarıya ve hatta belki de tamamen sersem gibiyim; bazen delirmişim gibi geliyor bana. Bundan dolayı, kendimden pek emin değilim. Bu durum, kuşkular, belirsizlikler ve hafıza ve irade kaybı doğuruyor bende. Bunları sana, iyice emin olmak için, bir avukatın görüşünü almanı ve itiraz dilekçesinde işime yarayabileceği için bu görüşü bana göndermeyi yararlı bulup bulmadığını sormak için yazıyorum. Avukatlara para vermenin ve seni masrafa sokmanın beni nasıl üzdüğünü bir bilsen... Her avukatın bu tür işlere alışkın olmadığını da hesaba katmalısın. İstinaf Mahkemesi'nin bazı yargıçlarıyla konuşabilmek en iyi yol olur herhalde, çünkü bu yargı kurulu, genellikle bu tür sorunları çözmek için çağırılır. Arkadaşların aracılığıyla bir tanışma imkânı elde edebilirsen çok iyi olur.

Sorunun, benim düşünceme göre ortaya konması gereken biçimini zaten sana yazmıştım ve görüşmemiz sırasında benim sorunu ortaya koyuşumun çok açık olduğunu söylemiştin bana. Ama gene de, o zaman en uygun yasanın uygulanmasını öngören yasal ilkedden hareket ederek düşünüyordum. Şimdi, bana kalırsa, bu yasal ilkeye göre başvuru, yalnızca ikincil ve koşula bağlı bir şey olacak. Temel nokta bence (affa uğramış cezalardan indirim yapıldıktan sonra) cezanın hesaplanmasının, cezanın bildirildiği ilkedeki yasaya göre hesaplanmış olmasının gereğidir. Ek cezaların hesaplanma biçimi, yasanın ve yargının, dışına çıkılamayacak bir temel unsurdur. Yeni

yasa, davaların birleştirilmesini tanımıyor, yalnızca eklenmiş cezaların aritmetik toplamını tanıyor; bu yolla hesaplamanın uygulanması, bazı durumlarda, af indiriminden sonra toplam cezanın inmek yerine çoğalabileceği açık bir biçimde saçma bir sonuç doğurabilir. Görüşmemiz sırasında sana söylediğim gibi, İstinaf Mahkemeleri'nin (Floransa İstinaf Mahkemesi'nin bir kararını gördüm) yeni yasa tarafından düzenlenmiş olan af ve ceza indirimi çıkarıldıktan sonra, bu yasaya göre hüküm giymiş tutuklular için Zannardelli Yasaları'nın dava birleştirme ilkesinin kısa bir süre önce tam olarak uygulandığını biliyorum. Sevgili Tania, sana ne sorduysam, bunları derhal cevaplandırmanı rica ediyorum senden (acele et ama acele etmen, bazı şeyleri aceleyle ihmal etmen anlamına gelmez).

Biri 27 Ocak, öteki 30 Ocak tarihli iki kartını aldım. Birincisinde, Giulia'nın sana gönderdiği bir mektubu bana kopyalayacağına söz vermiştin, ama henüz hiçbir şey görmedim. (Niçin söz veriyorsun? Hiç söz vermeme-nin ve mümkün olan en kısa zamanda "yapmanın" daha iyi olacağını düşünmüyor musun? Verilmiş söz, tatmin edilmeyen ve işkence çektiren bir bekleyiş doğurur.) İkinci kartında bana bazı sorular soruyorsun: 1) *Quadro Nose* (böyle mi yazılıyor? İlaç isimlerinin, gerektiğinde, yanlış anlamalara meydan vermeden yazılabilecek biçimde, çok okunaklı yazılması yerinde olur) elimde yok, ne zaman olacak ve edinebilecek miyim bilmiyorum. Senin kartını alır almaz bilgi edindim (eczacıya göstermesi için senin kartını revir görevlisine teslim ettim); önce ilacın henüz gelmediği cevabı verildi, sonra cumartesi günü ilacın Bari'de ellerinde bulunmadığı söylendi. Başka birtakım yerlerden getirilip getirilmeyeceğini ve ne zaman bana ulaşabileceğini bilmiyorum. İşte, görüşmemiz sırasında sana anlatmaya çalıştığım, ancak pek iyi anlamadığını sandığım şeylerden bir örnek. Bu ilacın şu anda geçirdiğim sinir zayıflığına bağlı yeni bir bunalımı hiç olmazsa kıracağına ve bir parça nefes alabileceğime güvenmiştim. Oysa, kim bilir ne kadar beklemek zorundayım ve inan ki, her gün biraz daha artarak gelişen bir biçimde beni zayıf düşürüyor. 2) Bana sorduğun öteki sorular konusunda, sana yukarıda bahsettiğim şeyle ilgili olarak söylüyorum. Önem taşımayan her şeyi bir kenara bırak ve sana ne uygun geliyorsa onu yap. Zaten bazı durumlarda benim görüşümün hiçbir değeri yok. Yönetimde sana ne söylendiğini ve bana Uroclasio ve sebze hılasası göndermen için yetki alıp almadığını bilmiyorum. Önceki kartlarından birinden, bazı hastalıkların gelişmesinde ruhsal faktörlere önem verdiğin görülüyor ve ben bu faktörlerin ikincil önem taşıdıklarına inansam bile, tersini söylemek istemiyorum. Ancak bu tür faktörlerin olumlu ve olumsuz olduğunu ve ne zaman iyileştirici ya da tersi bir etkinin olabileceğini saptamanın çok zor olduğunu sen de inkâr edemezsin. Sözün kısası, bütün bu olgular, her şeye zaten karar verilmiş

olması gereken ikincil şeyler için ve daha sonra, belki de hiçbir şey elde etmemekle sonuçlanacak bir yığın sorun yaratıldığı zaman önemli olanın elde edilememesi nedeniyle, çok bunaltıcı ruhsal unsurlardır. Benim için takıntılı bir hale dönüşmekteler. Bu yüzden sana, yün kuşağa ihtiyacım olmadığını tekrarlıyorum. Kuşak gece boyunca bana yalnızca rahatsızlık verir ve zaten var olan rahatsızlıklarımın ötesinde, başka rahatsızlıklara ihtiyacım olmadığını biliyorum ben. Kan dolaşımını herhangi bir biçimde engelleyecek hiçbir şey giyemem üstüme. Ayağımın üstündeki damarları şişirdiği için, ayakkabılarımın bağcıklarını çıkarmak zorunda kaldım; pantolon askısı takamıyorum falan. Çok sevgili Tania, bütün bu yararsız şeylerden artık bana bahsetmemeni rica ediyorum senden. Bunlar beni öfkeliyor; artık sabırlı olmayı başaramıyorum. Bu, egemen olamadığım fiziksel bir şey ve kendime egemen olmak için, beni inanılmayacak bir biçimde bitkin düşüren bir güç sarf etmem gerekiyor. Belki de sen, hayatında hiç şöyle bir ruhsal deneyim geçirmemiştir: Acı çekiliyor, örneğin 100'lük bir acının 99'u, elimizde olmayan zorlayıcı nedenlerden (bize ve sevdiklerimize bağlı olmayan bu olaya zorlayıcı neden diyorum), l'i de sevdiklerimizden kaynaklanıyor. O zaman, o yüzde 1, tek neden ya da temel neden olarak görünüp takıntıyla sonuçlanır. Hastaların, yataktayken, aileden birinin sert bir hareketle yer değiştirmelerinden dolayı bu sert harekete aşırı bir önem verdiklerini ve öfkeye kapıldıklarını görmüşsündür. Kısacası, kendi durumum üstüne düşünmeyi ve durumlara neden bulmayı hâlâ biliyorum; ancak bazı anlarda, bu benim de öfkeye kapılmamı ve bu kritik unsurları unutmamı engellemiyor. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[384]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 13 Şubat 1933

Çok sevgili Tania,

İki mektubunu ve Quadro Nox'u aldım. Bu mektubun tümünü, ayın 3'ünde yolladığın mektuba cevap vermeye ayırmak isterdim, çünkü bu mektubun beni çok düşündürdü ve sana karşı çok daha açıksözlü olmam (ya da "çok daha kesin" demek daha doğru olur), belki şimdiye kadar olduğumdan da daha fazla açıksözlü olmam gerektiğine ikna etti. Ancak 10'unda yazdığın mektup, somutluğu nedeniyle bence acilen bir cevap gerektiriyor. Benim

yasal durumum hakkında yazdığım şey ve Özel Mahkeme'ye sunulacak dilekçe önerisi, tahmin edebileceğin gibi, benim çok ilgimi çekti. Avukat Piero'ya ve benim sorunumla ilgileneceklerini yazdığın kişilere sunacağın başka bazı yorumlarımı sana, ihtiyat kaydıyla, söyleyeceğim. Bu meselelerden anlamadığımı ve kolayca yanlış yapabileceğimi çok iyi biliyorum. Yaptığım gözlemler, "yasalar konusunda bilgimin" ürünü değil, ama bildiğim kadarıyla, gerçeklerle benzerliğinin ya da yetkin olduğuna inandığım kişilerin ifade ettikleri yargıların ürünü... Ama prosedüre uymayan deneyimli avukatlardan da farklı yargılar verildiğini duyduğum için, davaların "yasal olarak birleştirilmesinin bir sır olduğunu" elle tutulur bir biçimde gördüm. Bu "sır"la ilgili olan ve hatırlamadığım, Zanardelli Yasaları'nın maddelerini bana gönderseydin, bütün kuşkularım ortadan kalkardı; ama bu kez de – birkaç hafta önce metni bana kopya etmiş olduğunu yazdığın halde– metni bana kopyalamanın yararına ve böylece soruna bir son vermeye inanmamış olmanı anlayamıyorum. Biliyor musun, aklıma bir anekdot geliyor ve eğlenceli olduğu için bunu sana nakletmek istiyorum (ama bundan alınmamalı-sın). Uzun yıllar önce, mezarlıklar hakkında bir yasa duyurusu yapıldı (bu yasa, belediyeleri, mezarlıkların yerleşimlere uzaklığının 500 metreden az olmamasını mecbur tutuyordu) ve İçişleri Bakanlığı bütün belediye başkanlarına, mezarların yerleşimlerden ne kadar uzakta olduğunu soran bir genelge yolladı. Başka olaylarıyla da ün yapmış olan Maracalagonis Belediye Başkanı, mezarlığın yerleşimden bir kurşun atımı uzaklıkta olduğu cevabını veriyor. Bakanlıktan, tam kesinlik isteyen bir karşılık geliyor ve yeni cevap: Sağ elle atılan bir taş atışı uzaklıkta. Bakanlık yeniden soruyor ve yeni bir cevap alıyor: Yetişkin bir keklığın iki kanat çırpımı uzaklıkta ve böyle devam edip gidiyor... Zanardelli Yasaları'na göre, bu davaların birleştirilme sorunu da bana böyle görünüyor. Gene söylediğim gibi, ben uzman değilim, ama şuna dikkatini çekmek isterim ki, Zanardelli Yasası'nda yeni yasadan farklı olarak cezalar aynı mahkûmiyet içinde toplandığında (yalnızca aynı mahkûmiyet içinde de değil) davaların yasal olarak birleştirilmesi, toplam cezanın farklı cezaların toplamından her zaman daha az olduğu bir hesaplama yöntemini işaret ediyordu (anlaşılacağı üzere, aynı cezaların birleştirilmesinden sonra). Benim özel durumumda, hükmün altı cezası toplam olarak 18 yıl, 8 ay ağır hapis cezası ve 12 yıl, 10 ay hapis cezası ediyordu. Hapis cezası, ağır hapis cezasına indirildiğinde (12 yıl 10 ay, 4 yıl 3 ay ve 10 güne dönüşüyor) toplam 23 yıl, 1 ay ve 10 gün olurdu; oysa birleştirme olduğunda 20 yıl, 4 ay, 5 gün oluyor. Bu nasıl böyle oldu bilmiyorum ama oldu ve bu da beni, birleştirme yasanının elle tutulur bir biçimde var olduğuna inandırdı. Bu yasanın, benim özel durumuma uygulanamaması mümkündür, bunu bir yana bırakmıyorum, ama senin mektubundan bu sonuç

çıkıyor. Daha önce sana yazdığım gibi, Floransa İstinaf Mahkemesi'nin bir kararını okudum. Farklı yargılarla iki hüküm giymiş, biri olağan ağır hapis cezası, diğeri de askerî ağır hapis cezası alan bir tutukludan bahsediyordu. Toplam ceza, karar bildirisinde, indirim uygulanmasından sonra, şöyle hesaplanmıştı: 1) Askerî ağır hapis cezasından, olağan hapis cezasına çevrilmesi, yani askerî ağır hapis cezasının beşte bir oranında indirilmesi; 2) Beşte bir oranında azaltılmış ağır askerî hapis cezasının, gene ikiye bölünmesiyle davaların birleştirilmesine taşınması (örneğin 10 yıllık olağan ağır hapis cezası ve 5 yıllık askerî ağır hapis cezası toplamı, davaların birleştirilmesiyle 12 yıla iniyor). İki farklı mahkûmiyeti ele almasıyla, daha da çok anlam kazanan bu örnek, avukat Piero'nun, "sır"rın yeterince derinine inmediğini düşündürüyor bana. Senin mektubundaki, yanlış anlaşıldığımı düşündüğüm başka bir nokta şu: Velihtın evliliğinden dolayı düzenlenmiş ceza maddesinin hesaplanmasında, yeni yasanın ilkelerinin benim duruma uygulandığını düşündüğümü söyledim, çünkü aksi takdirde, çekilecek ceza daha da fazla olurdu. Bu ceza indirimi kararnamesinde 252. madde hak dışında tutulduğu için, eski yasanın normlarının uygulanmasıyla, yalnızca 4 ay olarak yararlanabilirdim (1 yıllık ağır hapis cezası 3'e bölünmüş olarak). 1 yıl olarak değil, yani 12 yıl, 4 ay yerine, 13 yıl, iki aylık çekecek cezam olurdu. – Ama sorunun, giderek daha çok anlaşılmaz bir hale geldiğini görüyorum. İkna olmam için, Zanardelli Yasası'nın, 68., 69. ve 75. maddelerinin metninin önümde olması gerektiği kanısındayım. Bu maddeleri okuduktan ve bu alanda af yasının uygulanmasının yeniden incelenmesi için hiçbir dilekçe vermek imkânına sahip olamadığıma ikna olduktan sonra, avukat adına bana yaptığın önerinin yürürlüğe konması konuşulabilir. Genel olarak aynı düşüncedeyim ve uygulamanın yapılması için yetki veriyorum. Bana kalırsa, uygulamanın benim tarafımdan değil de, doğrudan avukat tarafından yapılması da daha iyi olur. Bir ceza hukuku profesöründen, "gerçeğe uygundur" görüşü eklenebilirse daha da iyi olur. Ancak "yetki verme"nin ne anlam taşıdığını bilmiyorum, yani yasal bir yetki ya da başka bir deyişle vekâlet vermek gerekir mi, gerekmez mi bilmiyorum. Çok sevgili Tania, bütün bu işlemlerin bana pek güven vermediğini itiraf ediyim, yani olumlu bir şeyler elde edilebileceğini sanmıyorum. Peki, o zaman bunlara niçin onay veriyorum? Ayın 3'ünde yolladığın, birçok yönüyle somut olarak çok doğru olduğunu kabul ettiğim mektubuna cevap olarak, sana daha geniş mektup yazmak istemiş olduğum için. Bu doğru; bir süredir, yaklaşık bir buçuk yıldan beri, hiç abartmadan, yaşamımın bir felaket olarak tanımlayabileceğim bir dönemine girdim. Fiziksel hastalıklarım konusunda bir şeyler yapmak elimden gelmiyor ve gücümün giderek daha çok azaldığını hissediyorum. Öte yandan, kendimi akışa bırakmak istemi-

yorum, yani bu acıya son verebilecek bir imkânı, soyut da olsa sunabilecek hiçbir şeyi ihmal etmek istemiyorum. Eğer bir şeyleri ihmal edersem, bu, belki bir anlamda bir intihara denk düşecekmiş gibi geliyor bana. Çelişkilerle dolu bir hale geldim, bu doğru, ama bu temel meseleleri anlamayacak kadar değil. Abarttığımı sanma ve özellikle de, durumumun, ruhsal nedenlere bağlı olduğunu sanma. Ruhsal tepkilerimin olduğu muhakkak; zaman zaman delirdiğimi sanıyorum, ancak nedenler aslında fiziksel, çünkü gücüm tükendi. Bunu sana söylüyorum, çünkü senin hoşgörüne de ihtiyacımın olduğunu anlıyorum: Bazen, tavırlarımla ve savlarımla seni öfkeliendirmek zorunda kalıyorum. Durumumun ciddiyeti hakkında kesin bir fikir sahibi olmanı ve bunu, görüşmemiz sırasında konuştuklarımızdan hiçbirinin ihmal edilmemesinin ne kadar sana bağlı olduğuna seni teşvik etmek istediğim için söylüyorum. Mektubundan, Avukat Piero'yu hemen görme imkânı sağladığın anlaşıyor: Bu beni çok sevindirdi. Sevgili Tania, bazen tam bir çocuk gibi oluyorum gerçekten de; içimden ağlamak geliyor, gücümün tamamen tükendiğini hissediyorum ve delireceğimden korkuyorum. Gövdemin, moral güçler üstünde böylesine baskın çıkabileceğine inanmazdım ya da çok güçlü olduğumu varsaymışım. Ayrıca bu, seni haddinden fazla endişelendirmesin. Olayların bu durumunu daha fazla saklayamam senden. Emin ol ki, bana hâlâ bir parça güç veren şey, Iulca'ya ve çocuklara karşı sorumluluklarım olması düşüncesidir, yoksa mücadele etmezdim bile. Yaşam benim için tamamen dayanılmaz ve tiksiniç bir hale geldi. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Mektubumu yeniden okudum ve davaların birleştirilmesinin hesaplanması hakkındaki ısrarımın çocuksuluğunun farkına vardım. Beni tatmin etmek için, yasa maddelerinin metinlerini bana yollamanı gene de senden istememe rağmen, bu yönde de yapılacak hiçbir şey olmadığı ortada. Bu yüzden, bu biçimde bir yetkinin yeterli olacağını varsayarak, uygun zaman bulur bulmaz, önereceği uygulamayı yapması için avukata yetki verebilirsin ve benim tarafımdan ona çok teşekkür et. Quadro Nox için sana hâlâ teşekkür etmedim. Çok sevgili Tania, bana karşı hoşgörülü olmanı gerçekten rica ediyorum senden.

Antonio

[Turi] 20 Şubat 1933

Çok sevgili Tania,

12 Şubat tarihli notunla birlikte, senden istediğim yasa maddelerinin kopyalarını aldım. Böylece metinleri okuyabildim ve meseleler hakkında açık bir fikir edinebildim. Bunu çok daha önceden yapabiliyordun diyeceksin, yani çok önceden bu kopyayı edinebilirdim. Doğru söyledin. Ancak sana gerçeği söylemek gerekirse, bu kopyayı uzun zamandan beri, yıllar önce istedim. Bana askerî yasanın... maddelerinin kopyası gönderildi ve ben bu nedenle, işi olurlarına bıraktım. "Quadro Nox"un etkisine gelince, seni hayal kırıklığına uğratacağım: Yatıştırıcı olarak işe yarıyordu, ancak uyku ilacı olarak hiçbir etkisi olmadı. Daha sonraları etkisi azalarak, neredeyse yok denecek hale gelmesine rağmen, "Sedormit Roche"un ilk zamanlar beni gerçekten uyuttuğunu söyleyeyim. Oysa, "Quadro Nox"un, ilk gece bile yatıştırıcı etkisinden başka hiçbir etkisi olmadı; doğrusu ya, bu da başlı başına bir şey. – Giulia'nın mektubu konusunda yazdığın notun altına yazdıklarının pek açık olmadığını ve biraz da kafa karışıklığı içinde bulunduğunu söylememe izin ver. Bana bu mektuptan, 27 Ocak tarihli bir kartında son derece açık bir dille bahsetmiştin: "Bu akşam Giulia'dan yalnızca bir sayfalık, kısa bir mektup aldım, yarın sana kopya edeceğim." Turi'ye gönderilen mektup hakkında seni bilgilendirebilmem zor görünüyor. Ama önemli değil. Artık hiçbir şey anlamadığıma ve bahane ileri sürmek için kafa patlatmanın yararsız olduğuna ikna olmuştum. – Özel Mahkeme'ye gönderilecek dilekçe konusunda verdiğim cevabın bulunduğu mektubu aldığını sanıyorum. Belki de şu saatlerde dilekçe verilmiştir bile. Belki de bu türden girişimler konusunda benim tutumumu sana açıklamam yerinde olur, çünkü benim kesin yetki bildirimimi almak isteği konusunda Avukat Piero'nun izin istemesi, belki bazı açıklamaların yararsız olmayacağına inandırdı beni. Hapishane yaşamının (gerçek) işleyişini tanımayanların sonuçlarını bilemeyecekleri girişimler söz konusu olduğu zaman ve dahası, siyasi-ahlâki nitelikte tutumları varsayan girişimler söz konusu olduğunda, benim yetki verme izninin gerekli olacağını sanıyorum. Her ufak tefek şeyin yanına imza atmak isteyecek kadar aşağılık değilim. Örneğin bu meselede, benim yetki izninin, gerekebilecek her türlü başvuru için ima edildiği ve yasanın gerektirdiği yetki izni olduğu açıktır. Sence de açık değil mi? "Quadro Nox"un gövdem üzerinde iyi bir yatıştırıcı etkisinden başka bir etkisi olmadığını sana yazdım. Doktor Resta'ya, "Roche"un hazırladığı bir

ilaç olan Sonnifen'in uygun gelip gelmeyeceğini sordum, bana bunun iyi bir ilaç olduğunu söyledi. Ne yazık ki Turi'deki eczanede satılmıyor. Bana hiç olmazsa bir numune gönderebilir misin acaba? Benim sağlığımın kötü olması, %90 oranında uykusuzluktan kaynaklanıyor. Doktor Resta da aynı görüşte. İster kalple ilgili, ister bağırsaklarla ilgili rahatsızlıkların, dinlenme eksikliğine bağlı, sinirsel kaynaklı olduğunu söyledi bana. Bunun doğru olduğunu sanıyorum. Şu ya da bu nedenle uyuyabildiğim zaman, yediklerimi daha iyi sindirdiğim, kalp çarpıntısı ya da başka rahatsızlıklar hissetmediğim bir gerçek. Öte yandan, doktor bazı geceler bana acı veren, kalbimde ya da akciğerlerimde organik bir hastalık olabileceği ihtimalini dışlıyor. – Bu kez de, sana yakınmak ve ağlaşmak, daha da ötesi, senden ilaç istemek, yani tiksinti verici şeylere harcama yapman için yazdım yalnızca; üzgünüm. Bu konuda, buraya geldiğinde benim için postaya para bırakıp bırakmadığını bana yazmanı rica ediyorum senden. Sana teşekkür etmedim çünkü emin değildim. Ayrıca bu gibi şeylerde yanlış anlamaları ve gecikmeleri önlemek için, kesin olmak gerekir. Birkaç yıl önce (yani kardeşim Genaro'yla birlikte burada olduğum zaman), düzeltmek için, sanıyorum iki ayımı alan bu tür yanlış anlamalardan biri olmuştu.

Çok sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyor ve benim can sıkıcılıklarına karşı hoşgörülü olmanı rica ediyorum senden. Can sıkıcı ve bunaltıcı olduğumu fark ediyorum, ama hemen sonra, yine böyle olmaya devam etmeyi engellemeyi başaramıyorum bir türlü.

Antonio

[386]

Teresina Gramsci'ye

[Turi] 20 Şubat 1933

Çok sevgili Teresina,

6 Şubat tarihli uzun mektubunu aldım ve Carlo'yla aramda olup biteni aşırı bir biçimde dram haline getirdiğini söylememe izin vermelisin. Carlo'ya karşı hiçbir kin beslemediğimden ve aramızda bir anlaşmazlık olduğunun da söylenemeyeceğinden emin ol. Bu nedenle, onu affedecek hiçbir şey olmadığı gibi, ondan bir açıklama beklediğim ya da ona yapacağım bir açıklama da yok. Kasım'ın başlarında bana yolladığı telgrafın beni aşırı de-recede ve kalıcı bir biçimde öfkeliendirdiğini de sanma. Sorun, başka bakış açısına göre, daha ağır ya da daha hafif olabilir; kısaca söylemek gerekirse

sorun şu: Carlo'yla benim aramdaki ilişkinin nasıl kalıcı ve sürdürülebilir olabileceğini bilemiyorum, hepsi bu. Bu duruma, belki de bizzat benim neden olduğumu da göz ardı etmiyorum, ama söz konusu olan, geçmişteki nedenleri aramak değil de, şimdi ve gelecekte mümkün olabilecek bir yaşamı düzenlemeye çalışmak olduğu için, nedenler meselesi benim için pek önem taşıyor. Bunu sana, nasıl sakın ve rahat olduğumu ve düşünme tarzımın ne olduğunu ve kararlarımın kin, öfke, kızgınlık falan sayılabilecek aşağılık duyguların etkili olmadığını göstermek için söylüyorum. Ayrıca ikiyüzlü olmaktan da hiç hoşlanmam, yani hissetmediğim şeyleri söylemekten hoşlanmam. Susmayı ve boş vermeyi yeğlerim. Yarattığı yaşam koşullarından dolayı, hapishanenin insanı hırçınlaştırdığını ve sabırsız bir hale getirdiğini de biliyorum. Doğru. Birkaç zamandır, sağlık durumumun sarsıldığını şimdiye kadar sana yazmadım. Yaklaşık bir buçuk yıl önce (tam olarak 3 Ağustos 1931'de) oldukça kuvvetli bir bunalım geçirdim ve sonra da, bir daha yaşamımı yoluna koyamadım. Önceleri zaman belli bir kolaylıkla geçiyorken, tersine, farkına varmadan geçiyormuş gibi gelirken, o andan itibaren her şey değişti: Haftaları, saatleri ve dakikaları hissediyorum ve sanki biri sinirlerimi törpülüyormuş gibi, her şey beni eziyor ve üstüme çöküyor. Bunu, yaşamımın nasıl olduğunu sana açıklamak için yazıyorum. Bozuk bir makine gibiyim: Önemsiz nedenler, orantısız etkiler üretir; belki de ciddi gibi görünen nedenler hiçbir etki bırakmıyorlar. Ben bir dizi nedenden dolayı duyarsızlaştım, oysa küçük ve önemsiz şeyler için hırpalanmışım gibi geliyor bana. İstedğim idealin hangisi olduğunu söylemem gerekseydi, şu olurdu: Kimseyle ilişkimin olmaması, herkes tarafından unutulmuş olmak ve her şeyi unutmak, inimdeki bu hayvanca yaşamımı sürmek. Ama belki böyle olsaydı da tatmin olmazdım. – Sevgili Teresina, mektubunda bana yazdığın nazik şeyler için sana teşekkür ederim. Ne olursa olsun, sana yazdığım bütün bu şeylere endişelenmemeni rica ediyorum. En iyisinin, her şeyi zamana bırakmak olduğunu düşünüyorum; her şeye rağmen, zaman geçiyor. Şu son zamanlarda Carlo bana iki kartpostal yolladı. Bana yazmasını kendisine yasakladığımı sanma. Ama en azından, şimdilik ona cevap yazacağımı sanmıyorum. Ayrıca şimdi nerede olduğunu bile bilmiyorum. Milano'dan, Cesano Maderno'ya ne zaman gittiğini bana bildirmedi. Şimdi bana, Milano'dan yazıyor. Yeniden Milano'da oturup oturmadığını bilmiyorum. Benim adıma, evdeki herkesi kucakla.

Kardeşçe duygularımla,

Antonio

[Turi] 27 Şubat 1933

Çok sevgili Tania,

Görüşmemiz sırasında sana söylediklerimden sonra, fiziksel rahatsızlıklarım hakkında gene hep aynı teraneyi tekrarlayanın bir yararı yok sanırım. Karşılıklı konuşmamızın sürdüğü koşullar altında, konuşmayı her uzatmanın, aydınlatıcı unsurlar getirecek yerde yalnızca kafa karıştırıcı unsurlar getireceğini sanıyorum. Oysa ben sana, moral durumumdan söz etmek istiyorum biraz; bir başka deyişle normal olarak kafamı kurcalayan bir yığın duygudanve özellikle de ötekiler arasında baskın olan ve genel bir değer taşıyan duygular yığımından bahsetmek istiyorum. Sanırım en azından şu âna kadar ruhsal unsurun, fiziksel unsuru ya da bunun tam tersini belirlemediğine güvence verebilirim. Ama belirli fiziksel koşullarda, belirli duyguların daha kaçınılmaz olduğu ve bazen saplantıya dönüşebildikleri de bir gerçek. Bu yüzden, denebilir ki, düşüncelerin akışı belli bir yön tuttuğunda ya da o yönde yoğunlaştığında, bu, belirli bir fiziksel duruma karşılık olduğunu ve bu da, o durumun vahimleştğini gösterir. Benim özel durumumda, bütün bu yıllar içinde bazı olguları sürekli düşündüğüm kesin (Milano'da sorgu yargıcının bana bahsettiği ve bundan sana da kısa bir süre önce bahsettiğim ünlü mektuptaki, sembolik olarak özetlenebilecek bir dizi olguyla ilgili özel bir olayı); ama bu son aylarda, belki bunlarla "filolojik" olarak ilgilenebilme, kaynaklara inebilme ve bunların akla yakın bir açıklamasına varabilme, kişisel olarak bunları aydınlatma konusunda kendime güvenim azaldığı için, bu düşüncelerin, deyim yerindeyse yoğunlaşarak geldiği de kesin...

Bugün sana söylemek istediğim şey şu: Iulca'yla ilişkilerimin ortaya çıkışını bu olgular dizisine bağlıyorum. Yani uzun bir süre önce sana yazdığım ve belki unutmamışsındır, sonuncu mektubuma kadar, zaman zaman "vicdansız" diye nitelendirdiğin ve çok eski olmayan bazı mektuplarım da bu bir dizi'endişeye bağlıydı. Her ne olursa olsun, Iulca'yla ilişkilerimde net bir görüşü ve tamamen açıksözlü olmamı engelleyen belli bir yanlış anlaşılma, bir gizli saklılık, bir anlam belirsizliği olduğuna bugün de ikna oldum. Hep dışarıda tutulmuş olduğumu, deyim yerindeyse, imzalanacak "bürokratik bir dilekçe"yi temsil ettiğimi ve başka hiçbir şey olmadığını düşünüyorum. Dikkat edersen, hatalar yapmış olduğuma ilk ikna olan benim, ama izlenim şu ki, bu hatalar söz konusu değil, ancak gözümünden kaçan başka bir şey söz konusu ve bunun ne olduğunu tam olarak tanımlayamıyorum. Öte yandan,

düşünebileceğin gibi, hapishanede yaşamama rağmen, her tür iletişim kaynağından doğrudan ya da dolaylı soyutlanmış olmama rağmen, aynı şekilde, bazı görüş ve düşünce verilerinin bana ulaşamayacağını sanmamalısın. Konuşmalarını dinlediğim ya da konuşturduğum kişilerin, zaman zaman başka ortamların yankısını, başka sesleri, başka yargıları yansıtan masum konuşmalarıyla, düzensiz, rastlantısal olarak, uzun aralıklarla ve kaçınılmaz bir şekilde bunlar bana ulaşıyor. “Filolojik” eleştirel niteliğimin tümünü henüz yitirmedim; ayırt etmeyi, seçmeyi, yersiz abartmaları gidermeyi, bütünleştirmeyi vb. biliyorum. Bütünde, bazı hatalar olacaktır elbette, bunları kabul etmeye hazırım, ama kesin değil, düşünce akışına farklı bir yön verebilecek kadar değil... Bunun dışında, sana başka bir şey yazmanın yararlı olacağını sanmıyorum. Benim düşünme biçimimi biliyorsun: Sana yazdığım şey, yalnızca yazmış olmak olgusunun çok ötesine geçmiş, “moral” ve pratik bir değer taşıyor, ki böyle olmakla beraber, katıksız, somut bir şey... Özetlemek gerekirse, benim çıkardığım sonuç şu: 4 Haziran 1928’de, Özel Mahkeme tarafından, yani isim olarak yetkinlikleriyle ve uygar yaşamdaki meslekleri dolayısıyla parmakla gösterilebilecek, değeri kabul edilmiş kişilerin oluşturduğu bir kurul tarafından mahkûm edildim. Ama bu, yanlış. Beni mahkûm eden, yalnızca mahkûmiyetin yasal işlemini düzenleyen, onun dış ve somut bir göstergesi olan Özel Mahkeme’den çok daha büyük bir örgüt oldu. Beni mahkûm ettiler. Şunu söylemek zorundayım ki, bu “mahkûm ediciler” arasında, sanırım, hatta bundan kesinlikle eminim, farkında olmadan İulca da yer aldı ve onun kadar bilinçsiz olmayan bir yığın başka kişi de var. Bu, en azından benim inancım. Bundan böyle bu inanç, art arda gelen ve birbiriyle uyumlu bir dizi olgunun ortaya koyduğu tek şey olduğu için, bende sarsılmaz bir biçimde kök saldı. Bütün bunları sana yazmakla iyi edip etmediğimi bilmiyorum. Bunu birçok kez düşündüm, kararsız kaldım, sonra da iyi ettiğime emin oldum. İulca’ya karşı sevgimin azaldığını da sanma. Bu konuda bir yargıya varabildiğimi, hiç olmazsa belli bir anlamda sevgimin özellikle arttığını sanıyorum. Yaşadığı ortamı, onun duyarlılığını ve onda bir değişimin nasıl meydana gelmiş olabileceğini, deneylerimle biliyorum. Bunları sana yazmak zorunda olduğuma inandım, çünkü yaşamımda, hiç gecikmeden bir karar almam gereken kesin bir dönüm noktasına gelmiş olduğumu sanıyorum. Bu karar, alındı. Son görüşmelerimizde ve son mektuplarımda sana belirttiğim tutumun çizgisi, bu kararların yalnızca koşullara bağlı yanı... Arada sırada, tüm yaşamımın büyük bir (benim için büyük) hata olduğunu, büyük bir yanlış olduğunu düşündüm. Hâlâ, senin ve özellikle avukatın tutumunun tam olarak doğru olmadığına inanıyorum. (Avukatı senden daha öne almama alınma; akla yakın ve senin için incitici olmayan ve anlayabileceğin neden-

ler var.) Ama bu yeterli değil. – Tekrar zetliyorum: Benim ruhsal durumum, fiziksel durumuma bağlı olsa bile, gene de bunun nedeninin ve kaynağının bu olmadığına seni ikna etmek istiyorum. Bu olsa olsa dış belirti ya da görünüştür: Eğer varsayım olarak benim ruhsal rahatsızlığım geçseydi de, bu nedenle fiziksel hastalıklarım geçmeyecekti. Biçim değiştirecekti, hepsi bu ve bu da bana önemli görünmüyor. Kendi erevesi içinde ele alındığında, ruhsal hastalıklar oldukça ağır rahatsızlıklardır (irade gücümün bunlara egemen olmayı ve kontrol altına almayı gitgide daha az başarması anlamında) ve bu ağırlaşma, fiziksel yorgunluğun bir belirtisidir, yani kelimenin fiziksel anlamıyla, tam olarak iradenin zayıflaması... Kendi içinde, entelektüel gücümün de parçalandığını, dağıldığını hissediyorum ve bu konuda benim bazı mektuplarımdan sen kendin de bu izlenimi edinmiş olmalısın. Bütün bunlardan, yaşamımın en etin dönemini geçirmekte olduğumu ve böyle bir dönemin fiziksel ve ruhsal olarak, kesin olduğu için, bir daha geri dönülemeyecek sonuçlar ve zorluklar doğurmaksızın daha uzun süremeyeceğini hissediyorum. Bu yazdıklarım, sana ve işlerimle ilgilenen avukata yönelik. Giulia'ya karşı ihtiyatlı olmak istemem, ama sana şunu söyleyeceğim: Ona şimdiye kadar yaptığım gibi yüzeysel onaylamaların yeteceğini sanmıyorum. Geniş ve ayrıntılı bir biçimde, sorunun özünü ele almak gerekecek ve bu, mektupla yapılamaz (en azından ben bunu yapmayı bilmiyorum). Dahası, sözler tek başına yeterli olmayacak: Olguların buna eşlik etmesi gerekecek. İnan ki bu beni endişelendiriyor. İulca'nın bir parça benimkiyle aynı hastalıktan dertli olduğu, onun rahatsızlığının bir kısmının, en azından benim ruhsal rahatsızlığımla aynı nedenlerden türediği düşüncesine sahibim. Bilmem, senin şu ya da bu şekilde araya girmen mümkün olabilir mi? Zorunlu olarak ve bu konularda bilgin olmadığı için gözünden kaçan bazı koşulları ve daha önceki bazı durumları bildiğim için, sorun bana çok zor görünüyor; öte yandan, her müdahalenin yüzeysel ve geleneksel olacağını sanıyorum. şunu bil ki, bu tür şeyleri dört-beş yıldan beri düşünüyorum ve bu nedenle en ince ayrıntılarıyla ve yapılması mümkün olabilecek tüm düzenlemeleriyle analiz ettim. Sana yazdığım kadarıyla, sonuç yok. Aslında tek bir sonuç olduğunu sanıyorum: İrademizle yapılması mümkün olan her şeyin tam olarak gerekleşmesi için, yararsız veya gereksiz şeylerle uğraşmadan, belirlenen çizgiyi kararlılıkla sürdürmek gerekir; geriye kalan hiçbir değer taşımayacağı için endişelenmeye gerek yok. Avukata, benim için yaptıklarından ve yapacaklarından dolayı teşekkür et. Ondan minnettarlıkla bahsetmek bana anlamsız geliyor. Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[Turi] 6 Mart 1933

Çok sevgili Tania,

Pazar günü yaptığımız görüşmede, içimde olup biteni sana açıklamak için yaptığım bir kıyaslama canlı olarak hâlâ hatırımda (bu son zamanlarda hatırlamak her zaman başıma gelmiyor artık). Beni ilgilendiren yararlı bazı sonuçlar çıkarmak için, bunu yeniden ele almak istiyorum. Aşağı yukarı sana şöyle demiştim: – Bir deniz kazasını ve bir yığın insanın nereye gideceklerini, ne zaman ve başlarına gelecek hangi tersliklerden sonra gerçekten kurtulacaklarını bilmeden, bir sandala sığındıklarını düşle. Kazadan önce, doğal olarak, gelecekteki deniz kazazedelerinin hiçbiri... bir deniz kazazedesi olacağını düşünmüyordu ve bu durumda deniz kazazedelerinin, bazı durumlarda, yapabilecekleri eylemleri yapmaya sürüklenmiş olmak, örneğin yamyamlığa... dönüşecek bir eylem, hiç kimsenin hiçbir biçimde aklının ucundan bile geçmiyordu. Bunlardan her biri, seçenek olarak ölmeyi mi, yoksa yamyam olmayı mı tercih edecekleri soğukkanlılıkla sorulduğunda, içlerinde hiçbir kötülük taşımadan, seçenek olarak kesinlikle ölmeyi seçeceklerini söylerlerdi. Deniz kazası oluyor, tekneye sığınılıyor falan. Birkaç gün sonra, yiyecekler tükenince, yamyamlık fikri farklı bir açıklıkla kendini gösteriyor. Öyle ki, belli bir noktaya gelince, bu söz konusu kişilerin büyük bir kısmı gerçekten yamyama dönüşüyor. Ama aslında, aynı kişiler söz konusu değil mi? İki an arasında, seçeneğin yalnızca bir teorik varsayım olarak ortaya çıktığı an ile seçeneğin acil gereksinimin olanca zoruyla kendini gösterdiği an arasında, “küçücük” ama o kadar da hızlı bir dönüşüm süreci meydana geliyor. Bu süreçte, önceki kişiler artık sonraki kişiler değil ve uygar devletin ve yasaların (üstelik uyulması gereken ve önemleri olan) bakış açısı dışında, aynı kişilerin söz konusu olduğu söylenemez. Eh, sana dediğim gibi, benzer bir değişim (yamyamlığı bir yana bırakırsak), bende de meydana gelmekte. Bu durumlarda kişiliğin ikiye bölünmesi en ağır şey: Bir taraf süreci izliyor, öteki taraf buna katlanıyor, ama izleyen taraf (bu taraf var oldukça, bir kendini kontrol etme ve kendini toparlama imkânı var demektir), kendi durumunun dayanıksız olduğunu hissediyor, yani işlevinin yok olacağı bir noktaya geleceğini öngörür, yani bir daha kendini kontrol edemeyeceğini öngörür, ama öncekilerden farklı içgüdülerle, girişimlerle, düşünme biçimleriyle, yeni bir “kişi” tarafından yutulmuş olacak kişiliğin yok olacağını öngörür. Eh, işte ben, bu durumda bulunuyorum. Geliştiğini hissettiğim değişim süreci bittikten sonra, bende ne kala-

çağını bilmiyorum. Çıkarılacak uygun sonuç şu: Belli bir süre boyunca hiç kimseye, sana bile, yaşamımda olup bitenler hakkındaki kuru haberlerin ötesinde, mektup yazmamam gerekir. Bu zaman, çok konuştuğumuz, avukatın dilekçeyi vermesi için gerekli döneme kabaca karşılık gelecek. Eğer dilekçe istenen biçimde yürürse ne iyi; belli sınırlar içinde, unutulacak bir geçiş olacak (bazı şeylerin unutulmuş olabileceği, yani kalıcı iz bırakmayacakları göz önüne alınırsa). Eğer dilekçe istenmeyen biçimde yürürse, ne yapılacağına bakılır. Bu süre içinde, zamanın zor akışını allak bullak edecek ve içinden çıkılmaz bir hale getirecek tek sözcük bile edilmemeli. – Grazi-etta’dan bir mektup aldım ama mektuba cevap verme isteği yok içimde. Turi’ye yaptığın yolculuğu, en uygun gördüğün biçimde anlatarak ona yazmanı rica ediyorum senden. – Gene, pazar günü yaptığımız görüşmede, bir önceki mektubumdaki değindiğin bazı konular hakkında sana birkaç şey söylemek istiyorum. Hiçbir biçimde, Iulca’yı paylamayı (haksız yere olur, ayrıca) düşündüğümü sanmamalısın. Iulca’ya karşı tutumumda sevgiden başka bir şey olmadı ve bu sevgi belki de artarak, bu son zamana kadar geldi; kesinlikle azalmadan (belki de diyorum, çünkü bu sevgi artabilir miydi bilmiyorum)... Böyle bir sorunun ele alınabilmesi ve tartışılabilmesi bile beni üzüyor. Gene benim bir mektubumdaki bir imayı kötü bir şekilde yorumlamakla haksızlık yaptın (Roma’dan Turi’ye, sana geri gönderilen mektup olduğunu sanıyorum): Bana yalan söylemek istemiş olabileceğini hiç düşünmedim ve İtalyancada yalnızca yalanla değil, “üstü kapalı”yla bile ilgisi olmayan “güç durum” sözcüğünü kullanmıştım. Senin, Iulca’nın bir mektubunu bana bildirdikten sonra bana imayı unutturmaya çalıştığını gerçekten de düşünmüştüm, çünkü mektupta, tam o sırada beni derinden üzebilecek haberler vardı. Hepsisi bu. Bu nedenlerden dolayı da, bir süre için, kuru haberler dışında, yorumsuz, değerlendirme falan yapmadan, mektup yazmamayı tercih ediyorum. Sonrasına bakarız. Belki düşündüğüm şeyi sana söylemem yerinde olacak: Eğer avukat, sen kendisine bahsettikten sonra, Bakanlık’tan alınmış izin gereğince, doktor tarafından muayene edilmemi uygun görüyorsa, önceden onayımı veriyorum. Yani bu sorunu, uygulanmasını uygun bulduğu en yararlı yöntemle göre çözme işini avukata bırakıyorum. Çok sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Not: Pazar günü görüşmemizde, Bakanlık’ın güvenilir bir doktor tarafından muayene edilmeme izin vermiş olduğunu ve bunun ancak şu son günlerde resmî olarak eve bildirildiğini söyledin. Avukatın yarar sağlayacağı ve muayeneye karar verildiği göz önüne alınırsa, sana birkaç tavsiyede bulunmama izin ver: 1) Doktor için, son anda bürokratik zorlukların ortaya

çıkmayacağı biçimde, yazılı bir izin kâğıdı almak; 2) Kaidelere uygunsa, izni, olaya ilişkin gereklilik sayabileceğimiz tüm sorunlardan, doktorun beni sorguya çekebileceğini ve benim ona cevap verebileceğimi (ve onunla konuşabileceğimi) bu izinde özel olarak belirterek almak. Yani doktor yalnızca tepeden tırnağa muayene etmek için gelmemeli, kişisel bir tedavi yöntemini bana açıklamak için gelmemeli; doktorun, tutukluların sağlık koşulları üstünde etkili olan ya da etkili olabilecek şeylerin genel durumu hakkında üst makamlara resmî olarak rapor verecek düzeyde olması gerekir. Bence bu temel noktadır. Hastalığı belirleyen koşullar var olmaya devam ederken, bir ilaç almanın ve tedavi uygulamanın, alay etmek, boşu boşuna para harcamak demek olduğunu bilirsin. Benim hastalığım tam da buna bağlı ve bundan dolayı da, ilaçların etkisizliğine bağlı... Bu durumu “resmî” olarak değiştirmek için ya da bu durum değişiminin sağlık koşullarımda bir iyileşme yaratması için artık belki de çok geç. Her ne olursa olsun, yalnızca bu nokta bile doktorun muayene etme olasılığını anlaşılabılır ve akla uygun kılıyor. Bu yüzden bu girişime karar verirken, onu akla uygun ve yararlı kılan koşuldan ayıramam. Sevgilerimle.

Antonio

[389]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 14 Mart 1933

Çok sevgili Tania,

Sana yalnızca birkaç sözcük yazıyorum. Geçen çarşamba günü, sabahın erken saatlerinde, yataktan kalkarken yere düştüm ve bütün çabalarımaya rağmen bir daha kalkamadım. Bu son günleri, büyük bir bitkinlik içinde, hep yatakta geçirdim. İlk gün bir çeşit halüsinasyon halindeydim (böyle denebilirse) ve fikirlerle fikirler ve fikirlerle yerinde kullanılmış sözcükler arasında bir bağ kuramıyordum. Hâlâ bitkinim ama o günkü gibi değil. Bu mektubumdan sonra, izin çıkar çıkmaz benimle görüşmeye gelmeni rica ediyorum, çünkü zor olmasına rağmen gerçekleşmesini imkânsız görmeyen Doktor Cisternino'ya açıkladığım bir projeden söz etmek istiyorum sana. Kafam karmakarışık olduğundan ve parçaları tam olarak birbirine bağlamakta bana yardım edebileceğinden ötürü de seninle konuşmak istiyorum. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Doktor Cisternino'nun bunalımımı beyin anemisi ve beyin zafiyeti olarak değerlendirdiğini anımsarsın sanırım.

[390]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 21 Mart 1932¹

Çok sevgili Tania,

Bu mektubu yazmadan önce seni görebileceğimi ve seninle bazı ufak tefek şeyleri konuşabileceğimi sanıyordum. Sana, hastalığımın gidişatı ve bugünküyle tam olarak örtüşmese de geçmişin deneyimlerine dayanarak aldığım önlemler hakkında, biraz ayrıntılı olarak bilgi veriyorum. Şimdikinden önce, en az 4 kere sinir bozukluğundan acı çektim: İlk kez 1911-12'de, 1916-17'de ikinci kez, 1922-23'te üçüncü ve 1927'de dördüncü kez. Ama şimdikiler gibi bayılmalar ya da başka türlü patolojik durumlarım hiç olmamıştı. Şimdilerde bu belirtiler tamamen yok oldu (ilk beş gün bu belirtiler çok kuvvetliydi, ardından on gün sonra yok oluncaya kadar her gün biraz azalarak sürdü). Bende hâlâ, şu biçimde kendini gösteren bitkinlik kaldı. Bana sebep-siz görünen, 35,8'den 36,9 ve 37'ye yükselen ve düşen ateş. Geceleri iki kez üşüme nöbeti geliyor (ben bunlara, tersine, ateş diyorum), biri 9'a doğru, öteki sabahın 4'üne doğru, sana dediğim gibi, ateş düşüyor (hatta bir keresinde 35,6'ya düştü) ve gövdemde çeşitli bölümlerinde, ama özellikle bacaklarda ve kollarda gerilme ve kasılmalarla, titremeler ve ani tikler dolaşiyor; deyim yerindeyse, sanki "elektriklenmiş" gibi oluyorum; her ani ve beklenmedik hareket, hemen ardından titremeyi ve aşırı kalp çarpıntısını doğuruyor ("yüreğim ağzıma geliyor" dedikleri gibi). Ama bacaklarım, çabucak belli bir dengeye kavuşuyor. En azından kendi odamda, başka birinin koluna girme gereksinimi olmadan bir başıma yürüyebiliyorum henüz. – Sana yazdığım gibi, ilk günlerde, bir kısmını hatırladığım, bir kısmını orada olanların bana tarif ettikleri, ilginç bazı patolojik belirtiler oldu bende. Örneğin anlaşılmayan ve hâlâ birkaç gün öncesine kadar İtalyancaya, Sardinya lehçesinde sözcükler ve cümleler karıştırdığımı fark ettiğim için, Sardinya lehçesi olduğu kesin olan bir dilde uzun uzun konuştum. Odamın pencere ve duvarları, gözüme insan figürleri gibi görünüyordu; özellikle yüzler, ama hiç korkunç olmayan, tam tersine en değişik pozlarda, gülümseyen pozlarda filan... Oysa havada üst üste yığılan yoğun ama akışkan bir kütle oluşturdıklarını

ve sonra üstüme atılıp, sinirli bir tavırla beni yatağa çektiklerini sanıyordum zaman zaman. Gene aynı şekilde, geçmişin görüntülerini, uzun zaman boyunca benim retinam saklıyordu ve bunlar, en yakın olan görüntülerle üst üste geliyorlardı falan. İşitmede de sanrılarım oldu. Dinlendirmek için gözlerimi kapadığımda, “Orada mısın?”, “Uyuyor musun?” diye soran net sesler ya da birbirini tutmayan başka sözler falan duyuyordum. – Eskiden en ağır belirtiler, düşük ateş ve halsizlik oldu, yani beyin zafiyetinin yaygın ve genel adı. – Çok sevgili Tania, artık yazma isteği yok içimde. Zaten belki de, çok fazla ve uzun yazdım, bu da beni yordu. Gene de sana böyle yazmış olduğuma memnunum, çünkü uzun zamandır böyle bir şeye yeterli olamayacağımı sanıyordum. Çok sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

Mektup, Prof. Arcangeli’nin ziyaretinden sonraki gün yazıldı. Ziyaret, Hükümet Başkanı’na yollanan bir dilekçe ile 15 Eylül 1932 tarihinde Tatiana tarafından istenmişti. Profesör Arcangeli, muayeneden sonra şu açıklamayı bıraktı: “Aşağıda imzası bulunan ben, Turi’de tutuklu bulunan Antonio Gramsci’nin Pott hastalığından² mustarip olduğunu onaylıyorum. Sağ akciğerinin üst lobunda, iki kan tükürme olayıyla oluşmuş verem izi bulunuyor. Bu kan tükürmelerden, günlerce süren çok kuvvetli ateşin izlediği, çok önemli yüksek tansiyon ve damar sertliği var. Bilinç kaybı olan bayımları oldu ve günlerce süren konuşma bozukluğu oldu. 1932 Ekim ayından beri 7 kilo kaybetti; uykusuzluk derdi var ve artık geçmişteki gibi yazma düzeyinde değil. Gramsci, şu andaki koşullarda yaşamını daha uzun süre devam ettiremez; en azından şartlı tahliye uygulanabilecek şekilde, onun bir devlet hastanesine ya da bir kliniğe nakledilmesini kaçınılmaz olarak değerlendiriyorum.

Onay: Umberto Arcangeli”

[391]

Tatiana Schuchta

[Turi] 27 Mart 1933

Çok sevgili Tania,

İyi bir yolculuk yaptığını ve çok yorulmadığını umarım. Sana, yeteri kadar iyi dinlenmeni ve sağlığına çok iyi bakmanı tavsiye ederim. Benimle ilgili olarak, yeni pek bir şey yok: Bir kez avluya gezintiye çıktım, ama bu

² Omurga veremi.

beni çok yordu ve yeniden bir sinir nöbeti yarattı bende (tikler, titreme tepkileri filan). Ateşimde, en yüksek ve en düşük derecelerde bir değişiklik yok henüz, ama kalbim daha düzenli bir duruma geldi ve migren ağrılarım da bir daha olmadı. Haberlerini bekliyorum. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[392]

Giulia Schucht'a

[Turi] 27 Mart 1933

Çok sevgili Iulca,

Uzun süredir, ne mektuplarını ne de çocukların haberini alıyorum senden. Bu süre içinde sana birçok kez yazdım. Tania'nın da, senden ne haber ne de mektup aldığını sanıyorum. Bana yazmanı ve içimi rahatlatmanı rica ediyorum senden. Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[393]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 3 Nisan 1933

Çok sevgili Tania,

27 Mart tarihli bir mektubunla 30 Mart tarihli bir kartını aldım. Yolculuğunun seni yormamasına sevindim. Sağlık durumum, sürekli iniş çıkışlarıyla hep aynı. Hep, son derece güçsüzüm. Sana verebileceğim, elle tutulur tek veri, ateş durumum. Geçen gece, kendimi her zamankinden biraz daha kötü hissettım ve bu nedenle bir liste yapmak istedim. Sabahın ikisine doğru, başkıyla, bir çeşit kalp yetmezliği hissettim (ama ne çarpıntı ne de keskin bir ağrı vardı; sanki kalbim bir elle sıkılıyormuş gibi oluyordu) ve üşüme dalgaları geldi: Ateşim 35,6 idi. Sabahın 6'sına doğru ateşim 36,3 oldu. Saat 11.05'e kadar kalkmadım, çünkü kendimi güçsüz hissediyordum ve kollarımda, ellerimde, bacaklarımda belli bir titreme vardı. Ayağa kalktıktan yarım saat sonra ateşim 37,2'ye yükseldi. Sana daha önce yazdığım gibi bu belirtiler, 1922'de olan belirtilerle aynı; yalnızca, o zamanlar hastalık yazın baş göster-

mişti ve bu yüzden ateşim yükseldiği zaman beni aşırı derecede bitkin düşüren terden sıırıslıklam oluyordum; şimdi olmayan, bu. Ama o zamanlar, on yıl daha genç olduğum ve şimdi artık tükenmiş ya da neredeyse tükenmiş olan sinirlerimin daha dayanıklı olduğu doğru; bu yüzden de neredeyse vahşi bir öfkeye kapılıyordum (ve bu basit bir benzetme değil, çünkü benim yanımda bulunmaya ve bana yoldaşlık etmeye gelen son derece kibar bazı kişilerin, daha sonra bana, Sardinyalı olduğumu öğrendiklerinde, benim arada bir, birilerini bıçaklamak isteyebileceğimden (!!!) korktuklarını söylediklerini hatırlıyorum). Oysa bugün, bir pelteye dönüşmüşüm gibi geliyor bana. – Carlo'dan bir mektup aldım; eğer ona, notunu aldığımı ve Turi'ye gelmeyi kesinlikle amaçlamaması gerektiğini yazarsan, sana minnettar kalacağım. Iulca'nın mektubunun, benim mektuplarımla ilgisi olmadığını düşünüyorum. Bu tümevarımı nasıl yapabildiğini anlamıyorum. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Libreria'ya, kısa süre önce çıkmış olan, Prof. Michele Barbi'nin, *Dante Vita. Opere. Fortuna* [Dante. Yaşamı, Eserleri, Değeri], G. C. Sansoni Yayınevi, Floransa, 1933, kitabının bana gönderilmesini yazmanı rica ediyorum senden. Daha birkaç ay bunun üstüne çalışmak düzeyinde olamasam da, bu çalışmayı yapma tutkusuna karşı koyamıyorum.

[394]

Teresina Gramsci'ye

[Turi] 3 Nisan 1933

Çok sevgili Teresina,

26 Mart tarihli mektubunu aldım. Unutmadan, Paskalya Yortusu için annee benim adıma en iyi dileklerimi sunmanı sana söylemem gerekiyor.³ Bu yıl, onun isim gününü kutlamayı unuttum; bu da beni çok üzüyor. Senin dediğin gibi, huzurumun en ufak bir kırıntısını bile, bir an olsun kaybettığımı sanma. Olsa olsa, fiziksel bakımdan kendimi zayıf hissettiğim zaman, fiziksel kişiliğime yabancı olabilecek herhangi bir şeyle ilgilenme isteğimi kaybediyorum. Hatırı sayılır bir ağırlığı kaldırmak için büyük bir güç harcanması gerektiği zaman dudaklar nasıl sıkılırsa ve o an gösterilen çabaya tamamen yoğunlaşmak için nasıl konuşulmazsa, tıpkı öyle oluyor. Herkes, az çok, uzun ya da kısa bir süre, benzer durumlar içinde bulunmuştur ya da bulunacaktır. Bana

3 Gramsci'nin annesi 30 Aralık 1932'de ölmüştü ama haber aylarca Gramsci'den gizlenmişti.

kalırsa, cesaretini kaybetmemesi ve ne olursa olsun çalışmaya devam etmesi için bu görüşü Mea'ya anlatmalısın. Okul kariyerinde, zaman unsuru olarak, en kötü varsayımla birkaç yıl kaybedebilir, ama eğer kendi kültürünü, kendi hazırlığını her gün daha mükemmelleştirirse, eğer bilgi ve zihinsel ilgi ufku-
nu genişletirse, bunları kesinlikle kaybetmeyecek. Gerçeği söylemek gerekirse, onun şimdiki okul çalışmalarının ne olduğunu kafamda kuramıyorum, çünkü uzun zamandır kimse bu konuda bana hiçbir şey yazmadı. Seni ve evdeki herkesi kucaklıyorum. Annemi sıkı sıkı kucaklıyorum.

Antonio

Carlo'dan bir not aldım.

[395]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 10 Nisan 1933

Çok sevgili Tania,

Delio'nun notuyla birlikte yolladığın 4 Nisan tarihli mektubunu ve kart-postalı aldım. – Sağlık durumumun iyileştiğini yazmakla (Genia'nın telgrafının, bizzat seninle değil, benimle ilgili olduğunu varsayarsak), bence kötü yapmadın. Sana, sağlık durumumun kötüleştiğini yazdığım on beş gün önceki mektubumda yazdıklarım doğru değil; en azından böyle yazmak istemiyordum. Durumumun değişken olduğunu (hâlâ öyle), inişli çıkışlı olduğunu söylemek istiyordum; yani bir düşüş yok sayılmaz bence, ama aslında durum tam böyle değildi. “Durumun kötüleşmesi” ne anlama geliyor? Hangi zamana göre kötüleşme? 7 Mart'taki krize göre, kesinlikle kötüleşme değil, çünkü bu durumdaki kötüleşmenin ne anlama gelebileceğini bilmiyorum. Aslında sanrılar tamamen geçti, kol ve bacaklardaki, özellikle bacaklardaki ve ayaklardaki kasılma ve gerilmeler de azaldı. Ellerim hâlâ sürekli ağrıyor ve ellerimde sarf edecek gücü bulamıyorum ve çok hafif de olsa herhangi bir ağırlık kaldıramıyorum. Denemek için küçük bir çaba sarf etmeye çalıştığım zaman, hareketlerimin kontrolünü yeniden kaybediyorum. Yani, ellerim ve kollarım, istem dışı tepki olarak ve aniden kendi başlarına öteye beriye savruluyor ve parmaklarım çatırdıyor ve kas kırıışlerinin hırçın gerilmesiyle, deforme oluyor. Böyle durumların daha epey uzun süreceğini düşünüyorum. 1922-23 yıllarında, aşağı yukarı 8 ay sürmüştü ve o zamanlar kendimi en iyi biçimde tedavi edebiliyordum, şimdiki gibi ne kol ve bacaklarımda kasılmalar ne de

kalple ilgili sıkıntılarım oldu. – Delio’nun küçük mektubunun, yazma ve basit ve düzgün bir biçimde tasarlama konusunda büyük bir güveni kanıtladığı doğru. Yalnızca bir yanlısının olduğunu sanıyorum (*primula*’nın [ilkbahar] bir (i)’sini unutmuş). Bunu sana söylüyorum, çünkü 1916 yılında, ortaokul 3’e giden bir çocuğa İtalyanca ders verdim ve Delio’nun yazdığı gibi, birkaç satırlık küçük alıştırmaları bir türlü basit bir biçimde yazmasını sağlayamadım. Iulca’ya gönderilecek olan, Hegel hakkındaki kitabı nasıl hatırladın? Sanıyorum 1930 yılında sana bu kitaptan söz etmiştim; o zamanlar, basında diyalektik üstüne bir polemik yapılmakta olduğu için bir anlam taşıyordu, ama bugün ne anlam taşıyabilir? Giulia’ya tuhaf görünecek bu.

Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

Paskalya Yortusu münasebetiyle, ailelerden “yiyecek maddelerinin” alınabileceği bildirildi. Bu bildiriye, geçen pazartesi sana yazmam mümkün olmadı, çünkü ileti yapıldığı zaman mektup çoktan yola çıkmıştı.

[396]

Delio Gramsci’ye

[Turi] 10 Nisan 1933

Çok sevgili Delio,

Ufak balıklar, gül, ilkbahar, ayılar ve aslanlardan söz eden, 28 Mart tarihli mektubunu aldım. Peki, hangi aslanları gördün? Afrika aslanlarını mı, yoksa Türkistan aslanlarını mı? Yeleleri mi, yoksa düz parlak boyun derileri mi vardı? Ya ayılar, Roma’da gördüklerin gibi miydi? – *Pinokyo*’nun kitabını alıp almadığını ve ünlü kuklanın serüvenlerinin, Giuliano’nun da hoşuna gidip gitmediğini yazmadın bana. Beyaz fokun, yılan yiyen Rikki-Tikki-Tawi’nin ve kurtlar tarafından kaçırılan çocuk Mowgli’nin öyküsünü okumaktan, benim gibi sen de hoşlanırsın sanıyorum. 1922’de devlet kitaplığında,⁴ özgün desenlerle çok güzel bir baskısını hazırlıyorlardı; litografi işçilerini, desenleri taş üstüne geçirirken görme fırsatım olmuştu. Annene ya da Genia’ya bu baskının hâlâ bulunup bulunamayacağını bir sor bakalım. Bulunmazsa, kitabın İtalyanca ya da Fransızcasını yollarım sana.

Seni ve Giuliano’yu öpüyorum.

Antonio

4 Sovyet Devlet Kitaplığı.

[397]

Giulia Schuch't'a

[Turi] 10 Nisan 1933

Çok sevgili Iulca,

Tania sana, benim tarafımdan, bir çağdaş İtalyan filozofun eleştirisini yaptığı, Hegel felsefesi üstüne bir kitap yolladığını ve kitabın eline geçip geçmediğini öğrenmek istediğini yazdı bana. Birkaç yıl önce, bu kitabı sana yollama görevini Tania'ya yüklemiştim (bende iki nüsha vardı) ve basında, diyalaktiğin değeri ve anlamı üstüne, tam o sıralarda felsefi bir polemiğe girişilmişti. İtalyan filozofun sorunu işlediği tarzın ve özellikle “farklılıklar”ın, “karşıtlıklar”la ilişkisi sorunu üstünde durduğu geliştirmenin seni ilgilendirebileceğini sanmıştım o zamanlar. Bunun seni hâlâ ilgilendirip ilgilendirmeyeceğini ve hatta anlaşıldığına göre, Tania'nın sana kısa bir süre önce göndermiş olması gereken kitabın eline geçip geçmediğini bile bilmiyorum.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[398]

Tatiana Schuch't'a

[Turi] 17 Nisan 1933

Çok sevgili Tania,

8 Nisan tarihli bir mektubunla 12 Nisan tarihli bir kartını aldım. Dün de, gönderdiğin Paskalya paketini aldım; hepsi son derece iyi durumdaydı ve yazdığın gibi, benim zevkime göreymiş. Sana yürekten teşekkür ederim. Dükkan sahibi, paketi senin siparişine göre hazırlamış; kartta bana bildirdiklerinden hiçbiri eksik değildi.

Görüşmemiz sırasında, sana söylediklerimi, Libreria'ya yazmayı hatırlayıp hatırlamadığını bilmiyorum. Her ne olursa olsun, 20 Mart'ta çıkan, B. Croce'nin *Critica*'sının ikinci sayısını bile almadım. Belki de aboneliğimi yenilemeyi unuttular ya da bir başka yanlışlık oldu. Kısacası *Critica*'nın 20 Ocak ve 20 Mart sayılarını almalıyım. – *Critica fascista*'nın iki nüshasını almayı sürdürdüm; biri Libreria'dan, biri de Turi Postanesi'ne, benim adıma 33 liralık bir kredi kartı yollayan dergi idaresinden, doğrudan bana. Kredi kartını geri yolladım, çünkü iki kez abonelik ödemeye niyetim yok, ama

zaten Milano'daki Sperling ve Kupfer Kitabevi aracılığıyla dergiye abone olduğum için, iki nüsha aldığımı ve iki kez abonelik ücreti ödememin doğru olmadığını *Critica Fascista*'nın idaresine (Gambero Sokağı, no 37, Roma) bildirmek gerekir. Buna göre, bir nüshayı bana göndermeyi kesecekler ve bu tam olarak, Turi Hapishanesi'ne doğrudan bana gönderdikleri sayı olacak. Adrese bu yönde bir kart göndermeni rica ediyorum senden. Şöyle yazabilirsin: –Bari'nin Turi Hapishanesi'nde tutuklu Antonio Gramsci, *Critica Fascista* dergisinin müdürlüğüne bildirir; yukarıda söylenenlerin tekrarıyla; falan... Yeterli olacağını umalım.

B. Croce'nin *Critica*'sı için Libreria'ya yazacağın zaman, şu iki cildi bana göndertmeni rica ediyorum senden: 1) Giovanni Gentile, *Saggi Critici* [Eleştirel Denemeler], ikinci seri, Vallecchi Yayınevi, Floransa; 2) Giovanni Papini, *Il sacco dell'orco* [Canavarın Çuvalı], aynı yayınevinden basılmış, Vallecchi Floransa.

Benim sağlık durumum biraz düzeldi ama gene hasta olmam için ufacık bir şey yetiyor. Bir günden ötekine, önemsiz bir nedenle, aşırı bitkinlik durumuna düşüyorum yeniden vb. Bunun dışında, yeni hiçbir şey yok. Çok sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[399]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 23 Nisan 1933

Çok sevgili Tania,

15 ve 19 Nisan tarihli mektuplarını aldım. Özel Mahkeme'ye temyiz başvurusu ile ilgili haberlerden memnun kaldım. Uygulamanın çok büyük bir ciddiyet ve beceriyle yürütüldüğü açıkça görülüyor ve bu beni tam olarak memnun ediyor. Duruşmada avukatın yaptığı işin, olumsuz ve feci demeyeyim ama ne kadar yetersiz olduğunu biliyorsun; bu nedenle, avukat Castellet'te benim adıma yürekten teşekkür etmen gerekir bence. Sonuç ne olacağına bakalım: Bu, Özel Mahkeme'ye bağlı. Mahkeme nasıl davranılması gerekiyorsa öyle davranmak zorunda kaldığına göre, bence, yapılmış olması gereken şey, yani uygulamanın en üst düzeyde yasal ve profesyonel ciddiyetle yürütülmesi, en geniş beklentilerime uygun olarak yapıldı. – Ayın 18'inde, sağlık denetçisi tarafından, mektubunda belirttiğin gibi, gerçekten muayene edildim ve uzun uzun sorgulandım. Güncel sağlık koşullarımın üstesinden

gelmemeye yardımcı olacak, bir şekilde yararlı tüm unsurlardan haberdar olman için, bu muayene hakkında seni bilgilendirmek istiyorum. Denetimcinin söylediği ve bir tedavi yolunu belirttiğini düşündüğüm şey, yalnızca çok sayıda dişimi kaybetmemek için (son olarak beş yıl boyunca yaklaşık 15 dişimi kaybettim), diş eti iltihabının tedavisi değil, diş etlerimin yeniden güçlendirilebileceği ve proteze olanak sağlanabileceği ifadesi özellikle dikkate değer. Şimdi 11 dişim kaldı ve hepsi sallanıyor; en azından bunları kurtarmak, yeniden güçlendirmek ve bir diş protezinin temelini oluşturmak mümkün görünüyor. – Prof Arcangeli'nin, sağ akciğerde bir berelenme kuşkusuna değindiğini aklında tut (veya benzeri bir şey; ifadenin teknik terim olarak kesin olmayabileceğini hesaba katmalısın). Sağlık müfettişi, bunun akciğer zedelenmesi olduğunu sanmadığını, ama yalnızca nefes alma zorluğuna çok dikkat etmem gerektiği konusunda uyarı yaparak söyledi bana (ancak benim dikkatli olmam ne anlama gelebilir bilmiyorum). – 42 yaşında biri için damar sertliğinin doğal bir şey olmasını anlayamadım. Bana öyle geliyor ki, müfettiş, böyle koşulların, hapsedilmeden ve organik hiçbir tedaviyle rahatlatılmamış olan hapishane hayatının getirdiği acılardan önceki biyolojik yaşamımın unsurlarıyla açıklanması gerektiğini kesinleştirmekle ilgileniyordu. Çocukken, Pott hastalığından mustarip olabileceğimi ima etti ve ilk defa söz edildiğini duyduğum bu Pott hastalığını hangi kaynaktan anladığını kavrayamadım. Çocukluk hastalıklarımın, hizmetçi kadının, annemle babamdan sakladığı bir düşüşten kaynaklandığını kesinlikle biliyorum. Bu olayla ilgili oldukça romanesk bir unsurla bağlantılı olduğuna göre (hizmetçi kadın, aile ile ilgili kan davası korkusuyla yöreden kaçan hükümet doktoru tarafından baştan çıkarılmıştı; annemi, beni doktora götürmesine izin vermeye zorlamak için, düşmemden kaynaklanan hastalığımın yararlandı ve bana uzun ve feci bir yolculuk yaptırdı [hamileliği henüz ortaya çıkmamıştı ve annem entrikadan kuşkulanmıyordu]) ve 1911'de olan bu olayı yeniden düşünmek zorunda kaldığım için kesin bilgi verebilirim. 1911 yılında, Oristano'da, dayımın evinde, o zamanlar (çocukken) beni tedavi eden ve felaket yaratacak sonuçları engellemeye çalışan Doktor Cominacini'yi tanıdım. Bu konuya değinmek beni üzüyor, ama Cominacini'den çok, dayım oldukça dürüstçe (ya da olduğundan fazla vahşice) bana, talihsizliğimin nedeninin ihmalkârlık, babamın ilgisizliği olduğunu, zamanında tedavimin yapılmasıyla iyileşmiş olabileceğimi söyledi. Her ne olursa olsun, hiçbir zaman çok kuvvetli olmasam da, yaşamımın çok kolay olmadığı söylenebilirse de, doğruyu söylemek gerekirse, gerçek şu ki 6 yaşından sonra hiçbir türden hastalığa, fazla çalışma (20 yaşından sonra) nedeniyle, sinir bozukluğu ve şimdi hapishanede olduğumdan beri dertli olduğum hastalıklar dışında, hiçbir zaman yakalanmadım. Ama bunun, şu

andaki sorunlara kıyasla ikincil bir mesele olması gerekir: Bugünün hastalıklarından nasıl kurtulabilirim, şimdiki zamana ağırlığını koyan, geçmişin (benim için yeni ve yepyeni) ve geçmişi daha da kötüleştiren şimdiki zamanın kısır döngüsünü nasıl kırabilirim? Müfettiş bana, bu tamamen karmaşık hastalığın, tam ve organik bir tedavisi için gerekli bilgileri bırakacağını söyledi, ama bu konuda hiçbir şey bırakılmadığı söylendi bana (belki bu talimatları daha sonra gönderir). Bu nedenle sorun, benim için, daha kötüleşen genel durumuyla, yeni eklenen acı unsurlarla ve Mart ayında kafein ve *canfora* iğneleriyle üstesinden gelinmiş olan o bayılma ve halüsinasyon durumuna yeniden düşebilme ihtimalinin olağan beklentisiyle, birkaç ay öncenin şiddetiyle kaldı. – Bunları sana yazmanın gerekli olduğuna inanıyorum, çünkü belki de, yapılacak tek şey, Prof. Arcangeli'nin tam ve organik bir tedavinin talimatlarını edinmek ve bunu uygulamanın güvenceye alınacağı biçimde, bakanlık aracılığıyla hapishane idaresine bunu iletmektir. – Sevgili Tatiana, her ne olursa olsun, benim için büyük bir sevgiyle ve büyük bir özveriyle yaptığın her şey için teşekkür ederim. Senin yardımına uçarılık olsun diye başvurmadığıma ikna olduğumu sanıyorum. Hastalığının bir felaket olmaması mümkün (yalnızca çektiğim acının derecesine göre bir yargıda bulunabilirim). Sana uzun zaman önce söylediğim gibi, kafaya damlayan bir su damlası bir felaket değildir ve gene de en incelmış işkencelerden birinin, bunun sürekli olarak damlamasıyla olduğu görülüyor, buna dört günden fazla dayanılamıyor. Gerçekten hasta olmanın en iyi kanıtı ölmektir, kuşkusuz: Bu tüm bilimsel ve idari gereklilikleri tatmin eder. Ama kuşkusuz bunu gözü kapalı kabullenmeyi düşünmüyorum. Gördüğün gibi, ateşimin yükselmesini, uykusuzluğumu ve kalp çarpıntımı dindirmeyi başaramama rağmen, ruh halim oldukça yüksek. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[400]

Tatiana Schuch't'a

[Turi] 30 Nisan 1933

Çok sevgili Tania,

29 Nisan tarihli mektubunu aldım. Bu son aylarda yorulmana rağmen, senin bir süre öncesine göre daha iyi olduğunu görmekten ben de çok büyük bir mutluluk duydum. Ben de, hissettiğim bir miktar iyileşmeyi, yalnızca iyi beslenmeme değil, aynı zamanda besinleri daha iyi sindirmeme

bağlıyorum. Yeter ki böyle sürsün! Ne yazık ki, kısa bir süre sonra, birden bastırarak sıcaklar, bunun sürmesine izin vermeyecek ve şimdiye kadar mümkün olan öteki tesadüflere de, tam tersine, izin vermeyecek. Ayrıca da, her türlü rahatsızlığın en büyük nedeni olan uykusuzluğun üstesinden gelemedim. – Paket konusunda haklısın: Söz konusu olan reçel değil hoşaftı, bu nedenle de, onları tiksinti duymadan yiyebileceğim. – Bir süre önce, kız kardeşim Teresina'nın evlilik soyadını sormuştun: Paulescu, ama Gramsci diye yazmak yeterli, çünkü bu şekilde de mektup ona ulaşır. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[401]

Teresina Gramsci'ye

[Turi] 30 Nisan 1933

Çok sevgili Teresina,

Senin, Grazietta'nın ve tüm çocukların tebriklerinin bulunduğu iki kart aldım. Annemden bir daha haber yollamadınız bana, kartlarda da bir tek sözcüğünü görmedim. Bu konuda bana yazmanı ve Grazietta'ya da, bana mektup yazmasını söylemeni rica ediyorum senden.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[402]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 8 Mayıs 1933

Çok sevgili Tania,

6 Mayıs tarihli bir mektubunla birkaç kartını aldım. Değindiğin her soruya karşılık vermeye çalışacağım. 1) Mevsim değişikliği nedeniyle, çıkarmak zorunda kalacağım yün giysileri sana yollamanın zahmete değmeyeceğini düşünüyorum. Önemli bir şey değil, burada, içeride de bunları özenli bir biçimde (hiç olmazsa en fazla bir kez) yıkatma imkânının olduğuna sana güvence veririm. Bana gönderdiğin giysileri ve öteberiyi aldım.

Sana teşekkür ederim. Hepsinin üstüme uyacağını sanıyorum. Gömleği giymediğimi sanıyorsan, yanılıyorsun. Tene temas etmemesi göz önüne alındığında, hükümetin verdiği ve üstüme iyi oturan gömleği uzun bir süredir giydiğim doğru. Buna karşılık, tenimi tahriş eden külotları giymiyorum. 2) Ludwig'in *Colloqui*'lerini [Söyleşiler] zamanında aldım ve okudum bile. Eskisi gibi çalışmıyorum (o zamanlar için bile, çok görelî bir çalışma olmasına rağmen), gene de tamamen hiçbir şey yapmamak elimden gelmiyor. Tam tersine, hiçbir şey yapmamanın, moda olan deyim'e göre "zihni mi" besleyeceğine de inanıyorum. Okumak istediğim bazı kitapları sana bildiriyorum: 1) Luigi Einaudi, *La condotta economica e gli effetti sociali della guerra italiana* [Ekonomik Gidişat ve İtalyan Savaşının Sosyal Etkileri], Bari, Laterza – 2) Nello Rosselli, *Carlo Pisacane e il Risorgimento italiano* [Carlo Pisacane ve İtalyan Birliği], Torino, Bocca Yayınevi – 3) Alberto Cappa, *Cavour*, Bari, Laterza – 4) Adolfo Omodeo, *Gesù il Nazareo* [Nasırlı İsa], La Nuova Italia Yayınevi, Floransa, G.C. Sansoni Yayınevi'ne, bana katalog göndermelerini istemek için bir kart gönderirsen sana minnettar kalacağım (Viale Mazzini, 26, Floransa). – Termosun küçük bir vidasının kaybolmuş olduğunu şimdiye kadar sana söylemeyi unuttum; bu vidadan bana bir tane sağlayabilir misin? Bu vidanın eksikliği, belki sütün koruyucu kabın içine sızmasına neden oluyordur ve tahmin ederim, sonunda, bozulmuş, kötü kokulu bir süt birikintisine yol açacak. Merakımdan soruyorum: Şimdi, bir termosun fiyatı nedir acaba? (Sanırım çok miktarda alet bozulmuş olacağı için, vida bulmak zor olmasa gerek ve böylece, bozuk aletin kullanılması mümkün olur.)

Turi'de kalmaktan sıkıldığını öğrenince üzüldüm. Ayrıca, Roma'da, yönetmeliğin izin verdiğinden birkaç görüşme daha fazlası için izin almayı niye düşünmedin? Hastalık durumunda, bu imkânsız bir şey değil, tam tersine. Belleğim yalpalayarak çalıştığı için, seni yeniden görmek kesinlikle çok hoşuma giderdi. Çok sık olarak, artık yaşamda yararlı hiçbir şey yapmaya yeteneğim olmayacakmış gibi geliyor bana. – Okudukların beni ilgilendiriyor ve önemli bir kitap olduğuna pek inanmasam da Sinclair Lewis'in *Elmer Gantry*'sini okumak isterdim. Aklımda kaldığı kadarıyla, Lewis bu kitapta, Birleşik Devletler'deki Protestan mezhebinin ahlâki bozulmasının bir tablosunu çiziyor. Ama bu Amerikan kitapları bana genel olarak mekanik, klişeleşmiş, özenti bir gerçekçilik, büyük tirajlı gazetelerin röportajcıları tarzında bir gerçekçilik yapısında olan kitaplar gibi geliyor. Lewis'in ve onun da içinde bulunduğu yazarlar grubunun en büyük hatası, onlarda etik-politik ya da milli-halkçı, güçlü bir düşüncenin eksik olmasıdır bence. Upton Sinclair, daha da alt düzeyde: Kültürün sıradan bir kilise hademesi adeta. Çok yakınlarda onun *Orlando Furioso* üstüne, aklın almayacağı kadar

budalaca bir makalesini okudum: Ariosto'nun şövalye şiirinin Georges Ohnet'i olduğuna inanmış görünüyor ve böylece Ohnet'nin entelektüel yapısının aynısını, kendinde göstermiş oluyor. Çok sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[403]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 16 Mayıs 1933

Çok sevgili Tania,

Giulia'nın mektubuyla senin birkaç mektubunu ve kartlarını aldım. Giulia'ya cevap verecek durumda hissetmiyorum kendimi ve durumumu kavrama ve düşünme biçimimi göz önüne alınca, ne zaman yazabilecek durumda olacağımı kestiremiyorum. Giulia'nın mektubu saçma bir iyimserlik anlayışının ifadesi; senin bazı mektuplarının ifadesinde de görülen ve benim paylaşmaktan son derece uzak olduğum bir anlayış. Bununla kalsa iyi, ama bu anlayışı sürdürmeye katkıda bulunacak her yazışmam bana suçmuş gibi gelecek. Sana şunu söylemeliyim ki, son konuşmamız bende bu kanıyı kuvvetlendirdi. Bir kez daha, hem de aynı fizyolojik varlığımla ilgili olan sorunların tedavisi konusundaki uyarılarımın akla uygun bir neden olmadan ya da neredeyse hiçbir neden olmadan, aptalca ve şımarıkça, savsaklayıcı ve horgörülü bir biçimde yapıldığını öğrendiğim zaman, ben de ancak içinde bulunduğum fiziksel ve ruhsal çöküntü durumundayken görülebilecek derecede çileden çıkmıştım. 1927-1928'de meydana gelen ve bundan dolayı soruşturma yargıcının, kendi arkadaşlarımla beni mümkün olduğunca uzun süre hapisanede alıkoymak için işbirliği yapıyor gibi göründüklerini söylemekte haklı olduğu aynı karmaşa zincirini, senin, başka bir biçimde ama aynı düşüncesizlikle tekrarladığına derinden ikna oldum. Bu saptamalarım seni üzecek, ama bunları söylemeden edemiyorum. Geçtiğimiz Ocak ayında beni ziyarete geldiğin zaman, sana söylemiş, benim uyarılarıma kılı kırk yararcasına uyman için olanca gücümle sana yalvarmıştım. Geçen Eylül'de olup bitenden sonra verdiğin güvenceleri yerine getirmemen bana imkânsız görünüyordu. Sana, gücümün son demlerinde olduğunu hissettiğimi (ve 7 Mart benim bu düşüncemin kesinliğini doğruladı) ve uzun uzun konuşacak enerjimin olmadığını söyledim. Beni kızdıran şey, yaşamımın nasıl içgüdüsel ve mantık dışı kararların oyuncağı haline geldi-

ğini ve senin, eğer işler belli bir çizgiye göre yürütülmüyorsa bunun bende, uyarılarıma riayet edilmemesinden kaynaklanabileceği kanısını yaratma sorumluluğunu ne kadar kolaylıkla üstlendiğini görmektir. Daha sonra, senin bir kartında, benim “çalışmamın her zaman ayrıcalıklı bir değeri olacağını” okuduğum zaman, saptamanın itibari yapısı bir yana, kişisel deneyimlerime dayanan, elden geldiğince özenli ve eksiksiz yapılmış bir çalışmanın sonucu olan tavsiyelerimin, Eylül ayında yaşananlardan sonra üstümde yaratacakları hayal edilebilmesi çok kolay olan yan etkileri bile hesaba katmayan hayalci girişimlerle kolayca değersizleştirildiğini görünce, bu ifadedeki üstü kapalı ironiyi düşünmekten kendimi alamadım. – Bu durumda Giulia’ya ne yazabileceğimi bilemiyorum, onu avutmak ve belirttiği çalışma hayatındaki iyileşme unsurlarını güçlendirmek için ona karşı nasıl bir tavır takınabilirim bilemiyorum. Ocak ayındaki görüşmemizden sonra, küçük bir umudun geleceğime kapı açabileceğine gerçekten inanmıştım. Bu ruh halimin, Mart ayındaki fiziksel gücümün çöküşünü engelleyememesine rağmen, gene de bu moral olmasaydı, çöküşün daha ağır olabileceğini göz ardı edemeyiz. Benim, iki yıldan fazla, ağır ama acımasız bir yıpranmadan sonra, gerçekten tükendiğimi, bunun devam ettiğini, bütün yedeklerimin tükendiğini ve dayanılamayacak bir ağırlık altında ezilen bir kişinin sırtına başka hiçbir şeyin, deyim yerindeyse bir saman çöpünün bile konmaması gerektiğini anlamadın. Ayrıca, hastalığın aşırılığı da, her türlü tepki yeteneğimi kırarak, jölelerde olduğu gibi bir tür sakinlik yarattı bende. *[Bir satır karalanmış ve okunaksız hale getirilmiş.]* (Her ne kadar içimden abartı olduğuna inanmasam da, gene de sana açmamayı tercih ettiğim bir öneriyi sildim). – Bu mektubuma, insanı sinirlendiren “çalışmalarımın ayrıcalıklı değeri” cinsinden ya da sağlığım hakkındaki merhametli dilekler tarzındaki genel saptamalarla cevap vermemeni rica ediyorum senden. Kesinlikle cevap verme, çünkü verilebilecek cevap yok. Artık olan oldu ve her yorum, başa gelen şeyi daha da tiksiniç kılan bir başıboşluktur. Başa gelen şey, benim herhangi bir şeyi, hatta yaşamayı bile beceremez hale geldiğime ikna etti beni. Bundan sonuçlar çıkarmam ve mademki, duruma müdahale etmek için girişimlerimden her biri, bana yardım etmek istediklerini söyleyenlerin uygulamadaki yetersizlikleri yüzünden yok sayıldı, söylendiği gibi içimi ferah tutmam gerekiyor. Seni kucaklıyorum.

Antonio

Yazdıklarımı, üstünde yeniden iyice düşündükten sonra, kanılarımı son olarak gözden geçirmek ve bunları bir biçimde düzeltip düzeltemeyeceğimi, değiştirip değiştiremeyeceğimi görmek için yeniden okudum. Ama bunu yapmam mümkün olmadı. Ne kadar kafa patlatmaya çalışsam da, düşünce-

lerimin akışını başka yöne çevirecek bir neden bulamadım. Ayrıca bundan rahatsız olduğumu sanma; biraz rahatsız olmak da isterdim, çünkü bu bir iç zıtlaşmanın, bir kuşkunun ve dolayısıyla akla yatkın bir iyimserliğin torusunun bir kanıtı olurdu. Giulia'nın mektubunu da yeniden okudum ama bu yalnızca acımı çoğalttı. Bu konuda yazmamı istememeni rica ediyorum senden. Bırak biraz zaman geçsin ve bırak da unutayım. En iyisi bu olacak. Sana karşı aşırı öfkeli olduğumu da sanmamalısın; sana daha önce yazdığım gibi, başıma gelen her şeyin nedenini kendimde ve yaşama beceriksizliğimde aramak zorunda olduğumu düşünmeye alıştım artık. Bu biçimdeki bilgeliğe çok geç vardım belki de. Ama hiç olmamasındansa, geç olması daha iyi, öyle değil mi?

Antonio

[404]

Tatiana Schuch'ta

[Turi] 22 Mayıs 1933

Çok sevgili Tania,

Her iki mektubunu ve 17 Mayıs tarihli mektubunda bulunan, Delio'nun gönderdiği notun çevirisini aldım. Notun orijinali ve desen bana henüz verilmedi. – Beecher Stowe'un kitabını Delio'ya göndermeye değer mi bilmiyorum. Sağda solda, önemli bir kitap diye söz edildiğini duymuş herhalde ve kitabın anısı, bir zamanlar canlı ve etkili olmuş olan, ama bugün çağdışı bir hale geldiği için bence tamamen ölü bir duygular dünyasının anısıyla zorunlu olarak karıştığı için, yaşlı kuşakların hâlâ böyle değerlendirebileceğini inkâr etmiyorum. Ben şahsen, çocukken *Tom Amca'nın Kulübesi*'nin sulugözlülüğünden ve Quaker mezhebine has duygusallığından bir türlü zevk alamadım; kitabı birçok kez okumaya çalıştım ama ilgim hep cansızdı ve bugün, kitabın olay örgüsünden hiçbir şey anımsamıyorum; anımsadığım tek şey, korkunç derecede sıkıldığımdır. Senin de böyle düşünüp düşünmediğini bilmiyorum. Oysa Delio, Rudyard Kipling'in anlattığı, fok halkını yok edilmekten kurtarmayı başaran Beyaz Fok'un öyküsünü, bir Hint bahçesinin yılanlarına karşı muzafferane savaşıyan genç *mangusta* Rikki-Tikki-Tawi'nin öyküsünü ve kurtlar tarafından kaçırılmış çocuk Mowgli'nin öyküler dizisini içeren, iki ciltlik *Orman Kitabı*'nı okuyabilseydi sevinirdim. Bu öykülerde "Tom Amca"nınla taban tabana zıt bir ahlâk ve irade enerjisi dolaşır. Bunun, yaşamsal güçlerinin uyarılması, kişiliğinin

gürbüzleşmesi istenen diğer her çocuğa olduğu gibi Delio'ya da tattırılması bence gereklidir. Bu öyküler, İtalyanca olarak dört-beş yayınevinden çıktı; biri Sonzongo Yayınları'ndan, çok ucuz (sanırım iki cilt ve cildi dört lired), ama çeviri Fransızcadan yapılmış. Doğrudan doğruya İngilizcesinden çevrilmiş çok iyi bir basımı, Milano'daki Corticelli Yayınevi'nden çıktı. Ama hepsinden iyisi, Mercure de France'dan çıkan Fransızca baskısı (elbette, herhalde en iyi yayın İngilizce metnidir, ama evdeki hiç kimse bu kitabı Delio'ya çeviremez). – Bu son haftalarda ateşimi ve baş dönmesini engellemek için yatmak zorunda kalma derecesinde bitkin düştüm yeniden. Yatakta, ısının 36 derecenin altına kadar düştüğü gerçek, ama ayağa kalkınca ateş, aşırı bitkinlik, kuvvetli migren ve baş dönmesinin hoş olmayan komplikasyonlarıyla birlikte, 37,5'a çıkıyor. Yatakta gözlerim kapalı yatabiliyorum ve çevremde dönen duvarları görmüyorum. Seni kucaklarım.

Antonio

[405]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 29 Mayıs 1933

Çok sevgili Tania,

Şimdiye kadar üç kartını aldım; öteki birkaçının hâlâ büroda olduğunu ve belki bugün bana teslim edileceğini sanıyorum. Seni görmek ve seninle konuşmak için çok sabırsızlanıyordum ve senin hastalığını duymaktan ne kadar üzüntü duyduğumu tahmin edersin. Seni üzerek, organizmanın hastalıklara karşı direncinin azalmasına belki benim de katkım olduğunu düşündüm. Şimdiki anlayışımın ne olduğunu ve tutumumun nasıl biçimlendiğini sana açıklamam gerekiyor. Düşünce akışımın, zor iletişim koşullarının baskısı altında, artık normal bir biçimde akmadığı bir gerçek; tersine bu, günlerce beni hiçbir biçimde kendimi kurtaramadığım, ruhsal takıntıya benzer bir duruma sokan heyecandan ileri gelen bir tıkanma nedeniyle oluyor. Oysa bu yönde yaptığım girişimler (dengemi henüz tamamen kaybetmediğim görüldüğüne göre), takıntıyı öfke dolu bir taşkınlığa kadar artırıyor. Sanki uzman olmayan bir elin, bir kanamayı durdurmayı denemesi gibi oluyor; düzensiz ve kesin olmayan eylemleriyle, tersine kanamayı artırıyor. Bu, benim cesaretimi giderek daha çok kırıyor. Bu, akla uygun tüm tepki yeteneklerimi kaybettiğim ve eylemlerimin kapsamının budalalık olduğu bir aşamaya yaklaştığım anlamına geliyor (gerçeği söylemek gerekir-

se, böyle bir aşamanın henüz başlamadığına emin değilim). – Giulia'nın mektubunda dönüp dolaşan ve sonuçta doruk noktasına çıkan o iyimser duygular beni allak bullak etti. Önceleri Giulia'ya yazmak benim için zaten zordu, şimdi neredeyse imkânsız hale geldi. Onunla komedi oynamaktan ve bende hiç olmayan inançları varmış gibi yapmaktan tiksiniyorum. Bu yüzden, özellikle ve bütün kalbimle, senden benim durumumu daha hafifletmeye çalışmak için yapılacak girişimlere Giulia'yı katmamayı ve hatta ona bunları iletmemeni önemle rica etmiştim. Bu davranışın, Giulia'yı savunmanın, onun sağlık durumunu her türlü sıkıntıdan ve her türlü şiddetli düş kırıklıklarından korumanın bir yolu olduğunu anlamadın. Bu benim için de çok önemli bir şeydi, çünkü onunla mektuplaşmamı zor bir duruma sokmuyordu; oysa bugün bu mektuplaşma neredeyse imkânsız bir hale dö-nüştü. Geleceğin değil de, yalnızca şu anın endişesini taşıyan ve amansız bir gerçeklik tarafından yok edilmek zorunda olacağını ya da olabileceğini (çok büyük olasılıkla) düşünmeden, geçici ve kısa süreli iyimserlik duyguları yaratan davranışlar bana tiksinti verici ve son derece tehlikeli geliyor. Sadece bu da değil, bana öyle geliyor ki, bunu uygulayanlarda öylesine kolaycı bir tutuma karşılık geliyor ki, bu zaten düzensiz ve kaotik bir iradenin belirtisidir; bir girişimin gerçek zorlukları öngörülmediğinden, hesaba katılmadığından, bunları ortadan kaldırmak için hiçbir şey yapılmaz ve böylece her şey berbat olur. Donanımsız, tedbirsiz, acemi ve sağduyusuz iyilik, iyilik bile değildir, budalaca bir saflıktır ve yalnızca felaket doğurur. Bir süre öncesine kadar, deyim yerindeyse, aklımla karamsar, gönlümle iyimserdim. Yani tüm elverişsiz koşulları ve durumumdaki herhangi bir iyileşmeye kesinlikle elverişli olmayan koşulları apaçık görmeme rağmen (çok genel olarak hukuki durumumla ilgili, özel olarak da şu andaki gövdesel sağlığım ile ilgili), gene de gerektiği gibi ve sabırla davranarak, örgütlenmede en ufak elverişli unsuru bile ihmal etmeden ve sayısız elverişsiz unsuru etkisiz hale getirmeye çalışarak, akılcı bir çabayla, oldukça önemli bazı sonuçların elde edilebilmesinin mümkün olabileceğini, en azından gövdesel olarak yaşama imkânı elde edilebileceğini, beni gitgide yiyip bitirmekte olan, hayat enerjimin korkunç bir biçimde tükenmesini durdurma imkânı elde edilebileceğini düşünüyordum. Bugün artık böyle düşünmüyorum. Bu, deyim yerindeyse, teslim olmaya karar verdiğim anlamına gelmiyor. Ama artık hiçbir somut çıkış yolu görmediğim ve kullanacağım hiçbir güç yedeğini hesaba katamayacağım anlamına geliyor. Gözlerimin önüne serilen şema şu: – 100'lük değerde bir varsayımdan yola çıkıyorum. 100 değerinde kuvvet, 100 değerinde taşınacak ağırlık. İlk güç durum baş gösteriyor: Kuvvet 100'lük durumdan 70'e düşüyor, 70'lik güce karşılık hep 100'lük ağırlık var. Bir karşı tepki oluyor; kuvvet yükseliyor, ama artık 100'e kadar değil,

yalnızca 90'a kadar; 90'lık kuvvete karşılık gene 100'lük bir ağırlık var. Böylece, taşınacak ağırlık mutlak ve göreceli anlamda arttığı için, giderek daha da zor bir hale gelen tepkilerle, krizler krizleri izliyor ve yıkıma uğramış kuvvetler, artık yeniden yerine gelmiyor. Bugün çok büyük bir gayretle 60'lık bir duruma yeniden yükselmiş olduğumu sanıyorum (7 Mart'tan sonra) ve belki aşırı iyimserim, ama bir dahaki sefere bunun da pek uzak olacağını sanmıyorum (elverişsiz öteki koşullar eşlik etmese de, yaz mevsimi beni her zaman bitkin düşürür). Sakat kalmamın artık önlenemeyeceği de recede olacak bu düşüş (ayrıca, bugün bile henüz ellerimi rahatça kullanmıyorum). Şunu iyice bil ki, genel sözler, ne olgunun koşullarını değiştirebiliyor ne de benim inancımı: Bu genel sözleri düşünmeyi ben de biliyorum, bunları kendime söylemeyi de biliyorum ve iki yıl boyunca bunları düşündüm, bunları kendime söyledim. Bu klişe sözler dışında, somut şeyler için bir imkân olup olmadığını bilmiyorum artık. Bundan böyle, artık yapılacak önemli bir şey olacağını sanmıyorum. Yapılabilecek şey yapıldı ama iyi yapılmadı ve gereken titizlik ve kesinlikte yapılmadı. Bu benim inancım. Giulia'ya yazma meselesini nasıl halledeceğim? Ona ne yazabileceğim? İnan ki bunu çok düşündüm ve bir yolunu bulamadım. Beni hâlâ yaşamla ilişkide tutan çok az şeyden biriyken mektuplaşmanın böylesine zor ve saçma bir hale getirildiği bu durumun yaratılması beni her şeyden çok üzüyor. –Dilekçeyi⁵ aldım ve savcıların gerekçelerini kavramaya fazla bir eğilimim olmasa da, büyük bir dikkatle okudum. Ne yasal niteliği ne de bu türden başka şeyler konusunda, hiç bilgi veremiyorum. Yalnızca, Özel Mahkeme'nin yasası konusunda Senato'da yaptığı konuşmasında, Bakan Rocco'nun, kanunun geriye dönük her türlü uygulamasını kesin olarak yok saydığını ve bu nedenle Başsavcı'nın tarafsızlığını şaibeli bulduğunu hatırlayabiliyorum. Ayrıca, Rocco'nun ya yasa hakkındaki konuşmasında ya da krala sunduğu raporda yeni düzenlemenin yararlarından birinin, devletin güvenliğini savunmak için yeni bir silah hazırlamak üzere (bunun karşılığı olan bölüm, Devlet Kitaplığı tarafından yayımlanmış kanunun baskısının 98. sayfasında olabilir), 1889 yasasında bulunmayan bir suç tipini (genel raporun söz konusu olduğu kesin) 305. maddeyle düzenleme kapsamına alması olduğunu ileri sürdüğünü de hatırlıyorum. Delio'nun mektubu ile bence pek büyük yetenek göstermeyen desenini aldım. Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

5 Davanın yeniden incelenmesi için dilekçe.

[Turi] 5 Mayıs 1933⁶

Çok sevgili Tania,

Üç kartını da aldım. Kulak rahatsızlığının hâlâ geçmemesine üzüldüm ve bunun seni Turi'de kalmak zorunda bırakacağından korkuyorum. Zaten çok uzun süre kaldığını düşünüyorum ve çok daha önce neden bir karar almadığını gerçekten anlayamıyorum. Senin kararsızlığın, beni sisli bir bekleyiş, kuşku ve belirsizliğin puslu durumunda bırakarak, eninde sonunda bana da geçiyor. Böyle bir duruma son verme zamanının geldiğini sanıyorum. Son kez konuştuğumuzda dediğin gibi ve bir sonuca varacak biçimde davranmakta gerçekten kesin olmanı rica ediyorum senden. Yaşamım, herhangi bir değişikliğin, geleceği olmayan bu gündelik yıpranmaya tercih edilebileceği bir işkence gibi... Bana yolladığın çamaşırları aldım, ama ancak kayıt sırasında saydım. Çorap ve patiklerden memnun kalacağıma gerçekten inanıyor musun? Bence bütün bunlar beni hiç ilgilendirmiyor ve aslında, beni ilgilendirmeleri için bir neden göremiyorum: Bu konuda yazdığın her şey alay gibi geldi bana. Gerçekten, yolculuk yapabilecek durumda olduğuna inanır inanmaz, Roma'ya dönmeye karar vermeni ve daha önce alınmış olması gereken ya da hızlandırılabilir kararını bana hemen bildirmeni istiyorum senden. Ben de, kendi üstümdeki fiziksel kontrolümü tamamen kaybetmeden, kararımı alabilirim böylece. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Çok sevgili Tania, bütün yüreğimle, daha kesin olmanı ve bana yalnızca bir zaman kaybı gibi gelen bu döneme, herhangi bir biçimde son vermeni rica ediyorum senden. Tamamen anlayışsız oldum ve sana başka ne söyleyeceğimi bilmiyorum. Tam olarak ne durumda olduğumu hesaba katmadığımı sanıyorum; yoksa senin de eninde sonunda fiziksel olarak yıpranacağın bu kentte, bu kadar uzun kalmazdın. Bundan böyle beni ilgilendiren tek şeyin, bu durumu sona erdirmek olduğuna ve kendi hakkımda bir karar almak durumuna gelmek olduğuna inan. Seni kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 11 Haziran 1933

Çok sevgili Tania,

Bu sabah bir kartını aldım. Sağlık durumunun düzelmesi beni mutlu etti. Avukatın, yapılması gereken ve başlanması istenen her girişimin kendisine bildirilmesini istemekte haklı olduğunu düşünüyorum. Eğer iyi hatırlıyorsan, avukatın girişimlerine köstek olacak hiçbir şeyi sana kesinlikle tavsiye etmedim. Uygulamaya girmişken, izlenen yolu değiştirmenin her zaman zararlı olduğunu çok iyi biliyorum. Benim görüşüm daha da kesin. Bence, ne kadar kötü olursa olsun izlenen bir yol, akılcılık bakımından mantıksal olarak kendi içinde daha iyi görünse bile, öncekini bırakıp yeni bir yol izlemeye başlamak istenmesi nedeniyle doğacak karışıklıktan her zaman çok daha iyidir. Durum zorda olduğuna göre, artık "kendi içinde" daha iyi olmak aslında mümkün değil. Benim tavsiyem, eğer iyi hatırlarsan, zamanla ya da ritimle ilgiliydi. Ayrıca senin bir başka kartından, yapılmakta olan şeyi yalnızca özet olarak bana açıkladığını ve dolayısıyla, belki de temel unsurların benden saklandığını anladım gibi gelmişti bana. Tam tersine, şimdiye kadar benim için yaptığı her şeyden dolayı avukata teşekkür etmeni istiyorum senden. Özel Mahkeme önünde ileri sürdüğü sorunu ortaya koyma biçimi için de özellikle kutla onu. Sorun nasıl sona erecekse öyle erecek: Her ne olursa olsun, üstünde konuşulacak ve dikkate alınacak bir başarı elde edilmiş olduğunu düşünüyorum. Teresina'ya yazıp, bir süre önce mektubuyla fotoğrafı aldığımı söylemeni rica ediyorum senden. Öteki fotoğrafları göndereceğini bildirdiği için cevap vermeyi bekledim ve böylece zaman geçti. Gene, göndereceği haberleri bekleyeceğim ve bir seferde hepsine birden cevap vereceğim. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[408]

Delio Gramsci'ye

[Turi] 11 Haziran 1933

Çok sevgili Delio,

Pinokyo'nun yeni bir baskısı geçecek eline. Ayrıca eline, içinde "Beyaz Fok", "Rikki -Tikki-Tawi" ve Mowgli'nin öykülerinin bulunduğu kitap da geçecek. Artık bugünle ilgisi bulunmayan, sıkıcı ve yararsız bir kitap olan *Tom Amca'nın Kulübesi*'ni neden okumak istediğini anlamıyorum. Tümü de can sıkıntısı içinde, pek sulugözlü ve yaygaracı olan, doksan yıl öncesinin çocukları için ilginç bir kitaptı o. Bugün çocukların biraz değiştiğini, "Beyaz Fok" öyküsünü okumanın daha iyi olacağını sanıyorum. Ama sen, özellikle istiyorsan, *Tom Amca'nın Kulübesi*'ni de gönderirim sana ve yıllarca öncesinin Kuzey Amerikalı dükkân sahiplerini uygulandırmak için yazılmış bir kitap olduğuna ve sana pek ilginç gelmeyeceğine kendin de ikna olacaksın.

Seni çok çok öperim.

Antonio

[409]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 18 Haziran 1933

Çok sevgili Tania,

16 Haziran tarihli kartını aldım. Sağlık durumunun birkaç gün içinde daha da düzeldiğinin gerçekten doğru olup olmadığını bilmiyorum. Seni son ziyaretin sırasında gördüğümde, Turi'ye ilk geldiğin zamanki tüm sağlıklı görünümünü yitirmişsin gibi geldi bana. – Avukata ne yazdığını bilmiyorum, çünkü birkaç gün önce sana söylediğim şeyleri bile hatırlamıyorum. 7 Mart'ta krizle sonuçlanan depresyon türünden, yeni bir depresyon sürecine girdim. Ama şimdi, bir de, çatlarcasına sürekli bir baş ağrısı canımdan bezdiriyor beni. Çok sevgili Tania, kesin bir karar alma zamanının gerçekten geldiğini düşünüyorum. Bu sürekli yakınmalarım, beni de inanılmaz biçimde tiksindiriyor. Bundan böyle, hiçbir şey yapılamayacağı kesinleşmiş gibi görüldüğüne göre, her şeyi kendi haline bırakmak en iyisi olacak. Bugün, sağlık denetçisi tarafından muayene edileli tam iki ay oluyor. Bir hiç

için, bir yığın kuru gürültü! Bir hiç için'in ötesinde, sorunu daha da berbatlaştırmak için bir yığın kuru gürültü, çünkü önceleri bir şeyler yapabilmek umudu varken, şimdi bu umut da yok artık ve benim daha fazla gücüm kalmadı. Böyle konular hakkında, bu sana son yazışım olacak sanırım; ne yazacağımı bilmediğime göre, sana birkaç hafta hiç yazmamak yerinde olacak. Sonrasını düşünürüz. Yolculuk yapabilecek duruma gelir gelmez Roma'ya dönmeni gerçekten rica ediyorum senden. Eğer dinlenmeye ihtiyacın varsa, buradakinden daha iyi bir ortam bulacağın, Lazio'nun bazı kentlerini gidebilirsin.

Senin böyle sararıp solduğunu ve acı çektiğini görmek, inan ki benim cesaretsizliğimi ve depresyonumu artırıyor. Avukata, benim için yaptığı her şeyden dolayı kendisine teşekkür ettiğimi ve en iyisi olduğuna inandığı yolda yapılabilecek her şeyi yaptığına emin olduğumu söyleyebilirsin. Ama bekleyerek harcanan bunca zamanın başlı başına açık bir sonuç olduğu sonucuna varmak gerekiyor artık. Bundan böyle, sana ne söyleyeceğimi bilmemekle beraber, gitmeden önce seni bir kez daha görebileceğimi umuyorum. En azından, bir zamanlar sahip olduğun ve ne yazık ki tüm bu son olup bitenler üzerinde etkisi çok fazla olan o tuhaf görüşü değiştirmek imkânım olurdu: Yani hasta olmayı engellemek için hiçbir şey yapmadığımı, isteksiz olduğumu, hiçbir şey talep etmek istemediğimi falan. Sendeki, olayların durumunu düşsel ve idealize edilmiş hale getirdiğin o anlayışı yok etmenin (hâlâ tamamen yok olup olmadığını bilmiyorum) zaman alması nedeniyle, geçmişte bu bana çok acı verdi. Gördüğün gibi, zorlukları ve engelleri görmek istememek, zorlukların üstesinden gelmeyi ve engelleri ortadan kaldırmayı engellediği gibi, aynı zamanda büyük ihtimalle, zorlukları ağırlaştırmaya ve yeni engeller yaratmaya da katkıda bulundu. – Sanırım geçen yılın Kasım ayında sana yazdıklarımı hemen kabul etseydin belki de iyi olacaktı. Ben, gene o aynı görüşe yeniden döndüm. Ayrıca, bu düşünce zihnimden hiçbir zaman tamamen çıkmadı. Giulia acı çekecekti, ama zaman, yarayı sarmaya daha o zamandan başlayacaktı. Oysa biz, yine başladığımız noktadayız. Ve benim o zamanlar sahip olduğum gücüm artık yok. Çok sevgili Tania, beynimi kemiren bütün bu kara düşüncelerin peşinden gitmektense, yazmayı bırakmak daha iyi olacak. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 2 Temmuz 1933

Çok sevgili Tania,

Dünkü kartını şu an alıyorum. 200 liretle iki tüp Elastina'yı aldım. Kartında bahsettiğin konuyla ilgili olarak, artık yeni ilaçların denendiği bir kobay olmak istemediğimi sana söyleyeyim. Bütün bunların seni eğlendirip eğlendirmediğini bilmiyorum; sabrımın en uç sınırına geldim. Bende çok şeyin köklü olarak değiştiğinin farkında mısın bilmiyorum ve bunu hiç de sanmıyorum. Olayların böyle uzun zaman sürüp gitmesine izin vermekle hata ettiğimi itiraf edeyim. Umarım, kısa süre içinde, hiçbir anlamı olmayan bütün bu tutarsız saçmalıklara bir son verecek kadar olgunlaşıyorum. Beni ziyarete geldiğin zaman, Ocak ayında sana söylediğim şeyi hatırlamanı ve o zamandan sonra sana yazdığım mektupları, eğer hâlâ elinin altındaysa yeniden okumanı rica ediyorum. Böylece, düşüncesizce bir hareketinin söz konusu olmadığına, ama bunun uzun bir sürecin son aşaması, zorunlu bir aşaması olduğuna, yalnızca akla uygun öngörünü ve değerlendirmeni engelleyen akıl almaz bir körlüğün söz konusu olduğuna ikna olurdun. Çok aşırı bir biçimde yorgunum. Kendimi her şeyden ve herkesten kopmuş hissediyorum. Dün, görüşmemizde bunun doğrulandığını gördüm. Dünkü görüşmemizin, beni bir işkence gibi bunalttığını ve hiç bitmeyecekmiş gibi geldiğini söylemek zorundayım sana. Deyim yerindeyse, sana bütün açıklığı ve çirkinliğiyle gerçeği söylemek istiyorum. Söyleyecek hiçbir şeyim yok sana ve hiç kimseye de söyleyecek hiçbir şeyim yok. Bomboşum. Son yaşam girişimim, son yaşam dirilişim, Ocak ayında oldu. Anlamadın. Ya da davranmak ve konuşmak zorunda kaldığım üsluptan dolayı, ben kendimi anlatamadım. Şimdi artık yapacak hiçbir şey yok. İleride bir gün, yaşamında benimle edindiğin deneyime benzer bir başka deneyim yaşamak gibi bir durum başına gelirse, şunu iyi bil ki, zaman en önemli şeydir: Zaman, yaşamın bizzat kendisinin sadece bir başka adıdır. Seni kucaklarım.

Antonio

Bu dönem o zamandan itibaren başladığı için, 1932'nin Eylül ayındaki mektubumu yeniden okusan iyi olur belki. Benim tarafımdan her şeyin fiziksel olduğu kadar, ruhsal durumum hakkında da sana tam bir fikir vermek için yapıldığına ikna olabileceksin. Eğer edebiyat yapıldığını sandıysan, yanıldın. Ayrıca ben hep kelleyi koltuğa almaya alışkınım; yeteneksiz-

liğimden dolayı, uyarılarıma uyulması için kendimi anlatmayı ya da kendimi ciddiye aldirtmayı başaramadığım zaman bile... Tam da bu yüzden, yedi yıldan beri hapisteyim ve kendi yaşamımı feda ettim.

[411]

Teresina Gramsci'ye

[Turi] 2 Temmuz 1933

Çok sevgili Teresina,

Bana gönderdiğin şeyi aldım ve iyi niyetinden dolayı sana teşekkür ederim. Eğer ileride de az yazarsam, şaşırma. Ara sıra yazmaya çalışacağım. Hep çok yorgunum ve ne yazacağımı bilmiyorum. Seni ve evdeki herkesi kucaklıyorum.

Antonio

[412]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 6 Temmuz 1933

Çok sevgili Tania,

Sana bu olağandışı mektubu yazabilmek için izin istedim. Pazar günü yazdığım mektubun şu sıralar eline geçtiğini ve yüreğini sızlattığını sanıyorum. Yarı deliye döndüm ve kısa bir süre içinde tamamen delirmeyeceğimden de emin değilim. Şimdi, sana yazacaklarıma özenle uymanı rica ediyorum senden. Kesin olarak, tamamen delirmemem için, belki de tek yol bu olacak. 1) Bu mektubu alır almaz, sana bir görüşme izni verip vermeyeceklerini öğren. Acele olarak Roma'ya hareket etmeni rica etmek zorunda kaldığıma ve sağlıkla ilgili bir görüşmeyi her zaman kabul ettiklerine göre, yüz yüze görüşmemizin gerçekleşebilme olasılığı muhtemelen var. 2) Eğer sana görüşme izni verilmezse, hiçbir nedenden dolayı beklemeden ve oyalanmadan ya da hafife almadan veya ikincil nedenlere kapılmadan, derhal Roma'ya hareket etmeni rica ediyorum. Mümkün olan en kısa zaman içinde, Turi Hapishanesi'nden, yakalandığım rahatsızlıkların ne olduğunu saptamak için beni esaslı bir tahlil altına alabilecek ve gerek Prof. Arcangeli'nin, gerek hapishane

müfettişi Doktor Saporito'nun kuşkularını ortaya çıkaracak olan ciğer filmini çekebilecek uzmanların bulunduğu bir başka hapishane revirine nakledilebilmem için acil bir dilekçe vermelisin. Daha fazla dayanamayacağıma inanmanı rica ediyorum. Beyincikte ve kafatasımdaki ağrılar beni kendimden geçiriyor. Aynı şekilde, ellerimi kullanmakta çektiğim zorluk vahimleşti ve gitgide daha da vahimleşiyor. Bunun damar sertliğine bağlı olduğu söylenip geçilemez. – Bugün, hapishane idaresinden bir müfettiş beni ziyarete geldi; bana şu andan tezi yok tedavi edileceğimin, beni hasta eden ve durumumu vahimleştiren, içinde bulunduğum korkunç sinirsel sağlık koşullarını ortadan kaldıracaklarının en sağlam güvencesini verdi. Bana yardım etmek adına besledikleri iyiniyetten kuşku duymak için hiçbir nedenim yok. Ama iki yıllık bir deneyime dayanarak söylüyorum, işkence gibi bana böylesine acı çektiren ve artık dayanılmaz hale gelen şeyi, ciddi bir tahlil saptamadıkça ve bir tedavi için uzman ve bilinçli doktorlar tarafından kesinleşmiş bilgiler verilmedikçe, bunun yetersiz kalacağını sanıyorum. Eğer müfettiş gelmeseydi, sana hemen yapmanı söylediğim şeyi yapmakta kararsız kalarak tam dört ay geçirdiğine göre, Hükümet Başkanı'na bizzat kendim dilekçe göndermek için yazılı bir talepte bulunacaktım ve sen böyle yaparak, şu âna kadar yaşadığım tüyler ürpertici sıkıntılı dönemin uzamasına katkıda bulundun. Müfettiş bana, bakanlığın benim meselemlle ilgilenmek istediğine dair güvence verdi: Son derece basit bir mesele olduğunu, modern bir biçimde donatılmış bir hapishane hastanesine gönderilmemin sağlanmasının zor olmayacağını umuyorum. Bu, her zaman olan bir şey. Sana bilgi veremiyorum çünkü bir şey bilmiyorum: Roma ve Civitavecchia hastanelerinden söz edildiğini duydum, ama yer beni pek ilgilendirmiyor. İçinde yavaş yavaş öldüğüm bu cehennemnin sona ermesi ilgilendiriyor beni. Eğer sana, Turi'den naklin kesin bir nakil olup olmayacağını sorarlarsa, açık bir cevap vermemen gerektiği kanısındayım. Önemli olan, buradan hemen uzaklaşmak, ciddi ve metotlu olarak muayene olmak, bir parça dinlenerek beyin anemisini alt edecek noktaya gelmek. Sonra doktorların vereceği raporları da esas tutarak, beni nereye göndereceklerine karar verecekler. Yapman gerekeni sana açıklamış olduğumu sanıyorum. Lütfen bunu hemen, kararsızlık göstermeden ya da duraksamadan veya yarım yamalak önlemler almadan yap. – Bir önceki mektup konusunda sana bazı açıklamalarda bulunacağım. Turi'den ayrılmanı bekleminin sıkıntılı ruh durumu içindeydim sürekli; eğer varır varmaz bana orada uzun zaman kalacağını bildirseydin, ben de kararlarımı hemen alır ve bu kadar çok zamanın boşu boşuna harcanmasına izin vermezdim. Ama beni öfkeliendiren şey, Prof. Fumarola'dan ve uyku ilaçlarından söz açman oldu: Neyin söz konusu olduğunu sana açıklamıştım, bana hatta bunu anlamamak için "aptal" olmak gerektiğini bile söylemiştin. Şimdi tutmuş, gene, hastalığı-

mı vahimleştirmese de daha da sinirlilik yaratan ve uykudan güçlkle uyan-
mama neden olan ve beni hiç mi hiç rahatlatmayan Quadro Nox'tan ve öteki
ilaçlardan bahsetmeye başlıyorsun. Dün, avukatın sana yazdıklarını aktardı-
ğın kartını aldım; ama neyi ima ediyor? Kaldı ki, Özel Mahkeme'nin cezası
birkaç yıl indirebilip indirememesi beni ilgilendirmiyor. Bir boğulma olayına
tanıklık eden ve tehlikede olan birini sudan çıkarmak yerine adamı kurtar-
madan önce ona bir mobilya takımı almayı ve hatta ona suya düşme riski
taşımayan başka bir iş bulmayı düşünen biri izlenimi bırakıyorsun bende. Ve
bu arada beriki ölüyor. Bunun dışında, bu mektubu alır almaz ve eğer görüş-
me izni vermezlerse sana yazdıklarımı yapabilmeyi yapamayacağını bana telg-
rafla ve acil olarak bildirmeni rica ediyorum senden. Eğer yapamayacaksan,
gerekli formaliteleri yerine getirme imkânı olur olmaz, bunu bizzat ben ken-
dim yapacağım. Geçen aylarda, bu budalaca duruma düşmeseydim, kendi
başına elimden geldiğince en iyisini yapardım ve daha iyi olurdu. Bu, gelecek
için bir ders oldu. Düşün ki, çukura düşen adamın kıssadan hisseli öyküsü-
nü bizzat ben kendim yazdım Giulia'ya! Senden bir cevap bekliyorum. Seni
kucaklarım.

Antonio

[413]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 10 Temmuz 1933⁷

Çok sevgili Tania,

Bu son aylarda yaşanan olayların sonuçlarından biri, kendine olan güveni-
ni kaybetmene ve yanlış yapma korkusu yaşamana neden olmuş gibi geldi
bana. Bu yüzden, bazı gözlemlerimi yazmak ve sana, hiç olmazsa izlenecek
genel yönü gösterecek bazı bilgiler vermek istiyorum. – 1) Akılcı ve sistematik
bir şekilde muayene edilebileceğim bir revire naklim için dilekçe hazırlarken
(yazılı ya da sözlü), dört ay boyunca tedavim için hiçbir şey yapılmadığından
dolayı, (sağ akciğerimdeki verem kuşkusu ve ellerimdeki hastalık belirtileri
sorunundan öte) bu dilekçenin yalnızca hemen ve acil bir nitelik taşıdığına
dikkat çekmen gerekiyor. Bu durumda, Mart ayında verilen, Prof. Arcange-
li'nin sağlık raporu temeline dayanan dilekçenin hâlâ geçerli ve her zaman
güncel sayılması gerekir. – 2) Saygıdeğer Hükümet Başkanı'na yazmak için,
bilmem hangi edebi ya da hukuki yeteneğin gerektiğini kafana takmamalısın.

7 Önce Haziran yazılmış.

Dilekçeyi Prof. Arcangeli'nin sağlık raporu üstüne kurarak, senin de bildiğin durumumu sade bir biçimde ortaya koymanın yeterli olacağını sanıyorum. Daha önce Genel Müdürlüğe yapılmış başvuru hakkında ve olabildiğince hızlı bir çözüm gerekliliği hakkında bilgi verebilirsin. Bu konuda, ayrıca, avukattan tavsiye alabilirsin. Eğer acilen halledilmesi gereken, dinlenebileceğim bir revire yollanma sorunun çözülürse, o zaman, hastalığımın ağırlaşmasını ve içinden çıkılmaz bir hale gelmesini önlemek ve nerede tedavi edileceğim konusunda verilecek öteki dilekçe, eğer avukat daha fazla bekleme- nin zararlı olmayacağına inanıyorsa, biraz bekleyebilir bile. Sorgu yargıcının ve askerî avukatın sözlerini aktarırken, sana söylediğim gibi, benimle ilgili belli bir önem taşıyan her şeyde Hükümet Başkanı'nın bir kararı olmadan asla karar alınamayacağına hep inandım. Bu yüzden, bu dilekçeyi kaçınılmaz sayıyorum. Eğer senin söylediğin gibi bir görüşme sağlamak mümkünse ve söz geçiren bir arkadaşının sana eşlik etmesi de mümkünse, bunu çok yararlı görürüm. Her ne olursa olsun, görüşmeden önce bir dilekçe göndermeye çalışmak gerekecek. Bildiğin olguları, yazıyla, açık ve inandırıcı bir biçimde açıklarsan, Hükümet Başkanı'nın önlem almaya karar vermesi ihtimal dışı değil ve benim ayrıntılı bir dilekçe verebileceğimi söyleyebilirsin. Benim yaşımda damar sertliği gibi kronik ve tedavi edilmesi gereken bir hastalığa maruz kalmış olmak fikrinin beni çileden çıkardığı bir gerçek. Bu hastalığın meydana geldiği koşulların, hapishane genel yönetmeliğince doğrulandığını ve onaylandığını kanıtlamak ve Turi Cezaevi müdürlerinin, bu koşulların ortadan kaldırılması için defalarca emir verdiklerini göstermek mümkün olduğuna göre, sorumluları belirlemek idari bakımdan zor değil. Çok sevgili Tania, sana yazdıklarımı isteyerek yapacağına inanıyorum, bu yüzden sana birçok görev veriyorum. Ayrıca, eğer ağrılarım dayanılmaz ve işkence gibi bir hale gelmeseydi, bu yıllarda epey olduğum gibi sabırlı olurum, buna inanmanı rica ediyorum senden. – Naklime, geçen gün sana yazdığım biçimde karar verilmesi durumunda, şimdiden gözden geçirmenin yerinde olacağı bazı sorunlar ortaya çıkacak. Burada, yanımda belli miktarda kitap ve dergim var. Bir bölümü ikincil derecede değer taşıyor ve acımadan atılabilir. Ama hatırı sayılır bir bölümü belli bir değer taşıyor ve bunları sokağa atmak beni üzer. Öte yandan, bütün bu yükü ardımdan çeke çeke de sürükleyemem. Posta treniyle bunları sana göndermem mümkün mü acaba? Mümkün değilse, ne yapmalıyım? Eğer naklime karar verildiyse, Genel Müdürlük bu sorunları nasıl hallediyor, öğrenebilir misin? Yanımda götüreceğim çalışma kitaplarından bir seçki yapabilirim ve geri kalanını da saklaman için sana yollamak isterim. Ama bunu yapmak mümkün olacak mı? Bu meselede, göreceli olarak, hatırı sayılır bir miktarın söz konusu olduğunu ve bütün bu kitapları göndermenin ve sonra gene geri göndermenin çok pahalıya mâl olacağını

dikkate al. – Ocak’tan beri sana bahsettiğim, yazılacak iki mektubu gene hatırlatmak ve bu mektupları yazman konusunda ısrar etmek istiyorum. Bu düşünceye karşı olmadığı halde, daha sonra avukatın niye bu kadar geciktiğini anlamıyorum. Tam bu dönemde, benim tavsiye ettiğim girişimi başarma imkânı olabileceğini sanıyorum.⁸ Yeter ki tamamen aptallaşmamış olayım (doğrusu ya, durum bu da olabilir). Sonuç olarak, sana görüşmemiz sırasında söylediğimi yineliyorum: Zor bir girişimde hiç kimseden kesin olarak başarılması beklenemez, ama ondan, başarmak için gerekli olan her şeyi yapması beklenebilir; yapılması gerekli ve akla uygun olanı tam hakkıyla yapmadıysa, azarlanabilir. Şimdi, geçen yıl Eylül ayında, mektuptaki uyarılarımı yerine getirmedeğin için çok öfkeli olduğum zaman ne kadar haklı olduğuma (nedenleri anladığına göre) ikna olmuşumdur belki. Aslında o zamandan beri durumum çok kötüleşti. Ama bütün bunların gerçekten geçmiş şeyler olacağını umuyorum. Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

Ateşimin hep anormal olduğunu hatırlatayım sana; yükseği 37’lerde, 37,5’e kadar çıkıyor.

[414]

Tatiana Schucht’a

[Turi] 17 Temmuz 1933

Çok sevgili Tania,

Ayın 11’inde gönderdiğin karttan sonra, senden başka bir haber almadım. Umarım yolculuk pek fazla yormamıştır. Seni son kez gördüğümde, bir önekinine göre pek iyi değilmişsin gibi geldi bana. Sana ne yazacağımı bilmiyorum. İki gün öncesine kadar, henüz uyumuyorsam da, hiç olmazsa gece-

8 1932 yılında siyasi tutukluların karşılıklı salıverilmesi girişiminde bulunuldu: Sovyetler Birliği tarafından bazı yüksek düzey papazların serbest bırakmasının ardından, İtalyan Hükümeti’nin Gramsci’yi hapisten çıkarması gerekiyordu. Daha önce, 1925-1926 yıllarında Roma’da elçi olan Sovyet tarihçi ve diplomat Platon Mihayloviç Kerjencev ve Makar adında bir başka Sovyet diplomatı gizli pazarlık yapmaya uygun kişiler olarak gösterilmişlerdi. Büyük olasılıkla bu tasarıya bağlanabilecek, bu dönemde Giuseppe Pizzardo (birkaç yıl sonra kardinal oldu) tarafından düzenlenen Turi yolculuğu, hapishane idaresinin, Pizzardo’nun Gramsci ile görüşmesine karşı olması nedeniyle hiçbir sonuç vermedi. Bunun dışında, 1932 yılında, Gramsci’nin serbest bırakılması için Roma’daki Sovyet elçisi V.P. Potemkin tarafından Mussolini’ye bir dilekçe sunulmuştu. Dışarıda, 1933’ten itibaren, Gramsci’nin ve öteki antifaşist tutukluların hapisten çıkarılmaları için, aralarında Romain Rolland ve Henri Barbusse’ün de oldukları bir komite tarafından kampanya yürütüldü.

leri daha az huzursuz olmamdan dolayı, Elastina'nın yararını gördüğümü sanmıştım. Ama hepsi geçiciymiş: Dünden beri, sanki ellerime iğneler batıyormuş gibi oluyor ve yazmak istediğim zaman, yazım desen gibi oluyor, çünkü ani ve irade dışı birçok sıçramayla sarsılıyorum. Gene de daha iyi olduğumu sanıyorum.

Bana Giuliano'nun notu teslim edildi, ama not Giulia tarafından yazılmıştı; yalnızca başlık çocuğa ait. Çok sevgili Tania, seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[415]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 24 Temmuz 1933

Çok sevgili Tania,

Ayın 20'sinde yolladığın mektubu, Giulia'nın mektubuylayla beraber aldım. Henüz Giulia'ya yazacak durumda hissetmiyorum kendimi, nereden başlayacağımı ve ona ne söyleyeceğimi bilmiyorum. Giulia'nın mektubundan, hastalığım konusunda bilgilendirildiği anlaşılıyor. Ona sen mi yazdın ve ne şekilde yazdın? Bu saptamaların ne kadar geçici olduğunu göz önüne almadan rağmen, biraz daha iyi olduğumu sana söyleyebilirim sanıyorum. Hücrenin ve dolayısıyla yaşamımın dış koşullarının bir kısmının değişmesi, şimdi en azından uyuyabilmem ya da en azından uykum geldiği zaman bile uykumu engelleyen ve beni huzursuz ve sıkıntılı bir duruma sokarak birdenbire uyandıran koşulların olmaması bakımından bana iyi geldi.⁹ Gene düzenli olarak uyuyamıyorum ama uyuyabilirim; gene de uyuyamadığım zaman bile tedirgin değilim. Hele altüst olmuş organizmanın, doğal olarak, normalleşmeye birdenbire yeniden alışamayacağı ve bunun ötesinde, şimdi de, ortaya çıkıveren yüksek tansiyonun zaten kendiliğinden belli bir uykusuzluğa yol açabileceği göz önüne alındığında, bu da memnun olunacak bir şey sanırım. Doğal olarak, bir parça uyumak için, uyku ilacı almak zorundayım. Aynı şekilde, Mart'tan önceki ilaçlarımı yeniden kullanmaya başladım; senin çok önem verdiğin ve şimdi bana gözle görülür biçimde faydası dokunan Quadro Nox'u da kullanıyorum. İşte, demek ki Prof. Fumaro-lo'nun görüşü boş değildi ve şimdi, senin bilimsel vicdanın da rahat edebilir. Birkaç gün sonra, Striknin ve fosfor bazlı kuvvet iğneleri tedavisine

9 Gramsci, o zamana kadar kaldığı koğuşun "cehennemi gürültüsü"nden kurtulmak için, hapishanenin zemin katındaki yeni bir hücreye naklini sağlamıştı.

başlayacağım. Muayene eden yeni doktor, bunun beni epey iyileştireceğinin garantisini verdi. Bana hastalığının temelinde sinir zayıflığı olduğunu ve öteki belirtilerin işlevsel yapı taşıdığını, organik olmadığını söyledi. Göründüğü kadarıyla, ruhsal durumumun da tedavi edilmesi gerekiyor. Bütün bunlar, değerlendirebildiğim kadarıyla, olası şeyler. Damar sertliğinin organik değil de işlevsel belirti denen şey olup olamayacağını bilmiyorum; her ne olursa olsun, ister Elastina'nın etkisiyle olsun, ister dört ya da beş gece bir parça uyumam nedeniyle olsun, daha az baskı hissettiğimi ve kalp çarpıntılılarıyla kalp ağrısının kesinlikle azaldığını düşünüyorum. Yalnızca ellerim sürekli ağrıyor ve hiçbir ağırlığı kaldıramıyorum, ellerimi belli bir enerjiyle sıkamıyorum. Ruhsal durumla ilgili olarak çok kesin bir şey söyleyemem: Tedavi olmadığım ve beni yiyip bitiren fiziksel yıpranmadan çıkacak herhangi bir yol bulamadığım için, aylar boyunca geleceğe yönelik hiçbir öngörüm olmadan yaşadığım kesin. Bu ruh durumumun sona erdiğine, yani uç noktadaki eğreti koşulların artık olmadığına ikna olduğumu söyleyemem, ama gene de bu ruh durumumun geçmişte olduğu gibi takıntılı olmadığını söyleyebilirim. Ayrıca, bu durum, bir irade çabasıyla sona eremez; bu arada, bu gayreti göstermek düzeyinde olmam gerekirdi ya da gayret göstermeye gayret göstermem veya gayret göstermeme gayret göstermek için çaba harcamam falan gerekirdi. Söylemesi kolay; gerçekte gösterilen her gayret, hemen bir takıntıya ve bir sıkıntıya dönüşüyor. Daha iyi olduğum şu sıralar, hastalığının kritik noktasında bulunduğum zaman yanımda olanlar, sayıklama anlarındaki abuk subuk konuşmalarımda, belli bir yalınlık olduğunu söylediler bana (üstelik bu uzun konuşmalara Sardinya şivesi karışıyordu). Yalınlık şuna dayanıyordu: Öleceğime inanmıştım ve dinin yararsızlığını ve boş bir şey olduğunu göstermeye çalışıyordum ve papazın benim güçsüzlüğümünden yararlanarak bana tiksindiğim törenler yaptırmasından ya da yapmasından endişeleniyor ve buna karşı kendimi nasıl savunacağımı bilemiyordum. Bütün bir gece boyunca, gerçekçi ve tarihsel bir boyutta, ruhun ölümsüzlüğünden bahsettiğim anlaşılıyor. Yani bizim yararlı ve gerekli eylemlerimizin yaşamımızı sürdürmenin bir gereği bakımından ve bunların, bizim irademiz dışında, evrensel-tarihsel bir sürece katılımı bakımından falan. Beni dinleyen, gözlerinden uyku akan ve sanırım hapishanede görevli gardiyanın da görüşüne uyararak benim delirdiğime inanan, Grossetolu bir işçiydi. Gene de, benim sayıklamalarımın ana noktalarını, durmadan tekrarladığım noktaları hatırlıyordu. Çok sevgili Tania, gördüğün gibi, bunları sana yazmam, kendimi daha iyi hissettiğimi gösteriyor. Burada bulunmayan Quadro Nox'tan bir miktar göndermen canını sıkamaz sanırım. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 1 Ağustos 1933

Çok sevgili Tania,

25 Temmuz tarihli mektubunla 28 Temmuz tarihli kartını aldım. Giulia'nın mektubunu da aldım. – Dün sodyum gliserofosfat, kakodilik asit ve striknin sülfattan oluşan Clin ilacının ilk iğnesini yaptırdım. Striknine nasıl dayanacağımı görmek için, üç günde bir iğne olacağım. Düş kurmaya eğilimli olmasam da bana iyi geleceğini umuyorum. İğnelerin, sinir zayıflığını iyileştirebileceğini ama yüksek tansiyonun hep kalacağını, beni pek rahat bırakmayacağını sanıyorum. Bence en önemli ve temel mesele olan, Hükümet Başkanı'na verilecek dilekçeyi verip vermediğini bana hâlâ bildirmedi. Bakanlığa gönderilen dilekçe, şimdilik aciliyetini kaybetti: Şimdi içinde bulunduğum koşulların, son görüşmemizde sana bahsettiğim zaman içinde bulunduğum koşullardan çok daha iyi olduğu ve büyük bir zorluk yaşanmadan daha da iyileştirilebileceği kesin. Bugün az uyuyorsam, bunun büyük bir kısmı, dış ve mekanik nedenlerden çok benim fizyolojik durumumda aranacak nedendir. Çok kısa da olsa Giulia'ya yazmaya çalışacağım. Çok sevgili Tania, bana biraz para gönderebilirsen sana çok minnettar olacağım. Bugünlerde çok para harcıyorum ve eğer beklenmedik bir gereksinimle karşılaşırsam beş parasız kalacağım. Bu ay 141 lireden harcadım ve bana geriye, 144 lireden kalıyor; bu belki bir budalalık, çünkü bütün bir ay için yeteri kadar param var ve bu benim sayısız takıntılarımdan biri! – Birkaç gün önce, *Tom Amca'nın Kulübesi*'ni yeniden okudum. Daha önce okuduğumdan aklımda kalandan daha iyi bir izlenim bıraktı üstümde. Uzlaşmacı çizgilerin ve propagandacı yapaylığın arasında, oldukça gürbüz çizgiler buldum.

Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[417]

Giulia Schucht'a

[Turi] 1 Ağustos 1933

Çok sevgili Iulca,

Üç mektubuna cevap vermem gerekiyor. Giuliano'nun üç fotoğrafını da aldım. Sana uzun uzun ve sürekli yazma durumunda hissetmiyorum kendimi. Mektuplarındaki birkaç nokta, senin uzun zaman önce değindiğin ve şimdi artık tam olarak hatırlamadığım konularla ilgili. Belleğim çok zayıfladı. Daha düzenli olmasını istediğim mektuplaşmalarımızı canlandırmak için birkaç satır yazacağım sana. – Delio'nun okul arkadaşlarıyla kamp yapmaya gitmesine gerçekten sevindim; zihinsel bir bağımsızlık kazanacağına ve hastalıklı, sözcüğün kötü anlamıyla kadınsı birçok eğilimden kurtulacağına inanıyorum. Aynı şekilde, Giuliano ve onun kır çiçeklerini gözleyip edindiği izlenimleri ifade etme biçimi konusunda bana yazdıkların ilgimi çekti. Ama onun eğilimleri hakkında bu küçücük olgulardan, tartışmaya böylesine yer vermeyen sonuçlar çıkarmakta bir parça acele etmiyor musun sence? Gelişiminin henüz ilk adımlarındaki bir oğlan çocukta zihinsel yönlendirmelerden bahsedilebilir mi? Bu biçimde değerlendirmede çok katı bir okul anlayışı, nasıl diyeyim, sahte bir bilimsellik ve aşırı bir ukalalık var gibi geliyor bana. Ama öğretmenin bu belirtileri ortaya çıkarıp bunları düzenlemesi çok ilgi çekici. Önemli olan, verilen bilgilerin son derece boş ve tutarsız olmaması ve dolayısıyla yüzeysel olan ve sağlam temellere dayanmayan eğitim gerekçeleriyle yapay baskıya yol açmamasıdır. Çok sevgili Iulca, seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[418]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 8 Ağustos 1933

Çok sevgili Tania,

5 Ağustos tarihli kartını, ilaçları ve parayı aldım. Sana bütün yüreğimle teşekkür ederim. Bana gönderdiğin iğneler son derece uygun ve bana yararlı olacaklar. İlacın üstüne yazdıkların konusunda ne diyeceğimi bilmiyorum. Bana kalırsa, doktor yüksek tansiyonla ilgili olarak da, strikininin

organizmaya yapacağı etki üstünde özellikle duruyor. Bunun için, Elastina haplarını kullandıktan sonra, bir şişe Angioxil şurubu içmiştim zaten. Genel olarak doktorun haklı olduğunu (değerlendirebildiğim kadarıyla) ve yüksek tansiyonun damar sertliğinden ileri gelmediğini, ama başka nedenlerden, uzun süren uykusuzluk ve yıpranmanın yorgunluğuyla ilgili nedenlerden kaynaklanmasının mümkün olabileceğini düşünüyorum. Ayrıca bu, her şeye rağmen, çok az dinlediğime göre (gecede ortalama iki saatten fazla değil) ve bu da ancak uyku ilacı yardımıyla olduğuna göre, benim için iç rahatlatıcı bir şey değil. Ateşin yüksek olmasının da üstesinden gelinemedi: Geçen gün hâlâ 37,2 idi ve bütün gece çok huzursuzdum (uyumadığım zaman yüksek tansiyon, ellerimin ve bacaklarımın otomatik olarak kasılması, şiddetli bir biçimde kendini göstermeye başlıyor). Gene de, genel ortalama olarak, bir parça dinlenmeyi başarabildiğim için biraz daha iyi olduğumu düşünüyorum. – Çok sevgili Tania, Delio'ya, Rudyard Kipling'in *Orman Kitabı*'nı ve *Tom Amca'nın Kulübesi*'ni gönderdin mi, yoksa gönderecek misin? Bunu öğrenmek istiyorum. *Tom Amca'nın Kulübesi* ile ilgili bir yayınevi belirtmedim: Geçen hafta okuduğum kitap Fransızcadan, baştan savma ve uyduruk bir biçimde çevrilmişti. – *Problemi del Lavoro*'nun Mayıs sayısını almadığımı Libreria'ya bildirmeyi hep unutuyorum. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[419]

Giulia Schucht'a

[Turi] 8 Ağustos 1933

Çok sevgili Iulca,

Bir süre önce gönderdiği mektuba cevap vermek için Delio'ya yazmam gerekirdi. Ama bunu yapma isteği yok içimde. Ona iki kitap gönderileceğini sen kendin söyleyebilirsin: içinde Beyaz Fok ve Rikki-Tikki-Tawi öykülerinin de bulunduğu, *Orman Kitabı* ile *Tom Amca'nın Kulübesi*. Bu sonuncu kitabı okumanın, Delio'nun nereden aklına geldiğini ve kitap eline geçtiğinde, kitabın aşıladığı duyguları ve dinseliliği zaman ve mekân içine yerleştirerek tarihsel açıdan kitabı ona birilerinin açıklayıp açıklayamayacağını öğrenmek beni sevindirirdi. Bu çalışma, bir oğlan çocukla yapılacak çok zor bir iş gibi görünüyor bana (ciddi olarak yapılması zor; anlaşılacağı gibi, alışıldık genellemeler ve klişelerle değil). Zaten, hele senin buna çok uygun

olmadığını düşünüyorum; Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ı ve Leonardo'nun "Son Yemek" resmi üstüne yazdığı şeyler buna ikna etti beni. Bu konuda düşündüklerimi, tutarlı ve uygun bir biçimde yazacak durumda değilim. Ama genel olarak, bence kendini yönetilen durumuna sokuyorsun (yalnızca bu konuda da değil), yönetici durumuna değil; yani geçmişin tarihsel bir gereği olarak, ideolojileri, onlara egemen olarak, onları açıklayarak, onları kanıtlayarak eleştirme düzeyinde olan bir kişi durumuna değil, belli bir duygular dünyasıyla ilişki kurmuş olan, bundan hoşlansa ya da tiksense de hep duygular ve anlık tutkular ortamında kalan bir kişi durumuna sokuyorsun kendini. İşte, belki de, bir zamanlar müziğe olan sevgiyi artık duymamanın nedeni budur. Bana öyle geliyor ki, eski Yunanların dediği gibi, duyguların, paylaşılan ve hatta iş gören tutku olarak değil, güzellik olarak, "sanatkarca" hissedildiği bir katharsis yaratmak gerekiyor bizde. Belki uzun uzun açıklanacak bir konu bu, ama senin, bu küçük açıklamalardan da anlamış olacağını sanıyorum.

Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[420]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 23 Ağustos 1933

Çok sevgili Tania,

Bari'den bana yolladığın 19 Ağustos tarihli kartı aldım. Umarım Roma yolculuğu seni fazla yormamıştır. Sana bazı şeyler hatırlatıyorum: 1) Prof. Giorgio Mortara'nın *Prospettive Economiche per il 1933* [1933 yılı Ekonomik Perspektifleri] ve Banca Commerciale'nin cildini, şimdi yayımlanmış olması gereken *Movimento Economico italiano* [İtalyan Ekonomik Hareketi] başlıklarını Libreria yoluyla bana göndertmeni. 2) Bu yıl, özellikle çok önem taşıyan, Banca d'Italia Azzolini'nin yöneticisi tarafından birkaç ay önce hazırlanmış raporu edinebilirsem çok mutlu olurum. 3) Şu kitabı edinmek isterim: Santino Caramella, *Il senso comune. Teoria e Pratica* [Sağduyu. Teori ve Pratik], Laterza, Bari. – Çok sevgili Tania, sana başkaca ne yazayım bilmiyorum. Umarım bazı düşüncelerimi açıklamaya yeniden alışırım ama henüz bunu yapacak durumda değilim. Giulia'dan haberler aldın mı? Kipling'in öykülerini Delio'ya gönderir göndermez bana bildir, böylece ona birkaç satır yazmaya çalışacağım. Bana sözünü ettiğin kitapla-

rı Giulia'ya göndermemenin daha iyi olacağını düşünüyorum: Prof. Floriano Secolo tarafından okullar için yardımcı elkitabı olarak hazırlanmış. Bana kalırsa tepeden tırnağa başarısız. Croce'nin yazılarının bir antolojisi ile ilgili olduğunu sanıyorum. Sana salık verdiğimi sanarak bu kitabı niçin aldığını anlamıyorum. Sana iki kitap belirtmiştim: Francesco De Sanctis'in *Storia della Letteratura Italiana*'sı [İtalyan Edebiyatı Tarihi] (Paolo Arca-ri'nin notuyla, Treves Yayınları'ndan) ve Vittorio Rossi'nin *Storia della Letteratura Italiana*'sı [İtalyan Edebiyatı Tarihi] (Vallardi Yayınları). Çok dik-katsizce okuduğun ve çok kolayca unuttuğun görülüyor, bu yüzden bir akıl defteri tutman yerinde olur. Bir akıl defterine ihtiyacın olduğunu bir-çok kez fark ettim!

Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

Ama bu kitapları da ona göndermek yararsız olacak; eğer Giulia bu kitap-ları isteseydi, bana bu konuda bir şeyler yazardı, sence de öyle değil mi? Ayrıca bu kitaplar, İtalyan kültür tarihini tanımaya ve böylece, günümüzün çevirmenleri olarak daha nitelikli olmaya yarayan çalışma planına giriyor-du. Bana kalırsa, sözcüğün dar teknik anlamındaki dilin ötesinde, her ülke-nin geçmişini tanımak için bilinmesi gereken kendine ait bir "uygarlık" dili var. Ama bu çalışma, entelektüel ilgilerin canlılığını gerektirir ve bu canlılık, Giulia'nın henüz sahip olamadığı sağlık koşullarını gerektiriyor. Üstelemek zararlı olabilir, çünkü bu onu, güçsüzlüğünü düşünmeye ve her türlü çalışmada yetersiz olacağına inanmaya itebilir.

[421]

Tatiana Scucht'a

[Turi] 28 Ağustos 1933

Çok sevgili Tania,

19'unda Bari'den attığın karttan sonra, bir daha senden hiçbir mektup almadım. Carlo'dan 23 Ağustos tarihli, Roma'dan yolladığı bir kartpostal aldım. Aynı gece Milano'ya yapacağı yolculuğunu ve yarın ya da ertesi gün, ne olduğunu bilmediğim bir "bilgi aktaracağını" haber veriyordu bana. Se-nin sessizliğine bir anlam veremiyorum. En azından Roma'ya vardığını ba-na bildirseydin iyi ederdin diye düşünüyorum. Senin ve Carlo'nun ağır bir düş kırıklığına uğradığınızı tahmin ediyorum. Sizi gördüğüm bazı kereler

“olmayacak hayaller” kurduğunuzu, düşler içinde uçtuğunuzu anlamıştım (senin, “bayağı” sözcüğüne duyduğun tiksintiyi göz önüne alarak, çok hoşuna gidecek bir deyimle söylersek). Tam bir yıldan beri (eğer iyi düşünürsen), yükseklerde uçmaya heveslisin. Öyle pek fazla düşler kuran biri olmadığım, “bayağı” düşüncede olduğum için, düş kırıklığından korkmuyorum; hapisnede olmaktan daha fazlası gelemaz başıma. Yükseklik ve sonsuzluk tehlikesiyle karşı karşıya değilim. Haberlerini bekliyorum.

Antonio

Sonnifen Roche uyku ilacını göndermemiş olmana çok şaşırdığımı ekleyeyim, çünkü bu konuda olağanüstü bir kararlılık ve özen gösteriyorsun. Şaka bir yana, tam da bu geceler, bin bir zorlukla kazandığım o bir parça uykumu, geceleri kafama üşüşen bir yığın takıntı yüzünden yitirdim. Gerçekten, habersiz bırakmana şaşırdım. Seni kucaklıyorum.

Antonio

[422]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 3 Eylül 1933

Çok sevgili Tania,

Bu altı gün içinde senden üç kart ve bir mektup aldım. Carlo'dan tek satır bile almadım, aslında bu da beni hiç şaşırtmıyor. Onun karşımda belirdiğini görünce, geçen Temmuz'un 10'unda Turi'den ayrıldıktan sonra senin bir kez daha görüş değiştirdiğini (bu kesinlikle son olacak) ve benimle yapmayı üstlendiğin şeyden farklı bir şeyler yapmaya karar verdiğini düşündüm. Bir tek şeyden memnun kaldım: Bir yıl önce başlayan bütün bu aptalca şamata bitti ve ortadan kalktı. Senin eski mektuplarını aramaya gittim: Tam da beni muayene etmesi için güvenilir bir doktor getirtmeyi önerdiğin 24 Ağustos 1932 tarihli mektubu buldum. Bu mektuptan birkaç bölümü sana kopyalıyorum: “Yalnızca bana onay vereceğin durumların dışında hiçbir adım atmayacağıma, hiçbir önlem almayacağıma, bazı bilgiler edinmeye çalışmayacağıma ve senin istediğin biçimde davranacağıma seni temin etmek için üstelemem gereksiz.” Bu yıl içinde, hiçbir şey belirttiğim gibi yapılmadı, her şey o andaki kaprislere göre karmakarışık edildi, ele yüze buluşturıldı, hile yapıldı, arapsaçına döndürüldü. Bundan böyle, eğer bende az ya da çok bazı değişiklikler olursa şaşıрма diye yazıyorum bunu. Hastalık,

boş kürek sallanacak şey değil. Bu öngörülebilirdi ve öngörülmeliydi. Eğer hatırlarsan, geçirdiğim krizden sonra, geçen Mart ayında seninle yaptığım görüşmede de gövdemde ve beynimde tutarsızlıklar olmasına rağmen, gene de, kesin olarak hiçbir şeyin elde edilemeyeceği muhtemel durumda, gerekli gördüğüm şeylerden farklı bir biçimde davranılması nedeniyle, içimde hastalığının kötüye gittiği kuşkusu kalmasın diye, mektuplardaki uyarılarımı yerine getirmeni istemiştin senden. Sen bu uyarıyı dikkate almadın. Şimdi seni suçladığımı sanma. Sana gerçeği söylüyorum, bu benim için pek fazla ağır olmazdı. Gerçek şu ki, geçmiş yıllarda benim en büyük gücüm olan kendime güvenimi bana tamamen kaybettirdin. Şimdi, başıma gelecek herhangi bir şeyde artık hiç kimseye güvenemeyeceğimi ve gücüm gerçekten yıprandığı için, her şeyin sıkıntı getireceğini biliyorum. – Artık annenin ya da Giulia'nın sana yazdığı mektupları da İtalyancaya çevirmemeni rica ediyorum senden, beni aşırı derecede etkiliyor bu mektuplar. Aslında nasıl davranacağımı ve kendime nasıl bir yön vereceğimi bilmiyorum. Dıştan gelen tüm izlenimler beni hep acı verecek bir biçimde ya coşturuyor ya da bunaltıyor. Belli bir kişiliğim, belli bir irade ve duygu yoğunluğum olduğumu sanıyordum. Bu yıl içinde hepsi dağıldı, parçalandı; sen, evvelsi güne kadar yaptıklarınla (çünkü laflara aldırmiyorum), istediğim ya da akla uygun bulduğum hiçbir şeyi ciddiye almadığını gösterdin bana. Benim, bundan bir sonuç çıkarmam gerekir. Turi'den ayrıldıktan sonra, Carlo'yla yaptığınız ve senin 1 Eylül tarihli kartından öğrendiğim şeyi tartışmak istemiyorum. Yalnızca, bunun, insanın ağzını bir karış açık bırakacak bir şey olduğunu söyleyeyim. Dikkatsiz olduğunu bizzat sen kendin itiraf ediyorsun, bu da doğru, ama birlikte konuştuğumuz şeyin tam tersini benim “istem”miş gibi gösterebilmek, şaşılabilecek her şeyi aşıyor. – Seni üzecek olan ve geçmişte başka nedenlerle (seni üzmemek nedeninden başkaca sebeplerle) benim de yazamadığım bir şeyi yazmak istiyorum sana. Müfettiş Saporito beni muayeneye geldiğinde, bana (ve bu yargısını hangi kaynaktan çıkarabileceğini bilmiyorum), fiziksel nedenlerin ötesinde, hastalığımda ruhsal nedenlerin özellikle etkili olduğunu, bunlar arasında, sevdikleri tarafından terk edilmiş olma düşüncesinin önemini söyledi (maddi olarak değil, ama bir entelektüelde büyük önem taşıyan iç dünyanın bazı boyutları açısından). 1931-32 yıllarında hiç ziyaret edilmediğimi de biliyordu. Bu iddianın doğru olmadığını sanıyorum, çünkü ben, her zaman insanlardan kopuk olmaya alışık oldum, ama gene de, belli bir anlamda, belli bir gerçeklik yüzdesini kabul etmem gerektiğini söylemeliyim (%10'la %20 arası diyelim). Her zaman çok gönüllü olduğum ve doğru olarak kabul ettiğim isteklerimden birinin, ikincil nedenler yüzünden, hoppelik vb. nedeniyle peşinden gitmemek olgusu, tarifi imkânsız bir biçimde beni çileden çıkarır. –

Ama şimdi söylenmesi gereken her şey söylendi. Üstümde yalnızca metaforik olmayan izler bırakan bir yıllık deneyim geçti gitti. Bunu sana yazdım, çünkü ne yapacağımı tam olarak bilmediğim için, bunu sana yazmam gerektiğine inandım. Ne olursa olsun, birkaç hafta boyunca sana yazmazsam şaşırma.

Seni kucaklıyorum.

Antonio

Bir aydan beri artık dergileri almadığımı Libreria'ya bildirmeni rica ediyorum senden. Temmuz ayının dergilerini de almam gerekirdi (örneğin *l'Educazione fascista*) ve gene aynı şekilde, Ağustos ayının hiçbir yayını almadım. Birkaç zarf kaybolmuş olabilir.

[423]

Grazietta Gramsci'ye

[Turi] 17 Eylül 1933

Çok sevgili Grazietta,

Uzun zamandan beri annemden ve sizlerden haber almadım. Son kez Teresina'ya, çok yorgun olduğum ve sağlığım pek iyi gitmediği için ve beni sevenlere ve sevdiklerime yazmak beni yıprattığı için belli bir süre yazamayacağımı bildirmek üzere birkaç satır yazmıştım. Ama bu, sizin tarafınızdan da mektup yazılmaması ve annemden haber verilmemesi gerektiği anlamına gelmiyor. Birçok kez yazdığım gibi, eğer vaktin yoksa (Teresina için de öyle), birkaç kelime yazarak, bana hiç olmazsa bir-iki kartpostal gönderebilirsin. Ben bunun çok zahmete mâl olacağını ve çok zaman kaybettireceğini sanmıyorum. Benim durumum aşağı yukarı hep aynı. Senden ve Teresina'dan bir-iki satır bekliyorum

Seni ve evdekileri kardeşçe kucaklıyorum.

Antonio

Carlo Gramsci'ye

[Turi] 25 Eylül 1933

Sevgili kardeşim Carlo,

Zarfin üstündeki posta damgasının tarihine göre –23 Ağustos– yaklaşık bir ay önce Roma'dan gönderdiğin, şu kesin sözlerin bulunduğu bir kartpostalını aldım: “Bu gece Milano'ya dönüyorum. Sana yarın ya da daha sonra bilgi vereceğim. Kucaklıyorum. Carlo.” 23 Ağustos'un ertesi günü ya da daha sonra, bana iletceğini söylediğin şeye ilişkin hiçbir bilginin olmadığı, bunun yerine belirsiz ve inleyen, gizemli ve dramatik endişelerle ilgili açıklamalar içeren, Cesano'dan yolladığın 17 Eylül tarihli mektubunu aldım evvelki gün. Sana başka nedenlerden dolayı yazmak istiyorum: 1) Bana yazdığın saçmalıkların ciddiye alınacak şeyler olduğunu sanmadığımı, ancak bunların epey büyük bir ölçüde saf ve taşralı bir ikiye bölünmüşlük gizlediğini sana söylemek için. 2) Turi'ye gelişin ve benimle ilgili şeylere müdahalen hakkında hiçbir şey bilmediğimi söylemek için: Bu gelişin ve müdahalen beni büyük ölçüde üzdü, çünkü senin yavanlık yapmaktan başka yeteneğin olmadığını anlıyorum. 3) Artık benim işlerime karışmamamı söylemek için: Seni zorlayan, davet eden ya da rica eden ya da yalvaran kim olursa olsun, annem bile olsa. – Son olarak, seni çok çok iyi tanıyan ve (kendi tarzınca) seven kardeşin olarak bir tavsiyede bulunmak istiyorum sana: – Yalnızca iyi bir kişi olarak görünmek ya da herhangi birine karşı kötü kişi olarak görünmeyi önlemek için asla bir şeyler yapmaya zorunlu olma. Yalnızca yapabileceğin ve gerçekten yapmaya karar verdiğin şeyler için taahhütlerde bulun, işte bu kadar. Bu şekilde artık ruhsal kaygılarının, ruhsal bunalımının, boyun eğmelerinin vb. olmayacağını göreceksin. Yapamayacağın ya da yapmamaya karar verdiğin şeyi yapmayı üstlendiğinde, aslında çok daha fazlasıyla kötü bir izlenim bırakıyorsun: Aşağılık bir adam gibi görünme tehlikesiyle karşı karşıya kalıyorsun. Senin için son derece ağır olabilecek bu yargıyı hak etmediğine inanıyorum, çünkü sen yalnızca merhameti hak ediyorsun. Bunun gerçek bir kardeş tavsiyesi olduğuna ve bunu denersen bana minnettar kalacağına inan. Seni kucaklıyorum.

Antonio

Not: Senin içsel dramlarına dair her türlü açıklamadan, gerekçelerden, tanımlardan vb. muaf olduğumu eklemek gerekmez sanırım. Artık bana yazmayacağından ve beni rahat bırakacağından eminim.

[425]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 25 Eylül 1933

Sevgili Tatiana,

Carlo ile ilgili bölümü kendisine iletmeni rica ediyorum senden. Mektubunu senin elinden almasını ve senin de mektubu gözden geçirmeni istiyorum. Seni kucaklıyorum.

Antonio

[426]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 1 Ekim 1933

Sevgili Tatiana,

22 Eylül tarihli havalemi aldım, sana teşekkür ederim. Havalenin koçanına yazıp bana bildirdiğin habere göre, hastalandığına üzıldüm. Bu hafta içinde senin diğer iki mektubunu da aldım (16 ve 22 Eylül tarihli) ama değindiğin bütün o sorunların artık beni hiç ilgilendirmedeğini söylemeliyim. – Birkaç gün önce, bana, biri Giuliano, öteki de Giulia tarafından yazılmış ve çocuk tarafından imzalanmış iki kâğıt teslim edildi. Bir mektubunda, “Giuliano’nun bana gönderdiği iki mektup”tan bahsettiğin için, bunları senin gönderdiğini sanıyorum. Hemen teslim edilebileceği ve Giuliano’nun bana yazdıklarını tam olarak anlamama yarayacağı için, daha önce Delio’nun mektuplarında yaptığı gibi, çevirisini mektuplara eklememene üzıldüm. Çocuk bana ilk kez yazdığı için, bu mektup beni çok ilgilendiriyordu. – Bana biraz Quadro Nox ve bitirmek üzere olduğum Sonnifen Roche yollayabilirsen sana çok minnettar kalacağım. Gerçekten sağlığın iyi ise ve şehirde dolaşabiliyorsan, tedaviyi yarım bırakmamak için bu ilaçların zamanında elime geçmesinin mümkün olacağını sanıyorum, çünkü bunlar olmadan, şu sıralar, deyim yerindeyse tadını çıkarabildiğim birkaç saatlik uykuyu bile uyumam mümkün değil. Bildiğin gibi bu ilaçlar Turi’de bulunmuyor ve bunları resmî yoldan elde etmek kim bilir ne kadar zaman alır. Sana bu zahmetleri verdiğim için üzgünüm.

Seni kucaklıyorum.

Antonio

[Turi] 1 Ekim 1933

Çok sevgili Giulia,

İulik'in iki mektubunu aldım ve bana yazdığı şeyi tüm ayrıntılarıyla ve tam olarak anladığımdan pek emin olmadığım için ona doğrudan cevap veremediğime üzgünüm. Neredeyse üç yıldan beri çeşitli nedenlerle bir satır bile Rusça okumadım ve bildiğim şeyleri epey unuttum (ayrıca da, bildiğim şey çok değildi). Gene de İulik'in doğrudan bana yazmayı düşünmesinden çok çok mutlu oldum ve bence bunu düşünmesi kendiliğinden oldu, çünkü ne onun ne de Delio'nun böyle davranmaya itildiklerini sanıyorum. Kartpostalda, İulik'in bana (tatil kampından) eve döndüğünü bildirdiğini anladım, sanıyorum. Mektubunda bana yeni dişlerinin çıktığından, Nero adlı köpekten, Paşa adlı bir kediden söz ettiği ve benim hakkımda bir şeyler öğrenmek istediği kesin, ama ayrıntıları tam olarak anlayamadım. Ne olursa olsun, madem bu koşullar altında ben ona doğrudan yazamıyorum, benim tarafımdan onu bol bol öp ve onunla ilgili her şeyi çok düşündüğüme emin olmasını sağla (tatil kampında 600 gram aldı mı, verdi mi?). Bana sanki birliğinin başı olarak koşuyormuş gibi gelen bir fotoğrafını çok beğendiğimi, disiplinli ve gerçek bir sırabasına yaraşan tavrına hayran kaldığımı söyle ona. Büyük adam dişlerine sahip olmak üzere bulunduğu ve artık okuma yazma bilmeyen bir çocuk olmadığı anlaşılıyor. Eğer senin pedagojik ilkelerine ters düşmezse, ona gerçekten kendisiyle gurur duyduğumu söylemelisin. Madem hapishaneye gelen yabancı dilde yazılmış her şeyin kontrol amacıyla çevirisinin yapılması için bakanlığa gitmesi gerekiyor, çocukların bana her yazmak istediklerinde, bir de ayrıca mektubun bana teslim edecekleri zaman metni anlamamı sağlayacak olan çevirisini başka bir kâğıda yazıp eklemeni rica ediyorum senden ve bu arada, mektup bana daha çabuk teslim edilmiş olacak. Elbette senin hakkında da birçok şey öğrenmek isterdim, ama bu isteğim hiçbir zaman doyurulmuş olamayacak gibi görünüyor.

Seni kucaklıyorum.

Antonio

[428]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 13 Ekim 1933

Sevgili Tatiana,

İlaçlarla 6 ve 12 Ekim tarihli iki mektubunu aldım. İkinci mektubunda, bana Carlo'nun bir süre önce verdiği dilekçenin Bakanlık tarafından kabul edildiğini falan bildiriyorsun.¹⁰ Bu konuyla ilgili henüz hiçbir resmî bildirim almadım ve Carlo, yaptığı şey konusunda beni hiç bilgilendirmediği için, bunun tam olarak ne anlama gelebileceğini bilemiyorum. Ayrıca, bir yıldan beri Carlo tarafından olsun, senin tarafından olsun birçok kez alaya alındım (gerçekten ya da bilmeden, artık ne dersin de). Bu durumda, Carlo'nun, eline geçen iletiyi anlamadığını da düşünebilirim. Her ne olursa olsun, bana bildirdiğin olgu, gerçek olsa bile, bu konuda sana bilgi veremem. Ancak, doktorun Turi'ye geldiğini, bu son aylarda beni gözlem altında tuttuğunu, on beş gün kadar önce buradan ayrıldığını ve kesin olarak Roma'da bulunduğunu söyleyebilirim sana. Haberin doğru olması halinde, Carlo'nun olduğu kadar, senin de, en açık olan şeyi bile allak bullak etmekte, en basit ve karmaşık olmayan şeyleri bile karmakarışık etmekte uzman olma özelliğinden dolayı, olması muhtemel en ufak pratik sorunları elinize yüzünüze bulaştıracağınızı varsayıyorum. Seni kucaklarım.

Antonio

[429]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 24 Ekim 1933

Sevgili Tatiana,

Senden aldığım son mektubun tarihi 12 Ekim, ama zarfın üstündeki damga 11 Ekim tarihini taşıyor. Bununla birlikte, geçen gün Carlo'dan, 19 Ekim tarihli bir mektup aldım ve mektuptan, benimle ilgili sorunların temel verilerini çıkarabildim. Carlo, kabul edilmiş olan dilekçesindeki şartların kabulü bildirimini yapmak için, Milano Emniyet Müdürlüğü'ne gittikten bir saat sonra (söylediğine göre) bana yazıyor, ama dilekçeyle görevli

10 Gramsci'nin Turi Cezaevi'nden naklini sağlamak için, o yılın yaz aylarında, Carlo tarafından verilen dilekçeden söz ediliyor.

memuru ofisinde bulamadığını ekliyor ve ertesi gün (yani 20 Ekim) işi sonuca bağlamak için yeniden oraya gitmesi gerektiğini söylüyor. Artık bunun yapılmış olduğunu göz önünde bulundurmak zorundayım ve kabulün zaten Carlo tarafından, 22 Ekim günü (Carlo'nun mektubunu aldığım zaman) yapıldığını göz önünde bulundurdum. Kliniğe ödenecek günlük ücretlerin toplamı, şu günkü durumda, beni çok düşündürdüğü ve kararsız kaldığım için yazıyorum bunu sana.¹¹ Beş ay önce (dilekçenin verilmesinden kabülüne kadar geçen zamanı hesaplıyorum da, Mart ayında, sana söylediğim zaman yapılmış olsaydı, bunun beş ay daha erken sonuçlanmış olabileceğini düşünüyorum), bir klinikte yirmi gün geçirmek önemli bir miktar tutuyordu. Bugün, beş aylık kayıptan sonra, artık bu miktarın aynı kalması olanaksız: İşte kararsız kalmamın, hatta geri çevirmeyi bile düşünmemin nedeni bu. Gene de bu kararsızlığın üstesinden geldim ve bu denemeyi yapmanın ve bu arada, gelecekte yapmam gereken şeyleri, bu dönem boyunca saptamanın yararsız olmayacağını düşündüm. Carlo'nun, zamana ilişkin yükümlülükleri de üstlenmek durumunda kalıp kalmadığını bilmiyorum. Umarım üstlenmemiştir. Demek ki, yaklaşık yirmi günün (ya da mümkünse daha azının), tedavi edilmiş olmak için değil, en azından daha derin bir gözlem altında olmak ve bir hapishanede, kendimi nasıl tedavi edebileceğimi ya da en azından nasıl daha az acı çekerek yaşayıp gidebileceğimi bilmek için yeteceğini düşünüyorum. Birbiriyle genellikle zıtlaşan çeşitli gereklilikleri bağdaştırmaya çalıştığım bugünkü görüşüm şu: En zorlayıcı gerekliliğin şu para meselesi olduğunu sanıyorum ve en yararlı ve en doyurucu dengeyi bulmak için bunu göz önüne almaya çalıştım.

On beş gündür bana mektup yazmaman meselesinden bahsetmek istiyorum sana. 12'sinde (ya da 11'inde) yolladığın mektubuna verdiğim cevabın, senin bu sessizliğine neden olduğunu sanıyorum. Seni üzmüş olduğundan eminim. Bugün beni her şeyden çok üzen, bu son yıllarda bana öylesine çok acı çektiren şey, benim tutukluluk durumumun, ne mektuplar ne de görüşmelerimiz sırasındaki konuşmalar yoluyla, seninle aramızda doyurucu bir netliğe ulaşmamıza izin vermemesi olgusudur. Geleceğim hakkında, bende artık açık ve net bir yargı oluştuğuna göre, büyük bir olasılıkla gelecekte de mümkün olmayacak bu. Özellikle bu aylarda, tam olarak benim durumumun ne olduğunu anlamamakta, mektuplardaki uyarılarıma uymak gerekliliğini anlamamakta, bana bildirmeden önce hiçbir şey yapmaman gerektiğini, eğer uygulanması imkânsız ise sana söylediğim şeyleri yapmaktan vazgeçmek ve benim uyarılarımı amacından saptırmamak gerektiğini anla-

11 Cusumano Kliniği'nde günlük ücret 120 liretti. Bunun dışında, Gramsci'ye ayrılan odadaki "güvenlik" çalışmaları (demir parmaklıklar vb.) için gereken harcamaları Gramsci'nin ailesinin üstlenmesi gerekiyordu.

mamakta belli bir kötü niyet ortaya koyduğunu düşündüm sık sık. Sana söylediklerimi ciddiye almadığını, ne benim mektuplarımı okuduğunu ne de görüşmelerimizde sana söylediklerimi dinlediğini ya da dalgın bir biçimde, nezaketen dinlediğini de düşündüm. Bugün, artık bunu düşünmediğimi söylemek için yazıyorum bunu sana. Senin entelektüel ve ahlâki düşünce alanının kesinlikle dışında olan bir değerlendirme, sezgi ve görüş düzeni olduğuna kesinlikle ikna oldum (kesinlikle diyorum, çünkü öncele-ri de sergilenen bu ruh durumu ile öteki düşünüş biçimleri arasında kararsızlık içindeydim). Bir keresinde sana, düş gücünden yoksun olduğunu söylemiştim: Bugün de, bunun doğru olduğuna inanıyorum, ama bu yargının daha da derinleştiğini düşünüyorum. Sana bir anekdot anlatmak istiyorum. 1916 yılında, yanında kiracı olarak kaldığım bir ailenin çamaşırlarını, aynı zamanda yakındaki rahibeler manastırının ya da dışarı çıkmaları kesinlikle yasak olan rahibelerin kaldığı bir manastırın çamaşırlarını da yıka-yan çamaşırcı kadın, bir gün orada inanılması güç bir dramın nasıl meydana geldiğini anlatmıştı. Yaşlı bir rahibe, küçük bir iç avluda, ötekilerle beraber, hepsi başları önlerine eğik, yönetmelik kuralları gereğince gezinti yapı-yormuş. Tesadüfen, tam o anda, yüksek yapıların arasına sıkışmış bu dar avlunun sınırlı görüş alanında, bir motor gümbürtüsü duyulmuş ve alçak-tan uçan dev bir uçak belirmiş. Rahibe bir an için yönetmelik kurallarını unutup, gözlerini gökyüzüne kaldırmış, uçağı görmüş ve atardamar çatla-masından hemen oracıkta ölmüş. Uçağı, bir mahşer canavarı ya da bilmem ne sanmış. Bir savaş olabileceğinden haberi yokmuş, uçulabileceğinden fa-lan habersizmiş. Bu rahibe de, “düş gücü”nden yoksundu. Senin de, bu ra-hibe gibi olduğunu düşünüyorum. Teknik ve bilimsel olguların niteliğı ba-kımından değil, fakat öteki olguların nitelikleri bakımından, görüş ve seziş tarzlarının nitelikleri bakımından falan... Savaştan bu yana, bu dönem bo-yunca insanlararası ilişkilerde ve bireylerin fiziksel yaşamlarının değerini yargılama biçiminde meydana gelen tüm değişimleriyle, bu yirmi yılın se-nin üstünde hiçbir iz bırakmadan geçip gittiğini sanıyorum. Sen 1912-13-14 yıllarında görülen, temiz yürekli ve kibar bir genç kızsın henüz. Birçok kez kendime bunun nasıl olabildiğini sordum ama bu yok sayılamayacak bir olgu. Bu yüzden sana görev vermeden önce, benim de bunu düşünmem iyi olacak sanırım. Yoruluyorsun, zaman zaman bunalıyorsun (benim için yap-tığın her şeyin değerini her zaman tam olarak bildiğime inan), ama sonuç olumsuz ya da aşağı yukarı olumsuz, çünkü yapılması gerekenin anlamını kavrayamıyorsun. Sık sık tam şunun için büyük bir öfke duydum: Harcadı-ğın emek ile elde ettiğin sonucu karşılaştırdığım zaman, yapmak yerine yıkmak için çabalaman bana saçma geldiği için öfkelendim. Bu mektubum senin üstünde nasıl bir etki bırakır bilmiyorum. Çoktandır böylesine uzun

yazmıyordum. Ve aslında, sana nasıl yazacağımı da artık bilmiyorum. Zihnim karmakarışık. Ayrıca, yalnızca kendime ve küçük gücüne güvenebileceğim için, hapishane yaşamımın, belki de öncekilerin hepsinden daha berbat olacak yeni bir dönemine başladığımı hissediyorum. İki hafta sonra yedi yıl dolacak, o zamandan beri özgürlüğümü yitirdim. Yedi yıl bu, az değil. Seni kucaklıyorum.

Antonio

[430]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 29 Ekim 1933

Sevgili Tatiana,

24 Ekim tarihli mektubunu aldım. 23'ünde yazdığım mektubu henüz alıp almadığını bilmiyorum. Mektubundan, sana daha önce, 13 Ekim'de yazdığım mektubumu almadığını anlaşıyor. Büyük olasılıkla postada birtakım yanlışlıklar olmuş ya da başka bir kaza gelmiştir başına. Carlo, ayın 20'sinde Emniyet Müdürlüğü'ne gittiğini ve kabul beyanını vermiş olduğunu bildirmek için, 25'inde bana yeniden yazdı. Carlo'ya yazdığım ve sana gönderdiğim ve sanırım kendisine iletmediğin mektuptan sonra, mektubu Carlo'ya yazdığımı tahmin edebilmene şaşıyorum doğrusu. Bu şeylere hâlâ önem vermediğin görülüyor. Yararsız olacağına inandığım için seni ikna etmeye çalışmayacağım. Hatta Carlo'ya yazdığım mektubu yırtabilirsin de; bu, gene de benim görüşümü ve tutumumu değiştirmeyecek. – Bana yazdığın şeyler konusunda, emin ol ki ne paraya, ne çamaşıra, ne “yolculuk” için elbiseye ihtiyacım var; yeter ki şu yolculuk çok fazla gecikmesin. Defterde, henüz ay sonuna kadar hâlâ yaklaşık 750 liretim var. – Şu sıralar, avukatın ve dolayısıyla senin, af ve ceza indirimi kararının uygulanması konusunda yapılan bir yıl önceki başvuruya Özel Mahkeme'nin verdiği olumsuz cevapla ilgili bilgilendirildiğinizi sanıyorum. Ben, henüz başvurunun reddiyle ilgili resmî bir ileti almadım, ama bu konuda yalnızca kısa bir haber edindim. Henüz reddin gerekçelerini ve avukatın da bu işe devam etmeye niyetli olup olmadığını bilmiyorum. Yalnızca, sana şunu bildirmek isterim ki, elden geldiğince sürdürülmesine karşı değilim, çünkü yasanın buna izin verdiğini sanıyorum. Başvuruya yalnızca Özel Mahkeme'nin kararlarıyla izin verilmedi, ama bu durumda, karar değil, açıklayıcı yargıç kararı ya da kararname söz konusu ve bu durumda da, sanırım Yargıtay'a kadar gidilebilir.

Yapılabilecek tek itiraz, parayla ilgili itirazımdır: Yani af yasaının uygulanması için Yargıtay'a başvuru yapmaya hazırım, yeter ki bana çok pahalıya mâl olmasın. Sen ve avukat, bu son derece esnek hareket çizgisine göre karar verebilirsiniz. Ayrıca meselenin acil olduğunu sanmıyorum ve bu konuyu görüşmemiz sırasında, bir ara konuşabilmemiz de mümkün. Ama gene de, başvuru için son bir tarih varsa, eğer olabilecek gibi görüyorsa, bu başvuruyu yapması için avukata yetki veriyorum. – Bu ret haberinin beni herhangi bir biçimde öfkeliendirdiğini sanma; bunu çok muhtemel bir şey olarak bekliyordum. Sana birçok kere açıkladığım gibi, hep boşuna da olsa, ağırıma giden, devlet erki temsilcilerinin olumsuz eylemleri değil, yalnızca beni seven ya da sevmesi gereken kişilerin tutarsız, düzensiz, pek ciddi olmayan eylemleridir. Tutulmamış bir söz, hafife alınmış bir görev, aynı hafiflikle gerekeni yapmamak, anlayışsızlık, hafiflik, beni aşırı derecede öfkeliendiren ya da en azından bir süre öncesine kadar öfkeliendirmiş olan şeyler... Bugün çok şey değişti bende ve fiziksel olarak bir paçavraya döndüysem de, belki moral olarak düşünemeyeceğim kadar güçlüyüm, çünkü kendimden başkasına güvenemeyeceğimi, kendimi soyutlanmış ve herkes-ten kopmuş bulabileceğimi oldukça katı bir biçimde öngörmeye alıştım.

Seni kucaklarım.

Antonio

[431]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 5 Kasım 1933

Sevgili Tatiana,

Bu hafta senden haber almadım (son mektubun 24 Ekim tarihli). Bu son mektubunda, benim mektuplarımı almadığını yazdığına göre, sana 13, 23 ve 31 Ekim'de mektup yazdığımı bildiriyorum. Bu mektuplardan bazısını almadıysan, aratabilmem için bana haber ver.

Avukat Castellett'in¹² verdiği dilekçenin reddedildiğini bildiren, Özel Mahkeme'nin 13 Ekim tarihli kararnamesi bana iletildi. Bu belgeyi okuduktan sonra, bende iki görüş oluştu. Şu, bana daha önemli gibi görünüyor: Özel Mahkeme'nin, avukatın dayandığı nedene ucundan, kıyısından bile değinmemiş olması, sorunu ciddiye almaya en ufak bir niyet bile besleme-

12 Saverio Castellett, Gramsci'nin davasının yeniden görülmesi için verilecek dilekçeyle ilgilenmişti. Piero Sraffa'nın babası Prof. Angelo Sraffa'nın bürosunda çalışıyordu.

diği anlamına geliyor. Kararnamenin gerekçelerinin, söz konusu dayanak noktasıyla hiçbir ilişkisi yok ve buna karşılık vermenin zor olacağını sanmıyorum. Ama zahmete değer mi? Bu konuda avukatın ne düşündüğünü bana bildir. Seni kucaklıyorum.

Antonio

[432]

Tatiana Schucht'a

[Turi] 12 Kasım 1933

Sevgili Tatiana,

5 Kasım tarihli mektubunu (Giulia'nınkiyle birlikte) ve benim naklimle ilgili bilgileri içeren 8 Kasım tarihli öteki mektubunu aldım. Görüyorum ki, hâlâ kaçıkça düşüncelerden kurtulamıyorsun. Beni bir klinikte görmekten neden “çok fazla endişe” duyacakmışsın, anlayamıyorum. Bütün bunlar bana budalaca şeyler ya da en azından, bazen, bilerek yapılan budalalık ve kötülüklerden daha çok zarar veren yararsız şeyler yapmaktan bir türlü sakınamayacağını düşündürtüyör yalnızca. Ayrıca da, Bari'nin Turi Cezaevi'ndeyim henüz.

Bir aydan beri dergi almadığımı bildirmek istiyorum sana. Son aldıklarımın hepsi Eylül sayıları ya da 1 Ekim tarihini taşıyor. *Educazione Fascista* dergisini Haziran'dan beri almıyorum; Eylül'de *Problemi del Lavoro*'yu almadım. Böyle kolayca endişelenen ve her şeye kolay, yolunda ve yapıp bitmiş gözülle bakan sen mi dergilerin yollanmasını durdurdun acaba, bilmiyorum. Bu yüzden sana bildiriyorum.

Özel Mahkeme'nin kararnamesine karşı başvuruya izin verilmemesi mümkündür; bizzat ben, başvurunun kesinlikle mümkün olabileceğini asla söylemedim. Eğer mümkünse yapılsın, hepsi bu. Bu konuda bir dilekçe yazmaya hiç niyetim yok, çünkü hiçbir hukuki yetkinliğe sahip değilim. Kararnameyi tarihsel hukuk açısından değerlendiriyorum (bu konuda bazı unsurları genel kültür için öğrenmiştim), hukuk tekniği açısından değil. Gene, kararnamede 1889 tarihli yasanın 134. maddesinin, 252. maddeye referans olup olamayacağını incelemek de bana anlamsız geliyor: 1889 yasasındaki 134. ve 252. maddeler, tamamen farklı ve aralarında hiçbir bağ olmayan iki olguya atıfta bulunuyordu. 134. madde, anayasaya göre, yalnızca politik olgulara ilişkin; 252. madde ise, kamu düzenine karşı işlenmiş, yalnızca polisi ilgilendiren suçlara ilişkin. Zanardelli Yasası'nı inceleyen Meclis Ko-

misyonu, oturumlarında ve raporunda, 252. maddenin, özellikle Güney İtalya'da yaygın olan ve 1860 ila 1870 yılları arasında, Güney'de ortalığı kasıp kavuran sözümona eşkıyalığın yumuşatılmış haliyle devamı olan yerel ayaklanmaları bastırmayı amaçladığını kesin olarak açığa çıkardı. 1870 yılından sonra, otlaklık, mera hakları vb. ile ilgili olarak, gene belediyelere karşı saldırılar, belediyeler arasında silahlı çatışmalar devam etti. 134. maddenin, 252. maddeyle ilişkilendirilme olasılığı, kanun koyucuların özellikle hiçbir biçimde istemedikleri şeydi, yani kanun koyucular, Güney'deki ayaklanmaların bir "politik olgu" olarak ortaya çıkmasını istemiyorlardı. O takdirde, bu, Burbon partizanların var olmayı sürdürdükleri ve devletin toprak bütünlüğünün hâlâ oturupmamış olduğu anlamına gelecekti. Bakan Rocco, güncel olarak yürürlükte bulunan yasa üstüne krala sunduğu raporunda, bu tarihsel ayrıntılara hiç girmeden, şu anda olgu ve hak koşullarının nasıl değiştiğini, Zanardelli Yasası'nın nasıl yetersiz bir hale geldiğini vb. ve yalnızca 304. maddenin, eski yasanın 134. maddesine tekabül ettiğini; 304. ve 305. maddelerin hazırlanma nedenini açık bir biçimde ortaya koydu. 305. madde tamamen yeni ve yeni bir hak durumu vb. yaratıyor ve o zaman da, güncel olarak yürürlükteki yasa, her ne kadar çelişkili gibi görünse de, benim durumuma "en uygun yasa" oluyor. Başvuru konusunda, dilekçenin temeli, bence Rocco'nun raporu üstüne kurulmalıdır. Ayrıca kararname düzenleyicisi, büyük bir özensizlik gösteriyor ve yalnızca bu konuda da değil. Yalnızca 305. maddede öngörülen suç değil, 304. maddede öngörülen suç da "başlı başına" cezalandırılabilir (aksi takdirde neden ve nasıl suç olurdu?). Öğrenilmesi gereken tek şey, yürürlükteki kanuna dayanarak, eski kanun kapsamında bana yapılan suçlamaların bütününde "suçun artıp artmadığı"dır. Yani bu durumda, tam olarak böyleyse, şimdi yürürlükte olan kanun benim için "en uygun kanun"dur. İhmalkârlık, biçimsel de olsa, benim şu andaki hukuksal durumumun özetinde, veliahtın evliliğinden dolayı bir yıllık ceza indiriminin unutulduğu sonucunu doğuruyor. Başvuruya izin çıkabilir ya da çıkmayabilir: Başvurunun yapılamaması durumunda, yeni yasayla bağdaşmayacak olan bu ihmalkârlığı tam olarak aydınlatmak için, Hükümet Başkanı'na "resmî" diyebileceğim bir dilekçe vermek niyetindeyim. Bu durumda, eski yasanın 134. maddesiyle ilişkili olan 304. ve 305. maddeler sorununu ele alan Rocco Raporu'nun o bölümünün bir kopyasını edinmek isterim. Avukat için bu kopyayı yaptırmak zor olmayacak.

Seni kucaklıyorum.

Anton

[Civitavecchia] 20 Kasım 1933

Sevgili Tatiana,

17 Kasım tarihli kartını aldığım sırada, Civitavecchia Cezaevi'ne derhal hareket etmem gerektiği bildiriliyordu. Gördüğün gibi, sana henüz dün akşam ulaştığım yeni konutumdan yazıyorum şimdi: Yolculuğa çıkmak için verilen zaman çok kısa olduğu için, buradan ayrılacağımı daha önce bildirmem olanaksızdı.

17 Kasım tarihli telgrafımı almış olmana sevindim. Devlet Başkanı'nın emri üzerine bir kliniğe gönderilmemin kabul edilmesine karşı koymadığım çok kesin. Ama klinikte olası kalma sürem konusunda, ne senden ne de Carlo'dan kesin bir bilgi alabildiğim için ve bunun nispeten kısa olacağını düşünerek, Ekim sonu ya da Kasım başlarında, *buradaki klinikte kalma sürem bittiğinde*, Turi'deki hariç, bir başka revire gönderilmem için Cezaevleri Genel Müdürü Saygıdeğer Bay Novelli'ye bir dilekçe yazdığım doğrudur. Hiçbir yanlış anlama ya da buna benzer bir durum olamazdı. Civitavecchia'ya aktarılmamın yıldırım hızıyla yapılmasını bir türlü anlayamıyorum. Carlo'nun da, senin de bu uygulamaya devam etmeniz daha iyi olacağını sanıyorum, çünkü bunun peşini bırakmamak gerektiği kanısındayım. Bizzat benim tarafımdan yapılacak her girişim yersiz kaçabilir. – Civitavecchia'ya, beni görmeye gelmek istersin sanırım; Roma'ya çok yakın. Bütün bu karmaşık şeyler için bakanlığa giderek, ziyaretler ve yararlı olacağını düşündüğün herhangi başka bir şey için sana özel izin vermeleri fırsatını yakalamanın yerinde olacağını düşünüyorum. Düşün ki, Civitavecchia Turi'den iki-üç kat daha büyük ve bu da, en azından benim düşünceme göre, doğal olarak kendi içinde daha fazla karmaşa yaratıyor. Ayrıca senin sağduyuna güveniyorum. Tahmin edeceğin gibi, yolculuk nedeniyle yarı yarıya örselenmiş durumdayım. Sırsızlıkla cevabını bekliyorum. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Eğer bana gelirsen, biraz Quadro Nox getir, çünkü ilacın idare tarafından benim adıma elde edilmesi konusunda hiçbir kısıtlamanın uygulanmadığı bakanlık izninin, Turi'den buraya ne zaman aktarılacağını kestiremiyorum. Biliyor musun, 1928'de, cezaevinde sana teslim edilen valizi bana gönderdiğinde anahtarını göndermediğini ancak şimdi hatırladım. O tarihte anahtar kayıp mı olmuştu? Ya da bana göndermeyi mi unutmuşsun? Bunca zamandan sonra, bu soru seni güldürecektir ve bu gibi şeyler, daha önemli olanlardan çok daha fazla akılda kalıyor.

[Civitavecchia] 27 Kasım 1933

Sevgili Tatiana,

24 Kasım tarihli telgrafın elime geçti; Turi'den de 20 Kasım tarihli bir mektubun gönderildi. Bunun dışında, başka hiçbir haber almadım. Telgrafından anlaşıldığına göre, benim Civitavecchia'da olduğumdan haberin var. Bir hafta önce sana yazdığım mektubu alıp almadığını bilmiyorum. Genel olarak hiçbir şey bilmiyorum ve nasıl davranacağımı kestiremiyorum; yarı sersemlemiş ya da daha doğrusu tam olarak sersemlemiş bir durumdayım. Yakında ne olacağım konusunda belki senin bildiğin bir şeyler vardır. Turi Hapishanesi'nde, biri daha büyük olan iki sandıkla, Milano'dan bana almış olduğun küçük İngiliz valizini bıraktım; ayrıca trenle gönderilmek üzere iki koliyi dolduracak kadar çamaşır ve kitap bıraktım. Bütün bu şeyleri ne yapacağımı bilemiyorum. Acaba daha sonra geri gönderilmek üzere buraya, Civitavecchia'ya mı getirtilse? Sandıklar, bir süre için Turi'de bırakılabilir; büyük olanı, eğer izin çıkmış olsaydı eve yollayabileceğim ve benim için hiçbir aciliyeti olmayan kitaplarla dolu. Oysa küçük valizde, çalışmalarım için hâlâ bana gereken kitaplar var (çalışacak durumda olacağımı varsayarsak), ayrıca o valizde ufak tefek çamaşır da olduğunu sanıyorum. Eğer ne olacağım hakkında bir şeyler biliyorsan, kolilerin trenle gönderilmesi konusunda açıklama yaparak ve sandıkların beklemesi için ricada bulunmak üzere, Turi Hapishane Müdürlüğü'ne yazabilirsin diye düşünüyorum. Taşıma masraflarının hemen karşılanacağını ve Hapishane Müdürlüğü tarafından yapılması gereken diğer bütün harcamaların (tren garına ulaştırmak vb. gibi...) tutarı öğrenilir öğrenilmez, derhal geri ödeneceği konusunda güvence ver. Sevgili Tania, beni endişelendiren, ne bir irade ne de bir "karar alma" gücümün kalmış olması. Benimle ilgili işleri önemsemeyip, "nasıl olsa kendi kendine yürüyor" düşüncesinde olmamanı rica ediyorum senden. 20 Kasım tarihli mektubundan, 17'sinde çektiğim telgrafla kendisini uyardığım halde, avukatın Cezaevi Müdürlüğü'ne hemen başvurmadığını anladım, aksi takdirde 19'unda artık Turi'de olmadığını bilirdin. Şu an için sana başka ne yazacağımı bilemiyorum. 27 Kasım tarihli telgrafından sonra senden hiçbir haber alamamak beni şaşırttı. Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[Civitavecchia] 4 Aralık 1933

Sevgili Tatiana,

Sana çok kısa yazıyorum. “Görüşme”ye geldiğin için çok sağ ol. Yüz yüze olduğumuzda söylediğim gibi, bu son günlerde çok az mektup aldım. En son aldığım haber, 25 Kasım tarihliydi; daha sonra hiçbir şey almadım. Bu nedenle biraz allak bullak ve endişeliyim. Görüşmeye gelmen bu sıkıntılarımı biraz olsun hafifletti. Bana sözünü ettiğin, çocukların fotoğrafları henüz elime geçmedi; umarım kaybolmamışlardır. – Şimdi yeni haberler beklentisi içindeyim. Umarım bu beklenti çok uzun sürmez.¹³ Herhangi bir değişiklik konusunda hemen bilgi alabileceğini bilmek beni sevindirdi. Bu son zamanlarda senden başka hiç kimseye mektup yazmadım ve yerleşinceye kadar da böyle yapmayı sürdüreceğim. Zaten, Giulia'ya yazmadan önce seninle konuşmam gereken şeyler var. Kolileri trenle nereye gönderebileceklerini öğrenmek için, en kısa zamanda, Turi Hapishane Müdürlüğü'ne bildirmeyi ihmal etmemeni öneririm. Biliyor musun, 1 Ekim'den beri elime hiçbir dergi geçmedi. Ertesi sabah yola çıkmak için emir aldığım aynı akşam Turi'ye bir paket gelmişti: Birkaç saat sonra yola çıkmak üzere bavulumu hazırladığım sırada, paketi bana gecenin 10'unda gösterdikleri için açtıramadım bile. Umarım gecikmiş dergilerin tümü zamanında elime geçer.

Çok öpüyorum.

Antonio

13 Gramsci, 3 gün sonra, 7 Aralık 1933'te Civitavecchia Hastahane revirinden “tutukluluk hali” kapsamında Fornia'ya, Dr. Cusumano Kliniği'ne nakledildi.

1934

[436]

Giuseppina Marcias'a

[Formia] 8 Mart 1934

Çok sevgili anneciğim,

Geçen yıl, tam da bugünlerde, içinde bulunduğum ağır sağlık koşulları nedeniyle, isim günün için tebrik yollamam mümkün olmadı. Bu yılın da sana derin sevgimi hatırlatmadan geçip gitmesini istemiyorum.

Tatiana, çok çok iyi olmasa da, kesinlikle geçen yılınkiyle karşılaştırılamayacak yeni yaşam koşullarım hakkında Teresina'ya bilgi aktardı. Sürekli bitkin olduğumdan, ayrıca da her pazar beni görmeye gelen Tatiana'nın sizlere bilgi verdiğini bildiğim için, şimdiye kadar mektup yazmadım.

Gövdesel ve zihinsel gücüme hâlâ kavuşamadım. Turi'de geçirdiğim son zamanlarda, neredeyse yıkıcı denecek biçimde yıpranmıştım ve iyileşmem, yeniden yatağa düşmeler ve bocalamalardan dolayı çok uzun sürdü. Bunun dışında, çok dirençli olduğumu ve atlatmak zorunda kaldığım, bazen oldukça güç geçen zamanların bugüne kadar üstesinden gelmemi sağlayan belli bir enerji ve sabra sahip olduğumu bilirsin.

Senin sağlık durumun hakkında çok az haber aldım. Teresina az yazıyor, Grazietta da öyle... Bundan böyle, çok sık olmasa da düzenli olarak yazmayı umuyorum. Giulia'dan ve çocuklardan haber alıyorum ve durumlarının kötü olmadığını sanıyorum.

Çok sevgili anneciğim, seni ve evdeki herkesi en içten sevgimle kucaklarım.

Antonio

1935

[437]

Delio Gramsci'ye

[Formia] 8 Nisan 1935

Sevgili Delio,

Mektubunu aldım ve okuldaki etkinliklerin konusunda bilgilendim. Mowgli'nin öykülerini sevdin mi? Yaşamım biraz tekdüze ama sağlığım açısından oldukça memnuniyet verecek biçimde geçiyor. Sevgili çocuklarımla yakınında bulunamadığım ve hem yaşamlarına hem de derslerine yardımcı olamadığım için çok üzgünüm. Satranç şampiyonasının sonuçlarını gazetelerde okudum, ama ben satranç oynamasını bilmiyorum. Az da olsa, yalnızca dama oynamayı öğrendim. Çok öpüyorum. *Baban*¹

Gramsci

[438]

Giuliano Gramsci'ye

[Formia, 8 Nisan 1935]

Yaşasın, lütfen!

Bir fotoğrafını aldım ve senin minik halini görmekten büyük mutluluk duydum. Ama gene de, bana uzun zaman önce gönderilen öteki fotoğrafa

1 “Baban” sözcüğü, burada ve çocuklara yazdığı sonraki mektuplarda Rusça yazılmış.

göre çok daha büyümüşsündür herhalde; büyümüş ve değişmiştir. Şimdi gerçekten tam bir delikanlı olmuşsun. Bana niye yazmıyorsun artık? Uzun bir mektubunu bekliyorum.

Seni kucaklıyorum.

Baban

[439]

Giuliano Gramsci'ye

[Formia, Mayıs-Temmuz 1935]

Sevgili İulik,

Gönderdiğin desenleri çok beğendim, çünkü onları sen yaptın. Hem de bunlar çok özgün desenler ve sanırım doğa bu kadar harika şeyler yaratmamıştır asla. Dördüncü desen olağanüstü bir hayvanı gösteriyor; bu, hamamböceği olamaz çünkü çok iri ve dört ayaklı büyük hayvanlar gibi hareket edebilen, yalnızca dört uzun bacağı var. Ama at da değil, çünkü gözle görülür kulakları yok (ilk çizdiğin hayvanın da ve gene aynı şekilde adamlardan birinin de kulakları yok). Evcilleştirilmiş ve... saydam bir aslan olabilir belki; saydam diyorum, çünkü binicinin her iki bacağı da görülüyor. Senin insanların, en olmayacak yerlerde, parmak uçları üstünde yürüyebilme-leri fikri de hoşuma gitti; bir ağacın dalları ucunda ve hayvanların kafaları üstünde (belki de bu yüzden senin hayvan, kulaklarını yitirmiştir)... Sevgili İulik, desenlerinle eğlenmem üzdün mü? Onları gerçekten öylece, oldukları gibi seviyorum; ama sen bir çırpıda karaladığın desenleri değil de, okul için yaptığın desenleri gönder bana. Seni öpüyorum.

Baban

Okulun nasıl gidiyor? Yorulmadan ve öfkelenmeden iyi çalışabiliyor musun? Çalışmayı seviyor musun?

Formia, 22 Temmuz 1935

Sevgili Tatiana,

Doktor Cusumano ile yaptığım bir görüşmeden sonra, Formia'ya beni görmeye gelmeden önce, fırsat bulur bulmaz komiser Leto ile kişisel bir görüşme yapmanın yararlı olacağından kuşku kalmadı.² Benimle ilgili dilekçenin kesin çözümünün (ve özellikle Sayın Hükümet Başkanı tarafından alınmış kararların uygulanmasındaki sürenin), bakanlıktaki görevlerinden dolayı, kesinlikle Komiser Leto'ya bağlı olduğunu düşünüyorum artık. Görüşme sırasında, aklında kalması gereken noktaları ve hangi soruların açıklığa kavuşturulması gerektiğini açıklıyorum: 1. Zorunlu olarak, Sardinya'ya nakledilmem anlamına gelse de, en kısa zamanda, Cusumano Kliniği'nden ayrılmaya kararlı olduğumu söylemen gerekir. Sinir sistemim (ne kadar kaldıysa artık) giderek kötüleşiyor ve hapishane hayatımın son dönemlerinde, hep aynı nedenlerle (dinlenme eksikliği) çektiğim acıyı hatırlamak takıntı haline geliyor ve zaman zaman beni umutsuzluğa sürüklüyor. Sardinya'ya (memleketime) taşınmamın sorunumu çözmeyeceğini, çünkü geçirmem gereken ameliyatın ve mustarip olduğum diğer hastalıkların beni yeni evrak ve dilekçeler hazırlamak zorunda bırakacağını belirtmeliyim.

Sevgili Tatiana, bu sabah kendimi her zamankinden daha fazla sarsılmış hissediyordum ve bu nedenle sana yazmaya karar verdim. Mektubu, şu anda yatağında yazmaktayım. Yine uzun süren bir ateş nöbeti oldu ve derece 39,4'e yükseldi. Şu anda 38,4. İdrar tahlili sonucunda, böbrek yollarında doku kaybı bulunmadı, ama biraz albümin ve kansızlık var. Doktor, bu sonucun bu sabah bana damardan yapılan kalsiyum iğnesinden kaynaklandığını söyledi, ama bu bana biraz abartı gibi geldi. Yarın tekrar idrar tahlili yapılacak. – Sana istediğim kesinlikte yazacak bir düzeyde değilim. Şimdi, artık daha da kaçınılmaz gibi görünen, Komiser Leto ile görüşme konusun-

2 Fiesole'deki Poggia Sereno Sinir Hastalıkları Kliniği'ne nakledilmesini isteyen ilk dilekçeden sonra (Nisan 1934), 12 Temmuz 1934'te Gramsci, Roma'daki Quisisana Kliniği'nin doktoru Prof. Vittorio Puccinelli tarafından muayene edildi. Ayın 15'inde yeniden dilekçe verdi. 1934 sonbaharının başında, Ceza Yasası'nın 176. maddesine ve hapishane yönetmeliğinin 191. maddesine dayanarak Gramsci şartlı tahliye talebinde bulundu. O zamana kadar Cusumano Kliniği'nde çok sıkı bir bakımla iyileştirilmesi ve bir kliniğe yakın olacak biçimde, şartlı tahliye talebinde bulunuyordu. 25 Ekim 1934 Bakanlık Kararnamesi'yle, ertesi gün Gramsci'ye şartlı tahliye verildi. Daha sonraki aylarda, Tania, kardeşi Carlo, Sraffa'nın ziyaretleri dışında Gramsci yalnız yaşadı. Başka bir kliniğe nakline dair başvuru-
rularına devam etti.

da senin iyiniyetine sığmıyorum. Gerçekçi olduğum ve zorlukları kendimden gizleyip körebe oyunu oynamaya kalkışmadığım için, Fiesolo Kliniği'nin nasıl seçildiğini ve polis nezareti konusunda nasıl titizlik gösterilme-ye çalışıldığını Leto'ya açıklamanın yararlı olacağını düşündüğümü söyleyebilirim. Öte yandan, sorun ya da sıkıntı yaratmayacağım konusunda Sanyin Valente'ye güvence verdiğimi kendisine hatırlatabilirsin. Komiser Leto'nun bulunduğu makam, bana inanmasını engelleyebilir elbette, ama benim bu konuda söylediklerimin, yaşamsal çıkarlarıma denk düştüğü de açık. Eğer bir çözüm ortaya çıkmakta gecikirse, Formia'da geçici olarak lojman değiştirip değiştiremeyeceğimi sorabilirsin. Bugünkü rahatsızlığım, daha çok uykusuzluktan kaynaklanıyor. Cusumano ve bütün ailesi beni ziyarete geldiler ve sabahın 5'inden gece yarısına kadar başucumda sürekli dolanıp durdular. Rahatsız edilmeyeceğim konusunda birçok güvence verildi ama gerçek şu ki, ben hastayım ve en küçük bir gürültü bende aşırı bir tepki yaratıyor. Sevgili Tania, beni merak etme ve bu konuya sen de tepki duyma. Her şeyi gerektiği gibi ve doğru olarak yap. Göreceksin ki, eğer ortam değiştirmeyi ve uyku ilacı almaksızın normal bir uyku uyumayı başarabilirsem, özellikle şu sıralar beni çok fazla kıvrandıran birçok rahatsızlık ortadan kalkacak. Sevgilerimle.

Antonio

[441]

Tatiana Schucht'a

[Formia] 11 Ağustos 1935

Sevgili Tatiana,

Bana hiçbir bakımdan doyurucu gelmeyen mektubunu aldım. Roma'ya döner dönmez, yeniden, kararsız ve ölgün bekleyiş durumuna düştüğün görülüyor. Kâğıdın altına kliniklerin listesini ekleyerek dilekçeyi hemen vermen ve gücümün son demlerinde olduğum için, Komiser Leto'dan, dilekçeye mümkün olduğu kadar erken bir cevap verilmesini rica etmen gerekiyor. Şimdi, kararsızlıklarınla, başka birtakım aksiliklerin doğabileceği takıntısı yaratıyorsun üstümde. Nezaketinden dolayı profesöre³ teşekkür et ve sana söylediğim şeyin, benim düşünceme göre, akla uygun tek çözüm olduğuna inandır onu. Eğer Komiser Leto sana birtakım teminatlar verirse,

3 Vittorio Puccinelli.

bunları hemen bana bildir ki, yolculuk için hazırlık yapabileyim.⁴ Sevgiyle kucaklıyorum seni, ama esaslı bir biçimde paylayarak...

Antonio

[442]

Delio Gramsci'ye

[Roma, Ekim 1935]

Çok sevgili Delio,

Kendimi biraz yorgun hissediyorum ve sana uzun uzun yazamayacağım. Sen bana her zaman yaz ve okulda seni ilgilendiren her şeyden söz et. Senin yaşlarındayken nasıl benim hoşuma gittiyse, tarih dersinin senin de hoşuna gittiğini sanıyorum, çünkü tarih, yaşayan insanoğluyla, insanoğluna ilişkin her şeyle, mümkün olduğu kadar çok insanla, yeryüzünde ne kadar toplanmış, çalışan, savaş veren ve kendini mükemmelleştiren insan varsa, bunların hepsiyle ilgili olduğu için, tarihi öteki tüm başka şeylerden daha az sevmem mümkün değil. Öyle değil mi ama? Seni kucaklıyorum.

Antonio

[443]

Giuliano Gramsci'ye

[Roma, Ekim 1935]

Sevgili Iulik,

İlk kez deniz gördün. Bana izlenimlerini yaz. Denize girdiğin zaman çok tuzlu su yuttun mu? Yüzmeyi öğrendin mi? Canlı balıklar, yengeçler yakaladın mı? İçi oyuk bir tuğlayla, denizde ufak balıklar avlayan çocuklar gördüm; kovalarını bu balıklarla doldurmuşlardı.

Baban [Kiril]

4 Gramsci yolculuk iznini alınca, Profesör Puccinelli eşliğinde, 24 Ağustos 1935 cumartesi günü, Roma'daki Quisisana Kliniği'ne gitti. O andan sonra, Tatiana ve Carlo onun yanında hazır bulundu.

[444]

Giulia Schucht'a

[Roma, 25 Kasım 1935]

Sevgilim,

Senden iki mektup aldım. Yazmak beni epey yorsa da ve birkaç saat (ya da birkaç gün) pek hoş olmayan öfkeli bir duruma soksa da, sana gene mektup yazmaya başladığımdan beri daha sakınım. Tania, ona yazdığın bazı şeyleri ve aldığı öteki haberleri bana aktardı. Derilerinin ele sert geldiğini büyük olasılıkla bir yerden duyan Delio'nun, bir fili vazelinle yumuşatmayı düşündüğünü son derece eğlenerek bana anlattı: Çocukluğumda aklıma buna benzer düşüncelerin gelebileceğini sanmadığım halde, bir çocuğun bir fili vazelinle yumuşatmayı düşünmesi bana pek garip gelmiyor. İulik'in benimle ilgili her şeyi öğrenmek istediğini de ilettil bana. Sanırım bunun, bir kültür parkında resmimi görmüş olmasıyla ilişkisi var.⁵ Sevgilim, bütün bunları ve sizin yaşamınızın, uzun yıllardan beri (neredeyse benim yaşamımın dörtte biri, senin yaşamınınsa dörtte birinden de fazlası) benim yaşamımdan böylesine koparılmış olarak sürdüğünü düşününce, kendimi pek keyifli hissetmiyorum doğrusu. Ama gene de direnmek, sıkı durmak, güçlü olmaya çalışmak gerek. Ayrıca bu başa gelen şey, hiç de öngörülmecek bir şey değildi; geçmişten birçok şeyler anımsayan sen, "sa-va-şa gidiyorum" dediğim zamanı da anımsıyor musun? Benim açımdan belki çok ciddi değildi, ama doğrudur ve aslında ben böyle hissediyordum. Ve seni çok ama çok seviyordum. Güçlü ol ve daha da iyi olmak için elinden geleni yap. Seni ve çocuklarımızı sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

[445]

Delio Gramsci'ye

[Roma, 25 Kasım 1935]

Çok sevgili Delio,

Filler, insanoğlu gibi, yeryüzünde doğanın güçlerine egemen olan ve bu egemenlikten kendi amaçlarına göre yararlanabilen yetenekte bir varlık

5 Gramsci'nin büyük bir fotoğrafı, çeşitli ülkelerden öteki komünist ve antifaşist tutukluların-kiyle birlikte Moskova'da bir sokağa asılmıştı.

olabilecek kadar gelişebilirler mi (ya da gelişebilirler miydi) – soyut olarak, bunu bilmiyorum. Somut olarak, fil insanoğluyla aynı gelişimi gösteremedi ve bundan böyle de gösteremeyeceği kesin, çünkü insan, fili kendi yararına kullanır, ama fil insanı kullanamaz, yemek için bile ondan yararlanamaz. Filin, ayaklarını uygulamalı çalışmalara uyarlama olanağı konusunda düşündüğün şey gerçeğe karşılık vermiyor: Aslında, filin “teknik” öge olarak, bir hortumu var ve “fillere özgü” bakış açısıyla, ağaçları bir güzel sökmeye, bazı koşullarda kendilerini savunmaya falan yarar. Bana tarihten hoşlandığını yazmıştın ve böylece fil hortumuna geldik... Sanırım tarih çalışmak için “şöyle olsaydı, böyle olsaydı” diye aşırı düş kurmaya gerek yok... (Eğer fil, beynini en yüksek düzeyde geliştirmek için arka ayakları üstünde diki- lebilseydi, eğer, eğer...; ya eğer fil tekerlekli doğsaydı? Doğal bir tramvay olurdu herhalde! Ya kanatları olsaydı? Çekirge sürüsününki gibi fillerin istilasını düşünsene bir!) Zaten gerçek bir tarih çalışması yapmak oldukça zordur, çünkü tarihin büyük bir bölümüne dair tüm belgeler kayıp. Temeli olmayan varsayımları yerine oturtmak için niye zaman kaybedilsin? Hem sonra senin varsayımlarında çok aşırı bir insanmerkezlilik var. Fil, niye insanın geçirdiği evrimi geçirsin? Kim bilir belki de yaşlı bilge ya da genç ve deneyimsiz bazı filler kendi açılarından insanoğlunun neden bir fil hortumuna dönüşmediği varsayımını ortaya atmışlardır! Bu konu üstüne uzun bir mektubunu bekliyorum. Burada havalar çok soğuk yapmadı bu yıl, geçen yıllardaki gibi üşümüyorum. Her yerde, hep dökülmüş çiçekler var. Yanımda, benimle yaşayan tek bir kuş yok, ama avluda her zaman bir çift karatavuk ve onları yakalamak için pusu kuran kediler görüyorum; ama karatavuklar bundan pek endişelenmiş görünmüyorlar ve hareketlerinde her zaman neşeli ve sevimliler.

Seni kucaklıyorum.

Baban [Kiril]

[446]

Giuliano Gramsci'ye

[Roma, 25 Kasım 1935]

Çok sevgili Giuliano,

Sana ciddi şeyler yazmamı istiyorsun. Çok güzel. Peki ama mektuplarımda okumak istediğin “ciddi şeyler” nedir? Sen bir çocuksun ve çocuklarla ilgili şeyler de son derece ciddidir, çünkü bu şeyler çocuğun yaşıyla, dene-

yimleriyle, bu deneyimlere dayanarak, deneyim ve düşüncelerinin onlara sağladığı ilerlemeyle ilişkilidir. Ayrıca her beş günde bir bana bir şeyler yazacağına söz ver; bunu ne kadar güçlü bir iraden olduğunu bana göstererek yaparsan, çok mutlu olurum. Sana her zaman (elimden geldiğince) büyük bir ciddiyetle cevap yazacağım. Sevgili çocuğum, seni yalnızca mektuplarından ve büyüklerinin senin hakkında bana yolladıkları haberlerden tanıyorum. Çok iyi bir çocuk olduğunu biliyorum ama niçin bana deniz yolculuğun hakkında hiçbir şey yazmadın; yoksa bunun ciddi bir şey olmadığını mı sanıyorsun? Seninle ilgili olan her şey benim için son derece ciddidir ve beni çok ilgilendirir; oynadığın oyunlar da. Seni kucaklayan,

Baban Antonio [Kiril]

[447]

Giulia Schucht'a

[Roma, 14 Aralık 1935]

Sevgili İulca,

Mektubunu aldım ve Tania senin ruhsal ve sağlık durumun hakkında, Genia'nın ona yazdıklarını bana aktardı. Gerektiği gibi ve istediğim gibi yazma kertesinde olmadığımı hesaba katmalısın (ne olduğumun ve ne olmak istediğimin oldukça net bilincini korumuş olmam bile, çok önemli bir şey). Tania'nın bana aktardığı şeyi çok iyi anlamadım, ama bizim ruh durumlarımızın birbirine benzediğini sanırım söyleyebilirim. Bu durumda, İtalya'ya gelmekle her açıdan harika bir şey yapacağını düşünüyorum.⁶ Belki de kesin olarak iyileşebileceğin için, senin sağlığın açısından ve seni yanımda hissetmeye, her zaman bizi birleştiren, ne var ki çok uzun yıllardan beri ruhani ve soyut bir şeylere dönüşmüş olan o bağlarımızı derin bir biçimde yeniden pekiştirmeye ihtiyacım olduğu için de, benim açımdan... Sevgilim, seni her zaman bekledim ve senden hiçbir kesin haber almadığım ya da ender ve yaşamsal özden yoksun mektuplarını aldığım zaman bile ve hiçbir açık kapı bırakmak ve iletişim kurmak istemediğini sanarak ne yazacağımı, nasıl yazacağımı bilemediğimden dolayı, sana mektup yazmadığım zaman bile, sen her zaman benim yaşamımın temel unsurlarından biri oldun. Sanırım bu duruma son noktayı koyma zamanı geldi ve eğer bana gelirsen bu gerçekleşebilir, çünkü ben hiçbir yere kımlıdayamıyorum. Çok

6 Giulia, sağlık durumu nedeniyle, Gramsci'nin çok istediği bu İtalya yolculuğu tasarısını gerçekleştirmedi.

yıprandığım kesin ve bir zamanlar sahip olduğum gücümü yeniden elde edebilmem zor görünüyor. Gene de benim için pek çok şey yapabileceğine ve benim de senin için, çok değil, ama ufak da olsa bir şeyler yapabileceğime inanıyorum. Ayrıca, bütün bunları mümkün olduğunca en çabuk bir biçimde yapmak gerektiğine, yani koşulları göz önüne alarak, ama kendini, basit olmasalar bile koşullar tarafından yenilmeye bırakmayarak, hemen enerjik bir karar alman gerektiğine inanıyorum. Sevgilim, yazdığım sözcüklerde kendini göstermese de, bu yazdıklarımın bütün sevgimi koyuyorum. Ayrıca, 1923 yılında pek fazla belagatli olmadığını hatırlarsın, ama gene de sana karşı olan duygularımın olanca derinliğini hissettiğini biliyorum. Bu duygular hiçbir şekilde değişmediği gibi daha da güçlendi ve daha huzurlu bir hale geldi, bu yüzden de, bizimle beraber, iki oğlumuz var. Seni sıkı sıkı kucaklıyorum.

Antonio

Kâğıdın altına başka bir elle 14/XII/1935 yazılmış.

[448]

Delio Gramsci'ye

[Roma, 14 Aralık 1935]

Sevgili Delio,

Kır çiçekleriyle papağanının tüyünü aldım ve çok beğendim. Ama kuşçazın nasıl bir şey olduğunu kafamda canlandıramıyor ve bu kadar kocaman tüylerin niye döküldüğünü anlayamıyorum. Belki yapay sıcaklık, derisini tahriş etmiştir, belki de hiçbir şeyi yoktur, sıcak mevsimlerle birlikte bütün kaşıntıları geçecektir. Belki de kendi memleketinde onun türünden olan kuşların yediği şeylerin yerini tutacak çok taze yemler vermek gerekir, çünkü evde beslenen kuşların yanlış yemlerle, vitaminsiz kalıp tüylerini döküklerini ve bir çeşit uyuza yakalandıklarını (bulaşıcı değilmiş) okumuştum. Hep kötü, bayat ekmek kırıntıları yediği için iyice cılızlaşmış bir serçenin, yemeğine birazcık yeşil salata ilavesiyle nasıl iyileştiğini gözlerimle gördüm. – Sana “düş gücü”nden ne anlamda söz ettiğimi hiç hatırlamıyorum; belki de boşlukta, toplu iğne başı üstünde, gökdelenler inşa etmeyi falan düşlemek eğilimini vurguluyordum. Sevgili Delio, seni sıkı sıkı kucaklarım.

Baban [Kiril]

Giuliano Gramsci'ye

[Roma, 14 Aralık 1935]

Sevgili Giuliano,

Wells'in bir öyküsünün yalnızca yarısını okumuşsun, sonra da kalkıp, düzinelerce roman, öykü kitabı, tarihsel denemeler falan yazmış bu yazarın tüm eserlerini mi yargılamak istiyorsun? Bu bana biraz "abartı" gibi geliyor. Ayrıca, hangi öyküsünü okudun? En iyisini mi, yoksa en kötüsünü mü, yoksa yazarın gücünü ortalama temsil eden öyküsünü mü? Antik Yunan'ın en büyük yazarı Homeros'tu ve Latin yazar Horatius, Homeros'un da bazen "uyukladığını" yazmıştı. Wells, Homeros'la karşılaştırıldığında, kesin yılda en az 360 gün uyukluyor, ama kalan 5 ya da 6 gün içinde (şubatın 29 çektiği yıllarda) tamamen uyanık oluyor, hoş ve eleştiriye dayanıklı bir şeyler yazıyordu belki de. Çoğu kez sen de pek düzenli değilsin: Mektubun aceleyle yazılmış, yarım bırakılmış sözcüklerle dolu ama gene de, daha düzenli olarak, daha dikkatle, çok daha iyi mektuplar yazabileceğine inanıyorum. Bundan dolayı, bu mektubuna bakarak seni yargılamayacağım ve "Şu eşek oğlana bak hele!" demeyeceğim. Sevgili İulik, bundan alınma ve her zaman, düşündüğün her şeyi, alelacele de olsa yaz; sonra bunları daha iyi düşünecek, yanlışlarını düzeltecek, yargılarında daha güçlü olacaksın. Seninle yüz yüze konuşarak tartışmadığıma üzgünüm. Benim çok bilgiç olduğumu sanma, seninle ve Delio'yla gülmek ve şakalaşmak ve çocukken beni de ilgilendiren birçok şeyden söz etmek çok hoşuma giderdi. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Baban [Kiril]

1936

[450]

Giulia Schucht'a

[Roma, 25 Ocak 1936]

Sevgili Iulca,

Gönderdiğin not beni korkunç derecede güç bir duruma soktu. Yazmalı mıyım, yoksa yazmamalı mıyım, hâlâ karar veremedim. Sanırım sana yazmamın tek nedeni, iradeli olman konusunda seni zorlamayı denemek olacaktır. Bir yandan, bu yönüyle dolaylı ve masum görünse bile, seninle ilgili birtakım zorlamalar yapmaya çalışmak beni içten içe tiksindiriyor, öte yandan (katı bir biçimde akıl yürüttüğüm zaman), bazen bu meselelerde zorlamanın gerekli olmadığını ve bir işe yaramadığını düşünüyorum. Aslında ben uzun yıllardan beri bu durumun içinde bulunuyorum. Belki 1926'da tutuklanmamın hemen ardından, o yıldan beri, yaşamımın aniden ve hiç de küçümsenmeyecek bir sertlikle dış güçler tarafından tayin edilmiş bir yönde sıkıştırıldığı, özgürlük sınırlarımın dört duvar arasına hapsedildiği ve irademın yalnızca direnme iradesi haline dönüştüğü zamandan beri... Ama şu anda bizi ve notunda belirtmesen bile özellikle seni de ilgilendiren sorunun fazla dışına çıkmak istemiyorum. Yapacağın yolculuk, yani ne kadar uzun ya da kısa olması gerektiğine bizzat senin karar verebileceğin bir süre için İtalya'ya yapacağın yolculuk, hiçbir bakımdan seni taahhüt altına sokmayan, sana normal aktif çalışma yaşamı için gerekli gücü kesin olarak yeniden kazandırmak gibi temel bir amaçla yapılması gereken bir yolculuktur. Bu yolculuğun senin için, çocuklar için (olayların güncel durumundan dolayı, onların geleceği büyük oranda temel olarak sana ve senin çalışma kapasitene

bağlı) ve daha başka şeyler için gerekli olduğuna, aklına yatacak şekilde ikna olman gerektiğini sanıyorum. Ama buna ikna olman için, pratik yanıyla, her türlü hastalıklı duygudan arınmış olarak, seni özgür bırakacak ya da belki seni bir çuval dolusu düşünceden, endişeden, baskı altına alan duygulardan ve ne bileyim, öteki bir yığın takıntılardan kesin olarak kurtaracak bu yolculuğu, kendi gerçek anlamı içinde görmem gerekir. Ben her şeyden önce senin bir arkadaşınım ve on yıldan sonra, seninle, büyük bir açıklık ve önyargılardan uzak bir biçimde arkadaş arkadaş konuşmaya gerçekten ihtiyacım var. On yıldan beri dünyayla ilişkim kesildi (aynı çatılardan, aynı kocaman duvarlardan, aynı öfkeli suratlardan başkasını görmediğim altı yıldan sonra, trende,¹ bu süre boyunca koskoca dünyanın, çayırlarıyla, ormanlarıyla, insan topluluklarıyla, sürü sürü çocuklarıyla, belli ağaçlarıyla, belli otlarıyla var olmaya devam ettiğini gördüğüm zaman, nasıl da korkunç bir biçimde etkilenmiştim – ama özellikle de onca uzun yıldan sonra, kendimi aynada görünce etkilenmiştim. Hemen gardiyanların yanına döndüm)... Duygularını sarsmak istediğimi sanma. Demek istiyorum ki, bu kadar uzun zamandan sonra, büyük bir bölümünde belki de asıl gerçek anlamlarıyla anımsayamadığım bunca olup biten şeyden sonra, bunca yıllık aşağılık, baskı altında, karanlık ve soysuz bir sefaletle sarılmış yaşamdan sonra, seninle arkadaş arkadaş konuşabilmek bana çok iyi gelecek. Bundan dolayı sırtında bilmem hangi sorumluluğun ağırlığını hissetmemelisin. Ben arkadaşlar arasında doğal olarak geçen basit konuşmaları düşünüyorum. Kısacası ben, yapacağın yolculuğun her ikimiz için de her bakımdan en iyi sonucu vereceğine son derece ikna oldum. Ben çok değiştim, bana öyle geliyor; sen de aynı kalmış olamazsın. Gündelik sorunları kendine dert etme; onların çözülebileceğini düşünüyorum. Yanında birisiyle yolculuk yapabilirsin; gücün yetmediği takdirde de, kendini fiziksel olarak her bakımdan güvende hissedeceğin bir biçimde, Tatiana sana yardımcı olabilir. Birkaç ay kadar (6-8 ay) çocuklardan ve çevrenden ayrı kalmanın, ileride sana iyi gelecek başka faydalara bu nedenle sırt çevrilecek kadar trajik bir şey olduğunu mu sanıyorsun? Bu yolculuk girişiminin olumlu yanlarının, olumsuz yanlarından daha fazla olduğuna ikna oldum ve şimdi bütün bunları, daha önce düşünmemiş olmama neredeyse şaşıyorum (ama ben her zaman kozası içindeki ipekböceği gibiydim ve bugün bile, hâlâ kozamdan çıkabilmiş değilim). Her şeyden önce, kendini aşırı heyecana kaptırmamanı, meseleleri sakın, somut, pratik biçimde, marazi duygulara kapılmadan değerlendirmeni isterim. Dahası kimseye, bana bile bakmadan, sakın bir biçimde bizzat senin karar vermeni isterim. Çocukların, zorlayıcı nedenlerden dolayı yerimden kıpırdayamadığımdan haberleri varsa, beni görmeye geleceğini bilmekten memnun kalma-

1 19 Kasım 1933'te, Turi'den Civitavecchia Hapishanesi'ne nakil sırasında.

yacaklarını mı sanıyorsun? – Yazdığın not, d'Annunzio'yu andıran bir cümleyle başlıyor; bundan pek hoşlanmadım. Sonra, yerine oturmamış sözcükler var. Herhalde o sırada allak bullaktın. Bir okşayışım seni sakinleştirebilir mi, bilmem ki... Seni kucaklıyorum.

Antonio

Mektubum arapsaçına döndü ama yeniden yazmak istemiyorum.

[451]

Delio Gramsci'ye

[Roma] 25 Ocak 1936

Sevgili Delio,

Wells'in kitapları pek hoşuma gitmediği için, ondan çok bir şey okudum. Eğer sen de okumuyorsan, zihinsel ve ruhsal biçimlenmen açısından büyük bir kayıp sayılmaz. Yalnızca eski Yunanlara, Mısırlılara, Romalıları falan değil, Moğollara da, Çinlilere de, Hintlere de önem vererek, geleneksel tarih ufkunu genişletmeye çalışmasına rağmen, evrensel tarih kitabı da pek hoşuma gitmedi (bu kitap, Batı Avrupa tarihsel edebiyatına belli bir yenilik getiriyor en azından). Bilimkurgu yazarı olarak aşırı mekanik ve kuru gibi geliyor bana – tarihçi olarak, zihinsel disiplinden, düzenden ve yöntem anlayışından yoksun. – Bu yazım biçimimi beğenip beğenmediğini ve yazdıklarımın hepsini anlayıp anlamadığını bildir bana. – Son mektubuna cevap vermedim. Beyinleri çok gelişmiş, arka ayakları üstünde dimdik duran fillerden oluşmuş bir dünyayı hayal etme düşüncen hoşuma gitti. Doğal olarak, yeryüzünde çok kalabalık olacakları için, kendilerine kim bilir ne kocaman gökdelenler yapmak zorunda kalacaklardı. Ama elden koldan yoksun bir beyin ne işe yarayacaktı ki? Deveküşları, başları yüksekte ve özgür, yalnızca iki ayakları üstünde duruyorlar, ama böyle olduğu halde beyinleri çok gelişmiş değil. İnsana gelince, evriminde, bir amaca yönelik kararlı iradeyi ve bu amaca erişmek için gerekli araçları düzenleyebilmek için yeterli zekâyı geliştirmeden önce bile, bulunduğu durumu değiştirmesini sağlayacak birçok elverişli koşulun bir araya geldiği anlaşılıyor. Görüldüğü kadarıyla, insanda nicelik, niteliğe dönüşüyor; oysa öteki canlı varlıklarda böyle olmuyor. Bana uzun uzun yaz. Seni kucaklıyorum.

Baban [Kiril]

[452]

Giuliano Gramsci'ye

[Roma, 25 Ocak 1936]

Çok sevgili Iulik,

Öğrenim yılının gidişatı konusunda seni candan kutlarım. Ders çalışırken karşılaştığın zorlukların nereden kaynaklandığını bana açıklarsan çok sevinirim. Bana öyle geliyor ki, güçlüklerin neler olduğunu sen kendin bulabilirsen, bunlar çok büyük zorluk olmaktan çıkar; dikkatli davranarak ve esaslı bir istençle bu zorlukların üstesinden gelebilirsin. Çalışmaya ayırdığın süre sana yetiyor mu? Belki de biraz dağınıksındır, zihnini çalıştırmıyor ya da çalıştırmayı bilmiyor, öyle oyalanıp duruyorsundur belki de, ha? Uykunu iyice alıyor musun? Oyun oynadığın zaman derslerini ya da ders çalıştığın zaman oyunlarını mı düşünüyorsun? Sen artık kocaman bir çocuk oldun ve benim sorularımı tam bir kesinlikle yanıtlayabilirsin. Senin yaşındayken epey düzensizdim ve kırlara gidip saatlerce koşuşturup oynardım, ama çok güçlü ve uyanık bir belleğim olduğu için derslerime de çok iyi çalışır ve okul için yapılması gereken hiçbir şeyi gözden kaçırmazdım. Gerçeği açıkça söylemek gerekirse, buna kurnaz olduğumu da ekleyeyim ve az çalışsam bile güçlüklerin altından kalkmayı da beceriyordum. Ama izlediğim ders sistemi çok ilkeldi; ayrıca öğretmenlerin hemen hemen tümü, İtalyancayı çok kötü ve zar zor konuşuyorlardı. Bu da beni daha üstün bir duruma getiriyordu, çünkü öğretmen, öğrencilerin ortalama düzeyini hesaba katmak zorundaydı ve İtalyancayı iyi konuşmak da birçok şeyi kolaylaştıran bir durum oluştuyordu (okul bir köydeydi, bu yüzden de öğrencilerin neredeyse hepsi köy kökenliydi). Sevgili oğlum, ara vermeden bana mektup yazıp, yaşamından bilgiler vereceğinden eminim. Seni kucaklıyorum.

Baban [Kiril]

[453]

Giulia Schucht'a

[Roma, 6 Mart 1936]

Sevgili Giulia,

Sana yazmak giderek daha zor geliyor bana, ama Tatiana, hiç olmazsa sana birkaç satır yazmam ve en azından Iulik'in özel bir okula gönderilme-

sine neden olan sebepler hakkında kesin bilgiler vermeni senden istemem için ısrar ediyor. İşte yazdım. – Gerçekten uzun bir mektup yazmıştım ama bıraktım, çünkü kendimden tiksiniyordum. İulik ve Delio'ya mektup yazar mıyım, yazmaz mıyım, pek emin değilim. Bugün hava çok güneşliydi ve çok sıcak oldu, ama belki de bu beni tam olarak tiksindirdi. Gerçekten, İulik hakkında bilgi ver ve benim tuhaflıklarına şaşırma. Seni kucaklıyorum.

Antonio

[454]

Delio Gramsci'ye

[Roma, 6 Mart 1936]

Sevgili Delio,

Bu kez bana, olası bir uygarlığın taşıyıcıları olarak fillerden söz etmiyor-sun. Senin sabundan yapılmış fillerin var ve bu yanıyla, banyolara uygarlık getirebilirler (ya da uygarlığın bir görünümünü): Zavallı filler! Bana başka birçok şeyden de söz ettiğin doğru ve seninle esaslı bir dizi polemiğe girmem gerekirdi. Ama bunu yapamayacağım, çünkü başım çok ağrıyor ve suya sabuna dokunmayan şeylere bile yoğunlaşmayı her zaman başaramıyorum. Sanırım annen, Genia ve evdeki herkes, yazılabilecek ve yapılabilecek her konuda seninle hep tartışmak durumundalar. Çok güzel! Ama seni en çok ilgilendiren şeyler hangileri? Bir keresinde, tarihin ilgilendirdiğini yazmıştın bana, ama sonra bu meseleye devam etmekte yeterli olmadın ve fillerden söz edip durdun; şimdi de sanırım insanların atası olarak maymunlarla ilgileniyorsun. Ama bu noktada da, tarihten çok, boş hayallerin hoşuna gittiğini söyleyebilirim ve sanırım, son derece kesin ve somut belgelere dayanarak yazılmış olan gerçek tarihi incelemen çok daha yararlı olur. Bilimsel varsayımlara dayalı boş hayaller, 50 yıl önce, ideolojik savaşın çok zor koşullarında yaşayan insanlara özgüydü. Bugün, birçok sorunun geçerliliği kalmadı, çünkü yaşam, kahramanı da, hasmı da ortadan kaldırdı ve mühendisi yarattı. Ne yazık ki ölü şeylerden kurtulmak zor; ama sen bütün bunlara esaslı bir tekme savur ve yalnızca somut şeyler üstünde çalış.

Seni kucaklıyorum.

Baban [Kiril]

[455]

Giuliano Gramsci'ye

[Roma, 6 Mart 1936]

Sevgili Iulik,

Bu kez hiçbir mektubunu almadım. Üzüldüm. Son mektubuna cevap vermediğim doğru, ama sağlığım pek iyi değildi. Bana sık sık yazarsan sevini-
rim, oysa bana, tatilin her günü üstüne bir şeyler yazacağına ve sonra da yazdıklarını, Delio'nun, annenin ve Genia'nın mektuplarıyla birlikte gönde-
receğine söz vermiştin (yanılmıyorsam). Biraz düzensiz olduğun ve senin için bunun bir görev olduğunu unuttuğun anlaşılıyor. Bana her konuda ya-
zabilirsin ve ben de sana ciddiyetle cevap vereceğim. Sen artık büyük bir çocuksun ve belli bir sorumluluk duygusu taşımalsın. Ne dersin? Okulda neler yaptığını, kolayca öğrenip öğrenmediğini, seni ilgilendiren şeyleri yaz bana. Ama bir şey senin ilgini çekmediği halde, gene de onu öğrenmen ge-
rektiğinde, bu işi nasıl çözüyorsun? En çok hangi oyunları seviyorsun? Sevgili Iulik, yaşamının her ânı beni ilgilendiriyor. Seni kucaklıyorum.

Baban [Kiril]

[456]

Giulia Schucht'a

[Roma, 25 Mart 1936]

Sevgili Giulia,

Mektubun, şaşırtıcı bir biçimde, "somut hayal gücü" olarak adlandırabi-
leceğim şeyden yoksun bir biçimde yazıldığı, oysa "soyut hayal gücü" ola-
rak adlandırabileceğim birçok unsuru ve aslında anlayamadığım başka bazı unsurları da içermesinden dolayı, "hayal gücü"nden kastettiğim şeyi açık-
lamak için, Delio yerine belki de sana cevap vermem gerekecek. Ancak sana yazdığım zaman, hep soyut ve somut bilgiçliğe düşmekten korkuyorum. Bu, artık birbirimizi anlayamadığımız için, nereden başlayacağımızı bilemedi-
ğimiz için, hep yazmayı bırakmakla sonuçlanacağı izleniminde olduğum anlamına geliyor. Sana bazı örnekler vermek istiyorum:

1) "Yalnızca" Tania'nın üstelemesinden dolayı Giuliano hakkında yazma-
dım. Çocuğun gittiği okul türü üstüne Tania ile tartıştık ve Tania çok...
kötümserdi. Ben Giuliano'nun zihinsel durumu hakkında kötümser değil-

dim. Ne var ki, böyle bir tartışmayı alevlendirebilecek olan mesele beni üzüyordu, çünkü senin bir açıklama yapmanı beklemiştim (bu açıklamayı istemeye gerek kalmadan). Konuyla ilgili bilgi istemek bile beni üzdü ve kırdı. Çünkü bu konularda yazmak, bende kendi genel durumumun somut bir örneği olarak kendini gösteriyordu: Aslında ben çocuklarım hakkında, onların zihinsel gelişimi, somut yaşamları hakkında neredeyse hiçbir şey bilmiyorum. Buna, her an geçmişi yeniden yaşamam da ekleniyor ve Tania ile tartışırken, Giuliano hakkında hep ne kadar az şey bildiğimi hatırlıyorum. Öyle ki, yalnızca senin Tania'ya yazdığın bir mektubun çevirisinden, 1928 yılında Giuliano'nun konuştuğundan haberim oldu. Oysa Tania, Giuliano'nun konuşmakta geciktiğini öğrendiğini – bir yıl önce – bana yazmıştı. Her zaman yanında olan çocukların var, onların gelişimlerini gözlemliyorsun ve onlarda olabilecek bir değişiklik seni şaşkına döndürüyor. Benim için olaylar çok farklı; sana dikkate değer gelebilecek şey, benim için önemsiz görünebilir, çünkü gelişmekte olan bir varlıkta temel olarak en hayati ve anlamlı unsurlardan yoksunum.

2) Aynı şekilde, Delio'nun sadece nasıl bir çocuk olduğunu bile bilmediğim için onun somut olmadığını söylediğim de doğru değil. Tersine onun da, yaşıtı olan tüm öteki çocuklar gibi, senin dediğin gibi gerçek yaşamda çok “somut” olduğuna ikna oldum. Bu, bazı öğretmenler tarafından ona verilen okuma ve ders bilgilerinin, belli durumlarda onu sözde bilimsel varsayımlar konusunda bana yanlış gelecek tarzda hayal kurmaya itmediği anlamına gelmiyor. Bunun yanlış olduğu ve yeniden ele alınması gerektiği görülüyor, çünkü öğrencileri hep kokuşmuş ve aptalca ideolojilerin her unsurundan arınmış, sağlam ve gerçekçi bir kültürün gelişimini sağlayacak ve en az çaba ve en yüksek getiriyle yaşamı ve ortak yaşamı ayık bir biçimde kurmayı bilen bir kuşağın oluşmasını sağlayacak bir yola sokmak gerektiğine inanıyorum. Bilgi eksikliğinden dolayı elbette yanılmış olabilirim, ama yeniden başa dönüyorum: Delio hakkındaki bilgi noksanlığım, onunla ilişkilerimin koşullarından biridir. Bu bilgileri ona olgun bir kişiymiş gibi davranarak, kendisinden edinmeye çalıştım ve bunda yanılmadığımı sanıyorum. Bir çocuğun, kendisine, büyüklerin ebedi bir oyuncakı olarak değil, olgun bir kişi olarak davranılmasından çok daha fazla sevinç duyacağına ve bunun ona her bakımdan çok daha fazla yararlı olacağına inanıyorum.

Tania, seni daha çok ve daha kesinlikle yazmaya itmem için, her defasında seninle bir anlaşma yapmamı istiyor. Ben bunun yararsız ve aynı zamanda çok sıkıcı olacağını düşünüyorum. Bazı şeyler ya kendiliğinden yapılır ya da yapılmaz veya hiçbir işe yaramaz. “Somut hayal gücü” derken, aşağı yukarı demek istediğim şeyi sana açıklamak için yazıyorum yalnızca: “Somut hayal gücü”, başkalarının yaşamını gerçekten belirlendiği şekliyle, ih-

tiyaçlarıyla, talepleriyle vb. yeniden yaşamaktır; onu sanatsal olarak sunmak değil, onu anlamak, onunla yakın bir temasa girme tutumudur. Ayrıca da onu incitmemektir. Olaylar ve koşullar, onların bu zalimliğine herhangi bir şey katmadan da, nesnel olarak yeterince acımasız zaten. Başkalarının, duyarsızlaşmış veya ihmal edilmiş ya da unutulmuş olduğunu ya da bilmem ne olduğunu düşünmeye gerek bile yok. Bu şeyleri sana yazmak bana çok büyük bir çabaya mal oluyor, çünkü aynı zamanda senin hakkında da çok az şey biliyorum ve hep seni incitmekten korkuyorum. En azından senin duyarlılığını bildiğimi sanıyorum ve seninle ilişkilerimde bir içgüdü olarak bunu özümsemiş olduğumu düşünüyorum. Bu, istemeden de olsa sana zarar vermediğim anlamına gelmiyor. Ama acınacak bir hale düşmek istemiyorum.

Seni kucaklıyorum.

Antonio

[457]

Delio Gramsci'ye

[Roma, 25 Mart 1936]

Çok sevgili Delio,

Mektuplarını aldım, ama sağlığının nasıl olduğunu, kendini güçlü hissedip hissetmediğini, derslerine iyi çalışıp çalışmadığını, hemen yorulup yorulmadığını yazmamışsın bana. Zihinsel yaşamının çok çeşitlilikte olduğunu memnuniyetle görüyorum: klasikler ve sonra üç küçük domuz yavrusu vb. Benim şakadan söylediğimi sanma sakın: Üç domuz yavrusuyla ilgilenmenin ve sonra Puşkin'in güzel mi güzel bir şiirini okumanın çok hoş bir şey olduğuna inanıyorum gerçekten. Annen sana benim de biraz böyle olduğumu anlatabilir. Puşkin'in yüzüncü yılı kutlanırken, Rusçanın konuşulduğu yerler dışında çok tanınmayan ve değeri bilinmeyen bu şairin tüm yaşamı ve eserleriyle ilgileneceğini düşünüyorum. Sana yazdıklarımın henüz senin için ve kültürel birikimin açısından aşırı zor olup olmadığını bilmiyorum: Yüzüncü yıldönümü dolayısıyla, herhangi bir yetkili kişinin bu sorunu açıklayıp açıklamayacağını bilmek isterim kesinlikle – çünkü Puşkin şiirsel evrenselliğine rağmen, tüm dünyada hızla popülerlik kazanan diğer Rus sanatçıların aksine, sadece Rusya dışındaki birkaç entelektüel tarafından takdir edildi. Kendini fazla yormadan, yorumlar al ve bana yaz. Bu beni çok ilgilendiriyor ve bu konuyu ben de düşündüm. Sevgili

Delio, senin zekânı çok takdir ediyorum ve bu yüzden bu sorunu sana soruyorum, ama yorulmana gerek yok, hem sonra... zaman var. Öyle üç beş lafla çözülecek bir sorun değil bu, sence de öyle değil mi? Üstelik senin de, Puşkin'in büyük hayranı olduğunu biliyorum. Sevgili oğlum, çok büyük bir sevgiyle seni kucaklıyorum.

Baban [Kiril]

[458]

Giuliano Gramsci'ye

[Roma, 25 Mart 1936]

Sevgili İulik,

Yeni okulunla aran nasıl? En çok neyi seviyorsun, deniz kenarında yaşamayı mı, yoksa büyük ağaçlar arasında, orman kenarında yaşamayı mı? Beni sevindirmek istersen, yataktan kalktığın andan, akşam yeniden uyu-yana kadar geçirdiğin bir günü bana anlatmalısın. Böylece senin yaşamını gözümde daha iyi canlandırabilecek, senin bütün davranışlarını aşağı yukarı görebileceğim. Ortamı da, arkadaşlarını da, öğretmenlerini de, hayvanları da, her şeyi anlat bana. Her seferinde birazını yaz, böylece yorulmazsın. Ayrıca sanki beni güldürmek istiyormuşsun gibi, hem de kendin eğlenerek yaz bana. Sevgili oğlum, seni kucaklıyorum.

Baban [Kiril]

[459]

Giulia Schucht'a

[Roma, 6 Mayıs 1936]

Çok sevgili İulca,

Mektubunu birçok kez yeniden okudum. Uzun yıllardan beri senin mektuplarını hiç okumamışım ve bu mektuptan itibaren, yeniden okumaya başlamışım gibi geliyor bana. İulik'in fotoğrafını uzun uzun inceledim. Oğlumuzun pozu çok hoşuma gitti, ama hatırımda kalan görüntüsüne göre, onun çok farklılaşmış olduğunu sanıyorum. Bana söz verdiği fotoğrafı bekliyorum. Mektubunu okuduktan sonra, sana ne yazacağımı bilemiyo-

rum; belki de yazacağım hiçbir şey yok ya da çok şey var, ama izlenimlerin ve anıların bir karmaşası içinde tozlanmış, kırık dökük kalıntılar...

Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[460]

Delio Gramsci'ye

[Roma, 6 Mayıs 1936]

Sevgili Delio,

Bu kez senden hiçbir mektup almadım. Giuliano'nun fotoğrafından, senin odanda papağan kafesinin bulunduğu köşeyi görebildim. Ne yazık ki, kuşcağızı seçebilmek olanaksız. Umarım körpe marul yaprağı (ince kıyılmış olmalı) ve darıyla tamamen sağlığına kavuşur ve tüyleri yeniden uzun ve parlak çıkar. Seni öpüyorum.

Baban [Kiril]

[461]

Giuliano Gramsci'ye

[Roma, 6 Mayıs 1936]

Sevgili İulik,

Annenin ve büyükannenin mektuplarından haberlerini aldım. Ama sen niye iki satır yazmıyorsun? Senin mektubunu aldığım zaman çok seviniyorum ve kim bilir okulun, arkadaşların, öğretmenlerin, gördüğün ağaçlar, oynadığın oyunlar vb. hakkında neler neler yazabilirdin oysa. Hem sonra... tatilin her günü üstüne bana bir şeyler yazmaya söz vermiştin. Bazı fedakârlıklara mal olsa bile, verilen sözün daima tutulması gerekir ve birkaç şey yazmanın senin için büyük bir fedakârlık olacağını sanmıyorum. Annen okula seni almaya geldiğinde mektupları bana göndermeye söz vermiştin... Sevgili oğlum, seni kucaklarım.

Baban [Kiril]

[462]

Delio Gramsci'ye

[Roma, 26 Mayıs 1936]

Sevgili Delio,

Sanki yabancılar için hazırlanmış bir dilbilgisi kitabından fırlamış gibi, birkaç satırla mektup yazmışsın bana: – Papağanın sağlığı iyidir! (ona en candan tebriklerimi ve en iyi dileklerimi sun!) Hava nasıldır? Burada hava çok güzel! Falan filan... Peki, sen nasılsın? *Pickwick* hakkında ne düşünüyorsun? Ya sınavların nasıl geçiyor? Bana uzun süredir yalnızca birkaç satır ve hiç de ilginç olmayan şeyler yazıyorsun. Niye? Bana daha uzun yaz. Seni öpüyorum.

Baban [Kiril]

[463]

Giuliano Gramsci'ye

[Roma, 26 Mayıs 1936]

Sevgili Iulik,

Fotoğrafı ve notunu aldım, ama ikisi arasında uyumsuzluk var. Büyük ve güçlü bir çocuk olduğun halde ve olayları cesaretle ya da rahat bir sükunetle karşılamam gerekirken, mektubunda, beş yaşındaki bir çocuk gibi neredeyse ağlamaklı, yakınıp duruyorsun. Gittiğin okulun bir ders yılını kaybetmemeye yaradığını, bir gün sen kendin yazmıştın bana; sence bu az şey mi? Hem sonra seni azarlıyorlarsa, bunu hak edip etmediğine bir bakman gerekir. Ne durumda olursa olsun, eğer bir şey yapmak gerekiyorsa, bunu yakınmadan, köpek yavruları gibi inlemeden, her şeyden bir yarar sağlayacak biçimde yapmak gerek. Fotoğrafta, amacına ulaşma isteğinde kararlı ve rahat görüldüğün halde, senin gibi bir çocuğun yakınıp durması hiç hoşuma gitmiyor. Fotoğraftaki halini çok seviyorum ve seni bol bol kutluyorum. Seni kucaklıyorum. *Celuju* [Kiril]²

Baban [Kiril]

Sağlığım yerinde değilken, bu mektubu bana Tania yazdırttı, bu yüzden kötü yazıyorum; bana esaslı bir sıfır ver.

2 Rusça, “seni öpüyorum” demektir.

Giulia Schuch't'a

[Roma, 16 Haziran 1936]

Çok sevgili Iulca,

Geçen sefer sana mektup yazmadım, çünkü daha önce de söylediğim gibi, çocuklara yazmak ne kadar zor geliyorsa, sana yazmak da o kadar zor geliyor bana. Çok büyük bir güç harcamam gerekiyor ve yazdıktan sonra çok uzun bir süre memnuniyetsiz ve doyumсуuz bir halde kalıyorum. Bir zamanlar böyle değildi ve seninle mektuplaşmaktan çok büyük zevk aldığım o geçmiş günlerin anısı bile beni hüzünlendiriyor ve içimi acıyla dolduruyor. Giuliano'nunkiyle birlikte, Delio'nun da fotoğrafını bekledim ve senin fotoğrafını da. Çocuklar, o yaşlarda öyle çabucak değişiyorlar ki, bir fotoğraftan ötekine, başka biri oluyorlar sanki. Giuliano, bana tamamen değişmiş gibi geliyor. Peki ya sen? Yazdıklarından tam olarak ne düşüneceğimi bilmiyorum. Önce, gelme fikrine alışman, sonra da X saatinde, X günü trene binmeye karar vermen gibi, üstesinden gelmek zorunda olduğun zorlukların hepsini anlıyorum. Gene de, hâlâ seni engelleyen ve benim anlayamadığım bir şeyler var gibi geliyor bana. Kuvvetli ve elindeki olanaklara tamamen egemen bir kişi tarafından yazılmış gibi gördüğüm mektuplarını okuyorum. Kendini uyuşukluğa ve hep ertelemeye kaptırmamalısın. Bu beni çok kötü yapıyor, çünkü ben de karar almak zorundayım ve senin olumlu ya da olumsuz ama kesin bir tavrını beklerken, kararsız kaldım. Sana kendimden bahsetmek istemiyorum; yarı boşlukta kaldığımı düşünüyorum ve bu durumda, her yargı yanlış olmaktan öteye gidemez. Yaşamım bana bağlı değil; en başta polis erkine bağlı, sonra da birçok başka koşula. Hapiste olduğum zaman aklıma gelen bir dizi düşünceyi yazmak istiyorum sana şimdi: "Kim beni hapis haneye mahkûm etti, yani bu belirlenmiş tarzda, bu belirlenmiş yaşamı sürmeye beni mahkûm eden kim?" sorusuna cevap aramaya çalışıyordum. Cevap kolay değildi, çünkü gerçekte, kendi bütünü içinde, eylemi belirleyen temel gücün ötesinde, bazen temel eylemden daha büyük güçle hissedilen bir koşulun ya da bir başka koşulun somut belirlemesine bilinçli ya da bilinçsiz eklenen birçok başka güç var. Kısacası, senin kararsızlığının benim kararsızlığımı belirlediğini ve bana, mümkün olan her türlü yardımı yapabilmen için güçlü ve cesur olman gerektiğini, aynı şekilde benim sana yardım etmeyi istediğimi ama ne yazık ki yapamadığımı söylemek istiyorum sana. Seni kucaklıyorum.

Antonio

[465]

Delio Gramsci'ye

[Roma, 16 Haziran 1936]

Sevgili Delio,

Mektupların gitgide kısalıyor ve bir öncekinin tekrarı oluyor. Daha uzun ve daha ilginç mektuplar yazman için yeterli zamanın olduğunu sanıyorum. Gezintiye çıkmadan önce, son anda acele acele yazmana hiç gerek yok. Sence de öyle değil mi? Babanın, mektuplarını okuduktan sonra, seni yalnızca papağanının kaderiyle ilgilenen, sıradan bir kitap okuduğunu bildiren, küçük bir budala olarak yargılamasının sana zevk verebileceğini de hiç sanmıyorum. Senin yaşında en zor şeylerden birinin, düşüncelerini toparlamak için (ya da düşünmek için) ve bu düşünceleri belli bir üslupla yazmak için bir masa başına oturmak olduğunu sanıyorum. Bu, bazen mesleki uzmanlık kazanmak isteyen bir işçininkinden daha zor olan bir çıraklık evresidir ve tam senin yaşında başlamak gerekir. Seni sıkı sıkı kucaklarım.

Baban [Kiril]

[466]

Delio Gramsci'ye

[Roma, 1 Temmuz 1936]

Sevgili Delio,

Annen Iulca'dan, son mektubumun (yoksa ötekilerin de mi?) sende bir parça üzüntü yarattığını öğrendim. Niçin bu konuda bana hiçbir şey yazmadın? Mektuplarımda bir şeyler seni üzdüğünde, bunu bana bildirmen ve nedenlerini açıklamaman gerekir. Sen benim için çok değerlisin ve sana hiçbir üzüntü vermek istemem. Çok uzaklardayım ve seni okşayamıyor ve kafanda gizlenen soruları çözmeye istediğim gibi yardımcı olamıyorum. Bir zamanlar Çehov'la ilgili sorduğun ve benim de cevaplamadığım soruları bana tekrarlamalısın: Bu konuda gerçekten hiçbir şey hatırlamıyorum. Eğer Çehov'un sosyal bir yazar olduğunu ileri sürüyor idiysen haklıydın, ama bu haklılık seni gururlandırmasın, çünkü Aristoteles, zaten tüm insanların sosyal hayvanlar olduğunu söylemiştir. Sanırım sen daha fazlasını söylemek istiyordun, yani Çehov'un belli bir toplumsal durumu dile getirdiğini, kendi yaşadığı zamandaki yaşamın çeşitli yönlerini dile getirdiğini ve bunu

“ilerici” bir yazar sayılabilecek bir biçimde dile getirdiğini söylemek istiyordun. Ben de öyle düşünüyorum. Çehov kendi tarzıyla, kendi kültürüne özgü biçimiyle, Rus tarihinin ve geleceğinin taşıyıcıları olarak orta sınıfların, entelektüellerin, küçük burjuvaların ortadan silinmelerine katkıda bulunmuştur. Bu sınıflar ve kişiler, gerçek yaşamda, kim bilir hangi mucizevi yeniliklerin öncüleri olduklarına inanıyorlardı ve Çehov da onların nasıl bayağı, yalancı, gülünç ve komiklik konusu olduklarını gösterdi. Çehov konusunda sen ne demek istiyordun?

Düşüncelerini yaz bana. Görüldüğü gibi, Çehov öyle birkaç kelimeyle anlatılamaz. – Öncülerin gazetesinin geçmişte Tolstoy’a çok geniş yer ayırdığını, oysa Gorki’ye çok az, hatta neredeyse hiç yer ayırmadığını söylüyorsun. Gorki’nin öldüğü ve kaybindan acı duyulduğu şu sıralar, bunun haksız bir şey olduğu sonucu ortaya çıkabilir. Ama her an eleştirel bir düşünceyle yargılamak gerekir ve o zaman Tolstoy’un “dünya çapında” bir yazar olduğunu, sanatta en üst düzeyde mükemmelliğe ulaşmış ve her yerde kitaplarının en kötü çevirileriyle bile, yorgunluktan çirkinleşmiş ve hiçbir kültürü olmayan kadın ve erkeklerde bile heyecan dalgası yaratmış olan ve hâlâ da bu coşkuyu yaratan, çok az sayıdaki dünya yazarından biri olduğunu unutmamak gerekir. Tolstoy gerçekten bir uygarlık ve güzellik taşıyıcısı oldu ve çağdaş dünyada henüz hiç kimse ona erişemedi. Onunla eşdeğer olan yazarları bulmak için Homeros’u, Eshilos’u, Dante’yi, Shakespeare’i, Goethe’yi, Cervantes’i ve çok az sayıdaki öteki birkaç yazarı düşünmek gerekir. – Mektubundan memnun kaldım, hele sağlığının daha iyi olmasına, ay tutulmasını görmek için duvarlara tırmanmana, denize girmene, ormanda yaptığın gezintilere ve İtalyanca öğreneceğine daha da memnun oldum. Gürbüzleşmek de bir şey yapmak demektir. Sevgili Delio, seni sımsıkı kucaklıyorum.

Baban [Kiril]

[467]

Giuliano Gramsci’ye

[Roma, 1 Temmuz 1936]

Sevgili İulik,

Düşüncelerini geliştiriyor musun? Mektubunu çok beğendim; yazma biçimin öncekine göre daha kararlı; bu da büyümekte olduğunu gösteriyor. Beni en çok ilgilendiren şeyin ne olduğunu soruyorsun. Beni ilgilendirmeyen hiçbir şey olmadığını söyleyeceğim sana, yani beni aynı anda bir yığın

şey çok ilgilendiriyor. Örneğin seninle ilgili olarak, çok çalışman ve bundan yarar sağlaman beni ilgilendiriyor, ama aynı zamanda güçlü ve gürbüz olman ve cesaret ve kararlılık dolu bir ruha sahip olman da beni çok ilgilendiriyor. İşte o zaman da, iyi dinlenmen, iştahla yemen gibi şeyler beni ilgilendiriyor; her şey birbirine bağlı ve sıkı sıkıya kenetli ve bütünün bir parçası eksilir veya bozulursa, bütün dağılır. Bu nedenle, kararlı biçimde amacına doğru yürüyor musun sorusuna cevap veremeyeceğini yazmış olmana üzuldüm, çünkü bu konuda çok çalışmak, güçlü olmak gibi şeyler önem taşıyor. Kendini disipline sokmak, olumsuz tepkilere karşı dirençli olmak vb. sana bağlı olduğuna göre, buna neden cevap veremiyorsun? Senin artık küçük bir çocuk olmadığını gördüğüm ve bir keresinde, sana ciddiyetle davranılmasını istediğini kendin bana yazdığın için, ciddi ciddi yazıyorum sana. Kafanda bir yığın zorlayıcı belirsizlikler olduğunu sanıyorum; soruya karşılık veremeyeceğini söylemen, düşündüğün ve yaptığın ve yazdığın şeye karşı sorumlu olduğun anlamına geliyor. Hem sonra, aldığım fotoğraftan, enerji dolu olduğun görülüyor. Yaşa, Iulik! Seni çok seviyorum.

Baban [Kiril]

[468]

Giulia Schucht'a

[Roma, 25 Temmuz 1936]

Sevgili Iulca,

Ağustos'un 10'unda Delio'nun, 30'unda da Giuliano'nun yaş günü olacak. Onlara doğum günü armağanı olarak iki kol saati gönderiyorum. Hoşuna gitti mi? Acaba çocukların da hoşuna gidecek mi? Umarım saatleri anında, hiç vakit kaybetmeden kırmazlar. Aşağı yukarı on yıl önce, Roma'da sana gönderdiğim saati anımsıyor musun? Sana verir vermez, Delio saati alıp yere atmıştı. Değerli metalden olmayan ve fiyat olarak da belli bir zarafetin ve sağlamlığın güvenini verecek bir saat bulabilmek için epey ter dökmüştüm: 400 lireden harcamış ve saati saygın bir adam olan ve saatçiyi yakından tanıyan ev sahibine aldirtmıştım (ikisi de Almandı ve dolandırıcı değillerdi ve belli bir sevgi beslediğinden dolayı, ev sahibi beni dolandırmamıştı). Daha ilk anda saat bozulmuş ve Delio için oyuncak haline gelmişti. Bu olay beni öyle pek fazla üzmemekle birlikte –saat senindi ve onu ne istersen yapabiliirdin– ama bir çocuğa oyuncak olsun diye 400 lireden bir saatin gerekmediğini, 5 lireden bir saatin yeteceğini ve çocuğun aynı şekilde eğlenebile-

ceğini düşünmüştüm. – Bana gönderdiğin haberler için teşekkür ederim; sen iyiymişsin, çocuklar da öyle. Senin gerçekten daha iyi olduğun mektuptan çıkarılabilir mi, bilmiyorum. Tania, evet diyor. Sana ne yazacağımı, nasıl yazacağımı falan bilmiyorum. Ne yapacağımı da bilmiyorum. Bana öyle geliyor ki, Sardinya'ya dönersem, belki de yaşamımın büyük bir dönemi kesin olarak kapanacak. Niçin bana kesin ve belirlenmiş şeyler yazmıyorsun? Temmuz'un sonunda sanatoryumda sana yer açılacağına, kaçamak bir biçimde değiniyorsun. Beni üzen şey, yaşamımın bürokratik bakımdan, yalnızca ve özellikle iyi hiçbir şey bekleyemeyeceğim kişilere değil, aynı zamanda kendisinden iyi bir şey beklediğim kişilere de bağlı olduğu gerçektir. Ayrıca, ne istiyorsan onu yap. Seni kucaklıyorum.

Antonio

Gerçekten hep memnuniyetsiz ve sinirliyim. Mektubun beni hiç olmazsa birazcık yatıştırmalıydı. Sen de çabuk öfkelenme, seni hiçbir biçimde üzmem istemiyorum. Delio'nun sağlık durumunu çok doğru olarak bilmek isterim.

[469]

Delio Gramsci'ye

[Roma, 25 Temmuz 1936]

Çok sevgili Delio,

Hiçbir mektubumun sende üzüntü yaratmadığını; çok sevinerek öğrendim (tam o sıralarda sağlığının pek iyi olmadığı haberini aldım, ama kesin hiçbir şey bilmiyorum) ve bize yerinde bir tavırla, doğru şeyler söylendiğinde, gururumuzun kırılmayacağını düşünmekte haklısın. Seninle öğretmenin arasında Çehov'un yapıtı konusundaki anlaşmazlık hakkında sana hiçbir şey yazmamamın nedenini şimdi anladığımı sanıyorum. Sanırım bunun nedeni, senin ortaya koyduğun şekliyle sorduğun sorunun, Engels'in, bazı kişilerin ceplerini doldurduklarını ve böylece gerçekçi bir anlayışla tarih incelemesi yapmaktan kurtulduklarına inandıklarını söylediği, pek değer taşımayan sosyolojik dogmalardan birinin formülasyonu olmasıydı.³ Ama sen henüz daha 12 yaşındasın ve ceplerinin okul dogmalarıyla

3 XVIII. Defter: "Praksis felsefesinin sosyolojiye indirgenmesi." Bu indirgeme, daha önce Engels tarafından eleştirilen ve bir dünya anlayışının, tüm tarihin cepte olduğu izlenimini veren mekanik bir formüle indirgenmesine dayanan eğilimin açığa çıkarılmasını temsil ediyordu.

dolu olduğunu sanmıyorum, ayrıca da ceplerini boşaltıp beynini donatmak için bol bol zamanın var. Korkunç bir migren ağrım olduğu için seninle tartışmak istemiyorum. Senin yalnızca 12 yaşında olduğunu ve uzun zamandan beri fotoğraflarını görmesem de çok büyüdüğünü, ciddi mi ciddi görünüşünü (ciddi derken fotoğraflarına bakarak!) canlandırıyorum gözümde. Sana bir saat gönderdim. Sevindin mi? Anıların çok net değil, ama önemi yok. İçinde kuğu olan selüloit bir küre bulmak zor olacak: Onu... Milano'dan getirmiştin. Seni çok çok öpüyorum.

Baban [Kiril]

[470]

Giuliano Gramsci'ye

[Roma, 25 Temmuz 1936]

Sevgili Iulik,

Böylece ortak çalışma grubundan kurtulup kampa gidiyorsun. Okula dönecek misin yeniden? Niye giderayak, arabayı beklerken, son anda yazıyorsun? İsim günün için seni çok öpüyorum ve sana, zamanı ve dolayısıyla... son anda yazmamayı hatırlatmasını umarak, bir saat yolluyorum.

Seni öpüyorum.

Baban [Kiril]

[471]

Delio Gramsci'ye

[Roma] 15 Ağustos 1936

Çok sevgili Delio,

Bu mektubumu aldığın zaman, umarım sağlığına iyice kavuşmuş ve en azından... beş kilo almış olursun. Sana en iyi dileklerimi yolluyor ve bol bol yemeni salık veriyorum. Senden, annen Iulca'dan, büyükbabandan ve büyü-kannenden bir yığın güzel haberle dolu bir mektup bekliyorum.

Seni kucaklıyorum.

Baban [Kiril]

[472]

Giuliano Gramsci'ye

[Roma, 15 Ağustos 1936]

Ama bu benim küçük oğlum Iulik niçin bana hiç mektup yazmıyor? Ama tatilin her günü üstüne bir şeyler yazacağına ve sonra da günü gününe bana yollayacağına söz vermiştin! On yaşındaki bir çocuk, nasıl olur da verdiği sözü tutmaz? Sevgili Iulik, nasıl olduğunu ve yeni yaşamından hoşnut olup olmadığını senden öğrenmek istiyorum. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

Baban [Kiril]

[473]

Giulia Schucht'a

[Roma, 5 Eylül 1936]

Sevgili Giulia,

“Yaşamın bir döneminin bitmesi” ifademden ne anlamış olabileceğini bilmiyorum, ama tam olarak anlamadığını ve bu ifadeye, pek iyi kavrayamadığım aşırı trajik bir anlam yüklediğini sanıyorum. Hem sonra “ne hastalık ne de başka olgular, insan yaşamını farklı dönemlere bölebilir” demek te haklı değilsin. Ukalaca söylemek gerekirse, bu, bilinen evrimciliğin ve akılcı bir iyimserlik görüntüsü altında tanrısal gönül huzuru arayan kaderciliğin bir biçimidir. Sardinya’da inzivaya çekilmenin (bunun olabileceğini ve sağlığıma da yarar sağlayabileceğini hissediyorum), yaşamımın yeni bir dönemine giriş olabileceğini düşünürken, demek istediğim şey, bunun şu andaki şartlarda, tamamen tecrit denebilecek durumumun, şu sıralar mevcuda göre daha belirgin olan entelektüel gerileme durumumun, yok edilişimin ya da bu yıllarda bana acı verdiyse de aynı zamanda yaşamıma belli bir anlayış da getiren, aşağı yukarı belirli biçimlerdeki bekleyişlerin etraflıca düşünülmüş bir çözümlemesinin ifadesi olduğudur. Ama bu konuyu, bütün bunların derin anlamını sana verecek biçimde yazabileceğimi sanmıyorum. Üstelik bu şimdi bana en önemli şey gibi görünüyor; benim bu duygularımın, bir cesaretsizliği ve “tarihsel” diyebileceğim herhangi bir kötümserliği ifade ettiğini sanmamalısın. Her zaman, kişisel kaderimin başka şeylere bağlı olduğunu düşündüm. Bu, benim kişisel kaderimin de, öteki her kişinin kaderi gibi, benim kafamı kurcalamadığı ya da “kurcalamaması gerek-

tiği” anlamına gelmiyor. Benim kaderim, “karşı taraftakilerin” kafasını ona ilgimi kaybedemeyeceğim kadar çok kurcalıyor, sence de öyle değil mi? Ama kendimi gövdece güçsüz hissediyorum ve sürdürölmesi gereken direnç, bana aşırı büyük geliyor. Bunu tartışacağımızı yazıyorsun ve ben, gelmek istediğinde bunun çok zor olmasının ihtimal dışı olmayacağını, gövdece kendini çok daha güçlü hissetsen bile, birkaç ay öncekinden çok daha zor olabileceğini, bunun kesin olduğunu ve bugün de mektuplarından ortaya çıktığını düşünüyorum.

Görüyorsun ya ne tuhaf bir kişiyim: Kendinden son derece emin bir duyguyla, gelebileceğini yazdığın anda, sana zorluklar çıkarıyorum.

Çocuklar için aldığım kol saatlerini beğenmene gerçekten sevindim. Saatleri onlara verdiğin zaman, Delio ve Giuliano’nun neler hissettiklerini bana yazacak mısın? Ayın 31’i ile ilgili olarak... haklısın; benim açımdan utanç verici... ama bir-iki mazeretim var. Delio’nun hastalığı hakkında, İu-lik hakkında sana yazmayı çok isterdim, ama çocuklara duyduğumuz sevgiyle ilgili bazı konular beni karmakarışık ettiği ve güçsüz bıraktığı için, yazmakta inanılmaz bir zorluk yaşıyorum. Sevgilim, bu mektubumdan memnun değilim (aynı şekilde daha öncekilerden de) ama yeniden yazmak istemiyorum. Senin, benim için de, çok çok güçlü olacağını umuyorum.

Seni kucaklıyorum.

Antonio

[474]

Delio Gramsci’ye

[Roma, 5 Eylül 1936]

Sevgili Delio,

Yeniden sağlığına kavuştuğın için seni çok çok kutluyorum. Saati beğenip beğenmediğini yazmadın. Artık bana daha uzun yazmanı ve ilgilendiğın şeylere beni de katmanı bekliyorum senden.

Seni öpüyorum.

Baban [Kiril]

[475]

Giuliano Gramsci'ye

[Roma, 5 Eylül 1936]

Çok sevgili Iulik,

Sonunda bana birkaç satır yazdın. İsim günün için en iyi dileklerimi yolluyorum sana: Artık büyüdün, neredeyse bir asker oldun. Kol saati hoşuna gitti mi? Okula döndükten sonra neler hissettiğini yazacak mısın bana? Biraz yorgunum ve bu nedenle Delio'ya da, sana da kısa yazabildim ancak. Seni kucaklıyorum.

Baban [Kiril]

[476]

Giulia Schucht'a

[Roma, Ekim 1936]

Sevgili Iulca,

Sana güç vermek ya da hiç olmazsa kafanda boşu boşuna dönüp duran ve bu yüzden üzülmene neden olan düşünceleri engellemek için, yaşamım hakkında, senin ve çocukların yaşamı üstüne hep istediğim gibi uzun ve ayrıntılı olarak sana yazmayı beceremediğim zaman ben de üzüldüm. Bu son günlerde Tatiana bana, senin 1933'te yazdığın mektupları teslim ettikten sonra, yeniden, kuvvetle, sana karşı ne kadar büyük bir sevgi beslediğimi ve kendimi soyutlanmış ve cesareti kırılmış hissettiğim için sana yazmadığım zaman, geçmiş yıllarda bile, hep ne kadar büyük bir saygı duymuş olduğumu hissettim. Sen benim zavallı annemin 1932'de öldüğünü hissetmediğimi mi sandın? O zamanlar en büyük acıyı hissettim, çok şiddetli bir fiziksel yorgunluk hali içinde olmama rağmen, gerçekten şiddetli bir biçimde hissettim bu acıyı. Annemin yaşadığını ve bana mektup yazmadığını ya da birilerine yazdırmadığını ve evdekilerin artık ondan bir daha bahsetmediklerini, başka türlü nasıl düşünebilirdim? Kim bilir kendisinden daha nelerin saklandığı... offff!... konusunda güvensizlik, hastalıklı bir kuşkucu ruhsal durum yarattığı için, bir mahkûmun içinde bulunduğu koşullarda gerçek ve tam anlamıyla bir zalimliğe dönüşen sahte bir merhametten ve aptallıktan başka bir şey olmadığını düşünüyorum bunun. Şimdi de senin benden saklanan mektuplarını okurken, senin için acı çekiyorum.

Sevgili Iulca, babanın, onu her zaman yaşıyormuş gibi hatırlatan anılarını saklıyorum ve birbirimizi daha çok ve daha iyi tanımış olma ihtimalimizin pişmanlıklarıyla düşünüyorum... Ama bu, benim tarafımdan kaybedilen fırsatlar alanına giriyor, benim hatam olup olmadığını bilmiyorum, çünkü 1920'li yıllardan bu yana, büyük bölümüyle İtalya'da olacakların ve bana doğru ve gerekli görünen şeyi sonuna kadar yapmak için sahip olmam gereken muazzam gücün kâbusu altında yaşadım. Sevgilim, seninle birçok şeyden hiç konuşamayacak mıyım? Şimdi hastalıklı bir duyarsızlık durumuna düştüm ve asla belli konular hakkında yazamıyorum. Belki sana, çocuklar hakkında ve yalnızca onların mektuplarından ve bana verdiği ipuçlarından anlamayı başaramadığım gerçek hakkında yazdığım zaman, kendimi yeterince ifade edemedim. Onların zihinsel gelişimlerinin hangi noktada olduğunu bile anlayamıyorum. Sana onların duyarlıkları ve duygularının zenginliği önemli görünüyor... Ama sen annesin ve annelerin izlenimlerini dikkate almak her zaman gereklidir ve... elbette, sürekli olarak oğullarıyla ilişkide olarak yaşadıklarında ve onların her hareketinden etkilendikleri zaman, babalarının da... Onların eğitim "kültürü"yle, Batı ülkelerinin eğitim kültürü arasında bir karşılaştırma yapamıyorum. Aklımda kalanları düşünerek bile bir karşılaştırma yapamıyorum. Gene de, Delio'dan daha küçük olan ve bu yıl ortaokula gidecek olan bir yeğenimden bir mektup aldım. Bence onda duygu zenginliği ve ilgi genişliği ve Delio'nun bakışı yok, ama zihinsel olarak daha düzenli ve ne istediğini biliyor (sokakta sigara satan satıcıya bile ulaşan muazzam kültür akımlarının ve ilgi alanlarının ve duyguların birleştiği bir dünya kentiyle karşılaştırılamayacak olan Sardinya'nın bir köyünde, şimdiye kadar sürdüğü dar ve küçük yaşamı hesaba katmak gerekir). Giuliano moral olarak Delio'dan daha sakin görünüyor, zihinsel olarak daha az çalkantılı, ama bu nedenle, mizacından dolayı da biraz geride kaldı. – Sevgili Iulca, bizi sevdiklerimizde birleştiren, sahip olduğumuz tüm sevgiyi çocuklarımıza dökmeliyiz ve sevdiklerimizi, belleğimizde kalan en iyi ve en güzel şeylerde yaşatmalıyız. Seni çok büyük bir sevgiyle kucaklıyorum.

Antonio

Giulia Schuch't'a

[Roma, 5 Kasım 1936]

Çok sevgili Giulia,

Benimle yalnızca duyduğun sevinçlerden değil, çektiğin acılardan da, her şeyden konuşabileceğine “emin” olduğunu yazıyorsun. Ama gerçekten de bana her şeyi anlatıyor musun? Yaşamımızın en güzel yıllarında, özellikle de 1923'te, sanırım, sık sık şu konuları konuşurduk: Yani, nasıl oluyor da birbirini seven insanlardan oluşan belli çevrelerde, herkes belli acılara cesaletle katlanmayı yalnızca kendisinin becerebileceğini sanabilecek noktaya gelebiliyor ve bir tür “yanlışlıklar komedisi”ne dönüşene kadar, eğer buna komedi deneyebilirse, bu acıları başkalarından saklayabiliyor? Ben her zaman, gerçeğin kendi çaresini kendi içinde taşıdığına ve gerçeğin, her durumda, onur kırıcı ve küçük düşürücü de olan uzun sessizliğe tercih edilebileceği görüşünde oldum; çünkü acı doğurabilecek bir olgu karşısında susan kişi, bu aynı sessizliğin bir anlam taşıdığını karşıdakinin anlamadığına inanır. Yalnızca bununla kalsa iyi, ama bu sessizliğin, belki de saklanmak istenen şeylerden çok daha vahim şeyleri saklayabileceğini düşünemez. Bu durumda, bizim ilişkilerimizde gerçeklik, açıklık, içtenlik gerekli.

Delio hakkında yazdığın şey beni ilgilendiriyor, ama... her zaman, yakından tanımadığım, zihinsel ve ruhsal gelişimlerini izlemediğim, duyarlıklarını ve tepkilerini “hissetme” düzeyinde olmadığım çocuklara mektup yazmamın, benim durumumda zor olacağını düşünüyorum. Bazen onları çocuk olarak, bir başka zaman ise büyük olarak düşünüyorum. Öte yandan, çocukların “eşit” sayılmaktan hoşlandıklarını ve bundan mutluluk duyduklarını sanıyorum. Bu nedenle, gönderdiğim mektupları onlara, edebi olarak değil de, onların anlayışına göre “Rusçaya çevirmek” ve onları yakından tanımama yardımcı olmak için seninle bir işbirliğine güvendiğimi hep düşündüm ve hatta sana yazdım bunu. Tersine, senin bu işbirliğinin olmadan, Giuliano ve Delio'yla benim aramda bir mektuplaşma sürdürmenin mümkün olmadığına ve bunun bir yapboza dönüşeceğine de ikna oldum. Bana sağlığın konusunda uzun uzun ve açık bir biçimde yaz. Seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[478]

Delio Gramsci'ye

[Roma, 5 Kasım 1936]

Sevgili Delio,

Görüyorum ki şu sıralar maymunlarla çok ilgileniyorsun. Bana gönderdiğin fotoğraf çok iyi çekilmiş: Düşünen bir maymunun resmi olmalı. Yiyebileceği keçi boynuzlarını ve hayvanat bahçesi yönetiminin yemek olarak ona vereceği öteki şeyleri düşünüyor herhalde. Peki, ya papağan nasıl? Maruldan söz ettim, ama serçeleri düşünerek öyle dedim. Senin küçük kuş ne yiyor? Marul gibi körpe sebzeleri mi, yoksa kuru yemişleri ve bakla, ceviz, nohut, badem gibi kuru sebzeleri mi? Çocukken, evde Habeşistan'dan gelme küçük bir evcil papağanımız vardı. Bütün gün bakla ve nohut kemirip duruyordu (badem ve cevizleri biz kendimize ayırıp yiyorduk) ve çok sevimsizdi, çünkü yemekten başka hiçbir şey yapmayı bilmiyordu ve hiç de güzel değildi: Gövdesi kadar kocaman bir kafası vardı ve rengi sarıya çalan bir griydi. Umarım senin kuş çok daha güzel ve sevimlidir. – Okuduklarıyla ilgili bir şeyler yaz bana. Çalışmalarından ve aldığın nişandan dolayı seni çok kutluyorum. Seni sevgiyle kucaklarım.

Baban [Kiril]

[479]

Giuliano Gramsci'ye

[Roma, 5 Kasım 1936]

Sevgili İulik,

İyi olmana ve çok çalışmana sevindim, ama mektup çok kısa ve ben neler düşündüğünü, nasıl yaşadığını bilmek isterim: İyisin, ama nasıl iyisin? Sinemada "Kaptan Grant'ın Çocukları"nı gördün, ama filmin hoşuna gidip gitmediğini ve gittiyse neden gittiğini yazmadın bana. Senin gibi bir çocukken, kitabı okumuştum ve çok sevmiştim, hatırlıyorum: Kitabı birçok kez, önümde coğrafya atlası ile okumuştum ve 34. güney paralelinden (sanırım öyleydi) geçen ülkelerin geleneklerini bana açıklayacak başka kitaplar araştırmıştım. Doktor Paganel yaptığı dalgalınlıklarla beni, tek başımayken, kahkahalarla güldürüyordu; öyle ki, evdekiler delirdim mi diye bakmaya geliyorlardı. Yalnız, Verne'in İngiliz karşıtı milliyetçiliği (belki senin gördüğün

filmde bu ortaya çıkmıyordu) ve İngiliz coğrafya kitaplarındaki karikatürler hoşuma gitmiyordu. Çocukken İngilizler bana çok çekici geliyordu, çünkü büyük denizciydiler ve üzerinde yaşamak istediğim bir yığın adaları vardı. Sen de bana izlenimlerini uzun uzun yaz, böylece senin yazmakta gerçekten başarılı olup olmadığını göreceğim: Mektupların iyi yazılmış ama çok kısa. Koskoca bir yıl, yalnızca bir günlük bir parçasından değerlendiremez, öyle değil mi? Sevgili Julik, seni öpüyorum.

Baban [Kiril]

Kol saatini bileğine takmaktan korkma. Onu neden kaybedeceksin ki? Saat senin için var, bir sehpanın üstünde dursun diye değil.

[480]

Giulia Schucht'a

[Roma, 24 Kasım 1936]

Çok sevgili Iulca,

Seni güldürmek için, özellikle öğretmence bilgiçlik taslayan, tepeden tırnağa ukalalık dolu bir mektup yazmak isterdim, ama bakalım bunu becerebilecek miyim... Çoğu kez istemeden ukalalık yapıyorum. Çeşitli, sayısız sansürle geçen bu on yıl içinde, olayların baskısı altında, durumun gerektirdiği bir yazım biçimi edindim. Seni güldürmek ve ruh durumumu anlatabilmek için, sana “küçük” bir olay anlatmak istiyorum. Eskiden, Delio küçükken, bana sevimli bir mektup yazmıştı; mektubunda bana küçüğün coğrafyaya ve yön bulmaya ... nasıl başladığını göstermek istiyordun. Yatakta, kuzey-güney doğrultusunda uzanıp, başının yönünde arabalarını köpeklere çektiren halkların, solda Çin'in, sağda Avusturya'nın, bacaklarının tarafında Kırım'ın falan bulunduğunu söylediğini anlatıyordun bana. Senin bu mektubunu alabilmek için, bunların birtakım mesajlar olduğundan kuşkulanan hapishane müdürüne bir saatten fazla dil dökmek zorunda kaldım! Henüz mektubun tek sözcüğünü okumadan, anlaşılacağı gibi, mektupta neler yazdığını, ne demek istediğini, müdürün bana sorduğu sorulardan çıkarmaya çalışarak konuşmak zorunda kaldım. “Şu Kitai ne, Avusturya'nın ne ilgisi var?”, “Arabalarını köpeklere çektiren adamlar nedir?” Akla yakın bir açıklama yapmak için (mektubu henüz okumamıştım) epey ter dökmem gerekti ve bir an gelip birdenbire: “Demek senin karın var öyle mi? Peki, uzaktaki babasına oğlu hakkında bir şeyler yazmak istediğinde bir annenin nasıl yaz-

ması gerektiğinden haberi yok mu?” diye sormamış olsaydı, bu durumun üstesinden gelebilir miydim bilmiyorum. Mektubu hemen bana vermesiyle iş kapandı; karısı vardı ama çocukları yoktu. Bir saçmalık, ama kendine has bir anlamı var: Onun, mektuplarımı aynı sertlik ve kılı kırk yaran bir kuşkuyla okuduğunu ve bunun beni, bunca yıllık bir “baskıdan” sonra, kendimi kurtarıp kurtaramayacağımı bilemediğim “hapishane” usulünde yazmaya “zorladığını” “biliyordum”. Sana başka olgular ve olaylar da anlatabilirdim, ama güldüreyim derken, geçmişin sefaletini sergileyerek seni hüzünlendirmek istemiyorum. Mektubun beni keyiflendirdi. Çok uzun zamandan beri böylesine canlılıkla ve böylesine... hiç yanlış yapmadan yazmıyordun gibi geliyor bana. Sevgilim, kafanı çalıştır ve tarafsız olmaya çalışmadan, *maliyî*⁴ hakkında daha uzun yaz bana. Bu konuda senin bilgiçlik taslayan, “Çocukların yaşamı üstüne rapor (!?) vermek, onların yaşamını yıkmaktır!” özdeyişinin, aşırı derecede büyüklük taslamak olduğunu düşünüyorum, hem de ne büyüklük taslamak! Himalayalar’dan da büyük! Rapor değil (ben bekçi değilim), yalnızca senin “özel” izlenimlerini istiyorum. Sevgilim, öylesine yalnızım ki, senin mektupların aç birine verilen ekmek gibi (ne ukalalık!): Niçin ekmeğimi kısıtlıyorsun böyle? Hem sonra, gerçeği söylemek gerekirse, ukalalığın ve bilgiçliğin hepsinin sende olduğunu düşünüyorum. Ne var ki, sen bunun farkında değilsin, çünkü ukalalık yapmak kolay. Benim gibi zavallı bahtsız biri, senden, senin hakkında, çocuklar hakkında falan, geniş bir biçimde yazmanı istiyor, sen de siperinden karşılık veriyorsun: “Vay! Bana göre çocukların yaşamı üstüne yazmak, onların yaşamını yıkmak gibi bir şey olur!” Ukalalıktan başka bir şey değil! Bu, ukalalıktan da berbat bir şey, başka bir çeşit berbatlık. “Kafanı çalıştır”, o zaman bana hak vereceksin. Sevgili İulca, seni sevgiyle kucaklarım.

Antonio

[481]

Delio Gramsci’ye

[Roma, 24 Kasım 1936]

Sevgili Delio,

Ne zaman istersen, bana Puşkin hakkında yazabilirsin; hatta, düşünme, akıl yürütme ve eleştirme (yani doğruyu yanlıştan, kesin olanı muhtemeldenden ve gerçek gibi görünenden ayırt etme) yeteneğinin kesin kanıtını bana

4 “Çocuklar” Rusça, Kiril harfleriyle yazılmış.

verecek biçimde, bu konuyu etraflıca düşünmen çok daha iyi olur. Ama sinirlerin bozulmasın; senin yaşını, senin birikim düzeyini iyi tanıyorum, bu durumda seni yansız olarak yargılayabileceğim (seni çok ama çok sevdiğim için yansız kalmak epey zor olacak o zaman). – Puşkin ve Gogol hakkında kitap bulmak kolay olmayacak, ayrıca ne yapacaksın o kitapları? Şimdi bu iki yazar üstüne, taptaze bir edebiyat, gençlere açık arşivlerde yapılmış yeni buluşlara, değerli Sovyet dilbilim çalışmalarına dayanarak eleştirel biçimde hazırlanmış bir edebiyat varken, artık onlar eskidi. – Sağlıklı olman ve çalışmaktan yorulmaman beni son derecede sevindiriyor. Sevgili oğlum, seni kucaklıyor ve benim tarafımdan anneni bol bol kucaklama görevini sana yüklüyorum.

Baban [Kiril]

[482]

Giuliano Gramsci'ye

[Roma, 24 Kasım 1936]

Sevgili Iulik,

Mektubundan, daha iyi yazdığını, daha şimdiden büyük bir çocuğunki gibi bir yazın olduğunu keyifle görüyorum. “Kaptan Grant’ın Çocukları” filmini niye beğendin? Bana daha uzun mektuplar yazmalı ve yaşamını, neler düşündüğünü, hangi kitaplardan hoşlandığını falan anlatmalısın. – Saatin hoşuna gitmesine sevindim, ama onu evin dışında da koluna takmaktan çok fazla korkma; eğer bileğe sağlam takılırsa kaybedilmez, yeter ki dışarıdayken kendini boks ya da benzeri başka bir oyunun şiddetli egzersizlerine kaptırma. En çok hangi oyunları seviyorsun?

Sevgili Iulik, seni kucaklıyorum.

Baban [Kiril]

[Roma, 5 Aralık 1936]

Sevgili Iulca,

Mektupların bende hep büyük bir heyecan yaratıyor, ama... (şu lanet olası ama'lar...) beni biraz karmakarışık ve boşlukta dolaşan düşünceler içinde bırakıyor. Bende somutluk hastalığı var biliyorsun, bu yüzden iyi yapıldıklarında... raporlara (*daklad*) ve çok saygıdeğer Cizvit rahiplerinkiler gibi olan, Çin hakkında birkaç yüzyıl sonra bile hâlâ bir şeyler öğreten yolculuk raporlarına da çok büyük hayranlık duyuyorum. Sevgilim, korkunç derecede şaşılacak bir ukalayım ben. İstedğin gibi yaz, çünkü büyük bir içtenlikle ve yazdıklarına bütünüyle kendini koyarak, her zaman çok iyi yazıyorsun. – Tania hakkında sana bir... rapor vermek de istemiyorum. Doğal olarak, o kendi anlayışına göre yaşıyor; bu bazen bana, elime şöyle iyice budaklı bir sopa almak gibi Sardinyalılara has tüyler ürpertici bir istek veriyor ama şaşırtıcı bir canlılığı olduğunu ve sağlığının yerinde olduğunu sanıyorum. Önüne yemek konduğu zaman çok iştahlı bir kadın olduğunu düşünmekte baştan sona haklı olduğum halde, düzensiz yediği, yani az ve kötü beslendiği için, arada bir onunla çekişiyoruz. Ne kadar karşı çıksa ve meseleyi indirgemeye çalışsa da, Formia'da bütün bir tavuğu (o, haşlanmış olduğunu, kızartılmış olmadığını söylüyor) yediğini kesinlikle gördüm; tavuk çok çok büyük değildi ama gene de epeyce iriydi ve bunu sabah kahvaltısı (*savtrak*) olarak yedi. Gene aynı şekilde onun, kızarmış patatesle hatırı sayılır büyüklükteki kuzu porsiyonlarını gövdeye indirdiğini gördüm. Oysa şimdi kendini ihmal ettiğini ve kilo kaybettiğini görüyorum. Pek tabii, birkaç haftalık iyi beslenme, onun çok değişmesine ve gençleşmesine falan yeterli olur. İnan ki bütün bunları yazmaktan üzüntü duyuyorum, çünkü Tania'ya hep sert davranıyorum ve bundan hiç hoşlanmıyorum (dün erkek kardeşim Carlo da bu konuda onun beynini yıkadı), tersine bende sık sık rahatsızlık yaratıyor. Tania konusuna stop.

Oğullarımızdan ve onların son iki mektubundan çok memnun kaldım. Iulic kısa ve özlü yazıyor. Ne bir sıfat ne de bir şişirme: Neredeyse telgraf tarzında yazıyor. Delio çok farklı. Peki sen, benim sevgilim, sen nasılsın? Hep geçmişte düşünmekten dolayı, seni artık hayalimde pek iyi canlandırıyorum. Bana fotoğraf yolla; yeterli değil, ama yardımcı olur fotoğraflar. Ustica'da sürgündeyken bir Bedevi bana karşı büyük bir sevgi besliyordu, o da sürgündü, beni görmeye geliyor, oturuyor, kahve içiyor, bana çöl hikâyeleri anlatıyor ve sonra, saatler boyu sessizce okuyup yazmamı seyrediyordu.

Bendeki fotoğrafları kıskanıyordu ve karısının, oğlunun fotoğraflarını kendisine göndermeyi hiç düşünemeyecek kadar budala olduğunu söylüyordu (Müslümanların insan suretinin fotoğrafını çekemeyeceklerinden bile haberi yoktu ve budala da değildi). Sen “Bedevi’nin karısı”na hiç dönüşmeyeceksin, değil mi?

Sevgilim, çok büyük bir sevgiyle kucaklıyorum seni.

Antonio

[484]

Delio Gramsci’ye

[Roma, Aralık 1936]

Sevgili Delio,

Puşkin’le ilgili soruma acele etmeden cevap yazmanı bekliyorum; kendini belgelerle iyice donatmalı ve elinden gelenin en iyisini yapmalısın. Senin ve Iulik’in okulu nasıl gidiyor? Her ay not aldığınız şu sıralar, derslerin nasıl gittiğini gözden geçirmek daha kolay olacak. Benim tarafımdan anneni sıkı sıkı kucaklamış olduğun için sana teşekkür ederim. Her gün, her sabah bunu yapmalısın diye düşünüyorum. Hep aklımdasınız; her sabah sizi söyle hayal edeceğim: İşte şu an oğullarım ve Giulia beni düşünüyorlar. Sen ağabeysin, ama bunu Iulik’e de söylemelisin, böylece her gün “Babanızın beş dakikası” sizin olur. Ne dersin?

Seni öpüyorum.

Baban [Kiril]

1937

[485]

Giulia Schucht'a

[Roma, 5 Ocak 1937]

Sevgili Iulca,

Benim belleğim de çok iyi değil (on-on beş yıl önceki şeyleri en ince ayrıntılarına kadar, sık sık hatırladığım halde, daha dün olup bitenleri unutmam bakımından), gene de yazdıklarına çoğu kez karşılık olmayan cevaplar verdiğini kesinlikle biliyorum. Ama bu çok önemli değil. Önemli olan, aklına gelen her şeyi... içtenlikle, yani hiç zorlanmadan, kolayca yazman. Mektuplarını sık sık okuyorum. En sevdiklerimizden gelen mektuplar ilk kez nasıl okunuyorsa, öyle okuyorum. Şöyle söyleyeyim, “çıkar gütmenden”, yani yalnızca sana olan sevgimin çıkarıyla; sonra, yazmaya fırsat bulabildiğin gün boyunca kendini nasıl hissettiğini falan tahmin etmeye çalışarak, onları “eleştirel” gözle, yeniden okuyorum. Yazını da, elinin çok mu, az mı kararlı olduğunu falan inceliyorum. Kısacası, senin mektuplarından, mümkün olabilecek tüm belirtileri ve anlamları çıkarmaya çalışıyorum. Bunun bilgiçlik olduğunu mu düşünüyorsun? Sanmıyorum. Bütün bunlara, belki bir parça “tutukluluk” karışıyordur, ama ayrıca, bugün birçok sıkıntı yaratmış olan ve hâlâ yaratmaya devam eden ve yaratacak olan yüzeysel ve bohem birtakım kolaycılıklara karşı kendimi şiddetle savunacak yetenekte olduğumu hissettiğim, eski ve geleneksel bilgiçlik değil bunlar. Şimdi yüzbaşının elkitabını, Vallès'in *Refrattori*'sinden¹ daha çok seviyorum. Acaba

1 Jules Vallès, *İsyancı*: Kitap, Paris toplumsal yaşamının kıyısında yaşayan, beş parasız, yerinden edilmiş, uyumsuz, burjuva düzenine direnen Çingenelerin portrelerini çizer.

saçmalıyor muyum? – Ayrıca çocukları çok iyi anlatıyorsun ve benim bitmek bilmeyen yakınmalarım, hiçbir izlenimin, senin, bir parçam olarak hissettiğim Iulca'nın bile olsa, doğrudan görüntünün yerini alamayacağı gerçeğinden kaynaklanıyor: Eğer çocuklarımızı benimle beraber görseydin, senin de onlarda yeni ve farklı başka bir şeyler görmeyeceğini mi sanıyorsun? Onlar da farklı olacaktı, sence de öyle değil mi? Tamamen “gerçekten de” farklı. – Sevgilim, benim tarafımdan büyük bir sevgiyle ve isim günü için sonsuz iyi dileklerle anneni kucaklamamı istiyorum. Duygularımı dışavurmakta büyük, çok büyük zorluk çektiğimi bildiğini ve bunun, tatsız birçok şeyi açıklayabileceğini sanıyorum. İtalyan edebiyatında, Sardinya bir adaysa, her Sardinyalı, ada içinde bir adadır diye yazdılar ve 1920 yılında, benim entelektüel ve politik eğilimlerimi böyle açıklamaya çalışan *Giornale d'Italia*'nın bir yazarının çok komik bir yazısını hatırlıyorum. Ama belki gerçeği vurgulamaya yetecek kadar, küçük bir gerçek payı var bunda (doğrusu, gerçeği vurgulamak az şey değil, ama bunu çözümlemeye koyulmak istemiyorum: “Dilbilgisi olarak vurgulama” diyeceğim, sen de bununla doya doya eğlenecek ve benim cırcır böcekliğime hayran kalacaksın).

Sevgilim, seni bütün sevgimle kucaklarım.

Antonio

[486]

Delio Gramsci'ye

[Roma, 5 Ocak 1937]

Sevgili Delio,

Neden minik papağanından söz etmiyorsun bana? Hâlâ yaşıyor mu? Yoksa bir keresinde, hep onu anlattığını söyledim diye mi artık hiç sözünü etmiyorsun? Kızma, Delio! Tatanişka, senin yaşındayken bir yavru köpeğim olduğunu ve bir köpeğe sahip olmanın sevinciyle yarı deliye döndüğümü yazmamı istiyor sana. Görüyorsun ya! Bir köpeğin (mini minnacık olsa bile) bir papağandan çok daha fazla keyif vereceği de (ama belki sen bunun tersini düşünüyorsundur) bir gerçektir, çünkü köpek sahibiyle oynar, ona sevgi besler... Benimki, anlaşılan yavru köpek olarak kalmıştı, çünkü büyük coşkusunu bana göstermek için sırtıma çıkıyor ve üstüme çişini yapıyordu. Nasıl da sırnaşıyordu! Gerçekten küçüktü, öylesine küçüktü ki, uzun süre merdiven basamaklarını çıkamadı; kapkara ve uzun tüyleri vardı ve koca sakallı minyatür bir köpeğe benziyordu. Tüylerini bir aslan yavru-

sununki gibi kırpımtım, ama doğruyu söylemek gerekirse güzel değildi, tersine oldukça da çirkindi; şimdi düşünüyorum da, çok çirkindi. Ama beni nasıl da eğlendiriyordu ve onu ne kadar da çok seviyordum! En çok sevdiğim oyun şuydu: Kirlara gezintiye çıktığımızda, onu bir kaya çıkıntısına bırakıp, ondan uzaklaştırdım, bana bakıp inler, yere atlamaya çalışırdı. Zigzaglar yaparak uzağa gider, sonra da bir çukura ya da bir kovuğa gizlenirdim. Köpek önce acı acı viyaklar, sonra yere inmenin bir yolunu bulmayı başarır ve peşime düşerdi. Bu beni çok eğlendirirdi, çünkü zavalıcılık, o zaman, ayrıca da henüz çok ufak olduğu için, havlayarak her taşın ardına bakar, küçük (ama onun için büyük olan) çukurlara göz atar ve ona seslendikten sonra çabucak yer değiştirdiğim için deliye dönerdi. Sonunda karşısına çıkıverince de nasıl bayram ederdi! Hele çişin bolluğu görülecek şeydi! Sevgili çocuğum, şimdi bana papağanından söz edeceksin artık, değil mi? Seni kucaklıyorum.

Baban [Kiril]

[487]

Giuliano Gramsci'ye

[Roma, 5 Ocak 1937]

Sevgili Iulik,

Çizdiğin yeni resimleri büyük bir sevinçle aldım: Keyfinin yerinde olduğu anlaşılıyor, dolayısıyla sağlığının da yerinde olduğunu sanıyorum. Ama söylesene, komiklik olsun diye çizdiklerinden başka resimler de çizmeyi biliyor musun? Yani komik resimleri, ciddi desenlerle çizmeyi biliyor musun? Okulda resim yapmayı öğretip öğretmediklerini ve senin de “ciddi olarak” resim yapmayı sevip sevmediğini yazmadın bana. Çocukken durmadan çizdim, ama bunlar sabırla çalışmayı gerektiren çizimlerdi daha çok; hiç kimse bana resim yapmayı öğretmedi. Bir derginin figürlerini ve resimlerini büyüterek kopya ederdim. Pek zor olmayan, kendime ait bir yöntemle ana renkleri üretmeye de çalışıyordum, ama bu büyük sabır isteyen bir işti. Bana en az üç aylık bir çalışmaya patlayan bir resmi hâlâ anımsıyorum: İki dirhem bir çekirdek giyinip kuşanmış genç bir köylü, suyu çıkarılmaya hazır üzümle dolu büyük bir fıçıya düşmüştü; yusuvarlak, şişman genç bir köylü kız da, yarı şaşkın, yarı eğlenerek onu seyrediyordu. Resim, kahramanın, düşmanlarına ve onu kızdıran çocuklara beklenmedik bir anda ve aniden tos atarak onları havaya savuran yaşlı, korkunç bir teke-

nin (*Barbabucco*) olduğu bir dizi serüveni içeriyordu. Sonuçlar, resmimde olduğu gibi, hep eğlenceliydi. Resmi büyütürken nasıl da eğleniyordum. Yirmi santimlik bir cetvel ve pergelle ölçüyor, kurşunkalemle çiziyor, yeniden çiziyordum falan. Erkek ve kız kardeşlerim bakıp gülüyor ama koşup haykırmayı yeğliyorlardı ve beni denemelerimle baş başa bırakıyorlardı. Sevgili Iulica, seni öpüyorum.

Baban [Kiril]

[488]

Giulia Schuch't'a

[Roma, 23 Ocak 1937]

Sevgili Iulica,

Ne kutlanma ne de kutlama alışkanlığımın hiç mi hiç olmadığını bilirsin. Gerçeği söylemek gerekirse, bütün bunlar bana budalaca gelenekler gibi geliyor (ya da öyle geliyordu), ama çocuklar için kesinlikle hiç geleneksel, yapmacık bir şey gibi gelmedi bana (senin için de öyle, sevgilim). Ne var ki, ben Ocak ayının 22'sinde doğduğum halde, hepinizin, "isim günü"nü ayın 12'sinde kutlamanız gerektiğine inandığınızı anladığım zaman, öyle göründü gözüme (yanlışın nedenini anlamış olduğumu sanıyorum) ve hoşuma gidecek biçimde, mutlaka isim günümün kutlanmasını istiyorum. Bu durumda, çocukların ve senin güzel bir fotoğrafınızı kesin olarak istiyorum. Amatör eğlencesi kabilinden olmayan, usta bir fotoğrafçı tarafından, iyi çekilmiş bir fotoğrafınızı... Fotoğraflarınızı neden daha sık göndermiyor-sun bana, anlamıyorum. Masraf olur diye mi? Sanmıyorum. Başka hangi sebepten olabilir? Görüşmeyeli on yıldan fazla bir zaman geçti; niçin bu yolla daha sık görmeyelim birbirimizi? Benim için sorun çok çok farklı ve senin bunu anladığını sanıyorum: 1. madde olarak bir yığın polis işlemin-den geçmem gerekiyor ve bu 1. madde de, zaten benim hakkımda alınmış kesin bir karar. Sevgili Iulica, gerçekten, hepinizin grup olarak ve tek tek güzel fotoğraflarınızı yolla bana. Sevgilim, kucaklıyorum seni.

Antonio

İzin verirse anneciğini de kucaklarım.

Giuliano Gramsci'ye

[Roma, 23 Ocak 1937]

Sevgili Iulik,

Hoşuna gitmeyen bir ödev yapar gibi “ciddi ciddi” değil de, eğlenmek ve gülmek için, canının istediği gibi resim yap. Ama gene de okul için yaptığın resimlerden bazılarını görmek isterdim! Bu resimleri nasıl yapıyorsun? Ciddi ciddi mi, yoksa gülmek için yaptıkların gibi mi? – Okuldaki ödevlerin oldukça hoşuna gittiğini sanıyorum gerçekten; peki, sağlığın nasıl? Koşuyor, oynuyor ya da yalnızca kâğıda ciddi olarak yapmadığın figürleri karalayarak mı eğleniyorsun? Bana yolladığın iyi dilekler için sana teşekkür ederim. Bugün başım çok ağrıyor ve uzun uzun yazamayacağım.

Seni öpüyorum.

Baban [Kiril]

Keman dersini kimden alıyorsun?

“Her şey yitirildiğinde ya da yitirilmiş gibi olduğunda bile, işe yeniden baştan başlayarak, sükûnetle yeniden çalışmaya koyulmak gerektiğine inandım. Her zaman, yalnızca kendine ve kendi gücüne güvenmek gerektiğine inandım... Benim moralim çok yüksek; isteyen benim bir şeytan, isteyen de bir ermiş olduğuma inansın. Ne kurbanı ne de kahramanı oynamak istiyorum. Sıradan, yalın bir adam olmaya inanıyorum; derin inançları olan ve dünyada hiçbir şey için tükürdüğünü yalamayan bir adam olmaya inanıyorum.”

59. mektup, Carlo Gramsci'ye, 12 Eylül 1927.

Antonio Gramsci 20. yüzyılın en özgün Marksist düşünürlerinden biriydi. 1926'da faşist İtalyan rejimi tarafından tutuklanıp hapsedildi ve on yılı aşkın süre cezaevinde kaldı. Tutuklanmak onun için beklenmedik bir olay değildi ama büyük çoğunluğu hücrede, tek başına geçen yıllar yaşama direncinin her yönden sınıldığı bir dönem oldu. Zorlu koşullara rağmen mücadele azminden ve entelektüel üretimden vazgeçmeyen Gramsci'nin dışarıyla arasındaki tek bağ haftada bir ya da iki kez yazmasına izin verilen mektuplardı.

Ölümünden yıllar sonra bir araya getirilen *Hapishaneden Mektuplar*, 1926-1937 yılları arasında Gramsci'nin kaleme aldığı, bilinen 489 mektubun tamamını içeriyor. Bir entelektüelin düşünce dünyasını, insani yönlerini en açık biçimde sergileyen mektupların her satırında küçük sevinçler ve kederler kadar derin ahlâki ve entelektüel yargılar da yer alıyor.

Cemal Erez ve Meral Erez'in titiz çalışmalarıyla, tamamı ilk kez Türkçe yayımlanan *Hapishaneden Mektuplar*, Antonio Gramsci'nin düşünsel mirasının önemli bir parçası...

